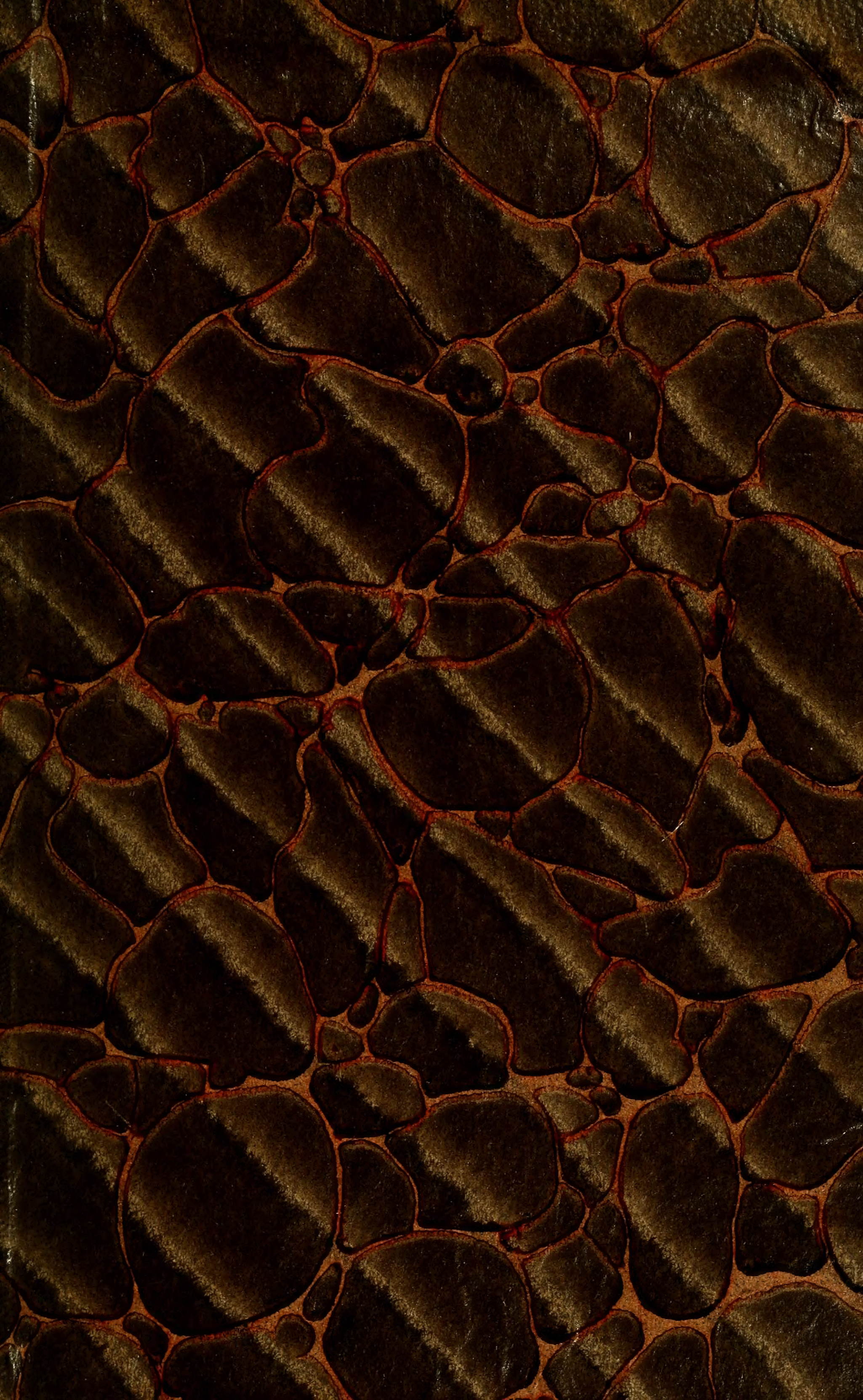
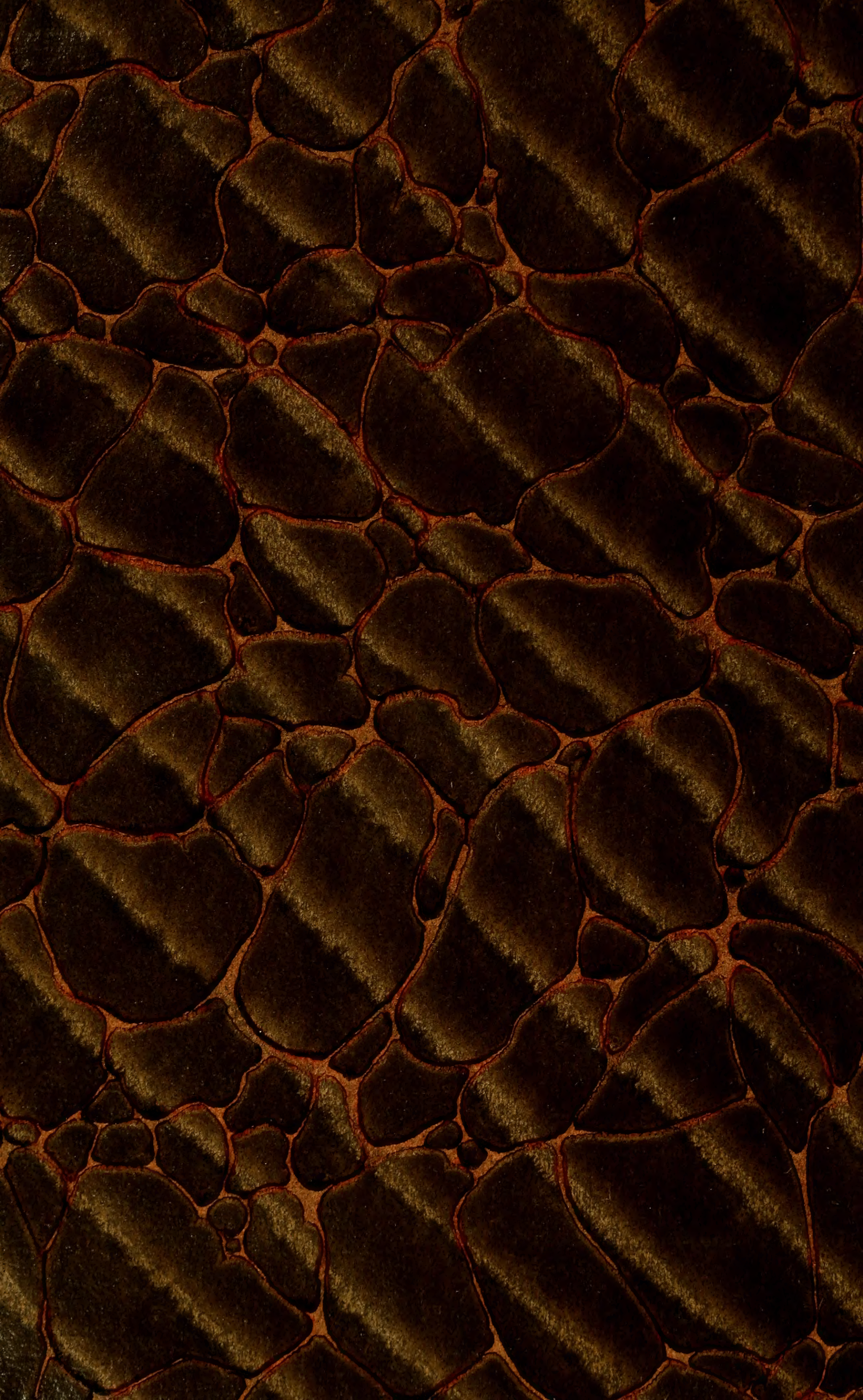

Joel Snowman
1912

£30$ =17250

ס' [illegible] (ש) [illegible]

[illegible] הגאון המופלא

מהר"ר [illegible] זצ"ל

[illegible] [illegible] ורבו חלקו

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] בן [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] :

344

1244

Z8 P.K

Moscato, Judah Aryeh, 1540(ca.)-
1590

Nefutsot Yehudah

ספר נפוצות יהודה

דרושים לכל חפציהם נקבצו באו מיד דורש טוב לעמו הה״ה הגאון
כמה״רר יהודה יצ״ו בכמ״ר יוסף מוסקאטו זלה״ה׳ רוחו הוא קבצם וידו חלקה
אותם למספר חמשים ושנים זכר לדבר בן נתן לנו וסימן טוב לדבר אנא
ה׳ הצליחה נא׳ ואתה תחזה דמות דיוקנם חקוקה תחת כנפי ספורו
אשר יקדים לחבר ולקשר אותם על ידי חלקי אמריו
יתלכדו ולא יתפרדו:

ולמען לא יחסר כל בו הדפסנו לוח מאמרי חז״ל ומקראי קדש שעליהם תשוף אלת
המחבר לחרש דבר בעניינם בכל דף ודף במספרם
כמשפט׳

זאת ועוד אחרת לוח הטעות באחרונה בו יוחק ויורשם כל
מעוות ותקונו אצלו עם הוראת
הדף והעמוד והשורה׳

במצות השר זואן ברגאדין
על ידי נאמן ביתו אשר פורינז

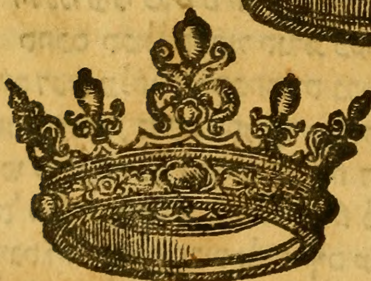

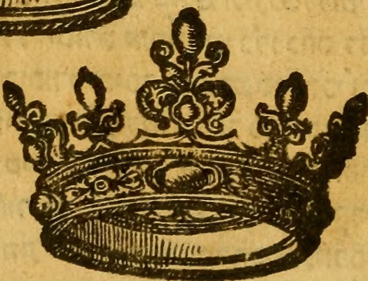
כתר שם טוב עולה

נדפס על יד

זואן דגארה

פה ויניציאה שנת אשמח לפק

Con licentia d'Superiori.

לחכם לב יקרא נבון ניסי הנעלה כמה"ר שמואל יצ"ו בכמה' יהושע
מינצי בירוטארו זלה"ה :

שמע ניסי ואעידה לך עדות נאמנה כי אהבתי את אדו' אהבת עולם ואזכור את ברית ראשונים המפוארים הוריך נב"ת אשר בעבותות אהבה משכוני מאספת ארצי ומולדתי ויביאוני להסתופף בצל קורתם · שם נתנו את דודיהם לי ויערכו לפני שלחן להתענג במטעמות ואתן גם אני את דודי לך (כמירי) וכשב אחים גם יחד יושבים ונותנים בכלי דשמיא · אלה אזכרה ובקול רנה ותודה אשא את שמותכם על שפתי ואעלכם גם עלה על ראש מחברת דרושי ראשית כל בכורי כל אשר אביא מפרי אדמתי אל בית הדפוס · כי צדיק וישר הוא שהגורם לדבר שם יהיה שמו נקרא עליו בענם וראשונה · על כן ישא הספר הזה את שמותכם לזכרון אל מול פני מנכפתו ושיש
על מנחו תמיד :

פי המדבר אליך בלשון חכה ·
יהודה בכמה' יוסף מוסקאטו זלה"ה :

נאם הגבר הוקם על כמה"חר שמואל מינצי בירוטארו יצ"ו אשכול שיר ידידות שכותן
אמרי שפר על שבחי בעל הספר נימו יגו איש חמודות :

אם מ-גוית ה-ארי נרדה דבש · בימי שפוט נזיר · ואם האירו
עיני מלכים · עת דבש הקריבו · אל פה · ביום על או-יבים הגביהו
מפי ארי שב-חבורתנו · הורצק דבש היום · ואם תעירו
את ל-בכם לדרוש באמרי נעם · אז תפ-קחו עין · ואז תשירו
אשרי ילוד-אשה אשר לו ככה · אמרות אד' בם · ושם יזהירו :

אמר אשר פורינץ

ישמחו וירננו עיני כל איש אשר עפעפיו יישירו נגד פרשת גדולת כב' דרושים חכמים החכם הכולל המאור הגדול כמהר"ר יהודה מוסקאטו כ"רו כאה דורש ונאה מקיים אריה דבי עלאי ארי שבחבורם גדול ביהודה ובישראל נודע הנאהבים והנעימים מתוקים מדבש ונופת צופים שפר קדמי לאחויי שבחיה דמריה אך לא אחת מני אלף · אשמדה לפי מחשום דלא לקרי לי כההוא דנחית קמיה דר' חנינא וכו' · זאת הפעם אודה את ה' אשר זכני ואכה לידי להוציא לאור יקר תפארת גדולתם להקריב בערי יהודה מדינה ומדינה לקרובים ולרחוקים מנחת יהודה מנחת מרחשת בחרשת שפתיו ברור מללו ואני תפלה לאל חי כי יבוא על שכרי וענתה כי צדקתי יחשוב זאת לי לצדקה · לעשות אתי ברכה · כאלו כ"ן נתן לי על ככה · ולהיות ממגדיקי הרבים בהוציאי לאור ספרים הרבה אין קץ המצויינים בהלכה ופי' רה' כידי ובלא אכ"ר :

הקדמה

לכל קהל ועדה שבנפוצות יהודה · ממני ומאתי יהודה רוב שלום בכריעה וקדה ׃

שמע עמי ואעידה לך כמה גדול כח התשוקה בלב איש להודיע השגותיו לבני אדם · כי הן שכלי עץ יבש ואילן סרק הוציא פרח ויציץ ציץ ויגמול חדושים בדרושים טובים · והציקתני תשוקתי ותאלצני עד שהביאותים אליך והגשתים לפניך · וקורא אני עלי מאמר (ירמיה סי׳ כ׳) ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ונלאיתי כלכל ולא אוכל שביארו המורה על כיוצא בזה בשני פ׳ ל״ז · הוא הדבר אשר דבר אליהוא בן ברכאל (איוב ל״ב) אענה אף אני חלקי אחוה דעי אף אני · כי מלתי מלין הציקתני רוח בטני · הנה בטני כיין לא יפתח כאובות חדשים יבקע · אדברה וירוח לי אפתח שפתי ואענה · ומרגלא הוה בפומיה דס״ניקה מגדולי חכמי האומות הקודמות לאמר · לכן שמח לבי ויגל כבודי בהשגת החכמה למען אוכל ללמדה אל הזולת · הוא היה אומר כי תבא חכמה בלבי עם רוב זיוה הודה והדרה דעת לנפשי לא ינעם וכל חפצי לא ישוו בה כשאני לעצמי אמנע חכמה ולבני אדם אשר כגילי לא אפיק תבונה · וכך היה אומר אם חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך כי נעים כי תשמרם בבטנך · יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך · אמאס בתוכחתה ואקוץ בתנאה לא מינה ולא מקצתה · ומאמר הפילוסוף קיים בתשיעי מספר המדות עת בא דברו אדם אחד מאלף לא מצאנו ישב בדד בשמחות וגיל אף כי כשל עליו כל ההצלחות כלנה · והפליגו החכמים לדבר ולומר שאם היה אפשר לאדם עלותו השמימה לראות בצבאות מעלה סדרם וישרם לא היה מתענג בהשגתו עד שובו הנה לספר לחבריו את המראה הגדול ההוא ולהם יתן אומר המספר נבא רב הגופים היקרים ההם עם פלאי פלאים נעשו במלאכתם הכי נכברת · כי אמנם כדבר החכם הנז׳ הן האדם הלז בתבל איש רעים להתרועע וכשאין לו אוהבים משתתפים עמו ליהנות מטובו · חבלים נפלו לו בנעימים אף נחלת הצלחותיו לא שפרה עליו · עיניך תחזינה עד היכן מגיע כח התשוקה הזאת כי פעמים רבות תביאהו לספר דברים חוץ למקומם ושעתם כדבר החכם שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב שפירשו רבו׳ יונה פ׳ אין עומדין · וז״ל · כשהדברים טובים בעיני האדם יש לו חשק לאמרם ומתוך שרואה אותם נאותי׳ אינו מבקש עת ראוי שיצא מפיו כל דבר ודבר דבור על אפניו ואומר אותם לפעמים בלא עתם ואין מעלתם ניכרת והוא טעות אלא ראוי לבקש עת לכל דבר ודבר כי הדבר הדבור בעתו כמה הוא טוב מפני שבני אדם מכירים ומרגישים במעלתו · עכ״ל · והמליץ עוד החכם כונה זו באמרו הוסף אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה · גם אויל מחריש חכם יחשב אוטם שפתיו נבון · לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע · לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו · ורבים שאים אשר לא הלך בגולה ונחפזון לפרסם בלא עתו המושכל אשר השיג · וזה תוסף

אמריו · הרי הוא יקר רוח נותן לרוחו משקל לבלתי הוציאו ככסיל שעליו נאמר כל רוחו
יוציא כסיל · והוא איש תבונה כי בכח התבונה אשר בו יעשה גדר ויבנה גבולות לכלכל
דבריו במשפט שלא יוציאם מפיו מחוסרי זמן · והביא ראיה לזה מענין האויל שגם הוא
על פי המדה הזאת יחשב חכם וזה גם אויל מחריש חכם יחשב · ואוטם שפתיו נבון ר"ל
שהאויל הזה עצמו בהיותו אוטם שפתיו נעשה בזה כבעל תבונה · אחר כך אמר לתאוה
וגו' רוצה לומר יודע אני עונש תשוקת אדם כפי טבעו להביע אמריו להודיע מה שהשיג
מחכמה וזולתה עד כי האיש הנפרד והמתבודד בהשכלתו כשישיג דבר מה · יבקש למה
שתשהו תאותו רוצה לומ' שלא ינוח ולא ישקוט עד עשותו ועד הקימו מזמות לבו לפרסם
הדבר לזולתו · וכל כך תלאהו תשוקה זו עד כי בכל תושיה יתגלע רוצה לומר יתערב
ויתבלבל בכל חכמה כי בספור דבריו הוא מסבות יתהפך מנושא אל נושא ונמצא מפגל
בקדשים על ידי דבור פגול הוא לא ירצה אם אינו ענין חוץ למקומו תנהו ענין לחוץ
לזמנו ועל דרך מה שאמר ודבר בעתו מה טוב · ואיש כזה נקרא כסיל כאמרו לא יחפוץ
כסיל בתבונה וגו' מבלי השים לב לתבונה שהיא המעלה העולה היא למעלה להגביל כל
המעלות ולסדר עניניה עם כל דקדוקי תנאיהם ואין חפצו כי אם בהתגלות לבו ועצור
במלין לא יוכל עד בא עתם הראוי רק כאיסתרא בלגינא קשקיש קריא · וכלל עוד באמ'
לתאוה יבקש נפרד וגו' מה שקדם זכרו מטעם החכמים שאם יצוייר אדם נפרד מן
העולם הזה השפל כי עשה יעשה לו כנפים לעוף השמים לחזות בנעם סדר צבאותיהם ·
היה עכ"פ מבקש למה שתשהו תאותו לרדת משם אל מקום מעמד חבריו להגיד להם כל
מה שהשיג · ובכל תושיה מופגת לו יתבלבל ויתערב ולא תהיה טובת הנאתו שלמה עד
רדתו להודיע הדברים לאוהביו ורעיו · וכבר הורה בפירוש על תוקף תשוקה זו כי גדלה
מאד ומי יכילנה כאמרו דברי אגור בן יקה המשא וגו' (משלי ל') רצה בזה אלו הן דברי
מי שאגר ואסף רוח חכמה בחפניו והקיאה ולמדה לאחרי' להקל מעליו משאה כי כמשא
כבד כבדה ממנו ולא יכול להתאפק מהודיעה אל הזולת · הנה עיניך רואות מהסכמת
החכמים שלמים ורבים כמה הוא טבעי באדם לקרא עליו מלא רעים שישתתפו עמו
בידיעת מה שהשיג עד שתקרה לו בזה הריסת גבול מבלתי שמרו משמרת אמירתם יפה
בעתם · הן זאת התשוקה הביאתני הלום · על כן אל נא תשת עלי חטאת אשר
הואלתי לפרסם מחברת דרושי עם היות תפארתם לשבת בית מצד מיעוט תועלתם ·
כי אמנם אין להשיא עון אשמה לעושה מעשה אנוס על פי החק הטבעי ולא יכול מלט
משא · ועתה שא נא עון וקח טוב הכונה כי אחר כונת הלב הן הן הדברים · ובכן קח נא
את ברכתי אשר הובאת לך בסבר פנים יפות · ועורה לקראת החבור הלז אשר קראתי
שמו : נפוצות יהודה על שם היותו כולל חמשים ושנים דרושים נפוצים
בנושאים מתחלפים וזהו תארו · ושם מחברם · יהודה ובכן נזכר שם פועלו ·
והדרושים הללו מתקבצים יחדיו על ידי ספור מוקדם הוא המורה עליהם בחלקי דבריו
לכל מראה עיני הבוחן בעניניהם · וזו היא צורתו · והטובה בהם לתועלת כל נפוצות יהודה
וזהו תכליתו · ולמען לא העמיסך ברוב דברים למעט את התפלה צמצמתי אותם עד
שהמועט מהם יחזיק את המרובה בעניניהם · וזאת היתה לי כי פעמים רבות לא הלכתי

בגדולות ובפלאות הקושיות והספקות בעוז ותעצומו' כי היה עקר מגמתי ביאור הדברים ויסודם עד שידחו רוב הספקות להשיב נפש המספקק׳ גם לא הקפדתי על תוספת אות או אותיות באיזה מלה או מלות להריס מכשול מדרך הקורא ומה גם עתה בהתחלף המחברים בכתיבתם אחד בכה ואחד בכה׳ עד שמפני זה לא אדקדק אם מלה אחת בעצמה תכתב פעמים מלאה ופעמים חסרה במלת יחדיו שהרי בכתוב עצמו עם היותה חסרה ברוב המקומות כבר נמצאת מלאה בשלשה מקומות שנרשמו במסרה ורוב המפרשים קראו אחריה מלא ועל דרך זה בשאר מלות שאפילו מחבר אחד בעצמו לא הקפיד בכתיבתן מלאות או חסרות׳ גם אני לא אקפיד בכך ואל מקום שיפול הקולמוס שם יהא מלא או חסר דמלתא דלא קפדי בה איכפת לא הוי קפידא קפידא לך עמי בא בחדריו ושים נא עינך עליו לטובה וערכה לך מנחת יהודה׳

כאם מקבץ לנקבציו כפונות יהודה׳ בעיר להיות באלפי׳

יהודה בכמה' יוסף מוסקאטו זלה"ה :

ספור חורז כל דרושי החבור עם הוראת מספרם למקומותם בשמותם למושבותם׳

[א] אשירה לה' [ב] שיר מעלות ותהלות [ג] כי נאה נאה על כל ברכה ותהלה [ד] הוא אלקי עולם אשר חרש ברבוכו [ה] בסדור נפלא [ו] אחרי הקדימו בריאת מה שהקדים [ז] על ידי התורה שהיתה אצלו אמון [ח] והתעטפו אור כשלמה להבסיק את העולם כגדול הקטן [ט] ובקטן כלה הוא האדם אשר יכר בכלם דמות תבניתו של עולם גדול תחתיים שניים ושלשים עשהו [י] נפש רוח ונשמה ויבוהו לעבדם ולשמרם על ידי מצות ה' [יא] אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בזה ובבא שכלם נכללו בתורת ה' תמימה [יב] הנמשכת ובאה מהתחלות ברורות לא יסופקו [יג] [יד] והעולה היא למעלה מכל החכמות והיה [טו] כעץ שתול על פלגי מים [טז] כאהלים נטע ה' לתורה ולתעודה אשר [יז] פריו יתן בעתו להשלים עצמו [יח] בעיון ובמעשה [יט] ובמועדי ה' [כ] מקראי קדש יזכור חסדיו יתברך [כא] וישלם לו תודות [כב] ויחום על דל ואביון [כג] ונפשות שבוים יושיע [כד] ואת אשר ידור ישלם [כה] ויבוה את בניו אשר יולד [כו] מאשה הנוכה לו לשמור דרך ה' [כז] ושלמותו המושג כל ימותו פעמיו [כח] [כט] בהמולו מלת שנוף והלב [ל] לאהבה ולירא' [לא] ולדבקה בו ית' דבקות מאושר ונכתי המושג אחר המותה [לב] [לג] [לד] [לה], לחסידיו בו [לו] יבטח לבו ויעזר וגם כי ילך בגיא צלמות החטאים לא יירא רע כי ה' עמו להאיר [לז] כרו בקבלו תשובתו [לח] הרמתה [לט] ברחמיו וברוב חסדיו לקבל שבים [מ] ובהשפטו לא ירשיענו רק [מא] יכתבהו בספר חיים [מב] כי ימין ה' רוממה להגביר מדת רחמי' על מדת הדין [מג] ובכר לו ומצאוהו צרות רבות ורעו' תכון [מד] [מה] תפלתו [מו] קטרת לפניו כהזכרת [מז] י"ג מדות של רחמים כי לא עבה תלבו שאין רע [מח] יורד מאכו ושם דרך יראכו בישע אלקים בקבצו כרתי [מט] ישראל גוי אחד על ידי [נ] צדיק מושל יראת אלקים וכימי צאתו [נא] ממצרים יברך את עמו [נב] בשלום :

לוח הדרושים

אלה הם החמשים ושנים דרושים שנכללו בחלקי הספור הקודם איש על דגלו באותות וארציא במספר צבאם ולכלם בשם אקרא ואודיע כלליהם בקצרה :

הדרוש הראשון נקרא שמו עליו הגיון בכנור׃ יפתח בכנור חידתו וכזמירות יריע לפני המלך ה׳ להודיע ולהודע כי כל הנקרא בשמו ולכבודו ית׳ בראו יצרו אף עשאו על ערכי המוסיקה כמו שהוא יתברך כבעל המוסיקה השלמה׃ ויגר את האדם בחכמה בצלמו כדמותו כערך אחד ביחסים בנוניים והכל חייבים לקחת בכליהם מזמרת הארץ לשיר לו משיר נגון כמשת ידם ויזמרו לה׳ בכנור בכנור וקול זמרה :

דרוש ב׳ שיר המעלות לדוד׃ הוא יורה מגמת פני כונת דוד בחברו ט״ו שירי מעלותיו׃ כי למאורעו׳ יעקב מידי צאתו בורח מאחיו עד שובו הוא נושא את נפשו בסדר והתיחסות נפלא ועל פיהם יצא ויבא בחבוריו האלקיו׳ ואלו לתועלת בני הגלות האחרון הנרמז ביעקב׃ ושם מעלות מוכיח על מעלות הסלם הנראה אליו בעת ההיא להיותו המאורע היותר עקרי ורשום׃ וילמד דעת על כונת שלמה בנו בחבור שיר השירי׳ כי נכח פניו היה מאורע גדול ורשום שנשמט מדברי דוד אביו שלא ייחס אליו שום שיר כמו שעשה לכל יתר מאורעיו והוא מה שקרה ליעקב עם רחל כי רועה היא וגם הוא רעה אחר כך את צאן לבן׃ כי מקום הונח לו לשלמה להתגדר בו בחבור שיר השירים המיוסד על חשק רועה אחת שהיא כנסת ישראל עם חשוקה רועה ישרא׳ לתקן במה שקלקל׃ ובכן הושלם התיחסות השירים עם המאורעות מכל צד :

ג נורא תהלות׃ יספר בנבנות התארים החיוביים אצל הבורא ית׳ להיותו מרומם על כל ברכה ותהלה ושלמיותיו הן בכת בחשיבו׳׃ בזמן׃ ובמספ׳׃ עם היותן מתאחדים בו בהתאחדות שלמה פשוטה מכל צד ונקנו קצרה יד התארים החיוביים להורות עליהם כראוי׃ ועל כן לו דומיה תהלה :

ד זכר למעשה בראשית׃ אחרי הודיעו כי ספפח בכלל וסמנה בפרט מורים על חדוש העולם בחפך פשוט׃ יסביר פני ראיה לעקר החדוש מדברי נעים זמירות במזמור השמים מספרים כבוד אל :

ה מגלת סדרים קמה אלמתו וגם נצבה על ג׳ חלקי הסדר הנקראים טבעי׳ בחיריי׃ ומלאכותיי׃ שכלם נכללו בדברי הגמ׳ פ״ק דברכות׳ ומשם כתגלגלה אל סדרי הלמוד שהאחד מהם מיוחד אל המגמת המלאכה או החכמה׃ והאחד אל למודה׃ והאחד אל זכרונה׃ עם הוראת אופן הלמוד מן הקל אל החמור ונורך למידת החכמות בהדרגה ובסדר׃ ותעיר ג״כ על הסדר הנמצא בחלקי המאמר ההלציי והכל דרך הערה בלבד שנים שלשה גרגרים כראש אמיר :

ו דברי׳ שקדמה בריאת׳ לעולם יפיל שלום בין פמליא של מעלה בדברים שקדמה בריאתם לעולם שנתחלפו בהם דברי הגמ׳ ופרקי ר״א ובראשית רבה כי

יעשם

יעשה כלם אגודה אחת על דרך מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי :

ז כח התורה בבריאת העולם יתבאר בו מאמר רבי הושעיא שבפתיחת ב"ר על היות התורה האלקית במדרגת הו' סבות שזכר אפלטון פועלת, חמרית, צורית, תכליתית, כליית, ומחשבית, ויצורף לזה ביאור שפי' לחלק הראשון ממנו על ד' מיני הפירוש הכוללים שתתבאר על פיהם התורה האלקית :

ח עטיפת אור להבהיק את העולם רוח על פניו יחלוף לבאר דברי חכמים בעטיפת אור להבהיק את העולם, ויכנס תחלה על פי שטת אפלטון בעלול הראשון ואחר כך יבאר על התורה ראשית דרכו וכלי אומנותו יתברך בבריאת העולם :

ט עולם קטן בונה עולמות ומחריבן בהודיעו כי האדם הנקרא עולם קטן מן הבחינות שיזכיר הן מפאת שכלו והן מפאת כלל הרכבתו, היה בנוי וחרב באדם הראשון. בנוי וחרב באברהם וזרעו מקבלי התורה, ועתיד להבנות בנין עדי עד עת בא בן פרץ אשר קוינו, זכר לדבר מקדש ראשון בנוי וחרב, ומקדש שני בנוי וחרב, ומקדש שלישי אחרון חביב יבנה ויכונן עד עולמי עד :

י נר ה' נשמת אדם יקח לו חבילה משולשת מנפש, רוח, ונשמה, הנכללות בכל' ה' נשמת אדם כי אותיות נ"ר מורות על ב"פ רוח, וחוט משולש מכבד לב מוח נושאי הכחות הללו, גם אהבתם המשולשת ערבה מועיל, טוב, הראויה להתיחד אליו ית' מקודם ושרפם, ויורה על ענין תשוקתו ית' שישלים אדם עצמו במכסת נפשות ורשומן ניכר בענייני קדמונינו מני שים אדם עלי ארץ, ולזכרון זה נתן לנו ג' הרגלים, ויעיר אזן על החזרת עטרת שלמותן והגואל המקווה יעלה מעלה בשלמות שלשתן, והכל נשמע בנושא שמתהפך באותיותיו שמתחבר משם טוב שלם של שיר פשוט מרובע הדלת ממנו ישר והסוגר מתהפך ומכללו תראה שלמה יובאת על נוכח הדרוש אין נגרע דבר :

יא מה יעשה אדם ויחיה בזה ובבא אין בכללו אלא ביאור מזמור ט"ו לקבץ חלקיו על ידי חלוקה הכרחית לפעולות אדם אשר המלך העליון בה חפץ ביקרו שיגור כאלו בעולם הזה וישכון כאלו בעולם הבא, ועוד ישיב שנית ידו בחלוקה אחרת מקפת על כל עשרת הדברות :

יב בירור התחלותיה של תורה אחרי הקדימו תנאי האומר דת כרבים מטעם חז"ל יודיע לבני האדם גבורת הבירור שהושג במעמד הר סיני על אמתת הדבור היוצא מפי הקב"ה אליהם בלי שום תחבולה אנושית כי כלם נתעלו למדרגת נבואה ולא מצאו כל אנשי חיל ידיו שכלם לפקפק כלל, והבן זרתם שמם האמת הברור על התחלותיה של תורה הנמשכות אלינו בקבלה באמנת ויעיד ויעורר אהבת השגתה מכמה פנים :

יג בחן של עומלי תורה ישמיע קול תהלת תורתנו אשר בה עשה כנשר לנו כנפים

כנפים כנשר לעוף השמים לקום במקום קדשו ית' כהמאמרות כנתי מה שלא יוכלו עשותו החכמו' הפילוסופיות כי לא תשיג ידם לשער ולהגביל עיון ומעשה שלם כפי מה שיאות לשלמותנו לשום נפשנו בחיים :

יד **מבדיל בין קדש לחול** יגדיל תורה ויאדיר עניכה על ז' החכמות בהעירו על קצורן מפנים · ויגלה מומן וחסרונן בהיותן בלתי שומרות ברית עם התורה · אמנם בשמירתו יחדו יהיו תמים לעזר ולהועיל · וכא יבא ברכה עת המלא הארץ דעה וברית שלומם לא תמוט :

טו **האדם עץ השדה·** ידמה אדם וישוה לאילן הפוך ששרשו למעלה והוא המות שבראש וממנו יהיה מזונו וקיומו מטל אורו' השפעה העליונה היורד על ראש שכלו שעקרו בעליונים וירבה נבאיו להורות על הדמוי הזה · וממנו יצא יחם הד' מינים שבלולב כנגד ד' כתות בני אדם הנמשלים לעצי השדה ויתגלגל אליו ענין ניסוך המים של חג וענין הסוכה עם פרטי דיניה הכל מסכים אל הדמוי הנז' · ושם דרך לעבודת האילן הזה בכלי קדש התורה והמצוה ולהרכיב כנף ממנו בעץ החיים הוא ה' אלקינו אשר בו נדבק ואותו נעבוד בכל מאמני כח כי הוא חיינו :

יו' **שיר חנוכת בית ועד לחכמים** יזכר בשבח המיסדים את בית הישיבה מקדש כוננו ידיהם לתורה ולתעודה על ידי חלוף ג' מדרגות · ראש ישיבה · שוני הלכות · ובעלי תריסין · ועליהם תסוביבה מלותיו להלל מאד :

יז **עץ נשא פריו** ישא ענף ועשה פרי הלמוד שמיני העצים שבלולב ישאו פרי ההוראה לכל העולה כתמר בנטילתו שיאחז בסנסני רמזיו · ועל פיהם ישק להשכיל להיטיב בהכנעת כל כחותיו והשואת הפעליותיו והשתמשו בהן בקדושה ובטהרה לכבוד האל הנאדר בקדש :

יח **פעמון זהב ומקישו מרגלית** יערוך ערך מלחמה על הדרוש המפורסם אם העיון לבדו או המעשה לבדו או שניהם כאחד הכרחים מצד עצמם אל השגת האושר ויצדיק את הצדיק כי יחדו יהיו תמים ומתאימים ההצלחה בענם ובאשונה :

יט **לאותות ולמועדים** ישא מדברותיו על ז' פסוקים המתחילים במלת לולי עם המסרה כי נעשו משבצות זהב לז' העקרים התוריים שיכשאו לעומתם ז' מועדי ה' כפי' חלוקתו של בעל העקידה בפ' אמור :

כ **מקרא קדש·** קדוש יאמר לנו כי אחרי הודיעו שלמותנו וקדושתן של ישראל ב"ה עד שאפילו שמאל עוכה אמן בעל כרחו ומעיד על קדושתן · בראש הומיות יקרא לאנשי קדש שיכירו מדרגת קדושתן המושגת פן יפול הנופל ממנה ונמצא שם קדושתו מתחלל כי יחטא בזה ואשם בקלקול מה שתקן לבעליו ית' ויתחייב לו תשלומי נזק שלם מדינא דאין אומן קונה בשבח כלי · ולהתמיד על מדרגת קדושה זו יקראו בקול גדול מקרא קדש הנולים לה' ותפלתם זכה בקדושה רבה ותכלית כקשתם והיה על בית הזמן אשר בו יתקדש שם שמים ברבים :

כא טוב לחסות בה' ולשלם לו תודות׃ שם יתבאר צדקות ה' לעמו במעשה מצרים כי הועילם בחכמתו בגבורתו ובעשרו וגם הם התכשרו לעומתו לשלם לו תודות כפי כחם במחשב' בדבור ׳ובמעשה׳ שלשלתן חובת מקבל טובה מתחלקת להחזיק טובה למטיב ולשלם לו גמול כמשת ידו׳ וכה יהיה משפטנו כל הימים לבלתי היות כפויי טובה וביחוד על חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו׳ וחסד קבלתו ממנו תשלומי תודות הוא חסד בפני עצמו גדול ומהולל מאד׳ וחולים יגבר ביתרון הכשר הקווי בו יתברך מזכרון יציאת מצרים וכמה ייעודים טובים הבלתי חוזרים ריקם׃

כב לאביונך בארצך׃ להודיע לבני האדם גבורת הצדקה הנעשית לצורך עניי א"י מגיד קנותם פרקליטים גדולים שלמים וכן רבים כי ברובם בעסק התורה והמצות במקום עקר שמירתן כן ירבה וכן יפרוץ זכות המחזיקים בידם כי תהיה ידם בידנו ופיהם כפינו לכל דבר שבקדושה וברכות יעטו למחזיקים׳ ברכות שים כהן ממש להצילנו מכל רע ולהניח ברכה אל ביתנו׃

כג לשבוי דרור׃ מגיד דבריו ליעקב על עסק פדיון שבוים שנזדמן לידם בשבת הגדול של פסח אשר בחר לו יה להתעסק בפדיונן בהוציאו אותם מארץ מצרים׳ ויתן אומר להודיע ארבעת התנאים הראוים לכל מתנדב דוגמת הקרבן שהצדקה גדולה היומנו׃

כד שלם לעליון נדריך׃ יריע אף יצריח על המאחרים תשלומי נדרם וכ"ש על המונעי' מלשלם ויביע ידבר עתק על גודל העבירה וענשה מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים ומדברי חז"ל׃

כה אב לבנים יודיע דרך שלמותם׃ שמו מורה על ענינו בפירוש וכלו סמוך ונשען על ביאור מזמור קכז׳ כי ללמד בני יהודה קשת לירות ולהורות את בניהם אל תכלית השלמות המכוון כחצים ביד גבור כי ירה וירו אל צד המטרה ע"י הגבור המקלע אל השערה ולא יחטיאו׳ הנה כתובה על ספ' הישר במזמור ההוא שחברו דוד, על בנו הידיד אשר הדריכו והישיר לפניו דרכו שעפעפיו ייישירו נגדו ש' מול ההצלח' המכוונית אל החכמי' בשם מטרה ונמר ה' עליו כי בחלום חזיון לילה נתן לו לב חכם ונבון בכון לשלמותו עם אלקיו׳ עם עצמו׳ ועם זולתו מבני ביתו ומדינתו׳ עדות ביהוסף שמו להיות כל איש שורר בביתו להורות את בני ישראל לטוב להם כל הימים׃

כו מצא אשה מצא טוב׃ תורת אמת היתה בפיהו על לקיחת אשה הוגנת להעזר בה אל הסבת השלמות ולהכנות ממנה זרע קדש מבהיל פנים בנר מצוה ותורה אור׃

כז עונש השלם בשובו אחורנית׃ שמו באה לו להעיר אזן כי מי שהסיב שלמות ויסר את אופן מרכבותיו וילך הלוך וחסור ופניו אחורנית׳ גדול עונו מנשוא והדין דין אמת׃

לוח הדרושים

לעיני

לעיני בני ישראל׳ ויצעק צעקה גדולה ומרה על נפילת אומתנו אל בור הסכלו׳ העצומה והנפלאת שבכל הנפילות כי אבדה החכמה עם אבדת החכמי׳ שהעלם הזה מכלם ׳ והמשיך ספור שבחיו על ידי ששה תארים כמבאים בשמש ׳ וישפוט שפוט כי היה סלוקו מזהעולם לזכותו וטובתו ולאשמת דורו וחובתו׃

לד תפארת אדם׳ רוח המחבר דבר בו ומלתו על לשונו על פטירת החכם השלם כמהר״ר שמואל רואיני ז״ל אשר עלה מן הסערה השמימה פ׳ וירא של״ז ׳ ופלאות עדותיו על פליאת הרכבת האדם משכל עליון ואמר שפל עד כי בהשתלמה בבחירתו כפי הכונה האלקית בבריאתו תתעלה מדרגתו למעלה ממדרגת מלאכי השרת כי בהרכבתו הנפלאת מתפרסם אחד עונם יכלתו ית׳ וחכמתו ורוב טובו וחסדו וקלוסו עולה ממנו יותר מכל נברא בהשלימו מה שמוטל עליו במלאכת שמים׃

לה צל שדי׳ לקול כללו שפתיו על אשר הושת כליל גלנו בפטירת גברא רבה החכם השלם כמהר״ר יצחק פואה ז״ל ויהללהו בכלל כלי תרועה כי הלוך ילך כה וכה משא משך הוראת הכללים המוזכרי׳ בכתוב לעשות ימינו בכל לשם׳ ולעמוד על התכוננות היותנו בכל כחקק ונרשם מן הציור האלקי׳ ובעשה עצמנו בכל כמשך אחר מדותיו ית׳ ורצונו ׳ ובכל כנפינו יחסו הצריכים אליו ׳ ובכן יהיה ה׳ צלנו על יד ימיננו כי יתנשא בכל לעומתנו ובכל כנפיו יסתירנו ׳ ועדותיו נאמנו מאד כי בכל אלה היה נקי ושלם האי גברא רבה דמהפיך בזכותיה עד שעלה מחכמתו בכללים (אשר בה תלוי כל ענינו של אדם) שהכשיר עצמו לקרבן אשה ריח ניחוח לה׳׃

לו בוטח בה׳ ישוגב׳ חג הסכות יעשה לו על מדרגת הבטחון הכי נכבדת עם הוראת גדרה ושבעת התנאים הראוים לתת לה אחרי הודיע כי האדם בעולם הזה איש מלחמות לה׳ כיצר הרע להביאו למסורת ברית ע״י התורה האלקית ובכן יעלה ויבא אל המדרגה החשובה הנז׳׃

לז נר מצוה ותורה אור׳ ידליק נר של חנוכה להאיר ש׳ עבר פניה מפני מה נקבע תחומה לח׳ ימים עם הוראת היותם אשר בינה וכון התורה האלקית שבקשו אז היונים לבטל ׳ ותתגלגל בדבריו הוראת הבינית ׳ ויאמר טוב טעם למאמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים ת״ח וכו׳׃

לח מקום שבעלי תשוב׳ עומדי׳ יבכ גבולות מדרגת מי שלא חטא על מדרגת בעל תשובה משב מיראה תיכונית׳ ומדרגת השב מאהבה שלמה עולה על גביהן׃

לט חסדי ה׳ בקבלת שבים׳ זכר עשה לחסדיו ית׳ במתנת התשובה כי הוא רחום וכפר עון גם כי המרה את רוחו ית׳ שהוא בכת׳ ׳ ולא ישחית עם היותו מרבה לפשוע ׳ והרבה להשיב אפו עד שיעשה לו זדונות כזכיות בשובו מאהבה ׳ ולא יעיר כל חמתו עם רוב התמידו על מריו גם עד זקנה ושיבה כי חסד ה׳ לעולם לקבל שבים׃

מ משפט לאלקי יעקב · יתן בקולו קול עוז לדעת רבי יהושע דס"ל שבניסן נברא העולם ואחריו החזיקו שלמים ורבים · לדרוש ולתור למה אם כן אחר בתשרי בחר לו יום לישב על כסא דין · וישפוט שפוט כי ראת' חכמתו יתברך טוב ויפה שיוחד זמן על הוראת ההנהגה ההשגחיית רחוק מאד תכלית המרחק מן הזמן המורה על ההנהגה הטבעית שהוא זמן הבריאה להודיע כמה גבהו דרכי השגחתו וטובו מדרכי הטבע המסודר וכרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו :

מא ספרי חיים ומתים · גבול שם להבנת אז"ל נכתבים ונחתמי' לאלתר לחיים או למיתה עם הסבת כל התנגדות החוש אחורנית באמרו לטוב רע ולרע טוב בבחינת תכליתם ומצא מקום להתגלגל בו ענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו :

מב ימין ה' רוממה יאירו דבריו כי עם היות חסד ומשפט ב' עמודים אשר בית המלכות נכון עליהם · ראוי שתהיה מדת החסד מרובה · וכן במלכותא דרקיעא כי ימין ה' רוממה במדת החסד · ואף גם זאת אל יתיאש אדם ממדת הדין כי המשפט לאלקים הוא מאריך אפיה וגבי דיליה :

מג עזרה בצרות · ישא עיניו אל הזווג האלקי עם אומה זו · שדוכין · קדושין · ונשואין · עם כל תכסיסי הזווג ואל הנמשך בינינו מפרוק חבורם עד עת קץ אשר בו ישתלם הייחוד והחבור הזווגיי עם הסבת כל העטרות ליושנן כי לא יטוש ה' עמו ועזרה בצרות נמצא מאד · ומצא מקום להתגדר בו בימים שבנתים בין מסכתא למסכתא עד עבור שבת נחמו שאז היו החברים נכונים ללמוד מסכת כתובות :

מד קשת של תפלה · דרך קשתו ויציבנו על אמתת דמיון התפלה לקשת להיותה איתן קשתן של ישראל ועבתה בו צדקתו של דמיון זה מכמה צדדים · ותקיעו' השופר גם הם יריעו אף יזריחו כוכב זו ביחסי' קרובי' :

מה שער תפלה ודמעה · יגדיל כח התפלה ויאדיר ענינה מאד בהיותה מדומעת כי ישאב המתפלל מי דמעה וישפכם נכח פני ה' בשפכו לפניו שיחו כלב נשבר ונדכה :

מו שמן וקטרת ישמח לב · להגיד לאדם ישרו שיתעורר תחלה אל מעשה הטוב ותכון אהבתו קטרת לפני ה' בהדליקו נרות נפשו לעבודתו יתברך ולא לזולתו למען יתעורר חשקו ית' עליו להריק לו ברכה ותוספת אורה ושמחה וששון ויקר :

מז י"ג מדות של רחמים · סופר ושוקל מגדלי הי"ג מדות של רחמים והפיל חבלם לד' אלקי העולם הלא המה עולם המלאכי' · עולם הגלגלי' · עולם תחתון · ועולם קטן הוא האדם · ויחוה דעת על כונת החולקים בביאור דברי ב"ה רב חסד מטה כלפי חסד שמכללם תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון :

מח אין רע יורד מלמעלה׃ שהוא מוכיח על ענינו כי טוב ומטיב לכל ית' שמו אין רע יורד ממנו בענין כי הטוב הנמשך ממנו הוא המוכשר העצמי המונהג תמיד בכח פני עליון ואליו הוא נושא את נפשו בתשוקה נכבדת עד כי מהמנע הטוב מפאת המקבלי' מחסרון הכשר בית קבולם נאמר עליו כביכול שהוא מתעצב ומצטער על עצירת השפע׃

מט ישראל גוי אחד׃ ימלא פיו תהלת סגולת האחדות והשלום באומה זו והגנות וההפסד שיקרה לה מחלוף זה יורה משפטיו בפנים מפנים שונים׃

נ מה בין צדיק מושל למלך עריץ׃ ישא דעו להבדיל בין הצלחת מושל ביראת אלקים במלכות בית דוד כי ברית עולם הושם לו ערוכה בכל ושמורה ובאה לשוב לאיתנה אחר הפסקתה בגרמת החטא׃ ובין הצלחת מלך עריץ שי תהיה אחריתו להכרית אחר קום פתגם מעשה הרעה אשר בעבורו נתן בתר מלכות בראשו בגזרת עליון ליסר בו את הממרים׃

נא זכר ליציאת מצרים׃ ילמד טוב טעם מפני מה בא הצווי הפרטי בחג הפסח לספר בנסים ובנפלאות המתיחסים אליו מה שלא עשה כן בשאר הרגלים במתיחס אליהם׃ והיה טעמו לחזק ידים רפות על ידי זכרון גאולת מצרים׃

נב רוב שלום׃ עוז לעמנו יתן בברכת ד' מיני השלום הראוי' להכתן לו לשלמותו והצלחתו׃ שלום עם עצמו׃ עם ביתו׃ עם מדינתו׃ ואחרון חביב שלום עם אלקיו אשר בו תלוי האושר האמתי המיוחד לעם סגולה והוא התכלית הנכסף שכל העינים נושאות אליו בשאר מיני השלום ובלעדיו כל דורך בם לא ידע שלום׃ ובשלומו ישפות לנו רוב שלום׃

ועתה אשר תמו כל כללי הדרושים לעבור׳ עין בעין נראה הדרושים עצמם על פי הסדר המוקדם המה ישאו קולם ירונו׃

לוח מאמרי חז״ל שעלימו תטוף מלת המחבר לחדש דבר בענינם

פרי

ג' חדשים

לוח המאמרים

נשלם לוח המאמרים בה׳

אלו הן המסרות שהביא המחבר בתוך הדרושים עם באור נכון :

נשלם לוח המסרות בה׳

לוח הפסוקים אשר נשא המחבר על שפתיו ואין זכרונם בלא חדוש :

ספר בראשית

ספר שמות

אז

אז ישיר משה וגו׳ דרוש כא דף נג
עמוד א וכ
ויקחו לי תרומה וגו׳ נח א
וכמה יודע איפוא וגו׳ גם את הדבר הזה
וגו׳ הראיני נא וגו׳ אני אעביר
וגו׳ לג קמח ב
ועשו לי מקדש וגו׳ לד קנט א
ה׳ ה׳ אל רחום וחנון וגו׳ נוצר חסד
וגו׳ מז ריד א
כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם
וגו׳ מט ריט א
ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון וגו׳
והפשתה וגו׳ והחטה וגו׳ נ רכה ב
ה׳ ימלוך לעולם ועד כי בא סוס פרעה
וגו׳ נא רכח ב

ספר ויקרא

ואולך אתכם קוממיות וגו׳ ט מג ב
דבר אל בני ישראל המקריב את זבח שלמיו
וגו׳ ידיו תביאינה וגו׳ כב קג א
ואף גם זאת וגו׳ מג רא א
ופניתי אליכם והפריתי וגו׳ ואכלתם ישן
וגו׳ ונתתי משכני וגו׳ רב ב

ספר במדבר

ועתה יגדל נא כח וגו׳ ב טו א
כל ימי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו
ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים
וגו׳ ויש אשר יהיה וגו׳ ה לב א
יברכך וגו׳ יאר וגו׳ ישא וגו׳ י מח ב
כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור
וגו׳ טו עב ב
אם יהיה נביאכם וגו׳ לא קלב א
תתאו לכם הר ההר קלד א
והתאויתם לכם לגבול קדמה שם

והיה לכם לציצית וראיתם וגו׳ דרוש לז
דף קעה עמוד א

ספר דברים

וזכרת כי עבד היית וגו׳ ד יט א
כי המצוה הזאת וגו׳ עד בפיך ובלבבך
לעשותו ה כט ב
ואהבת את ה׳ אלקיך וגו׳ י מט א
ומל ה׳ אלקיך את לבבך וגו׳ כד א
תורה צוה לנו משה וגו׳ יב סב א
כי לא על הלחם לבדו וגו׳ יג סג א
יסובבנהו יבוננהו וגו׳ טז עד א
את ה׳ האמרת היום וגו׳ כ נב א
הלה׳ תגמלו זאת וגו׳ כא נז א
אם יהיה נדחך וגו׳ נט א
על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת וגו׳ עד
לעשות את כל דברי התורה הזאת ק א
ולזבולן אמר וגו׳ עמים הר יקראו
וגו׳ כב קא א
כי תדור נדר וגו׳ וכי תחדל לנדור וגו׳
מוצא שפתיך וגו׳ כד קו א
ויטוש אלוק עשהו וגו׳ כו קיו א
והיה כי יבאו עליך וגו׳ ושבת וגו׳ עד בפיך
ובלבבך לעשותו כח קיט ב
ואתם הדבקים בה׳ וגו׳ לא קלב א
פרשת שמע קלה ב
אין כאל ישורון וגו׳ אשריך ישראל
וגו׳ קלח ב
האזינו השמים וגו׳ יערוף וגו׳ כי שם
וגו׳ לב קמה א
הצור תמים פעלו וגו׳ קמו א
הלה׳ תגמלו זאת וגו׳ עד ה׳ בדד
ינחנו לג קמט א
כי שם ה׳ אקרא וגו׳ לט קפו א
הלה׳ תגמלו זאת וגו׳ הלא הוא וגו׳ קפו ב

יונר

ויוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא
רע. דרוש מח דף ריו עמוד א
המוציא במספר צבאם וגו' מט ריט א
חסדי ה' אזכיר וגו' ויאמר אך עמי
וגו' נא רכו ב

ירמיהו

ארץ ארץ ארץ וגו' י נא א
כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו
וגו' יד עא ב
אם תשוב ישראל וגו' כ נב א
ולא קלד א
אם תשוב ואשיבך וגו' כ כ ב
כי כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו
וגו' כי אם בזאת וגו' נא נו ב
כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם וגו' אם
ימושו וגו' כה אמ' ה' אם ימדו וגו' כט א
קום וירדת בית היוצר וגו' וארד בית
היוצר וגו' ונשחת הכלי וגו' ויהי
דבר וגו' כו קיג ב
למה תאמר יעקב וגו' עד ילכו ולא
ייעפו לד קנח א
עקוב הלב מכל וגו' עד כי עזבו מקור מי'
חיים את ה' מא קכד א
מקל שקד אני רואה מב קנו ב
פתיתני ה' ואפת וגו' מג קנח ב
כי לא אלמן ישראל וגו' רא א

יחזקאל

ועל דמות הכסא וגו' ב יד ב
ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וגו' עד
ובעולו אשר עשה ימות כ נג א
בן אדם היו לי בית ישראל לסיג כלם וגו'
לכן כה אמר וגו' כו קיג ב
והתוית תו לא קלד ב
ומתוכה דמות ארבע חיות וגו' וד' פנים
לאחת וגו' איש אל עבר פניו וגו' והנה
אופן אחד בארץ וגו' דרוש לג
דף קנב עמוד א
ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו' ואעבור
עליך וגו' וארחצך וגו' נא רכז א

הושע

כל תשא עון וגו' ט לט א
זרעו לכם לצדקה וגו' לב קמב ב
פן אפשיטנה ערומה וגו' לג קנב ב
שובה ישראל עד ה' אלקיך וגו' קחו עמכם
דברים וגו' לח קעט א
וה' אלקי הצבאות ה' זכרו ואתה באלקיך
תשוב וגו' מב קנז א
וארשתיך לי וגו' וארשתיך לי באמונה
וגו' מב רא ב

עמוס

כה הראני והנה ה' נצב על חומת אנך וגו'
ויאמר ה' אלי וגו' יד עא ב

מיכה

אללי לי כי הייתי כאספי קיץ וגו' עד סוף
הספר נא רכט ב

צפניה

מעבר לנהרי כוש וגו' מד רו ב

זכריה

ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה
כ נא ב
ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגו' ושנים
זתים עליה וגו' לז קעד ב

מלאכי

היקבע אדם אלקים וגו' במארה וגו'
הביאו את כל המעשר וגו' כד קז ב

קיח

תודיעני

תודיעני ארח חיים וגו׳ דרוש מב
דף קנו עמ״ד ב
ימין ה׳ רוממה וגו׳ שם
זקן אהרן שיורד וגו׳ מב קנט א
אם שכחנו שם אלקינו וגו׳ הלא אלקים
יחקר זאת וגו׳ רא א
נבכה סגל וגו׳ רכ ב
ועלזו חסידים וגו׳ רוממות אל וגו׳ לעשות
וגו׳ מד רד ב
לך זרוע וגו׳ עד ולקדוש ישראל מלכנו רו א
כי בכה ה׳ ציון וגו׳ עד לעבוד את ה׳ רז א
לכו שמעו ואספרה כל יראי אלקים וגו׳
עד סוף המזמור רז ב
הכיסו אלי ונהרו וגו׳ מה רט ב
ההופכי הצור אגם מים וגו׳ מה רי א
מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת וגו׳ עד
בנאת ישראל ממצרים רי ב
הסולח לכל עונכי וגו׳ עד תתחדש כנשר
כעורוכי שם
דבקה נפשי אחריך וגו׳ מו ריא ב
ויהי נעם ה׳ אלקינו עלינו וגו׳ ריב א
אשרי נשוי פשע וגו׳ אשרי אדם וגו׳
מז ריד א
אזכיר רהב ובבל וגו׳ ולציון וגו׳ מט רכ ב
כי טוב חסדך מחיים וגו׳ עד ושפתי רננות
יהלל פי נה רכו ב
קויתי ה׳ קותה נפשי וגו׳ נפשי לה׳ וגו׳ יחל
ישראל וגו׳ רל א
אלופינו מסובלים וגו׳ אשרי העם וגו׳
נב רלא א

משלי

מ׳קנני וגו׳ עד ושעשועי ש׳ בני אדם ו לד א
מי עלה שמים וירד וגו׳ מי הקים וגו׳
ם לו א

כל פעל ה׳ למענהו וגו׳ ט לט ב
ומח רין א
ומט רכא א
וכ רכב א ורכד א
אזן שומעת ועין רואה וגו׳ יח פר ב
שמן וקטרת ישמח לב פו ב
מלוה ה׳ חונן דל וג׳ כב קא ב
לב חכם ישכיל פיהו וגו׳ צוף דבש וגו׳
כב קכ א
מוקש אדם ילע קדש וגו׳ כר קו א
שלשה המה נפלאו וגו׳ דרך הנשר וגו׳
כן דרך וגו׳ כו קיב א
משחית נפשו הוא יעשנה כו קיב ב
הבו שנים וגו׳ הבו רשע וגו׳ כו קיב ב
רבות מחשבות בלב איש וגו׳ ל קלא ב
משלי שלמה וגו׳ לדעת חכמה וגו׳
לא קלב א
וצדקה תציל ממות לו קסט ב
חסד ואמת יצרו מלך וגו׳ מב קנח ב
אשה יראת ה׳ היא תתהלל מב ר א

איוב

זכור כי תשביא וגו׳ כל אדם חזו וגו׳ הן
אל וגו׳ ג יו א
ואאלפך חכמה ה ל א
מתחת שרשיו יבשו וגו׳ טו עב א
אם תשוב עד שדי תבנה וגו׳ עד ועל דרכיך
נגה אור כב קח א
תתקפהו לנצח ויהלוך וגו׳ כו קיד א
כי לא יצא מעפר און וגו׳ כי אדם
וגו׳ קטו א
ולו קטז א
הן תוי שדי יענני לא קלד א
ברוחו שמים שפרה קלז א
תולה ארץ על בלימה קלט א
לבן

שיר השירים

רות

איכה

קהלת

אם חר

אסתר

ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו'	דרוש מט דף ריט עמוד א		
ועשרת אלפים ככר כסף וגו'	ריט ב		

דניאל

לכלא פשע ולהתם חטאות ולכפר עון	דרוש י דף כב עמוד א
והמשכילים יזהירו וגו'	לב קמב א
ואתה לך לקץ ותנוח וגו'	מב קנו ב

דברי הימים

כי ממך הכל ומידך וגו'	מו ריב ב

נשלם לוח הפסוקים ב״ה

הדרוש הראשון

* נקרא שמו עליו הגיון בכנור ליום שמחת תורה : *

כלל הדרוש יפתח בכנור חידתו ובזמירו יריע לפני המלך ה' להודיע ולהודע כי כל הנקרא בשמו ולכבודו בראו יצרו אף עשאו על ערכי המוסיקה כמו שהוא יתברך בעל המוסיקה השלמה · ויצר את האדם בחכמה בצלמו כדמותו כערך אחד ביחסי' הנגוני' והכל חייבין לקחת בכליה' מזמרת הארץ לשיר לו משיר הגיון כמסת ידם · ויזמרו לה' בכנור · בכנור וקול זמרה:

בפ"ק דברכות · ובמדבר רבה פ' ט"ו בפס' דבר פנחס הכהן · ובתנחומא פ' בהעלותך ·

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו והיה דוד יושב ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר אמר רב יצחק בר רב אדא מאי קראה עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר :

נבלו ראשונים אנשי השם בחכמת המוסיקה כי הנגון הנקרא אצלם קונסונאנצה היא מיוסדת על אדני הערך והסכמה בין הקולות יתחדש מחבורם ערבות וכו' כידוע לבעלי זאת החכמה · וייחסו ראשית דרך ידיעתה לאחד מקדומי חכמיהם שמו פיטאגורה שספרו עליו כי בשמעו קול הכאת פטישים על גבי סדן יוצא בנעימה מתכונתו של חרש ברזל · ברצותו לעמוד על עקר חדוש הנעימות שהוא בדרך הנסיון · חקר על משקל כל פטיש מהם וערכו עם חבריו ומצא דרך משל שהראשון משקלו י"ב ליט' · השני ט' ליט' · הג' ח' ליט' · והד' ו' ליט' · ובכן היה משקל הראשון כפלים למשקלו של רביעי והוא הערך הנקרא אצל הלאטיני פרופורציאוני דופלה והכיר וידע כי משם תוצאות חדוש הנגון הנקרא בלשון יון דיאפשון ובלעז איטאליאנו אוטאבה · והיה כולל כל משקלו של שני פעם אחת ושליש וכן היה ערך השלישי לרביעי · והוא הערך הנקרא אצלם סיסקוויטירציאה והבין והאמין כי משם תוצאות נגון דיאטסארון הנקרא בלשון איטאליאנו קוארטה · והיה הפטיש הראשון שזכרנו כולל כל משקלו של שלישי פעם אחת וחצי וכן ערך השני לרביעי והוא הערך הנקרא אצלם סיסקויאלטירה · וישפוט שפוט כי הנגון המתחדש משם הוא דיאפינטי ונקרא שמו עליו בלשון איטאליאנו קוינטה · הפטיש השני היה כולל כל משקלו של שלישי פעם אחת ושמין · הוא הערך הנקרא אצלם סיסקויאוטאבה ולבו ראה כי משם יוצא הטונו וזה איננו נגון רק חלק נגונים · אלה הם התחלות המוסיקה אשר המציא לפי דעתם פיטאגורה ומהם ינקו כל הבאים אחריו להוסיף על החכמה ולהשלימה · אכן שקר נחלו המיחסים אליו המצאה זו שהרי על פי עדות ה' נאמנה יובל היה אבי כל תופש כנור ועוגב · ואולם אפשר שהמצאת החכמה היתה על הדרך אשר הזכירו בהיות תובל קין אחיו לוטש כל חורש נחשת וברזל · ויהי מה אם שרש הקונסונאנצה ויסודה איננו רק הסכמה וערך כמו שזכרנו כי על כן העולה

על רוחי היו תהיה שנקראת החכמה הזאת בשם מוסיקה כגזר מלשון אל יחסר המזג בחלוף אותיות האומנה כמנהג חלופן במלת מסכה יונה שהיא כמו מזגה · על שם התמזגות הקולו' וערובם בהם כמה כערכת · אמור מעתה מי שקורא עליו הנביא לאמר (ישעיה מ') מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזני' איך ישופך עליו היותו מעלה פני המוני מעלה ומטה בעימות נגון · כדבר איש אלקים החבר הכאה מא' ד' בפתיחתו לפירוש ספר היצירה על ביאור מלת ספר אמר ז"ל רבותו בשם פי' השיעור והפלוס בגופים הנבראי' כי השיעור עד שיהיה הגוף מסודר וערוך ראוי למה שנברא לו לא יהיה כי אם במנין והמדה והמשורה והמשקל וערך התנועות וסדור המוסיקה הכל במנין רונה לומר ספר וכו' ע"כ · ועבור כא החפוש בכל חלקי המציאות לקיים דבר · הן היסודות מונחים במקומם הטבעי בהדרגה וכערך נפלא לפי קלותם וכבדותם ואלמלא היחס השמור ביניהם תמיד לא היה העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת · וכן המזג המתהוה מהרכבתם במיני הנמצאים השפלים ככר גדרו היותו התיחסות נגוני בין ארבעת האיכיות הראשונים מתוך ערוב היסודות הארבעה · ונעמוד על אמתת זה מפרסום יושר הפעולות הנמשכות מסגולותיהם · גם תקופות השנה הולכים לעולם בהדרגה ובערך · וכל שכן שהיה זה בבעלי חיים כפי תוספת שלמותם · ומן הפעולות המסודרות יודעו הכחות הנפשיות על נושא בערך : וכקנתם יתפרסם זה מאד בהתעוררם אל ערבות הקולות כמו שספרו על הניניו אופ"רבוריאו ועל האולי"פאכטי אוכד"ני ועל כא זולתם הנמשכים בנעם הניגונים · וכלי הזמר ככר הביאו בד"ז לפיכי אהכת נשים · ומצינו לרז"ל במס' סוטה זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסיר ופי' רש"י דנגדי מושכי הספינות שאינם משוררים אלא לזרז מלאכתם וכן בקרי פי' החורשים שעושין כן לכוין השורים על תלמיהם שהולכי' לקול השיר שערב עליהם דגרדאי איכו אלא לשחוק · ע"כ · ומי ישא עיניו השמימה וראה את השמש ואת הירח ואת הככבים כל צבא השמים סדורים ויפרם והגבלת סדור תנועותיהם ומצב מצב ביבוניהם אשר מהם ימשכו וישפעו פעולות נגלות מו עילות ומעולות · ויהא סרבן באותה שעה לענות אמן בעל כרחו כי בחכמה בתבונה ובדעת מה' מנעדיהם כוננו על יחסים וערכים נגוניים שלמים וכן רבים · לא משו מקרב מחנה הפילוסופים (כבשני מספר השמים והעולם) בעלי מדע שסוברים כי הגופים ההם היקרי' יחדשו בתנועותיהם קולות ערבים ומה שאין אנו מרגישים בהם ויחסוהו אל התמדת ההרגל בשמיעתם עד שיבוטל בזה הרגשנו כמו שיקרה לשוכנים אצל מקום נפילת מי נילוס מהרובותיהם כי לא ירגישו בקול מפלתם לרוב הרגלם בו כי אמנם כל דבר יבחן בהערבו אל הפכו · עוד אמרו כי כמקרה חרש בחשת וברזל גם אנו יקרנו שעוצם הקולות ההם שם אותנו חרשי' לשמוע · ויאמרו לאמר כי בלעדי זאת אי אפשר לשמוע הקולות ההם הנגוניים זולתי מי שחושיו זכים וטהורים בלתי מעורבים ושקועים בטנוף הדברים החמריים ועכירותם כי הלא בכמו אלם יחסר מזג המוסיקה הגלגליות בלי ספק · ובכר היה פיטאגורס מתפאר כי בהעלותו את חושיו למדרגת הטוהר והזכוך לקחה אזנו שמץ הקולו' הערבים ההם · גם אפלטון בספרו הנקרא טימיאו כתב כי לכל אחד מהגלגלים זמירות שבח אלקי ·

אלקי׳ נגוד הוא אתם כי לבו הוא ולכוכיכו׳ בית אל תמצאנו במדרשו של רשב״י וקל
גלגלוהי אשמע לכלהו רקיעין במטלנוי למיזל עם שירתיה דהוא אמר ולא הוה בר נש
דשמע ליה בר ממשה דהוה מהימן מלכא ויהושע דמשמש ליה וכד איצטריך ליה יהושע
והוא שמע נעימותא וכהימותא דשמשא לא יכיל ליה למיסבל מה כתיב ויאמר לעיני
ישראל שמש בגבעון דום דום מאי דום מלומר שירה דום מקל נעימותא ובהימותא דילך
דהוא הוה שמע קל מטלנוי באטלנותיה ע״כ׳ וכבר נתפשט הדעת הזה בכלל חכמינו
כאמרם ז״ל ⟨סוף פק׳ דיומא⟩ מפני מה אין אדם נשמע קולו ביום כדרך שנשמע בלילה
מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש שמנסר בארזים׳ והרבה מאמרים להם ז״ל על
הוראת כונה זו׳ גם כי בעל העקידה שער ב׳ הביאם דרך משל להיותו במסך אחר יאורת
אב פא׳ אשר יבא בעקבות ארסטו לבטל דעת זה בטענות נראות׳ אמנם הראב״ע סובר
כראשונים ממה שכתב על פסוק מקולות מים רבים וגו׳ יותר מקולות מים רבים שהם
אדירים משברי ים יותר אדיר ה׳ במרום וזה לאות כי לגלגלים קולות וכן כתוב ביחזקאל
כקול מים רבים ואלו הקולות לא ישמעו התרשים כאשר לא יביטו העורים מעשי ה׳
נוראים ע״כ׳ פי׳ אם מצד ההרגל התמידי׳ או מצד עבירות החושים כאמור׳ ותמיכה
לנגד עיני שרמז גם הכתוב לסבת בטול הרגשנו מן הקולות ההם על ידי משל נפילת
המים מארובות הכילום שזכרנו למעלה׳ ואחזה בעל מראות אלקים תחזה בחלק
התכלית פ״ג שם עלו דבריו להלין על סברת חז״ל ז״ל קרי׳ ויונתן בן עוזיאל החזיק
גם הוא בסברא זו על פסוק ואשמע את קול כנפיהם וגו׳ וכמו שיבא׳ ולא זזו מחבב זה
חכמי קדם המיחסים ט׳ מוסי לט׳ הגלגלים האחת מהן על הגלגל השמיני והז׳ לז׳ ככבי
לכת והתשיעית היא הכוללת כל הקונסונאנצי המשכות מ׳חם חבורם גם יחד שיא
המאחדת והקושרת אותם בהסכמה בערכת נגונית וזה שמה אשר יקראו לה בלשון יון
קל״אופי כגזר שלשונכו באלו אמר קול ויפה כי היא משמעת קול הדור קול נאה קול
מסובב בנעימות כנון׳ והמוסי הללו הלא הם אצלם כחות עליונות ייחסו להם ממשלת
בשיר והמוסיקה תקרא כן על שמם׳ וקרוב לשמוע כי על כן נקרא הגלגל התשיעי
ערבות על שם ערבות הנגון הנמשך ממנו להיותו כולל מאחד ומקשר כל הקונסונאנצי
כמו שקדם׳ ועל כל פנים לא יוכל אדם להכחיש היותם בערך נפלא ושמיעו או לא
ישמיעו קול בתנועתם׳ וכנפש הגלגל שם אפלטון הרכבת מספרים שיתחדשו מהם
ערכי הנגונים שזכרנו למעלה ודומיהם כי נדיק ויסר הוא שלא תהיה נעדרת מהם כיון
שמכחה ינוע הגלגל בסדור בערך׳ מה נחזה בשלמות המלאכים הלא באמצעותם
יושפע כל אלו ואיך לא יהיה בהם ערך נגוני ומוסיקה מעולה מאד עד להפליא׳ וכבר
עלה פרסומו מאמרם ז״ל בכמה מקומות שהמלאכים אומרים שירה׳ והכתוב עד נאמן
באמרו ברן יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלקים שעליו יוסד מדרשם ז״ל אין ישראל
אומרים שירה עד שמלאכי השרת אומרי׳ אותה מלמעלה׳ ולפי פשוטו יסבול שהכרובים
העליונים נחשבו כלי שיר ביד המלאכים המניעים אותם לדוגמת התוף ביד המשורר׳
ושא נא עיניך וראה מה שתרגם יונתן על פסוק ואשמע את קול כנפיהם כקול מים
רבים כקול שדי בלכתם קול המולה כקול מחנה׳ ושמעית ית קל וגו׳ קל מילוליהון כד

מודן ומברכן ית רבוניהון קיימא מלך עלמיא כקול משריית מלאכי מרומא · והיו הדברים האלה כמעשה ספר לבנת הספיר פ׳ כח אשר אידי דברי בערכך נפשות זכור אזכרנו עוד · ובמעולה שבפנים יש לנו להאמין המנה נעימות המוסיקה בו יתברך באחדות שלמה אשר בו יתאחדו כל הצורות להיותו נימוס כל הנמצאות ברואי מעלה ומטה · יבא ויגיד צדקתו שם עצמותו המיוחד שנרמזו באותיותיו כל נגוני המוסיקה · היוד מורה על השמינית הנקראת אוטאבה · כי כמו שמספר עשר יכלול כל המספרים וכפי מה שכתב החכם רבי ירודיה בספר המכונה דיקאלוגו על ביאור עשרת הדברות יכלול המספר הזה כל הערכים הנגונים · כן הנגון הזה הנקרא שמינית מטעם בעלי זאת החכמה הוא כולל לכל הנגונים ושמוהו לאב מקור וראשית ויסוד מוסד לכלם · ולביאור הענין על מלואו המקום הזה קטן מהכיל ודי לפי כונתנו למסור בו ראשי פרקי׳ ואמר החוקר כי נגון השמינית מכנה בנגינות להיותו לבדו מבין כלם נגון שלם · ובכלל ביוד הנגון הנקרא שלישית שהוא שרש העשירית · הה״א מורה על הנגון הנקרא חמישית · הו׳ על הששית ובכפלה הה״א להשלים מנין ארבע אותיות להורות על הנגון הנקרא רביעית ולהורות גם כן על ערוב הנגונים זה עם זה כי וא״ו וה״א עולים למספר י״א שעקרם נגון הרביעית · וכן בהתחבר היוד הראשונה עם הה״א הסמוכה לה עולה מספרם ט״ו שהיא הקויכטאדיבימא הייכו שמינית מכופלת · ובכן נדק מאד מאמר הדע״ה (תהלים יו) תודיעני ארח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח כי השמחה במעונו ובעימות וערבות לאין שיעור · עד כי להיות האלקים מענה בשמחת כל כמנא כרשם שמו הגדול בראשית אמרי קדוש ישמחו השמים ותגל הארץ · ועל אשר שלחתי יד לשוני לדבר על אותיות השם הנכבד והנורא יהיה לי למגן אמרם ז״ל (במדרש מדבר רבה) ודגלו עלי אהבה אמר רבי חנינא בתחלה כל מי שהיה מרפא איקונין של מלך באצבע היה נהרג והתינוקות הולכים לבית המדרש ומראין את האזכרה באצבע והוא אומ׳ ודגלו עלי אהבה וגודלו עלי אהבה · ובכבר מצינו שדברו חכמי האמת באותיות השם על דרך חכמת המוסיקה שאמרו בתקונין תקונא ב׳ וגם בהקדמה עם איזה חלוף מועט בלשון · בההוא זמנא דיתמחון חייביא מעלמא סלקא בלותא דבגונא בד׳ מינין דאינון שיר פשוט ודא י׳ שיר כפול ודא י״ק שיר משולש ודא יק״ו שיר מרובע ודא יקו״ק בשמא דיקוק סלקא בלותא דאיהי שכינתא אורייתא בגונא שכינתא בגונא ישראל סלקין מגו גלותא בגונא הה״ד אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה׳ עכ׳ · ויען כי זקפו עשר אצבעותיהם כלפי מעלה אמרתי עדיו לבלום כל קרוב פן אעבור על צווי התנא אל תרבה לעשר אומדות לכה כא דודי נצא אל בחינת האדם ונבאת כי תדרשנו שלא נוכל להתעלם משלמות הרכבתו במספר במשקל כערך מאד בגופו ובנפשו שמחוברת מנגונים נעימים ונערכים מעין דוגמת נפש הגלגל שזכרנו לדעת אפלטון וכמאמ׳ פיטאגורה הפילוסוף הקדוש · כי אמנם היה נכון מוכלה מן העליוני׳ שהשמחה במעונם בנגונים ערבים כמו שזכרנו · כי על כן היה האדם הלז מתענג מאד בחכמת המוסיקה לדעת קצת הפילוסופים · הלא הוא כתובה על ספר לבנת הספיר פ׳ כח וז״ל ובעי בר נש לאתערא באורייתא ובלותא לאיתערי עלוי רוח קדישא ולאתערו והיה כנגן

המנגן

המנגן ותהי עליו וגו׳ כנין דנשמתא אתגזרת מלעילא מצרור החיים ורגילא בנגונין ובשיר של מלאכי השרת ושיר הגלגלים עתה בהיותה בגוף ושומעת נגון אז מונחה נחת רוח ונהנית כפי מה שהיתה רגילה בהיותה דבקה ביסודה בנעם קול הגלגלים ומרבוי ההנאה והערבות ראויה לשרות עליה רוח אלקים כפי הכנתה ביסודה הראשון עכ״ל ומה גם עתה בהיות האדם יכיר כפיו של הקב״ה אשר מעוכתו כיון השמחה כאמרו וייצר ה׳ אלקים את האדם וגו׳ ויפח באפיו וגו׳ ועדות הכתוב עליו נאמנה כי נעשה בצלם אלקים ודמותו ׃ עוד תשוב תראה פעולות הנפש הזאת כמה נאות ומסודרות בערך נפלא ותגזור אומר בלי ספק כי ענס הנפש מקודש והתחלתם ערוכה בכל ושמורה בערכים נגוניים הלא ידעת כי כל דבר מתענג בדברים מתיחסי׳ ודומים לטבעו ונפשנו מתענגת בדברים הנערכים ׃ חוש הראות מתענג באור כערך וממוצע ומתפעל מאור גדול הורס גבול היחס והערך הנאות כמו שיקרה לו בהביטו של אור השמש ׃ וחוש השמע מתענג בקול ממוצע וערב ומתעצב בהפכו ׃ והקש על זה בשאר כחותיה ׃ אמור מעתה כי הנפש הלזו חוברה לה ממספרים נערכים נגוניים ולא נעלמה מעיני כל חי כי בכל עתותיו של אדם בילדות בבחרות ובזקנה הוא מתענג מאד בנגוני המוסיקה והקולות השכלתי נערכים נותנים לו ענבת ׃ כי נעימות השיר משקיט המית בכית יונקי שדים וכמו שכתב גאלינו בראשון מספר הנהגת הבריאות באמרו כי המניקות מפי הנסיון ישרו עוז להשקיט המית עוללים ויונקים בשלשה ענינים ׃ הא׳ בנתינת הדד לתוך פיהם ׃ הב׳ בהניעם תנועה קלה ממוצעת ׃ הג׳ בנעימות קול כאלו יעיד שטבע בזה היותם נוטים כפי טבעם אל התנועה ואל המוסיקה עכ״ל ׃ והנה הוא ברור ומנוסה כי האדם מתפעל מאד בנגוני השיר ׃ כי מין השיר הנקרא ארמוניאה פריגאה מעורר האדם אל הכעס ואל המלחמה ׃ והנקרא ארמוניאה לידיאה מוליד עצבון ויללה ׃ והנקר׳ ארמוניאה דוריאה מוליד יושר לבב ׃ והנקרא ארמוניאה איומיקה מוליד שמחה׳ ובבר אמר אלפארבי״או שעיון החכמות מקבל תועלת רב מן המוסיקה ׃ והורה על זה הנביא אלישע באמרו (מלכים ב׳ ג׳) קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳ ובפסחי׳ למדו מכאן שאין השכינה שורה מתוך עצבון אלא מתוך שמחה של מצוה אמ״רב יהודה וכן לדבר הלכה ׃ והלבין זה לשון של זהורית מלבנת שפיר גזרתו כאשר הראית׃ והלא כה דבר שמואל איש אלקים לשאול ופגעת חבל נביאים יורדים מהבמה ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והמה מתנבאים וצלחה עליך רוח ה׳ וגו׳ ׃ ודברי דוד שאחרונים לחתימת ספר תהלותיו באמרו הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור וגו׳ וסוף דבריו כל הנשמה תהלל יה הללויה ׃ הורה על התעוררות הנשמה מתוך נגוני המוסיקה אל מדרגה עליונה שכלית להלל מאד ׃ וכאשר נראה בעלי אומנויות נותנים קול בשיר בעת התעסקם במלאכתם להקל מעליהם טורח גופם כן נפשם אשר בדעה תתמוגג ותתענג בעשתונות טובות ורעיונים זרים תשיג בזה הקלה עצומה ונחת רוח רבה מאד ׃ מתפאר היה רופא אחד שמו אסקלפיאדי כי העלה ארוכה ומרפא במיני השיר והנגון לכמה פרינ׳ טיכי שנטרפה דעתם מחמת חולי וכמה בעלי מחלוקת לחרחר ריב ׃ וגאליכוס התפאר גם הוא שהרבה חולים מחולי ארוך נתרפאו על ידו כששיכו תנועות הפעלות

נפשם אל השיעור הראוי על ידי המוסיקה · ומקרא מפורש הוא (שמואל א׳ ט״ז) יבקשו איש יודע מנגן בכנור והיה בהיות עליך רוח אלקים רעה ונגן בידו וטוב לך · ועל כתפות האפודי היתה זאת שומה אל מול פניו לעומת מחברתו כי על כן נאמר בקצת המזמורים למנצח להיות השיר המיוחד אליהם מועיל מאד לנצח התכונות שבנפש להכניעם ולהשיבם אל תיקון היושר לעבודת האל יתברך · הוא דבר בעל הכוזרי בהפליגו בשבחי המוסיקה הנמצאת אז באומתנו וז״ל { מא׳ ב׳ סימן ס״ה } שמה מבלי ספק נגמרה ונשלמה ושמה היתה מעוררת הנפשות כאשר נאמר עליה שהיא מעתקת את הנפש ממדה אל הפכה עכ״ל · הן כל אלה נקבצו באו להורות כי נפשנו נבנתה על מספרים נערכים בנגוני המוסיקה · ומפני זה היה מה שנמצא באדם חושב מחשבות עמוקות בלב איש שאז יתעורר על ידם בפעל שיר המוסיקה הנטועה בטבע נפשו כאמור (כי אמנם כל זמן היותה בלתי משכלת בפעל גם נגוני המוסיקה אשר בעקר מחברתה נחשבים לאין) כי אז יחרץ ויתנועע גופו ללכת אנה ואנה בעת התפשטות מחשבתו לדוגמת התנועה הנמשכת במחולות מתנועת קול השיר כמבואר מן החוש · וזה היה ענין אלישע שהיה הולך הלוך בבית וכוונתו בתפלה כעדות הכתוב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה וכמו שכתב שם הר״לבג · ועל דרך זה פי׳ רד״ק מקרא דכתיב אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי רוצה לומר אתן לבי להשכיל בדרך שהוא תמים ואצפה שתבא אלי ברוח הקדש וכאדם הנותן כל לבו לחשוב בדבר והולך בביתו אחת הנה ואחת הנה כן אתהלך וגו׳ · וראה ראיתי דברי חכמים וחידותם על אודות הרכבת האדם והמוסיקה המתחדשת מחבור נפשו וגופו גם יחד בהמשילם הגוף לכלי זכוכית שלם במדות נערכות ובא אחד והכה בו ומחמת הכאתו הטיל כח בכלי שהוא מחדש בו תנועה וקול נגוני נמשך והולך כפי המשך אומץ גבורת הכח הנתן בו בחוזק יד המכה · כן הבורא יתברך מכה ברוח פיו על גוף האדם השלם בהרכבתו במספרים ושיעורים נערכים ובכן מטיל בו כח מחדש בו תנועת החיות והשכלה הוא הקול הערב המתחדש ממנו · מצאנו המשל הזה בשדה יער המרגאריטה פילוסופיקה והוא ספר מפורסם אבל אפס קצהו תראה באמרם ז״ל { חולין פרק גיד הנשה } אחד מגדולי צפורי מתבנו וכו׳ סליק רבי יוסי בר חלפתא למיחזי אפין וכו׳ עד אמרו ומה זה שהוא עשוי בנפיחתו של בשר ודם יש לו תקנה בנפיחתו של הקב״ה על אחת כמה וכמה · הרי שהמשילו האדם לכלי זכוכית שנפח בו האומן שהוא כענין נתינת רוח חיים בקרבו וכמאמר הכתוב ויפח באפיו נשמת חיים וגו׳ · ואולם אני בראותי שאין המשל הזה מחקה ומצייר כל ענינו של אדם שהרי לא נרשם בו ענין חפשיותו בפעולותיו · נפשי אותה להשלימו · אף רוחי בקרבי סובב הולך להמשילו לכנור הנקרא אורגאנו בלשון לעז נעשה ביחסים וערכים ראוים להוציא קולו בנעימה רבה ועדיין קולו בכח לא בהדר הפעל והוצרך לתקן לו כלים נופחים בו למען קול רוחו יוציא · וכל זה איננו שוה עד נגן המנגן כי ידיו תכנענה מעשה הנגון במלאכת מחשבת · הן האדם היה ככנור הזה לענין היות בנין גופו נאה ונערך מאד ומוכן לשתחול עליו הצורה המעולה שבנמצאות השפלות בכחה תגבר להוציא קול נגון בהדר · על כן אמר וייצר ה׳ אלקים

את

את האדם עפר מן האדמה׃ קרא אותו יציר כפיו יתברך לדקות מלאכתו כיחס כפלא והוא יתברך נפח באפיו נשמת חיים ועדיין תשלום הדבר תלוי בו כי הוא השליט בבחירתו להוציא קולות המוסיקה על ידי השכלתו בדרך תמים כפי כחו ועשותו פעולות משוערות כראוי׃ ואז מכח סגולת היחס הנמצא בין שני כלי זמר שוים ונערכים על ערך ויחס אחד שלם מכל צד (כי כפי מה שזכר בעל העקידה בפרק כנגן עולם פ׳ כח כהכות טור שהאחד מהם יתעורר אל קולו הטור שכנגדו בכלי השני) הלא הוא מגד ערכו עם כל הנמצאות ברואי מעלה ומטה׃ כי על כן צדק עליו תאר עולם קטן׃ יעורר המוסיקה העליונה שמימיות מלאכיות ואלקית וקול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר יענה את השמים והם יענו את הארץ ויתמלא הבית כלו אורה ושמחה כנגון שלם ובכן יערה על האדם רוח ממרום ויפח באפיו נפיחת רוח שלמות מעולה מן הראשון כי הבא לטהר מסייעין אותו׃ אל ההתעוררות הזה רמזו ז״ל במאמר שהביא בעל מראות אלקים בחלק התכלית פרק ז׳ וז״ל (בשעה שמגיע זמן לומר שירה שמיעאל המלאך השר הגדול והנכבד והנורא עומד על חלוני רקיע התחתון לשמוע ולהקשיב קול שירות ותושבחות וזמירות העולות מן הארץ מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות להשמיע לפני ערבות ומפני זה עושה כך שאין למלאכי השרת לומר שירה תחלה עד שפותחין ישראל בשירה של מטה שנאמר רוממו ה׳ אלקינו והשתחוו להדום רגליו אלו ישראל רוממו ה׳ אלקינו והשתחוו להר קדשו אלו מלאכי השרת וכל מלאכי רקיע כששומעין קול שירות ותושבחות שישראל אומרים מלמטה הם פותחין בקק״ק מלמעלה שנאמר וקרא זה אל זה ואמר קק״ק׃) עכ״ל׃ ובכן כפתחו לפנינו שערי בינת מאמר רב חנא בר ביזנא אשר שמנוהו לפתח עינים אל הדרש הלז׃ כי מסבבתו כפשוטו בלבד הרחקתי נדוד מאשר מצאתי בפרקי רבי אליעזר עלי עשור ועלי נבל וגו׳ אמר הקב״ה איני רוצה מישראל אלא הגיון פיהם בנבל וכנור שנאמר עלי הגיון בכנור הכנור שהיה דוד מנגן בו עכ״ל׃ ואם הדברים כפשוטן בלבד איך בקש זאת מידם שהרי לא כל אדם זוכה לכנורו של דוד׃ על כן אמרתי שרמז בכנור הזה לגופו ולנשמתו של דוד אשר כוננו בערכים ויחסים נגוניים׃ ורוח צפונית הוא הרוח הנפשיי המרחף על פני המוח לעורר הכח המשכיל כמאמר גאלינוס בספר העינים שמן הלב ימשכו ב׳ ענפים ויעלו ויגיעו עד תחתיתו של מוח ועל ידם יובל שי הרוח החיוני אל המקום ההוא שם יתדקדק ויזדכך עד היותו נאות אל הנעת הכחות הנפשיות וכו׳׃ ואמר כנור היה תלוי למעלה ממטתו להורות כי שנתו בהיותה עליו קלה מאד כיס ולא כיס וכאלו לא היה שוכב על מטתו רק שכיבת עראי וכאמרו וכיון שהגיע חצות לילה הורה על הזמן שיכלו בו האידים העולים מן האצטומכא אל המוח ואז תגבר יד השכל לשוט על פני העיונים הנשגבים׃ וגם מזה אל תנח ידך כי להורות בתן על נפש דוד הטהורה והנערכת בעצמותה שנשתדל גם הוא להשלימה בכל תיקון בערכי המדות המעולות והדעות האמתיות במספר במשקל ובמתכונת שלם והתחיל לנגן בה בהנעת שיריה׃ כי הנה באמת הכנור המתוקן בערך שלם שנתעורר והתנבא לעומתו הטור העליון להשפיע עליו רוח אלקי אשר נגהו ברוח צפונית להיותו הטוב האמתי הנכון לצדיקים והיתה מנשבת בנשמתו המסודרת והנערכת בערכי המוסיקה והיתה בוס

מתחזקת

מתחזקת לנבואה נבוניה ביתרון הכשר נעימות כי תבענה שפתי דוד תהלה ושירי' ודברי תורה ברוח הקדש הנאצל עליו והכנור ההוא היה מנגן מאליו מצד שלימות הקנין שהעלה בידו מרוב הרגלו ועוד כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו ׳ והכתוב שמוזכר לראיה עד מוכיח על זה באמרו עורה כבודי כי הכבוד כנוי לנפש כאמרו וכבודי לעפר ישכן סלה ׳ ונעשה כאומר עורי נפשי כי את שוא הנבל והכנור אשר הכינותי לקבל שפע הרוח האלקי הנותן בי כח להעיר שחר בקול שירות ותושבחות ותלמוד תורה או כיון באמרו אעירה שחר ש׳ הערת העליונים מלשון הילל בן שחר על שם הבהירות והזהר ׳ והפסוק הזה נכפל במזמור ק״ח אלא ששם הפרידו לשנים כי תהלה אמר נכון לבי אלקים אשירה ואזמרה אף כבודי ׳ ואחר כך עורה הנבל וכנור וגו׳ ׳ והכונה לומר אשירה בפה ואזמרה בכלי ואף רוחי בקרבי תזמר במחשבות שכליות להיותם גם היא כלי נגון כאמור ׳ והנה על פי הדברים האלה כבר נמצא כנורו של דוד ביד כל אדם כי גופו רוחו ונשמתו אל עצמו יאסוף להיותו כנור כערך ככנורו של דוד ׳ ואולם שכגון המאמר הזה נשתנה בירושלמי מכמות שהיה בגמרא דידן ששם (אמר ר׳ לוי כנור היה תלוי כנגד חלונו של דוד והיתה רוח צפונית יוצאה בחצי הלילה ומרפרפת בו והיה מנגן מאליו הה״ד כנגן המנגן במנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו ע״כ) וכמה מילי מעלייתא למדנו מחלוף הלשונות שכלם מתאימים ומסכימי׳ עם מה שכתבנו כי באמרו כנגד חלונו רמז אל ארובות השמים הפתוחה עליו להזיל ולהשיל שפע רוח נדיבה תסמכהו להטיב הנגון בנחת רוח בנעימה ובקדושה וזהו אמרו והיתה רוח צפונית יוצאה בחצי הלילה ומרפרפת בו היא עת נאת השואבות רוח דעת ממעינות החכמה כי בעת ההיא יראה שכלו של אדם אור בהיר נח ומנוחה מנוגה נגדו ׳ כי עביו עברו מהאידים העולים אשר הותכו וכימוחו כמו שקדם ׳ והיה נראה כמנגן מאליו לקלות הרגל שכלו ורוח בינתו אשר שולח לו עזרו מקדש כמו שזכרנו וזה והיה מנגן מאליו ׳ והראיה אשר נשען על ידם להוכיח זה הלא היא כתובה בדבר אלישע קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳ כמנגן אין כתיב כאן וכו׳ ואחזה אנכי אשית לבי כי תוכן הנרמז הוא כנגן אין כתיב כאן לפי שאין זה משלמות הדבור שיאמר כמנגן ואיך ידבר בלשון עלגי׳ הממהר לדבר נחות: שא ודאי אומן גבורת הראיה מוכח ועומד בתוספות מלת המנגן כי היה די ספקו מה שאמר והיה כנגן ושומע אני כפעל הזה כי על המנגן הוא חוזר כשכבר הזכירו לאמר קחו לי מנגן ולמה זה נשנה דברו : אמור מעתה כי טעמו להורות שהיה הכנור מנגן מאליו בקלות נמרץ כי כן יורה התאר על המתואר בו כי הדבר ההוא שב במתואר לקנין חזק אשר מסגולתו קלות הפעולה כפי הקנין ׳ וזהו ההבדל שבין התואר והבינוני מודעת זאת אצל המדקדקים כי הבינוני איננו מורה על קנין והתואר מורה עליו כמו גונב וגנב ׳ ובכן אלו היתה מלת המנגן פועל בינוני היה מספיק לו מה שזכר קחו לי מנגן ׳ אך אמנה על השנות פעמים כי נכון הדבר למען דעת כי המנגן ההוא מתואר בקנין הנגון ומנצח על הנגינות וממהר לעשותו בקלה ובסייעתא דשמיא כשו הכנור מנגן משיו וגם כי הפסוק אשר לוקחה זאת הראיה ממנו יחשב בו היותו בלתי נוגע לכנורו של דוד מכל מקום על פי הדברים אשר הקדמנו כנורו

של

של אלישע הוא כנורו של דוד כערכך נפשות · והן הן הדברים הנקנים כאמירת נבוש
רבי אליעזר הגדול אשר זכרנו · ועתה על פי המשל הזה אשר הצענו נשכילה בדרך
תמים כי כמו שלא יאות לנגן באורגאנו הנזכר בכל ענין שיזדמן פן ישלח ידו בהנעת
שוריו שלא כראוי להשמיע קולות וקולי קולות אשר תצילנה מהם אזני השומעים על
שעדר הסדור כנגון ההוא ועל כן הוצרך המנגן להתעסק בלמוד אופני השיר והזמר
הראויים לו להשמיע קולות נגוניים יערב שיחם על אזן שומעת כן הדבר הזה בכנור
הנפשיי שבא לנגן בו האדם כי הוא צריך בלי ספק לתקן בו שירים נאותים ויהיו גם הם
נבנים בערך מסודר על פי חקי מלאכת המוסיקה · ולהיות זה קשה מאד על האדם
להניע טורי הכנור ההוא במלאכת מחשבת כפי הצורך להשלמת נגוניו · מרום שבתו
השגיח הבורא יתברך להמציא איש אחד שלם בתכלית יחס הערכים במארו ובצורתו
הוא משה איש האלקים שהיתה נפשו ערוכה בכל ושמורה בשלימות כל מספריה כעדות
הכתוב (ולא קם נביא עוד בישראל כמשה) ונופו בתכלית השווי כאמרו לא כהתה עינו
ולא נס ליחה · זכר לדבר שהושלמו בו ערכי המוסיקה כי זה שמו אשר יקראו מוכיח עליו
להיות שם משה קרוב ללשון מוסה שענינו שיר מעולה וחשוב שממנו נגזר שם מוסיקה ·
ומזה גם כן נקראו מוסיי ובלשון קדמוני מוּסֵי הכהו' שייחסו להם מנוי על השיר כמוזכר
למעלה · עוד אמרו קצת כי שם מוסיקה נגזר מלשון מויים שר"ל מים בלשון מצרים כי
לדעתם חכמת המוסיקה היתה ראשית המצאתה אצל המים · ויסכים לזה מאמ' התורה
ותקרא את שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו שרוצה לומר הוצאתיו מן המים כי
כן המים נקראים בלשון מצרי מויים והלשון קרוב למלת משיתיהו · ולפי זה לא הוצרכנו
לדברי הראב"ע באמרו שם משה מתורגם מלשון מצרים בלשון הקדש ושמו בלשון מצרים
היה מוניוס וכך כתוב בספר עבודת האדמה הנעתק מלשון מצרים אל לשון קדרים גם
ככה הסכימו חכמי יון · אולי למדה בת פרעה לשונכו או שאלה וכו' ע"כ · והרמב"ן גם
הוא תפס לשון אחרון פר' מקץ עת בא דברו על צפנת פענח · אכן נודע הדבר שאין
אנו צריכים לכל זה כי אמנם הלשון קרוב ומויים ומשה שוים במבטא וכן משיתיהו ·
הלא זה משה האיש אשר להיות הכנור שלו נערך לעולם ביחס נפלא ומנגן בו בפעל
לא היה צריך בנבואתו לעורר ערבי נגוני נפשו במוסיקה חיצונית כשאר הנביאים כי
לעולם היה מוכן ש' מול מעלת קבלת הרוח העליון וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בל הנביאים
אינם מתנבאים כל עת שירצו כמו שאמר אלישע קחו לי מנגן וכו' ולפניהם תוף וחליל
וכנור והמה מתנבאים · ומרע"ה כל זמן שירצה שנא' (עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם) ע"כ
ובמדרשו של רשב"י ע"ה שניוכות כדא שניון לדוד זיכי תושבחן הוו קמייהו דנביאי למישרי
עלייהו רוח נבואה כד"א ופגעת חבל נביאים וגו' וכתיב קחו לי מנגן וגו' וכל שכן תבקיק
דאיצטריך ליה יתיר מכלהון לנייחא דרוחא ולבסמא להזוא אתר לאמשכא עליה רוח
נבואה ובן כלהו נביאי כי האי גוונא בר ממשה דאיסתלק על כל שאר נביאי עלמא זכאה
חולקיה ע"כ · ונדיק ויצר הוא שמשלם הזה אשר גבר באחיו בשלמות המוסיקה חפץ ה'
בידו יבלא להורות דרך תקון השיר הראוי לשמרו כנגון הכנור הנפשיי שזכרנו והיא דרך
אמונה בתורת ה' תמימה היא השירה הבאותה לחבר אל הנעת טורי הכנור להוציא

שמנו קולות נערכים בנעימה רבה טעם היות טבע החכמות המפורסמות יחשבו גם הם שירים נערכים ומיוסדים על אדני יחסי המוסיקה וכמאמר הכתוב חכמות בחוץ תרונה · מכל מקום הן קנרה ירד מהגיע של האמת כבמה דרושים יקרים שעקר הצלחת האדם תלוי בהם · על כן הוכרכנו לשירה יותר כאותה והיא האמונה והתורה האלקית הנקראת שירה כמאמר רבא ב הוריות פ׳ כהן גדול ב אף על פי שהכיחו לו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת · בובחולין פר׳ הזרוע ב אמרו כתיב מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע (משלי כה) פשטיה דקרא במאי כתיב בשוכה לתלמיד שאינו הגון וכו׳ ופי׳ רש״י כמו שהלובש בגד בלוי בעת הקור אינו שוה כלום וכמו חומץ על נתר שאינו אלא מפסידו כן שר בשירים על לב רע כך האומר דברי תורה למי שאין לו לב להבין וכו׳ · ע״כ · נא ולמה מה שהזהיר בעניבה לא תוסיפו על הדבר וגו׳ ולא תגרעו ממנו ואין זה כי אם מצד היותה מסודרת בערכים ישרים אחד בלתי סובלים תוספת או מגרעת בשום פנים · גם מצד היותה כלה שמותיו של הקב״ה שנרשמו בשם קדשו כל חלקי הנגונים כמדובר · למה תגרע מערכה · וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל וענתה השירה הזאת על ידי נגון כנוריהם קול כאה והדור ומשוכח ויבדק עליהם מאמר דוד אשרי אדם יודעי תרועה ה׳ באור פניך יהלכון · כי בידיעת אופן הנגון הנזכר בכללי תרועה דרך ישר נכון לפניהם להשיג בו ארחות חיים · זו היא דרך אמונה הנרמזת בחג שמיני עצרת חותם כל המועדים להורות על היותה שמינית לטבע החכמות כי הנגב בולתה הועלתה על כלנה והיא לבדה המיוחדת לנו מאשר בשם ישראל נכונה · ומהיותה שמינית הוראה יונאת על ענינה שהיא השיר והמוסיקה המעולה אשר לה יאתה להזדווג אל נגון השכור אשר זכרנו ילכו שרים אחר נוגנים בכוון כפלא כמו שהשמינית הוא הנגון היותר שלם מכל נגוני המוסיקה כמוזכר משלמותה בזה שקדם · ולא רחוקה היא מענינכו בוכת אמרם ז״ל ב פ׳ החליל אמר רבי לוי הני ע׳ פרים ככנגד מי כנגד ע׳ אומות פר יחידי למה כנגד אומה יחידה משל למלך ב״ו שעשו לו עבדיו סעודה ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך · בובפסיקתא אמרו תן חלק לשבעה וגם לשמנה תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי החג וגם לשמנה זה חג שמיני עצרת · והיא עצמה בוכת אמרם בבערובין פרק בכל מערבין תן חלק לשבעה וגו׳ רבי אליעזר אומר ז׳ אלו ז׳ ימי בראשית ח׳ אלו ימי מילה כי ז׳ ימי בראשית רמז לז׳ החכמות המעיינות בטבע הנבראים מהותם ומגבולותיהם · וח׳ ימי מילה רמז לאמונה העולה היא למעלה כי במילה כרתם הברית על אמונת ה׳ שהתחיל בה רא״ש יחשבו שעליו נאמר והאמין בה׳ · ומכאן יצא לנו טעם נאות למה שהורגלו השירות לפתוח באז והוא מה שנתעורר עליו רבי אבא באדרשו של רשב״י באמרו אסתכלנא בכל תושבחן דשבחו לקב״ה וכלהו פתחו באז אז אמר שלמה אז ידבר יהושע אז ישיר משה אז ישיר ישראל וגו׳ · טעמו לפי דרכנו לרמוז על מדרגת האמונה השמינית לז׳ החכמות שנתלה בה שלמותו של שיר · ואמרו באלה שמות רבה אז ישיר משה הה״ד ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו אמר רבי אבהו אף על פי שכתוב בכר שהאמינו

עד שהיו במצרים שנאמר ויאמן העם חזרו ולא האמינו שנאמר אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה היאך עושה משפט ברשעי' כמה דתימא ותאחז במשפט ידי ושקע את מצרים בים סוף ויאמינו בה' ובזכות האמונה שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה הה"ד אז ישיר משה וגו' ואין אז אלא לשון אמנה שנאמר ויהי מאז הפקיד אותו בביתו וכתיב וכל יש לו נתן בידו הוי ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו' ועל כן היו עושי' ביום ההוא שמחה רבה כמוזכר בזהר סוף פ' תצוה' וכל שמחת בז' ימי הסכות היתה בדמות הכנה לשמחת יום שמיני עצרת שהוא התכלית: ושמחה זו ראויה מאד כי אמנם באמונה הנרמזת בו יראו אור כל העדה ונכבשה המסלה לפני כל א' מהם לעלות אל מדרגת שלמותו בנקלה כי על כן היתה שאלת דוד נכונה באמרו דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי' כי יד כל אדם שוה להשיג באמצעותה מדרגה באופן כאז"ל כל ישראל יש להם חלק לעה"ב' וזה היום נגילה ונשמחה' הורגלנו להזכיר בו שלמות משה ופטירתו להשיב אל לבבנו ענין השירה המושפעת באמצעותו השכל וידוע כי הוא בעל המוסיקה השלמה ואחריו כל ישרי לב בלכתם ילכו להדמות אליו כפי כחם יכירו וידעו כי טוב זמרה אלקינו בשיר קדש קדשים אשר שם לפניהם' והחפץ ימלא את ידו ובנגינותיו ינגן בכנור נעים עם נבל ישמיעו קול תהלתו ויזמרו שם ה' עליון' ואל יפול לב אדם לאמר כנורו של משה שלם היה במיתריו ויתדותיו משוערים במדה ערוכה בכל ושמורה' יבאו ויגידו צדקתו הכתובים שזכרנו על כן נתעלה שירו וניגונו כמו שקדם' ואנחנו מה כי תלינו כנורותינו' נרפים הם נרפים במיתריהם ואיך נשיר את שיר ה'' זאת ישיב אל לבו כי יכול כל אדם להיות כמשה רבינו וכמו שהורו ז"ל במדרש רמז למשה רבינו מן התורה בשגם הוא בשר כי בשגם בגימטריא משה' כונתם בזה כי כל אדם כפי הכנתו חלה עליו חובת השלמת עצמו וגם כי זה משה האיש ידענו מה היה לו מעוצם הכנת חמרו וצורתו על השלם שבפנים ומצד זה לא נצדק בדברנו שיוכל כל אדם ואפילו שום אדם להיות כמוהו' מכל מקום בבחינת מה שיתגדל אדם להשלים עצמו כפי הכשר בית קבולו והכנתו כמו שהשלים משה בבחירתו מה שהיה מאת הכנתו להשלימו' נזכה בשפטנו כי האדם הלז הגיע למדרגת משה והנה שכרו אתו בפעולתו לפניו שזו היא המדה להיות כל איש נותן כפי כחו עשיר כשורו ועני כשיו ויד כלם שוה בזכות המושג' כי על כן במחצית השקל לכופר נפש העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט' ונוציא מתוך זה אין טעם לשבח על צדיק ורע לו רשע וטוב לו' כי אמנם לו חכמו ישכילו בני אדם שיעור ההכנות והמעיקים אשר ביד כל איש אצל השלמת ענייניו' יבינו לאחריתם והצדיקו את הצדיק צדיקו של עולם כי את הכל עשה יפה בעתו' יש אשר יהיה שלם מאד למראה עינינו ואצל אפשרו' הכנתו עדין לא הגיע לחצי מרבית מה שהוטל עליו' וכהפוך הוא כמי שנרא' קלקול בפעלותיו חשבהו לרשע' וכשנשכילה בדרך תמים בבחינת מטרידיו מבית ומחוץ נמצא כונתו רצויה ומעשיו רצויים' וקורא אני על זה מאמר שלמה (משלי כ"ד) כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו' ונשאת משל על הדבר שזה ענין שאול ודוד בחלוף ענשיהם עם הבחינה ביושר מזגו של שאול

שהפליגו חז"ל בענינו · ותגבורת התאוה בדוד כעדות הכתו' עליו באמרה שהיותו אדמוני עם יפה עינים כי על כן היה מתכבד לאמר הן בעון חוללתי ובחטא וגו' · ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק · וחז"ל המליצו כוונה זו באמרם אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אמר רבי יצחק אמר הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שבאות מסודרות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו · כיונו בזה כי החטאים שטבעו של אדם נוטה אליהם מצד מזגו · הרי הם קלי ההסרה יתבררו ויתלבנו ויצרפו כשלג הזה שהוא עז בלובן וכן פירש מאיר איוב ז"ל ירצה שאם אותו החטא כמשך בטבע משעת מולד זמנו וטבעו ניתן לסליחה מה שלא יהיה כן אם היה רצוני גמור עליו כאמרם ג' הקב"ה שונאן דל גאה · עשיר נכש · זקן נואף · כי על כן אמר דוד הן בעון חוללתי וגו' כי אדמוני היה והכוונה אמר אני ה' בוחן לב חוקר כליות לתת לאיש כדרכיו ירצה חוקר טבעו ויצרו ועל הדרך הזה משכיר ומענים ע"כ · ומלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא שכן כתוב במגלת אסתר ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו' הכוונה לומר לחכמי המזלות היודעים אם היה שם נטיה אל החטא מפאת המערכה וכמה גדול כח הכנתה אל הפעולות הראויות להמשך ממנה · ועל דרך זה אפשר ללמד טוב טעם לאמרם ז"ל {ברכות פ' אין עומדין ומגלה פ' בתרא} על פסוק ועתה מה ה' אלקיך שואל מעמך וגו' אטו יראה מלתא זוטרתי היא אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא משל למלך וכו' הכוונה לפי דרכנו שלא היה מבקש מכל א' מהם מדרגת יראה שלמה על אופן אחד רק הכל לפי מה שהוא אדם וכפי האפשר אל הכנתו · וכפי ערך מדרגת היראה המעולה לגבי משה אשר לעוצם שלמותו היתה אצלו מלתא זוטרתי · כן יהיה ערך מדרגה שפלה ביראה אל מי שמדרגתו למטה משל משה · וכן ממדרגה למדרגה הכל כפי כחו היתה דרישת ענין היראה ממנו ואל כל אחד היתה השאלה באופן זה מלתא זוטרתי כמו שהיתה אל משה המדרגה העליונה שנתיחסה אליו · ומה מתוק מדבש טעם הרמז למשה באמרו בשגם הוא בשר להורות שיכול כל אדם להיות כמוהו על הדרך אשר ביארנו · והנה אם כן כתר תורה מונח לכל וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר בשירים הלקוחים ממנה כי ערבה לה' מנחת יהודה כקטן כגדול ישמע המרבה והממעיט העשיר בשירו והעני בשיחו כאשר יוכלון כחותיו שאת · ועל כן השוה הכתוב שירת משה לשירת כל ישראל באמרו אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' וגו' · כמנהגנו למדים כי במאמר רב חנה אשר היה לראש פנת דרושנו נכללו כל הדברים השייכי' במלאכת האורגאנו עד תכלית ענינו: כי הכנור עצמו הוא האורגאנו המתוקן על פי מדותיו והוא רומז לדוד עצמו וביחוד לנשמתו הטהורה ערוכה בכל ערכי יחסי הנגונים כמו שקדם · והנושב רוח באפיו היא רוח נבואית בפעליות או אלקית מנשבת בו כמו שזכרנו · והמנגן בהנעת שוריו הוא דוד המשתדל בבחירתו להוציא כנורו אל שלימות הפעל ובאמרו והיה מנגן מאליו רמז אל קלות הפעולה כי כבר שב הנגון אצלו לקנין חזק · ועל כוונה זו פי' הרשב"א מה שאמר דוד אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי כי תמים תאר לדרך · מתי תבא אלי הטעם כי הוא ישכיל תמיד בכל רגע להרגיל עצמו ללכת בה עד שלא ייגע

ללכת

ללכת וכאלו שדרך תבא אליו מאליה כדרך הכנור מרוב הרגילות והנה טעם אתהלך רגילות כמו ויתהלך חנוך עכ׳ ׳ ועניינו מבואר כי היה מתאוה דוד שיהיה רגיל בדרך שהוא תמים באופן שילך בו בלי עמל כאלו הדרך בא מאליו וכמו שיקרה למתהלך בתוס לבבו שלא במתכוין בתוך ביתו מרוב הרגילות ׳ אמנם לא ראתה עיני שיהיה תמים תאר לדרך כי להיותו לשון זכר לא יתכן לסמוך לו מלת תבא שהיא לשון נקבה ׳ אבל כאמר שדרך סמוך לתמים ורוצה לומר דרך של איש תמים ׳ או דרך של תמימות ובכן יהיה השם במשקל התאר כמו לא ימנע טוב להולכים בתמים ׳ ומה שאמר כדרך הכנור הוא משל לקוח מדברי הפילוסוף בספר השמע להורות בו ענין מי שהוא רגיל בדבר מה עד שלא יצטרך בפעולת הדבר ההוא לחשוב איך יעשה כל פרט ופרט ממנו רק יעלה ברגילותו באותו ענין כאלו ידיו רב לו לפעול אותו בזולת מחשבה כמו שהוא במלאכת הנגון בכלי שיר כאשר היתה באמנם אתו בקנין שלם כי יעלה מאמון ידיו מה שיקל עליו הנגון כאלו שכל את ידיו לנגן מאליהן ׳ והמשל הזה עצמו לקח לו הרלב״ג בספר מלחמותיו פ״ב מהמאמר הג׳ (ואמרו בויקרא רבה) פר׳ בחקותי חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד רבש״ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה״ד ואשיבה רגלי אל עדותיך כיון בו אל היותו נמשך לפעולת הטוב בלי שום טורח רק בשמחות ובנ״ל יובל אליה מאשר קנה לעצמו קנין המעלה בשלמות ׳ וכיון עוד בעל מאמרנו הראשון באמרו והיה מנגן מאליו אל הסיוע האלקי הכלום אליו כי דברים של קדש נעשים מאליהם ורוח ה׳ דבר בו כמוזכר למעלה ׳ ומין הנגון שראוי לנגן בו היא התורה הזאת אשר שם משה להיותה שירה ישרה ומתוקנת יש נגון הכנור שאנחנו עליו ׳ ודוד עצמו כנה אותה בתאר זה באמרו זמירות היו לי חקיך וגו׳ ׳ ועתה סורה שנה פה והסכת ושמע כי אל ענין השירה והמוסיקה הנכללת בכל כמנא כאמור כשא דוד את כפשו בחתימת ספרו כמו שהיה ראשיתו בענין התורה באמרו אשרי האיש וגו׳ כי אם בתורת ה׳ וגו׳ ׳ כי בדברי דוד האחרונים בספרו הורה על חיובו של אדם להלל מאד את השם הנכבד והנורא בתודה וקול זמרה הן מצד המוסיקה הנמצאת בעצמותו יתברך וז״א הללויה הללו אל בקדשו הן מצד מה שחלק ממנה לחיות הקדש ולמלאכים והוא אמרו הללוהו ברקיע עוזו שרמז בו אל דמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא כשור על ראשיהם וגו׳ ׳ וגם מצד מה שנמצא מעניכה בגלגל התשיעי העליון המקיף לפי סברתי וכדעת רבים ׳ הוא המשלים סבובו בכ״ד שעות שהיא התנועה היותר מהירה שבכל התנועות ׳ ורמז אליו באמרו הללוהו בגבורותיו כי גבורה עצומה היא זו לאין תכלית ׳ וכן מצד הראות עניכה בגלגל הככבים הקיימים שרמז אליו באמרו הללוהו כרוב גדלו כי גדולתו יתברך מתפרסמת בסדרת קדש הצורות הנכבדות ההן ׳ וכמו כן מצד הערך הנבוכי הנמצא בז׳ ככבי לכת שאליהם רמז בז׳ לשונות של זמר הנמשכים בזה אחר זה באמרו הללוהו בתקע שופר [ו] הללוהו בנבל [ז] וכנור [ח] הללוהו בתוף ומחול [ט] כי למה שהיה זה כאמר על השמש העומד באמצע ואשר נתן כתר מלכות בראשו להיותו באופן בעל המוסיקה עומד נגד באמצע המשוררים לנגן ולהנהיג אחוזת מרעיו אל

אל

של יושר המד' כפי מה שייחסו אליו אנשי מדעי' נזכר בו לשון מחולי הללוהו במיני' ועוגב'
הללוהו בצלצלי שמע' · שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ ומצד הסדר
הנערך הנמצא בפעולותיהם וגם מצד ערכות הנגון המתחדש בתנועותיהם לדעת קצת
כמו שזכרנו · ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' · אמנם מצד היחס הנמצא בענינים
השפלים שכלם מתאימים בערכי נגוני המוסיקה כמדובר · יהללו את ה' מן הארץ ·
וכנגד זה אמר הללוהו בצלצלי תרועה · ואל תתמה על אשר לא ירדתי לבחינת טעם
לכל אחד מכלי הנגונים למצא להם התיחסות עם הרמוז בהם כי יעלה ההתגלות בזה
מדברי הראב"ע באמרו זה הכלל אין דרך לדעת אלה כלי הנגונים כי כלי נגונים הרבה
ימצאו בארץ ישמעאל ואנשי אדום לא ידעום גם יש באדום כלים לא שמעום חכמי
ישמעאל · ע"כ · ולהיות האדם כולל את כלם כי על כן תיארוהו עולם קטן והוא הכנור
הנערך אשר הארכנו בענינו · סיים בו דבריו באמרו כל הנשמה תהלל יה הללויה ·
תבא נשמה זו המלאה לה שלמות המוסיקה ותשבח למי שהוא שרש ועקר לה במעולה
שבפנים · ולא נפלאת היא שכיון עוד להורות על דעת אפלטון שאמר כי פעולות הנפש
השכלית ידמו לתנועת הגלגלים כי האחת מהן ממזרח למערב והיא מיוחדת אל הגלגל
העליון המקיף והב' ממערב למזרח והיא מיוחדת לאשר תחתיו והתנועה הזאת השנית
תתחלק לז' תנועות מיוחדות לז' ככבי לכת שכל אחד מהם יתנועע בתנועה מיוחדת לו
כפי הקדימה והאיחור · כן פעולות הנפש השכלית שתים הנה · האחת היא אשר בה
תשכיל הצורות הנבדלו' מחמר וזו תדמה לתנועת הגלגל העליון להיותה חשובה ופשוטה
כמו שהנבדלים המושכלים הם פשוטים ושלמים מאד · השנית היא אשר בה תשכיל
הנמצאות השפלות ודמויה לתנועת הככבים הנבוכים ונגרעה מערך הקודמת כנודע ·
ותתחלק פעולת ההשכלה הזאת לז' מדרגות לעומת ז' תנועת ככבי לכת הנזכרים כפי
חלוף מדרגות הדברים המושגים · א' יסודות · ב' אדים · ג' מורכבים מד' יסודות
כמתכות ואבנים · ד' צומח · ה' בעלי נפש מרגשת בלתי מתנועעים תנועה מקומית · ו'
בעלי חיים מתנועעים ממקום למקום · ז' מדבר והוא האדם · ועל פי הדרך הזה נאמר
כי נעים זמירות דקדק חלוקתו בשלמות יותר מאנשי סיעת אפלטון כי הם השמיטו
בחלוקתם חלק מתיחס להשכלת הגרמים השמימיים · ובחלוקת דוד אחת מהנה לא
נעדרה כי תהיה חלוקתו על זה התאר · תנועות הגלגלי' ב' הא' למערב היא תנוע' גלגל
העליון והב' למזרח היא תנוע' יתר הגלגלי' והתנוע' הזאת תתחלק לח' תנועות מתחלפות
בקדימה ואיחור הא' מיוחדת של הגלגל הח' בעל הככבי' הקיימי' והז' לז' ככבי לכת · וכן
פעולות הנפש המשכלת יש לה ב' פניות הא' לנבדלי' מחמר והב' לבעלי הגוף · וזו יתחלקו
לח' מדרגות הא' תיוחס לגרם השמימיי והשאר לז' המדרגות שזכרנו · ויתיחס לפי זה
הפסוק הראשון אל השכלת מציאות הבורא יתברך באמרו הללויה הללו אל בקדשו
ולהשכלת חיות הקדש והמלאכים באמרו הללוהו ברקיע עוזו על דרך אמרו ודמות על
ראשי החיה רקיע וגו' כמו שקדם · והב' יתיחס אל השכלת גרמי השמים וככביהם באמרו
הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גדלו כאמור · וכז' לשונות של זמר הנמשכים רמז אל ז'
מדרגות השכלתו בשפלים כמדובר · ובאמרו הללוהו בצלצלי תרועה רמז אל מדרגת

האמונה

האמונה שהמלכנו עליה אמרו אשרי אדם יודעי תרועה ׳ ולהיות עקר הכונה להורות על הנפש המשכלת חתם דבריו באומרו כל הנשמה וגו׳ ׳ ולא רחוקה היא שירמוז עוד בכלי הזמר המוזכרים בו׳ מהם אל ז׳ החכמות שלהם גם כן יוחסו שפתי רננות כמו שזכרנו ׳ ובשמיני ירמוז אל מעלת האמונה שהיא שמינית לז׳ החכמות והיא שירה שלמה מתיחסת אל נגון המוסיקה המכונה בשם שמינית כאמור ׳ ובכן כל הנשמה תהלל יה כי כל אדם מעתה יתכן לו להלל יה על פי התורה והמצוה כי צדיק באמונתו יחיה ׳ ראה גם ראה סגולת המוסיקה כי שפתותינו דובבות בה בקבר כי נתהלך במישרים כאמרו יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם ׳ ויעוד ההצלחה המקווה הלא היא בהשבת המוסיקה הזאת לאיתנה כאמז״ל {במדרש שיר השירים} בשם רבי חנינא עתיד הקב״ה ליעשות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב וכו׳ עד אמרו בעלמות במחולה של צדיקים ׳ ובא זה על דרך אמרו יהללו שמו במחול בתוף וכנור יזמרו לו ׳ ובפרק אין בערכין תניא רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבע נימין היה שנאמר שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע ושל ימות המשיח ח׳ שנאמר למנצח על השמינית על נימא שמינית ושל העולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל ׳ וכבר העיר על סודו בעל מראות אלקים בחלק העבודה ממנו פרק מב׳ ויעויין שם ׳ כי יבא ברנה נושא אלומות השלום שיהיה כל העולם כלו שלם בנגוניו ובמקומו אשר היתה הארץ עד הנה פגומה ומגלגלת בערכי נגוניה מחטאתו של אדם באמרו ארורה האדמה וגו׳ וקוץ ודרדר וגו׳ גם מרעת יושבי בה תנפה הארץ מלהוציא נעימות נגוניה כבתחלה ׳ אז ירננו כל עצי יער יעלוז שדי וכל אשר בו ישושום מדבר וציה יתרועעו אף ישירו רנו שמים כי עשה ה׳ הריעו תחתיות ארץ וגו׳ כי יחזרו כל הדברים לאיתנם ולתגאם הראשון קודם חטאו של אדם וכאז״ל {בב״ר פ׳ יב} אמר ר׳ שמואל בר נחמן כל תולדת שבמקרא חסרין בר מן תרין אלה תולדות פרץ וגו׳ והדין (דוכה לומר אלה תולדות השמים וגו׳) ומפני מה איבון חסרין רבי יודן בשם רבי אבין אמר כנגד ו׳ דברים שניטלו מאדם הראשון וכו׳ כי אמנם כבא אשר לו המשפט
מזרע פרץ יהיו כל התולדות במלואן ושלמותן כי תתמלא פגימתן
וחסרונן וכמו שכתב בעל מראות אלקים בחלק העבודה פרק
נ״א ודברנו על אודותיו בדרוש מיוחד קראתיו עולם קטן׃
ואז אנחנו בשם ה׳ אלקינו נזכיר שיר חדש זכר
ושלם ולקול כנוריו תתעורר המוסיקה
העליונה וברן יחד יריעו כל בני
אלקים וקרא זה אל זה עד
יתמלא כל העולם
בלו אורה
ושמחה וששון ויקר׃

הדרוש השני

* שיר המעלות לדוד *

כלל הדרוש הוא יורה מגמת פני כונת דוד בחברו ט"ו שירי מעלותיו כי למאורעות יעקב אבי באתו נורא אלקיו עד שובו הוא נושא את נפשו בסדר והתיחסות כאשר ועל פיהם יצא ויבא בשבחיו האלקיים האלו לתועלת בני סגולת האחרון שנרמז ביעקב · וגם מעלות מורים על מעלות הסלם הנראה אליו בעת היא להיותו המאורע היותר עקרי ורשום · וילמד דעת על כונת שלמה בנו בחבור שיר השירים · כי נכח פניו היה מאורע גדול ורשום שנשפט מדברי דוד אביו שלא ייחס אליו שום שיר כמו שעשה לכל יתר מאורעיו והוא מה שקרה ליעקב עם רחל כי רועה היא וגם הוא רעה אחר כך את צאן לבן כי מקום הוכן לו להשאם להתגדר בו בחבור שיר השירים המיוסד על חשק רועה אחת שהיא כנסת ישראל עם חשוקה רועה ישראל · לתקן במה שקלקל · ובכן הושלם התיחסות השירים עם המאורעות מכל צד :

בראשית רבא פר' ס"ח ופרשת ע"ד ·

וישכב במקום ההוא רבי נחמיה אמר כאן שכב אבל כל עשרים שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב ומה היה אומר ריב"ל אמר חמשה עשר שיר המעלות שבספר תילים מאי טעמיה לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל · ישראל ישראל סבא · עוד שם רבי שמואל בר נחמן פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וכו' עד אמרו הנה לא ינום ולא יישן וגו' ה' ישמרך מכל רע מעשו ומלבן ישמור את נפשך ממלאך המות ה' ישמור צאתך ובאך ויצא יעקב :

דברי חכמים כדרבונות לכוין את לב לומדיהם אל אמתת העיונים כדרבן זה שמכוין את הפרה לתלמיה כמו שיורו על ענינו שלשת שמותיו המוזכרים במדרש קהלת ובתנחומא פ' בהעלותך · מלמד שהוא מלמד את הפרה · מרדע שהוא מורה דעה לפרה · דרבן שהוא דר בינה בפרה לחרוש · הן המה על מי מנוחות ינהלוני בבלול רעיוני כעופרת במים אדירים עמוקים עד תהום רבה · והרהיבוני בכנפי עוז להעלות מן התהום כונת השקפת המלך דוד בבנותו ט"ו טורי שירי מעלותיו שחוברו להם יחדו · והאחד לבדו שיר למעלות רישומו ניכר בלמ"ד · מה ראה על ככה · ומה אות כי יעלה במעלו' לשמתו · כי הנה במבוכה זו מנוחה הדריכוני דברי רז"ל בב"ר שהקדמתי לראש כונת הדרוש · וכמסמרות נטועים יחזקום דבריהם ז"ל שמה עלו לדרוש שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו' על יעקב אבינו בצאתו מחרן כאשר הראית · אלו הם עמודי אש ההולכים לפני להאיר על פנת כל שירי המעלות הללו המה ינחוני במעגלי צדק למען שמם שנקראו מעלות על שם מעלות מדרגות הסלם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה אשר נראה ליעקב בצאתו מבאר שבע ללכת חרנה · אל זה יביט נעים זמירות ישראל ואליו הוא נושא את נפשו בשליבות הסלם הזה אשר הציב לעומת פניו ·

כי

פי רעיונותי סליקו על ענין אותו הסלם האלהי והנמשך ממנו במאורעות יעקב · וכל
מעיניו בו בעקרי שירי מעלותיו אשר חבר על עניני תחנות ולמודים מתיחסים אחר
לגלותנו שקורותיו של יעקב רומזים אליו כדבר הרמב"ן פר' וישלח · גם מראת הסלם
עצמה תרמוז לזה על דעת רבי אליעזר הגדול אשר שם. על פי הרמב"ן היתה שומס
באמת ועל דעת רבי אליעזר הגדול היתה זאת המראה בענין בין הבתרים לאברהם כי
הראוהו ממשלת ד' מלכיות ומעלתם וירידתם וזה טעם מלאכי אלקים כמו שנאמר
בדניאל שר מלכות יון ושר מלכות פרס והבטיחו ש"א יתברך יהיה עמו בכל אשר ילך
ביניהם וישמרנו ויצילנו מידם אמרו הראה לו הקב"ה ד' מלכיות מושלן ואבדן הראהו שר
מלכות בבל וכו' · ואחריו נמשך החכם שפירשנו כמה שכתב והנה מלאכי אלקים עולים
ויורדים והנה ה' נצב עליו שרי האומות עובדות כוכבים ומזלות אחר עלייתם ירדו והא-
יתברך הנצב לעד לא יטוש את עמו כאמרו כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה
כלה וגו' · ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך כענין ואתם כהני ה' תקראו וגו' ·
כי לא אעזבך וגו' כאמרו לא מאסתים וגו' · עכ"ל · הסלם הזה אם כן הוא מוצב לפני דוד
ואליו הוא מקלע מבנית צורת בנין המעלות המעולות מטפס ועולה מטפס ויורד · ואל
עבר פניו ילך כיחס כפלא אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת כי יעקב בחר לו מורה דרך
להגלות כגלות כי יעקב הלך לדרכו במאורעיו מן זו והלאה רמז לקורותינו כמו שקדם ·
והוא אגלי ענין אמרו כבית לבן ט"ו שיר המעלות שבספר תלים כמוזכר בדברי רבי
יהושע · ולהגדיל פני האמת משמן טוב שהתיחסות בכלל ובפרט · השקיפה ממעון
שכלך כי כל שירי המעלות הנמצאים בספר תלים כלם נקבצו באו יחד לרמוז על צורת
מוצב אחד · שם יעקב וישראל סבור כאן בפיו ומרגלא בפומיה שמים וארץ כי תמיד
עיניו ולבו אל יעקב הנק' ישרא' · ואל מראה הסלם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ·
יצב נגולו' המעלו' במספר ט"ו למספר חצי השם · כי עם היותם סובבים על עניני הסלם
שם בן ד' נצב עליו לא ראה דוד להרבות על מספר זה מעלות אחז · כי על כפי הגלות
וסדם כאמו' ויד על כס י"ק שאין השם שלם והכסא שלם כשוב כל המעלות אחורנית
במנוק העתים עד עת בא דברו האויב תמו חרבות לנצח וגו' אשר אמרת ה' כרפתהו
כחס ה' בין נחס. בל חרבותיה לרמוז שלא יראה חרבן כשם וכסא רק יתפרסמו
במלואותם · ועל כן סמך אליו וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו ואז ימלא שחוק פינו
ולשוננו רנה · ובדרך הניבו בזה ביונים (כי בחר ה' בציון אוה למושב לו ·) אלף להשלים
הכסא · ואו' ה"א להשלים השם ויהיה זה כשיבחר בציון בשוב ה' את שבות עמו · והפסוק
הזה תנא בשיר י"ד מאותן שירי המעלות הנכתבים לקראתנו וס' כי יד על כס י"ק · וגם
סמוך לאותו פסוק באמר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה לרמוזי כנותו שם
עדי עד ימלא תאות לבו הנרמזת באמרו אוה למושב לו · כעברם בא ובראה בהשקפת
הפרטים התיחסותם אלו עם אלו · בו אמנם ברכות ה' דרכי איש אשר בין בשירי
מעלותיו למאורעות יעקב ממראת הסלם והלאה כאשר דברנו · הופיעה רוח הקדש על
לשונו מענין המאורע אמרים נאותים לאשר יבסוף דמיונו · כחפשה דרכיו ונחקורה ·
ובראשית בל תשור מראש אמנה אין אשר ברח יעקב שדה ארם מפני עקת רשע איש

חמת יגרה מדון אשר באיבה הדפו האומר בלבבו במרמות ותוך יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי · ותתחתים בדרך מפני חמת אליפז המציק אשר דרך השיג וחלק שללו כדבר חז״ל והוא מוזכר בדברי יוסיפון · וכבאתו מבאר שבע פגע במקום ולפני ה׳ שפך שיחו כמדרש חז״ל אז נגלו אליו האלקים במראות הלילה והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וגו׳ והנה ה׳ נצב עליו להבטיחו הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך והיה זרעך וגו׳ והנה אנכי עמך וגו׳ · ובמשא חזיון השיג כי המקום ההוא מכון לשבתו פעל ה׳ באמרו מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים · וישכם ויקח את האבן ויצוק שמן על ראשה ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ושם התחנן על ידי נדרו לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה וגו׳ ושבתי בשלום אל בית אבי וגו׳ והאבן הזאת וגו׳ · וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם · ואחר מקרה הבאר עם שלשה עדרי צאן הרובצים עליה וכו׳ · נתגלגל לבית לבן · אז הצליח את דרכו באופן נפלא עם כל התחכמות לבן לרעותו וכאשר יאכה אותו כן ירבה וכן יפרוץ כל גבול בהצלחה כי האלקים בקש את נרדף לא הניח אדם לעשקו ויוכח עליו את לבן כי את עניו ואת יגיע כפיו ראה · אז יבנה יעקב את בית ישראל על ידי האימהות והאמהות הצדקניות · וילך למסעיו מבית לבן וירדוף אחריו נידבק אותו וכיכול השיגו · ויהי בדרך במלון ויפגשהו צר ומצוק על אודות אחיו שהולך לקראתו וארבע מאות איש עמו · ויירא יעקב מאד ויצר לו · ומיראתו פן יגרום החטא להמסר ביד עשו הפיל תחנתו לאמר קטנתי מכל החסדים וגו׳ הצילני נא וגו׳ · ובעודו מתקרב אליו קרה לו התאבקות המלאך שרו של עשו ולא יכול לו · ואחרי כן בהשתחוותו שבע פעמים עד גשתו עד אחיו באימה נכרתת ולבו לשמים שפיל והזיל ועינוהי מטייפי · עשו שבתפלא עליו חמה ועברתו שמרה נצח וחרק עליו בשניו לנשכו ככלב · נהפך כמו רגע וישקהו כי נכמרו רחמיו על אחיו כהוראת נקודו לדעת רבי שמעון בן אלעזר בב״ר פ׳ ע״ח · או שנתכוון לנשכו וקהו שניו לדעת רבי ינאי · ויעקב איש תם בכל אלה הפגעים מצא לבו נאמן ולא נתן תפלה לאלקים · ויבא יעקב שלם בתורתו בדעתו ובאמונתו בלי שום הרהור אחר מדותיו יתברך · אמנם על ידי שאיחר נדרו בשהייתו בסכות י״ח חדש נתבקרה פנקסו ויבא רוגז צרת הבת · כאז״ל בב״ר פר׳ פ״א הביאו רפ׳ על אמרו קום עלה בית אל לפי שאיחרת בדרך נענשת ובאה לך זאת מבתך · אז שמעון ולוי אחים נקהלו ונעמוד על נפשם להרוג בשוכניהם אשר לא חסו על כבודם כי לא שתו לבם אל התמם ולא מיחו · אחרי כן קם יעקב על פי ה׳ לעלות בית אל ויאמר אל ביתו וגו׳ ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי וגו׳ ויבא יעקב לוזה וגו׳ היא בית אל וגו׳ ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלקים בברחו מפני אחיו · וכאן נשלם עגול הגלגול מה שאמנו · ועתה ראה גם כחה והפלא ופלא הפלא איך כלו ט״ו שירי המעלות מכוונים ומסודרים על פי המאורעות האלה את זה לעומת זה עד כי מהפלגת תקונם כיוונם וסדורם · עדות נאמנה מתמרת ועולה מקוטרת מר ולבונה מכל אבקת רוכל · להריח בה ריח ניחוח דוד בעלותו במעלות השירים · ותחז כעין עינך כי אמנם רועה אבן ישראל לקח לו ראשית

ההתעוררות אל מה שרצה ליסדו בשירי מעלותיו על גלות ישראל · כי האכן הזאת אשר לעומתו הוסבה לראש פנה · נדה יורה אני כיבוני מאור שכלו המתלבש ברוח הקדש להסתכל כגווניה להוליד בדמותה כצלמה · לא שיתבארו שיריו על מאורעות יעקב עצמם כי אין זה לדעתי עקר המכוון · אלא שעל פי ציורם ודוגמתם מצא מקום באות להמשיך דבריו על ברכי עם ישראל בהיותם בארץ לא להם כמו שהראית לדעת כי קורותיו של יעקב בכין אב על כל המעשה שם · לכה נא דודי נצא לראות הבנו הדמיוני׳ אשר ויערכו שכלם מתאימים ביחם כפלא ושכולה אין בהם עיניך לנוכח המזמורים יביטו ועפעפיך ישירו נגדם :

שיר המעלות א׳ אל ה׳ בצרתה לי קראתי וגו׳ כנגד תפלת יעקב על צרתו בשיצא בורח מפני אחיו ללכת חרנה וכמו שדרשו ז״ל ויפגע במקום אין פגיעה אלא תפלה · משפת שקר מלשון רמיה · ויאמר עשו בלבו יקרבו וגו׳ ואהרגה את יעקב וגו׳ כי לא היו פיו ולבו שוים · והיה עם זה איש יודע ציד לצור ולרמות את אביו באמרו היאך מעשרים את המלח ואת התבן כדבר חז״ל · שואל שלום · ושטום עשו ליעקב · כי גרתי משך · דוגמת הלשון ששלח לו אחר כך בשובו עם לבן גרתי · ובעדות המסרה אין בכתוב זולת אלו השנים :

שיר למעלות ב׳ אשא עיני וגו׳ · המזמור כלו מתיחס מאד אל מראה הסלם שה׳ נצב עליו להבטיחו על שמירת צאתו ובואו בכל אשר ילך לעד לעולם · וטעם הלמ״ד בכון מאד לפי שטתנו כי זה החלו לרמוז אל מראה הסלם הנראה אליו סמוך לפגיעת המקום וביחוד אל הנצב למעלה על כל מעלותיו ושליבותיו · כי הן אות למ״ד תבניא בכחה ומי כמוה מורה על בונה זו כמפורסם לפני כל יודעי דת ודין כח הלשון · עד כי לכה אמין הוראת הלמ״ד על הגדלת דבר ורבויו שמו לה חק ומשפט במי שייחד קרקע לאשתו במזונותיה בשעת מיתה ואסיקו בכתובות בגמ׳ דפ׳ נערה אמר למזונות ריבה לה מזונות · אמר במזונות קצץ לה מזונות׳ הביאו הרמב״ם ז״ל בפסקיו בהלכות אישות פרק י״ח · ובמצאת למ״ד שלמ״ד זו לא ללמד על עצמה בלבד יצאת כי אם ללמד על כלל כולת כל המזמורים הללו יצאת · ותעלוזנה כליותי על מה שכתב הראב״ע בספר צחות על אות הלמ״ד אשר במחוגתו יתארהו בסדר אותיותיו על זה התאר · הנה ראינו כי אין אות במכתב הזה שהוא בידינו שהוא עולה למעלה חוץ מהלמ״ד והנה הוא מטעם עלת כל דבר וסבתו ואין חכמה למעלה הימנה על כן נקרא למ״ד · ואחר שמצאנו שאין אות שיגביה הלשון קנתו רק עם הלמ״ד לבדה · לאות כי מכתבנו על דרך התולדת רק לא נדע עקר כל האותיות כהוגן בעבור חסרון דעתנו · עכ״ל · ומעין זה כתב על אות הקוף באמרו אין אות יוצא מטור המכתב למטה רק הקוף ובכה צורתו · וטעמו הפך האמת והדבר העליון · והנה קללה לעד · וכנה שמו שכהבים וקופים כי מעשיו דמיונות אין אמונה בם עכ״ל · סוף דבר שמו נאה לו אשר פי חכמי האמת יקבנו מגדל פורח באויר · הנה לא״נוס ול״א ייסן שומר ישראל הוא יעקב הנקרא ישראל ובא זה כנגד אמרו ושמרתיך בכל אשר תלך · יומם השמש לא יככה וירח בלילה לעומת זה והיו דברו ויעקב עם לבן הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה לא שהוזן בכך

שכבר הובטח מפי עליון בשמירה מעולה · רק היה זה מהפלגת תרעומתו על לבן כאמרו כי כל אשר שאלו עניניו השתדלות וחריצות לא אבל מהם אף במסורת עצמו לסכנות · וכבר ביארו ז״ל המזמור כלו על יעקב בצאתו ללכת חרנה כמו שזכרנו וכבר׳ דברי אמת :

שיר המעלות ג׳ שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך וגו׳ ירושלם הבנויה כעיר וגו׳ עד סופו · אמרות טהורות מסולסלות אשה אל אחותה עם אמרת יעקב הנרופה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים · ושב אל לבך מאמר בן זמרא בבא׳ הסלם הזה עומד בבאר שבע ושפועו עד בית המקדש וכו׳ · עם אמרם ז״ל ירושלם של מטה כנגד ירושלם של מעלה והיו לאחדים בידך :

שיר המעלות ד׳ אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים · שוה לנגדו ה׳ הנצב על הסלם שראשו מגיע השמימה · הנה כעיני עבדים · כנגד תחנוני יעקב לבלתי ימסר ביד עשו שכבר נמכר לו לעבד מברכת אביו · באמרו ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים וגו׳ כי לו ויתברך לבדו והיה עבד עולם לא עבד לעבדים · והיה זה בלי ספק בשעת נדרו באמרו אם יהיה אלקי עמדי ושמרני וגו׳ · כי רב שבענו בוז · כי כדי בזיון וקצף היה לו ליעקב בצאתו בורח מבית אביו · ואל קנותיו יחובר :

שיר המעלות ה׳ לולי ה׳ שהיה לנו יאמר נא ישראל אשר ביארוהו ז״ל בכלל על ישראל סבא כמוזכר למעלה · כי היה מזכיר שבחיו של מקום אשר הציל אותו מיד עשו שלא הרגו קודם צאתו · ומכף אליפז שרדף אחריו במצות אביו כמוזכר בדברי חז״ל ובספרי הקדמוניות ליוסיפון · וזהו אמרו בהרות אפס בכו כנגד אמרו וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך עד שוב אף אחיך ממך וגו׳ · ברוך ה׳ אשר לא נתננו טרף לשניהם · כנגד הצלתו מכף עשו · ואולי כיון גם כן למה שאמר רבי ינאי בבר׳ פר׳ עא על נקוד וישקהו שלא נשקו אלא לנשכו ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שניו של אותו רשע ופו׳ · אחת דבר שתים זו שמענו · נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים וגו׳ · כנגד הצלתו מיד אליפז אשר טמן פח לו במארב מסתרים : הפח נשבר · כי העביד יעקב רעתו בשאל ממנו מה אעשה לצווי של אבא · ואז אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת ובזה נמלט :

שיר המעלות ו׳ הבוטחים בה׳ כהר ציון וגו׳ ירושלם וגו׳ · כי לא ינוח שבט הרשע על גורל וגו׳ והמטים עקלקלותם וגו׳ יחדיו והיו תמים עם מה שנכלל שם בדברי יעקב על מראה הסלם ענין ציון וירושלם כמו שזכרנו · ושם באמר הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך · להורות שהיא גורל יעקב איש תם ונחל נחלתו באמת לא גורל אחיו המטה עקלקלות במרמה כמדובר :

שיר המעלות ז׳ בשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים · מלת כחולמים נבעה על נשוכו מעין אודותיו של חולם חלום הסלם מרוב התבודדות מחשבתו בעניניו ויש בענין המזמור רמז עצום לזריעתם של ישראל בין האומות עובדות כוכבים ומזלות פרי שיתוספו עליהם גרים באמ׳ הזורעים וגו׳ · הלוך ילך וגו׳ · וכמאמר רבי אלעזר על פסוק וזרעתיה לי בארץ · והכל נרמז באמ׳ שם והיה זרעך כעפר הארץ וגו׳ ופרצת וגו׳ · גם באמ׳ וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך רמז נכון לזה

כי הכנים אשר יתן לו השם ישובם אליו עשר ידות כפולים ומכופלים עד כמה עשירית כי באמצעותם יקנו בו יתברך שלמות כל יושבי תבל · וככלל גם כן באמרו הזורעים בדמעה ברנה יקצורו רמז לתחית המתים כל עמת שבא במראה הסלם והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת וגו׳ שיש במשמעותו כי אחר היות זרע ישראל בתכלית השפלות וישיתו כארץ גום וכחוץ לעוברים הרומסים אותם תחת כפות רגליהם כעפר ואפר יפרצו לרוב · והרי זו כעין תחיה על דרך אמרו יבשו עצמותינו נגזרנו לנו · והעצמות היבשות אשר היו בימי יחזקאל רמז וזכרון עולה לכאן ולכאן · וכפי׳ אמר דוד כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו קומה עזרתה לנו וגו׳ · ואמרו בשמות רבה פר׳ א׳ ועלה מן הארץ כל זמן שישראל בירידה התחתונה הם עולים ראה מה כתיב ועלה מן הארץ אמר דוד כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו אותה שעה קומה עזרתה לנו ע״כ · ובשנה דברים במדרש שוחר טוב מזמור מ״ד :

שיר המעלות ח׳ לשלמה א״ם ה׳ לא יבנה בית וגו׳ · שוא לכם וגו׳ · כן יתן לידידו שנא · כלפי הצלחתו של יעקב בבית לבן עם חלוף משכרתו · ומתוקה שנת העובד כי בזולת יגיעה בעת השינה היה המלאך מוליך עתודי׳ מצאן לבן לצאנו של יעקב כדבר חז״ל · וכמו שהודיע לנשותיו באמרו ואשא עיני וארא בחלום והנה העתודים וגו׳ · ויאמר אלי מלאך האלקים בחלום וגו׳ · ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים וגו׳ · ושוא היה כל השתדלותו של לבן · וירמוז גם כן לבנין ביתו של יעקב בבית לבן · כי שם נטע אהלו קורות ביתו ארזים כענין אמרם ז״ל בתנחומא פ׳ שמות מכין שהשבטים תקרתו של עולם שנאמר שמע אלי יעקב וישראל מקוראי · ושם זכה לנחלת ה׳ בנים מודרכים ממנו אל תכליתם כחצים ביד גבור משולחים אל המטרה ולשון בנין בית נופל בזה כי כן כתוב ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו · ונאמר בבועז יתן ה׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל וגו׳ · וכן המזמור הסמוך לזה ישוב על קוטב כונה זו בעצמה :

שיר המעלות ט׳ אשרי כל ירא ה׳ וגו׳ · יגיע כפיך וגו׳ · כמאמר יעקב ללבן כשהדביקו בהר הגלעד כי עתה ריקם שלחתני את עניי ואת יגיע כפי ראה אלקי׳ וגו׳ · אשתך וגו׳ עד סופו שהם עלו לו שבטי יה׳ זרע קדש ברך ה׳ פרי בטן האימהות והאמהות הצדקניות :

שיר המעלות י׳ רבת צררוני מנעורי · כנגד צרתו של יעקב בשמעו שהיה אחיו הולך לקראתו וד׳ מאות איש עמו ויירא יעקב מאד ויצר לו כיסף על היותו צורר אותו מנעוריו אחרי ממכרת בכורתו וכמו שהעיד באמ׳ את בכורתי לקח · ובכלל עוד בזה מה שבקש לבן הארמי באותו פרק לעקור את הכל · וגם לא יכלו לי מתיחס מאד לאמרו וירא כי לא יכול לו כי המלאך ההוא שרו של עשו · וגם לבן העיד על היותו בלתי יכול להרע עמו באמרו יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך וגו׳ · על גבי חרשו חורשים לב עשו חורש מחשבות און אלא שנתגלגלו רחמיו כמו שזכרנו · גם לב לבן הארמי יקבץ און לו לולי שנכבר ממנו אשר יושב בגבורת עליון · וזהו ה׳ קצץ עבות רשעים יבושו ויסוגו וגו׳ · והבט נא וראה סגולה

בפלא

בפלאה מיוחדת לשני המזמורים המתיחסים לענין הברכה שהיה יעקב מצר בהם עד
אחד . הא' אחר הברכה מיד טרם באתו מבית אביו או לאחר באתו קודם פגיעתו
במקום שאו בזדווג לו אליפז כמו שקדם ולעומת כל זה בא מזמור לולי ה' כאמור . והב'
בשובו כאשר הוגד לו באת אחיו לקראתו אשר לעומת זה יתפרש המזמור הלז . ובשני
אלו בלבד נמצא הלשון בשוה עם זכרון שם ישראל באמ' לולי ה' שהיה לנו יאמר נא
ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם . וכן אמר רבת צררוני מנעורי יאמר נא
ישראל רבת צררוני מנעורי וגם לא יכלו לי . וכבר ביארו ז"ל יאמר נא ישראל על ישראל
סבא כמוזכר למעלה . וענין כפל הלשון להורות על חוזק הצרה . וכלל בו גם כן כי עתה
ראוי שיאמר זה ישראל סבא כיון שהיו מאורעות כלם כענין ציור ודוגמא לקורות גלותנו .
ואחרי הביאו הדברים בשם ישראל סבא מצד היותו סימן לבנים כמדובר הסמיך אותם
על שם אומת ישראל עצמה אשר היו תוצאותיה ממנו :

שיר המעלות יא ממעמקים קראתיך וגו' אם עונות תשמר יה וגו' מענין תפלתו
של יעקב בעת ההיא קטנתי מכל החסדים וגו' מדאגה מדבר פן
יגרום החטא להמסר ביד עשו . נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר . שהיה יושב
ומצפה כי כאור בקר המתרת בהראותו לעשו אחיו יזרח שמש בקר לא עבות מנוגה
אור ישועתו כי שם סמוך לתפלתו כאמ' וילן שם בלילה ההוא וגו' ויותר יעקב לבדו ויאבק
איש עמו עד עלות השחר וגו' ויאמר שלחני כי עלה השחר וגו' ויזרח לו השמש וגו' וישא
יעקב עיניו וירא והנה עשו בא וגו' . והרבה עמו פדות והוא יפדה וגו' כאמ' הצילני נא
מיד אחי מיד עשו וגם בעת נשתו עד אחיו עיניו ולבו של אביו שבשמי' להצילו מכף אויבו :

שיר המעלות יב ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות וגו' מכריע שכלו
אל הדעות האמתיות כמו שהיה יעקב מאמין ובוטח בלי שום
הרהור אחר מדותיו יתברך עם היות הזמן עליו הולך וסוער בטרדות תכופות ובעדות
הכתוב ויבא יעקב שלם שמורה על היותו בשלמות דעותיו ואמונותיו שלא הקלישום
אצלו כל פגעיו הרעים וגם אחרי כן קרה לו מאורע דינה וצדיק באמונתו יחיה :

שיר המעלות יג זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב .
הרי כאן מפורש ענין נדרו של יעקב במראה הסלם. כאמרו
וידר יעקב נדר וגו' . ואמר רבי אבהו בב"ר פר' ע' לאביר אברהם לאביר יצחק אין
כתיב כאן אלא נדר לאביר יעקב תלה הנדר במי שפתח בו תחלה . עד אמצא מקום
לה' משכנות לאביר יעקב כנגד ושבתי בשלום וגו' והיה ה' לי לאלקים והאבן הזאת וגו'
יהיה בית אלקים וגו' . והזכיר אהל ביתי וערש יצועי כמו שכתוב ביעקב יושב אהלים .
אהל יעקב . יצועי עלה . ובאלו יצועי אביו דרך . כי בהיות מחשבת דוד משוטטת
בענייני יעקב היתה מלתו על לשונו נובעת מכל צד מענין קורותיו . ומה שזכר כאן ענין
הנדר הזה הוא מפני אז"ל על ידי שאיחר נדרו נתבקרה פנקסו כמו שזכרנו . כל עומת
שבא המזמור הסמוך לזה מתיחס אחד למעשה דינה הנמשך לאיחור הנדר :

שיר המעלות יד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד וגו' . שגם זה בא
מתיחס אחד למעשה שמעון ולוי אחים שעשו נקמה ותוכחות

בגוים המחללים את כבודם בשכינת אחותם · כשמן הטוב וגו׳ · מי איפה הוא אשר
התחיל ביניקת שמן למשיחת דבר למעלה וחשיבות זולתי יעקב :

שיר המעלות ט״ו הנה ברכו את ה׳ כל עבדי ה׳ העומדים בבית ה׳ בלילות וגו׳

כנגד מאמר יעקב לביתו ואל כל אשר עמו אחר מעשה דינה
הנו׳ הסירו את אלהי הנכר וגו׳ ונקומה ונעלה בית אל וגו׳ ואעשה שם מזבח לאל
העונה אותי ביום צרתי וגו׳ כי באמרו שאו ידיכם קדש רמז אל נקיון כפי׳ בתקון המעשים
למלא בם את ידם לעבודת המקום · והוא עצמו מאמר יעקב לביתו ולכל אשר עמו
כאמור · וכאן סיים ט״ו שירי מעלותיו כמו שבא המאורע ההוא לחתימת העניינים
הנמשכים ליעקב ממראה הסלם והלאה · כי או שלם את נדרו אשר נדר שמה באמרו
ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען היא בית אל הוא וכל העם אשר עמו ויבן שם מזבח
ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו · על כן נעץ סוף
המעלות בתחלתן ובמעלה האחרונה הזאת זכר עושה שמים וארץ כמו שקדם זכרו
במעלה השנית אשר שם אלקות מחוקק ספון להתיחס אל ענין הסלם עצמו כי אמנם
המעלה הרא׳ ההנה לא היתה מתיחסת אליו זולתי מצד היותה כנגד תפלתו שהקדים שם
באמרו ויפגע במקום כאשר דברנו ואמר בלילות לרמוז אל הלילות שהיה יעקב עובד
בהם את אלהיו על ידי למוד תורתו בתודה וקול זמרה כמו שדרשו רז״ל בב״ר פר׳ ס״ח
וישכב במקום ההוא רבי יהודה אמר כאן שכב אבל כל י״ד שנה שהיה טמון בבית עבר
לא שכב · ורבי נחמיה אמר כאן שכב אבל כל כ׳ שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב ·
ומה היה אומר · ר״ל את ט״ו שירי המעלות שבספר׳ תלים וכו׳ כמוזכר למעלה · סוף
דבר הכל נשמע כי כל הט״ו שירי המעלות כיסדו יחד לענין גלותנו רובם לתחינ׳ וקצתם
לאיזה למוד הכרחי מאד כאשר אנחנו כעונים שם כגון הדין והאמת והשלום הכללים
במזמור שמחתי באומרים לי · שבנית חברת האחים הנכונים במזמור הבוטחים בה׳ ·
פעולותינו לשם שמים בכל מיני הנהגותינו וגדול הבנים והדרכתם בדרך תמים במזמור
אם ה׳ לא יבנה בית ובסמוך אליו אשרי כל ירא ה׳ · התמימות בדעות ובאמונות במזמור
ה׳ לא גבה לבי · חוזק התוחלת על שוב המלכות לאיתנו ולתכלו הראשון במזמור זכור
ה׳ לדוד כי שם נאמר גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר וגו׳ · ונורך ההסכמה
והשלום במזמור הנה מה טוב וגו׳ והקש על דרך זה בשאר המזמורים היוצאים מהם כפי
אלוף הפירושים · ובקצתם זכר שמו או שם בנו · כי לדעתי היו הדברים ההם מגיעים
אליו לצורך שעתו בעת חבורם עם היות עקר ענינם לצורך גלותם של ישראל מצד
התיחסותם כאמור · וע״ד אמרז״ל במדרש שוחר טוב כל מה שאמ׳ דוד כנגדו וכנגד כל
ישראל אמר · את כל אלה עיני ראתה לגלות עמוקות מני חשך בהעלותי את התהום על
שם המעלות בעזרת עלת כל העלות : עודני מדבר ורחש לבי דבר טוב על שיר השירים
אשר לשלמה בנו כי נופה היה בנפיה שכלית איך המלך דוד אביו הביט אבן ביעקב
לגרות אותה בראש פנת מחברת ט״ו שירי מעלותיו כי כל מעיניו בם למאורעות יעקב
מדי צאתו מבית אביו ללכת חרנה עד שובו שנכלל בם רמז ודוגמא למאורעות גלותנו
כמו שקדם · ויגבה לבו בדרכי אביו ויעקב בחר לו להיות אחד ממאורעיו אשר יקרהו

בדרך היא אבן לפנה ואבן למוסדות לבנות עליו טירת כסף שיר ידידות · והוא המאורע המגוון שראה יעקב באר בשדה ושלשה עדרי צאן רובצים עליה והאבן גדולה על פי הבאר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן והשקו והשיבו את האבן על פי הבאר וגו' · ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן וגו' ויגל את האבן מעל פי הבאר וגו' וישק יעקב לרחל וגו' · כי אמנם היא פלאת בעינינו איך השמיט דוד המאורע הזה המגוון שלא כיון אליו בשירי מעלותיו הנזכרים · לא עשה כן לשום אחד מאשר המאורעות כאשר הראית · והלא דין הוא לעונש גדלו שישקיף אליו בעצם וראשונה · אלא שמקום זה הוכן לשלמה בנו להתנדר בו על דרך אז"ל בפסיקתא דבר אחר אמר דוד ולא פירשו ופירשו שלמה בנו וכו' · וזה כי לבנו ראה הרבה היות המאורע הזה מחקה ומצייר קורות גלותנו תקוו שלם · כי ישראל נקראו צאן ואתנה צאני · (יחזקאל ל"ד) ונקראו עדר כאמרו (מיכה ד') ואתה מגדל עדר עופל בת ציון וגו' כי מגדל דוד הוא ציון שנאספו שם ישראל ג' פעמים בשנה והיה כצאן כעדר בתוך הדברו כמו שפי' רד"ק · והגלות אבן גדולה על פי הבאר על דרך מא' המקונן בשם האומה צמתו בבור חיי וידו אבן בי · ובדברי המשורר כתוב לאמר (סי' פ"ט) הצילני מטיט ואל אטבעה אנצלה משונאי וממעמקי מים אל תשטפני שבולת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה וכפי מה שנתעוררתי על זה מדברי הזהר פר' ואתחנן · וכתוב בספר שערי אורה כי לפעמים נקרא שם אלף דלית בתורה בכנוי באר להיותו באר מים חיים שבו יתכנסו כל מיני שפע ואצילות של מעלה וכו' · וכתב עוד כי לפעמים נקרא אבן להיותו יסוד לכל הבניינים שבעולם וכל הבנאים שבו עליה שמונים וכו' וזו היא המפרנסת את ישראל ושי' משם רועה אבן ישראל וכו' וכנגד אבן זאת יש אבן אחרת ונקראת אבן גדולה וכשהיא עומדת על פי הבאר ישראל משועבדים תחתיהם עד בא אשר לו המשפט ופי' ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר עכ"ל מדבריו · והנה בא יעין כל הספור הזה לרמוז כי בגלות ראשון ושני היו בני ישראל נאספים ומתאחדים בתשובה וגללו את מעמם אבן הגלות מעל פי הבאר · והשיבו את נפשם בשתיית מי' שאוב' ממעיני הישועה והוא טעם השמטת זכר רועים בכל הספור שהוא אשר כמוהו לא נהיה בספור מאורע משה עם בנות יתרו ששם עלה זכרון הרועים פעמים · כי אמנם היה זה לרמוז שהעדרים עצמם רוצה לומר עם בני ישראל היו גוללים את האבן הזאת ויוצאים מן הגלות מכח תשובתם · אפס כי עוד מעט היו חוזרים למורם ובהתלכלכם בחטא היו משיבים את האבן על פי הבאר בשובם אל בור הגלות כמאז והנה כה משפטם עד עת בא יעקב שנרמז בו הגלות השלישי כדבר הרמב"ן פר' וישלח ויגל את האבן כמעביר פקק מעל פי צלוחית כי ישועת ה' כהרף עין · ובראותו את רחל בת לבן באה עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא וישק את צאן לבן וגו' להורות בזה כי בהיות אומה זו נכנעת כרחל לפני גוזזיה כאלמה לא תפתח פיה לקרא תגר על גזרותיו יתברך ותרבה לה בורית התשובה להלבין עונותיה והיא רועה דעה והשכל את פרטי כללה אז תזכה לשאוב מים בששון ממעיני ישועה שאין אחריה גלות כי על כן זאת הפעם לא הזכיר הכתוב השבת האבן על פי הבאר למקומה · ולא זו שכתוב מפורשת הטעם שבשבילו לא שיב

מגליותים

מגלויות הראשונים במעשיהם והיה זה כמ"ש ויאמר להם יעקב מאין אתם ויאמרו
מחרן אכתבו לומר שהיו מעלים חרון אפו יתברך כשהוסיף עוד להלכד ברשת החטאים
הגלם כשובם לחטוא · עד תשוב תראה כי כיעקב יהיה לנו עקר הרמז לישראל שבא
על דעת חכמי האמת · ודעת לנפשך ינעם כי ראויה גאולה זו ביחוד להתיחס אליו
יתברך ממה שאז"ל במדרש א"ל הקב"ה לישראל לשעבר הייתם נושעים על ידי בני אדם
במצרים על ידי משה ואהרן · בימי סיסרא על ידי ברק ודבורה · במדינים על ידי שמגר
בן ענת וכן בכל השופטים ומפני שהיה על ידי בשר ודם הייתם חוזרים ומשתעבדים ·
אבל לעתיד לבא אני בכבודי ובעצמי אושיע אתכם ושוב אי אתם חוזרים ומשתעבדים ·
שנא' ישראל נושע בה' תשועת עולמים · עכ"ל · ושם הם שנים ללכת במדרש תלים
באמרם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ʒ אמר רבי יוחנן עובדא הוה בחד בר נש
מדליק את הנר בלילה והיה כבה ומדליקו כבה ומדליקו אמר עד מתי אהא מתיגע
והולך ממתין אני עד שתזרח השמש ואני הולך לאור החמה · כך ישראל נשתעבדו
במצרים ועמדו משה ואהרן וגאלום · חזרו ונשתעבדו בבבל חזרו ונגאלו על ידי חנניה
מישאל ועזריה וחזרו ונשתעבדו אמרו ישראל הרי נתיגענו נגאלים ומשתעבדים אין
אנו מבקשים שיאיר לנו כ"ו משעה אלא הקב"ה בעצמו אל ה' ויאר לנו · עכ"ל ʒ וכמה יסבירו
פנים לזה דברי המשורר במזמור רועה ישראל האזינה (סי' פ') אשר יסודתו בשלשת
הגליות כמ"ש האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש · וכנגד הגאולה משם אמר
ג"פ אלקים השיבנו וגו' עם חלוף מעט בלשון כי הוסיף שם צבאות בשנית ונוסף עוד
בשלישית ה' אלקים צבאות · כי הגלות האחרון הכביד וגאולה ממנו יגבר חסדו יתברך
להושיענו בעצמו ובכבודו כאמור · והזכיר בה מלת האר בלא ו' העטף על בלי היותה
ממין הקודמות רק גאולה שלמה והארת פנים במורש שאין אחריה אימה חשכה
נופלת · ועל שניות זה שב המשורר במזמור כאיל תערוג וגו' עם הסמוך אליו שפטני
וגו' (סי' מ"ב ומ"ג) כי שם נשתלש אמרו מה תשתוחחי נפשי וגו' הוחילי לאלקים וגו' ·
והשלישי משם הנפרד מחבריו במזמור שפטני באמר בו שלח אורך ואמתך המה ינחוני
על דרך באורך נראה אור שעליו נבנית טירת כסף מדרש חז"ל שזכרנו :

הן כל אלה יהיו למאורות להשיר על כונת הוראת וישק יעקב לרחל שבא לרמוז על
נשיקת הדבוק אשר ידבק האל יתברך באומתו הנבחרת בהשכנע לבכה בגלותה
עד היותה כרחל לפני גוזזיה נאלמה וכו' כמו שקדם · והנה לדוגמת אהבתו של יעקב
לרחל כי רועה היא שחקוקה תחתיה נורת תשוקת מלך הכבוד לאומתו כמדובר · נשאו
לב המלך אותו לחבר שיר מעלה שם יתן את דודי אשה רועה נקראת שולמית עם
שלמה חשוקה בדברי' באותים לאומה זו עם דודה יתברך עודנה בגלותה האחרון · ועל
היות כונה זו מוזמנת לעומת פניו יבאו ויגידו נרקמו כל מדרשי חז"ל · והרחק לא ירחיקו
משם חכמי האמת שכך כתבו בזהר פ' תרומה אמר שלמה ברוח קדשא תושבחתא דשירתא
דא דאיהי כללא דכל אורייתא וכו' כללא דגלותהון דישראל ביני עממיא ופורקנא
דלהון וכו' · ʒ גם בזהר שיר השירים ʒ סמכוני באשישות אלישם ורפדוני בתפוחי זהב
משכיותם בשעריכם לפי דרכם (דרך הקדש יקרא לה) את ערך שבע התיבות של

שאני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין אל מול פני שבע תיבות שבפסוק וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך עם היות דרכיהם שם נבוכים אדרבינו · והנה קרא הפסוק הזאת שולמית כאמרו שובי שובי השולמית להיותה חשוקת שלמה המלך שהשלום שלו וכשלמה גם לה השלום בהיותה על שלמותה · וכמו שהמלך שלמה מלך על ירושלים שנקרא"ם לם כאמ' ומלכי צדק מלך שלם ועיני המלך שהשלום שלו משוטטות בה תמיד ונקרא שמו עליה כדבר יחזקאל בחתימת ספרו ושם העיר מיום ה' שמה כן זה שמה אשר יקרא לה בגזר מלשון שלם · וככן הורה על עונש דבקות השוקס זו עם דודה כי גם בשמותם לא נפרדו · והנה השכם הזה עיניו בראשו להעלות תקון במה שקלקל כאמרם ז"ל הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו מתרצי' · כי אמנם באהבת נשים נכריות קלקל כעדות הכתוב (מלכי' א' י"א) והתקין לו מעתה בנין עדי עד במחברו שיר ידידות קדש קדשים · ואם הוא לו פנים קלקל והפסיד בשנותו פנותו וכיון אל דבר במאם נתעב אשר לא כרת · ואולים ינבר יתרון הכשר חכמה · ולא רחוקה היא זאת הכונה מאמרם ז"ל בפסיקתא דרבי דבי יונתן אמר שיר השירים כתב תחלה ואחר כך משלי ואחר כך קהלת · ומייתי לה דרבי יונתן מדרך ארץ כשאדם נער אומר דברי זמר · הגדיל אומר דברי משל · הזקין אומר דברי הבלים ע"כ · כי אמנם אין זה כי אם משל להורות על ענין הקדימה · ומקום הונח לחבור שלשתם אחרי זקנתו · כי קרוב הוא הדבר מאד שלא היה שלמה נכשל בנשים נכריות אחרי הפליגו בגנות אשה זרה בספר משלי שחבר על כנה · וכאביי דפרק תפלת השחר גבי הא דשמואל הקטן תקן ברכת המלשינים ולשנה אחרת שכחה והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו · ומקשו התם ואמאי לא העלוהו והא אמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כלן אין מעלין אותו · בברכת המלשינים מעלין אותו חיישינן שמא כופר הוא · שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה · ודלמא הדר ביה · אמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא וכו' · ואל תהי כונה זו כדברי רבי יונתן קלה בעיניך שהרי על כרחך אתה חייב להודות כי משל משלים הוא כמה שקרא שיר השירים דברי זמר ורחוק הוא מכונתו מה שיורה עליו פשוטו כי בפירוש אז"ל פ' חלק והביאו הרי"ף בברכות פ' אין עומדין הל' הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתה בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה וכו' · והן הן מאורות שבתלו בזהר תרומה באמ' תנינן כל מאן דאמר פסוקא דשיר השירי' ואמר ליה בבי משתאי אורייתא איהי חגירת שק וסלקא לגביה קב"ה וכו' ובמה שאמר גם כן הזקן אומר דברי הבלים · אין ספק שלא היתה כונתו להשפיל מדרגת הספר ההוא הכי נכבד אלא שהיה דברו בכל זה דבור המשלי אשר לא יוליד מאומה לסתירת מה שגזרנו אומר כי הספר הזה נעשה גם הוא אחר זקנתו כי אחרי נשבר כיר התאוות הבשריות גאולה היתה לו על ידי חבוריו האלקיים שהיה זה היותר מעולה שבהם וכמו שהפליג רבי עקיבא בשבחו כאמרו ז"ל מס' ידים פרק ג' · אין כל העולם כלו כדאי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל שכל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים · והנה עלה מגלגול דברינו כי מה שאמר עוד כש"ו שירו עגלותיו אין זו תדל לעשות לו כנוים במלאכת שמים אל עקר אחר

מכוין

מצוין ממאורעות יעקב מדי צאתו מבית אביו עד שובו אשר לא נשא אליו את נפשו ליחס לו מזמור על גלותם של ישראל כאשר עשה לכל יתר מאורעיו כדרך ההוא כמו שקדם שהניחו שלמה בנו והיה לו יתר לתלות בו תקון קלקולו על הפנים שזכרנו שבעת יאמר שיר השירים אשר לשלמה כי היה שיר זה לתשלום שירי המעלות שחבר אביו ונמצא עכשיו התיחסות השירים עם כל מאורעות יעקב כדרך ההוא שלם מכל צד · ולא עוד אלא שלהיות שיר זה כנגד המאורע היותר מצוין שם כמדובר · יצדק עליו היותו שיר משובח מסולא ומפולא על כל השירים ההם שנזכרו בכתובים · ויסביר פנים לזה רבי אלעזר בן עזריה עת בא דברו במדרש כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים :

הדרוש השלישי

* נורא תהלות *

כלל הדרוש יספר בגנות המספרים השבחיים אבל שבחו יתברך לשיותו מרומם על כל ברכה ותהלה ושלמיותיו יתברך הם נבלעים בעצמו' · בזמן · ובמספר עם היותם מתאחדים בו יתברך באחדות שלמה פשוטה מכל צד וקצור קצרה יד המספרים השבחיים לשורש עליהם כראוי ועל כן לו דומיה תהלה :

ברכות פ' אין עומדין ומגלה פ' בתרא ·

ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול והגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי והחזק והאמיץ והודאי והנכבד · המתין לו עד דסיים כי סיים אמר לו סיימתינהו לכלהו שבחי דמרך למה לי כולי האי · אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה באוריתא ואתו אנשי כנסת הגדול ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת · משל למלך ב"ו שהיו לו אלף אלפי דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף · והלא גנאי הוא לו :

זה חזיתי ואספרה אשר חכמים יגידו נועדו כסדו יחדיו כי אלקי עולם ה' הוא מרומם על כל ברכה ותהלה · דנוכרכוה כי כל תאר נאמ' עליו ית' איננו נופל בשום פנים על אמתת שלמותו · כן הוא בכל בשוו עלי ארץ בבואה דבבואה לרוחק דרכי תאריכו מדרכי תאריו ואין כמוהו ה' · גדול שמו וגדול שמו בגוים אשר אמרו גם היה בחכמה כי מפעלות אקים לשום שמותיו בארץ לא עשה כן להורות על עצמותו ומהותו יתברך כי אין מלה בלשוננו גם לא מחשב ברעיוננו אשר יוכלו יגעו בו אפילו כמלא נימא רק יבאו ויגידו גדלות השפעת הטובות הנראות בהם לבריותיו עם הוראת היותו מקירן ורמה יתן ושיגללו אבירי לב מתנו הערך השלמיות ההן אף כי כמו שבתם

אלא שנאו כל אנשי חיל ידיהם וכמו שתג ורסן עדים לבלום כל קרוב אליו לפגל בקדשי שמים על ידי דבור תיובי כי דבר בפתים על הדרך ההוא אך למחסור הכל פה שים בו חסא · וכההוא דנחית קמיה דרבי חנינא שהקדמנו וזכרו כי לא שם שהגדל בכמות בין רב למעט לא באיכות בין שלמות לשלמות כמו שדקדק עליו הר״טבא ז״ל והפליא המורה תושיה עליו (ע׳ כ״ט מחלק הראשון) וסיים דבריו בשבח רבי חנינא באמרו לא אמ׳ משל למלך שהיו לו אלף אלפי דינרי זהב ומקלסים אותו במאה דינרים שהיה מורה זה המשל על שלמיותיו יתברך יותר מאלו השלמיות אשר יוחסו לו רק הם ממינם ואין הענין כן כמו שביארנו במופת · אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דינרי זהב ומקלסים אותו בשל כסף · להורות שאלו אשר הם אצלנו שלמיות אין אצלו יתברך ממינם דבר אלא כלם חסרון כאשר כמו שביאר ואמר בזה המשל והלא גנאי הוא לו · ע״כ · ועוד אשיבה ידי עליו במה שיבא והרחק הרחיקו מזה באמרם ז״ל בערוכין פ׳ כיצד מעברין והתנחומא פ׳ שמות בשמך אלקים כן תהלתך על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך · מלך ב״ו נכנס למדינה הם מקלסים אותו שהוא גבור ואינו אלא חלש מקלסים אותו שהוא נאה ואינו אלא כעור · מקלסין אותו שהוא רחמן ואינו אלא אכזרי · בהרבה דברים בן שמחניפים בו אבל הקב״ה אינו כן כל מה שהוא מקלם הוא יותר מקלסו מקלסים אותו שהוא גבור כתיב בו האל הגדול הגבור והנורא מקלסים אותו שהוא נאה כתיב בו דודי צח ואדום דגול מרבבה · מקלסים אותו שהוא רחום כתיב בו ה׳ אל רחום וחנון · הוי כשמך כן תהלתך · ע״כ · והקרוב אליו מה שפי׳ רש״י אשירה לה׳ כי גאה גאה על השירות ועל כל מה שאקלם בו עוד יש בו תוספות ופי׳ נורא תהלות יראוי מלהגיד תהלותיו פן ימעטו · כמו לך דומיה תהלה · ע״כ · ואחריו החזיק הראב״ע באמרו כל המהללים יראים להלל שמו כי מי ישמיע כל תהלתו · ע״כ · ואוסיפה לך מלה ותבלין באמרו אשירה לה׳ כי גאה גאה כלומר על דרך ההלכה והשיר יתואר כי גאה גאה כי תארים באלו אצלו ראוי לנכותם בז״ב כפה ולסלת מהם סלת נקיה מן הברור ברור שבה אשר לא כדרך הוראתם אצל זולתו · והיא ענמה כונת המתרגם ארי איתגאה על גיותניא וגאותא דיליה הוא · כי תחלה פירש גאה גאה שהוא יתברך גאה על כל גאים וכדי שלא תחשוב שגאותו ממין גאותם הוסיף וגאותא דיליה הוא · להורות על העלוי וההתנשאות הראוי בתארי השלמיות בהתיחסם אליו יתברך · והוא על דרך מאמר הכתוב ויאמרו תמיד יגדל ה׳ כי תמיד כל מה שירבו להשכיל בו ולרוממו עוד יש תוספות גדולות וגבורות וכונות עליונות לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא ותושבחתא דאמירן באמירה בעלמא ובהקלת נחו׳ המליצה והשיר · וכמלין על זה מאמר הכתוב נכון כסאך מאז מעולם אתה · ודנה דרך נחות · כי כסאך כשא פל מכונו יותר מאז ישיר משה וכיונא בו וזה כי מעולם אתה ובהיותך נכתי איך יוסד אליך שיר נאות לנכחיותך · ונפתח לי פתח לזה ממה שדרז״ל בואלה שמות רבה אז ישיר משה ה׳ נכון כסאך מאז אמר רבי ברכיה וכו׳ · ותמונה לנגד עיני שכרמזה בונה זו בדברי יחזקאל ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה · שהרי להוראת פשוטו מספיק היה שיאמר ועל דמות הכסא דמות אדם אלא שהוסיף במראה לדקדק ענין הכתיבה וכמו שהוסיף עוד להעלותה עלוי רב באמרו עליו

שלמעלה כאלו אמר רחבה ונסבה בחינת הדמיון הזה למעלה למעלה · והוא מה שרמז אליו רבי יודן באמרו בתורת. כהנים גדול כחן של נביאים שמדמים את הצורה ליוצרה שנאמר ואשמע את קול אדם מדבר אמר רבי יודן בר' סימון אין לך קריא אחרן דמחוור יתיר מן דין שנא'. ועל דמות הכסא וגו' · גדולת הכח היא להפשיט הצורה ולברר ולשלת הפנימי החשוב והמעולה שבה ועל ידו ישער בר הדמיון אליו יתברך עם בחינ' כל סדר הבדלות הראויות להמנות בין צורה ליוצרה על דרך מאמר בעל ספ' יצירה פ' א' בבא ג' דע וחשוב וצור והעמד דבר על בריו והשב יוצר על מכונו וכו' · הוא אשר דבר הרלב"ג בספ' מלחמותיו פ' ג' משמאמר הנ' ממנו כי שם יאמר נוכח עם השר בעל המורה בגזירת אומר כי בכאן תארים נאמרים בשם יתברך ובזולתו בקודם ובאיחור ושאיגם מחייבים לו רבוי וכו' · ובסוף הפ' ההוא כתב כדברים האלה לאמר · הנה רוחק אלו התארים והדומה להם כשנאמרו עליו יתברך מכונתם כשנאמרו על זולתו הוא ברוחק מדרגתו יתברך ממדרגתם בעצם השלמות והכבוד · רוצה לומר שהם באמרי' בשם יתברך באופן יותר שלם מהאופן אשר הם נאמרים בו בזולתו · ע"כ · ועל דרך זה ביאר בעל העקרים · (מאמר ב' פ' י"ד) מקרא דכתיב כבוד מלכותך יאמרו וגו' להודיע וגו' מלכותך מלכות וגו' · ירצה שאין מתארים אותו יתברך רק לשבר את האזן להודיע וגו' אמנם לפי האמת ענין התאר ההוא אין להבין בו בפשוטו רק בעלוי בבח"ת וזהו אמ' מלכותך מלכות כל עולמי' וגו' · וקורא אני על זה מקרא דכתיב ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר · ירצה שלא ייוחס אליו יתברך שום התפעלות במדות להיותו בעצם הגדולה והוא בלתי משתנה בתוספת כח ובלתי מתפעל בהמית רחמים · אבל יאמר זה כפי השגתנו ועל הדרך שלמדנו שהוא יתברך במדות' · וכאמרו והתגדלתי והתקדשתי שאין זה רק דבור כבעלמא · וזו היא כונת אמרו כאשר דברת לאמר כלומר דרך אמירה בעלמא כדי לשבר את האזן · ראה נתתי לפניך שלמים ובן רבים אשר כנוו ועברו לגזירת אומר כי אין הדבר על תאריו יתברך כי אם כדרך העברה והקל מן הלשון · על כן בכל קראנו אליו יתברך היותו כי דרך משל שתים הנה קוראותיו · הא' להורות על התפשטות שלמות החיות ממנו לברואים · והב' להעמידנו על מדרגת עיון היותו יתברך התחלה ראשונה אל החיות שהוא השופע ועל אמתת שלילת העדרו ממנו · והן כעבדיו לא יאמין ובמלאכיו לא ישים תהלה להביט אל האלקים כפיה שכלית פנימית מגעת עד עצמותו יתברך רק הבטה שטחיית חיצונית כי כל שירי תושבחות אשר ברן יחד יריעו כל בני אלקים יהיה פרים קדם הלולים לה' אשר חלק מכבודו לבריות וכי הוא אל הכבוד באר מי' חיים כוזלים · ובדרך שלילה דרכם סלולה לעלות במעלה לבורא עלילה כי על ידה לשון עלגים תמהר לדבר צחות לשם ולתהלה · וכמו שהוזכר תן בשפתות חנה באמרה אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה להרבות בשבחיו יתברך בתארים חיוביים · יצא עתק מפיכם על ידי שלילה והעתקת דבר מדבר על הדרך שפי' בו הריא' · ואל מול פני זכרונך יהיו דברי בעל העקרים. (מאמר ב' פ' כ"ה) אשר לבו השכיל פיהו לבאר כי התארים שאפשר לתארו יתברך בהם מאיזה מין שיהיו ראוי שיובנו בו בבח"ת על ג' ענינים · הא' בבח"ת בשלמות ובסיבות על הדרך אשר הלבנו סביבו במה שקדם להגדיל ולהאדיר השלמות המיוחס

אליו

אליו עד אין קץ ותכליתו · הב' בב"ת בזמן כי איזה תאר שיתואר בו יתברך הוא קדמון ונצחי כמוהו · הג' בב"ת במספר כי השלמיות שימצאו בו יתברך הם בלתי מוגבלים במספר להיותם בב"ת מצד רבוים · ועם היותם רבים כלם מתאחדים בו יתברך רבים יוכרו ולא אחד בהם · ועל כונה זו ביאר דברי המשורר (סי' קל"ט) ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם אספרם מחול ירבון הקיצותי ועודי עמך · כי קרא לתארי השלמיות רעיך להורות שהם קדומים כמוהו ואמר מה יקרו להורות על היות כל א' מהם בב"ת בחשיבות והיוקר ואמר מה עצמו ראשיהם להורות על היותם נמצאים בו זמן בב"ת קודם שימצא העולם ואחר כלות העולם שהם שני ראשים שיש אל הזמן הא' מצד ההתחלה והאחר מצד התכלית · וזהו לשון ראשיהם · כלומר הב' ראשים שהם הב' קצוות שיש לזמן · ואחר כך שב להזכיר השבח אשר מצד רבוים רוצה לומר היות השלמיות בו יתברך בב"ת שלא יגבילם מספר · ועל זה אמר אספרם מחול ירבון · וכדי שלא ידומה שיש בו יתברך רבוי מצד רבוי התארים אמר אחר זה הקיצותי ועודי עמך כלומר כשאני מתבונן בתארי' ואני מוצא אותם רבים בהכרח מצד היותם שלמיות מתחלפו' כי הידיעה יובן ממנה דבר זולת היכולת וזולת הרצון בהכרח ומה שיובן מכל אלו ודומיהם הוא דבר זולת המהות · ובזאת הבחינה כבר יחשב שהתארים מחייבים איזה רבוי בעצמותך על כן אמר הקיצותי ועודי עמך כלומר כשאני מקיץ מאותם ההתבוננות שאני מתבונן ברבוי התארים אני רואה שכל אותם התארים אינם אלא בחינות שכליות מהוראת היות השלמיות ההן נמצאים בעצמותך אבל על דרך האמת אינם דבר זולת עצמך וזהו לשון ועודי עמך כלומר שאינן דבר זולתך ואינן מחייבים רבוי בעצמותך · עכ"ל מדבריו · והמורה גם הוא יורה (בפ' נ"ג מהחלק הראשון) ענין רבוי התארים עם שמירת תכלית ההאחדות למי שיותשו אליו באמרו ואני אמשול לך בכח המדבר הנמצא באדם שהוא כח אחד אין רבוי בו ובו ידע החכמות והמלאכות ובו בעצמו יתפור וינגר ויארוג ויבנה וילמוד וידע התשבורת וינהיג המדינה ואלו פעולות מתחלפו' מחוייבות מכח אחד פשוט אין רבוי בו והפעולות המתחלפות ההן רבות מאד כמעט שאין תכלית למספרם רוצה לומר מספר הפעולות אשר יוציאם כח המדבר · ואין רחוק אם כן בחק הבורא יתברך שיהיו אלו הפעולות המתחלפות באות מעצם אחד פשוט אין רבוי בו ולא ענין מוסף כלל וכו' · עכ"ל · ובדרך אחר יבא אליכו הראב"ע בהמשלו יתברך אל האחד המספרי · שכן כתב פ' כי תשא וזה שם הנכבד הוא האחד שהוא בעצמו עומד ואין לו צורך לאחר לפניו ואם תסתכל מפאת החשבון שהוא ראש הכל וכל החשבון מהאחדים הוא · תמצא האחד שהוא הכל · על כן סוד התפלות והתהלות וטעם והתגדלתי והתקדשתי ועוד אשר בך אתפאר והנה האחד אין לו תמונה והוא כדרך כלל לכל התמונות כי מאתו יבא · עכ"ל · העריך ערך האחד המספרי אל של האחד האמתי ית' כי כמו שהאחד המספרי הוא כל מספר וכל תמונה מספרית מצד היותו ראשית לכלם ובכלם בשם יקרא מכח אחדותו השוכן בקרבם שהרי כל מספר הוא מחובר ומקובץ מאחדים כי על כן עלה בדעתי לומר שמלת מנה המורה על פעל הספירה והמנין נגזרה מלשון עשרת מונים שר"ל אחדים כי כן בלשון יון מונס רוצה לומר אחד ואולי מפני זה קראוהו בלשון חז"ל

מנה כי השלש הוא אחד במדרגה השלישית. והענין בשאלת מנה שהמונה הולך ומוסיף אחד אחד על המספר הראשון) והוא בעצמו איננו לא מספר ולא תמונה׳ כן האחד ברוך הוא שהוא האחד האמתי הוא הכל ולפי׳ יוחסו אליו כל שלמות כמצא בבריותיו להיות מקורו ברוך נובע ומשפיע כל השלמיות ואיננו שום דבר מהם על תאר מציאות׳ וזהו סוד כל התארים שאנו מיחסים אליו יתברך בנסח התפלות והתהלות ועל כן יאמר עליו היותו מתגדל ומתקדש ומתפאר וכיוצא׳ ועל דרך זה נוכל להמשילו יתברך אל הנקודה השכלית שמתחלקת אשר ממנה תוצאות הקו והשטח והגשם הכללים באורך רוחב עומק כי אין שום מקום פנוי וריק מן הנקודה והרי היא בכח כל התמונות ההנדסיות עגולית משולשת מרובעת וזולתן לאין תכלית׳ ואשר המשלנוהו ית׳ לנקודה נמשיל המלאכים לקו כפי מדרגת דקותם ופשיטותם׳ והגלגלים לשטח על שם ריקועם שמשנו נקראו רקיע ועליהם נאמר נוטה שמים כיריעה׳ והעולם התחתון לגשם׳ כי עם היות הגלגלים גם הם בעלי גשם מ"מ מפני עונם וזכותם ובהירותם הרי הם נחשבים כאלו הגשם אלף מהם הלך לו׳ מה שאין כן בעולם השפל מנד עובי חמרו וגסותו ועל דרך נחות נאמר כי על כן נקרא בלשון ארמי ארע להורות בנוטריקון שלו על אורך רוחב עומק ולהגדילו ית׳ ולהאדירו עם הוראת עלוי רוממותו והתנשאו על כל ענייני המרחקים הנזכרים שרפים העומדים ממעל לו משלשי׳ לו קדושה באמרם קדוש ובכלל מענייני הגשם קדוש ובכלל מענייני השטח קדוש ובכלל מענייני הקו׳ ועם כל הפלגת רוממותו וקדושתו הרי הוא ה׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו כי ידיעתו השגחתו ויכלתו מפלשות ומתפשטות בצבאות מעלה ומטה שמים לרום וארץ לעומק כי כל דבר לא יכחד מן המלך׳ אל הפירוש הזה העירני הפילוסוף באמרו בראשון מספר השמים והעולם כי להיות כל חלקי העולם כללים בג׳ המרחקים שזכרנו על כן נהגו להגדילו יתברך במספר זה׳ כונתו אגלי להשלש הקדושה כאמור׳ ואולם אני אעביר כל טוב כונת השלשים הנז׳ על פני פניני אמרי אליהוא באמרו (איוב ל"ו) זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים כל אדם חזו בו ואנוש יביט מרחוק הן אל שגיא ולא נדע מספר שניו ולא חקר׳ ירצה זכור כי יאות לך שתשגיא ותגדיל פעלו רוצה לומר תארי פעולותיו ית׳ עלוי רב כי מה שדברו על אודותיו ויחסו אליו אנשי מדע אין זה כי אם על דרך ההלצה והשיר וז"א אשר שוררו אנשים כלומר אל תחשוב שבאו כל דבריהם בדקדוק ובהוראה עצמית אבל תאריו יתברך׳ זאת לא זאת כי בלי ספק שוררו כדרך בעלי השיר רוצה לומר שאמת דברו ונכונה אמרת זו שמענו דקה מן הדקה כענין קבלת המוחשים בכחות הנפש על ידי הפשטת החמריות בזה אחר זה עד שיכלה הענין לדקות גמורה׳ וז"א כל אדם חזו בו וגו׳׳ ירצה כל אדם שערו בו יתברך שלמיות ותארים רבים ונכבדים ראויים להתיחס אליו יתברך כי להיותם נחשבים שלמיות אצלנו יראה שאין לשלול ענינם מן השלם האמתי יתברך אמנם אנוש רוצה לומר האדם הנלבב או האנוש והנגרע מערכו בכל התארים אשר יורו שלמות אצלנו׳ מום החסרון כרוך בעקבם בנר מן הנרדים׳ יביט מרחוק כי הרחק מאד מן העולם בתחלת הדעת ראוי שיובנו השלמיות ההם כחקו יתברך כי נצרך להעמידם על גדרן בפשיטות גמורה כמו שקדם וכולו הפי׳ ועדין יעלם

ממנו אמתת הנדקס עליו יתברך הרחק מאד מאדם · ובכלל עוד שמלת תשגיא ענין רבוי תארי השלמיות שיוחסו לו יתברך כפי ענין שלמותו הבב״ת · ובאלה התפקדו מין הבב״ת בחשיבות התארים ומין הבב״ת במספרם · ובאמרו הן אל שגיא ולא נדע כיון בו אל אחדו׳ שאל יתברך עם היותו שגיא ברבוי התארים ואנחנו לא נדע אמתת ענין איך ומה · ובאמרו מספר שניו ולא חקר · הורה על מין הבב״ת בזמן כמו שהוא יתבר׳ קדמון ונצחי · עד לאין תכלית · ואפשר שרמז באמרו כל אדם חזו בו וגו׳ · למה שהמשילו הענין הזה · למסתכל באספקלריאה בעלת זויות שדבר א׳ בעינו מתרבה למראית עיניו · וזהו לשון חזו מלשון מחזה שהוא תרגומו של מראות הצובאות מחזיית נשיא וכן הגליוני׳ המוזכר בישעיה שפירושו מראות מתרגמינן מחזייתא · ואדם יביט בה מרחוק ומחזה שדי יחזה · באלו הוא מתרבה בתארים המיוחסים אליו · ואולם הן אל שגיא ברבוי התארים ולא נדע איך עם רבויים הוא שומר תמונת אחדותו הפשוט מכל הצדדים · ואשא על שפתי מה שכתבתי בפי׳ שיר השירים על אמרו ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב להיותו מתיחס מאד לכוונתנו · והלא כה דברי ראשו כתם פז · רמז למהותו ית׳ הנכחי · ודמהו לכתם פז כי אין בכל המתכות חשוב כמוהו והוא מתקיי׳ אלפי׳ מהשני׳ · קווצותיו תלתלים · התארים המיוחסים אליו מפי ספרים ומפי סופרים הם רבים מאד תלי תלים לרבוי שלמיותיו · אמנם הם שחורות כעורב · כי חשך ענן וערפל חתולתו כי יבצר ממנו כל מזמה לדעת באיזה אופן וענין יתואר בהם עם היותו אחד פשוט באחדות שלמה · ואיך אם כן ינדק בו רבוי התארים · או כיון למה שאמרו החכמים שאין ענין התארים בו יתברך רק על ידי השלילות ובמאמר חנה (לפירוש הריא׳) אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה להוסיף עליו תאר על תאר בדרך חיובי · יצא עתק מפיכם רוצה לומר היוצא מפיכם בתארים המיוחסים אליו יתברך יהיה העתקת דבר מדבר שהוא ענין השלילה · הוא אשר דבר בעל חובת הלבבות בשער היחוד פי׳ · וז״ל וצריך שתבין מענין הבורא שאין כמוהו דבר וכל אשר תספר אותו מן המדו׳ צריך שתבין מהם ריח״ק שכנגדם ממנו כאשר אמר אריסטו׳ השוללות במדות הבורא יתברך אמתיות מן המחייבות · ע״כ · וכא כנוי השלילה בלשון חשך על דרך אמרו יוצר אור ובורא חשך כי אין החשך זולת העדר האור · ובאמ׳ כעורב הורה ממנו כי כמו שהשחרות היא סגולה דבקה בעורב כן העלם ענין התארים הוא מיוחד אליו יתברך ולא יוכל איש לדבר כי כבד פה וכבד לשון כל הקרב הקרב · ובמא׳ אליהוא היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע · ועליו תטוף מלת חז״ל אם בא אדם לספר גבורתו של מקום מתבלע מן העולם · גם השחרות מורה על הערפל אשר שם האלקים כמו שזכרנו · כי עם היותו בהיר בשחקי׳ · סביבותיו סוכתו חשך ענן וערפל למראית עינינו עיני עטלף לא יראו אור כי יהל לעינם . וזהו וכל אם שיתחכם שכלו של אדם להכניא דעתו בענין התארים האלקיים יחשבו כבבי נשפו ויקוו לאור ואין · אמנם בדניאל באמר שער רישיה כעמר נקא להורות כי אז בעת ההצלחה יתבררו ויתלבנו הדברים ותרבה הדעת · ע״כ · ועתה טעמו וראו כל מה שזכרנו במאמר המובא לראש פנת הדרוש כי באמרו שייתיכהו לכלהו וכו׳ הורה על הבב״ת במספר ובאמרו אבן הני תלת אי לאו דאמריכהו משה וכו׳ לא הוינן יכלין למימר להו הורה על

הבב״ת

סבבת בשלמות וחשיבות כי על כן לא היינו יכולים לאמרם מצד קצור הוראתם על השלמות המופלג סבבת וכמו שהורה גם כן במשל שהביא כפי דקדוק הראשונה והמורה שזכרנו למעלה· ויומשך מזה הסבבת בזמן כי לולי זה לא היו שבת בשלימות והשיבות להעדר מהם חלק זה מהשלמות· ואולם משה ואנשי כנסת הגדולה הכשירו באחריו אלה השלשה גדול גבור ונורא להורות על היותו מקור כל השלמיות וראשיתן אשר ממנו ושפעו כי אמנם אלה השלשה הם שונים עליונים כוללים לכל השלמיות שכללנו כלם הידיעה· היכולת· והרצון· ובהעדר האחד מהם אין השלם שלם מכל צד· והנה גדול מורה על הידיעה כי אין גדולה כגדולת הידיעה והחכמה· וגבור מורה על היכולת· ונורא מורה על הרצון כי מי שאינו פועל כחפץ ורצון אין מוראו מוטלת על זולתו· סוף דבר הכל נשמע בדברי קהלת באמרו האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים· ובהתיצבי על התבוננות ענין התארים שאמתתו נעלם מעיני כל חי כמו שקדם· המלכתי על זה יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירו עמי תפלה לאל חיי· הכוונה לומר רוב חסדו וטובו יתברך עלינו מצד כמה פעולות נמשכות ממנו על פי מדותיו ותאריו הוא מתפרסם מאד כיום הזה המאיר· אמנם שירו עמי להללו ולברך בשמו בזכירת תאריו ושלמיותיו· הרי הוא מופלא ומכוסה ממני כי לא ידעתי ספורות על איזה אופן יצדקו עליו· על כן אני תפלה לאל חיי לילה כיום יאיר להישיר לפני דרכי הוא יהיה עם פי והוריתי את אשר אדבר:

הדרוש הרביעי

זכר למעשה בראשית

כלל הדרוש אחרי הודיענו כי הפסח בכלל והמצה בפרט מורים על חדוש העולם בחפץ פשוט יבאר פני ראיה לעקר החדוש מדברי כתים זקירות באומר השמים מספרים כבוד אל:

עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם:

ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ וגו׳:

במדרש תילים

השמים מספרים כבוד אל׳ משל למלך שהיו לו מדינות הרבה והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך זהב יש למלך כך וכך אבנים טובות עבדי׳ ושפחו׳ והיה שם פקחא׳ אמר להם מנין אתם יודעים אתם רחוקים ממנו בא שמדינה שהוא דר בה נאה לומר עשרו ושבחו של מלך שהיא יודעת כבודו׳ כך אמר דוד כל הארץ

וכל מה שיש בה אינן יכולים לומר שבחו של הקב"ה ומי יכול לומר השמים מספרים כבוד אל׳ אימתי הכל מקלסים אותו בשירים קרנן של ישראל שנאמר הללו את ה׳ מן הארץ׳ אימתי בשירים קרן לעמו :

המתוקן לסעודה איננו אלא עוגות מצות כי לא חמץ כמאמ׳ הגושא דברים שלא נתבשלו כל צרכן ואפילו כמאכל בן דרוסאי׳ לא בתבנים ולא ברפתי׳ ולא הגיעו לכלל פת׳ כי גורשו ונדחקו מרוב צרות וטרדות׳ ולא יכלו להתמהמה לקוצר הזמן׳ וגם צידה לא עשו להם שגם אם היה לי פנאי לא הייתי כדאי להכין צידה ראויה לעלות על שלחן מלכים׳ ואין מקרא יוצא מידי פשוטו לבאר ענין הסעודה שהוא הדבור על ענין המצה ורמוז עם המתיחס אליו ומשתרג ממנו :

מבואר ונגלה כי כל דבר שיש לו סבות מהן ומידיעתן תוסף ידיעת הדבר ההוא בשלמות׳ ומצוה זו של מצה יש לה כל ארבעת הסבו׳ הידועות׳ חמרית׳ צורית׳ פועלת׳ ותכליתית׳ החמרית היא המצה עצמה עשויה כהלכתה׳ הצוריית היא הרמז הנכלל בה׳ הפועלת היא על ב׳ פנים׳ פועלת ראשונה הוא הש״י המצוה עליה׳ ופועלת שניה הוא הישראלי המצווה ועושה׳ התכליתית גם היא על ב׳ פנים כפועלת׳ והפועל כל מה שהוא מאוחר תכליתו הוא יותר קרוב וכפי מה שהוא מוקדם תכליתו הוא יותר רחוק׳ כמשל בעל הספינה המצוה לעשות אותה תכליתו להרויח בסחורות אשר יביא משם ומתרשיש דרך אניה בלב ים׳ ותכלית מנהיג הספינה הוא ליטול שכר הנהגתו׳ ותכלית עושה הספינה איננו אלא ליטול שכר מלאכתו כי איננו מצפה לתכלית ההנהגה וכל שכן להרוחה בסחורות׳ ותכלית המכיני׳ כלים לספינה אין לו ענין בספינה כלל אלא בהכנת הכלים ההם לא זולת׳ כן הדבר הזה לפי ענינו כי הישראלי המצווה שהוא הפועל השני כאמור תכליתו הוא לעשות רצון המצוה יתברך׳ ותכלית הפועל הראשון המצוה הוא לטוב לנו ולהנחילנו נחלה בלא מצרי׳ אם בחוקותיו נלך׳ ואולם לקוצר הזמן לא יתפשט הדבור אלא על הצוריית ולהכנת ענינה יודע איפוא כי הצורה מנגה עצמית ומנגה מקרית׳ וכמו שטוביות הפרי וכחו הפנימי המונח ועומד בצורתו העצמית מוליד ערבות נמרץ ריח ויופי מנהיל פני מקרים מתחלפים בחיצונו וכמו שאמרו מביני מדע שהיופי איננו זולת ריח הטוביות׳ כן התורה האלקית מכח צורתה העצמית המעולה והסודות הכמוסים עמה בפנימיותה חתומים באוצרותיה היא מולידה כלבוש ספוריה זהר ויופי נחמד למראה בעיני המוסר והחכמה׳ בדבר השקי במדרש הנעלם תא חזי אית לבושא דאיתחזי לון שפירא ולא מסתכלי יתיר חשיבו דהאי לבושא גופא חשיבו דגופא נשמתא כהאי גונא אורייתא וכו׳ ואולם אני לעת כזאת לא ארד לעמקה של מצוה להסתכל בפנימיות צורתה רק תמונת חיצונה אביט כי אליה נשאתי את עיני להוכיח את הרבים ית׳ ובכן נבא לטעם מצוה זו ונאמר כי לפי מה שהובא אצל קצת מפרשים וגם אנחנו נמשכנו אחריהם בזולת זה המקום׳ שהחמץ מורה על יצה״ר והמצה על יצר טוב יקשה למה אם כן ענש הכתוב כרת על אכילת חמץ׳ ומפני מה הצריך אכילת מצה בליל פסח ולא הספיק לו שנתרחק מאכילת חמץ׳

ואם

ואם באת תאמר כי לפי המוכח טוב ויושר לאסור חמץ ולחייב על אכילת מצה על דרך סור מרע ועשה טוב · שאלתי אם כן ובקשתי למה הפריש בין זמן אסור חמץ לזמן חיוב המצה שאסור חמץ כל ז' וחיוב מצה בלילה הראשון בלבד כי בשאר הימים רצה אוכל מצה רצה אוכל שאר מאכלים ובלבד שלא יאכל חמץ · ואם רוח המשכיל יעלה לומר כי היה טעם המצוה בשביל החפזון שאירע להם בעת צאתם ממצרים כי לא הוכח להם מלוש בצק עד חומצתו וכמו שיראה מפשט הכתוב שהקדמנו באמרו ויאפו את הבצק וגו' כי גורשו ממצרים וגו' · לא נוכל שאתו כי מלבד הביטולים הנזכרים · כשוב נתפלא כו ממה שכבר קדם להם איסור שחמץ והצווי במצה כמו שנא' שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא ונאמר בערב תאכלו מצות · ולענין אמרו ויאפו את הבצק וגו' יש לפרשו כפי' הרמב"ן שטעמו לומר שאפו אותו מצות מפני המצוה שנצטוו שאור לא ימצא וגו' · ואמר כי גורשו ממצרים להורות שאפו אותו כדרך בעבור כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה לאפות אותו בעיר ולשאת אותו אפוי מצות ועל כן נשאו אותו בצק ומשארותם צרורות בשמלותם על שכמם ומהרו ואפו אותו טרם יחמץ בדרך או בסכות שבאו שם לשעה קלה כדברי חז"ל · ועוד טעמים אחרים באמרו שאין הדעת נוחה מהם · גם כי לא נרחיק אפשרות היותם מכלל כוונותיה של תורה היולדת שבעים פנים בכרס אחד :

ואולם יכשו צללי הספקות אם נקבל שטעם המצוה הזאת ילקח מטבע החמוץ שענינו תלוי בשהיית העסה משגילושה עד שתגיע לכלל פתי ולחם חמץ לא יהיה לפי המורגל כי אם ע"י שאור ואותו שאור בשאר מעסה אחרת והעסה הסיא מזולתה ובן הענין מעסה לעסה לאין תכלית · וענין ההשתלשלות הזה המשמש ועולה יורה על עלות ועלולים · וכהפוך הוא במצה הנעשית במהירות בחפזון ולא יקדם לה לחם אחר שתתהוה ממנו על כלי הככם כה שאור ובכן תורה על החדוש ברגע ועל התחלת הסבות מזמן ידוע · ולהיות הרמז הזה יתר שכל התורה תלויה בו ראתה עינה להחמיר עליו בענש כרת כי הכרת תכרת הנפש הכופרת בחדוש ואין לו חלק באלקי אמן ובתורתו · ולחייב גם כן באכילת מצה לעשו' רושם חזק לבריאה מאין · ולהיות הבריאה נגמרת בז' ימים כי גם השביעי בכלל כאמרו ויכל אלקים ביום השביעי וגו' לכך נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני · אפס כי לא ראתה לחייב באכילת מצה זולתי בלילה הראשון · כי כן הבריאה מאין לא היתה אלא ביום ראשון בלבד שבו נברא חמר השמים והארץ כבהרמב"ן על פסוק בראשית · גם שחיטת הפסח תורה על החדוש מנגד מה שתורה על הסרת הכח וההנהגה מן הככבים והמזלו' להוציא מלב מחשבת הטועים · כאז"ל במדרש אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שנפרע מאלקיה תחלה שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה · וזה כי המצרים היו תולי' האלקות במזל טלה ראשון למזלות על היותו מושל באביב שאז ילבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר ויעלוז שדי וכל אשר בו וכל כחות הנמצאים מתגברים ועולים · ולא היה מתישב בדעתם שיהיה שם מחדש את העולם כחפץ פמוט ומנהיג אותו כרצון · ועל כן בעת תקפו של אלקיהם בחצי ניסן רצה הקב"ה להשפילו ובמקום גאותם מפלתם כמאמ' בלדד גם אור רשעים ידעך ולא יגה שביב אשו אור חשך באהלו

זכרו עליו ודעך יצרו בעדי אזנו ותשליכהו ענתו · כי בהיות כח המזל דלוק על ראשו של פרעה להצליחו הומלך ארנה בענתו שיעץ לרדפנו בתוך הים · וברוך ה' אשר הפליא חסדו להוציאנו משם בעת תגבורת המזל כנגדנו כי לולי רחמיו יתבר' שן כלנו גוענו כלנו אבדנו כי היו אז ערומים מכל מצוה כמו שהעיד הנביא איש שקוצי עיניו השליכו · וכמו שאמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה אלא שהקב"ה כסה מערומיהם בשתי מצות דם פסח ודם מילה כאמרו גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור למען יזכנו בקנת לרחמיו יתברך כי חפץ חסד הוא · ובבר כתב הרא"בע על אמרו המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים כי היתה במערכת המחברת הגדולה למצרים העליונים שכעמוד עוד כגלות · וכל זה כרמז כחז"ל במדרש לא ידעתי נפשי שמתני · תני רבי חייא משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשבלים והיה המלך עובר והכירה שהיא בתו של מלך הושיבו בטלה והושיבה עמו בקרונין שלו והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות לה תמול היית מלקטת בשבלים והיום את יושבת בקרונין של מלך אמרה להם כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי · כך ישראל כשהיו משועבדים במצרי' בטיט ולבנים היו מאוסי' בעיניהם של מצרים וכשנגאלו נעשו חורים וסגנים על כל באי עולם והיו תמהים עליה' והיו ישראל אומרים להם כשם שאתם תמהים עלינו כך אנו תמהים על עצמנו · הה"ד לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב · תמיהת האומות היתה על עלותם למדרגה עליונה תמורת התחייבם בשפלו' מהוראת המערכה · ותמיהת עצמה כי ידעו כי ערומי' הם ממצות ומעשים טובים · והורה בעל המאמר כי זכות אבותם סייעתן להיות אומה זו כתו של מלך אברהם אוהבו של ממ"ה הקב"ה · עוד אמרו במדרש וירכב על כרוב ויעוף משל למלך שבאו שבאים ושבו את בנו והיו עבדיו מניעים את הקרון לרדוף אחריהם · אמר המלך אם אני ממתין שיניעו לי את הקרון בני אבד · מה עשה המלך נטל סוס א' מהקרון ורדף אחריהם · כך עשה הקב"ה נטל כרוב א' מכסא הכבוד ורכב עליו ועשה מלחמה עם מצרים שנאמר וירכב על כרוב ויעוף · מהיכן הביאו מגלגלי המרכבה · כוונתם להורות כי היה במערכת השמים שיעמדו עוד בגלות זמן רב והיה צריך להכות מרובות עד שיגיע תור באתם מעבדות מצרים כפי המערכה המתאחרת בקרון ובין כך היו אובדים וכלים לולי ה' עזרתה לנו כשדוד המערכה · וזו היא נטילת הסוס לרדוף אחריהם כי מהמערכה עצמה המנגדת לישרא' נטל כרוב להלחם עם המצרים כי ברצו' ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו · וז"א מהיכן הביאו מגלגלי המרכבה כי הפך ענין הוראתה מרע לטוב לישראל ומטוב לרע למצרים · ואליו הוא כונת הנושא את כסאו באמר ויאפו את הבצק וגו' עוגות מצות כי לא חמץ כמו שנתבאר ושבת זה היתה כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה שהוציאם השם יתברך משם כהרף עין בעת היותם כבושים תחת ידם בכח גדול וביד חזקה בגזירת משפט המערכה · והוא אשר דברנו על טעם המצה והוראתה על החדוש כי על זה ענינו רבה המדרש בה לבטל המערכה להורות על ממשלתו עליה להיותו בורא אותם ומחדשם והרי הם בידו כחומר ביד היוצר · וגם צידה לא עשו להם כבשרון מעשה · וזהו הב' תמיהות שאומות העולם וישראל תמהות כמו שקדם · ורמז עוד באמרו ולא יכלו להתמהמה למה שנזכר במדרש

הדבר אם אני ממתין שיגיעו לי את הקרן בני אדם שלא היו יכולים לסבול עוד כובד המשא ובמעט היו כלים ואובדים. ומליץ על זה מה שכתוב בהגדה מצה זו שאנו אוכלי׳ על שום מה על שום שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ״ה הקב״ה וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק וגו׳ לומר שעדיין לא הגיע זמנם לצאת כי לא נשלם ענינ׳ ולא נגמר בשולם כעין גמר עשיית הפת ובשולו בתנור. הן מפאת המערכת המשגחת. הן מפאת מיעוט הזכיות. לולי ה׳ שהיה לנו בגלוי שכינתו ובאור פניו כי׳ רבים וגאלם מיד אף על פי שלא הגיעה עונתם לצאת משום גרי׳ ובלעדי אלה ידענו כי מכל הנסים והנפלאו׳ הוראה חזקה על החדוש כדבר הנביא (ישעיה כ״ה) ה׳ אלקי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן. ורצה שעל ידי מעשה הפלאים נקנה אמונה קיימת בעצות הרחוקות של בריאת העולם וחדושו כמו שכתב בעל זבח פסח. ועל כן הורגלנו להתחיל בראשית ביום שמחת תורה תכף ומיד אחר סיומה להודות כי מעשה הפלאים המוזכרים בסופה באמ׳ לכל האותות והמופתים וגו׳ ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל הוא ראיה לבראשית ברא אלקים וגו׳ ולפיכך ראוי לסמוך סוף התורה בתחלתה. וכבר ידענו כי המועד הזה ראשון הוא לנו בהוראת הנסים שעשה הש״י גדולות במצרים נפלאות בארץ חם נוראו׳ על ים סוף. אמור מעתה כי השנה עם הרגל הזה עצמו יורו הוראה חזקה ונגלית על שנת החדוש ובכן יעלה יפה מה שנאמ׳ בדברות אחרונות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה׳ אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה׳ אלקיך לעשות את יום השבת שסמך עליה טעמו של צווי זה ענין יציאתם ממצרים. ובדברות הראשונות היה טעמו ענין החדוש באמ׳ כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים וגו׳. כי אמנם הכל טעם אחד כי מפני היד החזקה והזרוע הנטויה אשר עשה במצרים שעקר הוראתם הוא החדוש כמו שזכרנו צוינו במצות השבת. גם מה שאמר אנכי ה׳ אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר אשר בראתי את העולם עניינו לפי דרכנו על היות האחד ראיה ועדות על חבירו את דבר שתים זו שמענו ובחר לשון ערומים להזכיר להם מה שראו בעיניהם אשר בו נעשו בעלי נסיון על הוראת החדוש. עם שאפשר גם כן שזכר שם אשר הוצאתיך וגו׳ להורות שהוצאתם ממצרים היתה לתכלית קבלת התורה באמ׳ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה ולפי׳ אמר אנכי ה׳ אלקיך אשר הוצאתיך וגו׳ לא יהיה לך וגו׳ לומר שעל תנאי כך הוציאם. וכמו שנרמז במשנה זה תארים. ויוצא ד׳ וחסר יוד ושי׳ ואתכם לקח ה׳ ויוצא אתכם (פ׳ ואתחנן) ויוצא את בן המלך דמלכים (מלכים ב׳ י״א) ויוצא נוזלים מסלע (תהלים ע״ח) ויוצא עמו בששון (תהלים ק״ה) ושי׳ בלשון ארמי כשב ברא דמלכא אפקא בחדוה. כי להורות נתן שהוצאת ישראל ממצרים היתה בשביל התורה שהיו עתידים לקבלה בשמחה. והלא כה דברו ואתכם לקח ה׳ ויוצא אתכם. ותכלית הוצאתם למען יהיו בני המלך מלכו של עולם ללכת בדרכיו אשר יורם בהוציאו להם נוזלים מסלע רוצה לומר שנתן להם דת הנובעים מעשרת הדברים הכתובים על לוחות האבן. ויוצא עמו בששון כי ששו משיש יציאת מצרים ובתשוקה רבה נפשו עת בא דבר ה׳ במתן תורה וספרו מיום אל יום מעת

צאתם

באתם עד שמה כמנין נ' יום. כאז"ל בהגדת פסחים בשעה שאמר להם משה לישראל תעבדון את האלקים על ההר הזה אמרו לו ישראל משה רבינו אימתי עבודה זו א"ל לסוף חמשים יום והיו מונים כל אחד ואחד לעצמו מכאן קבעו חכמים לספירת העומר. ומה נכבד טעם הסימן באמ' שלקח בן המלך (הוא ישראל כאמ' בני בכורי ישראל) לוחות האבן והתורה והמצוה בשמחה ובטוב לבב. וחסרון היוד בוונא בא להורות כי ההוצאה ההיא לא היתה שלימה כיון שחזרו ונשתעבדו. מכל מקום למדנו ממה שקדם כי הרגל הזה בכללו שנקבע זכר ליציאת מצרים והמנה בפרט. רומזים ומורי' על חדוש העולם ואליו את נפשי אשא בספור הלז. ואפתח שפתי מישרים כי קלוסו יתברך עולה מן הנבראים על ג' פנים. ב' מהם בשמירת טבעם וסדרם. והא' בהכנעתו ובטולו. הראשון מהם אצל רוב המעיינים. השני אצל יחידי סגולה הישרים בלכתם סוד ה' ליראיו. והשלישי אצל כל אדם קטן וגדול שם הוא. הא' הוא הקלוס העולה משמירת סדרם ויושרם כי ממנו נקח ראיה על מציאות אל עליון שכל העולם כלו שופע ממנו ועל פשיטות אחדותו יתברך ובונא מן העיונים המושגים בעיון שכלי אצל הפלוסופים. הב' הוא הקלוס העולה מהם מצד מה שיורו הוראה שכלית על מחדש ברצון פשוט עם יתר העקרים המסתעפים וזה אצל המביטים בעין יפה זכה ומזוקקת מכל סיג ובייחוד אצל מי שהאיר אל עבר פניו ניצוץ אלקי. וזאת היתה לדעתי חכמת האלקיים הקדומים כי על ידי מופתים טבעיים היו מתבארים אצלם פינו' התורה בחדוש והשגחה וזולתם ואפשר שגם זה בכלל מעשה בראשית ובכלל חמשים שערי בינה שנבראו בעולם שכלם נמסרו למשה חוץ מאחד כבהקדמת הרמב"ן לפי' התורה. והג' הוא הקלוס העולה מהם בפרסום מצד הכנעת טבעם לרצונו יתבר' על ידי נביאיו משרתיו. עושי רצונו בזמן שאין הקלוס עולה יפה בשמירת טבעם כמו שהיה ביציאת מצרים. להודיע בעמי' עלילותיו. ושלשה אלה מיני הקלוס נקבצו באו בב"ר פ' ה' על יקוו המים באמרם משל למלך שבנה פלטין והושיב בתוכה דיורין אלמים ושואלים בשלום המלך ברמיזה באצבע ובמנוולין אמר המלך מה אלו שהם אלמים משכימים ושואלים בשלומי ברמיזה ובאצבע ובמנוולין אם היו פקחים עאכ"ו וכו'. אמר באצבע מצד מה שיורו על מציאות סבה ראשונה שאינה גשם ולא כח בגשם וזולת אלה שיד החקירה האנושית תגיע לידיעתם מתוך סדר הבריאות המורה באצבע על אמתתם אצל המעיינים. ובאמ' ברמיזה כיון למה שיורו על היותו יתברך מחדש ברצון פשוט ועל העקרים המסתעפי'. וזה כדמות רמיזה ליחידי סגולה אשר רוח נכון בקרבם לאור באור האמת ברמז מועט. ובאמ' במנוולין שרוצה לומר בהסרת המצנפת או הסודר או הכובע מעל הראש שנהגו להורות על ההכנעה יעיד על הקלוס העולה מהם בפרסום על ידי בטול סדרם בגזרת עליון מפי נביאיו לצורך שעה כשאין הקלוס עולה על ידי שמירת הסדר הטבעי כי אז טוב ממנו הנפלא כי יפול ויוטל הטבע הנהוג ויחודשו מופתים בשמים ובארץ וכמו שרמזו חז"ל באמרם במדרש רבה פ' אחרי מות גם במדרש תילים עם קצת חלוף על פסוק לשמש שם אהל בהם. כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים. משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע אין קלוסו של הקב"ה פוסק מפיו וכן את מוצא בשעה שעשה יהושע מלחמה

בגבעון מה כתיב שם שמש בגבעון דום שבכל שעה שהוא מהלך מקלס לפני הקב"ה וכל זמן שהוא מקלס יש לו כח להלך ולא עוד א"ל דום א"ל וכי יש קטן אומר לגדול דום אני נבראתי ברביעי ואדם בששי ואתה אומ' לי דום א"ל יהושע בן חורין קטן יש לו עבד זקן א"ל שתוק אברהם אבינו הקנה לו הקב"ה שמים וארץ שנאמר ברוך אברם וגו' ולא עוד אלא שהשתחוית לפני יוסף אבי שנאמר והנה השמש והירח וגו' הוי שמש בגבעון דום אמר לו וכיון שאני שותק מי יאמ' קלוסו של הקב"ה א"ל דום אתה ואני אומ' שירה שנאמר אז ידבר יהושע לה' וגו' ואין אז אלא שירה שנאמר אז ישיר משה אז ישיר ישראל עכ"ל והכונה מבוארת כי באמ' כל זמן שהוא מקלס יש לו כח להלך ולא עוד להורות כתן כי בזמן שאין הקלוס עולה מצד סדרו וטבעו אז טוב ויפה בטול סדרו יותר משמירתו וכבר טענה זו באה עליו יהושע באמרו שישתוק כיון שלא היה הקלוס עולה ממנו בתנועתו ושמירת סדרו ולכן יעלה המין השלישי מהקלוס שישירו הכל תהלתו והורה זה באצבע בעל המאמ' שהקדמנו ממה ששנה בלשון המשל כי תחלה פתח בעושר לבדו באמ' כך וכך זהב וכו' ואחר כך זכר עשרו ושבחו ולבסוף סיים בשבחו בלבד כי אמנם באמ' והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך זהב יש למלך וכו' רמז להוראתם על כבוד מציאותו יתברך וזולת זה ממה שיד החקירה משגת כי אמנם על ידי סדרם ושרם יעידון יגידון כלם באחד על קלוסו כבמו אלה וזהו ענין העושר שבכלל באמ' כך וכך זהב יש למלך להורות על היותו סבה ראשונה לכל נמצא וכאמ' שמדינה שהוא דר בה נאה לומר עשרו ושבחו של מלך הורה כי השמים המיוחסים לשבתו הם יותר ראוים לזה כי כפלים לתושיה שהוראה הן על כבוד מציאותו יתברך עם הגלוים באמור הוא הקלוס הראשון וכן על היותו מחדש ברצון ועושה נפלאות גדולות לבדו בחפץ פשוט הוא הוא הקלוס השני וזה עשרו ושבחו כי המוכרח לא ישובח ולא יגונה וכאמ' אינן יכולים לומר שבחו רוצה לומר שאינן מספיקין להורות על היותו יתבר' מחדש ברצון עם היותם מורים על עושר כבוד מלכותו שהוא סבה ראשונה לכלם וכמה שאמ' אימתי הכל מקלסין אותו וכו' גמר דעת על הקלוס הג' כי בהרים הקב"ה קרנן של ישראל בהוצאתם ממצרים בשנוי מנהגו של עולם במסות באותות ובמופתים הפליג ההוראה לעין כל וזהו הקלוס היותר מעולה ושלם מצד פרסומו ומדרגת בירורו נגד השמש ולפי שהנחנו כי הקלוס הב' מחדוש העולם בחפץ פשוט הוא עולה מן השמים אף בשמירת סדרם וטבעם אמורה נא ונראה אם נוכל להסביר פני ראיה לזה להיותו עקר מקום עיוננו בדרוש הלז וגם כי יעמוד בנגדנו מאמר קהלת האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים מכל מקום לא ננעלה דלת בפני הבאים בשם ה' בשער החקירה אדרבה הוא מחויב לכל משכיל שיבדוק עד מקום שידו מגעת והשאר יונח לאמונה כי צדיק באמונתו יחיה שכן כתב בעל חובו' הלבבו' בשער היחוד פ"ב המתעלם מחקור על הענינים המושכלים בדרך המופת השכלית כפי השגתו והכרתו הרי זה מגונה ונחשב מן המקצרים בחכמה והוא דומה לחולה שהוא בקי בחליו ובדרך רפואתו וסמך על רופא שמרפא אותו בכמה מיני רפואות והוא מתעצל לעיין בחכמתו ובכרתו ברפואות הרופא לדעת אם הוא מתעסק בענינו על דרך נכונה אם לא והיה יכול לעמוד

על

על זה מבלי דבר שימנעהו · עכ״ל · ואין לומר שחקירה זו אין מצא אליה מצד העיון שהרי מצאתי כתוב שהרא״בע בספרו הנקרא ערוגת המזמה שהביא ראיות על חדוש העולם וכתב עתה ידעתי כי העולם נוצר ובזאת החכמה מצאתי מרגוע לנפשי ואנוח והמבקש בלעדיה יבקש הבל ורעות רוח · עכ״ל · וכבר הורנו בפירושו לבראשית בפשט אחרת · מה לעשות בכמו אלו העיונים שכתב · ז״ל · ואנחנו נסמוך על דברי משה שנתן כמה אותו׳ ומופתים שהוא שליח ה׳ ולא נוסיף ולא נגרע רק אם מצאנו דברים לחכמי המחקר שיתנו ראיות לדבריהם והם כדברי משה אדוננו נשמח בהם · וככה אם מצאנו סודות בדברי קדמונינו שהם דומים לסודות חכמי המחקר אז נשיח · עכ״ל · ובעקבותיו בנא במה שאנחנו עליו · ועם היות שלא ירדתי לערוגת הבשם אשר חבר · אכנס נא אם ממקום אחר נוכל להסביר פנים לדרוש ולסמוך החקירה על מזמור השמים מספרים כבוד אל שעליו סמוך ובשען המאמר שהקדמנו · ואזניך תשמענה במלאת הדרוש · ועתה שלח נא ידך ואחוז בכללי דברינו שנתגלגלו בהוראת הד׳ סבות שבמצות מצה ומרוריות בפרט · לא העצמיות רק המקריות בלבד כהשגת ידינו הלא היא ההוראה והרמז על חדוש העולם כי הרגל הזה בכלל והמצה בפרט מורים על ככה · ובהודעת שלשת מיני קלוס העולים מאת הנמצאים של הבורא יתברך ובתוכם הוראת החדוש בעיון שכלי גם כן · ובשתרכבו הדברים להורות כי תכלית צאת ישראל ממצרים היה מתן תורה · ולהגיד חסדו יתברך על הוצאתם בזמן התגברות המערכה ואפסת זכותם · יהי כן ה׳ אלקינו עמנו לפקוד אותנו ברחמים כמאמר הכתוב ליל שמורים הוא לה׳ להוציאם מארץ מצרים ובפירוש החכם שפירשו שהיה מצפה להוציאם כי לא עבר מלבו אך לא מצא את ישראל מוכנים וראוים לגאולה בכל עד אותו הלילה · ואפילו בעת ההיא לא היה זכותם מספיק לולי רחמי עליון שזכר להם ברית ראשונים ואותו הלילה או טוב שמנו היה משמר ומצפה · כי חפץ חסד הוא כאז״ל שהקב״ה מחשב את הקץ · הוא הלילה הזה לה׳ שמורים לכל בני ישראל לדורותם כי כמו שהיה משמר ומצפה לגאולת ישראל בגלות מצרים כן הוא משמר ומצפה לגאולתם העתידה כאמ׳ לכן יחכה ה׳ לחננכם (ישעיה ל׳) וכאז״ל בניסן נגאלו ועתידים ליגאל · על כן לכו בנים שמעו לי פנו דרך ישרו מסלה לרחמי האל שיתגלגלו עלינו · ומצוה זו שנזדמנה לידנו לסיוע לעניי עמנו האומללים המטולטלים והמטורשים לא נחמנה · כי הנה קול נושאנו קורא ויאפו את הבצק וגו׳ לומר שהבצק הזה והמצוה הזאת היוצאת לכם ממצרים רוצה לומר מסבת הגזרות אשר השתרגו עלו על צוארי אחינו · ראוי לאפותו מצה במהירות גדול · כי לא חמץ שאין להחמיץ את המצוה · וזו בפרט כי דבר המלך נחוץ כי גורשו ממצרי׳ ומתחומי׳ שלהם ולא יכלו להתמהמה · וגם צידה להשיג אריכות לא עשו להם · זכרו נא מה שדרש רבי מתיא בן חרש ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיע׳ שעה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה ונתן להם ב׳ מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותה הלילה שנא׳ מתבוססת בדמיך בב׳ דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו · ומי יודע אם לעת כזאת הגיעה מצוה זו לידכם להחיש פדות · לכן לכו נא הגברי׳ ושל תשולו ונתון

תתנו

תתנו ותתעסקו בדם פסח ובדם מילה רצוני בדם מילה דמים ומעות הראוים להנתן לשיוע אחינו מצד היותם עולי' כמונו כרשמו' במילה לעבודת בוראנו כי לא כלשון חכמי' בלבד מכינו דמים להורות על המעות כאמ' החליף לו דמי שור בפרה׳ אל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמי׳ כי גם כלשון הכתוב׳ אין לו דמים׳ ויקר דמם בעיניו לפי דעת קנת׳ ובאמרו דם פסח כונתי לדמי' ומעות שיהיה בהם כדי נתינה ראוים לכבודו יתברך בזכרנו את הנסים והנפלאות שעשה לנו בחג זה של פסח כי כל אחת משתי הבחינות היא מספקת בעצמה להכין עצמנו לנתינה זו וכל שכן בהתחברם גם יחד שראוי לכפול הנתינה כנגד הב' דמים ואז יצדק בכם מאמר הכתוב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור כי על ידי הדמי' שתוציאו בעסק זה בענין יפה תזכו להוציא ממסגר אסיר׳ ובעל גמולות יזכור לנו הבטחתו על ידי הושע באמרו וארשתיך ג' פעמים׳ וארשתיך לי לעולם׳ וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים׳ וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'׳ ° הראשון על גאולת מצרים שלא היו הארוסין לעולם ובהפך זה הגאולה העתידה שתהיה נצחית׳ הב' כנגד גאולת בבל שלא היו עושים צדק ומשפט וכו' אדרבה היו בהם מחללי שבתות ועוברי עבירות ככתוב בספר עזרא׳ והיה בהם שנאת חנם כדבר חז"ל הפך העתיד שכתוב בו ושבת עד ה' אלקיך וגו' אמנם העתידה יהיה כל ענינה אמונה אומן שלא ימוט לעולם ומלאה הארץ דעה את ה'׳ ועל ג' אלה באה מסרה זה תארה׳ הצלעה ג' בקריאה וסי' אספה הצלעה והנדחה אקבצה (מיכה ד') ושמתי את הצלעה לשארית (מיכה ד') והושעתי את הצלעה (צפניה ג') להורות כי כנסת ישראל הנקראת צלעה גאולה תהיה לה כשלשת הפעמי' אשר יעבור עליה עול השעבוד׳ ותיארה כצולעה מפני היותה זרע יעקב שהיה צולע על ירכו מהתאבקות המלאך׳ ואז"ל בב"ר ויגע בכף ירכו נגע בכל הצדיקים שעתידים להיות ממנו׳ כי המאורע כלו רמז לדורותיו׳ ויהיה אמרו ביום ההוא נאם ה' אספה הצלעה כאלו אמר אסיר ישראל מהיותו צולע בסבל הצרות שנרמזו להם בצליעתו של יעקב׳ ויהיה אספה מלשון פן אוסיפך עמו׳ אסף אלקים את חרפתי׳ שהם לרד"ק ענין הסרה׳ אז יעלה ויבא הזמן שאמ' עליו בעל מאמרנו אימתי הכל מקלסים אותו בשירים קרנן של ישראל וכו' ובשירה ובזמרה וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה :

° כי לפי' הרד"ק

את אשר דברתי השלמה לבאר מזמור השמים מספרים כבוד אל על אופני חדוש העולם וראש דברי אמת כי אמת יהגה חכו של נעים זמירות באמרו :

ראש דברך אמת

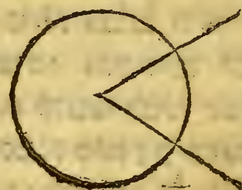
ולעולם כל משפט צדקך׳ כי על דבר אמת אשר היתה לראש פנת הספר הישר בראשית ברא אלקים את ושם אלקות מחוקק שפון רשום בכתב אמת בשכיבה לאחריתם ומלפנים כזאת הודיע רבי יצחק בב"ר׳ גם חותמו אמת באמרו ברא אלקים לעשות׳ לעולם יהא אדם ירא שמים מודה על האמת ביתר הנפלאות המסופרו' בתורה׳ ושבים ויאמר שהכל משפט צדק ואמת׳ כי אמנם היתה פנת החדוש שרש האמונה כל כופר בו יאשם אין תורה׳ כדבר הרמב"ן בראשית ספר תורת האלקים מפורש וגם שכל והבן במקרא כי הלא זה אשר ורבנו הנבואות ישעיה באמרו (סימן כ"ה) ה' אלקי אתה ארוממך

אגדה שאך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן להורות על הודאת הפלאים מפני קושט אמונת עצות ה' מרחוק והיא הבריאה המחודשת׳ כי כל פעל ה' למענהו כחפץ פשוט על כן לכל אשר יחפוץ יטנו׳ והפירוש הזה מתהפך ממה שפירש בו הריא'ש עלה זכרו בדרוש הקודם׳ וכן שעם מנהגנו להתחיל בראשית תכף לסיום התורה כמו שקדם׳ ישתנה טעמו למה שכתב בעל תולדות יצחק בראשית כימוקיו על התורה שהסבה שיאמינו בנסים שסיומה תורה לכל האותות וגו' היא בראשית ברא אלקים שאחר שבראו יוכל לבטלו ולעשות הנסים שהם הפך הטבע׳ ושני הטעמים נכונים שהרי גזרה זו מתהפכת מבריאה למופתים וממופתים לבריאה׳ והיא עצמה הכונה הרמוזה אשר ראיתי בדברי דוד הנאמנים (סימן עז) ואדע כי קרובים המה להם מתכשאים לעמתם משכחים ואומרים אזכור מעללי יה כי אזכרה מקדם פלאך׳ והגיתי בכל פעלך ובעלילותיך אשיחה אלקים בקדש דרכך מי אל גדול כאלקים וגו' הנה זכר את דבר קדשו איך זכרון הפלא הראשון מהבריאה מאין ראוי להקדימו אל זכרון יתר מעלליו יתברך ובכן יבא אל המלך להבית בכל פעלו וגו'׳ וכך היה אומר הרב המורה ז"ל פ' ע"א מהראשון ז"ל כי בהתאמת חדוש העולם יתאמתו הנפלאות ואולתם עכ"ל׳ ובחתום בטבעת המלך כי כאשר יתנהג הבורא יתברך בדרכי קרושת הפלאים או יתיקר שמו על ידם בהפלגה עצומה מאד העולם היא למעלה על מדרגת פרסום גדלו העולם מן ההנהגה הכוללת אשר על חקי משפטי הטבע ארכיה הטבעו׳ עוד בסוכה כתנה ראש לבאר ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך כי להורות כתן בלבנו שעם היות ראש דברו יתברך אמת נכון וקיים בעדותיו כאמנו אחד על בריאת שמים וארץ׳ והוא מתוקן ומקובל כל ברכו וכדאי הוא לסמוך עליו גם בזולת מופת או ראיה׳ אף גם זאת בכל דור ודור הוא קיים כל משפט צדקו ביושר לבב הסברא העיונית השכלית שלא ננעלו שערי העיון בפני הדופקים על דלתותיו יום יום השכל וידוע מופת שכלי מורה על הדרוש׳ ולא נכחד עצמו ממנו כי רוח ה' דבר בו במזמור השמים מספרי' כבוד אל להיטיב להשכיל בפנת החדוש השגות עליונות כי חפץ ה' בידו יצלח לנטוע שמים וליסוד ארץ׳ ואולם חי אני כי מאין אומר ואין דברים אבל המפרשי' המעולים אשר בכל הארץ יצא קו עיונם במזמור הלז׳ בלי נשמע קול ביאורם עליו בדברים מספיקים׳ נוע התנועעה תשוקתי להפליג בו העיון כמשת ידי והנני מחקה בדברי ש"ה את אשר העליתי במצודתי מהבנת עמקו׳ ועם היות לזכרון הם נקות מבא גדול להמליץ ענין הפירוש ולהסעימו׳ גזרתי על השמטתם לבחירת הקצור והנה הוא יוצא לקראתך כחתן יוצא מחפתו ושיש כגבור לרוץ ארח׃

בוונת המזמור הלזה יוצא לקראתך הלא היא הדעת כי מענין השמים ותנועתם לא לבד נשיג מציאות סבת הסבות כלנה׳ כי באמת ובתמים גם יודע מהם למשכיל מתהלך במישרים בחן שכל טוב וישרת לבב׳ היותו ית' מחדש את העולם בגדרת רוחו ורצונו׳ וכי תורת ה' והיסרתו התמימה מסוגלת להועילנו חכמה ודעת בסודות הבורא׳ שהחדוש ראש פנתם׳ למוכנים אליהם׳ ואמונו' מקובלות אמתיו למי שלא השיגה ידם למדרגת העיון כי אלו ואלו חלקם בחיים׳ והמלך

דוד

דוד מבקש עזר מאתו יתברך שיכללו דבריו מברור הטענות שיעור מספיק לנצח בעת מלחמתו עם הכופרים למען ישיב רבים מעון בכח ויכוחו האלקי ׳ ומופתיו על החדוש הן הם השני מופתי׳ עצמם אשר הזכיר בעל דרך אמונה בשער הראשון באמרו ׃ הדבר שמחוייב מעצמות דבר מה הכרח שיתיחס וידמה באיזה ערך אל הסבה אשר ממנה חוייב כמשל האור הנמשך מהשמש ׳ ומבואר הוא שאין ערך ויחס לשום נמצא עם השם ית׳ א״כ אי אפשר שימשכו ממנו ע״ד החיוב ׳ ועוד שנית נשאל למניחי החיוב אחר שהוא יתברך בב״ת ביכלת ובכח למה שוגבלה תנועת הגרם השמימיי אשר יניעהו השם יתברך בכחו הבב״ת (כי על כן כנוהו ברוכב שמים ורוכב ערבות) אל שתשלם בכ״ד שעות ולא ל זה המספר מהזמן יוגבל כחו ׳ ואם יאמרו כי זה לקיום הנמצאו׳ שאם היתה יותר מהירה יפסד העולם ויחרב מהתנועה השורפת ׳ אם כן תהיה ההגבלה הזאת בהגבלת מגביל לא על צד החיוב אבל בכונת מכוין לתכלית קיום הנמצאו׳ וזהו מהות הרצון לא השפעת חיוב ׃ ע״כ מדברי בעל הספר הנזכר ׳ וסמך אותם על פסוקי ישעיה (סי׳ מ׳) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו׳ הלא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה׳ וגו׳ ועיין שם ׃ ובכלל עוד במזמור הזה המופת עצמו אשר עשו תלמוריים והפילוסוף בשען על ידו בראשון מספר השמים להוכיח כי הגשם המתנועע תנועה סבובית אי אפשר היותו בלתי בעל תכלית בכמותו ׳ ובמחובר יתארוהו לאמר יונח אניאות גשם בב״ת ונצייר עליו עגולה וקוים יוצאים ממרכזה אל המקיף ומן זו והלאה הלוך ילכו נוטאי מסך ההתפשטות על שטח הגשם המונח לאין תכלית ומבואר הוא כי לפי התרחק הקוים הללו מן המרכז יהיה גם כן המרחק בין הא׳ מהם לחבירו עד שמהתרחקם שעור בב״ת מן המרכז יחוייב מרחק בב״ת בין קו לקו ׳ ועתה שא נא שכלך לצייר אחד

מן הקוים נח ושוקט והעגולה מתנועעת עם יתר קויה אשר יחוגו וינועו על סביבות העגולה המצויירת עד באם אל מנוחת הקו השוקט כי שם יגיעו בלי ספק בזמן מה בעל תכלית כל עמת שבא על שיעור מוגבל בציור העגולה המתנועעת עם קויה ׳ והנה בהשקפת התפשטו׳ הקוים ההם מקיף העגולה וחוצה על פי הנחתנו ׳ יתחייב שיחתכו ויעברו מהלך בב״ת בזמן בעל תכלית והוא שוא ותפל וחדל לעולם ׳ ואם עפעפינו יישירו נגדו המה יביטו וראו כי כל המופתים שזכר בעל מורה תהלות על אמרו (מזמור פ״ט) לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם ׳ צפון וימין אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו ׳ והלא כה דברו בביאורים ׳ הניח טענו׳ בם יתבאר שהעולם נברא בהגבלת מגביל על צד הרצון לא ע״ד חיוב והם טענו׳ רמזם הרב ׃ פי״ט מהשני ובפרקי׳ הנמשכים אחריו ׃ והם ג׳ טענות ׃ הטענה הראשונה נרמזת באמרו לך שמים וגו׳ ותארם כך נמצאי העולם במספ׳ מוגבל ׳ ומי שזה דרכו אי אפש׳ שיהיה רק בכונת מגביל ורצונו לא ע״צ החיוב ׳ א״כ העולם נמצא ברצון מגביל לא ע״צ החיוב ׳ הקטנה מבוארת כי הגלגלים ח׳ או ט׳ והמינים מוגבלים וכמות העולם בכללו מוגבל ׳ אולם הגדולה מבוארת שאלו שאלנו אותם למה נתיחד זה המספר ולא אחר וזה הכמות ולא אחר ׳ ופירוש הכתוב לך

שמים ואח"כ השמים אבל גם הארץ שהיא רחוקה מהשלמות לך היא אתה בראתה ואתה יצרתה והטענה בזה כי תבל ומלואה אתה יסדתם ירמוז בתבל לעולם השפל וביחוד לחלק המיושב והנה זה השיעור הוא מוגבל · ומלת מלואה פי' מה שתמלא הארץ ורמז ליסודות המקיפי' אותה גם לשמים כי הכל לה כדמו' מקום כולל או מיוחד והכל במספר במשקל מורה על מציאת סופר שוקל ומגביל אלו הדברים כלם וז"א תבל ומלואה אתה יסדתם לרמוז אל זמן הבריאה אשר הוא כדמות יסוד לכל הזמן הנמשך אחר כך · ואם ירמוז במלת ומלואה ליסודות לבד המקיפים יהיה אמרו יסדתם כפשוטו · ובאמרו צפון וימין אתה בראתם ונו' מניח ב' הטענות הנשארות והם הטענה הב' והג' אולם הב' לקוחה מן הגלגלים וזה כי הם גשם פשוט ואח"כ מה הסבה כפי הטבע שיהיה מקום אחד בלתי מקבל התנועה אבל הוא נח קיים והוא הקוטב הדרומי והצפוני ושאר חלקי הגלגל מתנועעים · וכל החלקים מתדמים אחר שאינו מורכב · וזאת טענה גדולה מכרחת שמנהא אלוק מגביל אלו הדברי' כרצונו וזאת הטענה תארה כך · לו היה העולם נמשך על צד החיוב לא היה מקום שיהיה נד אחד מן הגלגל ראוי להיותו קוטב מאחר אבל אנחנו נראה מקומות מוגבלים לקוטבים אם כן אין העולם נמשך ע"צ החיוב אבל ברצון מוחלט · ונרמזה זאת הטענה באמרו צפון וימין אתה בראתם רמז אל הקוטב הצפוני והדרומי כי הנקודה הצפונית בהחלט הוא הקוטב ולמה שזאת הטענה חזקה מאד נרף בה מלת בריאה כי זה מורה על היות בכאן מציאות בורא מאין המוחלט · ואולם הטענה הג' לקוחה מצד תנועת הגלגלים כי אנחנו נראה הגלגל היומי וכל הגלגלים נמשכים אליו כחלק לכל · מתנועעים ממזרח למערב · ומה היתה הסבה בזה ולא בהפך או מצפון לדרום · והסבות אשר ייחד לזה ארסטו בספר השמים והעולם אינן מספיקות · ואין מפלט מזה רק ליחס הכל אל הסבה האמתית המגבלת המיוחדת · ונרמזה זאת הטענה באמרו תבור וחרמון בשמך ירננו והם ב' הרים א' מזרחי ב' מערבי כמו שאמר הרלב"ג ורמז בשם אל ייחוד המזרח והמערב · ולפי שקפ' מעגל' הסבוב הככבי למשוה היום הנמשך ממזרח למערב מיושבי' ולא כן בצפוני הככבי לחצי היום הגביל זה בהרים ולא עשה כן בצפון ודרום · וגם לזה אמר בשמך ירננו למה שהם מיושבי' · וכשו רמז בזה כי באמ' כפי הטבע כבר היה אפש' שיהיה מהלך השמש · והגלגלים מדרום לצפון או בהפך וימשך הישוב באופן אחר ומה היא הסבה הטבעית אשר חייבה היות המיושב כמו שהוא והיות התנועה על הצד שהיא נמצאת אם לא הרצון האלקי ישתבח עד כאן מדבריו לכוונתנו · את כל אלה עיני ראתה מטיבי נגן הביאור במזמור המעולה שאנחנו עליו : ופתח דבריו יאיר כי שמים ורקיע הם שמות נופלים על ענין אחד בעצמו לא יתחלפו רק בבחינה · כי שמים יקראו מצד עצמותם באשר הם גופים יקרים זכים נושאי המאורות לנבאותם · אם שיהיה מונח המלה מענין שם מים או שא מים להיות שם עשא מבחר הנמצאות המכוונות בשם מים על היותם נאצלים ומושפעים מן המקור העליון על דרך מאמר המורה פי"ב מהשני כי שם השפע התירהו הלשון העברי על הבורא יתברך גם כן מפני ההדמות כענין המים השופע וכו' עד אמרו שספרי הנביאים השאילו ענין השפע גם כן לפעל הבורא יתברך והוא

אמרו

אמרו אותי עזבו מקור מים חיים רוצה לומר שפע החיים כלומר המציאות אשר הוא החיים בלא ספק וכן אמרו כי עמך מקור חיים רוצה בו שפע המציאות וכו' ע"כ׳ ונוסף גם הוא טעם שני לכנוי הנמצאות בשם מים על היותם נפעלים לרצונו יתברך כל פונות שהוא פונה כמים הללו הנגררים אל אשר יהיה שמה הרוח להמשיכם ועל דרך מאמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו׳ או שתהיה המלה נגזרת מאש ומים להורות על מהות הגרם השמימיי הממוצע בין מדרגת המלאכים משרתיו אש לוהט אשר יוחסו לזכותם אל היסוד הדק המעולה שביסודות הבלתי מושג כלל אבל החוש רק מפאת פעולותיו והוא עצמו ענין המלאכים כאז"ל׳ חגיגה׳ מאי חשמל חיות אש ממללות׳ ובין מדרגת התחתונים המכונים בשם מים מצד השתנותם על ידי הויה והפסד כמים הנגרים כנחל כי היורדים מלמעלה עורך כס תאו גברתו ויבאו אחרים תחתם׳ אמנם זה שמו אשר יקראו בשם רקיע והיה כבחינת רקועם על השיעור שנפל בגולם מלשון וענין וירקעו את פחי הזהב׳ תרקיע עמו לשחקים (איוב ° בגיולם
ל"ז (וזה יהיה משפט הכתוב הראשון׳ השמים ביופי תכונתם תקונם וסדורם עם סדור תנועותיהם מספרים ומורים על כבוד אל עליון קונה שמים וארץ בחכמה ובתבונה׳ אמנם שיהיו השמים הללו מעשי ידיו נעשים ברצונו וחפצו לא על צד החיוב׳) כי לא יבדק מאמר מעשה ידים רק על הנעשה ברצון ובכונה מן העושה׳) מגיד דבריו ליעקב היותו רקיע מרוקע בשיעור בעל תכלית וזה׳ ומעשה ידיו מגיד הרקיע׳ כלל בזה המופת הראשון שזכרנו׳ שאלו היו השמים מושפעים בחיוב ממקור אל ברוך היה מחוייב היותם בב"ת כטבע המקור אשר ממנו חוצבו׳ אולם בהגלות נגלות שתירת הנמשך כי לכל תכלה ראינו קץ מוליד אם כן שתירת הקודם ובשם שקינו כדגול בדבר ה' שמי' נעשו וברוח פיו כל צבאם׳ על כן יאמרו המושלי' כיראת שקים [חגיגה פ' אין דורשין] אמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמ' עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאר"שבל מ"ד אני אל שדי אני אל שאמרתי לעולם די׳ ע"כ׳ וכן אמרו בב"ר בשעה שברא הקב"ה את השמים היו מתחין והולכי' עד שגער בהם הקב"ה שנאמר עמודי שמים ירופפו וגו'׳ והביטה לראות מחשבות חרוץ כי לא יעזוב בפסך לשאול מי יוכיח שהשמים בעלי גבול ותכלית׳ טרם תקרא והוא ענך כאמרו יום ליום יביע אומר וגו' ירצה שבכל עת יומם ולילה לא ישבות הרקיע הנזכר לפרסם הדבר בתנועתו הנשלמת מעת לעת אם בלילה לשומרי חקות שמים וכסיליהם לדעה איך הם שבים ללכת אל מקום שנעתקו משם מלילה ללילה׳ ואם ביום בתנועת השמש ושכונו מכח הגלגל העליון ככ"ר שעות׳ ולהיות הוראת השמש ביום נגלית לעין כל תבענה שפתיו להזכיר בו יום ליום יביע אומר וכאז"ל משעה שהשמש זורחת במזרח עד שעה ששוקעת במערב אין קלוסו של הקב"ה זז מפיו שנאמר ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'׳ ומבלי אין הוראת הככבים בלילה מפורסמת כל כך רק אצל שומרי משמרת מנכם ותנועתם ויחד לשונו בהם באמרו ולילה ללילה יחוה דעת כי יצטרך בעניינם דעת והבחנה רבה׳ אין אומר ואין דברים וגו' יתכן לפרשו כי האומר והדברים הנז' באמ' יביע אומר וגו' אינם דברים נאמרים בחשאי אשר

לא

לא ישמע בתוך קולם אין זה כי אם בכל הארץ וגו׳ או ירצה אין תשובה וערעור דברים לומר שאין קול השמים והרקיע נשמע להורות על היותם בעלי תכלית כי אף אמנם ראינו תנועת השמש והכוכבים נשלמת בזמן קצוב בעל תכלית ומשם ראיה על תכלית שיעור גלגליהם׳ עדין אין דעת חכמים נוחה הימנה כי באולי ימצא שם עובי גלגל או גלגלים גבוה מעל גבוה עד עבור המרחק לאין תכלית׳ הטו נא אזנכם ולבבכם לדעתי תשיתו כי בלי ספק דעת שפתותיהם ברור מללו בהוכחה ישרה ובמופת חותך כי בכל הארץ יצא קום וגו׳ ובכלל בזה כח המופת המיוחס לבעלי הלמודיות ולראשי החוקרים על בטול הבב״ת כאמור׳ ונשמע פתגם הכתוב הזה בבאו לדבר אתנו על זה התאר׳ לו הקשבנו לדברי מנית את השמים מרוקעים לאין תכלית׳ היה נמנע ובטל אפשרו חזרת הקו הפונה מן המרכז לסובב אל המקום שנעתק ממנו כי איככה יוכל לעבור מהלך בב״ת׳ אמנם מודעת זאת כי בכל הארץ יצא קום סובב סובב מעבר אל עבר כמא׳ בנו ידיד וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם׳ א״כ זכינו לדין שהם בעלי תכלית בהכרח׳ ובאמרו ובקצה תבל מליהם נגע בבכור המופת השני שהצענו על חדוש העולם שאם היתה השפעתו דרך חיוב׳ יחוייב גם כן שתהיה תנועת הגרם השמימיי מהירה בקלות נמרץ ובלתי מוגבלת אבל שום מספר מן הזמן כמו שלכחו יתברך המניע לא יצוייר שום גבול להיותו בב״ת׳ והנה עינינו רואות הגבלת תנועה זו לכ״ד שעות׳ לא יסופק אם כן כי העולם בלתי נושא משך השפעתו דרך חיוב׳ שאם רוח המשיב יעלה עליו שהגבלת תנועה זו היתה לצורך קיום המציאות לבל תשחיתהו התנועה המהירה על ידי החום השורף המתילד ממנה כפי טבעה׳ כבר הביא עצמו בזה לכלל הודאה על הגבלת מגביל לא על צד החיוב וכו׳ כמוזכר למעלה׳ וכל זה בכלל באמרו ובקצה תבל מליהם רוצה לומר שיורו על היותם מחודשים ברצון הא״ל ומעשי ידיו להתפאר׳ מצד תנועתם הנשלמת בכ״ד שעות לא בתנועה יותר מהירה שורפת ומשחתת כי זה כלו לתכלית קיום המציאות והחלק שמיושב ממנו בפרט הנקרא תבל׳ ונעשה כאומר שמליהם נשמעים גם כן מצד תנועתם המשוערת לצורך תבל׳ ובלפי מה שאמר יום ליום יביע אומר׳ ובכל הארץ יצא קום׳ הסב פניו להשלי׳ ההוראה כי נקל הוא לעמוד על סבובם הנשלם כאמור׳ כי הנה לשמש שם אהל בהם מלשון בהלו נרו׳ ובמלאכיו ישים תהלה׳ ומשה יקח את האהל במדרש הז״ל׳ ועניינו׳ שהוראת השמש על השלמת סבובו היא מבוארת נגלית כאשר דברנו׳ וזה בשני אופני סבוב שמתגלגל בהם האחד בתנועתו הטבעית מצד עצמו ממערב למזרח בשס״ה ימים והב׳ בתנועתו הבלתי טבעית מכח הגלגל העליון ממזרח למערב בכ״ד שעות׳ ואל זה יביט אמרו והוא כחתן יוצא מחפתו וגו׳ רוצה לומר והוא מצד עצמו בתנועתו הטבעית כחתן יוצא מחפתו מתנהל לאטו להשלים מהלך סבובו ממערב למזרח בשס״ה ימים׳ ועוד ישיש כגבור לרוץ ארח מכח הגלגל המקיף להשלים הסבוב בתנועה בלתי טבעית ממזרח למערב בכ״ד שעות׳ או יאמר והוא עם היותו נראה בעינינו כחתן היוצא מחופתו שההכרח יוציאהו מן המקום אשר בחר להתעלם בו באהבי כלתו החביבה עליו׳ ויראה בתחלת הדעת שככה עניינו של שמש להיות לו תנועתו ממזרח למערב תנועה הכרחית הואיל ותנועתו

ממערב

ממערב למזרח היא הטבעית המיוחדת אשר דעתו נוחה הימנה. דע לך כי זאת לא זאת. רק הוא ישיש כגבור לרוץ ארח בתנועה מהירה ממזרח למערב אשר המקיף כאמור. כי ברצונו ואפנו ישלים תנועה זו עם היותה בלתי מיוחדת לטבעו כי אמנם לא ינוח שבט הסברה בגורל הנפשים העליונים הנכבדים מבלי אין עם הנכבדות מקום להכרח ולאונס כמאמר החוקר. רק כל פעולתם טבעית ובלתי טבעית ישלימו באהבה רבה לקיום המציאות בכללו אשר דרכיו לא יתכנו בלתי התחלפות התנועות כי כן יסד המלך והכם שמים ושמחים לעשות רצון קונם העושה שלום במרומיו. אחרי כן הורה על תנועת עצמו ממערב למזרח דרך אזור המזלו' הנטוי כלפי צפון ודרום ולז"א מקצה השמי' מוצאו ותקופתו על קצותם אמ' קצותם בלשון רבים לרמוז אל שני קצות הצפון והדרום על דרך מאמר הכן החכם הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח. וכפלים לתושיה אמרו ואין נסתר מחמתו. אם להודיע כי הוראת השמש במשכו על היות השמים בעלי תכלית לתשלום המופת הראשון כמדובר. היא חזקה מאד עד שבזולת הסתכלו' לא יוכל איש להתעלם מחומו מידי עלותו בחלקי האזור ושמרו את החקה הזאת למועדה מימים ימימה. ואם להורות על המופת השני הרמוז למעלה כלא' ובקצה תבל מליהם כי מידי השלימו הביאור על המופת הראשון שב על ביאור השני והלא כה דברו. הביטה לראות עד היכן עוצם כונת המכוון הגיע כהגבילו תנועת הגלגל העליון אבל שעור כל שעות לתכלית קיום המציאות עם היות כחו המגיע בבל"ת. כי גם אחרי כן אין מי שיסתר מחמתו כי רבה היא עד כי רגע אחד יעלה על שיעור התנועה ההיא להוסיף הכל מעלה עשן כל שהוא לא היתה שום בריה יכולה לעמוד כי כלה ונחרצה היה עושה בכל הארץ. ומי לא יכנה שנכללו כאן שלשת המופתי' המוזכרים בדברי מורה תהלות באו שקדם. שהרי המופת הראשון המיוסד על הגבלת כמות העולם בכללו. כבר נכלל במופת הלמודיים שזכרנו על בטול הבלת' אבל אמרו בכל הארץ יצא קום. והמופת השני המיוסד על הגבלת מקום לקוטבי הגלגל שהם נחים קיימים עם היות שאר חלקיו מתנועעים הורה עליו באמרו מקצה השמי' מוצאו ותקופתו על קצותם שרמז בזה לתנועתו המתגלגלת על שני הקוטבים דרומי וצפוני שהם קצות הגלגל שעליהם הוא סובב כדלת תסוב על צירה. והמופת השלישי המיוסד על הגבלת תנועת הגלגל שתהיה ממזרח למערב ולא מצפון לדרום או באופן אחר הרי הוא נכלל באמרו והוא כחתן יוצא מחופתו וגו' מקצה השמים מוצאו וגו' וכפי מה שביארנו אחר דברי המופתים האלה אשר העביר כל טוב עיונו על פניהם להורות על החדוש כאמור הואיל באר. כי תורת ה' והישרתו וחכמתו שחלק לבו והיא הנרמזת בספר תורת האלקים באותיותיה ובתגיה כדבר הרמב"ן בהקדמתו לפירושה. הרי היא כוללת הוראת האמת אם במופתים לבעלי העיון ואם בהגדה וספור בתורת עדות למתהלכים בתומם צדיקים באמונתם יחיו כי לפתי הכתות רבה המקום לזכות וכאיש גבורתו בחלוף מדרגו' האושר כי על כל כבוד חופה. על כן אמר תורת ה' תמימה ושלימה. משיבת נפש רוצה לומר ממציאה תשובה לנפש תדרוש להעמיד האמת על תלו במחקר עיונית כי סוד ה' ליראיו. אמנם עדות ה' נאמנה וגו' כי גם הפתי ההולך בתומו ילך בטח אחר עדות ה'

באמנה כי פתח דבריו יאיר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ לתת לפתאים
ערמה לנער דעת ומזמה. וקורא אני על זה מקרא דכתיב ויקם עדות ביעקב ותורה
שם בישראל כי הנה היא מורשה כתורת עדות לקהלת יעקב והוראה שכלית לבעלי
העיון אשר בשם ישראל יכנו. פקודי ה' ישרים וגו' נקראו פקודי ה' המושכלות הראשונות
אשר הופקדו בנפש כל חי לאדם פורה ראש כל בושם בערוגות החכמה ולא ידע אנוש
ערכם על איזה דרך ישכון אור המושכלות ההם אצלנו כמו שכתב בעל העקרים מא' א'
פ' ו"ו ודמיון זה כשיראה אדם הכל והחלק יבין עליו כזר השכל העליון וכאלו כרו עליו
ראשו זורח הוא שם על מה שהדמיון מצייר מהם ועודנו בו מקנהו המושכל הראשון
ההוא לגזור ואומר ויקם לו שהכל גדול מן החלק ואין איש שם על לב מאיזה מקום בינה.
ועל היסוד ההוא המוסד יבנה טירת כסף מופתים רבים כלמודיות והקש על דרך זה
במושכל הכולל שהשלילה והחיוב יחדיו לא יכונו וכיוצא. ואמר אם כן כי פקודי ה' והם
המושכלות הראשונות אשר הופקדו אתנו ישרים הם לשומרי משמרת התולדו' הנמשכות
מהקדמותיהם כראוי להגיע אל אמתת הדרוש. אמנם למי שלא הוכן של העיון והחקירה
בדרכים ההם המופתיים מצות ה' ברה מאירת עינים להאיר על הארץ אמות הדרושים
לכל חפציהם. סוב דמה לך דודי במצות הפסח כי אות היא לבני ישראל זכר ליציאת
מצרים והוא זכרון עולה במקום מושכל ראשון והקדמה שכלית להוליד משנה אמונת
החדוש כי בלעדיו לא יצוייר אפשרות שנוי טבעו של עולם על ידי הנסים והנפלאות
ההם. ומצות ה' ברה מאירת עינים שכלנו בזה כמו שהמושכל ראשון יתחדש בנו
מכח זריחת אור השכל העליון על פני הכח המדמה כאמור יראת ה' טהורה עומדת
לעד וגו' רוצה לומר בערכך נפשות על שני מיני הידיעה שזכרנו. דע לך שיראת ה'
והיא האמונה בדרושים התוריים על פי התורה אשר יוריך עדותיה נאמנו מאד. הלא
היא טהורה בלי ספק ועומדת לעד לכל אשר נשמת רוח חיים הישראלי באפיו אם שיסביר
פנים לאמונתו בסברא שכלית או לא יחוש על קיומה ממקום אחר: כי העקר אצלנו
לעולם כל ישוט כל ישראל יש להם חלק לעה"ב. אמנם גם את זה לעמת זה יגאתי
להשכילך בינה כי משפטי ה' רוצה לומר משפט העיון ומשפט האמונה שניהם אמת
צדקו יחדיו כי אין האמת נדחה מפני האמת וטוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח
ידיך כי הדת והשכל שני מאורות. או יאמר באמת ובתמים כי שני המשפטים הנזכרים
צדקו יחדיו ועוכים השני מן האחד. לכה בא דודי נצא בדרך אחרת אל ביאור הפסוקים
הנמשכים מתורת ה' תמימה והלאה. וזה כי שלשה המה מיני ההקדמות האמתיו' אשר
תלקח מהם ראיה צודקת בכל הדרושים ואדני המופתים עליהן הטבעו'. הא' מן החוש.
הב' מן השכל. הג' מן הקבלה ולשלשתן רמז אליפז באמ' אחוך שמע לי (מן השכל)
וזה חזיתי ואספרה (מן החוש) אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (מן הקבלה)
ועליהם אמר שלמה בחכמתו דברי קהלת (אשר בידו מחקרי ארץ בעיון צודק כשלם
בהקהל) בן דוד (וקבלתו נאמנה מאד) מלך בירושלם (והיה ספק בידו להשלים
הנסיון משאת החוש וכמו שביאר שם החכם רבי יצחק עראמה. והנה כנגד שלשתם
אמר דוד תורת ה' תמימה משיבת נפש (מן השכל) עדות ה' נאמנה וגו' (מן הקבלה)

כמו

כמו שקדם הבאור על שניהם · ובאמרו פקודי ה' ישרים וגו' מצות ה' ברה וגו' באר ענין ההקדמות שאמות החדוש ונולד מהן משני הנדרים אשר זכרנו · אחרי כן יצא וזרז אוחזות לבאר לנו כי החוש גם הוא יום ליום יביע בחינת זה לישרים בלבותם המסתכלים באספקלריאה מאירה ברה וזכה · המה ראו (דרך משל) כן תמהו כי לא ינום ולא ישן שומר ישראל באורך גלותם עם היות כל האומות הקדומות עובדות כוכבים ומזלות אבד זכרם המה וכא"זל גדולה כבשה גדול הרועה · והנה בה מבשם זה עני קרא וה' שמע ועשוקים כמלפים מיד עושקיהם בה אשר לא בתורת מנהגו של עולם וכיוצא בדברים אלו אשר יוסיפו תת בה ראיה מן החוש על מחדש ברצון שליט בעולמו לעשות כו מה שלבו חפץ על כן אמ' יראת ה' טהורה עומדת לעד כי לעולם ראיה זו מאמנת לכל · ואמר כי משפטי ה' אלה שלשתם אמת צדקו יחדיו · והמשיך עוד דבריו ונתבארו ולא ימשו בפרשת גדולת שבחי התורה האלקית והישרותיה ולהורו' נתן בלבנו כי שלשת מיני הטוביות שהם מועיל · ערב · וטוב מצד עצמו · כלם נקבצו באו בעינינו כי הורה על המועיל באמרו הנחמדי' מזהב ומפז רב · ועל הערב באמרו ומתוקי' מדבש ונפת צופים · ועל הטוב מצד עצמו באמרו שאמ' גם עבדך נזהר בהם שעניינו כי לא לבד מצד תועלתם וערבותם היה זהיר במשפטי התורה כי גם היה נזהר בהם מצד עצמם להיותם אלו הטוב האמתי שראוי להתנשא התשוקה לעמתו ולבלתי לכת בעניינו לקראת השקפת חיצונית נכרית וז"א במאמרם עקב רב ידמה שבשמירתם ממש הוא נושא שכר שלם בעשותו מה שראוי ומוטל עליו לעשות · את המעלה מצד חשיבותו וזה אכלו כל פרי תשלומי שכר פעולתו כאשר הוא שם מפאר ומהדר מה שראוי להדור כי לולי זה היה מקבל בהבטתו ובתשלומו את חקו כמנהג בפעל הזה עצמו מקבל פרס ובלתי מכוין לזולתו עם היות סוף השכר לבא מסתלקת אחריו של בעל גמולות ובכן השלים הוראתו כי בתורה בכללו טוב ומועיל וגם ערב רב עלה אתם · ולפי שהיתה השתדלותו לבא בבנמון הויכוח עם הרבה כופרים שהיו בזמנו שרש פורה ראש ולענה כפנות התוריות וכמו שיורו משפטי דבריו במקומות שונים שמכללם (אמרו ובתקוממיך אתקוטט) את פני ה' יבקש להבין אותו ולסעדו ויבקהו מנסתרות ויהיה עם פיהו לטען בנגד הכופרי' בפנת החדוש וביתר העקרים מה שיספיק להוציאם מידי דופים ויצילהו מהטעאת טענותיהם המזוייפות מבית ומחוץ לז"א שגיאות מי יבין והוא דרך קריאה לאמר אתה ה' אשר יאמר עליך כי הוא מי שיבין שגיאות והנסתרות לפניך בגלות · רבה לא לנקות עצמי מנסתרות שלא אשגל בדבר הלבם ובכן יעלה כמחוני בתוכחתי על המזיכים · ובאמ' מנסתרות נקני כיון אל הכופרים בנסתר ומראים את עצמם כאנשי ארץ מאמיני עקרי תורתנו אך הם מכת הנבונים המזוייפים מתוכם ואנשים כאלה נדיבים שמור להשמר מאד מחברתם פן יתשו זו חבריהם על סמך אמונתם להיותם נראים בתומכי ידי התורה והאמונה · ונאים עליה שלא כדרכה דרך מארב · ועל זאת יתפלל כל חסיד להבדל מהם ומדבריהם המשוכבים ביותר כי רגליהם לרע ירוצו והשמירה מהם קשה עד מאד · ועל כן אמר אחר כך גם מזדים חשוך עבדך ובכה לא בלבד תנקני מנסתרו' המזוייפים אשר בתוכם ישימו אורבם ושכינתם מרובה בלי ספק כאמור · אבל גם מזדים שרשעתם מפורסמת

משוך עבדך וגם שם יד עזרתך תנחני עם היות שסבבתם לא כבדה מאד · והלא זה אשר ירננהו המלך דוד באמ' סי' נ"ה לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו · אך ימשלו כי אז אותם ירננם שאלתי ובקשתי שתחשוך עבדך מהם ומהשמעותיהם · אוננה מפני יראתי מהם בעת היותי בדעת נלוזה ומיושבת ולא תלקח מזה הנראה על היותי בלתי מוגא בנפשי רוח מלא מאלה לגבר חילים בויכוחי עליהם · כי זאת לא זאתי · רק אולי יכונו שלא ימשלו בי אז אותם בהתהלכי בתום לבבי בלתי מכין עצמי אל מול מערכתם לסבת איזו טרדה או מחשבה נוכרת כי אז ירא אנכי אותם פן יבאו להכותני בטענותיהם המזויפו' כפירה מבית ומחוץ אשא ידי ורגלי להשיב על תוכחתם בפי הבירך · ותפלתי זכה שעזר מצרי תהיה עד תשיתם הדום לרגלי מנוצחים ממני כי את אשר תשים בפי אותו אשמור לדבר ונצות רב ועצום יהיה תלוי כי בנקיתי אותם מפשע רב אשר היו שקועי' בו · והוסיף עוד לומ' יהיו לרצון אמרי פי ותחת דבר שתים זו שמענו הא' כפשוטו שיהיו דבריו לרצון לפני ה' · והב' שדברי תשובתו לכופרים יכנסו באזניהם עד שיהיו לרצון להכניסם בברית לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד · והגיון לבי וגו' ירצה סוף דבר כל הגיון לבי לפניך שאני הוגה ומחשב בו תמיד יומם ולילה אינו אלא שאתה ה' שהוה את העולם ומחדשו מאפס מוחלט תהיה צור לבבי וחלקי לחזקני בויכוחי · כי בנצחונך אני בא על אויביך הכופרים ומלתך על לשוני להגביר בה מופתי לה שבית שאון ימים · וגואלי שתנקני מנסתרות ואל ימשלו בי אז אותם כמדובר · והיו היה דברו יקר במזמור קי"ט על קיום מאמרו היוצא מפיו הנה על הוראת החדוש כמדובר באמרו שם לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד ירצה לעולם ה' דברך בענין החדוש נצב בשמים ובהוראתם למעיינים על הדרך המוזכר למעלה · ומי שאינו רגיל בחקירה עיונית לדור ודור אמונתך (בעדות ה' נאמנה בראשית ברא אלקים · ובדרך הנסיון הנמשך תמיד מיום ליום כאמור) שכוננת ארץ ותעמוד · ואמת ה' לעולם :

הדרוש החמישי

* מגלת סדרים *

כלל הדרוש · קמה אלמתו וגם נצבה על שלשת חלקי הסדר הנקראים טבעיי' בחיריי' אלהותיי' · שכלם נכללו בדברי הגמרא הראשונים פ"ק דברכות · ומשם נתגלגלה אל ג' סדרי הלמוד שהאחד מהם מיוחד אל המצאת שמלאכים או שחכמים והב' אל למודים והג' אל זכרונם · עם הוראת אופן הלמוד מן הקל אל החמור וצורך למידת החכמות בהדרגה ובסדר · ותעיר גם כן על הסדר הנמצא בחלקי המאמר הכללי · והכל דרך הערה בלבד שנים שלשה גרגרים בראש אמיר :

פק

פק' דברכות על משנת מאימתי קורין את שמע בערבין ·

תנא היכא קאי דקתני מאימתי · ותו מאי שנא דקתני בערבין ברישא ליתני בשחרין ברישא · תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך וגו' ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב וגו' אי הכי סיפא דקתני בשחר מברך ברישא · ליתני בערב מברך ברישא תנא ערבין תנא ברישא והדר תנא בשחרין ואדקאי בשחרית מפרש מלי דשחרית והדר מפרש מלי דערבית :

מה יפו פעמי הסדר בכל הדברים מתפרסם אחר ממה שמצאנו שדי שגיא כח כענין הסדר הזה כי הצור תמים פעלו בסדור שלם מכל בר עד שאמרו עליו היותו כיתום כל המלאכות וסדרם · ומעשה ידיו בסדר וביושר מגיד הרקיע אשר לסדור הככבי' במשמרותיהם קראו הלטינ' בשם מ"ד"י כגזר מלשון סדר · על כן קמתי ואתעורר להוציא למרחב רגלו ולהודיע מה יהיה משפט הסדר ומעשהו למען כרעה כרדפ' להתנהג על פיו · ואם אלהיכם את גבולו תרוץ בו קור' ולא תיגע תלך בו ולא תיעף ·

דע כי קוינט' אליאנו במאמר הז' ממחברת הלכותו גמר אומר שאי אפשר לשום לו חק ומשפט בגבול כגזור קיים ונכחי · רק הכל כפי מה שהוא ענין על כל המעשה ששׂ בעונתו ושעתו · אמנם ראיתי חולקים על כונתו אומרים אמור כי עם היות הדבר קשה ונשגב · עד הנמנע לא כא' · ושפטו שפוט כי יש ויש חקים ומשפטים ישרים על אודות הסדר ואף על פי שאי אפשר לעמוד על פרטי הדברים ולגזור חקה אחת לכלם אבל סדורם · אחרי רבים להטות והוכן משפט הסדר על כשאו על פי הרוב · ואם מעט נשאר בשנוי הסדר ההנא כפי טבע חומר הנושא הבלתי סובל אותו · ונחשב לנו כפי שנוי לבלתי לכת אחרי שמירת חקות הסדר הכולל המוכח · יחליפנו וימיר אותו ולפי צורך השעה ובכה כמה לעצמו על דרך אמרם חכמים שילא הותרו הבמות · ומכלל דיני הסדר יהיה ההתרחק ממנו בכל מקום אשר יכיר בו מניעת תועלתו ונחשב לו באתו מענין הסדר הכולל ההוא טוב ומועיל באשר הוא שם · כמו שהתרופות יחשבו אף הם מכלל הדברי' המבריאים לעת תמוט רגלו של בעל המחלה עם היותם כאשבי' רעים ומזיקים בהתהלכו על משענת בריאותו · וכמו שהחכם ששרנו המליץ על כיוצא בזה מאמר הכתוב חבורות פצע תמרוק ברע כי התרופה המשלשלת דרך משל תזיק לבריא והיא לו חבורות פצע ותועיל לחולה והיא לו תמרוק ברע · והחולקים הללו תזל אמרתם לא זוק הסדר אשר על פיו יבאו ויבאו הדברים כלם · לג' ראשים · יש דברים בעלי סדר קיים ליצר כענין השנים שעליהם אמרו ז"ל אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו · אמר רבי יצחק אמר הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שבאות מסודרות מששת ימי בראשית ועד עכשו כשלג ילבינו · ויש אשר לא יהיה להם סדר מגד עצמם או אף על פי שהיה אפשר להמצא בהם סדר מה · מכל מקום אין אנו נמשכים אחריו אבל כקשור דבר בדבר כפי הזדמנו' הספור אשר הדרך המשכו ויפתח פתח לחבר החלקים או עם אל על דרך הואיל ואתא לידן וכו' · ועוד יש שם דברים יעזות סדורם הטבעי בכונת מכוין להקדים המאוחר ולאחר המוקדם · הסדר הא' מאלו הג' נקרא טבעי · הב' בחירי ·

והג' מלאכותיי · הטבעי הולך על ארבע לארבע פנות שבחינות אשר כפישון יאמר
בדבר מה היותו קודם לחבירו או מתאחר ממנו הא' קודם בזמן כיום אתמול כי יעבור
בערך אל עצם היום הזה · הב' קודם בטבע בקדימת הסוג אל המין והחלקים אל הכל
והסבה אל המסובב · והנושא אל המקרים כי בכל אלה בהמצא הקודם לא יתחייב מציאו'
המתאחר אבל עם מציאות המתאחר ימצא גם כן הקודם בהכרח · הג' קודם בהנחה
כהולך מעיר אל עיר כי המקום אשר יפגע בו תחלה הוא הקודם בקדימה זו ובשובו אל
מה שממנו תהיה בערכו הקדימה להפך · כן בהבחינו אברי בני אדם ויבא גבולות אם
מלמעלה למטה ואם מלמטה למעלה · אל מקום שהבחינה הולכת · שם דין קדימה
באברים אבל האופן הזה מהקדימה · הד' קודם במעלה וחשיבות כקדימת הזהב אל
הכסף · או בהפוך הוא לתלות הקדימה בפחות כאמרנו שהעופרת במיני המתכות הוא
הראשון והזהב אחרון אלא שהסדר הזה כראה היותו ממין הסדר המלאכותיי · ויקרה
לפעמים שדבר אחד בעצמו קודם לחברו ומתאחר ממנו בבחינת קדימות מתחלפו' כמו
שהנערות קודמת אל הבחרות בזמן ומתאחרת ממנו במעלה וחשיבות ומזה ידענו גם
כן כי אפשר שוא להיות הסדר הטבעי בבחינה אחת בלתי טבעי בבחינה אחרת · והנה
שומרי הראות הסדר הטבעי הלא המה כותבי דברי הימים ומספרים ענינים שקרו ולא
תספיק להם השקפת סדר הזמנים לבל יקרה בלבול בעניניהם · כי ישגיחו גם כן על יתר
מיני הקדימה הנז' על כן יקדימו סבות הדברים המסופרים וסבות המציאות אליהם
וכשיזדמן להזכיר שמות שרים ונכבדי' יזכירו טבעם ותכונתם כי בהיותם בעלי הדברים
שהם המסופרים יש להם דין קדימה טבעית בערכם · וכן בזכרון מקומות וארצות
הישוב ישמרו סדר הנחתם בקדימה ואיחור באופן מסכים עם מציאותם באקלימים ·
ובהתהלך רעיונם לשוט בארץ יבאו אותו בהדרגה ויזכירו המקום שיפגעו בו תחלה
בדרך אשר הם הולכים בבחינה ההיא המוכנת לעיונם · וכמו כן ישיתו לבם לקדימת
המעלה והחשיבות כשיזדמנו לפניהם דברים מתחלפים לספרם יחד כי מקרה א' להם
בזמן אחד שאז ישפטו הי מינייהו עדיף במעלה וחשיבות להיות לו משפט הבכורה
בקדימת ספור ענינו · ואולם למען לא יתערבו להם הדברים בספור כלם בבת א'
ימשיכו ספור האחד מהם להשלימו עד שיעור ראוי ולא יחושו בזה אם יהרסו גבול הזמן
המשותף אל המאורעות האחרות אשר קרו בעת ההיא · וכל זה יאות להם למען לא
יתמהו ותשאו לבלבל דעת הקורא · ובזה הצד כראה היותו יוצא במעט מן הסדר הטבעי
ונכנס בתחומי הסדר המלאכותיי לסבת קלות ההשגה · והסדר הבחירי אחריו כל
אדם ימשיך ברוב ספוריהם אשר יקושרו באופן זה מהגלגול · אמנם המלאכותיי הוא
אשר לא יאות רק לחכם חרשים ונבון לחש להקדים המאוחר ולאחר המוקדם לתכלית
למוד מועיל בחכמה ודעת · שלשה אלה סוגי הסדר היושבים ראשונה במלאכת הסדור ·
ואולם בפנה כל בחינת סדר על פי אחת מהם או שנים מהם או שלשתן כפי צורך הדברים
אשר ידובר בם · ושלשתן כללו בדברי שנאמר הראשונים אשר היו לראש פנת הדרוש
להוריע ולהודיע כי דרך זו ישלכו בכל החבור המעולה ההוא לפעמי' ימשכו בו כפי הסדר
הטבעי בקדימת זמן או מעלה ולפעמי' אחר הסדר הבחירי לסמוך דברו' אגב דבר אחר

ופעמים

ופעמים גם כן ינהגו מנהג הסדר המלאכותי להקדים המאוחר ולאחר המוקדם לאיזו סבה מועילה. כי שם אמרו על משנת מאימתי קורין את שמע בערבין כו' תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא דקתני בערבין ברישא לתני בשחרין ברישא. תנא אקרא קאי דכתב בשכבך ובקומך וגו' הרי לך הסדר המלאכותי שבמלאכת מחשבת הקדים ערבין לשחרין עם היותו ראוי להקדים שחרין דעדיפא במעלה וחשיבות. כי כיון מלאכתו להמשך אחר לשון הכתוב דשפי עדיף וכזה השיב לשאלת היכא קאי. גם לשאלת מאי שנא דקתני ערבין ברישא משום דאורחא דקרא נקט. ואי בעית אימא יליף מבריתו של עולם דכתיב ויהי ערב וגו'. הרי לך הסדר הטבעי כי כן סדר הזמנים. אי הכי סיפא דקתני בשחר מברך ברישא ליתני בערב מברך ברישא. תנא ערבין תנא ברישא והדר תנא בשחרין והדקאי בשחרית מפרש מילי דשחרית והדר מפרש מילי דערבית. הרי לפניך הסדר הבחירי שעקרו תלוי בהזדמנות מאן דסליק מיניה. ולפי דעת קצת מפרשים נראה שכך הוא דרכה של תורת ה' תמימה כי שלשת משפטי הסדר נדקו בה יחדיו וזה כי רוב דבריה נמשכים כפי הסדר הטבעי והשתדל הרמב"ן על זה במקומות רבים ומכללם פ' בהר סיני. והרבה דברים נסמכו על פי הסדר המלאכותי באמרם למה נסמכה פ' מרגלים לפ' מרים לפי שלקתה בנגעת על שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. הרי כיון מלאכתו לשנות סדר שמאורעות לדעת מי שסובר שמחלוקתו של קרח היה בחצרות קודם שלוח המרגלים שהיה ממדבר פארן להזהיר על הלימוד הזה. וכן נמשכה התורה על פי הסדר הבחירי בכמה מצות כאותן שבפ' משפטים. וכל זה לדעת קצת כמו שקדם. אמנם נראה מדברי חז"ל שכל התורה כלה עקר כונתה להמשך אחר הסדר המלאכותי כי אמרו במדרש מאי דכתיב אורח חיי' פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע מטולטלי' הם שבילה של תורה שאלמלא ידעו הבריות סדרה של תורה היו יודעים לרפאת את המתים ולהחיות את החולים. ובמדרש שוחר טוב (מזמור ג') לא ידע אנוש ערכה אמר רבי אלעזר לא נתנו פרשיותיה של תורה על הסדר שאלמלי נתנו על הסדר כל מי שהוא קורא בהם יכול להחיות מתים לפי' נתעלם סדורה של תורה. שנאמ' מי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עד עולם. רמזו בזה (כמו שכתב בעל העקידה שער ס"ז) אל הסדר הקודם שהיה לה אצלנו ית' כשהיתה אצלו אמון אשר בו היו תלוים הענינים הנפלאי' והוא אשר נתעלם ממנו ודברי המאמ' מוכיחים עליו באמרו ויערכה לי משומי עד עולם. אך אמנה כבר סדר אותם על סדר נכון בו ינהגו הספורים המפורסמים אליכו על האופן היותר מועיל שאפשר כדי שנלמוד משאיכותן דברים נכבדים ממוסר ודרך ארץ או בעניני הדיכים וכיוצא עד שאתי' על הפרשיות הנשארות על עמדם תפול שאלת למה נסמכו ומה בא ללמדנו וכו'. כל זה מיסודו של בעל העקידה ונכון הוא. וכבר אז"ל בתנחומא שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז. אמר ר' אלעזר הקפר העמוד הזה אם אין לו כותרת מלמעלה ובסים מלמטה אינו נראה יפה. אמר רבי שמואל בר נחמיה אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלה ובסים מלמטה. מה כתיב מלמעלה וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר וגו' ושבתה הארץ. ואחר כך פ' היובל ואם לא שמר שמטות ויובלות סוף שהוא מוכר את

ארבו שנא' וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכל הסמוכי' אחריו · גם הרא"בע עם היותו בלתי חושש למוקדם ומאוחר בתורה · טבע האמת הכריחו לכתוב בפ' שופטים בדברים האלה לאמר אף על פי שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה · יש כדמות דרש להדבק הפרשיות · וטעם שופטים · אף על פי שאתה חייב ללכת ג"פ במקום הכהנים משרתי המקדש ושם תשאל מהחקים והמשפטים · זה לא יספיק לך עד שיהיו לך שופטים בכל שעריך עכ' · וספר תלים גם הוא יושב בסדר עליון להיותו נוסד אכלם על פי הסדור הזה אשר בכל שדי יתלונן כאז"ל ז ברכות פק' ז אמ' ההוא כופר לרבי אבהו כתיב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו · וכתיב מזמור לדוד בברחו מפני שאול במערה · הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא · לכתוב ברישא · א"ל אתון דלא דרשיתון סמוכים קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן · דאמר ר' יוחנן סמוכים מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר · למה נסמכה פ' אבשלום לפ' גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו · אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו · אלא הוה · הכא נמי הוה :

נפשי יגאה בדברי לשוש על פני חוצות והנה זאת מצאתי הכר נא כי כל עומת שבאו שלשת סוגי הסדר אשר זכרנו · כן ילכו שלשת סדרי הלמוד המפורסמים כלשונם בשם מיטודי אשר עלה זכרונם בראשית אמריו של גאלינו אביר הרופאים בספרו המתואר מלאכה קטנה · כי הא' מהם הנקרא ריסולוטיוו דרכו סלולה מן הסבה אל המסובב והוא עצמו הסדר הטבעי · והב' הנקרא קומפוסוטיוו הולך רצוא ושוב מן המסובב אל הסבה והוא ענין הסדר המלאכותיי להקדים המאוחר ולאחר המוקדם בתכלית תועלת הלמוד כי בזה יקל דרך ההכנה כשילך מן הידוע אכלנו אל הבלתי ידוע · והג' הנקרא דיפיניטיוו סובב סובב הולך על חלקי הדבר העצמיי אליו אשר להם מבא בגדרו המיוחד · וכן בכל חלק וחלק מהם · והוא מענין הסדר הבחיריי מצד מה שיוקשרו בו החלקים על דרך הסמיכות וההזדמנות וראשון ראשון מתחלק בפתחי הגדר הלוך ילך ונושא משך אלומות הנגדרים בהתכת חלקיהם וביאורם · וכהכתן דת הגדר הא' יפתח פתח אל הבא אחריו כמו שיקרה בפתיחת פתח הספור הנמשך על פי הסדר הבחיריי כמדובר · וכמו שהסדר הבחיריי מועיל לזכור הדברים כי אין ענין הנכנת אור הזכירה בדבר מה אחר העלמו · רק על ידי העברת הרעיון בדברים הדומים ומן ההדמות ההוא יתעורר הכח הזוכר כדבר החוקרים והרי זו סגולה מיוחדת בסדר הדיפיניטיוו להיותו מטיב הזכרון כשלם שבפנים · ולמען תקח אזנך שמץ מנתיבות כאלה · הסכת ושמע ידידי כי כבחינת הסדר הבאות למחברים המלמדים דעת את העם ככתוב יושר דברי אמת · שלא ידעו שלא הבינו כי שלשה המה סדרי הלמוד מטובי נעד בדרכי מחברת החכמה או המלאכה · בדרך א' יבאו אלינו להשכיל אופן המצאו החכמה והמלאכה להכין אותה ולסעדה ולהעמידה על מתכונתה · הוא הנקרא סדר ההרכבה והחלוקי' וזה שמו אשר יקראו לו כלשונם ריסולוטיוו · הוא ההולך קדמת אשור בהשקפת התכלית וממנו הלוך ילך המחשב מוליך ומביא מדבר לדבר עד עמדו על התחלות הראשונות · והרי זה כענין משלול ודרך העגה המסבבת וכאשר מהשקפת התכלית אל מה

שראוי להיות תחלת המעשה כהשגת התכלית ההוא · וכדרך משל טוב דמה לך ידידי כי בראשית מלאכת בנין הבית תשוטט מחשבתך אל התכלית שהוא להיות לך מקום למחסה ולמסתור מזרם וממטר יומם השמש לא יככה וירח בלילה ובכן יעלה כדעתך צורך דבר מנין והוא הגג אשר אי אפשר קיומו בלעדי הכתלים גם אלה נמנע היותם בזולת אבנים וטיט וכיוצא מהדברים השייכים · עד כה סופא דמלתא כפי הדרך הראשון הזה אשר בו המצאת הדברים הקרוב והרחוק הצריכים אל הגעת התכלית המבוקש :

ובדרך שני יטייבו לכת להבין ולהורות בהרכבת מאמר כל פרט ופרט מחלקי החכמה או המלאכה אשר סובב גולתה הועלתה בדרך הא' ונקרא סדר ההרכבה וכלשונם קומפוסיטיוו הוא המסב את פניו אחורנית ללכת מן ההתחלה אל התכלית והרי זה כאשר ידרוך הדורך בסלמת העלה היעונה והנחתה אל אור הפועל בדרכים גלויים אשר הורו בתנאיהם הפרטיים מוטל עליו ביותר בשעת מעשה · והמשל בדרך הב' הזה תפנה ללכת למסעיך ופניך אחורנית ותאמר הבה נלבנה לבנים ותהיה לך הלבנה לאבן והחמר יהיה לך לחמר באות אל בנין הכתלים ומהם אל פרישת הגג והאהל והכל כבתחלה שלמה פרטית יותר ממה שהיתה בתחלה כנאתך לחשוב מחשבות לעשות כנערך בכתיב הראשון ההוא דרך כללי · והדרך הג' הוא המשעול אשר לו גדר מזה וגדר מזה מועיל מאד לעשות המזכרת הוא הנקרא סדר גדריי וכלשונם דיפיניטיוו והוא המסובב את כל דברי החכמה או המלאכה ההיא על ידי גדר וגדרי' כי ינתח לנתחי' חלקי הגדר הקודם ויגבילם בגדרי' בקצור נפלא וכן מגדר לגדר עד עשותו ועד הקימו מזימות לבו לבלול כל עניני החכמה ההיא באופן שיקמון הלומד ממנה מלא קומתו את הזכרתה · והמיון זה כשתאמר שהבית הוא מקום מחובר מגג וכתלי' וכו' נעשה למחסה ולמסתור · אחר כך תקח חלקי הגדר הזה גג בפני עצמו וכותל בפני עצמו וכו' ותגביל כל אחד מהם כגדרו המיוחד וככה תעשה בחלקי הגדר ההוא גם כן עד יותכו כל החלקים ותגיע אל הדברים מפורסמים מצד עצמם והכל בקצור נפלא וברים מלין למען יקבל בו הזכרון התועלת המקווה ממנו כמאמר רבי אבהו בתנחומא פ' תשא על ויתן אל משה ככלותו · כל מ' יום שעשה משה למעלן היה לומד תורה ושוכחה · לסוף מ' רבוני הרי באו מ' יום ואיני יודע דבר מה עשה הקב"ה משהשלים מ' יום נתן לו התורה במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלותו · וכי כל התורה למד משה והלא כתיב ארוכה מארץ מדה · אלא כללים כללים למדו הקב"ה למשה שנאמר ככלותו עכ"ל · ועוד אז"ל בספרי יערוף כמטר לקחי היה רבי יהודה אומר הוי כונס ד"ת כללים שאם כונס פרטים מיגעים אותו ואינו יודע מה לעשות · משל לאדם שהלך בקסרי וצריך מאה או מאתים הוצאה נוטלן פרט מיגעים אותו ואינו יודע מה לעשות אבל אם מצרפן ועושה אותם סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה · וכשתבחין ענין הסדר הגדריי הנז' תמצאהו מסכים לזה מכל צד :

והנה המלמד לאדם דעת במלאכת הבניה יפלס נתיב לסדר למודו בא' משני הדרכים הראשונים (כי השלישי כתיחדה תועלתו להטיב הזכרון) אם שילמדהו תחלה ענין הגג ואחר כך ענין הכתלי' ואחר כך הלבנים והחמר וכיוצא · או שתהיה ראשית מלאכת למודו מן הרחוק אל הקרוב והלמוד בכל אחד מהם

שזה במלאכות המעשיות · אמנם בדברים העיוניים דרך המנהגם יהיה כסדר ההתכה והחלוק · ודרך למודם יהיה טוב ומועיל יותר בסדר ההרכבה · כמו שבעל הדקדוק בשומו אל המדבר פניו שיהא מתוקן כפי היכולת ואל המכתב שיהא כתוב ויושר מיוסד על המחוקה בלבבו יחשוב כי ידיעת הכל לא יתכן רק בקדימת ידיעת חלקיו · על כן בראותו כי הספורים מחוברים ממלות והמלות מחוברות מאותיות ולכן ראה הרבה שאי אפשר לדבר בענינם על סדר זה · יהפך סדרם ללמדם על דרך למוד ההרכבה בהקדימו למוד הפשוטים שהם האותיות מהותם וסגולותיהם ומקריהם כאמצעות החלוקה וכיוצא משאר סבלים השכלו' · ומשם באורה הוא הבאור במתיחס אל המלות ומהם אל הספורים השלמים · ככה יעשה לאיש החפץ בעקר מלאכת ההגיון כי יהיו תוגאותיה על פי סדר ההתכה והחלוק כאמרו שאלתי ובקשתי לעשות לי כוכים למלאכת הסבחנה בין האמת והשקר וזה אמנם יהיה בסדור אופן ההקש המופתי המוליד ידיעה ברורה בדברים · אמנם זה לא יתכן רק בידיעת ענין ההיקש בהחלט · ואם לא נדע תחלה ענין ההקדמות שההקש יחובר מהן שהוא עמלו בוכין בו · ואיך נדע נרדפה לדעת זה אם לא תקדם ידיעת ענין הגבולים המרכיבים אותן · סוף דבר אין לידיעה זו מבא כלל זולתי על ידי ידיעת החיוב והשלילה וענין השם והפועל ובכן תכנה ותכונן מלאכת ההגיון כנתיב סדר ההתכה והחלוק :

מעתה באו חשבון על פי סדר ההרכבה אשר לעומתו ללמד כל פרט ופרט עם הודעת ענינו וסגולותיהם והבדליהם מן הפשוט אל המורכב וממנו אל מורכב יותר ממנו עד תכלית אור עם חשך להבדיל בין האור האמת לחשך השקר וזה דרך ישכון אור הלמוד אצל ראש החוקרים המפורסם לגבר אשר דרכו נסדרה במחברת ספרי ההגיון אשר שם דרך כתיבתו בסדר ההרכבה כמו שבסדר ההתכה והחלוק חבר גאליינו ספרו המבוכה מתכונת מלאכת הרפואה אלא שקצר מאד זה מה שהתרע כאריכות דברים · וידוע כוננו גם כן ספר נקרא מלאכה קצרה על אופן שסדר הגדריו כי תחלה הגביל גדר מלאכת הרפואה באמרו שהיא ידיעת הדברים הבריאים והבלתי בריאים והממוצעים ביניהם אחר כך נמשך להודיע ענין כל חלק וחלק כהגבלת גדריהם וזוא הדרך זו יהלך בכל הספר ההוא · ומכל מה שכתבנו בדברינו על ג' סדרי הלמוד שזכרנו רישומו של כל א' מהם כבר כמה שהפילוסופים יש לו יתר שאת מצד שיותו מועיל מאד בהמנהגת החכמה והעמדתה והקומפוסיטיון עשר ידות לו לענין היותו כאות של הרחבת הביאור והלמוד · והדיפיניציון אמין הנה בתועלת הזכרון והם ג' סגולות ידועות להם אצל החכמים המפורסמים · וסי' בראתיו יצרתיו אף עשיתיו · בראתיו על המנהגת החכמה · יצרתיו על הנטירותה בזכרון · אף עשיתיו על תיקון ביאורה ולמודה :

ועתה לך נא בכח האכילה הזאת לשמור את דרך מאמרם ז"ל במדרש משלי ובויקרא רבה עם היות בין ב' המקומות חלוף לשון ותבקש זאת מידם לגלות עיניך אם בכלל דבריהם דברי בשלשת סדרי הלמוד שקדם זכרם · אמרו שם ראמות לאויל חכמות רבי חנין דצפורי אומר למה הד' לתלולית של עפר · הטפש אומר מי יוכל להסירו מכאן · והפקח אומר לא אדם א' כתבו כאן אני אסיר מפלס · (פי' קופה שמוציאים בה זבל) אחת היום ואחרת למחר וכו' · ר' אומר לככר

תלוי בשמי קורה הטפש אומר מי יעלה לשמים · והפקח אומר לא אדם א' תלאה אקשור קנה על קנה ואורידנה · רבי לוי אומר לקרסטל · (פ' סל) נקוב שמכנים בזה ומוציא בזה · הטפש אומר מה הנאה יש לי בזה · והפקח אומר לא שכר יגיעה אני נוטל · ע"כ · והנה הדברים שמחים בכתיבתם במה שקדם לא נפל צרור ארצה · כי רבי חנן אחז דרכו על סדר ההתכה והחלוק מלמעלה למטה כהקירו משפלה אחר משפלה וכו' · ומשלו נכון מאד כי הסדר הזה המסוגל בהשגת החכמה המשים העקוב למישור והרכסים לבקעה · ורבי ופלס כתיב סדר ההרכבה מלמטה למעלה בקשרו קנה על קנה להוריד הככר ומשלו נאות מאד. לבנות שהחכמה בשם ככר כי כן המושכל מזון השכל · והסדר הזה מסוגל להכין מזון ש הלומר בהרחבת ביאור כאשר הראית לדעת · ומסכימי' דבריו עם המדרש האומר למה היו ד"ת דומים עד שלא עמד שלמה לבאר שהיו מימיו עמוקים וצוננים ולא היה אדם יכול לשתות מהם מה עשה פקח א' ספק (פי' האריכו כל ברכו מלשון משנה פ' י"ב דפרה האזוב הקצר מספקו וכו') חבל בחבל ומשיחה במשיחה ודלה ושתה כך היה שלמה ממשל למשל ומדבר לדבר עד שעמד על בוריה של תורה · ע"כ · ורבי לוי יכב גבולות הסדר הגדריו אשר לא למעלה ולא למטה רק בדרך אמצעי מתשוטט בגדרות מן הקנה אל הקנה מכנים בזה ומוציא בזה · ורמז בדבריו שעם היות החכמה הנקנית קלה להשתכח כי השכחה שכיחא ובאלו ידמה לקרסטל נקוב · מכל מקום שכר יגיעה הוא נוטל כי אוזן גבורותיו של סדר זה הוא מיוחד להעלו' נר הזכרון תמיד · ומה שאמרנו על הסדר הריסולוטיוו שהוא מלמעלה למטה והקומפוסטיוו להפך הוא בבחינת השקפת התכלית הנשגב באלו הוא במקום נשא וגבוה · כמו שהוא סבה לשאר הסבות · וידעתי גם אני שאם נאנו להשקיפו במקום נמוך ועמוק והתחלות המביאות אליו למעלה היטבו יהיה הענין להפך · אמנם הכל עולה לכונה אחת · ומשל קשירת קנה על קנה להוריד הככר משמי קורה עם משל ספוק חבל בחבל ומשיחה במשיחה לדלות מים מן הבאר העמוק יורו על ככה · ודי לנו לפי הכונה שתנועות שני הדרכים השכליים הללו הטבעיות זו לזו · ותנועת הדרך הג' הנקרא דיפיניטיוו הוא מכוון באמצע והיו עיניך רואות את מורך כבעל שערי אורה באמ' ואל תחשוב כי לשון עומק הוא כל דבר שהוא שפל ועמוק למטה ואינו כולל דבר אחר· אלא כל דבר שהוא נעלם ונסתר וקשה להשיג נקרא עמוק כמ"ש רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו וכו' · ובספ' היצירה אמר עומק רום ועומק תחת וכו' ע"כ · וכבר ידענו כי השגת התכלית קשה לעולם · עולני מדבר ושכלי ירד לגנו לג' ערוגות בושם הסדר הנז' ורוח על פניו יחלוף תמונה לנגד עיניו שהנה הנם מכוונים בתנועתם השכלית כנגד שלשת מיני תנועות שבמציאות לדמיון מה שכתב הראב"ע בתחלת ספ' נחות וז"ל בעבור שנבראת נשמת האדם בצלם אלקים ידמו מעשיו אל מעשיו והנה סוד כל התנועות על ג' דרכים שתנועה הא' מהמוצק שהיא כנקודה בתוך עגולה וזאת תנועת האויר והאש שהיא תנועה מלמטה אל מעלה כי הארץ אמצעית בתוך הגלגלים ומוצקה היא מוצק גלגל המזלות · והתנועה הב' אל המוצק וזאת תנועת המים הארץ שהיא תנועה מלמעלה למטה · והתנועה הג' סביב המוצק · וזאת תנועת הגלגלי' שהיא תנועה לא למעלה ולא למטה ·

וכאשר חפשתי דברי התנועות הנקראות ז' מלכים · מצאתי המוסדים מהם הם ג' חולם חירק ופתח גדול · והד' הנשארים מורכבים מאלה · והנה תנועת החולם למעלה ע"כ צורתו נקודה למעלה וכו' · ותנועת החירק למטה ע"כ צורת החירק למטה וכו' ותנועת הפתח לא למעלה ולא למטה רק · היא אמצעית וצורתו קו להורות על קו העגולה וכו' · ולא יכלו המדקדקים לשומו באמצע האות ולא למעלה שלא יתערב עם הרפי וכו' ע"כ · ועל דרך זה ג' סדרי הלמוד הלא הם מסלות בלבבם מתנועעות אחת הנה ואחת הנה של אשר יהיה שם הרוח ללכת יסבו בלכתן על שלשת הסביבות בלכתם ילכו · מן הסבה אל המסובב בדרך הריסולוטיוו · ובעמדם יעמדו בדרך האמצעי הנקרא דיפיני'טיוו · ובהנשאם מעל הארץ ינשאו לעומתם מן המסובב של הסבה בדרך הקומפוסיטיוו כי רוח החיה באופני' מתחלפי' רצוא ושוב כמראה הבזק סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח · ואולי כי לשלשת התנועות האלה השכליות כיון המליץ באמרו שמים לרום וארץ לעומק ורוחב לב נבון אין חקר · ועל כונה זו המליץ מאמר אדון כל הנביאים · כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה · ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו · לא נפלאת היא ממך להשתדל על השגת החכמה בדרך הקומפוסיטיוו שהתחלתו ממך רוצה לומר מלמטה למעלה · ולא רחוקה היא להשתדל על השגתה בדרך הריסולוטיוו המתחיל מן הסבה התכליתית הרחוקה מלמעלה למטה · ולביאור זה אמר לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו וגו' והם דברים נאותים מאד להתפרסם על ידם הוראת הסדר הריסולוטיוו · וכבר היה בכללם גם כן הקומפוסיטיוו כי דרך א' להם אלא שיתחלפו בבחינה כמו שזכרנו וכמו שמן השמים עד הארץ ומן הארץ עד השמים אין שום הבדל בעצם הדרך ומהותו אלא שבחינת המהלך מתחלפת בעלות וברדת · ועם זה גם באמרו ונעשנה רמז מספיק לדרך הזה שאין עניננו רק להוציא אל הפעל מה שהיתה המצאתו על פי הדרך הראשון · ומה שאמר ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו וגו' חקק בו צורת הדרך הדיפיני'טיוו שאיננו לא למעלה ולא למטה רק כאמצע מעבר אל עבר לא יפול בו לשון עליה וירידה אלא לשון העברה מצד אל צד כי ברחוב נלין להתהלך בחכמה לארכה ולרחבה על ידי הגדרים כמדובר · כי קרוב אליך הדבר מאד כאן רמז בפרט אל הדרך הקומפוסיטיוו כנגד אמרו לא נפלאת היא ממך שעם היותו בכלל כמו שזכרנו רצה לפרטו בפני עצמו להיותו מיוחד אל הלמוד באמור · וחזר על שלשתן באמרו בפיך ובלבבך לעשותו כי בפיך רמז לריסולוטיוו להיות הסדר ההוא מניח החכמה אך דבר שפתים כי לא בשלמות עיון · ובלבבך רמז לדיפיני'טיוו המועיל מאד להיות החכמה ערוכה בכל ושמורה בלבו של אדם · לעשותו רמז לקומפוסיטיוו אשר יביע אומר ויחוה דעת ללמד את החכמה בשלמות · ואפשר לכלול במאמ' הנז' כונה אחרת מועילה בסדור אופן הלמוד כי הפרש גדול יש בין סדר הלמוד לאופן הלמוד וזה כי סדר הלמוד עניינו לסדר כל חלקי החכמה איש על דגלו כמו שזכרנו · ואופן הלמוד יפול בכל פרט מהחלקים ההם בפני עצמו לבא

עד תכונת הככבים הדרוש ההוא בכללה ׃ ובעת יאמר אבל בחינה זו כי החכם השני רא׳ דברי הראשון היותם בלתי כאותים אל סדר אופן למידת החכמה כי השמיר עפר התלולית מתחיל מלמעלה למטה ואין זו דרך הלמידה רק היא מן הדברים השפלים והקלים אל הרמים והנשגבים ׃ ובכדק כל אמרי פיו כי זאת תורת האדם הטבעית לו בדרך השגותיו (כדברי הפוקר כראשון מספ׳ השמע) לקנות כרור ידועה מן הקל אל החמור וכן רמז הכתוב באמרו ויהי קול השופר הולך וחזק ׃ ואז״ל למה רך בתחלה לשכך את האזן כמה שיכולה לשמוע ואלף זעירא דויקרא אלקים אל משה וידבר ה׳ אליו וגו׳ תוכיח על זה ברמז קרוב אל צורך ההתחלה מן הדברים הקטנים והקלים אל הגדולים והקשים והנשגבים מהם ׃ ולשון הקדש עט סופר מהיר בהוראת זה אשר הונק חן בשפתותיו להורות ענין הודעת החכמה בלשון אלף באמרו ואאלפך חכמה (איוב לג) כאלו אמר אלמדך חכמה מן הידוע ש׳ הנעלם כמו שהאלף היא האות הראשונה הנגל׳ יש אצלנו ׃ ורמז עוד אל הוראת הדבר בשפתיו האמיתיות שים שמשו ויעלו במעלות המופת עד התחלה והקדמה ראשונה גלויה מאד אבל הנזמר שהיא אצלנו במדרגת היסוד אל הבנין וכמו שהאלף באותיות היא ראשיתם ויסודם כי מטעם הפילוסוף בראשון מספ׳ המופת אין ההקדמות הולכות לבלתי תכלית כי תמנאכה מבוהה ומכב במושכלות הראשונות וכמו שזכר בעל העקרים מא׳ א׳ פ׳ י״ו ׃ וכאלו הלשון מורה דרך למלמד דעת אל הזולת שיזהר בהתחלות להניעם באמונה ובסדר נאות כי שגגת תלמוד בהתחלות עולה זדון כמה שימשך מהם ׃ כמו שמשלו משל לתועה בדרכים שראשית טעותו מזער ואחריתו ישגא מאד בהתרחק ב׳ קוים נמשכים מהמרכז א׳ סכה וא׳ הכה עם היות ראשית ריחוקם בלתי מ׳ שער ובטל במיעוטו ׃ והחכם וכסבה ידועת הדריסים למעלה למעלה עד ויתכו כל הסיקשים והמופתים אל המושכלות הראשונות ׃ ויהיה אם כן אמ׳ ואאלפך חכמה שוה לאמ׳ אודיעך חכמה כהדרגה מן הקודם אל המאוחר בקדימת האלף לשאר האותיות ואודיעך גם כן סבות הדבר הנדרש עד עלותן אל ההתחלה הראשונה שבכל יתר ההקדמות יונקות ממנה ׃ ׃ וכראה זה מסכים עם אפלטון בספרו הנקרא טימיאו וזכרו הפילוסוף בראשון מספ׳ הנפש אשר שם כפשנו מחוברת ממספרים א׳ ב׳ ג׳ ד׳ (סי׳ בא גד) מתיחסים עם נקודה קו שטח וגוף שהם כלל הדברים הנמצאים בעולם התחתון ׃ כי הקו מתפשט בין שתי נקודות ׃ והשטח צריך לנקודה שלישית כי אי אפשר בלתה להתחדש תמונה שטחיית בעלת קוים ישרים שהמשולשת היא הראשונה מהם ׃ והגוף צריך לנקודה רביעית כי בלעדיה לא תתחדש תמונה גשמית בעלת זווית שהמחודד המשולש הוא ראשיתם ׃ והמספרים האלה שהנפש מחוברת מהם מכוונים כנגד ד׳ פעולותיה הנמשכות מכח ד׳ התחלות ראשיות שבה והם שכל ׃ חכמה ׃ סברא ׃ וחוש ׃ השכל הוא אבל השגת המושכלות הראשונות והוא במדרגת האלף והנקודה ׃ החכמה היא אבל השגת המושכלות השניות והיא במדרגת הב׳ והקו להמשכנו בה מן המושכל הראשון שהוא הגבול הא׳ אמצעי אל התולדה ׃ הסברא היא במדרגת הג׳ והשטח וגם היא אבל השגת התולדה אלא שהיא נבדלת מן החכמה אחר שהגבלת החכמה אבל התולדה היא קיימת בלי פוס תמיד על מתכונתה ׃ ולזה שמו ערכה אל הקו ואל מספר הב׳

להיותה מן האחד אל האחד כנמנוס · והסברא אין לה מעמד קיים אבל התולדה הנמשכת מן הגבול האמצעי כי עדיין לבו של אדם נוקפו אבל תולדה אחרת מתחלפת לראשונה · והרי כאן נבחינתה ג' ענינים · גבול אמצעי · ותולדה נמשכת · ותולדה אחרת מסופקת · אמנם החוש הוא במדרגת הד' והגוף להיותו כח מעורב גשמי · והעירותיך על זה למען תכיר כי אצל הקדמונים הורגל לכנות המושכלות הראשונות בשם אלף ובכן מה שפירשתי על ואאלפך חכמה קרוב אליבו הדבר מאד · ועל הפכת הסדר הזה אשר זכרנו היה מפליג הנביא לאמר הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגו' רמז להפוך סדר האלף הנז' · והוא עצמו מאמר המקונן ותרד פלאים כמוזכר בדרוש המכונה אבלי ירידת פלאים · כי בלי ספק בלבול הסדר הוא מונע גדול בלמוד החכמה וכמו שכתב הרב המורה בראשון פ' ל"ד ששם עלו דבריו להודות שיש מוקדם ומאוחר בתורת סדר למידת החכמות ועל עוות דין קדימה ואיחור בהבעות ובהקדמות רבים השחיתו דרך עיונם כי הוכו בסנורי הסכלות וילאו למצא הפתח · על זה היה דוה לבו של ירמיה באמרו טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' · כלל בפסוק הזה ג' סבות לאבדת חכמתנו · בלבול הסדר אשר הוא שער לה' משכילים יבואו בו אל אמתת העיונים · טרדת הגלות · והעדר החזון · וע"ד המליצה והצחות כאמר כי אל שלשת המעיקים הללו כיון המשורר באמרו אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה · כי באמרו אותותינו לא ראינו רמז אל הפוך הסדר הנז' כי לא שמרנו ארחות יושר הסדר הראוי בלמוד וכאלו נשתנו סדרי בראשית באותיות האלפא ביתא ובכן על דרך עיוננו לא נגה אור רק אופל צלמות ולא סדרים · ובאמרו אין עוד נביא הדבר ברור על העדר החזון ובאמרו ולא אתנו יודע עד מה עד מתי וגו' מבואר נגלה ענין המעיק השלישי מטרדת הגלות : הן אלה קצות דרכי הסדר אשר לוקחו מדברי חכמים מתחלפים וחיים הם למוצאיהם רשומים וחקוקים בכתב אמת חכמינו ז"ל ואל תתמה מאשר הורגלתי לשאוב מים מבורות זולתנו שהרי הם אבלי נוזלים מתוך בארנו · צא ולמד מה שכתב החכם ר' שם טוב בעל ספר האמונות שער ג' פ"ד באמרו האמת כי המתפלספים גנבו החכמות וזייפום כי אין ספק כי ספרים רבים חברו הקדמונים כי ידוע הוא ספר חנוך ורבי שמעון בן יוחאי בספר הזהר וכתוב בו מן החכמות והתכונות וחכמת הכוכבים והמזלות וממשלותם ומשטרם וכו' והרב המורה בשני פ' י"א בזאת הודיע · גם בעל דרך אמונה כתב שהאומות שפע ימים יינקו מחכמת שלמה · הוא הדבר אשר דברו שחבר מאמר ב' ס' ס"ו וז"ל ומה תאמר בחכמת שלמה וכבר דבר על כל החכמות בכח אלקי ושכלי וטבעי והיו אנשי העולם באים אליו להעתיק חכמתו אל האומות עד שהודו וכל החכמות הועתקו משרשיהן וכללם מאתנו אל הכשדים תחלה ואחר כך אל פרס ומדי ואחר כך אל יון ואחר כך אל רומי ובאורך הזמן ורוב המניעים לא נזכר בחכמות שהם הועתקו מן העברים אך מן היונים והרומיים והמעלה לעברית כענין הלשון ומה שנכלל בה מהענינים עכ"ל · ודוגמת זה מאמ' א' סי' ס"ג · ואם כן מידנו הכל ומידנו נתנו לנו · ואם לוקח אני מדבריהם להסתפק מהם מים ומזון לצורך מה שאני

עליו

עליו מהדרופים את מי עשקתי ואת מי רצותי · לכן המים ולחמנו הם ומצד זה הוכשרו
למלאכת שמים וכהוניאבו יקר מספוני טמוני חול · את הטוב נקבל מהם ואת הרע לא
נקבל · וכדרך אז"ל על רבי מאיר · בחגיגה פ' אין דורשין היכי גמיר תורה מפומיה
דאחר וכו' · והתשובה אבלם רבי מאיר קרא אשכח ודרש הט אזנך ושמע דברי חכמים
ולבך תשית לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי וכתב על זה הרלב"ג סי' מ"ה כלומר
שרשעים הם ועם כל זה אמר הט אזנך · והיינו דאמרו במערבא רבי מאיר אשכח
תוחלא אכל גוה ושדי שיחלא לברא · ועוד אמרו שם ר"מ רמון מצא תוכו אכל קלפתו
זרק · וכתב שם כי על כן הביא הרמב"ם ז"ל בראש שפ' המורה פסוק זה של הט אזנך
ושמע וכו' · ואלת בעל נפת צופים בהקדמת ספרו על לשונו · ואתה בן אדם אם תחשוב
שאמנתי כי ידברו הנביאים בלשון מדברת גדולות למה שראיתי דבריהם מסכימים עם
הכמנא מזה אבל קצת האומות · לב הותל הטך והמכשלה הזאת תחת ירך ושכבת בחיקך
עמך ישב בקרבך בקשתני ולא מצאתני והייתי נקי מאלתך · ואם העולה על רוחך כי
לכן פניתי אל הדברים ההם והאמנתים להיותם קרובים לדברי הנבואה יתלכדו ולא
יתפרדו · אז רוחי בקרבי אשחרך וקרא ואנכי אענה ופי הוא המדבר הנני ע"כ · ועבור
שמלין מי יוכל לגלות לך תעלומות חכמתם ז"ל מתוך מאמר נפלא בענין הסדר המושם
בין חלקי המאמר ההלציי כי מראש הסדרים הנזכרים הראנו ומהרכבת הסדר הטבעי
והמלאכותיי השורנו · והמאמר הזה בא להם ז"ל במס' סנהדרין פ' נגמר הדין וז"ל אביך
האמורי ואמך החתית אמר אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה ·
דכתיב ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל · אמר לו בשעה שאל המקום ליחזקאל לך
אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך החתית אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה רבש"ע
אם יבא אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם כך ריבך ריב את רעך וסוד אחר
אל תגל · ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דאמר רבי יוסי בר חנינא ג' שמות יש לו
פסקו' · אטמון · וסנגרון · פסקון שפוסק דברים כלפי מעלה · אטמון שאוטם עונותיהם
של ישראל · סנגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח ע"כ המאמר · ועם כי תושיה נראה ממני
לסמוך ענין ביאור המאמר הלז על שרשי משכב חכמות רמות לאויל כמוני ראמות · אכן
שעיפי ישיבוני דברים מתיתבי' ש קונר מדעי ואם דל הוא ואין ידו משגת · ידוע למביני
במלאכת ההלצה כי חלקי שמאמר ההלציי בפי דעת מרק"ו טולי"או בספרו המכונה
פארט"יציאוני ואחרים זולתו הם ד' · הקדמה אשר בה יוכן השומע אל מול אמריו של
מלין · הגעה בה יובנו הדברים על סדרך שנמשכו · הוכחת דבריו עם סתירת דברי
המנגד · והחתימה אשר בה ישוב המלין לאחוז בראשי עקרי הדברים הנאמרים
להעלותם בקצרה אל מול פני זכרון השומע כי בהשקפתם יחד בשפה אחת ודברי' אחדי'
יתנו טוב טעם ודעת וירבו עצמה אל ספקת הרצון · והנה הרוח אשר עלה זכרונה
במאמר הנז' להיותו כפי הנראה מלאך מליץ על ישראל יתכן שהיתה קריאתו בג' השמו'
הנז' על שם ג' חלקי המאמר ההלציי מתוך הארבעה שזכרנו כי כנגד ההגעה נקרא
פסקון על היותו שניע ופוסק הדברים כמו שהם עם קצת הוכחה למה שהוא מלמד
סניגוריא עליו וכנגד הוכחת דבריו וקיומם עם סתירת דברי המנגד נקרא אטמון
להיותו

להיותו אוטם עונותיהן של ישרא' בסתירת דברי הקטיגורים ודחיית ראיותיהם · וכנגד
החתימה נקרא סגרון כי בהיותו חותם וסוגר המאמר בחכמה ודעת אין פותח כי כבר
סעלם בידו השגת המבוקש · ואמנם מה שלא נקר' בשם מיוחד מורה על חלק ההקדמה
יתכן שהיה זה לא' מב' טעמים · אם להיותה כוללת בשם פסקון כי אין ענין ההקדמה
רק ההכנה אל אשר יאמר אחר כך לא זולת · ואם להיות ההקדמה בלתי הכרחית אצל מי
שאין בחקו להתפש' כרשת אלקלקות הדבור הסלבי' וכמו שכתב רוד"לפו אגרו"קולה בס'
הדיאל"טיקה מאמר ב' סי' כ"ב · והנה אם כן מבלי אין מקום לא כלל אצל הבורא יתבר' ·
לא ראו לכנות הרוח המלין בתאר מתיחס אליה · ואת והלא שאר החלקים גם כן אין
בהם צורך בערכו יתברך אשיבך כי אף אמנם אין בהם צורך בערכו כי הכל גלוי מכל
מקום הרשות נתונה אל המלין ההוא להשיב אמריו נגד הקטיגור בשלם שבפנים · למען
יצדק בדברו יזכה בשפטו עם הודאת בעל דין השומע ומבין אונס טענות המלין ועונה
אמן בעל כרחו · ואין ספק כי הדברים הללו במלכותא דרקיעא הלא הם בעלוי רב רם
ונשא ונבוה יתר מאד ממה שהוא במלכותא דארעא · ולא כאמרו הדברים אלא כדי לשבר
את האזן · והכל יובן כפי ערך מדרגתו ושלמותו כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים ·
ומצאתי כתוב בספר התיקונים תיקון כ"ז דההוא מלאך לזמנין אתקרי פסקון פתחון
סגרון אטמון · אטמון בזמנא דאיהו אוטם חובין דישראל · סגרון בזמנא דסגר תרעין
דגלותא · פתחון בזמנא דפתח צלותין · פסקון בזמנא דפוסק הלכות דמתני' במתיבתא
תתאה והכי כל שמהן כפום שליחותיה והרי כל מלאך איסתני שמיה כפום שליחותיה
עכ' · ולפי זה לא חסרנו כל מארבעת חלקי המאמר הסלבי' כי כנגד ההקדמה בא הרמז
בשם פתחון אלא שבזה הוחלף סדר השמות אשר היו במאמר הראשון מסודרי' כהוגן ·
כל זאת באתנו להצהיל פני שטחיות הדברים כצפוי זהב נכחון וידעתי גם אני ודעתי
כי בפנימיותם דברים עתיקים חיים הם למוצאיהם אורך ימים בימינם בשמאלם עשר
וכבוד · הנה קמו אלומות אמרתי ותסובינה על ג' שני הסדר אשר הבכתי בחלוקה
הראשונה ונתגלגלו דברי על ג' סדרי הלמוד המפורסמים עם הודאת אופן למודנו מן
הקל אל החמור · ונורך למידת החכמות בהדרגה שכלם ענינים סמוכים ומצרכים זה
לזה והיו תוצאותיהם מן החלוקה הראשונה · ובא בתוך הבאים זכרון הסדר המשומר
ובא בחלקי מאמ' הסלבי' והכל בהערה בלבד שני' שלשה גרגרי בראש אמיר שאם באתי
במגילת ספר כתוב על הבאינו הנשקפו' על פני הסדר יהיה מאמרנו הורס גבול הכונה ·
והלא מראש בסדר דבר הרלב"ג בפתיחת ספר מלחמותיו שם שם לו חק ומשפט כחצבי
עמודיו שבעה וענינם אצלי מורכב מטבעי ומלאכותיו · אלין תכת כי באים הדברים
סיונהים מפיו בדרוש הלז והועלתה מרובה · ועתה מי חכם וישמור אלה
ויתבונן כי שלשה סדרים נפתחים לפניו · טבעי בחיריי ומלאכותיי שמכחם ימתיעפו
שאר מיני הסדר בכל דבר ודבר ומכלל הדברים הנאמרים יחומת אצלו כי אין הסדר
זולתי שמירת יחס נאות בהנחת חלקים בסדר המדרגה להיות הכל על מתכונת נאות
אל תכלית מכוון וכשיבולבל הסדר ההוא בין החלקים ההם לא יושג התכלית ההוא
בנקלה · ויעלה בידינו גם כן כי הקרבה דברים נראים מחוסרי הסדור · והעדר סדורם

הוא ענין הסדר הנאות כדבר ההוא לענין תכלית המכוון · והשב אל לבך מה שכתב
המורה פ׳ י״ט מהח׳ הב׳ ובפרקים הנמשכים אליו שמציאות זה ההתחלפות בתנועות
הגלגלים שאי אפשר לתת לו עלה עד שיהיה זה על סדר הנאות קנתה מקנתם ראיה על
כונת מכוין בחפץ פשוט · ובמליץ על זה ה׳ למבול ישב וישב ה׳ מלך לעולם · שע״י בלבול
הסדר נתעלה בהראות יכלתו שברא הכל ברצון פשוט · וזה הדרך הוליכו על ישראל
במדבר בנסיעת הענן בלי שום סדר ויחס במרחק הזמן אשר בין מסע למסע ככתוב
בפ׳ בהעלותך כל ימי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו · ובהאריך הענן על המשכן
ימים רבים וגו׳ · ויש אשר יהיה הענן ימים מספר וגו׳ ויש אשר יהיה הענן מערב עד
בקר וגו׳ או יומם ולילה וגו׳ או יומים או חדש או ימים · כונה ממנו להורות כי ענין
הענן ההוא היה נסיי לא טבעי כי מתנאי הטבעי להיותו בלתי סר מטבעו לעולם רק
הוא מוגבל אל פעולה אחת מסודרת וכמו שכתב בעל העקרים מאמר ב׳ פ׳ ב׳ והרבה
מפרשים בקשו להם חשבונות רבים ולא ראו כי הבלי יחס הוא ענין היתה למגמת דברי
חפץ ביחס הזמנים המתחלפים האלה הנאות בענינם כאמור ועל בלבול סדר כזה ואמ׳
גדולה עברה לשמה וכו׳ · וזכר נא מה יען דוד מלך ישראל בשנותו את טעמו לפני
אבימלך כי הוא היה בזאת סדרו הראוי לו בעת ההיא דאהני ליה שטותיה ושטותיה
לצורך הסבת המכוון · וכן יקרה בסדר הלמוד כי כל א׳ עשה יעשה לו שביל לעצמו פעם
בחוץ פעם ברחובות כפי חלוף הנושאים והכל יקרא סדר מתוקן וראוי בהיותו מיוסד
בדרך נאות אל הסבת החפץ : ואתה בני פלס מעגל רגליך וכל דרכיך
יכונו במדה במשקל ובמשורה ערוכה בכל ושמורה כי לא נכחד ענין בפסך ממך אשר
עשית בסדר רוקמת ביחס וערך מסודר אחד בערכך נפשות · וקרוב אליך הדבר מאד
להכיר בעצמך סדור הסקפים אשר תסדרם מכח טבעך · על כן לא יצא משפט מעוקל
לעוות כרוע הבחירה את אשר עשה האלקים את האדם ישר בא ולמד בעין רואה ואזן
שומעת להיות כל מעשיך בסדר נכתבים באשר תעשינה הדבורים · וכמו שהעירונו ז״ל
במדרש שיר השירי׳ רבי יוסי אומר כל מי שאומר ד״ת ברבים ואינם ערבי׳ על שומעיהם
כדבש זה שבא בגוף דבש נוח לו שלא אמרן · וביאורו אכלי · על מתיקו׳ הדבורים כדבש ועל
ערבות הסדר הנאות כמו שבגוף דבש ימצא סדר גדול ותחבולה מן הטבע רבה
מאד עד להפליא מהיות הבתים ההם בתמונה משושה לא עגולה ולא
מרובעת כדי שלא ישאר חלק מקום לאין צורך והרי זה סדר
טבעי מעולה מאד וכמו שכתב בעל העקרים בסוף
הקדמתו · והרחבתי ביאורו עם הנלוים אליו
בפתיחת הדרוש אשר נקרא שמו עליו
בירור התחלותיה של תורה · ראה
דרכיהם וחכם כי אז תלך
לבטח דרכך בלכתך
בדרך העיונים ·
תשב בסדר עליון ובצל שדי תתלונן :

הדרוש הששי

* דברים שקדמה בריאתם לעולם *

כלל הדרוש יטיל שלום בין פמליא של מעלה בדברים שקדמה בריאתם לבריאת העולם שנתחלפו בהם דברי הגמרא ופרקי רבי אליעזר ובראשית רבה כי יעשה כלם אגודה אחת על דרך מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי :

בפסחים פ' מקום שנהגו ובנדרים פ' אין בין המודר ובפרקי רבי אליעזר פרק ג' :

תניא ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם · ואלו הן · תורה ותשובה · וגן עדן · וגיהנם · וכסא הכבוד · ובית המקדש · ושמו של משיח · תורה דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז · תשובה דכתיב בטרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם · גן עדן דכתיב ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם · גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה · כסא הכבוד דכתיב נכון כסאך מאז · בית המקדש דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו · שמו של משיח דכתיב יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו :

ובב"ר פ"א :

ששה דברים קדמו לבריאת העולם · יש מהן שנבראו ויש מהן שעלו במחשבה להבראות · התורה וכסא הכבוד נבראו · תורה מנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו · כסא הכבוד מנין דכתיב נכון כסאך מאז וגו' · האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות · האבות מנין שנאמר כענבים במדבר וגו' · ישראל מנין שנאמר זכור עדתך קנית קדם · בית המקדש מנין שנאמר כסא כבוד מרום מראשון וגו' · שמו של משיח מנין שנאמר יהי שמו לעולם וגו' · ר' אהבה בר זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים יולדו מאותה שעה תשב אנוש עד דכא וגו' אבל איני יודע איזה מהם קודם אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קדם לתורה · אמר ר' אבא בר כהנא התורה קדמה לכסא הכבוד שנא' ה' קנני ראשית דרכו קודם לאותו שכתוב בו נכון כסאך מאז · והי לא דברנו למבוקש לעשות שלום במרומים על דרך מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כי כלם לדבר אחד נתכוונו וחקה אחת להם · קרב אתה ושמע · נדקדק אלקי מרום קדוש ונורא כי רבה · וטובו וחסדו כי עצמו מאד · הופיעו מהר קדשו הלא עצת ה' היא תקום להגביר חסדו על ברואיו להנחילם יש ואוצרותיהם ימלא השגה מעין דוגמא של מעלה כי אז יבינו את דרכיהם מאז ישכילו בשלמותו יתברך כאשר יוכלון שאת · הלא שיא הדעת שעליה נקרא שמו יתברך עליהם ההצלחה והאושר בהשכילו את עצמו מבחר כל המושכלות שרשם ומקורם · ואחריו כל אדם יאסוף במדרגת ההצלחה כפי מדרגתם בהשכלה הזאת המאושרת · ובשתים יתאותו בם שיכירו וידעו זוטו תבל חכמתו יתבר' ויכלתו כי על ידי הכרת החכמה תהא

שלהבת

שאהבת האהבה עולה מאליה ועל ידי הכרת יכלתו תבנה ותכונן מדרגת היראה כדבר הרמב"ם פ"ב מה' יסודי תורה והם שני העמודים שעקר ענינו של אדם נכון עליהם כאמ' מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך וגו' ולאהבה אותו וגו' עד אמרו לטוב לך כי זה אמנם יהיה לנו גבול השגתנו לשום נפשנו בחיי האושר . לאלה תחלק אמרתם ז"ל בזכרון התורה וכסא הכבוד ראשונים ישעו בב"ר. גם כי כאשר המקומות שזכרנו מן הגמרא השמיטו ביניהם תשובה וגן עדן וגיהנם שהוסיפו מצד התיחסם לתורה כמו שיבא ובפרקי רבי אליעזר השמיטו ביניהם ג"ע וגיהנם ונשנה תשובה לשמו של משיח מן הטעם אשר נזכיר) כי הנה קדם מפעליו מאז האציל התורה שהיא לנס מתהדר משכיל חכמתו השגבה וכאמז"ל בב"ר נובלת חכמה של מעלה תורה . והיא האור שזה אבלו גנוז לצדיקים לעתיד לבא כהגיע תור להנתן דת למקבליה . גם כסא כבודו נכון מאז לכל היד החזקה בבריאת העולם ולכל האותות והמופתים ולכל המורא הגדול אשר גזרה חכמתו מאז להראות בהם את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו שכן הכסא כדבר (המורה בראשון פ' ז') הוא דבר נמצא מורה על גדולת הראוי לו ומעלתו ועוצם ענינו וכו' ואלה דו פרצופים נבראו תחלה התורה וכסא הכבוד להיותן אבנים שלימות היו לראש פנה כאמור והתורה קדמה לכסא הכבוד כי החכמה תעוז לחכם . ואולם פלא יועץ אל גבור אבי עד הגדיל עצה הפליא תושיה להעלו' נרות נפשות יקרות מוכנות אל מול פני מנורת הידיעות הנשגבות. ההנה כי בלעדיהם חכמתו יתברך או יכלתו על מי שורה על העצים או על האבנים או על כיוצא בהן מבני אדם שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו . על כן האבות הקדושים בחר לו יה . ישראל לסגולתו . כי מראש צורים יראם ומגבעות ישורם נושאים מוכנים אל השלמת ענינו להיותם כלי נאות לפרסם חכמתו ויכלתו יתברך בעולם . כי שאל נא לימים ראשונים ושעבר על רעיוניך ראשון ראשון ותמצא שכך היה המדה . תשור מראש אמנה הוא ראש היחס הראשון שבאבות ע"ה מה אירע לו על ככה מדי היותו בארץ מולדתו ומה הגיע אליו באור כשדי' מקבלת רז"ל . הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי טובי' הסכים כאחד לקרא בשם ה' לכל הנפש אשר עשו בחרן . והיו דברי הרמב"ן על נכון שכן כתב פ' לך לך על פסוק ויקרא בשם ה' . הנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה' המודיע אלקותו לבני אדם כי באור כשדים היה מלמד ולא אבו שמוע ועתה כשבא בארץ הזאת שהובטח בה ואברכה מברכיך היה מלמד ומפרסם האלקות . וכן אמר הכתוב ביצחק כאשר הלך אל נחל גרר והובטח אל תירא כי אתך אנכי שבנה מזבח ויקרא בשם ה' כי בא במקום חדש אשר לא שמעו את שמו ולא ראו את כבודו והגיד כבודו בגוים ההם ולא נאמר ביעקב כן מפני שהוליד בנים רבים כלם עבדי ה' והיתה לו קהלה גדולה נקראת עדת ישראל ונתפרסמה האמונה בהם ונודעה לכל עם . וגם כי מימי אבותיו נתפרסמה בכל ארץ כנען . וכך אמרו בב"ר מלמד שהקריא שמו של הקב"ה בפי כל בריה . עכ"ל . זכור ימות עולם בשבת בני ישראל בארץ מצרים כמה נתפרסם על ידם גדלו יתברך ויכלתו וכמה דעות אמתיות באו בעת ההיא לידי גלוי אל שוכני תבל ו בינה שנות דור ודור ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם בגלות בכל אשר נתן ליראו

גם להתנוסס בדגלו אהבה על דניאל חנניה מישאל ועזריה שעל ידי מאורעותיהם כמה מעשיו יתברך הגיד לעמו כנבוכדנצר מלך בבל כי פיו המדבר ככתבו אל כל יושבי ארעא אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עלאה שפר קדמי להחויא אתוהי כמה רברבין וגו' עד כען אנא נבוכדנצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא וגו'. וכבר יוחדה סגולה זו בעם סגולה והרי הוא שמור וכא עד עת קץ שתגמר על ידו המצוה הזאת בשלמו' ובהיותו זוכה ומזכה זכות הרבים והיה תלוי בו. הנה זאת היתה שומה בפי המשורר באמרו הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה. ירצה כי גבר עלינו חסדו בשיעור שמספיק לעבור ממנו לזולתנו ויתכוננו עליכם באמצעותנו בינותי אור הדעות האמתיות כי זה החלנו מיאות אבינו אברהם ומן זו והלאה בכל דור ודור כמדובר. וזה ואמת ה' לעולם. ולפי' הללויה כי לכם נאה להודות על רוב חסדו שגבר עלינו להנאתכם ולטובתכם. וכונה זו כנורה על דל שפתיו של שלמה בשיר השירי' אשר לכן השכיל פיהו לאמר על שם האומות עובדות כו"ם לכנסת ישרא' אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך דוקא כי הוא היתה אם כל חי בהשגת הדעות הנכונות כאמור. ובא זה כלו על דרך אמרת רבי יוחנן בהגדופה פ' נ' דיבמות על פסוק ונברכו בך וגו' שכל המשפחו' היו מתברכו' בשביל ישרא'. ובירושלמי דשביעית על אמרו ברכת ה' עליכם כל הברכו' שהיו באות לעולם הן בשביל ישראל. וכמה נאה זה תאר המשל אשר שם החבר לפני הכוזרי (מא' ב' סי' כד') להוכיח כי יהיה עם ישרא' נר לרגלם של אומות עובדות כו"ם ואור לנתיבתם בשמש הזה שבאורו הבהיר תהיה הראות והמראו' ויותר ממנו באמרו והלא אור שלבבות יותר דק ומעולה מאור הראות והלא היו כל אנשי העולם בעורון ובטעות קודם בני ישראל וכו'. ויען הכוזרי ויאמר זה פאר גדול ויש בו אור שהוא פלא וכו'. ע"כ (ובמאמר ד' סי' כג) נשא משלו בגרגיר שזרע אשר יפול בארץ וכו'. ויש קרי עם מה שכתבתי על ביאורו בקול יהודה. ולעומת זה יתגשאו הכתובים פ' עקב אבל האחרים שזכרנו באמרו הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה. כי אמנם מאברהם גור מובגנו היתה ראשית זכוך הזרע הקדוש ונמשך עם עגוס וכורח מן הוא והלאה להוביל שי לה' צבאות בקבול תורתו ופרסו' חכמתו ויכלתו בעולם. ואמנם להגדיל תור' ולהאדיר דאת' חכמתו ליחד לו מקום לבית מקדשו לשכנו ידרשו ובאו שמה כי מציון תצא תורה ושמה יראו את מעשה ה' כי נורא לכל המופתים המתפרסמים במקום ההוא לעין כל כבמסכת אבות פ' ה'. ולהיות האדם אשר בעפר יסודו נכון למועדי רגל בבטוחו מני ארח התורה והמצוה. הקדים יוצרו רפואה למכתו בטרם יולד והתקין לו בנין עדי עד והיא התשובה להחזיק בדקו להשיבו לאיתנו. ולתמוך אשוריו בל ימוטו. במעגלות תורתו הכין נערו בשומו חק השכר והעונש והם גן עדן וגיהנם שאם יתן איש בכוס עינו יתהלך במישרים. וגם מזה אל תנח ידך כי מרום מראשון משפטו לנגדו לשפוט תבל בצדק לבלתי יקפח שכר שום בריה. את כל אלה עינו ראתה בלתי היותם מספיקי' להפקת רצונו בבריאת העולם כי הוא ידע יצר לב האדם אשר לא באחת ולא בשתי' יתחתן בו. על כן חשב זאת למשפט

אשר יבאו בני האלקים בבור הברזל ובחבלי עוני הגלות האריך להשפיל לארץ כבעתם לטוב להם ולכל מושבותם כדבר החבר (מא׳ ד׳ סי׳ כג) כי אז יצליחו את דרכיהם ואז ישכילו בביאת גואל חזק מורה צדק ובכל האכסים יתנו יקר לבעליהם ית׳ וישמח ה׳ במעשיו וזהו שמו של משיח הנושע לאחרונה · הנה זאת חקרנוה כן היא (לפי קוצר השגתנו) בוכת אמרת קדושי עליון שזכרנו · עם הסלת שלום בין פמליא של מעלה ומה שאמרו בב״ר כי כל הדברי׳ שהוזכרה קדימתם לבריאת העולם חוץ מתורה וכסא הכבוד עלו במחשבה להבראות אינו סותר למה שאמרו במקומות אחרים שכלם נבראו קודם שנברא העולם כי אמנם באמרם נבראו יש במשמעותו גם כן שהוסכמו במחשבתו להבראות ומה שלא נתבאר בדבריהם הושלם ביאורו בב״ר · ואולם בפרקי רבי אליעזר בשמכה תשובה לשמו של משיח לשורות כי גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה · ומה יקרו רעיו של החכם שלמה אשר כונן בתבונה פנת יקרת הט׳ דברים שללו על מכון עשרת הכתובים מה׳ קנני ראשית דרכו עד משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם (משלי סי׳ ח׳) כי התורה צווחת כאמרו שם בראש הסימן הלא חכמה תקרא וגו׳ · ה׳ קנני · רוצה לומר שמני בנפשו קנין חשוב · ראשית דרכו בציור הדברים אשר קדמו במחשבתו ית׳ לבריאתו של עולם · והתורה ראשונה תשע באמור להיותה סבה תכליתית קודמת במחשבה · וביאר זה באמרו קדם מפעליו מאז כי מאמר קדם מפעליו יורה על קדימתה לבריאת העולם · ומלת מאז תורה על היותה קודמת לקודמים שזכרנו · ולהיות כי בוכלת חכמה של מעלה תורה כמו שקדם וחכמתו ית׳ אינה מכלל הנבראים · הפליגה לדבר ולומר מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ · והכונה כי נסיכו׳ התורה עם ההשקפה לפרש מחנכה מלמעלה שהיא החכמה האלקית כאמור · היה בלא ספק מעולמי עד · עם היות שנסיכתה בעצמה מצד היותה נובלת חכמה של מעלה כפי מה שיאות לה התיחסות לטבע מקבלים הלא היא מכלל הנבראים · ובכן יצדק עליה שהיא מראש בערך אל כסא הכבוד הנברא עמה כמוזכר למעלה · ומקדמי ארץ בערך לשאר הדברים הקודמים גם הם לבריאתו של עולם כאמור · באין תהומות חוללתי וגו׳ · אלו הכתובים עד מוסדי ארץ יתנחלו אותם בגורל תשעת המטות אשר נכללו בשני המאמרי׳ שהקדמנו ובכללם התורה המתפארת בקדימתה על השאר · כי כנגד גיהנם אמרה באין תהומות חוללתי כי הכי קרא שמו שאול ואבדון להיותו חבוש וטמון בעמקי תהום · ועל דרך אמרו צדקתך כהררי אל שפוטך תהום רבה רמז לניהנם · ומשפטיך תהום רבה רמז לגיהנם המשפילי לשכת · באין מעינות נכבדי מים · זה גן עדן אשר מי נהרותיו המפורסמים נכבדים מאד על כל מימות שבעולם והם נהרי נחלי דבש ותענוג כמרץ · בטרם הרים הטבעו אלו האבות כמו שביארו ז״ל על אמרו אשא עיני אל ההרים מדלג על ההרים · שמעו הרים את ריב ה׳ · ואמר ולפני גבעות חוללתי · לרמוז אל האמהות וכמו שפירשו על אמרו מקפץ על הגבעות · עד תאות גבעות עולם · וזכר האמהות עם האבות להשתתפם ביצירת זרע קדש ברך ה׳ · והוא על דרך מה שאמר בלעם כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו כי אשני צדדים אלו היה מבחין בין טפת ישראל למפת יתר האומות הקדומות בעצם הטוהר והזכוך · עד לא עשה ארץ וחוצות רמז לישראל כי

זה דרכם להקרא ארץ חפץ בעשותם חפצו של מקום כאמרו ואתם תהיו לי ארץ חפץ׃ (מלאכי סי׳ ג׳) כי אמנם כארץ תוציא צמחה כן האומה הזאת זרועיה תצמיח לכבוד תפארת האל יתברך ועל כן קורא לה שם כרם ה׳ צבאות וגפנו והמה ככוכבים׃ וגם בשטותה מני אורח הרי היא יורדת עד לעפר מרמס תחת כפות עריצים כלשון שכתוב עמו ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעוברים׃ ועל שני הענינים רמז הכתוב באמרו והיה זרעך כעפר הארץ׃ וראש עפרות תבל׃ הוא המקום הנבחר לבית מקדש אל במבחר כל מקומות הישוב׃ כהכינו שמים שם אני בחוקו חוג על פני תהום׃ השמים כסאו והארץ הדום רגליו׃ ורמז בזה לכסא כבודו ויכלתו יתברך המתפרסם בעולמו על ידי מופתיו ונפלאותיו בשמים ובארץ׃ באמצו שחקים ממעל בעזוז עינות תהום׃ ענין התשובה רמוז באן היא המאמצת ומחזקת עמודי שמים ירופפו מחמת החטא כאמרו ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו׳ ובעלי תשובה מחזירים אותם לאיתנם ולתנאם׃ ונמשלה גם כן למים כאז״ל במדרש ורוח אלקים מרחפת זה רוחו של משיח דכתיב ונחה עליו רוח ה׳ באיזה זכות ממשמשת ובאה בזכות תשובה שנמשלה למים שנאמר שפכי כמים לבך׃ בשומו לים חקו ומים לא יעברו פיו בחוקו מוסדי ארץ׃ זה שמו של משיח אשר ישבית שאון ימים השאון גליהם והמון לאומים עובדי כו״ם כל ישובון לבשות הארץ כי הנה הרשעים כים נגרש והשקט לא יוכלו והוא ישים גבול בל יעבורון כי יחילו מפניו כל הארץ׃ ובאמרו בחוקו מוסדי ארץ׃ רמז לארץ ישראל כי עקר הנבלת חוקו והיה שם לבני ישראל בעצם וראשונה ולכל יתר המקומות בשניות׃ ואהיה אצלו אמון וגו׳׃ הנה זאת התורה שקדם זכרה אחרי השלימה זכרון קדימתה על כל הדברים הקודמים לעולם׃ ללמד וזאת כי גם בבריאת העולם שיא היתה כלי אומנותו של הקדוש ברוך הוא כמדרש חז״ל בב״ר בראשיתו׃ ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת׃ רמזה לשני אלפי שנים בקירוב אשר נמשכו מעת הבריאה עד נתינה לאויר העולם בנתינתה בם כי׃ וז״א יום יום כי יומו של הקב״ה אלף שנים כאמרו כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול׃ ובהמשך הזמן ההוא היתה כטע שעשועיו משחקת לפניו בכל עת לשיותה לשב מתפרד משביב חכמתו כאמור׃ ואחר כך מעת הנתנה היא משחקת בתבל ארצו רמז לארץ ישראל ששם עקר שמירת המצות כמו שזכרנו׃ ושעשועי אל בני אדם רמז לישראל כאמרו אדם אתם׃

הדרוש השביעי

* כח התורה בבריאת העולם *

כלל הדרוש יתבאר בו מאמר דבי שושיא שבפתיחת בראשית רבה על היות שתורה במדרגת השם סבות שזכר אפלטון פועלתי חמריות׃ צוריות׃ תכליתית׃ כליית׃ ומחשביות׃ ויבורך לזה ביאור שכי לחלק הראשון ממנו על ארבעת מיני שפירוש הכוללים שתתבאר על פישם התורה האלקית׃

רבי הושעיא רבה פתח ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו׳ אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע ואית דאמרי אמון רבתא׳ אמון פדגוג היך מה דאת אמר כאשר ישא האומן את היונק׳ אמון מכוסה היך מה דאת אמר האמונים עלי תולע וגו׳ אמון מוצנע היך מה דאת אמר ויהי אומן את הדסה׳ אמון רבתא כמה דתימא התיטיבי מנא ומתרגמינן האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרותא׳ ד״א אמון אומן התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב״ה׳ בנוהג שבעולם מלך ב״ו בונה פלטין אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא דפתראות ופנקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשים כך היה הקב״ה מביט בתורה ובורא את העולם והתורה אמרה בראשית ברא אלקים ואין ראשית אלא תורה היך מה דאת אמר ה׳ קנני ראשית דרכו:

פירשו כו לפי פשוטו האומן תרגום ירושלמי פרגונא׳ אומן את הדסה פתרונו שהיה מרדכי מגדלה את אסתר שלא תתחלל לאותו רשע׳ האמונים וגו׳ ר״ל המכוסים בתולעת שני׳ כמה דתימא התיטבי מנא אמון׳ ובאחרים אמר היך מה דאת אמר לפי שלפני׳ זה אתיא מלת אמון כפשטה מה שאינו כן לשאר הפירושים שצריך להפוך אותיות או נקודות אמון בשורק או אומן׳ דיתבא בין נהרותא הצריך להביא כל זה מהתרגום כדי שלא נטעה לומ׳ שמלת רבתא היא תוספת שהוסיף המתרגם כמנהגו לזה הביא סוף דבריו לומר שאם לא היינו מפרשים שרבתא הוא תרגום אמון לא שנינו שתרגם מלת אמון׳ דפתריות כתב שנכמיירו בו שיעורי הבנינים וחדרים ועליות׳ פנקס לוח שלוח המתוקן בזפת ובשעוה וציורי הבנינים חרוטי׳ בו ומעיין בתוכו האומן בשבונה הבנינים׳ פשפשים הלוכי הבנין שעושים מכאן ומכאן׳ והתורה אמרה לא אמר התורה אומרת כמו שאמר לעיל׳ כי בעשה יאומר שמתחלת בריאת התורה היא כתוב בה בראשית וגו׳ עד סוף הבריאה׳ ואינם דברי משה ע״ה שמגיד סדר בריאת העולם מפי הגבורה אלא מתחלת בריאת התורה אלפים שנה קודם בריאת העולם היה כתוב בה בראשית וגו׳ וכל הבריאה כלה היה הקב״ה מביט בכל דבר הכתוב בה והיה יוצא הדבר ההוא אל הפעל כהכתבו בה׳ ע״כ׳ ואולם אני יגעתי להשכיל בינה בישיבן של דבקים עם כתיבת טוב טעם בחלוף הפירושי׳ במלת אמון מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם׳ ואחזה אנכי אשית לבי להוסיבן על מכוני׳ הסבות שזכרו החכמים המפורסמי׳ כי אפלטון חלקם לשש׳ והלא הנה׳ פועלת׳ חמרית׳ צורית׳ תכליתית׳ בניית׳ ומחשביית׳ ר״ל מה שיצויר תחלה במחשבת הפועל ונקרא כלשונם אידיאה כנזכר מלשון ידיעה׳ אמנם תלמידו היוני כלל הכליית בפועלת והא׳ דיאה בצוריית׳ והרי כי הסבות אצלו הן ד׳׳ ואחרים מנו אותן חמש איש איש כפי חלוף בחינתו בענינים׳ והנה בעל המאמר קבץ כל הדעות הנז׳ בענין התורה כי ראתה עינו דכולהו איתנהו בה ומקבונם יצא סך הסבות כלנם׳ ורצה ליחסן אל התורה האלקית ולבדד בחינתה אל כל אחת

מהן׳

מהן · כי אמון פדגוג רומז אל הסבה הפועלת אשר על ידה תהיה הנהגת המלאכה כי כן שם פדגוג מורה על המנהיג · אמון מכוסה כנגד החמרית כי החמר נכסה תחת הצורה ומתלבש בה · אמון מוצנע רמז לצוריות כי אין הצורה נגלית לחוש רק השכל ישיג אותה ובקושי עצום · אמון רבתא רמז לתכליתית הגדולה שבסבות ובלעדיה לא ירים הפועל את ידו ואת רגלו לפעול מאומה · אמון אומן רמז אל הסבה הכליית והוא מש׳ שפי׳ באמרו אני הייתי כלי אומנותו וכו׳ כי ככלי ביד היוצר כן האומן אצל המשתמש באומנותו · ומה שפעמים קורא אותה אומן ופעמים כלי אומנותו של הקב״ה · היה טעמו כי עם היותה במדרגת כלי · איננה ככלי ברזל שאין בו חיות אבל השפע בה יוצר כל כח מספיק שתקרא בבחינה מה בשם אומן ופועל כמו שקדמה קריאתה בשם פדגוג · והאומן איננו בונה אותה מדעת עצמו אלא דפתראות וכו׳ רמז אל הציור אשר במחשב הפועל להוליד בדמותו כצלמו בפעולה חיצונית · ואל תתמה על היותי מזכיר חמר אצל התורה שהיא רוחנית כי גם ברוחניים תמצא בחינה מה הולכת בעניניהם במדרגת החמר כי אמנם אין שום נברא נעדר מעניינים שונים · יש במדרגת צורה ויש במדרגת חמר אף על פי שהגשם חלף מהם הלך לו · ואף גם זאת כל דבר ודבר שומר יחסו באופן השלמות המיוחד אליו כפי טבעו :

ועל בחינת הד׳ סבות הראשיות שזכרנו בתורת ה׳ תמימה נכיר נווכים ממאמר הכתוב הן אמת חפצ״ת בטוחות ובסתום חכמה תודיעני · כי חפצ״ת מורה באותיותיו דרך נוטריקון חמר פועל צורה תכלית ויאמר המשורר הן אמת שהיא התור׳ האמתית הנקראת אמון והיא אשר חפצת ביקרה להיותה במדרגת כל הסבות הראוזות במלת חפצת · היא נטועה בכליותי כי כל עשונותי עליה · על כן הואל נא להודיענו חכמה בסודות התורה הסתומה שמצד זה נקרא שמה אמון מכוסה אמון מוצנע וכו׳ :

הן אמת חפצתי להגדיל תורת בעל המאמר הנז׳ ולהוסיף תת טעם לד׳ אופני התארים שייחס תחלה אל התורה באמרו אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע אמון רבתא · כי קרוב לשמוע שכיון אל ארבעת מיני הפירוש שנקראו בלשונם סינסו ליטיראלי · סינסו אליגוריקו הנקרא מוראלי · סינסו אנאגוגיקו · סינסו טרופולוגיקו · והן הן הנקראים אצלנו דרך הפשט · דרך הדרש · דרך השכל · דרך האמת · ועל ארבעת רבעיהם בלכתן ילך הרב בחיי ז״ל בביאורו על התורה והם ארבעה פנים כוללים המסתעפים לכמה פנים כאז״ל שבעים פנים לתורה וסימניך פרד״ס · פשט · רמז · דרש · סוד · כי רמז יקרא דרך השכל הרומז לעניני החכמות הטבעיות · וסוד יקרא דרך האמת סוד ה׳ ליראיו · וכבר ידעת כי דרך הדרש עקרו להעיר בני אדם אל המדות והמעשים המשובחים והוא ענין הסינסו מוראלי אשר זכרנו · ועתה ראה גם ראה איך יתכנסו לעומתם הד׳ תארים שייחסו אל התורה בחלק הראשון מהמאמר שזכרנו · כי פדגוג כנגד הפשט שהוא מנהל ומנהיג בידיעת התורה כפי שטחיות הנגלה בחיצונה · מכוסה על דרך הדרש שהוא נכסה תחת כנפי הפשט · מוצנע על דרך השכל שהוא טמון ומוצנע יותר מן הקודם · רבתא על דרך האמת עיר גדולה ובצורה בשמים :

ושפתי לא אכלא מהודיעך מה שכתבתי בזולת זה המקום מתיחס מאד אל הכונה כי העליתי שם בדברים האלה לאמר · על דברת בני האדם

השלמים

השלמים אשר כרם האלקים ברוח קדשו ובנואתו ובראם כלם עטרת תפארת התורה האלקית׃ דע וחשוב וגזור כי אין מלה תפלה בלשונם ולבושי מכלול כלם לכלול ולטמון בתוכם רמזים שכליי׳ נסתרי׳ תחת כנפי׳ כסותם המאהיל פנים משמן טוב׃ ראה ריח בני אשר יתריח את ריח בגדי הפשט החמודות כי כהריחו כירחת ה׳׃ ימצא שם ריח ניחוח להשיב נפש׃ והוא ריח שיש לו עקר בדברים עמוקים נעלמי׳ שהנשמה העליונה נהנית מהם ולוקח נפשות חכם׃ וכמו שטוביות הפרי ושבחו הפנימי בגורתו העצמית מוליד ערבות במרץ׃ ריח טוב׃ ויופי מאהיל פנים כחיכונו׃ שכן אמרו מביני מדע והם בעלי ברית אפלטון שהיופי הוא זולת ריח הטובו׳ כן התורה האלקית שנתעלית מאד בפנימיו׳ סודותיה׳ בהתלבשה מלבוש ספוריה מחדשת בהם זוהר מבהיק ויופי נחמד למראה לדעת חכמה ומוסר׃ גם כי איכם עקר טוביותה הכמוס עמה וחתום באוצרותיה וגברון עולה לכאן ולכאן יהיה לך כי נהר תעשה לתלכם בכתבה ובלשונה׃ וש אמתתם בבחינת רמזיה תכלכה מלמעלה׃ ופתח התיבה בצדה תשים ליכנס בה שיעור כמה פתחים ותחתיים שניים שלישים ורביעים תעשה׃ פשט׃ דרש׃ רמז׃ ונסתר׃ וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפרים עם נרדים׃ ופן תשא עיניך השמימה במושכל הפנימי לבדו אשר שם מעונו בשגב ועליון ותשחית עצה להניח את הפשט ולנדות עליו גרזן בגזירת אומר הלוחות בשברו ואותיות פורחות באויר׃ כי ממנו תאכל הרמז הפנימי׃ ואותו לא תכרות׃ העבר עיניך מראות בשוא כאשר ראיתי חורשי און מקלקלים שורה את הנה ואת הנה׃ כי יש אשר יהיה הענן והחשך בדרכיהם (ולכי ראה הרבה) והם הרומשים על הארץ ובכנפיהם אשר המה להם בכנפי הנשלה לא יגשאו לעומתם בשבורים הם שעל דרכי הפשט לא נגה אור הסוד הנעלם כלל ועקר׃ אף הוא ראה בולגולת מחזקת כמה כורים של מוח קרקפתא דלא מנח תפילי שנפה על פני מי התורה והחכמה וכעוף יעופף על פני רקיע השמים בשבור שעקרי המצות אף כל נטעו אף כל שורשו להיותם נזכרים ונעשים בכתבם ובלשונם כי נבוהים עליהם ניורים ורמוזים מגביהים לשבת רמות לאויל חכמו׳ אל בני כי לא טובה שמועתם אלו ואלו פקו פליליה אלא שהאחרון הכביד כחשתו ונפל מגבהי שמיו לגלול במים אדירים וגאולה לא תהיה לו׃ ועתה גבה בא איעצך עשה זאת איפוא בני והנצל מגע רגלך מנתיבתם וזאת תשיב אל לבך בי אמרות ה׳ המזוקקות בתיבה הם מהלכין ובקריאה הם מהלכין׃ יש אם למקרא ולמסורת נכסים ונגלים כפי הכנת לבם של מביני מדע מלאכי אלקים עולים ויורדים׃ והן הן הדברים הנקניים באמירה לגבוה מפי קדוש לעולם קיים האלקי רשב״י במדרש הנעלם תא חזי אית לבושא דאיתחזי לכן שפירא ולא מסתכלי יתיר חשיבו דהאי לבושא גופא׳ חשיבו דגופא נשמתא כהאי גוונא אורייתא אית לה גופא מלין דאורייתא דאתקרין גופי תורה׃ האי גופא מתלבשא באיכון ספורין דעלמא׃ טפשין דעלמא לא מסתכלי אלא בההוא לבושא דאיהו ספור דאורייתא דאיהו תחות ההוא לבושא׃ חכימיא גברי דמלכא עלאה איכון דקיימי בטורא דסיני לא מסתכלי אלא בנשמתא דאיהו עקרא דכלא אורייתא ממש ולעלמא דאתי זמינין לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא וכו׳׃ ויסר יחזו פניך כי לא כיון באמרו אלא בנשמתא להוציא מידי פשטן של דברים שהרי בספר הזהר תבעבם שפתיו

עקר קיומן של מצות בפעל לצורך תקון כנורו של מעלה · אלא ודאי כונתו להגדיל מעלת המושכל כי בלעדיו אין המעשה שלם כל צרכו · וחז"ל בכ"ד זכר עשו לדבר זה באמרם בתורתו של רבי מאיר כתוב כתנות אור אלו בגדיו של אדם הראשון שהיו דומים לפנס רחבין מלמטה וצרין מלמעלה · יצחק רביה אומר חלקים היו כצפורן ונאים כמרגלית׳ : והעירים החכם ערמאה בפירושו לאמר כי היה כסוי מערומיהם דוגמא ורמז לתקון זוהמת חטאם על ידי התורה האלקית באמרם כשבא נחש על חוה וכו' ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וכו' וכמו שהיה תקון מערומיהם בכתנות אלה של עור רמז לתורה האלקית שתהא כתובה על גוילים של עור · ורמז כי הבגדים הנאותים לאדם מצד מה שהוא אדם להשלמת חסרונו ראוי שיהיה כעין פנס שהאור נתון בתוכו ומתוך האור הוא מבהיק מבחוץ כי הוא עצמו תאר התורה האלקית שעצמותה היא נר מצוה ותורה אור אמנם גלוי ספוריה והם הלבוש המכסה עליו הוא חמר הפנס שגם הוא מזוכך ומבהיק מאור הפנימי והוא טעם אמרו רחבין מלמטה כי הענינים האלקים אשר מלמטה הם רחבין מאד כמ"ש רחבה מצותך מאד · ורחבה מני ים ; אמנם העליונים הם הספורים החיצוניים והם קצרין מאד באיכותם בבחינתם · ואמנם יצחק רביה תארם בסגולה אחרת ואמר שאף על פי שיראה בקצתם שהם חלקים כצפורן כלומר שאין בהם שום תועלת כגון ותמנע היתה פילגש וגו' ודומיהם · עם כל זה הם מאירים מתוכם כמו המרגליות על דרך שנאמר תפוחי זהב במשכיות כסף וכו' עכ"ל · ואולם ירוד ירדנו בתחלה כמה מעלות טובות ממדרגת החכמה והמדע זה מאות רבות בשנים · ושום רד אחד ערכנו בהשגת הסודות כי טח מראות עיניהם של בני אדם ולא יבאו לראות כבלע את הקדש · ומתו בוערים בעם מצד העדר השגתם · כי מי משלנו אל מלך ישראל יעמוד בסודו כמאז · ואולם עוד חזון למועד אשר יעלה על שפת נחל מי החכמה מזה ומזה כל עץ מאכל מתוק לנפש ומרפא לעצם הנשמה העליונה · לא יבול עלהו בפשט · ולא יתום פריו בנסתר ובשאר מיני הפירוש המוזכרים למעלה לחדשיו יבכר על דרך דדיה ירווך בכל עת · כי מימיו מן המקדש המה יוצאים בהשפעה עליונה · והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה :

הדרוש השמיני

* עטיפת אור להבהיק את העולם *

כלל הדרוש רוח על פניו יחלוף לבאר דברי חכמים בעטיפת אור להבהיק את העולם ויכנס בתחלה על פי שטת אפלטון בעגול הראשון · ואחר כך יבאר על התורה ראשית דרכו יתברך בבריאת העולם ·

במדרש תילים (מזמור ק"ד) רבי שמעון בן יהוצדק שאל לר' שמואל בר נחמני בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה כיצד ברא הב"ה את האורה ·

אמר נתעטף הקב"ה בשמלה והבהיק את העולם כלו באורו ׳ הוה קאמר בלחישא ׳ א"ל ולא מקרא מלא הוא עושה אור כשלמה ׳ א"ל כשם שקבלתי בלחישה כך אמרתי בלחישה ׳ קדמוני מה היו אומרים ממקום בית המקדש משם יצאה אורה לעולם ׳ ההר והנה כבוד אלקי ישראל והארץ האירה מכבודו ואין כבודו אלא בה"מ שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ובפרקי ר"א הגדול ׳ שמים מהיכן נבראו מאור לבושו של הקב"ה לקח ונטה כשלמה והיו נמתחים והולכים שנאמר עושה אור כשלמה וגו׳ ׳ הארץ מהיכן נבראת משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק שנאמר כי לשלג יאמר הוי ארץ :

רבות מחשבות בלב איש על כונת המאמרים הנז׳ כי איש איש ממלאכתו השתדל לעשות בה מטעמים כאשר אהב ומכללם בעל העקידה (שער ב׳) וכבר ידעת מה שנוח שמורה (ח"ב פ׳ כ"ו) על זרות דבריו של ר"א ותרו המפרשים להסיר ממנו עקשות פה ׳ אף רוחי בקרבי שובב הולך לחוות דעי ואען ואומר ׳ ממה שהורגלנו דעות אפלטון להתקרב מאד לדעת חז"ל ׳ אלדה נא ואראה אם זאת הפעם הלך כפעם בפעם לקראת קדושים ׳ ובעד אשכי נשקפתי כי ההולכים לרגלו סוברים כי השורא יתברך ראשית כל ׳ האציל שכל עלול אחד שלם בתכלית מה שאפשר ושם בו חקויי רשמי דוגמות כל הדברי׳ ׳ ובעת יאמר כי בבריאת דבר אחד ברא את הכל כיון שהמציא באותו עלול צורות כל ברואי מעלה ומטה וכל הדברים נבראו לדמיון הצורות והדוגמות שבו והרי היותר שלמים באותו מציאות מושכל בשכל העלול שזכרנו ׳ ממה שהוא במציאותם בעצמם ׳ ונמצא לפי זה כי באצילות העלול הלז לא בלבד ברא האל יתברך הדברים כלם אבל בראם גם כן במציאותם היותר שלם שאפשר ׳ וזהו הנק׳ בדברי האפלטוניי׳ וזולתם מהחכמים הקדומי׳ בנו ית׳ כפי שהעיד החכם יואן פ"קו מירנדולי בחבור קטן שהוא על האהבה השמים והאלקית ׳ ונתעוררתי מזה לחשוב שאולי כיון אליו החכם מכל האדם באמרו (משלי ל׳) מי עלה שמים וירד וגו׳ מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו כי תדע ׳ רמז אל העלול הראשון שזכרנו שכנה אותו בשם בנו יתברך להמשכו אחר מנהג הקדמונים לתארו בשם זה להיותו השכל השלם הנאצל ממנו בלי שום אמצעי ׳ והורה כי לא יוכל אדם להגיע לידיעת מהותו וכל שכן שאין לנו דרך להשיג מהותו יתברך המתכסא לכל נראם ׳ והשכל העלול הזה החוקק בחיקו שלמיות כל הנבראים יש לו ב׳ השקפות ׳ האחת אל מול בוראו אשר בה הוא שומר שלמות הדמות לבוראו יתברך ׳ הב׳ש מה שלמטה הימנו ובה הוא ממציא נפש העולם הראשונה שבנפשות היא הנותנת צורה לגוף הראשון ׳ וגם היא נשקפה על פני השכל אשר המציאה ובכן היה מתלבשת מדוגמתו ומקבלת דמיונו בבהירות זך נא ומנוחנח ׳ ונשקפה גם כן אל נר המטה ובכן היא ממציאה ומשפעת גופי הגלגלים השמימיים וזולתם על ידי קבלת מראה הדוגמא מהצורות השרשיות העצמיות שנחקקו בעלול הראשון ׳ והנפש הלזו נתיחדה ונקשרה אל הנהגת הכל ׳ ויהי בעת לדתה הגלגלים השמימיים לקחה מן המעין הטהור הוא העלול הראשון שזכרנו שפע שלמות אלקי וחלקו להם בתתו אל הככבים חיים ונורה

שעין דוגמא של מעלה ׳ אחר כך כבואה להמציא הדברים המעותדים להספר תחת גלגל הירח ראתה שלא היו כלם יכולים לקבל השלמות האלקי ההוא כפשיטותו וזכותו כי לא יוכלו שאתו כמו שעשו הגלגלים ׳ על כן לא התגילה אותו כי אם לנגבי הקומה אשר ינשאו מעל הארץ כלפי מעלה ׳ ובכן נפש העולם הופיעה והשפיעה באדם כח שבלי באותו חלק ממנו שתמונתו עגולית כגופי השמים ׳ הוא הראש שבין כל חלקיו המטים כלם באופן מה אל תמונת העגול הוא יותר שלם בזאת התמונה ואיתן מושבו במקום גבוה ממנו כלפי שמי׳ כי שם לדעת אפלטון משכן הנפש המשכלת ׳ ולמען תהיה הוראת סברתם תמימה אוסיפה לך כי אפלטון סדר מדרגות הנמצאות באופן זה הצורות והדוגמות הנקראות אצלו אידיאי במדרגה ראשונה ׳ אחר כך השכלים הנבדלים ׳ ובמדרגה שלישית הנפשו׳ ׳ ואחריהם החמרים ומאידיאה אחת בעצמה כאלה וכמשכה הצורה זה דוגמא לכלם ׳ ולהיות כל מקבל וכל מה שבכח שוא מעין דוגמת חמרי בערך אל המשפיעים הנפשות והשכלים גם הם בערכים אצלו בחמריים בערך אל האידיאה המתפשטת צורתה ומחקה דוגמתה בהן ׳ ולשיות הצורה בלתי מתחקת בכלם על אופן אחר כי בשכלים היא מתחקת בכללות יותר ובנפשות פחות מזה ובחמרים יהיה החקוי הזה בפרטות לפי׳ הכית האחרות מצד האידיאה כי ממנה תוצאות בל ההשפעו׳ והרבוי מצד החמר ׳ וקרא הרבוי הזה גדול וקטן לפי שהמקבלים הנז׳ הנחשבים כלם בחמריים כאמור מקבלים שלמות ההשפעה בפחות ויתר כפי חלוף מדרגתם ׳ ונמצינו למדים כי צורה ואידיאה אחת בעינה מתפשטת בשפעה על מקבלים מתחלפים כפי הכשר בית קבולם הממעיט יחסיר והמרבה יעדיף : והנה קרוב אליך הדבר מאד לפרש האורה הנז׳ במדרש תילים וכן אור לבושו יתברך המוזכר בפרקי רבי אליעזר על העגול הראשון אשר ברא ובו הבהיק את העולם כלו כי בו הושמו צורות ודוגמות כל הדברים כמו שזכרנו והוא הנקרא כה׳ להיותו משכן כל צורות הנבראים במציאו׳ מעולה קדוש קדוש ׳ והוא כבוד אלקי ישראל כי הוא הנכבד שבנבראין והוא כמו כסא למעלתו יתברך ׳ והארץ (רוצה לומר כל הדברים השפלים ממנו המקבלים השפעתו) האירה מכבודו ׳ הראית לדעת כי כל המקבלים מן העגול ההוא ׳ הורגל אפלטון ליחס אותם בשם חמר מצד קבלתם חקוי הצורות כחמר הזה שנראית בו קבלת החקוי הזה בפרטות כמו שזכרנו ׳ ומה ששאל כיצד ברא הקב״ה את האורה רוצה לומר על איזה אופן ובאיזה תאר ׳ והיתה התשובה כי האציל העגול ההוא שלם בתכלית מה שאפשר לדבר נברא ולא היה ביניהם אלא שזה בורא וזה נברא לדוגמת השמלה שהיא שוה למתלבש בה ויורדת על פי מדותיו שמתלבש בכל חלקי איבריו ׳ ובכן הבהיק את העולם כלו בצורות ובדוגמות שכללו באותו עגול ׳ ונרמז בשלג המוזכר בדברי רבי אליעזר לנפש העולם הנאצלת מהעגול הראשון הנקרא כסא הכבוד כאמור ׳ להיותה מקבלת דמיונו ודוגמתו בזכות ובהירות כמו שזכרנו בסברת אפלטון והיא המצואה לדעת אפלטון בגופים כלם ׳ אבל רבי אליעזר מיחס לה הארץ בלבד והשמים יחס אותן אל העגול הראשון המכונה באור לבושו ית׳ ׳ ומה נכבד משל השלג ׳ כי כמו שהמים כנוי נאות לנמצאות המושפעות מן המקור גל נעול מעין חתום באמרם מי׳ העליונים ומי׳ התחתונים ׳ כן

הכנה שמתקבצים ומתאחדים בו כל צורות ודוגמות הנמצאות בנפש העולם שמקבלת אותם מן הגלגל הראשון כמבואר למעלה · צדיק וישר הוא שיקרא כסא שלג שענינו קבוץ ואסיפת מי׳ מתחברים נקרשים ומתאחדים · ונגד לובן השלג ובהירותו גם כן יאות הדמיון הזה להמשיל בו נפש העולם שקבלה הצורות והדוגמות בבהירות זך ופשוט כאשר דברנו · ועל פי זה הדרך היה אפשר לפרש אמרו בראשית ברא וגו׳ כי בגלגל הראשון שזכרנו היותו ראשית דרכו יתברך וקדם מפעליו · ברא הכל כי קטן וגדול שם הוא כחקוי צורות כל הנבראים שנכללו בו במציאות מושכל שלם ומעולה מאד וממנו תוצאו׳ כל דבר יפה בעתו ע״י מציאותו המיוחד אליו בעצמו · יהי ה׳ אלקינו עמנו לנחותנו בדרך אמת צדיקים ילכו בה ירונו ולא ייגעו : והדרשות נתונה לפרש התורה הזאת שנתעטף בה הקב״ה להבהיק את העולם על אור תורה שהיתה לראש פנת כל הדברים שקדמה בריאתם לבריאתו של עולם · על דרך חכמת אדם תאיר פניו · והיתה גם כן ראשית דרכו וכלי אומנותו ית׳ בבריאת העולם כמוזכר בב״ר בפתיחתו · והשלג שזכר רבי אליעזר יורה על החמר הראשון שהוא מוכן לקבל כל הצורות כלובן השלג המוכן לקבל כל המראים · וכענין אמרו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר שיש בו רמז לחמר הראשון אשר תחת כל השמים על דרך אמרו השמים כסאי והארץ הדום רגלי · והוא ענין אמרו משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק כי מחמר אחד קורנו כל ברואי מטה · או כאמר שכסא הכבוד יורה על היכלת הערוך מאתמול קודם בריאת העולם לצורך הנבראים בפנים מפנים שונים כמו שזכרנו בביאור הדברים שקדמה בריאתם לבריאת העולם · ויחס החמר הראשון ליכלתו יתברך עם היות בריאת הכל מיוחסת אל התורה בפתיחת ב״ר שזכרנו · להיות החמר הראשון הפכי ומקביל אליו יתברך מן הקצה אל הקצה כמבואר אצלנו בדרוש שמכונה תפארת אדם · ובכן יכלת גדול ועצום כמאד מאד נודע לו יתברך בבריאתו של חמר · ישתבח ויתפאר ויתרומם · ואמתה׳ לעולם להבהיג דברי החכמים הנזכרים על פי מדותיו יתברך הנבנה למעלה כאמון רבתא שנזכר בפתיחת בראשית רבה וכביאורנו עליו בדרוש הקודש ישמע חכם ויוסף לקח להגדיל תורה ולהאדיר :

הדרוש התשעי

* עולם קטן *

כלל הדרוש כונס עולמות ומחריבן בהודיעו כי האדם הנקרא עולם קטן מן הבחינות שיזכיר הן מפאת שכלו והן מפאת כלל הרכבתו · היה בנוי וחרב באדם הראשון בנוי וחרב באברהם וזרעו מקבלי התורה ועתיד להבנות בנין עדי עד בבא בן פרץ אשר קוינו זכר לדבר מקדש ראשון בנוי וחרב מקדש שני בנוי וחרב ומקדש שלישי אחרון חביב יבנה ויכונן עד עולמי עד :

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ :

בבראשית רבה פ׳ יב׳

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אמר רבי שמואל בר נחמן כל תולדות שנאמרו בתורה חסרים בר מן תרין ואלה תולדות פרץ׳ והדין׳ ומפני מה אינון חסרין׳ רבי יודן בשם רבי אבין אמר כנגד ו׳ דברים שניטלו מאדם הראשון ואלו הן׳ זיוו חייו וקומתו פרי הארץ ופירות האילן ומאורות וכו׳ עוד שם רבי ברכיה בשם רבי שמואל אמר אף על פי שנאמרו הדברים על מליאתן כיון שחטא אדם הראשון נתקלקלו ועוד אינן חוזרין לתקונן עד שיבא בן פרץ שנאמר ואלה תולדות פרץ מלא בשביל ו׳ דברים שיחזרו׳ ואלו הן׳ זיוו חייו קומתו פרי הארץ פירות האילן ומאורות וכו׳ :

מה לי עוד לבקש אמרים לצורך הקדמה הואיל והכותב עצמו נושא כחיצונו על מנחו מה שהוזכרתי אליו לאמר ועתה גם בפעם הזאת אם שמוע תשמעו בקולי קול עמת חלושה בשמחה ובטוב לבב ושמרתם את בריתי אשר כרתי אתכם כבר על עסקי התכללות וכו׳ והייתם לי סגולה וגו׳ כי אין ספק שאתם יותר מכל עם ועדה שולתכם תהיו לי להנאתי דבר סגוליי כאדרי בכח להוסיף כח כגבורתי׳ כי לי כל הארץ כי אתכם לי מכדי כל הארציות והגסות וכו׳ ובכן אבא אל הדרוש נושא מסך הספור בראשית ועד אחרית שמעו ותחי נפשכם : בשנסעה רוח נדיבה אותו יתברך לברא את העולם מאין׳ בשכלי האל (כפי הדעת הקרוב אצלי) הוא המלאך׳ ובשכלי כלה הוא האדם אשר הפליא הרכבתו לחבר בו השכל עם הגוף כרשום אצלי בכתב אמת כתפארת אדם׳ וכמו שהיה חותם כל הבריאה גזרה חכמתו שיהיה דמיון ציור ותבנית כל המציאו׳ בכללו׳ על כן יאמרו המושלים והמה חכמים מחוכמי׳ חרשים גם ישכים כי האדם עולם קטן׳ אמר זכריה (סימן י״ב) נאם ה׳ נוטה שמים ויוסד ארץ ויוצר רוח אדם בקרבו׳ ופי׳ בו הראב״ע טעם ויוצר רוח אדם שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר צריך פי׳ ארוך ע״כ׳ וכבר א״ז״ל כל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא׳ והנה פסוק אחד קשה להולמו אבל המפרשים עולה כהוגן לקראתן עם הסכמת מה שאכתבו עליו׳ כי כבאכנו לפרש אופן יצירתו של אדם אמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳ אלקים ארץ ושמים כי מה ענין זה אצל יצירת אדם׳ ומה רצה באמרו בהבראם וכי האדם נוכר בעת שנבראו שמים וארץ והלא אלו ביום ראשון וזה בששי׳ ומפני מה נכתבה במלה זו הא׳ זעירא ומה הוסיף באמרו ביום עשות וגו׳׳ ומה טעם אמרו בכאן ה׳ אלקים׳ וכבר הרגישו חז״ל בזה ואמר שבתחלה עלה במחשבה לברא את העולם במדת הדין ראה שלא היה יכול להתקיים ושתף עמו מדת רחמים׳ ומהו השפוך הזה שבתחלה הקדים שמים לארץ ובסיום הכתוב הקדים ארץ לשמי׳׳ ואולם הכל מתוקן לפי שעתנו שאין הדבור כאן זולתי באדם עצמו שאמרנו

עליו היותו עולם קטן כנגד שמים וארץ ויאמר הכתוב אלה הם ענייני לידתו של אדם שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ. ולא תחשוב ששמים וארץ הללו נולדו מכח השמים והארץ הכוללים לפי' אמר בהבראם שנבראו מאתו יתברך וכמו שכתוב למעלה בענין האדם ויברא אלקים את האדם בצלמו וה"א זעירא להורו' על היותו עולם קטן כאמור. ובא הרמז הזה בה"א על האותיות נורתה אל ענינו של אדם כי הבא לטמא פתחין לו והרחיבה שאול נפשה כמו שנמצא פתח פתוח בתחתית הה"א רחב מאד אמנם בני עליה הנם מועטי' כי האמת על דרך אחד לפי' בעליונו של הה"א יש כמין פתח וחלון קטן כחודה של מחט וכענין אז"ל פ' הקומץ רבה שהעולם הזה נברא בה"א דכתיב בהבראם בה"א בראם מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יוצא. ואמרו שם מפני מה תליא כרעיה דה"א דאי הדר בתשובה מעילי ליה. ע"כ. והוסיף לבאר שהאדם הזה שנקרא שמים וארץ עשה אותו ה' אלקים ר"ל שעשהו בעל בחירה להפך מדת הדין למדת רחמים ומדת רחמים למ"ה כפי צדקת הצדיק ורשעת הרשע שאם יקדימו שמים לארץ רוצה לומ' החלק השכלי השמימיי לחלק החמרי הארציי אז יתנהג עמו ברחמי' ולפי' שם רחמי' כתו' ראשונה כמו שבתחלת הפסוק הקדים שמים לארץ. ואם יקדימו ארץ לשמים שהוא הפך הנז' אז יתנהג עמו במדת הדין ולפי' שם אלקים שהוא דין נכתב אצל ארץ ושמים. ובכן ראינו כי סוד האדם היה גם בכתבי הקדש מכונה כתואר עולם קטן. וגם כי הרבה טעמים נאמרו על זה. אנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר את אשר נבחר בו ונקריב אלינו ונקדים לזה כי הבורא יתברך הוא כל הנמצאות בגדר מה ועל כן היה שם אלקות בכתבי הקדש בלשון רבים על הרוב. וכיוצא בזה ביאר הרמב"ן בתחלת בראשית שאל סמוך אל שם כלומר כח הכחות כלן ועל זה אמר ישעיה מלא כל הארץ כבודו כי כבודו מלא כל הנמצאות והוא כלם באופן מה כי כמו שאמרו החוקרים בידיעתו שפועלת אשר היא עצמו יתברך היה והויה מציאות כל הנמצאות סדרם ויסדם הנהגתם וקיומם ואם כן הרי הוא בגדר מה כל הנמצאות שהרי הצורה המלאכותית אשר בכח ציורו של אומן היא המחדשת חוץ לנפש את הצורה המלאכותית. עוד אמרו החוקרים כי בהיות המניע הראשון מניע הנושאים להמציא בהם כל הצורות התבאר שצורתו היא בגדר מה כל הצורות ועל כן אמרו הקדמונים שהש"י יתברך הוא הכל. אמנם קדמונים אלו שאמרו לא ידעתי מי הם לא חלק ידענא ולא בילק ידענא אלא מתניתא ידענא מה שאמרו ז"ל סוכה פ' החליל תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן. כי לפי דעת המפרשים היה הלל אומר כן בשם הקב"ה להזהיר בני אדם שלא יחטאו פן יגרמו סלוק שכינתו מן הבית. ועל כונה זו הורגלו לפרש מה שאמר הכתוב כי לא במותו יקח הכל. שהנבהל להון אשר לא חס על כבוד נפשו לא יזכה במותו להדבק בבורא יתברך שהוא הכל. ועל דרך זה בפרש אמרו (הושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו שהכונה לומר אליו המתואר בשם כל כולל כל הנמצאות כלם תשא עון ואתה הוא (מלכי) שמתואר בשם טוב כאמרו זכה ישראל טוב. קח מה שנשלם לך ארשת שפתינו ויהיו לרצון אמרי פינו כאלו עלו על מזבחך פרים. ואחרי

שודיע אותך את כל זאת השכילה בדרך תמים כי ראתה חכמתו יתברך לעשות אדם שיתדמה לו כפי האפשר כאמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו רוצה לומר שיהיה כולל במדעו כל הנמצאות וכלות לבו תצוירנה כל הצורות למיניהן כמו שיורשמו המראים במראה של זכוכית ובבת עין ודומיהם ועד״ מאמר המליץ הן האדם הלז כתבל היה כא׳ מנבא הערוס במרום לבבו מני ים רחבו גבהתו ופרוש כנפיו לתימן בחדריו סתום ינלה הן קדם יהלוך ויבין תעלומות חכמה ישק שמים שמה מרכבות התחכמותו יגיע שאול הנה עליות בתהומות יקרה וכו׳ עד אמרו עד יכלול מדעו טבעי היצורי׳ ותכונתם תקבץ בתוכתו אמתת הנבראים למיניהם ועל אל אלים ידבר נפלאות ומלין לנד עלאה ימלל׳ עכ׳ ומתוך כך יכיר את בוראו וישתדל להדמות אליו בפעולות היושר כחזקת היד ׳וכמו שהבורא יתברך נקרא אלקים בלשון רבים לסבה שזכרנו כן אמר ביצירת האדם נעשה בלשון רבים כאלו אמר אעשה אדם שיהיה כנגד מה כל הנמצאות בצלמנו כדמותנו כמו שעל׳ זה נקרא שמי אלקים בלשון רבים להיותי כל הנמצאות וכמו שקדם ׳ ועל הדרך עצמו שפירשנו למעלה מלא כל הארץ כבודו על הבורא יתברך נוכל להמליצו על האדם כי יאמר הכתוב קדוש קדוש בכל חלקי הזמן עבר עתיד והווה וכנ׳ העולמו׳ עולם המלאכים עולם הגלגלים ועולם השפל ׳יש נבאות שהוא אדון נבאו׳ מעלה ומטה ומכלם עולה קלוסו ׳ אמנם האדם שהוא מלא כל הארץ בהיותו שלם כולל במדעו בפעל צורות כל הנמצאות כי כבוד ה׳ עליו זרח להאיר כרו ולהגיה חשכו בהסרת מעיקיו ולשלוח לו עזרו מקדש ׳ הוא יותר מזולתו מודיע כבודו של מקום בהשכל ובחירה ׳ וכמו שהבורא יתברך נקרא כל כמו שזכרנו כן נאמר בסוף יצירתו של אדם וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כי בו מנטיירים ומתחקים כל מעשי בראשית וכבר העירונו ז״ל בב״ר שפסוק זה נאמר על יצירתו של אדם לא על כל הבריאה בכלל באמרם והנה טוב מאד הוא אדם היכון אותיות דדין הסה״ד וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה אדם ׳ ואפשר עוד להמליץ על זה מאמר (ישעיהו סי׳ מג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ׳ ירצה אומר לצפון תני וגו׳ ומי הם הבנים אשר יובאו אלי כל הנקרא בשמי רוצה לומר מי שנעשה שלם כולל במדעו כל המושכלות כמו אלוק עלי אהלו להכין אותו ולסעדו כמו שקדם והוא הנקרא כל בשמי כמו ששמי כל לסבה זו כאמור ׳ עוד הוסיף בביאור תנאי הבנים המובאים באמרו ולכבודי בראתיו וגו׳ רוצה לומר האדם השלם שבראתיו כמאמר שכתוב ויברא אלקים את האדם בצלמו ׳ יצרתיו כמאמר הכתוב וייצר ה׳ אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ׳ אף עשיתיו כמאמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו שכל זה עשיתי לכבודי רוצה לומר שיהיה מודיע כבודי בהשכל ובחירה כמו שפירשנו מלא כל הארץ כבודו ׃ ומעשי ה׳ אמר אף עשיתיו להורות שתקן ענינו על צד היותר טוב להקל מעליו השגת שלמותו בכמה פנים מועילים ומעולים ׳ וזה יהיה משפט אמרו כל פעל ה׳ למענהו וגו׳ ׳ רוצה לומר האדם השלם שהוא כולל במדעו כל הנמצאות ומתוכם מכיר את בוראו אחריו ילך לעשו׳ צדקה ומשפט על ידי הסיוע האלקי הנלוה אליו ׳ פעל אותו ה׳ למענהו

לכבודו ולתפארתו כמדובר ׃ ואפשר גם כן להסב אל זאת הכונה מאמר הלל שזכרנו
אם אני כאן הכל כאן וכו׳ כי על עצמו היה אומר כן בשמחת בית השואבה שהיו שואבין
רוח הקדש כדברי רז״ל ובהיותו בעת ההיא משכיל בפעל ומכיר מדרגתו בעלוי שהוא
שהיה כולל המושכלות ונכח ה׳ דרכו (כי ה׳ סמך ידו כבואו לטהר ושופיע עליו כהרב
להשכיל להיטיב) היה אומר הדברים ההם לא להתיהר ח״ו רק להלהיב תשוקת האנשים
אל מעלת השלמות ולפי׳ היה אומר אם אני כאן הכל כאן לפי שראה עצמו בעשה כל
וכולל מגד השגתו כאמור ׃ קורא אני הרא״בע יעמוד יחדיו עם הנזכרים לששכים על
הדרוש ׃ הנה זה עומד אחר כתלנו מציץ מחרכי חכמתו משמיע קולו בנעימות באמרו
כאשר ידע החלק את הכל ידבק בכל ויחדש בכל אותות ומופתים ׃ רוצה לומר שהאדם
בהתעלותו למדרגת היותו כל על ידי השגת הכל כי ידרשהו אלוק ממעל להחזיק בידו
להעלותו אל השלמות הכולל שבשא אליו נפשו בהשתדלות עצום ׃ ידבק בכל האמתי הוא
הבורא יתברך ויחדש במציאות אותות ומופתים כי ישתרר על הטבע גם השתרר ׃
ומצאתי לחזק ולהעמיד דבריו ממדרש חז״ל באמר׳ גדול כחן של נביאים שמדמים צורה
ליוצרה שנאמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה כי הרבה נתחבטו
עליו המפרשים ונדחקו בו מאד ׃ אמנם לפי שיטתנו מחוורים הדברים בשמלה וזה
פתרונם ׃ גדול כחן של נביאים לחדש אותות ומופתים במציאות לפי שמשלימים את
עצמם וצורתם העצמית על ידי ציור הנמצאות כפי כחן ובכן יתלוה להם עזר אלקי
להשלים על ידו כי ישובו כוללים דומים ליוצרם בימום כל הנמצאות שיא הצורה העליונה
שכל הצורות מושכעות בה השכעה שכלית רוחנית מתאחדת בשלמות מכל צד ׃ הלא
תראה מה שקרא השם יתברך ליחזקאל בן אדם באמרו ואתה בן אדם ויאמר אלי בן
אדם וזולתם רבים ובאלו רמז בזה שנעשה הנבוא כולל בהשגתו והיה בו מדעת קונו
שנקר׳ אדם ׃ ואמר מלמעלה כלומר אעפשדמיתיו ית׳ לאדם דע כי גבוה מעל גבוה יחשו
ממנו במדרגת השלמו׳ הרחק מאד מאדם ׃ ואם לחשך אדם לומר אם שלמותו של אדם
הוא תלוי בהיותו כולל המושכלות במדעו בפעל וכו׳ כאשר דברנו והוא מבואר שאין כל
אדם ראוי וזוכה לכך ׃ אם כן מה אנו מה חיינו שלא תמנו לגווע בגוע כחנו משלמות
ההשגה הנז׳ ׃ אף אתה אמור לו כי כבר הופיע הבורא יתברך מהר קדשו להשפיע לנו
תורת אמת כוללת חכמה של מעלה כדברי חז״ל בב״ר ׃ היא תמלא חסרון כללות ההשגה
שזכרנו וכמו שיבא ׃ ועל כונה זו ביארנו בכר ה׳ נשמת אדם מה שאמר איוב (סי׳ ל״ח)
והחכמה מאין תמצא וגו׳ אלקים הבין דרכה וגו׳ אז ראה ויספרה וגו׳ ויאמר לאדם הן
יראת ה׳ היא חכמה וגו׳ שהכונה להורות על קושי עמידת האדם מעצמו על אמתת
ההשגה ואחר בראותו יתברך קושי השגת החכמה נתן לישראל תורה תמימה להשיג בה
ארחות חיים ׃ וכיוצא בזה כתב בעל העקרים מא׳ ג׳ פ׳ ל״א על פסוק ועתה מה ה׳ אלקיך
שואל מעמך כי אם ליראה וגו׳ יעויין שם ׃ את הדברים האלה דברתי אל קהלכם ללמד
על כללותו של אדם שנקרא כל מגד השגתו הכוללת ויצדק זה גם כן קודם הוציאו הכנה
או לפעל כיון שהוא ישגיב בכחו להגיע אל ההשגה הנז׳ ׃ וכל שכן כי לפי דעת רוב
חכמינו שכלו של אדם מעת הבראו הוא מקומם מכל המושכלות כדעת אפלטון וכמו

שיבא · וכבר היה מה שכתבנו עד הנה מספיק למעט כנויו של אדם בתואר עולם קטן מצד כללות שכלו בהשגת כל הנמצאות כאמור · אמנם לפי מה שכתב המורה בפ׳ ע״ב מח״א תצורף גם כן בחינת גופו של אדם אבריו וכחותיו כי שם יתבאר צדקת התיחסות חלקיו עם חלקי העולם בכללו ויעויין שם כי הדברים ארוכים והמקום הזה קטן מהכיל · ואחרי העירו על השכמת גופו וחלקיו עם העולם בכללו כתב וז״ל ודע כי זה שאמרנוהו כלו מדמות העולם בכללו באיש מבני אדם לא מפני זה נאמר באדם שהוא עולם קטן · כי זה הדמיון כלו נמשך בכל איש מאישי בעל חיים השלם באבריו שלא שמענו כלל אחד מן הראשונים שאמר כי החמור או הסוס עולם קטן ואמנם נאמ׳ באדם זה מפני הדבר שיוחד בו האדם והוא הכח המדבר רוצה לומר השכל ההיולאני אשר זה הענין לא ימצא באחד ממיני בח׳ זולתו וכו׳ עד אמרו כן במציאות דבר אחד הוא המנהיג לכללו וכו׳ עד אמרו והדבר ההוא הוא האלוק יתברך שמו · ולפי זה הענין לבד נאמר באדם לבדו שהוא עולם קטן מפני שבו התחלה אחת היא שמנהיגה לכללו וכו׳ עד אמרו ודע שראוי היה שנדמה יחס האלוק יתברך לעולם יחס השכל הנקנה הנאצל לאדם אשר אינו כח בגוף והוא נבדל מן הגוף הבדל אמתי ושופע עליו ויהיה דמיון הכח הדברי בשכלי הגלגלים אשר הם בגופות וכו׳ זיל קרי · הוא הדבר אשר דבר הראב״ע בפ׳ בראשית וז״ל ובעבור שנשמת אדם העליונה שאיננה מתה נמשלת בחיותה לשם ושאיננה גוף והיא מלאה כלו וגוף האדם כעולם קטן · יהי השם מבורך אשר בגדול החל ובקטן כלה · וגם אמ׳ הנביא שראה כבוד ה׳ כמראה אדם והשם הוא הא׳ שהוא יוצר הכל והוא הכל ולא אוכל לפרש · ע״כ · והרי בכלל דבריו דברינו מראשית דבר ועד אחרית דבר · ויתחזק עוד דמיונו של אדם למציאו׳ בכללו מצד ג׳ חלקיו הנקראים אצל החבר מאמר ד׳ סימן כ״ה עולם הטבע עולם החיות ועולם הדבור · היינו עולם הטבע מן הקרום החולק ולמטה ששם מקום הכבד נושא הנפש המתאוה · והחלק ההוא מתיחס אל העולם התחתון · עולם החיות מן הקרום החולק ולמעלה ששם מושבו של לב נושא הרוח החיוני · והחלק ההוא מתיחס לעולם האמצעי · ועולם הדבור מן הצואר ולמעלה ששם משכנו של מוח נושא הנשמה השכלית והחלק ההוא מתיחס לעולם העליון וכמו שביאר שם החבר · ועוד יש נוספות בדרוש אשר נקרא שמו עליו עץ נושא פריו · והנה להיות האדם עולם קטן מצד כללותו ודמיונו לכל הנמצאות הן מפאת שכלו והן מפאת גופו וחלקיו מן הפנים שנזכרו · וזולתם על כן מצאנוהו בכתבי הקדש מתואר בכל נמצא כמו שלמדנו מיסודו של מאיר איוב כי נקרא אבן תשתפכנה אבני קדש · צומח כי האדם עץ השדה · חי ויהי האדם לנפש חיה ונאמר ואתנה צאני אדם אתם · שמים והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע · כוכב ומצדיקי הרבים ככוכבים · לבנה יפה כלבנה · חמה ברה כחמה · מלאך כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא · ולא עוד אלא שנקרא בשם קונו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אביעד שר שלום · סוף דבר צדק מאד מאמר דוד תמשילהו במעשי ידיך מלשון משל ועניינו להיותו משל ודוגמא לכל הנמצאו׳ כמדובר:

ואולם כללות השלמות שזכרנו היה באדם הראשון יציר כפיו יתברך במעט בפעל קודם מרותו כי ליושר טבעו והשכמת צורתו עם חמרו לא היתה לו שום

יגיעה

ימנעהו רק בקלות הרגל שכלו ורוח בינתו היה משכיל הדברים על בוריין וכמעט היה מגיע אל תכליתו וזה מוסכם עם היותו נחשב לכאורה תלוי במחלוקת חז"ל · כאמרם בב"ר פ"ח רבי תנחומא וכו' בשם רבי אלעזר אמר בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון גולם בראו והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו · הה"ד גלמי ראו עיניך וגו' רבי יהושע בר נחמן וכו' בשם רבי אלעזר אמר מלא כל העולם בראו · מן המזרח למערב מנין שנאמ' אחור וקדם צרתני · מצפון לדרום מנין שנאמר ולמקצה השמים ועד קצה השמים ומנין אף לחללו של עולם שנאמר ותשת עלי כפכה כד"א כפך מעלי הרחק · כי רוח המעיין יעלה עליו לחשוב שכונת רבי תנחומא באמרו גולם בראו היתה להשוותו לשאר בני אדם על דרך מה שאמר דוד על עצמו גלמי ראו עיניך · אמנם קושטא קאי שמחלוקתם תלוי במחלוקת אפלטון ותלמידו היוני בענין הנפש האנושית השכלית · כי אפלטון סובר שהשכל האנושי הוא בטבעו מקושט מכל קניני החכמות אלא שבהתחברו אל הגוף אבד זכרם מפני מעבה החומר שהוא מסך מבדיל בינו לבין מושכליו ועל ידי העיון מתמרק ומזדכך עד יכא כנוגה אור הצורות המוטבעות בו מראשית ענינו והרי הוא בזה כזוכר בשכחות · אמנם תלמידו היוני סובר שהשכל האנושי הוא מטבעו דומה ללוח או לנייר חלק ונקי שאין בו שום פתוח או מכתב בפעל רק הוא מוכן לקבל כל מיני כתב או פתוח · והנה דעת רבי תנחומא שהורה עליו באמרו גולם בראו רוצה לומר שלא היה בשכלו שום צורה בפעל אלא היה מוכן לקבל ציור כל המושכלות וז"א והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו · ורבי יהושע בר' נחמיה מסכים עם דעת אפלטון לכן אמר מלא כל העולם בראו שהיה שכלו מלא ממש מכל הצורות כמו שזכרנו והוא דעת רבי שמלאי באמרו בפ' המפלת שנר דלוק בראשו של ולד במעי אמו וצופה בו מסוף העולם ועד סופו · ואף גם זאת נקרא גולם מצד החסרון אשר קרה לו בהתחברה אל החומר כי על כן הוצרך להבהיל פניו במרוק וזכוך על ידי העיון כמו שקדם · ובין למר בין למר אין ספק שהיה אדם הראשון משיג המושכלות בנקלה מצד יושר טבעו מעשה ידי אומן · ואפשר שלזה כיון הרע"ה באמרו (מזמור קל"ט) אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד · לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם (ולו קרי) ירצה אודך ה' כי דליתני והעליתני למדרגת ידיעת כל מה שיוכל אדם לדעתו מעצמו מכח שכלו הזך בבחינת ענינו ומעיקיו אחר חטאו של אדם הא' והוא שידע בלתי היותו יודע מאומה כי תכלית מה שנדע שלא נדע כמו שהיה סוקרטי הפילוסוף מעיד על עצמו שאחרי בלותו לא היתה לו עדנה בלמוד החכמות זולתי מה שהשיג כי מאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו מהידיעה והחכמה · וז"א אודך על כי נוראו' נפלאתי רוצה לומר אודך על כי נעשיתי דבר של פלא בשביל ב' דברים נוראים ומבהילים שנמצאו בי והם שני הפכים בנושא אחד בעת אחת · וזה כי נפלאים מעשיך רוצה לומר שמעשיך ופעולותיך נפלאים נכסים ונסתרים ממני ועם זה נפשי יודעת מאד רוצה לומר יודעת כל מה שאפשר בחק טבעו של אדם מצד עצמו ומעיקיו כי בזולת שיודע אלקי תכלית מה שנדע הרי הוא שלא נדע · ונמשך לבאר מה שהבין היותו בלתי ראוי ומספיק מצד עצמו

להשיג מעשה ה׳ ידיעה ברורה אם לא יורק עליו מגולת זהב ההשפעה העליונה שפע שבע רצון להאיר עיניו בסודות אלקיות ע״כ אמר לא נכחד עצמי ממך ירצה לא נסתר מנגד עיניך ענין הנפש השכלית שבה נתעצמתי · אשר עושיתי בסתר רוקמתי בתחתיו׳ ארץ כי לשקיעת הכח השכלי והסתתרו בשפל מדרגת החומר לא יוכל להראו׳ פעולותיו ולהופיעם אל אור הפועל זולתי בעמל לא ישוער · כי האב הראשון אכל בוסר ושני בנים תקהינה · ועושיתי הוא מלשון ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ״ג) ענין כתישה ושחיטה · ורוצה לומר אשר בהרכבה הזאת הנפלאת מנפשי עם גופי נאחז שכלי בסבך לבלתי הראות פעולותיו רק ביגיעה רבה · גלמי ראו עיניך כמה שכלי בלתי שלם בהכרת מעשיך הנפלאים שנזכרו · כי עם היותם כלם נכתבים ונרשמים בספרך שהוא המגילה׳ בעצמו או ספר התורה שבו נרשמו כל הסודות ליודעים חן · וימים יוצרו רוצה לומ׳ מזמן רב נוצרו ומטבע הזמן לגלות ולהודיע האמת כענינים כמאמר אליהוא אמרתי ימים ידברו ורב שנים יודיעו חכמה · מכל מקום ולו אחד בהם רוצה לומר זלו ולפי סברתו של גלמי הנז׳ הן האדם הראשון לבדו שהיה אחד במינו נמצא בהם ובהשגתם מעצמו מבין כל שאר הגולמים · ואפשר גם כן שיאמר ולו לגולם הנז׳ אחד בהם רוצה לומר הקב״ה שהוא אחד ומיוחד בעולמו יכול לסייעו בהם ובהשגתם כי בלעדיו לא ירים איש ממנו את שכלו להשיג כל המושכלות · וכל זה ביארנו לפי הקרי · אמנם לפי הכתיב ולא באלף הכונה מבוארת שאפילו אחד מבני אדם מן הראשון ואילך לא נמצא בהם ובהשגתם שכח שכלו אם לא האיר אל עבר פניו אור האלוקה העליונה · אמנם באדם הראשון יציר כפיו יתברך היה השלמות בפעל מצד יושר טבעו כמו שקדם · וזו היא דעת הרב המורה באמרו בראשון פ״ב על ענין של אדם וז״ל וכאשר היה בשלמות עונגו ותמותם והוא עם מחשבתו ומושכליו אשר נאמר בו בעבורם ותחסרהו מעט מאלקים לא היה לו כח להשתמש במפורסמות וכו׳ · ע״כ · וזה היה באמת התכלית המכוון באדם שיקיף שכלו בפעל על כל מה שברא הקב״ה להכיר גדלו כפי האפשר להודות לו ולברך בשמו ולהדמות אליו במעשיו כפי כחו שעל זה נאמר נעשה אדם בצלמנו רמז להשכלה · כדמותנו רמז לפעולות המעולות מעין דוגמא של מעלה מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון וכו׳ וכענין אמרו קדושים תהיו כי קדוש אני וע״כ שמהו בגן עדן שהיה תבנית כל העולם באופן כי היה מונח קטן בקטן ושניהם׳ בעולם הגדול הכולל כולה ממנו שיקח באכילת הפירות ההם תועלת אל זכות השכלתו ואכל וחי לעולם חיים שכליים כי החיות יורה על ההשגה ומדרגת החיים כפי מדרגתם בהשגה ועל כן היה ענין יותר נאות למלאכים כאמרו כי לא יראני האדם וחי שרוצה לומר אפילו המלאך כפי ערך השגתם שהשגתנו ויותר וביותר יאות תאר החיות לבורא ית׳ כאמ׳ ואולם חי אני · חי העולמים · להיות השגתו מעולית על השגת זולתו · ועם זה פשוטו של כתו׳ במקומו מוכח כי לשלמו׳ טבעו היה ראוי לחיות לעולם בגוף ונפש כי לא היה ביניהם התנגדות כלל יתלכדו ולא יתפרדו כעצם השמים שצורתם מתחברת אל חמרם חבור שלם ומתמיד והעדר לא יעבור בתוכם מצד התאחדותם בשלמות :

אמנם אף כי עשה האלקים את האדם ישר · המה בקשו חשבונות רבים וכמו

שדרשו עליו משנה פניו ותשלחהו · כי בשנותו פנותו אל תכליתו המיוחד אליו והוא המכוונה בשם פניו גרם שלוחו ממדרגתו וכפגמה צורתו כי מטה ידו כהמצאתו · ורבו אלו מוכיעים עד שנטרד מבית תענוגיו מגן עדן תחת היותו שם בנחת ובטחה וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים · ר"ל שמזמן קדמון אחרי מרותו השכין למנוע כניסת האדם לגן עדן שלמותו ותכליתו את שכלו החסר בעל שני כחות פועל ומקבל הנרמזים בכרובי' וכרמוז הכפרת עם כרוביו באמרו ופניהם איש אל אחיו וגו' כמו שביאר החכם שפירשנו בפ' תרומה · וכיד השכל הזה להט החרב המתהפכת רוצה לומר כח בלתי גוזר וחותך בעיוני' כראוי כי חריפותו וחדודו נהפך לגסות ושפלות וקרה לו כמי שרצה לחתוך עמוד של שיש בחרב הבדיל ושעופרת שיהיה להט שלה מתהפך ולא יוכל לחתוך · וכפי שדמוי עצמו שעשה בעל העקידה שם במקומו · ואז במרותו חלה עליו חובת גזירת כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא שימות בו ביום רק שיהיה בן מות כדברי הרמב"ן · או כי ברדתו ממדרגת השגתו הרי הוא כמת כפי מה שהקדמנו היות מדרגת החיים כפי מדרגתם בהשגה או כי רשעים בחייהם קרויים מתים ואז נגרעה והושפלה קומתו כדבר חז"ל בב"ר שזכרנו בראשית דברינו רוצה לומר (פשוטו במקומו עומד) שנפגמה צורתו העליונה ונחלש עיונו ומהיותו כולל בהשגתו שב כמעט פרטי חלק יעעת כבודו ותפארתו נפל משמים ארץ וחזר העולם לתהו בקנור השגת האנשים חכמים כי ממנו והתכלית המכוון בבריאת האדם נתקלקל ומרעה אל רעה יצאו · עד שזרח הנין והצדיק שמשו של אברהם אבינו ע"ה · צמח כמת צדיק והתחיל להחזיר העטרה ליושנה כי לב טהור ברא לו אלקים ורוח נכון כאז"ל במדבר רבה מהו מדרכיו ישבע סוג לב רבי אבא בר כהנא אמר אותו לב שהוא מלא סיגים מדרכיו עתיד להשתבע · ומעליו איש טוב · זה היה אברהם שהכיר מעצמו להקב"ה ולא היה אדם שלמד אותו · היאך להכיר את המקום אלא הוא מעצמו · הכונה בזה כי הלב שמזגו רע וחסר עתיד להשתבע ממדות פחותות ודרכים סוררים ומעוותים כי יכבד מאד על האדם לתקן אשר עוותו הטבע בשרשי יצירתו ואם איננו בלתי אפשר כי הרשות נתונה · אמנם איש טוב שמזגו וטבעו ישר כאברהם ישבע מהשכל אשר עליו כי ישליטנו על שאר כחותיו וישעבדם ויכניעם אל הנהגת הילד מסכן וחכם · ואמר ולא היה אדם שלמד אותו כי אף על פי שהיה נח קיים כי כן נח היה אברהם בשמת נח · מכל מקום ליושר טבעו לא הוצרך למורה · אמר ישעיה על אברהם (לפי דעת חז"ל והמפרשים ·) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו · ירצה מי איפה הוא זולתו יתברך שהעיר ממזרח להביא אורה לעולם בלידת אברהם שהיה ישר בטבעו כל כך כאלו הצדק קוראו שירדוף אחריו לרגלו והנהגתו · או יאמר מי העיר אברהם הנז' משעת זריחתו ובאו לאור העולם בראשית עניניו היה הצדק קורא אותו שילך לרגלו והנהגתו וכאז"ל בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו · רוצה לומר מן הזמן ההוא שפעולת הטבע מתגלות בו במנהג טבעו ישר מאד עד שהיה תאב למשפטי הבורא ומעצמו קיים כל המצות קודם נתינתן לדעת חז"ל · ועוד אמרו בב"ר פ' ויגש וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי · ומהיכן למד ר"ש בן חנינא אומר שתי כליות נעשו לו כשני רבין של

חכמה והם נובעים תורה · ומכין שכן שנאמר אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי · רבי הושעיא אומר מעצמו למד חכמה שנאמר מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב ר"ש אומר אפילו ערובי תבשילין היה יודע אברהם אבינו שנ' עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' הכונה לרבי שמעון שאברהם קנה כל החכמה מיוסר שכנו · ואולם יקשה מה שייחס הידיעה והחכמה של הכליות שהרי אין הכליות נושאים לכחות המשיגות ולמה אם כן תיוחס להם הידיעה וההשכל · והעולה על רוחי בזה הוא כי גלוי וידוע למעיינים בספרי החוקרים והרופאים כי הכחו' כלן מסדר הטבע החכם כגזירת בוראו על הנהגת גוף האדם · נושאם ומשכנם הקרוב הם הרוחות וכל מה שהרוחות הם יותר בהירים וזכים הכחות הנשואים בהם יהיו יותר שלמים ומעולים והוא ידוע שעצם הרוחות איננו זולת הדם האדיי והדק שבו · וכדי שיותך מן הדם ויעלה ממנו איד זך ובהיר באות אל הכחות שינשאו בו צריך שיהיה עצם הדם טוב ומזוקק שאם לא כן גם האיד הרמיי יהיה עכור ומוזהם כל הכחות הנשענים על ידו · ולמען יהיה הדם טוב ויפה הכין לו הטבע כלי לנקות אותו מן הליחות השנואות אל הטבע פן יחטיאוהו ויגרמו הפסד בעצמו של דם וזימן הטחול לנקות הדם מן השחורה וכים המרה מן האדומה והכליות להפריד למשוך ולשאוב המימיות המותריי מן הדם שהוא עמו כמין חלב וכביוכי דחלבא עם עצם החלב · וכשמשכו הכליות החלק המימיי הלז לצורך זכוכו של דם שופכים אותו אל כלי השתן ונעשה מי רגלים · וזו היא פעולה נגלית בנקוי הדם על ידי הכליות יותר ממה שיתפרסם נקויו על ידי שאר הכלים הנז' · טחול וכים המרה · ועל דרך זה הוא מה שיאמרו השחוק לטחול עם היות הטחול משכן לשחורה המולידה עצבון · והנסיון הוכיח כי האדם אשר הטחול שלו גדול הוא עצב והפך זה למי שהטחול שלו קצר ודק · וסבת זה לפי שהטחול מנקה המותרות מן השחורה · ובהיות הגוף מנוקה מן השחורה כראוי שלא ישלם זה רק בהיות הטחול בריא בכמותו ואיכותו וככחתו · אז יהיה שמח וטוב לב · אמור מעתה כי בהיות הכליות כלי נאות מפורסם אל מרוק החלק המימיי מהדם כדי שישאר הדם זך ונקי ויעלו ממנו אדים זכים ובהירים שהם עצם הרוחות נושאי הכחות כלן והכחות המשיגות בכללם אשר יובילו שי הצורות המושכלות אל פני השכל · צדק אם כן מאמר המיחסים חכמה ודעת ועצה אל הכליות שעם היותם לזה סבה חלקיית לא כוללת כמו שקדם · הלא פעולתם היא יותר גלויה ומפורסמת אצל החוש ודרך הכתוב לנכנס עצמו אל השגת האנשים כפי הכשר בית קבולם והרגלם · ועם זה יובן מקום אל הטחול וכים המרה שגם הם עוזרים לזה כאשר דברנו עם היות פעולתם נסתרת ונעלמת · ומצאתי לבעל דרך אמונה שכתב על זה (שער ב') וז"ל הלשון שיחס הידיעה לכליות כאמרנו כליות יועצות לסבת היות הכליות לוקחים דשנות הדם ומזככים אותו ומדקדקים אותו וכאלו עם הדשנות ההוא יהיה מזון לב ועכור ומזהם השכל והכליות כאלו הם במשכם הדשנות הנז' מכינים אל ההכנה וזכות הידיעה · עכ"ל · קרובים דבריו למה שזכרנו · ועוד ראיתי הנסה בספר אחד חברו מאיסטרו בירנרדו די גורדון נעתק ללשוננו ונקרא שושן הרפואה · וז"ל · איך ניחס העצה אל הכליות שהרי המחשב והיועץ הם במוח מצד הכח הנפשיי אשר משכנו במוח · נשיב שהכליות מנקות

המוח שהלבנה ואז כאשר הוא מנוקה הענה היא נכונה · ע״כ · והנה גם הוא אחרינו דורך דרך מרוק הדם וזכוכו איש אל עבר פניו הולך כאשר הראית · והתפלספות הזה הורה עליו הכתוב שהביא ר״ש בן חנינא ראיה ממנו בשפה אחת ודברים אחדים באמרו אברך את ה׳ אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי · אמר דוד אברך את ה׳ אשר יעצני כי עצתו תבחני בכל פעולותי הבחיריות · ואף לילות בהיותי ישן ובלתי מסדר פעולות הבחירה לא סר מהיותו משגיח על זכוך דמי כדי שימשך מזה יושר מזגי ויוכנו כחותי לתורה ולתעודה כי אז בעת השינה שהכחות הטבעיות מתגברות לפעול פעולתן על פי סדרו יתברך יסרוני כליותי רוצה לומר זככוני ומרקוני כי אין ענין היסורין זולתי זכוך ומרוק המדות הפחותו׳ והמגונות · ורבי הושעיא אמר מה שבח הוא זה לאברהם שקנה כל חכמתו כטוב הכנתו ויושר טבעו והלא המוכרח לא ישובח ולא יגונה · לפי׳ יש לנו להחזיק טובה על עונש השתדלותו בהשגת החכמה · והביא ראיה על זה ממאמרו מדרכיו ישבע סוג לב וגו׳ רוצה לומר סוג לב עגל ומתרשל הוא מי ששבע ושסתפק בעסקיו מן הדרכים הנמשכים ממנו ומטבעו בזולת השתדלות וחריצו׳ · כי אמנם ממה שהוטל עליו להשתדל ולהזדרז בכל כחו בהשגת השלמות ראוי שישבע מי שהוא איש טוב הראוי לשם ולתהלה כמו שהיה אברהם · ור״ש הוסיף עוד שיושר טבעו והשתדלותו היה כל כך שהגיע למדרגת הבנת סודו׳ תורתנו שהם למעלה מן העיון הטבעי ואפילו לסייג של דבריהם וזה אפילו ערובי תבשילין היה יודע וכו׳ · והנה אברהם אבינו ע״ה התחיל לתקן את אשר עותו אדם וכמו שרמזו ז״ל {בב״ר פ׳ יד} אמר הקב״ה וכו׳ הרי אני בורא את האדם תחלה שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן תחתיו · וכמו שאדם נקרא כל מן הטעם אשר זכרנו · כן אברהם וה׳ ברך את אברהם בכל רוצה לומר · שנעשה כולל דומה לבורא ית׳ שהוא הכל כמו שביארנו · וכמו שאדם נקרא שמים וארץ להיותו עולם קטן דוגמתם באמ׳ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כפי פירושנו · כן מצינו שנקרא אברהם שמים וארץ כאמרו ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ שהביאו חז״ל ראיה מפסוק זה פ׳ ו׳ מאבות כשהזכירו החמשה קנינים שקנה הקב״ה בעולמו ואברהם מכללם ואמרו ואברהם מנין שנאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ והמפרשים נבוכו בזה שהרי אין הקנין נזכר אבל אברהם רק אבל שמים וארץ ומה ראיה היא זו עד שכלם יצאו מן השטה ומהם מי שהחליט שיש שבוש בנסחא · ואנחנו לפי דרכנו הסברנו פנים למאמר חז״ל שכלו מתאים ותמים כי היה אומר מלכי צדק ברוך אברם לאל עליון כיון שהוא יתברך עשה בו קנין שמים וארץ בקנותו אדם שלם כזה שהוא עולם קטן כנגדם כולל במדעו צורות כל הנמצאות ומכיר את בוראו על ידי נבראיו המושכלים אצלו · ומה שהכניעם אל הפירוש הזה הוא ראותם שאין צורך לאמרו קונה שמים וארץ והיה די שיאמר ברוך אברם לאל עליון לפי׳ נתעוררו אל הפי׳ שזכרנו · ומה טוב ומה נעים לקיים דבר · מה שאמר רבי יהושע בן קרחה בב״ר {פ׳ יב} בהבראם באברהם בזכותו של אברהם הרי כאן מפורש דמיונו לשמים וארץ והיותו עולם קטן בהא זעירא של בהבראם · ונקרא אברהם האדם הגדול בענקים לפי מדרש חז״ל בב״ר {פ׳ יד} לרמוז כי גבהה קומתו כקומת אדם הראשון וכתכלית השגתו כהשגתו של אדם קודם חטאו ·

וזכה

וזהו שיבחר הקב״ה בזרעו אשר לקחו לעם סגולתו כי הביאם המלך חדריו במעמד הר
סיני ופתח להם את אוצרו הטוב וזכך חמרם והאיר פני שכלם והכשיר בית קבולם
לקבל הציור בכל מיני המושכלות בכללה שזהו הנרמז באמרם ז״ל שנקשרו ב׳ כתרים לכל
א׳ וא׳ מהם א׳ כנגד נעשה הוא הגוף שעל ידו המעשים ונאים של הפעל וא׳ כנגד נשמע
כנגד השכל שפעולת השמיעה והשכל מיוחדת לו ׃ וכבן שב האדם לאיתנו הראשון
קודם שחטא אדם כאז״ל ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן מהם ונפשם קומתן
מעלה כאז״ל במעמד ההוא יעלו תחתוני׳ למעלה וכמאמר הכתוב ואשא אתכם על כנפי
נשרים ואביא אתכם אלי ׃ וזה ואולך אתכם קוממיות רוצה לומר בקומה זקופה כאדם
הראשון כדבר חז״ל בכ״ר רמז להשגה העליונה והתכלית העליון שבשבילו נברא האדם
ואבינו הראשון קלקלו ועלה ביד ישראל תקונו יום זה שעמדו על הר סיני וקבלו את
התורה שעקרה ויסודה עשרת הדברים הכתובים בשני לוחות אבנים ׃ ובא הרמז בלוחות
אלו אל כמה ענינים כאותים מאד בבחינת עצמותם ׃ כמותם מדובק ובלתי מדובק ׃
ואיכותם ׃ היו של סנפרינון כאז״ל בילמדנו הלוחות משקל מ׳ סאה היו ושל סנפרינון היו
להורות על נצחיות התורה כמו שהסנפרינון הוא חזק מאד כאז״ל באגדת תלים וישדתיך
בספירים סנפרינון אמר ר׳ פנחס תאמר שהסנפרינון הזה רך הוא מעשה באחד שירד
לרומי למכור סנפרינון אמר לו הלוקח ע״מ לבדוק א״ל ע״מ כן מה עשה נטלו והניחו על
הסדן והיה מכה עליו בפטיש נבקע הסדן נחלק הפטיש והספיר לא חסר ׃ והנה זאת
סגולת התורה כאז״ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם
ברזל הוא מתפוצץ ׃ היו משקל מ׳ סאה לרמוז למ׳ יום של יצירת הולד שכנגדם עמד
משה בהר להודיע כי נתחדש לו שם הרכבת מזגו ויצירתו ׃ וכן ישראל קנו שלמות
הגוף והנפש כמו שאמרנו עד שנעשו יצירה חדשה במעמד ההוא הנכחר בו נקשרו הב׳
כתרים לכל א׳ מהם ׃ ב׳ הלוחות הללו שהיו של ספיר כמו שזכרנו והיה אורך כל א׳ מהם
ו׳ טפחים ורחבו ו׳ ועביו ג׳ באבן אחת שארכה ורחבה ועביה שוין ונחלקה לשני׳ וכגלגלים
היו והכוכבים מגלגל חמה ׃ רומזים אל הנפש האנושית השכלית מצד כמה דמויים ׃ וזה
כי השכל האנושי במשל אצל החכמים ללוח זך ונקי מוכן לפתוחי ציורי המושכלות כלן
למיניהם ׃ ואמר שלמה כתבם על לוח לבך וחז״ל אמרו במנחות פ׳ שתי הלחם אשר
שברת ושמתם בארון תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון מכאן לת״ח
ששכח תלמודו מחמת אנסו שאין נוהגים בו מנהג בזיון ׃ כי אמנם נפש האדם תכליתה
ושלמותה להיות בה מפותחות המושכלות אשר עקרם ופרשם נכלל בי׳ הדברות החקוקות
על שני הלוחות כי מהם יבאו ויסתעפו כל פרטי המצות והדעות האמתיות ׃ וגם לדעת
אפלטון שסובר כי שכל האדם מעקר טבעו הוא מקושט ומצוייר מכל הצורות כמו שקדם
תצדק קריאתו בשם לוח וכו׳ כיון שעל ידי שנתחברו אל הגוף הושב כמו נעדר מהמושכלו׳
וכאלו אין בו ציור כלל וצריך הוא לעיון כדי לזכור הנשכחות ׃ היו בין שניהם ו׳ טפחים
מכל צד כי מספר הו׳ הוא שלם אצל בעלי המספר הואיל וכל החלקים ממנו המתיחסים
לכלו בהתחברם יחד עולים לסכומו לא פחות ולא יתר כי ששיתו ושלישיתו וחציו של
מספר ו׳ שהם חלקיו המתיחסים אל כלו מחוברים יחד עולים גם כן למספר ו׳ ׃ ויש

בזה רמז לשלמו' נפשם בכל חלקיה ומספרי יחסיה וכך היה אומר אפלטון כי נפש האדם מחוברת ממספרים כמגלת סדרים · שלשת הרחקי' שלים למס' וזה להורו' שיהיה שכלם חי וקיים לעד כאמצעו' התורה הכתובה בלוחות ויהיו דבקים באו' העולמו' ברוך הוא · היו הלוחו' כחלקי' לשנים לדוגמת ב' חלקי השכל עיוני ומעשי כי כן הם דברו' שבלוח הראשון עקר' העיון והם' שבשני עקרם המעש' · וכגללי' היו להורו' על דקות' וזכו' חמרם של לוחות וכן היה ענין הדמוי לנפש השכלית יותר קרוב ונאות · חצובים מגלגל חמה · להורו' כי הנפש הלזו היא חצובה מן העליונים · הם' כנגד ה' לעומת ה' הרגשו' פנימיות וה' חיצוניות · מ"ם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים כענין המושכלות הראשונות הנטועות והמוטבעות בשכלנו · והיותר כוללות שאליהן מתיחסות ועולות כל השאר הם ב' · הא' שלא יקובצו חיוב ושלילה בנושא אחד · הב' שאמת ונכון בכל דבר או לחיוב או לשלול כידוע לבעלי הדבר ושתיהן בענין שביארנו בהחלט אי אפשר להביא על אמתתן שום ראיה מבלי המצא שם דבר יותר נגלה ומפורסם מהן כי כאמרנו למה כך אין מענה בפי המשיב רק שיאמר מפני שהוא כך והוזר חלילה לעולם בסבוב כדמיון המ"ם והסמך שתבניתם קרוב לדמות סבוב העגולה שאין לה ראשית ותכלית · והמושכלות הללו בנפש האדם בנס הם עומדים כי הוא פלא עצום מאד שאין לנו לאדם בירור אלו ההקדמות וכמו שכתב בעל העקרים (מא' א' פ' ז') ובבר התפלא מזה ן' רשד בספר הנפש מא' ג' פ' ל"ו באמרו שהם בנו בטבע ואין אנו יודעים מתי ומאין ואיך באו לנו והמושכלות האלה הם מקור כל הידיעות והמושכלות הקנויות מן הראשונות על ידי העיון בהבנת דבר מתוך דבר · ועל דרכינו נגה אור השגת הזקנים אשר חזר אחר מתן תורה מיד ביום מחרתו לדעת דברי אברהם והרמב"ן עם היות במכילתא אי שמוזכר שהיה יום א' קודם מתן תורה בה' בסיון · כי אמנם באה השגה זו להם להודיעם ולהורות' איך בקבלת התורה שבו לאיתנם ולתכלית הראשון ממדרגת צורתם וחמרם כמו שהיה קודם חטאו של אדם הראשון · ושם כאמר ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו רוצה לומר בארץ שהיא הדום רגליו של הקב"ה · כמעשה לבנת הספיר שהיו רואים אותה כדמות צורת ספיר זך מאד · ואמר כמעשה כי אולי היה בו מעשה ומלאכה של פתוח או ציור להורות על עצם השכל האנושי שהיה אז מוכן לקבל בקלה כל הצורות השכליות כמו שהספיר מוכן לקבל כל ציורי רשמי המראות · וכמו שהלוחות שהיו גם הם של ספיר כאשר דברנו קבלו פתוח וציור עשרת הדברים שהם יסוד הכל ובכן הורה להם עלוי מדרגת צורתם השכלית · ועוד ראו כעצם השמים לטהר רוצה לומר גוף השמים ואמרו שהוא זך וטהור מאד להורות להם כי חמרם וגופם נזדכך ונתדקדק כטהר חמר השמים וכמו שעצם השמים רוצה לומר גופם וחמרם לטהרו וזכותו לא תפול בו פשיטת צורה ולבישת צורה כמו שיקרה בעצמים התחתונים שההעדר כרוך בהם מצד ההפכיות האיכיות המתמזגות בהרכבתם · כך נתעלו ישראל בקבלת התורה ושבו אל מדרגת ההצלחה הקודמת לחטאו של אדם לחיות בגוף ונפש כאשר שמעתי כן ראיתי בשם הזהר וכיעוד מרע"ה באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש · דומה למה שכתוב והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו ואז"ל {בסנהדרין פ' חלק} מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים

וכמו

וכמו שכתב החכם ספורנו (פ׳ יתרו ומשפטים) כל אלה חברו להסביר פנים למה
שהנחנו כי כשקבלו ישראל את התורה שבו למדרגת זכות שכלם וגופם עם השגת
התכלית שנתקלקל ביד אדם הראשון והקב״ה בחסדו למען אברהם עבדו העלה ארוכה
ותקון אל הקלקול ההוא במתן תורה ׃ ואל זה יביט המשורר באמרו עלית למרום שבית
שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלקים שחז״ל פירשוהו על מרע״ה בשעלה
לקבל את התורה ׃ ויאמר הכתוב לפי דרכנו אתה משה עלית למרום ושבית שבי רוצה
לומר מה שנשבה ונלקח מאדם הראשון לסבת חטאו שהוסרו ממנו כמה מעלות טובות
חזרת לשבות אותו ולהחזירו אלינו בקבלת התורה ׃ ודקדוק בזה בשבית שבי עשה רמ״א
ז״ל ושבית שביו שכתב שם לרבות כנעניים שבתוכה ואף על פי שהן מז׳ אומות ׃ והוא
מה שביאר אח״כ לקחת מתנות באדם רוצה לומר אתה משה לקחת אותן מתנות טובות
שנתנו באדם הראשון (לפי׳ אמר באדם בידיעה) ואף סוררים לשכון יה אלקים רוצה
לומר שגם הסוררים בני אדם הראשון שסדר עוות ושנה רצון הבורא יוכלו באמצעות
מתנות אלו להשיג תכליתן בנקלה לשכון יה רוצה לומר להדבק בו יתברך מרוב רחמיו
בהוראת שם יה שהוא רומז לעולם הרחמים כמו שכתב בעל שערי אורה אבל ספירת
חכמה גם כי היה ראוי להתכהג עמהם במדת הדין הרמוזה בשם אלקים ׃ ועל כל אלה
אדים נושאי לאמר והיה אם שמוע תשמעו בקולי וגו׳ והייתם לי סגולה רוצה לומר אוצר
נחמד להפיק רצונו יתברך ותכליתו בבריאת האדם ׃ כי לי כל הארץ ׃ ירצה שתכלית זה
יושג במה שיהיה לי ולעבודתי האדם שהוא כל הארץ להיותו עולם קטן וכולל צורות
הנמצאות כמבואר למעלה ׃ או ירצה באמרו כל הארץ שחלק החמרי והארציי שיזדכך
ויכנע אל השכל לעבודת הבורא על ידי התורה אשר לקחו מתנו׳ באדם ׃ ולהיות כל דבר
כשיעקר ממנו שלמותו אשר בעבורו נברא אין הבדל בין העדרו למציאותו ׃ וכמו שכתב
ז׳ רשד״ בפירושו לספ׳ הנהגת המדינה ׃ ונמשך מזה שהמביא את האדם אל תכליתו
ושלמותו הוא הנותן לו מציאו׳ באמת והתייר הגדול הזה ספר תורת אלקים הוא המדריך
אותנו אל התכלית והאושר להשלים כונת בריאת האדם אשר החטיאה אדם הראשון
כאמור ואחר כך שושבה לאיתנה במתן תורה הנותנת למקבליה מציאות קיים ונכחי ׃
תימה גדולה למה אם כן לא נתבאר בתורה ענין יום חג השבועות הזה כדרך הכתוב
בשאר המועדים כי לא נאמר בו בחדש פלוני ביום פלוני יום מתן תורה הוא מקרא קדש
יהיה לכם רק אמ׳ הכתו׳ וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה
שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם
מנחה חדשה לה׳ ׃ והלא יום זה ראוי שיזכר ענינו יותר מן השאר כפי ערך המתנה
שקבלנו בו ׃ וזו ספק ענים בחקור להתירו בב׳ דרכים ׃ הא׳ שנאמר כי להיות שעדיין
מתנה זו לא נשלה כל צרכה כי לא קבלו בעת ההיא אלא הדברים הנגלים ופשוטן של
דברים ׃ לפי׳ לא נזכר ענינו בפירוש כי אמנם התורה שבע״פ מקנוע גדול מאד וכלעדיו
לא ירים איש את ידו בהשגת השלמות כמו שאמר רבי יוחנן בפ׳ הנזקין לא כרת הקב״ה
ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה שנא׳ כי על פי הדברים האלה כרתי אתך
ברית ואת ישראל ובפ״ק דר״ה רבי יהושע אומר מ׳ יום עשה משה בהר קורא בדת
מקרא

מקרא ביום ושונה בדית משנה בלילה · ויחס מדת הלילה לתורה שבעל פה להיותו זמן
כשר לעיון ולדקות המחשבה יותר מן היום כדא״ קומי רוני בלילה · ודוגמתו מנינו בפ״ק
דע״א כי אחרי השיבם לשאלת מה הקב״ה עושה ביום כאמרם שמשניה בכראים שאלו
ובלילה מאי עביד והשיבו רוכב על כרוב קל שלו ושט כ״ח אלפים עולמות שלו · להורות
כי בלילה שהוא זמן דקות המחשבה הקב״ה מסתכל בעצמו שהוא חי העולמים וברוב
שלמיותיו השב״ת · הרי שייחס דקות המחשבה לזמן הלילה · ובתנחומא פ׳ כי תשא מכין
זכה משה לקרני ההוד וכו׳ רב ושמואל אמר עד שמשה כותב את התורה נשתייר בקולמוס
קמעא והעבירו על ראשו ומשם נעשו לו קרני ההוד · ובאלה הדברים רבה · עם שכותב
קנה הקולמוס בשערו ומשם היה לו זיו הפני׳ רמזו לענייני תורה שבעל פה שהיו משתיירי׳
בקולמוס הדברים שבעל פה או אתה רשאי לכתבן לפי׳ העבירן על ראשו וחקקן בזכרונו
ומשם נעשו לו קרני ההוד כי לולי תורה שבעל פה מה תועיל לו התורה הכתובה סתומה
וחתומה · וכבר פירש בעל הזהר את שאמר (ישעיה מג) הנותן בים דרך ובמים עזים
נתיבה · שבים ובמים העזו׳ היא התורה שבכתב נתן פירוש ודרך היא התורה שבעל פה ·
והרא״בע בישראל גדול שמו בין רודפי הפשט בכתובי׳ הוכרח להורות כזה בפ׳ משפטי׳ על
פסוק ואם אסון יהיה שכתב · וז״ל · והכלל לא נוכל לפרש מצוה מן התורה פי׳ שלם אם לא
נסמוך על תורה שבע״פ כי כאשר קבלנו התורה שבכתב מיד האבו׳ כך קבלנו מהם תורה
שבע״פ אין הפרש ביניהם · הדרך הב׳ בהתר הספ׳ הוא שבא׳ כי בהיו׳ התכלית ההוא המושג
במעמד הר סיני לתקן את אשר עותו אדם הראשון חזר ונתקלקל אח״כ במעש׳ העגל והן
לא בידם טובים · לפי׳ לא ראתה החכמה האלקית להזכיר ענין יום זה כפי׳ · הלא תראה
מאמר הכתוב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב והם הב׳ כתרים שנקשרו לכל א׳
מהם כאמור והושלך משמים ארץ גאון עזם כמו שקרה לאדם הראשון · רמז לזה ממה
שאמרו בפרקי ר״א לקח משה את הלוחות והיה יורד והיו הכתובים סובלים את עצמם
וכשבא משה אל המחנה וראה את העגל עפו הכתובים וברחו מן הלוחות כמגאו כבדי׳
על ידי משה ולא היה יכול משה לסבול לא את עצמו ולא את הלוחות והשליכן תחת ההר
שנאמר וישבר אותם תחת ההר · כי יוקח מהם רמז נכון למה שיקרה לשכל האנושי
הדומה ללוח של שמפריכון כאשר דברנו וכמו שקרה להם בפרט אז בעונם · כי עם מה
שכתוב ובדרש בו מהמושכלות התוריות הוא סובל את עצמו ובהכנסם יבשא · ובהגביה
עוף המושכלות ממנו כמו שעשו אז שכחו אלהי ולא יהיה לך וגו׳ כשאר כבר בשגם
הוא בשר נהפך אל עבירות האחר · ומה שלא היה יכול משה לסבול את עצמו הוא מפני
בריחת תורה שבעל פה שהיתה חקוקה בשכלו כמו שהתור׳ שבכתב היתה כתובה בלוחו׳
כי באמת הכל סג עף ופרח בחטאם של ישראל שלא היו ראוי׳ לכך · ואף על פי שכשלא
אותו עון לענין הכליה שנתחייבו ולכמה דברים שעמדה להם זכות אבות ותפלת
הפרקליט הגדול · מכל מקום כבר נפלו ממדרגת התכלית העליון המושג כאותו מעמד
ששם עלו שבטי׳ שבטי יה אל גדם מעלת אדם הראשון קודם חטאו ועתה כפגמה נודתם
ונחלם עונם בהשגות האלקיות והדברי׳ הנכנסים אוכם מתגלים כי אם אחר יגיעה רבה
בולי האי ואולי עם צורך גדול לסיוע אלקי חזק מאד · על כן אמר דוד לפי פי׳ בעל

העקידה בשער השערים לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש · רוצה לומר לך ובעבור הסבת האמת בעניניס האלקים אמר לבי והשכל ההיולאני אשר בי לשאר כחותי בקשו פני כי אני אורה אתכם הדרך לעלות בה אל האמיתיות אמנם אני הרגשתי בחסרונו ולא בטחתי בו רק אמרתי את פניך ה' אבקש שתאיר עיני בידיעת אמתות ההשגות העליונות כי בלעדיך הטעות מצויה מאד בעיונים · עכ"ל · וזה עצמו כיון לפי מה שאחשוב במזמור קל"א באמרו ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני רוצה לומר כבר שאם גבהות לבי שהיה גם בהוראה לאמר בקשו פני כאשר ביארנו על אמרו לך אמר לבי וגו' כי אף על פי שהיה זה דרכו בשכל לו · לא כשאר אחר כך בתבונה זו של גבהות וגסות רוח · ובכן לא רמו עיני ועיוני באלקיות ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני לחקור במופלא כסומך ונשען על כח שכלי המך ההולך חשכים אם אין נוגה לו מאור האבוקה העליונה · וזה אמנם ראוי ונאות מפני קצורנו כי אין בידנו אלא הכנת עצמנו בכל מה שיש להשתדלותנו מבא אליו ומן זו והלאה בחיק הקבלה וההשפע' האלקית יושל גורלנו ומה' כל משפטו להוציא כנוגה צדקנו ואשר לא עשה כן יבלול במים אדירים ויעלה חרס בידו וז"א אם לא שויתי מלשון הלא אם שוה פניה והפיץ קצח וכמון יזרוק שעניני להשוות פני קרקע שלא יהיה כאן תל וכאן חריץ כדי לזרוע בו כראוי · יאמר אם כן אם לא שויתי פני אדמתי גופי וחמרי בתקון המדות המעולות להכין את עצמי לידיעת המושכלות כי כן ראוי ללמוד תחלה המדות והמוסר ואחר כך החכמה כמאמר הכתוב שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו · רוצה לומר שמעו תחלה מוסר ומדות חשובות ויקרות ואחר כך חכמה ואל תעשו למפרע וכמו שפי' בעל העקידה והעמכו"אל. גם הוא בפי' משלי עשאו מלשון מפרע ועשה בזה אבוחמד בספר הכונות משל נאות באמ' שהשכל דומה למראה של זכוכית שבהיותו מלוכלך ובלתי מלוטש לא יקבל רושם המראים · כן השכל לא יטיב הדברי' אם לא רוחץ תחלה מצואת המדות הפחותו' · ואמ' א"כ הרעה אם לא העמדתי עצמי כאותו מצב שזכרנו ועם זה ג"כ אם לא דוממתי והשתקתי את עצמי ממה שהיתה מתאמצת ומתנשאת בעצמה קודם לכן באמרו לך אמר לבי בקשו פני כמו שזכרנו עד שהכאתיה להתיצב כמו דוממת בלתי הורסת גבול העיון כסומכת על עצמה בדרושים הנשגבים האלקיים · ואם לא הנהגתיה כיום הולדה כגמול עלי אמו שאז הוא סומך עליה מקוצר כח הבלתי מספיק לו להתיצב על רגליו · והרי היא מדדה את בנה בעת שהיא מוציאתו ומביאתו · וכן אני אם לא השלכתי יהבי נפשי ועצמי על אמי ר"ל על קבלת הכנסיה שלי אשר הופיע עליה אור עליון אלקי להאיר עיני העשלפי' להביט בפלאו' מתורתו עד מקום שיד השכל הפגום מחטא אדם בלתי משגת · ה' אלקי אם לא עשיתי כל זאת כגמול עלי נפשי יודע אני שנפשי הסומכת על עצמי ויכלתי ולא על האם שקר' זכרה · יהיה ענינה כענין הגמול שזכרתי כי בהסתלק ממנו סמיכ' אמו אין לו עמידה בשום פני' · וכמקרה הגמול גם אני יקרני כי אפול ואוטל אם לא יסמוך ה' ידי · על כן חתם דבריו יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם כי הוא הנותן כח ותעצומו' לעשו' חיל · זו היא שאלתו ובקשתו של דוד שחזר עליה בכמה מקומות ומכלל אמרו במליצה נאה הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי · ירצה שלא עורך מקדש להציל נפשי מלהט החרב

שמתהפכת

המתהפכת שהוא רומז אל כח השכל ההיולאני הפנוס אשר נחלש כח חדודו ונהפך מנגד אל נגד בלתי חותך ונגזר גזירות אמתיות מחטאו של אדם הראשון ואילך כמו שקדם · והצילם מיד כלב יחידתי דמה השכל ההיולאני שהאדם נמשך אחריו לכלב אחוז ונקשר ביד סומא והכלב מנהיגו ומוליכו הנה והנה והיא הכונה פחותה וחסרה מאד · וכן היא היושרת האדם על פי השכל ההיולאני הנקשר ונאחז בטבעו וחמרו חסרה וקצרה כל זמן שלא נגה עליה אור השכל העליון · ודמוי כזה הביא בעל העקידה על אמרו וישם ה׳ לקין אות · ועל זאת התפלל דוד שיציל נשמתו היחידה שנקראת כן להיותה צורה עצמית לאדם והיא אמתיתו ומהותו המיוחדת אותו מבין שאר הנמצאים מיד כלב רוצה לומר מהיושרת השכל ההיולאני הנקשר בחמרו ומנהיגו כהנהגת הכלב לסומא להמצא בה הטעות והשתבשות קרוב מאד · וכמאמר הבן החכם בטח אל ה׳ בכל לבך ואל בינתך אל תשען · ועתה נשוב לפרש לפי כונה זו עלית למרום שבית שבי וגו׳ עם הכתוב הבא אחריו ברוך ה׳ יום יום יעמוס לנו וגו׳ כי אמר תחלה עלית למרום אתה משה איש האלקים ושבית מה שנשבה מאדם הראשון ולקחת מתנות שהיו באדם קודם חטאו הכל כמו שבארנו · אחר כך אמר ואף סוררים לשכון יה אלקים וגו׳ רוצה לומר אף על פי שישראל אשר היו סוררים וממרים עם ה׳ גרמו בחטאם ומריים להפוך מדת רחמים למדה בעון העגל והוא אמרו לשכון יה אלקים כלומ׳ שם יה המורה על עולם הרחמים כמו שכתב בעל שערי אורה שזכרנו למעלה · בשכינוהו באלקים המורה על מדת הדין באופן כי לא נשאר כל הכלל על המצב ההוא המוצלא מחטאת עמנו אף על פי כן ברוך ה׳ אשר לא עזב חסדו מפרטי אומתנו כי מדי יום ביום הקב״ה נותן יד לסייע לפרטי׳ עמו המבקשים עזר ממנו בכל לבם ובכל נפשם והוא יתברך עומס עליהם רוב טובה וישועה להשכילם בדרך תמים למען ישיגו ארחות חיים · וזה ברוך ה׳ יום יום יעמוס לנו האל ישועתנו סלה · ואמר ברוך ה׳ באלף דלית המורה על מדת הדין הרפה ואחר כך אמר האל המורה על מדת החסד · כי אמר תחלה שישראל בעוונותם בעגל עוררו נגדם הדין הקשה וקלקלו את המושג הכולל · ואח״כ אמ׳ ברוך ה׳ אשר ליחידי סגולה המבקשי׳ פניו באמת ישיב מדת הדין קשה למדה רפה · יגדל כחו להעלותה גם כן למדת החסד · הנה זאת חקרנוה כן היא שהיגיעה והחלשה הזאת בעיונים אין המלט ממנה עד עת בא הגואל כי אז תשוב העטרה ליושנה ומלאה הארץ דעה את ה׳ כי ימול ה׳ את לבבנו כאמ׳ ומל ה׳ אלקיך את לבבך וגו׳ · ואמר ירמיה כי זאת הברית אשר אכרות את בני ישראל אחרי הימים ההם נאם ה׳ נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וגו׳ כי אז יחזור טבע האדם ישר כטבעו של אברה׳ אבינו ושל אדם הראשון קודם חטאו להבין ולהשכיל ולעבוד את הבורא ית׳ כי הוא תכלית בריאת אדם · ואז יעלה האדם למדרגת היותו כולל ויקרא עולם קטן באמת כבתחלה ויעלה בשמי׳ שיאו וקומתו עד ממעל לכוכבי אל כקומתו של אדם הראשון · ויאות בנו קלוס שיר השירי׳ זאת קומתך דמתה לתמר ע׳ צדיק כתמר יפרח · ושדיך לאשכלות שייבקו וישבעו מסוד הסגה העליונה שישיגו אז כיונק שבעם ושדיך רמז לשני דדי חכמה שנזכרו באברהם כאשר הראית׳ · על כן הפליג ר״א בן עזריה בהוראת הנלאה זו המקוות באמרו במדרש נחמות עתידה ירושלם להיות גבוהה ועולה

עד שמגעת לכסא הכבוד ואומרת לפני הקב"ה צר לי המקום גשה לי ואשבה שנאמר עוד יאמרו באזניך בני שכוליך צר לי המקום גשה לי ואשבה. אמר רבי דוסתאי בשם רבי לוי עדיין אין אתה יודע שבחה של ירושלים אלא ממה שכתוב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה מכאן אתה יודע שבחה של ירושלים להורות על רוחב השגתה של אומה זו בסדר הנמצאות שפלות ועליונו' עד תכלית מה שאפשר ועוד יוסיפו תשוקה לידיעות כשנבנו' יותר מהנה. ורבי דוסתאי הוסיף גם כן מעלת הגבורה והעושר כי חומת אש רמז לגבורתם בנצחון האויבי' והכבוד רמז לעושר על דרך בשמאלה עושר וכבוד כי עם היות ההצלחה האמתית תלויה בהשגה העליונה והיא שלמה מצד עצמה מאין פנות לדבר אחר זולתה. מכל מקום ההצלחות המדומות מיפות אותה ומפארות ענינה כמשל האבן הטובה המשובצת זהב. ושלשת אלו ההצלחות חכמה גבורה ועושר כוללות כל הטובות בנפש בגוף ובממון ושלשתן כללו בפסוק אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' (ירמיה ג') סוף דבר ראתה עיננו כי העולם רוצה לומר האדם הנקרא עולם קטן כמוזכר היה בנוי באדם הראשון קודם חטאו וחרב אחרי מרותו. בנוי באברהם וזרעו בקבלם את התורה וחרב מאז השחיתו דרכם במעשה העגל. ועוד עתיד להבנות בניה עולמית בשובו למדרגתו הקדומה ואז יתמו חרבות לנצח. וכנגדן באו השלשה מקדשים. כי הראשון היה בנוי וחרב. והב' בנוי וחרב. והג' יבנה ויכונן לא ימוט לעולם ועד. והכל כשמע במאמר אשר יצא ראשונה יסודתו על פסוק אלה תולדות השמים והארץ בהבראם שכבר ביארנוהו על האדם הנקרא עולם קטן כנגד שמים וארץ. ומזה יצא לנו טעם נכון להא' זעירא שבמלת בהבראם כמוזכר למעלה. ופשוטו של מאמר בחלק הראשון שמנו מורה על בנינו של אדם עודנו באבו על מלואו ושלמותו בשש מעלו' טובות שנזכרו שם ועל חרבנו בהפקדם ממנו אחר חטאו. וזיוו סימן מובהק על שלימו' צורתו הפנימית כי חכמת אדם תאיר פניו. וחייו יורו כי בשלום יחדיו יהיו תמים צורתו וחומרו בלי התנגדות כלל כענם השמים והחכמה תחיה את בעליה. וקומתו גם כן תורה על זה נוסף על הוראת רוחב השגתו העולה היא למעלה כאשר דברנו. פרי הארץ ופירות האילן ומאורות רמז להצלחות המדומות המיפות ומפארות ההצלחה האמתית ועוזרות להשגתה. והסתכל איך בכתוב עצמו אשר המדרש הזה נשען עליו יש הוראה על שוב השלמיות הללו על מתכונתן לזרע אברהם מקבלי התורה וגם על העדרן במעשה העגל כמו שקדם. וזה כי מה שדרש בו רבי יהושע בן קרחה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם באברהם כמוזכר למעלה יורה על חזרת התולדות למלואן עם ששת הדברים הנזכרים בזרעו של אברהם על ידי קבלת התורה הנרמזות בהשתנות הה"א של בהבראם שענינו להורות על חמשה חומשי תורה. והיותה זעירא יורה על המעטת המושג מחמת קלקולם בעגל. ובשה התפקדו בנין שני של עולם וחרבנו אחר כך בחלק השני מהמאמר נתבאר בפירוש הבנין הג' שאז יבנה העולם הקטן הזה בנין שלם עדי עד. ונסתייעה כונה זו ממאמר רבי יהודה (פ"ק דראש השנה) בניסן נברא העולם בניסן נולדו האבו' בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל וכבר ידענו שנפסקה הלכה כמותו וכמו שזכר הר"ן שם במקומו והארכנו על זה בדרוש אשר נקרא שמו עליו משפט לחלקי יעקב. ואתה

תחזה

תחזה כי השוה הכתו' הללו עת בריאת העולם · עת הולדת האבות וצאת זרעם ממצרי' · ועת הגאולה העתידה להורות כי המושג הראשון לאדם כשנברא העולם ונתקלקל בידו כמוזכר למעלה · הושב למדרגתו באברהם וזרעו בצאתם ממצרים על ידי קבלת התורה · ועוד חזר לקלקלו במעשה העגל · וקותה נפשנו שיחזור הכל למלואו ותקונו בבא לציון גואל לא נוסיף לדאבה עוד · ודבר בעל מאמרנו יקר לתת טעם נכון למנהג קריאת רות ברגל הזה · להודיע כי מה שלא נתקיימה בידינו השגתו בעת מתן תורה לאשמת עמנו · עוד יושב לעתיד בביאת בן פרץ · כי בעת ההיא יחזרו הו' דברים הנרמזים באלה תולדות פרץ על מלואו כדברי בעל המאמר ותהי זאת נחמתנו בקריאת המגלה ההיא שגם עלה זכרון היחס הנכבד שממנו תוצאות בן פרץ הגואל אשר קוינו · ועוד בה טעם אחר מצד המשל כי נעמי רמז להשפעה האלקית על דרך נעימות בימינך נצח · וערפה רמז לחמר ההופך עורף למוסר השכל · ורות רמז לשכל מלשון ראות והוא חסר אלף לחסרון ראותו בענינים האלקיים · או חסרון אלף על חסרון הלמוד מלשון ואאלפך חכמה · על כן אמר ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה כי כשיכנע החומר ויסק להשפעה האלקית ר"ל שלא יתנגד לה כפי טבעו יאסף מזה כי כהפרד החבור אשר בינו ובין השכל המכונה בשם רות · ידבק השכל בעליונים וזה באמצעות התורה המושפעת ברגל זה ואליו את נפשנו נשא בקריאת מגלה זו · ועתה נשעה ונלכה אל השגת השלמות כאשר יוכלון כחותינו שאת למען נזכה ונחיה ונראה ישועת ה' כדבר המשורר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו כונתו לרום ההשגה העליונה שתתעלה בימים ההם כאז"ל עתידה ירושלם להיות גבוהה ועולה עד שמגעת לכסא הכבוד כאשר הראית · נקי כפי' בפעולות התוריות · ובר לבב באמונות אשר לא נשא לשוא נפשי מי שלא נעשה נושא מקבל נפשי שנפחתי בו · לשוא ולאבד כלי השתדלות ממנו להשלמה כפי יכלתו והוא כנגד מה שנאמר ברשעים נשוא לשוא עריך כי הרשעים אויבי ה' נושאים הנפש לריק שלא ישתדלו כלל להשלימה · ולא נשבע למרמה שלא היתה שבועתו בהר סיני בעקבה ובמרמה שלא יקיימנה וכאז"ל (במס' שבת פ' ר' עקיבא) כל בר ישראל מושבע מהר סיני · או כמדרש חז"ל (נדה פ' המפלת) שאין הולד יוצא ממעי אמו עד שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע · הנה איש אשר אלה לו ישא ברכה מאת ה' כי ישלח לו עזרו מקדש להוסיף לו שפע שבע רצון בהשכלה וישא צדקה מאלקי ישעו שיראהו בישועת ביאת הגואל · כעתירם לאלקי' יורנו מדרכיו אף ידו תכון עמנו בתלמוד תורתו ושמירתה כראוי למען הציל אותנו מפגעי הזמן כמאמר אליפז כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך · וכפי פירוש התרגו' ארום על לוחי אבניא דאיתיהיבו בפומבי בחקלא קיימך וכנענאי דמתילין לחיות ברא אשלימו עמך · ויחיש עתנא דבר נושאנו ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה מכל העמים בלתי מתפרדי' מדבקות השגחתו ית' כסגולה זו הבלתי מתפרדת בשום זמן מן הנושא שלה כי לי כל הארץ · וזה אמנם יעלה ויבא כאשר לפניו יכרעו כל יושבי תבל לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד · ואתם הדבקי' תשמחו ותעלזו לפני אלקים ותשישו בשמחה :

הדרוש העשירי

* נר ה' נשמת אדם *

כל מחמצת לא תאכלו :

כלל הדרוש יקח לו הבילה משולשת מנפש רוח ונשמה הנכללות בנר ה' נשמת אדם כי אותיות נ"ר מורות על נפש רוח · והוא משולש מכבד לב מוח נושא הכחות הללו · גם אשתו המשולשת ערב מועיל טוב הראוי לשקוד אליו יתכבד מקורם ושרשם · ויורה על עונש תשוקתו ית' שישלים אדם עצמו בחכמת נפשות · ורמזו נכר בענייני קדמונינו מבני שים אדם עלי ארץ · ולזכרון זה נתן לנו ג' הרגלים · ויעיר אזן על שמירת עטרת שלמותן · והגואל שמקוה יעלה מעלה מעלה בשלמות שלשתן · והכל נשמע בנושא המתהפך באותיותיו שמתחבר אשה טור שלש של שיר השוע מרובע שלשת ממנו ישר והסוגר מתהפך ומכללו יודאש שלמה יוצאת על כונת הדרוש אין נגרע דבר :

תנחומא סוף פרשת תולדות · שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו' זש"ה מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור זה משיח בן דוד ולמה נקרא הר הגדול שהוא גדול מן האבות שנאמר הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה ירום מאברהם ונשא מיצחק וגבה מיעקב ירום מאברהם שנאמר הרימותי ידי אל ה' ונשא ממשה שנאמר כי תאמר אלי שאהו בחיקך וגבה ממלאכי השרת שנאמר וגבותם מלאות עינים לכך נאמר מי אתה הר הגדול :

החלוקה המשולשת אשר עשו החוקרים במיני התשוקות לעומת שלשת מיני הטובות טוב · ערב · ומועיל · הלא היא ברכת בני עמינו גלויה ומפורסמת והן מטע ה' להתפאר בטעם בנ"ע נפשו של אדם לשלשת ערוגות כחותיה המכונות בשם נפש רוח ונשמה · כי נפשו של אדם תאבה אל הערב מאכל משתה ומשגל כענין אמרו כי תאוה נפשך לאכול בשר · ורוחו נכסף אל המועיל הון ועשר וכבוד ולהשתרר על הזולת גם השתרר כאמרו אל תבהל ברוחך לכעוס · ונשמתו אל הטוב יאסוף בחכמה בתבונה ובדעת · ואלה פקודי המשכן משכן הג' כחות הללו · המוח לנשמה הנקראת משכלת · והלב לרוח הנקראת חיונית או מרגשת · והכבד לנפש הנקראת צומחת או טבעית · כדבר המורה בשלישי סוף פ' מ"ו כאמרו כי הטוב שבדברים לכח התאוה אשר מבועה הכבד הוא הבשר · והטוב שבדברים לכח החיונית אשר מבועה הלב הוא היין · וכן הכח אשר מבועה המוח ושאר הנפשיות · יערב לה הנגון בכלים ומפני זה התקרב כל כח אל ה' כנאהב שבדברים לו והיה הקרבן בשר ויין ושמע קול רנה לומר השיר ע"כ · והנה כל אלה חברו בראשי תיבותיהם למלת מלך להורות כי המתקן כחות נפשו כראוי הוא המולך ומושל משל רב וכדברי הראב"ע שכתב בפ' נזיר · דע כי כל בני אדם עבדי

תאות

תאות העולם והמלך באמת שיש נזר ועטרת מלכות בראשו כל מי שהוא חפשי מן התאות עכ׳ ולהורות גם כן נתן בלבנו שראוי לאהוב את המלך האמתי יתברך בג׳ מיני האהבות הנמשכות מג׳ חלקי הנפש הנז׳ כמו שהוא יתברך לנו נפשו רוחו ונשמתו של עולם ׳ ומזה הרחיב הלשון את גבולו לתארו בשם נלם ׳ הלא תראה כי הזוהר (פ׳ שלח לך) פי׳ על השכינה מקרא דכתיב כצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו ונפש אדוניו ישיב׳ ובפי׳ אמרו (פ׳ אחרי מות) ר׳ חייא פתח נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך נפשי אויתיך בלילה נפשי אותך בלילה מבעי ליה ׳ מאי נפשי אויתיך: אף רוחי בקרבי אשחרך ישחרך מבעי ליה אלא הכי תאנא קב״ה רוחא ונפשא דכלא וישראל אמרי נפשי ורוחי אנת בגין כך אויתיך לאדבקא בך ׳ ואשחרך לאשכחא רעותך עכ׳ ׳ ואמר אליפז (איוב סי׳ ד׳) מנשמת אלוק יאבדו ומרוח אפו יכלו ׳ ואליהוא (סי׳ ל״ב) אמר ונשמת שדי תבינם ׳ וקצת חכמי האמת בארו עליו ׳ אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף ׳ ע״כ ואמר בספר הכוזרי ברביעי סי׳ ג׳ כי האלקים הוא רוח העולם ונפשו ושכלו וחיותו כאשר נקרא חי העולם וכו׳ עכ׳ ׳ והנה שדי מנאכוהו שניא נח בשלשת מיני הטובות הנז׳ טוב מוחלט ׳ טוב ערב ׳ טוב מועיל ׳ כי עכ׳ יאמרו המושלים להמליץ עליו המסרה המפורסמת מהג׳ פסוקים הנמצאים באשר שכל א׳ מהם של ז׳ תיבות ובשלשתן מלת והוא אמצעית ואלו הם מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך ׳ ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום ׳ אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ׳ וכפי מה ששמעתי עליה דבר דבור על אפניו מלת והוא מורה על מציאותו ית׳ שהוא מחויב המציאות ׳ וחכמי האמת אמרו שהוא א׳ משמותיו יתברך ומספרו ית׳ כמספר חי ׳ וככר סדרו אנשי כנסת הגדולה אני והוא הושענא ׳ כל פסוק מהם של ז׳ תיבות הוא המספר השלם הסגולי בכל התורה ׳ אם יוסרו הג׳ והוא מהג׳ פסוקים ישארו האותיות ע״ב כמספר השם הגדול ׳ ובפסוק האמצעי יש בו אותיות כמספר שם בן ד׳ להיותו לב שלשתן ונפ׳ והוא הם י״ב כמספר השם הנכבד שכתבו ז״ל ׳ וענין המסרה הזאת כי הוא יתברך הטוב הערב וממנו תוצאות כל ערבות וזה נרמז באמרו מאשר שמנה לחמו והו״א יתן מעדני מלך ׳ והוא הטוב המועיל וממנו פריו נמצא בכל בעל תועלת ובנגדו אמרו נדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום. גם ה׳ יתן הטוב המוחלט שכנגדו אמר אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ׳ כי תחלה אמר והחכמה מאין תמצא וגו׳ (איוב כ״ח להורות שאם הוא לא יורה לאדם את מקומה ייגע לריק כענין וה׳ נתן חכמה לשלמה וכמאמ׳ הכתוב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ׳ ובראותו יתברך שלא יוכל אדם להשיג חכמה מעצמו ׳ אז ראה ויספרה וגו׳ ויאמר לאדם רוצה לומר שהוא ית׳ בסראה שענין החכמה עמוק עמוק מי ימצאנו ׳ ויאמר לאדם הן יראת ה׳ היא חכמה וגו׳ ירצה כי תמורת החכמה נתן לישראל תורה תמימה מחכימת פתי ויראת ה׳ היא אוצרה אשר ממנה תוצאות חיים בה יתעסק אדם וחי לעולם בחיי האושר ׳ ואוסיפה לך על ביאור המסרה הנז׳ שמלת והוא אמצעית לשש התיבות לדמיון הקנה האמצעי שבמנורה בין שש הקנים שהיו פונים אליו בפתילותיהם ׳ ויורה זה על היותו יתברך שוכן באמצע הכל כשמש כזיר באמצע ככבי לכת והוא מאיר לעולם כלו בכבודו והאור

בו בעצם וראשונה כי באורו יראו אור כל החשמנאים ולהם היתה אורה ושמחה כפי מה
שחלק להם מהדר כבוד הודו והדרו והנר המערבי שהוא האמצעי לדעת רוב חכמינו היה
דולק כל היום העת רצון להורות על אור השגחתו השורה הוא שם וכמו שדרשו על פסוק
מחוץ לפרכת העדות שהנר המערבי עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל
שנותן בו שמן כמדת חביריו וממנו היה מתחיל ובו היה מסיים. ועל דרך זה אמנו יתב'
תוצאות הטוב והערב והמועיל לכל נמצא כפי הכשר בית קבולו. ושלשתם כללנו בברכת
כהנים יברכך ה' וגו' כנגד המועיל כי ברכת ה' היא תעשיר. ואתה ידעת כי שם ברכה
מורה על רוב טובה כפי טבע אותיות שרשו להורות על הרבוי באחדים בעשרות ובמאות
בי מיעוט רבים שנים והן הנה האותיות שבמלת בכר הנוטל פי שנים ולפנים בישראל
שהיה גם כן נוטל את הברכה וזאת היתה תלונתו של עשו את בכורתי לקח והנה עתה
לקח ברכתי. יאר ה' וגו' ויחנך. הארת פניו היא השפעת החכמה שהוא הטוב המוחלט
כענין אמרו אני אעביר כל טובי על פניך וגו' וחנותי וגו' והיא חנינת הדעת והרי מה טובו.
ישא ה' פניו וגו' הוא הערב שישא משאות פניו אלינו חמדה בגנזים שבבית גנזיו והוא
השלום שאין ערבות למעלה הימנו וכל זה כלל המשורר באמרו טעמו וראו כי טוב ה'
אשרי הגבר יחסה בו. ולהעמידך על מתכונתו של דבר דע כי שלשת מיני הטוב אשר
האדם נושא את נפשו אליהם בתשוקותיו. כמו שנרשמו במלת מ'ט'ע' המורה בפתוחי
חותם אותיותיה על מועיל טוב וערב להיותם מטע ה' להתפאר אשר נטעם בטבע הנפש
כמדובר. ונרמז באמרו ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר
ויצמח ה' אלקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה על תקון הרוח שמגמתו אל המועיל.
וטוב למאכל על תקון הנפש הנוטה אל הערב ועץ החיים בתוך הגן לתקון הנשמה
המכוונת אל הטוב. ונרשמו גם כן במלת מ'ע'ט' להורות כי הלא מזער היא עדת
האנשים המשתמשים בהם כראוי. ולהורות גם כן שהטובות האלה יזדמנו על המעט
כי לא יחדל אביון בקרב הארץ נעדר מהם או מרובם. ככה רשומים נכר במלת ט'ע'ם
להיות שלשת הטובות הנזכרות כוללות כל מה שיוכל אדם לטעום טעם לשבח בכל מיני
האהבה וסי' ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי. וע"כ תמצא הלשון הזה אכל כל א' מהם
כי אכל הטוב בהחלט כתיב טוב טעם ודעת למדני. ואכל המועיל טעמה כי טוב סחרה.
ואכל הערב וחיך אוכל יטעם לו. וכן תמצא מלת טוב אכל שלשתן. טובה חכמה עם
נחלה הרי כאן טוב ומועיל ואמר גם כן כי טוב סחרה. ועל הערב. וטוב העץ למאכל.
טוב הארץ תאכלו. וכן לשון ראיה נופל על כלם. ולבי ראה הרבה חכמה. גם זו ראיתי
חכמה כנגד הטוב. כל עץ נחמד למראה כנגד המועיל. והראה את נפשו טוב בעמלו.
ראה ריח בני. כנגד הערב. ועתה דעת לנפשך יכעס איך נעים זמירות נעימות בימינו
נאה לשביע אמרים אלה הנעימים עליו יתברך אשר בו ימצא כל אדם מטעמים כאשר
אהב. וטוב מראה עינים הנופות אליו יתברך מהלך נפש למראה עיניה כעינים
השדומים כי מה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו שכל הטובות שופעות מן הטוב
האמתי יתברך וכהוראת שלשת פסוקי הטית שבמגלת איכה. טוב ה' לקווו לנפש
תדרשנו על הטוב המוחלט. טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' על הערב. טוב לגבר כי ישא

עוז בנעוריו על המועיל · צדק אם כן מה שאמר טעמו וראו כי טוב ה' דכלהו א' יתנהו ביה במעלה שבפנים · וסיים הכתוב באמרו אשרי הגבר יחסה בו · להורות כי בזה ישיג כל מיני ההצלחה שזכרנו הצלחת הנפש כנגד הטוב · והצלחת הגוף כנגד הערב · והצלחת הממון כנגד המועיל · וסי' אכבי מג"ן לך וכלם נמסרו בפ' תולדות במדרש זה תארה · מושבך ג' וסי' הנה משמני · איתן מושבך · כי יפקד מושבך · הרמז בזה כי משלשת מיני ההצלחה הנז' אין שום קיום והשארות רק בנפשית · וכבר שיעורו הנה אם משמני הארץ יהיה מושבך רמז להצלחת הממון ואיתן מושבך בחוזק בריאות הגוף זכר נא כי יפקד מושבך ואין לך קיום זולתי במה שתקנה הנפש מן השלימות וההצלחה · עוד שם מסרה אחרת סמוכה ומכרנית של הקודמת ונזרת הוראת' שוה בעיני · וזו היא צורתה מעל ג' ומטל השמים מעל · ברכות שמים · יקרא אל השמים · רמזו בה גם כן אל ג' מיני ההצלחות המושפעו' משמים מעל כי הבא ליטהר מסייעין אותו · וידוע מה שדרשו ז"ל בפ' חלק יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף · ויהיה אם כן מטל השמים רומז להצלחת הממון · וברכות שמים להצלחת הגוף · ויקרא אל השמים להצלחת הנפש · ושלשתן קמוצים שלא כמנהג לפרסם ההוראה על ג' מיני ההצלחות המשככות לאדם באוצרות סגולה מתרגום לקמצים לאוצרין וכהוראת המלה לדעת הרמב"ן במקום ההוא · ואפשר עוד כי לשלשתן רמז יעקב בברכת יוסף · ברכות שמים מעל · זו הצלחת הנפש · ברכות תהום רובצת תחת זו הצלחת ממון · ברכות שדים ורחם זו הצלחת הגוף · ודמות דיוקנם חקוקה בשמות בני נח באמרו ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת · וזה כי ההצלחה אשר היא במנוחה והשקט ג' מינים הא' נפשית היא הנרמזת במלת שם כי אין גדולת השם נקנית זולתי ע"י הקנינים הנפשיים במעלות המעולות והמשובחות · הב' גופנית בחוזק הבריאות שסבתו שווי החום הטבעי ובכן הלא היא נרמזת במלת חם · והג' הצלחת הממון היא הנרמזת במלת יפת כי העושר מיפה את האדם והוד והדר ישוה עליו · אהבתנו אם כן יאתה אליו יתברך בכל שלשת חלקי נפשנו · בבחינת טוב · ערב · ומועיל · וכמו שכתב בעל העקרים מא' ג' פ' לה' · ובנגדם אמר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך · לבבך רוצה לומר הרוח החיוני שמשכנו הלב ומתכשא אל המועיל · נפשך רוצה לומר הנפש הצומחת ומתאוה אל הערב · מאדך רוצה לומר הנשמה המשכלת שהיא עקרו ומאודו של אדם כאשר בארנו בדרוש המחובה האלקית והיא המשתוקקת אל הטוב · ולהבין זה על בוריו נבחין היותו יתברך ניכר מתוך מעשיו הנחלקים לטוב · ערב · ומועיל · וכשנשכיל אל לבנו מה שאמרו החוקרים כי בכל סוג וסוג הכרח שימצא דבר הוא המדה הראשונה לכל הדברים הנמצאים בסוג ההוא · והיא בלי ספק הסבה הראשונה יתברך · אם כן כשנאהוב הערב ונדמה צורה ליוצרה עד עלותנו באמצעותה של המדה הראשונה שבסוג הערבות · וכן במועיל · וכן בערב · נמצאת אהבתנו אליו ית' נמשכת מאהבת הדברים ההם על ידי השבתם למקורם ברוך הוא בלב טהור ורוח נכונה ועד"ז אמרם ז"ל בכל דרכיך דעהו ואפילו בדבר עבירה · ובכן נסו צללי הספק אשר הורגלו לספק איך אפשר לאהוב את הבורא בכל לבב אם אין לנו בו הכרה מספקת לשתמשך האהבה זו ממנה והכונה

מאוחרת · ואם יש את נפשך לדעת כמה היה הבורא יתברך מכי שיש אדם עלי ארץ בתכלית התשוקה והחריצות שיגיע האדם לזאת המדרגה · קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפשך · שמע עמי ואעידה לך מטעם הרלב"ג בפ' משפטים כי ברצות ה' דרכי איש להמציא את גופו מהעולם השפל והנשמה העליונה קשורה בו · הוצרכו אמצעיים בין הנשמה והגוף למען תהיה המלאכה נאותה ומסודרת והם ב' הכחות הנקראות רוח ונפש וכמו שזכרנו · וכיוצא בו כתב בפירוש קהלת על פסוק טוב כעס משחוק · ושכנראה ביצירת האדם במנא' שחבור הבריאה הדקה הרוחנית הנקראת נשמה עם הגסה הנקראת נפש · על ידי האמצעית הנקראת רוח וכלם יחד על עפר נחת בחמר אפל ושפל והוא הגוף · הנמדם יחד ידמה להקטר השלהבת בפתילה על ידי השמן הדק דקות בינוני בין שניהם · וכלם בנר של חרס · והנה שם אדם ירמוז לכל זה כי השם עצמו נגזר מאדמה להורות על גופו החמרי · הא"לף מורה על הנשמה הפשוטה דקה מן הדקה · הדל"ת מורה על הרוח החיוני השוכן בחלק דק מהמורכב מד' יסודות ר"ל בדם האידוי והדק שבו כמו שהד' מרובעת במדרגת האחדים · והמ"ם המרובעת במדרגת העשיריות מורה על הנפש המתאוה הגסה השוכנה בחלק עב ממנו ר"ל בדם אידוי עב מן הראשון כי על כן משתי אותיות אלו חוברה מלת דם · ומלבד הוראת שם זה על מדרגת ג' כחות הנפש כמו שזכרנו יורה גם כן על המשך כלן מהתחלה אחת שהיא הנשמה כי מכחה יושפעו הב' כחות האחרות לא שתהיינה ג' נפשות נפרדות כי כמו שכתב הרמב"ם בשמנה פרקיו המוקדמים לפי' אבות פ"א הנפש אחת היא אך שפעולותיה נחלקות ונקראו כחות וחלקים ועיין שם · וכמו שמהא' ימשכו כל המספרים · כן מהנשמה הנרמזת באות הא"לף יושפע הרוח הנרמז באות הדל"ת והנפש הנרמזת באות המ"ם באמצעות הרוח · וזו היא כונת הרלב"ג אצלי באמרו על פסוק ויגרש את האדם ונו' · כי מאור השכל יצא החפץ ומהב' העולה למעלה וכו' רצה בזה כי מאור הנשמה העליונה יצא הכח הב' שבלב הנקרא רוח שמכחו יתנועע הנא' בתנועת החפץ רוצה לומר התנועה הרצונית שאינה טבעית כתנועת היסודות וזה מסכים עם מה שכתב פ' משפטים שמהנשמה יצא כח כל ההרגשות ותנועת החפץ · ומהב' רוצה לומר מכח הב' והוא הרוח שזכרנו יצא העולה למעלה היא הנפש הצומחת שתנועתה למעלה בגדול בנאמר כי עם היותו גם כן מתנועע באורך וברוחב ובעומק מכל מקום התנועה המפורסמת בלא היא לבד מעלה · אמנם מה שעשתה פילוסופיא עטרה לראשה עשתה תורה עקב לסוליתה כי בקנה אחד הוסיטה כל זה באמרו וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה כי באמרו וייצר ה' אלקים את האדם עפר וגו' הרי גופו אמור · אחר כך הורה כי בנפיחת נשמת חיים באפיו היה האדם לנפש מתאוה ולחיה רמז לרוח החיונית · מה כתיב בתריה ויטע ה' אלקים גן בעדן וישם שם את האדם אשר יצר ויבא ונו' · וכבר היה דברי ראשון להורות שמנו שהזמין לו שם ב' דברים מתיחסים לג' חלקי נפשו להעמידם על בוריים אם ישתמש בהם כראוי אלא שנטה אל תאוותיו הדמיוניות וכמו שכתב המורה פ"ב מהראשון ועליו דרשו ז"ל משנה פניו ותשלחהו · ואחרי החטיאו בזה כונת בוראו הלא על האדם חובת החזרת

הנטרה ליושבה להשלים שלשת כחותיו אלה איש אשר כברכתו יברך אותם בשלמות הראוי לו כאמור ׳ ועינו אל תחוס על כחותיו כי כחם על כר שלהבת הנשמה ׳ כחם על על שמן הרוח החיוני ׳ כחם על פתילת הנפש המתאוה ׳ חייב ׳ וזאת ישיב אל לבו כי עקר שליחותו בעולם הזה הוא לעשות מלאכת האלקימיאה להוציא יקר מזולל ותחת הנחשת יביא זהב ומה שהוא מטבעו כלה ונפסד כנפש והרוח המעורבים בנושאיהם המורכבים מיסודות כמו שזכרנו ׳ יקנה השארות וקיום ׳ ויוכלל זה בטעמי החלבים שנקטרת כי להורות כתן שראוי להעלות ריח פעולותינו אפילו מן הגרוע שבכחותינו על דרך אמרו כי חמת אדם תודך וגו׳ שעניינו על יצר הרע אשר חמתו בערה בנו, וראוי שיתעלה גם הוא אל מדרגת רוחניות לעבוד את הבורא בקדושה ובטהרה ׳ ואל עלוי הטבע הזה רמזו ז״ל בספר הזהר פ׳ שמות על פסוק ומשה היה רועה שאם עלו דברי ר׳ יצחק על דודי לי ואני לו הרועה בשושנים וז״ל אדום ולבן כקרב לעולם והריח עולה משתיהן ׳ מה השושן אדום ולבן כך ריח הקרבן מאדום ולבן בא וראה מריח הקטרת שהסמנים מהם אדומים ומהם לבנים כגון הלבונה שהוא לבן ׳ מר דרור אדום והריח עולה מאדום ולבן ׳ ועכ״ל מנהיג עולמו בשושנים שהוא אדום ולבן וכתיב להקריב לי חלב ודם כנגד זה אדם מקריב חלבו ודמו ומתכפר לו זה אדום וזה לבן מה השושן שהוא אדום והוא לבן אין מונקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש ׳ כך הקרבן אין מונקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש עכשיו מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו ודמו אינו כמנקן לחזור כלו לבן אלא באש ׳ אמר רבי יהודה מתוך תעניתו של אדם מחלישין איבריו ונגבר עליו האש ובאותה שעה צריך להקריב חלבו ודמו באותו האש והוא הנקרא מזבח כפרה והיינו דרבי אלעזר כד הוה יתיב בתעניתא הוה מצלי ואמר גלוי וידוע לפניך ה׳ אלקי ואלקי אבותי שהקרבתי לפניך חלבי ודמי והרתחתי אותם בחמימות חולשת גופי יהי רצון מלפניך שיהא הריח העולה מפי בשעה זו כריח העולה והקרבן באש המזבח ותרצני ׳ נמצא באדם שהוא מקריב בתעניתו החלב והדם והאש והריח שעולה הוא מזבח כפרה וכו׳ עכ״ל ׳ ומהם אתדלות הזה יחדש פני אדמתו בהשתנות לשבח וישוב מאדם איש כי האלף הרומזת לנשמה במקומה מונחת ועומדת פשוטה ודקה כמנהג טובה וטבעה עם תוספת אורה ׳ אמנם הדל״ת והמ״ם הרומזים לב׳ הכחות המעורבים בנושא הד׳ יסודות כמדובר ומטבעם ליפסד יקנו מציאות חשוב כנאתם ש׳ היש הקיים והנצחי והם ב׳ אותיות יו״ד וש״ין במקום דל״ת ומ״ם ׳ וכדרך מא׳ המליץ בשם הנשמה העליונה על יתר הכחות ידעתי כי למחיה שלחני אלקים ליושבי הארץ כי כלם פגרים מתים לא כיונה החכמה להמיתני אבל להחיותם אף לא לה שפיל כבודי כי אם להרבות יקרם וכו׳ ׳ ואפשר שלזה רמז רבי יהושע בן לוי באמרו בסוף מסכת עוקצין עתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש״י עולמו׳ שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כי בעת ההיא יוכל ש״י הישות והמציאות הקיים והנצחי לאיש אשר אלה הכחות השלמו בידו ערכי אוצרותיהם ימלא בנצחיות שלשתן כי עם היות הנפש והרוח נכונים אל ההפסד בהיותם מעורבים בנושא ׳ טבע חדש בעדי ילבשו לשוב רעננים כברוש ובריא אולם ׳ ובכן יושר עליהם השיר הזה מי זאת הנשקפה כמו שחר רמז לנפש ׳ יפה כלבנה

רמז לרוח · ברה כחמה רמז לנשמה · איומה כנדגלו׳ כי על ידי כן תהיה הנפש בכללותה שלמה כל ברכה ובשם אלקים תדגול ואז בהיות צלם אלקים על מתכונתו תהיה אימתה מוטלת על כל חי כאמרו ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית השדה וכמו שכתב בעל העקידה · ע״כ יאמרו המושלים ממשל רב במכמני הדעת והחכמה האמתית שאם תקח אמצעיות הג׳ מלות הנזכרות שהוא פ׳ ו׳ ש׳ ס׳ יעלה כידך שם אלהים כי כן אלקים עולה פ״ו וכשתקח קצות כל מלה מהם שהם כ״ש ר״א נ״ה יעלה כידך מספר תרי״ג להורות שאם יקיים האדם תרי״ג מצות יתעלה צלם אלקים שבו בהשלמת הג׳ כחותיו הנזכרים · ומזה יבא לנו טוב טעם המסרה אשר הביאה ב׳ איש דסבירין יש והא׳ מהם מלא איש רעים להתרועע ויש אוהב דבק מאח (משלי י״ח) והב׳ חסרים אם אש להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדוני המלך (שמואל ב׳ י״ד) עוד האש בית רשע אוצרות רשע ואיפת רזון זעומה (מיכה ו׳) שהרי היא לפי דרכנו רומזת על הענין שזכרנו כי כל עוד שלא השלים שלשת הכחות להקנות לשם ישות ומציאות חשוב רק הוא מימין ומשמיל מרצון מלכו יתברך וכביתו אוצרות רשע ואיפת רזון בהיותו חסר משלמות חלקי אנשותו הרי הוא אש וראוי ליפול באשו של גיהנם אבל בהיות בו רוח מלא מאלה הג׳ ומשובצים וסביביו במלואותם ושלמותם הרי זה איש רעים ראוי להתרועע ולהדבק בבוראו יתברך כאומר בנבי אמנם אם ג׳ אלה לא יעשה לה לבתו של מלך שבאה לבית מלונו · ויצאה חנם אין כסף ושכר טוב בעמלה כי גם הנשמה העליונה תלבש עצמה פחיתות הב׳ כחות המעורבו׳ בגופא כמו שקדם ויטבע טבעה כיון מזולתם · כי כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק · והסתכל בחסרון שבמלת להמין ולהשמיל כענין אמרו איפת רזון בפסוק המתחבר לו כי אמנם חסרון לא יוכל להמנות · אל זה תכוין עין התורה האלקית וזה כל פרי השתדלותה כי בשמה כן היא תורה על שם שהיא מורה כחץ לירות אותנו אל נקודת האושר ואל מטרת ההצלחה האמתית · וכמסכים לזה כתב הראב״ע בפ׳ משפטים השם הנכבד נתן תורה לחזק ולהגביר ולהגדיל הנשמה שלא ימשול הגוף עליה רק יהיה סר אל משמעתה וכו׳ עכ״ל · שמעו שמוע מלתי כי על סדר ספורי התורה אעבור במאורעות קדמונינו אשר יחקו ויציירו שלמות החיים אלקטה בשושנים ואענדם עטרו׳ יתנו ריח כונתנו :

וראשון אדם יולד ותולדותיו אשר נזכרו בכתוב הם קין הבל שת · קין רמז לרוח החיונית שענינה לקנות עושר וכבוד · הבל רמז לנפש הטבעית להיות ענין תאותה הבל מפורסם מאד כדבר הרמב״ם בשם הפילוסוף חוש המשוש חרפה היא לנו · וקין הרג את הבל וגם הוא נהרג כקבלת חז״ל וכנגדם אין לשני אלו החלקים שום קיום בעצמם זולתי בהיותם נכנעים לכח השכלי הנרמז בשת אשר הולידו אדם בדמותו כצלמו כמא׳ הכתוב ולעומתו בא החלק הזה אשר בו נתעצם האדם והיה מה שהוא והוא אמתת שמנהו ושם שת מוכיח עליו כי הוא עקרו ויסודו של אדם אשר ממנו הושתת הבדלו העצמי · ושתי אותיותיו שהן סיום האלפא ביתא יורו על היותו תכלית הכל · והוא מה שנתעוררנו עליו ממדרש שיר השירים מהזהר · אמור מעתה כי בתולדו׳ אדם יש לנו רמז וחקוי ללמד אדם דעת שיוליד ויתקן כל חלקי נפשו כמדובר · הן לצדק ימלך למך שהוליד בן ויקרא את שמו נח לאמר ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו וגו׳ · הסתכל

בג׳ אותיות של למ״ך ועשה לך תיבות לב מות כבר הנה הנם משכנות הג׳ כחות הנז׳ ויצחק כו ענין מי שתקן ג׳ כחותיו והוליד בא רוצה לומר השיג מנוחה בשלמות שאושר האנושי ובכן יכלכל מפגעי הזמן ומן ההפסד הכרוך בעקבו וז״א זה ינחמנו וגו׳ ׳ ונח עצמו אשר הוליד ג׳ בנים את שם את חם ואת יפת גם הוא יורה על המאושר המוצא חן בעיני אלקים כי הוא אשר הוליד ותקן ג׳ חלקי נפשו ׳ הטבעית הנרמזת במלת חם לרתיחת התאוה ׳ והחיונית הנרמזת ביפת כי העושר והכבוד מיפה את בעליהן ׳ והשכלית אשר בה יקנה שם תפארת ׳ והאיש אשר אלה לו ראוי הוא שישגיח עליו בוראו להצילו ממבול כבכי ים הזמן הסוער ׳ והצלתו תהיה בעשותו לו תיבה ומגדל עוז וקנים יעשה את התיבה תחתיים שניים ושלישים יעשה ׳ רמז לג׳ הכחות שזכרנו ׳ כי על אשר לא חשבו בתקונם נזר השם ית׳ לא ידון רוחי וגו׳ רמז לחלק השכלי שיאשמו לעצמו מצד חשיבותו ׳ בשגם הוא בשר כי לא החיונית בלבד היתה לבשר כטבעית ויחדיו היו בלתי שרים למשמעת השכל ׳ כי גם השכל עצמו נתפש ונאלח אין עושה טוב עד אח׳ ירמיה לאנשי דורו החוטאים בג׳ חלקי נפשותם ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה׳ כי כלם ישבו לארץ ידמו והמאמר היה להם לאמר גם בשיבה כי לא הצליחה בידם מלאכת האלקים אשר זכרנו וכהפיך הוא על דרך אמרו איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב וגו׳ בני ציון היקרי׳ המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר ׳ רוצה לומר שמעשה ידי יוצר כאמ׳ נעשה אדם וגו׳ וייצר ה׳ וגו׳ ויפח באפיו וגו׳ לא די שלא עשה שנוי לשבת בחלקי נפשו הפחותים כי גם החלק הנכבד שבו נשתנה לגריעותא והכל סג יחדיו נאלחו ויהי האדם כסף סיגים מצופה על חרש ׳ הביטה לראות מה שאירע לנח כששתה מן היין וישכר ויתגל כי בגלות השלם אל עניני התאוות הבשריות יתנוול וימשל כבהמו׳ נדמה ׳ וחם אבי כנען הארור הוא החלק הטבעי שממנו מתחית התאוות הבשריות אבי כנען השטופים בזמה ובתועבות שונות ׳ ראה את ערות אביו להיותו סבת גלוי של אדם כי אום השמוש חרפה היא לנו ׳ אמנם שם ויפת לקחו השמלה ויכסו את ערות אביהם כי בן החיונית והשכלית מכסים גלוי של אדם כי בענין הכבוד והשררה המתיחס לחלק החיוני המכונה בשם יפת ובענין ההשכלה המתיחס לשם כמו שזכרנו, הרי הוא נבדל משאר הבה״ ומכסים את קלון החלק הטבעי הבהמי ׳ וייקץ נח מיינו ומתרדמת עצלתו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן הוא חם שהוא סבת גלוי של אדם ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו כי החלק ההוא עבד נמכר לשאר הכחות וז״א אחר כך ברוך ה׳ אלקי שם ויהי כנען עבד למו יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו כי גם ליפת חלק ונחלה לשכון באהלי שם וכאחז״ל בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה ׳ ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ׳ מנא לן משאול ׳ והענין הזה כלו כמצייר בעניני אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב כי כמו שמאורעותיהם סי׳ לבנים כדבר חז״ל ׳ כן כל א׳ מהם נתיחד בהוראת איזה חלק מן הנפש שזכרנו וכן שלשתם היא נגמרת בהם ׳ כי עם היות כל אחד מהם שלם בכלם לעבודת בוראם וכמו שרמזו חז״ל באמרם (פרק השותפין) ת״ר ג׳ לא שלט בהם מלאך המות אלו הן אברהם יצחק ויעקב ׳ משה אהרן ומרים ׳ אברהם יצחק ויעקב דכתיב בכל מכל כל וכו׳ ׳ ופירוש זה כי

באברהם כתיב וה' ברך את אברהם בכל ביצחק כתיב ואוכל מכל ביעקב כתיב יש לי כל · והענין לרמוז כי כל א' מהם נעשה כולל כל מיני השלמות אפילו בשני חלקי הנפש המעותדים להפסד מצד היותם מעורבים בגושא הכבד והלב שאותיות כל מורות עליהן והמה בסוב טעמם הוכיחום אל היש על הדרך שזכרנו למעלה · והוא מה שנתבאר יפה אצל האב השלישי באמרו יש לי כל · מכל מקום בהשקיפנו אל המאורע המתיחס בענם לכל א' מהם · על דרך כלל ההגיונים כי קריאת דבר מה תאות לו מצד מה שהוא בענם וראשונה · נמצא שאברהם נתיחד ונתפרסם בשלמות הנפש הטבעית בהמולו את בשר ערלתו שהיא הפעולה המיוחסת לו בפרסום ראשון הוא לנו בהכנעת התאוות הבשריות · ינחק בשלמות הרוח החיוני ממה שפשט את צוארו עג' המזבח וכבודו לעפר ישכן סלה לכבוד בוראו והרוח החיוני הכניע להפקת רצונו שהוא הפעל המפורסם יותר במאורעיו · ויעקב בשלמו' הנשמה השכלית כי ע"כ נאמר עליו ויעקב איש תם יושב אהלים ועליו אז"ל שנטמן בבית עבר י"ד שנה להתעסק במושכלות · וככר הורגלנו להזכיר זכות אבות בשלשת הפעולות המפורסמות הללו באמרנו זכור ברית אברהם ועקדת יצחק והשב שבות אהלי יעקב וגו' · ואפשר שלזה כיונו ז"ל באמרם והנה ה' נצב עליו אין אדם עומד על שדהו לא בשעת חרישה ולא בשעת זריעה אלא בשעה שעומדת בקמותיה · וכן באברהם נאמ' קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה וביצחק ויזרע יצחק בארץ ההיא וביעקב והנה ה' נצב עליו · כי ייחסו השלמו' שהורו עליו אברהם ויצחק אל החרישה והזריעה · והשלמות שהורה עליו יעקב אל התבואה שהיא התכלית · והרי לך ג' חלקי הנפש על סדר מדרגתם · ויען כראות המלך דוד כי זה כל פרי השתדלו' התורה להשלים את נפש האדם בכל חלקיה בחר לצאת בעקבותיה במחברת תהלותיו הנחלקת לה' ספרים לעומת ה' חומשי תורה וירא אכן פנתה מזמור שיבב על קוטב הכונה שזכרנו · ורמזו בו מה שהורו חז"ל באמרם (פ' חלק) כל ישראל יש להם חלק לעה"ב כי בהיות הדעות אמתיות בכל העקרים שראוים להקרא בישראל שמו כדבר הרמב"ם בפ' ההוא · חלקו בחיים · מה שלא היה כן בהיותו פוסח על שעיפו האמונות הנודקות כי הדהורי עבירה שהם העברות התלויות בדעת קשים מן העברות התלויות במעשים · וכן הם דברי חז"ל באלה הדברים רבה פ' עקב שמע ישראל רבנין אמרין מלה"ד למלך שקדש מטרונה בב' מרגליות אבדה אחת מהן אמר לה המלך אבדת אחת שמרי את השניה כך קדש הקב"ה את ישרא' בנעשה ונשמע אבדו את נעשה שעשו את העגל א"ל משה אבדתם נעשה שמרו נשמע הוי שמע ישראל · גם במדרש נחמות כואת הודיענו להודיע ולהודע כי עם שלמות הדעות יש תקוה לאחריתו · ותחלה אומר דרך צחות כי ממה שכתבנו שעניני שלשת האבות יציירו ויחקו שלמות שכחות הנפשיות כמו שזכרנו נוכל לומר כי בדבריו הראשונים עלה זכרונם לטוב באמרו אשרי הא"ש כי שלש אותיות אלה על שמותם עתוחי חותם איש על שמו אברהם יצחק ישראל או ישורון · ומה במרנו אמרי יושר הפסקתא שכתב רש"י על פסוק בני איש עד מה כבודי וגו' (תלים ד') בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש באברהם נאמר השב אשת האיש · ביצחק נאמר מי האיש הלזה ביעקב נאמר איש תם ע"כ · גם ממדרש תנחומא לוקחו זאת באמרו

אליכם

אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם (משלי ח׳) אם קורא אותם אישים למה קורא אותם בני אדם אלא אמר ר׳ שמעון בן חלפתא אם זכיתם וקיימתם דברי תורה אתם נקראים כאברהם יצחק ויעקב שנקראו אישים ואם לאו אתם נקראים כאדם הראשון שלא קיים את התורה ונטרד מגן עדן עכ״ל · אמור מעתה אשרי האיש שמאדם נהפך לאיש כאמור כי בהשכילו יש ומציאו׳ קיים לכחות נפשו · ואוצרותיהם ימלא אוצר והצלחה נצחית · וטעם שרבוי במלת אשרי להורו׳ על שלמו׳ שאושר בכלן · אשר לא הלך בעצת רשעים המשובשי׳ בדעות השכליות כאמ׳ ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ועליו נופל לשון הליכה בענה כענין אמרו טוב מראה עינים מהלך נפש · ובדרך חטאים לא עמד בעלי פחיתות בעניני הנפש שמתאוים באמרו נפש כי תחטא ולשון עמידה יצדק עליהם׳ כי כללו כעופרת וטבעו כיון מנולת חמר ארציותם והארץ לעולם עומדת · ובמושב לצים לא ישב שמשכילי׳ ברעות רוח אל פחיתות הרוח החיוני · ויפה נופל עליו לשון ישיבה כי ישכנו ישיבת כבוד מרומם בגובה לבם וכל רוחו יוציא כסיל · זד יהיר לץ שמו · כי אם בתורת ה׳ חפצו · רמז לתקון החלק השכלי בדעות האמתיות הפך הרשעים · ובתורתו יהגה יומם ולילה · רמז לתקון הב׳ חלקים אחרים שענינם אל עצמו ואל בני אדם שכמותו הפך החטאים והלצים · והרי כי באמרו בתורת ה׳ כלל מה שבינו לבין אלקיו · ובאמרו ובתורתו כלל מה שבינו לבין עצמו ולבין חברו · עכ״ל ואמר ובתורתו יהגה כי זאת תורת האדם בהשלמת עניניו המיוחסים אליו ביחוד כהוגן וכשורה כאשר הורוהו מן השמים · ואולי אמר יומם כנגד מה שבינו לבין חבירו שהוא רגיל אצלו ביום · ולילה כנגד מה שבינו לבין עצמו כי אז הוא מתבודד במיוחד אליו · והיה כעץ שתול וגו׳ אשר פריו יתן בעתו על שלמו׳ הנשמה בדעו׳ ועלהו לא יבול על שלמות הרוח וכל אשר יעשה יצליח על שלמו׳ הנפש · או נפרש כי אם בתורת ה׳ חפצו על תקון הנשמה ובתורתו על תקון הנפש והיה כעץ שתול וגו׳ אשר פריו יתן בעתו וגו׳ · על תקון הרוח כי בעשרו וכבודו יועיל אל הזולת · וכל אשר יעשה יצליח כולל שלשתן כי יחד כלם יעלו ויבאו להצלחה מאושרת עומדת לעד · וכלפי מה שזכרנו למעלה שגם בני אדם גם בני נח רומזי׳ לשלשת כחות הנפש׳ דמרומי׳ ראיה מצינו מדברי חז״ל להמשיך כונתנו בביאור פסוק זה שאמרנו עליו כי הם אמרו אשרי האיש וגו׳ מדבר באדם הראשון וכו׳ · וכשהגיעו אל הפסוק הזה היו היה דברם והיה כעץ שתול שתלו הב״ה בגע׳ אשר פריו יתן בעתו זה קין · ועלהו לא יבול זה הבל · וכל אשר יעשה יצליח זה שת וכו׳ · ועוד אמרו ד״א אשרי האיש זה נח דכתיב נח איש צדיק וכו׳ והיה כעץ שתול על פלגי מים שתלו הב״ה בתיבה וכו׳ · אשר פריו יתן בעתו זה שם · ועלהו לא יבול זה חם וכל אשר יעשה יצליח זה יפת וכו׳ עכ״ל · לא כן הרשעי׳ המשובשי׳ בדעו׳ כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח אבד שכרם ובטל סכוים כי כל עניניהם ידרוך אל ההפסד והכליון ועל כן המשילם למוץ שאין בו שום הנאה או תועלת והוא הפך גמור לג׳ החלקי׳ המוזכרי׳ בפסוק הקודם · על כן לא יקומו רשעים במשפט וגו׳ יר׳ על כן גזרתי הכלתי תקומה ברשעים ולא זכרתי דין החטאי׳ כלל וכ״ש הם נכללים בעדת צדיקים וכ״ש הלצים שמדרגת עונותם למטה ממדרגת קלקול החטאי׳ גם כי לפי האמת יש הפרש בין הצדיקי׳ וביניהם · הטע׳ בזה כי אין כונתי בכאן אלא להרחיק ענין ההפכים מן הקצה אל הקצה אלו לחיי עולם ואלה

לדראון

לראשון עולם לא לדבר על ענין חלוף מדרגו' האנשי' אשר חלקם בחיי' וזה כי יודע וגו' או יאמר ע"כ לא יקומו רשעי' במשפט כלל ועקר · אמנם החטאים לא יאמר עליהם שלא יקומו בהחלט רק בעדת צדיקי' כיון שמדרגתם למטה ממדרגת הצדיקי' · אבל מה תקומה יש להם אלא שלא ראוי זה כראוי זה · ומכח הלשון הבלתי מטים עקלקלות כחטאים כמו שזכרנו · ונמצא לפי זה שהרשעי' לבדם משפטם חרוץ שלא תהיה להם תקומה · וכענין אז"ל בשם ר' יוסי בר אבין אשרי האיש אשר הלך בעדת צדיקים לא כתיב אלא מכיון שלא הלך בעצת רשעים כאלו הלך בעדת צדיקים ע"כ · הטעם לזה כי דרך צדיקי' ר"ל מסלות לבבם ומהלכי מחשבותיה' שכנגדם אמר בתחלה אשר לא הלך בעצת רשעי' · הם נשקפי' על פני רקיע ידיעת אמתתיית' בלי עוות והשתבשות · באופן כי הדרך ההוא עצמו הוא המושכל הקיים הנשאר לעד בהיות דרך שוכנים יודע את ה' וידיעה נכונה אמתית · אמנם דרך רשעים באפלה והמושכל המשובש שלהם יאבד כי דעותיהם נפסדות אין בהם ממש וזאת תאבד כי להיות דרכם בלא אלקי אמת · לא תקום ולא תהיה במדרגת האושר אשר ייעד אל הצדיק בפתח דבריו · והסתכל איך דקדק המשורר בלשונו כי אצל הצדיקים זכר דרך בלשון זכר באמרו יודע להורות על חשיבות דרכם ואצל הרשעים זכר דרך בלשון נקבה באמרו תאבד להורות על פחיתו' דרכם · עוד תשוב תראה כי כרחוק מזרח ממערב הרחיק אבדון הרשע מאושר הצדיק זה למעלה וזה למטה זה בראש המזמור וזה בסופו אשרי מן הקצה מזה ותאבד מן הקצה מזה כמוכרת · וכבר ביארתי זה המזמור במקום אחר על כונה אחרת וכל הקולות כשרים בספר אמריו הנאמרים ברוח הקדש לתלות בהם כל בונה נכונה בחכמה בתבונה ובדעת · נעברה נא ונראה איך שלשת הגליות נגזרו להכניע ג' חלקי הנפש הנזכרים ולהביאם אל תכלית שלמותן עד כי יבא שילה · כי גלות מצרים אשר גלינו שם בראש גולים היה ענינו להכניע הנפש המתאוה כי עליהם נאמר וזרמת סוסים זרמתם · והמתאוננים אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם · עוד אמרו מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע וגו' · וגבי עריות כתיב כמעשה ארץ מצרים · וגלות בבל להכניע הרוח החיוני וכן בנבוכדנצר מלך בבל כתיב (דניאל ה') הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וליקר הדרי · ואמר אעלה על במותי עב אדמה לעליון · ואם פרעה גם הוא אמר לי יאורי וגו' ואמר מי ה' וגו' · מכל מקום נתפרסם מאד הענין הזה במלכי בבל עד שאף כורש במעשה הטוב והרצוי כשהרשה עם ישראל לעלות לירושלם לבנות בית המקדש נמצא בו שמץ גאוה והתנשאות רוח באמרו כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי אלקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם · והאחרון להכניע ולתקן חלק הנשמה · והרי זה מחוייב ונאות שנהיה ממורקים ומנוקים מהלודת חלאת שלשת חלקי נפשנו קודם שנשיג הטובות העצומות המיועדות כמו שהורו חז"ל ז"ל בתנחומא פ' שמות ובברכות פ"ק ז"ל תניא רשב"י אומר את מוכא ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנו אלא על ידי יסורין ואלו הן תורה וא"י וע"הב · תורה מנין דכתיב אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו · א"י מנין דכתיב וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך

וכתיב

וכתיב בתורה כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה · עה"ב מנין דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר · תורה כנגד שלמות הנשמה · אור כנגד הנפש והרוח כי שם נכללו עניני הערב והמועיל · עושר וכבוד כאמרו ארץ זבת חלב ודבש · וכאמרו שעה"ב רמז לביאת הגואל אשר לא תושג אלא על ידי יסורין לתקן כל חלקי נפשנו תקון שלם · ואפשר שרמזו לזה באמרם אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר כי רוח מלפני יעטף וגו' (פ' הבא על יבמתו) כיונו בזה שכל חלקי הנפש הנזכרים יקבלו משנה שברון וכליון העונות והקלקול בכל אחד מהן כי שם נשמה לפעמים יורה על יתר שבחות כאמרו כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו' · וזה יהשר מגר היותם נופצי' מכחם כמו שזכרנו · וזה עצמו הורה המלאך לדניאל באמרו שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע ולהתם חטאת לכפר עון כי לסוף שבועים שבעים מהשני' מעת חרבן הבית הראשון עד חרבן הבית השני נגזר העת שבו יגלו ישרא' לכלא הפשע בחלק הנשמה כדא' נאם פשע לרשע בקרב לבי כי עם היות הלב משכן מיוחד לחיונית כמו שקדם · מכל מקום יורה פעמים רבות על השכלית להיות הלב מקור החיים כאמרו כי ממנו תוצאות חיים והוא נותן עוז ותעצומות לכל הכחות · וכן הוא אומר ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי · ולהתם חטאת בחלק הנפש · נפש כי תחטא · ולכפר עון בחלק הרוח · רוח עועים · כי בגלות האחרון יספו ויתמו כל מיני החטאים ויתוקנו כל חלקי הנפש השלמות · וכנגד שלשת אלה התפלל דניאל באמרו חטאנו ועוינו הרשענו · וכמו שיוחדו שלשת האבות הקדושים בהוראת שלשת הבחות כמדובר · כן רמזו במאורעותיהם לשלשת הגליות הנז' · כי קורותיו של אברהם הנה הנם סימן ורמז לגלות מצרים אשר היה להכניע הנפש המתאוה כמו שקדם · וכבר הודיע זה הרמב"ן בפסוק ויהי רעב בארץ וירד אברם וגו' · וראוי לדבר שבר' רבי פנחס בשם רבי הושעיא אמר הקב"ה לאברהם צא וכבש את הדרך לפני בניך ואתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו באברהם כתיב ויהי רעב בארץ בישראל כתיב כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ וגו' עכ"ל · ובחק כי' ורמז לגלות בבל שהיה להכניע הרוח החיוני כאמור · והעיר על זה הרמב"ן בפסוק שלבד הרעב הראשון יעויין שמה · יעקב שי' ורמז לגלות האחרון להכניע הנשמה כמו שזכרנו והרמב"ן בפ' וישלח הורה על זה ביחסים באותים · וחז"ל בב"ר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו אלו אחינו שבדרום והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה וגו' עכ"ל · ולא עוד אלא שבמאורעות יעקב השלישי שבאבות יש לנו הוראה שלמה על שלשת הגליות שזכרנו בענין הג' עדרי צאן הרובצים על הבאר והאבן גדולה על פי הבאר ונאספו שמה כל העדרים וגו' וכמו שביארנו בשיר המעלות לדוד לשכנו תדרוש ובאת שמה · אפס כי לא היינו צריכים לכל אלה לו חכמו אבותי אומתנו לעמוד על שלמות נפשם אשר השיגו במתן תורה כאז"ל ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וגו' · ואמרו עוד במדרש והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות · אל תקרי חרות אלא חירות חירות ממלאך המות חירות מן המלכיות חירות מן היסורין · כוונתם בזה כי בקבלם עול תורה השיגו תקון ג' חלקי הנפש · כי חירות ממלאך המות רמז לתקון הנשמה השכלית · חירות מן המלכיות רמז לתקון הנפש החיונית

הנכספת לשררה וכבוד וכיוצא ׳ חירות מן היסורין רמז לתקון הנפש הבהמית המתאוה למאכל ומשתה ועניני המשוש שהבריאות מכללם ׳ אמנם ביקר היו ולא הבינו כי נפלו ממדרגתם בענין העגל ונתקלקלו בידם כל הג׳ חלקים הנז׳ כמו שנרמז במסרה זה תארה ׳ עדיו ב׳ ולא שתו איש עדיו ׳ ובני עדיו לגאון שמהו׳ עדיו לכלום אנ״ך ׳ פירוש הג׳ נפשות הנז׳ הם בעדיים לאדם כשישתמשו בהם כראוי ׳ אולם אז לא שתו איש עדיו בשלמות הנשמה שאבד משם בעת ההיא וקלקלו גם כן בני עדים לגאון בעניני הכבוד והשררה המיוחס לרוח ׳ גם קלקלו ענין הנפש המתאוה שרמז אליה באמרו עדיו לכלום : ומכלל הדברים המודיעים עונש השתדלות האל יתברך להורות את בני ישראל שכל חלקי הנפש הנזכרים אשר בפיהם כחלקו מיני האהבות כמדובר ראוי להשלים אותם לרצונו יתברך לאהבה אותו בכל כחם ׳ הוא מה שראת׳ חכמתו לשום לנו חק ומשפט הג׳ רגלים ׳ כי הפסח שבו הראה את גדלו ואת ידו החזקה במכות ונגעים גדולים וכל המתלא אשר שם במצרים השקועים בתאות הגשמיות כאמור ׳ תקנה בו הנפש המתאוה משנה שברון להכניע יצרה הנרמז בחמץ ובשאור שבעסה ׳ שבועות שבו נתנה תורה נקנה בו שלמות הנשמה השכלית ׳ סכות שהוא חג האסיף ובו נצא מקורות בתינו ארזים לשב בדירת עראי לחסות תחת צלו יתברך להורות לו שכל ההצלחות הזמניו׳ גם הם מאתו ׳ נקנה בו הכנעת הרוח החיוני ׳ ובכן מענין הג׳ רגלים נלמוד ליחד לו יתברך אהבת נפש לשלשת מיניה ׳ כי בהכניע הנפש המתאוה כהוראת הפסח לא נשתמש מהערב זולתי במה שיאות לעבודתו יתברך כאז״ל בכל דרכיך דעהו אפילו בדבר עבירה ׳ ובהעלותנו תקון לנשמה כהוראת השבוע׳ ניחד לו יתברך אהבת הטוב ׳ ובהשפילנו הרוח כהוראות הסכות ניחד לו המועיל לתכלית עבודתו יתברך ויצדק בנו מא׳ הכתוב ואהבת את ה׳ אלקיך בכל לבבך וגו׳ על הדרך המוזכר למעלה ׳ וכל שכן כי צדיק וישר הוא לאהבה אותו יתברך מצד הטוב בהחלט ומצד הערבות והתועלת דכלהו איתנהו ביה וכמו שיתפרסם בבחינת הג׳ רגלים שזכרנו׳ כי היה טעמו עלינו בהצילנו מכף מלך עריץ ואומה קשה שעל הוראה זו נתיחד הפסח ׳ והעביר כל טובו על פנינו בהשפיע לעמו תורת חסד כוללת חכמה של מעלה והורה על זה חג שבוע׳ ׳ שפעת אני רואה במועד חג האסיף להורות על השפעת דברי׳ מועילים עת האסף אל בתינו עושר וכבוד לרוב ׳ ובכן נפשנו רוחנו ונשמתנו אליו כאמור עם מא׳ הפיטן לכן כל עת אמלאך רוחי גם נפשי תודך נשמת כל חי תקראך כי גבר עלי חסדך ׳ ראה אם כן כמה כיונה החכמה האלהית להאירנו. ולתתנו עליונים כמלכים. באמרם ז״ל כל ישראל בני מלכים הם ומאמר הכתוב קיים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים ויצדק זה בהיותנו מולכים על שלשת חלקי נפשנו לעצור בהם ולהגבילם אל הנאות וליחד אותם אל אהבת המלך העליון ברוך הוא כמו שבאו נושאיהם רמוזים באותיות מל״ך מו״ח לב כבד כאשר דברנו ׳ והביטה וראה איך באו בסדר אותיות האלפא ביתא כ״ף למ״ד מ״ם סמוכים ותכופים לרמוז על כבד לב מוח כפי סדרם במציאות כי כן מתפרסם בנו תחלה כח הנפש שמתאוה בעניני הערב ׳ ואחר כך הרוח בבקשת המועיל עושר וכבוד ׳ ואחרונה תשע הנשמה בעיון המושכלות וכמו שכתב בעל העקרים מא׳

ג' פ' ל"ה · ועל כונה זו יתבאר אז"ל (פ"ק דברכות) ג' משמרות הוי הלילה על חיי העה"ז
הדומה ללילה · ראשונה חמור נוער על הערב · שניה כלבים צועקים על המועל כי
שבקשי העושר והכבוד מתגברים אלו על אלו ככלבים עזי נפש · שלישית תינוק יונק
משדי אמו על הטוב שאז השכל יונק מדדי החכמה ואם לבינה יקרא · ואשה שהיא כנוי
לחמר · מספרת עם בעלה שהוא כנוי לצורה וכמו שרמז המורה בראשון פ"ו בשתוף
איש ואשה · כי אז בימי הירידה מתאחדים יחדיו ולא יבגדו זה לזה כמו שעשו בימי העליה
והעמידה כי בימי העליה עד כ"ה שניה היתה גוברת בו אהבת הערב ובימי העמידה
עד חמשים שנה היתה גוברת בו אהבת המועל אבל בימי הירידה המכונים במשמרה
שלישית יכנע החמר וישתעבד אל השכל ולא תטרידהו אהבת הערב והמועל מאהבת
הטוב · אמנם במלת מלך המורה על השלטנות בא הדבר בהפך להבין ולהורות כי טוב
ויושר יכשר לתת דין קדימה לשכל ולהשליטו על זולתו מחלקי הנפש על דרך שם חם
יפת לא על דרך יפת שם חם כפי הסדר הנמשך בעולם שאחריו החזיקו כל יושבי תבל
וכמו שרמז הכתוב באמרו ואלה תולדות בני נח שם חם ויפת וגו' ויולדו להם בנים אחר
המבול בני יפת גמר ומגוג וגו' וכנען ילד את צידון בכורו וגו' · ולשם יולד גם הוא וגו'
להורות על בלבול סדרם שעשו מהעקר טפל · ושלשת אותיות אלו הרומזים לג' הכחות
שזכרנו תחובר אחם מלת כל"ם שממנה הוראה יוצאת כי בתקון שלשתן יכללו בני אדם
כל מה שראוי להמצא בהם מהשלמות וכן המלך הוא שקול כנגד כל העם וחיי כלם
תלויים בו · ושאלו בתוספות (פ"ק דברכות) כשרצה בלעם לקלל את ישראל והיה מצפה
הרגע שהיה רגיל הקב"ה לכעוס בו · מה קללה היה יכול לקללם ברגע אחד והשיבו
שהיה יכול לומר כלם · וכבר הגיע קלקול עניננו בשלשת החלקים הללו בזמן בית ראשון
כי שם נפלו פועלי און בחטא ע"ז ג"ע וש"ד · ע"ז כנגד הנשמה · ג"ע כנגד הנפש המתאוה ·
וש"ד כנגד הרוח החיוני · ובכן רחקו מאד ממלך מלכי המלכים וגלה כבוד המלך מישראל
אולם כהשתדלנו על השלמת כחות הנפש כמדובר יעלה בידנו מה שזכרנו מהדבקות
במלך מלכי המלכים והיה לנו חוסן ישועות באמונת עתו המיועד אשר נהיה בו שלמים
מאד ונאהוב את הבורא בשלם שבפנים בג' כחות הנפש הנז' כאמרו ומל ה' אלקיך את
לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך · בכל לבבך
על הרוח החיוני · בכל נפשך על הנפש המתאוה למען חייך על הנשמה המשכלת כי
החיות יתייחס אליה בעצם וראשונה · לפי שמדרגות החיי' הן הן כפי מדרגתם כהג"שה ·
ומלך מלך והשכיל הוא הגואל המקווה שנא' עליו הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד
וכפי מדרשם ז"ל שהנבנו לראש פנה בפתח דברינו והכונה לומר שיהיה מעולה בשלמות
הג' החלקים שזכרנו וזה ירום מאברהם ונשא מיצחק וגבה מיעקב כי כבר הראת
לדעת איך נתיחדה ונתפרסמה בכל אחד מהם אחת משלשת המדות השלמות שכזכרנו ·
אחר כך חזר להורות כונה זו עצמה בהעריך את ערכו לג' אחרים · והכל עולה אל ענין
אחד כי ירום מאברהם רמז אל תקון הנפש המתאוה שבו נתיחד ונתפרסם שלמותו של
אברהם והמילה לעד וכמו שקדם · ונשא ממשה שבו נתיחד ונתפרסם שלמות הרוח
החיוני בברחו מן השררה והכבוד עד שעדות הכתוב באמרה עליו והאיש משה עניו

אחד · וגבה ממלאכי השרת המשגיחים בכחם בעלמו הם כל · והסתכל איך באו במאמ' ג' שמות מתיחסים אחד לכונתנו יד באברהם · חיק במשה · עינים במלאכים · וזהו מבואר כי היד מורה על עניני המשוש המיוחס לנפש המתאוה וכשו כיון באמ' הרימותי ידי וגו' הקדים ידיו לעושיהם · בחיק יוטל הלב המיוחס לרוח החיוני ובאלו כיון באמרו כי תאמר אלי שאהו בחיקך שמנה נפשו החיונית בלתי מספקת לזה וכמו שאמר אי אנכי כי אלך וגו' · עינים כנוי להשגה ולפיכך להורות על הפלגת ההשכלה אמר וגבותם מלאות עינים · ומה שלא הביא בעל המאמר ראיה על המונח ראשונה שהוא גדול מן האבות אולי היה זה להסמכו על פסוק אשא עיני אל ההרים אשר שם לראש פנת מדרשו ופרשהו כמו שפירשוהו בב"ר באלו אמר אל ההורים ויהיה אמרו מי אתה הר הגדול בערך אל ההורי' אברהם יצחק ויעקב שנקראו הרים כפסוק הנז' ויוחס הגואל לזרובבל להיותו מזרעו זרע נכון לפניו מתהלך במישרים וזה לפני זרובבל למישור · ולזה עצמו כיון הנביא ישעיהו באמרו (סי' י"א) על הגואל המיועד ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה על שלמות הנשמה · רוח עצה וגבורה על שלמות הרוח החיוני · רוח דעת ויראת ה' · על שלמות הנפש המתאוה · ובאו מלות אלו כפולות ומזוגות כי האחת מהן שרש והתחלה אל השנית המזדוגת לה וזה כי החכמה היא מה שיבין אדם להקדמה ידועה אצלו אם מעצמו אם מזולתו · ובינה היא הוצאת דבר מתוך דבר בסברתו על ידי היקש שכלי בחברו הקדמה שניה אל הראשונה הכוללת ובהולידו משתיהן תולדה אשר בה תתחדש לו ידיעה לא היתה לו בפעל בתחלה · ועצה היא התעוררות מחשבתו של אדם לדרוש ולתור איזה דרך ישכון אור מה שיפעל כפי התועלה · וגבורה היא השלמת העצה בפעל · ודעת היא ידיעת מה שראוי ליזהר מאסור מאכלות ועריות וכיוצא שנפש האדם תאבה להם ובכן יבא לידי יראת חטא להזהר בפעל שלא יחטא ואשם באחת מהנה · עודני מדבר · קול נושאכו אומר קרא ואומר מה אקרא · אף הוא ישיב אמריו עם מאמר ישעיה (סי' מ"א) הגידו האותיות לאחור ונדעה כי אלקים אתם לגלות עמוקות מני חשך ולהוציא לאור מתוך דברי הנושא כונת כל מה שזכרנו בלי תוספת ומגרעת · העיר באמ' אזן אכסיש על הפוך אותיותיו למפרע כי כשנשלח ידנו לאחוז בזנבם יהיו בכפינו דלת וסוגר של שיר אחד שלם מחובר ומסודר על פי ערכי בעלי השיר במתכונת שיר פשוט מרובע · ובה משפטו כל מחמצת לא תאכלו · לך את אל תנאח מלך · והכונה להורות שלא תאכלו מחמצת הפתיתו' כי תבערו כל שאור וכל קלקול מעשתכם שלא יבא לידי חמוץ · לא הנפש המתאוה ולא הרוח החיוני ולא הנשמה השכלית כי כן מלת כל תגדר על מספר זה המשולש משמעם הפילוסוף בראשון מספר השמים · רק יהיה הכל מתוקן ברור ונקי מכל סיג וחלאה כמצה זו של חירות · ויתיחס לזה צרוף אותיות מחמצת למלת אמ"ן מ"ת · להעיר על הכנעת שלשת כחות הנפש הרמוזים באותיות אמ"ן חיוניות מסכלת בומחת · ובכן את הא"ל רוצה לומר אות הרגלים שנקראו אות והם אות בין ה' ובניכו על מה שראוי לכו להשלים נרבוכו ולאהבתו על הדרך אשר ביארנו תנאח מלך כי מאדם תהיה נאים מולך על כחות הנפש כי בכל קרבנך תקריב מ"ל"ך מוח כבד לב שואלי מפתח הג' כחות שנזכרו · ותשים במיקח זו לעומת אמרו ויצמח ה' אלקים מן

האדמה

האדמה כל עץ נחמד למראה וגו' שכלל שם ענין הג' כחות כמו שביארנו׳ והנדית האותיות לאחור כנושא הלז העיר גם כן על נורך הפוך האותיות׳ עד מוח לב כבד שלא כסדר הטבעי כבד לב מוח כמו שקדם׳ ונשמע קולו שאת אל רוצה לומר זכות אות הרגלים כמו שזכרנו׳ תגמח מלך רוצה לומר שתהיה סבה לנמיחת מלכות בית דוד בגלות גאלנו כאמרו הנה ימים באים נאם ה' והקימותי לדוד נמח נדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט ונדקה בארץ (ירמיה כג) והשכיל על שלימות הנשמה׳ משפט ונדקה על שלימות רוח ונפש ששלשתן נרמזים במלת מלך כאשר דברנו׳ ונקרא נמח כמו שקראו זכריה גם כן (סי' ג' וסי' ו) כי הנני מביא את עבדי נמח׳ הנה איש נמח שמו וגו' ובכלם תרגם יונתן משיחא׳ כי הוא יכניע ינר הרע הנקרא חמ"ץ שאותיותיו מהופכות לאותיות נמ"ח׳ וזו מדה כנגד מדה אתה נהיית למלך על הג' כחות הנרמזות במלת מל"ך ודבקת במלך מה"מ הקב"ה׳ והנמחת ככפשך שלמות שלשתן הנרשמות במלך נמ"ח׳ על׳ ינמח נמח נדיק ומלך מ"לך במשפט יעמיד ארץ וכל העמים יתקעו כף ידיעו לאלקים בקול רנה יחי המלך והיה ה' למלך:

הדרוש אחד עשר

* מה יעשה אדם ויחיה בזה ובבא *

כלל הדרוש אין בכללו אלא ביאור מזמור ט"ו לקבץ חלקיו על ידי חלוקה שכרשית לפעולות אדם אשר המלך העליון ב"ה חפץ ביקרו שיגור באהלו בעולם הזה וישכון בהר קדשו בעה"ב׳ ועוד ישיב שבית ידו בחלוקה אחרת מקפת על כל עפרת סברות:

מזמור ט"ו

מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך וגו' לנוצח חייט במחשו לתפור חלקי המזמור הזה הנראים מפוזרים ומפורדים בלתי שומרים שום יחס׳ והנני סדיוש תופר כדרכי שכליב בתפירה בלתי שוה כי כאיש גבורתו׳ עשה המשורר לפעולות אדם חלוקה זו המשולשת׳ מה שבין אדם למקום׳ מה שבין אדם לחברו׳ ומה שבינו לבין עצמו׳ וכנגד שלשת אלה הקדים הנחתו לאמר שהראוי לגור באהל בעולם הזה ולשכון בהר קדשו בעולם הבא (כי כן יאות לשון גרות באהל העולם הזה כי גרים אנחנו בארץ הלזו׳ ולשון שכון בהר קדש העולם הבא כי שם חלקת השלם צפון (הוא מה שיתקבצו בו ב' פעולות אלו׳ הולך תמים על מה שבינו למקום כאמונו' בכיכות בענין אמרו תמים תהיה עם ה' אלקיך׳ ופועל נדק על מה שבינו לחבירו כיתנו לכל אחד חקו הראוי לו במשפט ובנדקה׳ ודובר אמת בלבבו על מה שבינו לבין עצמו׳ כי מי שאינו מכוון דבורו עם מה שבלבו הוא עושה בנפשו שקר ובלתי פועל נדק לעצמו׳ ואור המשורר על שלשת

שנכוליס להגביל כל א' משס באופן באות וירא ראמית לו ממאי דסליק מניה׳ ואמר אל תרמה בנפשך כי הסתרתה שהתריתי על דבר אמת תהיה התרה אלך לרגל ולגלות מסתרים כמה שאין בו דבר כזב וירתה בעיניך שבזק לא יקרב בו לחבירך׳ כי אמנם הולך רכיל מגלה סוד וסוד אחר אל תגל וחוטא כזה חומס נפשו בשלוח יד בעקרון המופקד אצלה כתורת סוד וז״א לא רגל על לשונו׳ גם אל תחשוב שהזהרת פעולת הנדק לא תהיה כי אם על השואת המדות כי לפעמים תצטרך גם כן להעביר על מדותיך וגם כי חברך גמלך רעה אין לך רשות להשיב לו כרעתו וז״א לא עשה לרעהו רעה׳ ואל יעלה על דעתך שזאת המניעה תהיה בלבד מהשבת הרע במעשה ובפעל׳ כי גם אין לך לביישו בדברים אפילו הוא קרובך ומתוך קירוב דעתך עמו יעשה לך כהתר להכלימו על רוע מעלליו׳ על כן אמר וחרפה לא נשא על קרובו על דרך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא׳ אחר כך שב לברר מה שבין אדם למקום אשר הקדים באמרו הולך תמים׳ ואמר דע כי התמימות הנז' צריך להזהר בו מאד כי לא יספיק שתהיה דעתו של אדם נכונה עם בוראו לבאת ידי חובתו׳ כי ראוי לו גם כן שיתאמץ בדבר עד שמשלמות הקנין הזה יהיה כבזה בעיניו מי שהוא נמאס אצל קונו והוא מי שהתנכרו מעשיו לשמו׳ והפך זה ליראי ה' ולחושבי שמו׳ גם ישמר לבלתי החל שם שמים על ידו כחלול שבועה כי אפילו אם נשבע להרע לעצמו לא ימיר ולא יחל דברו׳ ואחר שבירר והגביל הב' מיני' שזכר׳ חזר על פרטים קטנים למראית העין שעם היותם כללים במה שבין אדם לחברו אין אסורם מתפרסם לכל׳ כי רוח היא באמוש לחשוב מחשבות שאין בהם עון אשר חטא׳ וזה כי בנתינת כספו בנשך לא ישוער בלי צדק עם חברו כי כן התנו ביניהם להיות זה נהנה במעותיו של זה וזה אינו חסר בשבירת מעותיו וכבר ידענו כי כל תנאי שבממון קיים׳ וכן נראה בנתינת השוחד להצדיק צדיק כי מי שטורח למצוא זכות לחברו בעיון דינו איך לא ישולם לו גמול כי יבא על שכרו בעמלו אשר הוא עמל׳ על כן בא המשורר להוסיף אזהרה על אלו להיותם שרש פורה ראש ואחריתם מרה כלענה כי ההעדר כרוך בעקביהם לבלע ולהשחית׳ שהרי נשיכת הרבית מבנכנת ועולה ותבער בו ולא ישים על לב׳ והשוחד יעור להטות משפט׳ ואמר שזה האיש אשר השתוקקה נפשו לגור באהלו ולשכון בהר קדשו זה ראוי גם כן שישמור נפשו מתת כספו בנשך וכאז״ל אפילו לגוי׳ גם יהיו ידיו מסולקות מן השוחד אפילו על נקי כדברי חז״ל אפילו להצדיק צדיק ולנקות נקי בדינו׳ וחתם דבריו באמרו עושה אלה לא ימוט לעולם כי לבח קנינו אמיץ הנה בכל חלקי השלמות וזה חלק אלוק מעולמו ראוי לגור ולשכון באהלו אפדנו של מלך עולם :

אשר יעשה האדם וחי לעולם באהלו ובהר קדשו ית' בחלק א'

הולך תמים — מה שבין אדם למקום:
כנזה בעיניו מי שכאלם אגלו ית' והם הכופרים:
יראי ה' יכבד:
לא יחל דברו כשבשבע:

פועל צדק — מה שבין אדם לחברו:
לא עש' לרעהו רעה אפי' אם גמלהו רע
לא יחרפהו אפילו בשעת התוכחת
לא יקח מאתו כסף ותרבית
לא יקח שוחד ממנו

דוב' אמת וגו' לא רגל וגו' — מה שבינו לבין עצמו:
דובר אמת בלבבו
לא רגל על לשונו אפילו אומר אמת בשלוח יד בפקדון אשר הופקד אצל רומו:

עיניך תחזינה איך יבא הכל מתוקן ומסודר בחלוקת הפסוקים · כי בפסוק הראשון שאלתו ובקשתו מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלא את ידו לכהן באהלו · ובהר קדשו ית' · בפסוק השני השיב דרך כלל על דרך החלוקה המשולשת · בפסוק השלישי בכלל פרטן של שני אברי החלוקה הנזכרי' במה שבין אדם לאדם יהיה עם עצמו או עם זולתו אלא שכתאחדו ענין הכסף והשוחד מן הסבה שזכרנו · הפסוק הרביעי כלו אומר בכוד במה שבין אדם למקום הוא הראשון שבאברי החלוקה הנז' · ובפסוק החמישי שהוא סוף המזמור חזר לכלול במה שבין אדם לחברו מה שלא יחשב בו אסור לפי הפרסום כאשר דברנו :

דרך אחרת על חלוקת המזמור הנז':

על שלש עברות אנשים נתפסים בשעת לדתן מחשבה דבור ומעשה כנגד זולתם · על שאינן זהירים בגופם בממונם ובכבודם שלשובלי העלבון · וסימניך נדה חלה והדלקת הנר · נדה כנגד הגוף · חלה כנגד הממון · והדלקת הנר כנגד אור שכבוד · והרי הן ג' בערך הנותן מחשבה דבור ומעשה · וג' בערך המקבל · גוף ממון · וכבוד · ועל בחינת הסדר הזה בחלקו עשרת הדברות מטעם גדולי המפרשים ואם לא נגמרה המלאכה על ידם · כי בה' הראשונות שבין אדם למקום · אנכי ולא יהיה לך עקרם במחשבת הלב בקבלת עול מלכות שמי' והרחקת ע"ז שמחשבתה מצטרפת למעשה וכמו שכתב שם הרמ"בן ז"ל על פסוק לא יהיה לך עם היות גם כן בדבור ההוא אזהרת מעשה באמרו לא תעשה לך וגו' וכן זכור את יום השבת עקרו בלב להאמין שהבורא חדש את העולם מאין גם כי יתגלגלו בענינו מצות מעשיות · לא תשא בדבור · כבד את אביך וגו' שגם הוא מכלל הדברו' המתיחסות למה שבין אדם למקום אם מצד השתתפות שלהם והאם ביצירה כדברי קצת · ואם מצד המשיכם הקבלה לבנים כמו שכתב בעל העקרים מא' ג' פ' כ"ו באמרו שהדבור הזה הוא להזהיר על הקבלה רוצה לומר שימשך

האדם

האדם לקבלת האבות שזה עקר כולל לכל הדתות שלא יצוייר מציאותם אם לא יהיה האדם נשמע לקבלת האבות וחכמי הדת · ע"כ · עקרו במעשה · וכל אשר יעשה האדם לחטא כשגגה לא' יחטא ופללו אלקים על זלזול הכבוד כי אין כאן מקום לעלבון הגוף והממון רק כלו אומר כבוד · אמנם הה' הדברות שבלוח שני · ד' מהן במה שבין אדם לחברו · ואחת מהנה בעניינים מצד החוטא מעשה בלא תרצח לא תנאף לא תגנוב · ודבור בלא תענה · ומצד השכל יובחן גופו בלא תרצח ובלא תגנוב כי בגנב נפש הכתוב מדבר בענש וראשונה דבר הלמד מענינו כדעת חז"ל וכן בלא תענה כבודו בלא תנאף · וממונו גם הוא בכלל משמעותן של לא תגנב בלא תענה כפי פשוטן · והדבור החמישי הוא בין אדם לעצמו כי לעצמו הוא חוטא בהטרידו את מחשבתו בחמדת מה שאינו שלו להיותו בזה מחסר נפשו מטובה כי הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם · אלו הן אופני מרכבתו של מלך נעי' זמירות בסדרו מערכות צבאות המצות הראשיות שכל שאר המצות חונות על רגליהם לכבוש בהם ההר הטוב הזה והלבנון · וישא מדברותיו על דרך תורה בזה לבנו מלכו של עולם שפיו דעת ותבונה · לא על הדברו' עצמן כי דרוש ידרשו מעל שפ' אלקים רק על הפלגת הזרוז בדברים כלמדים מעניכם על הנגד היותר טוב ושלם שבפנים · ותהי ראשית מחלוקתו לשנים · מה שאין בו נגד הוראה של התר · ומה שיש בו נגד הוראה של התר · מה שאין בו הוראת התר יכותה לג' חלקים · מה שבין אדם למקום · מה שבין אדם לחברו · ומה שבינו לבין עצמו · מה שבין אדם למקום היה לג' ראשים · במחשבה · בדבור · ובמעשה וכלם נוגעים בכבודו ית' · מה שבין אדם לחברו יחלק לשנים מצד החוטא בדבור ובמעשה · ושלשה מצד המקבל בגוף בכבוד ובממון · ומה שבינו לבין עצמו עקרו תלוי במחשבה כנגד נפשו ממש וכמו שבאר · ומה שיש בו הוראת התר · מערכותיו שתים · מה שתלוי בו בהמשך הזמן קלקול עסקיו של חברו · ומה שאחריתו מר עד מאד לגרום זולת זה תקלות רבות · והנה אחרי הניחו הדבר שבפסוק הראשון לדעת מי יגור וגו' כלל בשני מה שאין בו הוראת התר לג' חלקיו · במה שבין אדם למקום באמרו הולך תמים על דרך תמים תהיה עם ה' אלקיך · ובמה שבינו לבין חברו באמרו ופועל צדק · ובמה שבינו לבין עצמו באמרו ודובר אמת בלבבו · ובאלה התפקדו עשרת הדברות על דרך זה · השתכל ראשונה כי באמרו ודובר אמת בלבבו בכלל דבור לא תחמוד שהעובר עליו גורם רעה לעצמו בהשתער לבו תמיד בזעפו של ים התאוות הבלתי מוגבלות ומשוערות כראוי · והפך זה הדובר אמת בלבבו כי בלי ספק כל תשוקותיו מוגבלות ובלתי יוצאות ממרכז היושר והשווי · ושם שם לו חק ומשפטו של אדם אצל עצמו · אחר כך נעתק לפרטי הדברים הנכללים במה שבין אדם לחברו · ואמר לא רגל על לשונו כנגד דבור לא תענה · לא עשה לרעהו רעה כנגד לא תרצח לא תגנוב · וחרפה לא נשא על קרובו כנגד לא תנאף · והרי יש בזה דבור ומעשה כנגד גופו ממונו וכבודו של חברו · אחר כך נעתק למה שבין אדם למקום · ואמר נבזה בעיניו נמאס שיהיה נבזה בעיניו מי שהוא רשע ונמאס אצל הבורא להיותו כופר באנכי ועובר על לא יהיה לך ומכחיש החדוש הנרמז בענין השבת ואין לך נמאס גדול כזה שדעותיו מאוסות באלה העקרים הכוללים לכל יתר הספירות · ועקר שלשתם תלוי

במחשבה עם היות המעשה משתתף בעניגם · ואת יראיה' יכבד כנגד כבד את אביך ואת אמך · כי כמו שראוי לכבדם בשביל היותם משתתפים עמו ית' ביצירה · כן יראי ה' ראוים לכבוד להיותם שותפים להקב"ה במעשה בראשית כי הם משתדלים כמוהו בקיום המציאות · וכאחז"ל ת"ח נקראים בנאים מפני שעוסקים בבנינו של עולם · וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' אל תקרי בניך אלא בוניך · וכן במסכת מקואות פ' ט' רבי יוסי אומר של בנאים מפני אחד ושל בור מפני נדדים לענין חציצה על ידי רבב שעל בגדו וכו' ובנאים רוצה לומר ת"ח · ועוד מגד המשך הקבלה על ידם גם כן כמו שקדם ועקר זה תלוי במעשה · נשבע להרע ולא ימיר כנגד לא תשא והרי הוא תלוי בדבור · וכבן השלים מה שבין אדם למקום הן במחשבה · הן בדבור · והן במעשה וכלם לכבודו ית' · אחר כך נעתק אל החלק הב' מהחלוקה הראשונה והוא מה שיש בו שוראת התר · ואמר כספו לא נתן בנשך כי עם היות בעניגו פני הראות של התר כי כן התנו החלקים ביניה' · מכל מקום סופו מלסטם את הבריות כי נשיכתו נשיכת שרף ובחלתו כגחלי רתמים שנראים כעוממים בחוצגם ואשם לא תכבה בפנימיותם ותבער בו ולא ישים על לב וכשגא קלקול בעסקי חברו כי נכסיו מתמוטטים · ואמ' ושוחד על נקי לא לקח כי עם הייתו דרך ישר לפני איש ליטול פרס חלף עבודתו בעיון דינו להצדיק את הצדיק · מכל מקום אחריתו דרכי מות להטות משפט גבר כי רוח על פניו יחלוף להעבירו על דעתו ועל דעת קונו והוא לא ידע ואשמ'

והממון היוצא שלא כדין הרי הוא גזל ביד מי שיחזיק בו · ומאסור זה שהוא לאו
גרורה יבא ש מה שהוא רע ממנו באסור חמור של אשת איש שאם יקדש
אשה בממון ההוא הנגזל אינה מקודשת · ויחשב כה שהיא
אשת איש ואם בא אחר וקדשה לא יחושו לקדושיו והרי
הם קדושין גמורים ועברה היא ביד מי שנחשב
בעלה וכיוצא בזה כמו שכתב הרמב"ם
בה' ממרים (פ"ג) וככן העביר
על פניו כל מה שחוייבנו
בו בדרך כלל כי
אין שום מצוה
שלא
תכנס תחת סוג אחד מאלה · על כן חתם
דבריו לאמר עושה אלה לא
ימוט לעולם :

סופר באזני
עובר על לא
הולך תמים | נבזה בעיניו | יהיה לך
מה שבין אדם למקו׳ | נמאס | מכחיש בחדוש
או במחשבה או | שנרמז בשבת
בדבור או במעשה
וכלו אומר כבוד | נשבע להרע — כנגד לא תשא
בערכו זת | ולא ימיר
מה שאין בו צד | ואת יראי ה׳ — כנגד כבוד אב
הוראה של התר | יכבד | ואם המשתתף
אשר יעשה | ובחלק זה ה׳ | עמו את ביצירה׳
האדם וחי | התפקדו עשרת | ופועל צדק | לא רגל על — כנגד לא תענה
לעולם באהלו | הדברות | מה שבין אדם לחברו | לשונו
ובהר קדשו את | בדבור או במעשה | לא עשה — כנגד לא תרצח
בחלק אל | כנגד גוף או ממון או | לרעהו רעה | ולא תגנוב
כבוד׳ | וחרפה לא — כנגד לא תנאף
דובר אמת בלבבו׳ | נשא וגו׳
מה שבין אדם לעצמו — כנגד לא תחמו׳
במחשבה כנגד גופו
מה שיש בו צד | מוליד קלקול בעסקי — כספו לא נתן
הוראה של סתר | חברו | בנשך
אחריתו מר מאד — שוחד על נקי
לגרים תקלות רבות זולת | לא לקח
קלקול עסקי חברו׳

ראה נתתי לפניך שני דרכים בחבור פרוק המזמור הלז׳ ובדרך שאדם רוצה לילך בה יוליך את עצמו כי לו משפט הבחירה כטוב לו :

הדרוש שנים עשר

בירור התחלותיה של תורה לחג שבועות׳

כלל הדרוש אחרי הקדימו תנאי השומר דברי תורה ברבים מטעם חז״ל יודיע לבני האדם גבורת הבירור שהושג במעמד הר סיני על אמתת הדבור שיוצא מפי הגב׳ אליהם בלי שום תחבולה אנושית כי כלם נתעלו למדרגת נבואה ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם לפקפק כלל ובכן זרחה שמש האמת הבירור על התחלות התורה המסכמות אליהו בקבלה נאמנת׳ ויעיר ויעורר לשבח השגתם מכמה פנים :

ממלכת

מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים׃

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש · אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל :

במדרש שמות רבה (פ׳ כ״ט) מהו ה׳ אלקים דבר מי לא ינבא · אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן כשנתן הקב״ה את התורה צפור לא צווח · עוף לא פרח · שור לא געה · אופנים לא עפו · שרפי׳ לא אמרו קדוש · הים לא נזדעזע · הבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה׳ אלקיך וכן הוא אומר את הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף · ארשב״ל מהו ולא יסף אלא כשאדם קורא לחברו יש לקולו בת קול · והקול שהיה יוצא מפי הקב״ה לא היה לקולו בת קול ואם תמה אתה על זה הרי אליהו כשבא לכרמל כנס כל כהני הבעל ואמר להם קראו בקול גדול כי אלקים הוא מה עשה הקב״ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתוני׳ והיה העולם תהו ובהו כאלו לא היתה בריה בעולם שנאמר אין קול ואין עונה ואין קשב שאם ידבר הם אומרים הבעל עננו · עאכ״ו כשדבר הקב״ה על סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו ואמר אנכי ה׳ אלקיך ולעתיד לבא כתיב אנכי אנכי הוא מנחמכם :

נדיבי עם אלקי אברהם · נגד המבריחים אותי להגיזני לעלות וכו׳ ולא חסו על כבוד עצמי וכו׳ אצעק חמס וכו׳ · זו היא בת קול היוצאת מהחלק הראשון מהנושא לאמר ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים · אתם מלכים וזוגני ארץ קדושי עליון · אלה דברי ריבותי אשר אנים עליכם · הטו אזנכם לעמוד על עקר ראיותי וכו׳ שמעו שמוע מאמר חז״ל במדרש שיר השירים על נופת תטופנה שפתותיך כלה תנאים הבראיים לאומר דת ברבים · תראוני משולל מכלם ובכונה משפטי יצא נגד המבריחים ותפסקוני לשלום : **במדרש** שיר השירים רבי אלעזר ברבי שמעון והביוסי בר חנינא ורבנן · רבי אלעזר אומר כל מי שהוא אומר ד״ת ברבים ואינן ערבים לשומעיהם כסלת זו שנפה ע״ג נפה · נוח לו שלא אמרן · רבי יוסי אומר כל מי שאומר ד״ת ברבים ואינן ערבים על שומעיהם כדבש זה שבא בנוף דבש נוח לו שלא אמרן · ורבנן אמרין כל מי שאומר ד״ת ברבים ואינן ערבים לשומעיהם כדבש וחלב מעורבים זה בזה נוח לו שלא אמרן · רבי יוחנן ור״ל ר׳ אומר כל מי שאומר ד״ת ברבים ואינן ערבים לשומעיהן ככלה זו שערבה על בני אדם בחופתה נוח לו שלא אמרן · ר״ל אומר כל מי שאומר ד״ת ברבים ואינן ערבים על שומעיהם ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה נוח לו שלא אמרן · השלמים הללו התנו במי שאומר ד״ת ברבים התנאים הנאותים אליו איש על דגלו באותות הפסוק אשר המאמר הזה נשען על ידו כי כלם שמו דבריהם בלשון הכתוב · רבי אלעזר מפרש נפת מלשון נפה · רבי יוסי מפרשו מלשון נפת צופים · ורבנן יסדו דבריהם על פשוטו של מקרא דבש וחלב תחת לשונך ·

רבי יוחנן יסודתו על דברי הפסוק הראשונים נפת תטופנה שפתותיך כלה שענינו על נופת של חסד מתוק וחן הוצק בשפתות הכלה כי זה דבר חיצוני נראה לעין כל ולכלם הערבות הזה מתפשט ׃ ור״ל שפיל לסיפיה דקרא דבש וחלב תחת לשונך שמושב אל הכלה הנז׳ וענינו בלי ספק ערבות מוזג לחתן לבדו כי תחת לשונה אין לזולתו עסק כלל ׃ והנה זאת כונתם למראה עיני ׃ כי רבי אלעזר התנה בו לתנאי עצמי שיאמר דברים נבחרים וישרים למוצאי דעת ראוים בעצמם להזנת הנפש מזוקקים ומבוררים מכל סיג כסלת בלא פסולת שהוא החלק המובחר שבקמח מנוקה מכל סיג והוא מזון נאות לגוף האדם ׃ ואמ׳ כסלת זו שנפה ע״ג נפה להורות על החלק המנוקה והברור שהוא כף על פניה ונפה זו היא המוציאה את הפסולת וקולטת את הסלת ׃ ולדעתו של ר׳ אלעזר זהו תנאי עצמי וראשיי לאומר דת ברבים ׃ ורבי יוסי סובר שהתנאי העצמי אליו הוא היותו מושיט ומביע דרושיו בסדר נכון וקשור נאות אשר זה ממה שיוליד ערבות בנפש השומעים מה שלא יעלם ׃ וגם ימשך זה הערבות ממתק דבריו כשתבענה שפתיו אמרי נעם ׃ ויאמר אם כן כי עקר הדורש הוא היותו נעים בדבריו המתוקים והמסודרי׳ כדבש זה שבא בנוף דבש שרמז בו אל המתיקות שבדבש ואל הסדר שבנוף דבש ׃ כי אמנם ימצא בו סדר גדול ותחבולה מן הטבע רבה מאד עד להפליא להיות הבתי׳ ההם בתמונה משושה לא עגולה ולא מרובעת כדי שלא ישאר חלק מקום לאין צורך והרי זה סדר טבעי מעולה מאד וכמו שכתב בעל העקרים בסוף הקדמתו ׃ ורבנן אמרין מה תעירו ומה תעוררו ובין אחים תפרידו הלא שני אלו התנאים יתלכדו ולא יתפרדו והלעדיהם לא ירים איש את לשונו לומר תורה ברבים כי שניהם עצמיים אליו וראוי שיהיו שניהם גם יחד מעורבים ומחוברים כדבש וחלב המעורבים זה בזה להגלות נגלות כי החלב הוא מזונו של אדם ביום הולדת אותו ובכן ירמוז אל התנאי אשר התנה רבי אלעזר ׃ ומה מתוק מדבש שהוא עצמו התנאי שהתנה רבי יוסי ונמצא כי בכלל דבריהם של רבנן דברי רבי יוסי ורבי אלעזר ׃ אמנם רבי יוחנן ור״ל לא כיונו להוסיף תנאי רק באו לפרש איכות המתיקות הנז׳ אשר שמוהו תנאי לאומר דת ברבים ורבי יוחנן דמהו לערבות המושג לבני אדם מהסתכלם ביופי הכלה בחופתה שאז יוצק חן בשפתותיה ׃ ונראה דרבי יוחנן אית ליה הא דאמר רבי שמואל אמר ר׳ יונתן בר נחמני (פ״ב דכתובות) מותר להסתכל בפני כלה כל ז׳ כדי לחבבה על בעלה ולית הלכתא כותיה ׃ ור״ל מוסיף עליו במה שדמה אותו לערבות המושג ממנה אל החתן עצמו בהיותו משתעשע עמה בנשיקת פה וזא״ז דבש וחלב תחת לשונך ׃ דומה למה שפי׳ הראב״ע בשם גאון על כי טובים דודיך מיין כי הוא הריר שתחת הלשון והוא בלי ספק מתיקות נמרץ יותר מן הראשון ׃ ולדוגמת זה הערבות המושג לשומעים מתקון הסדר והקשור בדברים הנאמרים יעלה ויגיע למדרגה שישתעשעו בו גם אחרי ההשקפה הנרופה ברדתם אל עומק תקון סדורן של דברים ויבינו וידעו כי נעשו בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה לא כפי ההשקפה הראשונה בלבד ׃ ובזולת זה ישק שפתיו זו בזו ואל ישמיע בחוץ קולו ׃ ואולם להיות החלק הב׳ מן הכתוב מונח בקרן זוית ובלתי נכנס בהוראת שום א׳ מהם אי הוינא התם הוה תבענא ליישב ב׳ תנאיהם על ב׳ חלקי הפסוק

ואין

ואין ריקות כמנא . כפת תטופנה יורה על ערבות הסדר הנמצא בגוף דבש כאמור . דבש וחלב תחת לשונך על תמימות הדברים וישרם כפי עניניה וכמו שאמרו בחגיגה פ״ב רב יוסף תאני מעשה מרכבה וסבי דפומבדיתא תאנו מעשה בראשית אמרו ליה ליגמרן מר מעשה מרכבה א״ל אגמירו לי מעשה בראשית אגמרוה . לבתר דאגמרוה אמר להם אגמריכן מעשה מרכבה א״ל תניכא דבש וחלב תחת לשונך דברים שהם מתוקים כדבש וחלב יהיו תחת לשונך ע״כ . ועל מה שכנו חז״ל הדברים העיוניי׳ לדבש וחלב זכור נזכור מה שכתב המורה כי מי שיאכל דבש כראוי יקח בו תועלת ומי שיוסיף לקחת ממנו יותר ממה שראוי ימשך לו מזה שיקיאנו מצד קלקול האיצטומכא ונכרך לזה מה שכתב החכם ערא״מ ה׳ על פסוק דבש וחלב תחת לשונך שערוב הדבש והחלב הוא מתוק בלי שום נזק והוסיף עוד לבאר בפ׳ שלח לך באמרו חבור הדבש והחלב הוא מזון שלא יזיק לאוכליו לפי שהאחד הוא תקון חברו ורפואתו כי על זה אמר הנביא חמאה ודבש יאכל לדעתו מאום ברע ובחור בטוב כי כל א׳ בפני עצמו הוא מזיק לעניינו והוא הרע אשר ימאסהו בדעתו . אמנם חבור שניהם הוא הטוב אשר יבחר בו . ע״כ . וריח שלמותיך כריח לבנון יורה על המלות המובחרות אמרות טהורות מזוקקות אשר הם לבוש לדברים המחושבים מעשה אור העניין השוא אשר נרד השכל בכנפיו כשלמה וז״א וריח שלמותיך וגו׳ . ומה נכבד טעם אמרו וריח כי אמנם המלות הם כדמות ריח אל המחושב אשר הוא עקר הפרי ועצמותו הרי כי שתי המלות הללו נכונות מאד בהוראה זו . ובהסכימם על ידי לישב ב׳ חלקי תנאיהם הנז׳ כמדובר . היו מרהיבים בנפשי עוז ומוסיפים כח בגבורתי לבקש הסכמתם למה שראתה עיני ראוי להוסיפו על ב׳ תנאיהם מכח הכתוב עצמו שאנחנו עליו והוא שלמות המדות וכה יהיה משפט הכתוב . כפת תטופנה וגו׳ יורה על הסדר הנאות ומתיקות הדברים כאמור . דבש וחלב תחת לשונך על עצמות הענינים הנאמרים וכמו שקדם מדברי חז״ל . וריח שלמותיך כריח לבנון . יורה על שלמות מדותיו שיהיה נאה דורש ונאה מקיים כי השלמות כנוי למדות כענין אמרו בכל עת יהיו בגדיך לבנים . והכלל שהדורש ברבים יהיה נעים בדבריו עם סדר נאות ודברים נכוחים אבל העיון השכלי ויהיה בעל מדות מעולות . ואם השלמים הללו גזרו על מחוסר תנאים אלו שמתיקותו יפה מדבורו . הלא אנכי הנעדר מכלם במתג ורסן עדיו לבלום כל קרוב לי מוכע כי ידעתי לא תשיאוני ענה בלתי הוגנת לעבור את פי המאושרים שזכרנו . אפס כי עורני מדבר עזבני בטחוני שיגמר דיני היום כנגד המכריחים להיותו קדוש ה׳ מכובד ואין כ״ד נזקקין לי כי מסכה שלמה שכינו (פ׳ מסילין) לא דכי׳ ולא מקדשי׳ ולא חולבי׳ ולא מיבמי׳ . ואע״ג דבירושלמי אמרו וכלן שעשו בין אנוסים בין שוגגי׳ בין מזידי׳ בין מוטעים מה שעשו עשוי בשבת וא״נל כ״ט . מכל מקום אסורא דרבנן מיהא איכא . על כן אמרתי כי תביעת עלבוני ראוי שתדחה ליום אחר ובין כך לא אוכל מלט משא לעשות מה שנדחקתי עליו עם היות נבותי כזה רב ועצום כהוראת החלק השני מהנושא כאמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו׳ אתם העדה כלם קדושים וכו׳ ואיך אם כן יהודה אתה הדורש תדבר אלה הדברים אל בני ישראל נכבדי ארץ . הן עוד מלה בלשוני רוח מלפני יעשוק מקשקש בתוך לבי לאמר לא ידון רוחך במכריחים כשגם הם ראשי אלפי ישראל

ראוי

ראוי שתעבדם עטרו' לראשך ותשים כנגוד במצותם לרוץ אורח · ובכן אתנשא לעומתם
ברוח נכון התחדש בקרבי ונגד פניהם אשא את משאי לאמר ואתם תהיו לי ממלכת
כהנים ואריכא דמלכותא הרשות לכם כתובה לנוותכי לאמר אלה הדברים אשר תדבר
אל בני ישראל · ומעתה בטל האסר והאוכם מעקרו · ובכן אבא אל שמירת מצותכם בלב
שלם וכו' : מבואר נגלה שהשתנות הזמן והתחלפו עושה רושם בענייני העולם
הזה התחתון כמא"ש הכתוב לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים · אפס כי האדם יראה
לעינים כי לענין השבח וההודאה לאל ית' על כל החסדים והטובות שעשה עמנו אין לנו
לחלק בין זמן לזמן כמו שהוא ית' בלתי משתנה ולא מתפעל מהזמן כלל · כי על כן היה
ראוי לכתוב בהכאה אחת שם עצמותו ית' אשר בו אותיות היה הוה יהיה כמו שהיה
עושה בן קמצר הבקי בכתיבתו בכתיבת ד' קולמוסים בין אצבעותיו כמסופר משנו פ'
אמר להם הממונה · כי בן יאות להתחיל קריאתו מכל אות ממנו הואיל ובכתבו אותיותיו
כלן בבת אחת ומשם הערה יוצאת על היותו ית' בלתי מקבל רושם מן הזמן כי העתיד
אצלו הוא העבר והעבר עתיד ושניה' בהוה אצלו · ועל העקר הזה גנו חז"ל את בן קמצר
שלא רצה ללמד על מעשה הכתיבה · מ"מ מצד היותו מושג אצלנו בפעולות מתיחסות
אל הזמן צריך ויושר הוא שישובח מצדנו שבח מורה על הפעולה המושפעת מאתו ית'
בזמן המנהג אחר היותה מתיחסת באופן מה אל הזמן ההוא יותר מזולתו · על כן הימים
הרשומים בקבלת השפע ראוי שנמשיך בהם פעולותינו ושבחינו כפי יחס הפעולה
הנאצלת מאתו ית' בעת ההיא וכמו שאזן וחקר בעל כוה שלום ונשא עליו מאמר רבה פ"ק
דברכות כל השנה כלה מתפלל האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מר"ה
וי"ה שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט והקש על זה כשאר י"ט כל א' לפי ענינו ·
ובכן להיות זה היום עשה ה' למתן תורתנו ראוי שתסב עליו עגולת ספורנו להבין
ולהורות איך היא נמשכת ובאה מהתחלו' מוחשות ברורו' כשמש ונסמיך לזה ההתעוררות
הראוי להשתדל על השגתה · וראשית אמרי כי כח ההתחלה והשורש בכל דבר עם היותו
קטן בכמותו הוא רב ועצום באיכותו עד מאד כי בכחו יגבר לכלול כל הנמשכים
המשתלשלים ממנו על כן צדקו דברי האומר שהדבור בהתחלה הוא הדבור בכל הדברי'
והטעות הנופל בהתחלה הוא גדול מאד כי כן ירבה ופן יפרוץ הטעות לכנכן ולעלות
מעלה מעלה כפי התפשטות ההתחלה בנתחלים · ולהיות מעמד הר סיני התחלה ושרש
לעמקי חיינו והצלחתנו · ראוי אם כן שנודיע חוזק אמתתו עד בלתי השאר עליו שום
פקפוק כי בהתיצב העמודי' על תוכן מכנם · גם הבנין הסמוך עליהם על עמדם יעמוד
על הפך הך הכפתור וירעשו הספים · הלא זה אשר ירננו בעל המאמר שזכרנו בפתח
דברינו אשר כמה כלל מהספק והקושי כל אשר נשמת רוח חיים שכליים באפיו אפס
קנתו יראה בנפול עלוו בתחלה וכלו יראה אחר ההשתכלות והעיון · כי איך יסבול הדעת
להבינו כפשוטו כי מלבד היות פלא גדול כזה ראוי לזכרו ולפרסמו בספ' התורה · מה
הועיל הבי"ת בתקופו להשתיק עליוני' ותחתוני' למען ידעו הבריות שאין חוץ ממנו · כי הנה
גם עתה הקהל יחדל ולהאמין לא יחיש מי שהיה רגיל מתחלה להטיל מום בקדשי' לקרא
תגר על רבן של נביאים לומר כי חכם עדיף · וחכמתו היא שעמדה לו לעשות עמהם
להפליא

לשפליא שאחרי עדיין היתה להם מקום לפקפק כי מאין תמצא להם ידיעה אם העולם כלו
שותק ואם האופנים והשרפים משתאים ומחרישים והלא אין כאן לא עדות ולא ראיה
אל הדבור הנשמע להם היותו מאת ה' מן השמים גם כי הארץ יחרישו כל הנבראים
לשמיעה' · ועוד קשה מהו ענין המאמר אבל הכתוב שפתח בו ה' אלקים דבר מי לא ינבא ·
ועוד מהו אמרו בסוף המאמר ולעתיד לבא כתוב אנכי אנכי הוא מנחמכם · על כן
אמרתי להשליך כמצולו' ים כל הספקות הללו אחרי הקדימי כי כפי טבע הכנת המקבל
יכין עליו אור השפע היורד על פי מדותיו כניצוץ אור השמש היורד ומכה על גופי' שונים
מתחלפי השעיריות · ועל דרך זה הנה אור המאמר הזה הבהיר נא ומבואר לא יקובל
בשכלי החשוך רק לפי טבע המקבל המשפילי לשבתי ועוד ואת אודיע אתכם כי מי האיש
החפץ להבין המאמר הזה כפשוטו גם אני אבא אחריו כי לא נופל אנכי ממנו להאמין
באין היכולת האלקי כהנה וכהנה ויותר מהנה · אמנם לצאת ממבוכת הספקו' שזכרנו וזולתם'
חשבתי למשפט כי בעל המאמר הביט און כיעקב שרש פורה ראש והתפקרות ולב
קנתם היה נוקפם היש ה' בקרבכם אם אין ועל מר'עה מרבי' העם להביא את תלונותיהם
ולבם לא נכון עמו כי אמרו לא נראה אליך ה' ובעת במרום ימרו כמנהגם ויאמרו אמור
כי בכח יד חכמתך עשית ובענתך כי נכונות לאחוז בכנפות הארץ הרעשת ארץ פצמתה
הגדלת והושפת עינים השליאות ורוח מלפניך יעטוף קורא אל השרים אנכי ה' אלקיך לא
ברוך ה' · והנה אם פתח פתוח מבאו לפתח חטאת רובץ ובעת יאמר יעקב וישראל מה
פעל אל כי לשוא חזון הרבה באמרו אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור
ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם · וכבר ידענו כי מעמד הר סיני פנת יקרת
מוסד המאמין ואם עמודיו ירופפו המאמין לא יחיש על כן מלא לב בעל המאמר אותו
לומר במליצה נאה ומשל נפלא כי ביום ההוא הנכבד נבקעו כל מעינות תהום רבה
ונעשה האדם מדוקדק זך ונקי כעצם השמים לטוהר והשפיע בנחכמו' כפשם אור עליון
נגה עליהם ואולי אלו הם הכ' כתרים אשר נקשרו לכל א' מהם א' כנגד נעשה והוא
הגוף כלי לעשיה · וא' כנגד נשמע הוא השכל בעל העיון וההשגה · וכבן לבם של כל
ישראל נעשה כפתחו של אולם אלפים בת יכיל מפרי עץ הדעת וארובות השמים נפתחו
להזיל ולהשיל שפע שבע רצון וימלא אותם רוח אלקים בחכמה בתבונה ובדעת ונתברר
אצלם כי עיו"ת המדבר אליהם ולא היה מפקפק בזה לא דמיון ולא רעיון ולא שכל ולא
מחשבה · וכל החכמות כלנה היו מתאימות ושכולה אין בהם כי כלם הודו והמליכו את
הבו"ת וכל אנכי המעמד ההוא הכירו וידעו כי דבר אלקים את האדם · על כן אמר
כשנתן הקב"ה את התורה לישראל צפור לא צווח עוף לא פרח והוא כנוי אל הדמיון אשר
הוא קל הפריחה מאד הולך ושב ממחוז למחוז כהרף עין שנמצא עוף כמוהו בז' חיש
ויעוף · וכענין אז"ל על יונתן בן עוזיאל כל עוף שהיה פורח עליו מיד נשרף שראוי לומר
לפי מה שפירשו בעל דרך אמונה כי בשעת תלמודו היה שוכנו הכי נכבד בהיר ומזהיר
שכל מה שהיה מעלם הדמיון אבל השכל מהספקו' מיד היה נוכר עליהם שכלו ומבטלם
לגמרי ויפוץ ענן אורו · והוא מה שרמז כאן בעל מאמרנו כי במראה הגדול ההוא
ובשמיעת הקול במאמר אנכי עלתה השגתם למדרגת אמות חוק ובירור שלם על היותו
אלקי

אלקי בלי ספק עד כי נואש כל דמיון ורעיון להטיל בו מום וערעור כלל. אחר כך אמר שור לא געה והוא כנוי לשכל האנושי אשר מכח עלותו ורדתו על תלמי שדה ההשתכלות והעיון מוציא פירות ותבואות בחכמה ודעת כענין אמרו ורב תבואות בכח שור שהרל"בג וזולתו לקחו רמז ממנו אל הנפש השכלית כמדובר. כן משפטו בכאן לרמוז שמתוך אותה הסגה כל משפטי הנפש השכלית נרקו יחדו להוליד אמות הקול הנשמע היותו אלקי בלי ספק. ולזה עצמו כיון באמרו אופני' לא עפו כי הנה אופן אחד בארץ רות היא באגנס סובב סובב הולך הרוח בהקשים ובמופתים עד יכלול מדעו מה שיולד לו מהם. וכבר ידענו סברת אפלטון שבנפשנו היא מתנועעת תנועה סבובית מתמדת מטבע שכלי לאחרי ומאחרי לשכליי בחזרת אגולה וזהו עצמו ענין שהאופני' אמ' במעמד ההוא האופנים לא עפו רוצה לומר לא מצאו ידיהם ורגליהם לגזור גזירה כוזבת על בלתי היותו קול אלקים חיים. ובאמרו שרפים לא אמרו קדוש רצה בשרפים השכלי' האנושיי' אשר עלו על במותי החכמות והקיפו בידיעתם כל מה שאפשר להם מכח אנושותם ונעשה שכלם שכל נקנה בפעל והיא מלשון אמרם ירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם. או שמדרגתם אצל בני אדם כשרפים כי להיות האדם מכונה בעולם קטן תהיה בו מדרגה זו נערכת אל מדרגת השרף במציאות. וידוע הוא כי השכלים הללו המדקדקים מעצמם כפי טבעם ואור אלקי לא נגה עליהם שמים אור לחשך וחשך לאור ויספטו שפוט כי לרוממות זאת הגבבת איננו לפי כבודו שיתבונן בעניני העולם הזה השפל וכל שכן שיבחר לו עם מבלתי עם ודבר קדשו ישמיע אליהם. ועל כן גזרו אומר לסלקו מן הפחיתיות האלה בפיהם ובשפתותיהם כבדוהו הרחק מאד מאדם ותחת אשכתם אותו ישטמוהו וכמו שספר עליהם המורה פ' י"ו וי"ז מהחלק הג' ועליהם אמר הכתוב אשר יומרוך למזמה נשוא לשוא עריך. וכמו שפירש בעל העקרים מאמר ג' פ' י"ח. אלא שאני מוסיף לדקדק חסרון האלף במלת יומרוך והפוך האותיות במלת נשוא שהיא כמו נשאו כי אמנם היה זה להורות כי הרוממות וההתנשאו' שהיו חושבים אותו לעלוי באמת זאת הוא שוא ודבר כזב כי יחפאו אליו דברים אשר לא כן ויתנו מגרעות לבית שלמותו. ואמר עוד תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאוה ובוז רוצה לומר שפתי שקר הן שדוברות עתק על צדיקו של עולם לרוממו בגאוה שלא ישגיח בעניני העולם הזה ובדי בזיון אליו וחסרון שלמות וז"א ובוז. על כן אמר שרפים לא אמרו קדוש רוצה לומר שלא אמרו היותו נבדל מידיעת הדברים הללו והשגחתו בהם כי הגיעו בהשגתם להעמיד הדבר על בוריו כי רם ה' ושפל יראה וכי משמים השמיעם את קולו בלי ספק. אחר כך אמר הים לא נזדעזע והוא כנוי אל החכמות כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. ויאמר כי שרשי החכמות היו מסכימים אל אמתת באותו ענין ולא היו מזדעזעים להורות כנגדו בשום פנים רוצה לומר כי החכמים לא מצאו מופת א' אחוז מעקרי החכמות לנגד ולהכחיש את הענין הנורא ההוא היותו בלו דבר אלקי לא זולת זה כי השגתם זכה ובהירה כשחקים לא נתערב בה סיג וחלאה ולזה עצמו כיון באמ' הבריות לא דברו כי מטבעי הנבראים למיניהם כל החכמות לוקחו. ובכלל ואמר אלא העולם שותק וכו' כי מכל צד נתברר להם אמות הענין ההוא בשחר נכון ומבלו זורח הוא שם.

והים

והיה זה להם לפי שכלם עלו ונתעלו במעמד ההוא למדרגת הנבואה וכל העדה כלם נביאים כמו שזכר בעל העקרים במאמר א' פ"ח ובמקומות זולתו · והשתא אתי שפיר מאי דפתח באמרו משה ה' אלקים דבר מי לא ינבא כי אמנם ביום דבר ה' אלקים אנכי ה' אלקיך הכל היו נביאים ונתעלית השגתם על כל מה שהיה אפשר להחליש כח האמת בידם · וכמו כן אתי שפיר מאי דדריש רבי שמעון ב"ל בקול גדול ולא יסף כשאדם קורא לחברו יש לקולו בת קול רבה בבת קול מה שנקרא בלשון כתוב הד הרים (יחזקאל סי' ז') והוא התהפכות קול הקורא בהרים עם השבת הדברים עצמן כנודע · והנה הקול שהיה יוצא מפי הקב"ה לא היתה לו בת קול והוא משל להורות שאלו היה הקול ההוא מכח תחבולת אדם לא היה אפשר היותו מבלתי בת קול ופקפוק מאיזה צד · אמנם היותו מושכם מכל הצדדים מבלי היות לו בת קול ותשובה עליו הוא יורה ויודיע באמנה כי מפי עליון ינא בלי שום ספק · והנה דמיון לזה מענין אליהו בהר הכרמל שכתוב בו אין קול ואין עונה ואין קשב שמתוך אריכותו דרש"י ביה שלא נשאר להם שום מקום לתלות בו שהבעל ענם · והיה סוף המאמר ולעתיד לבא כתיב אנכי אנכי הוא מנחמכם ר"ל שאם בעת ההיא היתה יד השגתם להגביה עוף ולדרוך על במותי הספקות והיתה ידיעתם שלמה בהכרת עצם האמת · אז לעתיד לבא יהיה פי שנים ברוחו אלינו ונבעו לנו מצפוני ההשגות העליונות ואור השגתנו יהיה שבעתים · על כן כפל אנכי אנכי הוא מנחמכם לרמוז כי ירכיבנו במרכבת משנה ההשגה כפלים לתושיה השומעים מפי עליון אנכי ה' אלקיך וה' יראנו מתורתו נפלאות · ועל זאת הכונה תול אמרת חז"ל במדרש · אתה הראית מלמד שקרע להם השמים העליונים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים והראה אליהם כי ה' הוא האלקים ואין עוד מלבדו · ר"ל כאלו קרע השמים כלם מצד עומק המושג וקושר המשיג · ולזה עצמו כיונו באמרם שם יעלו תחתונים למעלה וירדו עליונים למטה · והוא מה שייעד להם הכתוב אשר הבאתי לנושא ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו' כי רצה להעלותם אל מדרגת משרתים עליונים קדושים ונבדלים · כל מה שאמרנו על ביאור המאמר המוזכר ראשונה · הוא המכוון אצלי בכתובים אחר הדברות וכל העם רואים את הקולות וגו' · ויאמרו אל משה וגו' ויאמר משה וגו' · כי אומרו רואים את הקולות הוקשה על כל המפרשים · רש"י כתב רואים את הנשמע שא"א לראות במקום אחר · והרא"בע כתב בעבור כי כל ההרגשות מתחברות אל מקום אחד · וזה מותח לנפוצו וזה לדרומו · אמנם לפי דרכינו הכונה לומר שהיו רואים ראיה שכלית בלתי מסופקת שהקולות ההם היו אלקיים באמת כי לא היה לתחבולת אדם מבא בהם משום צד · אחר כך חזר לומר פעם אחרת וירא העם והיא ראיה אחרת בהכרת חלשתם שלא היו יכולים לסבול התמדת ההשפעה והעלוי ההוא על כן וינועו וגו' · אז אמר להם משה אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים רוצה לומר לעשות אתכם בעלי נסיון כי ידוע הוא שהנסיון הוא נמשך מדבר מוחש וברור אחד כמו שאמרו הפילוסופים כי מהרבה מוחשים ישלם הזכרון · מהרבה זכרונות יגמר הנסיון · מהרבה נסיונות תעשה גזירה כוללת ובכן תכנה ותכונן המלאכה או החכמה · ובעבור תהיה יראתו וגו' שאם יבא אדם להכחיש כשיב כי עיני אבותינו ראו בלי פקפוק

ואבותינו ספרו לנו הבלתי משקרים לבנים ויהיה המכוזב בעינינו כמתעתע מבחוש המוחשות ׃ ומעין זה כתב בעל העקרים מא׳ א׳ פ׳ ז״ ׃ ועתה נשעה ונלכה אל ההתעוררות אשר יעדנו ונגיע לזה כי הפילוסוף בהקדמתו לספ׳ הנפש בבאו להעיר התשוקה בלב הנכנסים להקשיב אזנם לחכמת הנפש אשר כיון ללמדה בספ׳ ההוא׃ ד׳ דרכים בחר לו להכין לבם ולעורר חפצם ועל קוטב הד׳ דרכי׳ סובב סובב בכל ההקדמה ההיא ׃ הא׳ תפארת החכמה ההיא הן מצד עלוי נושאה הן מצד מדרגת בירור מופתיה ׃ הב׳ תועלתה ׃ הג׳ הסדר הנמשך מלמודה ׃ הד׳ שתהיה החכמה ההיא פליאה דעת נשגבה כי לב בני האדם מלא אותם לבקש גדולות ונוראות ואליהם נושאים את נפשם יותר ממה שיעשו אל הדברים אשר בשפל ישבו ויד אדם תקיפה על השגתם בנקלה ׃ על פי הדברים האלה נוכל גם אנו ובאופן יותר נפלא להעיר בלבות אנשי אומתנו אש שלהבת יק על למוד תורתנו הכלולה מכל החכמות והעולה על גביהן אם לתפארת החכמה אפס כי לא תהיה לתפארת שאר החכמו׳ זהב וערך עם תפארתה כמו שנושאה דברים אלקיים נפלאים אשר יד השגתם לא שלטה בהם ׃ ואם לבירורה ולאמתה של תורה ׃ הלא מופתי תורתנו והקשיה בנוים וסמוכים על הקדמות ברורו׳ כשמש הלקוחות מן החוש כי עיני אבותינו ראו ולא זר בפרסום נפלא שלא יפול עליו הכזב והשקר כמו שקדם ׃ אם מצד תועלתה מודעת זאת על פי ייעודיה לגוף ולנפש למסתכלים בה בעין טובה ובריאה ׃ ואיך לא יסכון וויועיל עד להפליא שהוכן ונתפרד מסביב היושבי בשמים ׃ ואם לסדר למודה ׃ מי הוא זה מלאו לבו להדמות לעליון בסדר הענינים הלא הוא נימוס הנמצאות סדרם ויסדם ועל דרך מה שאמר הפילוסוף כי בראותנו רוב הדברים נפעלים לתכלית ׃ אם יבצר ממנו מזמה למצא תכלית בדברים מה ראוי שנתלה אותו לקצורנו ׃ ככה נאמר גם כן במה שנראה בתורה ונמצא משמשת הסדר כי בלי ספק הכל בא על סדר נכון והתורה כלה שמותיו של הקב״ה כבהקדמת הרמב״ן לפירו׳ התורה ׃ ומה שאמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה יש לפותרו כי אפי׳ מה שנראה מוקדם או מאוחר חוץ למקומו הנאות איננו לא מוקדם ולא מאוחר לפי האמת אבל איתן מושבו במקום הראוי לו לפי יושר הנוכח האלקית ואם לא נשיג זה לקצורנו ׃ וכבר השתדל הרמב״ן במקומות הרבה מביאור התורה להבין ולהורות שעם היות מטולטלים שביליה של תורה מצד סדר הזמן שבו נאמרו הדברים אין טלטולם שלא לנוכח סדר אחר שאליו הוא נושא את נפשו המסדר העליון ב״ה מלבד מה שהוצרך מצד הכתובים על דרך זה כדי שיונח מקום לסודותיה ולא יתבלבל סדר השמות היוצאים מהם ׃ והוא אגלי מה שכיון רש״י באמרו בפ׳ תזריע אחד לעולה ואחד לחטאת לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודמת לעולה עכ׳ ׃ ואם לענין החכמה המוסגת בתורתנו שתהיה פליאה דעת נשגבה הלא ידעו הלא יבינו הפלוסופים אשר ברוב חכמות יתגלעו כי מושכלות תורתנו דוחו ולא יכלו קום ולא הגיע חכמתם לא׳ מני אלף מערכית חכמת התורה אשר בה ה׳ נפלאות הותיר לנו יתר שאת ויתר עז לתתנו עם סגולה עליון לתורה ולתעודה ויפה באפינו נשמת אלוק ממעל להשכילנו בדרך תמים וסוד ה׳ ליראיו בעוז ותעצומות וידיעות נפלאות גבוהים גבוהה לא שגבה קריה ׃ הרי כי בר׳ בחינות אלו

ראוי לנו להתעורר אל למוד חכמת תורתנו · והנני מוסיף דרך חמישי להלהיב תשוקתנו ללמוד התורה ואין בו לשאר החכמות עסק כלל והוא קלות השגתה · וזה כי עם היות לב האדם בוער בתשוקת למידת הדברים הקשים והנשגבים · מכל מקום מתאוה ואין כחו עצל כי מאנו ידיו לעשות ובריחתו מהיגיעה מונעת הטוב ממנו · ועם היות נפלאים מעשיה של תורה כמו שזכרנו · מכל מקום נפשנו יודעת מאד סגולת קלות למידתה אצל הלומדים לשמה כמאמר הכתוב תורה צוה לנו משה מורשה וגו' כי היא מושגת בנקלה כהשגת הירושה בלי עמל היורש · והוא טעם אז"ל כתר תורה מונח לכל וכל מי שירצה ליטול יבא ויטול · שאם כונתם לומר שהכל יכולים ללמוד מה זו הודעה ולמה יבחר משגו אלא להורות כי נקל מאד לכל אדם להשיג כתר התורה וידיעתה · פוק חזי מה שכתבו התוספות פ' אף על פי אהא דאמר רבי עקיבא לבן כלבא שבוע אדעתא דגברא רבה מי נדרת · וז"ל · ואת"ה והלא אסור לפתוח בנולד דאמרינן בפ"ר אליעזר דנדרים כיצד אמר קונם שאיני נהנה לפלו' ונעשה סופר וכו' פי' דטעמא דחדשה משום שעל ידי חדשה נעקר הנדר מעקרו ובדבר שאינו מצוי אינו נעשה נדר טעות מעקרו כי בשביל זה לא היה מניח מלידור כי היה סבור שלא יבא לעולם · וי"ל דהכא לא חשיב נולד כיון שהלך לבי רב דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול · ע"כ · הרי לפנינו דא"ע דבעינן שיהא שכיח טובא לפתוח בו וענין התר נדרים רב ועצום פורח באויר ואין להם על מה שיסמכו · מכל מקום גזרו לומר שנעשה אדם גדול כלומר · שכיח ופותחים בו · ואוסיף עוד סבה שנית חזקה מאד כי מבטול התורה כל הרעות משתרבית וכאומרו כמו שמקיומה נשיג כל הטובות ואין זה בזולתה מן החכמות · כי על כן אז"ל הרואה יסורין באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה · ויקשה בדבריהם שהרי אין אדם צדיק אשר לא יחטא ואיך אפשר שלא מצא · ועוד נראה מלשונם כי בטול תורה דבר קל יחשב דאל"כ מה צורך לפשפש בעבירות אחרו' הרי עברת בטול תורה גדולה היא בידו · וכבר ידענו חומר בטול תורה שאין למעלה הימנו מאז"ל לא חרבה ירושלם אלא מפני בטול תורה · אלא שהכונה להם ז"ל שהרואה יסורים באים עליו יפשפש במעשיו לראות אם חטא בדבר והיה לו דמיון עם העונש הבא עליו כי מדה כנגד מדה לא בטלה להעיר החוטא אל התשובה מחטאו הדומה לעונש הבא עליו · וכבר פירשו על זה ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו · כי חסד הוא מאתו ית' מה שיביא על האדם תשלומי חטאו מעין מעשהו ודוגמתו להעירו על החטא שנתיסר בעבורו · ועל דרך זה יתבאר אמרו תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם כי על ידי העונש הדומה לחטא נעשה כאומר לו בפירוש על איזה קלקול הוא צריך לתשובה ובכן החי יתן אל לבו וישוב אל ה' וירחמהו · פשפש ולא מצא בעצמו חטא מתיחס לעונש כלל יתלה בבטול תורה כי בודאי א"א שלא עבר קצת על והגית בו יומם ולילה ובזה ימצא ערך יחס ודמיון של העונש הבא עליו · כי כמו שבעסק התורה מעלים עליו כאלו קיים כל המצות כאז"ל כל הקורא פ' עולה מעלה כאלו הקריב עולה · כך בבטולה הרי הוא כמבטל כלנה ולא יחדל דמיון נבדק בו כל המדות · ועל פי דרכי אזכרה מה שיש לנו במסרה ג' ימושו · לא ימושו מפיך · אם ימושו החוקים · כי ההרים ימושו · כאלו יאמר השמר פן ימושו דברי התורה

שפיך שאם ימושו חוקי התורה לבלתי התעסק בה תמיד כי השרים ימושו ואין קיום לעולם וכאז״ל לא נחרבה ירושלם אלא מפני בטול תורה ׃ יאחז אם כן צדיק דרכו בעסק התורה ויקום לקול הסבות הנאותות המעוררות ומזרזו׳ לזה כי כל אחת מהן בפני עצמה בראש הומיות תקרא ויחדו ירננו קול גדול ולא יסף ׃ ועתה מלכים השכילו איך באו הנז׳ סבות הנז׳ אשר הבאתי לעורר הפננו אל למוד התורה רמוזות ומכוונות בדברי דוד האחרונים במזמור השמים מספרים כבוד אל ׃ אמר תורת ה׳ תמימה להורות על תפארת החכמה ׃ משיבת נפש על תועלתה להשיב נפש אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה ׃ עדות ה׳ נאמנה על בירור מופתיה ׃ מחכימת פתי על היות דרושים נפלאו׳ ונשגבי׳ הצריכי׳ לחכמה ׃ פקודי ה׳ ישרים משמחי לב על יושר הסדר המשמח לבב אנוש בדרכיו דרכי נועם ׃ מצות ה׳ ברה מאירת עינים על קלות הלמידה ׃ יראת ה׳ טהורה ׃ על השתרג כל הרעות מבטול התורה ואמר עומדת לעד לרמוז אל מה שזכרנו על קושי השמירה מבטולה אם מעט ואם הרבה כי חובתה מוטלת עלינו תמיד בכל מיני פעולותינו ׃ ואמר משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו להורות כי בתלותנו היסורין בבטול התורה נמצא כל המדות שוות כמדובר ׃ וז״א צדקו יחדו ר״ל העונש והחטא ׃ ואחז דבריו לאמר מכל אלה הסבות שזכרנו כנגזר אומר שראוי להתעסק בד״ת הנחמדים מזהב ומפז רב וגו׳ ועם היותם נכספים מן הסבות שנזכרו ׃ גם עבדך נזהר בהם לבחון בעניניהם ואחר הבחינה המדוקדקת מצאתי בהם בעצמותם דבר נכסף מאד מפאת עצמו וז״א בשמרם עקב רב כי השמחה המושגת בהשכלת התורה היא רבה ועצומה במאד מאד ׃ תהי נא תורת ה׳ בפינו ובלבבנו לעשותה לשמה ונאמן הוא בעל מלאכתנו להשלים דבר נביאיו ואתם כהני ה׳ תקראו והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו ואז״ל בפ׳ חלק מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים כמו שהיתה כונתו ית׳ בעת מתן תורה לולי השחיתו דרכם כאז״ל ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וכפי היעוד הנרמז להם בפסוק הנגב לכם דרושנו באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ׃ ועל מה שסבלנו על קדושת שמו יהי נועם טובו עלינו כפול ומכופל כדבר קדשו המוזכר בסוף מאמרנו אנכי אנכי הוא מנחמכם ׃

הדרוש השלשה עשר

בחן של עומלי תורה ליום שני של חג שבועות ׃

כלל הדרוש ישמיע קול תהלת תורתנו אשר בה עשו נפשם לבו בכפים כנשר לעוף השמים לקום במקום קדשו יתברך בהשארות נצחי ׃ מה שלא יוכלו עשותו החכמות הפילוסופיות כי לא תשיג ידם לשער ולהגביל עיון ומעשה שלם כפי מה שיאות לשלמותנו לשום נפשנו בחיים ׃

המדרש הזה הביאו בעל העקידה שער ג' על זה התאר · אמנם בנסח מדרש רות שבידנו אחר כנפי השמש כתוב כנפים לחיות שנאמר וקול כנפי החיות :

במדרש · אמר רבי אבין כנפים לארץ כנפים לשחר כנפים לשמש כנפים לכרובים כנפים לשרפים · כנפים לארץ דכתיב לאחוז בכנפות הארץ · כנפים לשחר דכתיב אשא כנפי שחר · כנפים לשמש דכתיב שמש צדקה ומרפא בכנפיה · כנפים לכרובים דכתיב וקול כנפי הכרובים · כנפים לשרפים דכתיב שש כנפים שש כנפים לאחד · גדול כחן של עומלי תורה וגומלי חסדים שאינן חסים לא בצל כנפי הארץ ולא בצל כנפי השחר ולא בצל כנפי השמש ולא בצל כנפי הכרובים ושרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנאמר מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון :

על התועלת המושג לנו מעסק התורה שלא ימשג כלתה · אשר החלונו ביום אתמול להראות את גדלו ואת ידו החזקה · בעבור כא השקפתנו בסברא ועיון כפי מה שיסבול חמר הענין וטבעו · ובעוז מאמרי חז"ל · וכתעצומו מעשי' תורניים כבחינת הרמז הנכלל בהם · אם בסברא ועיון לכל גלוי כי המזון הראוי שיהיה דומה לנזון ויאות אליו כפי טבעו וכמקרה הגוף כמזונו החמרי ראוי שיקרה גם כן לנפש המשכלת בעניניה השכליים המיוחדים לה למזונה וקיומה כי יחס אחד ושוה לכל אחד מהם · אמנם בהיות הנפש המשכלת מתולדת העליונים הנצחיים · כמו שהם נזונים חיים וקיימים מהשכלת בוראם מזון נאות לטבעם · כן היא תקבל מזונה חיותה וקיומה ממנו ולא מזולתו · העבר לא החפוש בעניני החכמות ועינתה כי צדקת מה שהנחתי · הלא תראה כי לא יתכן שהחכמות הלמודיות יהיו מזון נאות אל חיותה וקיומה לפי שנושאם הוא תלוי בדברים מצויירים בשכל לבד ולא נתן מציאותם חוץ לנפש כפי מה שהושכלו מופשטים מן החמר במציאות וכנגדר כי על דרך זה לא היו ולא נבראו · גם לא החכמות הטבעיות כי נושאם משתנה תמיד · גם לא החכמו' הנקראות אצל הפילוסופי' אלקיו' כי העיון בהם השערה רחוקה ואמתלא מסופקת מאד עם הודאת בעל דין · ועוד מורה על זה חלוף הדעות שיפול בעניניהם ואפילו מה שהשיגו ע"פ עיונם הוא כסף סיגים מצופה על חרש · שאם הודו על מציאות סבה ראשונה · שפתים דולקים ולב רע בשתפם עם שמים ודבר אחר בגזירת אומר שהכל נמשך דרך חיוב · קצרה אם כן יד החכמות לתת מחיה וקיום לנפש המשכלת · לא כן התורה האלקית כי נושאה חדוש העולם ונפלאות תמים דעים מושכלות טהורות נאותות לנפש המשכלת להשביע בטוב עדיה במזון נאות לנזון · אמור מעתה כי התועלת המושג מן התורה הוא גדול ועצום מאד ונצור קצרה יד זולתה מהשיגו והוא מה שרמז הכתוב באמרו כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' וגו' · כי להיות האדם מורכב מגוף ונפש ראוי להיות לו מזון מיוחד לכל א' מחלקיו · הלחם להיותו מורכב מיסודות יתיחד אל החלק המורכב מהם · אמנם לחלק השכלי ואות מוצא פי ה' כי את זה לעמת זה עשה האלקים לטוב לנו כל הימים ·

הימים · אם לכת מאמרי חז״ל כהוראת כונה זו אמין הנה המאמר שהקדמתי בפתח דברינו כי עם היות כל הענינים נופלות אליו איש איש ממלאכתו אשר המה עושים · מקום שונה לי לאחוז בו דעי אף אני ואם אך הוא מערכם כערך הנקודה אל הסובב · וזכור נא כי מדרגות הנמצאות מתחלפו׳ זו למעלה מזו · דומם · צומח · חי · מדבר · כלם טבעיו · והשכל הנקנה בהשגת החכמות מונח לבחירתו של אדם המוציא שכלו אל אור הפעל · ולבני ישראל היה אור הנפש יתירה מנשמת אלוק ממעל בהלו נרו עלי ראשם · עוד נשיב אל לבנו כי בהרגיש החוש את מוחשו אשר יפגשהו טרם הגיעו לידי השכלה ראוי ומחויב שתובל תמונתו וצורתו הרוחנית אל החוש המשותף וממנו תובל דקה מן הדקה אל כח הדמיון וגם הצורה ההיא הדמיונית נעשית נושא מוכן אל פעל השכלת השכל · וכמו שהעין עם היותו מוכן מכל צד אל הראיה מכל מקום אם לא יגיע אור השמש או זולתו גוף מאיר על האויר הסמוך למוחש · לא בהא יגבר להשיגו · כן היה מן ההכרח לשום שכל פועל מאיר לצורות הדמיוניות עם הפשטת המשיגים ההיולאניים והשבתם צורות מושכלות למען יוחקו בשכל ההיולאני וישכילם בפעל · אפס כי נפלה מחלוקת במהות זה השכל הפועל אם הוא נבדל כדעת ן׳ סינא או אם הוא מעצם שכלו של אדם שיוכללו בו ב׳ כחות שכל פועל ושכל היולאני מקבל וזהו דעת ארסטו׳ כפי דעת גדולי חכמי החוקרים · ואמר אם כן בעל מאמרנו ארץ מאפל יה הוא החומר העכור עשו ויעשה לו כנפים להתעלו׳ בקבלת צורת הדומם והצומח והמרגיש שלשתן ארץ ארץ ארץ לפחיתותן ועכירותן ובכלל זה כנפי רוח אשר לא הוצרך אליו בעל המאמר לפי עקר כונתו על כן רוח עברה בו ואיננו · כנפים לשחר הוא הכח הדמיוני שממנו תצאות ההשכלה כשחר נכון מוצאו לתחלת היום · ועליו נאמר מי זאת הנשקפה כמו שחר · כנפים לשמש הוא הכח השכלי שממנו חלק פועל וממציא המושכלות וממנו חלק מתפעל ומקבל אותן · והן הן שפירש אותם באמרו כנפי׳ לכרובים וכמו שיתבאר עוד · וגם קול כנפי החיות יתבאר על אלו הב׳ כחות כי חיות הנה · וכפי מדרגת הדבר בהשגה מדרגתו בחיות ועל זה נאמר יפה כלבנה ברה כחמה כי הלבנה מקבלת אור מהשמש · כנפים לשרפים רמז לשכל הנקנה אחרי השיגו את המושכלות והן אלו קנויות בפעל כי שרף כל מקשי השכלות הסיר כל מעיקיו והאיר מחשכיו עד שהוציא לנוגה תעלומיו והלביש את עצמו שני עם עדני החכמות כמו שביארנו במאמר יום ראשון · ועל זה נאמר איומה כנדגלו׳ כי זה השכל הנקנה הוא דגל רוממו׳ ההשכלה האנושית · אבל אין זה באמת דגל אהבת השם נפשנו בחיים כי כל החכמות האנושיות עם היותן נחשבות שלמות מה לאדם הלא הן מפאת עצמן להג הרבה ויגיעת בשר מרבות הבל · גדול כחן של עוסקי תורה וגומלי חסדים שאינן חסי׳ בשום א׳ מאלו רוצה לומר שאינם סוככים עצמן בכל כנפי הנזכרים לעופף בהם על הארץ בהתנשאות מעלה ורוממות · כי הלא ידעו הלא הבינו כי יתאבכו גאות עשן שכלי אין בכל אלו די השיב נפש זולתי בהישיר עיונם ובכשרון פעלם לרצון הנורא על פי התורה האלקית הנותנת חיים לבעליה · כי אלו הם הכנפים אשר בהם כנשר יעוף השמים ליהנות מזיו שכינתו ית׳ ולחסות תחת כנפיו לא זולת · זו היא הראיה שהביא מפסוק מה יקר חסדך אלקים ובני אדם וגו׳ · כלומר מה יקרו

רעיך אל במשוך חסדך אל בני בריתך באור תורה ומצות כי עתה בני אדם יחסיון בצל
כנפיך אשר יכעלום וינשאום להגביה עוף בכח עליון קנוי להם בסוד אלוק עלי אהלם ׃
לא בכח כנפיהם הטבעיים המתנשאים מעצמם ׃ כי המעופף בהם לא יוכל להגביה
עוף אל רום שמי המושכלות והמדות הרמות המאשרות את בעליהן ׃ ועתה יגדל נא כח
עוז ותעצומות לעם ברוך אלקים לעלות בהר ה׳ לחסות תחת כנפיו זאת מה שהיה קודם
לכן קשה מאד להשיגו ׃ ועל זה יצדק בעצם אמרו איומה כנדגלות כי זה ודאי דגל
רוממות ואהבה גם להתנוסס מפני קושט להסתופף תחת דגל מי שנאמר עליו דודי צח
ואדום דגול מרבבה ׃ ובשם אלקינו נדגול ׃ אמור מעתה כי לא נוכל להשיג אשור נכחי
באמצעות החכמות האנושיות המיגעות את בעליהן לריק ׃ וכהאי דבכורות פ׳ הלוקח
בכי שם דאמר ליה מלכא לרבי יהושע דל עביד בחכימי דבי אתונא כל מאי דבעי ׃ אותי
הכהו מיא דאתו מבי בליעי שדכהו בתיכרא אל׳ מליוה להאי ואיוילו ׃ מלו שדו ביה קמאי
הוה קא בלע להו מלו עד דשמוט כתפייהו ובלו ואזול ׃ ופי׳ רש״י מיא דאתו מבי בליעי
פי׳ מי אוקייאנוס שבולעים כל מי׳ שנופלים בהם ומביאים אותם עד התהום ופולטי׳
אותן שנאמר והים איננו מלא ׃ שדכהו בתיכרא פי׳ בכלי ׃ ע״כ ׃ הים זה באמת עונש
ראוי להם ומיוחס לעניינם כי מסר להם מלאכה שאין לה תכלית כמו שהם כלו ימיהם
לריק להשיג חכמות שאין להן תכלית מוגבל יגיעו בו אל מחוז חפץ המאשרות נפשם ׃
וכהגיעי אל זה המאמר על פני יחלוף זכרון מה שסדרו בעלי השיר בין ענשי גיהנם
משפטו של סיסיפו הנולל אבן מתחתית ההר עד עליונו בחזרת חלילה עד אין תכלית ׃
וכמו כן משפט הנערות דאנאאידי להשתדל תמיד בפעל ריקם למלאת את המכברים מי׳
כן משפטן של אלו אני חרצתי ׃ על כן אנחנו בעלי ברית א״ב ר״ס נזכה באהלו שבתי
תרועה ונקרא בקול גדול קול ה׳ בהדר מה יקר חסדך אלקים וגו׳ כי עתה נשא כנפי
שחר ונעופף על פני רקיע השמים ׃ ואם למשפט המעש׳ התוריים שית לבך אל הכרובי׳
והכפרת והארון כי לפי מה שכתב החכם שזכרנו הארון המצופה זהב מבית ומחוץ רמז
לתא שיהיה תוכו כברו ׃ והכפרת שכלו זהב מורה על צלם אלקים ׃ וצדק כדברו כי
אמנם ידוע הוא מסגולת הזהב שלא יקבל חלודה ולא יכהה בעצמו אם לא יתערב בשאר
המתכות המעותדים לכך כי על כן נאמר איכה יועם זהב וגו׳ ׃ וכן השכל הזה הוא
עצם זך ונקי שכר עצמו כזהב ממקום טהור ומטבעו הטוהר והבהירות ׃ היה הכפורת
בלתי מחובר לארון להורות על השכל הזה שבלתי מעורב בנושאו ׃ הכרובים היו מקשה
מגוף הכפרת עצמו וכאמרו מן הכפרת תעשו את הכרובים על שני קצותיו להורות על
שני חלקי השכל אשר זכרנו כי שניהם מעצמותו ואין השכל הפועל נבדל כדעת ן׳ סינא
וסיעתו ׃ והכרובים פניהם איש אל אחיו מורים על פעולת המגאת המושכל ומקבלתו ׃
וכבר אז״ל במס׳ יומא כי היו על צורת זכר ונקבה לחוק הוראה זו מפועל ומקבל וכל זה
ראוי להיות בהביט אל התורה כי כל העיונים והמעשים כלם לא ישלמו זולתי במה
שיוקח אופן השגתם מן הכתוב בתורת ה׳ ׃ על כן אמר אל הכפרת יהיו פני הכרובים
ששם היתה התורה מונחת ובזה הם פורשים כנפים למעלה ארח חיים למעלה למשכיל ׃
אלו הן הכנפים אשר כח בהם להעלות את האדם אל רום שמי השגתו לחסות תחת

כנפי

כנפי השכינה׳ ושיו הכרובים על צורת קטנים להורות כי ראוי להתנהג בדרכי התורה מימי הנערות מעת החל רוח ה׳ לפעמו׳ כי כדבר הפילוסוף בראשון משפ׳ המדות הבדל כביר לא מזער אם יתנהג האדם מימי הילדות לטוב או לרע כי אמנם כל חיינו נמשכים אמה שהורגל עליו בימים ההמה׳ ועל כן אמר דוד אשר בנינו כנטעים מגודלים בנעוריהם ושלמה אמר חנוך לנער על פי דרכו וגו׳׳ והוראת הכנפים על חלקי הנפש השכלית הורגלה אצל החכמים ותמונה לנגד עיני כי כפי אפלטון היתה שמה לקרא השכל העיוני והמעשי כנפי הנפש׳ אל הכנפים הללו רמז באמרו ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי׳ רוצה לומר שהגביה עפיפתם מעל שמים להגלות בגלות אצל בעלי התבונה שכוכב אחד יש ששמו כוכב נשר׳ וגם במגלת רות אשר הורגלנו שיוש בקריאתה יש רמז לזה באמרה לבועז ופרשת כנפיך על אמתך ר״ל שיפרוש עליה מזיו קדושתו ומכינתו תאבר כן לעלות אל רום שמים׳ והמנורה גם היא על דרך מה שכתב החכם הנז׳ תלמד דעת כי גבר לא יצלח בעיון ובמעשה זולתי בהיותם מוגבלים ומכוונים אל הרצון האלקי כי שיה אור כרותיה אחד כאמרו והאיר אל עבר פניה שיהיה אור הימין והשמאל מכוון אל האמצעי להורות כי כן ראוי שיהיה האור השכלי עיוני ומעשי המכוני׳ בימין ושמאל׳ פוניב אל האור העליון ואל אור התורה האלקית כי נר מצוה ותורה אור׳ ובכן נראה אור כי יהל מן המאור הגדול׳ ושפתי לא אכלא שהודיע קוצר יד החכמות להגיב גבולות מעשים כאותים ממוכעים אשר עליהם יחיה האדם לרצון לפני ה׳ מכח מאמר שהביל שבא להם ז״ל בפ׳ השפינה׳ וז״ל׳ רבי יונתן משתעי זמנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא וחזינן ההיא קרטליתא (פי׳ ארגז) דהוו מקבעי בה אבנים טובות ומרגליות והדרי לה מיני דכוורי דמיקרי כירשא (פי׳ כך שמו) נחית בר אמוראי (פי׳ אדם שיודע לשוט במים) לאתויי ורמז ובעי דנשמטיה לכרעיה (פי׳ שבקש לחתוך ירכו) זדרא זיקא דחלא (פי׳ שזרק לו חומץ וכרח מריחו לים) ונחת נפקא בת קלא מאי אית לכו בהדי קרטליתא דדביתהו דרבי חנינא בן דוסא דעתידה למישדי בה (פי׳ להצניע בה) תכלתא לצדיקי לעלמא דאתי׳ זה הים גדול ורחב ידים הוא העולם בכללו הולך וסוער וכמאמר המליץ העולם ים זועף והזמן גשר רעוע בנוי עליו׳ עכ׳׳ שם אניות יהלכון אלו בני אדם המתהלכים בו איש כנגדו אל אשר יהיה שמה רוח הטבע החיוני המשולח׳ אולם הנה השוה שבהם היותם נכספים כלם אל מחוז החפץ אשר בשם אושר והצלחה יכונה כי זה הוא כלי חמדה אשר הכל יכספוהו אלא שיתחלפו בדרכים המביאי׳ אליו׳ כי שם שם לו קנתם חק ומשפט בדרך אמת וקנתם בדרך אחרת וכמו שביאר הפילוסוף בראשון מס׳ המדות והיה תכלית דבריו בגזרת אומר שההצלחה האנושית היא תלויה ועומדת בפעולת הנפש כפי המעלה׳ וזה כי כמו שכתב בעל העקידה בשער ע״ז להיות הטבע החיוני בכלל משלח הכחות וההפעליות גם הקניינים בשלוח בלי בחינה בין טוב לרע ולא בין ערב לערב ולא בין מועיל למועיל באופן שמותר האדם מן הבהמה בפעולותיו אין וכמו שאמר המשורר עליהם אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו׳ אמנם הכח השכלי יגבילם וישערם לקחת מהם הנאות והטוב לחיות חיים אנושיים מוגבלים והיותר והפחות יתרים וענין הגבלת המעשים האנושיים וכקנין עומד באמצע

כאשר יבאר החכם במבואר שמה. אפס כי יקצור קצרה יד השכל האנושי לשער ולהגביל המעשים הראויים להצלחת האדם וכמאמר החבר (מא' ג' סי' ז') באמרו ועד כי אין ההנהגיים והשכליים ההם ידועים שאם נדעם בעצמם לא נדע שיעורם וכו' עד אמרו אך הגבלת זה ושיעורו עד שיהיה טוב לכל איננו כי אם לאלקים ית' עכ"ל. וזהו מה שכתב בעל העקידה (שער הנו') שענין הגבלת התורה המעשים האנושיים איננו על דוגמת מה שהגבילם החוקר בהיותם קנין עומד באמצע אלא שהוא קנין מעולה בבחינה אלקית. וביאר על כונה זו פרשת ציצית באמרו שענין הציצית הוא הכנה והכשרה כמו מכין מן החרכי' והוא שיעשו להם סימן שבו ישקיפו ויכינו השקפה חושיית ושכלית וזה ועשו להם ציצית וגו' ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת והוא הדבר המוכן אשר בו יושלם הרמז אל שני הענינים. הא' והוא השכלי במה שירמוז בגוון התכלת אל הנמצא העליון שהוא תכלית כל הנמצאי' וכל העינים כלות אליו וכאז"ל וראיתם אותו מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאלו הקביל פני שכינה שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד כענין שנאמר וממעל לרקיע וגו' כונתם בזה כי אמרו וראיתם אותו ירמוז אל השם ית' שהוא פני השכינה. וכתבו טעם לדבר משום דפתיל תכלת עינו דומה לים וכו'. וזה באמת העיון השכלי העולה במעלות הסולם מהנמצאות התחתונות אל העליונו' עד עלותו עליה שכלית אל העלה העליונה ית' וגם אל סדור המעשים ותקונם הפתיל הזה הוא רמז נפלא מאד מב' פנים. הא' בבחינת המיצוע בכל המדות והתרחק מן הקצוות כי היתרון והחסרון הם פחיתות והמיצוע הוא הטוב כמו שאמר החכם אל תט ימין ושמא' הסר רגלך מרע. והנה התכלת כך הוא טבעו שהוא אמצעי בין מראה הלבן המפזר הראות ובין השחור המקבצו והוא כמשותף משניהם עד שמפני זה הוא מחזק הראות ומקיימו כי הוא כאות אכלו. והוא טעם והיה לכם לציצית וראיתם אותו. ירכה כי כשיטילו פתיל תכלת בין חוטי הלבן העין מעצמו יברח מהביט בלבן מפני שמזיקו ויסתכל בתכלת מפני שמחזיקו ועל ידי כן יתבונן שהמצוע בכל הדברים הוא טוב ונאות ויתבונן מעצמו כי על כן נצטוה להטיל התכלת בכנפי הבגדים שהבגדים בכל מקום כנוי אל הקנינים המדותיים כאמרו בכל עת יהיו בגדיך לבנים והמדות והבגדים לשון אחד להם כדא' ולבש הכהן מדו בד שיורד על פי מדותיו לומר שהמצוע בכל המעשים האנושיים הוא הראוי והנאות כמו שהמראה הזה הוא המצוע בין המראים. גם מה שהיה התכלת בפתיל אחד כיון לדמותו של הקו אשר לא יתחלק כי המצוע והשווי בדברים איננו אלא בענין אחד והיציאה ממנו על פנים רבים ולזה הם רבים היוצאי' מהקו ומעטים אשר יכוונו אליו. אמנם כשיתחברו שלשת הענינים הפתיל ומראהו גם דמיונו של הרקיע ואל כסא הכבוד יוקח משם ענין נפלא מאד יותר ממה שאמר החכם בהגבלת המצוע הזה שאמרנו והוא שנדע שההגבלה וההשערה האלקית בכל המעשים היא ההשערה האמתית שעליה ראוי להשען בכלן לא כאשר ישפוט השכל האנושי לבד כמו שאמר כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ולזה השערת התורה האלקית והגבלתה בכל מצותיה היא אשר עליה יחיה האדם ולא בזולתה. ולהיות זה כלל גדול בכל המצות המעשיות ולכל פעולות האדם הנתנות להשערתו. אז"ל וראיתם

אותו וזכרתם את כל מצות ה' מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית כאלו קיים כל המצות וכל המבטל מצות ציצית כאלו בטל כל המצות כו' ודאי מי שקיים ענין זאת השמירה וההגבלה הנכבדת על ידה יתקיימו כל המצות המעשיות ואם יצא מהשמירה הזאת כמבוא כלן בטלות משלמותן· כל אלה הדברי' מדברי בעל העקידה לוקחו להיותם מסבירים ומבהילים פנים משמן של הביאור שאנו עתידים לבאר במאמר הנפלא הנז' כי אמנם אין בכללו אלא מה שבפרט דבריהם של בעל העקידה והחבר הנז'· וראיתי לסמוך כאן מה שכתב בעל ראשית דעת מאמר א' כלל כ' פ' א' על ביאור אמרו והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך· וז"ל· כבר נודע מהחכם במאמר ב' מספר המדות שצריך האדם לאחוז בדרך אמצעי בכל מעשיו אשר יעשה ולברוח מן הקצוות ובפרט בענין ההסתפקות שצריך תמיד לאחוז בקצה האחרון לרוב נטיית האדם אליו וכמו שהזהיר במאמר הנז'· ואני אומר כי כל זה יצדק כפי ענין המעלה האנושית אמנם לנו אנחנו קהל עדת ישראל אין הדבר כן וזה לפי שהדבר המישיר כל מעשינו הוא ית' וכמו שאז"ל וכל מעשיך יהיו לשם שמים והוא הוא האמצעי השלם המשלים כל הדברים כמו שאנו עתידים לבאר במאמר הב' בס"ד ולכן נתחייב שגם שנאחוז הדברים בקצה היתרון שהם התענוגי' הנה כשנעשה זה לש"ש תהיה זאת הפעולה שלמה לא חסרה כמו שגזר החכם כאן וזהו שאמר והתענג על ה' כי גם שתהיה זאת הפעולה נכנסת בסוג התענוגי' שהוא קצה יתרון לא בשביל זה תהיה פעולתו חסרה כי עליו ית' לתת השלמות לכל דבר הנעשה לשמו כמו שאמר בכל דרכיך דעהו וא"ז"ל ואפילו לדבר עברה וכמו שיתבאר עוד בע"ה· והיא עצמה כונת רז"ל כשאמרו במענג את השבת שהוא מותר במעלת ההסתפקות והוא עם כל זה פעל שלם וזהו שאמר ויתן לך משאלות לבך כי מלבד היות הפעולה שלמה נותן לו שכר טוב כאמור· ע"כ· וכל זה אפשר לסמכו אל רמז התכלת כמו שזכרנו ובייחוד אל מה שאז"ל תכלת דומה לים ים דומה לרקיע רקיע דומה לכסא הכבוד· ועתה קום קרא דברי המאמר ותמצאם מבוארים על פי מה שזכרנו· הוה קא אזלינן בספינתא רמז להליכת בני אדם באניות בעולם הזה המכונה בשם ים· וחזינן ההיא קרטליתא וכו' הוא התכלית האחרון והטוב אשר הכל יכספוהו להיו' בו תלוי אוצר האדם והצלחתו וכנה האוצר בשם קרטליתא להיותו כמום חתום ונעלם כמונח בקופסא עין לא ראתה· והדרי לה מיני כוורי דמיקרי בירשא רמז לכח המתעורר עם כל חלקיו הוא הנחש עקלתון המונע השג' התכלית בעיון ובמעשה ברדפו אחר תאותיו הנפסדות כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום· נחת בר אמוראי וכו' הוא השכל האנושי הפילוסופי השט ומתשוטט לדעת כל טבעי הנבראים לאמיתם ולמצא דרך תבוניו על הגבלת הפעולות אל המצוע הנאות כמו שקדם ועל דרך מאמר המורה (ח"א פ' ל"ד) כי אשר ירד לתהומות יוציא פנינים מקרקע הים ומי שיסכל השחיים יצלול· ורגש ובעי לשמטיה לכרעיה רמז להתגברות המעיק להטרידו מהשגת המכוון כי נגע בכף ירכו להקע אותה כדי להפילו משמים ארץ· ודרא זיקא דחלא ונחת רמז לתוקף הסגופים אשר על ידם יגבר איש על יצרו להכניעו ולהחלישו להביאו במסורת ברית ולהגבירו הגבלה כאותה ממוצעת במדות המעולו' להשכיל להטיב כמו שעשו הפילוסופים כאמור· נפק בת קלא

מאי אית לכו וכו׳ . כלומר שוא לכם בני אדם משכימי קום להשיג גבולו׳ מעשים נאותים ממוצעים אשר עליהם יחיה האדם לרצון לפני ה׳ שהרי מפתח זה הוא מסור בידו של הקב״ה לדעת לעות את יעוף דבר בהגבלת דעותיו ומדותיו כדבר האחר והעקידה הנז׳ ואין הנלאה זו הרמוזה בקרטליתא הנז׳ מסורה אלא לדביתהו דרבי חנינא בן דוסא רמז לנפש הישראלי המתנהגת בפעולותיה על פי מדת השערתו ית׳ לא בהתחכמות וסברא וזהו התכלית המוכנע לעתיד לבא רמז להגבלת העיון האמתי והמעשה הצודק אשר בהם תלוי האושר העליון הנכחי כמו שזכרנו מטעמו של בעל העקידה . ולקח הרמז על נפש הישראלי מדביתהו דרבי חנינא בן דוסא לפרסום ענינה בחסידות והיותה עם בעלה מלומדת בנסי׳ כמו שזכרו ז״ל פ׳ סדר תעניות אלו . וכי תשאלך נפשך מה זאת אשר חכמים הגידו דברי מוסר והשכל דרך משל וחידה כמו שראינו במאמ׳ יום ראשון ובשני המאמרים שכללנו בדרוש הלז והלא מה שהורו עליו אינו מסתרי תורה שנכסוהו להעלימם אדרבה יש אשר יהיה ענינו עקר גדול ראוי שיהיה חרות על לוחות לבנו ולמה אם כן לא הזכירוהו בפירוש . הנה זאת תשובתה באלו ובכיוצא בהם אמרו הקדמוני׳ כי נאמרו בזה הדברים שונים . משום דבר גוו תלשי מגרסייהו הוו עסקי במילי דבדיחותא . ומהם שהיה זה כדי לחדד שכלם . אמנם אענה אף אני חלקי לאמר כי למה שהכירו החכמים ההם מעלת תהלת הענינים הנרמזים אשר לגודל ערכם ראוי שיורשמו רושם חזק בלב השומעים . והוא מבואר כי את אשר יאהב האדם בחבה יתרה הוא הדבר אשר יוגע מאד בהשגתו . והכנים לעד . ומנגד חבובו ישאר בזכרונו תמיד . ונוסף גם הוא כי היגיעה בדבר מה היא סבה לזכירתו כאז״ל חכמה שלמדתי באף וכו׳ . על כן מלא לב החכמי׳ אותם לכלול הענינו׳ היקרים ההם אשר כוונו הגעת תועלתם לזולתם במאמרים עמקי שפה ובצל כנפיהם יחסיון עד יחקר שכל מליהם מאת משכילי עם המזהירי׳ אשר כבאם עד קנה גבול כונתם מתוך העמל והטורח יחבבו הענינים המושגים וירשמו ויוחקו במחשבתם בשלמות ובמצא התועלת מתפשט אליהם ואם לא יכוונו אליו . וגם לאחרים שישמעו ביאור המאמרים ההם מפי המוציאים כונתם לאור אחרי הסתבכם בענין המשל והחידה יומשך להם תועלתם מתוך השמחה והערבות המושג להם בהבנתם . סוף דבר מצאנו בתוכו כי אין לשאר החכמות מבלעדי התורה האלקית הגבלה והשערה מספקת לא בעיון ולא במעשה אמנם בתורת ה׳ תמימה כללו שניהם בתכלית השלמות והן הן הכנפים אשר מבחם יגבר איש לעוף אל רום שמים לחסות תחת כנפיו יתברך ישתבח ויתפאר על רוב חסדו וטובו בשירה ובזמרה לו מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון :

הדרוש ארבעה עשר

* מבדיל בין קדש לחול *

בלל הדרוש יגדיל תורה ויאדיר ענינה על שבע החכמות בהעירו על קצורן אפניה ויגלה מומן והפסדיהן בהיותן בלתי שומרות ברית עם התורה אמנם בשמירתו יקריו יהיו תמים לעזר ולהועיל ובא יבא הרבה עת המלא הארץ דעה וברית שלומם לא תמוט :

להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור :

במדרש דבר אחד אמר דוד ולא פירשו ופירשו שלמה בנו׳ דוד אמר אדם להבל דמה׳ לאיזה הבל ולא פירש׳ בא שלמה ופירש הבל הבלים׳ ר׳ שמואל בר נחמני תני לה בשם ר׳ יהושע בן קרחא׳ אלו שבעה הבלים שאמר כאן קהלת כזה ששופת שבע קדרות זו על גב זו והבל שביעית אין בו ממש :

בזהר תזריע רב המנונא סבא כד הוו ילפין מיניה חבריא רזי דחכמתא הוה מסדר קמייהו פרקא דמלי דשטותא בגין דייתי תועלתא לחכמתא כגוניה הה״ד יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט דהיא תקונא דחכמתא ויקרא דחכמתא ועל דא כתיב ולבי נוהג בחכמה ולאחוז בסכלות : גם אני כמוהו אהיה בסדור פרקא דשטותא להשכיל ענין החכמות האנושיות כשלא ישמרו ברית ההסכמה עם התורה האלקית׳ בבחינת שני הבדלים׳ הא׳ כי החכמות מקצרות מהשיג האמת בדרושים עיקרים וזה יתבאר בהעביר החפוש על שבע החכמות׳ כי עם היות המופת נמצא ברוב הלמודיות׳ הנדסה׳ תשבורת׳ מוסיקה׳ וקצת התכונה׳ לא ישלם זה בחכמת המדות ובחכמת הטבע וכל שכן בחכמת מה שאחר הטבע הנקרא אצל החוקרים פילוסופיא ראשונה ואלקית כי בכל אחת מהן הטעות מצוי וביחוד במה שאחר הטבע כי בלי פסק קצור קצרה ידם מהשיג האמת קצור נפלא כי כל מה שידברו מגלגל ירח ולמעלה אינו אלא כדמות מחשבה וסברא בלבד׳ כדבר המורה פ׳ כ״ב מח״ב׳ ובכן יהרסו בעיונם רוב עקרי התורה האלקית׳ הב׳ כי הרבה טרחות טרחו ולריק יגעו בעיוניהם ולתהו והבל כחם כלו מבלי השיג שום תכלית מאושר ומוצלח יכוחו אצלו כי לא תתכן אצלם השגת הצלחה כי אם בהדבקם עם השכל הפועל דבקות התאחדות כמו שזכר החבר בתחלת ספרו ואולם ענין הדבקות הזה לא ישוער אלא מצד ההדמות שיתדמו אליו בהשגת כל המושכלות וזה בלתי אפשר כמו שזכר הרלב״ג בספר המלחמות מאמר א׳ פ׳ י״ב׳ וכמאמר קהלת כל הדברים יגעים וגו׳ ושם נאמר גם את העולם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא האדם וגו׳ ואם כן התלוי בכמעט הוא כמעט׳ ולעולם לא יראו את נפשם טוב בעמלם׳ ונהפוך הוא בתורה האלקית הכתובה בפומבי גדול של ששים רבוא שעלו כלם למדרגת הנבואה ונתאמת להם ענינה אמות שלם מכל צד וכאלו

היו שם מופתים שכליים ויותר מהמה · כי כנגד הראשון היא המכחלת אותנו אמתת הדעות אפילו במה שלא יגיע אליו השכל מצד עצמו · על כן אמר דוד (מזמור מ׳) קוה קויתי ה׳ ויט אלי וישמע שועתי · הורה על מה שהטה עצמו לקראתנו להחזיק בידנו להעלותינו אל השגת הדעות האלקיות שאין כח ביד שכלנו להשיגם מעצמו · וזהו מה שסמך אליו ויעלני מבור שאון מטיט היון ר״ל שהעלני מטנוף הדעות הפילוסופיות המזוייפות · ויקם על סלע רגלי כונן אשורי על הררי קדם הדעות הנשגבות האמתיות וזה עשה בהרכינו השמים העליונים וירדתו על הר סיני לתת לנו תורה שהיתה בפי שיר חדש לא נשמע כמוהו עד שיוש ההוא כאמ׳ השמע עם קול אלקים חיים וגו׳ · ואמר תהלה לאלקינו כאדם הבא לשלם תודות על איזו טובה שקבל כי מלתו על לשונו לומר תהלה לאל וכיוצא · ונמשך לומר כי מכאן ולהלן יראו רבים וייראו ויבטחו בה׳ הפך מה שהיה קודם זה שלא היה מורא שמים על פניהם וגם לא היו בוטחים בו יתברך כי הפילוסופים הביאו את לב העם בהכחותיהם המשובשות · וכנגד השני שועמיה חיים זכו כשישיגם תכלית טוב בעולם אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשם שמים ואפי׳ בקריאת פסוק והשגת מושכל אחד הוא משיג תכלית מאושר ומובלת · וזהו מאמר התנא פ״ב דאבות לא עליך המלאכה לגמור וגו׳ לומר שלא יהא לב אדם נוקפו לומר כי להיות בלתי אפשר להשלים מלאכת למוד התורה מראש ועד סוף כי ארוכה מארץ מדה וגו׳ יהיה עמלו לריק אבל כבעל הבית · כי כמו שביאר שם החכם שפורכו כל חלק ממנה שישיג האדם הרי הוא נחשב ומכוון אבל בעל הבית אף על פי שלא תגמר המלאכה · וסבת זה כי עקר העסק בתורה ושמירת מצותיה הוא לשמוע בקולו יתברך המצוה על כך על דרך גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו והוא אמרו נעשה ונשמע ר״ל שנעשה לתכלית שמיעה לסור אל משמעתו ית׳ כי זולת זה אין המעשה נחשב לכלום אף על פי שנראה טוב מצד עצמו · והורה זה שמואל לשאול כשעבר על צווי ית׳ להחרים את עמלק ואת כל רכושו והוא חמל על מיטב הצאן והבקר וגו׳ וכשאמר לו שמואל מה קול הצאן הזה באזני וגו׳ השיבהו מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבוח לה׳ אלקיך או ענהו שמואל על זה החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמוע בקול ה׳ הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר · ורצה אתה חשבת שמעשה רצוי ומקובל הוא ענין הזביחה לה׳ וכל שכן לזבוח לו מיטב הצאן והלביהן · וכנגדם אמר הנה השמיעה בקול ה׳ הוא הטוב הנכסף מן הזבח הנעשה לשמו ית׳ כי ענין הזביחה איננו מעשה רצוי מצד עצמו כי אם מצד המצוה בו שמיעת קולו יתברך וזולתו פגול הוא לא יחשב · וכן ענין ההקשבה שהיא השמיעה אליו בכל תקף כאמרו תהיינה אזניך קשובות · הוא הטוב הנכסף מזביחת חלב אילים · והנה זה בא כנגד אמרו מיטב הצאן והוכיח זה מצד סותרו כי ידועת ההפכים אחת באמרו כי חטאת קסם מרי וגו׳ ר״ל החטא הנעשה בעשיית קסמים איננו המעשה בעצמו אלא מצד המרי שבו שהמרה את רוח המצוה והמזהירו לבלתי עשותו · וכן החטא הנעשה באון ותרפים שהוא חטא יותר חזק מן הקסם איננו אלא מצד הפצר המרי והפלגתו שלא שמר את פי ה׳ שהזהירו על כך אזהרה מופלגת · ונזכה כשפטנו

כי השמיעה לקולו ית' היא הכותבת שלמות לפעולות אדם בעיונו ובמעשהו · והטיב בעל העקרים אשר דבר בזה מאמר ג' פ"ה' יעויין שם · אמור מעתה כי כל זמן שהוא מתעסק בתורה אפילו בפסוק אחד לשם שמים מצד צווי ית' הרי הוא משיג בזה תכלית מובלא ומאושר · ולשני ההבדלים הנז' רמז נושאנו כי אמר להבדיל בין הקדש ובין החול כנגד ההבדל השני שזכרנו שבעל התורה הוא מתקדש בקיום נצחי כאז"ל מה קדוש לעולם קיים אף אתם לעולם קיימים · ובעל החכמה האנושית יצדק עליו ענין החול שהוא הפך הקדושה והקיום · ואמר ובין הטמא ובין הטהור כנגד ההבדל הראשון כי סורו טמא יקראו למו בהיותם גוזרים על סתירת עקרי תורתנו · ובכן יעלה ביאור בבין למאמרנו · כי הכית ראשונה איך האדם מצד עצמו בהיותו סומך על התפלספותו להבל דמה · וביאר ענין ההבל ממאמר קהלת הבל הבלים וגו' שהם ז' הבלים מעלים הבל בז' החכמות שדמה ענינם לז' קדרות זו ע"ג זו כי התחתונה מתכת האדים ומעלה הבל מכח האש שתחתיה · אבל בשניה להיותה מעלה הבל מכח האדים העולים מן הראשונה הרי הוא הולך ומתמעט וכן השלישית בערך אל השנית וכן לשבעת הקדרות כל אחת מהן בערך אל הסמוכה לה עד שהקדרה השביעית להיותה רחוקה מאד מן האש ולחלשת חום האדים העולים לה מן הששית הרי היא בלתי יכולה להעלות הבל שיהיה בו ממש · והנה כה משפט הז' חכמות כי האחת מהן מסתייעת מחברתה בסדר המדרגה שזכרנו מן הלמודיות אל המדותיות ומן המדותיות אל הטבעיות ומן הטבעיות אל האלקיות · וגם הלמודיות מסייעו' זו לזו · כי ההנדסה מסתייעת מן התשבורת וכן המוסי"קה לצורך ערכי נגוניה והתכונה מסתייעת מן ההנדסה והתשבורת גם יחד · והלמודיות מישירות השכל ומרגילות אותו להבין ולהשכיל ובכן יתכן לו להתבונן בעניני החכמות המתיחסות למדות ולדעות · וחכמת המדות היא מועילה מאד לעיון כי בהיות נפש האדם מטוהרה מחלאת המדות הפחותות בהשביחה שאון ההפעליות המטרידות אותה · תהיה מוכנת להבין ולהשכיל בחכמת הטבע וממנה יודרך האדם לחקור ולדרוש כפי יכלתו במה שאחר הטבע הנקרא אצלם חכמת האלקות והיא המשלת כאן לקדרה שביעית אשר למיעוט החום המגיע לה ממה שלמטה ממנה איננה מעלה הבל שיהיה בו ממש כי כן החכמה האלקית בבחינת השגת שכלו איננה אלא כדמות מחשבה וסברא בלבד כדבר המורה בשני פ' כ"בולא · יועיל לו מה שהשיג מן החכמות שלמטה ממנה כי מכל מקום רחוקה מנו הרחק מאד מאדם · ורמז עוד במאמר הנז' ענין ההבדל שני שזכרנו כי לעולם לא ישיגו בהתפלספותם שום תכלית מובלא ומאושר וגם כי יתחכמו באלקיות לא יעלו הבל של ממש · ר"ל כי לא יעלה עתר ענן קטרת נשמתם אל האוצר העליון בהשארות נצחי להמנע מהם השגת דבקות ההתאחדות בשכל הפועל אף לפי הנחתם כאמור · ומזה נתבאר לך מה שסופר בפ"ק דבכורות · א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניה נחש לכמה מיעבר ומוליד א"ל לז' שנין והא סבי דבי אתונא ארבעו ויליד לתלת הנהו מעוברין הוו מעקרא ד' שנין והא משמשי' שמושי איכהו כמי משמשי באדם והא חכימין איכון אנן חכימין מינייהו אי חכימת זיל זכינהו ואייתינהו לי א"ל כמה הוו שתין גברי א"ל עביד לי ספינתא דשתין בתי וכל ביתא שדי ביה שתין כיסתרקי עביד ליה וכו' א"ל אי

זכיתו לי כל דבעיתו עבידו כי והי זכיכה לכו הכלו כהמה גבי דירי בספינתה וכו' · הייתיכהו כל חד וחד כי חזי שתין כיסתרקי סכר כלהו חברהי לסכה התו ה"ל לספנה שרי ספינתך כהרי דהתו הייתי עפר מעפרייהו כי מטה בי בליעי הית ביה תלת גלמין חד מטי ידיה הרישיה וחד מחוי הלביה ובתרה דכלהו מחוי בידיה להחוריה שקל כווה דמיה דבי בליעי כי התה הוקמיכהו קמי קיסר וחזנהו דהוו מעכו ה"ל להו הבי היכהו שקל מעפרייהו שדה עלייהו והקשו להפי מלכה ה"ל כל דבעית עביד להו הייתי הגבהו מיה דהייתי מבי בליעי שדכהו בתיכרה המר גהו מליוה להחי והיזילו מלו שדו ביה קמהי הוה קה כלע להו מלו עד דשמוט כתפייהו וכלו והזול · עכ"ל · שלם להם כפעלם כי חלף עבודתם שהיו יגעי' לריק בהתשוטט שכלם בחכמו' כי השב לה ישיגו האמת כהמנעותם והכל לה יכילו כפשם מן הכליון · הטיל עליהם עבודה שהין לה קצבה למלאת כלי שהיו בו מים מבי בליעי שפי' בו רש"י מי שבהוקיאנום שבולעים כל מי' שנופלים בהם ומביאים אותם עד התהום ופולטת אותם דכתיב והים איננו מלא · ומתוך כך נשמטו פרקי שכמיהם והלכו לאבדון · ותלת גלמין שהיו שם סמוך לבי בליעי שהא' מהן היה מניח ידו על ראשו · והא' היה משיב ידו אל לבו · והג' מורה באצבעו לאחוריו · יתארו ענין התבונה האנושית הנקרא פרודי"נצה שעניכה תלוי (כפי מה שגדרה מרקו טוליאו בזכרון העבר ושמירת ההווה והשערת העתיד מתוך ההשקפה הצרופה בעבר ובהווה ובחינתם כראוי) הראש מורה על השערת העתיד כי החכם עיניו בראשו לראות את הנולד · והלב מורה על שמירת ההווה · וההוראה לאחוריו תרמוז אל העבר · או חלוף הדברים בראש ובלב כי זה וזה יבשר בכל א' מהם · והכלל להורות כי אין חכמה בעיון ואין תבונה במעשה כהשען אדם על עצמו אין תורה · כי או הוכישו חכמים אתו ובלכדו הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם הלא כל הדברים יגעים לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמוע · ומלו עד דשמוט כתפייהו וכלו והזול · והנה על בעלי החכמות האנושיות נאמר שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים · ועל עומלי התורה נאמר כן יתן לידידו שנא כי דרך שינה בלי שום עמל הוא משיג האמתיות והוא נח ושקט בהצלחה הנפשית ומתוקה שנת העובד · ואולם ההתנגדו' הנמצא מן החכמות אל התורה האלקית איננו אלא מצד המתפלספים שנבכו החכמות וזייפום כבספ' אמונות שער ג' פ"ד · והחבר מאמר ב' סי' ב' קרא אותם גונבי החכמות באמרו שמצאו חכמות מסופקו' מעת שנפסקה הנבואה והתחכמו משכלם וחברו חבורים אשר בתנה שכרתם' ע"כ · כי אמנם אף כל בטעו הקדמותיהם כראוי אף כל זורעו חקירותיהם במשפט אף בל שורש בארץ גזעם להוליד ולהצמיח במה נדיק לשאת ענף ולעשות פרי תבואה · אבל החכמו' בבחינת יושר טבען בהשתמש מהן כראוי בזוך הלב וטהרת הנפש אינן מנגדות לתורה כלל · אדרבה הן לה לעזר ולהועיל כמו שכתב בעל דרך אמונה (מא' ב' שער ג') והחכם הרבי יוסף בכה"ר שם טוב בספר כבוד אלקים סמוך לסופו יעויין שם · וכן רנה מה שאמ' החבר בראשון סי' סה' ס"ו מז"ו שאין במופת הכרעה שתתפשט בשכל נגד השכנות התוריות ושבשאלת החדוש והקדמות ראיות שתי הטענות שוות עד שתכריע החדוש הקבלה · והמורה נמשך לדעתו בשני פ' כב ומן זו והלאה · וכתב ואלו היה הפילוסוף

באומה

באופן שיכחש מקובלות ומפורסמות שאינו יכול לדחות אותם איש מתחזק בהקשיו ומופתיו להחזיק החדוש עם קשיו וגו' · וכשי' פט אמר חלילה לאל מן השקר ושיבא בתורה מה שהשכל ירחיק אותו וישימהו שקר · עכ"ל · וכל שכן שהיה זה נודע בחכמות אם היו על שלמותן ויושר טבען אמור מעתה כי כשהז' חכמות על עמדן יעמודו מנוקות מבלי שיג כפי טבען הן הן ז' הנערות הראויות לתת לה לתורה האלקית מאת המלך העליון כ"ה לרקחות ולטבחות ולאופני' לשמור משמרתה ולעבוד עבודתה בחקירה ובעיון ובלעדיה לא ירימו את ידם ואת רגלם לגזור אומר ושיחות אשר לא כתורתנו להיותה נר לרגלם ואור לנתיבתם איש אל עבר פניה ילכו לא יסבו בלכתן בדרכיה דרכי נעם בלכתה ילכו ובעמדם יעמודו תרפינה כנפיהן כי רוח החיים היא התורה הנותנת חיים לבעליה בכל אופני חקירותיהם ועיוניהם · סוף דבר היא האבן הראשה ועל אבן אחת שבעה עינים · כי תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית (הם הז' חכמות המיוסדות על ידיעת טבעי הנבראים) אם תקבלו את התורה (שלא תערערו על עקריה) מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו · כי אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד תורת ה' תמימה · ואם החכמה בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה · הנה עמודיה ירופפו אם לא יעשו להם סמוכות על שרשי מחצב התורה האלקית אשר ירה ה' אבן פנתה ליסוד מוסד להיות כל בית החכמה נכון עליהם וכאמרו נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה שהכונה לפי המדרש על ידי התורה שפתחתי בה אנכי ה' אלקיך תכנתי וגו' · זכור ברית אברהם אשר כרת את אבימלך בבאו אליו עם פיכול שר צבאו · כי הרמז הנכלל בספור ההוא העמידו ליעקב לחק זכרון לבני ישראל ולאות לבני מרי · כי פשוטו · מדרשו · ונסתרו · במקומם מונחים ועומדים שרירים וקיימים וארמונם על משפטו ישב · עלהו לא יבול לחקות ולצייר איך אבימלך היא החכמה המכונית אלהים אלקית אשר שמוה לאב אדון ופטרון לכל החכמות כי על כן קראוה פילוסופיא ראשונה שתניב ותעמיד יסודות ושרשים לכל שאר החכמות ולה משפט המלוכה על כלנה · ופיכול שר צבאו היא מלאכת ההגיון שכל כחה אינו אלא בפיה להוכיח לברר וללבן כל הדרושים ועל פיה ישק כל מחקר להיותה שר צבא אשר יוציא ואשר יביא כל החכמות כלן · באו אל אברהם ראש האמונה האלקית אב לנוחלי התורה העליונה ואמרו לו כפשנו וידעת מאד כי אלקים עמך בכל אשר אתה עשה וצדיק באמונתו יחיה · ועתה נכרתה ברית אני ואתה ואיש את רעהו נעזור והיינו לאחדים · וז"א ועתה השבעה לי באלקים הנה אם תשקור לי ולניני ולנכדי · רמז אל התולדות אשר יוליד בחקירותיו · כחסד אשר עשיתי עמך · כי נטיתי לבי לשמור חקיך ולקיימם בכח הקשי ומופתי השכליים תעשה עמדי וחסדך לא תסיר ממני ועם הארץ אשר גרתה בה כי באשר משפטיך לארץ צדק ולמדו יושבי תבל על פי הדרכים הישרים אשר לי סמוכי' לעד לעולם על יסודות ושרשים תקועים במקום נאמן עשוים באמת ויושר כי השכל והדת שני מאורות · ויאמר אברהם אנכי אשבע ונתרצה אליו לבא עמו במסורת ברית · והוכיח אברהם את אבימלך על אודות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך · ענין התלונה כי עבדיו של אבימלך והם קצת התנועות היונקות מן הראשונה המתוארת בשם אבימלך כמו שקדם · או רוצה לומ'

עבדיו המתפלספים אשר גזלו החכמות והייפוס כמוזכר למעלה · ירט הדרך לנגדם ויתנו כתף סוררת אל קבלת הדעות התוריות · וזו היא גזלת באר המים מים חיים כונלו' · וכן לא יעשה להתנגד אל האמונות התוריות · ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום · התנצלה החכמה הראשונה הנז' כי לא מאתה היתה זאת כי אמנם כנון לבה בטוח שלא יתכן זה מכת הפרשים המוכחים על פיה כיוסד לכל לחכמות אשר תחתיה וכל ידעה מה איך נפל הזיוף הזה בחכמות ובאיזו מהם היתה כפירה זו ומי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן · כי אמנם בהיות מוכחי החכמות נלקחים במישרים אין מהם סתירה לדברי תורה · ואם בדרושים מה לא תשיג ידם להביא מופת עליהם · ודיהן לא תביאינה מופת על סותרן ועל הדרך שכתבו המורה והחבר בענין החדוש כמו שזכרנו · ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית ויצב אברהם את שבע כבשו' הצאן לבדהן · הנה היה ענין כריתת הברית במספר ז' למספר החכמות הנזכרות · אז אבימלך שאלם מה הנה שבע כבשות האלה וגו' · ואברהם ענהו כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת ולא יערערו עוד על אמונת האמונה האלקית · על כן קרא למקום ההוא באר שבע על הסכמת הז' חכמות עם האמונה האלקית אשר ביד אברהם ויחדיו יהיו תמים בדרושים אמתיים לבלתי לכת החכמות באורחו' עקלקלות לנגד בהם אל האמונה וגם היא לא תהיה בכזיב אל החכמות בלדתה אותם · ויקם אבימלך ופיכול שר צבאו וישובו אל ארץ פלשתים ויטע אברהם אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם · ירצה שנתן חלק לשבעה הם החכמות וגם לשמנה היא האמונה האלקית ועל זה הדרך היה קורא בשם ה' ומכניס רבים תחת כנפי השכינה והיה מרפא כל חולה מחלת הנפש במרגלית שתלויה על צוארו · כי באמצעות החכמות עמהן היה מסיר מלבן של בני אדם כל סיגה של דעות כוזבו' · והביטה לראות מה שתרגם אנקלוס שבע כבשות הצאן שבע חורפן דען · כי נפש אדם ירעה לו לדרוש ולתור מה נשתנו הכבשות האלה אשר הניח אנקלוס לבדנה לתרגמן חורפן מכל שאר כבש וכבשה שתרגם אותן אימר ואימרתא · ובהוסיף דעת באה שתרגם עוד במאה קשיטה במאה חורפן · ויוסיף מכאוב כי יוסיף להפליא עליו הפלא ופלא · ואולם אליך נפשי אשא לחוות דעי כי נפתחו לי בזה שערי בינה ממה שמצאתי ליונתן שתרגם איש קשיטה אחת שבסוף איוב גבר חורפא חדא · ושם פי' הרא"בע קשיטה כבשה קטנה · ופניתי אני לראות מונח המלה ובינותי בספרי בעלי לשון יון ולאטי"ני כי אגיום שהוא שם מונח להורו' על הכבש מורה גם כן על מי שהוא תם וישר בלי עקבה ומרמה הוא הנקרא בלשונם פורום וקאסטום ובלשון איטלקי פו"רו וקאס"טו כי כן הכבש יתואר בתמימות כפי טבעו · ולכן המתרגם ראה שתמימות הכבש הוא בייחוד כשהוא רך וקטן כי אז הוא פו"רו וקא"סטו בלי ספק והוא אגלו הנקרא בלשון פסוק קשיטה קרוב באותיותיו ללשון קא"סטו · על כן תרגם קשיטה חורפא להורות על קטנותו של כבש מלשון בימי חרפי שענינו בימי נערותי וגם בלשון ארמית כך הוא כבערך חרף · ועדיין נשאר לדעת מה היה לו שתרגם שבע כבשות הצאן שבע חורפן דען כי מי הגיד לו היותן קטנות שהרי אין כתוב כאן קשיטה שיורה

על הקטנות . ואשא עיני וארא כי מלת הצאן הסמוכה לכבשות באמרו כבשות הצאן
היא אשר דייק אונקלוס שהיה לו לומר שבע כבשות כמנהגו בשאר המקומות . אלא שבא
שכתיב להודיענו שהיו כבשות קטנות כרוכות אחר אמותיהן . והעירנו בזה על טוב
שכלו וחכמתו של אברהם שכיון לכרות ברית בדבר שהוא כפי טבעו בתכלית התמימות
והיושר . כי כמוהו ראוי שיהיה ענין הברית שיכרתו שני החלקים בלב תמים ושלם . כי
בגול שמו בכריתם כל יעברוהו וככל היוצא מפיהם יעשו לשמור אחד ולעשות . ונשוב
לכוונתנו להבין ולהורות כי ז' החכמות כשהן מנוקות מכל פסולת משמרם את הברית
ואת השבועה שזכרנו . יוסיפו אומץ וירבו עצמה לבעלי עיון התורה להגביה עוף על פני
רקיע הדרושים התוריים בחכמה בתבונה ובדעת . והנה מקום אתי להזכיר מה שאז"ל פ'
הספינה אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזלינא בספינתא וחזינא ההוא צפורא
דהוה קאי עד קרסוליה במיא ורישיה מטי עד צית שמיא ואמרי ליכא מיא ניחות
לאוקורי נפשין נפקת בת קלא ואמר לן לא תיחותו להכא דנפלא ליה חציצא לבר נגרא
הכא הא שבע שנין ולא מטיא לארעא ולא משום דעמיקי מיא אלא משום דרדיפי מיא .
אמר רב אשי ההוא זיז שדי הוה דכתיב וזיז שדי עמדי :

ובויקרא רבא וזיז שדי עמדי אמר רבי יהודה ברבי סימון הזיז הזה עוף גדול הוא
ובשעה שהוא פורש כנפיו מכהה גלגל חמה הה"ד המבינתך יאבר נץ
יפרוש כנפיו לתימן . ולמה נקרא שמו זיז שיש בו מכל מיני טעמים מזה ומזה למראה
עיני אשפוט כי היה זה משם לרמוז לשכלו של אדם שלם שהוא זיוו הודו והדרו ועשה
יעשה לו כנפים כנשר לעוף השמים . כי אמנם מוכח מלת זיז מלשון והתענגתם מזיז
כבודה שענינו במו זיו . וכן תרגם יונתן . והנה רבה בר בר חנה בהתהלכו בספינה ר"ל
בעודו הולך ומהלך לדרכו באניה בלב ים בעולם הזה שהוא ים זועף רב מבולה כדבר
המליץ . מסתכל היה באדם שלם בשכלו אחד שהיה עומד עד קרסוליו בתוך מי הז' חכמו'
כי היה בקי בהן ודורך על במותיהם ברגליו ולא טבע ביון מצולתם . וכבר כתב המורה
בראשון פ' ל"ד ומן המשלים הנלויים בתורתינו דמות החכמה במים וביארו ע"ה למשל
הזה ענינים מבללם מי אשר ידע לשחות יוציא פנינים מקרקע הים ומי שיסכל השחייה
יבלע ע"כ . ודומה לזה מה שאמר יחזקאל (סי' מז) ויעבירני במים מי אפסים ואח"כ מי
ברכים ואחר כך מי מתנים ואחר כך מי שחו נחל אשר לא יעבר . על מדרגות טובות מן
החכמה : אמנם היה ראשו מגיע השמימה בהשגת למוד התורה האלקית העולה היא
למעלה וכה היה עקר עיונו והן הוא משוש דרכו . ויהי כראות רבה וחבריו אשר אתו כי
מעלת השלם ההוא בידו כל החכמות בשלמות חשבו שנקל הוא לנטות אל השגתם וזהו
ענין רצותם לצנן עצמן באותן המים . אז יבאה בת קול ואמרה להם אל תרדו לכאן כי
אין הדבר כמו שחשבתם מקלות השגת הז' חכמות הללו שהרי זה שבע שנים כנגד ז'
חכמות . שנפל כאן גרזן הנגר והוא עיון המשתדל בהשגתן שנדמהו ישוה לגרזן ביד
החוצב בו . ולא הגיע עד תכליתן ועמקן לא מצד עומק ורבוי מי' שאין להם סוף שהרי
סגולה זו היא מיוחדת לתורה האלקית כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ועמוק
עמוק מי ימצאנה . אבל מצד המעיקים והבטולים העומדים כנגד המעיין . ורב אשי

ביאר

ביאר שהוא זיו שדי שעליו אמר רבי יהודה ברבי סימון בויקרא רבה שהוא עוף גדול מכסה גלגל חמה בפריסת כנפיו · רמז לעוצם של שלם הגבוה מעל גבוה כי על ידו הוא מתעלה למדרגה עליונה ממדרגת החמה · ושמש כגבעון דום יוכיח · והוא על דרך אז״ל בויקרא רבה פ׳ אחרי מות רבי לוי בשם ר׳ שמעון בן מנסיא אומר תפוח עקבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת כמה וכמה שפירש בו בעל העקידה פ׳ בראשית שער ה׳ קרוב לכוונתנו · ואזן מלין תכחן כי לא דבר ריק הוא ענין הז׳ חכמות כי הם סולם מוצב ארצה לעלות בו השמים ופרים לברכה למתעסקים בהם כראוי כי על כן היה שנפיר ההוא מוצב עד קרסוליו במים וראשו מגיע השמימה ועל דרך אמרם והיה כעץ שתול על פלגי מי׳ אשר פריו יתן בעתו וגו׳ · אפס כי עז ומסוכן ענין החכמו׳ מצד המעותים ארחו׳ דרכם כאמור · ועל זה היה החכם מכל האדם מהביל אותן בספ׳ קהלת מצד קצורן מהשגת האמת והתנגדותן ליראת ה׳ ולשמירת מצותיו ונקרא קהלת לפי שהיתה נפשו בעת ההיא מלאה לה עטיר כל החכמו׳ כי בעת זקנתו חבר הספ׳ ההוא ג״כ כמו שזכרנו בשיר המעלו׳ לדוד וכבר כעשה בעל כסיון · וכתיחם לדוד אביו גבר חכם ושלם מאד · מלך בירושלם שיושביה מלאים חכמה היא העיר אשר בחר בה ה׳ לשכן שמו שם ואוירה מחכים ביותר · וכבר העירנו בעל הזהר בפ׳ תזריע על ז׳ שמות שנקראו לשלמה · שלמה · ירידיה · אגור · בן יקא · למואל · איתיאל · קהלת · כנגד ז׳ מעלות שעלה בחכמה · ושם כאמר וכד כנש חכמתא ואיסתלק בדרגין דחכמתא אקרי קהלת (דומה למה שפי׳ בו רש״י על שם שקיהל חכמות הרבה) והוסיף עוד בעל הזהר כי ז׳ הבלים כנגד ז׳ מעלות חכמה שהשיג · ועם היות נבוסה דרכו מדרכנו · אחת דבר שתים זו שמענו · כי לפי דרכנו כאמר שהיו ז׳ שמותיו על מספר ז׳ החכמות שהשיג ומצא שכל אחת מהן הבל וריק בהבלא דפומא שאין בו ממש · ומזה הלשון עצמו עשאו בעל הזהר עם היות כונתו רחוקה מכונתנו · וכבר הראית לדעת מה שאמרו במדרש על ז׳ הבלים שאמר כאן קהלת כוס שסופת ז׳ קדרות זו על גב זו והכל שביעית אין בו ממש · ע״כ · ואת דברי שמעת בביאורו על ז׳ החכמות המסודרות זו על גב זו עד הגיעם אל השביעית הנקראת אלהות שהיא פרי כל עיונם ולבסוף יעלו הכל שאין בו ממש · וכל חכמתם תתבלע אם לא אדניהם הוטבעו על יסודות התורה · ויסכים לזה מה שכתב רש״י שז׳ הבלים כנגד מעשה ז׳ ימי בראשית · כי אמנם כל החכמו׳ הן לקוחות מהדברי׳ הטבעיים שנבראו בהם · ואמר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול בעיונו תחת השמש ר״ל בדברים הנופלים תחת ההויה וההפסד מחמת נטייתו של שמש לצפון ולדרום ברצוא ושוב · שהרי אין אנו משיגים על ידם אמתת הדרושים היקרים שעקר הצלחתנו תלוי בהם · ואל תאמר שסבת חסרון ההשגה היא מבלי אין לדברים אשר בכאן טבע קיים ראוי לסמוך עליו מופתי עיוננו · כי אמנם דור הולך ודור בא והארץ האחת בעינה לעולם עומדת באופן אחד מן הסדור וכל דור ודור מקבל מן הדורות שקדמו פרי השגתם בחכמת הדברים הטבעיים שומרי משמרת חקם על סדר אחד מתמיד בלי שום חלוף · וזרח השמש ובא השמש וגו׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון וגו׳ כל הנחלים הולכים אל הים וגו׳ כי הכל חוזר תלויה בפעולה שוה ומסודרת ועם כל זה כל הדברים יגעים כי

בהשגתם יגיעה רבה לא יוכל איש לדבר בתתו להם גדר שלם לא על ידי השגת עצמו בהמצאתם וזאת לא תשבע עין לראות כי אמנם היתה ראשית הידיעה מהשגת החוש ועשר ידות לחוש הראות בהבחינו במה מיני הכללים יותר מזולתו מהחושים · וגם לא על ידי למוד זולתו וזאת לא תמלא אזן משמוע · וזכר שני אלה החושים להיותם היותר דקים המיוחדים להשגת החכמה כי אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם (משלי כ') ויחס עשייתם לש' יוכר כל יותר מזולתם לפי שעל ידם תגיע ההשכלה לאדם שהיא הפעולה היותר שלימה שבו · על דרך ביאורו של בעל העקרים (מא' ג' פ' ב') · ואם ככה דל בן המלך בהשגת הדברים הטבעיים שיש לחושים שבא בהגעתם מה יעשה אזוב קיר כי יערב לבו לגשת אל הדברים העליונים שאין החוש שולט בהם משום צד וכל שכן בהניח עינו העטלפי ולא יירא מהביט אל האלקים להשכיל בו בינה ועל אל אלים ידבר נפלאות ואל יבטיחך על שקר רעיון כוזב בגזרת אומר כי הזמן יספיק בהוכחת האמת כמו אלה וברוב הימים תמצאנו · כי זה נמנע שכח נברא בהקש שכלי כי מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש יתעורר בו אדם לגבר חילים ביתרון הכשר חכמה ושכלו יעופף על פני רקיע הסבות האלקיות · וידעתי גם אני כי יש דבר שיאמר איזה חכם מן החכמים ראה זה חדש הוא ובא להתפאר על המצאתו וחדושו · ואתה דע לך כי שקר הוא דובר כי כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו · וכי תשאלך נפשך לאמר איך לא נשאר ממנו רושם ניכר כי קרוב אלינו הדבר מאד שהחכמים הראשונים העלו דבריהם על ספ' והניחו יתרם לעולליהם ולבאים אחריהם · והשבות אל לבבך שהיה זה מחמת איזה חרבן והפכת ערים או מהומות מי בקרב מי באש ומי במים ועל דרך מה שכתב ארסטו' בספ' האותו' בנתינת טעם על כיוצא בזה · שמחמתו נתבטל זכרון הראשונים · וגם האחרונים מעותדים לכמו זאת הסבה להשכית מלבוש זכרם וז"א אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים וגו' · ואל תעלם אזנך משמוע את אשר הורגלתי לפרש בקצת הפסוקים הנז' וזה כי היה דעת אירקליטו פילוסוף קדמון שא"א לגמור אומר בדברים המוחשים על אמתתם אלא כפי מה שידומה וכפי הראות בלבד באמרו כי הכל הולך במרוצה קלה תמידית ולא נוכל לומר על שום דבר כי הוא זה כי תעיף עיניך בו ואיננו הדבר שהוא בעצמו · וברור מלל כי א"א להראו' דבר אחד בעצמו פעמים עד שגברה סברתו שאי אפשר להורות על שום דבר באמצעות הדבור ועל כן היה מורה הדברים על ידי הרמיזה להם באצבע בחשבו שתנועת האצבע היא מהירה יותר מהונאת שלין בדבור והיה לבו נוקפו שאם בא להורות בדבורו על דבר מה · שעדנו מדבר בו היה אותו דבר עובר ומשתנה לטבע אחר קודם שיכלה הדבור על אודותיו · והמשיל הענין לנהר שמימיו נגרים תמיד בתנועה קלה מהירה עד מאד בהמשך קצת הימים לקצת כי כן יקרה לפי דעתו בטבע הדברים ההווים והנפסדים שלא יתקיימו כלל על מצב טבע אחד בעצמו ובכן לא תקום פעמים ואפילו פעם אחת גזרת אומר על אודותם כאמור · זאת מצאתי מתמצית דעת הפילוסוף הנז' לא הוספתי על דבריו · על כן נשאו לבי אותי לחשוב ולומר שאולי אל הדעת הזה כיון שלמה בההבילו ענייני העולם והחכמות האנושיות הלקוחות מהם · כי באמרו כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו

אלא

אלא אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת · רמז למשל הנהר שזכר הפילוסוף
ההוא להורות על מרוצת הענינים הטבעיים והשתנותם מרגע אל רגע · אחר כך הורה
על הנמשל בשפה אחת ודברים אחדים שלים בקנה א׳ עם מאמר הפילוסוף שזכרנו
באמרו כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן
משמוע · והכונה מבוארת · ואולם כמה נאים ומתוקנים דרכיהם של ז׳ החכמות
בהסכימם עם התורה על הדרך אשר זכרנו · יבא המלך ויגיד צדקתו כאמ׳ בסוף ספרו
בקש קהלת למצא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת דברי חכמים כדרבונות וכמסמרו׳
נטועים בעלי אסופו׳ נתנו מרעה אחד ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין
קץ ולהג הרבה יגיעת בשר סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור
וגו׳ · הכונה לומר שבקש קהלת דברי חכמה מחקרית שתחפץ בה נפש המשכיל ובקש
גם כן למצא כתוב בתורת משה ובדברי חכמי ישראל הקודמים יושר דברי אמת ר״ל
שיהיה כל מה שיאמר מעניני החכמה מאומת ומיושר על המחוקה במחוקק במשענותם
כי על דרך זה השכל והדת שני מאורות · ועלתה בידו כי מאזני עיונו ונביעת מקור מי
חכמתו הכל היה מן התורה וכמו שכתב הרמב״ן בהקדמת ביאורו עליה יעויין שם ·
ובכיר מצאה ידו כי דברי חכמים הלא הם כדרבונו׳ כי מכח השרשי׳ שהשרישו בהתחלו׳
שהם יותר מחני הכל יעירו ויעוררו את נפש המעיין עד שתחפוץ ללכת ולהגיע אל מחוז
חפצה וזאת כדרבונו׳ להורות על ההתעוררות · ואמר וכמסמרות נטועים להורו׳ על חוזק
ההתחלות והשרשים אשר הניחו בעלי אסופות כי אספו אל תוכם בכח כל הידיעות
הנמשכו׳ והמסתעפו׳ מהם לדוגמת גרגיר הזרע שזכר החוקר בשני ממה שאחר הטבע
באמרו באו ונחזיק טובה לראשונים · כי ראשית חכמתם שכל טוב לכל הבאים אחריהם
להוסיף להם תבואתה לדמיון אילן גבה קומה אשר טרם יצמח היה בכח גרגיר הזרע
הקטן בכמו׳ ורב באיכו׳ וכו׳ · עכ״ל · ואל תחשוב שהחכמים ההם הניחו הדרבן ומסמרו׳
במקבו׳ חזקו · כי לא מלבם · אבל נתנו מרועה אחד הוא מרע״ה רועה נאמן שעליו
נאמר ומשה היה רועה · על כן מרע״ה חסר להורו׳ על נוטריקון משה רבינו עליו השלום ·
והענין כי הכל נכלל בתורתו התמימה בפי׳ או ברמיזה בתיבו׳ או בגימטריו׳ או בצורת
אותיו׳ וכו׳ וכמו שהאריך הרמב״ן בהקדמתו הנז׳ · ובאמרו ויותר מהמה בני הזהר וגו׳ ·
מלת הזהר היא שם הפעל כמו עשות · והענין לומר דע בני כי הזהר יותר מהחכמים
הראשונים המשכילים בספ׳ תורת אלקים והמרחיבים ביאורו בחבוריהם וזה בהשתדל׳
אדם להוסיף על דבריהם ולפרסם בביאור אחר ביאור · אין זה כי אם עשות ספרים
הרבה אין קץ וכן להג הרבה רוצה לומר הקריאה ברבוי החבורים הלא היא יגיעת
בשר · כי כמו שהעיד הראב״ע מלשון הישמעאלים להג רוצה לומר קריאה והלמ״ד שרשית ·
ואולי מוצא המלה מלשון הגיה כמו להגו׳ והלמ״ד שמושית אלא שסבה שרשית מרוב הרגל
המלה ומקרה הוא קרה לה כמו שקרה למלת תורמין כי התיו איננה עקר׳ ונעשה שרשית
אצל חז״ל וכמו שכתב רבי יונה המדקדק אשר הביאו הראב״ע בפירושו למגלת אסתר על
מלת מתיהדים שלדעת רבי יונה גם היא ככה · והנה שלמה הודיענו כי החכמו׳ האמתיו׳
נכללות בדברי החכמים האלקיים המשמשים ובאים מכח התורה האלקית · והעיד כי

בזמנו היו חבורי החכמות ההם מספיקים · והרחבת ביאור פרשן היתה למעטם בלא הועיל · והורה בחתימת דבריו כי החכמה לאין תמצא אם לא תסכי' עם התורה האלקית וז"א סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור וגו' · והנה לבי תבונה מעין הכונה בדברי עמוס (סי' ז') באמרו כה הראני והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך ויאמר ה' אלי מה אתה רואה עמוס ואומר אנך ויאמר ה' הנני שם אנך בקרב עמי ישראל כי לא אוסיף עוד עבור לו ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו וגו' · ולדעת המפרשים האנך הזה הוא המשקולת שמשערים ומישרים בו את הבנין ואמרו כי מוצא המלה מלשון ערב ואין דומה לה · אמנם שעולה על רוחי היו תהיה שכיון בה דרך רמז לאורייתא נביאים כתובים כמו שנהגו בעלי המסרה לשומה נוטריקון לסימן זה כנודע· ובא להעיר כי הש"ית היה נצב על חומת תורה נביאים וכתובים לראות היש משכיל דורש את אלקים בעיון צודק ומעשה שלם על פי התורה והמצוה והיה משער הכל במשקולת הזה עם ההשתכלות בעניניהם אם תורתם משתמרת בהם בנטיית קו ויושר הדעות וצדקה למשקלת בכשרון המעשה · או אם אולת אדם תסלף דרכו במשפט מעוקל · ומצא כי עברו תורה חלפו חק ושעל כן לא יוסיף עוד עבור ונשמו במות ישחק וגו' · וקרא מסייעני כי להיות ההוראה לקוחה משם אנך באמור לא הספיק לו מה שהראהו צורת המשקולת עד ששאלהו מה הוא רואה · ומלת רוח הקדש על לשונו לקרא לו שם אנך גם כי היה קרוב אליו הדבר מאד בפיו ובלשונו לקרותו משקלת כלשון הנביא ישעיהו באמרו וצדקה למשקלת אלא שהכל מתוקן לשער הוראת הכונה שזכרנו מהיות התורה האלקית מדה ישרה משוערת מחכמתו ית' בה ישוערו כל החכמות והמדות אשר בהיותן בלתי מסכימות עמה הכל המה מעשה תעתועים · וכנגד יאמר כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מי' חיים לחצוב להם בורות בורות נשברים אשר לא יכילו המים (ירמיה ב') רמז לחכיבת החכמו' המזוייפות אשר לא יכילו מי התורה להתנגדם אליה בכמה פנות ועקרים ראשיים · וכהפך הוא בהסכימם עמה כפי ישרן ואמתתן כאמור · כי או נשא על שפתינו מאמר חז"ל בערובין פ' בכל מערבין תן חלק לשבעה וגם לשמנה · שבעה אלו ז' ימי בראשית (רמז אל החכמות המתשוטטות על אמתת טבעי הנבראים) שמונה אלו ח' ימי מלה רמז אל התורה האלקית העולה על גביהן ומשתמשת בהן כמו שזכרנו · והן הן הח' אבוקות של אור שהיה רשב"ג נוטל בידו אחת כשהיה שמח בשמחת בית השואבה וזורקן כלפי מעלה זורק אחת ומקבל אחת ואין אחת נוגעת בחברתה כנפ' שהאליל לרמוז לח' מאורי אור התורה והחכמות שהיה נושא ונותן בהן בחריפות וזריזות ואומנו' יתרה להבדיל בין זו לזו עד שלא היתה נוגעת בחברתה כי היה מציב גבולות לזו תחומה ולזו תחומה בלי שום ערוב מנושא לנושא והוא תנאי הכרחי להקפת החכמות והבחנתם בשלמות זכר לדבר הבדלה בחונן הדעת · וכן כתב בעל דרך אמונה בשער ד' · אשרי שמכחה ויגיע ייעוד ישעיהו על השבת ז' החכמות לאיתנן וברית שלומם עם התורה הא'קית לא תמוט להבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך באמרו והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתי' כאור שבעת הימים כי הלבנה רמז של החכמו' הראויו לקבל אורה מן התורה האלקית שכמשלה לשמש במזמור השמי' מספרים

כבוד אל · כי אחרי הזכירו סגולות השמש ותועלותיו · העריך כנגדו ערך התורה באמ' תורת ה' תמימה להורות על הפלגת שלמותה · והכונה לומר כי לעתיד לבא יתרבה האור בז' החכמות ויהיה תוספת אור גדול ועצום בתורה האלקית המתפשטת על ז' החכמות הרמוזות בז' ימי בראשית כמו שקדם כי אז יתגלו סודותיה ליראי ה' ולחושבי שמו · וכשי' פא' כפל הייעד במלות ש"ג נ כאמרו העניים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמא נשתה אני ה' אענם אלקי ישראל לא אעזבם אפתח על שפיים נהרות בתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדיו למען יראו וידעו וישימו וישכילו יחדיו כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה · כי מדבר וערבה וארץ ציה · רמז לשכלותנו · והנהרות והמעינות רמז לשפע התורה והחכמה האלקית · וז' מיני העצים רמז לז' החכמו' מנוקות מכל פסולת · וזכר ד' לענמן כאמרו אתן במדבר ארז וגו' וג' כפני ענמן כאמרו אשי' בערבה ברוש וגו' · כי כן הז' חכמות נחלקות לד' הלמודיות שהיא תשבורת הנדסה תכונה מוסיקה והן הנקראות אצלן קוודריביאו מהחכמות · ולג' הנמשכות זו אחר זו והן מדיבית טבעית ופילוסופיא ראשונה שנקראת אצלם אלקית · ואמר יחדיו למען נדע כי מגמת פניו לכלל הז' חכמות אף על פי שחלקם לשתי מחלקות · ואמר למען יראו וידעו וישימו וישכילו יחדיו לתת טעם על נורך הז' חכמות כי אמנם הוא למען יעלו בסולם המושכלות על סדר ותהיה השכלתם שלמה וברורה · על כן אמר למען יראו בחוש אשר ממנו תונאות הידיעה במוזכר למעלה · ואחר כך ידעו הז' חכמות שזכרנו · וישימו לב על הבנת התורה בשלמות כאמרו שימו לבבכם לכל הדברים וישכילו ההשגות העליונות והסודות הנפונו' שרמז למעלה · כי את זה לעומת זה עשה האלקים להשלמת עיונו של אדם במעולה שבשכלים וזה יחדיו להורות על קשורם · וסמך לזה כי יד ה' עשתה זאת כי כל מעשהו שלם בתכלית השלמות ויש לאל ידו · וקדוש ישראל בראה וחפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר · או אמר ידעו על הלמודיות אשר יודעו בידיעה מופתית · וישימו על יתר החכמות · וישכילו על התורה וסודותיה · כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' כמים מכסים על ים :

הדרוש החמשה עשר

האדם עץ השדה לחג הסוכות

כלל הדרוש ידמה אדם וישוה לאילן שענף שרשו למעלה והוא המוח שבראש וממנו יניק מזונו וקיומו משל לזרות השפעה שעליונה שיורד על ראש שכלו שעקרו בעליונים וירבי בביאיו להורות על שדמוי הזה וממנו יבא יחס שד' מינים שכלולב עם ד' כתות בני אדם שכמשלים לעצי השדה ויתגלגל אליו ענין כסוך שמים של חג וענין שסוכה עם פרטי דינים ושכל ישכים אל שדמוי הנזכר · ושם דרך לעבודת האילן שוה בכלי קדש שעירה ושגיה אלשרכיב בגר אמנו בעץ החיים שוא ה' אלקינו בו נדבק ואותו נעבוד בכל אמצי כח כי הוא חיינו :

ולקחתם

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלקיכם :

בבתרא פ' הספינה אמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקי' מעורו של לויתן שנאמר התמלא בסוכות עורו · זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל שנאמר ובצלצל דגים ראשו · זכה עושין לו צלצל לא זכה עושין לו ענק שנאמר וענקים לגרגרותיך · זכה עושין לו ענק לא זכה עושין לו קמיעא שנאמר ותקשרנו לגרגרותיך והשאר פורשו הב"ה על חומות ירושלם וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו שנאמר והלכו גוים לאורך :

להיות האדם כמשל לעץ השדה ראוי שיקרה לו כמקרה האילן עצמו שיינק על ידי שרשיו מה שראוי אליו למזונו וקיומו · דמיון זה הורגל אצל החכמים חדשים גם ישנים והכתוב עצמו לא זז מחשבו באמרו כי האדם עץ השדה שפירשוהו חז"ל בכיותא (פ"ק דתענית) וכן פירשו רשב"י בזהר שופטים לאפיקי מרשי' שפירשו בתמיהא עיין עליו · כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף (איוב י"ד) שדרשוהו חז"ל בכ"ל אם יאמר עליו כורת הברית ועוד יחליף מנות ומעשים טובים · והאילן נמשך אחר דמיון זה באמרו רע עלי המעשה ואין מנחם ממלאכת ה' בסובה כמבוה וכמם · אחרזים נטעו באשכנע אלקים כי יעלה הכורת עליהם · אפס כי אין שרשי האילן הזה המרכב עם שרשי האילן הצומח במצב אחד בשוה · כי כהפוך הוא · ועל כן המשיל החוקר את האדם לאילן הפוך ששרשיו למעלה · כי כמו שכתב בשני מספר הנפש יחס השרשים לנטיעות הוא יחס הראש לאדם · כי כשם שהשרשים שואבים הלחות מן הארץ וממשיכי' אותו לכל חלקי הנטיעה לזון אותה ולפרנסה · כן ראש האדם אצל לקיחת המזון הנאות אליו · ואולם לא על המזון החמרי לבדו שנלקח כפה יבחן ענין הדמיון הלז · כי ראוי גם כן לבחון בענינו דבר מעולה וחשוב ממנו הוא המזון הרוחני שושפע על שכלו המגיע על חדרי המוח וממנו אל שאר הכחות · ומה שהיה האדם על זה התאר נצב הקומה וראשו למעלה מורה כפי זה הדמיון על היותו מטע ה' להתפאר ויסודו בעליונים · ועם היות הדמיון הזה מהאדם אל האילן מצטייר יפה בשומנו ראש האדם במדרגת השרש וזרועותיו ורגליו במדרגת הענפי' המשתרגים · עוד יושלם החקוי מכל צד בציירנו המוח במדרגת השרש והגידים הנמשכים ממנו ומלכלכים ומסתעפים בכל הגוף במדרגת הענפים · והשערות שבראש יהיו דוגמת החוטים הדקים היוצאים מן השרשים אילך ואילך לאחוז פני הקרקע שהם נטועים בו · ולפי דמיון זה יצא לנו טעם נכון לענינו של נזיר עם ביאור מה שכתוב אבלו כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר לה' קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו · כי להיות יחס השער לאדם יחס חוטי השרש לאילן כמו שזכרנו והנודר הזה בא להסתלק מעניני העולם ולהתדבק בעליונים ולהשריש שרשיו במקום נאמן שיהיו דעותיו ועבודתו נטועות במקום קדוש לא יסורו ממנו · על כן אמר כל ימי נדר נזרו לפרוש מעניני העולם תער לא יעבור על

ראשו להעביר טוב מחשבתו הטהורה שהושפעה עליו ויומשך בזה עד מלאת הימים אשר יזיר לה׳ ר״ל עד אשר יגיע אל קנין הדבקות בעליונים שאז קדוש יהיה כשיגדל פרע שער ראשו שיהיו שרשיו מרובים עד שאפילו כל רוחות הבלי העולם נושבות אין מזיזין אותו ממקום קדושתו ׃ ואפשר שאליו היה נושא דוד את נפשו באמרו אשרי האיש וגו׳ והיה כעץ שתול על פלגי מים רמז אל המים העליונים והפרי הוא שלמות עיון התורה שזכר למעלה ׃ ועלהו רמז אל שלמות המדות המכוונות אבל רז״ל בשם דרך ארץ ׃ וכל אשר יעשה יצליח רמז למעשה המצות התוריות והצדיק יסכו בשלשתן והרשע ריק מכלן כמ״ש כי אם כמוץ וגו׳ ׃ וזהו שסכינו כל שיסנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר והחוט המשולש וגו׳ וכל מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב ׃ כי מקרא רמז למעשה המצות שהפסוקי׳ כפשטן מורים עליהם ׃ משנה רמז לעיון התורה ׃ דרך ארץ כמשמעו ׃ ומה יקר מה שכתב בעל העקידה על ויטע ה׳ אלהים גן בעדן ׃ כי מלבד פשוטו ירמוז העדן אל השכל העליון הכולל ׃ והגן ירמוז אל השכל הזה המושפע וכאלו מאותו העדן השופע עליו תמיד כי על כן יאמר שהוא נטוע בו ויך שרשיו למעלה ראש כעץ שתול במקום טהרה וקדושה ׃ ושזהו ענין כל הנטעים והגנים והפרדסים אשר דברו בהם הכתובים ובפרט בשיר השירים גן נעול אחותי כלה׳ שלחיך פרדס רמונים ׃ באתי לגני אחותי כלה ׃ ולא לחנם היה תרעומת הנביא כטעתם כל שורשו אף כל נטעו ׃ ומה שזכר דוד בקללת דואג ושרשך מארץ חיים כי הארץ השלם הוא הגן הנטוע והנשרש בעדן בלי ספק ׃ ע״כ מדבריו ׃ ועוד רבו כמו רבו פסוקי׳ מורים על כונתנו מכללם מה שאמ׳ המשורר צדיק כתמר יפרח כארז וגו׳ ׃ וא״ת והלא יש צדיקי׳ שמגיע אליהם כמעשה הרשעים ׃ דע כי כשהם שתולים בבית ה׳ בשלמות שראשם אשר הוא שרשם נטוע בעליונים שהוא בית ה׳ ופתוח אלי מי השפעתו ׃ אז בחצרות אלקינו יפריחו רוצה לומר הענפים היוצאי׳ אל החצר החיצונה שהוא העולם הזה ועל כן יתחייב שעוד ינובון בשיבה בעת הפטירה ׃ ועל הסדר שתולה זו בשלמות יקרה מה שנראה צדיק ורע לו בעולם הזה וז״א להגיד כי ישר ה׳ וגו׳ ׃ וכבר פירש המאירי מה שאמר איוב שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי שבעשה באומ׳ היה ראוי להיות יחסי בעולמי יתם האילן אשר על יובל ישלח שרשיו ומטל שמיא ענפיה יצטבע כי יקרא אל שמים מעל ואל הארץ וכלם יענו את שלומו וזהו שרשי פתוח אלי מים ר״ל אל מי השפע העליון כי ראש האדם הוא שרשו באמת ׃ וטל ילין בקצירי ר״ל הצלחות העולם הזה ברכות תהום רובצת תחת כי זרועות האדם ורגליו הם בדמות ענפי האילן ׃ ע״כ ׃ ועל זה הרמוז אמר בלדד על הרשע מתחת שרשיו ייבשו וממעל ימל קצירו להורו׳ שהוא שנוי למעלה ולמטה׃ גם לא פסק הרמוז הזה מעל שלחן מלכי רבנן דאמר רבי אלעזר בן צדוק (סוף פק׳ דקדושין) למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כלו עומד במקום טהרה וכו׳ ׃ ולא אכחד אמרי קדוש הוא רשב״י שביאר פ׳ כי תצור אל עיר על המאמר דמיון זה שהם דברי הש״י למשחית הבא לציר לעשות דין ברשעים וז״א כי תצור אל עיר בשביל רוב עונותיהם אני מצוה לך על בני ביתי לא תשחית את עצה דא ת״ח דאיהו כמתא דאיהו אילנא דחיי אילנא דיהיב

איכין. ועוד עשהו מלשון עצה להיותו מיעץ לבני העיר להסתלק מן הדין ע״י תשובתם. לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן לכרות אותו עם שאר בני העיר כי ממנו תאכל ותהנה השכינה שעיוס שחרב בה״מ ובטלו הקרבנות אין לו להקב״ה אלא דברי תורה שמתחדשים מפי ת״ח הנז׳. ואותו לא תכרות השמר לך שלא תקרב אליו. כי האדם עץ השדה דא איקרי אדם דאשתמודע עלא ותתא עץ השדה אילנא רברבא ותקיף. דההוא שדה אשר ברכו ה׳ דא סמיך עליה אילנא דאשתמודע להווא שדה תדיר. לבא מפניך במצור חוזר למה שאמר לא תשחית את עצה שהוא הנותן להם עצה ומכין להם כלי זיין לבא מפניך במצור על ידי התשובה. וענין אמרו לבא מפניך במצור ר״ל לבא לפני ולעלו׳ מפניך ומיראתך במצור במקום שעליונים ותחתונים אינן יכולים לעמוד שיא מדרגת בעלי תשובה ובשביל עצה זו שמקבלים ממנו אני מכפר להם זכאין איכון דקא משתדלי באורייתא איכון דמשתדלי באורייתא איכון אילנין רברבין בהאי עלמא וכו׳. ואחר כל זאת מי הוא זה ואי זה הוא אשר לבבו יפנה היום מהאמין כי ד׳ מינים שבלולב מורים על ד׳ כתות בני אדם הנמשלים לעצי השדה הנחלקים כלם חלוקה הכרחית לד׳ מינים לענין טעמם וריחם כאז״ל בויקרא רבה פרי עץ הדר אלו ישראל. מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח. כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובי׳. כפות תמרים אלו ישראל. מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וענף עץ עבות אלו ישראל. מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם. כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובי׳ ואין בהן מצות. וערבי נחל אלו ישראל. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב״ה עושה לאבדן א״א אלא אמר הקב״ה יקשרו כלם אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו. כלל הכונה לומר שיבאו כלם בהללו״ית ולבקש ממנו רחמים שימפיע עליהם שפע שבע רצון להשביע נפש שוקקה וגשם נדבות יניף אלקים על כנר מטעיו להולידו ולהצמיחו. הוא הנרמז בענין נסוך המים שנתיחד לזה החג כאז״ל פ׳ לולב וערבה תניא רבי יהודה בן בתירא אומר נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ״ם יו״ד מ״ם הרי כאן מים מכאן רמז לנסוך המים מן התורה. ועל שאיבת מים של נסוך זה היו עושים שמחה גדולה נקראת שמחת בית השואבה כמוזכר בפרק החליל. ואמרו שנקראת כן על שם ששואבין רוח הקדש. כי אמנם המים רומזים להשפעה כאמרו אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה. ונזכרו שם ד׳ לשונות כנגד הד׳ כתות של בני אדם הנזכרים ומריח מי׳ אלו הרוחניים יפריחו עצי עדן הללו אשר זכרנו. גם מה שאז״ל פ״ק דר״ה נסכו לפני מי׳ בחג כדי שאברך לכם גשמי שנה ירמוז להשפעה הזאת כענין אמרו גשם נדבות תניף אלקים וגו׳ שפירושו אבלי גשם נדבות שהיא ההשפעה העליונה תניף מלשון חז״ל הכל הולך אחר הנוף. והכונה לומר שהגשם וההשפעה הנז׳ תניף ותצמיח ותגדל עקרה ונופה של נחלתך אתה אלקים. ונלאה אתה כוננתה ר״ל הנחלה הזאת כשהיא נלאה ועיפה ונמאה להשפעתך כענין ונלאו מצרים לשתות מי׳ מן היאור. מי׳ קרים על נפש עיפה. אתה

כוככתה להשביע נפש שוקקה להולידה ולהצמיחה׃ וכבר ידעת מאמר הראב״ע כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו וכ קבהו והוא עצמו תפש שמן כלשון נקבה כפירושו על שמן תורק עם היותו עקר שמושו כלשון זכר׃ והנה מקום אתנו לעשות כן בשם גשם כי למה נגרע ? ואולי להיות בסוך המים בחג רומז לענין רוחני שופע עלינו׃ סתם הכתוב עניכו׃ וכתב הר״מבם בפי׳ המשנה פ׳ לולב וערבה על אמרו בסוך המים כיצד וכו׳ וז״ל נסוך המים בחג הלכה למשה מסיני ויש לו רמזים נסתרים בתורה׃ ע״כ׃ והנה ד׳ נהרי עדן יורו על ד׳ מיני השפעות נמשכות על ארבעת הכתות הנרמזות בד׳ המינים שבלולב כמו שקדם ושמותיהם יוכיחו׃ א׳ פישון על השפעת מי שיש בו תורה ולא מעשים מלשון ויגאתם ופשתם כעגלי מרבק ופשו פרשיו שתורתו מרובה׃ אשר שם זהב העיון׃ ב׳ גיחון על מי שאין בו לא תורה ולא מעשים מלשון הולך על גחון׃ ג׳ חדקל על מי שיש בו תורה ומעשים חד בעיון קל במעשה הוא ההולך קדמת אשור כי ראוי הוא למדרגה עליונה באושר׃ ד׳ פרת על מי שיש בו מעשה ואין בו תורה מלשון פרו ורבו שמעשיו פרים ורבים׃ גם במצו׳ הסוכה בכלל מעין הוראה זו כי כנא מק׳רו׳בתיכו ארזים לישב בסוכה העשוים מן הצמחים תחת אויר השמים להורות על היותנו חוסים בצל שדי ומביגים עצמנו לקבל השפע העליון ולשאוב מי׳מן הברכה העליונה לצורך צמיחתו וגדולו של אילן זה השכלי׃ ונכללו בדין הסוכה ג׳ תנאים הכרחיים להכשרה׃ א׳ שתהא מסוככת בדבר שגדולו מן הארץ׃ ב׳ שיהא תלוש מן הארץ׃ ג׳ שלא יהיה מקבל טומאה׃ כלם מורים על האדם שהוא דומה לאילן הגדל בארץ והמבוקש ממנו שיהיה נתלש ומסולק מעניני הארץ האובדים וכלים ושלא יקבל טומאה מההשתקעות בהם׃ ובכל זאת לא נחטא בשפתינו להוציא מקרא מידי פשוטו בטעם המצוה באמרו כי בסוכו׳ הושבתי את בני ישראל וגו׳׃ גם קבלת חז״ל נקבל מהוראת הסוכה על ז׳ ענני כבוד שסבבו את אבותינו במדבר ורמז אליה הכתוב באמרו יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו׃ רוצה לומר כמו שנבר אישון עינו של אדם ביצירתו שסבב אותו בז׳ כתנות עור להצילו מן ההזק שהיה מעותד אליו לחלשתו׃ כך שומר ישראל כנרם במדבר על ידי ז׳ ענני כבוד שהעמיד סביבם כדי שלא יוזקו עם היותם מוכנים שם לכך׃ ואחר שהמשכנו הדברים בנתינת טעם לסוכה ולולב ונסוך המים שהם דברים מיוחדים לזה החג כאמור׃ לא אחדל מלתת טוב טעם דרך פשט להתמעטות הפרים בקרבנות שגם הוא מיוחד אליו בפרט׃ וזה כי ביום הראשון היו מקריבי׳ י״ג פרים ובשני י״ב וכן כלם הליך וחסור עד יום ז׳ והכל מגיע למספר שבעי׳ פרים׃ להורות כי משיגיע האדם להיות בן י״ג שנה שאז מתחיל הזמן הראשון לחשבון עונות ראוי שישיב אל לבו כי השנים הולכים ומתמעטים מידי שנה בשנה עד הגיע תור השבעים שהם ימי שנות האדם אבל הנהוג ולא יתכן לומר איש פלוני יש לו שנים כך וכך כי השנים ההם אינן לו שכבר חלפו למו ואין בידו טובו׃ ובכן יעלם בידנו מכלל הד׳ הדברים המיוחדים לחג הסוכות הוראה ולמוד מועיל להעיר אותנו לצאת מצל קורות בתינו ארזים לישב בסוכה תחת השמים לחסות תחת כנפיו ית׳ ולהכין עצמנו לקבל השפעת גשם נדבות יניף אלקים להשקות את אילנות הגן הרמוזים בד׳ המינים שבלולב למען יפריחו מרוח מי השפעת רבונו ית׳ הרמוזים בנסוך המים ובכל זה יתעורר אליו

האדם מתחלת זמנו מידי היותו לאיש בן י"ג שנה שהוא לו יום ראשון לחשבון עונות כנ"ל של מטה ולחשוב כי האדם קצר ימים ושבע רוגז וזמנו הולך ומתמעט עד הגיעו לקצו הבלתי רחוק ממנו כי לפתח ע׳שנה הוא רובץ · ועתה בני אל חי כקום ונתעודד להוסיף תת כח לעבוד עבודת האילן הזה בכלי קדש התורה והמצוה כרמז הכתוב ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה למען יינק וישבע משוד ההשפעה העליונה המורקת עלינו תמיד והמובחר ממנה יקח לו פרש האילן הזה לעצמו ולברכו הוא השכל הנשקף על פני המות שבאדם והשאר ימשיכהו לחלקי הגוף שהם הענפים להשלים הצלחתו בכל מיני האושר וכמאמר המליץ בשם הנפש השכלית על שאר הכחות לכלם חלקתי מכבודי איש לפי אכלו וכנרדי הורי התבשמו וגם שמו בכליהם · ואמר עוד במקום אחר וכל אשר תתיסר דרכי וארוץ להקבר בשפע אמרתי אני בגללו אחיה וגם אתם ייטב לכם בעבורי וחייתם בגללי כי היתה ברכת ה׳ בכל אשר יש לי ויברך אתכם לרגלי וכו׳ עד אמרו כי אם את הטוב לא נקבל מאת האלקים גם לי גם לכם לא יהיה · וכלך בזה אחר עקבות הטבע החכם המוטבע באברים ליקח מהמזון המובל אליהם כדי צרכם תחלה ואחר כך ממשיכים את השאר אל האברים הקרובי׳ ראשון ראשון קודם מדיכא דכר מגרא וכשמור חקות שמים כדבר המליץ אכל בראש בתבונה בתבונה לא ידעה בלתו אשר דרך שבוכם ולכתם לעשות מלאכתם הוחן להם מן הטוב שיעור רחב ידים כיד אלקיהם הטובה אשר כן יסד וישבעו ויותירו כדבר ה׳ יוקח להם מיטב השפע לתתם יושבים ראשונה במלכות וכל מלאכה נמבזה וכמה השליכו ארצה ותבל ובניה יחיו בנותר · ונשיב אל לבנו כי הנכבדת שבעבודות האילן הזה היא להרכיב ממנו ויאחור בעץ החיים הוא הבורא ית׳ לדבקה בו כפי יכלתנו · וכמו שרמזו חז"ל בדמותם את הצדיק לתמר · מה התמרה הזו יש לה תאוה כך הצדיקים יש להם תאוה ומה היא תאותם הקב"ה שנאמר קוה קויתי ה׳ וגו׳ · ואמרו בתנחומא מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן ולא היתה עושה פירות עבר אדם אחד אמר הרכבה נופה זו מיריחו כיון שהרכיבו אותה עשתה פירות · ע"כ · ובכן יחס הד׳ מינים שבלולב יצדק אצלו ית׳ שהוא עץ החיים למחזיקים בו כדרך שצדק יחסם אצל האדם שהוא כמשל באילן כאשר דברנו וכמו שדרז"ל בויקרא רבה פרי עץ הדר זה הקב"ה שכתוב בו הוד והדר לבשת · כפות תמרים זה הקב"ה שכתוב בו צדיק כתמר יפרח · וענף עץ עבות זה הקב"ה דכתיב והוא עומד בין ההדסים · וערבי נחל זה הקב"ה דכתיב ביה סולו לרוכב בערבות ביה שמו · כי אמנם בהתחבר זה לזה והתרכבם יחד כמעט ישובו שניהם למדרגת יחס אחד באופן מה וכמו שדרשו פרי עץ הדר אלו ישראל יצדק גם כן לומר פרי עץ הדר זה הקב"ה וכו׳ · ועל ידי הדבקות הלז נזכה כלנו עם ד׳ כתותינו הנרמזות בד׳ מיני הלולב כמדובר אל ההצלחה העתידה איש לפי אכלו כהוראת מאמרנו המוצב ראשונה בהזכירו חלוף מדרגות האושר כפי חלוף הזוכים סוכה · צלצל · ענק · קמיעא · כי אמנם חלוף המדרגות במשיגים הוא מפורש בכתוב ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים · ירצה כמו שקרקעית הים הוא בלתי שוה כי במקומות ממנה חריץ קטן או גדול או תל או גבשושית ואיכן מכילים המים כשוה אלא כפי בית קבולם · כן יהיה הענין בדעה שתושפע על יושבי הארץ כפי הכנתם לא

בשווי מדה אחת קנה אחד · וכן בעל המאמר הנז' שם חלוק בין המשיגים המאושרים כי סוכה שהיא חופפת ומקפת תורה על מי שהוא מוקף בהצלחה מכל צד · וצלצל שהיא סוכה בלא דפנות תורה על מדרגה למטה מן הראשונה · וכן הענק יורה על מדרגה נגרעת מערך הראשונה · וקמיעא שהוא דבר מועט שקושרו לתלות בצוארו כמין קמיעא לשמרו מן המזיקין יורה על מדרגה התחתונה מכלן · והלויתן הוא רמז אל התורה שעליה נאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך דא"ל איך הוכיח על הענק מן הכתוב ההוא שאינו מענין הלויתן כשאר הכתובים שהביא והנה התורה נקראת כן הן מצד היותה מחברת שכלנו ומדבקתו בעליונים על ידי הדבקת הייחוד בעץ החיים כמו שזכרנו · והן מצד היותה מלוה אותנו בגרות הגלות בארץ נכריה להציל נפשנו ולהחיותנו לפליטה גדולה · ועוד הלויתן רבה בו עוד הגוילים שהתורה נכתבת בהם · ובמליצה זו כיון לאדרגו' ההצלחה בהשגת סודות התורה הכתובה על הגוילים של עור · ובא זה על דרך מה שכתב בעל העקידה על ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם שהוא רומז לתורה האלקית שהיא נכתבת על גוילים של עור ושלזה היה כתוב בתורתו של רבי מאיר כתנות אור ע"ד כי נר מצוה ותורה אור וגם אנקלוס תרגם לבושין דיקר כי באמת בעור זה נראה אור וכבוד לכסות מערומינו ולאסף חרפתנו ולהלבישנו שני עם עדנים · ויהיה אמרו וילבישם על דרך ורוח לבשה את עמשאי והוא התעצמות הרוח והתלבשו · עכ"ל מדבריו · והראיה שהביא מפסוק והלכו גוים לאורך מראה פנים לפירושנו כי הכונה לעור הגוילי' שהתורה נכתבת בהם וכמו שהיה כתוב בתורתו של ר"מ כתנות אור במקום כתנות עור כאמור · אל הד' כתות הנז' רמז הנביא ישעיה באמרו (סי' מ"ד) ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו כה אמר ה' עושך ויוצרך מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב וישורון בחרתי בו הרי קראם בד' לשונות יעקב עבדי · וישראל · ועבדי יעקב · וישורון · לרמוז אל ד' כתותיהם · ואחר כך אמר כי אצוק מי' על צמא על מי שאין בו תורה ויש בו מעשים טובים והם צמאים לשמוע כלמודים · ונוזלים על יבשה על מי שבנפשו יבשה אין כל לא תורה ולא מעשים טובים · אצוק רוחי על זרעך שיצוק רוח טהרה ויראת ה' על מי שאין בו מעשים טובים אף על פי שיש בו תורה · וברכתי על צאצאיך על מי שיש בו תורה ומעשים טובים כי יתוסף שלמותם וז"א וברכתי שענינו תוספת טובה · אחר כך המשילם לאלה הד' ענים במדרגותיהם באמרו וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה · ר"ל שיצמחו כל כתות אומתנו בין עובדי כוכבים ומזלו' שנאמר עליהם כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה כערבים וגו' הגדלים על כל עשבי השדה וצמחיו · כי על מי שיש בו תורה ומעשים טובים עד שיהיו כל חקוויו ורשמיו בו ית' אמר זה יאמר לה' אני · ועל מי שאין בו לא תורה ולא מעשים טובים אמר וזה יקרא בשם יעקב כי שם יעקב יתפ' כנודע · ועל מי שיש בו מעשים טובים ואין בו תורה אמר וזה יכתוב ידו לה' שימלא את ידו בשלמות המעשה ועל מי שיש בו תורה ולא מעשים טובים אמר ובשם ישראל יכנה · והכלל כי כלם יחד יעלו אל מדרגת ההצלחה בפי בית קבולם כאמו' · כל מה שאמרנו כרמז בנושא שבנעשה כאומר ולקחתם לכם

ביום

ביום הראשון לחשבון עונות מאז הייתם לאנשים בני י"ב שנה · אתם המשולים לפרי עץ הדר וגו' לארבעת מדרגותיהם כאמור · ותעשו כלכם אגודה אחת לבקש ממנו ית' להריק על אילנותיכם ברכה מן המקור העליון וגשם נדבות יניף להולידכם ולהצמיחכם בכל טוב · ושמחתם לפני ה' אלקיכם כי תשאבו ממנו רוח הקדש כשמחת בית השואבה ותחת כנפיו תחסו ובכל שדי תתלוננו ויתקיים בנו מאמר ישעיהו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס שבני אדם הכמשלו' לנטיעו' יעלו מעלה מעלה במדרגות הטוב והשלמות · ומאמר (יחזקאל סי' י"ז) וידעו כל עצי השדה כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש אני ה' דברתי ועשיתי :

דרוש ששה עשר

* שיר חנוכת בית ועד לחכמים *

כלל הדרוש ידבר בשבח המיסדים את בית הישיבה מקדש כוננו ידיהם לתורה ולתעודה על ידי חלוק ג' מדרגות · ראש ישיבה · שוכי שלכות · ובעלי תריסין · ועליהם תסוכיכם מלותיו לסלל אחד :

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם : לעברך בברית ה' אלקיך · למען הקים אותך היום לו לעם וגו' :

פעל פעלו פרי קדש להלל אחד · הם כשואי העדה אנשי השם אשר סדרו ישיבה זו שהי הנכבדת מקדש ה' כוננו ידיהם · כי אמנם קיימו בזה מה שנכלל בצוויו ית' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו · שפס סדר לו תחלה לעשות משכן כפי תבנית העולם כלו שעמד משה על אמתת ענינו כמו שהעיד הכתוב עליו בכל ביתי נאמן הוא · על דרך ביאור המורה (פ' כ"ד) מן הראשון · כלומר שהוא הבין מציאו' עולמי כלו הבנה אמתית קיימת · והלא כה דברו ית' אל משה ועשו לי מקדש וגו' ותהא עשייתו כתבנית העולם כלו אשר הראית לדעת · והנה כי כן יבא ענינו אל המציאות כי כחלק המשכן גם המקדש לג' חלקים · חצר · אהל מועד · וקדש קדשים · עזרה · היכל · ודביר · מתיחסים לג' חלקי העולם בכלל · עליון · אמצעי · ותחתון · כאוזכר אצל המפרשים · עם יחסים אחרים שאין כאן מקום לספור ענינם · אחרי כן באמרו וכן תעשו רמז לו על מקדש אחר מתיחס אל הראשון וממלא חסרונו בעת חרבנו · הוא המקדש שענינו תלוי בשלמו' עצמנו הן בבחינת האיש בעצמו הן בבחינת התחברו לזולתו בשבת תחכמוני · כי בהשלים האדם את עצמו בג' חלקי נפשו · נפש · רוח · ונשמה · הנשואים בג' חלקי גופו הנקראי' אצל החכר (כד' סי' כ"ה) עולם הטבע עולם החיות ועולם הדבור · היינו עולם הטבע מן הקרום החולק ולמטה שפס משכן הכבד והחלק ההוא מתיחס אל העולם התחתון ·

ועולם

ועולם החיות מן הקרום שחולק ולמעלה ששם מושכו של לב וחלק ההוא מתיחס לעולם האמצעי · ועולם הדבור מן הצואר ולמעלה ששם משכנו של מוח והחלק ההוא מתיחס לעולם העליון · וכמו שביאר שם החבר · כעת יאמר שבנה כעצמו מקדש ה' ועשה עצמו מעון לשכינה כדבר החבר עצמו בג' סי' ס"ה · זכרו הרמב"ן בפ' ראה · וכל שכן בהקים ישיבה לתלמוד תורה על מתכונתה עם חלוק הג' מדרגות הכהונות · ראש ישיבה · שוכני הלכות · ובעלי תריסין · שמתעסקים שם בתורת ה' הכלולה מתורה נביאים וכתובים · ומקרא משנה וגמרא כמנא המשכן מוקם על מכונו ראוי שתחול עליו שכינה כדברי רב חסדא פ"ק דברכות מ"ד אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב · אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד · ולזה יוסד חז"ל שבועות פ' ידיעת הטומאה וכן תעשו לדורות · והרי זו שלשלת גדולה ששנו חכמים בלשון המשנה · חמשה קנינים שקנה הקב"ה בעולמו · תורה קנין א' שמים וארץ קנין א' · אברהם קנין א' · ישראל קנין א' · בית המקדש קנין א' · הורו על יחס המקדש עם מעשה שמים וארץ ויחס האדם השלם הרמוז באברהם שהוא בנין אב לכל השלמים עם שניהם · ויחס הישיבה המסודרת לתת הרמוזה בתורה ויחס ישראל לשלשת מדרגותיו כהנים לוים וישראלים עם כלם · עם זאת ישובחו ידידים אשר בוננו השער הזה המצויין לתורה ולתעודה · כי לדוגמת בצלאל ראש האומנים במלאכת המשכן ידעו לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ (פ' הרואה בברכות יחד אותיות הקדש הלא הם בעלי התורה שבבנית מקבוצם החברה הזאת המצויין ומתיחסת למעשה שמים וארץ כמו מקדש · לבד זה מצאתי חסרון יוכל להמנות בפעולתם הלזו · והוא כי במנוי הראש לא שמרו היחס הנאות וכאלו יצרו גוף א' גויתו כגוית הענק וראשו כראש הננס · ואולם היה להם להזהר מאד לבלתי חלל משו' גר פעולתם הנכבדת להגלו' נבלות כי כפי עוצם חשיבותו של דבר הוא מעותד אל ההפסד אפילו לסבה מועטת · וכאמר קהלת (סי' ט') זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט · ירצה כי כמו שזבובי מות עם קלות הפסדם יספיקו להבאיש ולהביע שמן רוקח מגדר רוב חשיבותו של שמן · כן סכלות מעט יספיק לחלל יפעתו של אדם היקר מחכמה ומכבוד · ולהורות יפה על הכונה כי מחשיבות השמן קרה זה ההפסד יותר ממה שקרה מגדר הזבובים הנבזים · נקט ליגנא דמשתמע שהשמן רוקח הוא המבאיש והמביע את הזבובים הואיל ומגדר רוב חשיבותו של שמן קרה לו ההפסד מן הזבובים ההם כי זולת זה לא היו ראוים לכך מרוב חלשת ענינם · ומדוע אם כן לא היתה אזהרה זו נכח פניהם לבלתי יחטאו להבאיש ולהביע שמן רוקח זה על ידי בחירת הזבוב הלז · אמנם כשנשכילה בדרך תמים שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם של צדיקים (כבפ"ק דגטין) והבא לטהר מסייעים אותו כאז"ל (פ' אמר להם הממונה) בגזור אומר כי הכל נעשה במלאכת מחשבת וכהסכמת כל של מעלה דאפילו ריש גרגיתא (פי' הממונה על אותם החופרים חפירות למלאת מי' כדי להשקות בהן השדות) מן שמיא מוקמי ליה (כבפ' הרואה) ויפה כיונו לבחור מי שאין לו סבה מביאתו להתיהר על המנוי הלז על דרך

אז"ל

אז"ל (יומא פ' כראשונה) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק אין מעמידים פרנס על הצבור אא"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחוריך ׃ ואולם הנה אני בא כי כמשא כבד יכבד הדבר הזה ממני כי בכבר הרגשתי מדרגה זו בעצמי ככנפי הנמלה וכאבוקה ביד העור שגיהם להוסיף מעמס לבעליהן לא לעזר ולא להועיל ׃ כמאמר המליץ ׃ והרי אני כחולם חלום שזכר כאמרו ׃ ומה יתרון מולך בחזיון לילה וכחזקתו וגובה לבו יעור והנה חלום ׃ או כמראה יתודע ויתחכם אליו ויאספו עדרי בעלי אסופות ׃ והקיץ וריקה נפשו ׃ הן אמת רבו כמו רבו שרעפי בקרבי והייתי משתומם כאיש נדהם ׃ לולי תוחלתי לכם רזני כי באור פניכם תרהיבוני בנפשי עוז בי אמנם (כדבר הרלב"ג בהפ' המלחמות מאמר ב' פ"ו) כבר ימנא האדם מוכן לאמר בדבר דבר כפי מה שראוי באשר הוא בפני החכמים מאשר הוא בעת אשר אינו עמהם וכו' ׃ ויסכים לזה רב דאמר (פ"ק דערובין) האי דמחדדנא מחברי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה ואלו חזיתיה מקמיה מחדדנא טפי ׃ ועל כיוצא בו נאמר והיו עיניך רואות את מוריך ׃ וכבר מצאתי לאפלטון בספרו הנקרא טיאנים שא' מאוהבי סוקראטי רבו ׃ היה מעיד בעצמו נאמנה כי כל עת היותו עם סוקראטי היה מרגיש בעצמו תועלת נמרץ במושכלות עם היותו בלתי למד ממנו וזה בהיותו עמו בבית א' וכל שכן בחלק מיוחד מן הבית ההוא וכל שכן בהיותו מסתכל בו עודנו מדבר דבר מה ׃ ובאופן יותר נפלא בהיותו יושב אצלו ונוגע בו ׃ ועתה על זאת אני בוטח להתחיל הדבור במתוחם לעניננו וראשית דרכי אניח ג' תנאים ראוי להתנהג על פיהם בישיבתנו ׃ הא' מהם אצל העיון והב' אצל המעשה והג' אצל התכלית הראוי בכל א' מהם ׃ הא' שיהיה עסקנו בלמוד על אופן מועיל למשכילים וגם למי שאין ידו משגת ׃ הב' שיהיה הלמוד ע"מ לשמור ולעשות וכאז"ל (פ' היה קורא) מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים ׃ הג' שתכלית המעשה יהיה יראת שמים כי הוא המעולה שבתכליות אשר ממנו יקנו כל הפעולות העמדה וקיום ׃ ותכלית העיון יהיה השגת האמת אשר תושג בנקלה בישיבת חברים גם יחד כי מתוך הויכוח יתברר האמת׃ שלשה אלה יוכללו בדברי נעים זמירות ׃ תורת ה' תמימה משיבת נפש (שכוונת תשובה מספקת לספקו' הנפש המשכלת) עדות ה' נאמנה מחכימת פתי (כפי הכנתו לקבל הלמוד) פקודי ה' ישרים משמחי לב על שמירת המצות כחק המשכיל כי ישמחו לבו ושכלו להיותו מכיר ביושרם מתוך ידיעתו בטוב טעמם בשלימות ׃ כי ע"כ קראם אצלו פקודי' להיותם מופקדים אתו בלבו ושכלו בידיעת טעמם כאמור ׃ מצות ה' ברה מאירת עינים על שמירתן בחק הפתי כי יאירו עיניו לבד לדעת מה יעשה ולא ישמחו לבו כי מחסרון ידיעת טעמם לא ירגיש ביושרם ׃ וע"כ נקראו אצלו מצות על דרך מצות אנשים מלומדה ׃ יראת ה' טהורה עומדת לעד ׃ מה שאין כן יתר התכליות המשתנים לסבות רבות ׃ משפטי ה' אמת צדקו יחדו ׃ אמר יחדו כי אמנם צדק ואמת המשפטים האלקיים יושג בנקלה בישיבת חברים גב יחד שישתדלו יחדו על השגתו ׃ ראה כמה הפליג דוד לספר בשבח חברת הישיבה ותועלתה במזמור קל"ג באמרו מה טוב (מצד עצמו) ומה נעים (מצד תועלתו) שבת אחים גם יחד (בני הישיבה) וכנגד שני אלה הגבולים מה

טוב

טוב ומה נעים אמר כשמן הטוב וגו׳ כנגד הראשון · כטל חרמון וגו׳ כנגד השני · כי הטל יורה בכתו׳ על המועיל כאמ׳ תז״ל כטל אמרתי וגו׳ ובסוף הושע אהיה כטל לישרא׳ יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון · ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון · והנה ראשונה המשיל הישיבה לנ״ף קדוש כאהרן קדוש ה׳ · ראשו מורה על ר״י · וזקנו על שוני הלכות · ובגדיו על בעלי תריסין העומדים סביב · ואמר דע לך כי שבת אחים גם יחד הוא טוב מאד כמו שזאת טוב בלי ספק השמן הטוב · רמז להשפעה העליונה המושפעת על הר״אש (ראש ישיבה) יורד על הזקן (שוני הלכות) זקן אהרן · ביאר אבל מי הוא היחס הזה ואמר שהוא גופו של אהרן קדוש ה׳ וביאר זה אבל שוני הלכו׳ להיותם עקר גוף הישיבה · שיורד על פי׳ מדותיו · בעלי תריסין הסובבים · אחר כך המשיל בני הישיבה להרים · ואמר דע לך כי שבת אחים גם יחד הוא נעים ומועיל מאד כמו שהוא נעים ומועיל בלי ספק של ברכה רמז לשפע שיורד על הר׳ חרמון ראש הישיבה · (כי חרמון הוא הר גבוה כפי׳ רש״י) שממנו יתפשט אל הררי׳ ציון (המצויינים בהלכה) ובכלל כאן שוני הלכות ובעלי תריסין גם יחד כי כן יאות שיתאחדם בסוף הויכוח אבל השבת האמת על דרך א״זל אב׳ פסוק לא יבושו כי ידברו אויבים בשער (קדושין פ״ק) מאי את אויבים בשער אמר רבי חייא בר אמי אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער א׳ נעשים אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנאמר את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה · כי ש״ם צוה ה׳ את הברכה (על משל הטל שהוא כנגד ומה נעים) חיים עד העולם (על משל השמן שהוא כנגד מה טוב ·) ועתה חזקו חברים ויאמץ לבבכם ואיש את רעהו יעזור בהשכלו בדבר הלכה כי קרוב הוא הן להעדר הגמרא ממנו · והן למה שא״זל (גטין פ׳ השולח) והמכשלה הזאת תחת ידך אין אדם עומד על דת אלא אם כן נכשל בהם · ואל תהי תוכחת אדם קלה בעיניכו · אדרבה כשוה לנגדכו תמיד מאמר החכם שלמה (משלי כח) מוכיח אדם אחרי (פי׳ שמתוכח עמי אחר דברי) חן ימצא ממחליק לשון · ובהיה תמיד מודים על האמת ותהיה דרך למודכו סלולה בשובה ונחת ובסדר נכון על דרך מאמר המשורר זובח תודה יכבדני (בהודאת האמת) ושם דרך (בלמוד מסודר ונכון) אראכו בישע אלקים · ויגדל נא כח גבורתכם באה שתכירו חשיבות המדרגה שהשגתם ביום זה אשר בו נעשיתם מקדש ה׳ מעון לשכינתו כאמור · ופרשת היום תוכיח כמשה אשר נשאתי כם להתכונם אתם נצבים היום כלכם לפני ה׳ אלקיכם ראשיכם׳ שבטיכם׳ זקניכם · רמז לג׳ המדרגות כי שבטיכם כנגד שבטי מוסר הבעלי תריסין · וזקניכם כנגד שוני הלכו׳ שקנו חכמה וכמו שנמשלו לזקן אהרן לעברך בברית ה׳ אלקיך · למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים · ואל יעלה על לב שהיתה כהלכתא בלא טעמא בחירתנו במס׳ קדושי׳ עם היותה אחרונה בסדר נשים כדברי הרמב״ם בהקדמת זרעים · אבל נחשוב שהיה זה להורות על הזווג האלקי שבו נזדווגתם בפעלה זו כי כן שם קדושין יורה על זווג הש״י ית׳ עם אומתנו כמו שכתב בעל העקידה שער פ״ח עד שנזר אומר על ברכת אשר קדשנו במצותיו שהוא מל׳ קדושין ממש · וכן אנחנו על דרך זה נמלין המשנה הראשונה שבמס׳ זאת הוא הנכחרת · האשה נקנית בג׳ דרכים · בכסף׳

בשטר · ובביאה · ורצה שהאומה הישראלית בעשית קנין לבעלה ית' כאז"ל ישראל קנין א' כאמור על ידי ג' הדרכים הללו · כי תחלה נקנית לו בכסף רמז לבזת מצרים כאמ' דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב · אחר כך נקנית לו בשטר רמז לתורה כאמ' ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם · ואחר כך נקנית לו בביאה רמז לייחוד השלם על ידי המשכן כאמ' ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן · וזכר לדבר ראיה לדבר ג' פסוקי שיר השירי' תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף · עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו · צרור המור דודי לי בין שדי ילין · כי רש"י פי' הראשון על בזת מצרים וזהים · והב' על מתן תורה · והג' על השכינה ששרתה בישראל על ידי המשכן בין שני בדי הארון · והזווג המשולש הזה לא לעולם ינתק · ולא תגרק בו סיפא דמתניתין וקונה את עצמה בב' דרכים · בגט ובמיתת הבעל · כי הוא ית' בלי ספק חי וקיים לעד ולעולמי עולמים · וככר הבטיחנו על ידי ישעיה (סי' נ') כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וגו' · ועל ידי יחזקאל (סי' כ') כאמר והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו' · חי אני נאם ה' אלקים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם · ויהי כן בעם ה' שקינו עלינו לגזור העמדה וקיום לקדושים ולזווג הפרטי הלז אשר נזדווגנו ביום זה עמו ית' ויקיים בנו מקרא דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים עם מה שאז"ל עליו (פ' אמר להם הממונה) אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה · מלמטה מקדשים אותו מלמעלה · בעולם הזה מקדשים אותו לעולם הבא · והתקדשתם והייתם קדושים · וככר הגיע זמן לערוך שלחן למודנו · וראוי אם כן משום אל תטוש תורת אמך · לומר תחלה במנהג ישראל תורה · מזמור לדוד ה' רועי (שירעה אותי דעה והשכל) לא אחסר · בנאות דשא ירביצני (מרעה שמן וטוב) על מי מנוחות (מי התורה) ינהלני (בטובה ונחת) נפשי ישובב (בעיון על דרך משיבת נפש) ינחני במעגלי צדק (כמעשה על פקודי ה' וגו') למען שמו (לתכלית יראת ה' והאמת שהוא חותמו על יראת ה' טהורה וגו') גם כי אלך בגיא צלמות (הספקות לא אירא רע כי אתה עמדי (להורות דרך התרתם) שבטך (קושיות בעלי תריסין) ומשענתך (בדרך תרונם) המה ינחמוני (כי זה וזה יגברו להוציא האמת לאור) תערוך לפני שלחן נגד צוררי (בעלי תריסין על דרך אויבים בשער כמו שזכרנו) דשנת בשמן ראשי (כיון שמניתני ראש הישיבה) כוסי רויה (יהי רצון שתמלאני שפע על כל גדותי למען יוכל לעבור ממני לזולתי מבני הישיבה כמו שזכרנו באשל השמן והשל) אך (מספר ימי אלול שהתחלה ישיבה זו) טוב (כנגד מה טוב הנז') וחסד (כנגד ומה נעים הנז' · או טוב (היא התורה כנגד העיון) וחסד (כנגד כשרון המעשה) ירדפוני כל ימי חיי (כנגד כי שם צוה ה' את הברכה וגו' כמו שקדם (ושבתי בבית ה' (שיתמיד שובי ושבתי בבית המדרש הזה) לאורך ימים (ומעתה אתחיל להקריב לכם ארוחת ירק מעט מזער כי השעה דחוקה ואחרי כן שוני הלכות יביאו מטעמים מתוקים מדבש ונפת צופים :

דרוש שבעה עשר

* עץ נשא פריו לחג הסכות *

כלל הדרוש ישא ענף ועשה פרי הלמוד ממיני השענים שבלולב כשאו פרי שהודאה לכל שעולה בתמ"ר בכשילתו שיאחז בסנסני רמזיו ועל פיה' ישק להשכיל להיטיב בשכינת כל כחותיו וסגולת השעליותיו והשתמשו בהם כראוי בקדושה ובטהרה לכבוד האל הנאדר בקדש :

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם וגו' :

במדרש ג' כתות מקלסים להקב"ה כת אחת אומרת קדוש וכת אחת אומרת קדוש קדוש וכת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש :

רוח אמרת חז"ל מרחפת על פני באמרם (פ' חלק) מאי ועלהו לתרופה רב ושמואל חד אמר לתרפיון מאי לתרפיון תאר פנים וחד אמ' להתיר פה אלמים · רבי יוחנן אמר להתיר פה עקרות · ע"כ · ותמוהה לנגד עיני שכללו בדבריהם כל תנאי המליץ כי תאר פנים מורה על הסברת מה שיאמר על ידי רמיזות וקריצות כראוי כדבר החבר מא' ב' סי' ע"ב ובביאורי עליו זכר עשיתי למה שכתב קוינטיליאנו בספר ההלצה (מאמר י"א) באמרו כמה גדול כחן של מדברי צחות בכרפס בעם דבריהם אל האותות מעשה הרמיזות והקולות ותקון הפנים עם תנועות כל אברי הגוף על השיעור הראוי לכל דבר ודבר לפי התחלף טבעו עד שעל פי מרקו טוליאו היתה שומה קריאת החלק הזה מהרמיזה הלצת הגוף · ע"כ · ופה אלמים מורה על טוב המלצת הדברים במלות נכונות על דרך ולשון עלגים תמהר לדבר צחות · ופה עקרות יורה על המצאת דברי חכמה וחדושם מדעתו על דרך רני עקרה לא ילדה פצחי רנה · ובשלשת אלה כללו חמשת תנאי המליץ שנזכרו אצל המחברים ומרקו טוליאו מכללם כי בתאר פנים מקום הונח למה שנקרא אצלם פרונונציאציאוני · ובהתרת פה אלמים מצא מקום מה שקראו בשמותם אילוכוציאוני · ובהתרת פה עקרות כנגד מה שקורא אצלם אינוינציאוני · ובאלה התפקדו גם השנים הנותרים אשר ישאו את שמותם על שפתיהם דיספוזיציאוני · ומימוריאה · היינו סדור חלקי הספור · והזכרון · כי להיות חמשת התנאים הללו נכללים במחשבה · דבור · ומעשה · לשלשה מהם המתיחסים אל המחשבה שהם המצאת הדברים · וסדור חלקיהם · והזכרון · רמז באמרו להתיר פה עקרות · ולשנים האחרים רמז באמרו להתיר פה אלמים כנגד הדבור · ותאר פנים כנגד המעשה · והפירוש הזה מתיחס מאד אל הכתוב עצמו שנכנה עליו המדרש הלז כי כן כתוב (יחזקאל מ"ז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל וגו' והיה פריו

למאכל ועלהו לתרופה כי על החכמה והמתיחס אליה הכתוב אומר ועלהו תאר לדבור ולמתיחס אליו ע״ד מדרש חז״ל על אמרו ועלהו לא יבול שאפי׳ שיחה בטלה של ת״ח צריכה תלמוד · וזכר לדברים או מה שייעד הנבואה לעתיד כי תרבה הדעת לעות את יעף דבר · באמ׳ רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי וגו׳ כי רני עקרה רמז לשמחת הדברי׳ שלבו וגו׳ פצחי רנה רמז להמלצת הדברים וכו׳ וצהלי רמז להסברת הפנים וכו׳ כמו שקדם · והנה את קולם שמעתי מתנאי המליץ ואירא כי עירום אנכי מהם ואחב׳ וכ״ש כי בעיני שכלולב אשר עיני כשואות איהם בדרוש הלז · וחקו ויצויירו כל התנאי׳ ההם כי האתרוג הדומה ללב יחקה ויצייר תנאי המחשב׳ שהם השמח׳ הדברי׳ · סדורם · וזכרונם · וכבר יש באתרוג סדור נפלא בחלקיו עד שייחסוהו לסדור הד׳ יסודות כמו שזכר בעל מנורת המאור · והגרעינים הנסתרים בתוכו יורו על הזכרון ביחס קרוב ונאות · הלולב הדומה לגוף והאדם הדומה לעין יורו על הרמיזות והקריבות ותקון הפנים עם תנועות כל אברי הגוף שזכרנו למעלה והערבה תורה על המלצת הדבור הן מצד הוראת שמה שהוא לשון ערבות והן מצד תנאיה שיהיה פיה חלק ועלה שלה משוך כנחל וקנה שלה אדום כי מהם הוראה נאותה על פה חלק אשר בחלק שפתיו יחליק לשון ובמתק שפתיו יביע אמרים סדורים ובאים ונמשכים כנחל נובע אשר לא יפסקו מימיו ויהיה הדבור היוצא מן הקנה שלו אדום שיתחמם בו להוכיחו רב אונים ואמיץ כח ובפרט בדבר תוכחות שיהיה קנה שלו מאודם כנגד הנוכחים · אכן שעיפי ישיבוני השב ש לבבך מאמר האומר אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים כי הן יראת ה׳ היא חכמה וכמו שנרמז בתשובת ה׳ למשה כשסרב בשליחותו לאמר כי אדנ׳ לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי והנה דבר ה׳ אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה׳ · כי כעשם באומר אין הכל תלוי אלא במה שיעשו הדברי׳ לשמי כי העשותם לשמי או בלתי העשותם לשמי הוא המשים אותם בתאר מליץ או הפכו וזא״מ שם פה לאדם שיקרא מליץ טוב או מי ישום אלם שיתואר בפחיתות הדבור וכן בשאר התכונות כחרש ועור ופקח בראיה ופקח בשמיעה · הלא אנכי ה׳ ר״ל כפי היות הדברים נעשים לשמי או שלא לשמי כי הנעשה לשמי הוא הראוי לכל תארי השלמות והספק להפך · בזאת אני בוטח ובזאת אבא אל הקדש נושא דגל מאמר החכם בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך :

כבר הראית לדעת בדרוש השמונה נורא תהלות כי הרא״בע בס׳ כי תשא העריך ערך האחד המספרי אל מול האחד האמתי ית׳ כי כמו שהאחד המספרי הוא הכל מספר ובכל תמונה מספרית מצד היותו ראשית לכלם ולכלם בשם יקרא מכח אחדותו השוכן בקרבם והוא בעצמו איננו לא מספר ולא תמונה · כן האחד ב״ה שהוא האחד האמתי הוא הכל ולפי׳ ייוחס אליו כל שלמות במצא בבריותיו להיות מקורו ברוך נובע ומשפיע כל השלמיות ואיננו שום דבר מהם על תאר מציאותם · ועל דרך זה המשילוהו אל הנקודה הבלתי מתחלקת אשר ממנה תוצאות הקו והשטח והגשם הנכללים באורך ורחב ועומק כי אין שום מקום פנוי וריק מן הנקודה והרי היא בכח כל התמונות ההנדסיו׳ עגולית משולשת מרובעת וזולתן לאין תכלית · ושמשלנו המלאכים לקו כפי מדרגת

דקותם

דקותם ופשיטותם . ועוד להיותם נבדלים ממנו ית' במדרגה אחת מצד היותם עגולים כמו שהקו נבדל מן הנקודה במרחק אחד בלבד שהוא האורך . והגלגלים לפשוט על שם רקועם שממנו נקראו רקיע ועליהם נאמר נוטה שמים כיריעה . ועוד להיותם נבדלים ממנו ית' בב' מדרגות הא' שהם עגולים והב' שהם מורכבים מחומר כמו שהשטח נבדל מן הנקודה בב' מרחקים שהם האורך והרוחב . והעולם התחתון לגשם . כי עם היות הגלגלים גם הם בעלי גשם מכל מקום מפני עוצם זכותם ובהירותם הרי הם נחשבים כאלו הגשם חלף מהם הלך לו מה שאין כן בעולם השפל מצד עובי חמרו וגסותו ועל דרך, נאות כאמ' כי על כן נקר' בלשון ארמי ארעא להורו' בנוטריקון שלו על אורך רוחב עומק. ועוד להיותו נבדל ממנו ית' בג' מדרגות הא' שהוא עגול הב' שהוא מחומר הג' שהוא מורכב מהפכים . כמו שהגוף נבדל מן הנקודה בג' מרחקים שהם אורך רוחב עומק . ולהגדילו ית' ולהאדירו עם הוראת עלוי רוממותו והתנשאו למעלה על כל ענייני המרחקים הנזכרים . שרפים העומדים ממעל לו משלשים לו קדושה באמרם קדוש ונבדל מענייני הגשם קדוש ונבדל מענייני השטח קדוש ונבדל מענייני הקו ועם כל הפלגת קדושתו ורוממותו הרי הוא ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו כי ידיעתו השגחתו ויכלתו מפלשות ומתפשטות בצבאות מעלה ומטה שמים לרום וארץ לעומק כי כל דבר לא יכחד מן המלך . ואל הפירוש הזה העירני הפילוסוף באמרו בראשון מספר השמים והעולם כי להיות כל חלקי העולם נכללים בג' המרחקים שזכרנו על כן נהגו להגדילו ית' במספר זה . כונתו אבלי להשתלש הקדושה כאמור . ועתה יגדל נא כח הנגזר שזאת היתה כונת בעל מדרשנו המוזכר ראשונה כי כת אחת אומרת בקלוסה קדוש כנגד עולם המלאכים שהוא נבדל ממנו ית' במדרגה אחת ומרחק אחד כמו שזכרנו . וכת אחת אומרת קדוש קדוש כנגד עולם הגלגלים שהוא נבדל ממנו ית' בב' מדרגות וב' מרחקים כאמור וכת אומרת קדוש קדוש קדוש כנגד העולם התחתון שהוא נבדל ממנו ית' בג' מדרגות וג' מרחקים כאשר דברנו . ואשא עיני וארא כי בארבעה מינים שבלולב יש לנו הוראה על כל המדרגות שזכרנו להיותם רומזים אל הבורא ית' ולשלשת חלקי בריאותיו הנזכרים עולם המלאכים ועולם הגלגלים והעולם הזה התחתון כי האתרוג שדומה ללב רומז לש"י המחיה את כלם והוא במדרגת הנקודה כמו שקדם . הלולב מורה על עולם המלאכים להיותו במדרגת הקו ובתכניתו . ערבי נחל שנים יורו על עולם הגלגלים שלשון סולו לרוכב בערבות וכבר זכרנו היותו במדרגת השטח שיש לו שני מרחקים . ועוד כי משם נמשך השפע והרבוי בתחתונים כערבים על יבלי מים . ושלשה בדי עץ עבות יורו על העולם התחתון שהוא גוף בעל ג' מרחקים כמדובר והקדי' העולם התחתון לעולם הגלגלים להכניסו באמצע שני העולמות הנחשבים בלתי נפסדים זה מצד היותו נבדל מחומר וזה מצד היותו מחומר עלם שאין ההעדר כרוך בעקבו כי בהיות העולם הזה הנפסד מוכנס ביניהם מורה על היותם גם הם מעותדים אל ההפסד כמו שכוון בוראם כי הן במלאכיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו ואמר המשורר (סי' קב) לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו . עוד שבתי וראה במינים שבלולב הערה והוראה . לאדם שיקדש

עצמו בכל חלקי כחותיו לדוגמת בוראו אשר צוה ללכת בדרכיו וכאמרו קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם כי כחותיו של אדם הכוללים הם ארבעה: כח הצמיחה, כח ההרגשה, כח התנועה, והכח השכלי, ויש להם התיחסות עם הד' עולמות שזכרנו, כח הצמיחה מתיחס עם העולם התחתון, כח התנועה עם עולם הגלגלים, כח ההרגשה עם עולם המלאכי', והכח השכלי עם עולם האלקות, והנה ד' המינים שבלולב מתכנסי' לעומתם, הערבה כנגד כח הצמיחה שהרי היא גדלה מאד ויש לה כח הצמיחה יותר חזק משאר הצמחים כי על כן אמר הכתוב וצמחו כבין חציר כערבים על יבלי מים, ועוד שהיא דומה לשפתים וככן תורה על הצומחת שפעולתה לזון ולגדל שהרי המזון נלקח בפה וכפרשי הכשיעה שהם לה במדרגת הפה כדבר הפילוסוף, ההדם כנגד כח ההרגשה שהרי הוא דומה לעין הככבד שבחושים, הלולב כנגד כח התנועה להיותו דומה לשדרה וידענו כי המוח שבאמצע השדרה הנקרא בלשון לעז ספיכאלי מידולה ישתעפו ממנו הגידים שהם סבת התנועה, והאתרוג כנגד הכח השכלי להיותו דומה ללב שאליו תיוחס ההשכלה כאמרו לב לדעת וזולתו כי עם היותו משכן מיוחד לחיונית כפי מה שזכרנו כנר ה' נשמת אדם מכל מקום יורה פעמים רבות על השכלית להיותו מקור החיים והוא נותן עוז ותעצומות לכל הכחו' והיינו דר' מני פתח (ויקרא רבה פ"ל) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב, השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם וההדם דומה לעין והערבה דומה לפה והאתרוג דומה ללב אמר דוד אין בכל האיברים גדול מאלו שהן שקולים כנגד כל הגוף הוי כל עצמותי תאמרנה עכ"ל, והביטה לראות כי האתרוג להיותו כנגד הכח השכלי אשר לו לבדו מכין שאר הכחות יאות ההשארות והקיום לנצח אחרי הפרדו מן הגוף הרי הוא נטל בפני עצמו ואינו כאגד עם שאר מיני הלולב והוא נטל בשמאל כמו שהלב נוטה לאותו הצד, והוזכר תחלה בכתוב לרוב מעלתו על יתר הכחות ועוד מצד התיחסו לעולם האלקות כמו שזכרנו, והקדי' כפות תמרי' המורה על כח התנועה לענף עץ עבות המורה על ההרגשה כי כן סדרם אצל החוקרים ועם היות כפות תמרים כנגד עולם הגלגלים ראה להקדימו מצד היותו נגלה ומפורסם יותר מעולם המלאכים המתיחס לפרי עץ הדר, וזכר ערבי נחל אחר כלם להיותו מורה על הגרוע שבכחות שהוא כח הצמיחה וגם מצד התיחסו לעולם הזה התחתון כמו שזכרנו, והסתכל כי אצל פרי עץ הדר לא רצה הכתוב לכתוב וו' העטף שיאמר וכפות תמרים לחברו עם הקודם כמו שאמר באחרים וענף עץ עבות וערבי נחל, להורות כי הכח השכלי הנרמז בו הוא לבדו דר ואינו מעורב בגוף כשאר הכחות, וכן לענין התיחסו לעולם האלקות הכונה מבוארת, הרי לפנינו במצות לולב הוראה נגלית על מה שראוי לאדם לקדש עצמו בכל כחותיו בהנהיגם הנהגה שכלית שיהיו כלם מופרשים ומובדלים מכל טנוף ולכלוך ויחדיו יהיו תמים להודות לשם ה' בכל מאמצים כח: וכבר הונח מקום להבחין במיני הלולב ד' מדרגות הנמצאות הכללות, באדם דומם צומח חי מדבר הנרמזים בארבעת הנהרות היוצאים מגן עדן כי העדן ירמוז לעולם המלאכים משם נמשכו הגלגלים המכונים בשם נהר למהירות תנועתם ומרוצתם ומן הגלגלים נאצל השפע להשגות גן העולם הזה המתפרד לד' יסודות ולד'

מורכבים

מורכבים דומם צומח חי מדבר כי הראשו׳ שהם ימנא הזהב והאבנים היקרות ׃ והב׳ הולך
על גחון לאכול ולשתות לצורך הצמיחה והשלישי הוא חד קל בתנועת הנפש החיונית
והרביעי יהיה פריו קדש הלולים להבין ולהשכיל וארבעתן כללו באדם וכמו שנתבאר
בירידת פלאים ׃ וגם הם מתיחסים לד׳ העולמות כי יחס הדומם אל העולם התחתון
ארץ ארץ הוא מבואר בעצמו ויחס הצומח לעולם הגלגלים גם הוא נאות כי על ידי
תנועתם והשפעתם יפרו וירבו כל התחתונים וביחוד אז״ל אין לך כל עשב מלמטה שאין
לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל ׃ והתיחסות החי לעולם המלאכים הוא קרוב
מאד כי עליהם יצדק באמת תאר החיות וכמו שביארו עליהם אמרו כי לא יראני האדם
וחי שאפילו המלאכים שהם חיים וקיימים לא יוכלו להשיגו ועוד יתוארו בשם חיות
במראות יחזקאל ׃ ואנקלוס תרגם באר לחי רואי בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה ׃ ויחס
המדבר אלי׳ יתבר׳ אין פרסומו שוכל ביאור ׃ אמור מעתה כי ד׳ מיני הלולב כפי סדר
מעלתם בטעם וריחם יורו על ד׳ העולמות ועל ד׳ מדרגות הנמצאות שבאדם כי
האתרוג שיש בו טעם וריח יורה על עולם האלקות ועל הכח השכלי שבאדם והלולב
שאילנו עושה פירות ואין בו ריח יורה על עולם המלאכי׳ ועל כח החיות שבאדם וההדס
שיש בו ריח ולא טעם יורה על עולם הגלגלים ועל כח הצמיחה שבאדם והערבה שאין
לה לא ריח ולא טעם יורה על העולם שתחתון ועל הדומם שבאדם והסדר הזה עצמו
שמור ובא בלשון הכתוב באמרו פרי עץ הדר וגו׳ ׃ וכל זה ללמד אדם דעת ולהעירו על
השלמת עצמו בקדושה הבדלה והפרשה מעניני החמר הנתלים בב׳ מדרגותיו האחרוני׳
שוכרבו ודומם ׃ צומח׳ חי׳ ׃ ובכן תהיה קדושתו משולשת מעין דוגמא של מעלה (אך
עם שמירת כל סדר הבדלות שאמו שונים בין שפל ותחתון לרם ונשא וגבוה מעל גבוה
עליון שבעליונים) ותקון החמר הזה ההולך על גחון עם הכנעת הפעליותיו והנהגתו
בקדושה הוא תל שכל חלקי התורה פוני׳ אליו ועל כן דקדקה ונמנמה שתהיה וא״ו דגחון
באמצע אותיותיה כאז״ל (פ״ק דקידושין) להורות על היותו מרכז שכל עגולת התורה
סובבת עליו לתקן שגחון החמרי הזה ולהעלותו למדרגת קדושה והוא ו״ו ויתר שהכל
תלוי בו כי בזה יובן שהאדם הכנה עצומה אל מול העיון והמעשה התוריי הנכסף ׃ ועל כן
וא״ו זו דגחון היא רבתי להשלים הסולם ׃ והאמצעיות הנזכר יורה גם כן על צורך
השבת עניני החמר והפעליותיו אל המדה האמצעית שהיא הדרך הישרה כבהר״מבם
פ״א מה׳ דעות והיא נקנית בהרגל שיעשה וישנה וישלש במעשים על פי הדעו׳ האמצעיות
ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים בעיניו ולא יהיה בהם טורח ויקבעו הדעות
בנפשו כמבואר שם ׃ ואז יגלים את דרכיו וישמח במעשיו הממוצעים ואמרו כי
הסימן המובהק לקנין המעלה בשלמות הוא בהיותו פועל אותה בשמחה ובטוב לבב בלי
שום עצב וכמאמר המשורר נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה ׃ והמשיל הפילוסוף
בספר המדות את האיש המאושר הזה אשר הכניע ושפיל הפעליות נפשו והשיבם אל
האמצעיות עד שהוחזקו בו המדות הבינוניות לקנין חזק ושלם ׃ לגוף מעוקב כעצם
הקוביא שהוא מרובע ולכל פונות שהוא פונה ולכל צד ומקום שיפול שם יהא נח ושקט
בלי מוטו פעמיו ׃ כי כן המאושר הלז אשר השבית שאון גלי הפעליות ישכון בטח כדי

מן הפגעים כלם כי גם בכל עקב יהיה לו מותר שלא יחוש אליו ומפניו לא יחת · ועל פי דרכנו כדמהו ושוה למרכז שהוא נח וקיי' באמצע העגולה כי אז דגאון באמצע אותיותיה של התורה · ועל' אמרו דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת כי דור ממו כדור ועניינו על הגלגל המתנועע והולך ממזרח למערב ועל' המתנועע ובא ממערב למזרח והארץ שהיא מונחת באמצע כנקודה ומרכז בתוך עגולה לעולם עומדת נחה ושקטה · ירא עין המשכיל ויספוס איך תיארה התורה אדון כל השלמים באמרו והאיש משה ענו מאד להורות כי זה כל האדם שישא אדם וישפל איש בהכניעו כל הפעליות נפשו הכנעה שלמה ונצלחת · וישית לבו לדברי המשורר באמרו (סי' קל"א) שיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני וגו' כי היה דוד מתפאר על השגת המעלות מצד מה שהשוה והשבית גאון ועזי הפעליות נפשו והקים סערתם לדממה ויחשו גליהם עד שנפשו לא ירעה לו בפעולת המעשים השוים והממוצעים כפי המעלות הקנות לו בנפשו קנין שלם ויסמת דוד כי ישתיקו הפעליות נפשו והיותו במדרגת הגוף המעוקב שזכרנו אשר יורה עליו שם דוד כי כל פונות שאתה פונה בקריאתו לפנים ולאחור לא ימוש שם דוד מפיך לשיותו דוד שלם מאושר אשר תומתו לא יסיר ממנו הן כוס ישועות ישא מצד ימין הן נרה ניבון ימצא מצד שמאל · ואותיות שמו יורו גם כן על היותו מרובע כענין הקוביא שקדם זכרו שהרי אות דלת מכאן ומכאן · והואו יורה על חבור חלקיו והשואתם כאמור · עוד תשוב תראה כי ד' יסודות יש באדם וד' ליחות וגם הפעליותיו הראשיים הם ד' כדבר הפילוסוף בספ' הנפש והם תוחלת · יראה · שמחה · ועצב · והנה הואו מורה על השואתם כמדובר · על כן אמר שיר המעלות לדוד · ובאמרו ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני זכר עשה לשני סרסורי דחטאה כי העין רואה והלב חומד ואחר כך אמר ולא הלכתי וגו' כי כלי המעשה גומרים ואמר בגדולות ובנפלאות ממני על התנשאות גלי הפעליות הנפש אשר זכרנו · אם לא לשון שבועה כמו אם לא כאשר דברתם באזני וגו' · שויתי וגו' הורה על השואת מדותיו בהכנעת ההפעליות והשתקתם · ובאמרו כגמול עלי אמו העריך ערך נפשו אשר הפרידה והפרישה מעניני החמר והפעליותיו כפי ערך הגמול אשר נעתק משדי אמו כי אמנם לא יוחלט עליו שם גמול באמת עד הגיעו לגבול שעם היותו על חיק אמו אשר היניקתהו לא יתפעל כלל מתאות החלב שהורגל בו מעת היותו והוא מה שסיים באמרו כגמול עלי נפשי להורות על התיחסות נפשו עם הגמול השלם מצד מה שהכר השוה מדותיה והבדילם לגמרי מעניני החמר עד שלא יוסיף ענג עמה כלל ועקר · גמי לא יכלא הוראה אחרת על המינים שבלולב נכונה מאד היא מוכחת מדברי ר' מני עצמו שזכרנו למעלה ומסוכה ונשענת על המזמור הקטן הלז שהקדמנו ביאורו על פי הדרך הקודם · וזה כי ד' האברים שזכר ר' מני שהם שדרה · עין · פה · ולב · ארבעה אבות נזיקין הם אם לא יוגבל ענינם כי עין רואה · והלב חומד · וכלי המעשה גומרים · ומתוקיים ביד לשון · כי באלה התפקדו מחשבה · דבור · ומעשה · עם כח הרואה הקודם להם · כי למראה עיניו של אדם יחשוב · ידבר · ויעשה · וכנגד ארבעתן דבר המשורר באמרו (סי' ל"ו) נאם פשע לרשע וגו' כי כנגד העין אמר כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא וכנגד הפה אמר דברי פיו און ומרמה וגו' וכנגד הלב אמר און

יחשוב על משכבו וכנגד הסדרה הרומזת לעשיית הדבר והוצאתו לפעל אמר יתיצב על דרך לא טוב וגו' • ועל השמירה מארבעתן והטייתן לטובה היה מתפלל קול חסיד כאמ' (סי' קי"ט) כנגד עשיית הטוב הדריכני בנתיב מצותיך וגו' וכנגד המחשבה הט לבי אל עדותיך וגו' וכנגד הראיה העבר עיני מראות שוא וגו' וכנגד הדבור אמר הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך העבר חרפתי אשר יגורתי וגו' והוא מה שבקש גם כאמ' ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש • ועל שכיבותם שם רבי יהודה בן תימא באמרו הוי עז כנמר כנגד הדבור בעדות ה' בלא בושה • וקל כנשר להעביר עיניו במהרה מראות שוא כי הנשר חד הראות וקל העפיפה • ורץ כצבי כנגד כלי המעשה שגומרים • וגבור כארי כנגד אבירות הלב לחשוב מחשבות לעשות רצון אבינו שבשמים ועיין על זה בטור א"ח בראשיתו עם מה שכתב שם בית יוסף • והנה העולה על רוחי היו תהיה כי אל מול פני כונה זו היו עיניו ולבו של דוד במזמור קל"א שזכרנו כי באמרו לא גבה לבי ולא רמו עיני הרי עין ולב אמורים • ובאמ' ולא הלכתי וגו' יש הוראה נגלית על כלי המעשה • ובאמרו אם לא שויתי ודוממתי נפשי ירמוז אל הדבור שהשתיק עצמו מלדבר דברים שהתיקתם יפה מדבורם • אלה וכיוצא בעלה על לבנו בנטילת לולב ואז יצדק עלינו מאמר הכותב ולקחתם לכם וגו' כי בלקיחת המינים הללו נקח עצמנו ממש בהתעלותנו למדרגת השלמות והקדושה והיינו שמחים כאמרו ושמחתם לפני ה' אלקיכם :

הדרוש השמנה עשר

פעמון זהב ומקישו מרגלית לחג שבועות

כלל הדרוש יערוך ערך מלחמה על הדרוש המפורסם אם העיון לבדו או המעשה לבדו או שניהם באחד הכרחיים מצד עצמם אל השגת האושר ויצדיק את הצדיק כי יחדיו יהיו תמים ומתאימים ההצלחה בעצם וראשונה:

ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אליוגו' :

במדרש תילים אין אדם נקרא צדיק אלא אם כן טוב • אמר רבי טביומי צדיק והוא טוב למה הוא דומה לפעמון של זהב ומקישו של מרגלית • רשע והוא חוטא לאשה כעודה וחוטמה מעלה פוליפוס • צדיק ורע • רשע וטוב • שניהם שקולים כאחד :

לחיות גדר הצדיק אשר חכמים הגידו תלוי בתוכית חוקו לכל בעל חוק • וסגולה מיוחדת לעצמותו של יום הדריסה בענייני תורתנו • הנה מקום אתנו גלוי לכל העמים להיות עתידים לערוך בו ערך מלחמתנו • ועל ידי שבשביל שהמקום רחב ידים הנטרכנו ליחד חלק ממנו • והנה הכעשני נוטה תמיד לגדלות ובכורות וכפי קשיו'

מתענג יותר לעלות ולדרוך על במותימו כדבר המשורר פלאו׳ עדותיך ע״כ נצרתם נפשי
כי לשון זה מורה על השמירה והנפייה כהשגחה נפלאה כמו ממגדל נוצרים שהם הצופי׳
העומדים במגדל׳ וכנדק כל אמרי פיו כי כפי יופי הדברים כן נמצא עונש הקושי
בהשגתם כמאמר אפלטון׳ ועד מוכיח על זה הוא כוכב השגת המעלה המעולה ע״כ
בחרנו למקום מיוחד אל מערכת מלחמתנו חקירת דרוש בלתי נקל׳ וזה כי להיות
תורתנו כוללת חלק עיוני וחלק מעשי׳ שאלתנו ובקשתנו אם שניהם נדרשים בענס
לשלמותנו והצלחתנו׳ או אם הא׳ מהם ע״כ היותר טוב ומועיל בלבד׳ כי אמנם השכילו
מביני מדע הנתוח והרפואה כי עין הראה לא בכללה רק על ידי החלק הספיריו ממנה׳
שמה משכן חוש הראות והוא לבדו סבה עצמית בכל האבר ההוא לפעולת הראיה׳
אמנם כתנות עור ויתר החלקים אשר כלל העין חובר מהם׳ אינן אלא לצורך איזה
שמוש ומשמרת׳ וכן ההקש בשאר האברים הכליים שבגופנו חלק אחד מיוחד בכל א׳
מהם לעקר הפעולה היוצאת ממנו׳ וידענו גם כן כי כלי המחרישה מורכב מכמה
חלקים וכלים מכלים שונים אמנם פעל החרישה לפתח ולשדד אדמה׳ יפעלהו החלק
הפרטי ממנו שתבניתו כדמות סכין גדול ונקרא וומ״רי בלשון לעז והשאר הכנה ושמוש
להוציא כלי למעשהו׳ והנה כה מבטנו בחלקי התורה עיון ומעשה אם הא׳ מהם לבדו
הוא מכוון וכרנה מצד עצמו בהכרח להצלחת האדם והא׳ על צד המועיל בלבד או אם
את זה לעומת זה עשה האלקים שניהם מתאימים בהשגת האושר׳ ואשא עיני וארא
והנה ב׳ אנשים עברים נצים ערוכי מלחמה קרבו ויאתיון למקום המחנה אשר ויחדנו׳
הרימו נסם ודגלם שמו אותותם אותות לא ראי זה כראי זה׳ בכור שורו הדר לו לראשון
מהם וקרן חזות בין עיניו כעין שור מקרין שהקריב אדם הראשון שעליו אז״ל קרן א׳ היה
לו במצחו להורות על שלמות עיונו כי כן יתואר זכות ההשכלה בקרן כאמרו קרני׳ מידו
לו קרני ההוד וכיוצא׳ צבי או עופר האילים שם לו לאות הגבר השני להורות על שלמות
המעשה כצבי הזה שהוא קל ברגליו וכאז״ל הוי רץ כצבי לעשות רצון אביך שבשמים׳
והג׳ בחר לו צורת הנשר להורות על שתי השלמיות כנשר שיש לו כנפים לעוף רמז
לעיון׳ ורגלים להלך רמז למעשה׳ ויצא הראשון בגזירת אומר כי העיון לבדו הכרחי
לשלמותנו ואין למעשה רושם בזה כי אם ע״כ המועיל וזה מפנים׳ האחד מכח הסברא
כי אמנם ראוי שיהיה שלמותנו מצד החלק המיוחד שבו נבדל האדם מיתר הב״ח והוא
השכל בהוציא בחכינתו אל פעל השכלת הכללים הנצחיים׳ והנה אף על פי שהגבלת
הכחות כוללות במשפט ישר אכל הדברים הנפעלי׳ גם הוא מהפעולות המיוחדו׳ לשכלנו׳
הלא אין תכלית זה רק מעשי׳ ופעולו׳ הוות ונפסדו׳ וכיון שאינן מצד עצמן דבר שכלי׳ אין
בהם כח להשלים הנפש השכלית ומודע זאת כי הכל כדון אחר תכליתו ואם התכלית לא
יוסיף ולא יתן אושר והצלחה בנפש׳ גם יד המביא לו תקצר מהושיע׳ וע״כ כתב הרמ״בם
שההשגחה נמשכת אחר השכל׳ הב׳ שאם המעשה נדרש לעצמו למה בקשו חכמים
למצא דברי חפץ בטוב טעם המצות כאמרם מצוה פלוני׳ נצטוינו בה בשביל כך וכך׳
והתורה עצמה אמרה בטעם מצות המלך רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם
מצרימה למען הרבות סוס וגו׳ ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וגו׳ שנראה מזה כי

עקר המצוה איננו זולת התכלית ההוא והמצוה עצמה המביאה אליו טפלה לו אין חפץ בעצמותה׃ הב׳ מדברי חכמים שהרי א״ז״ל במדרש כחזות אמר ירמיהו שמעו דבר ה׳ אמר רבי לוי משל למטרונה שהכניסה למלך ב׳ הדסים אבד הא׳ מהן והתחילה מצרת עליו א״ל המלך שמרי זה כאלו שמרת את שניהם׃ כך ישראל כשעמדו על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע אבדו את נעשה ועשו עגל מסכה א״ל הקב״ה שמרו את נשמע כאלו שמרתם את שניהם׃ ובדברים רבה פ׳ עקב בא המאמר הזה בעצמו בחלוף לשון׳ אמרו שם׃ שמע ישראל רבנין אמרין למה״ד למלך שקדש מטרונה בב׳ מרגליות אבדה אחת מהן א״ל המלך אבדת אחת שמרי את השניה׃ כך קדש הקב״ה את ישראל בנעשה ונשמע אבדו את נעשה שעשו את העגל א״ל משה אבדתן נעשה שמרו נשמע׃ הוי שמע ישראל׃ ואם המעשה מכוון לעצמו למה אמר שמרו את נשמע כאלו שמרתם את שניהם׃ ואבדתם נעשה שמרו נשמע? הד׳ דבפ״ק דקדושין פסקו את הדין ונענו כלם ואמרו תלמוד גדול והוא רמז לעיוני׃ ואולם אפשר שיועיל המעש׳ לשלמותנו בב׳ פנים׃ אם לקיים ולרשום בנפשותינו דעת אמתי כענין שבת אכל החדוש וכמו שכת׳ הר״מבם שהדעות אם לא יהיה להם מעשה בהמון לא ישארו׃ ובכן יהיו תונאות הטענה החמישית מן שכתובים כי על כן אמר דוד כל מצותיך אמונה׃ לומר שתכלית כל המצות הוא לרשום עיון ואמונה בנפשותינו׃ או שיועיל המעשה לשלמותנו מצד היותו שלם לעיון בהכינו החלק הגשמי אל מול קבלת ההשפעה השכלית שהיא העקר כי עם חסרון המעשה לא יוכל מקום לשלמות העיון׃ ובכן יתבנה ותכונן הטענה הששית׃ כי נדמה הענין הזה ויסוה למראה של זכוכית שמנחכחים אותו תחלה להסיר מעל פניו חלאה וחלודה למען יורשמו בו הצורות כראוי׃ כי הסרת החלאה איננו דבר מכוון לעצמו רק הכנה אל שמירת הצורות וכדרך מאמר איפוקר״טי שהגופים הבלתי ממורקים כל מה שתוסיף לזונן תוסיף ברעתם׃ הז׳ כי שלמה אמר שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו׃ מוסר על המעשה וחכמו על העיון ואל תעשו למפרע כמו שפירשו בעל העקידה והעמנואל׃ הח׳ כי מאמר המשורר קיים באמרו ראשית חכמה וגו׳ לומר שיראת ה׳ שהוא החלק המעשי ראוי להקדימו לחכמה שהוא העיוני כי בזה האופן על ידי העשייה יוכן השכל העיוני ויהיה טוב ונחמד להשכיל׃ ובכן תהלתו והארת הצלחתו עומדת לעד׃ ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו באמרו כי עקר שלמותו של אדם תלוי ועומד במעשה לבדו וזה מפנים׃ הא׳ מצד הסברא כי אמנם ראוי שיהיה עקר שלמותנו מצד החלק המיוחד שבו נבדל גם כן מן השכלים שלמעלה ממנו ובלי ספק אין זה מצד השכל העיוני להיות גם הם משכילים ובאופן יותר שלם ממנו׃ נשאר אם כן שהשכל המעשי שמצדו קרה לנו ההבדל מן העליונים והתחתונים בו יהיה עקר שלמותנו׃ ולכל נפוי כי השלמות יבחן בכל דבר מצד מה שהוא בעצם וראשונה׃ הב׳ כי יאות לרוב טובו יתברך שיהיה אופן הטבתו כולל מאד כי הטוב כל מה שהוא יותר כולל הוא יותר שלם (וכמא׳ החוקר בספר הנהגת המדינה) ואם יהיה עקר שלמותנו תלוי בעיון היו בני עליה הזוכי׳ אליו מעט מזער אחד מבני אלף׃ הג׳ למה השמיטוהו ישראל באמרם ראשונה כל אשר דבר ה׳ נעשה ולא אמרו נשמע לרמוז אל העיון כמו שאמרו אחר כך כל אשר דבר ה׳

כעשה ובשמע אין זה כי אם להיות המעשה עקר השלמות וההצלחה · הד׳ מדברי חכמי׳ שהרי אז״ל במסכת אבות לא המדרש הוא העקר אלא המעשה כי המדרש רמז אל העיון · הה׳ כי מאמר פק דקדושין המוזכר למעלה גם הוא יורה על כונה זו כמה שסיים שתלמוד מביא לידי מעשה אם כן המעשה הוא התכלית ושלמות התכלית על המביא שיו הוא מפורסם לעין כל · הו׳ מן הכתובים כי כונת המשורר באמרו ראשית חכמה וגו׳ שקדם זכרו היא להורות כי נבחר יותר מחכמה ועיון הוא מעשה המצות הנקרא יראת ה׳ וכאז״ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת שרוצה לומר קודמת במחשבתו כקדימת התכלית · שכל טוב לכל עושיהם רוצה לומר שכל מעשי וכאז״ל לכל לומדיהם לא נאמר אלא לכל עושיהם ובכן תהלתו וגו׳ · הז׳ כי כן נפסק הדין בסוף קהלת לאמר סוף דבר וגו׳ כי אחרי שמעו כל טענות החלקים הוא גוזר שאין הכל תלוי אלא ביראת ה׳ לשמור מצותיו במעשה כאמרו ראשית חכמה יראת ה׳ כי אמנם זה השלמות כולל כל האדם ולכלם אפשרות קרוב להשיגו וטענה זו מיוסדת על הסברא המוזכרת לו בטענה השנית · השלישי מהם נטע אהלי אפדנו בגזרת אומר שהעיון והמעשה שניהם שוים ומכוונים לעצמם לעקר שלמותנו והצלחתנו וזה מפנים · הא׳ מצד הסברא וזה כי להיות האדם כולל ב׳ חלקים בהרכבתו הנפלאה · שכל · וחמר · כי על כן קראוהו החכמים הקדומים קשר העליונים והתחתונים ואופק בין הגשמיים והשכלי גשמיים · ראוי שיושלם בב׳ חלקיו כי בעיון ידמה לעליונים בהשלימו השכל ובמעשה ישלים החמר השפל ומשניהם יושלם ענינו ובקצרו מאחד מהם יגרע ערך שלמותו ומעל בשליחותו כי למחיה שלחו אלקים לכל חלקי הרכבתו · הב׳ שהרי בחלק העיוני לבדו לא ימצא לאדם שלמות מיוחד כי שלמות המושכל משותף לעליונים עמו · ואם היה שלמותו במעשי לבדו היה נמשך הבטול הזה עצמו בערך אל התחתונים כי שלמות הפעולה משותף לתחתונים עמו · ועוד שהיה נמצא העיוני אבלו לבטלה · הג׳ מדברי חכמים שהרי אז״ל בשבת פ׳ רבי עקיבא שקשרו מלאכי השרת לכל א׳ וא׳ מישראל ב׳ כתרים א׳ כנגד נעשה וא׳ כנגד נשמע · הרי כי לשניהם רושם שוה בהצלחה · הד׳ מן הכתובים כי אמר משה לישראל בפ׳ ואתחנן לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה׳ וגו׳ ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם וגו׳ ובא הביאור על זה ושמרתם זו משנה ועשיתם כמשמעו · גם חכמתכם רמז לעיוני ובינתכם רמז לתבונה שהיא מסדרת המעשי׳ כראוי וזולת אלה רבו למעלה · ולפי מה שכתב בעל דרך אמונה מאמר ב׳ שער א׳ על המחלוקת הזה סורו חז״ל באמר׳ כל המצדיק עצמו מלמטה מצדיקים עליו את הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף · רב חייא בר אבין משמיה דרב הונא אמר מהכא וכיראתך עברתך ר״ג אמר מהכא פגעת את שש ועושה צדק · כי המביא ראיה מפסוק אמת מארץ תצמח וגו׳ סובר שהשלמות וההצלחה תהיה לאדם מצד השכל העיוני לבדו כי האמת והשקר יאמרו בדברים העיוניים · והמביא ראיה מאמרו וכיראתך וגו׳ סובר שמצד המעשי׳ תבאנה ההצלחות · והמביא ראיה מאמרו פגעת את שש ועושה צדק סובר כי באמרו פגעת את שש רמז לעיוני המשמח לבב אנוש · ובאמ׳ ועושה צדק רמז למעשי · ועת׳ נרדה

לא ונראה הדעת המוכרח מהם אשר נבחר בו ונקריב אלינו · והנה עין ראה והלב גומר כי אחרון הכיב שבשתים כתחתן בשלמות ובהצלחה כי העיון והמעשה נגודים יחד הכרחיים לזה · ויען לא יתכן קיום דעת אא״כ יבוטלו הטענות העומדות כנגדו · השיב תחלה לערעורי המנגדים ואחר כך תזל כטל אמרת החכמים והכתובים המתנבאים בסגנון אחד לקיום דבר · ונכנס תחלה שעור ב׳ פתחים · הפתח האחד כי השכל יתחלק ראשונה לעיוני ומעשי והמעשי גם הוא למעשי נמשך מן העיוני ולמעשי בלתי נמשך ממנו · פעולת המצות התוריות מסודרת מהמעשי המקבל מן העיוני בשום שכל כי הבורא ית׳ ממכון שבתו השגיח להשפיע לבני אדם תורת אמת וראוי לשמור מצותיו הכרניים אלו מצד עצמם לזכיתנו בהם כי רצה המקום לזכות את ישראל לפי׳ הרבה להם תורה ומצות אשר כח בהן להעמיד אותם בהיכל מלך · אמנם ענין המדות האנושיות הוא מסודר מהמעשי לבדו הנזור שהפעולה ההיא ראויה לאדם לתקון הקבוץ המדיני כמו שזכר החכם ברביעי סי׳ י״ט שהפילוסופים צוו על הטוב והזהירו מן הרע בדרך היותר ראוי והמשוכה להתדמות לבורא אשר סדר הדברים על דרך הטוב אבל אינם ראוים לקבל גמול וכו׳ כמבואר שם · וגם אלו המדות נבהו בדרכי ה׳ למעלה מן המדות אשר הורו הפילוסופים כבשער ס״ה מהעקידה · ד״מ הגבור לדעתם הוא אבל הדברים המבהילים במלחמו׳ בין מדינה למדינה ולפי דעת חז״ל הגבורה היא אבל עצמו לסבול הדברים המבהילים ליתר האנשים כגון החרפות והגדופים להיות מן הנעלבים ואינן עולבים שעליהם ועל כיוצא בהם אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו והקם על זה · ועל שלשתן · רמז הכתוב באמרו כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר · כי דרך חיים וגו׳ רמז למדות שגם הם עזר מה להצלחה וכלם כללו בתורה · דעות · מצות ומדות היוצאות מספורי מאורעות קדמונינו וכפיהם חלק הרלב״ג התועלות היוצאות מעניני התורה · ואולם העיוני והמעשי הנמשך ממנו מכוונים לעצמם ולשניהם רושם שוה בהצלחתנו · אמנם המעשי הבלתי נמשך מהעיוני אינו אלא עזר והכנה בלבד · ובדרך זה ראוי שיובנו דברי החכם עראמה כפי׳ קהלת שהמעשה התוריי הוא מסודר מהשכל המעשי המקבל מהעיוני כמו שזכרנו · הפתח הב׳ כי בכל דבר נמשך ובא מן הבורא ית׳ תמצא חכמה נגלית ונעלמת כמאמר צופר ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה (לפי׳ הרמב״ן) ונכון פכין יהיה מה שכתב בעל העקידה שער ע״ט כי לכל מצוה ב׳ תכליות הצלחת העולם הזה והבא · וכן לכל אחת ב׳ טעמים · הא׳ במה שתכוון להישיר אל החיים האנושיים הזמניים על צד היותר נאות · והב׳ להשאיר אחרינו ברכה רוחנית נצחית · כפי הבחינה הראשונה אפשר וראוי לבקש טוב טעם למצות כי כמו שהתכלית מושג אצלנו כן יתכן לדעת איך יבוא המביא אליו · אמנם כפי הבחינה השנית כמו שלא נוכל לצייר מהות התכלית כן הדרך המביא אין יושכל ביורו · ואל בחינה זו · נקראו כל המצות בשם חקים · ועל זאת אמר החכם ארח חיים פן תפלס וגו׳ · והנה זאת ישיב אדם אל לבו כי מלבד הטעמים הנגלים יש טעם לכל המצות כשגב ונשקף אל תכלית עליון עובר גבול השגתנו · ואל יחשוב זולת זה פן יהרוס לגזור אומ׳ שתמשך כונת המצוה בזולת עשייתה בפעל ויעיט מעלת התורה להיותה במדרגת חבור קטן וחסר · עכ״ל ·

שתמצית כונתו · ולהאלין הענין הזה כי מלבד מה שיש בעשיית המצות תועלת היוצרת אל החיים המאושרים הזמניים יגיע גם כן מעשייתם שלמות אחר יותר נכבד ונשגב · הביא בעל העקרים בשליש' פ'כ"ז משל השנים והלשון והשפתי' שהם כנו לצורך האכילה ועם זה לתכלית יותר נכבד שהם כלים של הדבור והמבטא לשבח ה' ית' ולספר תהלותיו · ועתה כי נפתחו לפנינו שערי תשובה לטענות המנגדים · נשיב תחלה לטענות הראשון · וראשון ראשון מסתלק וכך היא המדה לראשונה נאמר כי הטענה נודקת במעלות המדות המעשיות · אמנם במצות האלקיות הנמשכות מהשכל המעשי מצד מה שקבל מהעיוני הכלל ההוא שזכרנו ולהכליתו יכוה לכלים הגשמיים לפעול ולעשות כהתגברו כארי לעשות רצון אביו שבשמים · צדיק וישר הוא שהמעשים ההם מצד תכלית עשייתם ירכו לאחר' אשור נכחי לאור באור פני מלך חיים · והטענה ההיא להט החרב המתהפכת באמרנו שאם תכלית רצונו ית' המכוון אצלנו הוא נותן עוז ותעצומות בהשגת האושר · אם כן הפעולות הנפעלות לאותו תכלית ירכו עצמה להשגתו בלי ספק · ומאמר הר'מבם שההשגחה נמשכת אחר השכל אין ענינו כמחשבת הטוען · כי כבר יבא לקראתו בעל מה שלום שכתב (מאמר ד') כי שוא ותפל חזו החושבים שהר"מ ז"ל דבר סרה באמרו שההשגחה נמשכת אחר השכל ונראה אם כן שאין למעשה המצות רושם בשלמו' האדם כי זה קרה להם מקוצר רוח הכנתם דברי הרב וידענו שהעמידה על הפסד הסברא קודם ההקפה במושג ממנה שקר · והבדיל בעל מה שלום בין אמרנו נמשכת אחר השכל לאמרנו אחר החכמה וזה כי שם שכל ישולא גם כן על המעשה והפעל הישר הראוי לאדם לעשותו מצד היותו משכיל וכמאמ' הכתוב למען תשכילו בכל אשר תעשון · שכל את ידיו להורות שפעולתו לא היתה דמיונית · פוק חזי מה שכתב הר'מבם עצמו באגרותיו · וז"ל · ובודאי שכל מצוה יש לה טעם וענין וכן אז"ל מפני מה לא נתגלו טעמי התורה מכלל שיש למצות טעמים אלא שלא נתגלו והאריך שם בזה · עוד כתב · וז"ל · אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה חסידי א"ה יש להם חלק לעולם הבא אם השיגו מה שראוי להשיג מידיעת הב"ית והתקינו נפשם במדות הטובות וגם האריך בהוראות הכרחיות תקון המדות · ואם כן אין לנפול הסתירה בדבריו וראוי להשכימם על דרך מה שכתב בעל נוה שלום שזכרנו · לב' התשובה מבוארת מן הפתח השני כי בלעדי הטעם הנגלוי יש עוד גדולות ונכורות כמבואר שם · לג' הכונה לומר כי בשמירת נשמע בהשכלת הדעות הצודקות בו ית' ישוב בנקלה אל הכונה בעבודת המצות וז"א שמרו את נשמע כאלו שמרתם את שניהם ואכרתם נעשה שמרו נשמע כי כמו שזכרנו ראשית המעשי במצות האלקיות הוא העיוני ומזה תשובה גם כן לד' שגדולת התלמוד והעיון היא היותו סבה והתחלה למעשה לא שהוא לבדו עקר ההצלחה כי כבר הורו גם כן עקר המעשה במה שסיימו שהתלמוד מביא לידי מעשה וכאלו אמרו פשיטא לן כי שניהם הכרחיים בהצלחה אמנם כמאזנים לעלות הי מניהו עדיף ראוי לפסוק שהתלמוד גדול ביתרון הסבה מן המסובב וזו היא כונת אמרם שתלמוד מביא לידי מעשה כלומ' שהעיון סבה פועלת למעשה · ובכן יסתלק הספק שספקו אם התלמוד מביא לידי מעשה · אם כן שמעשה הוא התכלית והתכלית הוא מעולה מן המביא אליו ואיך יצדק עם זה

שהתלמוד

שהתלמוד גדול שהרי זה מאמר סותר נפשו. כי אמנם הספק הזה קרה להם מצד שתוף הלשון כי לא ישימו לב שגם בהיות דבר מה סבה לדבר אחר בסוג הסבה הפועלת יאמר עליו היותו מביא אליו והנה לפי זה כוונתם לומר שהתלמוד גדול לפי שיש בכלל מאתים מנה ולא בכלל מנה מאתים. כי התלמוד והדעת את ה׳ על ידי למוד תורתו. בכחו ויגבר להביא האדם (אם אינו בתכלית הרוע) לידי עשיית רצון קונו מה שאין כן המעשה לענין הבאתו אל התלמוד והעיון. על דרך מה שכתב הרמב״ם פ׳ א׳ מה׳ ת״ת כאמרו וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מתני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד עכ׳. או נאמר דרך נאות כי על כן תפשו לשון מורה מצד א׳ שתלמוד גדול. ומצד אחר שמעשה גדול כאמרם שמביא וכו׳ שזה מורה לפי פשט משמעותו על הסבה התכליתית. כוונתם בזה להורות ביופי מליצתם כי העיון והמעשה שניהם שקולים והכרחיים אל השלמות וההצלחה. ונראה זה נאות לענין המאמר כי כן יוכללו בו כל חלקי הסותר המוזכרים למעלה. כי שבגמ׳ המאמר כך הוא. וכבר היה ר׳ טרפון והרבה זקנים מסובים בעליית בית נתזה ונשאלה שאלה זו לפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול. נענה רבי עקיבה ואמר תלמוד גדול. ענו כלם ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. הרי שהתוכחו בדרוש והשלישי כולל דברי הב׳ הנז׳ שהעיון והמעשה הכרחיים בהצלחה. כל זאת כאתנו על המוכח שהתלמוד רוצה לומר החלק העיוני. אמנם לא נכחד ממני שיש לדחות ולומר. כי אין ענין התלמוד אלא ידיעת תוכן המצוה איך נעשה סוכה ולולב וכיוצא ולפי כונה זו אינו ענין אל הדרוש שאנחנו סובבים על מרכזו. לס׳ אין הכונה לדוד אלא מה שפירש בעל ברור המנר כי אמר כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך כחשבם שכל מצותיך אמונה ושאינן מכוונות כי אם לתכלית הכונה לא לתכלית המעשה וזה שקר וכזב וז״א שקר רדפוני עזרני כמעט כלוני בארץ ואני לא עזבתי פקודיך לעשותם בפעל. לנ׳ הוא דבור המשלי אשר לא יוליד ואם היה שיוליד אין לו מקום רק במדו׳ האנושיו׳ לא במצו׳ השקיות ובכה יושב גם כן לטענה השביעית המיוסדת על מאמר שלמה שמעו מוסר וגו׳ כי זה אמנם נאמר על המדות האנושיות שבהן עזר והכנה לחכמה. לח׳ הכונה שראשית החכמה הוא שיקדים יראת ה׳ והיא קבלת עול מלכות שמים בעיוני ומשנו ימשך המעשי שאנלו יאמר טוב ורע כמו שאנל העיוני יאמר אמת ושקר. בהוציאו אל הפעל שמירת עשיית המצות המצוות מאתו ית׳ וז״א שכל טוב לכל עושיהם כי באופן זה יהיה השכל טוב וזהו כנוי עושיהם בלשון רבים לרמוז לעיון ולמעשה וכשניהם תהלתו וגו׳. ועתה נשב פנינו כלפי השני להשיב על טענותיו. לא׳ נאמר כי להיות האדם מורכב משכל וחמר ראוי לו השלמות בשכל העיוני דוגמת העליונים ובמעשי להשלים חמרו השפל במעשים נאותים לתכלית הפקת רצונו ית׳ כמו שזכרנו. לב׳ נאמר ככר יהיה השלמות בעיון ובמעשה טוב כולל ומשותף כי כל שומר מצוה בהתעוררו אליה מצד מה שהשכיל והשיג אפילו דרך אמונה וקבלה בעלמא שהש״ית המשגיח והמטיב גוה על כך ולתכלית רצונו משתדל בעשייתה. ההוא יקרא שלם בעיון ובמעשה. כי אין מתנאי העיון שיהיה האדם שלם בו על דרך פילוסופי ומחקרי. ואולם יש בזה מדרגו׳ מדרגת הבוחן בעשיית המצוה טעם

המעשה

המעשה הוא כפשטו של כתוב בבנין העושה סכה מטעם כי בסכות הושבתי וגו' הוא
עליונה ממדרגת הבוחן בה כלבד כי היותה מצוה מפי עליון וראוי לעשותה לקיום
מצותו · וגדולה מזו מדרגת הבוחן איכותה מהותה ותכליתה סודה ורמזה · לג' מה
שאמרו נעשה הוא מוסב על הדברים אשר דבר להם משה בשם הש"י באמרו אתם ראיתם
וגו' ועתה אם שמוע וגו' · ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' שיש במשמעותו עיון ומעשה
והכל בכלל אמרם נעשה · ומה שאמרו אחר כך נעשה ונשמע כוונתם לומר נעשה הכל
עיון ומעשה לתכלית השמיעה בקולו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס
כענין אמרו עושי דברו לשמוע בקול דברו · לד' לא רצו במדרש החלק העיוני רק למידת
אופן עשייתן של מצות שאינה לתכלית הלמידה עצמה אלא כדי לפעול ולעשות כי מי
שילמוד דיני סוכה ולא יעשה סוכה לא עשה כלום ואין זה סותר לדברינו · לה' לו' · כבר
השיבונו כפי הצורך בדחיית טענותיו של שני וזכרון א' עולה לכאן ולכאן · לו' הכוונה
על דרך מה שפי' החכם ערא"מה בס"פ קהלת שהכלל האמתי העולה מן העיון והחקירה
הוא מה שיאות לך לירוא מהאלקים והוא שהזהר והזדרז אל פעל השכל העיוני מצד
התורה גם אל המעשי שתשמור מצותיו כי המעשי הזה נמשך ובא מסדור העיון הגוזר
על אמתת מציאות המצות ואופני הגעתם אל כתות האדם כי זה כל האדם רוצה לומר
שכל אדם יתכן לו באופן זה להשלים עצמו בעיון ובמעשה · ועתה יגדל נא כח השלימו'
אשר פסקנו לזכותו בהדרגת דגלו בם להתכנס עם מאמר שלמה אזן שומעת לפעול
ולעשו' ועין רואה להבין ולהשכיל ה' עשה גם שניהם שיהיו גם יחד הכרחיים להצלחתנו ·
ומלבד הטענות שקיים בהם דעתו כמו שזכרנו גם אנחנו ניפה כחו מכמה צדדים הן
משלי והן משל אחרים · אם לכח הסברא אמין הנה מה שכתב בעל דרך אמונה מאמר
ב' סוף שער ב' כי למה שהיה שלמותנו להדמות אל הפועל המוחלט ית' והוא שלם בכל
מיני שלמיות יתחייב מזה שכל שלמות אשר בו נדמה לש"ית הוא יהיה תכלית מכוון לעצמו
ובעיון נדמה אליו בלא ספק כי הוא ית' שכל שלם משכיל בפעל גם במעשי נדמה אליו כי
הוא ישר וצדיק בפעולות בתכלית והלא הוא פעל ועשה והמציא כל נמצא מצד טובו
וחסדו · אם כן בהיותנו שלמים במעשי נדמה לאל ית' גם כן ויהיה שלמות לנו כאז"ל
והלכת בדרכיו מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' · וזהו רמז הכתוב באמרו נעשה אדם
בצלמנו רמז לעיון · כדמותנו רמז למעשה הטוב · עכ"ל · ואולם בכל אלה פלס ומאזני
משפט ביד ה' לשער ולהגביל אותם כפי גזרת חכמתו כדבר החבר מא' ג' סי' כ"ג באמרו
שאין מתקרבים אל האלקים כי אם במצות האלקים עצמם בעבור שהוא יודע שעורם
ומשקלם וזמנם ומקומותם ומה שהוא תלוי באלה הקבלות אשר בהשלמותם היה הרצון
והדביקה בענין האלקי עכ"ל · ומענין זה כתב בעל העקרים מאמר א' פ"ח ועויין שם ·
והביטה לראות איך ימשך מפעולת המצות בכונה רצויה שהשמים יתנו טלם והארץ
תתן את יבולה באמרו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' ונתתי מטר ארצכם וגו' ·
אם לא נודה שהמעשי יש לו רושם בשלמות והצלחה ? והרי זו מטענות החבר על ידי
משל עבודת הקרבנות אשר בהם היתה שכינה שורה בישראל · ורמז אליה מרע"ה באמ'
ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקי'

החכמה כאמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו וכבר אמרו ושמרתם זו משנה רמז לעיוני · ועשיתם כמשמעו רמז למעשי · וחכם בעיוני ונבון במעשי כמו שזכרנו · והביא ראיה כי שניהם הכרחיים בהצלחה באמרו כי מי גוי גדול אשר לו וגו' להורות כי בשמירת שני חלקי השלמות הנז' היה אלקים קרוב אלינו בהשראת שכינתו בתוך עמנו · ואיך היו הלוחות שכוללים עיון ומעשה מזה אחד ומזה אחד כתובים באצבע אלקים אם לא היו שניהם הכרחיים בשלמות ובהצלחה · זה לא יבוייר אמותו · ואם למשפט דברי החכמים · הנה בא לחז"ל בפ"ק דסוטה ולא ידע איש את קבורתו וכבר שלחה מלכות אצל גסטרא של בית פעור הראוני היכן משה קבור עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה נחלקו לב' כתות אותן העומדים למעלה נדמה להם למטה אותן העומדים למטה נדמה להם למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו · ובא שמאמר הזה בספרי עם חלוף מועט בלשון · וקרוב לשמוע שכיונו מוסף על פשוטו כי בקשו לעמוד על אמתת דרושנו איכה תרבוץ תורת משה ההצלחה הנפשית אחר המות וזה הראוני היכן משה קבור אם בעיוני שהוא למעלה או במעשי שהוא למטה וכשהיו רוצים לגזור על היות ההצלחה למעלה בעיוני היו טענות מכריחות גם כן היותו למטה במעשי וכן להפך ואף כשהיו נחלקים כתות כתות להתוכח עד שמתוך הויכוח יתברר האמת לא היה שום אחד מהם יכול להעמיד סברתו שבאחד מהם לבדו יתלה השלמות כי כל אחד מהם היה מוכרח לנטות לדעת חברו וסבת זה היתה כי שניהם הכרחיים בהצלחה כאמור · ולא היה צורך כפרד מה שינדק מחובר · עוד אמרו בב"ר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה · אברהם קרא אותו יראה שנאמר ויקרא אברהם וגו' ושם קרא אותו שלם ומלכי צדק מלך שלם אמר הקב"ה אם אני קורא אותו יראה שם אדם צדיק ומתרעם · אם אני קורא אותו שלם אברהם אדם צדיק ומתרעם אלא הריני קורא בשם שניהם ירושלם · הכונה שירושלם הוא מקום מוכן להשפעת השלמות על יושביו כנודע ואברהם שהיה עקר שלמותו בעיון כאז"ל בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו קראו ה' יראה להורות על החלק העיוני שמתוכו יראה ויכיר האדם אלהותו ית' ויכלתו וכו' · ושם שהיה עקר שלמותו במעשי כי על כן נקרא שמו מלכי צדק קרא אותו שלם שהוא כנוי למעשה היושר והטוב המשים שלום בין אדם לחברו · אמנם הקב"ה הסכי' על ידי נביאיו שיקרא בשם שניהם ירושלם לפי שהיו שני החלקים הללו הכרחיים בהצלחה כאשר דברנו · ובמדרש תלים אמרו יסודתו בהררי קדש יסודתו של עולם בזכות שני הרים של קודש · הר סיני והר המוריה · ודענו כי כל דבר יתואר לפי רוב ענינו על כן נאמר שהר סיני רומז למעשי כי רובו של מצות שניתנו בו היו מעשיות · והר המוריה רמז לעיוני שבו הגיע אברהם למדרגה רבה בחלק העיוני · וחכמי האמת הסכימו על זה הדעת התוריי כי אמרו בזהר אחרי מות מאן דפנים לתתא פנים לעילא · ובפ' אמור תניכן בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא אי בר נש עביד עובדא לתתא כדקא יאות הכי אתער חילא כדקא יאות לעילא וכו' · ובאמרו כדקא יאות רמז לעיון והכונה הצריכה במעשה המצות · ובהרבה מקומות הורו על כך עצמו מספר · ושא נא עיניך וראה כל מה שזכרנו

בכלל במאמר אשר היה לראש פנת הדרוש כאמרו שאין אדם נקרא צדיק שלם ומוצלא אף על פי שהיה שלם בעיון ונקרא צדיק על שם שדעותיו צודקות אלא אם כן הוא טוב ושלם במעשי כי כדבר השירה בראשון פ׳ ב׳ על הכאה והמנוכה יאמר טוב ורע׳ ורבי טביומי המשיל השלם בדעות ובמעשי׳ לפעמון של זהב ומקישו של מרגלית כי על שלמות הדעות הצודקות שבשכלו העיוני ידמה לפעמון של זהב מב׳ בחינות הא׳ מצד היות המתכב ההוא רב הקיום בלתי מעלה חלודה אפילו אם יעמוד תחת הקרקע אלפים שנים כמו שהעידו שומרי חקות הטבע׳ וכן שנינו גבי מנא אבדה (פ׳ אלו מציאות) מנא כלי כסף וכלי נחשת ישתמש בהן לצרכן אבל לא לשוחקן כלי זהב וכלי זכוכית לא יגע בהן עד שיבא אליהו׳ ופי׳ שם רש״י זהב אינו מתעפש בקרקע ודוגמת זה המושכל יהוא קיים ונכחי׳׳ הב׳ כי כמו שהפעמון מצד עצמו בלתי מקים להשמיע קול כן המושכל הוא עומד בחשאי אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולו׳ ועל שלמות המעשי׳ שישמיעו קול ויכריזו על בעליהן ברחובות קריה ידמה למקיש של מרגלית מב׳ בחינות גם כן׳ הא׳ מצד יוקר המרגלית אשר יורה על חשיבות המעשי׳ הב׳ מצד היות המקיש מוציא קול מהכאתו בפעמון כי כן השכל המעשי מכה בעיוני ומקבל ממנו הכוללים האלקיי׳׳ או כהפוך הוא כי פעמון זה יורה על כשרון המעשה הנראה׳ ומקישו של מרגלית יורה על יוקר העיוני הנסתר והוא מכה במעשי להוציא ממנו קול פעולו׳ יקרות כמו שקדם ובכן ישמיע קול ויפרסם פעולו׳ יקרו׳ וככבדו׳ המשמחו׳ אקי׳ ואנשי׳׳ ואפשר שגם זה מכלל רמזי פעמוני זהב שבשולי מעילו של כ״ג כאמרו פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב שפעמוני׳ אוהיו ונו׳ עם ענבלי׳ ל״ב מכאן ול״ב מכאן כדאיתא בזבחי׳ פ׳ המזבח והיו בתוך הרמוני׳ כי הרמונים היו תכלת וארגמן ותולעת שני והפעמונים טמוני׳ בהם ונראי׳ מתוכם כפי׳ הרמב״ן לא כרש״י שכתב פעמון בין ב׳ רמונים׳ וכבר ידענו כי הרמון רומז למעשה שמצות כאז״ל כפלח הרמון רקתך אפי׳ ריקני׳ שביך מלאים מצות כרמון׳ או כאמר כי הרמון רמז לשלמות המדות׳ הפעמון לשלמות המצות התוריות׳ והענבל שבתוכו רמז לשלמות העיון שהוא הפנימי החשוב והכותן שלמות לפעולות ככז׳׳ וגם לפשט רש״י יש לכו רמז בפעמון לעיוני ומעשי כאמור׳ ובכן הכהן הגדול בא אל המלך הדור בלבוש והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה׳׳ וכבר הורגל זה הלשון בכתוב על כונה קרובה למה שאמרנו כאמרו ותחל רוח ה׳ לפעמו במחנה דן (שופטים ג׳) ובפ״ק דסוטה א״ר יצחק דבי רב אמי מלמד שהיתה רוח הקדש מקשקשת לפניו כזוג כתיב הכא לפעמו וכתיב התם פעמון זהב ורמון׳ ועם היות כונת המאמר שרוח ה׳ הוא רוח נבואה שסרתה על יעקב כאמרו יהי דן נחש עלי דרך שהיה רמז לשמשון ואותו היום חלה נבואתו והיתה מקשקשת לפניו ללוותו בכל אשר ילך׳ מכל מקום נקל לנטות ולהעמיד הכתוב על פשוטו לרמוז אל המשל המוזכר במאמר שאנחנו על ביאורו׳ אמנם הרשע בדעות וחוטא במעשים דמהו לאשה כעורה בעצמה ולא עוד אלא שגם חוטמה מעלה פוליפוס׳ וכבר פירשו ז״ל בכתובות פ׳ המדיר מאי בעל פוליפוס אמר רב יהודה אמר שמואל ריח החוטם במתניתא תנא ריח הפה׳ אמנם אבל הרופאי׳ הוא שם חולי בחוטם ואפשר שהחולי ההוא מוליד ריח רע כדברי רב יהודה אמר

שמואל

שמואל כי שמואל היה רופא אומן ולא נעלם ממנו היותו מין חולי בחוטם אלא שעקר
זכירת פוליפוס באותו מקום לא היה שא על ריח רע שיצא ממנו ועליו אמרו שם במשנה
ואלו שכופין אותן להוציא מוכה שחין ובעל פוליפוס וכו' ומלה זו יונית נגזרת מפוליפוס
שהוא שם דג רך בעל רגלים הרבה כי כן החולי ההוא אינו אלא בשר תפוח נוסף שגודל
בתוך נקבי האף ודומה לבשר אותו הדג ומרבה גם כן שרשים כמוהו · ודמיון זה לרשע
חוטא הוא צודק ונאות כי נוסף על בעירות מדותיו הרי הוא מודיע חסרונו בפרסום
קלקול מעשיו ותעלה צחנתם וכיח רע נודף מהם · וקיים המאמר כי בהפרד האחד
מחברו נתפרדה חבילת השלמות וההצלחה וזה צדיק ורע וכו' · ונראה זה המאמר סמוך
ונשען על מאמר ישעיה אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו שר"ל אמרו היותו
צדיק באמת כשהוא טוב גם כן במעשים כי אז פרי מעלליהם של צדקו וטובו בדעות
ובמעשים יאכלו · והוא עצמו ענין אמרו שכל טוב לכל עושיהם שאם אין שם מעשה אין
השכל טוב כדבר בעל מאמרנו אין אדם נקר' צדיק אא"כ טוב · וירבו ויעצמו במאד מאד
כתובים מורים על הכונה · מהם אמרו כי אם בתורת ה' חפצו רמז לעיוני ובתורתו וגו'
רמז למעשי הוא הסובב על תורתו של אדם בגופו ועבודת אבריו במצות האלקיות · ועל
כונה זו פירש המאירי מאמר צופר אם אתה הכינות לבך על שלמות העיון ופרשת אליו
כפך על תקון המעשה אם און בידך הרחיקהו על תקון המעשה בסור מרע ואל תשכן
באהלך עולה על תקון העיון כסור מרע מגזרת בהלו נרו כי בן אז"ל עליו זה ספר שאינו
מוגה והוא הרע הנופל בחלק העיוני · כי אז תשא פניך ממום והיית מוצק ולא תירא ·
שמעו נא נעים זמירות איך ישיר את השיר הזה במזמור קל"ג באמרו שיר המעלות לדוד
הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כי תחת כנפי דבריו יחסה שזה המזמור
חברו דוד לשיר ושבח המעלות ההכרחיות לשלמותנו והצלחתנו ועליהם אמר מה טוב
רמז לאהבת הטוב · ומה נעים רמז לערב ולמועיל · שבת אחים שני חלקי השכל עיוני
ומעשי · גם יחד כי משניהם יחד יושג האושר · ועל היותו רומז לזה יש לנו ברמות
הערה בזהר אחרי מות שאם עלו דבריו על הכרובים שהיו פונים ביום הכפורים איש
אל אחיו כשהיו ישראל עושים רצונו של מקום · ופתח ר"ש ואמר שיר המעלות הנה מה
טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מאי שבת אחים גם יחד כר"א ופניהם איש אל אחיו
בשעתא דהוו חד בחד משגיחים אנפין באנפין כתיב מה טוב ומה נעים וכד מהדר
דכורא אנפוהי מן נוקבא ווי לעלמא · המכוון ממנו הוא נשגב ועליון · מכל מקום ממנו
נקח לפי דרכנו לומר כי השכל העיוני והמעשי שאליהם גם כן מתפשט רמז הכרובים
לדעת קצת מה טוב ומה נעים שיהיו פניהם איש אל אחיו והזכר רוצה לומר העיוני יחזיר
פניו כלפי הנקבה הוא המעשי המקבל ממנו ראשית סדור פעולותיו במצות האלקיות
לרצונו ית' כמו שביארנו · כשמן הטו"ב וגו' דמה ענין השפע היורד על העיוני וממנו אל
המעשי לשמן המשחה שבו היה נמשח ראש אהרן ויורד על הזקן וגו' ואהרן כנין אב לכל
שלם כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא · וידענו גם
כן כי מלבד היותו אב בחכמה היה אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן
לתורה כבמשנת אבות · היה אם כן אותו השמן רמז נאות להשפעה האלקית השופעת

על ראשו ושכלו העיוני ראשונה׳ ושמנו אל הזקן ועל פי מדותיו שהם מלבושיו לרמוז אל השפע היורד על השכל המעשי הוא הכח התבוני המכונה בשם זקן שהוא זקן ופרקו כאמ הדור ביקבשי׳ הנהגת המעשים הנאותים הרמוזי׳ בשם מדות הן מצד שתוף המלות והן מצד הדמיון שבין המלבוש והמדה שכניהם פאר והדר לגופו של אדם גם בעיני הרואים׳ ואמר על פי מדותיו שהוא המקום המתוקן לבית צואר שממנו יוכל אדם ללבוש את המלבוש ועל ידי הכנסת ראשו כפי שבגד יתכן לו ליששבו על עצמו וכן השכל המעשי הנמשך מן העיוני מתקן ומיישב אופן עשיית הפעולות לרצון המצוה ית׳ ׳ ובכלל הורה שהשפע הבא על העיוני יעבור ממנו למעשי ועל ידו תגאלנה הפעולות הישרות לחוץ דומה למאמר המליץ בשם הנפש המשכלת ואף כי שמו אותי כבור שפעת אני רואה שפע שבע רצון שמלא כל גדותי ישפיק ברוחב שעורו לעבור ממני לזולתי משכחו השכני׳ אלי וכו׳ ׳ ולא זו בלבד בכו משכב הורחת שם שמן על ההשפעה האלקית כאמרו לריח שמניך טובים וגו׳ שהכונה לומר כי לריח השפעותיו ית׳ כורע שמו בשער בת רבים ועל כן עלמות שהן האומות הקדומות גם הן אהבוך כי לא יכלו לכחש פרסום מציאותך מתוך המעשים המפורסמים השופעים ממך ׳ וכבר כתב הרמב״ן (פ׳ תבוא) כי אמרו רוח ה׳ אלקים עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים הוא דרך משל שימשל רוח הקדש אשר תחול עליו לשמן הטוב ׳ ומדברי הזהר כלמוד שהשמן מורה על השפע העליון המדליק נר ה׳ נשמת אדם׳ לא כמו שחשבו קצת על טעם שמן המשחה באמרם כי למה שנהגו הקדמוני׳ ענין הסיכה לבריאות הגוף העתיקו הדבר להורות על בריאות הנפש שלמותה וקדושתה׳ אמרו שם בפ׳ אמור על פסוק זה שאנחנו בביאורו׳ כשמן הטוב על הראש דא משח רבות קדישא עלאה דנגיד ונפיק מאתר דנהרא עמיקא דכלא וכו׳ ׳ וברעיא מהימנא נהירו עלאה במשח רבו נחית על רישא דכהנא בקדמיתא לכתר איהו אדליק ואנהיר כל בוציכין דכתיב כשמן הטוב על הראש וגו׳ וכתיב כי שמן משחת אלקיו עליו וגו׳ ועל דא אתיהב רשו לכהנא בלחודוי לסדרא בוציכין ולאדלקא לון בכל יומא תרין זמנין לקביל נהירו דיחידא וכו׳ ׳ תהיינה עיניך פקוחות על שתי קנות שתי העבודות הראשיות המיוחדות להעשות גם יחד על ידי הכהן׳ העלאת נרות בשמן זית זך והקטרת הקטרת וסי׳ שמן וקטרת ישמח לב וכמו שכתעוררו על זה בזהר כי שם כאמר בהעלותך את הנרות בהעלותך ממש באדלקותא דהא כחדא אתעביד על ידא דכהנא תרין פולחנין דאינון קטורא חדא ומאן אינון שמן וקטרת כדכתיב שמן וקטרת ישמח לב וכתיב והקטיר עליו אהרן וגו׳ וכתיב ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבי׳ יקטירנה׳ ע״כ׳ ותרית ריח הקטרת היותו רומז לשלמות המעשי על דרך מר ואהלות קציעות כל בגדותיך מן היכלי שן מני שמחוך כמו שהשמן רומז לשלמות העיוני כאמור על דרך אמרו בפסוק הקודם על כן משחך אלקים אלקיך שמן ששון מחבריך ׳ והזכיר שמחה בשניהם כמו שהוזכרה בפסוק שמן וקטרת ישמח לב שזכרנו כי השמחה במעונו של אדם וליסודים היתה אורה ושמחה וששון על ידי השלמות בעיון ובמעשה כי התאומי׳ נולדו להעלות נר שלמותנו והצלחתנו אשר בם השמחה שורה בלי ספק׳ וכבר אז״ל בתנחומא פ׳ חיי שרה למה נקרא שמה קטורה שנאים מעשיה כקטרת׳ כט״ל חרמון וגו׳ הורה על

הסוכה במשל יותר נגלה · ועוד כי ענין משיחת השמן הוא נעשה על ידי אדם על כן הביא משל הטל שהוא שפע עליון שאין בו תפיסת ידי אדם כדבר מיכה והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם וזה״א כטל חרמון וגו' · ירצה כי כשתתף יחד הב' אחים שזכרנו ישפעו עליהם כהרי כאלו מי הברכה העליונה להולידם, ולהצמיחם כטל חרמון אשר מכה הטל היורד על ההר ההוא ששמו מוכיח עליו היותו מצד עצמו בלתי מוכן להוצאת פירות · וכן כתב הרמב"ן על פסוק צידונים יקראו לחרמון שריון וגו' כי יקרא כן בעבור היותו חרב מפני השלג היורד עליו תמיד כי בשביל זה נקרא שניר כעדות רש"י והיה בו קרירות משלג · ועם כל זה מקבל לחלוח ועדון בשפע הטל היורד עליו · כל שכן שיועיל השפע ההוא ובעלוי רב בירדתו על הררי ציון השוכנים בעצמם · ועקר ההוראה הוא על בעלי העיון השוכנים שם ללמוד וללמד לשמור ולעשות רצון קונם בעיון ובמעשה והם הררי ציון באמת כי השכל יקרא הר כאמרו העמדת להררי עוז להיותו חזקו ותקפו של אדם כי שם באכסים כאלו צוה ה' את הברכה במיטב השפע ובכן ישיגו ארחות חיים נצחיים לעד לעולם · או כאמ' כי הזכיר חרמון שהוא הר מפורסם בגבול א"י כאמרו תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון · וד' שמות נקראו לו בתורה · כי בפ' דברי' כאמר צידוני' יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר · ובפ' ואתחנן עד הר שיאון הוא חרמון ולפרסומו זכרו הנה מבין שאר ההרים · ועוד כי בענין ההר הזה נודע שבחה של א"י כמו שכתב רש"י שהיו ד' מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא · ואוסיפה לך כי להיות האדים העולים מן ההרים יותר נקיים וזכים מן האדים אשר ינשאו מעל הארץ השפלה שעכירות החמר וגסותו מצוי בה מאד · וכפי זכות ודקות האדים יהיה עלוי הטל המתילד מהם דק ומדוקדק וזך נח ומצוחצח · על כן יהיה טל חרמון המפורסם בגבול א"י כאמור מורה הוראה שלמה על טל השפע הצרוף כעליל לארץ מזוקק שבעתים שעקרו בא"י ארץ אשר ה' אלקיכו דורש אותה ואוירה מחכים · ושפתי לא אכלא כי כלפי מה שהעליתי בדרוש שנקרא שמו שיר המעלות לדוד שמזמור זה מתיחס למעשה שמעון ולוי אחים שלבשו קנאה על עלבון דינה אחותם כמוזכר שם · וכאן פירשתי כל המזמור על שני חלקי שכלנו עיוני ומעשי המתאחדים יחד בשלמות האדם כמוזכר למעלה · עתה באתי להשכילך בינה כי שמאורע ההוא כלו רומז על כך וכפי מה שנתעוררתי עליו מדברי החכם רבי ידידה אלא שהרחבתי הביאור ונטיתי ממנו בדברים והוספתי על דבריו כפי מה שראיתי ליישב דבר דבור על אפניו · וזה כי שמעון רומז לחלק השכלי העיוני השומע אמרי אל שמיעה שכלית · ולוי לחלק המעשי המתלוה אליו וממנו יקח התחלותיו בפעולות המסודרות ממנו כמו שקדם · ודינה בת לאה היא המחשבה המשוטטת לדון דין אמת בהולכה והובאה כשלוחה ורדתה בדרכי העיון להוציא אל הפעל כחניות השכל ההיולאני הנקרא מתפעל ואשר בכחניותו הוא לואה לנכא הפתח להבין ולהשכיל על בלי היותו כשכלים הנבדלי' שהשכלתם בפעל תמיד ולא יצטרכו להוציאם מן הכחניות כשכלנו ההיולאני אשר לא בכח יגבר להיטיב להשכיל עד יבא כוונה נדקו על ידי התשוטטות המחשבה המכונה בשם דינה בת לאה

להיותה

לאיותה זכה ושופטת הענין הנדרש בשאין החוש והדמיון מעיקים ומתעקשים לבלבל
ענינה ולעוות דרכה עד שיעלה באמצעותה (על ידי אור השכל הפועל) ללאה אמה
הוא הכח המקבל ומתפעל כאמור. קנין המושכל בפעל שיורה עליו שם יעקב כאמרו
אשר ילדה ליעקב. אמנם בצאת דינה ממחיצתה שאינה זכה ושופטת כראוי כי החוש
והדמיון יעיקוה ויבלבלו ענינה ותצא מן השטה לעשות הקשים מטים עקלקלות וכמו
שביאר הטיב בעל העקידה בפ' סוטה שער ע"ג וזהו לראות בבנות הארץ רוצה לומר
בתענוגות בני האדם. אז תהיה כבושה תחת החמר רובצת תחת משאו הוא שטן הוא
מלאך המות הוא יצה"ר הנקרא שכם בן חמור שמטה שכמו לעבוד עבודת החמר לעשות
מלאכתו במבזה ונמס. והאחים הנז' בהתקוממם לתקן המעוות ישאו לעמתו בהכניעם
היצר התאווני החמרי ויצילו את דינה מכף עריץ וישיבוה לאיתנה ואל טוב מנוחה ועשו
זה על ידי המילה בכריתת התאוות המותריו' וביום השלישי בהיותם כואבים כי ההכנעה
הזאת תהיה בסגופים ועינוים ימים רבים ושנים רבים שלשה על דרך וצומו עלי ואל
תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום. אך אמנה צריך להזהר פן מרוב העינוי ישחיתו
היצר ההכרחי לעמידת האדם כדבר החכם אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר
למה תשומם וזה נרמז בגערת אביהם על אכזריותם. עת האסף תכלית הדברים אל
ראשיתם הוא גם הנושא אשר נשאתי לאמר ואשא אתכם וגו'. רוצה לומר שנשא אותם
ש' שלמותם על כנפי הנשר שהוא רמז לעיוני ולמעשי כמו שבארנו באות הנשר השלישי.
על כן אמר אחר כך ועתה אם שמוע וגו' כנגד העיוני ושמרתם את בריתי כנגד המעשי
והייתם לי סגולה וגו'. והמשיך עוד הכונה באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים רמז
לעיוני כי שפתי כהן וגו'. וגוי קדוש רמז למעשי שיהיו פרושים וגדורים במעשיהם על
פי התורה אשר יורם. כלל הדברים כי העצה היעוצה נכונה וישרה שיבור לו האדם היא
שישתדל בעיוני כפי כחו אם מעט ואם רב. ובמעשה המצות יחזיק בכל תקף גם
במעלות המדות הנקרא כפי חז"ל דרך ארץ כאמרם כ"ו דורות קדמה דרך ארץ לתורה
לא נכון ידכו כי הם עזר והכנה כאמור. ועל כן הקדים הר"מבם ה' דעות לה' תלמוד
תורה. ואפשר שכיון לזה שמעון הצדיק באמרו (פק' דאבות) על ג' דברים העולם
עומד על התורה רמז לעיון. ועל העבודה רמז למעשה המצות שעבודת הקרבנות
הגדולה שבהן. ועל גמילות חסדים רמז למדות המעולות. ולא על חנם היה מנהג ישראל
תורה לקרות פרקי אבות מפסח עד שבועות שכלם מוסרים ומדות להכין עצמנו אל
התורה. ועל דרך זה באמר בדברי דוד הראשונים. כי באמרו בתורת ה' חפצו כולל שני
חלקי התורה עיון ומעשה על פי התורה והמצוה. ובתורתו יהגה וגו' היא תורת האדם
עצמו במדות חמודות ויקרות שלא הוזכרו בתורה על כן אמר והיה כעץ שתול וגו' אשר
פריו יתן בעתו הוא פרי העיון והמעשה התוריי. ועלהו לא יבול הם המדות האנושיות
וכמו שרז"ל אפילו שיחת בטלה של ת"ח צריכה תלמוד. ובכן כל אשר יעשה יצליח בכל
במלת כל הג' ענינים שהזכרנו. דעות מצות ומדות כי מלת כל לא תצדק בפחות מג'
כמו שהורנו הפילוסוף בראשון מספר השמים ואמר כי בכל אלה יצליח כי גם המדות
יעזרוהו לזה. וכבר זכרנו כי גם אלה גבהו כדרכי ה' הרחק מאד מאדם. ונאים דברי של

שיונאים

היונאי מפי רות כבאה לחסו תחת כנפי השכינה׳ כי אמרה כאשר תלכי אך וכאשר תליני אלין על דרך חיים תוכחו מוסר במדות המעולו׳ שנקראו׳ דרך ארץ כמו שקדם עמך עמי על המצות האלקיות שנתיחד בהם עם ישראל׳ ואלקיך אלקי על הדעות הנודקות באלקות׳ ובכן באשר תמותי אמות ושם אקבר שיהיה חלקה בהצלחת החיים רוחניים ונצחיים אחר המות׳ וגם זה יוכלל באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים רמז לעיון ולמעשה התוריי׳ וגוי קדוש במדות ופרישות אשר לא נתפרשו בתורה כאז״ל קדש עצמך במותר לך׳ ואם בזאת באותה להרמב״ם במה שכתב פ׳ א׳ מה׳ דעות שכל המדות הבינוניות המשובעות בכללות הן באמרו והלכת בדרכיו שהיא מצות עשה של תורה שכן כתב׳ וז״ל ומצווין אנו ללכת בדרכיו אלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנא׳ והלכת בדרכיו כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויים ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הם וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו׳ ע״כ׳ כולם ישובו על דרך זה מעשים תוריים שאפילו מה שהוא עלה נובל בהעשותו כמצות אנשים מלומדה נטעם בו טעם פרי מתוק לנפש ומרפא לעצם בהיותו נעשה לשם המצוה ית׳ מאמרו והלכת בדרכיו כי אז נצליח את דרכינו ואז נשכיל בכל מעשי ידינו אשר נעשה ויהי מה הרי קדושה זו נכללת באמרו וגוי קדוש ואליה את נפשנו נשא למען יקויים בנו עוד הכתוב והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני׳ ירצה שנתקדש גם כן במותר לנו ובכן נדמה לקדושתו ית׳ כפי כחנו ונהיה קדושים בקיום נצחי וכאז״ל אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה׳ למטה מקדשים אותו למעלה׳ בעולם הזה מקדשים אותו לעולם הבא׳ והכל נכלל במאמר ונשאנו ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי :

דרוש תשעה עשר

* לאותות ולמועדים *

כלל הדרוש יפה מדברותיו של שבעת הפסוקים שמתחילים במלת לולי על פי המספר כי נעשו משבצות זהב לז׳ העיקרים התוריים שיכשלו לעומתם ז׳ מועדי ה׳ כפי חלוקתו של בעל העקידה בפ׳ אמור :

חכמת בעל העקידה (פ׳ אמור שער ס״ז) חכבה עמודי תורתנו שבעה אשר כל בית ישראל נכון עליהם׳ והתהפכות הז׳ עקרים הללו עם התורה האלקית בהתהפך הגדר בנגדר עד שנאמר שכל בעל תורה אלקית יאמין אותם וכל מי שיאמינם הוא בעל תורה אלקית׳ הלא המה חדוש העולם׳ יכולת מוחלט׳ נבואה ותורה

מן השמים׳ ההשגחה׳ סליחה׳ שכר ועונש׳ ועולם הבא׳ כי זולתם מהעקרים אינם מיוחדים אל תורתנו שהרי כל חכמי הפילוסופים חייבו אמתתם באופנים מתאימים עם שלא הודו בתורה האלקית כגון מציאות ה׳ אחדותו ובלתי היותו גשם וכח בו׳ והחכמה תמוז לחכם הנז׳ בלקחו מהם סדר נכון למועדי רג״ל׳ ואמר כי אל הז׳ עקרים המיוחדי׳ הללו שם הקב״ה סימן ורושם מיוחד בקביעות סדר המועדים שהם סימנים מובהקים וציורים חזקים לכל שרשי התורה והאמונה אשר עליהם חיו נחיה למען דעת כל עמי הארץ השנות השרשיות באשר הם בעלי תורה אלקית ותועלתם יתפשט גם כן אל הכסי׳ והטף: אשר לא ידעו לדרוש אותם מעל ספר התורה לפי עיונם׳ ובכן ידעו אותם מתוך מנהגם המתקיים בידם על ידי אלו המועדים וזכרם לא יסוף מזרעם׳ וזה כי:

השבת מעיד	על	חדוש עולם
פסח	על	היכולת המוחלט
שבועות	על	נבואה ותורה מן השמים
ראש השנה	על	אמתת ההשגחה
יום הכפורים	על	היות הסליחה עמו למען יורא
סכות	על	אמתת השכר והעונש
עצרת		רומז אל העולם הבא׳

רבת שבעה לה נפשו של החכם הנ״ל להאריך לשון על ביאור זה ויוציאהו למרחב ביופי מליצתו׳ ויהודה שתקצור לו ותפשתי מעט תפשתי מה שיש בו די לגלוי כונתו׳ ותיתי לי דלא מזיגנא רישא אבי סדיא כל כמה דלא מספיקנא בזכותיה דהאי צורבא מרבנן המחוקק סדרי זמנים כמשבצות העקרים המיוחדים להם כמדובר׳ וכי יאמר אדם רושמנו כטוב ונכונה חרבות כי היסוד שבנה עליו החכם הנז׳ טירת כסף כונתו במועדים אין לו על מה שיסמך ועדיין צרכין צרכא כריך כי מי זה אמר ותהי או מי ירה אבן פנת תורת ה׳ תמימה ועל אבן אחת שבעה עינים? ומה הנה שבע פנות האלה אשר השבת לברכה לפתח עליהן פתוחי סדרי המועדים יתנו עדיהם ויצדקו ז׳ העקרים הללו היותם מיוחדים במספרם כמשפטם׳ ואז תרצה הארץ את שבתותיך׳ שבע שבתות תמימות תהיינה מכוונות וסמוכות על עמודיהם לעד לעולם׳ כי כאשר משפטיך לארץ צדק ולמדו יושבי תבל׳ על כן מלאכי לבי לעשות סמוכות לדבריו אדנים לעמודים ולולאות חוברות על פי המסורה והבאתי את קרסי שבעת העקרים הנז׳ בלולאות וחברתי את אה״ל כונת החכם הנז׳ והיה אחד ושלם על מכונתו׳ תאר המסורה כך הוא׳ לולי ז׳ דף וסי׳׳ לולי אקי אבי׳ לולי כעס אויב אגור׳ לולי ה׳ צבאות הותיר לנו׳ לולי ה׳ שהיה לנו בקום׳ לולי ה׳ עזרתה לי׳ לולא האמנתי׳ לולי תורתך שעשועי׳ ועתה שי׳ לבך להסכמת הפסוקים הללו עם שבעת העקרים שהוכחו׳ כנגד החדוש בא הפסוק הראשון לולי אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני׳ כי שנוי מנהגו של עולם בלדת הצאן עקודים נקודים וברודים בהחליף לבן את משכורתו וכמו שאמר אם כה יאמר נקודים וגו׳ ויאמר אלי מלאך האלקים בחלום וגו׳ ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים וגו׳ כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך׳ כל זה מחייב היותו ית׳ שליט על

הטבע

הטבע אשר ברא ׳ כי האותות והמופתים עדים כאמו׳ על הבריאה הראשונה הרצונית
הכוללת ועליו אמר הנביא ה׳ אלקי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק
אמונה אומן רוצה לומר שעם מעשה הפלאים נקנה אמונה קיימת בעצות הרחוקות של
בריאת העולם וכמו שפירשו בעל זבח פסח ׳ כנגד היכולת בא הפסוק הב׳ לולי כעס
אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידנו רמה ולא ה׳ פ׳על כל זאת כי הוא מעצמו מתגאר
על גדלו ויכלתו ית׳ ׳ כנגד הסליחה בא הכתוב הג׳ לולי ה׳ צבאות הותיר לנו שריד כמעט
כסדום היינו לעמורה דמינו ׳ כי שהם אלוק מעוכנו ומרבה לסלוח ׳ כנגד ההשגחה בא
הכתוב הד׳ לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וגו׳ כי בהיותו יתברך
מבקש את נרדף להצילו מיד רודפו ערותיו כאמנו מאד על השגחתו עלינו ׳ כנגד השכר
והעונש ׳ בא הכתוב הה׳ לולי ה׳ עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי ולעיל מוכיח אמר
מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ׳ לומר כי הקב״ה מעניש לעוברי רצונו
ונותן שכר לאוהביו וכל המזמור סובב על זה הקוטב ׳ ובפסוק כי עד צדק ישוב משפט
וגו׳ אשר ממנו הפסוקים הנז׳ ימשכו אז״ל בדרש כי עד צדק ישוב משפט מדבר ביצחק
עד אותו צדיק ישוב משפט ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות על ידי שהצדיק את
הרשע כהו עיניו ׳ ואחריו כל ישרי לב מתן שכרן של צדיקים נתון באחוריהם שנאמר
ואחריו וכו׳ ומתן שכרן של רשעים נתון לפניהם שנא׳ ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ׳
הרי די הוראה מן המקום הזה אל עקר השכר והעונש ׳ כנגד העולם הבא בא הכתוב
הו׳ לולא האמנתי לראות בטוב ה׳ בארץ חיים ׳ ולמעלה אמר אל תתנני בנפש צרי כי
קמו בי עדי שקר ויפח חמס ׳ היה דוד המלך אומר כי מפני המרחיבים עליו פיהם
באמרם שהיה איש דמים ומרמה יתעב ה׳ ואין לו חלק לעולם הבא ׳ היה נבהל ונבעת
מאד ׳ לולי שהאמין לראות בטובו ית׳ ולא חשש לדבריהם כי סמוך לבו בטוח בה׳ שיראהו
בישועתו לעולם הבא ׳ וכדברי חז״ל למה נקוד על לולא כך אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע
מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי
חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא ׳ הרי כי בענין העולם הבא הכתוב מדבר ׳
וכנגד תורה מן השמים בא מפורש בכתוב הז׳ לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי ׳
וכי ישאלך לבך לאמר האם שבו תמו מלות שוכות אשר הוכשר בית קבולם לבא הוראה
זו אל קרבנה ומה מצאנו במלת לולי יתרון הכשר על כל זולתה ׳ ואמרת אליו כי בחוזק
יד האותות האלה והתיחסותה להורות על כך היתה זאת לה ׳ כי אמנם העירתנו שעם
היות עקרים אלו בלתי מבוארים מפי גבורת המופתים החזקים כמו מציאות ה׳ ואחדותו
ודומיהם׳ מכל מקום אבל המטיבים לראות בעין יפה מנוקה מכל סיג ובשכל בהיר בהיר
ונהיר ׳ הנסיון יוכיח על אמתתם חוץ מאחד מהם שאין מבוא אליו כי אם דרך אמונה
גמורה ומוחלטת והוא עקר העולם הבא אשר עין לא ראתה אלקים זולתו ׳ וכרשמה
הוראתו בפסוק לולא האמנתי לראות וגו׳ כאשר הראית ׳ ולזה לא תמצא בכל ז׳
הפסוקים שמהם הוברה מלה זו לשון אמונה זולתי בזה ואפשר לתלות בו טעם הנקוד
על מלת לולא שעליו דרז״ל מה שדרשו ׳ כי קרוב הוא שנאמר היותו מורה כי העקר
שרמוז הנה הוא נסמן ומובדל מיתר העקרים מצד אופן האמונה המיוחד אליו כאמור ׳

ועל זה עצמו תורה אות האלף הכתובה בסוף מלה זו במקום הוי"ו הכתובה בסוף
חברותיה כי אמנם היה זה להורות על אמונה אומן שצריך להאמין בעקר העולם הבא
שרמוז במלת לולא גם כי אין שם ראיה שתורה עליו · וטוב לכתיבת טעם למלת לולי
ונאמר כי להיות עקרים אלו מתבארים על פי הנסיון · נעשית המזמור הנז' כאלו צווחת
ואומרת דע לך נאמנה כי אלו העקרים השגחה שכר ועונש והבריאה אין לספק
באמתתם ואם לא בא המופת עליהם בשפטים גדולים · כבר נתאמתו מדרך הנסיון ·
ונשאת את המשל בפסוק לולי ה' שהיה לנו בקום וגו' שבא לרמוז עקר ההשגחה כמו
שזכרנו וכאלו יאמר לולי זה היה זה רוצה לומר אלו לא היה הקב"ה משגיח עלינו
להצילנו מיד רודפינו היו בולעים אותנו חיים · והנה עינינו רואות שלא בלעונו אם כן
הקב"ה משגיח עלינו · והקש על זה הדרך בכלם לולי כך היה כך כי בכל פסוקי המזמור
הנז' חוץ מלולא האמנתי מן הסבה שהקדמנו נקל הוא להמשיך מאמרים תנאיים שסותר
הנמשך בהם מוליד סתירת הקוד' כידוע למביני מדע בחכמת הדבר וכבר עשו חז"ל ראיה
על השגחתו ית' בדרך זה · אמרו אהיה אשר אהיה אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם
בשעבוד שאר מלכיות אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה · א"ל יפה אמרת כה תאמר
לבני ישראל וגו' · והרמב"ן כתב שהכונה להם ז"ל כי משה אמר לפניו ז"ת ואמרו לי מה
שמו שיגיד להם שיורה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה והקב"ה השיבו למה זה
ישאלו לשמי אין להם צורך לראיה רק כי אהיה עמהם בכל צרתם יקראוני ואענם והיא
הראיה הגדולה שיש אלקים בישראל קרוב אלינו בכל קראנו אליו ויש אלקים שופטים
בארץ · ע"כ · והוא עצמו מין הראיה שעשה המשורר במזמור זה כאמרו למנצח לדוד בה'
חסיתי איך תאמרו וגו' · דומה למה שכתב בעל העקרים מא' ד' פ' ט' כאמרו אחר
שאנחנו נראה כמה רשעים ישתדלו בהגעת הרע לכמה פתאי' ולא יעלה בידם זו ראיה
שהפתאים הם נשמרים מצד ההשגחה לא מצד חכמתם כמאמר דוד שומר פתאים ה'
וגו' וזו הראיה זכרה אליפז אמר מפר מחשבות ערומים ולא תעשנה ידיהם תושיה וגו' ·
ע"כ · ויאמר אם כן אתם בני בלי שם הכופרים בהשגחה · איך תאמרו לנפשי בהיותי
נודד ממקומי וברח מפני רודפי נודי הרכם צפור רוצה לומר שתהא נפשי כצפור נודדת
מקנה ללכת אנה ואנה על כל הר וגבעה כי נעשית הפקר לכל מאין משגיח להצילה
מפח יקוש · ואמר הרכם בלשון רבים הבלתי נופל על צפור שהוא לשון יחיד כדי לכלול
בו ענין כפירתם במשגיח כי אחת דברו בנגלה שתים זו שמענו בנסתר כי כלפי מעלה
דברו גם כן כהוראת הכתיב במלת נודי וכאז"ל במדרש תלים נודי אין כתיב כאן אלא
נודו אמר רבי אבא כלפי מעלה אמרו וכלפי מטה אמרו כלפי מעלה כצפור נודדת
מקנה כן איש נודד ממקומו ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה · ואין מקומו
אלא בה"מ שנאמר זאת מנוחתי עדי עד · ע"כ · ונעשה כאמרו איך תחשבוני כצפור לנוד
באמרכם לנפשי (וכונתכם גם כן למי שחסיתי בו כאמרי בה' חסיתי) נודו הרכם כי
אין מציל · הנה הנסיון יוכיח הפך סברתכם כי גדול כח הנסיון ואין אחריו פקפוק · וזה
כי כבר הוא מתפרסם לחוש שהרבה רשעים ישתדלו מאד להכין רשת לפעמיו של צדיק
וגם לא יוכלו לו לא מחמת עצמו שהרי הוא חלוש מאד ולא ימצא את ידיו ואת רגליו

להמלט

להמלט מידם ואין זה כי אם מאת האלקים המשגיח עליו מהיכל קדשו מן השמים. וז"א כי הנה וגו' רוצה לומר הלא שמענו כן ראינו שהרשעים ידרכון קשת וגו' וישתדלו בכל מיני נכלים וערמומיות לבלע רשע צדיק ממנו ההולך לתומו בישרת לבב ואין לו שום תחבולה להנצל מכף רע. ועם כל זה כאשר השתות יהרסון והם יסודות מועצותיהם אשר יפלו מהם כי לא יצליחו. מה פעל הצדיק בהצלה הזאת הלא כשל בדרך כחו ולא ידע במה יכשל כי בערמה עשו אתו וכח אין לבטל מעליו גזרות קשות שנגזרו עליו מעצת רשעים. ואם כן מי הוא זה ואיזה הוא אשר הצילו מכף כל אויביו ומיד שאול הלא הוא אביו שבשמים וז"א ה' בהיכל קדשו וגו' שעם היות בשמים כסאו רם ה' ושפל יראה כי הוא משרה שכינתו בהיכל קדשו מקדש כוננו ידיו למטה כנגד בה"ה של מעלה כי שם צוה ה' את הברכה לכל המיחלים לחסדו. והשגחתו ית' היא פרטית מדוקדקת שלא בלבד עיניו יחזו אבל גם כן עפעפיו יבחנו בני אדם. ואת"א אם כן מפני מה סבל צערו של אותו צדיק שאימות מות נפלו עליו כי הסבו עליו רביו ויכוננו חצם על יתר לירות במו אופל לישר לב. בינה שמעה כי היה זה על צד הבחינה כי ה' צדיק יבחן ויביאהו לידי נסיון להוסיף על שלמותו ושכרו במה שיסבול מן היסורין והצער למען שמו. ואף גם זאת ה' לא יעזבנו בידם כי עוד מעט הפח נשבר והוא נמלט ורשע ואוהב חמס מצד התנגדו לצדקתו ית' אין ספק שהוא שנוי נפשו עם היותו מראה לו פנים צהובות לפי שעה. וכמו שעל הפך זה הוא אוהב את הצדיק מצד לכתו בדרכיו בצדקה ויושר לבב. ועל כן ימטר וגו' ר"ל כי סוף דבר יוריד עליהם גזרות קשות ויהיה אחריתם להכרית והצלחותיהם לא ימשכו. ופחים רוצה לומר פח ומוקש להלכד בם פועלי און וביאר שהפחים הללו הם אש וגפרית ורוח וגו'. ולשון זלעפות כמו זלעפה אחזתני ענינם ענין רעדה ובאו דבריו על דרך אמרו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט כי בם ידין עמים. וזהו מנת כוסם רוצה לומר מה שיאות לבית קבול הכנתם. כי צדיק ה' וגו' ביאר מה שאמר ה' צדיק יבחן וגו' כי אמנם היה זה מצד היותו ית' צדיק ומתענג בדומה שהם הצדקו' ובפרט בשפני הצדקות יחזו ישר שלא יהיו לתכלית זר חיצוני רק לתכלית הטוב והיושר מצד טובו וישרו או לתכלית עשיית רצונו של צדיק וישר ברוך הוא כי שוה ה' לנגדו תמיד ושם יושר נוכח עמו. או יאמר ה' צדיק יבחן כי עפעפיו יבחנו דרכו כמו שזכר ולא יגרע מצדיק עין השגחתו ובחינתו. לא כן רשע ואוהב חמס אשר שנאה נפשו כי הסתר יסתיר את פני טובו ממנו והיה לאכול וז"א ימטר וגו' ובא זה על דרך אמרו כי יודע ה' דרך צדיקי' ודרך רשעים תאבד. וביאר הטעם מפני מה עפעפיו יבחנו וישגיח בצדיק ויסתיר פני טובו מרשע ואוהב חמס ואמר שהיה זה מצד היותו מתענג בדומה כי צדיק ה' צדקות אהב לפי שפנימו של שניהם רוצה לומר פניו ית' ופני הצדקות יחזו גם יחד את היושר והטוב כי אליו הם נושאים נפשם ומגמתם והדברים הדומים לדבר אחד בעינינו הלא הם יתדמו יחדו בהכרח. אמור מעתה כיון שמגמת פניהם קדמה מזרחה למקום שהיושר זורח הוא שם. צדיק וישר הוא שה' הוא הצדיק יאהב את ההולכים בתמים בצדק ומשפט ומישרים: וכבר זכרתי בזולת זה המקום כי אין ענין המסורת הוראה כינס על הדבר הנלמד ממן. אבל הוא כדמות ריח מתפשט מדברי הנבואה או

רוח הקדש להודיע כל אחד יד' מוסר השכל ולמוד מועיל על דרך לא יבול עלהו ולא יתם פריו והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה :

דרוש העשרים

* מקרא קדש ליום הכפורים *

כלל הדרוש קדוש יאמר לו כי אחרי הודיעו שלמותן וקדושתן של ישראל ביוה"כ עד שאפילו סמאל עוכרו אמן בעל כרחו ומעיד על קדושתם · בראש שומיות יקרא לאנשי קדש שיכירו מדרגת קדושתם המושגת פן יפול שכופל ממכה וכמבא שם קדושתו מתחלל כי יקטא בזה ואשם בקלקול מה שתקן לבעליו ית' ויתחייב לו תשלומי נזק שלם מדינא דאין אומן קונה בשבח כלי · ולהתמיד על מדרגת קדושה זו יקראו בקול גדול מקרא קדש הלולים לה' ותפלתם זכה בקדושה רבה ותכלית בקשתם יהיה על ביאת הזמן אשר בו יתקדש שם שמים ברבים ·

יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם :

בפרקי רבי אליעזר (פ' מ"ו) יום שנתנה תורה אמר סמאל לפני הקב"ה רבש"ע על כל אומות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אין אתה נותן לי רשות אמר הרי יש לך רשות עליהם ביוה"כ אם יש להם חטא ואם לאו אין לך עליהם רשות וכו' · ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביוה"כ אמר לפניו רבש"ע יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים · מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הם ישראל יחפי רגל ביוה"כ · מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך הם ישר' אין בהם אכילה ושתיה ביוה"כ · מה מלאכי השרת אין להם קפצים (פי' פרקים) כך הם ישראל עומדים על רגליהם ביוה"כ · מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הם ישראל נקי' מכל חטא ביוה"כ · מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך הם ישראל שלום מתווך ביניהם ביוה"כ · והקב"ה שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל למגדול ועד קטן שנ' וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר:

הגהה

בפרק קמא דברכות מוכחינן לה מדכתיב ביחזקאל · ורגליהם רגל ישרה וכמו שפי' רש"י שאין להם קפיצי ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם לא ישיבה ולא עמידה ולא שכיבה ואין צריכים להיות להם קפיצים כענין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב יע"ש

ספק א' יש לספק למה תלה הרשות ביוה"כ לבדו באמרו הרי יש לך רשות עליהם ביוה"כ וכו' והלא אמרו ז"ל ביומא פ"ק כל השנה יש רשות לשטן להשטין לבר מיומא דכפורי דלית ליה רשות שנאמר יגער ה' בך השטן · השטן בגימ' שס"ד הוי כמנין יומות החמה חסר חד שהוא יומא דכפורי · ובויקרא רבה על פסוק בקרוב עלי מרעים וגו' · רבנן פתרי קרא בר"ה ויוה"כ בקרוב עלי מרעים אלו שרי אה"ע עובדות כוכבים ומזלות ·

לאכול

לאכול את בשרי לפי שהרי אלה עובדו' ככבי ומזלו' מקטרגי' את ישרא' לפני הקב"ה ואומרים שו עע"א ואלו עע"א · שו מגלי עריו' ושו מגלי עריות · שו שופכי דמים ושו שופכי דמי' · שו יורדים לגיהנם ואלו אין יורדים · גדי ואוילי לי השאה כשלו ונפלו אתה מוכא מכין ימות החמה שס"ה ומנין השטן שס"ד שכל ימות השנה יש לו רשות לקטרג וביה"כ אין לו רשות לקטרג עכ"ל · ומה שתרגם המתרגם על אמרו ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם · והוא ביום דיכא רבא יום שבוק סורחניא אתו כתי מלכיא למיקם בריכא קדם ה' וכו' דמשמע שהוא משטין ביה"כ כבר כתב עליו אבודרהם שיש לומר כי קודם מתן תורה היה משטין אבל כיון שנתקדש יום זה וכתנו בו הלוחות והוא יום מחילה וסליחה אינו יכול להשטין וכתב שם שעל המשטין הזה כאמ' איוב חמה יגרה מדון אלא חמה בגימט' השטן עכ"ל וגם כי כאמר שענין המאמרים הללו אינו אלא לומר שאין לו רשות ביה"כ לקטרג ולהשטין מצד היותנו בו נקיים מכל חטא ואין מזה שום סתירה או פירכא למאמר רבי אליעזר הנז' · עדין יקשה שלא היה לו לרבי אליעזר לתלות ביה"כ לבדו שהרי יש לו רשות גם כשאר ימות השנה : ספק ב' למה אמר עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים פשיטא לי שהעם בארץ והמלאכים בשמים :

ספק ג' מה ענין רגל וקפיצין אבל מלאכי השרת שאינן גוף והגשם אלף מהם הלך לו :

ספק ד' באיזה סדר וחלוקה הכרחית יוכללו חמשת הרמזים שנזכרו במאמר כי אין לחשוב שנפלו כן במקרה והזדמן : הספק הראשון יותר כאמרנו שתלה הקב"ה ענין הרשות הנז' בזכרון יה"כ לבדו במלאכת מחשבת כי כעשה בזה כאומר לסמאל מה תבעק אלי שאין לך רשות על ישראל הרי יש לך רשות עליהם להשטין ולקטרג אפילו ביה"כ שעם היותו יום קדוש איום ונורא יום כפרה לישראל אף על פי כן הרשות נתונה לך עליהם אם תמצא בהם חטא · והנה הודיע זה לסמאל בונה ממנו להסיתו בזה ולהכשילו לטוב לנו כל הימים כי יוצר הכל הוא יודע יצר יצוריו והכיר והבחין כי טבע כל דבר מתעורר ומתנשא לעומת הדברים העצומי' להתגבר עליהם כדי להשיג על ידם תפארת הנצחון המופלג וכמו שאנו מנסים בעצמנו להיות כל איש מתגרה ומתעורר על הסבת דבר רב ועצום ממנו לאמר ארדוף אשיג · וכבר מצינו דוגמת זה בהמן · ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו ויבקש להשמיד את כל היהודים · ועצת חכמים תנחנו שלא נבקש שם תפארת על ידי מעשים פחותים נגרעים מערכנו וישאו משלם על זה מלך בחיות אריה הנאדרי בכח כי עת היותו רובץ כאשר יניקוהו דברים קטני הערך בעגלתים ימך למראית עינינו · אפס כי תהיה תפארתו עצומה מאד בעת הלחמו ביום קרב בהראותו את יקר תפארת גבורתו על רבי' קמים עליו אשר באפו ובחרונו יבהלמו ☐ ובזאת יבחנו דברי חז"ל באמרם דשתיק מר משום דאודי ולפעמים יאמרו דשתיק משום דלא חש להו למקשים · דהיכא דגברי רברבי נינהו ליכא למימר דלא חש אדרבה היה לו להראות כחו בנגדם ומדשתיק אודי · אבל היכא דלאו גברי רברבי נינהו לא אמרינן דשתיקתו הודאה אלא אמרינן דלא חש להו וכענין זה תמצא להלן פ' בתרא דביצה על אימרא דשנים שחלקו חבית ובהמה לגבי רב דשתיק למאן דמקשה ליה בכהאי · וזאת שיתה בונת יעקב אבינו ע"ה באמרו ליהודה בנו גור אריה יהודה מטרף בני עלית וגו'

לרמוז

לרמוז כי בעלותו מטרף יוסף באמרו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו ׳ כוונתו היתה כי לא לשם ולתהלה יהיה לשם הפעל ההוא להנקם ממנו להיותו פעל גרוע מאד בבחינת ערכם וידמהו וישוה לנגר אריה אשר כהזדמן לפניו דברים קטני הערך הרי הוא מונח ארבה מושלך בעגלה כאלו נפל לא יוסיף קום ולזה רמז באמרו כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו ׳ אמנם ראשו מגיע השמימה בעוז ותעצומות בעניני׳ הנכבדים שהם תפארת לעושיהם וז״א לא יסור שבט מיהודה וגו׳ ׳ וכבר ראו ראה הבורא ית׳ כי שמאל בשמעו דבריו הנז׳ כפי עונש הדבר וגדלו כן יתנשא לעומתו ויתמרמר כנגדו בכוונו מלאכתו לעמוד על ימינם לשטנם ביום הזה הגדול והנורא אשר שברו היהודים לשלוט בו ונהפוך הוא לפי מחשבתו ׳ וידע גם כן השי״ת כמה גדול כחו של ישראל ביום זה לעמוד על נפשם ולהשיב אחור מחשבת אויב ועל ידי כן ביום הזה יאבדו עשתונותיו של שמאל ותקהינה שניו בהיותו מוכרח לענות אמן אחר שלמותן של ישראל ובכן יחלש כחו וידיו תרפינה כל הימים שאין לך ערבוב שטן גדול מזה : הספק הב׳ יותר באמרנו כי מה שאמר בארץ ובשמים הוא להפליג בענין שלמותן של ישראל שעם היותם בארץ הלזו הגשמה עם שוכני בתי חמר אף גם זאת עתקו וגם גברו חיל יותר ממלאכי השרת העומדים ברום עולם ומדרהון עם בשרא לא איתוהי ׳ ועל דרך אז״ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת : הספק הג׳ יותר באמרנו כי מה שאמר ואפי רגל הוא כנוי להיותם מופשטים מחמר על דרך אמרו של נעליך מעל רגליך וגו׳ שעניינו לומר הרימה פעמיך ודרכיך יכונו בדרוש הנשגב הזה אשר אתה עומד על השקפת עיונו ׳ וכל המחשבות הגשמיות והטבעיות פשוטה ועורה הסירך מעליך בגדי החמריות והלבש אותך מחלצות השגות שכליות אלקיות כי המקום (רוצה לומר מקום העיון אשר אתה עומד עליו (בהשקפתו) אדמת קדש הוא ר״ל נושא כבוד יקר ונשגב ולא תוכל לו אם לא תצא מאנשגבינות שלך החמרי ותגביה כנשר השקפת עיונך גבוה מעל גבוה ׳ ומה שאמר אין להם קפיצין שרנה בו שאין להם פרקים וקפיצי ארכובות לכוף את שוקיהם לישב עד שמפני זה הם עומדים תמיד על רגליהם ענינו להורות שהם עומדים על משמרת עבודתם נכונים ומזומנים תמיד ללכת אנה ואנה בשליחותו של מקום כמשפט העבדים הנכנים לפני אדוניהם בעמידה וזריזות לרוץ דרך מצותם ׳ וזהו ענין אמרו ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ר״ל עבדיו העומדים לפני׳ נכונים ומזומנים לעבודתו ׳ וכן הורה באמרו למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך ׳ וכן הכתוב אומר שרפי׳ עומדים ממעל לו ׳ ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ענין א׳ כלם ׳ כי כעבדים המשמשים את הרב בעמידה וזריזו׳ כך הם עומדים לשרת לפני המלך העליון היושב על כסא מלכות : הספק הד׳ יותר באמרנו כי סדר השלימות אשר בקשנו השגתו כך הוא ׳ תחלה ראוי שנרחיק עצמנו מן החמריות ומן הדברים החמריים ובכן נבא אל המלך לעבודתו ׳ על דרך סור מרע ועשה טוב ׳ והנה ראשית הרחקתנו מן החמריות יהיה בענין האכילה והשתיה כמו שראשית חטאת הנחש הקדמוני היה בענין האכילה באמרו אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן ׳ וראשית תלונת ישראל אחר צאתם ממצרים היה בענין השתיה כאמר׳ (פ׳ בשלח) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה ׳

כשתה · ועבודתו זאת הוא תלוים בהכין עצמנו לעמוד ולשרת בשמירת מצותיו שמקצתם תלוי בין אדם למקום · ומקצתם תלוי בין אדם לחברו · והנה תחלה הורה על הרחקת עצמם מן החמריות באמרו שהם יחפי רגל ב"ה שרוצה לומר מופשטים מחמר על הדרך האמור · וסמך לזה שאין בהם אכילה ושתיה ב"ה להיותן ראשית הרחקתנו מהדברים החמריים כמו שזכרנו · אחר כך הורה על היותם עומדים לפניו זאת לעבודתו באמרו שהם עומדים על רגליהם ב"ה וזה בין במצות שבין אדם למקום וזאת שהם נקיים מכל חטא ובין במצות שבין אדם לחברו · וזאת שלום מתוך ביניהם · ושים לב לשלשת חלקי המשכן המוזכרים בפסוק שהביא בעל המאמר שהיינו קדש הקדשים באמרו וכפר על מקדש הקדש · ואהל מועד שהוזכר בו כפי׳ וחצר אהל מועד שהיה בו המזבח לקרבנו׳ · ואליו רמז באמרו ואת המזבח יכפר · ושלשת אלו מכוונים כנגד ג׳ מדרגות העם · כהנים לוים וישראלים · ולהם רמז באמרו ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר׳ כי באמרו כל עם הקהל יש רמז מספיק גם כן לקהל הלוים · ועתה אם אפילו הקטיגור עצמו לא ימצא ביום זה מקום לקטרוגו כמוזכר למעלה · מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לגשת אליכם ביום זה בדברי תוכחות ? הלא את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים כי עשית באופן שאפילו סמאל עצמו אמר והודה בעל כרחו שה׳ הוא אלקי ישראל · וכן ה׳ האמירך להיות לו לעם סגולה שסבב ונגלגל על ידי הסתתו הנז׳ שסמאל עצמו אמ׳ והודה בעל כרחו שאתה עם סגולתו זאת באמרו יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים · ובכן העיד על שלמותך וקדושתך ביום זה עד שצדק נושאנו לומר יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם כי כל העדה כלם קדושי׳ ובתוכם ה׳ עד שהמקטרג עצמו קרא אתכם בשם קדש כמו שקדש בהשוות אתכם למלאכי השרת׳ · ומדוע יתנשא המוכיח על קהל ה׳ : ואם לרופא הגופות יאותו לפתיות או סכלות גמורה השתדלו ברפואת איש שלם בבריאות · כי איך יאות ההשתדלות על השגת קנין שכבר הושג ונקנה והוא קנוי ועומד · איך למוכיח יכעס להשתדל ברפואת נפשות בריאות וטובות כמו שאתם הדבקים בה׳ אלקיכם חיים ובריאים כלכם היום בשלמו׳ הנפש כמו שזכרנו ? ומי בעל דברים יגש לקרא אתכם אל מדרגת הקדושה שכבר עליתם אליה ביום הקדוש הזה · הלא יום הכפורים הוא ואיך מקרא קדש יהיה לכם ? והנה אם כן למה זה אנכי · ואנה אני בא ואנה פני מועדות הואיל ואין זה מקום וזמן ראוי לדברי כבושים ולרפואות תעלה לנפש החוטאת ? ואולם שמעו נא בית ישראל · הלא עם היות שלא נתן רשות לרופא לרפאת גוף בריא הבלתי צריך לרפואתו כאמור · אף על פי כן יש לו מקום להתנדב בו בהשתדלו להעמידו על חוזקת בריאותו ולחזק יתדותיו בל ימוט והוא חלק מהרפואה רשום ונכבד · ולעומת זה אף על פי שדרכי לא יתכן להוכיח וליסר או לרפאת מחלת הנפש הבריאה · הלא דרכי יתכנו להשתדל על התמדת הבריאות המושגת לנפשותיכם פן נפול כמאמר הנביא וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הולך · הלא זה אשר ישתוקק אליו האל על ידי נביאו נאמן ביתו כי אחרי השיגו שלמות העם הנכסף במתן תורה אמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים לטוב להם ולבניהם עד עולם · ועל ידי ירמיהו באמר (סי׳ ד׳) אם תשוב ישראל

נאם

נאם ה' אם תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד · ירצה אם תשוב הזהר מאד שתהיה תשובתך שלמה שאם אחרי שובך תשוב אחור לא תקרא שב באמת · וביאר עוד הענין באמרו ואם תסיר מעשיך המתועבים מפני משמר מאד שלא תנוד ולא תפרד ממדרגת התשובה רק תהיה בה קיים ותתמיד · ואמר עוד (סי' ט"ו) אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד · ר"ל אם תשוב בתשובה רצויה אצלי ומקובלת · לפני תעמוד ולא תפרד ממנה · והנה על התמדת בריאות זה הנפש אנכי נותן לפניכם היום ב' מסעדים לקיום · הא' הוא זכרון לבני ישראל להודיע ולהודע מה רב ענשו של מי שכבר הגיע לבריאות נפשו ושלמותה ולא יקר בעיניו פדיון נפשו להתמידה על בריאותה המושגת ושחת ארחה להלל ויפעתה לטנפה ולנבלה אחרי הוכשה כי האיש הירא והנלבב אשר ישיב זה אל לבו ינבכה לבו בדרכי ה' בהכירו את יקר תפארת נפשו מידי עלותה אל בית שלמותה · וכמה הוא מסוכן ענין הריסתה בשובה אחורנית · ובכן על עמדה תעמוד ולא תנזר לבושת · והב' הוא להכין אותה ולסעדה על ידי התמדת השבח וההודאה לאלקים · ותכון תפלתנו קטרת לפניו בכונת הלב וקדושתו כי זהו גם כן מזון אלקי מתוק לנפש כמו שנזכיר · ועתה שימו לבבכם אל הענין הראשון ויגדל נא כחכם להשמר מאד לנפשותיכם פן תשחיתון כלי חמדה אשר ידיכם עשו ויכוננו לאדון הכל ב"ה היא נפשכם אשר עלתה השתדלותכם להשלימה הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי אשר בעליו המלך העליון ב"ה חפץ ביקרו · כי הוא באמת בעליו של כלי זה אשר כוננו ידיכם כפועליו ואומניו ושכיריו ית' ואם ח"ו יתקלקל בידכם השלמות הזה המושג הנה רעתכם רבה ותתחייבו אליו ית' בתשלומי נזק שלם כי כן המשפט חרוץ פ' הגוזל קמא דתנן התם נתן לאומנים לתקן וקלקלו חייבין לשלם · נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לתקן וקלקל חייב לשלם · והרי"ף שם והרמב"ם פ"י מה' שכירות פסקו הלכתא כרבא דבין שנתן לחרש שידה תיבה ומגדל לנעוץ בהן מסמר ושברן ובין שנתן לחרש עצים לעשות מהן שידה תיבה ומגדל ועשה מהן שידה תיבה ומגדל ושברן · בכל ענין חייב לשלם לבעלים דמי שידה תיבה ומגדל שלמים לא דמי עצים בלבד שאין האומן קונה בשבח כלי אלא הרי הוא של בעל הכלי וחייב לשלם לו דמי שידה שלמה · וצדק ויושר הוא כי כמו שישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ובכל חלק ממלאכתו הוא הולך ומרויח מקצת שכרו עם היות שאין השכירות משתלמת אלא לבסוף · כך הוא ראוי שהשבח ההוא שמשביח והולך שכלי הנעשה על ידי האומן יזכו בו בעליו של כלי · והן כל אלה יפעל אל עם גבר · נתן לו חמר מעולה ונזרה משובחת · הן הן עציו לעשות מהם שידה תיבה ומגדל וראשו בשמים וכאורחת אמרו וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה · שהכונה לומר איך נתהוה האדם מוכן בטבעו שיוכל בבחירתו להשלים נפשו עד השיגה חיות וקיום נצחי · והנה אחר השתדלות החרש הזה החכם להשלים מעשהו · אם לא ידע להזהר ונתקלקל בידו הרי הוא חייב לבעל העצים ברוך הוא כל דמי הכלי אשר עשה לא דמי העצים בלבד · וכפי גודל ערכו אשר היה באמת כלי חמדה לא יסקל על עפר כסף מחירו · כן ענשו רב מאד עד לאין מרפא · ושפיר קרינן ביה ומשחית נפשו הוא יעשנה כלומר מי שמשחית נפשו אחרי עלותה בית ה' מעולפת ספירי השלמות ·

השלמות · ותחייב בדמי כלה כמו שהיה עשויה כשלמותה שאין האומן קונה בשבח כלי · ומזה יבא לנו טעם נכון לאמר (פ׳ בשלח) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלקיך וגו׳ כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך · שכעשה כאומר שאם לא ישמע ויעשה ויאזין וישמור · ישים עליו כל המחלה וכמו שפי׳ בו הרמ״בן · וכתן הסבה לזה באמרו כי אני ה׳ רופאך ר״ל מעלה לך ארוכה ומרפא למחלת כפשך על ידי התורה שתקנה בה שלימות גדול · ואם תפול מאותה מדרגה לבלתי שמור בריאו׳ שלמות כפשך · אז תהיה ראוי לשליחות יד מן הסבה הכז׳ · וכן יתבאר אמרו כי עמך הסליחה למען תורא · ירצה שעל ידי הסליחה המושגת ביום זה בתשובה ומעשים טובים ישוב האדם לאיתן מושבו בשלמות · ומעתה יירא מאד לנפשו פן יחטא ואשם לבעליה בהתחייבו על תשלומי נזקיו מכל וכל כאמור · וכבר הורה יחזקאל על כונה זו כפי׳ כאמ׳ (סי׳ י״ח) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר עשה הרשע יעשה וחי כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר חטא בם ימות · ואמרתם לא יתכן דרך ה׳ שמעו נא בית ישראל הדרכי לא יתכן הלא דרכיכם לא יתכנו בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולו אשר עשה ימות · ראה כמה הוא מבולבל ענין הפסוקים הללו כי מלבד הכפל הנראה בהם יש גם כן סתירה במה שאמר בעולו אשר עשה ימות עם הקודם אליו באמרו בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת עליה׳ כי תחלה גזר המיתה על שובו מצדקתו ועל עשותו העול כאמ׳ ומת עליהם · וכמו שאמר גם כן תחלה בם ימות · ואחר כך גזר המיתה על עשותו העול בלבד · אלא שהתר זה כלו הוא תלוי באמת׳ מה שאנחנו עליו כי תחלה הכיח כי בשוב הצדיק מצדקתי ועשה עול לא די שלא יקומו לעזרתו צדקותיו הקודמו׳ · כי תהיינה גם כן כעברין במעלו אשר מעל בקדש ה׳ אשר אשב הלא הוא כפשו המלאה לה שלמות מצד צדקותיו אשר עשה · וכשחת הכלי ההוא שכבר זכה הוא יתברך בשבחו שאין האומן קונה בשבח כלי כמו שקדם עד שמפני זה צדיק וישר הוא שימות מצד המעל אשר מעל בקדושת הכלי ההוא בהכזרו משלמותו המושג וכמו כן מצד החטא בעצמו אשר חטא ואשם · וז״א במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר חטא בם ימות · ולפי שאנשי דורו לא היו מבינים זה כראוי ומחסרון ידיעתם בצדקת המשפט הזה וישרו היו אומרים שלא יתכן דרך ה׳ לבלתי החשיב לו לצדקה כל צדקותיו אשר עשה להצילו מן הרע המעותד לבא מפני חטאיו · על כן חזר יחזקאל לבאר ענינו באמרו דעו לכם כי נכון הוא בלי ספק מה שהנחתי ראשונה כי בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ראוי הוא שימות עליהם · והטעם להם הענין באמרו בעולו אשר עשה ימות · רוצה לומר שיתכן זה מצד העול הנעשה גם בשובו מצדקתו כי אמנם החטא אשר צדיק יחטא הוא עול מכ׳ צדדים · עול מצד עצמו בנטותו מדרך היושר הראוי לכל אשר בשם ישראל יכונה · והוא עול גם כן מצד מה שמשחית לו ית׳ הכלי שהוא הנכבד שהיה מקדש ה׳ כוננו ידיו של אדם בשלמות צדקותיו אשר עשה כי אין האומן קונה בשבח כלי וכפי הדין המוגבל שקדם זכרו · ואם כן להיותו יתברך בעליו של כלי זה אשר זכה בו מעת עשותו · ובהתקלקל ענינו ידיו של מקלקל פעלו עולה · הכלי נשבר והוא לא נמלט מחיוב כל תשלומיו ושפיר קרינן ביה בעולו אשר עשה ימות בלי שום סתירה עם הקודם

כי עול הוא באמת מן הב' צדדים המוזכרים שם תחלה . ונמצא לפי זה כי צדקותיו אשר עשה היו לו למעשם לא לעזור ולא להועיל . אך זאת נשיב אל לבנו כי אין הדברים אמורי' אלא במי ששב מצדקתו באופן רשום שנתקלקל בו עניינו של כלי כהנזרו אחור משלמותו המושג . וזהו ענין אז"ל בתוהא על הראשונות לא שיתחרט בפי' על צדקותיו שעשה אלא שמעשיו מוכיחי' שאין מחשבתו פונה עוד לפעולות הצדק וזו היא השחתת דרכו והריסתו של כלי . מה שלא היה כן אם יחטא איש באקראי בעלמא כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . והנה איש אשר אלה לו בעולו אשר עשה ימות וצדקותיו הבלתי נחשבות אבלכו לא תזכרנה לטובתו אלא לחובתו כאמור . והדין דין אמת . ראה כמה הפליג ישעיהו ז"ל בענין מי שנסוג אחור מן השלמות המושג באמרו הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור . אמר גוי חוטא מצד החטא בעצמו . ואמר עם כבד עון על כובד העון אשר הכבידו עליהם בשובם מצדקתם הקודמת . ואמר זרע מרעים על רוע מעלליהם כנגד אמרו גוי חוטא . ואמר בנים משחיתים על השחתת כלי חמדה מקדש ה' אשר כוננו ידיהם ובשלמו' נפשם כנגד אמרו עם כבד עון' וחזר עוד לבאר הכונה כי כנגד אמרו גוי חוטא אמר עזבו את ה' . ולא די שחטאו לאדון שבכל בה"ה אבל חטאו לקדוש ישראל שייחד שמו עליהם . וכנגד אמ' עם כבד עון מצד השחיתם כלי חמדה כמו שקדם אמ' נזורו אחור . כי זה האחרון הכביד שאחרי השיגם שלמות נפשם נזורו אחור ונשחת הכלי אשר עשו לאלקים והנה מאמרו שוה למאמר יחזקאל ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כמו שקדם . את כל אלה ישים אל לבו האיש הנלבב ואז יבלים את דרכיו להעמיד בידו השלמו' המושג' והוא מה שרמזו אליו כושאנו לאמר יום הבכורים הוא מקרא קדש יהיה לכם שתקראו עצמכם מקרא קדש בהכירכם את יקר תפארת קדושתכם אשר השגתם ביום זה . וכמה ראוי ליזהר שלא למעול בקדש ה' אשר אהב פן תחייבו עצמכם בתשלומי נזק שלם כמו שקדם . ואולם הענין הב' אשר הכחנו להכין בו נפשנו ולשערה על התמדת הבריאות הנקנה הלא הוא כמו שזכרנו ענין השבח וההודאה לאלקים והעמידה לפניו בתפלה ותחנונים עם הסכמת הדבור הפנימי לחיצון . ולבלתי פנות מן הכונה הראויה בהם פן ידמה המתפלל וישוח לעוף מצפצף . והנה זה הוא באמת מזון אלקי מתוק לנפש ומרפא לעצמיותה לשתמידה על שלמותה המושג כדבר החבר (מאמר ג' סי' ה') ומכלל מה שכתב שם על שלמות ענין התפלה הוא אמרו ויהיה הלשון מסכי' עם המחשבה לא יוסיף עליו ואל יבטא בתפלתו על דרך המנהג והטבע כמו הזרזיר והפפאגי אלא עם כל מלה מחשבה וכונה בה וכו' ע"כ . והוא על דרך אז"ל קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת ע"כ . שהרי הוא כאלו אמר לכל אשר יקראוהו בפנימי וחיצון כי אמנם גדר האמת איננו זולת הסכמת מה שבנפש עם מה שחוצה לה . ומסכים לזה כתב בעל חובת הלבבות שער עבודת ה' פ"ו וז"ל ועקר הדבר אחי כזוך נפשך וכונת לבך בה ושתסדרנה לאט עם הסמוך לה ואל יקדים בה לשונך את לבך כי המעט ממנה עם הכונה לבך בו טוב ממהירות תנועת לשונך ברב ממנה בשיהיה לבך ריק ממנו . ואמר א' מן החסידי' אל תשבחו שבח ריקם ריק מכונת הלב בו אבל יהיה בהכנת הלב כמו שאמ'

דוד ע"ה בכל לבי דרשתיך וגו' . ואמר חליתי פניך בכל לב ואמר לבי ובשרי ירננו אל אל חי
על' . ועוד הרבה לדבר בענין התפלה בשער חשבון הנפש פ' ב' חשבון ט' יעויין שמה .
והשכת ושמע איך נכללה כונה זו כלה כראשית המזמור ההוא שלוקח הפסוק הזה ממנו
והוא מזמור פד' . באמרו מה ידידות משכנותיך ה' צבאות נכספה וגם כלתה נפשי
לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי . גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה
אפרוחיה את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלקי . אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה .
אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם . הן הן דברי המשורר על פה הגלות אשר נפשו
אותה לו לשוב למשכנותיו יתברך וקראו ה' צבאות להיותו אלקי צבאות ישראל . ואמר
שהתשוקה הזאת לחצרות ה' היא למען יוכל לשבח ולהלל שם לפניו ית' בלבו ובשרו ר"ל
בגופו ובנפשו בלי טרדת הגלות . כי לשונו תרון ולבבו יבין ויחדו יהיו תמים בכונה שלמה
ודבור שלם לעבודת בוראם . וקראו אל חי כי אז בשוב ה' את שבות עמו מן הגלות יתגלה
לעין כל יכלתו וחיותו יתבר' כמו שעל הפך זה אמר הנביא למה תהיה כאיש נדהם וגו' .
וביאר עוד כונת אמרו לבי ובשרי וגו' באמרו גם צפור וגו' שכיון בזה להורות כי לרוב
היתה תשוקתו לחצרות ה' אם לא תהיה שם כונת לבו אל הרנה ואל התפלה כי לולי זה
לא היה שום הבדל ביני לבין העופות המצפצפים והמהגים וכמאמר החבר הנז' כמו
הזרזיר והפפאגי . וזה גם צפור מצאה בית וגו' שגם היא ובהתמדה רבה יותר ממנו
יכולה לישב שם לצפצף עם אפרוחיה . ועל ידי שזכר המזבחות שהם נהרסי' בעת הגלות
חזר לומר ה' צבאות שעם כל זה לא סר היותו אלקי צבאות ישראל לא יעזבם ולא יטשם
ואמר מלכי ואלקי להורות כי שכרו וענשו מאתו הוא להיותו מלכו להשכיר כאמ' ה'
מלכנו הוא יושיענו . ואלקיו להענים שאין אלקים אלא דיין . ולהורו' שאין עקר השלמות
הנכסף תלוי בהמצאו שם בבית ה' להרים קול שאם כן גם הצפור והדרור ישיגו זה
ובשלמות גדול יותר ממנו אמר אשרי יושבי ביתך וגו' ר"ל שאין האושר תלוי בישיבה
בבית ה' בלבד על האופן המוזכר אצל צפור ודרור . כי עוד צריך עכ"פ שיהללוהו בכונת
הלב כי זולת זה לא יקרא שמו הלול באמת אלא צפצוף . וסמך הביאור לזה באמרו אשרי
אדם עוז לו בך מסלות בלבבם רוצה לומר אשרי מי שבא לכאן ובטחונו בידו לבטוח
בטחון גמור כמי שהוא מתפלל לפניו כי כן הבטחון הוא מגדל עוז של בוטח בו ירוץ
ונשגב והוא הבדל עצמי בגדר התפלה כפי מה שגדר אותה בעל העקידה (שער כ"ח)
בקשת דבר בחוזק בטחון עד שמזה יבא לו אילן ששרשיו מרובים נושא ענפים ועושה
פירות הפנות התוריות בלב המתפלל כמבואר שם . והנה אמר אשרי אדם שיש לו עוז
הבטחון בו יתברך בבאו להתפלל לפניו ומסלות כונות ישרות ונכונות בקרב לבם של בני
אדם הבאים לפניו להתפלל כי זה הוא עקר התפלה ושרשה ואז אשריהם ואשרי חלקם .
וכמו שרמז עוד בראשית ספרו וסופו כי היה ראשיתו אשרי האיש וסופו כל הנשמה
תהלל יה לרמוז שאשרו תלוי במה שכל הנשמה עם כל חלקיה תהלל יה ברוב תשבחות
ובכונה רצויה . ולהורות גם כן שתכלית כל תפלותינו ראוי שיהיה לבקש פניו ית'
על גאולת ישראל על ידי משיחו המקווה למען יתגדל ויתקדש שמו ויתברך בעולמו .
הביטה לראות כי במזמור ע"ב לשלמה אלקים משפטיך למלך תן וגו' שיש בו רמז למשיח

צדקנו אתם כי דבריו עם חתימת ספרו השני באמרו ברוך ה' אלקים אלקי ישראל
עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן. כלו
תפלות דוד בן ישי. הודיענו בזה כי להיות שעל ידי המשיח יתפרסם כבודו ית' בעולם
שרי הוא באמת תכלית נכבד וחשוב ראוי שתכלינה אליו כל התשוקות והוא תל שכל
פיות התפלו' יפנו אליו וזהו שסמך אליו כלו תפלו' דוד בן ישי ר"ל שבזה נשתכללו ונשלמו כל
תפלותיו והוא התכלית האחרון הנדרש בהם שימלא כבודו את כל הארץ. ואם לא תפרש
כן יקשה מאד איך אמר כאן כלו תפלות דוד הואיל ואחרי כן רבו כמו רבו תפלותיו
ותחנוניו. ויש לנו הוראה זו ממנו גם בחלקי ספרו כי ה' חומשים יש בספר תלים כמו
בשל תורה. אשרי האיש, כאיל תערוג על אפיקי מים. אך טוב לישראל. תפלה למשה.
יאמרו גאולי ה'. וכל א' מהספרים האלה מסיים באמן. לבד האחרון שהוא סוף תלי'.
רמז לנו בזה כי אשרי אדם אשר יצעק אל ה' בתפלתו זכה כאיל תערוג וגו'. ועקר
תפלתו יהיה על טוב ישראל והצלחתו באחרית הימים כי אמנם על זאת יתפלל כל חסיד
כמשה איש האלקים על הצלחת הזמן המיועד כענין אז"ל כל הנביאים כלם לא נתנבאו
אלא לימות המשיח. אשר בו תושע יהודה וישראל ויעברו גאולים. ותכלית כל זה היא
הוראת האל כמוזכר שם באמרו יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וגו'. עד אמרו
יודו לה' חסדו וגו' וכל זה אמת ויציב ונכון וקיים אמן ואמן. ותכלית הכל שכל הנשמה
תהלל יה. ויחס ה' חומשים שבספר תלים עם הה' חומשים שבתורה כך הוא למראית
עיני. כי אשרי האיש הוא כנגד בראשית שעיקרו הצלחת האדם אשר הונח בגן עדן אלא
שגורש משם מפני חטאו. וכבר דרשו ז"ל המזמור כלו על אדם הראשון שאמר אשרי אם
לא הלכתי בעצתו של נחש וגו'. ודרשוהו גם כן על נח ועל אברהם. כאיל תערוג וגו'
כנגד שמות כי שם באמ' ויאנחו בני ישרא' מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקי' מן
העבודה וישמע אלקי' את נאקתם וגו'. וכן המזמור הזה יסודתו על שם הגלו' אשר תערוג
נפשו לאלקים למה קודר ילך בלחץ אויב ומצפה לישועתו ית' באמרו הוחילי לאלקים כי
עוד אודנו ישועות פניו וגו' כמבואר שם היטב. אך טוב לישראל כנגד ויקרא שעקרו
הקרבנות אשר באמצעותם היתה שכינה שורה בישראל. תפלה למשה כנגד במדבר
ששם עלתה תפלתו בעד עמו ישראל שלא יעזבם במדבר אף על פי שחטאו במרגלים
באמרו ושמעו מצרים וגו'. ואמרו וגו'. מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ
אשר נשבע להם וישחטם במדבר. ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר ה' ארך
אפים ורב חסד וגו'. והיא תפלה חשובה ורשומה עד שנעתר לו ה' באמרו סלחתי
כדברך. יאמרו גאולי ה' כנגד אלה הדברים כי שם ידבר עם הדור הנכנס לארץ. ושם
שירת האזינו אשר נחתמה בגאולתן של ישרא' באמ' הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום
ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו. וכל זה עולה יפה לעקר כונתנו בענין התפלה
ותכליתה כאמור. ועל הענין השני הזה אליכם אישים אקרא מאמר נושאנו. יום
הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם. שתקראו בקול גדול לפני המלך הקדוש מקרא
קדש בתודה וקול זמרה ותרבו לפניו תפלה זכה בקדושה ובטהרה ובכונת הלב כנוכח.
והנה ג' קריאות נכללו כאן קריאה ראשונה שאפילו הקטיגור עצמו יקרא לכם בשם

קדש כי כל העדה כלם קדושים · קריאה שנייה שאתם בעצמכם תקראו לכם מקרא קדש בהכירכם את גודל מדרגתכם בקדושה והשגחה שהשגתם ביום זה כי על ידי כן תיראו מאד לנפשותיכם פן תהרסו ותשחיתו שלמותכם המושג ותתחייבו בתשלומי נזק לבעלים כאמור · קריאה ג' שתקראו בקול גדול מקרא קדש הלולים לה' ותפלות זכות בקדושה ובטהרה וכונת הלב כאמור · ועוד שם קריאה רביעית שיהיה תכלית כל התפלו' מקרא קדש על הנלאת הזמן המיועד אשר בו יתקדש שם שמים ברבים כמאמר יחזקאל בפ' גוג (סי' ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים ואז ימלא כבוד ה' את כל הארץ אמן ואמן · כלו תפלות :

הדרוש העשרים ואחד

* טוב לחסות ביי ולשלם לו תודות *

כלל הדרוש שם יתבאר צדקות ה' לעמו במעשה מצרים כי הפליא בחכמתו בגבורתו ובעשרו · וגם הם התנשאו לעומתו לשלם לו תודו' כפי כחם במחשבה בדבור ובמעשה שבשלשתן חובת מקבל טובה מתחלקת להחזיק טובה למטיב ולשלם לו גמול וכמסת ידו · וכן יהיה משפטינו כל הימים לבלתי היות כפויי טובה וביחוד על חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו · וחסד קבלתו ממנו תשלומי תודות הוא חסד בפני עצמו גדול ומהולל מאד ·

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר:

במדרש תנחומא (הביאו הילקוט בפ' בשלח) אז ישיר משה זש"ה קוה קויתי ה' אמר רבי פנחס הכהן בר רבי חמא אם קוית ולא בא חזור וקוה אמר' דוד קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' אם בא קוויך יפה ואם לאו חזור וקוה ״ אמר דוד קוה קויתי אל ה' ומתוך כך ויט אלי וישמע שועתי וישמע אלקים את נאקתם · ויעלני מבור שאון ממצרים מטיט היון מחמר ולבנים · ויקם על סלע רגלי שנתן לי בזת מצרים ובזת הים · כונן אשורי ליתן בפי שיר חדש :

אזן ששמעה את אשר דרש דורש על מעלת הקווי במאמר מיוחד קראתיו בוטח בה' ישוגב · הבינו והבחינה בברורות מדובר בו · ואין לי עוד לחדש בעניינו דבר מעתה · בלעדי רק אשר ישית עלי בעל המאמר הלז לבררו וללבנו · והנה היה דברו ראשון לנו להודיענו שראוי להחזיק במדת הבטחון והקווי ואל יתיאש לבבו על אורך הגלות כי עוד חזון למועד בעתו יחישנו והורה זה מכפל אמרו קוה קויתי · ופן תאמר בלבבך שכן דרך הלשון כמו שמור תשמרון · אומרים אמור · על כן סמך אליו מאמר דוד קוה אל ה' וגו' ששם הכונה היא גלויה ומבוארת · אחרי כן יבא וידו אוחזת לפרש כל הכתוב ומנא בחלקיו נרשמים שלשת הסוגים הכוללים כל חסדיו ית' עם היותם

בפרטם לאין תכלית · כי אמנם הוא יתברך הועילנו בחכמתו · בגבורתו · ובעשרו · לחכמתו רמז באמרו ויט אלי וישמע שועתי וכמו שנאמר וישמע אלקים את נאקתם וגו' וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים · כי הוא ית' השכיל אל דל למלטו ביום רעה · לגבורתו רמז באמרו ויעלני מבור שאון וגו' שהוציאם מעבדות לחירות בכח גדול וביד חזקה וכמאמר זכריה (סי' ט') גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו · ולעשרו רמז באמרו ויקם על סלע רגלי כי כן ממונו של אדם מעמידו על רגליו ולפיכך נקרא יקום כפירש"י פ' עקב על אמרו ואת כל היקום אשר ברגליהם · ועל כלם אלה עליהם חובה להחזיק לו טובה בתודה וקול זמרה והוא מה שכתב באמרו כונן אשורי ויתן בפי שיר חדש · והשבות אל לבבך כי חובת מקבל טובה למטיב לו לשלשה חלקים היא מתחלקת · במחשבה · בדבור · ובמעשה · אשר קראו בשמותם עלי אדמות בלשון לאטי"ני אַבְרֵי גְרַאצְאַם · גֵירֵי גְרַאצִיאַס · רֵפֵירֵי גְרַאצְאַה · אך אין מלה בלשוננו להורות על כל אחד מהם הוראה עצמית ומיוחדת · ומבואר הוא כי לא המחשבה או הדבור הוא עקר אלא המעשה בהיות לאל ידו לעשות אך אם המעשה הוא נמנע צריך ויושר הוא שהמחשבה והדבור ימלא את חסרונו · ובשכילה בדרך תמים שעם היות כל אלה שומרים תמונתם אצל כל גומלי חסדים הלא המה יצדקו ויאותו בענם וראשונה ובפנים יותר מעולים ושלמים מתנשאים לכל לראש אצל הטוב ומטיב לכל המגביר עלינו חסדו מכמה צדדים הן מצד הנותן ברוך הוא · הן מצדנו המקבלים ממנו · והן מצד הטובות עצמן המושפעות אלינו מאתו ית' · אם מצדו כי כאשר הוא יתברך בלתי צריך לזולתו בשום פנים כמאמר אליהוא (איוב ל"ה) אם צדקת מה תתן לו וגו' · כן ירבה וכן יפרוץ גודל החובה המוטלת עלינו כאשר ייטיב ה' לנו · ואם מצדנו כי להיותנו תמיד צריכים אליו בכל ענינינו צורך מופלג כי כמסתר פנים ממנו כמשך מה שאמר והסתרתי פני מהם וגו' וכאמר תסתיר פניך יבהלון · כבר חלה עלינו חובת ביאור חסדיו ולשלם לו תודות בכל מאמצי כח · ואם מצד הטובות המושפעות עצמן מה עצמו ראשיהם באיכות אספרם מחול ירבון בכמות וכמאמר המשורר (סי' מ') רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר · ואם באנו להחזיק את הארוכה כב"ת במקרא מועט · ריש מלין כאמר שהוא יתברך הועילנו בידיעתו ביכלתו ובעשרו · והן הן ג' הסוגים העליוני' הכוללי' את הכל ובשלשתן הגביר עלינו חסדו ביציאת מצרים כמו שנתבאר מתוך המאמר המוצב לראש פנת הדרוש · ועל שלשתם סובב הולך מאמר ירמיה (סי' ט') כי כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' ובאלה התפקדו כל סוגי הטובות המושפעות אלינו מאתו ית' בנפש בגוף ובממון כי הכבוד הוא נמשך אל החכמה כאמרו כבוד חכמים ינחלו גם אל העושר כי העשיר מכובד על הבריות ועל כן סמכו הכתוב אליו באמרו והעושר והכבוד מלפניך · ושוב אשוב להשלים ביאורו של כתוב במה שיבא · וכבר נרמזו כלם עם הכבוד בפרט בארבעה פנים שבמרכבה · פני אדם מורים על הידיעה והחכמה כי האדם חי משכיל · פני אריה על

הגבורים

הגבורה כאמרם גבור כארי · פני שור על העושר כאמרו ורב תבואות בכח שור · ופני
נשר מורי׳ על השררה והכבוד כאמ׳ אם תגביה כנשר וגו׳ ועל זה חזון הרביתי בדרוש אשר
בק׳ שמו עליו מנא אשה מנא טובי׳ וש׳ מול פני כוכה זו ואירו דברי ר׳ ברכיה במדרש כאמ׳
אתה מוצא ארבעה גאותנים בעולם ארי ושור ונשר ואדם · בחיה אין גאותן מארי שהוא
מתגאה על כל החיות · בבהמה אין גאותן מן השור · בעופות אין גאותן מהנשר · ומי
גאותן על הכל האדם שהוא שולט בכל שנאמר ורדו בדגת הים ובעוף השמים · מה עשה
הקב״ה נתן ארבעה גאותנים בכסא הכבוד לומר שהוא מתגאה על כלם שנאמר כי גאה
גאה ותרגומו ארי איתגאי על כל גאותניא הוי ומלכותו בכל משלה ע״כ · ובחגיגה פ׳ אין
דורשין כתוב לאמר ארבעה גאים הם בעולם אריה בחיות שור בבהמות ונשר בעופות
ואדם גאה על כלם נטלן הקב״ה וקבען בכסא הכבוד שמתגאה על כל הגאים ע״כ ובשמו׳
רבה (פ׳ כ״ג) כתוב גם כן בחלוף לשון אך אין חלוף בכונה ויעשו כלם אגודה אחת
להורות על ד׳ סוגי המעלות הכוללות שזכרנו · והולם לעומת הפלגת טובותיו ית׳ שעשה
עמנו מן הג׳ גדרים שנזכרו אין בנו כח להשיב לו שום חלוף ותמורה ואפילו במחשבה
כי מי זה ערב לבו להעביר כל טובו ית׳ על פני בחינתו בשלמות · וכל שכן בדבור כי מי
ימלל גבורות ה׳ וגו׳ · ועל אחת כמה וכמה במעשה ובפעל כי כל אשר אתה רואה לו
הוא וכמאמר המשורר מה אשיב לה׳ כל תגמולוהי עלי · ירצה לא אוכל להשיב לו שום
גמול כי הכל שלו ומה מידו יקח · או ירצה גם אחר השבת הגמול נשארו כל תגמולוהי
עלי אין נגרע מחיוב עבודתי דבר אפילו כמלא נימא כי כל מה שאשיב לו איננו אלא
כטפה מן הים הגדול בערך תגמולוהי הכב״ת כי לא ידעתי ספורות · וזהו מה שרמזו ש״ן
ראשי הבוררים באמרו אם יהיה אלקים עמדי וגו׳ וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך · וכי
כך היא המדה שישאל אדם מחברו שיתן לו עשרה כי הוא יחזיר לו אחד · אלא שבא
להורות כי להיות מספר העשרה כולל כל המספרים וכמו שכתב בעל המערכת פ׳ ג׳ וז״ל
וקראם בעל ספר יצירה ספירות מלשון מספר בעבור היות שרש כל נגדר נגדר בגדר
מספר עשר כי המאות והאלפים והרבבות וכל המספרים כלם נגדרים בגדר עשר כאשר
ידוע לבעלי החשבון · ע״כ · אם כן מספר העשרה מורה על הכב״ת והאחד מורה על
הפכו כי לפני אחד מה אתה סופר והרי הוא במדרגת הנקודה שבלתי מתחלקת בערך
אל הקו הכב״ת · והנה יעקב נעשה באומר כל אשר תתן לי אשיב לך ממנו חלק מועט
כפי כחי להשיב גמול ונפשי יודעת מאד כי כל מה שאשיב לך לא יהיה אלא במדרגת
האחד אל העשרה שאדמהו ויעוה למדרגת הנקודה אל הכב״ת · אך אמנה הפליא חסדיו
מוסיף חוסים להתרבות במה שידנו מגעת ואם נגער הוא ותחי נפשנו · על כן אבותינו
במצרים אשר השכילו בפלאותיו ית׳ זכרו רוב חסדיו בים סוף · במחשבה באמרו וירא
ישראל את היד הגדולה וגו׳ ויאמינו בה׳ · בדבור אז ישיר משה ובני ישראל וגו׳ · במעשה
כמו שביארו ז״ל ע׳ רבי אליעזר דמילה ובמכילתא על אמרו זה אלי ואנוהו אנוה לפניו
במצות עשה סוכה נאה לולב נאה וכו׳ ובפ״ק דסוכה גם במכילתא אבא שאול אומ׳ אדמה
לו מהו חנון ורחום אף אתה הוי רחום וחנון · וה׳ חפץ למען צדקו להגדיל זכותנו במה
שנשיב לו גמול המשת ידנו מעין ברכותיו המושפעות אלינו בחכמה גבורה עושר וכבוד

המוזכרים

המוזכרים למעלה ובקש זאת מידכם על ידי נביאו באמרו אל יתהלל חכם וגו׳ ורצה שאין לו לאדם להתהלל במתת שקר לאמר חכם אני או גבור או עשיר והכבוד בכללם כמו שזכרנו׳ כי אמנם את כלם ישא רוח יקח הבל כמו שנרמזו במסר׳ זה קורה (מה היא ר׳) ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא ׳ את הארץ מה היא ׳ מדת ימי מה היא׳ ואומר מה היא ויאמר זאת האיפה היוצאת ויאמר זאת עינם בכל הארץ ע״כ ׳ משם הנראה יוצאת כי כל מחמדי העולם ׳ עושר הרמוז בארץ ארבע מאות שקל כסף ׳ וחכמה הרמוזה באת הארץ מה היא דאוירא דארץ ישראל מחכים ׳ וגבורה שהיא סבת אורך ימים הרמוז במדת ימי מה היא ׳ הכל סר יחדו נאלחו כי האיפה והמרה קצובה על כל הילוד למות ובכן תתום ותכלה כל מעלה ומחמדי עין בכל הארץ הלזו הגשמה קטן וגדול שם הוא ׳ אפס כי תהיה תפארתו להשכיל בדרך תמי׳ ית׳ ולהבחין בפעולותיו איך הוא עושה חסד להועיל בחכמתו לזולתו׳ ומשפט להועילו בגבורתו׳ וצדקה להועילו בעשרו כי כן ראוי ללכת בדרכיו בכל אלה ׳ אמנם לא יאות זה מצד מה שידומה היותן מדות נמשכות בחיוב. משלמותו יתברך כניצוץ המתנוצץ מן השמש ובאה לו לאדם כפי טבעו להדמות לבוראו. כמו שהסכימו גם כן הפילוסופים כדבר החבר מאמר ד׳ סי׳ יט באמרו על אודותם אבל נוו על הטוב והזהירו מן הרע בדרך הראוי והמשובח להתדמות לבורא אשר סדר הדברים על דרך הטוב ע״כ ׳ אלא מצד היותו ית׳ מתנהג בהן כחפצו כמו שנתפרסם אלינו בענין יציאת מצרים והיותנו מצווים בכך מאתו ית׳ וכאמרו את האלהים ירא ואת מצותיו שמור ועל דרך השבת גמול על כל אשר גמלנו ׳ וז״א כי באלה חפצתי נאם ה׳ רוצה לומר מצד היותו ית׳ משפיע כל הטובות כחפצו ולעשות חפצו ורצונו ראוי שתהיה ראשית תנועתנו בכל אשר נעשה ׳ ולהשיב לו גמול מעין ברכותיו כחוקת היד כמו שקדם ׳ וכלפי מה שייחסנו ד׳ מיני הטובות הכוללות חכמה גבורה עושר וכבוד לד׳ פני׳ שבמרכבה ׳ באמר כי על כן נקרא הנביא יחזקאל בן אדם לרמוז שהיה כן האדם העליון שעליו אמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה וכפי מה שפי׳ כן החכם ערא״מה בתחלת ביאור שיר השירים לפי הנמשל כי לחיות האדם נודע למושל ולמנהיג על כל הנמצאים אשר תחתיו לז״א כי על אותו דמות שהוא מתאר המרכבה העליונה אל הכסא הוא מדבר ומתאר האל אשר על הכסא אל מראה דמות אדם שהוא על כסא הממשלה על כל מה שתחתיו ׳ וקראו בן אדם לומר שלא היה יחזקאל מתהלל בחכמתו ולא בגבורתו או עשרו או כבודו שנרמזו לו בפנים שבמרכבה כי אם בזאת יתהלל השכל וידוע את ה׳ הנכבד המתואר בשם אדם היושב על המרכבה העליונה ויחזקאל היה בנו גבור כח עושה דברו לשמוע בקול דברו חפצו ורצונו ׳ ועתה שימו לבבכם למעלת השבת גמול ׳ ודעו וראו כי היא מדה שאף הב״ח הבלתי מדברים מתנשאי׳ לעומתה מחק טבעם על כן יאמרו הטבעיים שאם יפול הפיל בפחת ופח ולפעלו׳ אדם יוכל משם ׳ אז יכנע לבבו וישח וישפל לפני מושיעו המעלהו משחת ׳ ויאמרו לאמר כי הטיגרי אשר ידענו טבעו אכזרי לא ירחם׳ קרה מקרה טביעתו ביון מצולה ויעבור אדם על פניו ויעלהו מבור שאון מטיט היון ובכן יצא לקראתו בסבר פנים יפות ומאירות ונמשך אחריו בעבותות אהבה כמחזיק לו טובה על תגמולוהי עליו ׳ וימצא כתוב אשר

הגידו

הגידו מספרי דברי הימים כי אדם אחד איש נכא פגע כפיר אריות שואג. שהיה כרוך סביבו כמו בריח עקלתון או נכמרו רחמיו ומלט את הארי בהריגת התנין והיה שכרו אתו ופעולתו לפניו כי מעז יצא מתוק בצאת הארי לפעלו ולעבודת כל נכאו ככמה מיני עבודה · באו וראו כמה גדל כחו של גומל חסדים הלז בעיני הכפיר כי בו חשק ויפלטהו ברמיסת התנין · שהרי שמו בו דברי עדות כי כהגיע יום נסיעת האיש ההוא מן המקום ודרך אניתו בלב ים לשוב אל ארצו ואל מולדתו · דבקה נפשו אחריו וילך עדיו אל האניה בתוך הים ושם נתעכב עמו עד אשר תמו המזונות הראוים לתת לו לצורך מחיתו אזי חרף נפשו למות ואת עצמו ירה בים · מכאן מודעא רבתי לבני אדם על דרך מלפנו מבהמות ארץ להודיע ולהודע עד היכן מגיע כח מדה זו להיות כל איש מתנהג על פיה ושיתה עמו כל ימי חייו · לכן חזו יתרון חשיבותה מבחינת פחיתות ההפכה הלא היא מדת כפיית הטובה המפורסמת לרוע מכר היותה משיבה אחור ימינו של חונן ונותן · ונמצא בעל מדה זו גורם רעה לעצמו ולזולתו על דרך מאמר דוד ישלמוני רעה תחת טובה שכול לנפשי כי שמעתי אומרים בפירושו כשיתנהגו עמי במדה הפחותה הזאת ישכלו את נפשי מפעולות נדבתה הרגילות להמשך ממנה להנאתם ולתועלת זולתם · ובכן נדק ארון הנביאים בדברו הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם אשר שמו עליו רבים מה ענין חכם אצל נבל הבלתי הולך נכוחו כי היה ראוי שיאמר עם סכל ולא חכם או עם נבל ולא נדיב להשוות מדת ההקבלה בהפכים איש בתרו לקראת רעהו · ועל פי דרכנו אכן נודע הדבר כי הנבל שהוא הפך הנדיב כאמרו לא יקרא עוד לנבל נדיב (ישעיה ל"ב) להיותו כופה בטובתו להשיב רעה תחת טובה שאין לך נבלה גדולה הימנה · הרי הוא בלתי חכם כי אינו רואה את הנולד · שמא מראות עיניו מהשכיל לבו כי הוא בנבלותו נועל דלת בפני גומלי חסדים · וזכה גם כן בנפשו צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך כי הנה מלת תשי בי"וד זעירא והיא תוצאותיה לדעת חז"ל מלשון תשות כח · ויאמ' אם כן יען שכחת אל מחוללך ואת טובותיו השלכת אחרי גיוך היית סבה להתיש ולהמעיט כח גבורת כביכו' של מעלה ולעכור שפע אורות עליו · ומה טוב ומה נעים מאמר החכם אשר הוצק חן בשפתותיו להמשיל פחיתות כפיית הטובה לרוח קדים חרישית עוכרת טל החסדים ומחרבת נהרי נחלי חן ותחנונים ומיבשת מעין הרחמים · סוף דבר רבה רעת האדם הנמשכת לו ממדה זו שערוריה ונמאסת וכרמז המסרה ולא זכר ב' ולא זכר שר המשקים · ולא זכר יואש המלך החסד (ד"ה ב' כ"ד) ולא זכר הדום רגליו ביום אפו להורות כי פורענות באה לעולם על כפיית הטובה · ומשלות בלבבנו מן ההפך אל ההפך לחשוב מחשבות מה רב טובו של משיב גמול או מחזיק טובה במחשבה ודבור במקום שאין יד המעשה משגת כמו שזכרנו · וכל שכן אצל המטיב האמתי ברוך הוא שראוי לנו למלא ידנו לה' בתשלומי חובתנו על טובתו כפי כחנו וזאת ישיב על לבו כי קצור קצרה יד המטיב או המחזיק על כל תגמולוהי כמו שקדם · והוא מה שיורה עליו נושאנו באמרו אז ישיר וגו' שר אוי להתעורר עליו כמו שהתעוררו חז"ל באמרם בפ' חלק אז שר לא נאמר אלא ישיר והם אמרו מכאן לתחית המתים מן התורה · ועוד יש לדקדק באמרו ויאמרו לאמר כמו שדקדקו בתנחומא באמרם מהו לאמר לאמר לדורות הבאים שעשה הקב"ה

עם ישראל׳ אמנם הקרוב אלי לפי הפשט שבא הכתוב להורות כי השירה הזאת לא היתה מספקת להודות לה׳ כי טוב על כל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו כי כל מה שהיה מפליג בשבחו ושירו עדיין היה כשאר מקום פנוי לחזור ולשיר תהלתו ית׳ כהפלגה עודפת וכן תמיד יום ליום יביע אומר וזהו טעם העתיד כאמרו אז ישיר׳ והיא עצמה כונת אמרו ויאמרו לאמר כלומר שעדיין היה כשאר להוסיף אומר על אומ׳ושיר על שיר המה יכלו ותהלותיו ית׳ לא תכליכה׳ ואם כשים אליו לבנו בדקדוק כהיכה רוחנו ונשמתנו שיו באסוף לכלול בו שלשת מיני תשלומי גמול שזכרנו במחשבה בדבור ובמעשה׳ כי באמרו אז ישיר בלשון עתיד הורה על מערכי לב שהיו מעלים על טוהר כפשם וזוך לבם שישירו שירה על הטובה אשר עשה ה׳ עמהם להפליא וכמו שכתב רש״י באמרו אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה עכ׳׳ והושלמה ההוראה על זה באמרו ויאמרו לאמר שיש בכלל משמעותו שפרו שירה בלב שלם ושמחה רבה וכל עצמותיהם תאמרנה אמירה שלמה משובחת מכל בר מבית ומחוץ׳ והרי כאן נכללים מחשבה ודבור׳ והמעשה גם הוא במנא שם כי מלבד מה שקבלו עליהם מעשה המצו׳ באמרם זה אלי ואנוהו כמו שזכרנו׳ עוד יכאן עניכו בסדור השירה הזאת כי לא היתה הודאה פשוטה כדרך המחזיקי׳טובה לגומלי חסדים אבל חברו שירה מעולת ושלמה וזאת את השירה הזאת׳ ומה שתפש בה לשון אז נתעוררו עליו בתנחומא שהביא הילקוט באמרם למה באז ובכלל הטעמים שהזכיר׳ כתוב שם ד״א א׳ אחר ז׳ שבעה הרי שמנה אמר משה בזכות המילה שניתנה לח׳ נקרע הים באז נקלם׳ ובא זה על דרך אז״ל בפ׳בכל מערבין תן חלק לז׳וגם לח׳ רבי אליעזר אומר ז׳ אלו ז׳ ימי בראשית ח׳ אלו ח׳ ימי מילה׳ כונתו אגלי על ז׳ החכמות המדברות על טבעי הנבראים שנרמזו בז׳ ימי בראשית והתורה האלקית הרמוזה בברית מילה שהיא ראש אמנה העולה על גביהן כמבואר באורך בדרוש שנקרא שמו עליו מבדיל בין קדש לחול ורבי יהושע אומר ז׳ אלו ז׳ ימי פסח ח׳ אלו ח׳ ימי החג וכו׳׳ ועל דרך זה היה אפשר לומר שרמזו במלת אז ליום ראשון של פסח וליום שביעי שבו אמרו שירה זו כי שניהם מקרא קדש כאמרו וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם׳ ואפשר עוד לומ׳שתפש לשון אז שמספרו שמנה להיות מספר זה מתיחס מאד אל השירה בי כפי מה שכתבו בעלי המוסיקה שנגון שנקרא שמינית הוא כולל לכל הנגונים ושמוהו לאב מקור וראשית ויסוד מוסד לכלם ואמר החוקר כי נגון השמינית שנכח בנגינות להיותו לבדו מבין כלם בנין שלם׳ ומקורו של נגון זה הוא מה שנקרא בלשונם אוכיסונו ולרוב התיחסותו עמו נראים שניהם אל החוש כאלו הם קול אחד בעצמו׳ ואפשר כי על כן השתמשו במלה זו אל השירות כי הא׳ יורה על האוכ״סונו ועם הז׳ יורה על השמינית כאמור׳ ועתה בקומה ונעלה לאחוז בסנסני מדה זו הכי נכבדת לשלם תודות ולהשיב גמול כפי כחנו אל הפותח את ידו להשביע בטובו בחן ובחסד׳ ולהגלות נגלות כי עם היות כל מעשה המצות ראוי לשלם בו גמול כפעל כי זה חלק אלוק ממעלמו לטוב לנו׳ מכל מקום הוא יותר טוב ונבחר בהעשותו יפה בעתו מעין המאורע מדה כנגד מדה׳ הנה מקום אתי להועילכם בהמצאת פעל שלם דומה למאורע היום לשלם בו תודות אל המטיב שעליון בה׳ וזה כי משבו אותי ראשי עם קדש לבשר

עגוים

ענוים שלחני לחבוש לנשברי לב לקרא לשבוים דרור ולאסורים פקח קוח וכו' · ונראין ויושר הוא שנעסוק בפריון שבוים בעת שנתעסק הקב"ה בפריוננו ממצרים כי ביום זה שנשתעבדו בו המצרים בים סוף נחשבנו גאולים ולא קודם לכן · השבוי' הללו אין השובים מניחים אותם לשבות אפילו בשבת כענין המשועבדים במצרים כי על כן כתב התורה בשני פ' ל"א כי במצות השבת באו ב' עלות מתחלפות בדברות הראשונות והשניות מפני שהם לב' עלולים מתחלפים כי בראשונות בעלת כבוד היום והגדילו אמר כי ששת ימים וגו' ובשניות בעלת שמירת השבת בשביתה ומנוחה אמר וזכרת כי עבד היית במצרים וגו' · ע"כ השבוים הללו מכבידים עליהם כל מיני עבודה גם בחמר ובלבנים ועבודתם בפרך דוגמת עבודת מצרים · ובכלל אינם מניחי' אותם להתפלל ולשמור שום מצוה ואם נשתדל על תקון ענינם בפריונם וישובו על ידנו לשמירת השבת ויתר המצות יהיה זכותם תלוי בנו כאז"ל באבות · שיתו לבכם למה שכתב בעל חובת הלבבות שער אהבת ה' פ"ו' שמי שאינו מתקן אלא נפשו בלבד תהיה זכותו מעטה ומי שמתקן נפשו ונפשות רבות תכפל זכותו כפי זכיות כל מי שיתקן לאלקים וכו' ונשא משלו בשני סוחרים וכו' יעויין שמה · אל מול פני מנורתכם יאירו מאמרי חז"ל על מעלת מצוה זו מעשה דרבי פנחס בן יאיר וכו' · פק' דחולין · עובדא דאיפרא הורמיז וכו' פק' דבתרא וזולתם וכו' ומצוה זו שבאה לידכם בחג המצות ש' תחמיצוה פן תעברו על לא יראה לך חמץ · ודעו וראו כדובי עם נאספו עם אלקי אברהם כי לאלקים מגני ארץ מאד נעלה רצוני בזה כי כאשר שזהובים הנקראים מגנים הם עולים לגבוה להשלים רצונו הוא באמת דבר נעלה מאד · והיה לכם לאות ולזכרון על כח הצדקה וכל שכן לפריון שבוים כמה הוא גדול להשיב אחור קצף וחמה · אופן סדור האותיות שעשה המשורר במזמור קי"ב · אשר יסדו באלפא ביתא היינו ב' אותיות בכל פסוק וחתם בו בשני פסוקים שבכלל בכל אחד מהם ג' אותיות אשר לא כתורתו ביתר הפסוקים · האחד פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד להורו' שעל ידי מצו' הצדקה יתהפך וישוב אחור הקצף המוזכר כאמ' ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול כי כן ג' האותיות הנכללות ומצטרפות בפסוק זה הן הן אותיות קצ"ף וילכו אחורנית · הב' רשע יראה וכעס שניו יחרוק ונמס תאות רשעים תאבד כי הג' האותיות הנכללות בו יעלה מחבורם רש"ת להורות כי הרשע ילכד ברשת אשר טמן ועל קדקדו חמסו ירד כאמרו (סי' ט') טבעו גוים בשחת עשו ברשת זו טמנו נלכדה רגלם · וכן עשה במזמור הקודם לו כשא ביתא כמוהו כי באמ' פדו' שלח לעמו צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו חבר יחד פ' צ' ק' להורות כי הפדות בא לעמו על ידי השבת גל הקצף אחורנית · ובאמרו ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיה' תהלתו עומדת לעד צרף אותיות רש"ת לרמוז כי יראת ה' היא המצלת אותנו מרשת הקצף הנזכר אשר פרש לפעמינו · והיה מעשה הצדקה הזאת בנדבת רוח ויושר לבב כאמרו בפ' ראה נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו · והנה זאת אגלי הוראת הכתוב באמרו ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי כי פתח בנסתרי' ויקחו וסיים בנמצאים תקחו לומר שלא יקחו את התרומה ש' מי שידבנו לבו להביא מעצמו · ובנפש חפצה יאמר למקבלי התרומה תקחו את תרומתי המובאת מאתי לצורך המשכן ·

על כן ספר הכתוב (ד"ה כ"ט) בשבח המתנדבים בשמחה ובטוב לבב באמרו וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה' וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה וגו' עד אמרו וכי מי אני ומי עמי כי נעצור כח להתנדב כזאת כי ממך הכל ומידך נתנו לך וגו' וידעתי אלקי כי אתה בוחן לבב ומישרים תרצה אני ביושר לבבי התנדבתי כל אלה ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך וגו' · ועל ידי מצוה זו תתחזק נפשנו בקווי המוזכר בראשית דברינו · ולמען תהיה חתימה מעין פתיחה טוב אשוב אליו כעת לדקדק במאמר מה שכתוב בסיומו כונן אשורי ליתן בפי שיר חדש · כי לפי נסח זה רעיוני סליקו שאם היתה כונתו על שירת הים היה לו לומר כמו שכתוב בשמות רבה כונן אשורי שעברו ביבשה מיד ויתן בפי שיר חדש · ועוד נראה שלא יתכן לקרא שירת הים שיר חדש שהרי שם בשמות רבה ובמכילתא עם חלוף לשון כתוב לאמר כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות לומר מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך היו הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקבות לכך עמדו בבל מדי יון ורביעית ושעבדו את ישראל אבל לעתיד לבא אין עוד צרות שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכתיב ששון ושמחה ישיגו וגו' באותה שעה שיר לשון זכר שנאמר שירו לה' שיר חדש · עכ"ל · על כן הלב גומר מעקר הנסחא כמו שזכרנו והוא נסח התנחומא שהביא הילקוט בפ' בשלח כאשר דברנו · ועניינו לומר שעל ידי גאולת מצרים כונן אשורינו להחזיק הקווי והבטחון ונוחיל לאלקים כי עוד אודנו ישועות פניו בגאולה העתידה שאז נשיר לו שיר חדש כמו שזכרנו והוא מה שסיים הכתוב תהלה לאלקינו יראו רבים וייראו ויבטחו בה' ורצה כי כשיראו ויבחינו את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ימשך מזה שכאשר ייראו מצרות הגלות המתגברות בכל יום יבטחו בה' כי כימי צאתם ממצרים יראם נפלאות כיעוד מיכה בסוף נבואתו · הלא תראה שמרע"ה עשה טענה זו מענין מצרים לבטל המורא כאמ' (פ' עקב) כי תאמר בלבבך רבים הגוי' האלה ממני איכה אוכל להורישם זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים המסות הגדולות אשר ראו עיניך וגו' כן יעשה ה' וגו' וזאת היתה נחמת החושק כה לאומתו המשתוקקת בגלותה האחרון לשוב לקדמותה באמרה ישקני מנשיקות פיהו ובמעט היה מתיאשת מזה · והוא משיב נפשה בזכירת ענין מצרים באמרו לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי לומ' שלא תתן עינה בהפלגת שפלותה אבל תתן עיניה במה שעשה עמה להפליא בהיותה במצרים בתכלית השפלות והמו שביארתי שם · והנה הן דברי החבר מא' ב' סוף (סי' ל"ח) באמרו ואם ייאשנו שטנו מזה באמרו התחייבה העצמות האלה לגודל מה שנכחדנו מנוי ונשכח זכרנו וכמו שנאמר יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו · יחשוב ביציאת מצרים ובכל מה שנאמר בכמה מעלות טובות למקום עלינו ולא יהיה רחוק בעיניו איך נשוב לקדמתנו אפי' אם לא ישאר ממנו אלא אחד וכמ"ש אל תיראי תולעת יעקב כי מה הוא הנשאר מן האד' כשהוא תולעת בקברו · עכ"ל · ויתחזק הקווי הזה בהעביר על פני זכרוננו כל טוב הייעודים אשר חזו לנו הנביאי' מחזה שדי · ומכללם ובראשם כלם מעוד אדון הנביאים כי אחרי אמרו ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם וגו' · אמר והיה כי יבאו עליך וגו' ושבת עד ה' אלקיך וגו' ושב ה' אלקיך את שבותך

ורחמך

ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה אם יהיה נדחך בקצה השמי' משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך והביאך וגו' עד אמרו ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום וגו'. דבריו ברורים כשמש על שוב בסוף הכל שאירת כל המצות למקומה אחת מהנה לא נעדרה. ודבר גדול דבר באמרו אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' כי קצה השמים הוא הארץ והכונה לומר שאף אם תהיה נפילתם עצומה ותרד פלאים משמי' ארץ מכל מקום הוא ית' יעלם גם עלה אל המדרגה הקודמת כי ברית כרותה לאומה זו שלא תכלה כאמרו ואף גם זאת בהיותם בארץ וגו'. וגדולה שירת האזינו בהבטחת העתיד כבספרי שהביא הרמב"ן סוף פ' האזינו ש'ו תבא אמר ישעיה בסוף ספרו והביאו את כל אחיכם וגו' כי כאשר השמים החדשים וגו' כן יעמוד זרעכם ושמכם. ובירמיה (סי' ל') ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק וגו' אך אותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך. ועל השנות שני הפסוקים הללו עצמם בסי' מ"ו כי נכון הדבר מעם האלהים ובסי' ל"א כתוב לאמר כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם ירח וכוכבים לאור לילה רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו אם ימושו החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים. כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה' הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה וגו' עד אמרו לא ינתש ולא יהרס עוד לעולם. כונת הכתובים הללו שעם היות ישראל מתחייב בענש ג' מיני התנועה שזכר הפילוסוף בשמיני מספר השמע הטבעי וזכרם המורה חלק ב' הקדמה י"ד. בתנועת ההעתקה במקום בגלותם מעל אדמתם. ובתנועת האיך בהשתנות ענינם מטוב אל רע. ובתנועת הכמה בצמיחה וחסרון כי ירדו מגדולתם והצלחתם והושלכו משמים ארץ. אף גם זאת לא נמסר ענינם לתנועת ההפסד והכליון (שנקראת גם היא תנועה בדרך הרחבת הלשון כי באמת איננה תנועה להיותה נעשית ברגע אחד ותום תנועת ההשתנות נעשית בזמן מודעת זאת אצל החוקרים) כי אמנם לזהר עולם יהיה עם זו כאשר לא ימק ואין הכליון שולט בו כי גדול הרועה. והנה על ידי משל השמש הנעתק ממזרח למערב בעלותו עד חצי היום ואחר כך יורד ומדי רדתו הוא נעתק אל המזרח כי אל מקומו שואף זורח הוא שם. נחקקה צורת אומה זו בהעתקה ממקום זריחתם לשקוע באפלת הגלות. כי אחרי עלותה יקרה לה ענין הירידה אך היא ירידה ושקיעה שאחריה זריחה ועליה דוגמת השמש אשר לעיני רואים ידמה ענינו כאלו נדעך נרו בשקיעתו במערב. וע"י משל הירח והכוכבים שאורו בלילה ויעדר אורם ביום והירח בפרט בתוספתו וחסרונו מדי חדש בחדשו כנודע הורה על השתנו' אשר יקרה באומה זו מאור לחשך ומחשך לאור גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור דוגמת הירח והככבים כאמור. ויעד הורה על הפלגת השנוי הזה באומתנו בהמשילה לים שפעמי' הולך וסוער ואחר כך יקים ה' סערה לדממה ירגיעהו וישקיטהו. וכך הוא ענינם של ישראל כי משברי הצרות עליהם עברו וברצות ה' להושיעם ישבית שאון ימים המון גליהם וגו' וכבר אמרו ז"ל בתנחומא הביאו הילקוט בישעיה (סי' י"ז) הוי המון עמים רבים כהמות ימים

והמון

ההמון כמשלו ישראל לחול שנא' והיה מספר בני ישראל כחול הים וכמשלו עובדי כוכבים ומזלות לים שנאמר כהמות ימים יהמיון והם מתיעצין על ישראל והקב"ה מתים גבורתך וכו'. ואחר כך השיב לטענת האומר איך אפשר שלא ימאס ה' באומה זו אחרי עשותה תועבות רבות להעלות חמה לפניו ית' והלא היא ברשעתה שיותר שפלה ובזוית וראוים למיאוס אבל האל הקדוש גבוה מעל גבוה אשר הביט אל עמל לא יוכל ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו ואיך יתכן שעדיין ישאר ביניהם התיחסות ודבקות. לזאת אל תתמה על החפץ כי סגולה זו נעלמה מעיני כל חי וקשר אמיץ בלתי מורגש ומושג הוא הקושר בינו ית' לבין אומתו בלתי סובל מיאוס וגיעול להיותם זרע קדש ברך ה'. וזו היא כונת אמרו כה אמ"ה' אם ימדו שמים מלמעלה הוסיף מלמעלה לרמוז לגבהותו ית' המגביהי לשבת על השמים וכאלו אמר אם אפשר לך להשיג גובה מחשבותיו ית' ולחקור ולדעת סגולת אומה זו המשפילי לשבת בתחתיות ארץ בעת גוולה עד שמזה תתפלא כי איך אבחר עוד באומה זו. אם תוכל לעמוד על בירור זה מה שהוא נמנע ההשגה כי אין שום בריה יכולה לעמוד על אמתתו. אז גם אני אמאס וגו' אבל באופן אחר לא אמאסם במיאוס גם כי עשו כנגד רצוני מעשים אשר לא יעשו והוא דבור נאה ומבואר מאד. וזכור נזכור משפט לאלקי יעקב שבשפלנו זכר לנו כאמ' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' כמו שביארנו וזהו אמרו צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' כי בא זה על דרך אז"ל שאומה זו נמשלה לכוכבים ונמשלה לעפר לומ' שכשהם עולים עולי' עד הכוכבים וכשהם יורדים יורדים עד העפר ויאמר אם כן צדקתך ה' שאתה עושה עם ישראל כשהם עושים רצונך היא גבוהה מאד כהררי אל להיות הצלחתה עוברת כל גבול וכן בהפך זה כשאינן עושים רצונו של מקום משפטיך שאתה עושה בהם להשפילם מגיע לתכלית השפלות עד תהום רבה. ועם רוב שפלותם לא אבד שברם ולא בטל סכוים כי גואלם חזק מתהומות הארץ ישוב יעלם. וכאז"ל בשמות רבה ועלה מן הארץ כל זמן שישראל בירידה תחתונים אז הם עולים ראה מה כתיב ועלה מן הארץ אמ' דוד כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו אותה שעה קומה עזרתה לנו. וקרוב לזה במדרש שוחר טוב מזמור מ"ל. באופן כי אדם ובהמה תושיע ה' רוצה לומר כי ישראל שנקרא אדם בהיותו לרצון לפני ה' כאז"ל אתם קרויים אדם ובירדתו ממדרגתו עד היותו כבהמה בעברו על משפטי תורתך אתה מושיע אותם ברחמיך ורוב חטאיהם לא יוכלו לכבות את האהבה. סוף דבר רבו כמו רבו הייעודים המחזקים תוחלתנו ובכן נשא על שפתינו מאמר המשורר זכור דבר לעבדך על אשר יחלתנו רוצה לומ' זכור נא לנו ההבטחה שעל ידה שמת נפשנו בתוחלת ובטחון כי לא תבא עכ"פ. זאת נחמתי בעניי וגלותי. כי אמרתך על ידי נביאיך. חייתני רוצה לומר ששמה תוחלתנו בחיים ולא אבדה תקותנו לאמר נגזרנו לנו. זדים הליצוני עד מאד. כי רעיונים זדים על מחשבתי סליקו ובהלכת פתוים בקשו לדחות פעמי ולהפילני במהמורו' היאוש. על הפלגת שפלותנו באורך הגלו' מתורתך לא נטיתי עם היות רעיוני מתבקשים לנפשי להטרידני. וסמך ידי בזה מה שזכרתי משפטיך מעולם ה' רמז לאמרו משפטיך תהום וגו' כפי מה שביארנו. או מגמת פניו לשפטיו הגדולים אשר עשה במצרי' שהמה שהחיונו בנפשנו עוז תקוי כמו שקדם. ואתנחם

דרוש שלשה ועשרים

* לשבוים דרור *

פ' צו · בשבת הגדול של פסח:

כלל הדרוש מגיד דבריו ליעקב על עסק פדיון שבוים שבזמן הזה בשבת הגדול של פסח אשר בחר לו יה להתעסק בפדיונן בהוציאו אותם מארץ מצרים ויתן אומר להודיע ארבעת השבחים הראוים לכל מתנדב דוגמת הקרבן שהצדקה גדולה הימנה·

המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו ידיו תביאינה וגו':

במדרש אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך אם פותחי' את ידיהן ועושי' צדקה אף אני אפתח את ידי שנא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב· ואם אינן פותחין את ידיהם מה כתיב הן יעצור במים וייבשו וגו' (איוב יב׳)

להגלות נגלות כי מעלת הנקרא תעיר ותורה על מעלת דברי הקריאה· רבים יתמהו מה קול הקריאה אשר הקהיל שלמים וכן רבים אלה קרואי העדה קרואי מועד אנשי שם? והעולה על רוחם היו תהיה כי דרשה תדרש אשר אוכיל לכם (מלכים) שי· על כן אודיעה דברי אתכם כי זאת לא זאת וכמו שיורה איכות הספור אשר יחסר שני התנאים הראוים להמצא בדרשה· הא' מתייחס למערכי לב· והב' למענה לשון· אשר על שניהם אמר החכם שלמה (משלי טז) לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח· ורצה לב חכם ישכיל פיהו להביע אמרים בנעימה· ועל שפתיו רוצה לומר שלבד מתק שפתיו יוסיף דבר חכמה ולקח טוב והוא מה שסמך אליו באמרו צוף דבש אמרי נעם מתוק לנפש ומרפא לעצם· ורצה שמלבד היותו נעים בדבר שפתים הנה הוא גם כן משביע נפש שוקקה בדברי חכמה כאמור· ולא עוד שלא שאפי' אב באתי לדרוש לא אוכל על זה מצד חלשת הבריאות כמו שסבה זו עצמה מנעתני מבא להספד החכם וכו' לזכר עולם יהיה צדיק· אם כן לא הדרש הוא עקר בקריאה זו· אלא דרוש אחד הבלתי צריך לדרשה רק הוא כדרש ובכסף מפאת עצמו· הלא הוא פדיון שבוים אשר על הודעת ענינו שולחתי הנה וכו'· ספר המעשה וענינו וכו'. ועתה אנכי צריך להודיע פרשת גדולת מצוה זו· כי כלכם חכמי' כלכם נבונים כלכם יודעי' מה שספרו ז"ל בפ' השותפין· איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרי קמיה דרב יוסף א"ל תיהוי דא למצוה רבה· יתיב רב יוסף וקא הוי בה מצוה רבה מאי הוי א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקים צדקה על היתומים ואפילו לפדיון שבוים· ש"מ מצוה רבה פדיון שבוים הוא דכתיב (ירמיה טו) והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי· חרב קשה ממות אי בעית אימא סברא אי בעית אימא קרא· אב"עא סברא· האי

מנוול והאי לא קא מנוול׳ אבע״א קרא׳ יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו׳ רעב קשה מחרב אבע״א סברא אבע״א קרא׳ אבע״א סברא האי קא מצטער׳ והאי לא קא מצטער׳ אבע״א קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב׳ שבי קשה מכלם דכלהו איתנהו ביה (פי׳ שהוא ביד שבאי לעשות בו כל חפצו אם למות אם לחרב אם לרעב) ומי יודע אם בין השבוים הללו נמצא איזה תינוק חריף ותלמיד ותיק ראוי למה שאירע לרבי ישמעאל עם רבי יהושע בן חנניא דגרסי׳ בפ׳ הנזקין׳ ת״ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורין יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים׳ הלך ועמד על פתח בית האסורים ואמר מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזי׳ (ישעיה מב) ענה אותו תינוק ואמר הלא ה׳ זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו (שם) אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו (פי׳ דהאע״ג ששנינו פ׳ השולח אין פודים שבוים יותר מכדי דמיהן תלמיד ותיק שאני דר״א אין לנו כיוצא בו כבהל״ן שם מן התוספות) אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע׃ הלא זה רבי ישמעאל בן אלישע שמה שאירע לו אירע לבנו ולבתו שהושוו אלין בנוי ובשביה׳ כדאמרי׳ התם אמר רב מעשה בבנו ובבתו של ר׳ ישמעאל בן אלישע שנשבו לב׳ אדוני׳ לימי׳ נזדווגו שניהם במקום אחד זה אומ׳ יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם וזה אומ׳ יש לי שפחה שאין בכל העולם כלו כיופיה׳ אמרו באו ונשיאם זה לזה ונחלק בולדו׳ הכניסום לחדר זה ישב בקרן זוית זה׳ וזו ישבה בקרן זוית זה׳ זה אומ׳ אני כהן בן כהני׳ גדולים אשא שפחה׳ וזו אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד ובכו כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה ויצאה נשמתן ועליהם קונן ירמיה על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים׃ אלה וכיוצא בהן המפורסמים לעין כל יספיקו להטות לב המתנדבים ולהלהיב תשוקתם אל הנדבה הזאת לקרא לשבוים דרור ולאסורים פקח קוח׳ וכל שכן עם צרוף בחינת הזמן אשר בו נזדמנה מצוה זו לידנו הוא יום שבת הגדול של פסח אשר בו הואל לקרא ככ״ד של מעלה שר עליון של מצרים לסדר כח מזל טלה שלהם להכין לנו הדרך לפדות אותנו מעבודתם הקשה׳ כי אמנם אבותינו ספרו לנו כי ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה ועשור לחדש בא בשבת ואמר הקב״ה בעשור לחדש ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית׳ אמרו ישראל הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו׳ אמר הקב״ה התיצבו וראו את ישועת ה׳ אשר יעשה לכם הלכו ולקחו איש פסחו בעשור לחדש להיות להם למשמרת עד י״ד לחדש כשראו זה המצריים היו רוצים להנקם מהם והיו מעיהן מתחתכין ונדוכין ביסורין וחלאים רעים ולא הזיקו אחד מישראל׳ ויש אומרים שעל שם אותו נס קורים אותו שבת הגדול׳ אמנם חכמי האמת הוסיפו על זה כי כשרצה הקב״ה לשדד כח שרו של מצרים בזה לתפשו קודם ביום השבת שאנו קורים אותו שבת הגדול (דמלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא) ובאותו היום היו ישראל תופסים השה למטה לרמוז שהיה תפוש למעלה טלה שהוא שרו של מצרים והיה עומד בדין לפניו ית׳ כדי להסיר כחו ונשחט השה בערב פסח לרמוז שאז

הוסר כח המזל למעלה וכיון שהוסר כח השר מיד באותו הלילה היתה מכת בכורות
במצרים כמו שהוא בכור לשאר מזלות להיותו ראשון בסדרם טלה שור תאומים וכו׳ עם
הסכמת דעת עליון באמרו כה אמר ה׳ בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני
ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך הכל בא בכוון והתיחסות כפלא
במדה במשקל ובמשורה · אם כן זה היום עשה ה׳ לפקח בו על פריון נפשנו · נגילה
ונשמחה בו להליך באורחותיו ואת פרה יפרה איש · ואם כה נאמר כי על כן נקרא שבת
הגדול להיותו השבת הראשון לכניסתם למצות כדעת קצת וכמו שכתב אבודרהם בסוף
סדר תפלות של פורי׳ · גם מזה נקנה אומן לשמירת מצוה רבה בשבת הגדול שבו היתה
ראשית כניסתנו למצותיו ית׳ · והנה אחר הדברים האלה אשר הכינו בלי ספק את
אשר תביאו לנדבתכם בכפש חפצה בזולת שום מניע חיצוני ינטרף לזה כבר נסתלקה
יד השתדלותי ובהוראת נושאי המקריב את זבח שלמיו לה׳ יביא את קרבנו לה׳ מזבח
שלמיו ידיו תביאינה וגו׳ כאלו הכתוב מכריז ונווח כי המקריב נדבה הלא הוא מוכן מאליו
לא יקוה לאיש ולא ייחל לבן אדם יאמצנו על כך · אפס כי ראיתי חובה על עצמי משום
הדור מצוה וחבובה להראות את עצמי כאלו מסייע ידי עושי מצוה אף על פי שאינן
צריכין לכך · וכאלו כמקרה הכהן המשרת גם אני יקרני כי כהקרבת זבח השלמים היה
מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף · גם אני אניח ידי תחת יד המתנדבים נראה כמניף
אף על פי שהתנופה בעשית מאליה · ועם היותי בזה מסייע שאין בו ממש לא תהיה
פעולה ריקנית ובטלה מנד הבשר הכונה בה · וכמו שהורו ז״ל בתנחומא סוף פ׳ פקודי
על אמרו ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן שנראה מזה
שהמשכן הוקם מאליו ואחר כך סמך אליו ויקם משה את המשכן שנראה ממנו שמשה
הקימו ואמרו כי כשאמר הקב״ה למשה ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את
משכן אהל מועד אמר משה רבש״ע איני יודע להעמידו א״ל עסוק בידיך ואתה מראה
להעמידו והוא עומד מאליו ואני כותב עליך שאתה הקמותו שנאמר ויהי בחדש הראשון
בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן ומי העמידו משה שנאמר ויקם משה את
המשכן · ע״כ · הרי שהקמת המשכן נתייחסה למשה אף על פי שנעשית מאליה · כך עם
היות תנופה זו נעשית מאליה יהי נא שמי נקרא עליה לטובה ולזכות · והנה זאת
פעולתי תהיה על ידי הערת ספקות והתרן בפסוקי׳ אשר שמתי בנושאי בם להתנוסס ·
הספק הא׳ באמ׳ יביא את קרבנו לה׳ מזבח שלמיו שנראה כפל מותר שהרי די לו שיאמ׳
המקריב את זבח וגו׳ ידיו תביאינה וגו׳ כי מה היה הכתוב חסר מעתה · הב׳ באמרו
ידיו תביאינה כי היה לו לומר הוא יביא ולמה הוצרך לפרש שיביא בידיו · והמדרש ידוע
במו שכתוב בפי׳ רש״י ובמזרחי · הג׳ באמרו את החזה להניף אותו תנופה לפני ה׳ למה
הזכיר תנופה בחזה לבדו כיון שגם החלב והשוק היו מונפים כאמרו פ׳ שמיני שוק
התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני ה׳ · וכבר הרגיש בזה
הרמב״ן שכתב · וז״ל · הנראה מן הכתו׳ הזה על דרך פשט שהחזה הוא מונף עם החלבי׳
ולא השוק · והכתוב שאמר פ׳ שמיני ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה
לפני ה׳ כאשר צוה משה כי אחרי כן יחזור ויכנס בפני עצמם · ורבותינו אמרו שהיה

נותן

נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתן הזכיר תנופה בחזה לבדו
ודרוש מה שאמרו כשמאו כלם ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה ת"ל חזה
להניף אותו · עכ"ל · אמנם מה שכתב שהנראה מן הכתוב שהשוק לא היה מונף וגם
החלבים קשה להעמידו עם הכתוב שזכרנו מפ' שמיני שוק התרומה וחזה התנופה על
אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני ה' גם הדרשה תדרש אך אין לנו להעלים עין
מן הפשט · הד' מה טעם לבחירת חזה ושוק שיתנו אל הכהן מזבח השלמים · ומה טעם
להנחת ידו תחת יד הבעלי' להניף כמו שקדם וכאז"ל פ' כל המנחות באות מצה והביאו רמז
באמרו ידיו תביאינה שתהא יד הבעלים למעלה והחלב והחזה נתונים בה ויד כהן
למטה ומניפן : ואולם ישתלקו כל הספקות הללו בשנאמר שהכתוב בא ללמדנו התנאים
הראוים להמצא בהקריב אדם את קרבנו לה' והם ד' תנאים · הא' שתהא נפשו מטוהרת
זכה ונבר' לאלקים הכונה מעולה · הב' שיהא קרבנו מהודר וראוי להתכבד בו כפי ערך
הנותן · עשיר בשורו ועני בשיו · הג' שיזדרז בדבר בכל מיני זריזות · הד' שיעשה כל
זה בשמחה כי זהו עקר העבודה שתהיה בשמחה ובטוב לבב כמאמר המשורר (סי' ק')
עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה · ואמר (סי' ב') עבדו את ה' ביראה וגילו
ברעדה · ירצה שתהיו שמחים בהגיעכם אל המעלה ההיא מהיראה ולא תהיה יראתכם
אותו יראה שיש עצב עמה כיראת מלך ב"ו · וכמו שכתב בעל העקרים מא' ג' פ' ל"ג ·
ואמר עוד (סי' ס"ח) ושמחו ויעלצו לפני אלקי' וישישו בשמחה · ירצה שישישו על שמחתם
לפני ה' בעבודתו כיון שזה הוא העקר · וכמאמר התנא הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה
שאי אתה יודע מתן שכרן של מצות שהכונה לדעת קצת שיהא זהיר לעשותה בחדוה כי
אי יודע אם באולי מתן שכרן של מצות הוא מפאת השמחה שישמח בה האדם בעת
עשייתן · ועל כונה זו יתבאר אצלי מש"ה אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה רוצה לומר
שהשמחה אשר ישמח הצדיק על מעשה צדקתו והישרים בלבותם על פעולת ישרם · הוא
באמת אור זרוע לצדקה אשר יקצרוהו ויקבלו שכר עליו כפלי כפלי' רבבה כצמח השדה ·
ועיין עוד בספר מראות אלקים פ' מ"ד מחלק העבודה · וקודם שנבא אל ביאור הכתובים
הנז' נשיב אל לבנו כי מלת חזה בכאן תשגיב להורות על נפשו של אדם השכונה בלב
השוכן בקרבו וגם בלשון לאטינו כשרוצים להורות על אהבה עזה אומרים שפלו' אוהב
לפלו' עם כל החזה · וידענו גם כן כי השוק הוא כלי המעשה הגומר מה שבמחשבת
הלב ללכת אנה ואנה להוציא לאור כונתו · אמור מעתה כי תחלה הניח הכתו' שהמקריב
את זבח שלמיו לה' צריך שמלבד הזבח החיצוני הנקרב יביא את קרבן עצמו הפנימי
לה' והוא התנאי הראשון שזכרנו כי כן ראוי לו לברך הזבח בזוך לבו וטוהר נפשו כמאמ'
המשורר זבחו זבחי צדק וגו' וכאמרו זבחי אלקים רוח נשברה וגו' וז"א יביא את קרבנו
לה' מזבח שלמיו על דרך מה שכתב בעל העקידה על ביאור אמרו אדם כי יקריב מכם
וגו' · וז"ל · אמנם עקר זה הקרבן הוא שיקריב אדם עצמו לה' · וקרא דיקא מכם קרבן
לה' ולא אמר אדם מכם כי יקריב וגו' · ואמר שאף שיהיה הקרבן מן הבהמה מן הבקר
ומן הצאן · הכונה תהיה שתקריבו את קרבנכם הנז' כלומר הקרבת עצמכם · עכ"ל · אף
אנו נאמר כי תחלה באמרו המקריב את זבח שלמיו לה' דבר בזבח החיצוני ובאמ' יביא

את

את קרבנו לה' מזבח שלמיו׃ רמז לזבח הפנימי כי הוא עקר הקרבן המיוחס אליו בעצם וראשונה ׳ ורמז באמרו מזבח שלמיו על השלמת עצמו בשלשת החלקים המפורסמים שתלוי בהם ענין השלמתו של אדם בינו לבין המקום ׳ בינו לבין עצמו ׳ ובינו לבין חברו׳ כמו שכלם נכללו בזבח השלמים שנקראו כן להיותם מטילי' שלום בעולם שיש בהם חלק למזבח לכהנים ולבעלים ׳ אחר כך אמר ידיו תביאינה וגו' על התנאי השני להורות שראוי לו למלא את שתי ידיו כאשר יוכלון שאת כפי כחו כי על כן תפס לשון ידיו בלשון רבי' על זה שאמ' בפ' פנחס אצל אמרו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו וגו' ונתת מהודך עליו וגו' ובמעשה כא' שם ויסמוך את ידיו עליו וגו' להודיע כי נתן עליו מהודו בנפש יפה ובידים מלאות אכילו' על כל גדותם ׳ ולהורות על השמחה והזריזות שהן הן השני תנאים הנזכרים באו חזה ושוק הנתנים לכהן׃ כי החזה מורה על שמחת לבו לעבודתו ית' ׳ והשוק מורה על הזריזות לרוץ כצבי לעשות רצון אביו שבשמים ככל אשר יושת עליו מאת הכהן אשר יורנו את משפט אלקיו׳ והנחת יד הכהן תחת יד הבעלים להניף ׳ היא הוראה נגלית כי שפתי כהן ישמרו דעת להבין ולהורות אל המקריב שיניף לבו זכותו וכל פעולותיו לשמים׃ ובנתינת חזה ושוק אל הכהן היה מורה המקריב כי רוחו ונשמתו אל הכהן יאסוף וכלי המעשה נתונים המה לו לעבוד ולמשא ככל אשר ישית עליו לרצון קונו וישים נפשו וכלי גופו ביד הכהן לשיענו בהכנתם ושיסדרם לעבודתו ית' ׳ ולהיות כי שמחת הלב בעבודה היא העקר כאמור ׳ על כן תפס הכתוב להזכיר תנופה אצל חזה בפרט עם היותה כוללת גם החלבים והשוק כמו שזכרנו בספקות ׳ מכל זה יצא לנו למוד נאה על מעשה הצדקה המתייחסת לזבח כאז"ל פ' לולב וערבה אמר רבי אלעזר גדולה צדקה יותר מכל הקרבנות שנאמר עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח ׳ שהמקריב את זבח שלמי נדבתו ראוי לו שישמור ארבעת התנאים שזכרנו למעלה היינו ׳ א' שיתנדב בכונה רצויה לשם שמים ׳ ב' נדבה ראויה להתנדב כמשאת ידו של נותן ׳ ג' בזריזות ׳ ד' ובשמחה׳ וארבעתן נרמזו בנסח ברכת המזון באמרו ואל תביאנו לידי מתנת ב"ו אלא לידך המלאה הרחבה הפתוחה השבעה והטובה ׳ כי כל אלה התארים ייוחסו גם כן באופן מה ליד בשר ודם חוץ מתאר רחבה שהוא מיוחד לש"י לבדו להיותו מורה על כבת באמ' ורחבה מני ים ׳ כי ע"כ נאמר בו ית' היד ה' תקצר ׳ הקצר קצרה ידי מפדות׳ הן לא קצרה יד ה' מהושיע כי בלשון תמיהה או יורו על הפלגת הרוחב שהוא מתרחב בו והולך לאין תכלית׳ וזו מדה מיוחדת לו ית' אין לזרים אתו ׳ אבל מלאה ופתוחה ושבעה וטובה׳ יאותו באופן מה גם לב"ו ׳ כי מלאה על כמות הנתינה ׳ פתוחה על הזרוז בה כי פתוח תפתח ידו להמציא פתאום את אשר נדבה רוחו להחיות לב נדכאים ׳ שבעה על השמחה בנתינה כי בה ישביע נפש שוקקה ונפש רעבה ימלא טוב בראותו כי לא ירע לבבו של נותן בתתו לו ברצון שלם׃ וזהו ענין אמרו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון׳ רוצה לומר ׳ שהוא משביע נפש כל חי מטוב רצונו ית' ׳ כי אמנם ישמח ה' במעשיו להשפיע להם טובו וחסדו׳ טובה על טוב התכלית והכונה הנכונה ׳ וכפי הכשר כונת הנותן כהיתר פשת יד ׳ כך יתנשא לעומתו הנותן באמתי ית' אשר ממנו הכל ומידו נתנו לו ובהודאת שאמרנו המוזכר ראשונה בשם

שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך וכו׳ · וכמו שאמרו עוד במדרש (הביאו בעל מראות אלקים פ׳ ט׳ מחלק העבודם) מהו אהיה אשר אהיה · כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך · וכן אמר דוד ה׳ צלך על יד ימינך · מהו ה׳ צלך כצלך · מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוברות אף הוא נותן לך · אף הקב״ה ה׳ צלך כשם שאתה הווה עמו הוא הווה עמך · ע״כ · ויש להמליץ על זה מה שאמרו על מלת צדקה שהיא מתהפכת כאת ב״ש למלת צדקה עצמה · להורות כי רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד כי צדקה תהיה לו ממנו זאת חלף מעשה עבודת צדקתו · וימלץ עוד על זה מאמר המשורר אענך בסתר רעם · רמז להר הרים הנקרא בלשון לעז א״קו המשיב אחור קול הכרת המלות עצמן כצלמם כדמותם · וכן הוא ז״ת משיב לנו מעין פעולותינו ממש כמו שקדם · וכמה שאמר אם פותחי׳ את ידיהם ועושים צדקה · כוון בו לפתיחת יד עם כל התנאי׳ שזכרנו · וכאמ׳ אף אני אפתח את ידי שנא׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב · הורה על הערפת הגמול · הוא נותן כפי כחו גם ה׳ יתן הטוב כפי כחו ויפתח לו את אוצרו הטוב · תחת הנחשת יביא זהב ואין קצה לאוצרותיו אשר יריק לו מהם ברכה עד בלי די לאכילת פירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא · הוא האוצר הקיים לעד שאליו היה מונבז המלך נושא את נפשו כפי מה שסופר ממנו (פ׳ השותפין) מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת וחברו עליו אחיו ובית אביו · אמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על של אבותם · ואתה בזבזת אוצרותיך ואוצרות אבותיך · א״ל אבותי גנזו אוצרו׳ למטה ואני גנזתי אוצרות למעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמי׳ נשקף · אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמ׳ צדק ומשפט מכון כסאך · אבותי גנזו דבר שאינו עושה פירות ואני גנזתי דבר שעושה פירות שנא׳ אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו · אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי נפשו׳ שנאמר פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם · אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר ולך תהיה צדקה · אבותי גנזו לעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך · ע״כ · הרי שהעביר השקפתו על כל מה שראוי להשקיף אליו כל אוצר אוצרות כי יבחר לו מקום בטוח מן העפוש ומן הגנבי׳ · ומה שיאצור בו יהיה דבר עושה פירות שתועלתו מרובה · והתועלת לעצמו לא יעזוב לאחרים חילו ולא יאכלו זרים כחו · ויהיה תועלתו מוכן לו לזמן היותר ראוי שאפשר לקבל בו תועלת רב ועצום מאד · כנגד הבטחון מן העפוש אמר אבותי גנזו אוצרות למטה וכו׳ · וכנגד הבטחון מן הגנבים אמר אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו וכו׳ · והשלישי מבואר בעצמו · וכן הרביעי · כי אמנם כל המחיה נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא וכל זכות הכינול תלוי בו · ושפיר קרינן ביה לוקח נפשות חכם · גם החמישי אין ספק בו כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה · ועתה בני ציון היקרים המסולאים בפז · איכה לא נחשוב לנבלי חרש · כסף או זהב · לעשות בו מעשי ידי יוצר בקיום המצוה הזאת שבאה לידנו ? ואיכה לא יועם זהב ולא ישנא הכתם הטוב להתהפך אל אבני קדש גנזי שמים · ובכן דרך מונבז המלך נלך לא נטה ימין ושמאל ? זאת נשיב אל לבנו כי הזהב בלשוננו

שקרא בשם בצר כאמרו ושית על עפר בצר (איוב כ״ב) והוא הזהב המזוקק אחר שנקרא בלשון יוני ורומיי אובריז שכללו בו אותיות בצר מסורסות הוא הזהב אשר הובא בכור כמה פעמים עד שהגיע מצרופו שאף אם יובא פעם אחרת בכור לא יקרהו בו שום פחת וכענין מה שאז״ל במנחות פ׳ הקומץ על הכתוב (בדה״ב ב׳ סי ד׳) ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות זהב י מאי מכלות זהב אמר רב יהודה אמר רב אסי שכלתו לכל זהב שלמה דאמר רב יהודה אמר רב אסי י׳ מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביא לה אלף ככר זהב והכניסו אלף פעמים לכור והעמידהו על ככר י ויש לנו בלשון בצר הוראה על ענין הזהב שתוכה עליכו לכבור ולהפרים ממנו כבוצר על סלסלות לצורך אביוני עם ובכן ככנה לנו ערים גדולות ובצורות בשמים ערי מסכנות וסגולות שקרנם קיימת לעולם הבא כדרך שעשה מונבז המלך שקדם זכרו לא שישים עקר חזקו ותקפו ברבוי כסף וזהב בעולם הזה על דרך הון עשיר קרית עזו י ויש גם כן בכלל מלה זו רמז לענין הפזור כאמרו פזר נתן לאביונים בחלוף ב׳ לפ׳ במכתב בומ״ף כמו בזר עמים קרבות יחפצו ובחלוף צ׳ בז׳ במכתב זס״ש סר״ץ כמו ועלוץ ועלוז י עוד באו במלה זו אותיות בצר מסורסות להורות כי יבצור ולא ידע מי אוספ׳ ומה בבצע כי יבצור כעפר כסף וזהב אם לא ירי׳ ממנו תרומה לה׳ כי מלא ממון חסר׳ ובצר מלשון יבצור רוח נגידי׳ ענין חסרון ובלשון חז״ל בציר מהכי׳ וסכה זאת כונת אליפז בשבא להורות לאיוב דרך נכונה להחזיר עטרת הצלחתו ליושנה באמרו סי׳ כ״ב הנז׳ אם עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך ושית על עפר בצר ובצור נחלים אופיר והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך כי אז על שדי תתענג ותשא אל אלוק פניך תעתיר אליו וישמעך ונדריך תשלם ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור י כי כבר הקדים לומר באותו מענה עצמו הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך ובו׳ לא מים עיף תשקה ומרעב תמנע לחם י ועתה היסיר לפניו דרכו באמרו אם תשוב עד שדי תבנה (כי אמנם להיותך עד עתה משולל וחסר מהמדות המעולות הדי אתה כהרוס מדבקותו ית) ויעלה זה בידך במה שתרחיק תחלה מאהלך עולה ועם זה תבונה ממון רב לצורך האביונים וז״א ושית על עפר בצר שהוא הזהב הנבחר כמו שקדם י והכונה שתשיתהו על עפר ארץ בראש דלים אשר שמה לעפר כפשם על דרך מאמ׳ עמוס (סי׳ ב׳) השואפים על עפר ארץ בראש דלים י ובצור נחלים אופיר י רוצה לומר שעל דרך זה תשית זהב אופיר שלך בצור עליון ית אשר ממנו ומשכו ויושפעו כהרי נחלי כל הטובות וההצלחות או יהיה חזק זהבך וכספך כי תאצור במקום בטוח במוכבז המלך י כי אז על שדי תתענג בהצלחה כפשיות ותשא אל אלוק פניך רוצה לומר שתניף ותרים אליו פני צורתך העצמית שתעלה בדבקותו ית וגם פה בעולם הזה תעתיר אליו לעת מצוא חפציך וישמעך עד שתצטרך לשלם לו נדריך אשר נדרת לעת׳ בצרה כי יואלא ה׳ כל משאלותיך ובבר חלה עליך חובת תשלום הנדרים י ובחתם מאמרנו ואם אינן פותחים את ידיהם מה כתיב שם הן יעצור במים ויבשו וגו׳ וסיומו של כתוב וישלחם ויהפכו ארץ י והכונה לומר שגם כי ישלחם ברחמיו י מכל מקום לסבת רשעם יהפכו ארץ י ותהיה מלה זו עומדת וכמוה רבים י והטעם בזה כי בירדתם לארץ מתהפכים לרעה כי כן הרשעים

שהפכים רחמים לדין כאמרו וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מן השמים · כי תחלה המטיר ה' במדת רחמיו שאם ישובו יהיה טל וגשמי ברכה דוגמת מה שכתב רש"י מדברי חז"ל על פסוק ויהי הגשם על הארץ · וז"ל · ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה וכשלא חזרו היו למבול · ע"כ · אף אנו נאמר כשה' המטיר היה מטר של ברכה וכשלא שבו מדרכם הרעה הפכו המטר לאש וגפרית · והרי הכתוב מתמיה עליהם לאמר אוי לנפשם כי גמלו להם רעה שאת ה' בעל הרחמים מן השמים שאין רע יורד מלמעלה · הורידו במעשיהם המגונים אש וגפרית תמורת גשם נדבות ברכות שמים מעל · וכהפך זה הצדיקים מהפכים מדת הדין למדת רחמים וזהו עלויו ית' כי חפץ חסד הוא וישמח ה' במעשיו · וכמאמר ישעיה (סי' ל') ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלקי משפט ה' אשרי כל חוכי לו · ירצה כי ה' במדת רחמיו יחכה לחננכם ולמה יחכה לזה (וזהו טעם הכפל במלת ולכן) לפי שתתעלה בכך המדה הזאת · כי מדת הדין הנקראת בשם אלקי משפט · תתהפך למדת רחמים הנקראת בשם ה' וברישיה וסיפיה דהאי קרא באמרו ולכן יחכה ה' לחננכם אשרי כל חוכי לו נכלל ענין אמרם בשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך: ועתה נשא לבבנו אל כפי' להתגדר בשמחה למען נזכה להעלות המדה מדין לרחמים וישוב ה' לשוש עלינו לטוב וישקנו ד' כוסות של נחמות הנרמזות בד' כוסות של פסח וכמו שנתבאר בירושלמי · ויגאלנו מד' המלכיות הנרמזות בהן כמוזכר שם · וכנגדם מצינו במקרא ד' פעמים ישחק בשי"ן · א' בירמיה אל זרע אברהם ישחק ויעקב כי אשיב את שבותם ורחמתים · ושנים בעמוס · ונשמו במות ישחק · ולא תטיף על בית ישחק · והרביעי בתילים אשר כרת את אברהם ושבועתו לישחק · לרמוז כי מיצחק הרומז למדת הדין באה לנו כל הצרה הכתובה בנד"ו · והיא עתידה להתחלף ולהתהפך לשי"ן שיש בה רמז לששון ולשמחה · ועוד כי שם מצפ"ץ · היוצא משם הויה בחלוף את"ב"ש שהוא שם רחמים כנודע עולה למספר שי"ן והרי לך בזה רמז להפוך דין לרחמים

ואף בשעת ריתחא באמרו ונשמו וגו' ולא תטיף וגו' לא זז מחבבם בזכירת שם
ישחק בשי"ן לרמוז אל הכונה · על כן נזכה לאלקים תודה ונשלם
לעליון נדרינו בפדיון זה בשמחה ובטוב לבב כי ציון במשפט
תפדה ושביה בצדקה ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה
ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו
יגון ואנחה · וכבר נכללו בפסוק זה ה'
שינ"ין · חד לגופיה דהיינו שמחת
עולם · דלא דשינן תחלה'
כאז"ל פ"ק דסוט'
והד' הנותרים
באמרו
ששון ושמחה ישיגו · להורות על הד' שינ"ין של ישחק המורות
על רבוי שמחות בישראל :

דרוש ארבעה ועשרים

* שלם לעליון נדריך *

כלל הדרוש ידיע אף יכריח על המאחרי' תשלומי נדרם וכ"ש על המכחשי' מלשלם ויביע ידבר עתק על גודל העבירה ועונשה מן התורה ומן הנביאי' ומן הכתובי' ומדברי הז"ל׳

ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח וגו' ויאמר יעקב אל ביתו וגו' הסירו וגו' ונקומה ונעלה בית אל וגו':

בב"ר ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה וגו' מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר תבא מארה לאדם שאוכל קדשים בלועו תני רבי חייא תבא מארה לאדם שהוא נהנה מן ההקדש ואין הקדש אלא ישראל שנאמר קדש ישראל לה' ואחר נדרים לבקר אמר רבי ינאי איחר אדם את נדרו נתבקרה פנקסו:

כי שמעתי דבת רבים מעמי הארץ מתנהגים קלות ראש בנדרים ונדבות כי לא שמרו אמרתם וברית שבועתם לא יזכורו אשר נשבעו לה' נדרו לאביר יעקב ואירו מזבחו חנם בהשתמשם במצות בית הכנסת, בלא כסף ובלא מחיר כי אשר נדרו במחירם לא שלמו׳ על כן יראתי לקראתם ובאתי להם גם להורות על גודל אשמתם מן התורה׳ מן הנביאי' ומן הכתובי'׳ עם דברי חכמים כדרבונו' וכמסמרו' נטועי'׳ להזהירם ולהשיבם אל הנכונה׳ וביושר תוכחתם בטחתי כי לא אבוש והאמנתי כי אדבר דברי עזרא הסופר לאמר זכרה לי אלקי על זאת ואל תמח חסדי אשר עשיתי בבית אלקי ובמשמריו׳ משמרת המאור המוטלת עלי ועל אחוזת מרעי:

כתוב כפ' כי תצא כי תדור נדר לה' לא תאחר לשלמו כי דרוש ידרשנו ה' אלקיך מעמך והיה בך חטא׳ ועל השנות דבר הדרישה פעמים באמרו כי דרוש ידרשנו הוראה יוצאת כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו׳ ויורה גם כן על דרישה מכופלת׳ דרישה על הממון הנדר׳ ודרישה על האיחור אשר בו זלזל בכבוד מי שנדר אליו׳ והוא מה שביאר באמרו והיה בך חטא לומר שלא תהיה דרישה זו כשאר דרישות ממון אשר בהשתלם הממון כבר יצא בו המשלם ידי חובתו׳ אבל חלה עליו גם כן חובת איחור נדרו כמו שקדם׳ ונכלל עוד בכפל הדרישה כי על ידי שלוחים רבים ידרשנו מאתו כי הרבה שלוחים למקום למצא מקום לגבות את חובו׳ הוא אשר דבר רבי עקיבא פ' ג' מאבות באמרו הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף וכו' כי עם היותו מתיחס לכל מעשי האדם שעל כלם הוא מחויב ליתן דין וחשבון לפניו ית'׳ מכל מקום המשל קרוב למה שהוא מתחייב לו ית' על ידי נדרו כי בהיותו נמנע מלשלם דרוש ידרשנו ה' אלקיו מעמו׳ והקדים לומר כי כל אשר לאיש נפשו ומאודו הרי הוא נתון בערבון אצלו ית' אשר בידו נפש כל חי ומצודתו.

פרוסה על כל החיים ומלכותו בכל משלה והרבה שלוחים לו לבא על ידם לידי גביית
חובו. ויש אשר משלו בחנות פתוחה והרמז בו לחנות ההקדש והחנוני מקיף הוא הגזבר
הממונה על ההקדש לפקוח עין על עסקי נדרים ונדבות וקניית מצות של בית הכנסת
שממתין לגבו' עד זמן ידוע. וירמוז גם כן לבעל ההקדש ב"ה דמאריך אפיה וגבי דיליה.
והפנקס פתוח והיד כותבת כי כל נדריו של אדם בספר נכתבים למטה ולמעלה. וכל
הרוצה ללוות יבא וילוה רמז להתחייבו באמירה לגבוה. והגבאים מחזירי' תדיר בכל יום
ונפרעים מן האדם מדעתו ושלא מדעתו. יצדק זה על הגבאים של מטה המשתדלים
בכל מאמצי כח לגבות ממון ההקדש בין מדעתו של חייב בין שלא מדעתו כחז"ל פ"ק
דר"ה מוצא שפתיך תשמור ועשית אזהרה לבית דין שיעשוך. ורמז עוד לגבאי' של מעלה
הלא הם כמה מיני פורעניות ויסורים ותחלואים אשר סביב יתהלכון למי שמשהה את
נדרו ויש להם על מה שיסמוכו כי הגבאים של מטה יש להם סמך על פנקס החנוני
הנאמן על פנקסו. והגבאים של מעלה יש להם סמך על אלקים שופט צדיק דלא עביד
דינא בלא דינא והוא מה שסמך התנא והדין דין אמת שאין הקב"ה בא בטרוניא על
בריותיו. והכל מתוקן לסעודה כמו שפירש בו הרמב"ם כי תכלית כונת כל זה הוא חיי
העולם הבא לא על צד הנקמה ממי שנפרעין ממנו אלא להרחיק און מידו ולנקותו
מפשע רב למען יתכן לו לעלות בהר ה' ולקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב. כשוב
מעתה אל הכתוב בפ' כי תצא אחר הפסוק הנז'. באמרו וכי תחדל לנדור לא יהיה בך
חטא הנה דברה תורה כנגד מי שיחשוב תועה לאמר שעל כל פנים ראוי לנדור נדר
לכבודו יתברך אף על פי שאין בידו לשלם כחשבו שעל ידי נדרו יעלה קלוסו של מקום
בהראותו את יקר תפארתו אשר הוא נושא אליו את נפשו לידור נדרים לשמו על דרך
מאמר המשורר עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך ויחשוב מחשבות כי הנמנע מזה
אשום אשם לה'. כנגד זה דבר הכתוב באמרו וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא.
ונוסף גם הוא כי יחשוב מחשבת פגול כי טוב וישר ויקר בעיני ה' היותו נודר נדרי' אף על
פי שאין דעתו לשלם להיותו גורם בנדרו שיקפצו אחרי' לנדור וירבו העם להביא מחמת
נדרו והנה זאת טעות בידו כי לא בלבד לא יחשב לו לעון כי יחדל לנדור וכמו שיורה
הפסוק הנז'. כי גם יחשב לו לאשמה רבה אם ידור בלא כונת תשלומין וכמו שיבא.
והוסיף עוד הכתו' תת כח לאזהרת תשלומיו של נדר באמרו מוצא שפתיך תשמור ועשית
וגו' והזהירו על זה מב' פנים. הא' בבחינת הנודר והב' בבחינת מי שנדר אליו. כי
בבחינת הנודר ראוי לו לאדם שישמור פיו ולשונו ומדרגת דבורו אשר בו נשתנה לשבח
על כל מיני החיים ואם יטיל מום ופגם בקדושת דבורו ויעשה דברו חולין מבלתי שמרו
את היוצא מפיו. אז יפול הנופל ממדרגתו ונגרע מערכו ומותר האדם מן הבהמה אין.
וזה בערך כל אדם אפילו אם תהיה הבטחתו לנבזה וחדל אישים. אמנם בבחינת מי
שנדר אליו מבואר נגלה כי כפי ערך מדרגת מי מבני אדם אשר היתה הבטחתו אליו.
כן ירבה וכן יפרוץ פחיתותו וגריעותו בשוב אחור מהשלמת נדרו אשר נדר לו. וקל
וחומר בן בנו של ק"ו בהרימו ידו אל ה' אל עליון ואחר ישוב דברו ריקם כי בלי ספק
עברה גדולה היא בידו ובדי בזיון וקצף. והנה כנגד הבחינה הזאת השנית אמ' הכתוב

מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך · וכנגד הראשונה אמר נדבה אשר נדרת בפיך · הט אזנך ושמע דברי חכמים מכל האדם כאמרו בספר קהלת (סי' ה') כאשר תדור נדר וגו' טוב אשר לא תדור וגו' אל תתן את פיך וגו' שלשה המה כתובים אלה משיבי טעם כנגד הג' פסוקי' של תורה שזכרנו אלו לעומת אלו מערכה מול מערכה· כי אמרו כאשר תדור נדר לאלקים אל תאחר לשלמו וגו' הנה זה בא כנגד אמרו כי תדור נדר לה' אלקיך לא תאחר לשלמו וגו' ועם היות מאמר כי אין חפץ בכסילים את אשר תדור שלם נראה לכאורה תפל מבלי מלח כי מי לא ידע שאין הקב"ה חפץ בנודרי' הבלתי משלמים את נדרם· אמנם כי בשום שכל אל מה שהקדמנו ימצא לו טעם נכון ממולא טהור קדש כי הכתוב מדבר כלפי החושב שראוי עכ"פ לנדור נדר לכבוד ה' אשר אינו פיו קרא בנדרו להגדילו ולהאדירו במקהלו' עם או כדי שיקפצו אחרי' לידור כמו שקדם· או שהיה יושב ומצפה שיספיק ה' בידו לשלם את נדרו בהטילו מלאי לכיסו אף על פי שאין בידו לשלם בשעת נדרו · וזה אמנם לא יתכן וכמו שאמר בספר משלי מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר שענינו לומר לפי פשוטו כי הוא מוקש ונגף מכשול ואבן נגף לפני האדם אם ילע קדש רוצה לומר אם ירגיל עצמו לומר כך וכך יהיה קדש וילע הוא מלשון לעי באורייתא המורגל אצל חז"ל · והמוקש הוא היותו מקדיש ונודר מה שאינו ברשותו בשעת נדרו · ואחר נדרים לבקר רוצה לומר שאינו מבקר ומחפש אם יש ספק בידו לשלם נדרו אלא אחר שנדר וזהו מוקש לעצמו כי היה לו לחשב דרכו ולשער כמו קודם בואו לידי מדה זו לדעה מה יעשה לו לנדר אשר עשה בדעתו לידור · וכל שכן שיהיה לו למוקש ולמכשול עון היותו נודר על דעת שהוא לא יתן ויתנו אחרים הקופצים לידור מחמתו אשר פצו שפתיו בפניהם ליתן בנכל וערמה כמו שהקדמנו : הלא זה אשר ירצהו החכם הנז' באמרו כי אין חפץ בכסילים את אשר תדור שלם ירצה כי זה דרכם כסל למו לחשוב תועה כי חפץ ה' בידם יצלח בהראות עצמם כמרימי תנופת זהב לנדבה ובלב ולב ידברו למען יקפצו אחרי' אשר ממנו יראו וכן יעשו להרבות מוהר ומתן להקדש· לא כן (הרשעים) אלא את אשר תדור שלם כלומר הוי זהיר בעצמך שאת אשר תדור תשלמהו עכ"פ ואל תבטח על שקר התחבולו' הנזכר כי הכל הוא מעשה תעתועי' ותחת כנפי מאמרו יחסה שאל ירשה את עצמו לידור נדר על סמך שיזדמן לו אחר כך לשלמו אם אין לו לשלם בשעת נדרו רק את אשר ידור ישלם רוצה לומר שיהיה ברור אצלו בשעת נדרו שיש לאל ידו לקיים דבר · וחזקו על זה דבריו בפסוק השני באמרו טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם המתנשא לעומת הפסוק שני של תורה וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא · וכנגד הכסילים הנזכרים הכתוב מדבר לבלתי יחטאו לחשוב שיתכן לנדור אף על פי שלא ישלם. ובלבד שיכוין לבו לשמים כאחד מן הפנים שזכרנו על כן הוכיח על פניהם כזבם כי זאת לא זאת · אחרי כן יבא וידו אוחזת בכתוב השלישי המכריע אמתת המוכח שראוי לו על כל פנים לשלם את נדרו מצד השתי בחינות עצמן שהוזכרו בפסוק השלישי של תורה · מצד הנודר שלא יעשה דברו חולין · ומצד מי שנדר אליו שלא יקל בכבודו כי אמירה לגבוה כמסירה להדיוט · וכנגד הראשון אמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ירצה אל בא יהי דבר שפתיך (אח) למחסור להשפיל מדרגת

עצמך

עצמך ולחלל ופעת הדבור אשר הוא לך מתת אלקים הכי נכבדת להבדילך הבדל עצמי מכל שאר בעלי חיים לתתך עליון על כלם לתהלה לשם ולתפארת׳ אחר כך באמרו למה יקצוף האלקים על קולך וגו׳ נגע בנמור ההחיבה הפנית מנדרו ית׳ אשר נדר לשמו׳ ומה שאמר ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא׳ ביאר אותו רז״ל במדרש שוחר טוב באמרו אל תתן את פיך בפוסקי צדקה הכתוב מדבר אל תאמר בפיך בנמר שאתה נודר ואין אתה נודר ואל תאמר לפני המלאך שליח צבור שהוא בא ואומר לך תן מה שפסקת ואתה אומר שוגג הייתי לא הייתי יודע מה אמרתי למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך מעט מצות דאשונות שהיו בידך שאתה מאבד׳ אזן מלין תבחן את הקריאה אשר קרא בקול גדול חותם הנביאים באמרו כנגד הכובשים ממון גבוה׳ היקבע אדם אלקים כי אתם קובעים אותי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה׳ כי לשון זה של קבע רוצה לומר גזל ולקיחת דבר בחזקה׳ וקרוב אבלי שהוא כעין מה שהורגלו בני אדם לומ׳ פלוני העמיד את חבירו שעניבו כלשון לעז בא עליו בנכל וערמה ורמאו׳ והורה הנביא לבני דורו כי הפגעים רעים אשר פגעום לא היו אלא מחמת זה ושם לפניהם דרך הנסיון להתברר על כך באמרו הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת וגו׳ להורות כי מחלוף פעל הקביעות הכו׳ ימשך חלוף המארה שנזכרה וזה סימן מובהק וראיה ברורה מוכחת על העון׳ וכבר יש לנו בפרשת היום עד מוכיח על כונת הדרוש במה שאירע ליעקב ע״ה איחור נדרו בהתעכבו בדרך באמרו ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות וגו׳ ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו׳ ויחן את פני העיר וגו׳׳ כי על כן באה עליו צרת הבת עם הנמשך אליה וכמו שאז״ל בפסיקתא רבתי אמר רבי שמואל בר נחמני כל מי שהוא נודר ומשהא את נדרו סוף שהוא בא לידי ע״א גלוי עריות ושפיכות דמים׳ לידי ע״א מנוי אתה למד מיעקב שעל ידי שנדר ואיחר את נדרו בא לידי ע״א שנאמר ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלקי הנכר׳ לידי ג״ע מנין ותצא דינה בת לאה׳ לידי ש״ד מנין דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים׳ להורות כתן כמה גדול עון איחור הנדר שמביא לידי קלקולים עצומים שנכללו תחת הג׳ עברות הגדולות המתיחסות לג׳ נפשות ביתו של אדם נפש רוח ונשמה הידוע כח טבעי חיוני ושכלי כי ע״א הוא חטא בכח השכלי להשתבשות הדעות ואת הנשמה יחרים׳ וג״ע הוא חטא בכח הטבעי בהשחית בשר את דרכו נפש כי תחטא׳ וש״ד הוא חטא בכח החיוני כאשר יקום איש על רעהו ועבר עליו רוח קנאה ותשאהו רוח׳ ולהיותם שלשת מיני הקלקולים הכוללי׳ כל אשר יעשה האדם לחטוא בהמה׳ הפליג בעל המאמר על ידם הוראת הסכנה כאמור: אל זה יביט בעל מאמרנו הראשון אשר יוסד על איחור נדרו של יעקב כי על כן אמר לו אלקים קום עלה בית אל וגו׳ להבין ולהורות כי על ידי איחורו בדרך פגעה בו מדת הדין׳ ולהיות חטאו של יעקב בזה בלתי נחשב לאשמה עד שנמצא מן המפרשים מי שהליץ בעדו ומכללם החכם שפירשנו על אמרו ויבא יעקב שלם וגו׳ יעווין שם׳ על כן הוצרך בעל המאמר להורות כי יפה כח ההקדש עד שאפילו בבואה דבבואה ממנו עשה רושם בכל מי שלא ידע להזהר בו על כן ביאר תחלה מה שאמר הכתוב מוקש אדם ילע קדש שענינו לומר

תבא מארה למי שאוכל קדשים כלומר רוצה לומר שהמארה ראויה לבא למי שאוכל הקדשים עצמם ובולעם בגרונו מלשון ושמת שכין בלועך · אמנם רבי חייא בא להורו׳ כי לא בלבד האוכל הקדשי׳ עצמם ראוי שתבא עליו מארה אבל גם הנהנה מן ההקדש הנאה גרידא בעלמא ואפי׳ בדרך דמיון ודוגמא וזהו אמרו ואין הקדש אלא ישר׳ שנ׳ קדש ישראל לה׳ דסיפיה דקרא אמר כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם ה׳ · כי אמנם לא הוצרך הכתוב לומר שהאוכל ההקדש עצמו או הנהנה ממנו מאום יהיה לו למוקש דזיל קרי בי רב הוא אלא בא להודיע זה בדומה להקדש כמו שזכרנו · וכבר נמשך בהדרגה אל הוראת המכוון להודיע כי מה שאירע ליעקב לא היה אלא מפני איחורו של נדר אף על פי שהיה חטא כזה נקל מאד · והורה על זה מאמרו ואחר נדרים לבקר על פי מה שפירש עליו רבי ינאי מאחר אדם את נדרו נתבקרה פנקסו · ותשכיל ותדע כי אמרו תבא מארה מתנשא לעומ׳ מה שאמר מלאכי במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים · ואמרו נתבקרה פנקסו מתנשא לעומת הפנקס פתוחה והיד כותבת שזכרנו ממסכת אבות · וכבר הגיע זמן קריאת שמע מה שנתעוררנו עליו להודיע ולהודע כי על ידי שמוני המאור נתבקרה פנקס הנודרים המשהים את נדרם עדן ועדנין · על כן שמתי פני להודיעם קלות וחמורות למען יזכרו וישובו ולבם יחיל בקרבם מפני פחד ה׳ כדבר איש האלקים כאמרו כי דרוש ידרשנו ה׳ אלקיך מעמך והיה בך חטא · ואימות מות יפלו עליהם מהדר גאונו כמאמר ראש החכמי׳ למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך · יראה ורעד תבא בם משגת חותם הנביאים כאמרו במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים · ותכסם פלצות מאמרת קדושים תבא מארה לאדם שהוא בהנאה מן ההקדש ומקולו״ מים רבים אדירים והמה חכמים מחוכמי׳ אשר הקדמנו דברי תוכחתם · והיה אם שמוע ישמעו בקולי וחיו מפלט להם ויהיו ברכה בקרב הארץ כי יגרמו טובה לעצמם ולכללם בהצלחות גופניות ורוחניות וכהוראת המסרה שנמסרה בפ׳ משפטים ובקהלת על זה התאר תאחר ד׳ וסי׳ מלאתך ודמעך לא תאחר (פ׳ משפטים) כי תדור נדר לה׳ אלקיך לא תאחר לשלמו (פ׳ כי תצא) קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר (ישעיה מו) כאשר תדור נדר לאלקים אל תאחר לשלמו (קהלת ה׳) כי בשני הכתובים הראשונים נרמז גודל ההצלחה הזמנית ונעשה כאומר אם לא תאחר לשלם נדרך או מלאתך ודמעך לא תאחר והם כנוי לרוב דגן ותירוש ויצהר שימלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר וימלא כפו קוצר וחצנו מעמר ובוצר על דרך מה שכתב הרמבן על הפסוק ההוא · ובשני הכתובים האחרונים נרמז עוצם ההצלחה הרוחנית הנצחית הנמשכת מהבלתי מאחר תשלומי נדרו וכאלו אמ׳ כאשר לא תאחר לשלם נדרך תזכה לישועה כי הנה בשכר זה מדה כנגד מדה קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי · ויש להתעורר על אמרו לא תרחק שנראה מיותר אחרי אמרו קרבתי · וכן מה שאמר לא תאחר נראה גם הוא לאין צורך כלל אחרי אמרו קרבתי ולא תרחק · אמנם כונת הדברים אבל שתהיה צדקתנו נצחית ולא תרחק עוד ממנו כי תהיה גאולה שאין אחריה גלות ותשועתנו תשועת עולמים לא כאשר הגליות הקודמות אשר בהם אתא בקר וגם לילה · ואמר ותשועתי לא תאחר כי להיות

לגאולתנו

לגאולתנו שני גבולים הרמוזים באמרו בעתה אחישנה לא זכו בעתה זכו אחישנה · על כן הבטיחנו הכתוב הנז' כי תשועתנו לא תאחר עד הזמן הקצוב לבלתי זוכים אלא חיש מהרה תבא מצד הזכות כמו שקדם · ובכן נשא נושאנו גם להתנחם כי יאמר אלקים ליעקב קום עלה בית אל ושב שם רוצה לומר שוב אל ארץ אבותיך שהיא ארץ ה' והתעכב שם כי לא תוסיף עוד לגלות משנה וברמז המשרה הנזכרת באומרה קרבתי צדקתי לא תרחק · ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך וגו' כי תשלם תודו' לאלקיך אשר היה עמך בשמרך בדרך בברחך מפני רודפיך בטלטלך טלטלה גבר כי גדול הרועה השומר את הכבשה הנדחת · ואשא פני אל המאחרים את נדרם אשר אליהם פי קראתי בדרוש הלז ומלית של יעקב על לשוני באמרו אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלקי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם רצוני בזה שתרחיקו מכם ממון גבוה הכבוש תחת ידכם ותטהרו מן האיחור בתשובה שלמה ותחליפו שמלותיכם שתסירו הבגדים הצואים והלבש אתכם מחלצות ולא תוסיפו סרה · ובכן נקומה ונעלה בית אל ונעשה שם מזבח לאל העונה אותנו ביום צרתנו ויהי עמנו בכל הדרך אשר הלכנו מטולטלים משוחפים ומטורפים בארץ ציה · יהי כן ה' עמנו ויסוב ינחמנו ומתהומות הארץ ישוב יעלנו :

דרוש חמשה ועשרים

* אב לבנים יודיע דרך שלמותם *

כלל הדרוש שמו מורה על ענינו בפירוש וכלו סמוך ונשען על מזמור קכ"ז כי ללמד בני יהודה קשת לירות ולהורות את בניהם אל תכלית השלמות המכוון כחצים ביד גבור כי ידם יירו אל כל המטרה על ידי הגבור המקלע אל השערה ולא יחטיא · הנה כתובים על ספ' ספר במזמור הזה שחברו דוד על בנו ידידיה אשר הדריכו והישיר לפניו דרכו שעפעפיו יישירו נגדו אל מול ההצלחה המשובחת אצל החכמים בשם מטרה ונגמר ה' עליו כי בחלום חזיון לילה נתן לו לב חכם ונבון נכון לשלמותו עם אלקיו · עם עצמו · ועם זולתו מבני ביתו ומדינתו · עדות ביהוסף שמו בהיותו כל איש שורר בביתו להורות את בני ישראל לטוב להם כל הימים :

(תילים קכ"ז) **שיר** המעלות לשלמה · חברו דוד על שלמה בנו הנשען על ידו ונגדל ורבה אותו ביראת שמים ולהורות נתן בלבו דרך הגעתו לתכלית שלמותו · אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו וגו' אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר · שוא לכם משכימי קום וגו' כן יתן לידידו שנא · שלשה הבלי שוא להורות שאם שלם אלה לא יעשה לה לאומה זו · שלמו' האדם עם אלקיו · עם עצמו · ועם זולתו מבני ביתו ומדינתו · א"א שתתקיים · והוא עצמו מאמר שמעון הצדיק בראשון מאבות על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים · כי התורה זאת

תורת האדם בשלמות עצמו · והעבודה היא עבודת יוצרו בקרבנות וזולתם מן הדברים שבין אדם למקום · ובמילות חסדים במה שבין אדם לחבירו דורש טוב לעמו במדינתו ודובר שלום לכל זרעו בביתו · ואנחנו לא נדע מה נעשה ומה נעבוד את ה' אלקינו אם לא יורנו מדרכיו ובאורו נראה אור · וכשנחשוב להגיע מעצמנו אל תכלית השלמות בג' אלה המטיבים בעדינו בהגעת ההצלחה · לא נעלה בידנו כי אם להג הרבה ויגיעת בשר והיא לא תכלא עד ישקיף ה' לשלוח עזרו מקדש כמו שעשה לשלמה ידידיה אשר השפיע עליו בעת היותו ישן חכמה ותבונה ורוחב לב וכמו שאמר לו האל בחלום הלילה (מלכים ג') הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך · וגם אשר שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד וגו' · חכם בשלמות עצמו · ונבון בהנהגת הבית והמדינה · כי התבונה תשים חק ומשפט לפעולות אדם · גם הסכים על ידו שיבנה בית לעבודתו באמרו (שמואל ב' ז') האתה תבנה לי בית לשבתי וגו' והקימותי את זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינותי את ממלכתו הוא יבנה בית לשמי וגו' ושלמה עצמו אמר (מלכים א' ה') והנני אומר לבנות בית לשם ה' וגו' · והנה ענין העבודה האלקית בכלל באמרו אם ה' לא יבנה בית וגו' · וענין הנהגת זולתו באמרו אם ה' לא ישמור עיר וגו' · וענין הנהגת עצמו כיון אליו באמרו שוא לכם משכימי קום וגו' שהכונה לדרישת החכמות ויתר הדברים הצריכים לשלמות עצמו בדרך שנבאר בו · ובאמרו לכם מורה על ההכנה מתיחסת להם בעצמם · כן רוצה לומר באמת הפך השוא שזכר · יתן כמתת אלקים לידידו הוא שלמה הנקרא ידידיה · שבא במנוחת השקט בלי עמל ועצבון ורוח הקדש הופיעה על לשונו לרמוז אל השינה המתוקה כאשר נראה אליו האלקים בחלום הלילה לתת לו לב חכם ונבון ובאמרו וייקץ שלמה והנה חלום · על כן נכתב שנא באלף לרמוז על היותה שינה נבדלת בחשיבות מזולתה · ואפשר לפרש אלו הפסוקים על הג' ההנהגות המפורסמות · הנהגת עצמו · ביתו · ומדינתו · אם ה' לא יבנה בית וגו' על הנהגת הבית · אם ה' לא ישמור עיר וגו' על הנהגת המדינה · שוא לכם משכימי קום על הנהגת עצמו · והבוחר יבחר · ולהורות על התפארותו בבנו החשוב בן חכם ישמח אב אמר הנה נחלת ה' בנים ובפרט בהיותם כשרים והבנים מעלים שכר לאבותיהם דברא מזכי אבא וזהו שכר פרי הבטן כאלו אמר כי פרי הבטן בהיותו פרי קדש הלולים הוא באמת נחלת עבדי ה' לשכר פעולתם · כחצים ביד גבור כן בני הנעורים · שהבנים הנולדים לו לאדם בימי בחורותיו זרעו נכון לפניו להדריכו בעודנו חי ולהישירו אל התכלית העליון כחצי' ביד גבור אשר יכון חציו על יתר לשלח לו למטרה המושמת נגדו · כן הגבר השלם ישים פניו אל אות שלמות התכלית המכוון ובזו יורה וידריך בניו לפלס מעגל רגלם וכל דרכיהם אליו יכונו · עוד יתכן לפרש בני הנעורים כאלו אמר בנים קטנים שבהיותם בנערותם הם ראוים ונכונים יותר אל המוסר וההדרכה בארחות יושר וכל שכן בעודי' לאביהם לכל אשר יחפוץ יטם · ועל דרך אמרו אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם ומאמר ירמיהו קיים טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו · ועל כן באו בכל הראותם של כרובים פורשי כנפי' על הארון שהיו בדמות שני ילדי' קטנים · כמאמר רבי אבהו פק' דסוכה מאי כרוב כרביא שכן קורין בבבל לינוקא רביא ע"כ · והיה א' מהם

צורת זכר ונק' כצורת נקבה כמו שאמר רב קטינא ביומא פ' הוציאו לו בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורין זה בזה והיו אומרים להם ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר עם נקבה. וכפי מה שכתב הריא״ בספר מלכים (ס״א) ככלל בהם רמז והערה כי כל איש ואשה אשר מבני ישראל המה יתמידו מילדותם ויכלו ימיהם בטוב התורה האלקית בקריאתה ובקיום מצותיה כי בזה יזכה נער את ארחו כי על ידי התורה שלמדו מנעורותם יהיו פורשי כנפי' למעלה וידבקו בעליונים. אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מבנים ראוים באלה שנתישרו על ידה לדרוך אל השלמות להשיג תכליתם שהוא להם האות האמתי המושם לעומת פניהם כמטרה לחץ כאמור. אז לא יבושו כי ידברו את אויבי' בשער אויבי' אלו יובנו בא' מב' פנים או כפלשתן שלם כנגד שלם אשר זכרנו' אם ישקיף לשלמו' עצמו יהיו האויבי' אויבי איש אנשי ביתו כחותיו החמריות המשרתות ליצר הרע המתגבר על האדם בכל יום שוקד תמיד על דלתותיו ודופק על פתחו כמאמר הכתוב לפתח חטאת רובץ. ויאמר כי הבנים הנז' אשר העמידו להרדם עוז בקנין חזק ותשב באיתן קשת במדבר. וימשלו תמיד ביצרם ובכחותיו ויוכלו לדבר אתם בשער ולהשתמש בהן כפי הצורך מבלי יראה שיתקוממו עליהם ויהיו לו למס ועבדוהו במלאכת שמים את הטוב יקבלו מהם ואת הרע לא יקבלו. ואם לשלמות האדם עם זולתו מבני ביתו ומדינתו יאמר כי יתיצבו לפני המתנגדים המתקוממים על ביתם ועל שער מקומם ותהיה הנהגתם שלמה מבלי מעיק. וכן לענין בית האלקים שקדם זכרו יבאו שעריו ברנה ויעשו מדחה לאויבי ה' משיבי מלחמה שערה לנתוש ולנתוץ שערי בדק הפנות התוריות והעבודות האלקיות. או יאמר לא יבושו הבנים הנז' כי ידברו וישפרו בני אדם את אויביהם בשער רוצה לומר באמרם דרך הגדה וספור כי קרבו האויבים ויאתיון אל שערי הבנים הנז' כי לא ירך לבבם בזה ולא ינועו מקול הקורא רק יתנשאו לעומתם וזרועם תושיע למו ורב טוב לבית ישראל. וענין השאלת החצים אל הבנים המודרכי' אל השלמו' כמוזכר למעלה. כגון מאד בטעם שוה ומשכים לקריאת התורה בשם כנזר מן וימצאוהו המורים אנשים בקשת כי היא באמת איתן קשתן של ישראל המדריכה אותנו אל התכלית המכוון ואל הצלחתנו האמתית כחץ הזה המשולח אל המטרה. וכן כל לשון הוראה מן הענין הזה עצמו כי אין המורה אלא מדריך זולתו אל תכלית ידיעת הדבר שכיון ידיעתו כמורה חץ ממנו והלאה להגיע זולתו אל נקודת האמת על פי סברתו. גם המטר היורד בחוזק נקרא מורה ויורה כמו יורה ומלקוש. מורה ומלקוש בראשון. על שם היותו מורה כחץ. והעולה על רוחי היות תהיה כי מזה קראו הלועזים את הלמוד איגנס' ביאורי שענינו לכוין המתלמד אל הסימן ואל האות המוצב נכח פני המלמד ואליו הוא בוטא את כפנו להגיעו אל ידיעתו. והמורה גם הוא יורה אמתתו בפ' ל״ב מח״נ באמרו שעל כן נקראת תורה להיותה מישרת כל מתישר אל הכונה. עכ״ל. עוד תשוב תראה כי אות הלמ״ד הרמוזה על הלמוד היא לבדה בין האותיות עולה למעלה להורות על רוממות המדרגה הנקנית על ידי הלמוד וכמו שכתב הראב״ע בס' צחות וזכור זכרנוהו בשיר המעלות לדוד והיתה צורתה כדמות קשת וחץ לסורות על כונתנו. ראה ועשה בתבנית אשר אתה מראה במאמר הלז על

קיום

קיום מצות ה' ברה ולמדתם אותם את בניכם ומאוה שדי תאוה וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך : ובכח פניך יהיה רמז המסרה באמרה אברהם אברהם ב' ופס' ויקרא י הוליד ע"כ ׳ הראשון הוא בפ' וירא ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמ' אברהם אברהם ויאמר הנני ויאמ' אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני ׳ והב' הוא ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ׳ כרמז בכפל אברהם אברהם זרוז אחר זרוז על מוסר הבנים והדרכתם בדרך ישרה כמו שעשה אברהם שהוליד את יצחק רוצה לומר שגדל ורבה אותו ביראת שמים והשכילו מדע שהוראה זו נכללת בלשון הולדה כמו שכתב המורה בשתוף ילד ׳ ואז ישא פני הבן ממום ולא יראה ברעתו וכמו שרמז אמרו ויקרא אליו מלאך וגו' ויאמר אל תשלח וגו' ואל תעש לו מאומה וגו' ולא חשכת את בנך וגו' כי לא מנע מפרי בטנו למוד והיסרה להכניסו תחת עבודתו ית' והמלכתי על זה מאמ' המשורר תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ זכרון לבני ישראל כי בהכנע הבנים והשתעבדם תחת מוסר אבותם אז יצליחו את דרכיהם ואז ישכילו כי יתעלו לרום המעלות מעלה מעלה ׳ וידעת היום כי אין ענין המסרה הוראה בעצם על הדבר הנאמר מהן רק הוא ריח מתפשט מדברי אלקים חיים הנאמרים בנבואה או ברוח הקדש להודיע לפי דרכו מוסר השכל ולמוד מועיל בלאחר יד כי הצור תמים פעלו ועלתו לא יכול :

דרוש ששה ועשרים

* מצא אשה מצא טוב *

כלל הדרוש תורת אמת היתה בפיהו על לקיחת אשה הוגנת לעזור בה אל השגת השלמו' ולהכנות ממנה זרע קדש מנחיל פנים כבר מבוא ותורה אור :

ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' :

פ' הבא על יבמתו אמר רבי חנילאי כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה ׳ בלא שמחה דכתיב ושמחת אתה וביתך (פי' בית זו אשה) בלא ברכה דכתיב להניח ברכה אל ביתך ׳ בלא טובה דכתיב לא טוב היות האדם לבדו ׳ במערבא אמרי בלא תורה ובלא חומה ׳ בלא תורה דכתיב האם אין עזרתי בי וגו' (פי' זו אשה דכתיב עזר כנגדו מיד ותושיה נדחה ממני שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח (בלא חומה דכתיב נקבה תסובב גבר ׳ רבא בר עולא אומר אף בלא שלום דכתיב וידעת כי שלום אהלך וגו' (פי' בזמן שיש לך אהל ואין אהלו אלא אשתו שנאמר שובו לכם לאהליכם :)

תורת האדם בלקיחת אשה הגונה לו היא חקוקה ומצויירת בענין הזווג הראשון
עתבא דברו של אדם זאת הפעם עצם מעצמי וגו' עד יעזב איש וגו' על
דרך מה שפי' בו החכם ספורנו ז"ל זאת הנקבה הזאת הפעם כפעם הזאת היא עצם
מעצמי ובשר מבשרי שלא תהיה כן כל נקבת האדם לעתיד לזאת לכל נקבת האדם
לעתיד יקרא אשה אף על פי שלא תהיה חלק איש כי מאיש לוקחה זאת הראשונה
לבדן על כן מאחר שבזאת האמונה כיון האל ית' שתהיה דומה לאיש כפי האפשר עד
שיכר אותה מגויתו יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו ראוי שישתדל האדם
לשאת אשה הגונה לו וראויה לידבק בו גם שיצטרך לעזוב את אביו ואת אמו כי לא
יהיה דבוק אמות בבלתי דומים אבל יהיה בדומים בלבד כי אז יכונו לדעת אחד והיו
לבשר אחד מכוין בכל הפעולות להשיג השלמות המכוון ביצירת האדם כאלו שניהם
כמנא אחד בלבד עכ' ובא אמרו והיו לבשר אחד על דרך מאמר ישעיה הביטו אל
אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו שפי' בו בעל העקידה שער פג
במו שחלקי האיש לפי שהם מתיחסים כלם אל ענין אחד ואל תכלית אחד חבורם יחד
נקרא אחד על דרך אחד היה אברהם כן הב' חלקים שו שהם איש ואשה אחד שבשניהם
יסודר ענין אחד להשאיר המין ולכלכל הנהגת הבית מה שלא בזולת חבורם לזה נקראו
אחד עכ' והוא אז"ל במדרש הנעלם דכר בלא נוקבא פלג גופא איקרי ופלג לאו איהו
חד וכד אתחברון כחדא תרי פלגי איתעבידו חד גופא והנה האיש אשר מגמתו היא
זאת בלקיחת אשה כאמור הלא הוא בלי ספק יטעם טע"ם לשבח טוב ערב ומועיל
והטוב לשני מיניו שלמות עיון ושלמות מעשה ואחרית לאיש שלום באושר הנפשיי אחר
המות וזו היא כונת מאמרנו בב' מחלקותיו עם מה שהוסיפו במערבא וכוסף גם הוא
מאמר רבא בר עולא כי אמנם שמחה מורה על הערב וברכה על המועיל כי ברכת
ה' היא תעשיר וטובה על הטוב כמשמעה ובמערבא פרטו שני חלקי הטוב דהיינו
תורה על שלמות העיון וחומה על שלמות המעשה שהוא תלוי בהציב גבול לפעולותיו
לבלתי צאת מקו היושר וחומה לו סביב פן יהרוס מנכח המשפט והצדק ורבא הורה על
התכלית שהוא השגת האושר הנצחי והשלום הנפשי לחיי עד את כל זה ראיתי וכתון ש
לבי היותו בכלל במקרא זה תארה ובשר הם ח' א' זאת הפעם עצם מעצמי ובשר
מבשרי ב' ואנשי קדש תהיון לי ובשר ג' ובשר כי יהיה בעור בשרו שחין ונרפא ד'
וה' והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב תרין בפסוק אחד ו'
נראיתי והנה גדיים ובשר עלה ז' עור ובשר תלבישני ח' לחם חמודות לא אכלתי ובשר
ויין לא בא אל פי וסי' בלשון תרגום נגרא בקרושה איתסי ותרתין לבושין איסק
בחמידותא המכוון אצלי כי יקח איש אשה הוגנת לו וראויה לידבק בו כמו שהורה
אמרו זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי וגו' על הדרך אשר זכרנו יהיה זה מבא
לקדושה מוסגנת לו על ידי העזר הלז וישיג בה המועיל הנרמז ברפואה כי רפואה תעלה
יהיה לו באמצעותה וישיג ערבות מתמיד הוא הנרמז באמרו והעורבים מביאים לו וגו'
תרין בפסוק אחד כי על השכותו יורה על ההתמדה והחוזק וישיג גם כן הטוב לשני
מיניהם' הוא הנרמז בגדיים ובשר שעלו על הענקות שיבשות ההן להלבים מערומיהם

וכמלבוש

ובמלבוש עור ובשר המוזכר סמוך לו כי אלה שני מלבושים מורים על שלמות העיון והמעשי שהם מלבושים נאים וקשוטים נחמדים לטוב הצלחתו של אדם על דרך צדק לבשתי וילבשני · ואמר לחם תאודות לא אכלתי להורות כי מי שיש לו אשה חכימה אכלו לא יתאוד אשת רעהו כי יהיה שמן חלקו ומאכלו בריאה דלא שכיך היתרא ואכיל איסורא · והסימן שהביא בכלל בו גם כן הרמז אל תכלית הנכסף באושר הנצחי ונעשה כאומרו כי על ידי הקדושה המושגת לו לאדם בלקיחת אשה הוגנת לו כאמור והוא אמרו גברא בקדושה יתענג בערב ובמועיל שניהם בכללו כאן במלת איתסי כי כן הבריאות אין המועיל נפרד בו מהערב ותקנה נפשו ב׳ מלבושים בשלמות העיון והמעשה הכללים באמרו ותרתין לבושין · ויעלה מעלה מעלה לחמדה נכונה לו בשמי ההצלחה וזה איסק באמירותא · על לקיחת אשה הגונה זו בשם ה׳ יקרא כמאמרו לאמר ושמרתם את חקותי חוקה חקקתי ליקח אשה לפרות ולרבות פרי קדש הלולים ועל הדרך המצויר ומיוסד על המחוקה ביצירת האשה הראשונה אשר בה למוד לדורות כמו שזכרנו · ואת משפטי כי משפט לאלקי יעקב בתורתו התמימה ועוד כי מה׳ כל משפטו של זווג ועשר ידות לו בזווג זווגים · וכמו שפי׳ רא״בע ואשביעך בה׳ אלקי השמים ואלקי הארץ כי בת פלוני לפלוני מן השמים ע״כ · עם היות שצריך גם כן הסכמת בחירתנו החפשיית והוא שסמך אליו אשר יעשה אותם האדם ובאמרו האדם בכלל הרמז הזה על דרך זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם וכמאמר מדרש הנעלם שזכרנו דכר בלא נוקבא וכו׳ · והיינו מה שדקדק הכתוב בדברי אליעזר עבד אברהם באמרו ויאמר העבד הוא אדו׳ · כי עד עתה אמר בן אדו׳ ותלד שרה אשת אדו׳ בן לאדו׳ · היא האשה אשר הוכיח ה׳ לבן אדו׳ וגו׳ ובסוף אמר ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדו׳ · לפי שהאדם שאינו נשוי לא נקרא אדם כמו שזכרנו והרי הוא כבן קטן וכמו שפי׳ בעל תולדות יצחק · והפליג עוד הרמז באמרו וחי בהם כי בלקיחת האשה תלוים עמידת החי במינו · ועוד כי בלקיחת אשה הגונה לו יחיה האדם חיים מאושרים בזה ובבא · ואמר אני ה׳ כי נתן הקב״ה שמו יו״ד ה״א בין איש לאשה כמו שאז״ל פ׳ היה מביא על כן יעזב איש דרש רבי עקיבא איש ואשה זכו שכינה ביניהם לא זכו אש אוכלתן · ובב״ר לזאת יקרא אשה כי מאיש רבי יהושע בן קרחה אומר משכנה לו עזר נקרא שמו איש והיא אשה מה עשה הקב״ה נתן שמו ביניהם וגו׳ · והרא״בע כתב על את׳ העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלקיה שכחה שם שמו ביניהם ואם הוסר מהם נותר אש ואש :

והנה מקום אתי לבאר לך מעין הבונה מזמור קכ״ח אשרי כל ירא ה׳ ההולך בדרכיו וגו׳ · כי המזמור הזה נדק ילמדו בו יושבי תבל כי יקח איש אשה לש״ש להככו׳ ממנה זרע קדש מנחיל פנים משמן זית זך · ואמר אם כן אשרי כל ירא ה׳ ההולך בדרכיו והמנותיו חפץ מאד · כי אע״פ שיראה הזה יהנה מגוף הממון הנעשית על ידו כי יש ע״ש בה טוב ערב ומועיל ויעלה על לב איש לאמר הלא זה מחיר ביד הנהנה בלא בשכרו שכר נהנה כענס המצוה וזה יגיע כפיך כי תאכל מכל מקום סוף השכר לבא משמרו את המצוה לש״ש · וזה אשריך וטוב לך בזה ובבא · ועתה בין תבין את אשר לפניך וההקדמה הזאת לעומת שמזכרת תהיה לך בהגיע תור לקיחת אשה לא והיה עקר מחשבתך ותכליתך ענין

הנולדים

שהולדה בלבד כי בזה מותר האדם מן הבהמה אין ורוח החיה גם היא כאופן זה · גם לא היופי וזולתו מהדברים שיושקף אליהם מכל יושבי חלד כייחוד אשה ידועה לאיש ידוע · כי גם זה לך בין שאר האנשים משותף אין לך בו עליהם יתר שאת ומעלה כלל · כי מעשי בני האלקים בשמים ופעולות זולתם על הארץ על כן יהיו דברים כאלה מעטים ותפלים ונגרעים מערכך · הרימה פעמיך נגד פני עליון · רומה על שמים דמי לבר אלקין על כל עמי הארץ כבודך ותהיה כונתך ראויה ורצויה להיות לך בנים הגונים מן האשה הבאה אל ביתך להנחיל בנים משמן מצדיקי רבים ככוכבים · אל זה כיון באמרו אשתך כגפן פוריה וגו' · כי מלת פוריה נוסף על ענין הוראתה לפריה ורביה · נכללה בה גם כן הוראת היופי והחן על דרך פי' רש"י בן פורת יוסף בן חן מלשון ארמי אפריון במטייה לרבי שמעון (סוף מציעא) ויאמר הכתוב ההשקפה בלקיחת אשה לתכלית היותה כגפן פוריה מולידה בנים כחית השדה או להיותך מתענג ומתעלם בתאר אשה יפה קנויה לך תחת רשותך כמשפט כל אנשי הארץ · אך לא תהי כזאת בעצם וראשונה רק במקרה ובשניות כלאחר יד מונחת בירכתי ביתך במקום אפל שפל ובלתי נחשב · אמנם כי תהיה תפארתך בהעלותך את נרות השקפתך אל מול פני כונה מעולה להיות לך בנים כשתילי זתים בני יכסד מזהירים כזהר הרקיע בתורה ובמצות · זה המוכש יהיה תמיד אל עבר פניך סביב לשלחנך ר"ל שתכוין השקפה זו במבחר המקומות למען תהיה תורת ה' בפיך ובלבבך לעשותה כי תשוה אותה לנגדך תמיד בכל פנות שאתה פונה · הפך מה שאמר על הפכו בירכתי ביתך · ומה טוב ומה נעים טעם נקוד אלף אשתך בסגול להורות על אז"ל לא זכה אש אוכלתן כמו שזכרנו · הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' · כי באופן זה שזכרנו ישא ברכה ותועלת רב הן מצד היותו גבר מיוחד לעצמו אשה הגונה לו מצד אנושותו · והן מצד היותו ירא שמים ובעל דת אלקית על הדרך אשר ביארנו שאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך · ובכן יברכך ה' מציון ברכו' עליונות נוספות על מה שתראה בטוב ירושלם כל ימי חייך · כי תהיה נהנה מיגיע כפיך בראותך בנים כשרים משמחי אלקים ואדם ואשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא על עשותך המצוה לש"ש · ועם זה תראה גם כן בנים לבניך ראוים שימשך מצדקתם שלום על ישרא' · ועיניך לכה יביטו איך באו במזמור הזה חמשת הדברים שנזכרו לשבח במאמר שהקדמנו בלקיחת אשה עם ההשקפות הראויות כאמור · כי השמחה נכללה באמרו אשריך להיות האושר תלוי בהשגת התכלית וגם השמחה שורה בתענוג כפלא · והטובה נזכרה כאן כפי' באמרו וטוב וכן הברכה והשלום · אמנם החומה שנתבארה שם על שלמות המעשה שהוא אחד משני חלקי הטוב כמוזכר למעלה · נרמזה כאן באמ' וראה בטוב ירושלם וגו' כי על השנות מלת טוב פעמים · כי כוון הדבר לרמוז על טוב העיון והמעשה כנגד הטובה והחומה המוזכרים במאמר · והכל מתוקן לסעד מה שהיתה כונתנו אליו · וזכור תזכור כי בפ' וארא בשבא הכתוב ליחס זרעו של אהרן באמרו ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה ותלד לו וגו' ואלעזר לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פינחס וגו' לא התפקדו אשת משה ובניו בתוך המתיחסים עם היותו עקר כל הייחוס ההוא · כי להורות בתן כמה ראוי ההשתדלו' ליקח

אשה בת טובים הגונה לו ושיבדוק באחיה כדברי חז"ל מן שכתוב שזה למען יהיו נאמני מעיה זרע קדש בכך ה' והוא אשר דבר הראב"ע כי הזכיר אחות נחשון בעבור סוד הכהונה ובפ' משפטים כתב כי תבואת הארץ תשתנה בהשתנות המקומות עכ"ל. שהרי בשביל זה נבחרו בני אהרן לכהונת עולם לפי שנולדו מאשה הגונה ומיוחסת כמו שהעיד הכתוב עליה. וזה עצמו טעם הזכירו אם פנחס שהיתה מבנות פוטיאל כי נודע אז בשערים שם פוטיאל ובנותיו לתהלה ולתפארת ומפני חשיבותם ומעלת יחסם היה פריה קדש הלולים זוכה לברית שלום ולברית כהונת עולם. לא כן אשת מרע"ה כי על בלי היות לה מעלת יחס וחשיבות כאלה הבוכרות. נמנע ממנה פרי בטן ראוי למלאת מקום אביו. כי לולי זה היה בלי ספק קודם לכל אדם בירושת שמעלה והכבוד. והנה לא מצינו לבניו שום שררה וגדולה בתוך בני ישראל על כן השמיט הכתוב כאן זכרון אשתו ובניו פן יתנו מגרעות לבית ייחוסו. מי חכם וישמור אלה ויתבוננו דרכי לקיחת אשה להפיק רצון מה'. ואולם זאת ישיב אל לבו בענים וראשונה שיהיה יחס עצמה מינה וכה שלם מכל צד כענין אמרו כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה שיהיה פנימיו' לבה טוב ויפה כי או יחשב לה כאלו היא מלובשת ממשבצו' זהב. ותהיה יראת ה' על פניה כמו שהורגלנו לתרגם ע"כ הרך נאות אשה ירא"ה היא תתהלל מלשון הנולא כדברי חז"ל לומ' שזאת היא הראויה להנשא לאיש אשר רוח בו ועל רוח דעת ויראת ה' ועל זאת יתפלל כל חסיד לעת מצוא אשה למצוא טוב אחר ההשתדלות על מציאתה כפי כחו כמו שעשה אליעזר עבד אברהם. כי אמנם הוא ענין מסוכן מאד ובחיק יוטל הגורל ומה' כל משפטו. אליו יקרא ואליו יתחנן הוא יתמיך גורלו במנת חלקו וכוסו וחבלים יפלו לו בנעימים אף נחלת תשפר עליו ישמע ויפקד ויזכר מה שכתבתי על זה בקול יהודה בהתיצבי על ביאור מה שאמר החבר מאמר ה' סי' כ"א בכל הבחירויות שכתם חפץ שאדם בעת בחירתו וכו'. שם שם עלו דברי לאמר הנה מקום אתי כשר בעיני להודיעך כי קשט אמרי אמת שונאים מפי לאחד מנכבדי ארץ אשר היה דברו אתי על עסקי זווג ועל ידי גלגול הדברים זכר עשה לאמרות טהורות בזרקו מפי ארבעה אנשים מנויים בחכמה (והמה בכתובים) משיבי טעם אל השואל לפעולות אדם אשר יעשה לחטוא בהנה עם רוב השתדלותו בהשלמתן איזו היא המסופקת שבכלן אשר שכיתה מרובה. ויען אחד מן החכמים המשופרים אין זו כי אם עבודת המלך אשר בה ישתדל העבד להתקרבות אל אדוניו והיא מדה מוזרת ריקם כי לב מלכים אין חקר והוא לא ידע ואשם ונשא עונו. ויען השני ויאמר שמלאכת היא רבת הסכנה והספק עד מאד ואל יתהלל חוגר כמפתח. ויענה השלישי מענה בפיהו הן הספק והסכנה העצומה עד מאד היתה באניות סוחר עובר ארחות ימים מרוח סועה מסער והרביעי היה פרי תשובתו. כי עזה כמות סכנת לקיחת אשה שוגגת לו כי רחוק מפנינים מכרה. ויהי כשמעי את אמריהם כי נעמו. רוח דעת על פני יחלוף דממה וקול אשמע יתמוך דברי לכך כי באלה התפקדו ארבעת הענינים הנכללים במשלי שלמה (סי' ל') שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים. דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה וגו'. כי הנשר רבוי אל המלכות כאמרו אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך וכבר

אז"ל

אז"ל מלך כעופות נשר׳ וידענו גם כן כי צורת הנשר היתה לקיסרים לאות׳ ובהגדות היונים יסופר כי בלידת אליכסנדר מוקדון נראה נשר אחד שהיה יושב על היכל המלך פיליפו אביו ולא זז משם כל אותו היום ותמיד היה מתהפך מצד אל צד ופורש כנפיו לד׳ רוחות העולם׳ לאות על העלת מלכותו וקלותו לכבוש כל העולם׳ והנחש כנוי אל הנלחם כאמרו יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח׳ והאניה בלב ים כמשמעה על אנית סוחר כמו שקדם׳ ודרך גבר בעלמה׳ כי יקח איש אשה׳ והנה להיות סוף מגמת כונתו להורות כמה קשה לזווג לו לאדם אשה הוגנת כי הוא עקר יסודו של ספר משלי ובו נתחתם בזר דימו אשת חיל מי ימצא וגו׳ והוא גם הוא נכשל בכך כי נשיו הטו את לבבו כנודע׳ הואיל באר הדבר הזה עם שלשת הרמויים הקודמי׳ ועל כן הפריד השלשה לעצמן ולא אמר ארבעה המה נפלאו ממני ונעשה כאומרו כמו שנפלאת היא בעיני דרך נשר בשמים כי לא ישאר רושם בדרך ההיא ודוגמת זה כי נעלמה מעיני כל חי דרך מחשבותיו של מלך המשוטטו׳ על פני רקיע שמי רעיוניו אשר אין להם חקר כמו שקדם׳ וכן דרך נחש עלי צור עין לא שזפתו כי אין שם בדרך ההוא רושם ניכר ודוגמת זה לא ידע אנוש ערך המלחמה להיכן דינה נוטה לעלות לעם ינודמו כצור משגב ובית מצורות וספק נוכח ספק נכות׳ וכן דרך אניה בלב ים לא ישאר בו משלול ודרך אשר תאמר עליו כי הוא זה ודוגמתו כי מדי באת אנית סוחר מחוף ומים עד הגיעה למחוז החפץ רבות מחשבות בלב איש ואין ולאו ורפיאת בידיה על טוב אחרית דבר והלואי תהא ביאה כיציאה כן משפטו הרבנו לגבר אשר דרכו נסתרה בלקיחת אשה הוגנת לו כמו שנעלם ממנו דרך גבר בעלמה כי אין דרך לנטות ימין ושמאל לדעת אם שכב איש אותה אם לאו כי בבעולה הכתוב מדבר כמו שכתב רד"ק בשרש עלם׳ על כן חתם דבריו בעקר כונתו לאמר כן דרך אשה מנאפת וגו׳ כלומר לזאת יקרא אשה מסופקת מאד ומסוכנת יותר מכל שאר החלקים שזכרנו׳ כי כאשר מאיש לוקחה זאת לאשה יש לחוש לה מאד פן ילכד בפגיעתה רעה כי תשטה אשתו ושכב איש אותה ונעלם מעיניו ונסתרה והיא נטמאה וזאת אכלה ומחתה פיה וגו׳ והוא בנין אב לכל יתר הקלקולים היוצאים ממנה׳ וצדק בדברו זכה במשפטו להכריע לגדר חובת סכנת האשה הבלתי הוגנת כי אמנם דלף טורד ביום סגריר ואשת מדונים נשתוה ושבתה תמיד בירכתי ביתו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה׳ ולא כן שלשת הנשארים כי לכלם יש לסכנתם קצבה ולא יתמידו עם האדם כל ימי חייו׳ ועוד כי עם היות סכנתם מרובה אינה כל כך מצויה כסכנת פגיעת האשה הבלתי הוגנת׳ ואולם אין ליחס התקון בשום אחד מאלה בלתי לה׳ לבדו׳ כי על דרך הנשר בשמים כתוב לאמר פלגי מי׳ לב מלך ביד ה׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו׳ וכנגד דרך נחש עלי צור כאמר סוס מוכן ליום מלחמה ולה׳ התשועה׳ וכתוב בצור ירום משגבי תנחני׳ וכנגד דרך אניה בלב ים הלא הוא ית׳ לחוף אניות כאמרו יורדי הים באניות וגו׳ יקם סערה לדממה וגו׳׳ וכנגד דרך גבר בעלמה הכתוב עומד וצווח מה׳ אשה משכלת וכאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳׳ ולמען תזכור כי שוא תשועת אדם בכל אלה גם כי ירבה חריצות והשתדלות בכל תקף׳ יתחז בכיון עיניך כי דרך הנשר הלא בשמים היא כי אלקי השמים הוא אדוני האדונים׳ ודרך נחש היא עלי צור תמים פעלו

כי

כי עליו היא מוטלת להימין או להשמאיל · ודרך אניה היא בלב ים זה הים גדול שרו של ים שעליו נאמר כל הנחלים הולכים אל הים הרומז אצל המקובלים למדת מלכות כמו שכתב בעל מערכת האלקות פ' ח' ונרמז בביאור הרמ"בן על ים ודרום ירשה והוא ישקיט הים מזעפו עד תעבור אניה אל מחוז חפצה · ודרך גבר היא בעלמה רמז אל הנפש מכל חי שנאמר עליו זה שמי לעולם לעלם כתיב כאמרת חז"ל והוא המוכיח לאור תעלומה מזווג זווגים בת פלוני לפלוני אפילו מעבר לים ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים :

דרוש שבעה ועשרים

* עונש השלם בשובו אחורנית *

כלל הדרוש שמו נאה לו לספיר און כי מי שהשיג שלמות ויסר את אופן מרכבותיו וילך הלוך וחסור ושבו אחורנית · גדול עונו מנשוא · ושדין דין אמת ·

שבת פ' רבי עקיבא אמר רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע מיד באו ששים רבוא של מלאכי השרת ולכל א' וא' מישראל קשרו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו בעגל ירדו ק"כ רבוא של מלאכי חבלה ופרקום שנאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים · אמר רבי יוחנן וכלן זכה משה ונטלן שנאמר בסמוך ומשה יקח את האהל (פי' מלשון בהלו נרו) אמר רבי סימון ועתיד הקב"ה להחזירן לישראל שנאמר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ·

ברוב החכמה והשלמות באנשים · כשיסור לבם והתעוותו אנשי חיל · רב כעס אצל המקו' ב"ה כי אמת דינו · וזהו העלבון אשר צווח עליו קול ה' בכח לאמר ויראו בני האלקים את בנות האדם וגו' אלו בני אדם שבכל עלו כמה מדרגות מהשלמות · ואחרי כן שבו אחורנית ונזורו אחור כמה מעלות טובות · והיא הבת קול היוצאת אשר חורב לקרותם כזופים באמרו לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר וגו' · שהרוח עצמו אשר עטה אור שלמותו גם הוא הפשיט את כתנתו בהורדת עדיו וחזר לבשריותו ולעכירות חמריותו והאנשים האלה ראוים הם לשליחות יד לב' סבות · הא' כי כפי גודל מדרגתם בחכמה יהיה חטאם עצום ומגונה ביותר כי הם יודעים ומכירים ומתכונים למרוד · הב' היא מיוסדת על קו הדין אשר העלו ז"ל (פ' הגוזל קמא) נתן לאומנים לתקן וקלקלו חייבים לשלם · כיצד נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לקבוע בהם מסמרים או שנתן להם עצים לעשות בהן שידה תיבה ומגדל ונשברו אחר שנעשו משלם לו דמי שידה תיבה ומגדל שאין האומן קונה בשבח כלי · וכן פסק רב אלפס · והלא דין הוא כי מי שנתנו לו הכנות לעשות כלי זמר דרך משל ואחרי השלימו מלאכתו מכל צד:

שחיתהו · האם אין זאת אשמה רבה על ראשו תחול לגלגל עליו את הכל ? ומי שנתנו
לו פרדס לעבדו ולשמרו ואחר תקונו כראוי יחבל את מעשה ידיו האם לא יתחייב זה
תשלומי נזק במיטב ? ככה משחית נפשו הוא יעשנה כי הן כל אלה יפעל אל עם גבר ·
נתן לו חמר מעולה וצורה משובחת הן הן עניו לעשות טירה ומגדל וראשו בשמים ·
ואחר השתדלות החרש הזה להשלים מעשהו · אם נתקלקל בידו הרי הוא חייב לבעל
השנים כל דמי הכלי לא דמי העצים בלבד · וכפי גודל ערך הכלי אשר היה באמת כלי
חמדה לא ישקל על עפר כסף מחירו ובא״ז״ל על תא שמת אין לנו כיונא בו · כן ענשו
רב מאד עד לאין מרפא והאלקים שופט צדיק תמים פעלו כי כל דרכיו משפטי אמת
צדקו יחדו · ושפיר קריכן ביה משחית נפשו הוא יעשנה כלומר מי שמשחית נפשו מרי
עלותה בית ה׳ מעולפת ספירי השלמות יתחייב גם כן בדמי עשייתה שאין האומן קונה
בשבח כלי כמדובר · ומחזה שדי לירמיהו סי׳ י״ח הלא ממשל משלים הוא דוגמת משלנו
באמרו קום וירדת בית היוצר ושמה אשמיעך את דברי · וארד בית היוצר והנהו עושה
מלאכה על האבנים · ונשחת הכלי אשר הוא עושה בחומר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי
אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות ויהי דבר ה׳ אלי לאמר הכיוצר הזה לא אוכל לעשו׳
לכם בית ישראל נאם ה׳ הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל · רמז אליו כי
אחרי עלותם לשלמות עצמן היו משחיתי את דרכם ושעל כן מיעד להם נתישה ונתיצה ·
והרחק לא הרחיק מכוונתנו החכם שלמה באמרו (משלי כ״ה) הגו סיגים מכסף ויצא
לצורף כלי הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו · כי המשיל והשוה מי שהשלים את
עצמו · לאומן שעשה כלי שהבעל קונה בו את השבח כאמור · והכונה לומר כי ענין
הסרת סיגים מכסף ולהוציא כלי ראוי למעשהו בשלמות · וענין הסרת רשע שהוא הכח
המתעורר אשר בנו לפני מלך כל הכחות שבנפש והוא השכל למען יכון בצדק כסאו ·
דין שוה לשניהם שאם יארע קלקול ופחיתות בתקון ההוא בחבלו מעשה ידיו הרי נתחייב
בתשלומיו לבעלים · ובמשרה סיגים ב׳ מ״ל וסי׳ הגו סיגים מכסף · כסף סיגים מצופה
על חרש · כור סיגים כסף היו · וא׳ כספך היה לסגים · לרמוז שהיה ראוי להסיר סיגים
מכסף היא הנפש האנושית שהיצר מעורב בה וז״א כסף סיגים מצופה על חרש רוצה
לומר הנפש בעלת סיגים השקועה בחמרנו · אמנם לא די שלא הוסרו הסיגי׳ מן הכסף
כי אפילו הכסף עצמו נהפך לסיגים וז״א (יחזקאל כ״ב) בן אדם היו לי בית ישראל לסיג
כלם נחשת ובדיל וברזל ועופרת בתוך כור סיגי׳ כסף היו · רוצה לומר שהיו כסף מתחלה
ואחר כך נהפכו לסיגים וזהו מה שסמך אליו במשרה הב׳ כספך היה לסגים · כי אחרי
הוכחם השכל שב לרפיו של חמר וילך הלוך וחסור · וזהו טעם החסרון במלת לסגים
לומר כי סופו יהיה אך למחסור · ועוד שהוא מלשון נסוגו אחור ומדרכיו ישבע סוג לב ·
וכבר נמשך יחזקאל אחר הפסוק הנז׳ בדברים מתיחסים אל הכונה באמרו לכן כה אמר
ה׳ אלקים יען היות כלכם לסיגים לכן הנני קובץ אתכם אל תוך ירושלם קבוצת כסף
ונחשת וברזל ועופרת ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש להנתיך כן אקבוץ באפי ובחמתי
והנחתי והתכתי אתכם וכנסתי אתכם ונפחתי עליכם באש עברתי ונתכתם בתוכה
כהתוך כסף בתוך כור כן תותכו בתוכה וידעתם כי אני ה׳ שפכתי חמתי עליכם · שו

באמרו יען היות כלכם לסיגים הורה שכלם אפילו הכשרים שבהם נהפכו לסיגים · וכן ישעיה אחר אמרו כספך היה לסיגים אמר לכן נאם האדון ה' צבאות וגו' ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך · יתיחס אם כן השלם על עמדו וישמור את נפשו מאד בראותו את יקר תפארת גדולתו וגנות הפסדו כי הנבדלי' החשובי' כפי יתרון חשיבותם הם יותר מעותדים אל אכילת העש · יהי כא למאור פנינו מאמרם ז"ל בב"ר פ' ז"ט על ביאור אמרו כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב · רב אמר אין קנ"א צריך התראה · אמר רבי יוחנן בכלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן אם מתפחמים קמעא הן אבודים אבל כלי פשתן האדרבליין (פי' הגסים) כמה הם וכמה דמיהם · תני רבי ישמעאל לפום גמלא שיחנא · ועל פי היתה שתלונה רבה ועגומה בכתבי הקדש זולתי על יין שהקרים · כי מפי שי' אדם עלי ארץ רוח הקדש מעיד עליו ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו · רוצה לומר האדם שעלה למדרגת יקרו ושלמותו ולא ילין בה כי נרתע אחור ושחת ארכם · כל זה קרה לו מחסרון תבונה כי לא ידע אנוש ערכו ולא הבין את מקום מדרגתו מאד והחליף טוב ברע ושים הוא ותמורתו יהיה חול נמשל כבהמות נדמו · וכמו שדרז"ל תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחהו תוקף שהיה לאדם הראשון לנצח הוא · ויהלך כאשר הגיע עתו של הב"ה והלך אחר עצת הנחש · ראה איך ביארו כי רע ומר היה עזבו שלמותו אשר הגיע אליו · וכן יקרה בכל אדם משיב אחור ימין שלמותו בפנותו להבלי זמנו ובלכתו אחריהם · וכונת הכתוב כך היא תתקפהו לנצח רוצה לומר כשיתעצם האדם בשלמותו עד היותו ראוי שיחיה לנצח ואחר כך ויהלך רוצה לומר שהלך אחרי שרירות לבו הרע · משנה פניו רוצה לומר בשנותו את טעם שלמות צורתו ופניה לא היו לו עוד כי נשתנו לפנים אחרים נגרעים מערכם · ותשלחהו כי נדונין היו לו מבית תענוגיו ובל טובו יעבר ממנו · וכבר ביארו הרב המורה פל"ב מהח' הראשון בענין קרוב לזה אלא שלא מחשבותי מחשבותיו והחלוף נראה לעין משכיל · ועל דור המבול הכתוב צווח ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם וגו' · כי מלבד מה שביארנו כי זכור נזכור מה שכתב עליו בעל העקידה שהכונה לא ישפוט רוחי תמיד דין של זכות באדם בשגגת אשר הוא גם בשר על דרך ויזכור כי בשר המה כמו שעשיתי לקין אשר נשאתי לו לסבה הואת אחר שאלו האנשים היו במדרגת אלקים וחזרו להיותם בהמיי' ומה אוחיל להם עוד ולזה חתם גזר דינם לסוף ק"כ שנה וכאמרו אני אמרתי אלקים אתם וגו' אכן כאדם תמותון וגו' וגל' מדבריו · ועדות זו תלמד התורה על דור שוא לאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו · כי לפי שאמר למעלה ויגוע כל בשר הרומש וגו' וכל האדם · שמא תאמר אם אדם חטא בהמה מה חטאה כיון שכל שאר בעלי חיים פועלי' בטבע ופעולת כוחת לא תשובה ולא תגובה · על כן אמר כי כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל החי מכל בשר מתו מסבת אבל אשר בחרבה רוצה לומר מאמת האדם הנקרא כל כמבואר אצלנו בדרוש המכונה עולם קטן · אשר בחרבה · רוצה לומר שאחרי התעלות האדם אל מדרגת היותו כולל כל שלמות כאמור חזר לאחוריו ושב אל חרבה שנשקע בעניני שאמר והארץ החרבה כי שם נפל שדוד ולא שתו איש עדיו עליו כענין אמרו ויראו בני

שאלקים את בנות האדם ׳ ועל כונה זו הט אזנך ושמע דברי חכמים בב״ר פ׳ נ״ד אמר ר׳
חייא עלובה עסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה שנאמר כי יצר לב האדם רע
מנעוריו ׳ אבא יוסי החורתי אומר עלוב השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע
שנאמר כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו ׳ רבנן אמרי עלובה הנטיעה שמי
שנטעה מעיד עליה שהיא רעה שנאמר (ירמיה ב״א) וה׳ צבאות הנוטע אותך דבר עליך
רעה : לעמוד על כונת המאמר הזה ראוי לבאר ענין ג׳ השמות ׳ עסה ׳ שאור ׳ נטיעה ׳
ונדעה נרדפה לדעת את הרמוז בהם ׳ העסה היא עשויה מקמח ומי׳ מעורבי׳ ׳ וכנגדה
גוף האדם עפר מן האדמה גבלו ויצרו עם שאר היסודות׳ השאור נכנס בעסה לתקן
עניכה להיות לחם שלם נאות אל הנזון ׳ וכנגדו היצר הוא הכח המתעורר הנתן באדם
להשלים בו צרכיו בקיום אישו ומינו ׳ הנטיעה היא אשר יטע הנוטע כדי שתצמח
ותוציא פירות וכנגדה השכל שהושפע באדם כעץ שתול על פלגי מי׳ אשר פריו יתן בעתו
והוא מטע ה׳ להתפאר אם מעפר גופו יצמח להשיג שלמותו באמצעות כליו החמריים
אשר על ידיהם תושלמנה פעולותיו ולא יעיקהו היצר המתעורר להטותו מן הדרך
הישרה הסלולה לעלות בה אל מדרגת האושר המוכן לו לעומת פניו ׳ ועל נטיעה זו
אז״ל במדרש תלים אשריהם הצדיקים שמדמים הנטיעה לנוטעה ואת הבורא ליוצרה ׳
כללו של דבר כל אדם יחוש לעצמו להשלים גופו ונפשו ויעלה במדרגת השלמות מעלה
מעלה עד שהגוף עצמו יתעלה ש׳ מדרגת רוחניות על דרך אמרו כי חמת אדם תודך וגו׳
רוצה לומר כי תוקף יצרו של אדם שחמתו בערה בו הוא עצמו יבא לכלל הודאה
בהתעלותו למדרגת הרוחניות לעבוד את בוראו בטהרה ובקדושה ולזה ירמוז ענין
החלבים שבקטרת להורות שראוי להעלות ריח פעולותינו אפילו מן הגרוע שבכחותינו
ויחדו יכונו קטרת לפניו ית׳ ׳ וזו היא המתקת התורמוס שאמרו בתנחומא על פסוק הן
האדם היום וגו׳ כמה דברים קשים יש בעולם יותר מיצר הרע ומרים ממנו ואתם ממתקים
אותו אין לך מר מן התורמוס ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים ז׳ פעמים עד שהוא
מתוק וכן חרדל וצלף ודברים הרבה ׳ ומה מרים שבראתי אותם אתה ממתקן לצרכך
יצה״ר המסור בידך על אחת כמה וכמה ׳ וכבן הנפש תתעלה אל מדרגה רוחנית עליונה דקה מן
הדקה וזאת תורת האדם לעבודת יוצרו ׳ לא כן הרשעי׳ כי אם כמוץ אשר תדפנו תאותם
ותקלע את שכלו הטהור בתוך כף הקלע אל מצולות ים העבירות והחמריות בענין אמרו
ויראו בני האלקים את בנות האדם שגם האלקי׳ שנו את טעמם השפילו קומתם ומשמו׳
ארץ השליכם יצרם והפילם במהמורות תענוגי גופי׳ בנות האדם נמשלו כבהמות נדמו
וכמו שהעיד אחר כך באמרו לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא רוצה לומ׳ רוח האדם
שוכר על כל עלויו נהפך למשחית והיה לבשר אחר עם יתר הבע״ח עד שהיה האדם סבה
להשחית כל בשר במבול כעדו׳ שכתוב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה
מתו שענינו לומר כי כל הבע״ח מתו מסבת הכל שהוא האדם אשר נעשה שלם וכולל ואחר
כך שב אל העפר ונשתקע בענייני החמר והארץ החרבה ׳ כמו שזכרנו והודיענו בעל
המאמר כי כל חלקי האדם החטיאו כונת בעל העסה והשאור והנטיעה שכלם הפוו
הפכו סדרם הנאות׳ כי הגוף לא היה כלי אל השלמות השכל כל שכן שיתעלה בעצמו אל

הרוחניות והמתעורר לא הספיק לו קצורו מלתקן עניני הגוף אל מה שבונן ממנו כי גם החריבו וקלקלו תכלית הקלקול · והשכל גם הוא נהפך לשדו כחרבוני קיץ ככה נרו ושקע אורו · על כן מדה מדודקת נמדדה להם להשתתף בעונש כשתופם בחטא כעדות הכתוב וימח את כל היקום שמלת זו מורה על קבוץ כל ג' חלקי האדם שזכרנו אשר בהם הוקם על כיונו וקומתו · כי כמו שכתב הפילוסוף בא' מספר השמים לא תנדק מלת כל על פחות מג' כנגד אורך רוחב ועומק · והנה אמר הכתוב כי הכל נמחה גוף ונפש ושכל כמו שקבלו חז"ל על אנשי דור המבול · בפ' חלק · והנה החכמים שנזכרו במאמר הלז שכלם מתאימים ומודים זה לזה להיות כל א' מהם מוסיף על דברי חברו על מה אמר חדא וכו' כיונו להורות שעם היות בעל העסה חם על עסתו ובעל השאור על שאורו ובעל הנטיעה על נטיעתו · מכל מקום אז בעת השיא יבאו אל שעור גדול מהרוע עד שהוכרח שבעל עצמו להעיד על רעתו כי ננעלו שערי ההתגבלות · ותחת אשר כונו ביצירתם תכלית שלם ומוכלה להבאתם ולטובתם העלה בורו חרם מחרמי האדמה עד שהוכרך למחו' את שמם · וכן יקרה בכל עת שיבאו בני האדם אגדר תכליתם אל תכלית הרוע · ועל' הביא ראיה הפסוקים שכתבו בעניינים שונים · כי מקרה אחד לכל בכל עת ובכל זמן כאמור · עוד רמזו כי אין א' משג' חלקים הנז' יכול לפטור עצמו מן הדין כי לכלם חלק בעונש רשעתם כמו שאז"ל פ' חלק (עם היות שלא עשו שם חלוקתם זולתי לשנים כי אמנם כללו היצר עם האחד מהם) א"ל אנטונינוס לר' גוף ונשמה יכולים לפטור עצמן מן הדין · כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמיו' שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם מוטל בקבר · ונשמה אומרת גוף חטא שמיו' שפרשתי ממנו הריני פורח באויר כצפור · א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו פרדס נאה והיו בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים א' חגר וא' סומא · א"ל חגר לסומא פירות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חגר ע"ג סומא והביאום ואכלום · לימים בא בעל הפרדס א"ל בכורות נאות היכן הם א"ל סומא כלום יש לי עינים לראות א"ל חגר כלום יש לי רגלים להלך בהם · מה עשה הרכיב חגר ע"ג סומא ודן אותם כאחד · אף הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף · ע"כ · ורבי חייא תקן הוראת מפסוק כי יצר לב האדם רע שנראה בו עסקו של אדם עפר מן האדמה וזה לב האדם · ויצר הנז' בכתוב הוא כטפל אל מאמר לב האדם שהוא החלק העקרי שבו · אבא יוסי הורה על ענין השאור מפסוק כי הוא ידע יצרנו וגו' כי שם היצר אצלו הוא עקר המאמר ועפר טפל לו שכן אמר הכתוב כי הוא ידע יצרנו רוצה לומר ידיעה ברורה בעצם וראשונה · ואחר כך אמר זכור כי עפר אנחנו על השניות ובכן הורה שהחלק הראשון הוא עקרי בכתוב · והוראת הנטיעה לרבון היא גלויה ומפורסמת · ואת מה ענין עשה אבל נטיעה בענין המשל · זאת תשיב אל לבך כי הקרקע שהנטיעה נטועה בו נקרא עשה מצד צורך ניבולו וערובו בהתמזגות נאות אל טבע הנטיעה הראויה לצמוח ממנו · אמר אליפז כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל וגו' כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף · ירצה כי הבורא ית' לא עשה עול בעשותו הרכבה

אשר

אשר בעפר יסודה כי את הכל עשה יפה אין לנו להתרעם אלא מרוע בחירתנו ׃ וזה כי
האדם יולד לעמלה של תורה כחז״ל פ׳ חלק אמר רבי אלעזר אדם לעמל יולד שנא׳ אדם
לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה ואם לעמל מלאכה ׃ כשהוא אומר כפה עמל עמלה
לו כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם
לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וג׳ הוי אומר לעמל תורה
נברא ׃ ע״כ ׃ ובכן בני רשף יגביהו עוף שהם פתויי היצר המשית אשר שלוכים ממאורים
וכרבים הם אתנו וכל רוחות הטומאה יגביהו עפיפתם מעלינו יפלו מצדנו אלף ורבבה
מימיננו אלינו לא יגשו וכחז״ל ברא הקב״ה יצה״ר ברא לו תורה תבלין ׃ עוד שבתי וראה
בכונת המאמר הלז ממה שידענו כי האדם מחומר קורץ ונתגלגלה עשתו מיסודות
הפכיים ומצד מזגו ישה לתכונות מתחלפות אחת שנה ואחת הנה וכמו שזכר החבר
בחמישי סוף סי׳ י׳ ׃ וענין המזג הוא באדם כנגד הדומם שענינו תלוי בטבע מזגו
כמו שזכר שם ובאדם גם כן כח הנפש הצומחת אשר בו יאכל וישתה ויגדל ויוליד כדומה
וגם זה מטריד את האדם עד מאד ׃ ויש בו גם כן כח הנפש החיונית אשר בו הוא שוה
לבשר כל וממנו לו הסרבנות והחמדה והתנועה המקומית ׃ ומצד זה גם כן טורף נפשו
באפו במבוכות רבות וטרופים אשר יכשילוהו לא נשאר לפניו בלתי אם נשמתו הטהורה
כפי טבעה אשר הוא בה עליון על יתר הנבראים התחתונים ועל ג׳ חלקיו המעיקים
שזכרנו הם דברי החכמים הנזכרים על דרך מר אמר חדא וכו׳ ולא פליגי ׃ כי רבי חייא
העביר בחיכתו על הצד הראשון רוצה לומר על עשת מזגו של אדם וכיאר אמרו כי יצר
לב האדם רע כי יצירת לב האדם במזגו הוא רע וזכר הלב להיותו ראשון ביצירת הבא
וממנו תוצאות חיים ׃ ואבא יוסי כיון אל הצד השלישי שזכרנו רוצה לומר הכח החיוני
כי הכח המתעורר הנמשך מכח החיות הוא יצה״ר והשאור המחמץ את העשה ובואר זה
מאמרו כי הוא ידע יצרנו וגו׳ כי באמרו זכור כי עפר אנחנו הרי שעשה אמורה כי
שאדם בעפר יסודו ואם כן כי הוא ידע יצרנו נאמר על כח החיות שהמתעורר נמשך
ממנו ׃ ורבנן פוכים אל הצד השני רוצה לומר כח הצמיחה המכונית בנטיעה צומחת ׃ וג׳
אלה נרמזו שם במאמר המשורר (סי׳ קג׳) כרחם אב על בנים רחם ה׳ על יראיו כי הוא
ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ כי רוח עברה בו
ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו ׃ כי תחלה אמר לא לנצח יריב ולא לעולם יטור רוצה לומר
שלא יבחן החטא מצד בחינות מי שחטא אנו לו שהוא בבת ואמר לנצח על בחינותו להכת
ואמר לעולם על קדמותו כמה שעבר וזה שם בסמוך לא כחטאינו עשה לנו וגו׳ ואחר כך
נמשך להורות כי ראה והכיר בחלשתנו וכי אנחנו מעותדים לחטא מצד הרבה מעיקים
וכנגד העשה והמזג אמ׳ כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו וכנגד הנטיעה והצומח
אמר אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ ובנגד השאור והרוח החיוני שממנו הכח
המתעורר אמר כי רוח עברה בו ואיננו וגו׳ כי הוא דבר שאין לו קיום בנשמה שמטבעה
להתקיים ׃ ועוד יש לי בזה נוספות במקום שבעלי תשובה עומדים וצדיקים פלאים ׃
אמנם אנשי דור המבול עם כבד עון אשר ולפתו ארחות דרכם אחרי עלותם במעלות
על מזבח שלמותם כאמור והכל סר יחדו נאלחו ׃ הפכו הרשעים לדין ולא קמו גם לא

יקומו

יקומו הרשעים במשפט כבפרק חלק · וכרוך טעמו של הרמב"ן שכתב בפ' ויקרא לא הזכיר בחטאת כהן משיח וכפר עליו ונסלח לו כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלקיו כי מלאך ה' צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהור ידים · ע"כ · ואמר הנה זו עולים יפה דברי החכם שפירשנו על פסוק וישמן ישורון ויבעט · שגם בעלי העיון שהם הנקראים ישורון מן אשורנו ענין כמו הבהמות הבועטות בבני אדם שנותנים להם מזון שמנת עבית כשית הנה אתה ישורון קהל תופשי תורה ובעלי העיון פנית אל שתענוגים הגשמיים ובזה עבית שהבין דקות האמת כאמרו וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא · כשית כאמרו כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם · ע"כ מדבריו · ואני מוסיף לבאר על פי שטתו ויטוש אלוק עשהו רוצה לומר שהשלימהו בדעה והשכל ויוציא כלי למעשהו כמדובר · ותלה העשיה בבורא ית' עם היות האדם עצמו משתדל בהשלמה כי אמנם טוב ויפה שיהיה הכל תלוי בו ית' שהכין כל צרכי להשלמת מלאכת עצמו והוא התחלה ראשונה לכל · וינבל צור ישועתו מלשון אלה נובלת עליה · והכונה לפי דרכנו לומר שצור ישועתו והצלחת נפשו אשר קנה הלא הוא מרוע בחירתו הפילו ואבדו בידים בהשליכו את עצמו משמים ארץ · או יהיה מלשון נבלה לומר שהוא הפסיד והשחית עצמו והפיל שכלו חלל לפניו אחרי עלותו למדרגה עליונה מהשכלה ושלמות · נוחה על יין זה שהקריב באונות וברחובות קרית שפ' הלא היא כתובה על ספ' היושר הנביא ירמיה באמרו מחטאת נביאיה עונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים · שהעיד באמנה כי כל הרעות ההן משמשות ובאות בשביל נפש שנפרצה רוצה לומר בשביל הנכבדים אשר הורידו עצמן ממדרגת שלמותם ובחללם את קדש ה' אשר אהב שהיא נפשם המלאה לה עמידי השלמות הרי הם כשופכים דם צדיקים כי צדיקים היו באותה שעה ובחללם את קדושתם הרי הם כאלו הפילו את עצמם חללים לפניהם · והלא כה דברו (בסי' ה') ואני אמרתי אך דלים הם נואלו כי לא ידעו דרך ה' משפט אלקיהם · אלכה לי אל הגדולים ואדברה אותם כי המה ידעו דרך ה' משפט אלקיהם · אך המה יחדו שברו עול נתקו מוסרות · והנביא יחזקאל אחז דרכו באמרו (סי' י"ח) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת עליהם וגו' רוצה לומר על שובו והתחרטו מצדקתו · ועל עשותו העול על שניהם יענש כי להודיע זה האריך הענין וכמו שכתב שם הרד"ק ודברנו על זה במקרא קדש · ויואל יואל לשבת על זאת הכונה באמרו (סי' ב') נביאיה פוחזים אנשי בוגדות כהניה חללו קדש חמסו תורה · ודוד הלך לדרכם כשפגעו בו בדורו מלאכי אלקים שלמים וכן רבים אשר נטו משלמותם אחרי התהו ותהי צעקה גדולה על אודותם באמרו הכל סר יחדו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד · ירצה שהכל רוצה לומר האדם השלם שבעצם כולל כאמור גם הוא סר מן הדרך הטובה בשלמות המושכלות ויחדו נאלחו קטן וגדול שם הוא מאדם ועם בהמה נדמו הלכו משלמותם · אין עושה טוב בשלמות המעשים ואין גם אחד אפילו האחד השלם שנתאחד בחלקי נפשו אל ענין השלמות כי כנוסם יחד טוב לצדיקים ופזורם רע לרשעים ואין ענין השלמות רק התאחדות חלקי הנפש אל משמעת החלק השכלי לעבודת יוצר כל והפך להפך · ואב' האחי יתן ש' לבו פן יפיל הנופל

שמנו וכפי הסכנה המצוית בדבר ראוי שתהיה השמירה עליו מעולה מאד. וזאת ישית אל לבו כי ראוי לו שיתמיד על שלמותו כל ימי חייו ואחרי ילדותו שלא בייסה זקנותו. ובכה פניו ויהיה מה שרז"ל על אמרו (שמואל סי' ב') ומעיל קטן תעשה לו אמו וגו' שמעיל אחד היה לו מנערותו ואמו היתה מביאתו ברגל וחוזרת להוליכו ושנקבר במותו מעוטף בו וזהו שאמרה הבעלת אוב עוטה מעיל הה"ד תתהפך כחומר חותם. ע"כ. והיו הדברים האלה למאורות להאיר אל עבר פניו רמז כאות לדבקות השלם בשלמות דעותיו והכשר מדותיו ופעולותיו עד יום מותו כאמרו משפטי צדקו של שמואל הנביא שאמרו עליו כי מעיל אחד היה לו מנערותו וכו' רמזו בזה שלא בייסה ילדותו את זקנותו וכו' כי מעיל צדקה יעטהו כשלמו' כל עניניו צדק לבש וילבשהו ובכל עת היו בגדיו לבנים מעין מה שאמרו על מרע"ה שהיה מוכן מקודם ושלם מבטן אמו ועל כן נאמר עליו ותרא אותו כי טוב הוא ובמותו לא כהתה עינו ולא נס לחו. עם היות שמואל נגרע בזה מערכו של משה כפי מה שבא במדרש רשב"י בכלהו אתרי דשמא איתמר תרין זמנין טעמא בגווייהו אברהם. אברהם. יעקב. יעקב. שמואל. שמואל. כלהו פסיק טעמא בגווייהו וכו' עד אמרו אבל משה משה לא אפסיק טעמא בגווייהו דמיומא דאתיליד שלים הוה דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא. ע"כ. אבל בשמות רבה פ' ב' באו דבריהם ז"ל בסגנון מתחלף באמרם ויקרא אליו אלקי' מתוך הסנה ויאמר משה משה אתה מוצא באברהם. אברהם יש בו פסק. יעקב יעקב יש בו פסק למה כן וכו' עד אמרו עם כל הנביאים הפסיק מלדבר עמהם אבל ממשה לא הפסיק כל ימיו. ע"כ. סוף דבר לעולם יהא אדם ירא שמים משתדל בכל מאמצי כח להיות רק למעלה בשלמות עליון ולא יהיה למטה בכטותו שמנו אפילו רגע אחד ובכן יהיה לו השלמות מגדל עוז ובית מנורו' בו ירוץ תמיד ונשגב. ונשוב לנגדו מאמר רבי סימאי אשר הנחנו בפתיחת הדרוש כי בהראות ישראל את יקר תפארת טוב רצונם לעשות רצון אביהם שבשמים עד שקבלו עליהם לשמור ולעשות בכל אשר ביום ועוד שעבדו עצמם לשמוע ולקבל מה שהיה עתיד לצוות וז"א בשעה שהקדימו נעשה לנשמע. אז מיד באו ס' רבוא וכו' רוצה לומר כי מיד אפילו קודם השלימו לצוותם העלה עליהם כאלו כבר קיימו כל המצות להיות הכנתם בהם שלמה קרובה מאד אל הפעל ולפיכך קשרו לכל א' וא' מישראל ב' כתרים וכו' רמז לב' מעלות של זיו שלמות שנדבקו בנפשותם להשכיל להיטיב. אמנם כיון שחטאו בעגל והשחיתו שלמותם המושג חל עליהם החוב לשלם לבעלים דמי כל הכלי שנתקלקל בידם אחר תקונו כי אין אומן קונה בשבח כלי כמו שקדם. ולהורות על כך באו ק"כ רבוא של מלאכי חבלה ופרקום שהוצרך כפל בפריקה ממה שהיו בקשירה לפי שנכללה בפריקה זו ירידת ב' מדרגות שירדו ממה שהיו בו בתחלה קודם קנותם הב' מעלות הנזכרות כי מלבד שלא נשארו על מדרגתם הקנינית אשר פנה זיוה הודה והדרה. בעתקו גם כן אל ההפך בדרדתם לפחיתות וחסרון הפכי ומקביל לשלמות הקודם מן הקנה של הקנה. ב' חסרונות כנגד ב' מעלות. אלו לעומת אלו. וזה כרמז בכפל הפורקים כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחיות. והוא דבר למד מענייננו שהיו שם שתי הפריקו' שזכרנו כפי מה שיתחייבו מן הדין כמו שקדם ובכן לא הוצרכנו למה שכתבו תוספות ז"ל. ואף על פי שגדולה מדת

שולם ממדת פורענות הכא כמי גדולה שמלאך טוב היה קושר כ׳ כתרים ומלאך חבלה לא היה בו כח כי אם להסיר אחד · עכ״ל · כי אמנם לפי דרכנו היה כשל הפירקים לצורך פריקה כפולה כמו שביארנו · ובהכי אתי שפיר מאי דנפקא לן קל״ו רבוא מדכתיב ויתנצלו תרי זמני כמו שכתבו ז״ל או כפי מה שכתוב במקצת ספרים וינצלו לא נאמר אלא ויתנצלו · דשמעת מינה דבתרי גווני דהתנצלות ופריקה קא מיירו · ולדידהו צריך לומר שעל שני פורקים לכל פריקה ככפל או כשתרה לשון ההתנצלות ואין זה כמשמע דמאן דכר חלוף המנצלים והפורקים דבשלמא לדידן ניחא דתרי גווני פריקה וא״א להו תרי שליחיות והכלל אצלנו שאין מלאך אחד עושה אותם · ואל יהיה לבך נוקפך מ מה שאמרו בב״ר (פ׳ וירא) שרפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט והביאו שם רש״י ונראה טעמו לפי שרפואה והצלה אחת הן ואין זה שתי שליחיות כבהרמב״ן ומזרחי והכא כמי אע״ג דתרי גווני דפריקה ניכהו לפי שטתנו מכל מקום לא גרעי מרפואה והצלה דחשובות כאחת כדאמרן · שהרי תשובתו בכדו דאית לן למידחי דהתם לאו משום דרפואה והצלה אחת הן אלא כמו שכתבו הם ז״ל דכיון שעשה שליחותו במקום אחד אזל ליה מעשה קמא וכשהלך למקום אחר הוה ליה כאלו חזר ושלחו פעם אחרת ואין כאן כ׳ שליחיות בפעם אחת · וכתב המזרחי שזהו היותר נכון לפי שמתיישב בו מה שכתוב בגמרא דילן פ׳ השוכר את הפועלים שההולך להציל את לוט היה מיכאל שבשר את שרה · ולמה שהקשה דאם כן בתרי סגי (פי׳ דמיכאל שבשר את שרה ורפאל שרפא את אברהם היו ראוים לשליחות הצלת לוט והפכת סדום מטעם חלוף המקומות) והניח הדבר בצריך עיון · ז״ל שאין מלאך עושה כ׳ שליחיות כאחד ואפילו במקומות מתחלפים כשהאחד מהם לזכות והאחד לחובה · ועוד אני אומר שגם לפי הטעם הראשון יש לחלק ולומר דלגבי זכות דוקא מלאך אחד עושה כ׳ שליחיות ממין אחד או סוג אחד קרוב ולא כן לגבי חובה כנכדון דידן כי ה׳ הטוב לא ראה שימסרו ביד מלאך אחד כ׳ שליחיות של חובה בבת אחת ואפי׳ ממין אחד · ועל דרך זה נוכל להעמיד גם כן פירוש התוספות בשנאמר כי צורך הקב״ה רבוא הוא לסיוע שליחותם לחובה כי על כן לא היה מלאך אחד יכול לעשות כ׳ שליחיות אפילו ממין אחד והנה זה מכלל מדה טובה מרובה וכו׳ ובכן לא יקשה עליהם מה שהקשינו לאמר מאן דכר שמא דחלוף המנצלים דהא לפי דרך זה לא נפקא לן מלתא דקב״ו רבוא מדכתיב ויתנצלו תרי זמני או ממה שנמצא במקצת ספרים וינצלו אין כתיב כאן אלא ויתנצלו כמוזכר בדבריהם אלא מכללא דאין מלאך אחד עושה כ׳ שליחיות לחובה בשום פנים ומכל מקום איש אל עבר פניו ילך ודרשתנו תדרש על הכונה שזכרנו משום יגדיל תורה ויאדיר · והמשיך דבריו בעל מאמרנו שעם כל זה גם כי נשאת הכלי כיד כל א׳ מהם לא נגרע דבר מזכותו של משה שבכבר השתדל לזכות את הרבים וזכות הרבים תלוי בו עכ״ל. וז״א וכלן זכה משה ונטלן וכו׳ · וכא רבי סימון להודיע שעתיד הקב״ה להחזירן לישראל שתשובבם המעלות לקדמתן והוכיח זה ממאמרו ושמחת עולם על ראשם שהוא רמז לכתרים המונחים על ראשיהם רוצה לומר על שכלם שאלו משכנו במוח הראש · וסיומו של כתוב ששון ושמחה ישיגו רמז לב׳ המעלות שהשיגו ונסו יגון ואנחה רמז לב׳ החסרונות שקנו תמורתם · ובכן נסו נגלו הספקות הנופלים

שמאמר הלז שהשמטת זכרם היתה לאהבת הקבור נוסף על היותם נגלים לעיני כל חי · בזכם ונחיה ונראה החזרת הכתרים למקומן כי עלה נעלה אל הר השלמות הנכסף וכהר ציון לא ימוט לעולם ישב :

דרוש שמנה ועשרים

* מילת הגוף והלב פ' אתם נצבים *

כלל הדרוש לשונו תשנם צדקו ית' אשר חשב מחשבות כפתיחת פתח התשובה לבלתי ידח ממנו נדח · גם במילה הגופנית אשר קבע בבשרנו חשב מחשבת שלום לתקן שכיני השאר זכותיו תקון מועיל להחזיר שלמות מילת הלב ליושנה כקודם חטאו של אדם ובאופן יותר שלם ובטוח משכבת כפילה מהמדרגה המושגת ·

ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך :

(סנהדרין פ"ז) תניא רבי שמעון בן בנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלי לא נתקלל נחש כל א' וא' מישראל היו מזמנים לו ב' נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלפין (פי' אבן טובה) טובים ומרגליות טובות ולא עוד אלא שמפשילין לו רצועה מתחת זנבו ומוציא בו עפר לגינתו וחרבתו :

באה האשה התקועית לפני המלך דוד להפיק רצון ממנו להשיב את נדחו אבשלום בנו שלא ידחהו בשתי ידים רק יפתח לו פתחים לתשובתו ממשובתו על דבר אמנון פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה לאמר (שמואל ב' י"ד) כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלקים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח · הכונה בזה כי אנחנו שוכני בתי חמר אשר בעפר יסודנו מעין נרפש ומקור משחת רגלינו יורדות מות כמים הנגרים וגו' מטבע יצירתנו וכלנו בני תמותה עד שאפילו הנפש האנושית השוכנת בגושי העפר הלז שכינתה מדוכה מאד פן תגוף באבן שחמר רגלה להמשך אחר תאותיו ותרבץ תחת משאו וחטאה לאלקים ובכן ינועו מעגלותיה וילפתו ארחות דרכה עד לאין מרפא לשוב אל האלקים אשר נתנה וזאת, ולא ישא אלקים נפש רוצה לומר שלא יקבל אלקים מן האדם חלק אלוק ממעל שהיא הנפש האנושית על תומה כי אחרי הוטמאה אין לה טהרה עולמית כפי הדין לולי ה' שהיה לנו לחשוב מחשבות לפתוח לנו שערי רצון התשובה לבלתי ידח ממנו נדח ונפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים כי כלה מקשה אחת תעלה אל האלקים עם שלשת כחותיה נפש רוח נשמה הרמוזות באמרו נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ') כי על השלמת שלשתן השתדלה תורה השתדלות נמרץ כמבואר אצלנו בדרוש מיוחד לכך ושנים שפתים של האשה התקועית כעת וקולה ישמע באזני המלך כי כן ראוי להיות בו

אמרת

מדת קונו לתת יד לפושעים להקים על סלע רגלם ולכונן אשוריו ׃ ואולם כשה מעלות טובות למקום עלינו בפתיחת פתח התשובה כפשוט חז״ל בפסיעה אחת כאמרם במדרש שאלו לחכמה חוטא מה ענשו אמרה חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מה ענשו אמרה הנפש החוטאת היא תמות שאלו לתורה חוטא מה ענשו אמרה יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב״ה חוטא מה ענשו אמר יעשה תשובה ויתודה ויתכפר דכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ וכו׳ טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך ׃ המדרש הזה הטיב בו אשר דבר בעל העקידה שער כ״ו ותמצית כונתו עם מה שאוסיף בהמלכתה הוא כי חז״ל סדרו בכאן הדעו׳ הנופלו׳ בזה הדרוש ונתנו חלוקו׳ לפי טבעם וענינם וזה כי השמה ראו שהחכמה האנושית לפי שרשיה והכנותיה מצד פחיתות החוטא וגודל אשר חטא לו שהוא בב״ת ובלי שום ערך ודמיון כלל לא תגזור בחוטא שום תקון כלל אלא שחטאים תרדף רעה עד כלותם לשרש מארץ נזעם על דרך הכינו לבניו מטבח בעון אבותם וגו׳ (ישעיה י״ד) אמנם כששאלו למדרגה אשר עליה והיא המדרגה הנבואיית אשר תשיג במהות הנפשו׳ ואמתת עצמותן ויודעת שלכל אחת מהן מחיבה בפני עצמה ולא תתקשר נפש הבן עם נפש האב ולא עם זולתו מהקרובים עד שיחוייב שתפסד קצת עם קצת לזה תשיב אמריה הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח) זאת היא תשובת הנבואה מצד מה שהיא שלמות מושפע באיש הנביא לבד ׃ אמנם מצד מה שהיא נבואת תורה כוללת מסימה דת אל הכלל ׃ היתה תשובתה יביא קרבן ויתכפר וזה שיתכן מאד לפי התועלת הכללי שתושם דת שהחוטא בשום צד על אחת מכל מצות ה׳ אשר לא תעשינה כופר יושת עליו ונקה החוטא וכפרט בחטא שוגג המצוי תדיר כי זולת זה היה החוטא טובע בטיט היאוש וכבן היה מפקיר עצמו להוסיף עון על חטא כאמרו כאשר אבדתי אבדתי ונמצא כדוב שכול מזיק את הבריות ומפסיד את הכלל ׃ ועל כיונא בזה יתבאר מה שאמר המשורר כי עמך הסליחה למען תורא כפי מה שכתבתי עליו בספ׳ הכוזרי מאמר ב׳ סי׳ נ״א אבל אמרו שלא תוציא היראה אל נבול שמייאש מהמחילה והסליחה ויעאר דואג כל ימיו כי כונת הכתוב לומר שלולי הסליחה היתה בטלה היראה מעקרה כי אמור יאמר החוטא נואש ואין לענין היראה מכה כפי אמתת הוראתה ברעת אשר תמנא את היראה על כל פנים כי או תקרא דאגה לא יראה והוא דבר הרמב״ן ראש פ׳ דברים באמרו כי הקב״ה רחמן מלא רחמים כי הסליחה והמחילה ממנו יתברך סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו וכענין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא על׳ ׃ והפירוש הזה לא זז מחבבו בעל העקידה שער נ״ב וגם בעל העקרים מא׳ ד׳ סוף פ׳ כ״ו ׃ ועל כיונא בזה כתב הרא״ש בפ׳ זאת הברכה וז״ל האנשי׳ אחרי אשר ידעו ענשם המעותד לבא עליהם יוסיפו לחטוא ירעו וישחיתו יותר ויתיאשו מהטוב עד שלזה צותה תורה שכאשר יבאו למלחמה על עיר להלחם עליה יקראו אליה לשלום וכאשר יצורו עליה אם לא תשלים יקיפוה מכל הצדדין ויניחו צד בלתי מוקף וזה לתועלת הצרים כדי שאנשי העיר לא יתיאשו ובהיותם מתיאשים ילחמו בחזקה ויעשו רעות רבות יען וביען היא האיש המתיאש במלחמה כחולה המתיאש מן התרופה שבהתיאשו לא ישמור לפיו מחסום

מכל אשר יאוה וכו' ע"כ. ויובן על זה מאמר חז"ל בפ' הקומץ מאי טעמא תליא ברעיא דהא דאי הדר בתשובה מעיילי ליה. וגזרת התורה על כופר זה שיושת על החוטא היותו קרבן כבר הסכימו עליו כל הראשונים שהוא תועלת נפלא בו יבאו האנשים החוטאים לכלל דעת והכרה בשיעור חטאתם כאשר יראה החוטא שהקרבן הנקרב על חטאו ישחט ויופשט וינותח וישרף על האש אשר על המזבח כי ישים אז על לבו שכן משפטו על חטאו וכן ראוי שיעשה בו לולי ה' שריחם עליו לשום אשם נפשו או זולתו משקרבנות ומתוך כך יהיה מורא שמים עליו באופן שלם. אמנם היה זה הקרבן מכפר בין שיהיה מהבה הבלתי מדבר או מהדברים אשר תחתיו על השגגות כלבד אשר תעשינה בלא יודעים. אמנם כאשר יחטא האדם בדעת הנה אז לא ניתן לכפרת קרבן כי זה אשר חטא בנפש מדברת אינו ראוי שיתכפר בנפש בלתי מדברת או בפחות ממנה אבל הנפש החוטאת עצמה היא אשר תבחר ותקרב על מזבח התשובה השלמה בצומות ועינויים ומעשים טובים ומה יקר מאמר הנביא (מיכה ו') הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך וגו'. ירצה שהפשע והוא אשר יחטא האדם בדעתו ובכונתו למרוד. או החטא אשר נפשו ידעה בו ועשאו במזיד איך יכופר בזבח ובמנחה ואף על פי שיתן בכורו ופרי בטנו לקרבן תחתיו. אמנם התקון הטוב המיוחד אליו הוא שלמות הנפש עצמה בעשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיו והוא מאמר החכם עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח והוא מא"ה יתברך לבדו יעשה תשובה ויתודה ויתכפר והיינו על המזיד ומה שחתם באמרו הה"ד טוב וישר ה' וגו' ירצה כי הוא טוב ורוצה בקיומם של בריות והוא ישר ומצד ישרו הוא חפץ במשפט ואיך יתפשרו שני הענינים הלא במה שיורה חטאים בדרך התשובה כי אז יוסכמו הטוב והישר יחדיו לרחם על החוטא ואפילו מזיד. ונוכל עוד לומר כי גדול היה בכו' החלק הזה האחרון גם מצד כללות תועלתו המתפשט לכל מקום ולכל זמן שא"א לנו להתכפר בקרבנות בהיותנו גולים מעל שלחן אבינו כמונו היום והוא מה שנרמז בכתוב הנז' קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו שרוצה לומר שפתינו במקום פרים. וקורא אני על זה בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו (ישעיה כז") רמז לניב שפתים של וידוי פה שבכחו יגבר להפיק רצון מה' לכפר על החוטא שבתחילה היה רחוק מצד עונותיו ולבסוף נעשה קרוב מכח תשובתו והוא מה שהותקן בתפלת נעילה של יה אתה נותן יד לפושעים וימינך פרושה לקבל שבים ותלמדנו ה' אלקינו להתודות לפניך על כל עונותינו למען תקבלנו בתשובה שלמה לפניך כאשים וכניחוחים למען דבריך ודבר פה כעבור אמרת אין קץ לאישי חובותינו ואין מספר לניחוחי אשמותינו אתה יודע שאחריתנו רמה ותולעה וכו'. כונתו אבל שהוא ית' רצה לקבל תשובתינו ממשובתינו במקום קרבן למען דברו שגזר על כך כמו שקדם ורצה שיועיל בזה וידוי פינו לא שהדין כך אלא שגבר חסדו עלינו וז"א ודבר פה כעבור אמרת. שהרי אין קץ לאישי חובותינו וכו' שהיינו חייבים להביא על דרך מאמר ישעיה (סי' מ') ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה וכמאמר מיכה הירצה ה'

באלפי

באלפי אלים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי וגו' את כל אלה עיני ראתה נכללים בדברי נעים זמירות באמרו (סי' קי"ח) לא אמות כי אחיה עד סוף המזמור כי כבר ידענו מעניינו היותו כנב לכם עמים נס להתנוסס מפני קשט פנת יקרת התשובה וכמאמ' רבי יוחנן (פ"ק דע"א) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי אלא מפני מה עשה שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שחטא ועשה תשובה עכ"ל רוצה לומר שמצד היותו גודר עצמו ומשתדל להכניע יצרו כמו שהעיד בעצמו לאמר ולבי חלל בקרבי היה ראוי שמן השמים יסייעוהו כמשפט הבא ליטהר ועל ידי גלגול סבות ועצים ה' עיניו של דוד מראו' בת שבע רוחצת מעל הגג או כיוצא בזה שלא היה בו כשול בחירה כלל. אלא שהכינו לעצמו ש' אשר היה שמה הרוח ללכת אף על פי שסופו לחטוא. ברצותו ית' מה שהיה ראוי לימשך ממנו תועלת לכל יחיד אשר יחטא. וכפ' ואלו מגלחין אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן על אמרו נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על. נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה ועכ"ה אומר אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו. וידענו גם כן מה שדרש רבא בפ' חלק ובפ' הזהב מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין את בשרי לא היה דמי שותת שאפי' הם עסוקי' בנגעים ואהלות היו אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במאי. הייתי אומר להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. עכ"ל. וגם התרגום פי' כן קרעו ולא דמו אילו מבזעין משכי לא מפקין דמא. ונראה שמאמרו נאספו עלי נכים יבא להם ז"ל מה שכתבו שאפילו הם עסוקים בנגעים ואהלות וכו'. כי עשאו נכים מענין מכת נגעים ונאספו מלשון אסיפת המצורע. אמור מעת' כי מה שאמר דוד לא אמות כי אחיה כנגדו וכנגד כל חוטא אמרו כלומר לא אמות על עוני כגזירת החכמה שאומרת חטאים תרדף רעה וגם לא כגזירת הנבואה האומרת הנפש החוטאת היא תמות או כגזירת השמחים על צליעתי והמעדת רגלי בעוני האומרים לנפשי אין ישועתה לו וגו' אלא אחיה חיים מאושרי' ואספר מעשי יה אשר הפליא חסדו לי לבקותני מפשע רב ולהשליך במצולו'ים כל חטאתי. וכשעונותי גברו ראשי יסור יסרני יה בחבורות פצע תמרוק ברע. ולמות לא נתנני כפי חובתי. פתחו לי שערי צדק הוינו צדק עליון והיא הבינה הנקראת תשובה וכאלו אמר פתחו לי שערי תשובה אבא בם אודה יה כי ראשית התשובה מזער ואחריתה ישגא מאד וז"א זה השער לה' וגו' רוצה לומר כי מתוך תשובתו החלושה אשר מצד חלשתם לא תיוחס אלא לחצי השם כי עכ"ב לא זכר עד הנה אלא שם יה כאמרו ואספר מעשי יה יסור יסרני יה אבא בם אודה יה יעלה למדרגת תשובה רמה מגעת עד כסא הכבוד ראויה להתיחס לשם שלם עכ"ב אמר צדיקים יבואו בו להורות שכבר קנו מעלת הצדק בשלמות. אודך כי עניתני בשפכי לפניך שיחי בתשובתי. ותהי לי לישועה מכף מעול וחומץ הוא שטן הוא יצר הרע. אבן מאסו הבונים הם בעלי החכמה והנבואה שהיו גוזרים חטאים תרדף רעה והנפש החוטאת היא תמות כמו שקדם כי לולי אור תורה מחייהו לבעל התשובה וחסד ה' לעולם כמו שזכרנו. אחרי גמר ביד שגו גאולה לא היתה לו. היתה לראש

פנה · כי הוקם על סלע רגלו על ידי התשובה כאמור · מאת ה' היתה זאת וגו' כי מרוב
חסדו שעלה תקון לקלקולנו על ידי התשובה כאמרו קחו עמכם דברים וגו' ואין השכל
סובל שמי אשר חטא לו לא ימחנו מספרו עד לאין מרפא וכל שכן כשחטא במזיד כמו
שזכרנו · זה היום עשה ה' הוא יום התקבלו בתשובה לפניו ית' · נגילה ונשמחה בו ·
נגילה על התשובה מיד העון כאז"ל גדולה תשובה מיראה שזדונות נעשות לו כשגגות · ונשמחה
על ההצלחה שיצליח במעשה חטאו בשובו ממנו כאז"ל גדולה תשובה מאהבה שזדונות נעשות לו
כזכיות וזהו שסמך אליו אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא · אחר כך הסב פניו
כלפי העם באמרו ברוך הבא בשם ה' בגשתו אל הקדש בתשובה שלמה וברכה זו אומרה
משלו כי ברכה מאת ה' תשאו ובשמו אשא כפי לברך אתכם כפי מה שנודע אצלי מאתי
רבותי מסוד חכמים ונבונים אשר עמדו בסוד ה' · ועדותם על פי קבלתם האמתית
נאמנה מאד כי ברוך הוא החוטא אחרי שובו ממשובתו · וז"א ברכנוכם מבית ה' · אל ה'
ויאר לנו באור תורתו על דרך כי נר מצוה ותורה אור לנגזור אומר שיביא החוטא קרבן
ויתכפר כמוזכר למעלה וז"א אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח כי הקרבן עצמו נקר'
חג על שם רבוי הקרבנו' הנקרבי' בחג ותפשט הוראתו לכל קרבן · אלי אתה ואודך אלקי
ארוממך רוצה לומר עם היות שהוראת התורה על הכפרה בקרבן מדת חסד היא בלי
ספק שעליה ראוי להקרא בשם אל ה' · מכל מקום רחמיו יותר מרובים במה שגזר שאפי'
בעון מזיד ובכל עת ובכל זמן אפי' בלא שום קרבן יספיק לחוטא שיעשה תשובה ויתודה
ויתכפר כמו שבא בסוף המאמר הנז' וז"א אלי אתה מיוחד לי להבאתי ולטובתי במה
שאודה עלי פשעי לפניך על דרך מה שפירשו במדרש שוחר טוב טוב להודות לה' וגו' על
מי שמודה פשעיו ועוזב · ועל ידי כך תעלה תקון לעונותי · ובכן אלקי ארוממך רוצה לומר
שאספרה אל חק כי מדת דינך שעליה נקרא שמך אלקים עלתה למדת רחמים וכאז"ל
בפסיקתא על אמרו עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר כשישראל תוקעים בשופר
הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים שנאמר ה' בקול שופר · ועל היותו ית'
מתעלה בכך ביארתי במקום אחר מה שאמר ישעיה סי' ל' ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן
ירום לרחמכם כי אלקי משפט ה' אשרי כל חוכי לו שרוצה לומר כי על כן הוא ית' מחכה
לחון ולרחם עלינו לפי שבזה ירום ויתעלה בהעלותו אלקי משפט שהיא מדת הדין
למדרגת ה' שהיא מדת רחמים · ומעתה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו כי מועיל
תקונו לעולם לכל עון ולכל חטאת ולכל זמן אף על פי שאין בית המקדש קיים להקריב
בו קרבנות · והנה זאת התשובה אשר המציא לזכותנו רחום וחנון ה' · היא העומדת
לנו תמיד וגדול כחה שמקרבת את הגאולה כרבי יוחנן פ' יה"כ · ועל סגולותיה סובב הולך
מאמר איש האלקים באמרו בסדר היום והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה וגו' ושבת
עד ה' אלקיך וגו' עד סוף הפרשה זמן זו והלאה עד אמרו בפיך ובלבבך לעשותו · ויש
להתעורר על אלו הפסוקים הערות מה קודם שנבא אל ביאורם · הא' למה אמר גם
ושבת עד ה' אלקיך וגו' ואתה תשוב וגו' כי תשוב וגו' כי מ"ש תחלה והשבות אל לבבך וגו'
אין ענינו תשובה ממש כי יש הפרש בין והשבות אל לבבך לושבת וגו' ומכל מקום גם עליו
יעבור תגמגום מה ענינו · הב' מה טעם האלוק שבראשונה אמר ושמעת בקולו ככל

אשר אנכי מצוך וגו' ובשניה אמ' ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית וגו' ובשלישית אמ' כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצותיו וחקותיו הכתוב' וגו' כי תשוב וגו' ולמה בראשונה זכר ובניך ובשניה ובשלישית לא זכרו · הג' מהו ושב ה' וגו' ושב וקבצך וגו' ואיך יקשר אמ' ושב עם שבותך · והשיב את שבותך הול"ל ומה שפירשוהו מלשון תשובה זכות תשובתן שישים כאלו אמר והשיב ה' את שבותך הוא בלתי מתישב לפי המקום · וכבר נתעוררו המפרשי' על כל אלה · הד' מהו אמרו משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך מה ענין לכפל הזה · הה' באמרו ומל ה' אלקיך את לבבך וגו' למה זכר כאן למען חייך · הו' למה אמר בלשון יחיד הכתובה בספר התורה הזה אחרי אמרו בלשון רבים לשמור מצותיו וחקותיו · הז' יש לשום לב למה שזכר בכל פסוק מן הפרשה הזאת ה' אלקיך פעם או פעמים חוץ מב' פסוקים שלא זכר בהם אלא ה' והם ואתה תשוב ושמעת בקול ה' וגו' · כי ישוב ה' לשוש עלי' · הח' מה טעם לאמרו לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים וגו' למה זכר שנים אלו · שמים · ועבר הים · והנראה בבאור הכתובים עם התר כל הספקות הנז' כי תחלה הודיעם שעכ"פ יתקיימו כל היעודים הן לטוב הן למוטב ושלא יפול דבר מכל דברו הטוב המיועד באחרית הימים · אך במשפט האחרת טבע הבחירה במקומו בלי ספק · והנה זאת הפרשה היא בחמתנו בעניינו לחזק הבטחון ותוחלת כי הדבר ברור שעדיין לא נתקיימה · ואמרו והשבות אל לבבך וגו' רוצה לומר שתשיב אל לבבך באמת ויושר כי ה' אלקינו הוא אשר הדיחנו שמה ולא מקרה הוא קרה לנו ועל ידי כן נתעורר אל התשובה וזה ושבת וגו' ולהיות ההתחלות קשות ובפרט בהיותם עדיין בארץ לא להם ואין ידם משגת לשמירת המצות תב תקונן בשלמות אמר ושמעת בקולו בכל אשר אנכי מצוך היום בכל אשר ולא כל אשר ולא זכר כאן עשיית המצות או שמירתן רק שמיעת קול בלבד · ואמר כאן אתה ובניך בלפי אמרו למעלה בסמוך והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת כי כמו שהקבלה ההיא היתה כוללת גם לבנים כן הייעוד הטוב אשר יעד לעתיד לבא לכלול בו גם הבנים בפי' · ומה שאמר בכל לבבך רוצה לומר בכל שכלך שיעשה הכל בהכרה והבחנה שלמה ובכל נפשך רוצה לומר בכל חפצך שיעשה הכל ברצון שלם · ובאמרו ושב ה' אלקיך את שבותך כיון בו כי תחלה הוא ית' ישוב אליהם מעין שובם אליו כי כפי איכות תשובתם בראשיתה יתכפא לעומתם בשובו אליהם שיבה חלושה בלתי מספקת להוציאם מן הגלות אלא שירחמם גם בהיותם בארץ לא להם · ואולם אחרי השובו להם את המדה יוסיף מן דיליה בתורת חסד גמור וזאת ושב וקבצך וגו' · ואמ' משם יקבצך על קבוצם מהגליות ואמ' ומשם יקחך על לקיחתם לו לעם סגולה חבל נחלתו כמאז · וירשתה בלא מלחמה רק בקלות בתורת ירושה · והטיבך והרבך מאבותיך ומל וגו' ונתן ה' אלקיך את כל האלות וגו' כלל כאן הצלחת ממון והצלחת הגוף והצלחת הנפש והסרת המעיקים שהם האויבים כי אמר והטיבך על טוב הבריאות שממנו ימשך רבוי הבנים המוזכר באמרו והרבך מאבותיך וכבר אמרו שיעוד זה של מילת הלב ענינו הוא שוב האדם בזמן המקווה המוכלא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון ובעין מה שכתב הרמב"ן ז"ל · ואולם מה שאמר למען חייך יתבאר לך אחרי שפרית בפסק ענוש ורב שיש לנו בענין חטאו של אדם הראשון שעליו נקנסה מיתה לא

על דורותיו

ולדורותיו איך לא היה כחא דסיטרא עדיף להעלות תקון כולל לקלקולו על ידי תשובתו שב בתשובה שלמה כדבר חז"ל בב"ר ובתנחומא · וגם אמרו כי מזמור שיר ליום השבת אדם הראשון אמרו · והלא אמרו ז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות וגם כזכיות כששב מאהבה ומדה טובה מרובה ממדת פורענות · והתשובה לזה כי מה שאמרו על השב בתשובה שהוא שב למדרגתו הראשונה ולעליונה ממנה הוא מפני יצה"ר שידו תקפה על האדם וכמאמ' המשורר במזמור ק"ג המיוסד על מדותיו ית' ובפרט על מדת הסליחה כמבואר אצלי בדרוש השמונה מקום שבעלי תשובה עומדי' כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו וגו' כרחם אב על בנים רחם ה' על יראיו כי הוא ידע יצרנו וגו' · והנה טעם זה הוא בטל אצל אדם הראשון שהרי לא היה יצרו תוקפו קודם שהטיל בו נחש זוהמא אדרבה להיות אדם הראשון יציר כפיו יתבר' וקבל הנפש על תומה והשכל על תכלית מה שיכולת האנושי וכו' כמו שזכר החבר בראשון סי' נ"ה ובפרקי ר"א פ' י"ד כתוב מה היה לבושו של אדם הראשון עור של צפורן וענן כבוד מכוסה עליו · עכ"ל · כי באמרו עור של צפורן רמז לזכות חמרו ובאמרו וענן כבוד מכוסה עליו רמז לשלמו' שכלו על כן היה מריו גדול מאד כפי גודל חשיבותו · כי חטא אפילו קטן לגדול כקרא גדול וכמו שזכרתי בקול יהודה על מאמר החבר בראשון סי' נ"ג חטא שהגדילוהו עליהם לגדולתם · ולא עוד אלא כי להיותו נוצר על מתכונת ישר ושלם נוטה בטבעו אל היושר והטוב כבר נחשב עבירו בבאתו חוץ לשטה כאלו הבריח עצמו לבא לידי מדה זו הרחוקה מטבעו הרחק מאד מאד · ואפשר שלזה כיונו ז"ל באמ' שאה"ר מושך בערלתו היה כי כמו שהמושך בערלתו משתדל לכסות עטרת מילתו על ידי משיכת ערלתו בהכרח · כן היה אה"ר בנטותו אחר התאוה כאלו הטה עצמו בהשתדלות עצום לאטום אטימתו וערלתו של לב שכבר היה כמול מעקר יצירתו הכי נכבדת ואם כן מילת לבו של אדם הראשון בהיותו על עצם תומו הוא היתה בעוכריו לבלתי השיב גזירת מיתה שנגזרה עליו ועל זרעו וכנגד זה אמר כאן כי מילת הלב המיועדת לעתיד תהיה למען חייך לא שבת המיתה כמו שהיתה מילת לבו של אדם הראשון · ואמנם זה יהיה לפי שמילת הלב המיועדת תהיה על ידי השפעת סיוע אלקי בלבו של אדם אחרי התעוררו מעצמו אל התשובה כמדת טובו לכל הבא לטהר ועל ידי נסים ונפלאות גדולים שיתפרסמו בעת ההיא עד שמהם יוסיף אומץ באהבתו יתבר' ובפרט אחרי היותו מתיסר זמן רב בטנופי הגלות כי אז יכנע לבבו הערל · ונוסף גם הוא כי מילת הגוף מסייעתו להעלות תקון לב' חלקי נפשו של אדם כמו שנזכר ובכן תהיה מילת לבו המיועדת יותר בטוחה מהמעדת הרגל ובכן תהיה סבת חיים לא סבת מות כמו שהיתה באדם הראשון שלרוב חשיבותו לא הועילה תשובתו להשליך במצולות ים כל חטאתו כאמור ולזה כיון באמרו למען חייך · ועל זה התיקון הכולל יתבאר אמרם ז"ל נוטה צפון על תהו ארבע רוחות נבראו בעולם רוח פנת המזרח משם יוצא אור לעולם רוח פנת הדרום משם טללי ברכה יורדי' לעולם רוח פנת המערב משם אוצרות שלג וברד וקור וחום וגשמים יוצאים לעולם רוח פנת הצפון בראו ולא גמרו לפי שאמ' כל מי שאומ' אני אלוק יבא ויגמור הפנה הזאת שהנחתי ושם הוא מדורן של מזיקין ורוחות ושדים ומשם יוצאים לעולם שנאמר מצפון תפתח הרעה ·

הרע"ה. ע"כ. כי רוח פנת צפון הוא עקר המיושב וכמו שכתבו הרא"בע והרלב"ג והנה הרוח הזה בראו ולא גמרו כי הן עיר פרא אדם יולד ובידו טובו להטות עצמו בבחירתו הטיה לזכות או לחובה לא כשאר הבא' שכ' בהם שור או כשב או עז כי יולד להיות' שלמי' מעת הולדם וכמו שכתב בעל צרור המור בפ' בראשית. ועיין במש"ל האחוקה שזכר בעל' העקידה בסוף שער ו'. ואולם תקון טבעו של אדם והשלמת כונת יצירתו הוא מה שכתיעד כאמרו ומל ה' את לבבך וגו' כאמור והוא פעל מיוחד אליו ית' לא יוכל עשותו זולתו וז"א כל מי שאומ' אני אלוק וגו'. ואתה תשוב ושמעת וגו' כבר קדמוני בעל העקידה והרז"א לבאר כי תשובה זו מעולה מן הראשונה כי על ידי הסיוע האלקי הנקנה מתשובתו הקודמת יקנה אומץ להגדיל כח התשובה המתגברת בו וכמו שהורה בעל העקידה במשל הטיול וההתעמלות ולקיחת המזון שהא' יוסיף כח לחבירו וכן ילך הדבר בסבוב הוספת הטוב. וכתב שעל זה הדרך יובן מא' ישעיה שירא' מתחלה היותו סותר גזירות מרע"ה כי הנה משה אמר ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך שירא' שהדרישה תחויב שתקדם למציאה והנה ישעיה אמר דרשו ה' בהמצאו שסדר הדרישה אחר המציאה. גם משה אמר אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו והוא אמר קראוהו בהיותו קרוב אלא שהענין הוא על הדרך שאמרנו כי מרע"ה הזכיר ההתחלות הקשות והפעולות הראשונות המחדשות מציאות הקניות וישעיה זכר הפעולות המתחדשות מאותן הקניות שהן יותר חזקות מהראשונות כי הדרישה שאחר המציאה ודאי היא חזקה ויפה מהדרישה הראשונה וכן הקריאה שאחר הקריבה והוא ענין נאות מאד ועל דרך מאמר המשורר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' כמו שפירשו החכם בעל העקרים ע"כ. והנה על שלמות תשובה זו על הקודמת זכר כאן ועשית את כל מצותיו וגו' מה שלא זכר ראשונה. וכפי התגברות כח התשובה ויעד תוספת הסיוע האלקי שיתן לו יתר שאת בהצלחו' כלנה שתהיינה יתרות ועודפות על הראשונו' כי אמר בפרי בטנך על יתרון הצלחת הגוף. ואמר בפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה על יתרון הצלחת הממון ואמר כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב וגו' על יתרון הצלחת הנפש כי בה תלוי עקר השמחה אשר ישמח ה' במעשיו ואמ' כי היתרון הזה יעשה לו מפני ראותו מה שעתיד לחדש אחר כך פעולות יקרות ומעולו' מן הראשונו' וז"א כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב וגו' זכר כאן מצות וחקים וכללם יחד בלשון יחיד באמרו הכתובה וגו' להורות על שמירתם יחד כלם אין נגרע דבר להיותם נסקרים אצלו בסקירה אחת שלמה עד מאד כאלו היו מצוה אחת וחקה אחת בלבד. ועל השתלש לשון התשובה אפשר לומר שבכלל בו הרמז לתקון שלשת חלקי הנפש המוזכרים כי לכלם יתן לאיש חליפות תקון זכוך וקשוט ועל השלמת שלשתן הקפידה תורה בכל ענינים כמו שקדם כי זה כל האדם כמבואר אצלי בדרוש הנז' ושא עיניך וראה כי כ"ו שמות נזכרו בפ' זו י"ד מהם ה' וי"ב מהם אלקיך כי בין כלם עלו למספר השם המיוחד בין ארבע אותיות והרוב מהם שמות רחמי' הטיה לזכות בשנים להורות על התגברות רחמים על דין כי זו כחה של תשובה על דרך אמרם ז"ל גדול כחן של צדיקים שמהפכין מדת הדין למדת רחמים וכמו שקדם באמרו

עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר והפסוק הראשון מן השנים שלא הוזכר בהם אלקיך הוא אמרו ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית וגו' להורות שישובו אליו לא מצד היותו אלקיהם המשגיח בם להטיב להם כמוזכר למעלה אלא מצד היותו ה' בלבד רוצה לומר מאהבת הטוב מצד מה שהוא טוב בעצמו לא מאהבת הערב והמועיל הנמשך ממנו וכנגד זה בא הכתוב השני באמרו כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב להורו' על השואת המדה תחת אשר היתה תשובתו אליו ית' למען שמו. אחר כך נמשך באמרו כי המצוה הזאת וגו' שהוא מוסב אל מצות התשובה שזכר בפרשה הקודמת וכמו שפי' הרמב"ן וזולתו ועיין באבודרהם בסדר תפלות ר"ה. לא נפלאת היא ממך רוצה לומר שאין התשובה מופרשת ומובדלת מן האדם עד שלא יוכל להגיע אליה בבחירתו אלא כפי גזירת המזל או הרצון האלקי המוחלט. ולא רחוקה היא רוצה לומר שגם כן אין צורך לחזור אחריה בארץ מרחקים לשאול את פי החכמים אשר מעבר לים על משפטיה. וכנגד אמרו לא נפלאת היא ממך אמר לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וגו' וכנגד אמרו ולא רחוקה היא אמר ולא מעבר לים היא וגו'. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך. בודוי. ובלבבך. בחרטה. לעשותו בעזיבת החטא ועשיית הפכו שהן הן עקרי התשובה שכל ביתה נכון עליהם. כל זאת באתנו להורות כאצבע כי חשב ה' מחשבות בפתיחת פתח התשובה לבלתי ידח ממנו נדח כמאמר התקועית הנז' וכשנשכילה בדרך תמים נמצא כי במצות המילה גם כן חשב מחשבות לטובה לבלתי ידח ממנו נדח כי כמו שכתב בעל העקידה שער י"ח המקום המיוחד לברית המילה הוא גוף האילן ועקרו מצד היותו אבר עקרי שנקרא ראש הגויה עומד במקום חזקו ותקפו של אדם ואליו ישפכו כל עקרי הגוף כמו שראוי שיהיה למלאכת ההולדה כי הטפה הזרעית נקבצת ממיטב הגוף כל נתח טוב ירך וכתף ועל דרך שאז"ל שעפרו של אדם הראשון היה מקובץ מכל העולם ומזה יתחייב שהנוגע בו כנוגע בכל חלקי הגוף וכחותיו והמחסר את כחו התיש כח כלם הלא תראה שהמסורס או המחותך פניו משתנות ושערו נופל וקולו גם וכל פעולותיו מתדלדלות וכל תאותיו מתמעטות מה שלא יהיה כן אם יחתך שוקו ידו או זרועו. ע"כ מדברי בעל העקידה. ועל כן בחר לו יה ברית המילה באותו מקום כי הוא ידע יצרנו שיחלש בו כחו בכל המתיחס לעניני נפש רוח ונשמה השר מהם חשך ענן וערפל וכל דבר המטמטם לבו של אדם והמונעו מהגבלתן כפי הנאות ועל זאת ההוראה המילה בשלמות בכריתת ערלה ופריעה ומציצה ובכן יתוקן קצת ענינו של יצה"ר המתגבר באדם מכח הזוהמא שהטיל בו הנחש מני קדם ומתוך התקון הזה נעזור בא בזמן המיועד להחזיר עטרת השלמות ליושנה כמו שהיתה קודם חטאו של אדם הראשון כמו שקדם באמרו ומל ה' אלקיך את לבבך וגו' ובאופן יותר שלם בהצטרף עם זה המילה הגופנית כמו שזכרנו על אמרו למען חייך. ואל זה יביט מאמר רבי שמעון המובא לראש פרק דרושנו באמרו חבל על שמש גדול שאבד מן העולם וכו' והוא באמת מאמר מבהיל מאד ועלה כלו קמשונים הספקות מראש ועד סוף. ע"כ אמרתי לא אזכרם ולא אעיר אלא על גמגום אחד נופל בפשוטו למה אמר כל א' וא' מישראל היו מזמנים לו וכו' שהרי לולי חטאו של אדם שעליו נתקלל נחש לא היה שם צורך הבדלה בין ישראל לזולתם. ואולם שמע נא

אלי

אלי׳ כי הנחש המוזכר שם הוא הכח המתעורר בשני חלקיו התאווני והטבעי שהיה משתדל לתועלתו של אדם הן בעניני הנשמה המשכלת להכין אותה ולבערה בהזמנת כל צרכיה. והן בעניני הרוח החיוני להחיותו בקחתו מזמרת הארץ אך במשפט והגבלה כראותה על פי התורה׃ ורמז לעניני הרוח במלת צפון ולעניני הנשמה במלת דרום על דרך מה שאמרו ז״ל הרוצה שיתחכם ידרים והרוצה שיתעשר יצפין וסימניך שלחן בצפון מנורה בדרום׃ רצו באמרם דרום שיתבודד וילך שפי במקום שאין שם ישוב בני אדם כמו שהוא הדרום ובאמרו יצפין שיתעסק בעניני העולם כי הצפון הוא מקום רובו של ישוב ומצפון זהב יאתה׃ אחר כך אמר ולא עוד אלא שמפשילין לו וכו׳ להורות על שגבלת יצרו אבל עניני הנפש הצומחת ושתף עמה עניני הדומם כאמ׳ וחרבתו להיותה מדרגה רביעית בנמצאות שהם דומם צומח חי מדבר׃ אלא שהדומם מובלע כאן בצומח כי אין עקר הכונה בזה המקום אלא על חלקי הנפש׃ והכלל שבא המאמר הזה להורות כי לולי חטאו של אדם הראשון היה היצר מתוקן ומוכן לעזור ולהועיל בכל חלקי האדם וכל שכן שלא יזיק וכל שכן שיהיה זה לעתיד כשימול ה׳ את לבבנו עם צירוף המילה הגופנית כאמור אשר אליה הוא נושא את נפשו לרמוז אל התקון העולה ממנה כאמרו שמפשילין לו רצועה תחת זנבו שהרמז בו לענין הבאתו למסורת הברית׃ וכבר דרז״ל בתנחומא פ׳ כי תצא ויזנב בך הכה אותם מכת זנב ואתיא כי הא דאמר רבי חונא בר שיקליא מה היו בית עמלק עושין חותכין מילותיהם של ישראל וזורקים כלפי מעלה ואומרים בזה בחרת הרי לך מה שבחרת׃ ובאמרו כל א׳ וא׳ מישראל וכו׳ גלה בפי׳ שאין הדברים הללו אמורים אלא בישראל בעל ברית גופני לאלקים שהוא המקבל תועלת מילת הלב בשלמות בלא ספקות כפולה מאותה מדרגה כמו שקדם׃ ולא ירחק ממנו מקום לומר שעל כונתו ית׳ להשלים האדם בשלשת חלקיו כאמור בא הרמז באז״ל פ׳ המפלת ת״ר ג׳ חדשים הראשונים ולד דר במדור התחתון׃ אמצעיים ולד דר במדור האמצעי׃ אחרונים ולד דר במדור העליון׃ כי עם היות מקום לומר שהיה זה טבעי מטבע חי נושא את עצמו וכל זמן שמתחזק בו החיות הוא מתנשא למעלה׃ מכל מקום נראה שאין זה מספיק לכונת שניהם המוזכרת שם באמרם דרש רבי חייא בר אבא מ״ד עושה גדולות עד אין חקר וגו׳ בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם וכו׳ אדם נותן חפצו בכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה ואלו העובר כל זמן שמכביד עולה למעלה׃ עכ״ל׃ וברוך אשר לו נתכנו עלילות כי לפי הנראה רמז רמז בענינו של ולד במעי אמו מעין דוגמת מאורעיו אחר באתו לאויר העולם. מצד הדרגתו בשלשת חלקי נפשו הנז׳ המתגברות בו בזו אחר זו כג׳ חלקי חייו של אדם כמו שזכרנו בשער ה׳ נשמת אדם׃ וכונתו ית׳ על השלמתם כראוי כמבואר שם׃ ואפשר גם כן לצרף בו הוראה על היותו ראוי להתעלות אל השגת ג׳ חלקי העולם מלמטה למעלה עד הדבקו בעליונים כמ״ש ק׳ ימיו כי כל זה הוא מכלל מחשבותיו ית׳ אשר חשב לטובה לבלתי ידח ממנו נדח׃ והמשלתי על זה מאמר הנביא ישעיהו (סי׳ מ״ו) שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט׃ ירמוז למחשבות אשר חשב ה׳ עלינו לטובה

בראשית כל עניננו כי תחלה אמר העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם לרמוז שעם היות הולד ראוי להכביד ולהעמים ולירד למטה בחדשים האמצעיים האחרונים · מכל מקום הוא מתכסה אל המדור העליון להורות על כונתו ית' בהשלמת הולד אחר צאתו עד עלותו לרום שמי הצלחתו ככל חלקיו כאמור · אחר כך רמז ישעיה ככתוב הנז' כי מעולם לא זז מלחשוב מחשבו' לבלתי ידח ממנו נדח במה שסדר לנו מצות מילה ותשובה לתת לנו שארית ופליטה באמצעותם כאמור וכל זה בכלל אמרו ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול · ועל סבובותם שב באמרו אני עשיתי כנגד העמוסים מני בטן · ואני אשא כנגד הנשואים מני רחם · ואני אסבול כנגד ועד זקנה וגו' · ותכלית הכל הוא השלם מפח יוקשים לבלתי ידח ממנו נדח וזה ואמלט · ומה שאמר שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל רוצה לומר המעולים המכונים בשם ישראל והבלתי מעולים המכונים בשם בית יעקב כי לכלם כיון השי"ת להועילם וכאז"ל במדרש על אמרו הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה (איוב ל"ו) אמר רבי ברכיה בלשון יוני קורין לאחד הן אחד אלקינו ישגיב בכחו מעניש כח הצדיקים לעשות רצונו ומי כמוהו מורה לרשעים דרך תשובה · וכבר בא הרמז על עקר המילה הנזכרת בפסוקים שביארנו בפרשת היום באמרו מי יעלה לנו השמימה כי דורשי רשומות העירו על קביעות אותיות מילה בראשית אלו המלות ועל קביעות שם בן ארבע בסופן להורות כי עם היות שאין ענין התשובה תלויה במזל ולא ברצון אלקי מוחלט מכריח עליה וכמו שנרמז באמרו לא בשמים היא · מכל מקום קנית ענינה תלוי בעזר המילה הנזכרת אשר קבע הקב"ה בבשרנו לבלתי ידח ממנו נדח כי על ידה נקנה אומץ לעלות אל ה' להדבק בו כאמור · וכבר נבלעו שתיהן בנעימה מילה ושם בן ד' במאמר משה מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי הרי מילה וה' ונאספו אליו בני שבטו ששמרו מצות המילה במדבר כאמ' כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו · ובא גם כן הרמז הזה שעל ידי המילה יתקרב אדם לאלקים כאמרו ותחסרהו מעט מאלקים וכבוד והדר תעטרהו כי מילה בגימט' אלקים חסר א' והיא כבוד והדר לעטרה שבברית · ובכלל עוד שם הרמז לאברהם בעל ברית לאלקים כאמרם ז"ל בילמדנו פ' וירא כשבקש הקב"ה לבראות את העולם אמרו לו מלאכי השרת מה אנוש א"ל הקב"ה אתם אומרים מה אנוש מפני אשר ראיתם בדורו של אנוש אלא הריני מראה לכם כבודו של אברהם כי תזכרנו שנאמר ויזכור אלקים את אברהם · אתם אומרים ובן אדם כי תפקדנו · שנא' וה' פקד את שרה אמר להם עתידים אתם לראות את האדם שסוחט את הבן והבן נשחט על קדושת שמי · עכ"ל · מכל מה שאמרנו הערה ונאות על מילת הלב לכלל ועל מילת הגוף לפרט כילד יולד נתן לנו בן הבן נתן לנו · על מילת הלב לכלל אקרא בקול גדול ברוך הבא בשם ה' וגו' בגשתו אל הקדש בתשובה שלמה כמו שקדם · אל ה' ויאר לנו אור פני רחמים ביום ר"ה היושב ממולנו וכמו שקדם על אמרו עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר · ע"כ ראוי שתאסרו חג זה בעבותים עד קרנות מזבח התשובה המבוקשת בו בעצם וראשונה ואל תשלחוהו לחפשי חנם בלתי השגת תועלתו · וגם טרם בואו ראוי לנו להתעורר של התשובה כי כל הימים הללו שמר"ח אלול שעלה בו משה להר עד יום הכפורי' שירד משם הלא המה ימי רצון ראוים לתשובה

וכמו שלוקח הרמז על זה מראשי תבות וסופן של אני לדודי ודודי לי כי בראשן נקבעו אותיות אלול ובסופן ד' יודין עולין למספר ארבעים כנגד מ' יום שמר"ח אלול עד יוה"כ· זכרו אבודרהם בסדר תפלות ר"ה וכתב שם וכן ובא לציון גואל ולשבי פשע אותיות אחרונות של גואל וב' אותיות ראשונות של ולשבי הרי אלול ע"כ· ונדרש זה גם כן באמרו קומי לכי רעיתי יפתי ולכי לך כי בסוף הד' תיבות הראשונות הוקבעה היו"ד כי כי לכי כתיב עם היותו קרי לך להורות על המ' יום הנז' שנהגו רבים לקום בהם באשמורת שבקר לומר תחנונים· ואחר כך אמר ולכי לך רמז להליכתה לקראת יה"כ המיוחס לבינה שחמשים שעריה כרמוז במלת לך העולה למספר חמשים ועוד תשוב תראה כי בשתי מלות ולכי לך יוד באמצע ולך לך מכאן ומכאן להשלים הרמז לזה שהוא בעשור לחדש ולחמשים שערי בינה כאמור· וכבר יש לנו רמז לזה בנוסח הדרוש באמ' ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך פי' את לבבך ואת לבב ר"ת אלול כבאבודרהם הנז' והוא גם כן בגמטריאו' של בעל הטורים· וכל שכן שבעשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ הזמן מתיחס אל התשובה וכמו שדרשו ז"ל על אמרו דרשו ה' בהמצאו וכו' רוצה לומר בהמצאו ה' שהוא מדת רחמים והיינו בעשרה ימים הנז' כמו שקדם· והיא עצמה כונת אמרו קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת רוצה לומר בהיותו במדת רחמים שהיא מדת אמת ליעקב כנודע· ועל מילת הגוף לפרט אשר כעה"ו מחר יהיה האות הזה כי ילד יולד לנו וכה משפטו לכל זולתו בנים יולדו· אפתח נא שפתי ואענה ברון ברוך הבא וגו' בדרך שנהגו כשמכניסים הילד למקום הועד למולו שאומר המוהל בקול רם ברוך הבא והעם עונים בשם ה' והטעם לומר ברוך הבא לח' ימים כמנין הבא כמו שזכר אבודרהם בה' ברכות· אל ה' ויאר לנו בכבר מצוה זו על כן אסרו חג בעבותים וגו' חג הוא רמז לילד הנמול שהרי הוא רצוי כקרבן על דרך מה שכתוב בפרקי רבי אליעזר כל מי שהוא מביא את בנו למילה כאלו כ"ג מקריב מנחתו ונסכו ע"ג המזבח ואמר אסרו חג בעבותים ע"ג היותו אסור וקשור בחתולתו עד הגיעו אל מזבח המילה מקום אשר בעל בריתו מכניסו שם להחזיקו על ברכיו בעת שמולו ואז מתירים קשריו לכרות את ערלתו· ומי האיש החפץ לדעת שמות האנשים אשר נקבו בהוצאת מצוה זו ש"ל אור הפועל ידע איפוא כי כורת ברית עלי זכה הוא היקר בני יצחק יצ"ו אבי הבן כעצמו· ולבעל ברית ראשון מזבח אדמה יעשה לי אשר כבחרתי לבך· ולבעל ברית שני סניף למצוה זו כמנהג בחר לו בכדי חביבי יהושע יצ"ו· וסימנא מילתא כי שם המוהל יצחק ושם בעלי הברית יהודה ויהושע גם שם שנמול לפי הנשמע מאחורי הפרגוד יתחיל באות יוד והנה הן ד' יודין כנגד מ' יום שמר"ח אלול עד יה"כ הרמוזים בד' יודין שזכרנו· והרי לנו בזה רמז לזמן התשובה שאנחנו בו ולהתיחסות המילה עם התשובה כמו שקדם· וענין המילה הגופנית בכבר נכלל בנוסח הדרוש באמרו ומל ה' אלקיך את לבבך וגו' למען חייך· כי הנה זאת ההבטחה שמילת הלב המיועדת תהיה למען חיינו ולא תהיה סבה להפך זה כמו שקרה לאדם הראשון· היינו מפני שמילה הגופנית הקבועה בבשרנו מה שלא היה כן לאדם הראשון· כי אמנם המילה הגופנית עזר גדול ללביות וכמו שזכרנו מטעם פרשת היום ומטעם המאמר הראשון· ועל היות המילה הגופנית סבה חזקה להתקרבנו אל האלקים

והתדבקנו

והתדבקנו בו דבקות נמרץ בזמן המיועד למילת הלב כאמור. במלין מאמר ישעיה סי׳ ס׳ מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם. כי במלות מי׳ אלה ברמזה מלת מילה ואות א׳ באמצע להשלים אותיות אלקים לסודות על הדבקם בו דבקות שלם בעת שהוכלל על ידי מצוה זו של מילה כי אז לא יאמר עוד ותחסרהו מעט מאלקים כמו שקדם אלא יתחזק הדבקות באופן שלם וקראם יונים על הזדווגם לכן זוגם הזדווגות אמתי יתלכדו ולא יתפרדו קולי אל ה׳ אקרא ברית עולם ישים לנו ערוכה בכל ושמורה שם יצוה את הברכה חיים עד העולם כללאו :

דרוש תשעה ועשרים

* ברית שלום *

כלל הדרוש כח מעשה המילה הגיד לעמו לתת להם הכנה אל השגת תכלית השלמות הנכסף ואיך על ידי מצוה זו ששקולה כנגד התורה כלה השיג אברהם אבינו ע״ה כל מה שאפשר להשיג מהשלמות על ידי כל המצות שבתורה ׃

הנני נותן לו את בריתי שלום ׃
לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום ׃

פ׳ ארבעה נדרים תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך צדיק גמור בעולם כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנאמר התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך. ד״א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. ד״א גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ופליגא דרבי אלעזר דאמר ר׳ אלעזר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ ׃

חק לישראל הוא במחוז איטליא משפט לאבי הילד הנולד להודיע בקהל עם מצות מילת בנו המוטלת עליו להשלימה ביום המחרת ע״י שלשה אנשים נכבדים על משמרת מצוה זו. מוהל. בעל ברית ראשון. ושני. אשר ינקבו בשמו. ולסדור מצוה ישלם זה בדברי תורה מתיחסים אל ענינה. וקרוב אלי הדבר מאד שאל זה היה נושא את נפשו חבר הכוזרי באמרו (מא׳ ג׳ סי׳ ח׳) על מצוה זו. באמת קבלתם התורה הזאת כראוי ועשיתם אותה בהשתדלות גדולה במקהלים להזדמן אליה ולשבח עליה ולזכור פרשיה ועלותה לברכה. עכ״ל. עיניו נשואות למאמר רשב״ג (שבת פ׳ רבי אליעזר דמילה) כל מצוה שקבלוה ישראל בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך עדיין עושין אותה בשמחה. וכדין ויושר הוא שהודעה זו תשלם על ידי דברי

תורה שהרי המילה עצמה תקרא ברית שלום להיותה גורמת רוב שלום בעצמנו כמו שיתבאר והמצוה עליה נקרא מלך שהשלום שלו ודרכי התורה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ׳ ותורה עם המלה עצמה עולה בגימטריא ברית ׳ והנה גבול שמו בל יעבור המפואר פלו׳ וכו׳ כי רגלו עמדה במישור המאהב ובמקהלים יברך ה׳ על ילד יולד לו ולהוכיח לאור משפטו שם על שכמו את הילד וישלחני לעשות השליחות הלז ואני פי מלך שמור והנני נותן לו את בריתי שלום ׃ **המאמר** שהקדמנו אומר דרשני כי מלבד מה שיקשה איך אברהם על שם המילה לבדה נקרא תמים מה שלא השיגו בני ישראל אלא עם התורה בכללה כי שם נאמר תמים תהיה וגו׳ והוא ספק נופל על הכתוב עצמו עוד זאת שנית ראוי להסתכל איך היתה המילה שקולה כנגד כל המצות שבתורה ומה ענין הראיה אל הנדון שהרי אגב התורה נאמר כתוב זה כאמרו (פ׳ כי תשא) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי וגו׳ ׳ ועוד בו שלישית במאי קא מיפלגי ואיך יפול מחלוקת בענין זה דכיון ששקולה מילה כנגד כל המצו׳ שבתורה היינו מילה היינו תורה שבשביל כל אחת מהן יתקיימו שמים וארץ ׃ **הט אזנך** ושמע מה שכתב החוקר בשני מספר השמים והעולם וכמו שזכר מפרש המורה הנקרא קרשקאש פ׳ י״ט מח״ב כי בהתעוררו על דרושים קשים שאין בנו בזכירתם נתגלגל בתוך דבריו ענין הגלגלי׳ שהא׳ מהם הוא הא׳ לדעתו ולדעת רבי׳ וכבודי׳ מעלי׳ פעולתו ומשיג שלמותו בתנועה אחת והגלגלי׳ אשר למטה הימנו מתגלגלים בתנועו׳ שונות המרכבה והממעיטם והואיל באר החלוף הזה על ידי משל השלמו׳ הנופלי בבריאו׳ באמרו כי התכליות יתחלקו לארבע מדרגות ׳ האחד הוא מושג בלי שום עמל כענין הבריאות לאיש הבריא וחזק מאד׳ הב׳ יושג בנקלה בפעולה אחת בלבד כענין הבריאו׳ לאיש המשיג אותה בהתעמלו׳ לבדו ׳ הג׳ יושג בפעולות רבות כענין מי שהוא עלול ומעותד לחולי אשר ישיג הבריאות במשלשלים והרקה והקזה והתעמלות וכיוצא ׳ הד׳ איננו תכלית באמת אלא דמות תכלית למי שנחלה מכתו ונואש אנוש ורפואות תעלה אין לו להשיבו לאיתנו ׳ והקלת חליו היא לו במקום בריאות במאמר איפוקראטי ׳ וכנגדם העריך ערך ארבעה פועלים ׳ האחד הוא הבורא ית׳ שהשמחה במעונו בהשגת עצמו הוא התכלית המעולה המושג לו בלי שום עמל ׳ הב׳ הוא הגלגל העליון אשר בתנועתו אחת פשוטה ישיג תכליתו להדמות אל הבורא ולעשות רצון קונו בהנעת שאר הגלגלים ובקיום המציאות ׳ הג׳ נכללו בו שלשת כוכבי לכת העליונים שמשיגים תכליתם ושלמותם בפעולות ותנועות מתחלפות ׳ הד׳ נכללו בו ארבעת כוכבי לכת התחתונים שאינם יכולים להשיג שלמות התכלית המעולה כעליונים מהם על כן היו תנועותיהם מעטות כדי שיספיקם להשיג אותו החלק שהם ראוים אליו מקיום המציאות התחתון אך לא כראשונים שזולת זה יש להם כח להשיג חלק גדול בשלמות ההדמות לבוראם ית׳ ׃ אמנם הארץ לעולם עומדת להיותה משגת שלמותה השלום בזולת תנועה ׳ משם יבא לנו למוד מועיל לפי ענייננו לומר כי אברהם ראש אומתנו לעוצם חשיבותו היה כחו יפה בפעולת מצות המילה לבדה שנכנסו עליה אחר שבע מצות שנכנסו בני נח להשליך עצמו ולהשיג תכלית שלם ומאושר כאלו קבל כל התורה כלה כי באיש גבורתו דוגמת הגלגל עליון שזכרנו כי על כן נקרא משכיל

איתן

איתן האזרחי להיותו דומה לאותו גלגל המתנועע תנועה מסודרת מן המזרח למערב כמו שזריחתו היתה מארץ מזרח כי ארם מזרחית לארץ ישראל והוא ראש יחסנו שבו נכללו הי"ב שבטים כנגד הי"ב מזלות שבאותו גלגל לפי דעת החוקר הנזכר ורבים אשר אתו בסברא זו, וכבר ידענו מדברי חז"ל שישראל נמשלו לכוכבים ועל היותם י"ב שבטים למספר י"ב המזלות אז"ל בתנחומא פ' שמות מנין שהשבטים תקרתו של עולם שנאמר שמע אלי יעקב וישראל מקוראי, והנה לגודל ערכו של אברהם הספיקה לו מצוה אחת ממצות התורה הנוספות על השבע להשיג שלמותו בעיון ובמעשה כאלו שמר כל התורה כלה והוא המילה אשר הכניע בה בשלמו' כל הכחות החמריים לממשלת הכחו' השכליות עד שנעשה שלם בדעות ובמדות וכאז"ל (פ"ד נדרים) אמר רמי בר אבא כתיב אברם וכתיב אברהם בתחלה המליכו הקב"ה לאברם על רמ"ג אברים ולבסוף על רמ"ח ואלו הן שתי עינים ושתי אזנים וראש הגויה, להורות כי מאז נזדכך חמרו הנרמז בראש הגויה ונעשה מוכן ומזומן אל קבלת מוסר השכל שנרמז בשתי אזנים ונעשה גם כן מוכן אל העליון והסתכלות מעצמו יותר ממה שהיה וזה נרמז בשתי עינים על דרך מאמר החכם אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם, או שרמז לעיון ולמעשה והמעשה ב' חלקים הא' מעשה המצות התוריות והב' מעשה הפעולות המדותיות האנושיו' שלשלשתם כיון באמ' כי נר מצו' ותורה אור ודרך חיים תוכחו' מוס', ועל פיהם חלק הרלב"ג תועלותיו בביאורו על התורה. ובכן יהיו העינים רמז אל העיון והאזנים אל קבלת המצות לעשותן לרצון המצוה ית' וראש הגויה אל המדות הפעולות האנושיות, וכבר זכרנו במילת הגוף והלב מה שכתב בעל העקידה שער י"ח שהמקום המיוחד לברית המילה הוא כוף האילן ועקרו מצד היותו אבר עקרי עומד במקום תקפו של אדם ואליו ישפכו כל עורקי הגוף ומזה יתחייב שהנוגע בו כנוגע בכל חלקי הגוף וכחותיו והמחסר את כחו התיש כח כלם וכו' ועוין שם, ואולם לא כל האכנעות שוות כי הנה אברהם לשווי מזגו ויושר טבעו הועיל לו ברית המילה תועלת עצום ונפלא להכניע ולהשפיל חמרו עד עפר ארץ וכאמרו ואנכי עפר ואפר וקנה לו בזה שלמות הכנה ונכונה נכונה לעשות רצון קונו בכל פנות שהיה פונה ונחשב לו טוב נכונתו הקרובה מאד אל הפעל כמעשה כל המצות ממש וכמה גדול כח ההכנה בזה נא ולמד מה שכתב בעל העקרים מא' נ' פ' כז וכח, ועל ידי כן נתגלו לו צפוני טמוני כל מצותיה של תורה לפי מה שאמרו ז"ל קיים אברהם כל התור' כלה ואפילו ערובי תבשילין והנה זאת נחלתו אחרי המול בשר ערלתו שהרי לא אמר הכתוב עליו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' וכן עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור וגו' שעליו נכנה המדרש ההוא אלא אחר מילתו, ובכן יושב לשאלת למה לא מל את עצמו קודם שנצטוה בכך הואיל והיה יודע כל התורה ומקיימה, כי שמעתי אומרים שנמנע מזה לפי שלא היה לו רשות לחבול בעצמו, אמנם לפי דרכנו התשובה פשוטה ומבוארת כי אמנם לא נפתחו לפניו שערי חכמת התורה כי אם אחרי הסרת מסוה הערלה על ידי המילה השקולה בסגולה כנגד כל המצות כאמור ובפרט כגדול הערך כמוהו כאשר דברנו ועל כן נקרא אחר המילה תמים, וכמו שהגלגל העליון מושך בתנועתו המסודרת כל הגלגלים אשר תחתיו ממזרח למערב, כן האזרחי הזה השיג

על ידי המילה להכניע ולהכניע כל כחותיו הגופיות אל צד תנועת חפצו השכלי ככל אשר דבר חבר הכוזרי בשלישי סי' ה' וכעין הדמיון הזה זכר הפילוסוף על בעל המעלות בשלישי מספר הנפש כי גבר אמיץ כזה אשר יכניע כל תאותיו על פי סדר חפצו השכלי אשר חשב וכלם במתג ורסן המדות המשובחות הפעליות הכח המתעורר שבמשל כפרא למוד מדבר באות נפשו שואף רוח · המשיל ענינו לתנועת גלגלי הככבים המשרתי' מצד מה שיונעו מהגלגל הראשון (שהוא השמיני כפי סברתו וסברת רבים אשר אתו) ממזרח למערב ואחר כך למזרח וכו' כאורח חלילה · כי אמנם צדיק וישר הוא הדמות הכדורים התחתונים אל תנועת העליון · וכן הוא מתוקן ומקובל שידמה הכח המתעורר באדם לכח השכל ויתנהג כסדר באות על פי ממשלתו והמשיך עוד המשל כמי שתאותיו גוברות ונטות תהפך השכלי מיושר דרכו · לתנועות הגלגלים ההם שמתנועעים כנגד תנועת העליון שממערב למזרח · כי אמנם אין זה משורת הדין שתהיה תנועת התחתון מנגדת לתנועת העליון · וכן הוא בלתי הגון שהכח המתעורר ימרוד בכח החפץ השכלי החשוב ממנו · ולפי שאברהם אבינו גבר בכחותיו הגופיות וסדר עניניו והנהיגם באופן באות לדוגמת הגלגל השמיני העליון לפי סברת הראשונים כאמור וגם מן האחרונים לא משו מקרב מחנה החוקרים אנשי סגולה סוברים כן אמרתי להמליץ על אודותיו מקרא דכתיב (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכי' ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבא וכבר דרשוהו על אברהם וכן תרגם יונתן ומפרשים רבים נמשכים אחריהם לפרשו על אברהם שבא מארץ מזרח · ואולם אכתבנו לפי דרכנו ביחס מליצה זו אל המשל שזכרנו להיותו דומה אל הגלגל העליון המתנועע ממזרח למערב מן הפנים שנזכרו וז"א מי העיר ממזרח · ואחר תנועתו ימשוך כל גלגלי ככבי לכת רמז להנהגת כל כחותיו כאמור אשר יניעם כלם לרצונו כפי שכלו וז"א צדק יקראהו לרגלו ורל"ג שבתאי הראשון בככבי לכת לרוע תכונתו וזכר צדק השני לו להיותו ככב מצליח וברח מזכרון הקודם לו תחלה משום יפתח אדם בכי טוב וכאלו אמר כי לרגל מלאכת תנועתו יקרא צדק שיתנועע גם הוא עמו והוא הדין לחבריו שבעת המשרתים רואי פני המלך · ואפשר עוד שזכר צדק להורות על צדק אורחותיו בצדקו את עצמו והשיבו הפעליות נפשו אל צדקת המדה הבינונית שהיא הדרך הישרה שיבור לו האדם כהרמב"ם פ' א' מה' דעות ועל דרך מאמ' רבי ברכיה בב"ר אזל צדק היה מאיר לו · ואמר יתן לפניו גוים לרמוז אל הכחות הגופיו' קטון וגדול שם הוא · ומלכים ירד שהמליך חלקי נפשו הראויים למלוכה והכניע הזולל ליקר · ורמז לשברון כח יצר הרע אשר הוא כחרבו לגוף ובפרט בעניני המשים והמשגל שאבר המילה הוא כלי מיוחד אליו · באמרו יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו כי איש חרבו על ירכו להשיק לו תמיד לעות אדם בריבו ותשב באיתן קשתו היורה בחץ ויגדלוהו ורובו וישטמוהו בעל חצי תאותיו הגשמיות · ובראותו כי הכח המתעורר דורכו ילטוש קשתו דרך ויכוננהו · התמרמר כנגדו על ידי המילה המסוגלת לכך ויתן כעפר חרבו הוא הכח המתעורר אשר ככלי יוצר ינפצנו · וכקש נדף קשתו כי שמה שבר רשפי קשת וכמו שביארנו כל המזמור הסוא על הכנעת היצר בדרוש אשר נקרא שמו עליו בוטח

כמ"ש ישוגב · וכבר כמשלו מעיקרו של אדם לחרב כאמרו וישכן מקדם וגו' ואת להט החרב המתהפכת ויסבול הרמז ליצרו של אדם המתהפך מגבר אל גבר כתאוות שונות לא ינוח ולא ישקוט · וכבר דרשו ז"ל היא חרבו על ירכו זו מילה · ואם הדרך החכם ר' ידידיה או קרוב לו כתב בשאלות בני ישראל למלך אדום · קרוב לשמוע שמלך אדום ירמז אל היצר מצד אדמימותו ברתיחת הדם והחרב ירמוז לכלי זין ממש המשוש כמו שקדם · ומשם הוראה יוצאת כמה היא משוככת מלחמת היצר המתגבר על השלמים גם כן להפילם חללים לפניו · ואל החרב הזה אפשר שהיו עיני המשורר נשואות כאמרו הצילה מחרב נפשי · ורמז הקשת לאבר המילה הוא מורגל אצל חז"ל שהרי על אמרו ערוה תעור קשתך אמרו כל המסתכל בערוה קשתו נבערת וכן דרשו על זה ותשב באיתן קשתו שנדמה לו ליוסף דמות דיוקנו של אביו במעשה אשת אדוניו (כ"ר פ' נ"ח) וכמו כן בסוטה פ' אלו נאמרים אמר רבי יוחנן משום ר' מאיר ותשב באיתן קשתו מלמד שישבה קשתו לאיתנה וכו' ומרגלא בפומייהו יורה כחץ · ואמר ירדפם יעבור שלום להורות כי נעשה שלם ותמים בהכנעת כל כחותיו וכמו שנאמר לו בעת מילתו התהלך לפני והיה תמים · ארח ברגליו לא יבא כי היתה תנועתו להשלים טוב מפעלו במהירות גדול כתנועת הגלגל העליון שנדמה אליו ולא מצא שום מעיק מגלגלי שאר כחותיו כי כלם התכנעו לעוזתו למשמעת · החפץ השכלי בכל הדבר הטוב אשר דבר החבר על תאר החסיד המושל בשלישי ס' ה' שזכרנו למעלה · כל אלה חברו להסביר פני טוב טעם איך הספיקה לאברהם מצות המילה להשיג השלמות הגדול כאלו קיים כל התורה כלה כי היה זה לגודל מעלתו וערבו אשר דמינוהו והשוהו אל הגלגל העליון · אמנם לבני ישרא' היה אור ברבוי המצות כי לא הסכל לאורה להכין לבו ההכנה נכונה קרובה מאד אל הפעל על ידי מעשה מצוה אחת לבדה ולפיכך הרבה להם תורה ומצות כדי לזכותם למען ישיגו במצות רבות מה שלא יוכלו עליו במצוה אחת כי עם היות שבמצוה אחת בלבד ישיג הישראלי מדרגה מה מן העולם הבא כמו שכתב בעל העקרים מא' ג' פ' כ"ח מכל מקום מדרגות מדרגות יש ולפי רבוי המצות תגדל בו מדרגתו כמוזכר שם · ועתה נשב פנינו כלפי הספק השני ונאמר כי כונת התורה היא תקנת הגוף והנפש וכן המילה ועלימו תשוף מלתו של בעל כוה שלום מאמר ד' פ' א' באמרו כי ברית התורה איננו נבדל מברית המילה שכל אחד מהם ממשיך תועלת הגוף והנפש אלא שהראשון כלל והשני פרט ולכך אמר בראשון והיה תמים ובשני תמים תהיה עם ה' אלקיך · בראשון להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך ובשני לעברך בברית ה' אלקיך למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים וכו' עכ"ל · והמורה גם הוא יורה בשלישי פ' מ"ט באמרו החוק בטעמי שמצוה שזאת אצלי להשלים חסרון המדות ובהסתלק התנגדותו ישאר השכל בן חורין וישלמו בו בנקלה הדעות האמתיות עכ"ל · וכבר קדמו בזה דברי רמ"י בר אבא וזולתו להורות על כח מצוה זו להכין לבו ולהקשיב אזנו של נמול אל שמירת התורה כי תחזיק במעוזו יעשה שלום לו מלחמות היצר שלום יעשה לו בשמירת כל המצו' · ירדפם יעבור שלום · ולייקר ערכה של מצוה זו כאמור זכה פנחס הוא אליהו להמצא בכל מקום אשר תהיה שם והוא מלאך הברית המקדש את הנמול לשמו ית' לזרע יעבדנו וזה נרמז כאמ'

בפרשת

בפרשת השבוע לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כי תחת אשר קנא לאלקיו והרג
הישראלי המלכלך מילתו בבת אל נכר ועושה אותה פלסתר ומדה זו לקנאת על המילה
אחז בה ולא ירפנה כי כן מצינו לו שאמר (מלכים א׳ יט) קנא קנאתי לה׳ אלקי צבאות
כי עזבו בריתך בני ישראל ודרשו חכמים ז״ל שבטלו מהם ברית מילה נשמר לו זכות
המילה הנקראת ברית שלום להיותו משים שלום בתקון הגוף והנפש ׳ וכבר נזכר הענין
הזה בהקדמת הזהר פקודא שביעאה כי שם פירש ישרצו המים שרץ נפש חיה שמי
הזרע הקדוש (כאמרו ומאי יהודה יבאו) ישרצו שרץ נפש חיה קדושה על ידי ברית
המילה ׳ ועוף יעופף זה אליהו שהוא עף כל העולם כלו בד׳ עפיפות (רמז לד׳ רוחות
העולם) וצריך להכין לו כסא ׳ והלא כה דברו ועוף יעופף על הארץ דא אליהו דטס כל
עלמא בארבע טאסין למיהוי תמן בההוא גזירו דקיימא קדישא ואיצטריך לתקנא
כורסייא ולאדכרא בפומיה דא כורסייא דאליהו ואי לאו לא שארי תמן ׳ ולענין הראיה
על היות המילה שקולה כנגד כל המצות יש לומר שהוקשה לו כדרך שפשט מה שהוקשה
גם כן לרב יהודה בר נחמן (פ׳ הנזקין) כאמרו כתיב כתוב לך את כל הדברים האלה
וכתיב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה
ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב ׳ ודרש כאן מה שדרש ורצה לפרש על פי
שענינו כנגד ׳ גם לספק השלישי נקל לבטות מבת מה שזכרנו כי כאמרו שהמילה שקולה
וכו׳ לא יובן שקול זה אלא מצד היותה שבה חזקה להכין את הגמול הככה רבה ועצומה
אל שמירת מצות התורה אמנם עדיין הוא צריך להשתדל בתקונו כי לא בכח יגבר איש ׳
ותק׳ תלה קיום שמים וארץ בסבה הזאת החזקה להיות שהתחלה יותר מכני הכל ׳ ורבי
אלעזר תלה זה בנמשך ממנה כי הכל הולך אחר החתום ׳ על פי הדברים האלה הנני
נותן לפלוני וכו׳ את בריתי שלום בהשלמת שליחותי שנתמניתי עליו להודיע ולהודע כי
חסדי ה׳ יזכיר תהלות ה׳ על אשר חנן לו שכר פרי בטן והנה הוא מוכן לקדשו לשמו
לזרע יעבדנו וכו׳ וכי ראה ראה שגם בדברי מנוה וקדושה ראוי לחוש לשלמו׳ האמצעיים
וזה אחד מהדברים לפי מה שכתב החכם שפורכו פ׳ פקודי שהיו שבה למשכן משה שלא
יפסד בחלקיו ושלא יפול ביד אויבים לפי שראשי אומני מלאכתו היו מיוחסים וצדיקים
ולא כן במקדש שלמה שהיו בו עושי המלאכה משאר האומות ובכן נפסדו חלקיו
ונשרבו לחוק בדקו ובסוף הכל נפל ביד אויבים על כן בחר לו וכו׳
חוט משולש לא ינתק ויש שכר וקיום לפעולתם לברכה בקרב
הארץ ׳ ועתה ברן יחד ככבי בקר תריעו כל בני אלקים
ואל הילד הזה התפללו באמרכם אמור כי יש
לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף וכמו
שדרשו עליו אם יאמר עליו כורת
הברית ועוד יחליף מצות
ומעשים טובים ׳
אכי״ר :

דרוש שלשים

* לאהבה וליראה לשמיני עצרת *

כלל הדרוש סובב הולך על מדרגות האהבה והיראה היכוליות והפנימיות ויורה כי עם היות לאהבה יתרון חשיבות על היראה יש אשר יהיה שכין היראה למעלה מן האהבה שראוי להבין מדרגתן לפי מאמר הכותב אשר ידובר בו כי זולת זה יפול בלבול בעניינם ויעיר על כבוד האהבה והיראה והנמצא יחד עד שמפני זה יקדם כי זכרון אמת מהן עולם לכאן ולכאן • והדברים מגיעים לחג שמיני עצרת המורה לפי דרכו על מדרגת האהבה ועל כל אלה יתן עדיו ויצדק •

ביום השמיני עצרת תהיה לכם וגו׳ והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה׳ פר אחד :

פ׳ החליל ובמדבר רבה פ׳ פנחס אמר רבי לוי הני ע׳ פרים כנגד מי כנגד ע׳ אומות פר א׳ למה כנגד אומה יחידה משל למלך ב״ו שעשו לו עבדיו סעודה • ליום האחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך :

ראה ראיתי כמה ראיות בחלופי הכתובים אצל האהבה והיראה • כי בפ׳ ואתחנן כתוב לאמר ויצונו ה׳ לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה׳ אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה • ובפ׳ עקב ושמרת את מצות ה׳ אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אותו וזולת אלה כמאלו כתובים מורים שעקר כל התורה תלוי ביראת ה׳ • ולעומת זה מצינו כתובים מורים על היותו תלוי באהבה כי בפ׳ ואתחנן כאמ׳ ואהבת את ה׳ אלקיך וגו׳ ובפ׳ עקב והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה׳ אלקיכם • ועוד שם כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה את ה׳ אלקיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו • ובמקום אחר מצינו שם נרופם יחד כאמ׳ ועתה מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה׳ אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך • הרי כאן אהבה ויראה שניהם גם יחד מצומדים • אסורה נא ואראה מאין בא החלוף הזה שבמקומות יזכיר יראה ואהבה גם יחד ופעמים לא יזכיר אלא היראה ופעמי׳ יזכיר האהבה בלבד • ואם הוגרכנו לשתיהן כהשגת השלמות איך אמר שלמה בסוף קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם • והלא אין זה כל האדם כיון שעדיין הוא צריך להשיג מדת האהבה • עוד יש להסתכל כי כנואל כאמר רוח דעת ויראת ה׳ ואלו אהבה לא כתיבא נביה ויש לתמוה איך כאברהם נאמר אוהבי וכנגש שדרשו עליו ירום מאברהם לא נכתב כן • והלא האהבה היא מעלה עליונה מאעלת היראה •

היראה · עוד יש לתמוה למה לא נזכר במשנה לא אהבה ולא יראה עם מה שידענו
מעלתו ושלמותו כי מה שנאמר בו כי ירא מהביט אל האלקים אינו שוה לאמרנו ירא
אלקים · ועוד יש לשום לב על מה שהגדיל הכתוב ענין היראה עד שהפליג לומר באברהם
אחר זקנתו עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וכן לענין האהבה זרע אברהם אוהבי ואיך
אם כן בקש זאת מיד כל עם ישראל כאמרו מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'
ולאהבה וגו' וכמו שהקשו בפ' אין עומדין אטו יראה מלתא זוטרתי היא · ומה שתירצו
אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא משל למלך שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו
ככלי קטן כלי קטן ואין לו דומה עליו כגדול · יוסיף דעת יוסיף מכאוב דאי זוטר לגבי
ישראל מאי דהוי זוטר לגבי משה והלא השערה זו ראוי שתעשה בערך מי שמבקשים
ממנו לא בערך זולתו · וכבר הרגישו המפרשים בכמו אלה · ועתה נדעה נרדפה לדעת
דרך ישר לפני איש לצאת מן המבוכה · וראשית דרכנו להודיע כי ענין האהבה והיראה
הוא מתחלק לג' ראשי' · הראש האחד יפנה אל דרך הזמן ההווה · והראש אחר יפנה
דרך הזמן שעבר · והראש אחר יפנה דרך הזמן הנשקף אל העתיד · הראשון מסתעף
לשנים · הסעיף הא' הוא מה שכתב הרמב"ם פ"ב מה' יסודי תורה וז"ל · האל הנכבד
והנורא הזה מצוה לאהבו ולירא ממנו שנאמר ואהבת את ה' אלקיך ונאמר את ה' אלקיך
תירא · והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן אדם במעשיו וברואיו הנפלאי'
והגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר
ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמ"ש דוד צמאה נפשי לאלקים לאל חי ·
וכשמחשב בדברי' האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד וידע שהוא בריה
קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כמו שאמר דוד כי
אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו · ע"כ · ובפ"ד כתב בזמן שאדם
מתבונן בדברים אלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם וכיוצא בו ויראה חכמתו
של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו
לאהוב המקום ב"ה ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות
הקדושים הגדולים וכל שכן לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא
נתחברו בגולם כלל וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה וכלמה ריק וחסר · ע"כ · ואחריו
נמשכו שלמים וכן רבים ופליאה דעת ממני איך נפלאת היא יראה זו בעיני הר"א שכתב
בפ' עקב כי הנמשך מהשערת גדולתו ורוממותו ית' יקרא פליאה ולא יראה כי בלי ספק
תמשך יראה אחר הפליאה כי מה שיירא אדם מבעל מעלה וחכמה אינו אלא מצד מה
שיחשבהו דבר נפלא אף על פי שאינו יגור מעונשיו וכן יאהבהו אהבה שאינה תלויה
בדבר אלא מצד מעלתו וחכמתו כי כן הטבע גוזר ולא יוכל להתעלם ממנו · ומה שהקשה
מענין הפילוסופים כי כל עוד שיבחינו רוממות השי' ודלות עצמם במציאות תבטל מהם
היראה ממנו ית' להבטל היחס בינם לבינו אף על פי שתגדל הפליאה בדבר · יש לדחותו
שמה שאמרנו כי מפליאתם גם כן תמשך יראת המעלה והרוממות בלי ספק ומה שלא
ימשך ממנה מעשה מצות אלהים הוא מצד היותם בלתי מאמינים בתורה האלקית · ועם
זה יגזרו גם הם על מעשה הטוב להדמות לבורא כדבר החבר מאמר ד' סי' ט"ו · אמנם

הרמב"ם

הרמב"ם אין לו עסק אלא עם כוללי התורה שיראת המעלה והרוממות תניעם אל המעשה לבלתי סור מן המצוה מאין פנות לשום דבר מחסדיו השוכרים או מענשיו העתידים כי יראת השלם ראוי שתהיה מפאת המעלה והרוממות בעצמו לא זולת זה. והסעיף הב' הוא מה שכתב בעל העקרים לענין היראה מאמר ג' פ' ל"א כי תכונת היראה האלקית שעל ידה תושג השלמות האנושי קשת ההשגה מאד ועם כל זה תושג ותמשך אל קיום מצות התורה כי על ידם יושג התכלית האנושי שהיה ראוי שישיגהו האדם בעמל גדול וכטורח מופלג וכו'. ולענין האהבה כתב שם פ' ל"ד שבהיות האדם משער גודל המדרגה המושגת על ידי היראה שהיא כשתשער נפשו גודל רוממו' הש"י ומעלתו עד שיירא ממנו לא יחוש לכל הטורח והענבון והחרדה המגיעים אליו על ידי היראה אלא ישמח בה שמחה גדולה בהיותו משער גודל מעלת התכלית המושג שהוא ההכנע אל הש"י והעבודה אליו שזו היא תכלית היראה וכו'. וכתב שם כי המגיע למדרגה הזאת יקרא עובד מאהבה ולא ירא אלקים בלבד. ואולם אחר כך בפ' ל"ו תלה השמחה באהבה ושם אותה נמשכת אליה באמרו שהאהבה אל הש"ית תענג הנפש ותשמח ושבמעט שמושג לו לאדם ממנו ית' ישמח ויגיל להיותו משער גודל מעלת הדבר המושג ויתענג בו בלי שום תוספת בער אחר היותו יודע שהוא ית' נמנע ההשגה וכו'. עכ"ל. והנה דבריו אלה קשה להולמם ולהסכימם עם הקודמי' בשומו תחלה שהשמחה נמשכת מהשערת גודל מדרגתו המושגת על ידי היראה ומצד שמחה זו קראו עובד מאהבה. ואחר כך הניח שהשמחה נמשכת מן האהבה במעט המושג אליו מהדבר הנאהב. לולא האמנתי לראות בישובן של דברים שעקר השמחה הוא נמשך מן האהבה והוא מקור נביעתה כענס וכמו שכתב בפ' ל"ו. אמנם מה שכתב בפ' ל"ד אינו אלא לתת ציור והכנה איך לא תנגד השמחה ליראה ותלה זה בהשערת גודל המדרגה המושגת על ידי היראה וכו'. ומה שאמ' שהמגיע לזאת המדרגה יקרא עובד מאהבה לא כיון בו אל השמחה הנזכרת שם בדוקא אלא לומר שהעובד בשמחה הוא נקרא עובד מאהבה ומקום יוכח לעקר נביעתה של שמחה ממקורה האמתי שהוא האהבה כבפ' ל"ו ושמחת השערת גודל המדרגה המושגת לו על ידי היראה שזכר בפ' ל"ד טפלה לה. כל זה הדוחק צריך לסבול כדי להטיל שלום בין פמליא שלו שלא יהיו דבריו סותרים זה את זה. ומכל מקום למדנו מדבריו כי היראה והאהבה יעשנו וימשכנו אל קיום מצות התורה והוא מתחלף מדרך הרמב"ם. השני הוא מה שכתב הר"א בפ' עקב כי הדרך לאהבתו וליראתו ית' הוא בבחינת החסדים שקבלנו ממנו שהמציא אותנו ושומר ומתמיד מציאותנו ועם זה אהבתו לאבותינו והוציאו אותנו ממצרים ונתינת התורה ושאר הטובות שעשה עמנו להפליא ומפאת ההטבה הזאת אשר הגדיל ה' לעשות עמנו נאהוב אותו ונעבדהו בלב שלם ונירא ממנו בשמירת עצמנו מחטוא לפניו ומהקניטו כי אין ראוי שנהיה כפויי טובה למי שגמלנו כל כך מהחסדים והטובות. השלישי הוא מה שכתב בעל העקידה שער כ"ב שהיראה היא הגעת ההרגש והדעת שיש בידו ית' לעשות ולימנע מעשות הפך דעת מבחוטי החדוש ועל ידי ההרגש הזה ידע להזהר מהרע האפשרי המזומן לבא על המותרים ועוברים מפי התורה ובלתי נזהרים בה והיראה הזאת היא באה מכח הישרת התורה האלקית המודיעה אופים של

אלקים ואינה כיראת האונס שהזכרתי הנה מהזולת שהיא הפעלות הנפש החיונית מפחד אויב וגם אינה מסוללת מפחד הרעות והנזקים אלא שאין בה אונס והכרח כיראה הנו׳ · והוא מבואר שאינה גם כן יראת מעלה ורוממות כב״ל הרמב״ם והעקרים ולא בבחינת חסדיו כשל הר״א אלא סוג מין יראה שנקרא אצלו מאונע · והלא היא הנקראת יראה חיצונית שאדם ירא מעבור על מצותיו ית׳ שלא יענישהו העונשים המתחייבים מהעבירות אשר הוזהר עליהן · והאהבה החיצונית המתכוונת לעומתה היא אהבת המקום מצד הנאתו הנמשכת לו מקיום מצותיו ולפיכך בכל מצות עשה לידו יקיימנה למען לא ימנע ממנו השכר המתחייב והמיועד מן המצוה ההיא וכמו זה עובד מאהבת שכר ומיראת עונש וכמו שכתב רש״י בסוטה פ׳ היה נוטל על או״ל פרוש מאהבה פרוש מיראה שרונה לומר פרוש מאהבת שכר מצות ולא מאהבת מצות בוראו וכן מיראת של עונשין ואין זו יראה או אהבה שלמה וכמו שכתב בעל מראות אלקים בחלק היחוד פ׳ כ״ו שאף שכן שער ליכנס של הפנימית · הרי כי היראה ממנה פנימית וממנה חיצונית · וכן אהבה החיצונית היא יראת עונש ואהבת שכר · והפנימית היא להרמב״ם יראת מעלה ורוממו׳ ואהבת החכמה וכל אחת מהן מושגת מהסתכלותנו במעשיו ית׳ וברואיו הנפלאים והגדולים אשר יכיר בהם חכמה גדולה וכבודה · ולבעל העקרים היא יראת מעלה ורוממות מושגת כאמונעות שמידת מצות התורה וכן האהבה · ולהר״א היא יראה ואהבה מושגות בבחינת החסדים שקבלנו · וידוע תדע כי לפי מה שכתב בעל מראות אלקים בחלק היחוד פ׳ כ״ו עם היות מן הסתם האהבה הפנימית למעלה מן היראה הפנימית · שכל מקום יש יראה שהיא למעלה מן האהבה ויזכה אליה מי שנכנס לפנים משורת הדין בכל מעשיו אף על פי שהיה אפשר מצד מה לפטור עצמו מהם · ובסביר פנים לדבריו מאה שידענו כי האוהב השלם הוא ירא תמיד מעשות דבר כנגד רצון אהובו · ועל כיוצא בזה אמר חכם אחד קדמון שמו אוכיד״או שהאהבה היא מלאה יראה · ויתחייב מזה שישתדל לעשות לו גדרים וסייגים כדי שלא ליגע במה שלא תהא רוח הנאהב נוחה הימנו · נמצא אם כן כי לפי דרך הרמב״ם והעקרים יש יראה נמשכת מהתבוננו׳ מעשיו ית׳ והיא למטה מן האהבה ויש יראה נמשכת מן האהבה והיא למעלה הימנה · ולפי דרך הר״א אהבה ויראה שניהם נמשכים ממעין אחד דהיינו בחינת חסדיו יתבר׳ · שכל מקום אפשר שתגיע האהבה למדרגה שיכנס לפנים מן השורה לפטור את נפשו מאשר לבלתי עשו׳ דבר שלא יהיה כי לנאהב נחת רוח שבל נר ואפי׳ כאפס רחוק כבואה דכבואה גם כי היה מונח התנכלות בעשייתו או בהשמטתו · ועתה כי נערנו במה נעדים בענין שאהבה והיראה כפזז וכרכר בכל עוז למצא דרך נאות לצאת מן הגמגומים שזכרנו ויותר מהמה · וכאמר פרחו להרחיב את הגבול ובכל המקום אשר יוזכר ענין יראה או אהבה פתרונו יהיה לפי מקומו כי לא כל המקומות שוים בהבנתם אבל אופן אחד מהנזכרים · כי הנה מה שכתוב באברהם אחר זקנתו ואחר כל נסיונותיו עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה לא יסופק היותו ירא יראה פנימית · וגם כי בעל העקרים כתב בפ׳ל״ה שאהבת הש״ית היא מדרגה גדולה שאין למעלה הימנה ולא יגיע אליה האדם אם לא אחר הגיעו למדרגה האחרונה מן היראה כי אברהם שנאמר עליו אוהבי לא הגיע

למדרגה הזאת אלא בסוף ימיו ואחר העקידה שנאמר לו עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה · כבר הקדמנו מה שכתב בעל מראות אלקים בחלק היחוד פ״כ״ו שיש יראה העולה שיא למעלה מן האהבה · והיא לפי דעתו היראה שנכתר בה אברהם אבינו בעקידה שהוא הנסיון העשירי האחרון כי לא היתה שם שבה תכריחהו לעשות המעשה ההוא כי אם רצונו לעבוד מצד היראה הפנימית הזאת כי מצות ה׳ לא היתה מכרחת אותו כי היה לו להשיב תשובה שיתקבל בה ויפטר מן הדין כאז״ל בב״ר ובמדרש שוחר טוב ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה רבי יוחנן אמר אמר לפניו רבש״ע בשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך היה לי להשיב אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו קח נא את בנך וגו׳ ואני לא עשיתי כן אלא כבשתי רחמי לעשות רצונך וכו׳ · ע״כ · אלא שהיראה העליונה הזאת הניעתהו אל שמעשה הגדול ההוא ואפי׳ הרהור לא הרהר אחר מדותיו · ומה שקראו אחר מותו אברהם אוהבי (ישעיה מ״א) לא יורה זה על היותו באהבה הקנויה לו אחר העקידה במדרגה מעולה מן היראה הקודמת לו בעקידה כמו שכתב בעל העקרים · אלא שזכר שם הנביא בשם הא״ל אהבת כלולותיו של אברהם לכתו אחריו ית׳ בנאתו מבית אביו שלא הכיר את בוראו מתוך תוכחה ולימוד אבותיו עע״א אלא מתוך אהבה וכמו שכתבו רש״י והרא״בע · אבל אחר כך עלה למדרגה גדולה הימנה והיא היראה המתכשאת עליה כמו שקדם · ועל דרך זה יתבאר ענין היראה המוזכר בנואל שהיא מדרגה מגביהי לשבת ומשפילי לראות האהבה שלמטה הימנה · ובאחרון הנביאים לא הוזכרנו להודעה זו שהרי עונש גדולתו מפורסם בכתוב כי אוכבה בוכל וראינו מי שעדות הכתוב באמנה עליו עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו׳ והמזהיר את הרבים על האהבה והיראה ובכר ממנו שום מדרגה בכל אחת מהן · ואמר קהלת את האלקים ירא ואת מצותיו שמור לא יקשה כלל שהרי באמרו ואת מצותיו שמור נכלל ענין שהאהבה כי מצות לא תעשה ייוחסו ליראה ומצו׳ עשה ייוחסו לאהבה כמו שכתב הרמ״בן בפ׳ יתרו באמרו שהנשמר מעשות דבר רע בעיני אדוניו ירא אותו והעושה מצות אדוניו אהוב לו ושלכן מצות עשה גדולה ממצו׳ לא תעשה כמו שהאהבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממנו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו ולכן אמרו דאתי עשה ודחי לא תעשה · ע״כ מדבריו · וכבר אז״ל עבוד מאהבה עבוד מיראה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא · עבוד מירא׳ שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט · באמרם ואין אוהב שונא כיונו לומר שאינו נמנע ממצות עשה · ובאמרם ואין ירא בועט כיונו לומר שאינו עובר על מצות לא תעשה · ונם הרא״ה ייחס העשה לאהבה והלא תעשה ליראה כמו שקדם · והרי לפנינו כי בלי ספק האהבה והיראה שתיהן הכרחיו׳ להצלחתנו כמו שהיא תלויה בשמירת מצות עשה ולא תעשה הנמשכות מהן ולפי׳ ככללו שתיהן בשאלת אמרו ועתה ישראל מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו׳ ולאהבה וגו׳ שכלל בהם שמירת עשה ולא תעשה · ולפעמים יזכיר היראה לבדה להזהיר על מצות לא תעשה ולפעמים יזכיר האהבה לבדה להזהיר על מצות עשה להורות כי כל אחת מהן כדאי לעצמה לפקוח עין על ענינה ובלעדיה לא ירים איש ידו בהשגת השלמות · אפס כי אין

להבין

ולכן אמרו ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' על יראה ואהבה פנימית בלבד על דרך מה שכתב הרמב"ם שהרי מדרגה זו אינה של כל אדם ובני עליה זו הנה מועטים ואיך יבקש זאת מכלל העם׳ גם לא יראה ואהבה חיצונית הנכללת באמרם פרוש מאהבה פרוש מיראה שאינה אלא יראת עונש ואהבת שכר׳ כדעת בעל העקידה׳ שאין זו מעלה שישאלנה מהם באמרו מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה׳ ומה שכתב שהיא המדרגה הראשונה מן הסלם שממנה יעלה ויבא לשאר המדרגות שהאהבה מכללם באמרו ללכת בכל דרכיו ולאהבה וגו'׳ לא חפצתי לקחתו כי סגנון הדברים מוכיח שהיראה המוזכרת שם היא מתנשאת לעומת האהבה הסמוכה לה שתיהן ממין אחד ולא יתכן לדלג מיראה חיצונית לאהבה פנימית אלא הכונה אל היראה והאהבה המושגות מבחינת חסדיו ית' על דרך מה שכתב הר"א שקדם זכרו שיד הכל שוה כהשגתן או אל המושגות על ידי קיום מצות התורה כדעת בעל העקרי' מאמר ג' פ' ל"א׳ אלא שאין דעתי נוחה בפירושו על הפסוק ההוא שיאמר ועתה ישראל השתכל גודל הפלגת חסדי ה' מה הוא שואל מעמך כי אינו שואל מעמך כי אם תחת יראת השי"ת ותחת ללכת בדרכיו ולאהבה אותו ותחת עבודתו בכל לבבך ובכל נפשך שהיית מחויב לעשות אינו שואל כי אם לשמור מצות ה' ואת חקותיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך כלומר וכל זה לטוב לך כי באמצעות שמירת מצות התורה יושג התכלית האנושי שהיה ראוי שישיגהו האדם בעמל גדול וכו' עד אמרו והנה זה הפירוש בזה הפסוק כי הוא מופלג מאד׳ עכ"ל׳ וגם עתה כדבריו כן הוא כי מצאתיו שהפליג הפלגה והרחקה רבה מטבע הלשון בכתוב לפרש כל הלמדין ההם במקום תחת או תמורה׳ ולמראה עיני אשפוט כי גם הרמב"ם יודה דלגבי המון העם ראוי שיובן ענין היראה והאהבה בבחינת החסדים או מה שימשך מקיום מצות התורה אבל לגבי המשכילים והחכמים אין היראה והאהבה שידרוש מהם אלא בהתבוננות מעשיו יתבר' וברואיו הנפלאים וכו' מאין פנות לשום דבר זולת המעלה והרוממות בעצמו כמו שקדם כי כאיש גבורתו ולפום גמלא שיחנא׳ ועם היות הלשון אחד יובן ענינו אבל כל אחד מהם כפי הבנתו והכשר בית קבולו׳ וכן בכל מקום שנזכרה אזהרת יראה או אהבה תוכן אכלו לעשיר כעשרו ולעני כעניו למרבה הרבה יעדיף ולממעיט יחסיר׳ אלא שביאור ענינם במעלה שבפנים באמרו האל הגבור והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה ממנו שנאמר ואהבת וגו' ונאמר את ה' אלקיך תירא והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן אדם במעשיו וברואיו וכו' כי תפש לנו הגבול האחרון שבמצות אלו למוכנים אליו ומקום יונח בהם לאחרים בבחינת החסדים או על ידי קיום מצות התורה כאשר דברנו׳ ובכן יתיישב מה שאמרו על הכתוב הלז דיראה זו שהיה שואל מהם לגבי משה מלתא זוטרתי היא׳ דאלו לגבי המעיינים מלתא זוטרתי היא אפילו בבחינת המעלה והרוממו' כי עם היות האדם מצד עצמו וחכמתו בלתי ראוי להגיע בנקלה לזאת המדרגה מכל מקום על ידי עיון התורה והבנת סודותיה הכוללים כל חכמה ומדע׳ כבהרמ"בן בהקדמת פי' התורה׳ אשר שם משה לפני בני ישראל׳ הוכן לו הדרך וסוללה המסלה להנחותו אל מחוז חפצו׳ ואם לגבי המון העם מלתא זוטרתי היא לגבי משה שעל ידו נתנה להם תורה אשר

בתמורה יכירו הפלגת חסדיו ית' שימשכו משם האהבה והיראה כאמור או שיושג אלהים על ידי קיום מצותיו כפי הב' הדרכים שזכרנו למעלה · ועוד בה שלישיה כי לגבי משה שעל ידו נתפרסם לכלם יכלתו יתברך וחכמתו ונפלאותיו כלם הוכנו אל מדרגת היראה והאהבה בבחינת חכמתו מעלתו ורוממותו וגם כי לזולתם אשר לא ראו את מעשה ה' הגדול והנורא היתה שאה זו מלתא רבתי · מכל מקום לגבי משה ר"ל לגבי בני דורו מלתא זוטרתי היא שכלם נתעלו למדרגת הכרת רוממותו וחכמתו ית' כלם חכמים כלם נבונים · ויש לנו לפקוח עין בדברי חז"ל כי פעמי' שאתה צריך להכניס על מין אחד מן היראה והאהבה ופעמים ראוי שיובנו על מין אחר הוא אשר דברתי לאמר כי אין לך בדברים אלא מקומן ושעתן · הלא תראה כי על מה שאמר ר' שמעון בן אלעזר בסוטה פ' כשם שהמים גדול העושה מאהבה מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור' פי' רש"י ואין אלו דומים לפרוש מיראה פרוש מאהבה דהוא מאהבת שכר ומיראת פורענות הקללו' והעונשין והכא מאהבת המקום ומיראתו שמוראו גדול ואימתו ויראתו מוטלת עליו · ע"כ · וכבר קדם לנו מדברי הרמב"ן שעם היות שתיהן פנימיות מכל מקום האהבה גדולה מהיראה וכנגדן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה ולכן אמרו דאתי עשה ודחי לא תעשה · והוא דבר הר"א כאמרו פ' עקב כי להיות החיוב גדול מהשלילה היה השכר באהבה לאלפים דור כמו שאמר ועושה חסד לאלפים לאוהבי והיה השכר בשלילה והשמירה מהחטא לאלף דור רוצה לומר ההבדל מהפגעים והרעות עד אלף דור כמו שאמר שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור וכו' · ע"כ · ומה שתירצו בפ' בתרא דיומא אמאי דאז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנראה כסותר אמרו שנעשות לו כזכיות באמרם לא קשיא כאן מיראה כאן מאהבה · נראה שהכונה לומר מיראת עונש ומאהבת מעלה דאי מיראת רוממות מפני מה נעשו לו כשגגות ולא נמחלו לגמרי · וכבר כתב בעל העקרים מא' ד' פ' כ"ה וז"ל דבר זה צריך ביאור מהיכן יצא להם לרז"ל שזדונות נעשו לו כשגגות לשב מיראה שסורת הדין נותנת שהשב מיראת עונש לא תועיל תשובתו כלום שהפעל שעליו ישובח האדם או יגונה או שעליו ראוי לקבל שכר או עונש הוא הפעל הבחיריי שלא יתערב בו צד אונס כלל והשב מיראה אין זה פעל בחיריי גמור ולמה יקובל עליו שכר כלל · ותשובת דבר זה הוא שהשב מיראה הוא על ב' פנים יש שב מיראת העונש המוטל עליו כ' עבד שהוא מתחנן לפני אדוניו בעוד שמלקה אות' וכשיקל האדון מעליו שבט אפו ישוב למרוד בו כאשר בתחלה וכו' עד אמרו ולכן אין ראוי שתחשב לו לתשובה כלל ויש מי שהוא שב מפני פחד ה' ועונשיו ואף בשעת הרוחה פחד האלהים לנגד עיניו והוא ירא וחרד מאימת יסוריו בהיותו מאמין שכל הדברים באים מהשי"ת על צד הגמול והעונש ולא ייחס הדברים אל הטבע והמקרה וכו' עד אמרו הנה זה הוא השב מיראה שראוי לקבל שכר שעליו אז"ל שזדונות נעשו לו כשגגות וכו' · ע"כ · קרובים דבריו לדברי בעל העקידה שזכרתי למעלה משער כ"ב · ועורה לקראתם וראה מה שאמרו בפ"ק דברכות אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם מאי כי זה כל האדם אמר ר' אלעזר אמר הקב"ה

כל

כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כלו ר"ש בן עזאי אומר כל העולם כלו לא נברא אלא לצוו' לזה · ולמי שיש לפניהם אלא לבעל יראה פנימית מעולה בתכלית · כי איך יצדק על זולתו שכל העולם כלו לא נברא אלא בשבילו · ולמען לא יבא מאמר זה מתחת ידנו בלתי מתוקן כטעם החולקים באמר כי רבי חייא לא ראה לומר כרבי אלעזר שכל בני העולם לא נבראו אלא בשבילו שהרי לכל אחד מהם תכלית בפני עצמו שבשבילו נברא אבל די לנו שנאמר שהירא הזה הוא מקנוע גדול בעולם שקול כנגד כל השאר וזה כי זה כל האדם כלומר שקול זה כנגד כל שאר בני אדם · ובן עזאי בא להעמיד דברי רבי אלעזר שפי' כי זה כל האדם שכל שאר בני אדם נבראו בשבילו ועם זה יוכח מקום לבריאתם גם כן בשביל עצמן ויתכן זה באמרנו שלא נבראו אלא לצוות לזה שרוצה לומר לעשות לו חברה והרי הם נבראו' לשמשו ולעשו' כל צרכיו ובכן יושלם גם כן תכליתם כי על ידי חברתו ילמדו ליראה את ה' שנככר והכורא כי ממנו יראו ובכן יעשו שהרי גדול כח ההתחברות עם השלם או הפכו לענין ההדמות אליו עד שאמרו שומרי חוקות שמים כי כבר בהתחברו לשכני או למאדי' בכחו יגבר להשפיע ערמה ומרמה ולשון מדברת גדולות בעניני ריבות לחרחר ריב ומצה ובהתחברו לצדק עצמה ירבה להשפיע שכל טוב ולשון למודים בדברי שלום ואמת · ועוד אמרו כי צדק לבהירותו ולהכינותו בהתחברו לשבתי חולק לו מכבוד הבהקתו ומסיר חשכתו ממנו כמו שמחליש גם כן רוע תכונתו בהשפעה כי תולדתו של שבתי קר ויבש רחוק מישועה וקרוב מאד אל הנזקים · וכבר ידענו כי ההתחבר עם החכמי' וההתיחד עמהם וההתמדה בישיבתם בכל אופן מאופני העבודה והחברה כדי שיגיע לנו להרמות במעשיהם ולהאמין האמתות מדבריהם היא מצות עשה של תורה הנרשמת באמרו ובו תדבק שעליו אמרו (פ' בתרא דכתובות) וכי אפשר לו לאדם להדבק בשכינה והא כתיב אש אוכלה הוא אלא הדבק בחכמים ובתלמידים כמו שכתב הרמ"בן במנין המצו' והביאה בהלכות דעות פ' ו' וכל זה סיוע לבן עזאי שאמר כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה · ושפיר לא אבלא מסעירך כי בעל הערוך בערך צות גירס לצבות וכתב שיש ספרי' שכתו' בהם לצוות · והנה היה זה מחלוף אותיות המונח כי וא' וב"ית מאותיו' בומ"ף וכמו שאמרו בפ"ק דר"ה נביתו ליה זוודין שהביאו בעל הערוך עצמו בערך אחר של צבת והרי הוא כמו זוודו ליה זווידין מלשון אורחא רחיקא וזוודין קלילין וכמצא שם במלה אחת ב' אותיות מחולפות במונחיהם זיין בכלדי מאותיות זסשרץ והו בבי"ת מאותיות בומ"ף דלי"ת בתי"ו מאותיות דטלנת · ולמדנו מזה כי מאמר בן עזאי לצוות לזה שהוא שוה לאמרו לצבות לזה כמו שהורה חלוף הנסחאות מטעם החלוף שזכרנו · הוא מלשון אמרם בפ' המונח תפלין מכאן נבתין או כרוכות שהוא מענין חבור ואגודה וגם צבת בצבת עשויה לא יזוז מזאת ההוראה כי נקרא כן על שם היותו לוקח ותופש הדבר בחבור והדוק · ובכן טוב טעם ודעת למדנו על מאמר לאה זבדני אלקים אותי זבד טוב הפעם יזבלני אישי וגו' אשר הלך שכינו הרמב"ן באמרו לא מצאו למלה הזאת מונח בלשון הקדש ויתכן שנאמר שהיא מלה מורכבת זה בד וכו' אמרה לאה כי עשה לה האלקים זה הבן בד (ר"ל ענף) טוב להיות בעלה מתלוכן בגלה כי יזבלני יתלוכן בגלי וכן בנה בניתי בית זבול

לך וכו׳ וכתב עוד ואנקלוס תרגם זבד טוב חולק טב ולא הבינותי סברתו עד שראיתי בתרגום ירושלמי זווד יתי מימרא דה׳ זוודין טבין ולמדתי שעשו המלה כאלו כתובה בוי״ו וטפלו אותה אל לשון הארמית שמתרגמין צידה זוודין אמרה שהבן הזה עשאו ה׳ לה צידה טובה וחלק טוב כי בעלה יהיה עקר דירתו עמה לרוב בניה ותתפרנס עמו בטוב לו ׳ והוי״ו והבי״ת ישתנו (כא ישתנו) כלשוננו במקומות רבים וכו׳ ׳ עכ׳ ׳ ולו חרשו בעגלתנו היו מוצאים מוצא למלה בחלוף אותיות מוצא ומוצאות כי הזי״ן והצד״י ממוצא אחד והדל״ית והתי״ו ממוצא אחר כמו שזכרנו ׳ והרי זבדני כמו צבתני וזבד כמו צבת מענין חבור כמו שקדם ׳ ודברי לאה עולים יפה כי אמרה חברני אלקים חבור טוב על ידי הבן הששי הזה כי הפעם יזבלני אישי ויתחבר עמי בזבולי חבור מתמיד ׳ כל זאת באתנו על ידי גלגול מה שאמרנו כי במאמר הלז היתה כונת חז״ל אל היראה האמתי אשר מעונתו בגו״ן מדרגת היראה הפנימית העליונה בתכלית ׳ וכן ראוי להבין דבריה׳ בכל מקום כפי אמר הנושא שכאמרו עליו איש על דגלו באותות ׳ וכמנינו למדי׳ מגלגול דברינו כמה הישיר האל יתברך לפנינו דרך אהבתו ויראתו בבתינת הפלגת חסדיו אשר נכללו בתורה הנתונה על ידי משה בחירו עד שאגד זה נגדק כדברנו דמלתא זוטרתי היא כמו שקדם ׳ וכבר ידעת שהשמחה היא נמשכת בענס ממדרגת האהבה וכמו שכתב בעל העקרים מאמר ב׳ פ׳ ל״ו ועל כן אמר המשורר עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה ׳ יר׳ עבדו מיראה ומאהב׳ כי במקום רעדה שהיא היראה שם תהא גילה הנמשכ׳ מן האהבה וכעשה כאומרו שנושא זה מעבודת ה׳ יקובנו בו השפכים רעד היראה וגילת האהבה כאז״ל בסוטה סוף פ׳ היה נוטל אין לך אהבה במקום יראה ואין לך יראה במקום אהבה אלא במדת הקב״ה בלבד ׳ רצו בזה שעם היות היראה נסיגת לב הירא ממי שהוא ירא ממנו וימשך מיראתו ענבון ׃ וענין האהבה הוא בהתקרבו אליו להדבק בו ותמשך מאהבתו שמחה ׳ והן הן תנועות הפכיות זו לזו ׳ מכל מקום ידבקו יחד בשלמות עבודתו ית׳ ׳ ותימה על אמרם שאינן מתחברות אלא במדת הקב״ה בלבד שהרי גם אצל הנאהבים מבני אדם תצטרף האהבה לעשות חפצם עם היראה מלעבור על רצונם ׳ וי״ל דלגבי בני אדם לא יצדק התחברות האהבה עם היראה בשלמות כי החושקים הללו חיים תמיד בצער ובדאגה כמו שכתב בעל העקרים מאמר ג׳ פ׳ ל״ו אבל בהקב״ה אינו כן כי אהבתו ית׳ תענג הנפש ותשמחה ולא יוסיף עצב עמה כמבואר שמה וזכור זכרתיהו במה שקדם ונמצא שאין היראה מבלבלת האהבה כי שוש תשיש ותגל נפש העובד מאהבה ומיראה גם יחד וכמ״ש וגילו ברעדה ׳ ועל חבור שתי המדות הללו יראה ואהבה בינותי בשתי המלות ודקדקתי באותיותיהן ומצאתי כי כל אחת מהן משתלמת מחברתה כי הב׳ אותיות הראשונות של שתיהן יו״ד רי״ש מיראה ואל״ף הא׳ מאהבה יחברו וישלימו מלת יראה׳ ושב׳ אותיות האחרונות של שתיהן אל״ף הא׳ מיראה ובי״ת הא׳ מאהבה יחברו וישלימו מלת אהבה להורות על ערובן והסתבכן זו בזו בנושא הראוי לכך כמו שבארנו ׳ אחר הדברים האלה רוח על פני יחלוף ותשאני רוח לגזרת אומר שזו היא הסעודה הקטנה המוזכרת במאמר היושב בפתח עיני׳ כי קרוב הוא אצלי שאל עבודה זו בשמחה הנמשכת ובאה מאהבה שחוברה לה יחדו עם יראה בבחינת החסדים ולגבי משה על ידי התורה

שנתנה על ידו וכמו שקדם׳ ורמוז שמיני חג העצרת שבו אנחנו נעצרי׳ לפניו ית׳ לעבדו בשמחת לבב ובשיר בפני עצמו להורות על השמחה מאהבה כי על כן נקרא יום שמחת תורה והורגלנו לבחור על פי הגורל חתן התורה להשלים אותה ולהתחילה להורות על העבודה האלקית מאהבה ורוב חבה שהיא כרוכה ומחוברת עם היראה כאמור׳ וסימן לדבר זכר לדבר סוף התורה עם ראשיתה כי היה סיום דבריה לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה׳ לעשות וגו׳ ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל סיים במלת ישרא׳ והתחיל במלת בראשית ר״ת מכאן ור״ת מכאן ול״ב באמצע להורות כי עקר כל התורה הוא להטות לבבו אל השני ראשים ראשיים שזכרנו יראה ואהבה וכמו שכללו גם כן אותיות ירא בשתי המלות הקיבוצו׳ בחוברת ישראל ובראשית להשלים ההוראה כי כבר הראית לדעת שזכרון היראה הפנימית עולה גם כן לאהבה כי יחדו יהיו תמים מחוברים ומצומדים כאמור וגם במלות ברא אלקים נקבצו בהן אותיות יראה ואהבה להורות כי שתיהן נכללו ביראה הנז׳׳ ובזהר ס״פ פ׳ תצוה זכר עשה כי ביום הזה היו עושים שמחה גדולה ולמדנו משם כי כל שמחתם בז׳ ימי הסוכות שבכללם שמחת בית השואבה והדלקת הנרות ורקידתם בח׳ אבוקות של אור כבפ׳ החליל היתה כדמות הכנה לשמחת יום שמיני עצרת שהוא התכלית כמבואר שם׳ לא שתהיה שמחת בית השואבה כיום זה ממש כמו שנתבלבל בעניניו בעל דרך אמונה מאמר ב׳ שער ד׳׳ וכן הפייטן האשכנזי שיסד פיוט על שמחת בית השואבה לאמרו בליל שמיני עצרת׳ אם לא נדחוק עצמנו לומר שכיון גם הוא למה שזכרנו משם הזהר להיות הכל הכנה לשמיני עצרת׳ אמנם טעותו של בעל דרך אמונה מבואר נגלה ממה ששנינו בפ׳ החליל שמחה זו תהיה נעשית בימי הסוכו׳ ותהי ראשיתה במוצאי י״ט הראשון של חג והדברי׳ ברורים מאד הביאם הרמב״ם בסוף הלכות סוכה ולולב׳ והנה שמחה זו שאנחנו עושים ביום זה תורה לפי דרכנו על האהבה שהיראה כרוכה עמה כמדובר׳ וזו היא הסעודה קטנה שזכר בעל מאמרנו דלגבי משה בכתיבת תורתו מלתא זוטרתי היא כמו שביארנו׳ ויסביר פנים אל הכונה מה שאמר ליום האחרון אמר לאוהבו שהירה בזה כי לענין האהבה נאמרו הדברים שהורה עליה בפר להיותו הקרבן החשוב שבקרבנות כאמרו ונשלמה פרים שפתינו׳ אז יעלו על מזבחך פרים׳ כמו שהיא מדרגה עליונה בשלמות כאמור׳ וקורא אני על זה מאמר המשורר (תלים ס״ט) אהללה שם אלקים בשיר ואגדלנו בתודה ותיטב לה׳ משור פר מקרין מפריס׳ ההלול בשיר יורה על האהבה שהשמחה נמשכת ממנה כמוזכר למעלה׳ וההגדלה בתודה תורה על היראה הנמשכת מהגברת גדלו כמו שזכרנו׳ והנה זאת תעלה לפניו ית׳ לריח ניחוח יותר משור פר שלם ונגמר בקרנים ופרסות ועל כן אמר פר אבל שור כי שור הוא שם המין ויצדק עליו שם זה אפילו ביום הולדו כאמרו שור או כשב או עז כי יולד מה שאין כן בפר שהרי שנינו בריש מסכת פרה רבי אליעזר אומר פרה בת שתים וחכמים אומרים פרה בת שלש ולפיכך הואיל באר כי שור זה לא כיון בו אלא לפר גדול שנשלם בקרניו ופרסותיו להפליג בשלמותו של קרבן להגדיל תודה שקדם זכרה על הדרך אשר זכרנו׳ לכן שמעו אלי רודפי צדק ועצרת תהיה לכם כמאמר נושאנו שתעצרו ותאספו גם יחד לפניו יתברך

והקרבתם

והקרבתם עולת האהבה והיראה הפנימית היא העולה על מוקדה על המזבח העליון אשה רוצה לומר אש שלהבת יה כהוראת האבוקיות של אור שזכרנו ריח ניחוח לה׳ ׃ והרי היא שעורה קטנה פר אחד מלתא זוטרתי כמו שקדם ׃ ובכלל כזה כי הרשות נתונה לבחירתכם כל הרוצה ליטול עטרה זו יבא ויטול ואין מוחה ומעכב בידכם כאז״ל הכל בידי שמים פי׳ שאפילו הדברים שיש לבחירה מבא כהן חוץ מיראת שמים רוצה לומר הדברים הנתלים במצוה או עבירה שאלו כלם ביד האדם ברשותו ובבחירתו ׃ וזאת רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום ׃ ירצה רבות מחשבות בלב איש שאינו יכול לגזור עליהם התקומה להיותם צריכים לאשר לו נתכנו עלילות כי לו לבדו יאתה הוצאתם אל הפעל ׃ אמנם עצת ה׳ רוצה לומר לעשות מצות ולברוח מן העבירות כפי מה שבא צווי ית׳ בתורתו התמימה היא תקום בודאי כי על זה ודאי בחירתו של אדם שולטת ׃ ועל כונה זו יתבאר גם כן את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם רוצה לומר שענין יראה זו בלי ספק הוא ברשותו של אדם ובבחירתו ואין מוחה בידו משום צד ׃ ולהורו׳ כי ראוי לו לצרף יחד כונה טובה ומעשה רצוי חתם דבריו באמ׳ כי את כל מעשה האלקים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ׃ ירצה כי זה לעומת זה מעשה חיצוני וכונה נעלמת יביא בכור הבחינה לשפוט משפט אמת על היותו טוב או רע ׃ והנה זה בא על דרך אמרו משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו ׃ שהכונה לומר כי הוא ית׳ יביא במשפט המעשה הנגלוי והכונה הנסתרת כי כן תמצא שאוכל חלב וסבור שהוא שומן צריך כפרה לפי שהמעשה איננו רצוי ׃ וכן אשה שהפר לה בעלה את נדרה והיא לא ידעה ועברה על נדרה צריכה סליחה כמו שכתב רש״י על פסוק וה׳ יסלח לה וזה לפי שאין שם כונה רצויה ולזה אמר משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו ׃ ועל כן הקדים תחלה לפסוק הנז׳ את האלקים ירא על טוב הכונה ׃ ואת מצותיו שמור על הכשר מעשהו כי בשניהם יושלם כל ענינו של אדם והצלחתו ׃ ובכן עצרת תהיה לכם שתהיו עצורים ודבקים בה׳ אלקיכם חיים כלכם ׃

דרוש שלשים ואחד

* מחוגה אלקית לשמיני עצרת *

כלל הדרוש יסודתו בהררי קדש הדבוק האלקי אשר יחקהו ויציירהו על ידי עגולה מתוארת במחוגה וקוים נמשכים גם מן המרכז אל הסובב במשילו האל יתברך פעם למרכז ופעם למקיף ׃ ויעלה בידו כי עקר הדבוק תלוי בהתקשר והתאחד האדם בכל מיני ההתקשרות שאפשריים אצלו כי אז יתכן לו להדבק באחד האמתי ית׳ ׃ ועל ידי משל המחוגה עצמו ימשיך ענין המועדים כלם בהתיחסות נפלא ׃

ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל:

בסוף תעניות אמר רבי חלבו אמר עולא אמר רבי אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקי' בגן עדן' והוא יושב ביניהם' וכל א' וא' מראה עליו באצבעו שנאמר (ישעיה כ"ה) ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו' (עוד במדרש שיר השירים ובויקרא רבה סוף פ' י"א ובסוכה ירושלמ' ת עם חלוף מעט מזער בלשון') ר' ברכיה ורבי חלבו ועולא ביראה ורבי אלעזר בשם רבי הנינא אמרו עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר שיתו לבכם לחילה להולה כתיב' ומראין לו באצבע שנא' כי זה אלקי' אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות כעלמות במחולה של צדיקים:

בהתלות תכלית הצלחתנו האמתית כדבוק העליון האלקי' ראוי שנשתדל בידיעת ענינו ודרך השגתו של דבוק זה בקנותנו בו ציור שכלי כאשר יוכל שאת טבע הנושא למען נדעה נרדפה להשיגו' הקודם הוא מבואר ממה שמצאנוהו כפול ומכופל בתורת ה' תמימה' ובו תדבקון' ובו תדבק' ולדבקה בו' ורבים כאלה' ומכללם גם כן אמרו ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום' ירצה כי הדבק באלקיו כבר השיג חיים אמתיים מן היום ההוא עוד בחיים הזמניים חייתו וכבר יצא מכלל אז"ל רשעים אפילו בחייהם קרויים מתים' שכן אמרו ז"ל בברכות פ' מי שמתו כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן קרויים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים בן איש חי אטו כוליה עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי והמתים אינם יודעים מאומה' אלו רשעים שבחייהם קרויים מתים שנאמר ואתה חלל רשע נשיא ישראל ואי בעית אימא מהכא על פי שנים עדי' או שלשה עדים יומת המת חי הוא אלא המת מעיקרא' וכך הם דברי החכם רבי ידידיה בספרו המכונה מן הבורחים' והוא עצמו מאמר קהלת אל תהי רשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך' וכן פירשו במדרש רות הנעלם כי החיים יודעים שימותו והמתי' אינם יודעים מאומה צדיקיא דאקרון חיים מסתכלים וידעי דימותון וזמינין למיהב דינא דאית דין ואית דיין וכלא והחי יתן אל לבו' אבל חייביא דאיקרון מתים לא ידעי ולא משגחן ולא מסתכלן בעובדי דההוא עלמא וכו'' וכן תרגם יונתן ארום צדיקיא ידעין דאין יחובון עתידין למיהוויהון חשיבין במיתיא לעלמא דאתי וכו'' וחייביא ליתיהון ידעין מדעם טב וכו'' והנביא ישעיה (סי' כ"ה) אמר כנגד רשעי דורו מתים בל יחיו רפאים בל יקומו לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו' מתים בל יחיו שאפי' בחייהם קרויים מתים' רפאים בל יקומו שלא יזכו לתחיה אחרי היותם פגרים מתים' כי רפאים מענין רפיון כמו שכתב רש"י בפ' דברים שהענקים נקראו רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות' וכן המתים יקראו רפאים על שם שעל ידי ראייתם החי יתן אל לבו' ויתאונן וידיו תרפינה' או על שם שיסודות הרכבתם נתרפו ונתפרק חבורם' או שנקראו כן על התהפכם לעפר ואפר' כי שרש רפאים רפא' והוא אפר בהפוך אותיותיו' ועל שתי בחינות אלו אמר לכן פקדת ותשמידם על מיתתם בעולם הזה ותאבד כל זכר למו לעה"ב

וקרוב לשמוע שזאת היתה כונת רז"ל באמ' כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראו לו שיקברו אותו בחייו' כי היותו בלתי מרגיש בהעדר הצדיק מורה על היותו בלתי חושש לדבר מן הדברים שראוי לשום לב על אודותם' כל אשר בשם ישראל יכנה' ואם כן ראוי לקברו בחייו רוצה לומר לקרותו רשע כי רשעים בחייהם קרויים מתים וקבורים על דרך מא' קהלת ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וגו' שדרשוהו בתנחומא וכי יש רשעים קבורים באים ומהלכים? רבי סימון אומר אלו הרשעים שהן מתים וכקבורים בחייהם שנאמר כל ימי רשע הוא מתחולל את חלל' ד"א ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו הכתוב מדבר בגרים שבאים ועושים תשובה' וממקום קדוש יהלכו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשו' וכו' וראוי להמליץ על זה מאמר ז"ל מלמד שכפה עליהם את ההר כגיגית ואמר אם תקבלו את התורה מוטב' ואם לאו שם תהא קבורתכם' כי אמנם רבה רעת האדם מקברת את בעליה במאסו קבלת עול מלכות שמים מצותיו חקיו ומשפטיו' והוא הדבר אשר דבר הבורא ית' לאדם' כי ביום אכלך ממנו מות תמות' כי בלי ספק באותו היום עצמו היתה מיתתו כיון שנעשה רשע כעברו את פי השם ורשעים בחייהם קרויים מתים כמו שזכרנו' ואל יקשה עליך מה שא"ז"ל שאם ימות יחיה ואם יחיה ימות' כי איככה נוכל ליישב זה עם אמרם שהרשעים בחייהם קרוים מתים' והלא לפי דבריהם הצדיקים גם כן בחייהם מתים' כי תנוח דעתך בשום שכל להבדיל בין אמרנו מת לקרוי מת כי אין הדבר נקרא רק בבחינת מה שהוא בו עקרי ועצמי' וכבר ידענו כי השכל הוא עקרו של אדם' והנה מצד מה שהרשעים ימיתוהו ויפסידוהו קראו בשמותם עלי אדמות מתים וקבורים בחייהם' ומעולם לא אמרו שהצדיקים קרויי' מתים אלא שאם ימות יחיה וכו'' וכנגד יצר הרע דברו לענין המתת הכחות הגופיות המתאוות שאלים נשא קהלת את נפשו לאמר ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הם חיים עדנה כי ענינו לפי' הזוהר ושבח אני את הצדיקי' המתים שכבר המיתו הכח שחמרי בעודם חיים יותר מן החיים עדיין אשר הם חיים בחיי העדון והתענוגים' ועל בחינה זו היה טעמו של בעל העקידה (שער ח') למה שהניחו לשון הזכר כמנא שוה ללשון הנקבה כסתרת לומ' כי בהיות השכל שהוא הזכריי כמנא בשלמותו הנה הכח הנקביי שהוא החמר הוא מסתתר ובלתי נמצא כאלו מת כי כל עוד שזה נמצא חברו מסתתר' אמנם מה שאמרו רשעים אפילו בחייהם קרויים מתים' ענינו על מיתת הכח השכלי שהוא החלק העקרי אשר נקרא שמו עליו כמו שזכרנו' לא כן הצדיקי' בבחינת שכלם כי עליהם יצדק אמרו ואתם הדבקים וגו' כי מן העת הזאת חיים עצמו וכמאמר הזוהר פ' לך לך' ובחרת בחיים למען תחיה בהאי עלמא ובעלמא דאתי' ואל חיות הדבקות הזה כיון חזקיהו באמרו חי חי הוא יודך להורות כי הודאת האל ית' לא תאות לרשע שחיותו בגוף ולא בשכל' רק לצדיק אשר הוא חי חי בשלמות שכלו ודבקותו באלקים חי :

ואולם הנמשך על ביור ענינו של דבוק להיות שכלנו חלוש מאד דומה לענין העטלף צריך הוא בהשגתו להשתמש במראה של זכוכית הוא המשל אשר ממנו בגזרה בלשון לע"ז מלת סימילי בהפוך אותיות' כי כמו שהמראות הזכוכיות מועילים מאד לרשום דמות המונח בחוש הראות' כן המשל תועלתו עצומה לחז' ככעס המושכל

כי על ידו יתקרב ענינו אל השכל · וכבר מצינו שהכתוב עשה הדמוי הזה עצמו באמ׳ אם יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע · ממה שידענו כי נבואת כל נביא זולת משה אדון כל הנביאים היתה על ידי משלים וחידות · ולחז״ל במדרש דמוי קרוב לזה כאמרם זה שמאבד סלע או מרגלית בתוך ביתו · עד שהוא מדליק פתילה בכאיסר מוצא את המרגלית · כך המשל הזה אינו כלום · ועל ידי המשל אתה רואה את ד״ת והרי המראות הזכוכיות יחשבו בפתילה בכאיסר הן לענין מיעוט דמיהן והן לענין רוב תועלתן לראות בהן את המוחש · ואמנם בהשקפת גודל ערכו של משל להבנת דרושי התורה על בוריין ראוי היה להתיחס לראש החכמי׳ כאז״ל במדרש למה היו ד״ת דומים עד שלא עמד שלמה לבאר שהיו מימיו עמוקים וצוננים ולא היה אדם יכול לשתות מהם · מה עשה פקח אחד ספק חבל בחבל ומשיחה במשיחה ודלה ושתה · כך היה שלמה ממשל למשל ומדבר לדבר עד שעמד על בוריה של תורה · והכתוב מעיד על זה (מלכים ד׳) וידבר שלשת אלפים משל · וכתוב

ספק הוא מלשון משכה בפ׳ יב ממסכת פרה · האזוב שקצר מספקו בשוש׳ שרוצה לומר מאריכו כדי ספוקו ·

בספרו ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואזן וחקר תקן משלים הרבה · ירצה כל עוד שהיה הולך ומחכים היה מרבה להועיל לזולתו כי כדברי בעל העקידה ברבות הטובה וכפרוץ השפע על השלמים בעצמם כן ירבה וכן יפרוץ על זולתם · והיתה תועלתו מתפשטת להם בג׳ ענינים עקריים מדרגה אחר מדרגה · כי באמרו ואזן רוצה לומר הכין להם מאזני צדק חכמת הדבר להבחין בין האמת והשקר · ומה שפירש עולא מלשון אזנים באמ׳ בעירובין פ׳ עושין פסי׳ וביבמו׳ פ״ב · בתחלה היתה תורה דומה לקופה שאין לה אזנים · עד שעמד שלמה ועשה לה אזנים · לא יתנגד לפירושנו · עם היות שם כונתו על תקנות סופרים · כי בלי ספק חכמת הדבר הלא גם היא כמו בית יד לאחוז בו החכמות כנודע מענינה · ונכלל בו גם כן רמז אל הלמודיות שהם פלס ומאזני משפט להישיר השכל ולהרגילו בהפשטת הצורות · וחקר רוצה לומר שלמדם ענין החקירה בדרושים הטבעיים לעמוד על אמתתם · תקן משלים הרבה לצורך השגת האלקיות שא״א לגשת אליהם רק על ידי השערות ואמדנות ודמויים כאמרים בשתוף לא בהסכמה · וכבר דרש רבא מל׳ ויותר שהיה קהלת חכם וגו׳ אגמרה בסימני ואסברה בדמיא ליה · ואולם משלי שלמה היו מעולים מאד בהיותם כוללים מוסר בחינוכם וחכמה אלקית בפנימיותם כאמרו משלי שלמה בן דוד מלך ישראל · לדעת חכמה ומוסר כי אמרו ומוסר יורה שהיה ריח של מוסר נודף מן המשלים השם הנבונים על השגת החכמה האלקית · כי לא היה עובר על דברי עצמו שאמר תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו · ירצה שהדבר אשר יושם למשל ובו ב׳ אופנים פשט ונסתר יהיה חיצונו חשוב ככסף ופנימיותו מעולה כזהב כדבר המודה בפתיחתו · גם מ״ס של משלי שלמה שהוא רבתי מורה על ככה · אמנם המשל אשר נשים בין עינינו לראות בו הענין שבקשנו לא והיה מעין דוגמת משלי שלמה החשובים · אדרבה איפכא יהיה גרוע מאד לקוח ממעשה אחד אשר נער קטן נוהג בו לקחת בידו מחוגה וברגלה אחד חוקק על הנייר נקודה אחת נקראת מרכז · ורגלה השני יניע בסבוב עד כלותו עגול שלם ואחר

כך מן הקו הסובב השוה · ימשיך קוים ויחברם אל המרכז · ואין ספק כי משל כזה ידרך עליו מאד מאמר המדרש שזכרנו המשל הזה אינו כלום · להיותו בנין נערים ומלאכת תינוקות · אולם מצד עמדנו באמצעותו על ציור המבוקש · ועל ידו אתה רואה את דבת׳ במדרש הנז׳ יהיה מאמרנו זה במחוגה אלקית מתואר · וזה שמו אשר קראתיו מן

מונח דבר ׃

ואפתחה במשל פי אשר שמענו ונדעהו מספרי החכמה מצאנוהו בשדי יער עני הדעת · וזה כי רגילים היו קדומי החכמים וסיעתו של אפלטון בפרט · להמשיל הטוב המוחלט ית׳ אל המרכז · ומדרגות הנבראים המונחים מסובו לעגולות כי כמו שהמרכז הוא נקודה אחת פשוטה בלתי מתחלקת עומדת באמצע קיימת בלתי מתנועעת · עליה תסוביבה העגולות כדלת תסוב על צירה · שכן כל תנועה ראויה להעשות על דבר קיים · כמו שכתב המורה פ׳ כ״ד מהשני · כן הטוב המוחלט ית׳ הוא אחד פשוט פשיטות בכ״ת · ולפי שאת משלנו יאמר עליו שהוא באמצע הכל וכרמז הכתוב כי אני ה׳ בקרב הארץ · וכל הדברים מתנועעים סביביו כסביב למרכז קבוע וחזק כראי מוצק והוא סובל הכל כמאמר ישעיהו אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול · וכמו שמן העגולה ימשכו קוים לחברם אל המרכז אמנם להיותם סובלים החלוק לא יוכלו ליגע במרכז הפשוט הבלתי מתחלק זולתי בנקודה אחת מהם פשוטה בלתי מתחלקת העומדת בראשם ועליונותם (כי אמנם לא יתכן מגע דבר במה שאינו דומה לו) ככה הנבראים כלם כמו שהושפעו מטובו ית׳ · כך הם פונים אליו בקוים של מרכזם ובתשוקה טבעית מתאמצים הם בכל עוז לשוב אל ראשיתם שהוא הטוב אשר הכל יכספוהו · ובהדבקם בו משיגים שלמות הצלחתם ברב או במעט כפי חלוף מדרגותיהם ושכשר בית קבולם כפי טבעם · אפס כי עז ובלתי אפשר לשום נמצא שישיג מדרגת הדבוק הזה במרכז שהוא האלקי הפשוט שבלתי מתחלק · אם לא ישים את עצמו תחלה במדרגת אחר בהתעלותו אל ענין פשוט בלתי מתחלק כפי אפשרותו · כי הנה זאת מודעת כי כל דבר ודבר הוא מחובר מחלקים וכחות מתחלפים שכלם פונים אל כח ראשיי שמדרגתו אצל שאר כחותיו מדרגת השמש אצל הכוכבות היוצאות ממנו · והוא כח פנימי פשוט וחשוב מאד נקרא אצל החוקרים אחדות הדבר · ובכלל היא צורתו העצמית דקה מן הדקה הבלתי מתחלקת שעליה אמר הכתוב וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כי הוא מאדו ועקרו וראשו ועליונותו של דבר שכל שאר חלקיו תלוים בו · ומחויב א״כ שכל הבא לידבק בטוב המוחלט ית׳ יאסף תחלה אל עצמו והכח הפנימי שבו יקבץ אליו כל יתר הכחות · ובהתקשרו והתאחדו בהם · יתחזק לפעול הפעולה הנאותה אליו בגזרת בוראו · ואז נאמר שהשיג הדבר ההוא אושר הדבקו׳ בטוב המוחלט ית׳ ושבעליונותו של קו נגע במרכז הכולל האלקי הכל לפי מה שהוא בטבעו ראוי לכך · כי כן אמרו מביני מדע שאושר כל דבר תלוי בפעולה השלימה שבטבעו · אך אמנם ראוי שנדע כי אצל הפילוסופים שם אושר וסגלה מעולה וחשוב מאד וליקר תפארת גדולתו לא החליטוהו על יתר הנמצאות הטבעיי׳ זולת האדם · כי אם דרך הרחבת הלשון · כי אמנם שור או כשב או עז כי יולד שלימותו נולד עמו כיון שמטבעו ינשא אליו · והאדם

לא כן כי עיר פרא אדם יולד והן לא בידו טובו מצד טבעו · אם לא יגביר השתדלות להשלים פעולותיו בבחירה ורצון · והוא לבדו מכללם פועל בחירי · ועל יתרון הפעולות הבחיריות על הטבעיות השכימו על האותיות. שם אושר לאדם לבדו · ולא ייוחס לזולתו מהנמצאים הטבעיים רק דרך העברה כאמור · ואולם אם נבחין ענין שלמותו של אדם מצד השגתו מעצמו בלבד גם ממנו נשלול שם הצלחה אמתית · כי מצד זה הצלחתו חלושה קלושה דקה ובל הצלחה לא הצלחה באמת · ואם על ידי לווי נקרא אותה הצלחה טבעית · אותה אין אנחנו מבקשים בדרוש הלז רק הצלחה יאותו לה באמת התכלי' כלם אשר יורו עליהם ארבעת השמות הנהוגי' בלשוננו לכנות בהם ענין האושר · כי ההצלחה שאנו עסוקי' בה ראוי שתתן לבעליה קיום נצחי כהוראת שם אושר מלשונם ז"ל אשרנוהו וקיימנוהו · יזכה בה אדם לחזות בנעם פני עליון כענין אמרו ותמונת ה' יביט · וכאמ' אני בצדק אחזה פניך וגו' כהוראת שם אושר אם נגזרהו מאשורנו ולא קרוב · יכנס בה האדם לפני לפנים עד ישלם ויעבור להתאחד בנקודה האלקית שזכרנו במעלה שבפני' כהוראת שם הצלחה מלשון וצלחו הירדן לפני המלך (שמואל ב"ט) שרוצה לומר עברו בו כאילו בקעו אותו כי תרגום ויבקע הוא וצלח · בתעלה בה לשקט ולשכון במנוחו' שאננות בחיקו ית' כהוראת מלה זו מלשון טמן עצל ידו בצלחת (משלי י"ט) שרוצה לומר בחיקו כמו שפירש בן רד"ק · שלום ואמת יהיה לנו בה עם המלך שהשלום שלו בדבקות אמתי כי ע"כ נקרא שלמות · סוף דבר האושר המכוון בדרוש הלז · הוא אשר בו נשיג ליהנות מזיו שכינתו ית' בפנותו אלינו כאמרו האר פניך ונושעה · ובפנותנו אליו לאור באור פני מלך · ויורה על זה שם תשועה מלשון וישע ה' אל הבל ואל מנחתו · ישעה האדם על עושהו · כי עם היות השרשים מתחלפים שזה שרשו ישע · וזה שרשו שעה · הענין אחד הוא וכאלה רבות אצל המדקדקים · ומלת תשועה עצמה יש מהם מכניסה בשרש שוע · ויש מהם מכניסה בשרש ישע · הן כל אלה הענינים החשובים לא יושגו לאדם בהשלימו את עצמו כפי השלמות האנושי בלבד · כי אם בהערות עליו שפע שבע רצון בהלו נר תורתו ית' עלי ראשו ואז יוחלט עליו שם אושר והצלחה בדקדוק אמיתי ונכון · ועל אושר זה העליון שאין עיננו כי אם שוב האדם במעלה שבפני' אל ראשיתו ית' הטוב המוחלט על ידי תורת חסד אשר חנן לנו · סובב הולך דרושנו ואל זה יביט המשורר באמרו שובי נפשי למנוחייכי כי ה' גמל עליכי · ואליו רמז ירמיה באמרו אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב (ירמיה ד') כיון אל תשובתו הרמתה לראשיתו ית' · ושיעור הכתוב אם תשוב ישראל מחטאתיך ותתאחד בעצמך כמו שקדם תהיה מאושר ודבק באלקי ישעך · כי שוב תשוב נפשך אל ראשיתה ותכליתה בעת חיה · להיותו ית' האות המונח לתכלית האושר בכת פני הנבראי' כאמור · וכמאמר איוב הן תוי שדי יענני שקראו ית' בשם תיו שהוא סוף ותכלית כל האותיות להורות על היותו תכלית הכל אשר הכל יכספוהו לתכלית הצלחתם · וכבר היה מנהג היונים הקדומים לכנותו בשם אלף ותי"ו להורות על היותו ראשון ואחרון שבה פועלת ותכליתית · וקרוב לומר שממנו תוצאות מלת תתאו לכם הר ההר · והתאויתם לכם לגבול קדמה שעניכם גבול וסי' כמו שהתי"ו סוף אות וגבול אחרון לכל האותיות והוא כמו סי' מושם לעצמת מורה החנים · ומזה הרחיב הלשון לקרא

כל פי׳ בשם תיו כמו והתוית תיו וכבר כתב הראב״ע בספר צחות כי שם תיו מגזרת והתוית תיו כי הוא בסוף כמו הגבול ע״כ ׳ ומה שאמר הכתוב וקדוש ישראל התוו אין הכונה בו ששמוהו לתכליתם באות התיו כאמור כי היה זה סבה להם אלא ר״ל ששמו לו גבול ותכלית כי לבם לא נכון עמו להאמין שהיה כחו בב״ת ׳ והנה לפי דרכנו מן ההבדל שענינו אשר בין ענין טוביותו של אדם לטוביות זולתו מהנבראים הטבעיים כמדובר ׳ עלה בידנו טוב טעם למה שלא נאמר כי טוב בבריאת האדם החשוב שבנבראי׳ שנזכרו שמה כי עם היות שהטיבו המפרשי׳ אשר דברו כי היה זה למה שטוב האדם תלוי ועומד בבחירתו עם אפשרות על הפכו ׳ וטוביות זולתו מהנמצאות הטבעיות קבוע בהם כפי טבעם הבלתי משתנה׳ לא זזנו מחשב בענינו בחינה נוספת כי מהכרח הענין אם שתהיה נטיית האדם אל הטוב או להפכו ׳ היה בלתי ראוי להזכיר בו כי טוב עם יתר הנבראים הנזכרים ׳ כי אמנם כל ענינו של אדם הלא הוא בהפלגה רבה הן לטוב הן למוטב ׳ דכי טיבי דרשות היחיד בוקע ועולה עד לרקיע הכי נמי נחית לתתא לבירא עמיקתא ׳ והנה אם יקלקל מעשיו הרי הוא גרוע מכל נברא ומאמר כי טוב בטל בעניננו ׳ ואם יכשיר פעליו כראוי לרצון קונו ׳ הרי נתעלה טובו על סוג טוביות יתר הדברים שנאמר בהם כי טוב ונכנה לו בנין אב במאמר מעולה וחשוב בפני עצמו הגבה למעלה ממדרגת טוביותם ׳ ושתיקתו של כתוב מהזכיר בו כי טוב עם יתר הנבראי׳ יפה לו להוראות טוביותו של שלם יותר מדבורו ׳ כיון שמ״מ הכל יודעים שאין בריה חשובה כזו מסוללת מטוביותה ׳ ורעיוני סליקו לפרש על זה מאמר המשורר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם ׳ ירצה כמה הוא רב ליראיך הטוב אשר צפנת הסתרת וכסית כנגד השתיקה בהשמיטך זכר כי טוב בבריאתו עם יתר הנבראים׳ ופעלת זה לשתי השקפות׳ הא׳ לתפארת החוסים בך להורות בשתיקותך עלוי מדרגת טובם והצלחתם וז״א פעלת לחוסים בך ׳ הב׳ לבושת האנשים החטאים בנפשותם אשר לא נשאר לפניהם בלתי אם גויתם ואדמתם ׳ כי הנה זאת היא בודאי הכת העניה שאין ראוי להזכיר בה כי טוב בשום פנים וז״א נגד בני אדם ׳ וכמה מסביר פני׳ לכונתנו מה שאמר ירמיה במגלת איכה טוב ה׳ לקווו לנפש תדרשנו ׳ טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳ ׳ טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו ׃ ירצה הנורא יתברך הוא טוב לכל הדברים אשר יכספוהו ויפנו אליו בקו שלהם להדבק במרכזו ׳ וז״א לקווו מלשון קו׳ וכאלו אמר שהוא יתברך טוב לכל הנמצאו׳ כי לכלם מדרגה בטוביות ההוא כמוזכר למעלה ׳ וכשבא להורות בפרט שהוא טוב לנפש האדם השלם ׳ לא ראה לחבר ענינו בואו העטף למען לא יתערב טוב האדם עם טוביות שאר הנבראים הטבעיים׳ כי מין בשאינו מינו חוצץ ׳ לפי׳ אמר לנפש תדרשנו ׳ כדי שנצטרך לבנות מאמר בפני עצמו ולומר טוב ה׳ לנפש תדרשנו ׳ ויהיה טוב ה׳ מוסב עצמו ואחר עמו ׳ והמשיך הביאור באמרו טוב ויחיל וגו׳ ׳ לומר כי האיש הטוב לא מצד מה שהוא אדם אבל מצד היותו בעל דת אלקית מיחל ודומם אליו ית׳ להורות לפניו דרכו ׳ הוא באמת המזומן והמוכן לתשועת ה׳ לא לשאר הקווים ׳ והוסיף עוד ביאור באמר׳ טוב לגבר וגו׳ ׳ ירצה טוב הוא לגבר אף על פי שהוא גובר בשלמות אנושי כי ישא עול תורה ויבקש הצלחתו באמצעותה לא זולת זה ׳ ואמר בנעוריו ׳

בכשרונו. להזהיר שלא ירהיב בנפשו עז מכח היותו גבר אשר גבר באחיו בשלמו׳ אנושי. שהרי הוא כנער בער ולא בינת אדם לו בענינים המביאים אל ההצלחה האמתית אם לא ישא עול התורה האלקית ויבין עליו נזרה להאיר אל עבר פניו דרך השלמו׳ המופלא או יאמר כי הגבר הזה שרצה להתחכם יותר כשמוך ונשען על בינתו בחכמה אנושית. מה טוב הוא לו שיטה שכמו לסבול עול תורה מבלי שיחקור על ענינה בדקות שכלו אלא כנער פתי בלי ערמה ומזמה כי הולך בתומו בכמו אלו הענינים ילך בטח. וכמאמר החבר מא׳ ב׳ סי׳ כ״ו וז״ל ומי שקבלה קבול שלם מבלי שיתחכם בה בשכלו הוא מעולה ממי שהתחכם בה וחקר וכו׳. וכיוצא בזה מא׳ ה׳ סי׳ ז״נ במשל כאות. ומסכים לזה אמר דוד קוה קויתי ה׳ ויט אלי וישמע שועתי הורה כי המשיך הקו שלו כלפי המרכז האלקי כדי להשיג תשועת הדבוק כענין אמרו לישועתך קויתי ה׳. ושאמנם לא היה כחו מספיק אל ההשגה העליונה הזאת בלתי סיוע מאתו ית׳. וז״א ויט אלי שיבא לקראת הקו שלי להקל מעלי ענין הדבקות במרכזו. ובכן וישמע שועתי בחסדו וטובו. ומי יודע אם אולי היה זה ענינו של חוני המעגל כשהיה עג עוגה ועומד בתוכה וא׳ נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך (תעני׳ פ״ג) שהיה עומד בתוכה ובאמצעיתה דוקא לרמוז להתאחדו והתדבקו בנקודת העגולה האלקית כנז׳. ושמא לזה רמזו חז״ל באמרם כי סנדלפון קושר כתר להקב״ה מתפלותיהם של ישראל לרמוז שקושר עגולתם אשר בה ישובבו אותו ית׳ על ידי קו כונת תפלותיהם. כי תפלה נגזרה מן נפתולי אלקים נפתלתי ענין חבור כי כן בתפלה מתחבר האדם עם קונו בכונת נפשו אשר היא כענין קו נמשך מלבבו ונשקף על פני מרום אל נקודה אחת בלתי מתפרדת מהשכחיות כדברי בעל העקידה בפי׳ עניך לנכח יביטו (שער ע״ב) או נגזרה מן פתיל ופתלתול על שם היותה כפתלת ונכרכת סביב סביב כדמות עגולה שממנה הקו נמשך אל המרכז האלקי כאמור. ונדע ונשכיל כי משלכו זה אשר המשלנו בו הטוב המוחלט יתברך לנקודה אמצעית. לא זזו מחכמו שלמים וכן רבים. וכראשם בעל הזהר פ׳ שלח לך. שאמר שם כד ברא קב״ה עלמא אסדר ליה בחוקיינם דאסחר כל ישובא דעלמא וישובא דכל שבעין אומין כלא אסחר לירושלם וירושלם באמצעיתא דכל ישובא שריא. והיא אסחר להר הבית והר הבית אסחר לעזרות דישראל ואינון עזרות סחרן ללשכת הגזית וכו׳. ללשכת הגזית אסחר לבית האולם. והאולם למזבח. והמזבח אסחר להיכל. והיכל לבית קדש הקדשים דתמן שכינתא שריא וכפרת וכרובים וארון. והכא הוא נבא דכל ארעא ועלמא וכו׳ ראה איך הלך הלוך ונמנם עד הגיעו למקום השכינה שהיא כנקודה באמצעית. וכלב הזה העומד באמצע הגוף שממנו תוצאות חיים לכל האברים. והכתוב צוות על אמצעות המקום ההוא באמרו זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות. ובתנחומא פ׳ קדושים כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש. כך א״י נתונה באמצע העולם שנאמר יושבי על טבור הארץ וממנו משתי׳ של עולם שנאמר מציון מכלל יופי וגו׳. א״י באמצעיתו של עולם וירושלם באמצעותה של ארץ ישראל וב״ה באמצע ירושלם. וההיכל באמצע ב״ה והארון באמצע ההיכל. ואבן שתיה לפני הארון שממנה נשתת העולם. ושלמה עמד על השרשים היוצאים ממנה וכו׳ ע״כ. ומזה ובא להראב״ע

מה שכתב על פסוק כי אני ה' בקרב הארץ · וז"ל דרך משל כמנהג המלכים לעמוד באמצע מלכותו להיות קרוב אל הקצוות כאשר ברא ה' לב האדם שהוא מלך על כל הגוף באמצע ורוח האדם באמצע הגוף ככתוב ויוצר רוח אדם בקרבו ועל זה ראיות רבות מן הטולדת על כן כתוב מציון מכלל יופי אלקים הופיע כי הוא באמצע הישוב ומלכות ה"ה תראה בישוב עכ"ל · ראה ריח דבריו כריח מה' הזהר והתכחומה מכל גדריו · וכמו שחכמי האמת המשילוהו ית' לנקודה כפי' כן כמשך הראב"ע אל המשל הזה באר היטב על פסוק כי שמי בקרבו באמרו · משל לעגול שהנקודה היא קרובה אל כל מרחק על כן היה כבוד ה' בקרב המחנה וכוסע בתוך המחנה · וכן כתיב כי אתה ה' בקרב העם הזה · וכתיב ויוצר רוח אדם בקרבו עכ"ל · גם בהקדמת פי' התורה כתב כי האמת כנקודה בתוך עגולה · וידענו כי ה' אלקים אמת והוא חותמו · כבמדרש שיר השירים על פסוק לסוסתי ברכבי פרעה · גם בב"ר פ' נ"א · למה הוא אמת אלף בראש אותיות · מ"ם באמצע · תי"ו בסופן לומר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים עכ"ל · ואמת ר"ל קיום כי כנקודה הקיימת באמצע העגולה המתנועעת סביב כן אמתו ית' קיימת וסובלת הכל · וגם עליה תסוביבה אלומות חקירות כל המעיני להשיגה כפי כחם · ומה בקשתנו עוד בדבר הזה ידענו שגן עדן רמז קרוב להצלחתנו ושם נאמר ועץ החיים בתוך הגן · ות"א ואילן חייא במציעות גינתא הלא הוא צדיק כתמר יפרח צדיקו של עולם העומד באמצע במרכז קיו' · והוא חיינו בהדבקנו בו על ידי נקודת הקו · בהתקבץ חלקי עצמנו אל אחדות הבח הפנימי · ומפחיתות הרבוי כשיבם אל פלאות האחדות העצמי המיוחד כמו שקדם · ואולם איכה נדע בכללות איזה דרך ישכון אור להשיג אוצר הדבוק הזה ובאיזה ענין יהיה אחדותנו שנזכה בו להתאחד עמו ויתברך בהתאחדות הקו עם המרכז בשלם שבפנים כמדובר · ראיתי וכתון אל לבי כי כפי רוב התכונות אשר חנן הבורא ית' לדבר דבר · כן ירבה לדרוש מאתו יותר מזולתו · ומזה כמשך שהאדם אשר חננו בראו דעת ותבונה על כל זולתו מכבראי מטה · רבה שיהיה עלויו בכל מיני ההתאחדו' שאפשר ציורם אצלנו · והם ד' · וזה כי מהכרח החלוקה או יתאחד האדם עם עצמו · או עם זולתו ואם עם זולתו · עם אלקים · או עם אנשי · ואם עם אנשי עם ביתו · או עם מדינתו ועמו · עם עצמו כאמרו אחד היה אברהם · עם ביתו והיו לבשר א' · הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי א' קראתיו · עם מדינתו ועמו · ישראל גוי א' · והתאחדות הדבוק האלקי שלה על גביהן · וזהו אצל מה"ש דוד אשר שלח לנבל בכרחו מפני שאול כשהיה בתכלית הצורך למחית האנשים אשר אתו · ואמרתם כה לחי אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום · רמז אליו כי לאיש החפץ חיים בדבקות האלקי יאות לחלוק מכבודו ועשרו לצריכים אליו באופן שיהיה שלם בד' ההנהגות שזכרנו · ועם היות כי כבר קדמני בעל העקידה לפרש הפסוק הזה על שלשת ההנהגות · לא סרתי מהוסיף בו טעם לשבח כמבואר למבין · וכל שכן עם מה שחדשתי בו ברוב שלום ועיין שם כי חזון הרביתי במתיחס אל הדרוש · וכמה הדריכתנו לזה פרשת שמע שהורגלנו בקריאתה תמיד · אמר שמע ישראל והבן כינה שלמה (כי עכ"ב העין רכתי) כי ה' עם רוב גדלו רוצה להיות אלקינו ודבק בנו · והוא ה' אשר ממנו כתהוה רבוי כל הנמצאות · ועם כל זה

הוא

הוא א' כפשיטות גמורה כענין מרכז ונקודה · על הדלית רבתי לרמוז להפלגת ייחודו והיותו ככה"ל מעניני הב' עולמות כי הוא בוחן לעצמו עולם רביעי ויהיה פריו קדש הלולים לה' · גם ירמוז אל ההתאחדות אשר כתיב עמו במדרגה הרביעית ממיני ההתאחדות שזכרנו · ואהבת וגו' רוצה לומר מצד הסכימו להיות אלקיך ודבק בך עם רוב גדלו · ראוי שתתאחד עמו באהבה שהיא קשור נפש בנפש כמו שהמלה עצמה עולה למספר אחד · ומצד היותו ית' אחד כענין המרכז שקדם זכרו · ראוי שתתעלה אל אחדות עצמך ושום תשים עצמך כנקודה בלתי מתחלקת לדבקה בו · ויהיה ההתאחדות הזה בג' בחות בפשך · בומחת · חיונית · ושכלית עם כל משמשיהם בהכנע הכחות השפלות אל העליון החשוב שהוא הכח השכלי · ובכן בשלום יחדיו יתאחדו כלם לעבדו ית' שכם א' וגז"א בכל לבבך וגו' · כי לבבך רמז לחיונית כאמרו ואמיץ לבו בגבורים (עמוס ב') ממנה קנאה שררה ונצוח ודומיהם · נפשך רמז אל הצומחת כאמרו כי תאוה נפשך לאכול בשר · ממנה תאות מאכל · משתה · ומשגל · וכל עניני המשוש · ובכל מאדך רמז אל השכלית שהיא מאדו ועקרו של אדם וממנה פעולת ההשכלה · ואמר בכל בשלשתן כי לכל א' מהם משרתים להשלים פעולתו כמבואר בכתוב · ובהשגב כל א' מהם פעולתו אל מה שיגזור השכל לתכלית עבודתו ית' כפי סדרו · אז יתחיל אדם להתעלות אל אחדותו כנז"

וכאמרם ז"ל בתנחומא על אברהם אבינו ע"ה ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך בב' יצריך ביצר טוב · וביצר רע · אמר רבי חמא כך עשה אברהם אבינו שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך שעשה ב' לבביו וב' יצריו א' · בלל שמא' הזה חיונית · וצומחת · ביצר הרע ועלתה לו המלוקה לשתים במקום עלותה לשלם אבלנו ועל זאת היה מבקש דוד ויחד לבבי ליראה את שמך · והתבא"ל בו מזה מה שאמר רבי יוחנן (ברכות פ"ב) הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקק"ש ומתפלל וזו היא קבלת מלכות שמים שלימה · וכל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקק"ש ומתפלל מעה"כ כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' · כי באמרו יפנה ונוטל ידיו רמז גם בן אל נקוי החטאים בשבוש הדעות והמדות כי על בן בא תוספת מלת נקיון בפסוק הראיה · והנחת התפלין רמז אל תקון וקשום ג' חלקי הנפש והתאחדם אל העבודה האלקית כי של ראש מונחת על המוח להורות על שעבוד אל הכלית בפשו המשכלת · ועל"ב הפרשיות מונחות על החום המשותף והרעיון שהם פתח ההשכלה · והקשר מאחרי הגולגולת על מקום הזוכר שהם תהיינה המושכלו' המושגות קשורות בזכרונכו כענין אמרו רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' · ושל יד כנגד הלב להורו' על שעבדו לבורא · גם הצומחת והחיונית שהלב כוללם לדעת הפילוסופים · ולהורות על התאחדות שלשתן במדובר משלשלים הרצועות לחבר הבחות השפלות אל העליון כי כן ימצאו ב' עצבים מגיעין מן הלב אל המוח שמהם הרוח החיוני אליו יובל כדברי גאליינום בספר העינים (מאמר ב' פ"ב) ואם ייסר ויבשר דרך הרופאים לואת מושב הצומחת בכבד · יש לנו רמז גם כן אל ההתאחדות הזה בב' הרצועות שהא' תלויה מצד ימין עד כנגד מקומו של כבד · והא' מצד שמאל כלפי מקום בפייתו של לב לרמוז שתי אלה הכחות ראוי שיתאחדו עם הכח

השכלי

השכלי שמשכנו המות באופן עם לפי דעתם · ומכל מקום עלתה לנו הוראה זו במצות התפילין · ושם התפילין גם הוא יורה על ענין החבור וההתאחדות מאז״ל שיהא ישראל עקר ויעקב טפל לו · בחילוף שי״ת בתי״ו שרוצה לומר דהק לנו ומחובר אליו לרמוז אל התאחדנו עם עצמנו · ועל ידי כן עם המרכז האלקי כאמור · וכתיב בספר הזהר פ׳ קדושים אחד לא יקרא אלא כד איהו שלים ומאן דפגים לאו איהו חד · ועל דא קב״ה איקרי חד בשלימו דאבהן בשלימו דכנסת ישראל ובגין כך ישראל לתתא אקרון אחד דכד בר נש אנח תפילין ואתכסי בכסותא דמצוה כדין אתעטר בעטרין קדישין כגונא דלעילא ואיקרי חד · ובגין כך ליתי אחד ויתקדל באחד דהא לית מלכא משתדל אלא במאי דאיתחזו ליה ובגין כך כתיב והוא באחד ומי ישיבנו · לא שרי קב״ה ולא אשתכח אלא באחד · אחד מיבעי ליה · במאן דאתתקן בקדושה עלאה למיהוי חד כדין הוא שריא באחד ולא באתר אחרא · ואימתי איקרי בר נש אחד בשעתא דאתקדש בקדושין עילאין עכ׳ · ובקש משעבד נפשו בג׳ כחותיה כמו שביארנו שאמרו בכל לבבך וגו׳ · וכשמתפלל אחר כך אחרי הכנם מחלאת החטאים והלבש את עצמו מחלצות הקשוטים ובתי הנפש הנז׳ · מעלה כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן כי נפשו המתוקנת היא באמת מזבח מקטר קטרת אש שלהבת אהבת ״ה תוקד בו לא תכבה · ויש בכלל רמז הפסוק שהביא לראיה באמרו ואסובבה את מזבחך · שעשה עצמו כעגולה סביב למזבח כסביב למרכז אלקי · או שיעשה מנפשו המתוקנת והמכונית כפשם מזבח · כמו עגולה סביביו ית׳ והכל עולם לכונה אחת לרמוז על ענין משלנו ונשוב לביאור הפרשה ונאמר כי אחר זה נמשך בהוראת נורך ההתאחדות הזה גם בשתי ההנהגות הנותרות אל הבית והמדינה כדי להשלים הדבוק עם הא׳ האמתי יתברך · לז״א והיו הדברים וגו׳ להורות כי לאור התורה ומצותיה שעל ידם יעלה לו ההתאחדות בהנהגת עצמו ראוי הוא לשומו על לב כאמור אבל צריך גם כן שתתאחד אל הנהגת ביתך וז״א ושננתם לבניך · גם אל הנהגת המדינה על משפטי התורה וז״א ודברת בם בשתם כלומר אף לאחר איכם מכלל ביתך שתשתדל בהשלמת כלם בחכמה ובחכה · וכפל עוד בשבתך בביתך על הנהגת הבית ובלכתך בדרך על הנהגת המדינה · ובשכבך ובקומך על הנהגת עצמו · כי העת ההיא ראויה לו ביחוד · וחזר עוד על שלשתן וקשרתם וגו׳ על הנהגת עצמו בג׳ חלקיו כמו שביארנו מענין רמז התפלין · וכתבתם על מזוזות ביתך · על הנהגת הבית · ובשעריך · על הנהגת המדינה · ואם תפקח עיניך תראה גם כן בפ׳ שמע רמז גדול לענין משלנו מהעגולה והנקודה · וזה כי אל שלמודיים ה״ה והו הם ב׳ מספרים בקראים אנלם צירקולארי׳ רוצה לומר עגוליים · כי לעולם שומרים עצמם במרובעם · כגון ה׳ פעמים ה׳ הם כ״ה וה׳ פעמים כ״ה הם קכ״ה וכמו שכתב הראב״ע בפ׳ שמות · צא וחשוב מעתה ותמצא שמלות הפסוק הראשון הן ו׳ וכל הפסוקים יחדיו הם ו׳ ואותיות הפסוק הא׳ כ״ה כלם מספרים עגוליים · והרי לך רמז לעגולה · והמרכז רמוז במלת אחד · כי הוא נקודה אחת פשוטה כאמור · ואולם רואה אני כי כל מה שזכרנו הכרחיותו אל הדבוק האלקי איננו זולת רק ענין השלום שגדרו בעל העקידה (שער ע״ד) בשהוא טוב משותף הכרחי בין האישים הצריכים חבור ודבוק והוא אלם כחוט ז״ם יתחברו בו אבני אקדח ·

להעמיד מצב כל החלקים השם על תוכן החרוז ההוא הכללי ותקון צורתו ובכוונו כי ע״כ נקרא ה׳ שלום שהשלום שלו כי הוא הקושר כל העולמות כלן ומקיימן על צורתן וקומתן ׳ ע״כ ׳ והנה ענין השלום הוא המאחד אותנו באופן שלם ומביא אותנו לידבק במלך שהשלום שלו ׳ וכונה זו נכללה בפסוק שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה׳ ורפאתיו (ישעיה נ״ז) ירצה בפיסיה שלום בין כחות הנפש רחוקות וקרובות עד שרחוק יעשה קרוב על ידי ההתאחדות כאמור וגם כן בהיות אחדות שלום אל עצמו שז״א שלום שתם וגם אל ביתו ומדינתו שז״א לרחוק ולקרוב וזאת היא רפואתו של אדם לדבקה בו באחד האמתי מלך שהשלום שלו ׳ ואולי אל ההתאחדות הזה היתה כונת הלל הזקן באמרו בשמחת בית השואבה ׳ אם אני כאן הכל כאן ׳ ואם אין אני כאן מי כאן ׳ ואף הקב״ה אומר לו אם אתה תבא לביתי אני אבא לביתיך שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו׳ כי נעשה כאומר ׳ אם אני כאן מקובץ בכל חלקי הנפש אל אחדות כנקודה בלתי מתחלקת ׳ ובכל מיני ההתאחדות הראוי כמו שזכרנו ולא תהייה כחותי מפוזרות לחלקי׳ רבים מתפרדי׳ לכאן ולכאן אא כלם מתאחדים בשלמו׳ אל נקודה בלתי מתחלקת כמו שקדם ׳ אז הכל כאן ׳ רוצה לומר הכולל יתבר׳ גם הוא כאן דבק בי שנעשיתי כולל גם אני כפי כחי : עד הנה המשכנו המשל עליו ית׳ המשל ופחד עמו בהמשילנו אותו כנקודה בתוך עגולה מן הבחינות שנזכרו ׳ ועתה אכתיר זר תהלה לנורא עלילה להמשילו משעם הכתובים והחכמים לעגולה עצמה ׳ ובמקום אשר יאמר הרא״בע כי אמת חותמו ית׳ היא כנקודה בתוך עגולה ׳ כעת יאמר כדברי נעים זמירות (תלים צ״א) צנה וסוחרה אמתו כי הוא מענין סבוב ועגול וכמו שביאר באמר (סי׳ ה׳) ה׳ כצנה רצון תעטרנו ׳ ואם תשים רגל המחוגה על מ״ם של אמת שהיא האות האמצעית שבאלפא ביתא וכפי מרחק א״מ תרשום עגולה תעלה לך עגולת א״ת ׳ כו״ה ׳ ואמר עוד א מ
סי׳ קל״ט) ארחי ורבעי זרית מענין זר זהב סביב ׳ ושלמה בנו אמר בתפלתו ואתה תשמע השמים ׳ והרי הם כדוריים כעגולה ׳ וכתב הרא״בע בספר השם שאם ערכנו השם שהוא אני השם על כלו ׳ הנו במספר שמים כדרך עוני לשמיא בטלית ׳ וכפי׳ אמרו בספר הבהיר מנא לן דשמים הוי קב״ה דכתיב ואתה תשמע השמים ׳ אטו שלמה מתפלל אל השמים שישמעו תפלתו ׳ אלא שנקרא שמים על שמו ׳ ולמה נקרא שמו שמים אלא שהוא עגול וכו׳ ע״כ ׳ והנביא ישעיהו אמר (סי׳ מ׳) היושב על חוג הארץ שפירושו העגול המסובב ׳ וככה יעשה איוב אשר הורה גבר על הדבר הזה בשפה ברורה באמרו (סי׳ כ״ב) וחוג שמים יתהלך לא אמר על חוג כי רצה להורות כפי׳ על היותו נמשל אל החוג עצמו ׳ ומביבו ואני אהיה לה נאם ה׳ חומת אש סביב ׳ וה׳ סביב לעמו וכיוצא באלה רבים מורים על היותו ית׳ כעגולה מקפת וטעמו של דבר כי מלך ביופיו הכבת תחזינה עיניך מישרים כי לנו באה יחם עגולה ויפיפיה ׳ אשר אין בכל יתר התמונות ההנדסיות כמוה ביופי ׳ והלא כה דבר אפלטון בספר טימ״או ׳ ומרקו טוליאו גם הוא בספרו המכונה משבע הכחות העליונות ספר בשבחי נויי התמונה הזאת בהיות כל חלקיה שוי׳ ישרים ונכוחים אין פרץ ואין יוצאת וכו׳ ׳ והרחק לא ירחיק השכל הישר כי מה שקראו הלאטיני בעל התמונה היפה הזאת בשם ספירה הוא נגזר מלשון ברוחו שמי׳ שפרה להיותה תמונה

ספרה בעיני כל רואיה · וענין הכתוב עצמו והיה לומ׳ כי ברוחו ית׳ נטה שמים במלאכה נאה ומסודרת בתכונת תמונה עגולית הנקראת ספירה כאמור · והביטה לראות כי זאת התמונה אין לה ראשית ותכלית כמו שהוא יתברך קדמון ונצחי כנזכר · גם היא מחזקת יותר מכל זולתה כמו שהוא ית׳ כולל ומחזיק הכל כי על כן נקרא שמו ית׳ מקום כאז״ל ברוך המקום ברוך הוא · ובספר יצירה פ׳ ד׳ ברוך כבוד ה׳ ממקומו הוא מקום של עולם ואין עולמו מקומו והוא נושא את כלן · וכן עולה שם ההויה כשתרבנו מרובע כל אות ואות ממנו למספר קפ״ו במלת מקום · וכמו שנתפשט ענינו אצל דורשי רשומות במספר ובמשקל · ועל כונה זו יומלץ מאמר קהלת אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים גדולים · ירצה אם רוח רעה מבעתך הוא שטן הוא יצר הרע המבקש לטרדך · עשה זאת בני והנצל ממנו · אחוז מגן וצנה הוא אלקיך המכונה בשם מקום והשתחוה לו לבקש עזרו כנגד האויב העושה עמך מלחמה כי הוא ית׳ המרפא יניח חטאים גדולים כי ישלח עזרך מקדש שלא תפול ברשת החטאים · ואומר אני כי שם מקום יאות לו יתברך הן בבחינת נקודה · הן בבחינת עגולה · אם בבחינת עגולה לדמיון המקיף העליון אשר הוא מקום לכל המתקומם בתוכו · ואם בבחינת נקודה לדמיון המרכז שהוא מקום באופן מה אל הגלגל העליון שאין לו מקיף מחוץ · כי כדעת ן׳ רשד ושיעתו ברביעי מספר השמע׳ מצד המרכז הקיים והקבוע ייוחס מקום באופן מה אל הגלגל העליון · לפי שעליו וביחס אליו תהיה תנועתו ומצד קביעות המרכז ויוחס אליו הבלתי נאות בלא מאשר הוא שם · וכבר ידענו כי מצד תנועתו ומנוחתו של דבר יבוקש לו מקום טבעי · וידעתי גם אני שיש מי שסובר היותו במקום מפאת שטחיותו העליון או מפאת חלקיו ויסברו אחרי׳ בלתי היותו במקום כלל כיון שאין לו מקיף מחוץ · ידרוש הדורש משם כי אין לנו בזה אלא דברי ן׳ רשד להסביר פנים לכונתנו · ושא נא עיניך לשלמות לשונו כי היתה בו קריאת שמות לדברים שיורו משפטם ליעקב ותורת ענינם ומהותם לישראל · גם נא במלת מקום המורה כלשונו על הדברי׳ היותר עצמיים שיסופרו מענין המקום כי גבול תארי שמו החוקרים בגדרו היותו שטח הגוף המקיף והמחזיק את המתקומם והושם בו גבול צוריו היותו שריר וקיים ולעולם הוא על מצב אחד בערך אל העולם כלו · וסגולתו היא להעמיד ולקיים הדבר המתקומם על בוריו וטוב תכנו כמבואר בדבריהם · והנה במלת מקום אשר מורה על הקמה וקיום · שלשתן ברמזו · ולמען הראותך איך יאות שם מקום אליו ית׳ גם בבחינת מרכז · זיל קרי הא דתניא בברכו׳ פ׳ תפלת השחר היה עומד חוצה לארץ יכוין פניו כנגד א״י שנא׳ והתפללו אליך דרך ארצם · היה עומד בא״י יכוין כנגד ירושלם שנא׳ והתפללו אל העיר הזאת · היה עומד בירושלם יכוין כנגד בית המקדש שנאמר והתפללו אל הבית הזה · היה עומד בבה״מ יכוין כנגד בית קדש הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה · הרי סוף הנמנוס ותכלית ההגבלה לנקודה האמצעית קראוה מקום · ומזה נתבאר לנו מאמר ספר יצירה שקדם זכרו עם מה שאמרו ז״ל בב״ר (פ׳ ס״ח) ויפגע במקום רבי הונא בשם ר׳ אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקב״ה וקוראים אותו מקום · שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו · מן מה דכתיב הנה מקום אתי הוי הקב״ה מקומו של עולם · ואין עולמו מקומו:

אמר רבי יצחק כתיב מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים אם הקב״ה מעונו של עולם
ואם עולמו מעונו · מן מה דכתיב ה׳ מעון אתה הוי הוא מעונו של עולם ואין עולמו
מעונו · ונראה שכפל לומר ואין עולמו מקומו לאפוקי מענין הגלגל העליון שהוא מקומו
של עולם בהיותו מקיף וכולל הכל · אמנם לא יצדק בו שאין העולם מקומו כי לא ישולל
שם ההתקוממות ממנו לומר שאינו במקום כלל כיון שמרכז העולם הוא מקומו באופן מה
במדובר · לא כן הבורא ית׳ כי הוא המקום המוחלט וישולל ממנו לגמרי ענין ההתקוממו׳
במקום כי לא יוגבל במקום בשום אופן שהרי המשילוהו לעגולה ולמרכז גם יחד כמו
שקדם וידעת היום כי מטעם א׳ עצמו נקרא הש״ית שלום ומקום כי כל התארי׳ העצמיים
הנמצאים במקום ישכן בענין השלום שהרי הוא דבר קיים מקים ומחזיק ומקיים כאז״ל
במדרש חביב הוא השלום שבקש הקב״ה לברך את ישראל ולא מצא כלי מחזיק בשלום
שנאמר ה׳ עוז לעמו יתן וגו׳ · ואמרו עוד במדרש אמר דוד מבקש הייתי לשמוע שיחתו
של הקב״ה ושמעתי שהיה עוסק בשלום שנאמר אשמעה מה ידבר האל ה׳ כי ידבר שלום
כי אמנם זאת היתה שיחתו מעולם · הן בבריאה כשגזר השלום והקיום בדברו׳ יהי אור ·
יהי רקיע וכו׳ · הן במצות התורה כי כל נתיבותיה שלום · והשמחים אלי גיל ישישו כי
ימצאו גבר בעל בעמיו מודה באצבעו על דוגמת משלנו שלא הוא חבר הכוזרי הסי׳ הנכבד
בישראל גדול שמו שכן כתב ברביעי פ׳ כ״ה עת בא דברו על דברי ספר היצירה · והלא
בה דברו ואחר כך אמר שבע כפולות שש צלעות לששה צדדים והיכל קדש מכוון באמצע
ברוך כבוד ה׳ ממקומו הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו רמז לענין האלקי המחבר
בין ההפכים · ודמהו בנקודה והמרכז מגוף בעל שש צלעות ושלשה המשכים וכעוד שלא
יקבע התוך לא יקבעו הקצוות והעיר על הערך אשר בין אלה ובין הפה הסובל לכל שבו
יתחברו ההפכים וכו׳ ע״כ · עוד תדע ותשכל כי על פי הגדר שנגדר בו העגול אצל
הפלסופיים היותו תמונה שאמצעה הוא במרחק שוה מן הקצה · והקצה מן האמצע
ממנו נקח משל ודמיון עליו ית׳ מצד היותו במרחק שוה לכל הנבראים כי אין יחס כלל
בינו ית׳ לזולתו כמו שכתב המורה פ״כו מהחלק הראשון · וכמו שהמשילו על כיוצא בזה
מאמר דוד רם על כל גוים ה׳ על השמים כבודו מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת המשפילי
לראות בשמים ובארץ · ירצה יחשבו עובדי כוכבים ומזלות כי מצד היותו ית׳ רם ונשא
היה לו גרעון בחוקו להשפיל גאותו אל השגחת התחתונים · ושע״כ אין כבודו להשגיח
רק על השמים למעלת חשיבותם וזכותם וז״א רם על כל גוים ה׳ על השמים כבודו · וזהו
על דרך מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים · והשיב המשורר לזה כי
לפי טענתם לא היה לו להשגיח לא בשמי׳ ולא בארץ כי אף שמים לא זכו בעיניו ובערכו ·
ובטל ימשו אצלם כאצל הנמצאות השפלות · וז״א מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת וגו׳ ·
כאילו יאמר אחת היא על כן אמרתי או תגביהו השגחתו ותסלקוה מהשגיח אף בשמים
או תשפילוה ותורידוה לראות בשמים ובארץ כי טעם אחד ישפוט אם לחייב השגחתו
בשניהם · או לסלקה משניהם גם יחד כיון שאין יחס בין הבורא יתברך לזולתו כאשר
דברנו · וכבר השיב החבר ראות ולהורות במאמר שלישי סי׳ פ״ז כי גופי הגלגלים הם
אצל בוראם כקטן שברמשי׳ וכו׳ · מכל מה שאמרנו קמנו ונתעודד לגזור אומר עליו ית׳

שנמשל למרכז ולעגולה כמדובר שיותו המחונה האמיתית השלמה לא מכל צד י כי כן
המחונה כרגלה אחד מגבת המרכז י וכרגלה השני מתארת העגולה י ואפשר שלזה
כיון המליץ בהשכיל פיהו לאמר שהאדם פעולה חשובה אלקית איך לנוים במחוגה שקית
מתוארת ה׳ אמר לשכון בערפל י ועל היותו ית׳ מתאר כל הנמצאות למדרגותיהם אמר
ישעיה אף ידי יסדה ארץ (רמז לרגל המחונה הקיים במרכז) וימיני טפחה שמים
רמז לרגל השני המתגלגל לתאר העגולה ושניהם יעמדו יחדיו י כי כמו שכתב הרא״בע
(פ׳ בראשית) לא יתכן להיות הקו הסובב קודם הנקודה י או היא קודם הקו י גם כי
לדעתי כשתבא כעל העקידה כדברים אלו וחשב הפך זה בסוף שער כ׳ י כי האמנם אף
על פי שהרא״בע דחה ראית הפסוק ההוא י מכל מקום המוכח קיים אבלו אף לפי שטתו
להיותו סובר שהגלגלים עם תהו ובהו יחדיו נמנאו קודם הבריאה המפורש׳ בכתו׳ שאינה
אלו רק השמת גבול כגזר בהלבשת הצורות לרקיע וליבשה כמבואר שם למשכיל י וכמה
גלו עינינו חכמי האמת על ענין מחונה זו כי לפעמים יחקו כתר מחוץ סובב ומקיף
לשאר הספירו׳ ולפעמים באמצע כנקודה בתוך עגולה י ומצאתי כתוב בספר שערי צדק
שהכתר מקיף כל הספירות ונקרא סוחרת מלשון סחור סחור י ומלכות נקראת דר שהיא
בית דירה להי׳ וכו׳ ע״כ י ובאותיות שם ההויה יש לנו רמז לזה כי היו״ד מורה על נקודה
כי כן צורתה י והה״א והוו׳ מורים על עגולה כי שניהם מספרים עגולים כמו שזכרנו
מדברי הרא״בע בפ׳ שמו׳ י וקורא אני על זה יהללו שמו במחול כי מחול רוצה לומר עגול
מלשון וענין אמרם חוזר חלילה י וכדברי מירקורי״או טרימ״ויסטו כתוב לאמר כי הבורא
ית׳ עגול שלם י מרכזו נמצא בכל מקום וקוו הסובב איננו בשום מקום י ואמנם כמה היא
עצומה פליאה זו שדבר אחד בעצמו שאינו לא מרכז ולא עגול יהיה הוא עצמו המרכז
והעגול עם היותם רחוקים זה מזה תכלית המרחק י הלא אלקים יחקר זאת כי היא
נפלאת בעינינו לא ידע אנוש ערכה ולא ידעאת מקומה י ומלתו של נעים זמירות על
לשוני פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה י אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח י
אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך כי באמרו אם אסק שמים שם אתה רמז
לעגולה י ובאמ׳ ואציעה שאול הנך רמז אל המרכז והורה על היות זה פלא נשגב ונעלם
וינדק עליו מא׳ משרתיו עושי רצונו שגם הם מכתירים אותו כעגולה ככנסת הקדושה
כתר יתנו לך המוני מעלה מלשון אבירי בשן כתרוני שענינו סבבוני י האומרים איה
מקום כבודו כי לא ידעו מקומו איו כיון שגם מקום יאות אליו בבחינת מרכז ובבחינת
עגולה כמדובר י ותחתונים רואים אותו למעלה ועליונים רואים אותו באמצע י וכי יפלא
בעינינו פליאה זו שזכרנו גם היא נפלאת בעיני מרע״ה הפלא ופלא באמרו אין כאל
ישורון יען נמצא בו ענין נפלא כי הוא מצד אחד רוכב שמים רמז לדמיון העגולה וזה
רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים מעונה אלקי קדם י שעליו נכנה מאמר חז״ל לכנותו
ית׳ מעונו על עולם כמו שקדם י ומצד אחר הוא מתחת זרועות עולם רמז לדמיון המרכז
שהוא זרועו תקפו וחזקו של עולם אשר עליו ישבו השמים כלבתם והוא המקום המיוחס
לגלגל העליון כאשר הראית י או זרועו׳ עולם הם השנים קוטבים שעליהם הגלגל הולך
ומתגלגל י ומתחת הוא המרכז שבאמצעי שהוא תחתיתן באמת י וכן המקום ב״ה נדיק
יסוד

יסוד עולם ומרכזו כמאמר איוב (סי' כ"ו) תולה ארץ על בלי מה שהוא לדעת המפרשים
המרכז שאין לו מציאות מורגש בעצמותו · אמנם לפי עניננו יובן בלשון ספר יצירה י'
ספירות בלי מה אשר פירשו בו בלי מהות מושג אצלנו · ובכן מלת בלי מה תורה על
המרכז ועליו יתכנ' הנמשל אליו · להיותו באמת עקר תקפו וחוזקו של עולם ועליו הכל
תלוי מענין דוגמת המרכז אשר זכרנו · אחר כך אמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע
בה' מגן עזרך רמז לתשועת נפשם בהדבקם בנקודה ההיא האמצעית על ידי ראשית
הקו כמדובר · ובאמרו מגן עזרך · רמז למשל העגולה להיותו מקיף ועוטר אותם כמגן
הזה · וכאמרו אנכי מגן לך · כי שמש ומגן ה' · מגן הוא לכל החוסים בו ורבים זולת זו ·
ועתה עורה לקראתי וראה כי כל שזכרנו מרמיזן הנקודה והעגולה וכורך ההתאחדות
בשלשת חלקי נפשנו · ובשלשת מיני ההנהגו' המפורסמות כדי להשיג שלמו' ההתאחדות
עמו ית' · בא כלו רשום בענין המועדים שיום שמיני חג העצרת הזה הרומז אל העולם
הבא · הוא תכליתם · והסתכל תחלה כי שלשת הרגלים נקראו חג ככתוב כאמרו בחג
המצות ובחג השבועות ובחג הסכות · שלש רגלים תחוג לי בשנה · והרי הוא מלשון
בחוקו חוג על פני תהום שפי' בו הרא"בע כעת שחקק הגלגל על המרכז · ויהיו בענין
מחוגה ב' שרשים · חוג וחגג כמו שיש בענין חקוי חוק וחקק לדעת הרא"בע במקום
ההוא · ובכן הרגלים מצד שמם יורו על המחוגה האלקית שזכרנו · ואם תהיינה עיני
בחיכתך פקוחות עוד תשוב תראה כי יורו על זה כל המועדים גם מצד מספר ימיהם וזה
כי כל מועדי ה' הם ז' עם השבת מקצתם יום אחד להורות על המרכז הפשוט · ומקצתם
ז' ימים נוסף על היותם בין כלם על מספר זה כאמור · להורות על העגולה כי כמוה כן
המספר הזה חוזר חלילה מעת הבריאה עוד כל ימי הארץ · וז' ככבי לכת המושלים כל
אחד מהם שעה אחת בזה אחר זה מתחילים סדורם בשעה ראשונה של יום ראשון שאז
השמש מושל ואחריו נוגה וכן בסדרן עד סוף השבוע שאז חוזר הממשלה אליו כי לעולם
השמש מושל בתחלת יום א' · וכן הדבר חוזר חלילה · וזהו טעם חשיבותו של מספר זה
אצל הכתובים כמו שהעגולה היא החשובה שבכל התמונות · והכתוב כנהו כלשון הקף
וסבוב כאמרו בתחלת איוב ויהי כי הקיפו ימי המשתה ופי' בו הרא"בע טעמו כאשר
השלימו תקופת ימי השבוע כי ז' בנים היו לו · והרלב"ג כתב פ' בא אל פרעה כי הז' הם
כמו תקופה ירחית ומבאר אני את דבריו כי בד' הקפי שבוע יושלם הקף · הירח שהוא
בכ"ח יום בקרוב וכשתחבר יחד כל המספרים הנכללים במספר ז' כגון ז' ו' ה' עד הא'
יעלו למספר כ"ח ולא באתי לספר כאן סגולות המספר הזה · רק להורות כי ענינו דומה
להקף וסבוב העגולה · וכן הרב המורה (ח"ג פ' מ"ג) קרא אותו היקף בינוני · והמפרש
קרשקא"ש נותן שם לזה כמה טעמים ומצאת כי תדרשנו · ואולי מטעם זה היו כל
שביעיו' שבתורה הולכים על זה הדרך בענ"ל · ושמא גם כן אותיות שמותיהם של שבטים
על מספר מ"ט כנגד ז' שביעיות להורות על היותם ראוים אל העגול הזה האלקי לדבקה
בו ית' · והרי לנו שבתביום שביעי חג הפסח שבעה ועדיין לא נקנה תורה שבאמצעותה
נשיג בו יתבר' הדבוק האמתי · ואחרי ז' שבועות הרומזים לעגולה בא חג השבועות שבו
נתנה תורה שאושבה בארץ מושב אלקים והיא לבד מתפרד משכינו · ויום הדין ויום
הכפרים

הכפרה ויום שמיני חג עצרת הרומז לעולם הבא אחר ז' ימי סכות כל א' מהם יום אחד להורות על המרכז האלקי שנדבק בו על ידי תורה ותשובה וסליחת חטאים עד שנגיענו לאושר הנרמז ביום שמיני חג העצרת שהוא חותם כל מועדי ה' או שיהיו כלם השביעיו' והאחרים רומזים למחוגה השלמה האלקית הנז' והכל במשמע׳ ומזיכו שהכתוב כפל שאמרו ולשונו בחג הסכות לאמר וחגותם אותו חג לה' ז' ימים בשנה חקת עולם לדורותיכם בחדש הז' תחוגו אותו ׳ וכן במקומו' אחרים וכלם ענין מחוגה ועגול ׳ והיה זה כן מזולתו מהרגלים בהיותו סמוך לעצרת ׳ ועל כן היתה הוראת דמיון המחוגה הזאת חזקה מאד בחג הסכות על היותו סמוך לרגל זה הרומז לפדות נפשנו בעולם הבא ׳ וזה אמר ז' שביעות כמנהגים בו על דרך שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח אל תקרי שובע אלא שבע כדבר חז"ל ׳ וטעם המו' להורות על נעימות הנצחיו' הרמוז בעצרת שהוא המועד הסמוך לסכות אשר בו ז' מיני שביעיות לשמוח בהם לפניו ית' ׳ הלא המה ימיו ז' ׳ בחדש השביעי ׳ הפרים הנקרבים שבעים ׳ ארך הסכה ז' טפחים לפחות ׳ רחבה ז' גם כן ׳ מספר הדברים שבלולב ז' היינו אתרוג א' לולב א' ׳ ב' בדי ערבה וג' בדי הדס ׳ ז' הקפים בערבה סביב למזבח ביום הושענא הנקרא כן בעבור תשועת נפשנו' הנרמזת ביום עצרת שלאחריו מיד מלבד ההקף הנעשה סביביו בכל יום ויום ובהקפים ההם אנו עושים עצמנו כעגולה סביב למזבח הנחשב לנו כמרכז אלקי שבו יראה כבוד ה' כרדת האש העליונה ׳ להורות על חשקנו להתחקות על סרטי הנקודה ההיא האמצעית האלקית ׳ והערבה רמז לערוב חבור ודבוק שאנו מבקשי' לחבר עגולתנו במרכז האלקי על ידי ראשית קו הכונה השלמה כמדובר ולהורו' על ג' מיני ההתאחדו' שזכרנו בא הרמז על שלשתן בכל אחד משלשת הרגלים ׳ בפסח כתוב (פ' בא) ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית ׳ ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו וגו' ׳ כי אמר ויקחו להם איש על שלמות עצמם ׳ שה לבית ׳ על שלמות ביתם ׳ הוא ושכנו וגו' ׳ על שלמות מדינתם ועמם ׳ כי על ידי התחברותם באכילה ההיא היה נמשך אחדות שלום ביניהם בלי ספק ׳ בשבועות כתוב (פ' ראה) ושמחת לפני ה' אלקיך ׳ אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וגו' הרי כאן ג' ההנהגות נזכרות בפי' ׳ בסכות כתוב גם כן ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך הרי שלשתן אמורות׳ גם מזה אל תנח ידך כי לשמינות חג הסכות לשמיני חג עצרת הרומז לשלמות הדבקות כאמור ׳ נכפל בו הרמז הזה בלקיחת ד' מינים שבלולב ׳ ג' מהם באגודה להורות על שלמות ההתאחדות בשלשת כאותיכו כי שלשת המינים הנאגדים הללו האחד חשוב מחברו בהדרגה ׳ הלולב עושה פרי ׳ ההדס יש לו ריח ׳ הערבה משולל משניהם ׳ וכן על סדר זה נרמזו בהם הג' כחות הנזכרות צומחת חיונית משכלית ׳ שהאחת מעולה מחברתה ׳ וצריך שיהא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח כמו שהשכל הנרמז בו הוא הכח הנכבד והחשוב שאליו יתקבצו שאר הכחות ולמשמעתו יסורו לפעול פעולה רצויה לפניו ית' על פי סדרו והנהגתו של שכל אשר נגה עליו אור תורה ׳ והכונה לראות כי העלה העליון שבלולב כלה לנקודה אחת רמז לראש הקו המתחבר אל המרכז

כמו שזכרנו · וכן יתיחסו בסדרגה לג׳ מיני ההנהגות שזכרנו כי אדם קרוב אל עצמו הקרוב קרוב קודם · ופרי עץ הדר הנלקח יחידי בשמאל אל נגד נטיית הלב רמז לבורא יתברך שכתוב בו הוד והדר לבשת והוא הלב האמתי העומד באמצע ומחיה את כלנו · והענין לומר שעו׳ התאחדות עצמנו על פי הדרך אשר הקדמנו נעלה ונבא לשלמות הדבקות באחד האמתי ית׳ · ומה טוב ומה נעים הסימן הנרשם על זה ברעיא מהימנא סוף פ׳ כי תבא אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסיניו ראשי תיבות של אעלה א׳תרוג ע׳רבה ל׳ולב ה׳דס · כי על ידי הרמוז בענינים כמו שקדם נקומה ונעלה לאחוז בסנסני צדיק כתמר יפרח צדיקו של עולם עץ החיים בתוך הגן לדבקה בו :

ראוי אם כן ההתעוררות לדבקותו ית׳ · הן בבחינת דמיון המרכז · והן בבחינת דמיון העגולה · אם בבחינת המרכז ראוי שנקבץ ונאסוף עצמנו אליו כטבע העפר והמים אל מרכז הארץ שהרי לשניהם נמשלנו · לעפר באמרו והיה זרעך כעפר הארץ · מי מנה עפר יעקב · ולמים באמרו (ישעיה מ״ח) שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו · ואם בבחינת העגולה · תחלה נשפיל עצמנו עד תחתיות ארץ ונשא לבבנו אל כפי׳ אל אל בשמים ולפני ה׳ נשפוך שיחנו ממעמקים קראתיך ה׳ ומשם נגביה עוף אליו ית׳ להדבק בו בכונה נכונה מאד כטבע היסודות הקלים רוח ואש העולים הם למעלה · כי נהיה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט שהרי נמשלנו לאש כמאמר עובדיה והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה · ולרוח כאמ׳ (זכריה ב׳) כי כארבע רוחות השמי׳ פרשתי אתכ׳ שפירושו כמו האויר המתפשט לארבע פאות העולם · ובחזון ישעיה (ס״ס) מי אלה כעב תעופינה כי העב הוא מתהוה מאיד חם לח שהוא טבע אויריי · וראיתי מי שמשל האדם אשר מרק וזכך חמרו מפחיתי׳ עכירות ארציותו · לאיד עולה על ידי ניצוץ השמש האלקי שפעו ורצונו ית׳ מושכו למעלה להתענג מזיו כבודו · ויומלץ על זה דרך צחות ואדם אין לעבוד את האדמה ואיד יעלה מן הארץ · לומר כי מי שמפשיט עצמו מעניני החמר הרי הוא נעשה כאיד עולה מן הארץ אל רום שמיו · וכן אנחנו רוחנו ונשמתנו אליו נאסוף וכאש שלהבת אהבת י״ה נעלה אליו לדבקה בו ולנוח בין זרועותיו באומר בנחי · וכל זה באמצעות התורה שגם היא נמשלת ליסוד הארץ כאמ׳ לוחות האבן והתורה והמצוה ובפטיש יפוצץ סלע · ולמים הוי כל צמא לכו למים יערוף כמטר לקחי וגו׳ · ולאש הלא כה דברי כאש · ולרוח רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך · ויצדק בנו מאמר המליץ על חשיבותו של אדם אל יעבר לו לרכוב שמים לחבק זרועות עולם עד היותו כאלקים לדעת טוב רמז לדבקתנו בטוב המוחלט ית׳ :

ונסורה נא מעל אהלי הרשעים שעליהם נאמר סביב רשעים יתהלכון כרום זלות לבני אדם שהם הולכים ומתרחקים מהמרכז האלקי ויתהלכו למו כקו הסובב הרחק מאד כל קרוב אל המרכז ההוא וכרום רוצה לומר כהמשילם אותו יתברך לעגולה שהיא רמה ונשאה וגבוהה מן המרכז לא יתאר וליחס לו חשיבות ומעלה עושים ככה · רק הוא זולות ובזיון · וסוף סוף אינו אלא זולות לבני אדם שבמותם שאם חטאת מה תפעל בו · ודומה לזה מה שנאמר עליהם אשר יומרוך למזמה נשוא לשוא עריך · רוצה לומר ירוממוך מלשון יתאמרו כל פועלי און ויש מי שפי׳ כמוהו אמרו צדיק כי טוב כמו שכתב הרא״בע · והענין לומר כי

פה שהם מיחסים לך ענין העגולה כאמרם שחוג שמים תתהלך אין זה מצד הבחינות הראויות שזכרנו · רק למזמה ומחשבת פסול לומ׳ שאינך מכיר בעניננו ומכחישים מ״ש כי רם ה׳ ושפל יראה · וגבוה ממרחק יידע · וזהו שסיים כשוא לשוא עריך ר״ל אויביך החזקים כאיכה שמבקשים לעקור את הכל מלשון ערו ערו עד היסוד בה נשאו ורוממו אותך לשוא ויתפל · על כן לפי דעתי נכתבה מלת יומרוך בלא אלף פה הפעל להורות כי איכם מאמירים ומרוממים אותו באמת · וכן מלת נשוא מפני זה עצמו נכתבה בחסרון אלף למ״ד הפועל כי האלף שבסוף איכה אלא להמשך הנח כאלף לא אבוא שמוע וכמו שכתב רד״ק · ועליהם אמר דוד רם על כל גוים ה׳ על השמים כבודו · מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ · ר״ל אצל הגוים ההם עובדי כוכבים ומזלות · יחשב ה׳ רם ונשא מהשגיח בעניננו ואין כבודו כי אם על השמים · ועל כן מיחסים לו דמיון ענול · אמנם אין הדבר כמו שחשבו כי מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת ונו׳ · ויש כאן רמז לדמיון העגולה והמרכז · ולפי דעתי כי תוספת היוד מורה על רכוז להיותו סוף כל המספרים כי משם והלאה חוזר על הראשונות כנודע · ושגיב בכאן להורות כי הוא ית׳ המגביהי לשבת בתכלית הגובה לדוגמת עגולה בערך אל מרכזה · הוא בחסרו משפיל לראות עד בני בנים בתחתי׳ ארץ · ויש להמליץ על זה תוכחת הנביא ישעיה לאנשי דורו שהיו מיחסים תארי אלקות לאליליהם ביחסם להם דמיון המחוגה הזאת שזכרנו והיו מציירים במחוגתם עגולה עם נקודה בתוך על עץ פסיליהם עם קוים נמשכים מן העגולה אל המרכז להורות על היותם אדוקים באליל ההוא מן המרכז לעגולה ומן העגולה אל המרכז · כפי השתי בחינות הנזכרו׳ במשלינו וז״א (ישעיה מ״ד) חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצועות ובמחוגה יתארהו · ירצה נוסף על פשוטו כי היו עושים קו על העץ להורות על כונתם לידבק באליל ההוא על ידי הנקודה שבראש קווים והיו משמנים את הקו בצבע הנקרא שרד כדי שיהא רישומו ניכר · ועוד היו חורתים על אותו הלוח בכלי הנקרא מקצועות וכל זה היו עושים לחזק ההוראה ואחר כך כפי מרחק הקו האחרות היו מתארים במחוגה לעשות עגול שלם כדי להפלים כונת הוראתם · ויש גם כן במשמע שהיו מיחסים לפסל ההוא תאר המחוגה · המה יאכדו בשבוש דעתם · ואנחנו כהני ה׳ נקרא ביחסנו משל הנקודה והעגולה הנז׳ לכבוד תפארת הבורא ית׳ כי אל ה׳ ויאר לנו במאור תורתו על כן אסרו חג ונו׳ · רוצה לומר שתאספרו ותחברו מחוגתיכם בעבותים שהם קוים וחוטים משולשים כנ׳ מיני ההתאחדות שזכרנו כי עבות׳ תלתא בחד קינא · עד קרנות המזבח הוא המרכז האלקי שנתחבר ונדבק בו על ידי קוי כונתנו והתאחדותנו כמו שקדם וקורא לנו מקרא דכתיב צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו · ירצה הכימו בעין ההדור אתם המצויינים במעלה וחשיבות · במלך שהשלום שלו בעטרה ובעגולה שעטרה וסבבה לו אומתו כנסת ישראל להמשילו בנקודה ובעגולה כי לשניהם ירמוז · הייכו בעטרה שעטרה לו להמשילו בעגולה ועוד בעטרה שעטרה לו להמשילו בנקודה אמצעית להיותם עוטרים וסובבים אותו לדמיון קו מקיף ומבקשים לחבר עגולתם אל מרכז האלקי על ידי הקוים הנמשכים אליו בנקודת ראשם ואחדותם כאמור · וזה ביום

מתוכתו וגו׳ · רוצה לומר ביום שדבקו באומתו חבור זווגיי וזה יאות ביום שמיני עצרת המיוחד להורות ענין האושר והדבוק הזה כמו שקבע בו סעודתו עם אוהבו המיוחד כדבר חז״ל ובכוון של יום הוא עד מוכיח על זה שנקרא יום חתן תורה ושמחת תורה · גם נכבדות ידובר בכו שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית במחולת המחנים · רמז להתאחדות אנשי אומה זו עם בוראם ע״י הד׳ מדרגות הנז׳ שנרמזו באמרו שובי ד׳ פעמים · והם ד׳ שליבות הסולם אשר בהם נעלה אל מדרגת האושר לידבק בו יתברך הלא המה שלום והתאחדות עם עצמנו · עם ביתנו · עם עמנו · ועם אלקינו · להגלות בגלות ממה שהקדמנו כי אין ענינו של אושר זולתי טוב דבר לראשיתו ית׳ · מה תחזו בשולמית במחולת המחנים · כענין אמר אז תשמח בתולה במחול ויהללו שמו במחול · רוצה לומר כענין המחול הנעשה בעגול שנקרא דושה בלע״ז כדברי בעל הערוך וחוזר חלילה שראש המחול עומד באמצע ומנהל האחרים המחוללי׳ עמו בסבוב וזהו המכוון במאמר אשר שכבנו לראש ענת דרושנו עתיד הקב״ה וכו׳ והוא רמז לעגולה ולעטרה שיעטרוהו ויסובבוהו הצדיקים כאז״ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה · מתיחס לאז״ל בפ״ק דמגילה עתיד הקב״ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק דכתיב ביום ההוא יהיה ה׳ צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו · ומתיחס לזה מה שכנו חכמי האמת גן עדן בשם סוחרת כמו שכתב החכם מריקנטי בפ׳ חיי שרה בראשיתה · אחר כך נמשך בעל מאמרנו לאמר וכל א׳ וא׳ מראה עליו באצבעו וכו׳ הורה בזה על הנקודה האמצעית הרמוזה אליה · והראיה בהותה מאחר אל שכוכה באמרו הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו וגו׳ כי הורה על ענין הקו הנוגע במרכז האלקי עם נקודת ראשו · וקוינו הראשון רומז להתעלותנו לראשו של קו אלא שעדיין לא השגנו בפעל שלם הנלחת הנגיעה והדבוק האמיתי במרכזו יתבר׳ ועליו אמר ויושיענו · וקוינו השני רומז להשגת הדבקות השלם במרכז ההוא ועל כן אמר אחלו נגילה ונשמחה בישועתו כי שם בהשגת האושר הנכחי שלמות השמחה והתענוג השמרך · ובמאמ׳ השני הוסיף עוד לבאר ענין המחול ההוא באמרו בעלמות וכו׳ · כי כן מנהגו בתוך עלמות תופפות שר״ל באמצע וזהו באמת ענין הנשיקה שאמרה השולמית בלפי דודה ית׳ ישקני מנשיקות פיהו שיש בפסוק ההוא ז׳ תיבו׳ כהערת הזהר במדרש שיר השירי׳ והוא מספר מורה על הסבוב כמוזכר למעלה · והמלה השביעית היא מיין כי יין ישמח לבב אנוש להורות על שמחת הנשיקה והדבוק כי יין ישמח לבב אנוש וכמו שכת׳ שם הזהר מאמרו שובע שמחות אל תקרי שובע אלא שבע נקרא אל השמים מעל גבוה מעל גבוה שומר · יקויים בנו מאמ׳ נושאנו ויהי בישורון מלך וגו׳ שיהיה מלכו של עולם בקרבנו ובאמצעיתנו כנקודה בתוך עגולה כמלך עתיד לכידור באמצע מחנהו וכל חייליו סביבו שע״כ נקרא מקום תחנותו של מלך מעגל · וזה יהיה בהתאסף ראשי עם רוצה לומ׳ שיתאספו ויתקבצו שעם אל ראשיות אחדותם בעצמם ועם ביתם ומדינתם הרמוזים באמרו יחד שבטי ישראל שכללו שם שני שבטי מלכות ושררה הנהגת הבית והנהגת המדינה · כי יחדיו יהיו תמים מתאומים ושלמים · ויבנו מקדשם כמו רמים · וחבלים יפלו להם בנעימים · בהדבקם דבקות מאושר נכחי בין ה׳ נור עולמים :

דרוש שלשים ושנים

* כתר שם טוב עולה *

כלל הדרוש הוא אשר דבר המחבר בהספדו של אדם כשר עטרת תפארת משכילי עם כמהר"ר שמואל קיים ככ"ת אשר לוקח מאתנו ערב ר"ה שלנ"ג ויבכו אותו כל בית ישראל בכנסת הגדולה של לועזים ביום צום גדליה שהם עלו שבטי יה עדות לשמואל להודיע בעמים עלילותיו להלל מאד · וגם שם יד חובתו של המחבר תכסהו לענו אף הוא חלקו להודות לשמו שמוא' כי טוב לשם ה' · בהעבירו על פניו מעלת תהלת השם טוב איכה תרעה איכה תרביץ בהתפשט התועלת מן השלם בעיון ובמעשה לשם שמים אל השומעים יקר תפארת שלמותו · כי אחריו כל ישרי לב ילכו ובקולו ישמעו ובו ידבקון · ואך טוב לישר אל אשר בדרכיו דרכי נעם גלגל זכות הרבים שזכותם תלוי בו ·

האזינו השמים וגו' · יערוף כמטר לקחי וגו' · כי שם ה' אקרא וגו' :

ברכות פ' היה קורא אמר רבי יוחנן כי הוה מסיים ר' מאיר ספרא דאיוב אמר הכי · סוף אדם למו' וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים · אשרי אדם שגדל בתורה ועמל בתורה ועשה נחת רוח ליוצרו · וגדל בשם טוב · ונפטר בשם טוב מן העולם · ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו :

מי הוא זה ואיזה הוא אשר בצאתו מגדר עצמו ויאכל חצי בשרו · אל נא יהי כמת וימלאנו לבו לעצור כח לפעולת דבר? אם כן למה זה אנכי אלך לדרוש במאמרים מסודרים ממעי יפרדו · אם דודי חמק עבר ונפשי יצאה בהעדרו? כי הנה החכמים נועדו עברו יחדיו לגזרת האומר כי אוהבו של אדם עצם מעצמיו והיו לבשר אחד · הן קדם יהלוך החוקר בתשיעי מה' המדות וממנו תוצאות אמירה זו להרמ"בם בראשון מאבות באמרו מה טוב מאמר ארסטו האוהב אחד הוא ואתה ע"כ · ואולי על הוראה זו הסכימה גימטריא של אהבה לגימטריא של אחד · אי לזאת קורא אני בעצמי אם אין אני לי מי לי? וכל שכן כי גם בלעדי זאת כשאני לעצמי מה אני? אך אמנם סמוך לבי בטוח על זכות השלם הזה שבטו ומשענתו המה ינחוני במעגלי צדק למען שמו · ואולים אגבר להשלים אך הפעם שיעור קטן א' מיני אלף מאשר ולא כל אשר אלה עלי חובתו על אודותיו אוהב טהר לב צדיק חסיד וקדוש יאמר לו · ויען וביען בכלל שירי המעלות שבספר תהלותיו · מעלת השם טוב בחוץ תרון על גפי מרומי קריאת שבחיו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל השם טוב והוא יענם כי שמו אל מורה על היות שמו אות בנבא שלו לכבוד האל ית' ועוד בסמך שמו לאל כמכתב לשונו המדברת גדולו' בשיבת הדבר אליו בהררי אל שלהבת יה וואלהים כי רבו · והוא כתר הכתרים עולה

על

על גביהן מטעם רבי שמעון ברביעי מאבות ועל הכתר הזה עצמו יוסד עקר בנינו של מאמרנו הראשון ומאמר הלל קיים בשני מאבות קנה שם טוב קנה לעצמו וכו' גם במדרש קהלת מעלה עשו ביוחסין באמרם שמן טוב נוהג בחיים ושם טוב נוהג בחיי' ובמתים · שמן טוב בעשירים ושם טוב בעניים ובעשירים · שמן טוב מקיתון לטרקלין ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו · והמה בכתובים זכר צדיק לברכה לזכר עולם יהיה צדיק וזולתם רבו מספר · גם רוח אקים מרחפת על פני יסודיו הטובים לאברהם ואגדלה שמך והיה ברכה · על כן חשבתי זאת למשפט בעברה כאן ונראה מדרגת שוויו וערכו של הכתר הטוב הזה אשר השכנוהו לעטרת צבי ולצפירת תפארה · כי אמנם האדם יראה לעיני' כי אך הוא מערכו ·

כשסדרתי הדברים במקומן ושעתן · ששמעתי מאמרי הראשו' עד מקו' זה שנזכרתי אליו ותקראנה אותי כאלה ואכלתי חטאת שיום לפרס' גודל צערי שהם כפשי כחוי דאגה וכמעט למוט רגלי כי לא זכרתי פתח דברי ואשכחהו והוא דרך שלבי גאות כבמו אלה ·

ואל מה ידמהו וישוה רק לקול הברה חולף שוטף ועובר על זכרונו משלי אשר פה אל פה ידברו בו · כגל בכטנותו כהלך ורוח עברה בו ואיננו · על כן יאמרו המושלים כי דגל גדולת השם טוב יעלה עליו מעלה מעלה דגל מחנה הזמן כי הוא יורה החצי להעבירו ולהוריד את עדיו בשלוקו מן העולם · ואם כה משפט השם טוב עתה הרבה שחסרונו יוכל להמנות בכלל העוברים המשועבדים אל הזמן למרמס תחת כפות רגליו · הלא אלקים יחקר זאת פליאה דעת נשגבה · למה זה ועל מה זה שם השם טוב מתיקר על ידכו לתיתו עליון על כל הכתרים לתהלה ולשם ולתפארת ? על התר הקשר הזה הלא כה דברי · אדם כי יולד לא להשלים עצמו בלבד יצא לאוירו של עולם כי ללמד על הכלל כלו יצא · ובעת יאמר עליו שיר למעלות אשר נשא את עצמו על הררי השלמות · אם לעת כזאת הגיע למדרגת היותו סבה לשלמות זולתו · הוא הדבר אשר דברו התנא איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם אמר תפארת לעושה על שלמות עצמו · ותפארת לו מן האדם על שלמות זולתו המתפשט ממנו · ועל פי הדברים האלה היה דבר ה' על אברהם לאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו' · ופלס ומאזני משפט ביד איש המודות באמרו והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד · כי ערך ערך המשכילים כנגד הרקיע · ומצדיקי הרבים כנגד הכוכבים · להבין ולהורות שיש יתרון למצדיקי הרבים על המשכילים לעצמם כיתרון אור הכוכבי' יותר חלקי הגלגלי' ועכ"ל היה משתדלו' החכם שלמה מה שחויב מאתו' שכתו' עליו ויותר שהיה קוהלת חכם עוד למד דעת את העם · אולם התועלת הזה הנמשך מן השלם כפלים לתושיה · בתורת חסד על לשונו · ובשלמות מעשה אם זך ואם ישר פעלו · ילכו אנשים לאורו הקרובים והרחוקים כי כל הקרב הקרב אל משכן השלם יטעמו ויראו כי טוב סחרו בעיון ובמעשה ולמדו דרך ה' לעשות כן גם המה · והרחוקים אשר לא ראו את מעשה השלם ההוא ולא זכו ליהנות מזיו שכינתו · אזנים להם הלא ישמעו · אף להם הלא יריחון שמן תורק שמו המתפשט לארץ מרחקים · ויתעוררו אף יעירו נגדו עפעפי שחר בהתם לשלמותו למען

ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיהם ושמרו לעשות את כל דברי תורת השלם אשר שמעו את שמעו ועקבותיו כודעו · ככה יאכלו בני ישראל את לחמם קדוש ומשלחן שלם קא זכו מתועלתו הנמשך להם עודנו חי וגם אחרי מותו כי סגולת השלם דבקה בו להיותו מועיל בחיים ובמות כענין אמרם בתוספתא דסוטה ובזכות המן ממחרת כל זמן שהיה משה קיים היה המן יורד להם · משמת מהו אומר ובזכות המן ממחרת ולא שהמן תולה להם בחייו אלא אף במיתתו שמן המן שלקטו בז' באדר אכלו ל"ט יום עד ט"ז בניסן והקריבו את העומר בגלגל · שנאמר ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וגו' · וכה יהיה זרע שלמותו במדרגת הגשם טוב להוציא פרח ולהציץ ציץ על כל העולם כלו בכבודו וביקרו · הן בעודנו חי לפניו יהיה כן הרבה כמוהו בהופיעו מהדר גאון עזו על כל יושבי תבל · ואף כי אחרי מותו יהיה כן בפנים יותר שלמים ומעולים · שאז יקנה שם טובו מעלה רמה נשגבה כהבין כל יכיר אשר נשמה באפו כי שלמות השלם היא שעמדה לו ומלכותו בכל ימי חלדו סלה · כי אמנם דרך אניה בלב ים בהגיעה אל מחוז החפץ · כן דרך גבר בעלמה בהיותו נושא משך זרע השלמות והשם טוב ועד היום האחרון יהיה גבולו · וזה על דרך אז"ל אל תאמן בחייך עד יום מותך וכאמרם במדרש אמרת לה' אדני אתה אמר דוד רבש"ע אף על פי שאני מלך המלכתיך עלי אמר לו הקב"ה איני מחזיק לך טובה בכך טובתי בל עליך ולמי אני מחזיק טובה לקדושים אשר בארץ המה שאין הקב"ה קורא לצדיקים קדושים עד שינתנו בארץ עד יום מותם שיצר הרע מצר לאדם בעולם הזה ואינו מניחו עד יום מותו · ואמנם ברית כרותה למדות השלם בהתפשט תועלתן אל הזולת שאינן חוזרות ריקם · כי על דרך התהפכות הכינון קרנים מידו לו ושם חביון עוזו לתועלתו · ולזכותו כאז"ל משה זכה וזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו · ובבכורות פ' כל פסולי המוקדשים אמר רבי יוחנן משם רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר וכו' · ללמדנו כי נפש השלם בטוב תלין כאשר על טוב יזכר שמו ואחרים באותים לאור שלמותו · ואל זה יכוין אמרם ז"ל שבת פ' שואל בעא מניה רבי אלעזר מרב איזהו בן העולם הבא א"ל ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו · על כן הנביא קורא ניב שפתים זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד · ירצה אל יהיה בשלמותכם עקר ועקרה מלהוציא פירות ופירי פירות רק בצדקה תכוננו · והביעו השפיעו שלמותכם אל הזולת כי זרע מעט תוציאו והרבה תאסופו והוא אמרו קצרו לפי חסד כי תורת חסד על לשונכו הקדוש להורות תמיד על הפלגת הדבר · הלא ממשל משלים על זה בעל חובת הלבבות שער אהבת ה' פ"ו לב' סוחרים הגיעו אל מדינה · הרויח א' מהם בסחורה א' שהיתה בידו עשרה כפלי הקרן והיה הכל ק' זוז והרויח השני כפל א' בלבד והיו לו סחורות רבות והגיעו לידו עשרת אלפי זוזים והיה ריוח הסוחר הראשון עם רוב כפלי הריוח תשעים זוז ועשרה חלקים מאחד עשר חלק בזוז · והיה ריוח השני ה' אלפים זוזים עם מיעוט כפל הריוח · כן מי שאינו מתקן אלא נפשו בלבד תהיה זכותו מעטה · ומי שמתקן נפשו ונפשות רבות תכפל זכותו בזכיות כל מי שיתקן לאלקים · עכ"ל · ולאיש אשר אלה לו אנכי קורא מקרא דכתיב והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו לעת צאת מעשיו הטובים אל

אור הפעל הרצוי לפניו ית' כי זה אמנם אך פרי לצדיק · ועלהו לא יבול · לפרוש כנפי שלמותו על זולתו ובצלו יתלוננו מקבלי תועלתו · וכל אשר יעשה יצליח בהניחו את שמו לברכה בקרב הארץ וגם אחרי מותו בצלו יחיו כי אור זרוע לצדיק · ולישרי לב שמחה בכל מקום ובכל זמן · ובכן יהיה נופו קנוי להם מחיים ופירות לאחר מיתה · וכל אשר יעשה יצליח לתועלתו בעצמו כי זכות הרבים תלוי בו כאמור :

זה יהיה משפט השם טוב המתנשא לכל לראש · והוא הכתר היקר והחשוב אשר העליון מדרגת שומתו על ראש כל הכתרים המעולים · אין לנו עסק בלל עם השם טוב ההמוני שהזמן רש בו כעקביו · ועל זה היה דברו של הלל להלל מאד קנה שם טוב קנה לעצמו הואיל ובקניינו יכלל לו האדם קנין עצמי מקנה השארות לנצח · כי על כן סמך אליו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא כי קרבן דבריו הנזכרים במלת ימלת מה טעם קנה שם טוב קנה לעצמו כי אמנם דברי תורה שיקנו אחרים בלכתם במעגלי צדק למען שמו להוליד גם המה כדמותו כצלמו · הם כלם ילידי ביתו ומקנת כספו להתלות בו זכות הרבים כמדובר · ועל כן הוא קונה לעצמו חיים עד העולם · והכתר הזה בלי ספק שויו וערכו נחמד מזהב ומפז ובכתם אופיר לא יסולא · ועתה בדרך צדקה תמצא פנת יקרת השם טוב הלז · לאחיזת מאמרנו המוזכר ראשונה · אשר על שדהו עברתי והנה עלה כלו וכסו פניו חרולי כמה ספקות שונים · כי שאל כא לדבריו הראשונים מה ענין ספר איוב אצל אמרו סוף אדם למות וכו' אשרי אדם וכו' · וכל שכן שלא אמר כד סיים רבי מאיר ספרא דאיוב וכו' רק כי הוה מסיים בלשון הזה מודה על התמדת הדבר · ואם כן הלא הלך כפעם בפעם לקראת דהרים שו · ומה ראה על ככה ואיזו סבה הגיעתהו לזה · ועו' מה זה בידו ערך אדם ובהמה באמרו סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה שאם בא ללמדנו כי במאזנים לעלות המה מהבל יחד וכי יחדו יסופו במיתה שוה לכל · הלא זה אשר יורנו אמרו בשמון והכל למיתה הם עומדים ואין המלט מכפל מותר · וגם אחרי כן אשר יבא דברו אשרי אדם שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו · כפל דבר נמצא בו כי במה נפרד הוא עשותו נחת רוח ליוצרו מהיותו גדל ועמל בתורה ? ולולי ה' שהיה לנו בקום עלינו ספק השם טוב אשר כבר התרנוהו · אוי עבר על נפשנו הספק ההוא עצמו במאמרנו זה הנשען על ידו באמרו וגדל בשם טוב וכו' · על כן לא נתתיה לשאלה במקום הזה ולא אוסיף עוד לרעתה · סוף דבר הקול נשמע לספק בדבריו האחרונים כי הנה אחרי כן יבא וידו אוחזת בעקב הראיה היא מוכאת מדברי שלמה ע"ה על עקר השם הטוב שקדם זכרו ויהי בעת לדתו ראייתו הנזכרת והנה הדברים תמוהים כלשונו לאמר ועליו אמר שלמה בחכמתו וכו' הטרם נדע כי אבדה חכמת כל חכמי לב בערך אל חכמתו ועל מי לא יקום אורהו כעדות הכתוב באמנה עליו ותרב חכמת שלמה וגו' ויחכם מכל האדם וגו' · ומי איפה הוא הגד ניד ויבא לנו ראיה ממנו ובמחובת שלמות חכמתו יתארהו ? הן אלה קצות דרכי הספקות אשר היו לשכים ולצנינים בהבנת דברי המאמר הנז' · ואחזה אנכי אשית לבי על כונת דבריו ראיתי דרכי ספקותיו וארפאהו בהניף ידי אל המקום וכה אדבר · נופת סיה רבי מאיר בכלותו לקרות את דברי הספר ההוא עד תומם

כי הוא האיש ההוא תם וישר מחקה ומצייר דמות דיוקן השלמות לכל דבריו ולכל משפטיו ׃ וזה כי היה דברי ראשון לי על דברת השלם המעולה אשר שמו עליו שרי משי' לבכות לנו עדי מסכנו בשלמו' העיון והמעשה ׃ וכאשר יעגו אותו שני חלקי השלמו' הללו כן ירבו ויפרצו ממנו גם לתועלת הזולת ׃ והבאתי את השלישית כאיש השלם האמתי שזכרנו ובלעדיו לא ירים את ידו ואת רגלו בתפארת השלמות ׃ והיא זו כי את הכל יפה בעתו ופעל לשם ה' למעשהו כמצוה ועשה לא מפאת השקפה ככרית ׃ גם לא ליושר מזגו כככסף אל הראוי מצד עצמו כי הרבה מן הפילוסופים עשו כן ולא הועילו בהצלחת שלמותם ׃ רק תהא יראת שמים קודמת לחכמתו ולמעשהו וכמאמר שלמה בחתימת קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור ׃ ללמד דעת כי שמירת המצות תהיה נמשכת ובאה מכח יראת האלקים ׃ והוא דברם ז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ׃ ומזה אמרו גדול המצווה ועושה וגו' וזהו ענין אמרו בדברי דוד האחרונים (שמואל ב' כג) מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים ׃ ירצה שהראוי למשול בישראל כאמרו אדם אתם הוא הצדיק צדקות אהב לא מצד יושר מזגו רק מצד היותו מושל יראת אלקים רוצה לומר בעל יראת אלקים כי ענינו מושל בה ך מושל עמים ויפתחהו וכמו שיצדק הקשר מלת בעל בבית ובלתה כמו בעל בעמיו ובעל השור ׃ ככה בשמוש מושל ענינו מושל באדם ומושל עמים אשר כמוהו יהיה מושל יראת אלקים כאמור שוב לאמרו בעל יראת אלקים ׃ ומסכים לזה אמר דוד במזמור יא צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו ענינו שהוא אוהב צדקות שפניהם יחזו ישר רוצה לומר ישקיפו לרצון האל יתבר' כי צדיק וישר הוא ׃ ושא נא עיניך וראה מאמר ירמיה סי' ט' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו ׃ כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' ׃ כי מתוך דבריו הלא תמונת השלם תביט לכל האותות והמופתים אשר זכרנו בתנאיו להיותם כלם מצויירים ומיוסדים על המחוקה אחד מהם לא נעדר ׃ וזה כי תחלת דברי פיהו על סבלות זלות לבני אדם להתהלל בארץ כי כביר מצאה ידו בהצלחה הקנויות אצלו בשלשתן ׃ אם בנפש והיא החכמה ׃ ואם בגוף והיא הגבורה ואם בממון והוא העושר ׃ כי אמנם איש כזה מתהלל במתת שקר עודנו עבור בשלמות חכמתו גבורתו ועשרו אשר ייחד לעצמו ואין לזרים אתו ׃ כי אם בזאת יתהלל המתהלל בהפיכו מעיכותיו החוכה בחכמה בגבורה ובעושר ובכל הרונה ליהנות יהנה מטוב שלמותו ׃ ובכן צדיק צדק ירדוף בדרכי ה' כי טוב כי לעולם חסדו בשלשת מיני השלמות הנז' המושפעים ממנו וזה השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ ׃ שלש כנגד שלש ׃ חסד כנגד החכמה על דרך חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי ׃ משפט כנגד הגבורה אשר בה עושה משפט לעשוקים להצילם מיד עושקיהם כח ׃ וצדקה כנגד העושר כי כדרך צדקה ימצא תמיד בהעביר כל טובו על פניו וברכת ה' היא תעשיר ׃ ועתה מי האיש החפץ חיים תמונת ה' יביט ויוליד פעולות מעולות בדמותו כצלמו כי בצלם אלקים עשה את האדם להיות כל איש שורר בביתו להדמות ליוצרו בכל מאמצי כח וזו היא תפארת

אדם

אדם לשבת בית על מכון שלמותו ועל תלו ובכל שרי יתלונן אשר מצאהו שגיאה כה
להתפאר בהשלמת האדם שהוא עקר היצירה כאמרו נעשה אדם וגו' בלשון רבים לכבוד
ולתפארת ללמד אדם דעת כי השלמת הזולת פאר גדול יחשב אל המשלים. ויומלץ על
זה אמרם ז"ל איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה וכו'. ירצה כל
שהיא תפארת לבו"ת אשר עשה הדרך הישרה הזאת לחלוק מכבוד שלמותו לבשר ודם
והיא תפארת לו מן האדם רוצה לומר מכר אמ' נעשה אדם בצלמנו אשר הגביר בלשונו
הוראה עצומה כמה גדול כחן של גומלי חסדים משפיעי שלמות לבני אדם וככר בכלל
בדברי ירמיהו הנז' שלמות העיון והמעשה כי העיון ברמז בחכמה והמעשה בגבורה
והעושר שהרי כל מצות ה' אשר תעשינה ישלמו אם בגופו של אדם וכאים בגורתו ואם
בממונו עושר שמור לבעליו לטובתו. ואחרי כן יבא הכתוב אל הוראת התכלית השלישי
המכריע בשלמות השלם והוא אמרו כי באלה חפצתי נאם ה'. והוא הדבר שמוזכר
למעלה כי כל דרך איש ישר בעיניו בעיון ובמעשה. כתהו והבל נחשבו לו אם לא יביעהו
לזה מורא שמים כי אפס על כל מוצא פי ה' יחיה האדם לא על זה וזאת אשר דבר בי
באלה חפצתי נאם ה' כלומר בכל מה שהקדמתי מתכלית השלם: הנה זאת תורת
האדם ואל זה יביט כי באלה חפצתי נאם ה' ונחת רוח היא לפני שאמרתי ונעשה רצוני.
אלה פקודי משכן השלמות אשר פוקד ביד רבי מאיר הנז' וכלם נקבצו באו לו בעצמו
של איוב מכח הכתובים הבאים על ענינו. מראשית ספרו ועד אחריתו. וזה יבא
ראשונה כי שם האיש ההוא תם בעיון וישר במעשה ובכל נדק אורחותיו היה נמשך ובא
מיראת שמים כאמרו וירא אלקים וסר מרע על דרך מאמר קהלת את האלקים ירא ואת
מצותיו שמור כמדובר. והיה מקורו ברוך לתועלת זולתו לא סוף דבר לבני ביתו כמדות
הכתוב ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עולות
מספר כלם וגו' אבל גם כן על פני כל אחיו כפל של אורות שלו להשביע נפש שוקקה
להחיו לב נדכאים כמאמר אליפז סי' ד' הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון
מליך וברכים כורעות תאמץ והיה בשלמותו שלום שלום לרחוק ולקרוב כי שמועה טובה
תדשן עצם מתפשטת ממנו לארץ מרחקים כמים קרים על נפש עיפה להנמיה במה
צדיק לעבודת האדם להוציא לחם השלמות מן הארץ. על כן אמר סי' כט כי אזן שמעה
ותאשרני ועין ראתה ותעידני וגם באמר ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש. להורות
על הפלגת התועלת המתפשט ממנו. ואורח זו יהלך אחז בו ולא ירפנו עד יום מותו כי
אין תרעומתו עם חביריו רק דרך משא ומתן למען מתוך הויכוח יתברר לו האמת בסוד
ההשגחה האלקית על דרך מאמר ירמיהו סי' י"ב צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך
משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה וגו'. וכבר דמה אליו בקללו את יומו.
כי שם באמר (סי' כ') ארור היום אשר יולדתי בו יום אשר ילדתני אמי וגו' עד סוף
הסי' ובכל זאת לא שב אחור ימין שלמותו של איוב ויסרה נפשו בו כדעת רבי יהושע בן
הורקנוס במסכת סוטה פ"ה כאמרו לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה שנאמר הן
יקטלני לא איחל (כתיב לא באלף וקרי לו בואו) ועדיין הדבר שקול לו אני מצפה או
איני מצפה ת"ל עד אגוע לא אסיר תומתי מפני שלמד שמאהבה עשה וכו'. ולמראה

עיני

עיני אשפוט כי על שלשה דברי' הדעת הזאת מתקיימת הא' כי לולא האמין איוב בעקרי הדת לא היה זוכה לנבואה והדבר לא היה בו כאשר שמענו כן ראינו בדברי ספרו האחרונים, הב' עדות ה' נאמנה עליו כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב. הג' יבא ויגיד צדקתו מה שהוסיף ה' את כל אשר לאיוב למשנה כמבואר שם. וגם אחרי מותו הניח שמו לברכה בקרב הארץ כי ללמד את בני יהודה קשת להיות כל איש עומד בנסיונותיו לשכול ישורי ה' מאהבה. הלא היא ברכת בני עמנו כתובה על ספר איש תם וישר העומד לנס עמים איש אל עבר פניו ילכו והיה אם ישך הנחש את איש והביט אליו וחי כי יעור מירכתי ארץ שכבת עצלתו ויתאזר עוז לעלות במעלות על מזבח שלמותו. כמו שהיה רבי מאיר מרגיש בנפשו התעוררות חזק מעלה ברותיה אל מול פני מנורת שלמותו של איוב בכל עת השלימו קריאת ספרו כהוראת לשון המאמר כי הוה מסיים רבי מאיר וכו' כפי הערתנו בספקות. ויהי מקץ היות לו מסלות בלבבו על בחינת הספר ההוא עד תמו דברי איוב עם כל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולתו במדרגת השלמות כאמור. הסב את פני בחינתו כלפי עם הארץ ויפן כה וכה וירא כי אין איש מתחזק על אלה וישבו לארץ ידמו יחד כסיל ובער בחסרון מדרגה בו יוכלו להמנו' עם יתר הבעלי חיים ומשפט תמוס רבה לאדם ולבהמה כי לא יושיעו את עצמם מן המות הכרוך בעקבותיהם. ולא זו אף זו כי חשב לו את מכסת הערך בין האדם לבהמה הטהורה ומצא כי מדרגתה עליונה על מדרגתו אם לא יעמוד על נפשו לקנות היתרון לעצמו אשר יונק ואשר יורש על כל הבהמה ועל כל החיה. וזה כי הבהמה הטהורה אחר שחיטתה כראוי יהיה בשרה מזון לישראלי בהתהפכו לשבח עצם הנזון מה שאין כן בבשר האדם אחרי מותו אשר לא יעלה למאומה ונגרע מערכו. ואל זה כיון באמרו סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה: אולם אם יהיה ערכך באדם אל מול יחם הבהמה הטמאה בערכך יקום משפט אחד ומדרגה שוה לשניהם כי כמות זה כן מות זה ומותר האדם מן הבהמה אין. וז"א והכל למיתה הם עומדים. ואם כן מה יעשה האדם ולא ימות מיתה זו מכוונת מאין לו יתרון על בעלי החיים. האם תמנו לגוע כגוע כל חית הארץ? אל נא תהי כמת. כי אם תם הקץ למות האדם עם מקנה הבהמה ולא נשאר בעולם הזה ממנו בלתי אם גויתנו ואדמתנו. למה נמות לעינינו גם אנחנו גם אדמתנו? קנה אותנו קנין נצחי וקיים לעד בלחם השלמו' ונתן זרע ונחיה בהשארות נפשיי ולא נמות. וגם האדמה לא תשם כי אם תכרת ועוד תחליף למועד קץ יקיצו וירננו שוכני עפר ובכן נשיג התכלית והאושר המיוחד לאדם השם נפשנו ביתר שאת על הבהמה והחיה. וזאת תהיה תורת המצורע בדעות כי יתן באיש תם וישר עינו להתהלך במישרים כמוהו. כי זה איוב האיש ידענו מה היה לו מכוון מכלל יופי השלמות אשר הופיע מכלל דברינו הקודמים על אודותיו וז"א אשרי אדם שגדל בתורה וכו' כל עומת שבאו דבריו אלו מסודרים ומכוונים לשלמיותיו של איוב על פי הסדר המוזכר בהם למעלה כי גדל בתורה כנגד העיון ועמלו בתורה כנגד מעשה המצות אשר יתעמל בהם גופו של אדם להוציאם אל הפעל. ועשה נחת רוח ליוצרו כי את הכל עשה יפה בעתו ליראת שמים כמאמר קהלת את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כמו שזכרנו. וגדל בשם טוב על התועלת הנמשך

לזולתו

לזולתו ממנו גם לאשר אינכו אתו לחזות בנועמו וזאת הברכה אשר ברך אותם לפני מותו על ידי השם הטוב כאמור ובמותו לא נפרד התועלת הזה כי אז הוא בעצם תומו כמו שבארנו וז"א ונפטר בשם טוב מן העולם · ויחזקהו במשמרות ראיתו היא מונחת מדברי החכם שלמה באמרו טוב שם משמן טוב וגו' שענינו להגדיל ולהאדיר השם טוב עוד בחיים חיותו על כל תענוגי הזמן המכונים בשמן הטוב · הוא השם טוב הזה המשתכח בטעמו לעלוי ולשבח ביום המיתה מאשר יקר ונכבד עוצם מדרגתו ביום ההוא יתר מיום הולדו והתחדשו מן הטעם אשר זכרנו ויהיה כנוי הולדו לפי שטתנו חוזר אל השם טוב שקדם זכרו בראשית הכתוב · ולפי שספק השם טוב אשר עוררנו היה מרקד כנגדו לאמר כי בכל ימיו עלי ארץ ואם כן מה זאת כי בחוזק יד כוניא שבעו בעולם על גפי מרומי כתר הכתרים ורבי מאיר עצמו שמו חרון לבית יאמרו כמדובר על כן יתרה עשה להכין לו שאוכו' ונחתום בטבעת ראית החכם שלמה ע"ה ויהי בלדתה ויקח המילד ויקשור על ידו שני ויקרא את שמו זרח לאמר זה יצא ראשונה במדרגת החכמה וזרח הוא שם וזה הוא מה שדקדק בלשונו להפליג בחוזק הראיה היוצאת מפי שלמה בחכמתו הנפלאת · ונפשם באומר הכר נא למי החותמת הלא לאיש אשר אלה לו חכמה ותבונה ודעת · ומעתה יקח לך לבשמים ראש · מר דרור השם טוב אשר שמתי קטורה באפך · כל זאת באתנו ברמז הנושא העומד לנס בפתיחת דברינו שם עלו דברי מרעה אל עדת ישראל האזינו השמים וגו' והיו לו למקרא העדה למסע אל מדרגת השלמו' בעיון ובמעשה כי באמרו האזינו השמים דבורו מכוון אל כנת שכלם העיוני המכונה בשם שמים ובאמרו ותשמע הארץ הלא כה דברו אל מול שכלם המעשי המכונה בשם ארץ ואליו יכונו לעומתם יכשירו בית קבולם אל שפע לקחו לקח טוב בעיון ואמרתו אמרת קדוש אל במעשה · ואגל העיון בא זכרון המטר המורה על מרבית השפע כי כן העיון מעין נובע מקור חכמה שהמעש' השלם נמשך הימנו כדבר החכם ערא"מ ז בפי' קהלת וכאז"ל תלמוד גדול שמביא לידי מעשה · והנה כל ישעו וכל חפץ כי יצמח בהם כמח צדיק בשני חלקי השלמות המתפשטים ממנו לתועלתם כשעירים עלי דשא וגו' איש איש כפי הזמנתו לקבל ממנו · והיה בריתו אתם האלנו מאתכם אנשים יכינו יחדיו לקבל ממני את התועלת הזאת גם אחרי מותי · כשאשא כנפי שחר השם טוב לתהלת אלקינו · וז"א כי שם ה' וגו' · ירמוז לפי שטתנו למעלת תהלת השם טוב אשר קורא עליו לכבוד שמים על דרך עצת ה' היא תקום אשר פורש בו שהעצה היועצה לשם שמים היא ראויה לקום ולהיות וכאז"ל וכל אשר יעשה יצליח שיהיו הכל צריכין לעצתו כגון רבי אלעזר בן ערך שיעץ עצות ומצליחות · אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי אלא כך מקובלני מרבותי כל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים. אמר רבי מנשיא מקרא מלא הוא עצת ה' היא תקום עכ' · ורגילות הלשון גם הוא מסייעני לזה כי להגדיל הדבר סומכו לשם ה' כהררי אל שלהבת יה וזולתם וכמו שזכרנו על שם שמואל ומוסף גם הוא שכן מצינו בלשון כתוב מפורש במלכים א' סי' י' ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם ה' וגו' כי אמנם כל ענינו היה לשם שמים על כן כל אשר היה עושה על כונה זו ה' הצליח · ואמר אם כן כי שם ה' אקרא בעבור כבודי ושם טובי על פניכם מפי השמועה

אשר בראש הומיות תקרא ובפתחי שערים אמריה תאמר על טוב יזכר שמו של כן
עמרם על כך וכך שלמיות שבו ׳ הבו גודל לאלקינו ׳ להתעורר אל השלמות לריח שמני
הטובים ויורק שלמותי מכלי אל כלי כי אוליד בשלמותי בנים ובני בנים כשעי נעמנים
צדיקים כתמר יפרחו ׳ שזו היא באמת כתיבת הגודל לאלקינו בהשלים רצונו בבריאת
האדם באמרו נעשה אדם בצלמנו בעיון כדמותנו במעשה ׳ והנה כללו בדבריו אלה
כל חלקי השלמות אשר זכרנו שהרי יש בהם הוראה על שלמותו בעיון ובמעשה לשם
שמים ועל היותו כבשף להפיץ מעינות שלמותו החוצה לאשר ישנו פה עמו עומד היום
הזה לפניו ולאשר איננו עמו אחרי הפרדו מאתם ׳ וקרוב לשמוע את אשר הכחנוהו
שיוכלל בכתוב הזה רמז לשם טובו של משה ׳ מאשר מצאנו דוגמתו במדרש תנחומא
וז״ל הלה׳ תגמלו זאת הה״א רחוקה מן השם למה שהיא סיום חתימתו של משה ׳ קח ראשי
תיבות של פסוקים עד ה״א מהלה׳ כגון ה״א מהאזינו יו״ד מיערוף כ״ף מכי שם ה׳ אקרא
ה״א מהצור שי״ן משחת לו ה״א מהלה׳ ותמצא שהכל עולה בגימטריא כמנין משה וזו היא
חתימתו של משה כאדם שמסיים ספרו וחותם את שמו בסיום ספרו ולכך ה״א רחוקה
מה׳ ע״כ : ועתה שוטטו בחוצות שבח השלם הזה אשר עליו פי קראתי וראו נא ודעו
ובקשו ברחובות שלמויותיו כי אמנם תמצאו איש עושה משפט מבקש אמונה בכל היונא
מפי מאמרנו ונושאנו ובעת יאמר כי הוא מסיים רבי מאיר ספרא דאיוב וכו׳ רצוני בזה
כי כל בעל שכל מאיר ומזהיר בכל עת השלימו קריאת ספר דברי הימים לשלם הזה אשר
תפש אומנותו של איוב לכל שכל יסורי אליו מאהבה עזה בלתי נפרדת מדבקותו יתבר׳ ׳
ונגזור אומר ויקום לו אשרי האדם הלז ׳ שגדל בתורה בעיון בעמלו בתורה במעשה ושמש
בנחת רוח ליוצרו כי היה לכל דרכיו משכיל לשם שמים נבור כח עושה דברו לשמוע בקול
דברו לא זולת זה ואמונתו וחסדו עמו לחלוק מכבוד שלמותו לאחרים לא סוף דבר לבני
ביתו הרמתה אשר ענתה בם צדקתם לכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה׳ בשלמותו
של אב בגדול החל ובקטן כלה ׳ ולא זו בלבד ליושבים לפניו במדינתו היה סחרו תחר
כסף להועילם דעת ושלמות מעשים על ידי פרסום הוראת למודו ותוכן מעשהו המאיר
לארץ ולדרים בפנים מפנים שונים ׳ כי גם בשמו תרום קרנו קרן קיימת לעולם הבא
כי בשמש יצא שמו להאיר על הארץ וכמו שגדל בשם טוב ככה נפטר בשם טוב מן
העולם כי צדקנו ביום פטירתו ולא מצאנו תינוק ותינוקת שלא יהיו בקיאים בדיני
טהרתו של צדיק זה ׳ ובצדק ילין בו ואזכיך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו
בו ורוח הבריו׳ נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וזה לא על דרך הסימן בלבד כי גם
על הסבה כיון שמחמתו ובסבתו רבו׳ מישני אדמת עפר פחיתות יקיצו ויתכנאו לעומת
שם טובו להתעלות אל רום שמי השלמות כמוהו ׳ ונמצא שם שמים מתעלה ומתיקר על
ידו ובכן הוא עושה נחת רוח ליוצרו בלי ספק ׳ ועתה מלכים השכילו האזינו השמים
ותשמע הארץ איש אשר כברכתו במדרגת הסיבות כי יערוף כמטר לקחו מגד מה
שלקחה אזני שמץ מנהו ׳ תזל כטל אמרתי אשר אומר כי הוא זה מנח הנסיון ׳ הן
האדם הלז בתכל טוב ומועיל לכל כי מכחו תוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע בשלמות
למינהו כפי הזמנת מקבלי תועלתו כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב ; על כן כי

שם ה' אקרא על פרשת גדולת שמו הטוב לשם שמים שעל כן קרא שמו שמוש כמוזכר
למעלה׃ הבו גודל לאלקינו שכך ברא בעולמו גבר תמים ליהנות בו מזיו שכינתו׃ ואם
לעת כזאת כראה אותו לוקח מעמנו ראוי שנצדיק עלינו דין שמים לאמר הצור תמים
פעלו וגו' שכוונה אבל דעתי כי בלי ספק יש לנו להחליט המאמר על תמימות פעלו ית'
בכללו ובלי שום תנאי ושיור וזה כי כל דרכיו משפט רוצה לומר פעולותיו שהן הן דרכיו
כדבר המורה ח"א פ' כ"ד ואם כל חלקי פעלו שלמים אין ספק שכלל פעלו תמים כי
הכל איננו דבר זולת כל חלקיו שחוברו להם יחדו׃ ואולם שום כשים עין השגחתנו על
פעולות הבורא בעולמו מיום שבראו ונמצא שכלם ככללות בשתים ואין לו שום עסק כלל
לפעול בעולמו זולתי אלה׃ והם להשכיר ולהעניש כאשר ישית עליו בעל האשם והזכות
ונתן בפלילים דבר זה למדתי מחז"ל המאושרים שכך היא כתובה לפניהם במאמרם
בב"ר פ' י"א כי בו שבת מכל מלאכתו ממלאכת עולמו שבת ולא שבת ממלאכת הרשעים
ולא ממלאכת הצדיקים אלא פועל עם אלו ועם אלו מראה לאלו מעין דוגמא טורין
שלהם ולאלו מעין דוגמא טורין שלהן ומנין שפורענותם של רשעים קרויים מלאכה שנא'
פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא ומנין ששכרן של צדיקים קרויה
מלאכה שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם עכ"ל׃
וכנגד שתים אלה המשיך הכתוב ביאור הדרכים שקדם זכרם ואמר אל אמונה לענין
השכר להיותו נאמן לשלם שכר טוב להולכים בתמי' ואין עול לענין העונש לא כמחשבת
אולת אדם תסלף דרכו כי על ה' יזעף לבו ליחס לו עול׃ ובשתים אלה עצמן ישלים דברו
לאמר צדיק וישר הוא מתואם מעין פתיחה כי להיות הפעולות נמשכות כפי תכונת נפש
הפועל׃ אמר כי אין לספק על היותו ית"ש אמונה בפעולתו להשכיר ואין עול בפעולתו
להעניש הואיל ומדותיו יתברך שמהן הפעולות ימשכו הן שלמות מאד עד להפליא אם
בצדקו להשכיר ואם ביושרו להעניש וזה צדיק וישר הוא׃ ואולם עם היות חובתנו להצדיק
דין שמים על הפרד השלם הזה מעמנו׃ אין אנחנו רשאים להתעצל בהספדו כראוי
פן יבא והכנו ברוח פיו׃ רב יהודה אמר רב פ' רבי אלעזר דאורג אמרו כל המתעצל
בהספדו של אדם כשר ראוי לקברו בחיים שהוא מאמר שוה אבלי לאמר ראוי לקרותו
רשע בחיים על פי הכלל שבידנו מהם שרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים׃ וכמו כן
יקראו קבורים כי על פי קהלת היתה שוטה ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו׃ ועל דרך
זה פירשוהו במדרש תנחומא׃ אם כן עונש המתעצל וכו' הוא להקרא בישראל שמו
רשע מת קבור בחיים והדין דין אמת כי בהיותו בלתי מרגיש על העדר הטוב מורה על
היותו בלי מתייחס אליו ועל התנגדו' טבעו אל הטוב ובכן בשם רשע יכונה שהוא הפכו
ונראה מסכים לזה מאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן משם עלו דבריו לאמר כל
המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים׃ והוא על דרך שנות רשעי' תקצורנה׃
ועתה בני ציון היקרים בכה תבכו ודמעתכם אל תאחרו׃ והשמיעו קול יללה לפרסם
את כל הדאגה העצורה בלבבכם על אבדה זו שאין לה שעור וחליפין׃

ספדו הלילו ימרי לב ׃ הורידו כנחל דמעה :
יום לתרועה יהיה לכם ׃ לתקוע שופר כגבעה :
פתאום שודד אהל יעקב ׃ קרנו לארץ נגדעה :
גלה כבוד אל הלקח ׃ ארון קדוש מלא דעה :
ויהי כנסוע הארון ׃ עלה לאלקים בתרועה :

כי אתם ידעתם מה יקרו לפניו יתברך דמעות המצטערים על אדם כשר כדבר רבי שמעון בן פזי אריב״ל משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב״ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר נודי ספרת אתה שימה דמעתי בנאדך ׃ על כן האזינו השמי׳ ותשמע הארץ יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי ׃ רבותי בזה שיגדל נא כח אמרי להניף גשם דמעות על נחלתכם נלאה ׃ שעל ידיהם יורגש שלמות הנעדר ויהיה זכרון שמו קדש הלולים לה׳ להוסיף לכם תבואתו כפי הכנת איש ואיש כשעורים עלי דשא וגו׳ וכי שם ה׳ אקרא להרים נס על פרסום שמו כאה הדור ומשובח כמו שזכרנו ׃ הבו גודל לאלקינו המזמינה לכם בענינו תנחומין לאחות מעל כל פנים דמעה ׃ וזה בהעלותכם על לב כי ארצכם ארץ חפץ הוציאה צמח צמח צדיק כזה פרי עץ הדר כפות תמרים צדיק כתמר יפרח פרי קדש הלולים לה׳ ראוי להעלות על שלחן מלך מלכי המלכים הקב״ה וכל בני ביתו הרמתה ומצאו גם הם מרגוע תנחומין לנפשם בשומם על לב כי הן היום הקריבו קרבן ריח ניחוח לה׳ לכפר על בני ישראל כאז״ל שמיתת הצדיקים מכפרת ׃ וכמו שרמז אליו מאורע השלם הזה בלילה הקודם ליום פטירתו עודנו על משכבו מתהפך בחליו אשר ימות בו ויאמר להביא ספר התהלות לפניו ׃ ויהיו כקראים לפניו מזמורים רבים וגם הוא היה משמיע קול ה׳ בהדר בקריאה חלושה כפי כחו ויהי בהגיעם אל פסוק זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלקים ׃ גבול שם כל יעבורון כאמרו עמדו עמודו אל תעברו מזה וכשמע קולו ולא יספו עוד לקרות לפניו ׃ שם הוראה שורה ורמז נאמן על זכה עצמו המכפר על דורו להראותו בישע אלקים ׃ וגם ינוחו יגיעי כח בחשבם כי צדקת השלם הזה עומדת להם לעד וזכותו מסייעתן בדבר בעים זמירות אשר רוח ה׳ דבר בו מזמור קי״ב אשרי איש ירא את ה׳ במצותיו חפץ מאד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך וגו׳ ומאמרו קיים בבנו ידידו באמרו (משלי סי׳ כ׳) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ׃ וכמו כן כוס ישועות ותנחומין ימצאו בהשיבכם אל לבבכם כי הן המאושר הלז מוכתר בכתר השם טוב עלה לחצר גנת ביתן המלך העליון ליהנות מזיוו עם יתר הצדיקים היושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה ׃ ושם ישיג טוב טעם נשיקות הדבוק האלקי אשר היה דברו אתי על אודותם לימים מקרוב חלפו למו בעמדי על פסוק ישקני מנשיקות פיהו מפליג בתמיהתי על תוספת הה״א במלת פיהו ׃ ולמה לא יאחז צדיק דרכו על דרך מאמר הכתוב שומר פיו ולשונו ׃ אז יחרץ בשכלו הטוב מחרוץ ומפז ומפתים יפק משיב דברים נכוחים ׃ ויען ויאמר ׃ מאשר היה דבר הכתוב אלה פיהו מלא באנו לכלל דעת כי מלת פיהו עם תוספת הה״א מורה על מלואו של פה ׃ וזכינו לרנן כי האומה הזאת השולמית הנכספת לדבקותו ית׳ כפי כונת הספר הסוה ׃ הפליגה בדברי ידידות להשתוקק לנשיקותיו ית׳

שתהיינה

שתהיינה מלאות וטובות הכל פה · על כן אמרה ישקני מנשיקות פיהו · הן עתה הגיעו ימים אשר לך דודי אח נעים חפץ בהם להתעלס בנשיקות השלמות ההנה כנפשך שבעך לדבקה בה' אלקים דבקות נכון מאושר ותהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך :

דרוש שלשים ושלשה

* ירידת פלאים *

כלל הדרוש כשמע קולו ביום בוא גדלים שלו בבאו לספוד לשרה ולבכותה על שלקח ארון האלקים המאור הגדול כמהר"ר משה פרווינצאלי זצ"ל כי לקח אותו אלקים ביום ל' אלול ש"לו ויואחר שהמחבר מן המועד להתעורר על פטירתו בקהלות · כי רוח איש יכלכל מחלהו ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו ענן החולשה מאז ועד עתה · ובהעלות הכבד שהענן מעליו כשמע ההתעוררות שלו לעיני בני ישראל ויצעק צעקה גדולה ומרה על נפילת אומתנו ע' כור הנפלות שבנואה והנפלאת שבכל הנפילות כי אבדה החכמה עם אבדת החכמים שהשלם הזה מכללם והמשיך ספור שבחיו ע"י שש תארים הנמצאים בשמש · וישפוט שפוט כי היה הלוקו מן העולם לזכותו וטובתו ולאשמת דורו וחובתו ·

אל משה בעצם היום הזה לאמר עלה אל הר העברים הזה :

גיטין פ"ק א"ל ריש גלותא לרב הונא כלילא מנלן דאסיר א"ל מדרבנן דתנן (פ' בתרא דסוטה) בפולימוס של אספסיאנוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס אדהכי קם רב הונא לאפנויי · א"ל רב חסדא קרא כתיב (יחזקאל כ"א) כה אמר ה' אלקים הסיר המצנפת והרים העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה · אלא לומר לך בזמן שמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם אדהכי אתא רב הונא אשכחינהו דהוו יתבי אמר להו האלקים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך :

ויהי השמש באה אשר בעצם אורה היתה זורחת על פני עיון שכלי אפל ושפל וברוב אונים עצמה תרבה בכחותי הנרפי' עד היותה מרהבת בנפשי עוז להלך בגדולות ובנפלאו' ממני הוא המאור הגדול מרנא ורבנא כמוהר"ר משה פרווינצאלי לזכר עולם יהיה צדיק כי עמו מקור חיים באורו ראיתי אור · ועלטה היא כי עתה ריקם שולחתי בלא כח ובלא אור אך חשך ישופני בעמקי תהומות המבוכה והבלבול עד שיכבד עלי אפילו עיון קל שבקלים וגבשושית קטנה נדמית בעיני כהר גבוה ותלול · וקורא אני על עצמי לבי סחרחר עזבני כחי ואור עיני גם הם אין אתי · אי לזאת איככה אוכל להכנס בעובי קורה זו לספר תהלות איש אלקים כזה ולהתעורר כראוי על העדרו אלולא מה שחסרתי בעתו לסבת חליו אמת ואמונה רם ונשא וגבוה מאד הדבר הגדול

הזה כשגב לא אוכל לו · אך גודל חובתי לא נופל הוא ממנו כי גדל גם הוא עד מאד ׳ ובמנא לפי כן להיות חוב זה מוטל על צוארי ואני קצר ידים כלאה מהשלימו ׳ הריני בין שניה׳ כמסך לכאן ולכאן ותדמיוני ואשוה לאיש אחזהו רעד באחד אבריו כי הרגשת ההוא מטעם הרופאים ישלם מב׳ תנועות הפכיות ׳ כי הנה רוע החולי אשר קרה לאבר ההוא ינהגהו בכבידות לצד מטה ׳ והכח הנטוע בו ינשאהו וינטלהו לצד מעלה ׳ עד כי מחמת הפכיותם יקרה בלבול התנועה הנקראת אצל הרופאים רעד ורטט ופלצות ׳ כן מקרה זה גם אני יקראני ׳ כי החיוב מצד אחד ימשכני לפנים ומצד אחר הבלתי יכולת ירתיעני לאחור · ובכן היו כל אברי מרעידים ומזדעזעים׳ אך אמנה כחשבי כי פעמים רבות הקבשאות טוב הרצון מספיק בעניינים הנשגבים אשר השגתם נפלאת. ורחוקה מאד ׳ אמרתי אסורה נא אל המראה הגדול הזה הנני ועליתי ועתה אל אשר יהיה שמה הרוח אפרוש כפי ׳ ונתתי לאניתי הנעורה והסוערה מהלכים משוכנים בלב ים עם היות שהאניה חשבה להשבר ׳ על זה משה האיש הגדול בענקים אשים אם כן דברתי וכמאמר נושאי אל משה בעצם היום הזה לאמר וטעם אמרו בעצם היום הזה להיותו מיוחד לזכור בו הריגת שר וגדול בישראל הוא גדליה בן אחיקם שאז כדבר הרמב״ם פ״ה מה׳ תעניות נכבית נחלת ישראל הנשארת כמו שעל פטירת הנשר הגדול הזה׳ כצדק בדברנו שנכבית נחלת ישראל הנשארת רוצה לומר הנשארת אחרי מות צדיק תמים כמוהר״ר זלמן כ״ץ ז״ל כי היו שניהם בעירנו עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם ׳ ונוסף גם הוא כי עצם היום הזה נשאר לבדו לכשרון המעשה הלז כי מחג ישלימו הל׳ יום הראויים להספד ׳ וכבר ידענו כי בדברים כאלו המתיחסים לעניני אבלות הכלל אצלנו שמקצת היום ככלו ׳ ואולם ענין הל׳ יום למדנוהו מאמרם ז״ל פ״ק דבב״ק על מה שכתוב בחזקיהו וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו ׳ פליגי בה ר׳ נתן ורבנן חד אמר ג׳ וחד אמר ז׳ ואמרי לה ל׳ ׳ ולקיום זה מצינו מעשים בגמרא אמרתי לא אזכרם פן יארכו הדברים יותר מדאי ׳ זכר לדבר ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב ל׳ יום אך הדבר אשר אשמור לדבר ׳ הנושא עצמו מורה עליו כאצבע באמרו עלה אל הר העברים הזה ׳ כלומר עלה אל ספור שבחי ההר הגדול הזה אל תקרי הר העברים אלא הר העברים וכמו כן עלה אל ההתעוררות על אודות הר העברים הזה עברה וזעם וצרה ׳ או על תקרי עברים אלא ערבים כי אמנם בהסתלקו העריב ערבים הרבה יחד לכל יושבי תבל כמו שברגע א׳ שקעה שמשו לכל האופקים כלם ולכל בני ישראל היה חשך במושבותם · ועתה בכשלון כחי ורפיון בריאותי אשר בו ראוי להתנצל כל מום וחסרון יקרה בספור הלז׳ אשים לדרך פעמי להשלים עצת הנושא על ידי ביאור המאמר המוזכר ראשונה אחרי העירנו בו קצת ספקו׳ המבלבלו׳ עניינו בעצם וראשונה ׳ ולמען סור מאפלת הבלבול ועם נעלמים לא נבא ׳ אמרתי נעברה נא על מאמרנו דרך פשוטו עם הוראת גבוליו הנכללים בו ׳ כלילא מנלן דאסיר רוצה לומר מכח איזה כתוב יצא לנו איסור עטרה של כסף או זהב או הדס וכיוצא שהיו נותנים על ראשיהם החתנים מימי קדם ׳ אמר ליה מדרבנן ׳ ואין לאסור זה שרש דבר מן הכתוב ׳ בפולימוס של אספסיאנוס כאשר צרו על ירושלם ׳ האירוס · לבעל הערוך הוא הטימפאנו או

הטמבורו

הטמבורי אדהכי קם רב הונא לאפנויי הוצרך לקום ולצאת החוצה · א״ל רב חסדא קרא כתיב וכו׳ · כשמוע משם רב הונא רבו הרשה את עצמו להשיב לריש גלותא דאסור כלילא מקרא נפקא · וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה · כי המצנפת מבגדי כהונה מה שאין כן העטרה· אשכחינהו דהוו יתבי · ועדיין הספור הזה בפיהם · א״ל האלקים מדרבנן · כששבע לרב חסדא שאסור כלילא הוא מדרבנן דוקא ולא מכח כתוב · אלא חסדא שמך וחסדאין מילך · שמך נאה לך ודבריך נאים וחשודים · ואולם על חמשה ספקות ראוי להתעורר במאמר הלז כעכם נראשונה :

הא׳ אם כח ראית רב חסדא כלו תלוי במאמר הסיר המצנפת והרים העטרה וכמו שזורה אמרו בזמן וכו׳ · למה זה הארוך להביא כל יתר הפסוק לשתוק מניה בשמירת סדרו של טבע הבלתי עושה דבר לבטלה:

הב׳ הואיל וזכר כל הפסוק באמרו זאת לא זאת וגו׳ איך יפורש ענייננו הגלו שהרי הכנתו קשה מאד:

הג׳ באמרו מה ענין מצנפת אצל עטרה · מאי קשיא ליה אם יובן כפשוטו על הסרת המצנפת מראש כ״ג והרמת העטרה מראש המלך כמו שיובן ענינו אצל רב הונא לפי׳ רש״י ואיזה דוחק או זרות העתיקו מפשוטו ל׳ דרך אחרת:

הד׳ נראה בדבריו אריכות לשון באמרו בזמן שמצנפת בראש כ״ג עטרה בראש כל אדם כי להסכים דבריו עם ראית הכתוב · די שיאמר בזמן שנסתלקה מצנפת מראש כ״ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם כשנגנון הכתוב שאומר הסיר המצנפת והרים העטרה · ומה שרש דבר במצא בכתוב כנגד אמרו בזמן שמצנפת וכו׳ :

הה׳ יש לתמוה מרב הונא איך אמר חסדא שמך וחסדאין מילך אם ביאור רב חסדא על הכתוב הוא מנגד לדעת רב הונא כמו שזכרנו · כי לרב חסדא כלילא דאסיר מקרא נפקא דבעטרה של כל אדם קא מיירי והיינו עטרות חתני׳ · ולרב הונא כלילא מדרבנן אסיר ונראה כי לדעתו עטרה דקרא במלך קא מיירי כפשוטו של כתוב כמו שקדם · ולמה זה שפתיו ישבחוהו הואיל וריח דבריו לא עמד בם שנמצא כזה מאקבן כין שני הפכים בנושא אחד באמרו האלקים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך · אמנם להיות כי התר הספק איננו זולת המצאת האמת כדבר החוקר (מא׳ ז׳) מספר המדות· הנה לדרוך אל המצאתה אמרתי גמרתי להכיב ולהעמיד הקדמה זו הנמשכת · כמו שרוממות אומתנו וטוב מנהג המובלא איננו תלוי בתפארת הממשלה והמלכות הזמני רק הוא תלוי ועומד במעלת שלמות התורה והחכמה האמתית· כן שפלות מנהגה ופחיתות ערכה לא ישוער מצד העדר המלכו׳ הזמני · רק כבחינת העדר ידיעתה והיותה נופלת כפילה ענומה כפלאם בעומק הסכלות · שמעו דבר ה׳ לישראל בעת מתן תורה והייתם לי סגולה מכל העמי׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כי אמרו ממלכת כהנים הוא שוה לאמר ממלכת חכמים כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו · ובכן רמז להם כי עקר מלכותם תלוי בשלמות התורה והחכמה כאשר הכחנו · ועל כן כתוב במסכה תורה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה · ושם באמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ויהי בישורון מלך לרמוז כי התורה עקר מלכותנו וממשלתנו · ובשלמה באמר וישב שלמה על כסא ה׳ למלך ויחכם מכל האדם להורות כי שלמות החכמה הוא כסא ה׳ והמלכות האמתי · מכל אלה וזולתם רבים

יתבאר

ויתבאר שהחלק הראשון מהקדמתנו שרוממו׳ אומה זו היא תלויה ועומדת בכתובות פלאות
חכמה ׳ ועל זאת יתפלל חסיד ונפלינו אני ועמך מכל האדם אשר על פני האדמה כי
אמנם בקשתו על השראת שכינה בישראל באמרו שם הלא בלכתך עמנו ׳ לא היתה
לתכלית זולת זה ׳ רוצה לומר להשיג המדרגה העליונה הנפלאת אשר זכרנו וכמו שיורה
שם משך הכתובים ׳ כי תחלה בקש משה ובמה יודע איפוא כי מצאתי חן בעיניך אני
ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה ׳ והנה דבר
ה׳ אליו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה וגו׳ אז יסור משה אל בקשת המורות
האלקיות באמרו הראני נא את כבודך כי זה כל פרי בקשתו הנז׳ ׳ ולהשלמת זה נאמר
לו במעמד ההוא אני אעביר כל טובי על פניך וגו׳ ׳ אמנם על קיום החלק השני
מהקדמתנו יאמ׳ נא ישרא׳ כי להיות כל הדברי׳ כאשר יפסדו יפסדו אל הפכיהם וכן הוא
מחוייב שהדבר היותר טוב והיותר שלם הוא אשר יפסד אל היותר רע והיותר נמאס
וכמו שכתב בעל העקידה שער׳ עט׳ ופר׳ ׳ והוא טעם א״ז״ל פ״ק דמגלה אומה זו משולה
בעפר משולה בכוכבים כשהן יורדים עד עפר וכשהן עולין עד לרקיע׳
כי אמנם כפי חכמתן של ישראל היא טומאתן ועל כן בחרות אף ה׳ בנו לאשמת עמנו
השליך משמים ארץ תפארת ישראל מן הקנה אל הקנה כי בסלוק שכינתו והסרת שפעו
ממנו הרבה בבת יהודה תאניה ואניה ׳ והאחרון הכביד כי הרג את חכמינו ואבדה
חכמתנו אשר היתה נכח תפארתנו ׳ וכמאמר המקונן ׳ טבעו בארץ שעריה אבד ושבר
בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה ׳ כי אחר כל הנפילות שזכר סיים דבריו באמרו
אין תורה כלומר ואני הנה אני בא להזכיר כל התלאות המוצאות אותנו אחת לאחת
למצא חשבון ? הלא סך כל הסכים ׳ בהעדר התורה והחכמה האלקית תלוי כל עקר
אבדתנו ולא בזולת זה כלל ׳ והנה ממדרגת ונפלינו וגו׳ כמוזכר למעלה נפלנו אל מה
שייעד הנביא ישעיה (סי׳ כ״ט) באמרו הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא
ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ׳ להורות על נפילתנו הנפלאת בסבלנו׳ עונם ׳
ועל זה היה דוה לבו של מקונן באמרו ותרד פלאים אין מנחם לה כי היתה ירידתה
מפלא של ונפלינו המוזכר למעלה אל פלא של הנני יוסיף להפליא וגו׳ מפלא מה שממנו אל
פלא מה שאליו מן הקצה אל הקצה כאמור ׳ והן הן דבריו של ספר האמונו׳ בהקדמתו עם
איזה תקון ותוספת ׳ ויסכימו דבריו עם מה שכתב המורה פ״ז״א מחלק ב׳ ׳ וכבר מצאתי
להר״א״ה ביאור ותרד פלאים שוה ומסכים עם מה שביאר בו בעל ספר האמונות ׳ ומלבד
מה שחדשתי עליו עוד תשוב תראה מליצה נאה שהמצאתי בענינו בשום שכל כי מה
שיפעל הבורא הפך הטבע יקרא פלא הפוך באותיותיו מאותיות מלת אלף ונרמז בזה
כי הסדר הטבעי המורגל מן הסבה אל המסובב דמיונו לסדר אותיות אלף הנמשכות
ובאות כסדרן כפי טבען בסדר אלפא ביתא ועל כן במלת פלא המורה על שנוי הטבע
בהפך המורגל נתהפך סדר האותיות ׳ והנה לפי זה הכתוב נוח ותרד פלאים כי כנגד
הפלא שהיה ענינו הפכת הסדר בטבעו של עולם למעלה ולשבח באמרו ונפלינו וגו׳ ׳
הן עתה ירוד ירדנו פלאים כי כהפוך הוא הפכה גמורה לפי שבמקום המנא בנו החכמה
המכונית בלשון אלף באמרו ואאלפך חכמה ותחת אשר שיתה עלה בידנו חכמה ודעת

על סדר נכון והדרגה נערכת בקדימת אות אלף במלת אלף לשאר אותיותיה עתה שבנו אחורנית כי הפכה החכמה עורף ולא פנים ונתהפך הסדר לבלי סדר שממנו תוצאות ההשתבשות בעיונים כמו שכתבתי בדרוש אשר פי יקבנו מגלת סדרים׳ וז״א הנני יוסיף להפליא וגו׳ ואבדה חכמת חכמיו וגו׳׳ וזו היא באמת ירידת פלאים כי הפלא וההפוך הזה יחשב ירידה לא כפלא הפוך הסדר הטבעי שנרמז באמרו וכפלינו וגו׳ כמו שקדם כי ההיא תקרא מעלה ורוממות העולה היא למעלה׳ ועל הכפילה הזאת העצומה הורה רב במה שמוער ממנו פק דחגיגה דהוה בקיט ספר קינות וקרי בגוים׳ כי משא לאחוי קרא השליך משמים ארץ תפארת ישראל׳ נפל שפרא מידיה אמר נפל מאיגרא רם לבירא עמיקתא׳ כי רש״י ז״ל לא הספיק הביאור על זה באמרו כמה גדולה נפילה זו דאין לך בור עמוק וגג גבוה כמשמים לארץ׳ אבל ראוי להוסיף על דבריו כי בנפילת הספר עם אמרו הדברים ההם הורה על מה שאמרנו כי אין בכל הנפילות לישראל נפילה גדולה כנפילת החכמה הנכללת בספרים ואמרו מאיגרא רם הוא על דרך אומרו חכמות בנתה ביתה׳ הוא הדבר אשר דברו הנביא דבר שלח ה׳ ביעקב ונפל בישראל׳ ירצה שהקב״ה שלח דבר תורתו ביעקב למען יתעסקו בה אפילו הגרועים במדרגה המכונים בשם יעקב כאמרו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב׳ ותהי להפך כי אמנם נפל אפילו בישראל רוצה לומר בסגולת העם וחכמיהם כי גם אלה שגו ברואה וכל חכמתם תתבלע בעניני התורה הזאת הנופלת׳ הן כל אלה ראתה עינה של כלת עלי בשמעה את השמועה אל הלקח ארון האלקים ותכרע ותלד ותקרא לנער אי כבוד ונחתום דבריה לאמר גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלקים כי לא שתה לבה רק לזאת שהיתה עקר הנפילה כי שם בארון האלקים חלקת מחוקק ספון לוחות הברית וספר התורה׳ ולזאת יקרא כבוד באמת כמו ששנו חכמים בלשון המשנה וכן אמר רבי זירא אמר רב (חולין פ׳ הזרוע והלחיים) אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו וכרעיא מהימנא (פ׳ קדושים) כל דלית ביה תורה לית ביה כבוד דאיתמר כבוד חכמים ינחלו׳ ואדון כל הנביאים זכר עשה לנפילה נפלאה זו בפרשת השביע בהוכיחו את העם הזה על מה שהיה צופה ומביט באחריתו׳ באמרו הלה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם וגו׳ כי נבל הוא ענין נפילה כפי׳ רד״ק בחלוף אותיות בומ״ף וכן פירשו הרמב״ן׳ והנה לפי דרכנו עם נבל ועם חכם זה לעומת זה הושמו כראוי להיותם הפכים מן הקצה אל הקצה כי העם הזה בנפלו מן החכמה אל הסכלות יקרא נופל באמת כמו שזכרנו׳ ובמעט עיון לבונה זו לדברי הרא״בע באמ׳ עם נבל ולא חכם שנפל ממעלתו באולתו עכ״ל׳ ויואל משה להמשיך דבריו על סדר המדרגו׳ להורו׳ איך עלה העם הזה למעלה הנפלאת בחכמה וז״א הלא הוא אביך קנך וגו׳ עד אמרו ה׳ בדד ינחנו וגו׳׳ ולהבין זה על בוריו ראוי לשום לב כי להיות האדם המורכב האחרון שבנבראי׳ נכללו בו כל מדרגו׳ המורכבים הקודמים אליו שהם דומם׳ צומח׳ חי׳ ונוסף עוד הדבור שהוא לו הבדל עצמי אשר בו נתעצם והוא מקומו ומדרגתו של אדם המיוחדת לו בה יוכר ויבדל מכל זולתו מן החיים׳ אפס כי בכל אלה המדרגות לא מצאנו לאדם עזר כנגדו להשאירו בקיום כנחי כי מצד זה לא נמצר בודם לולי ה׳ שהיה לו כי הקם הקים עמו להעמידו על מדרגה אחרת

נפלאת ראויה לאור כאור החיים הנצחיים. וזה אמנם ישלם כאור תורה מחייתנו כי כוללת חכמה של מעלה תורה. אשרי שיאחז בנשיניה כי עץ חיים היא למחזיקים בה ומתוקה שנת העובד עבודתה אם מעט ואם הרבה יאכל כי ישא ברכה מאת ה' וצדקת ההשארות הנצחי מאלקי ישעו. ולהודיעך קושט אמרי אמת שית לבך לסדר הבריאה כי תחלה נבראו שמים וארץ וכו' עד קצת יום ג' וכלם ממדרגת דומם כי כן קיימו וקבלו גדולי החכמי' שאין השמים חיים משכילים ומכללם בעל העקידה שער ב' וחזון הרביעי להורות שהוא דעת החבר כמו שכתבתי עליו בראש המאמר הרביעי ובסוף החמישי. ואף אמנם נודה לדעת רבים ששמים חיים משכילים. די לנו לפי הכונה כי בנבראים התחתונים ערוכה בכל ושמורה כפי הסדר אשר הנחנו כי היתה ראשיתה בדומם יקוו המים בשני ותראה היבשה בשלישי. וסמך לו הצומח באמרו תדשא הארץ וגם הוא בשלישי. ואלה המאורות ברביעי לצורך יצירת יום חמישי וששי ועליונו תסוף אלתי מעין האמור בענין השמים כמו שקדם. בחמישי ובששי השגיא מדרגת החי באמרו ישרצו המים שרץ נפש חיה וגו' ויברא אלקים את התנינים וגו' ויעש אלקים את חית הארץ וגו' ובסוף הכל בחתמה היצירה במדרגת המדבר באמרו ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וגו' ויברא אלקים את האדם. ולהיות השנים הראשונים קרובי' בטבע הלא המה הנבראים התחתוני' שבדומם ובצומח. הוציאם הכתוב בלשון אחד באמרו יקוו המים ותראה היבשה תדשא הארץ וגו' והשנים הנמשכים חי ומדבר להיותם גם הם קרובים בטבע הזכיר בשניהם בשוה לשון בריאה ועשיה. סוף דבר הורה על הפלגת חסדו ית' עם אדם הראשון בהניח עליו נזר תורה אלקית למען יאריכון ימיו בקיום נצחי מה שלא היו מספיקים אליו המדרגות הקודמות והוא אמרו ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו וגו'. כי הנה זאת ברכת ה' היא תעשיר ותשאיר בהשארו' מתמיד. וכבר קבלו חז"ל כי נתנה תורה לאדם הראשון ואסמכוה אקרא ויצו ה' אלקים על האדם וגו'. ועל אלה פקח עינו המשורר באמרו (מזמור ק"ג) כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם. רצה באמרו כי הוא ידע יצרנו שידע אופן יצירתנו איך היא שנכללו בה ד' המדרגו' שזכרנו דומם צומח חי מדבר והכיר חסרון והלאה בכל אחת ואחת מהן. זכור כי עפר אנחנו דומם. כחציר ימיו. צומח. כי רוח וגו'. חי אשר בשמת רוח חיים באפיו. ולא יכירנו עוד מקומו מדברי כי הדבור הכדל עצמי באדם והוא מקומו ומדרגתו המיוחדת בה יוכר ויבדל מכל יתר החיים. וברור מלל כי אין בכל אלה לא מנא נשאר וקיים לעד כי מצד כל מדרגה מהן הוא מעותד אל הכליון וההפסד. ולהיות השנים הראשונים קרובים בטבע באחדא מחתא מחתינהו באמרו כי עפר וגו'. וכן עשה לשנים הנמשכים כי רוח וגו' להיותם גם הם קרובים בטבע וכמו שנזהר הכתוב בסדר הבריאה כאשר דברנו. וחסד ה' וגו' לשומרי וגו' לרמוז כי ההשארות והקיום יושג במדרגה חמישית אשר בה הפליא חסדו לישראל שעל ידי תורת ה' תמימה יהיה להם קיום נצחי עד עולם. ואמר לשומרי בריתו על שלמות העיון ולזוכרי פקודיו לעשותם על שלמות

המעשה ׳ בא ולמר מה בקש קהלת למנא דברי חפץ על תכלית האדם בחפצו באמתת כל חלקיו הכוללים כל מדרגו׳ המורכבים תחת השמים ׳ דומם ׳ צומח ׳ חי ׳ מדבר ׳ כמו שזכרנו ׳ ובקש ולא מצא לו יתרון בשום א׳ מהם להיותו נופל מכל צד תחת הזמן כי בידו עתותיו הן למות הן לשרוש ולכל האתיחם לד׳ המדרגות שזכרנו בהויה ובהפסד כי זו היא דרך ישרה שיבור לו האדם בביאור העתים שלו באמרו (סי׳ ג׳) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים עת ללדת ועת למות וגו׳ ׳ עד אמרו מה יתרון לעושה באשר הוא עמל שהיתה כונתו להורות כי כל הנמצאות השפלות נופלות תחת הזמן ׳ לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים הכונה להורות כי כל הנמצאות השפלות נופלות תחת הזמן המסובב ממערכות השמים וכסיליהם והוא עושה רושם בהם לאויה ולהפסד ולכל המתיחם אליהם ואפילו האדם היותר שלם והכולל בעצמו כל מדרגות המורכבים דומם ׳ צומח ׳ חי ׳ מדבר ׳ גם עליו יעבור כוס הזמן לא יוכל מלט משא ׳ והניח זה תחלה בכלל בא׳ לכל זמן ואחר כך בפרט באמרו ועת לכל חפץ כי עת מורה על חלק זמן וחפץ מורה על כל דבר ודבר כי כל א׳ מהם מכוון לתכלית נרצה ותחת כנפי דבריו יחסה שאפי׳ האדם שהוא תכלית חפצו ית׳ בבריאה משועבד אל הזמן ׳ עת ללדת ועת למות ׳ אמר זה על הוית הנא והפסדו כי ראה לאחר ענין המדבר להיותו תכלית הבריאה על כן התחיל בחי הסמוך לו וסמך אליו הצומח להיותו גם הוא בעל נפש וממנו נעתק אל הדומם ומשם אל המדבר אשר לאחרונה ישע לאתיכותו כמדובר וכמו שיבא ׳ עת לטעת ועת לעקור כטוע׳ על הוית הצומח והפסדו ׳ עת להרוג ועת לרפא ׳ אחר שהורה על שתי מדרגות בעלי נפש הנז׳ חי וצומח שהזמן עושה רושם בהויתם ובהפסדם קודם העתקו למדרגת הדומם ׳ הוסיף עוד להורות על היותו פועל גם בהשתנו׳ הבא לחולי ולבריאו׳ ׳ וכבר ידענו כי החולי רוב ענינו תלוי בהתקומם א׳ מאיכות׳ הלחו׳ על הפכו והכאו כפש וזא עת להרוג ׳ והרפואה היא הפך זה בהחזיר עטרת שווי מזגם ליושנה על כן התכסא לעומתו באמרו ועת לרפא ׳ וקרוב לשמוע שבכלל בזה גם הנומח שגם הוא מעותד באופן מה לחולי ולבריאות וכענין א׳ל בסוף פ׳ בהמה המקשה אילן שמשיר פירותיו סוענו באבנים כי היכי דליכחוש חיליה ׳ אחר כך נעתק להורות על הפסד הדומם והוויתו באמרו עת לפרוץ ועת לבנות במלות בכונית ועצמיות להורות על הכונה ׳ הרי שהזכיר ג׳ מדרגות מהמורכבים התחתונים מלמעלה למטה חי צומח דומם ׳ ואדם לא זכר כי רצה לאחר ענינו להיותו תכלית הכל הכי כבגד כאמור ׳ עת לבכות ועת לשחוק וגו׳ אחרון חביב הוא האדם שהורה על הפסדו והויתו במה שהוא מיוחד לסגולתו העצמית מאם רוצה לומר השחוק והפכו כי השחק מורה על הויתו והבכי מורה על הפסדו ׳ עת ספוד ועת רקוד ׳ כענה כאומר העת שזכרתי לך על הפסד האדם והויתו הוא באמת עת ראוי למספד בהפסדו ועת ראוי לרקוד בהויתו כי זה כל פרי עקר המציאות ועל אודותיו ראוי להתעורר וכמאמר המליץ לאיש אשר אלה לו אבכי הריתי עמל וכעם הטוב הוית גזרת ספיר אשר בזה למקרה ופגע כמטרה לחץ וכו׳ למה זה יגוע אדם ואיו כבהמת השדה וחיתו יער וכו׳ איך לגויה במחובה אלקית מתוארת ה׳ אמר לשכון בערפל רע עלי המעשה ואין מנחם ממלאכת ה׳ בשובה במבוה ובמם מאדוים כמשו באכבע אלקים כי

שעלה שבורת עליהם אבינה כאנוש אבחינה יצירתו ולא מצאתי בה חסרון רק את המות הזה עכ״ל· וזהו טעם חסרון הלמ״ד בשנים אלו שלא כדרך האחרים כי אמנם היה זה להתחלף ענינם כי לא באו לחדש הוראה על רושם הזמן בשנוי המורכבים רק באו להורות על חשיבות האדם כמדובר· עת להשליך וגו׳ אחרי הזכירו בכללות כי הזמן עושה רושם בהוית ד׳ מדרגות המורכבים והפסדם כאמור· הואיל באר בפרטות כח הזמן בשתי קצות הויתם ובשתי קצות הפסדם רצוני בזה ראשית הפסדם וסופו וראשית הויתם וסופה להודיע לבני האדם גבורותיו של זמן כי רושם משטריו בארץ בכלל ובפרטי וסדר דבריו על ד׳ המדרגות הנז׳ מלמטה למעלה כי בדומם דסליק מניה החל ובמדבר כלה· ויערוך את ערך סוף ההפסד כנגד ראשית ההויה וסוף ההויה כנגד ראשית ההפסד להורות על סבוב גלגולם שחוזר חלילה מזה לזה ומזה לזה על כן אמר תחלה כנגד הדומם עת להשליך על סוף ההפסד בהפרד המורכב עם התכת כל חלקיו לגמרי· ועת כנוס על ראשית ההויה בהתאסף היסודות והתערבם לברכה· והשמיט הלמ״ד ממלת כנוס לעשות רושם ניכר בהויה הנרמזת בה למען דעת כי היא העקר והתכלית המכוון בענם כי אין ההפסד הנרמז באמרו עת להשליך אלא בעבור ההויה הנרמזת באמרו ועת כנוס· זאת ההוראה תשלם בסמיכות עת למלת כנוס בלא הפסק בנתים להורות על היותו נדרש מאת עצמו ואליו הוא נושא את נפשו הטבע החכם והספיק לו להעיר על כך פעם אחת ולא ישנה לו במשנים אחריו כי לא ללמד על עצמו בלבד יצא כי אם ללמד על הכלל כלו יצא שאין ההפסד מכוון לעצמו אלא לצורך ההויה המשכת כי ההעדר קודם להויה וילמד סתום מן המפורש· עת לחבוק על סוף ההויה כי אז מתאחזים מתאבקים ומתחבקים היסודות בדומם המורכב מהם והיו בו לאחדים יתלכדו ולא יתפרדו· ועת לרחוק מחבק על ראשית ההפסד כי מאז עמודי היסודות שבאותו מורכב ירופפו· יתחיל פרוק חבורם וידרכו אל ההפסד וכל זה נמשך כפי גזרת העת המוגבל מאת ה׳ מן השמים· עת לבקש וגו׳ כללו כאן צומח וחי שענין גדולם והויתם ישלם מכח המזון אשר יתאוו תאוה טבעית וימשכו ויקחו להם מה שיזונו בו עד באם אל קצה תכלית הויתם וגדולם· והבקשה שאמר עת לבקש היא משיכת הלחות הבאות להם איש כפי אכלו אלא שעדיין לא שב המזון ההוא לעצם הנזון והיא ראשית דרכם לצורך ההויה והגדול· והאבוד שאמר ועת לאבד הוא סוף התכת הלחות שבו נתהוו ונתעצמו הצומח והחי ובכן הורה על סוף הפסדם· ואמר עת לשמור על סוף ההויה והגדול בב׳ מדרגו׳ הנז׳ בהיותם על עצם תומם כי אז לחותם השרשי שמור בקרבם· ועת להשליך על תחלת ההפסד בהם כי זה החלם להתיך ולהשליך הלחות ההוא ואין אומר השב· ובאלה התפקדו ראשית ההויה וסוף ההפסד וסוף ההויה ותחלת ההפסד לצומח ולחי שנכללו כאן מפני ההדמות שביניהם כאמור והיה זה להם מן הצד השוה שבהם להיותם בעלי נפש גם כי יתחלפו במדרגותיה׳· עת לקרוע ועת לתפור· לא זו מחבב ראשית דרכו אשר הניב לו בתחלה כי בדרך שרצה לילך שם בהעירו תחלה על רושם הזמן בהוים ובהפסד בכלל לחי ולצומח ואחר כך הורה על ממשלתו בעניני החולי והבריאות לנושא המוכן לכך באמרו עת להרוג ועת לרפא כמו שקדם· בה מוליך את עצמו בכאן כי

אחרי העירו בפרט על ממשלת הזמן בראשית ההויה וההפסד ובאחריתם לנותח ולנתו׳
כאמור · סמך לו כי ישתרר הזמן גם השתרר על כל עניני חליים ובריאותם באמרו עת
לקרוע ועת לתפור כי האברים נושאי כחותיו של בעל נפש צריכים להתקבץ ולהתחבר
יחדיו לדוגמת התפירה שתורה על הבריאו׳ כמו שהקריעה תורה על החולי שהוא הפכה·
אחרת כי על צרעת נעמן כתב הרלב״ג כי עת האסף המצורע נקראת אסיפה לפי שעל
ידי צרעתו היו כחותיו מתבדלים ומתפקקים כל חליותיו ואבריו וכשנרפא חזרו להאסף
ולהתקשר כבתחלה · והרמב״ן כתב בשם אחרים כי הנאן המקושרות הם החזקים אשר
אבריהם קשורים זה בזה קשר אמיץ כי זה סבת הבריאות · ואולם לא ראה המחבר
להאריך על קצת חלק זה המתיחס אל הבריאות והחולי כמו שעשה במתיחסים להויה
ולהפסד כי אמנם לא תהיה תפארתו של זמן במשלו ממשל רב בעניני הבריאות והחולי
כמו שהיא בעניני ההויה וההפסד על כן במקום שאמרו להאריך בעניני ההויה והפסד
היה רשאי לקצר בעניני הבריאות והחולי הנגרעים מערכם · עת לחשות ועת לדבר וגו׳
אחרון חביב כי אמר זה על מדרגת המדבר שגם עליו יעבור כוס תהפוכו׳ הזמן לשתי
קצות הויתו והפסדו ודמה ענין הפסדו לשתיקה באמרו עת לחשות וענין הויתו לדבור
באמרו ועת לדבר כי הן הן גבוליו כפי הבדלו העצמי באמרנו חי מדבר וידיעת ההפכים
אחת היא · והנה להיות האדם עקר הדרוש שעליו סובב הולך להורות על היותו גם הוא
משועבד אל הזמן · על כן עם היות שכבר הניח בכלל ממשלת הזמן עליו להויה ולהפסד
באמרו עת לבכות ועת לשחוק וגו׳ חזר להניח זה עצמו במלות שונות באמרו עת לחשות
ועת לדבר כאלו אמר כחוזר לענין ראשון אשר היה לראש פנת עקר דרושנו לגזור אומר
כי הזמן הוא השליט גם כן בהוית האדם והפסדו ואין לו יתרון בזה על יתר המדרגות
שזכרנו והמשיך דבריו להורות כי יצדק זה בשתי קצות הויתו והפסדו · כי כנגד ראשית
ההויה אמר עת לאהוב כי אז נעשו חלקי הרכבתו אוהבים זה לזה כשבת אחים גם יחד ·
וכנגד סוף ההפסד אמר עת לשנא כי אז תכלית שנאה שנאו חלקיו זה לזה ויפרדו איש
מעל אחיו · עת מלחמה על ראשית הפסדו כי יערכו חלקיו מלחמה זה לקראת זה
ויבקשו לשלוח יד כל א׳ מהם בחברו ויחדו יהיו תמים וכלים מאליהם · ועת שלום על
סוף הויתו כי אז בשלום יחדו כל חלקי הרכבתו ישבו לבטח · ויהיו כל אלה להוליד מה
שסמך באמרו מה יתרון האדם באשר הוא עמל שהרי גם הוא משועבד אל תהפוכות
הזמן ומה נעשה לנו יקר וגדולה על יתר מדרגות המורכבים כיון שגם הוא חולה כמותם
ואליהם נמשל בהויתו ובהפסדו ? זאת היתה מבוכתו בענין האדם כי לא יוכל למצא לו
יתרון בשום חלק מחלקיו הכללים בד׳ המדרגות שזכרנו לולי תורתו שעשועיו להנחילו
מדרגה השמימית עליונה אשר בה מעלה יתירה נודעת לו לשום נפשו בחיים הנצחיים
והרי זה תכלית חשוב למין האדם כי על כן סיים בו ספרו באמרו סוף דבר הכל נשמע
את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם · והנה כנגד חמשה פנים אלה
דברה תורה באמרו הלא הוא אביך כנגד הדומם אשר בו ישתתף האב כאז״ל איש מזריע
לובן שממנו גידים ועצמות ולבן שבעין ומאמר החבר קיים באמרו סמוך לחתימת הס׳
שנבנה זרע והדם תאר לאדם׳ קנך על צורת שנומה כי לזאת יקרא קנין באמת להיותו

מכלל

שכל המדרגות המתוארות בשם נפש כאמרנו נפש צומחת׳ הוא עשב על צורת הצמחים והוא הלשון עצמו שנזכר אצלו ביצירה ויעש אלקים את חית הארץ וגו׳ ׳ ויבוננך על צורת הדבור כי הוא כנו ומכונו של אדם ומקומו המיוחד אשר בו יבדל מיתר החיים כמוזכר למעלה אבל אמרו ולא יכירנו עוד מקומו׳ וגם עם המשיך הסדר שזכרנו למעלה כי הב׳ הראשונים הקרובים גם הם בטבע כללם יחד באמרו הוא אביך קנך׳ והב׳ הנמשכים הקרובים גם הם בטבע כללם יחד באמרו הוא עשך ויכוננך׳ ועד הנה הורה לישראל מנה יתירה נודעת במה שהזמין להם ארבעת המדרגות הנז׳ בשלם שבפנים כי הם זרע ברך ה׳ ממקור ברוך אברהם יצחק ויעקב׳ אמנם על חסד ה׳ לשומרי בריתו וגו׳ לשום נפשם בחיים הנצחיים׳ המשיך דברו לאמר זכור ימות עולם וגו׳ יצב גבולות עמים למספר שבטי ישראל׳ רמז לי״ב המזלות אשר על פיהם העמים עובדי כוכבים ומזלות חיים בהנהגתם׳ כי חלק ה׳ עמו וגו׳ הלשון נקשר עם אמרו ויגדך ויאמרו לך כי הוא זה מה שיגיד לך אביך ויאמרו לך הזקנים כי חלק ה׳ עמו אשר ייחדו לעצמו ולהנהגתו בהנחל עליון גוים וגו׳ ׳ ועשה זה באמצעות החכמה האלקית אשר בשמת שרי תבונם וז״א ימצאהו וגו׳ יסובבנהו יבוננהו׳ ובכן נעשו ראוים לפרטיות השגחתו ית׳ וז״א יצרנהו כאישון עינו׳ אחר כך הואיל משה באר הענין הזה על ידי משל הנשר הכוכב הימיי אשר בטבעו כפי מה שכתב הפילוסוף כי מגד עונים חדות ראותו הנה מביט בעין השמש ונושא גוזליו על אברתו להרגילם אל הבטתו׳ ובהיותם חלושי הראות עד שיורידו דמעות מחמת הבטתם בשמש מיד הורגם׳ והנמשל בזה הוא מבואר על הרגילו אותם בהבטת הסודות האלקיות כי הנה עין ה׳ אל יראיו הוא חוזק הראות הראוי להביט אל האלקים בסודותיו הנשגבות שמדרגתן אצלם כמדרגת השמש בבהיר והוא מה שנאמר להם במתן תורה ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ובכן ה׳ בדד ינחנו להיותו כמין כנפי עצמו למעלה ולחשיבות עם לבדד ישכון ובגוים עובדי כוכבים ומזלות לא יתחשב ולפי׳ אין עמו אל נכר כהנהגתם כי אין ממשלת אלקי הנכר אלא על בני אדם המוזכרים בכתוב של מעלה לא על מי שהרחיק טבעו מאדם למעלה ולשבח והפשר שכיון באמרו יצרנהו כאישון עינו כי שעור הנכירה והשגחה האלקית על עמו הוא כפי היות אישון עינו של עמו הנז׳ שומר מנגד חדות ראותו להבין ולהשכיל בסודות התורה והחכמה האלקית כי היא רוממו׳ העם הזה באמת כמו שקדם ויסכים זה עם מה שכתבנו מטבע הנשר כי בהיות גוזליו בלתי סובלי׳ הבטת השמש כי יורידו עיניהם דמעות מחלשת ראותם׳ סר צל השגחתו מהם וידוכם להריגה כל הדברים האלה דברתי להוכיח ולברר אמתת מה שהקדמנו כי גדולת העם הזה והתנשאו׳ מעלתו תלוי ועומד בהיותו עם חכם ונבון ובהפך זה הוא עם נבל כי נופל הוא ממנו מן הקצה אל הקצה כאשר דברנו׳ והכל מתוקן ליסוד מוסד שעליו סמוך ונשען בבנין השאלה המוזכר ראשונה׳ ועתה קרב ושמע ביאורה הסר מעליו כל הספקו׳ אשר עוררנו עם נמנומי׳ אחרי אשר יבוטלו גם הם לפי דרכנו׳ הנה רב חסדא היתה מושלמת אצלו ההקדמה שהנחנו ועל פיה יצא לו ביאור הכתוב אשר לוקחה ראיתו ממנו כי כוונת הכתוב אצלו כי בזמן שהכנ׳ יכהן פאר החכמה והתורה כי שפתי כהן ישמרו דעת

ותורה

ותורה יבקשו מפיהו · או עטרת גדולה ומלכות אמתית בראש כל אדם וכל ישראל בני מלכים הם להיות כלם משתתפים בבני תפארת שעטרה היא הרוחנית · ואז לעומתה תתכסא העטרה החמרית אשר הורגלו החתנים לשים בראשיהם · אמנם בהסתלק המצנפת מראש כ"ג להיותו בלתי מכהן פאר התורה והחכמה כאמור · אז נסתלקה עטרה מראש כל אדם בשפלותנו ממדרגות החכמה אל בור השכלות · ואיך אם כן נשים עטרה חמרית על ראשנו להיותה מורה על מעלה ורוממו' וכבוד רוחני אשר גלה ממנו ? וכל זה לדעת רב חסדא יהוא בכלל במאמר הכתוב הסיר המצנפת והרי' העטרה · ומה שיכריח אצלו הביאור הזה הוא מה שסמך אליו זאת לא זאת וגו' כי מלת זאת תורה על התורה כאז"ל במדרש בזאת יבא אהרן אל הקדש בזכות התורה שנאמר וזאת התורה · והנה ענין הכתוב אצלו כי כמה שתהיה או לא תהיה התורה שנקראת זאת ושנרמזה גם כן במצנפת בראש כ"ג כאמור והוא אמרו זאת לא זאת תלוי ועומד ענין הגבהת השפל והשפלת הגבוה כי ממנה להם רוממות בהמצאה או שפלות בהפסדה והנה פי' הכתוב הוא על דעת רב חסדא נכון וברור ולכלו הוא צריך להשלים בא ראיתו כי זולת החלק השני ממנו היינו מבארים ראשיתו על כתר כהונה וכתר מלכות · אמנם להיות המשך הכתוב מורה כי כל מעלת ישראל תלויה בשלמו' התורה והחכמה הרמוזה במצנפת כמו שקדם · וממילא משמע שאין עטרת המלוכה הזמנית חשובה בערכה לכלום כי איננה לא מעלה ולא מורדת ברוממות אומתנו כי אם דרך שרות והכנה בלבד לתכלית קיום התורה והחכמה הרמוזה במצנפת · איך אם כן יעלה בדעת לחשוב שיעריך הכתוב המצנפת הזאת לעטרת המלך ובאלו יחדו יהיו תמים על ראשם בשוה ? הלא הכלל אצלנו כל שהוא עקר ועמו טפלה מברך על העקר ופוטר את הטפלה · הא למה זה דומה למה שכת' הרשב"א בתשובותיו סי' ס' על מאמר ר' אבהו בתחלה עלו במחשבה ליבראות שנים ולבסוף נברא אחד שהכונה אצלו כי היתה המחשבה ליבראות שנים זה לעצמו וזה לעצמו בלי שיקבל זה מזה · ואחר כך חייבה החכמה שאינו טוב להיות האדם שהוא עקר היצירה לבדו אלא להיותו הוא פועל והנקבה בכלי יעזרהו בפעולותיו וז"א ולבסוף נברא אחד שהוא הזכר כי אין הנקבה נחשבת בבריאה כי איננה אלא כדבר טפל אל העקר ולקוח ממנו ולצורך תשמישו ועל כן קראוהו רז"ל זנב כענין לראש ולא לזנב עם היותה זנב באמת ונבנית ממנו · עכ"ל מתמצית דברי הרשב"א מתיחס לכונתנו · ומתוך הביאור הזה ראה ראינו כי אריכות דבריו של רב חסדא באמרו בזמן שמצנפת בראש כ"ג וכו' שנתעוררנו עליו בספקות · הוא מסכים עם הכתוב באמרו זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל שזכרנו עולה לכאן ולכאן על הדרך אשר ביארנו · ועם היות רב הונא סובר דכולא אסיר מדרבנן · מכל מקום גם הוא יסכים בביאור הכתוב על דרך ביאורו של רב חסדא עליו להורות שרוממות אומתנו ושפלותה תלויה ועומדת בשלמות התורה או הפסדה אצלם ועטרה של כתו' לא על עטרת מלכות נאמרה כי כשלו דברי רב חסדא תלמידו הן וחסר לפניו באמ' חסדא שמך ומסדאין מילך · אמנם לא יקבל שיהיה בכתוב שום רמז לעטרו' חתני' כי עטרה זו החמרית היא אפשר התר' אצלנו לולי גזרת חז"ל מהא דתנן בפולימוס של אספסיאנוס גזרו על עטרות חתנים · ומה שהביא סוף המשנה

כאמרו ועל האירוס גם כי לפי הנראה לא מן השם הוא זה לצורך ראיתו · כיון בו לקבוע
מסמרות במה שאמר שאסור כלילא הוא מדרבנן דוקא שלא תאמר כי דרך העטרה
דבר התנא באמרו גזרו ושהוכח אבלו על המשוררים אל הגזרה הזאת מכח הכתו' כרב
חסדא · לא שאנשנגינות שלך כי בלי ספק אין זה כי אם גזרה משם מדבריהם ויגיד
עליו רעו הסמוך לו באמרו על האירוס שהרי לא תמצא לו מוצא מן הכתו' בשום פני' ואל
גם גזרת העטרה היו תהיה כמוהו · ואולם בכל זאת לא שב חסדא משברתו כי לדעתו
תנא רישא אטו סיפא · אפס כי עזבה המשנה ההיא לרב הונא עד אשר פנה פיהו
בשבועה לאמר האלקי' מדרבנן משום דעדיפא ליה למימר דמתניתא דוקא קתני מלומר
דנקט' רישא אטו סיפא · ובכן כנו הכללי' וכללו הספקו' האמת עם יתר הגמגומי' שהשיגנו
עלו על דברי המאמ' שזכרנו · ושו יהיה לבך נוקפך על מה שביארתי אמרו בזמן שמכנסת
וכו' על גדולת התור' והחכמה שיוצאת מפי כל כמו שקדם' שהרי מצינו המאמ' הזה עצמו
במדרש חזית ועם היותו שם בסגנון מתחלף מכל מקום יעלה מתוכו ברור מספיק
לכונתנו · אמרו שם רב הונא ריש גלותא שאל לרב חסדאי מהו דכתיב הסיר המצנפת
והרים העטרה הסיר המצנפת מרבותינו והרים העטרה מאומות העולם עכ"ם א"ל
חסדאי שמך וחסדאי' מילך · הרי כי במקום כנ' אמרו שם מרבותנו ולמה שכתבנו היתה
אורה ושמחה וששון ויקר · אמנם הורו שם בסגנון דבריהם שהכונה היא מיעד בכתוב
ההוא משפלת האומו' עכום והכנעת ישרא' עמהם אלא שיוחסו ההכנעה לישראל בהסרת
המצנפת · והשפלה לאומות ההן בהתנשאות המלכות הרמוזה בעטרה · זו היא באמת
ירידת פלאים שירדנו בדורותינו אלה שהרי נתקיי' בנו ויעוד חז"ל עתידה תורה שתשתכח
מישראל עם מה שאמר רשב"י בזהר אחרי מות זמינין דרין בתראי דייתון דיתנשי
אורייתא מביניהו וחכימי ליבא יתכנשון לאתרייהו ולא ישתכח מאן דסגיר ופתח ווי
להאוא דרא וכו' ונדקו בנו דברי הושע (סי' ח') פן אפשיטנה ערומה והצגתיה כיום
הולדה ושמתיה כמדבר ושתיה כארץ ציה והמתיה בצמא רוצה לומ' ערומה מכל הטובות
הזמניות · כיום הולדה שתבוססת כדמי לכלוך המדות המגונות כמדבר הפקר לכל ·
ושתיה כארץ ציה והמתיה בצמא · לא צמא למים כי אם לדבר ה' וחכמתו אשר רחקה
ממנה · וכל שכן כנפול המאושר הלז ארז בלבנון יפה ענף וחורש מצל וגבה קומה ובין
עבותים היתה צמרתו · מי החכמה גדלוהו תהום החכמה האלקית רוממתהו · אשר
מקול מפלתו תגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו · כי עתה ירדנו פלאים הפלא
ופלא בתחתיות ארץ עם מה שאמרו חז"ל קשה סלוקן של חכמי' מחרבן הבית ומק'קללות
הספר כ' שבמשנה תורה הגדולה מהן והפלא ה' את מכותך וכנגדה אמר הנני יוסיף
להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר · והנה על
נפילת ארז זה תהיה עדותנו כאמנה אחד מעין עדותו של ר' ישמעאל בן סתרא (בכורות
פ' מעשר בהמה) באמרו פעם אחת נפל ארז במקומנו ועברו י"ו קרונות על חודו שעם
היות פשוטו של מאמר מאמר האפשר · שהוא רחב מני ים · מכל מקום הקרוב אצלי
שרמז בו למיתת חכם גדול בדורו שהיה עובר על חדוד שכלו שי"ד ענין המרכבה
שביחזקאל שעם היותה מרכבה אחת כוללת · היתה משמשת לד' פנים · כאלו היו שם י"ו

קרונות

קרונות (כי אמנם שם מרכבה נרדף לשם קרון) וכן יורו הכתובים נפי' כי מרכבה אחת חלקית היתה מיוחדת לכל אחת מארבעת החיות ההנה והיתה כל אחת מהן מארבעת אופנים אופן אחד לכל אחד מארבעת פניה קום קרא בכתובים ההם ותמצא שארבע חיות היו וארבעה פנים לכל אחת פני אדם פני אריה פני שור פני נשר ואיש אל עבר פניו ילכו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן׳ רוצה לומר שכל אחת יכולה לילך אל עבר כל א' מד' פניו וביאר שם כי למען ישלם זה לשם הנה אופן אחד בארץ אצל החיות לד' פניו רוצה לומר כי לכל א' מהפנים היה מיוחד אופן אחד פונה אל אותו עבר ללכת בכחו ובכן היו שם י"ו אופנים כאשר דברנו ובבחינת התגלגלם לכל עברי הפנים כלם כאמור יחשב ענינם כאלו היו שם י"ו קרונות׳ והנה פלאות עדותיו של רבי ישמעאל בן סתרא כי החכם ההוא שנפטר במקומו היו עוברים על חדוד שכלו סודות כל הי"ו תנועות שהיו הד' חיות מתנועעות בהן אל עברי הי"ו פנים שקדם זכרם ולפי כונה זו נעיד גם אנו על כפילת הארז הזה במקומנו שהיו עוברים על חודו וחדודו השגות נפלאות בדרושים יקרי הערך מאד מעין דוגמת מרכבה של מעלה :

על איש   אשר אלה לו שהסתיר את פניו ממני אלי קורא מאמר ישעיה (סי' ל"ג) לבך יהגה אימה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים שעל מקרא זה היה רב יהודה בוכה (פ"ב דמגלה) כאמרו לשמואל מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן איה שוקל איה סופר וגו' איה סופר שהיו סופרים כל אותיות שבתורה איה שוקל שהיו שוקלים כל קלות וחמורו' שבתורה איה סופר את המגדלים שהיו שונים שלש מאות הלכו' במגדל הפורח באויר׳ והוא לדעתי רמז אל המגדל אשר בנו בני האד' בדור הפלגה כי הכונת כונתם כאמר' הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים וגו' שיא קשה עד מאד וכאלו הוא פורח באויר תלוי על חוט השערה ואין השכל יכול לעמוד על אמתתו כי על כן נתקשו בו גדולי החכמים וחכמי האמת מכללם וכבר נשתמשו בלשון זה במה שהוא תלוי על חוט השערה באמרם התר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו לפי' הרמב"ן פ' מטות׳ או שכיונו להתר נדרים עצמו שקראוהו מגדל פורח לסבה זו שזכרנו׳ ואולם אני אבאר הכתוב על דרך פשוטו כי ממשל משלים הוא לתאר גבר חכם בעוז העיון המסודר והסברא הבודקת בדרושים מופלאים מובאים לפניו לבררם וללבנם על ידי משל השלחני כי תחלה הוא סופר ומונה המטבעות המובאות אליו לראות מה טיבן ואחר כך שוקלן ולבסוף הוא חוזר ומריצן לבעליהם עם הוראת ענינם בברור והוא המשל עצמו שנשא בעל חובת הלבבות בהקדמת ספרו על מי שחוקר בשכלו טעמי הדברים באמרו שיאכה המעות וישקלם וירינם׳ והנה ככה יעשה האיש החכם כאשר יובאו לפניו מגדלי הדרושים היקרים והעמוקים לדעת אמתתם כי תחלה הוא סופר חלקיהם בחלוקה מדוקדקת וסופר כל חלקי הסותר שבהם בדרכי עיונו על אמ' החכם מכל האדם (קהלת סי' ז') ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצוא חשבון שפי' בו הרלב"ג ראה זה מצאתי אמרה המחשבה קהלת המקבצת כל הדברים בשחקרתי באחת אחת מהמחשבות המקבילות למצא חשבון המחשבות ההן ולחקור איזו מהן בודקת׳ עכ"ל׳ ואחר כך הוא שוקלם במאזני משפטו בסברא בודקת׳ ואחר כך יחזור

ומופרש ומריבים עם חלוקיהם וחלוקי חלוקיהם בחכמה ודעת להשיב נפש מי שהביאם אליו לבקש עליהם הוראה מפיהו: שן אלה קצות דרכיו של החכם המעולה הלז אשר אליו פי קראתי בהקריבי אל משה את משפט כל ספקותי בדרושים הגדולים והנפלאים ממני. ועתה בהלקחו מי יחזיק בידי להעלני מבור שאון מטיט היון להסיר מעלי מות הספקות המתחדשות תמיד כדרך עיוני איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים: הן על העדר סגולה זו שאתנו אצדק בדברי עם בלת עלי אי כבוד. גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלקים כי כן ארון האלקים עולה למספר משה בשתוסיף ג' אותיות שמו על מספרו. ובמקרה רבי דפ' ק' דחגיגה שקדם זכרו גם אכי יקרני דכי נקיטנא ספר קינות וקרינא בגויה רוצה לומר עודני מחזיק בספור הקינות על פטירת המאושר הלז וכי מטינא לענין האי קרא השליך משמים ארץ תפארת ישראל. כי אמנם זה היה גבי תפארתנו בעל שפרא מידי ואמינא כעל מאיגרא רם לבירא עמיקתא כי הנה נפלתי בעומק השכלות והיה לי חזות הכל כדברי הספר החתום ולא ידעתי ספר. עונש תהלותיו איך אספר גולה האמכתי לראות באורו אור כי יהל יען כי קרן עור פני משה ופניו כפני חמה כמו שנשאתי משלי עליו בהקדמה. ומתוק אור השמש וטוב לעינים לראו' את השמש. ובכן גם עתה כדברי כן הוא להמשיך סדר מהלליו על ידי משל השמש עצמו כי קרנים מידו לו ושם חביון עוזו. שש הנה הבחינות אשר יבחנו בשמש וכמו שהורו האפלטוניים א' עצם השמש וזכות חמרו. ב' האור הנטוע בו. ג' הכיוון הנמשך ממנו לחוץ. ד' התנועה המתהפך ומתפשט לכאן ולכאן בשכיבות הכיוון. ה' החום אשר יאותו בו כל הנבראי' ויתחממו להתעורר על פעולותיהם המיוחדו' כי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ו' ההויה אשר על ידי חומו הנז' הוא סבה אליה כדבר הפילוסוף בספר ההויה באמרו כי כפי עלות השמש ורדתו באזור המזלות יתהוו הדברים ויפסדו. ובלם מצאתי מחוקים ומצויירים בדברי המשורר במזמור השמים מספרים כבוד אל. כי תחלה כרמוז שם בשמש עצמו ואחר כך בתורה האלקית אשר עניינה כשמש כנגדנו. תחלה אמ' לשמש שם אהל בהם על עצם השמש וחמרו. והוא כחתן יוצא מחופתו כנגד האור הנטוע בו כחתן יכהן פאר הדור בלבוש שפניו מאירות בו בעת צאתו מחופתו עודנו שם בטרם יצא החוצה. על כן אמר והוא להורות על בחינת האור בעצמו. ישיש כגבור לרוץ אורח כנגד הכיוון הנמשך ממנו במקום מרוצתו. מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם כנגד התנועה המתפשט על כל קצותם לכאן ולכאן כי על כן אמר קצותם בלשון רבים להורות על התפשטות התנועה לכל קצה כמו שזכרנו. ואין נסתר מחמתו ככללו כאן החום וההויה הנמשכת ממנו. וכנגד שש הבחינו' הנזכרו' ייחס ו' מעלות לתורה באמרו תורת ה' תמימה וגו' כנגד זכות עצמה וחמרה להיותה כוללת המדות המעולות והמצות המעשיות כי בזה היא ראויה להשיב נפש לנמדיה משלוח רסן תאותיה לבלתי נטות אל שמותם לכל מראה עיניה. עדות ה' נאמנה וגו' כנגד האור הנטוע בה בענין המושכלו' והדעות האמתיות בו יראה אמתתם אפילו פתי אשר לא נוסה ללכת בגדולות ובנפלאו' ממנו בעיון החכמה. כי בקנה אחד תוסיף לנו התורה אמתת הדעות הצודקות בעדות נאמנה מאד ובחכמתה תאיר פניו. פקודי ה' ישרים וגו' כנגד הכיוון הנמשך ביושר

ממנה

שמנה לאוין לצוות את בני ישראל בפקודים הישרים רוצה לומר ינגנים שמנה בניגונות מזמירים בקו ישר ומתנשאים לעומת בני בריתה כי תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב בענש וראשונה וכמו שזכר החבר בראשון (סי' כז וק') מצות ה' ברה וגו' כנגד הכונה המתפשט ממצותיה להאיר עיני כל הבא לחסות תחת כנפיה עם היות שאין הכיון במשך ממנה אליהם בענש וראשונה כי עכ"פ גם להם חלק גדול מן הקורבה אל הא"ל ית' וכמו שזכר החבר בראשון (סי' כז וקטו) ועל אלה אמרה תורה וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' והגר הגר בתוככם לא יאכל דם וזולתם רבים כלשון כסתר · יראת ה' טהורה וגו' כנגד החוש שראוי לנו להתחמם כנגד אורו להתעורר אל למוד התורה ושמירת פקודיה ומצותיה הנז' כי אמנם אין לנו להתלהב בתשוקתנו על זה מחמת שום תכלית חיצוני ונכרי כאלו תאמר ע"מ שאהיה עשיר או שאקרא רבי כי אלה תכליות גרועים ופחותים ובכול יבולו כציץ השדה וכחציר מהרה ימלו וכירק דשא יבולון ובכן יפול הנופל ממנו כי בסור הסבה ההיא אשר הניעתהו אל למוד התורה ושמירת מצותיה יסור המסובב ובזה תעודה חתום תורה בלמודיו · אך אם אבוקת יראת שמים תהא כנגדו דולקת ובאורה יראה אור להתחמם ולהתעורר מכחה אל שמירת התורה והמצות הרי זו תכלית טהורה ומעולה וקיימת לעד כשהיא יראה שלמה פנימית שזכרנו ענינה בדרוש אשר נקרא שמו עליו לאהבה וליראה · כי בהיות התכלית היושב ממולו להתחמם ולהתעורר כנגדו לשמירת התורה ומצותיה יראת שמים הכי נכבדת וקיימת לעד אשר לעולם לא יכזבו מימיה · גם הוא ילך בכוחה אל מול פניה ולא יחדל לעולם מהתעסק בתורה ובפקודיה הישרים וילך ואור עד נכון היום · וזהו טעם אז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו' כי קדימה זו היא קדימת התכלית במחשבת המתעסק בתורה ובחכמה · וממה שזכרנו עד הנה הכונה מבוארת · משפטי ה' אמת כנגד השניה · וביאור זה כי עם היות תכלית המצוה אינו זולת יראת ה' טהורה כמו שקדם · הנה תכלית המצוה ית' טוב ומטיב לכל הוא לשלם שכר פעולתו בזה ובבא כי תורת ה' תמימה עץ חיים היא למחזיקים בה עץ פרי עושה פרי למינה לנוצרי בריתה ועדותיה לא תמנע טוב להולכי' בתמים ולו חכמו תלמידי אנטיגנוס בהבנת כונת אמרו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' (אבות פ"א) השכילו זאת מחלוף תכליות המצוה והמצווה כמו שקדם וכי לא היו שם הדברים זולתי בבחינת המצווה · ואף גם זאת מה רב טובו הצפון לו מאת המצוה ית' כי כחמלת ה' עליו אך טוב וחסד ירדפוהו שלא מדעתו על דרך מאמר המשורר (תלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם שהכונה לפי דרכנו הנה מה טוב ומה נעים מתן שכרן של צדיקים אשר צפנת ליראיך שומרי מצותיך שאינם שומרים אותם לתכלית שכר רק לתכלית יראת שמים בלבד והשכר הזה הוא צפון גנוז ומכוסה מעיניה' כי אינם נושאים אליו את נפשם כי רבת שבעה לה שמירת התורה לשמה מאין פנות אל תכלית אחר זולתה · והמליץ עוד כונה זו באמרו פעלת לחוסים בך נגד בני אדם ר"ל כי הוא זה מתן שכר שפעלת לחוסים בך היושבים בצלך באמת הרחק מאד מבני אדם ההמוניים הבלתי חוסים בך זולתי לתקות שכר כי אמנם אלה בצל כנפיך יחסיון לאהבה

ולראה את שמך יראה פנימית שלמה מצד הכרתם עוצם גדולתך וטובך · הלא זה אשר ירננו באמרו כאן משפטי ה' אמת וגו' כי אמנם כאמנים כל משפטי ויעודי התורה בשכר מצותיה להולידם ולהצמיחם יפה בעתם בזה ובבא על דרך מאמר ישעיה (סי' נ"ה) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמי' ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה וגו' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו · ואמר צדקו יחדו כי משפטיו ית' יצדקו יחד בשני העולמו' אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם · למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך וכיוצא · ובבחינת שניהם תודע צדקת מדת אמתתו יתברך בתשלומי השכר והעונש · והנה כלל המסורר בדבריו הנז' כי התורה האלקית תמימה בשלמות המעשים ועדותה נאמנה בדעות · ופקודיה ישרים לבני בריתה · ותועלת מצותיה מתפשט לכל אדם · והיראה האלקית הנקנית בה היא המחכמת ומעוררת את בעליה ליקר תפארת שמירת מצותיה לא זולת זה · ואף גם זאת סוף השכר לבא כי משפטי ויעודיה לשכר ועונש אמת צדקו יחדו כאשר דברנו · ולהשלים עוד הביאור על שני תכליות המצוה והמצווה שקדם זכרם · סמך לזה הנחמדים מזהב וגו' ומתוקים מדבש וגו' והכונה כי עם היות בעניני התורה תועלת וערבות נמרץ · מכל מקום ראוי לחמוד ולאהוב אותם אהבת הטוב מצד מה שהוא טוב היא העולה על אהבת המועיל שהורה עליו באמרו מזהב ומפז · והערב שהורה עליו באמרו מדבש ונופת צופים · אך אמנם עם היות עבדך נזהר בהם רוצה לומר בעבורם מצד עצם טובם האמתי כי הנה זאת כונתי באמת · מכל מקום בשמרם על הכונה הנז' מצד עצמם · ימשך לזה עקב רב ממדת טובו ית' :

הן כל אלה צדקו יחד בארון האלקי"ם ובספר התורה הזה שאנחנו על ספור שבחיו כי היה חמרו זך ונקי כעצם השמים לטוהר נקי כפי' ובר לבב במדות המעולו' ובמצות התוריות והיה אור חכמתו מאיר פניו כי קרן עור פניו וייראו מגשת אליו · ניצוץ היה יוצא ממנו לחוץ כי באורו ראו אור כי יהל היושבים לפניו במכון שבתו · גם שכונת נגדו נתפשט אורו לכאן ולכאן בכל מקום אשר הזכיר את שמו כי היו ג"כ כל המקומות צריכים לא אגרות בשאלות יקרות נשגבות עד היותו בהוראותיו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים · היו העשוקים והדלים מתחממים כנגד אורו כי היה מצילם מיד עושקיהם כמו והיו בני אדם מתכנפים לעמתו באש שלהבת התשוקה להדמות אליו ללכת בדרכיו · והולידה תורתו תלמידים מעולים והצמיחה חבורים יקרים אליהם המעינים ידרושו · ועתה בעונותינו השמש הזה ישת חשך סתרו ויכל משה מדבר אתנו ויתן על פניו מסוה וישם מאפל בינו ובינינו ואומר אך חשך ישופנו ולילה אור בעדנו · ואולם עודני נאנח בשברון מתנים אליך נפשי אשא תפארת עזי משה איש האלקים ואסב את פני דבורי אליך כבודי ומרים ראשי להודיעך קושט אמרי אמת כי במקום רעדה שם תהא גילה כי עם גודל צערי ויגוני לא אוכל להתעלם מהשיב את לבי לשום עליך לטוב על גודל הצלחתך זו קנית כי אמנם בטוב לבב אשמח אשיש במתנת חלקך ממה שידעתי נאמנה כי יצאתה כשמשך מאפלת הגוף הנגוף ועלית למקום אורה ושמחה למגדל עוז הנצחיו' היא מרומים תשכון מצודות סלעים משגבה לחמה נתן מימיה נאמנים בהתענגה תמיד

על נהרי נחלי דבש וחמאה · שם היא דבקה באלקים ובכליל תפארת בראשה כתר
בשמרה לפניך על הר סיני לעסוק תמיד בתורה הכתובה עליו שם היא יושבת ונהנית
מזיו השכינה ומלך ביופיו תחזינה עיניה · אך אמנה צרה ויגון מצאנו על אשר עזבתנו
במקום חשך ואפלת שכלות רב ועצום ועוברי בעמק הבכא מעין ישיתהו · ידעתי גם
אני ידעתי כי בהתהלכך בהיכל מלך תתענג נפשך בקולו' ערבי' ושיר עליון אשר ברן יחד
עם כוכבי בקר ויריעו כל בני אלקים · אמנם אנחנו במדבר תהו ילל ישימון על פטירתך
דמינו לקאת מדבר · היינו כוס חרבות ומלת המשורר על לשוננו על ערבים בתוכה
תלינו כנורותינו כי ערבה כל שמחה ותמורת קולות ערבים אין אנו שומעים זולתי קול
בכי תמרורים קינים והגה · לא לבי הלך וזכור אזכור חלום חזיון לילה אשר לסוף ש'
ימים אחר פטירתך באשמורת הבקר היא עת גויעתך נראית אני כמוטל על ערש דויך
וקרוב עתך לצאת נפשך · ואז בבכי גדול בקשתי מאתך שאלתי את מתנת ברכותיך
ובטוב רצונך בברכת רוחך הענק העניקתני אמן בשתי ידיך ומיד קמת ממטתך ועלית
דרך סלם · אז דברתי בחזון לקראתיך בבכי בכי תמרורים ה' אלקיך ירצך · הן מתוך זה
הוראה יוצאת כי דרך הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים כשמות
המאושרים עולים ומתעלים בו · עלית בהר ה' לקום במקום קדשו נקי כפי' ובר לבב ·
והלא כה דברי ה' אלקיך ירצך על היותו נכון מזומן לקבלך בחיקו בסבר פנים יפות
ולחבקך בזרוע קדשו מרוב חבה אתה עתה (ברוך ה') עלה שם עלז ושמח כי מה רב טובך
שצפון לך בסלע קנך וכמאמר הנושא אל משה בעצם היום הזה לאמר עלה אל הר
העברים הזה כי מחיים גרועים ורעועים תעבור בו לחיים נצחיים ומאושרים · ואנחנו
הלוך נלך ובכה על ביאת שמשנו כי בעת סלוקך אתא בקר לנשמתך וגם לילה לכלנו
וקורא אני עליך ועלינו ויהי בקר ויום אחד כי אמנם יום א' בעצמו היה ערב
לנו ובקר לנפשך · ואולם אנחנו חייבים להודות כי סלוק השלם הלז לשכר לו ולעונש
דורו כאמור הלא הוא משפט אמת וצדק בלי ספק כי צדקת ה' תעשה זאת לשלם שכר
טוב לעושי רצונו ולעומתו קרא אלקים לאור יום · כאשר משפטו ית' לארץ ישר להדאיב
את נפשנו בשלוקו על רוב חטאתינו ולחשך קרא לילה · ובצדיק דינו עם מה שכתו' בסדר
היום הצור תמים פעלו וגו' כי הנה הצור ית' תמים פעלו כי זה משה האיש פעל כפיו
ית' התהלך לפניו והיה תמים ומצד זה לא היתה מיתה ראויה לו כי כל דרכיו של פעל זה
היה משפט בהתהלכו בדרכיו · אמנם אמונה נאמן לשלם לו שכר טוב הרבה אחר בעולם
שכלו טוב וארוך · ואין עול על אשר הכנו פגענו על ידי פטירתו של צדיק זה העושה
רושם בתוכחות על עון · צדיק כי צדקות אהב לעשות צדקה לאיש חסידו · וישר הוא כי
ישר יחזו פניו ליסר אותנו ביושר דינו שאין בו נפתל ועקש · ואין ספק כי עונש גדול
ומכה רבה נחלה ואנושה לדור כלו היא מיתתו של שלם כי אמנם בחייו נתלו חיי נשמתם
והלא במותו יקח הכל תוסף רוחם יגועון עם השאר רוחו ונשמתו לחיי נצח · שית לבך
למאמר אליהוא (איוב ל"ד) על ספור צדיק ורע לו באמ' כי אמ' איוב צדקתי ואל הסיר משפטי
וגו' לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול כי פעל אדם ישלם לו וכאורח
איש ימציאנו תחזינה עיניך כי כנגד שני פנים הוא נושא משך דבריו היינו כנגד היותו

מקפח

שקפת שכר כל בריה וכנגד היותו מיסר בלא עון · על כן היו דבריו כלם כפולים · אחר כך המשיך דבריו שם לאורות כי יש אשר יהיה הצדיק נגוע בעון הדור הראוי לענוש כזה ובכל זאת לא יקפח שכרו של צדיק כי להגדיל טובו יסלקנו מן העולם · והלא כה דברו אף אמנם אל לא ירשיע (רוצה לומר לבלתי שלם שכר טוב לעושי רצונו) ושדי לא יעות משפט (רוצה לומר ליסר בלא עון) מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כלה אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף יגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב ירצה אם אתה תשאל ותסתפק מי פקד על הצדיק שהוזכר שם עניכו למעלה את עון יושבי הארץ · ואיך יזכה הפוקד כפקדו על הצדיק את חטאתיו של רשע טוביה חטא וזיגוד מנגיד · גם אני אשאל מאתך מי שם תבל כלה רוצה לומר מי הוא זה המשים תבל בתאר תבל והנותן מציאותו והמשלים את גדרו בהתקיים העולם בעבורו · הלא תשיבני בלי ספק כי זהו צדיק יסוד עולם · ולפי דרכנו מי פקד ומי שם יקראו זה אל זה על דרך מאמר המשורר (סי׳ ס׳) מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום לפי׳ הראב״ע · ובכן ע׳ תשובה זו זכיתי לדון שאם ה׳ ית׳ הפוקד עליו ארצה ישים אל תבל לבו לענוש תבל וליסרו בתוכחות על עון · ראוי הוא שה׳ ית׳ יאסוף אליו רוחו נשמתו של תבל הוא הצדיק המשים תבל כלה בשלמות מהות ומציאות כמו שקדם ועל דרך מאמר המקונן רוח אפנו משיח ה׳ נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים כי אמר זה על יאשיהו שנהרג בעון הדור · ומזה יתחדש דבר זר מאד לא יוכל איש לדבר והוא שיגוע כל בשר יחד כי כן יקרה לכל יושבי תבל אשר בהאסף רוחם ונשמתם הוא הצדיק כאמור · יגועון כלם עם היות שאדם א׳ לבדו רמז אל הצדיק הנז׳ על עפר ישוב · כי אמנם מיתת הא׳ לבדו תקרא מיתת כל הכלל בסור צלו וזכותו מעליהם ובחשכה יתהלכו · והוא על דרך ירדן כגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה כי במחיצת הראש שהוא שר שוטר ומושל על ארץ רבה רחבת ידים הרי הוא כאלו ירדן בגוים מלא גויות דגופא בתר רישא אזלא · ומה שקרא אליהוא תבל כלשון זכר באמרו אם ישים אליו לבו וגו׳ אחרי אמרו תבל כלה כלשון נקבה היה אפשר לפשוטו על דרך אם יבא אל המחנה האחת והכהו · אמנם כי להיות מלה זו עקר שמושה בלשון נקבה נוסיף לקח ונאמר כי למה שהיתה כונתו להודיע כי במיתת הצדיק נכללו יחד שתי כונות אבל ממית ומחיה הא׳ לענוש הדור כי תהיה מיתתו להם מכלת עינים ומדיבת נפש · והשנית לטובתו של צדיק לשום נפשו בחיים האמתיים כאשר זכרנו · על כן הוצרך לתקן לשון שיורה על שתי הכונות בבת אחת והוא מה שאמר אם ישים אליו לבו וגו׳ כי יושב כנויו גם לצדיק אשר ישים אליו לבו לצרור את נפשו בצרור החיים הנצחיים ורוחו ונשמתו של צדיק זה אליו יאסוף לעמוד בהיכלו של מלך מלכי מה שיושב למלת תבל על פי הדרך אשר זכרנו עם היותה מורגלת בלשון נקבה כי אמנ׳ מטעם גדולי המדקדקים כל דבר שאין בו רוח חיים יתכן בו לשון זכר ונקבה וכל שכן בהזדמן שם סבה מביאה לזה לצורך ענין · ועתה כי עונותינו הטו אלה כחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה׳ בהסיר ממנו גאה וגאון ושנאת חנם ועושק וגזל כל מום רע המטמא את הנפש ולא נכלה ימינו בריק ולתהו האיככם רואי׳ את המלאך המשחית ראש פתנים אכזר עומד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו נטויה עלינו ? לכו חזו

מפעלות

מפעלות אלקים אשר שם שמות בארץ ונדעה נרדפה אחרי המלך דוד לבנות מזבח לה' בקרב לבנו שם נעלה עולות ושלמים רוחניים ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה · וכבן נשא לבבנו אל כפי' אל אל בשמים הוא ישמור לנו יתר פליטת חכמינו וכו' ה' ישמרם ויחיים ויאושר בארץ חלקם · ותמורת החכם המופלא שאין לנו כיוצא בו נחלה פני אל דיהיב חכמתא לחכימין ירבה כמותו בישראל אשר רוח שדי תבינם · ואם ארז נפל · צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא · ויהי נא דבר איוב נפינו כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו מריח מים יפריח ועשה קציר כמו נטע · כי עץ רמז לת"ח כאמרו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' וכרמז התיקונים על אמרו לא תלין נבלתו על העץ על ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה והקורא עצמה נקראת עץ כי עץ חיים היא למחזיקים בה ואם בא השמש ושקע אורו כבוד ה' עלינו יזרח להרבות במותו באור עצום כיעוד ישעיה (סי' ל') והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים וכנגד ירידת פלאים אשר ירדנו כמה מעלות במדרגות החכמה הפלא ופלא · שוב נשיב למדרגת פלאות החכמה שעליה בקש משה ונפלינו אני ועמך וגו' במוזכר למעלה ונשא על שפתינו מאמר זכריה (סי' ח') כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ה' צבאות · ואם נפלה משמים ארץ תפארת ישראל בחכמה מאיגרא רם לבירא עמיקתא · נעתירה אל ה' מתהומות הארץ ישוב יעלנו ויקים סכת חכמתנו הנופלת כהוראת אמרו אם יהיה נדחך בקצה השמי' משם יקבצך ה' א' ומשם יקחך כי קצה השמים הוא המטה המוחלט ארץ ארץ כמרכז בעגולה ·

הן אכיתי הנלאית לחוץ ימי' תשבין ודרך אכיתי כלב ים היה בהוכיחי על ידו מאמרי הראשון איך רוממות אומתנו כלו תלוי בפלאי מדרגות החכמה ושפלותה לעומת זה כלו תלוי בירידת פלאים לעמקי תהום השכלות · ונשעה מזה להורות כי ירידה זו היא נכרת מאד בדורותינו אלה ובמאד מאד בהעדר חכם לבב נשיא הדור שאנחנו מקוננים על פטירתו כי אמנם שלוקו כל עומת שבא לטוב לו בעולם שכלו ארוך לפי ענים שבחיו אשר בזכרו כלליהם עי' המיון השמש ותאריו · כן ילך לשכש עצום לכל הדור כי הלא במותו יקח הכל רוחנו ונשמתנו אליו יאסוף ויגוע כל בשר יחד כי מיד אשמותינו היתה זאת לנו על כן היו תוצאותיה להעיר על מה שראוי לנו להשתדל בכל מאמצי כח התשובה המעולה להשיב האתו יתברך מהשחית ותפלתנו זכה על החזרת עטרת חכמינו ליושנה על ידי השבת חכמינו כבראשונה ונפיק רנון מה' אם באמת ובתמים כצדיק דינו של דיין אמת אשר פלס ומאזני משפט בידו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא :

דרוש שלשים וארבעה

* תפארת אדם *

כלל הדרוש הוא שהמחבר דבר בו ומלתו על לשונו על פטירת החכם השלם כמהר"ר שמואל רומילי זצ"ל אשר עלה מן הסערה השמימה פרשת וירא שנ"ז · ונפלאות עדותיו על פליאת הרכבת האדם משכל עליון וחמר שפל עד כי בהשתלמם בבחירתו כפי הכונה האלקית בבריאתו · תתעלה מדרגתו למעלה ממדרגת מלאכי השרת · כי בהדרכתו הנפלאת מתפרסם מאד עוצם יכלתו ית' וחכמתו ורב טובו וחסדו וקלוסו עולה ממנו יותר מכל נברא בהשלימו מה שמוטל עליו במלאכת שמים ·

ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו' · עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה (ולא חשכת את בנך את יחידך) ממני:

פ"ק דכתובות דרש בר קפרא גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ · דאלו במעשה שמים וארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים · ואלו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך · השיב בבלי אחד ורבי חייא שמו ויבשת ידיו יצרו · ידו כתיב · והכתיב יצרו · אמר רב נחמן בר יצחק יצרו אצבעותיו כדכתיב כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו' · מיתיבי השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע · ה"ק מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע · ומאי ניהו מטר:

צר מר המות אשר לקח אותנו נגר שלם כצדקו חמדת הלבבות שכל העינים צופות אליו אשר על הספדו מתגלגלים דברינו · הלא דין הוא שימלא לבבנו על כל גדותיו יגון ואנחה ויפיק עינינו מעינות נובעים מי המרים המאררים · יען וביען אבדת שלם כמוהו אין ערוכה העדר היקר שבנמצאות השפלות בלבד כמו שעלה על דעת המורה במקומות שונים · גם לא אבדת דבר מעולה וחשוב יותר מן הגלגלים והכוכבים כדעת הרלב"ג פ' וירא וכדעת בעל העקידה פ' בראשית · אבל ענין אבדתו יחשב העדר דבר גדול ונכבד מתנשא לכל לראש על מדרגת המלאכי' כמו שהוא מקובל אצלנו מפי חז"ל באמרם (פ' חלק) גדולים צדיקי' יותר ממלאכי השרת · ולקיום זה רבו כמו רבו מאמרי' אשמיט זכרם למען לא אחטא בשפת יתר · ועתה להיו' האדם השלם הכי נכבד ומעולה עד להפליא ולפי דעת חכמי האמת הוא הקשר אשר יתקשרו בו ברואי מעלה ומטה ועל ידו יושפע לכל הנמצאות שפע שבע רצון מן המקור העליון · הן אמת צדיק יסוד הוא שיהיה על העדרו כל ראש לחלי וכל לבב דוי · אפס כי לקושי ציור אמתת זה שתתעלה מדרגת האדם אשר בעפר יסודו על מדרגת המלאכים די מדרהון עם בשרא לא איתוהי והנם משכילים בפעל מה שאין כן האדם כי הוא

צריך

צריך תמיד להדליק נרו כהוצאת כחניותו אל אור הפעל · הנה על דרוש זה תשוב מלתנו לקרבו של השכל כאשר יוכל שאת ולהקנות לו בעניננו ציור מה כפי יכלתנו · קדם מפעליו אלו כראשית שבריאת הפליא ה' לעשות כהמציאו דבר חסר מאד בתכלית מתנגד מכל צד לשלמות עצמו ית' הוא החמר הראשון הנקרא היולי · כי הנה :

א הוא ית' יש לו מציאות מוחלט להיותו מחויב המציאות ·	והחמר הזה הראשון · הנעדר כרוך בו ודבק בטבעו :
ב הוא ית' צורת כל הצורות ·	והחמר הזה מטבעו ערום מכל צורה :
ג הוא ית' קדוש וטהור וממנו כל קדוש נטהר ·	והחמר הזה ממנו השפופים והלכלוכי' :
ד הוא ית' לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו ·	והחמר הזה משתוקק תמיד אל המיתה והשפסד בהפשטת צורה אחר צורה :
ה הוא ית' מאיר עיני שכלנו ·	והחמר הזה יעור בשכלות הנעדרי :
ו הוא ית' מקור האמת משפיע לאדם דעות אמתיות ·	והחמר הזה בעל שקרים מוסף בקרבנו רוח עועים בשכלות קניני :
ז הוא ית"ש זה יביט של עני ונכה רוח וכל מקום שמצינו גבורתו מצינו ענותנותו ·	והחמר הזה ממנו התשוקות לעושר ולכבוד גאה וגאון :

שבעה אלה הסרוכות החמר השתדל בעל דרך אמונה שער ד' להסכימם עם ז' שמות של יצר הרע שדרש רבי עזריה (סכה פ' החליל) אל מקומו ישאף שמעיין כי זורח הוא שם · אחרי כן הסב פניו הבורא ית' כלפי החמר הזה האפל הרחוק מכל שלמות כמו שזכרנו ופלאי פלאות הפליא לעשות עמו · כפרש בו שדי מלאכת מחשבת כפלאה עד מאד בהראותו בזה את עושר כבוד יכלתו · ואת יקר תפארת חכמתו · גם פרשת גדולת טובו וחסדו אשר לפי ערך חסרון החמר הזה המקבל כן ירבו וכן יפרוצו הפלא ופלא · והן כל אלה פעל אל בהריקו עליו ברכה על ידי העתקו ממדרגת חסרונו הענוס אל מדרגת שלמות הלבש אותו מחלפות צורות מצורות שונות · והטיב חסדו האחרון לחבר לו צורה אלקית נכבדת היא הנפש האנושית צלם אלקים ודמותו · וככן הענלה בידו מורכב זר ונפלא כי שתי כתפות הפכיות היו לו אל שני קצותיו וחובר בהרכבה זרה עד מאד שאיה נשא המורה את נפשו באמרו סוף פ' א' כאשר יוחד האדם בענין שהוא זר בו מאד וכו' והיא ההשגה השכלית וכו' · ונפלאתה בזה מאד מלאכת יוצר בראשית בה יודע עוצם יכלתו וחכמתו וטובו וחסדו ידיעה גלויה ומפורסמת יותר מבזולתה מהנבראים וכמאמ' המשורר סי' קל"ט אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד לא נכחד עצמי ממך אשר עושיתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ · ירצה חייב אני להודות לך ולברך את שם קדשך על עוצם חכמתך ויכלתך הנראית ביצירתי הכי נפלאת ונכבדת כי הנה נוראות נפלאתי רוצה לומר נוראות נפלאות נעשו בי ביצירתי · ועם היות מעשיך נפלאי' המה בכללם · הנה הוא יותר נפלא וענוס מאד ענין נפשי המשכלת אשר חוברה לה יחדו עם החמר הזה העכור · וז"א ונפשי יודעת · מאד · כי מלת מאד מוסבת אל שפליאה שזכר באמרו נפלאים מעשיך · ומאמר ונפשי יודעת הוא שוה למאמר ונפשי משכלת · וכן פירש בעל חובת הלבבות כל מעשיך ה' הם נפלאים אמנם מה מאד נפלא

שנפשי יודעת עם היותה מחוברת לגוף הגנוף הזה עכ״ל · והשלים ביאור הכונה באמרו לא נכחד עצמי וגו׳ · ירצה גלוי וידוע לפני כסא כבודך ענין צורתי העצמית שהיא נפשי השכלית אשר בה התעצמתי · אשר עושיתי בסתר וגו׳ · רוצה לומר איך עצמי וצורתי העצמית הנז׳ היא מחוברת ומשוקעת בחמר הזה אשר נקשרה עמו ושם חביון עוזה בסתר המדרגה ולרקמות תוכל להתרקם ולהתחבר שם בתחתיות ארץ · להעלות קלוסך מזרות הרכבה זו אשר בה נוראות נפלאת · הוא אשר דבר המליץ כנעם אמריו ככה פני עליון ועשית כחכמתך מלאכות בלי נערכות נפלאות לא ישוערו נוראו׳ לא ידומו המנחת בציור יצירתי מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי את הרכבת אנוש מראש מנויה שפלה סכלה שכולה הנוללת בתהומות נקיות ומארות ורוח יקרה יודעת בינינו מה טוב אצולה מכבוד העולה היא למעלה והיתה למאורות ה׳ אלקים בתכונת מלאכת מערכת תבנית יצורי נדלת מאד נפלאים מעשיך נפשי היודעת · עכ״ל · ועל פליאת הרכבה זו הכתוב צווח וייצר ה׳ אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה · כעשה באומר ראה זה חדש ונפלא שיצר ה׳ אלקים את האדם מורכב משני חלקים הפכיי׳ בטבעם כי אמנם יצרו עפר מן האדמה שהוא חמר גרוע וחסר בתכלית · ויפח באפיו נשמת חיים טהורה זכה דקה מן הדקה והשגיב בכחו את האדם הנז׳ להשלי׳ עצמו בבחירתו עד היותו כלו לנפש חיה כי גם החמר יוכל להזדכך עד עלותו למדרגת נבחיות כעצם השמים לטהר והיה בזה ענינו של אדם כמשל האבוקה קרוב למה שכתב בעל העקידה שער ו׳ · כי הנה האומן עושה אבוקה משעוה ונותן הפתילה לתוכה להכין אותה אל קבלת אור האש הנאחז בה ואחר יבא האדם וידליק אותה להאיר אל עבר פניו על דרך נר ה׳ נשמת אדם · ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביצירתו מחמר ונתן ראש פתולת הנשמה לתוכו וכבן הרבה עצמה באדם שיבא אחרי המלך להוציא לאור משפט שלמותו כפעל את אשר כבר עשוהו ביצירתו בכח · והדלקת נרו בבחירתו עושה מנוה אשר בה יתמלא הבית כלו אורה כהגלות נגלות עוצם חכמתו ויכלתו וטוב חסדו ית׳ אשר עשה להפליא עם החמר השפל בעדר אונים וחסר בתכלית כמו שקדם · הלא זה דבר החושק לצורת האדם חשוקתו באמרו יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה · ירצה את יונתי תמתי רוח שלפני תעשופי ונשמת אדם אשר עשיתי ירדת פלאים להשתקע בנקיקי סלע החמר השעבור הלא מדרגת שלמותך משתתרת שם בכח על כן נאי לך בבחירתך והודיעי טבעך בעולם בהוציא בכונגה נדקך של אור הפעל · הראיני את מראיך בשלמות המעשה השמיעיני את קולך בשלמות העיון כי קולך ערב להביע אמרות טהורות מזוקקו׳ בחכמה ומראיך נאוה בכשרון המעשה · וכבר אז״ל במדרש הראיני את מראיך מעשים טובים השמיעיני את קולך · בתורה ובמצות · עכ״ל · ואמר מראיך בלשון רבים כי כפלים לתושיה בחלק המעשי וכמאמר התנא הכל לפי רוב המעשה וכאמ׳ כל שמעשיו מרובים מחכמתו וכו׳ · אך באמרו ומראיך נאוה בלשון יחיד הנה יתרה נודעת לה בכל פרטי מעשיה אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים · ועל כן נכתבה היו״ד במלת ומראיך באוה למען יחזיק המועט את המרובה להורו׳ כי כאיש גבורתו ונחשב לו תרומת פעולתו

כפי הכשר בית קבולו ואם מנער היא ותחי נפשו עני בעין כעשיר בשורו · ומה נאמנו
בזה אמרי החושק ללמד אדם דעת כי יוקיר אנוש מפז אשר תופע עליו נהרה לפרסם
יקר תפארת גדולתו המסתתרת בחומר בהתנשאו בבחירתו מעלה מעלה על כל נבראת ·
מן הפנים שזכרנו ואל יפול לב אדם עליו להשפיל ערך עצמו בעיניו ויחשוב כי הוא
מסבות יתהפך להסיב בל מדרגתו אחורנית כמה מעלו׳ שובו׳ וזה כל פרי הרשע והייאוש
להסיר את אופן מרכבותיו של אדם ובכן שלמותו ינוע ויעמוד מרחוק · וזה הדבר אשר
מלל החושק האלקי באמרו אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את
גדייותיך על משכנות הרועים · ירצה אם לא תכירי גודל ערכך (נשמת אדם) ותשיתי
כארץ גויך כבזית בעיניך נמאסת בהשפילך ערך מדרגתך לשבת · אז בלי ספק ילכו
שחות כל מפעליך אשר ידמו בפתיותם אל פעולת הכבשים שיוצאים אחר עקבי הצאן
אל משכנות הרועים אשר יבחרום לשבת עם כלבי נאצם ובדי בזיון · על כן כח מעשיו
הגיד לעמו על ידי ירמיהו (סי׳ מ׳) להעיר אזן לשמוע כמה יקרו בעיניו ככבדו בני
אדם על יתר הנבראים על פי הדרך אשר הקדמנו · עד שמפני זה תובטחו להשגחתו
ית׳ פרטית ומיוחדת · הן יתן בקולו קול עוז למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה
דרכי מה׳ ומאלקי משפטי יעבור הלא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה׳ בורא קצות
הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו נותן ליעף כח ולאין אוני׳ עצמה ירבה וייעפו
נערים וייגעו ובחורי׳ כשול יכשלו וקויי ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרי׳ ירוצו ולא ייגעו ילכו
ולא ייעפו · ור׳ למה תאמר המון יעקב אמירה בעלמא בלא עיון · ותדבר ישראל שם נאות
לבעלי העיון אשר שפתיהם ברור ימללו בדבור שכלי · נסתרה דרכי מה׳ כי אין עיניו
פקוחות על דרכי איש ופעולותיו כי נגרע הוא מערכו להיותו בעל חומר אשר בעפר
יסודו בתחתיות ארץ : ומאלקי משפטי יעבור · כי מה אדם ותדעהו לדונו כפי מעשיו
נכוח מעל גבוה ? האם לא ידעת אתה ישראל בכח עיונך · אם לא שמעת קהל יעקב
מדרך הקבלה מפי הנביאים והזקנים אשר מעולם אנשי השם · כי אלקי עולם ה׳ וגו׳
רוצה לומר כי בעת היותו אלקי עולם בבריאתו · ברא קצו׳ הארץ רוצה לומר חומר הארץ
שהוא קצה אחרון בחסרון השלמות ורחוק ממנו ית׳ בתכלית הרוחק · ואמר קצות בלשון
רבים לרוב ההעדרים אשר בם היה ריחוקו ממנו כמו שקדם · ולא היה זה לעיפו׳ ויגיעה
רק בכונה נכונה ממנו כי אין חקר לתבונתו אשר בה הוא עושה פעולותיו לתכלית והנה
היה תכליתו בבריאת החומר הזה בעדר השלמו׳ ורחוק מישועה במדובר להגדיל ולהאדיר
חסדו ית׳ עם הצריך אליו בתכלית וז״א נותן ליעף כח וגו׳ · ירצה כי לחומר הזה היעף
והחסר מכל גד נותן כח לקבל בהדרגה צורות מגורות שונות עד מדרגת צורת האדם
הכי נכבדת וזו היא עצמה רבה ועצומה שלא היה ראוי לה כלל מחסרון רוב אונים
הנהיגים לכך לולי חסדו יתבר׳ המפליא לעשות לקרב רחוקים ולקבץ נפרדים במהותם
וטבעם מן הקצה אל הקצה חומר עכור וצורה עליונה כבודה בת מלך · ואפשר שאל
שהכיל שזה הנפלא כיון באמרו בורא קצו׳ הארץ שהם השכל והחומר הרחוקים זה מזה
בתכלית המרחק והוא ית׳ בחכמתו חברם יחד · ולפירוש זה הקדים תחלה עקר מכוונו
ואחר כך המשיך ענינו על הדרך אשר ביארנו : ובכלל עוד באמרו ולאין אונים עצמה

ירבה. כי גם אחר הגיעו אל מדרגת גזרת האדם לא זז מחכמו בהוסיף כח גבורתו להתעלות אל גרם השלמות על ידי חקיו ומשפטי פיהו. כי זולתם רב ממנו הדרך וכשל כח הסבל להשיג עונג השלמות והאושר. ומעתה לא ייעף אדם מהגיע אל מחוז חפץ רק נערים נוערים בעם ובחורים בוחרים במנעמי הזמן הולכים אחרי הסבל ויהבלו. אמנם קווי ה' יחליפו כח החמר הזה שהוא חסר בטבעו כמו שקדם ובבחירתם יכינוהו ויסעדוהו לעלו' אל הר השלמות. ויעלו אבר כנשרים להתיצב נגד השמש להסתכל בו עין בעין כי המה יבינו יראו באור המושכלות האלקיו' ויהנו מזיו השכינה בעולם הבא. ירוצו מרוצת החיים הללו ולא ייגעו כי יהי נעם ה' אלקיהם עליהם גם בעולם הזה. וילכו ויגיעו אל מחוז חפצם לעולם הבא בלי שום יגיעה ועיפות רק בטובה ובנחת יכלו ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים. ובכלל עוד באמרו יחליפו כח ענין התחדשות התמורה בלשון אם יכרת ועוד יחליף רוצה לומר שיצמיחו מעפר תמרם אילנו' מעשיהם הטובים כי לא בכח יגבר איש על בלי אין השלמות לשום נמנה מצד כחו בלתי אם יחליף וימיר אותו בהוצאתו לשלמות הפעל כפי האפשר לו במינו ואישו. והנה בהיות חסדו יתברך מתפרסם מאד בחומר הזה יותר מכל זולתו אשר לו חלק שלם במציאות. וזה במה שנתן לו כח להתחבר אל השלמות העליון כאשר הראית. למה אם כן תאמר ותדבר שיחדל לו הבורא מן האדם לבלתי השגיח בו ועל מעשיו לא ישפטהו? כי אמנם כראוי הוא זה בהשלימו עצת ה' בבריאתו שיושגח ממנו בהשגחה יותר פרטית ומיוחדת מכל זולתו והוא ראוי להתעלות על מדרגת מלאכי השרת מצד זרות הרכבתו מדבר חסר בתכלית רחוק מישועה עם ניצוץ אלקי זורח הוא שם. כי לו יונח שכל המלאך יותר שלם משכלו וכמו שיורו על זה מאמרי שלמים וכן רבים. מכל מקום מה שלא יצדק בפרד יצדק מחובר. כי זרות הרכבתו כאשר הוא שמשים אותו בתאר מדרגה עליונה שעולה היא למעלה בהיותו בבחירתו מתגבר על התנגדות יצרו אשר תמיד הוא עושה עמו מלחמה הנמשכת ובאה מזרו' הרכבתו מהפכי' כמו שקדם. ועל דרך אז"ל במדרש על והתקדשתם והייתם קדושים בהמשילם משל לבעל הבית שהיה לו מרתף של יין והושיב בו לשמרו שכורים ונזירים וכפל שכר לשכורים ששמרו היין ולא שתו ממנו וכו'. כן ישראל שיצר הרע מצוי ביניהם אמר בהם שתי קדושות והתקדשתם והייתם קדושים. מלאכי השרת שאין יצה"ר ביניהם אמר בהם קדושה אחת ובמאמר קדישין שאלתא. יבא כל דבר מאמרנו אשר יבא ראשונה וביארנוהו על פי הדברים אשר הקדמנו. אך לא אעיר על ספקותיו כי רבו ולא נעלמו מעיני כל חי. הנה מעשה הצדיקים היא מלאכת יצירתם ועשייתם שחוברה לה יחדו מאמר עבור ונורא עליונה אלקית בחכמה בתבונה ובדעת. ולהיות שלמות מלאכה זו בלתי נגמרת מאליה רק בהתחבר לה בחירתו של אדם כמו שקדם. ההיא תקרא גם כן מעשה ידיהם של צדיקים כמו שיבא. כי על כן באמר בבריאתו נעשה אדם בלשון רבים להורות על התיחם מעשהו לשניהם כי לולא בחירתו של אדם להשלים את עצמו היתה בריאתו חסרה ומעשהו בלתי שלם. ויאמר אם כן כי גדולים מעשי צדיקים בהבראם מצד חבור שני הפכים בבנינם. יותר ממעשה שמים וארץ (וגם המלאכים בכלל שמים כדעת רבים) כי שם נאמר יד בלשון יחיד להורות על

מעשה

מעשה יחיד בלתי נכלל מהפכים · ובמעשה הצדיקי' כאמר ויניך בלשון רבים על הרכבתו משני חלקים הפכיים בתכלית וכאלו היתה יד אחת מקנה מזה ויד אחת מקנה מזה בחוברת הרכבתו הנפלאת · וכבר הקשו בתוספות מאמרו ומיני טפחה שמים דאם כן תרתי ניכהו · ותרצו דמכל מקום בחד מעשה ליכא אלא חד · והמקדש הוא רמז אל השלם כי כמו שהמקדש הוא דבר שיחול בו הכבוד · כן השלם הזה הוא מכון לשבתו ית' ומקדש ה' כמאמר החבר בשלישי סי' ס"ה באמרו שהשלמים הם מעון לשכינה · ואפשר שלזה כיון באמרו ועשו לו מקדש ושכנתי בתוכם כי ה' אמר לשכון בבית זבול לו אשר יבנו לשמו בחדרי משכיות לבב ועל דרך מה שפי' רש"י מאמר הכתוב פ' קדושים כי מזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי כלשון ולא יחלל את מקדשי · ע"כ · וכבר אז"ל (ברכות פ' אין עומדין) אמר רבי אליעזר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו · שזה נתן בין ב' אותיות שנאמר כי אל דעות ה' וזה נתן בין ב' אותיות שנאמר פעלת ה' מקדש ה' · ופי' רש"י אותיות רוצה לומר שמות ועל שם דאמרינן בעלמא גבאות אות הוא בגבא שלו קא קרי להו אותיות לשון מופלא · ע"כ · והקשה מאמרו ויבשת ידיו יצרו שבא להורות כי גם בשאר המלאכות התחתונות מכינו שרכבה זו מחמר וצורה הרחוקים מאד כטבעיהם · ושהיה ידו כתיב להורות כי אין שם זרות הרכבה שעם היותם מחוברים מחמר וצורה מכל מקום הכל שב אל ענין אחד · כי אין לצורתם מציאות בלעדי החמר · לא כן צורתו של אדם שיש לה מציאו' בפני עצמה לפי האמת · ומה שהסב אמרו מעשה ידיו למעשי ידיהם של צדיקים יוסיף אומץ למה שזכרנו כי פעולה זו תתיחס לשניהם, כמו שקדם · וכאמרו ומאי ניהו משר רמז אל השפעות הבאות לעולם על ידי תפלתם של צדיקים · ועל השתנות סדרי עולם על ידי השלם ולא על ידי זולתו מהנבראים · הוראה עצומה כי אמת נכון הדבר מעם האלקים שמדרגת השלם אבלו היא העולה למעלה על מדרגת כל יתר הנמצאו' והמלאכי' בכללם · ולהורות על כל זה בתתי נושאי אשר לוקח מנסיונו של אברהם · גם להתבונם מפני קשט להודיע ולהודע כי אל זה יביט ענין הנסיון ההוא · כי לפי דעת מאיר איוב על ותמיתכי בו לבלעו חנם · היה הנסיון ההוא בערך המלאך הרמוז באמרו אחר הדברים האלה והאלקי' נסה רוצה לומר אחר דבריו של מלאך והוא שאמר אחר כך עתה ידעתי · והחכם ספורנו יצא בעקבותיו באמרו כי עתה ידעתי וגו' הם דברי המלאך בשם עצמו ושעור שכתוב עתה ידעתי אני המלאך שבדין יגדילך האל על מלאכיו שאתה ירא אלקים יותר ממני שאני מלאך וכו' · ע"כ · הרי כי שם סודה לו המלאך על ברכת הצדיק בפרשת גדולת מדרגתו עליו ואין זה כי אם מגבר כנחוכו במלחמת התנגדו' היצר שמתגבר עליו כפי מה שחוייב מזרות הרכבתו מהפכים בתכלית שממנו עולה עונש קלוסו של מקום כאשר דברנו · וחז"ל רמזו לזה במדרש תנחומא באמרם כשבקש הקב"ה לברא את העולם אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אנוש א"ל הקב"ה אתם אומרים מה אנוש מפני שראיתם בדורו של אנוש לא הריני מראה לכם כבודו של אברהם כי תזכרנו שנאמר ויזכור אלקים את אברהם אתם אומרים ובן אדם כי תפקדנו שנאמר וה' פקד את שרה א"ל עתידים אתם לראות את האדם שוחט את הבן והבן נשחט על קדושת שמי · ע"כ · וכמה באה

שיחתם

שיותם הצריכה תלמוד שלא כלבד כוונו אל פתגם מעשה העקידה כי ראויה רבה היא על חשיבות האדם העולה הוא למעלה ממדרגת המלאכים מהודאת בעל דין כמו שזכרנו · אבל רמזו גם כן שהאב רוצה לומר השכל שוחט את הבן וכו׳ רוצה לומר שכובש את החמר והחמר מסכים להכבש תחתיו כעלותו גם הוא למדרגת רוחניות והוא מה שתלוי בו עלוי מדרגתו על מדרגת הנבדלים · ועתה הואיל ואתה לידן המזמור הלז כיוצא בה מלתא בהמשך כוונתנו על הוראת מעלת גדולת האד׳ השלם על כל הנמצאו׳ כאמור :

תילים ח׳ ה׳ אדונינו מה אדיר שמך וגו׳ · במזמור הזה העיר על ספק נבוכו בו רבים האומרים עזב ה׳ את הארץ כי מותר האדם אין והוא בלתי ראוי שיושגח עליו השגחה אישיית כי במה נחשב הוא אשר באפיו נשמת רוח חיים כלים ואוכרים ואין קלוסו של מקום עולה מבריה שפלה כמוהו רק גדול כבודו בנמצאים הנכבדים המעולים השמים ושמי השמים · ואמרו ה׳ אדונינו · מורה אני במציאותך שאתה הנמצא השלם המספיק בעצמותך ועמך מקור חיים ושאתה אדונינו משגיח בעניינינו ומכסיב אותנו בשלמות ההנהגה · אמנם גל עיני ואביטה נפלאו׳ מתורתך לדעת לעות את יעף דבר על שאלת מה אדי׳ר שמך בכל הארץ רוצה לומר מה הוא האדירות העולה לשמך מכל ענייני הארץ ואפילו האדם החשוב שבכלם איננו כדאי לכך כי מך הוא מערכו נגדך · אשר תנה הודך וגו׳ יען כי השכל גוזר שראוי לתת הודך אף על השמים שגם הם להיותם גשמיים אין קלוסך בהם אלא בשכלים הנפרדים מכל חמר · או יאמר אשר תנה הודך כי נתינת הודך והדרך הוא מוטל על השמים ועליהם לספר כבוד אל להיותם בלתי נפסדים לא על האדם הבלתי מספיק לזה לפחיתות ענינו · מפי עוללים וגו׳ אמנם התשובה לזה תשובה נצחת חזקה בראי מוצק ומגדל עוז אפילו מפי עוללים ויונקים תינוקות שלא נתפתחו עיניהם בעיון החכמה · או יאמר מפי עוללים ויונקים ההולכים לתומם בלתי מתעסקים בחקירות טבעיות ויונקים חלבה של תורה משדי אמנו אשר עשתה לה דדים במקום ביניה · וכבר ידענו כי החכמה העליונה נמשלה לחלב כמו שהחכמה שלמטה ממנה נמשלה ליין המשכר לפרקים והנזירים יכונו בשם חלב כאמרו זכו נזיריה משלג צחו מחלב · והקלות הזה אשר נמצא בדחיית ערעורי המספקים היה למען צורריך סיבושו ויכלמו · להשבית אויב ומתנקם בל יוסיף עוד להרים יד לנסות לגזור גזרות כזובות כאלה אשר בהם הוא מתנקם בנפשו ואין נקמתו יוצאה ממנו אל זולתו כי בנפשו דבר שאין ישועתה לה באלקים הבלתי משגיח בעניינה לפי סברתו · והתשובה אל עצם הספק היא זאת כי׳ אראה׳ שמיך וגו׳ בהביטי אל הענין השמים אשר ייוחסו אליך לשלמות טבעם ולזכות חמרם היה בהם הכנה אל שיקבלו פתוחי ציורי המלאכה הדקה יותר ממנו · ובכן היו מעשי ידיך להתפאר · וראיה על זה ירח וכוכבים אשר כוננת בתתך לשם קיום חוק ותמיד · מכל מקום איני זז מחשב מלאכת עשיית האדם ולחשוב בה היותה היותר נפלאת שבכל המלאכות כי איך אפשר שתעשה הרכבה כזו משני חלקים הפכיים רחוקי׳ כל כך בטבעם בהסכים יחד גוף ונשמה ושתוכל בחמר עכור כזה להשכיל להיטיב · דומה לאמרו נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד על הדרך אשר ביארנו · לזה אמר מה אנוש כי׳ תזכרנו וגו׳ · כי מה זה ענינו להגדיל · הפך מה

בבראם

שברא המזמור שעניינו להקטין ולשהגדיל · ואמ' אם כן כמה גדול אנוש זה בערכו וראוי שתזכרנו כיון שעולה קלוסך מפליאת המלאכה שנראית בו יותר מזולתו כמו שהציורים הדקים הנעשים בחמר עב מורים על חכמת האומן יותר מהיותם בחמר דק · וכמו שהטיב כל אשר דבר בעניינו בעל העקרים (מאמר ב' ע' א') וז"א ובן אדם כי תפקדנו שבהיותו עפר מן האדמה ואף גם זאת שתלת בו החלק השכלי העולה הוא למעלה במדרגות השלמות בעיון ובמעשה · זה הוא דבר עצום ונפלא ישובח האומן בעניינו במאד מאד · כי אין אומן קונה בשבח כלי זהב אשר יעשה בו פתוחי ציורים דקים · כמו שיקנה שם מעלה וחשיבות במלאכה כזו הנעשית בברזל · על זה הפליג הכתוב לאמר וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה וגו' כלומר ראה פליאה נשגבה כי יצרהו מן הגרוע החסר בתכלית · ויפח באפיו נשמת חיים מרוח אפיו של הבורא ית' · ויהי האדם שהוא כל המורכב הזה לנפש חיה שגם החמר יכול להזדכך עד עלותו למדרגת נכחיות · וזהו טעם אמרו ותחסרהו מעט מאלקי"ם וגו' כי עם היות מדרגת השכלים הנבדלים מצד טבעם עליונה ממדרגת האדם והוא נופל וחסר בערכם במה שהם נבדלים ובפעל תמידי ובהוראת כמה מאמרי חז"ל · מכל מקום בבחינת כל האדם בהרכבתו הנפלאת מעלה יתרה נודעת בו כי חכמתו ית' נראית בו בפרסום יותר · וזהו ענין שבחו כפי המתפללים יוצר אור ובורא חשך רמז לחלק השכלי המאיר ולאמרי החשיך · עושה שלום בערובם והם כמתם יחד בנושא אחד · ובורא את הכל הוא האדם שכולל הזם הנקרא העולם קטן · על כן המליץ דבריו באמרו ותחסרהו מעט מאלקי"ם וגו' · ירצה עם היות האדם חסר ממדרגת שכלי הנבדלים · מכל מקום וכבוד והדר תעטרהו עליהם · כי מתוך בנותו במה שנדק כפרד היותו בכל א' מחלקיו נופל מהם · למדנו שבחו בחבורם והרכבתם גם יחד וגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת כאז"ל פ' חלק כי אמנם זה חלק אלוק כעילמו ולתכליתו פעל ונשה כל יתר הנבראים למה שנתפרסם בו עוצם יכלתו וחכמתו וטובו · או ירצה ותחסרהו מעט מאלקים וגו' · מעט הוא התסרון וכאלו יאמר שאין בזה חסרון כלל כשכשכיל כל ענייניהם בשלמות · ושיח מליצה כאם מתוקה מדבש ונשתייע מכה זו ממה שמכינו העי"ן של מעט תלויה · להורו' על עלוי המעט הזה שאינו דבר מועט באמת וכמו שסיים באמרו וכבוד והדר תעטרהו · ומלבד כמה אמרו' טהורו' מזוקקות אשר שמו בם דברי אותיות חז"ל להורות עלויו של אדם על המלאכים היתה זאת מאתם במה שייחסו להם קנאה על ענין האדם במקומות רבים ומכללם בילמדנו פ' וירא · כשבקש הקב"ה לבראת את העולם אמרו לו מלאכי השרת מה אנוש וכו' · כמוזכר למעלה · אחרי כן נמשך המשורר להראות יקר תפארת חשיבותו של אדם בעברו על כל מיני הנמצאות הכוללים · כי תחלה הזכיר המלאכים כמדובר · אחר כך הזכיר השמים באמרו תמשילהו במעשי ידיך כמו שקראם למעלה מעשי אצבעותיך · וכן ביארו ז"ל תמשילהו במעשי ידיך זה יהושע שאמר שמש בגבעון דום · על · כל שתה תחת רגליו · רומש ונומח אשר בארץ הרמוזה תחת כפות רגליו · צנ"ה ואלפים כלם · בעלי חיים ביתיים · וגם בהמות שדי · המדבריים · וכל אלו מחלק הארץ · צפור שמים השוכנים באויר · ודגי הים השוכנים במים · וכי תאמר בלבבך אם העליונים נכנעים

אליו

אליו כל שכן התחתונים ולא היה צריך להזכירם · זאת תשיב אל לכך דמלתא דאתיא מקל וחומר טרח וכתב לה קרא להשלמת הענין · ועוד תשיב אמריך לנו על ידי המשל שהמשיל בעל מראות אלקים בחלק התכלית פ״ט באמרו למה זה דומה למלך שכל אנשי מלכותו כשמעים אל משמעתו להכירם מעלת המלכות וכבודו שאין זה פלא אחרי שהם בעלי דעת ומדות ויודעים שיש להם לחלוק כבוד למלכו׳ כי זאת ההכנעה אליו היא להם מצד השכל אבל אם אחד האריות ישמע לו ויכנע אליו ויחלוק לו כבוד להאסר בידו הנה זאת ממשלה גדולה ודאיה יותר חזקה על מעלתו מן הראשונה להיות זאת ההכנעה אינה כפי השכל כי אם מהכירו בו מעלה עליו מצד ההוד אשר עליו · עכ׳ מדברי בעל מראות אלקים ועוד האריך · קחנו ועינך שים עליו כי טוב פתר · ולא זכר כלל מיסוד האש כי אין שום בריה יכולה לעמוד שם ואף על פי שכורה למה שסופר מהסאלמאנדרה׳ אין שם מקומה · ורבים אומרים גם כן שיסוד האש איננו במציאות ובקשו לבאר זה מדברי הפילוסוף כראשון מספר האותות לארסטו · ולזה נטה דעת החבר בחמישי סימן י״ד וכמו שביארנו שם · והזכיר עובר ארחות ימים · להורות על תחבולותיו וחכמתו להיות שליט ברוח והיא חכמה רבה כענין עושה מלאכה במים רבים · ואפשר גם כן שרמז באמרו עובר ארחות ימים לפלא קריעת הים בשביל האדם שמשם ראיה רבה על חשיבותו · וחתם דבריו ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ · רוצה לומר כמה גדול שמך בכל הארץ שקלוסך עולה ממנה מצד יצירתו של אדם הנפלאת מאד כמו שקדם · ואפשר שרמז אליו במלת כל · כי ה׳ ברך את האדם בכל להיותו עולם קטן דוגמת הגדול כמו שביארנו בדרוש מיוחד אליו · ובפעם הזאת לא אמר אשר תנה וגו׳ כי כבר הוכיח שבחו של אדם ומעלתו על כל הנבראים תחתונים ועליונים וכמו שדרשוהו ז״ל על שודאת בעל דין במעלת תהלת האדם אבל הקנאה שנתקנאו המלאכים במשה רבינו כשבא לקבל את התורה וכו׳ · (שבת פ׳ ר׳ עקיבא ·) ובכמה דברים הסכימה דעתי במזמור הלז למה שמצאתי בו לבעל העקרים מא׳ ד׳ פ׳ י׳ אחר תום לעבור כל ביאורי עליו · אמור מעתה אשרי אדם אשר עוז לו במדרגות הנבראים ובידו טובו להתעלות בשלמות עליון על כל ברואי מעלה ומטה · ולמה לא יתאונן אדם חי על אבדה גדולה כזו שאין למעלה הימנה ? הן הצדיק הלז שאנחנו מתעוררים על פטירתו היה מושל ביראת אלקים · והאי צורבא מרבנן כל מלי דמתא עלויה כי נטה שכמו לסבול טרחא דצבורא ויהי למס עובד לכל אשר יקראוהו באמת להטיל שלום בין איש לאשתו ולהשבית מדנים ודברי ריבות בין אדם לחברו · על כן אליו אשים דברתי לקונן עליו את הקינה הזאת מעין דוגמת קינתו של דוד על שאול ויהונתן · ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר כי מעשה השתדלותו להעמיד תלמידים הרבה ללחום מלחמתה של תורה הלא הוא רשום בכתב אמת בספר הישר ברוך הוא אשר עיניו פקוחות על כל דרכי האדם · הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים כי תושיה נדחה מהם על הלקח אדוניהם מעל ראשם · בנות ישראל אל מה״ר שמואל בכינה המלבישכם שני עם עדני׳ המעלה עדי זהב על לבושכן בהטילו שלום ביניכם לבין בעליכם׳ וכההיא דתנן סוף פ׳ט׳ דנדרים בשמת רבי ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות · בנות ישראל על

ישמעאל בבכיה וכן הוא אומר בשאול בנות ישראל על שאול בכינה · ע״ב · צר לי עליך אחי אלופי ומיודעי נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי יותר מאהבת נשים כי לא היתה אהבתם אותך אלא מצד התועלת הנמשך להם על ידך כמדובר · ואולם אני אהבתי את אדוני אהבת הטוב מצד מה שהוא טוב · איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה כי לא מצאו התלמידים את ידיהם ואת רגליהם בבית מדרשם וילכו הלוך והלום · עליך אישי אקרא מאמר נושאי · כי אמנם קרא אליך מלאך ה׳ מן השמים · והורה על יתרון הכשר מעלתך עליו באמרו עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה יותר ממני מצד התנגדות יצרך כי מחמר קורצת ונפלאתה הרכבתך מהפכים כמו שקדם ולא חשכת את בנך את יחידך · רמז לכבישת החמר והעלותו גם הוא אל מדרגת הרוחניות כאמור · ובכן עלית למרום בו ירון צדיק ונשגב · אשריך וטוב לך :

דרוש שלשים וחמשה

* צל שדי *

כלל הדרוש לקול צללו שפתיו על אשר שושת כליל כלנו בפטירת גבר״א רב״ה החכם השלם כמהר״ר יצחק פוא״ה זצ״ל ויהללהו בצ״ל צ׳לי תרועה · כי הלוך ילך בה ובכה נושא משך הוראת הכללים המוזכרים בכתוב לעשות יהיו ככל לשם שמים ולעמוד על התבוננות היותנו ככל נחקק ונרשם מן הציור האלקי ונעשה עצמנו ככל נמשך אחר מדותיו יתברך ורצונו ובכל כחינו יחשו הצריכים אליו · ובכן יהיה ה׳ צלנו על יד ימיננו כי יתנשא ככל לעומתנו ובכל כחיו ישתירנו · ועדותיו נאמנו מאד כי בכל אלה היה בקי ושלם הלז גבר״א רב״ה דמשפיך נובותים עד שעלה מסכמתו בכללים · אשר בם תלוי כל ענינו של אדם · שהכשיר עצמו לקרבן אשה ריח ניחוח לה׳ ·

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט :

במדרש (הביאו הילקוט בתחלת קהלת) שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו דוד אביו · שלמה אמר (קהלת ז׳) כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו ויעשם כצל לאיזה צל ולא פירש ופירשו דוד אביו (תילים קמ״ד) ימיו כצל עובר · אם תאמר כצל של כותל יש בו ממש · צלו של דקל יש בו ממש · לאיזה צל אמר רבי הונא בשם רבי אחא לצל של עוף שהוא עובר וצלו עובר · שמואל אמר כצלה של דבורה שאין בו ממש :

כי קנאת המות אשר נסתה כף רגלה לדרוך על במתי יחידי סגולה שרים ונכבדים · לקחת ממנו בחזקה המאור הגדול גבר״א רב״ה נודע בשערים שמו כמהר״ר יצחק פוא״ה זצ״ל (כי כן מלת גבר עם ג׳ האותיות עולה בגימטריא

מא א 41 1 למספר

לאמפר שמו וכן רבה עם המלה עצמה) ועל כן באנו ובאספנו אל מקום זה יסרכו להתעורר כראוי על מרגלית טובה שאבדה ממנו כי אותו ראינו צדיק והגון לתהלה לשם ולתפארת׳ עודני מכין עצמי להשמיע קול בראשי הבכאים העתידים עירר לויתן בהספד הלז׳ להיות דעתי מטורף ותחת גאלים ישכב כי יסובוהו גאלים צללו חשך וצלמות׳ לא יוכל להצטייר בו זולתי דברים שגלתן מרובה על כן מלת המדרש שהקדמנו על לשוני אשר יסודתו בכללים׳ בו יתואר חיי האדם כי ימיו קלו מני רץ ללכת אל בית עולמו והלוך ילך במהירות גדול בצל עובר וכורת לא יכוח ולא ישקוט על מצב אחד אפי׳ כרגע וכמאמר איוב (סי׳ יג) אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז כציץ יצא וימל ויברח כצל ולא יעמוד׳ ועתה כי צללו רעיוני בין כמה צללים תמונה לנגד עיני שגללי ב׳ ספקות יבטו על דברי המדרש שזכרנו׳ הא׳ באמרו שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו וכו׳ והלא דוד עצמו אמר ימי כצל נטוי (תילים קב) כצל כנטותו נהלכתי (שם קט) והנה גם הוא צריך פירוש לאיזה צל היתה כונתו ולמה לא עשה ההתעוררות הזה על דברי דוד עצמו ויאמ׳ כי מה שסתם במקום אחד פירשו במקום אחר? ידעתי כי תשובני לזה תשובה נכחת לאמר שבעל המדרש דקדק אמרו ויעשם כצל בפתח הכ״ף שמורה על הא הידיעה ורוצה לומר כמו הצל הידוע ולא פירש מה הוא׳ ועל כן נתעורר לדעת לאיזה צל הוא נושא את נפשו והעלה פירושו מדברי דוד באמרו ימיו כצל עובר׳ ודוגמת זה הוא מה שדקדק שם במאמר דוד אדם להבל דמה בקמץ הלמ״ד להורות על הבל ידוע ולא פירשו והורה על פירושו מדברי שלמה בנו באמרו הבל הבלים וגו׳ כמבואר שם למעלה׳ הרי שלא הוצרך לפירוש אלא מה שנזכר בדרך הודעה ולא נמצא כזה בצללים הנז׳ במאמר דוד׳ בכל זאת לא יסוב צל הספק אחור כי עוד ידו נטויה לספק ולומר למה לא התעורר על מאמר איוב (סי׳ יג) כציץ יצא וימל ויברח כצל ולא יעמוד׳ ואמר עוד (סי׳ יז) ויצורין כצל כלם שניהם בפתח הכ״ף להורו׳ על הידיעה וצריכים פירוש לאיזה צל עיניו נשואות׳ וגם בזה ידעתי כי יד המשיב תעירני לאמר שראה בעל המדרש טוב ויפה ליחס פירוש האב לדברי הבן׳ וכל זה איננו שוה כי עדיין לב אדם נוקפו למה לא ייחס פירוש האב לדברי הבן עצמו באמרו שם וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל שגם הוא בפתח הכ״ף וצריך פירוש׳ ואולם נקל לנו זה לנטות מדין קדימה שיש לאמרו ויעש׳ כצל שהוא מוזכר ראשונ׳׳ ואף גם זאת לא נוכל מלט משא הספק שספקנו בתחלה ממה שמצינו לדוד עצמו שאמר כצל ימינו על הארץ ואין מקוה (דה״א כט) בפתח הכ״ף׳ ולמה לא ייחס בעל המדרש פירושו לסתמו וחזקה לא שביק איניש כפשיה ויהיב לאחריני? הספק הב׳ מה בא ללמדנו באמרו של דקל יש בו ממש והלא מספיק היה מה שאמר של כותל יש בו ממש כי שניהם מחוברי׳ לקרקע ואינן זזים ממקומם ובכן משפט אחד להם שאין צלם עובר ולא כיון להם דוד באמרו כצל עובר ודי לו בזכרון א׳ מהם באמרו שיש בו ממש׳ אפס כי ספק זה לא היה לנו מקום על נסח המדרש הזה כפי מה שהובא במדרש קהלת וז״ל׳ שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו דוד אביו שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים וגו׳ ויעשם כצל כאיזה אם כצלו של כותל יש בו ממש אם כצלו של דקל יש בו ממש בא דוד ופירש ימיו כצל עובר? רבי הונא בשם רבי אחא בהדין עופא דעבר

נמוליה

ומוליס עבר עמיה׳ שמואל אמר כנלן של דבורים שאין בו ממש של כלוס׳ עכ״ל כי אמנס לפי נסח זה נסו נגלי הספק כי לא אמרו אם כגלו של כותל וכו׳ אם כגלו של דקל וכו׳ אלא על סתמו של שלמה שעדיין לא היינו יודעים שהיה מדבר על כל עובר ולפי׳ היו שעיפיו הולכים כה וכה דא לרא נקשן אם כוכת שלמה באמרו ויעשס כגל לגלו של כותל שלא יש בו ממש ואין נלו מועט שיברק עליו אמרו ויעשס כגל׳ ואם לגל של דקל שחמתו מעורבת עם גלתו ואין בו ממש ככשל כותל אף על פי כן יש בו ממש קצת מה שיספיק לבטל נומנו הורלות אמרו ויעשס כגל׳ ואחר כך הביא פירוש אביו שהורה על איכותו של כל הן מצד מיעוטו הן מצד קלות מרוצתו׳ ושמואל הסכיל ענינו מצד ענס הגל שאות חלום כל כך שאין בו ממש של כלוס׳ והנה לפי נסח זה הכל מתוקן׳ אמנס לפי הנסח הכתוב בילקוט ולפי מה שנרשס עליו בגליון ככון מוגלו מפסיקתא רבתי׳ הרי הספק אשר ספקנו על עמדו יעמוד ואומר דרשני׳ והנה אנכי בא אליך להשיב לשני הספקות בשני פנים׳ הא׳ מהם יותר פשוט והב׳ יותר חשוב ונכבד׳ תשובה ראשונה לספק ראשון תלקח ממה שנזכר שם במדרש דבר אחד שאמר דוד ולא פירשו ופירשו שלמה בנו ושהוא שאמר דוד אדם להבל דמה שפירשו שלמה בנו באמרו הבל הבלים וגו׳ כמבואר שם וכמו שזכרנו׳ והוא ראשית הכתו׳ עצמו שמוזכר במדרש הלז ימיו כגל עובר כי להיות שכללו בו כ׳ דברים׳ האחד מהם מפרש׳ והשני מתפרש׳ והמתפרש הוא מה שאמר אדם להבל דמה שפירשו שלמה בנו כמו שקדם׳ רצה להזכיר אבלו כי כמו שפירש דברי אביו הלא גם הוא מתפרש מדברי אביו וכמצא מלמד ולמד׳ התשובה השנית כי להיות מה שזכר דוד כגל ימינו על הארץ ספור בעלמא לא הוצרך לדקדק בענינו לאיזה גל היתה הכונה׳ אמנס הגל שזכר שלמה הוא מוסר השכל ונפקא מינה לענין מעשה באמרו ויעשס כגל לפי׳ ראוי לדקדק בענינו מאד׳ וזה כי המשך הכתובים ופירושם כך הוא׳ תחלה הניח כי יש דברים הרבה מרבים הבל מה יותר לאדם׳ ירצה שהאדם מכלה ימיו לריק בהבלי העולם ותמורותיו ורכבס עמל ואון נאין לו בהם יתרון כלל׳ ואחר כך אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו ויעשס כגל אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש׳ רוצה לומר מי האיש אשר ישים לבו לדעת מהו הטוב האמתי לאדם שיתעסק בו בחיים הללו הגרועי׳ מספר ימי חיי הבלו להשיג בו התכלית המאושר המיוחד אליו׳ והורה בזה על מום החיים הללו וחסרונן משני צדדים׳ הא׳ מצד קלות מרוצתם כי גז חיש ויעפו להיותם ימי מספר וימים אחדים׳ הב׳ מצד חלשת מציאותם כי המה הבל אפילו בעודנו חי ולזה אמר חיי הבלו׳ והנה מכת ידיעה זו שידע האדם ויבין כי אין לו לשום תכליתו בטובות החיים הללו הנפסדים ימשך לו תועלת שיתיאש מהם ויעשס כגל אשר נקל לגל לנטות כמו רגע ויזדרז מפני זה לקנות לו שלמות לצורך השגת הטוב המתוקן לו אחר המות ואל יאמר לכשאפנה אשנה כי ימיו קלו מני רץ כגל כנטותו כהלך כהרף עין עודנו בו ואיננו וז״א אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש רוצה לומר מי יודע מחרתו היש יגנו׳ ולפיכך מה טוב ומה נעים שידע אמתת תכליתו וטובו המוכלא היותו בלתי מונח באלו החיים וימהר יחישה מעשהו לשום מגמת פניו אל השגת האושר האמתי בהשלים נפשו בעודנו חי להתהלך לפני ה׳ בארצו׳ החיים

שנשאים אחרי הפרדה מן הגוף כנגוף. וכמאמר המליץ מקור חיים הכין לנו הטבע בחכמת בוראו שהשאיר לנו בהשאיר נפשותינו אחריו ברכה. בה נוכל להתנחם ממעשה ההבל מעננון ההעדרים תשועת עולמים יש לנו בבית המלך. ומה תתאונן בן אדמה כי תנבת לך פה קבר מושב אלקים תקוה לשבת שוקט ובוטח ומה תדאג פה להפקד כלי מלחמה דמית היות מבכי עליה ומה יחסרך עזיבת שפל ומורד. והאריך לשון להשכיל מאמרי תבל עד אמרו אפס כי תכרת הזמן מכללי ערב מהירת הנטיה כצלם ויאסוף אל ידו כיכון השמש מלא קומצו וכפתחו עומד מרעיד כי איננו רואה את כל מאומה בידו. עכ״ל. אח״כ בקש קהלת להעמיד אותנו על אמתת הענין הזה באמרו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. ולהבין זה תדע ותשכל כי השם מורה על עצמותו של דבר וצורתו המינית או האישית וכמו שפירשו על אמרו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו כי שמו הורה על צורת הנא׳ הנקראת באותו השם שהיא נפשו ועצמיותו אשר בה הוא נמצא בפעל. ויש מי שפירש על דרך זה ואמרו לי מה שמו שרוצה לומר עצמותו. ושמן טוב הוא כנוי לכתר מלכות וכיוצא מן התארים המעולים לכבוד ולתפארת כמו שהיו המלכים והכהנים נמשחים בשמן המשחה שעליו אמר דוד יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמן ראש אל יניא ראשי. ורצה מי יתן ויוכיחני צדיק וצדקה וחסד יחשב לו כי שמן המשחה שהוצק על ראשי להמליכני אל יסיר ראשי ואל יסלק דעתי להתנאות במלכות עד שאקון בתוכחתו. והנה כונת קהלת לומר כי הטוב האמתי לאדם הוא הדבק לנפשו שהיא עקר עצמותו שיורה שמו עליו וזה לו יותר טוב משמן טוב המלכות והשררה עם עושר ונכסים וכבוד שאינן אלא מקרים חיצוניים שראוי להשתמש מהם במדרגת הכלי אל השגת הטוב העצמי שהוא שמור ובא לו אחר המות וז״א ויום המות מיום הולדו כי אף על פי שיולד אדם בכתר כהונה ומלכות וגם כי עטרו ראשי תארים המתיחסים לאלו החיים מה יתרון לאדם מצד מה שהוא אדם. אבל מותר האדם המיוחד על כל זולתו הוא תלוי במה שיוליך עמו משלמות הנפש בעת מותו קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו ד״ת קנה לו חיי העה״ב כדבר הלל פ״ב דאבות. ועל הטוב הזה המושג לאחר מיתה היה כתוב בתורתו של ר״מ והנה טוב מאד והנה טוב מות כבמדרש ב״ר פ״ט כי אמנם אין טוב האדם נגמר עד יום מותו. וכבר אמרו שם רבנן אמרי לה בשם רבי חנינא בר אידי ור׳ פנחס ורבי חלקיה הוא מאד הוא אדם היכון אותיות דדין סהד׳ וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה אדם. והמשיך קהלת כונה זו באמרו טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו. כי למה שקדם אמרו ויום המות מיום הולדו אמ׳ כי על כן יעזוב איש בית משתה של ארוסין ונישואין וברית מילה שאינן אלא לצורך פריה ולידה וירגיל עצמו ללכת אל בית אבל באשר הוא סוף כל האדם אשר באמצעותו יגיע לתכלית טובו והצלחתו בהשגת האושר הגנוזי אשר בעבורו נברא כאז״ל בתנחומא פ׳ ואתחנן אמר דוד לא אמות כי אחיה וגו׳ אל׳ זה השער לה׳ צדיקים יבאו בו מוכן הוא לצדיקים ולכל הבריות מות מתוקן מימות עולם. עכ״ל. והחי אשר עמד טעמו וחיותו בו להשכיל על דבר ימצא טוב בלכתו שם אל בית האבל להתעורר אל עקר אמתתן של דברים ופחד אל ה׳ ואל טובו באחרית הימים.

והנה

והנה להיות עקר מגמת קהלת כאמרו ויעשה ככל להעיר אזן אנשים במה מתגלגלים שבילי הזמן אשר תעיף עיניך בו ואיננו ואם לא עכשיו אימתי · הוצרכנו לפרשו על כל עובר חולף והולך לו במהירות כמרוץ כמו שעשה בעל המדרש אשר הסב פני מאמרו של דוד ימיו כצל עובר על ביאור דברי בנו בפסוק הנזכר ולא בזולתו מהנזכרים בכ״ק פתוחה שלא כאמרו אלא דרך ספור לא כדרך המוסר והלמוד · גם הספק הב׳ יפול וינטל כא׳ משני פנים · האחד בשנא׳ שזכר דקל להיות כלו מתנועע קצת כפעל הצמיחה והחסרון וילך הלוך ונסוע בסדר המדרגה · ועם היותו מתנועע לפרקים מכח הצמיחה הרי הוא כח בין צמיחה לצמיחה או בין חסרון לחסרון כי אין פעל הצמיחה או החסרון מתמיד בכל רגע אלא נבול שמו הטבעיי׳ לזה וקראוהו סרונין · ועוד כי אין תנועת כלו מורגשת למראית העין · ועל כן אמר שיש בו ממש · הב׳ כאמרנו שכיון בעל המדרש לכלול בו הדומם והצומח והחי שכללו במדבר כמו שנתבאר אצלנו בירידת פלאים כי זכר כותל על הדומם · דקל על הצומח · עוף ודבורה כנגד החי · כונה ממנו להורו׳ שראוי לעשותם כצל עובר ולהכניעם למשמעת השכל כי זולת זה הכל המה מבר עצמן ומותר האדם מן הבהמה אין · ועם היות הכח השכלי גם הוא צריך תקון גדול במתיחס אליו שהוא תלוי במאמת הדעות יסוד כל היסודות כנודע · מכל מקום אין הדבור בכאן אלא במה שיד כח המתעורר שולטת עליו ויצר לב האדם נוטה ונמשך אליו בחזקת היד ולפיכך בא הזרוז בג׳ החלקים הנז׳ שלא תהיה נפשו הצומחת מתאוה לאכול משתה ומשגל אשר לא כדת וכן נפשו החיונית לא תתפעל במתיחס לה עושר וכבוד אלא בפי המדה הבינונית שזכר הרמב״ם בה׳ דעות · והדומם שבו שעניננו תלוי ביסודות שנתמזגו באבריו יהיה תמיד נכון ומזומן ללכת אל אשר יהיה שמה הרוח לעבודת הבורא ולא ישתמשו כל אבריו אלא במעשים היותר שלמים ובעתים היותר נכונים וכטוב שבעניינים על דרך מאמר החבר סי׳ א״ בשם הפילוסוף · כי או יקרא להם שם תשמישי קדושה · ותקון זה ימשך מתקון יתר המדרגות כי עין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים · ואת הכל יעשה יפה בעתו על פי עצת השכל הישר · ובכן סרו כללי הספקות מעל מדרשנו · ועתה כי הלוך הלכנו בדרך נ״ל נ״ל כנפים כי יאשת כליל כלנו ולקול נללו שפתי לדבר בענין הנללו׳ כאמור · נדעה נרדפה לדעת הוראת הצל ומשמעותו בכתובים · וכבר הראית לדעת כי הוא מורה על כל ימינו עלי ארץ והכתובים הוכיחו כמו שקדם · ואוסיפה לך כי הנביא ישעיהו נתן אות למלך חזקיה על רפואתו ואריכות ימיו ט״ו שנה בהשבת צל המעלות (מלכים ב׳ סי׳ כ׳ וישעיה סי׳ ל״ח) להיותו מתיחס לחיי אדם ושנותיו כי כל ימינו פונים כצל עובר וכמו שביאר שם זולתנו · וכן מה שאמר הכתוב סר צלם מעליהם רוצה לומר חייהם שנמשלו לצל · וישביר פנים לזה מה שכתב שם הרמב״ן כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא ולכך אמר בכבר סר צלם מעליהם כי כבר נגזרה עליהם מיתה · והרושם הזה בא בענין הצל להורות כי יצוריו כצל כלם וימיו כצל עובר · ועוד יורה הוראה שנית על מה שכתב הרז״ל בפ׳ בראשית על ביאור צלם אלקים באמרו שנקרא כן לפי שלא היה שום נמצא שיתחברו בו כל מדרגות המציאות דוגמת השיור האלקי הפועל ומצייר כמו שהוא באדם אשר נכללו בו כל השלמיות הנמצאים בבורו

ית׳

ית׳ בהשפיעו על הנבראים ועל כן נאמר בו שהוא בצלם אלקים וכתב שאולי היה צלם מלשון צל כי כמו שהצל הוא נחקק ונרשם מהדבר העומד כנגדו מתיחס אל כל חלקיו׳ כן האדם הוא נחקק ונרשם מהציור האלקי המשפיע על נבראיו ׳ עכ׳ מדבריו ׳ ואנחנו אין לנו שיהיה צלם מלשון צל ממה שכתב הרד״ק בשם אביו שבלשון ערב אומרים לחשך צלם ׳ ולענין מה שאמר שנכללו באדם כל מדרגות המציאות מלבד מה שהוריתי על אמתתו מכמה פנים בדרוש המכונה עולם קטן ׳ עוד הגדלתי והוספתי בענין נשא פריו כי ארבעת המדרגות שנכללו באדם דומם צומח חי מדבר כמוזכר למעלה הם מתיחסי׳ לד׳ העולמות הכוללים ׳ עולם האלקות׳ עולם המלאכים ׳ עולם הגלגלים ׳ ועולם התחתון׳ כי יחס הדומם אל העולם התחתון ארץ ארץ הוא מבואר בעצמו ׳ ויחס הצומח לעולם הגלגלים גם הוא נאות כיון שעל ידי תנועתם והשפעת כחם יפרו וירבו ויצמחו כל הנמצאים התחתונים ובייחוד אז״ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר גדל׳ והתיחסות החי לעולם המלאכים הוא קרוב מאד ועליהם יצדק באמת תאר החיות וכמו שביארו עליהם אמרו כי לא יראני האדם וחי׳ שאפילו המלאכים שהם חיים וקיימים לא יוכלו להשיגו׳ וכן יתוארו בשם חיות במראות יחזקאל ׳ ואונקלוס תרגם באר לחי רואי בירא דמלאך קיימא אתגלי עלה ׳ ויחס המדבר אליו ית׳ (עם כל סדר ההבדלות שאנחנו חייבים לאמונת כינוי יתברך לזולתו) אין פרסומו מובדל ביאור׳ ועוד יש לנו הוראה שלישית בצל וגם היא מונחת מדברי הרו״א על צלם אלקים באמרו כי משם הוראה נוכחת כי כמו שהצל יהלך נכח העומד כנגדו ׳ כן ראוי לאדם שאחרי ה׳ ילך ובדרכיו ׳ עכ׳ ׳ ונקח משם הערה לאדם שישלים עצמו בקדושה והפרשה מעניני החמר הכללי׳ בג׳ מדרגותיו האחרונים דומם צומח חי המוזכרים במדרש אשר בית הדרוש הזה נכון עליו ׳ ובכן תהיה קדושתו משולשת מעין דוגמא של מעלה וכמו שאז״ל ג׳ כתות מקלסים להקב״ה ׳ כת אחת אומרת קדוש ׳ וכת אחת אומרת קדוש קדוש ׳ וכת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ׳ כי כת אחת אומרת קדוש כנגד עולם המלאכים שהוא נבדל ממנו במדרגה אחת׳ וכת אחת אומרת קדוש קדוש כנגד עולם הגלגלים שהוא נבדל ממנו בב׳ מדרגות ׳ וכת אומרת קדוש קדוש קדוש כנגד עולם התחתון שהוא נבדל ממנו ית׳ בג׳ מדרגות ׳ וכבר הטעמנו דבר זה בענין נשא פריו על ידי משל הנקודה והקו והשטח והגוף יעויין שם ׳ ויש לנו רמז והוראה בד׳לית רבתא של אחד על היותו יתברך מתיחד במדרגה רביעית מתנשאת לכל לראש ובכן בהתקדשו מעניני הדומם והצומח והחי שהם כנגד עולם תחתון גלגלים ומלאכים יתנשא לעומתו ית׳ ובדרכיו ילך כמו שיתנשא הצל לעומת בעל הצל וכאמרו קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ אלקיכם ׳ ואולם גם הכח השכלי צריך שימור פן יפול בפח ההשתבשות בדעות וכמו שקדם ׳ והנה זאת היתה תשוקת מלך הכבוד ב״ה מכי שים אדם עלי ארץ שישלים עצמו בד׳ מדרגות שבו אשר בבחינת׳ נקרא צלם אלקים על פי דרכנו ׳ ויתכן שיהיה זה טעם הרבוי באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו להורות על הצלם הזה המשלם בין הבורא והנברא׳ כי הבורא עשה אותו בצלמו להיותו נחקק ונרשם מהציור האלקי המשפיע על ברואיו ובאלו הוא צל ציורו ית׳ כמו שזכרנו ׳ והאדם הנברא עשה את עצמו בבחירתו

בצל

כנל לקראת ויזכרו בהשלימו כל חלקיו המתנשאים לעומתו כאמ״ר ואחרי ה' ילך וכדרכיו לדוגמת הגל הנמשך ובא אחר בעל הגל ומתיחס אליו מכל צד בלכתו ילך ובעמדו יעמוד ונמצא בזה מדמה צורה ליוצרה כמו שקדם · ואולי אמר בצלמנו לרמוז אל הבחינה הראשונה · ואמר כדמותנו לרמוז אל הבחינה הב' · אמנם ביום ברא אלקים אדם השרים אדם כנגד רצון קונו עד שאמר עליו רב יהודה אמר רב (פ' אחד דיני ממונות) אדה"ר מין היה שנאמר ויאמר לו איכה לאן נטה לבך ורבי יצחק אמר מושך בערלתו היה שנאמר והמה כאדם עברו ברית וכתיב את בריתי הפר · רב נחמן אמר כופר בעקר היה כתיב הכא כאדם עברו ברית וכתיב התם על אשר עזבו את בריתו · עכ"ל · הרי שייחסו אליו חטא ע"ז ובפירש מנגד האמינו למאמר הנחש והייתם כאלקים וגו' שאם היה קיים באמונתו לא נטין רגליו לדברי המסית שהרי לא היה יצרו תוקפו להמשך אחר התאות · ומשנו נמשך אל תאות המשגל מכח אכילת עץ הדעת והוא מה שרנה במשיכת הערלה כי הביא עצמו להשתמש כאות המשוש לחרפה ולקלם וענינו קרוב לגלוי עריות · וקין בנו חטא בשפיכות דמים · ואלה הג' עבירות ע"ז ג"ע ש"ד מתיחסות אל הג' כחות הנפשיו' שזכרנו צומח חיוני ושכלי הנקראים נפש רוח ונשמה · כי ע"ז הוא חטא שינחם לכח השכלי בהשתכשות הדעות ואת הנשמה יחרים · ג"ע הוא חטא לכח הצומח בהשחית בשר את דרכו נפש כי תחטא · וש"ד הוא חטא בכח החיוני כאשר יקום איש על רעהו ושטף ועבר עליו רוח קנאה ותשאהו רוח · וגם אחרי כן דור המבול ודור הפלגה וסדום מרו ועצבו את רוח קדשו בג' אלה · כי דור המבול חטא בשלשתן כאז"ל בב"ר (פ' ל"א) כי מלאה הארץ חמס אמר רבי לוי חמס זה ע"ז · חמס זה ג"ע · חמס זה ש"ד וכו' · אמנם רש"י תפש לו דרך גמרא דידן בפ' ד' מיתות ופי' ותשחת הארץ לשון ערוה וע"ז כמו פן תשחיתון · השחית כל בשר · ותמלא הארץ חמס · גזל · כי מלאה הארץ חמס · לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל · עכ"ל · ואין ספק כי בכלל החמס היה שפיכות דמים · ודור הפלגה חטא בע"ז כאז"ל בב"ר (פ' ל"ח) ויהי בנסעם מקדם אמר רבי אלעזר בר' שמעון הסיעו עצמן מקדמונו של עולם אמרו אי אפשנו לא בו ולא באלקותו · ועוד אמרו שם ונעשה לנו שם תני רבי ישמעאל אין שם אלא ע"ז · וסדום עקר חטאו היה בג"ע במשכב זכור והוא מבואר · הרי כי דור המבול פלגה וסדום · המרו את רוחו ית' וילפתו ארחות דרכם בע"ז ג"ע וש"ד הנמשכים ובאים מהפסד הג' כחות צומח חיוני שכלי ואחריו ימשכו חלק הרואים ההולך לרגלם שאינו אלא במדרגת שכלי ביד החוצב בו אל כל אשר יחפצנו ימהו כמו שזכרנו · ובכן נתקלקל בידם הצלם האלקי סר צלם מעליהם כי עצת עליון באנו יבא אברה' ותקן הצלם האלקי בהתהלכו לפניו ית' כשמיר דרכו לבלתי סור מרצונו ית' בענין הגל הנמשך תמיד של הדבר העומד כנגדו כמו שקדם · וזהו מה שהעיד עליו הכתו' אשר בשאתי גם להתנוסס באמ' כי ידעתיו וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וכבר ביארו ז"ל בענין ההליכה בדרכיו מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הוא נקרא חסיד אף אתה היה חסיד · ובפ"ק דסוטה פירשו אחרי ה' אלקיכם תלכו אחר מדותיו תלכו מה הוא מלביש ערומים שנאמר ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם · ומבקר חולים שנאמר וירא אליו ה' באלוני ממרא ·

מערה. ומנחם אבלים שנאמר ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו. וקובר מתים שנאמר ויקבור אותו בנ״א. אף אתה עשה כך ע״כ. ויצחק בנו יחידו שמר מצות אביו בשמירת דרך ה׳ עד שהגיע מעניינו שפשט צוארו ע״ג המזבח ובכן שהכניע כל חלקי גופו ונפשו לעבודת קונו היש לנו תקון צלם גדול מזה? ואותיות שמו יורו על השלמת ארבעת חלקיו דומם צומח חי מדבר המתיחסים לד׳ העולמות כמו שזכרנו. כי כבר הראית לדעת שאין ענין הדומם זולתי ערוב היסודות והתמזגם כי על כן קראוהו גוף או גשם מעורב. והנה הדברי הרי הוא מטבעו קדוש ונבדל מהתערבות החמר ועליו מוטל להתקדש ולהבדל מכל ענייני החמר המיוחסים לשאר החלקים להדמו׳ לעליון כמו שקדש ולהעלות ענינם למדרגת קדושה ורוחניות כמאמר המליץ בשם הנפש השכלית ידעתי כי למחיה שלחני אלקים ליושבי הארץ כי כלם פגרים מתים לא כי כונת החכמה להמיתני אבל להחיותם אף לא להשפיל כבודי כי אם להרבות כיקרם וכו׳ עד אמרו ואף כי שמו אותי כבור שפעת אני רואה שפע שבע רצון ממלא כל גדותי ישפיק ברוחב שערו לעבור ממני לזולתי משכיות השכנים אלי עד הרגילי בויתי גם הוא הקרוב אל ביתי במכסת נפשות לבלתי השתמש במושגיהם או לעשות כל מלאכה כי אם יתן כח השכל להעזר בהצלחת כלם חלקתי מכבודי איש לפי אכלו ובכרדי הודי התכבשו וגם שמו בכליהם וכו׳. ע״כ. והנה נוטריקון של שמו יסודות צומח חי קדוש להורות על חלקיו שכלם מתאימים להשלים צלם אלקים שבו לעשות רצון קונו. עוד יש לנו הוראה רביעית בלשון צל על פרישת כנפים להסך ולהגין כחורש מצל על זולתו מבני אדם להצילו מן הפגעים כאמרו (איכה ד׳) רוח אפינו משיח ה׳ נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים. וכענין אז״ל היש בה עץ אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו. וכמו שהיה ענין אברהם אשר פרש כנפיו על לוט בן אחיו להגן בעדו ולהצילו מכף אויביו. ושתי ההוראות האחרונות שזכרנו מתאימות אצל האל ית׳ להנאתנו ולטובתנו. שהרי הוא ית׳ מתנהג עמנו כמנהג הצל. כי כמו שצל האדם מחקה ומצייר כל מה שהוא עושה וכפי חלוף תנועותיו מובאיו ומוצאיו יתכשא לעומתו להוליד כדמותו כצלמו בלכתו ילך ובעמדו יעמוד בכל מכל כל. כן הבורא ית׳ ממציא עצמו לאדם ומתראה לו מעין דוגמת כל פעולותיו שהוא מתראה בהם. שאם הוא מתראה לפניו ית׳ מתוקן במעשיו. כן הוא ית׳ יתראה לו בסבר פנים יפות ובהפך להפך. והוא מה שנרמז באמרו ה׳ צלך על יד ימינך וכפי מה שדרשו עליו (בכמראות אלקים פ׳ ו״ו מחלק העבודה) באמרם מהו אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך וכן אמר דוד ה׳ צלך על יד ימינך מהו ה׳ צלך כצלך מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוברות אף הוא נותן לך כך. אף הקב״ה ה׳ צלך כשם שאתה הווה עמו הוא הווה עמך. ע״כ. ואמר על יד ימינך להימין לזכות. וכן הוא ית׳ פורש עלינו עננו למסך להצילנו מכל רע ותחת כנפיו נחסה בזה ונבא כי צנה וסוחרה אמתו. ועל זה נאמר כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי. ואליו את נפשו ישא הדע״ה במקומות הרבה מכללם אמרו בצל כנפיך תסתירני. ובצל כנפיך אחסה. מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל

כנפיך

כנפיך יחסיון · יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן וזולתם· אמור עעתה אשרי מי שיעשה מספר ימי חיי הבלו כצל · ויהיה שם שמים נזכר ונפקד תמיד בכל ימי חייו השעוברים כצל · זכר לדבר עד שיפוח היום ונסו הצללים ראשי תיבות שם בן ד׳ · ויעשה עצמו כצל ללכת אחר רצונו ית׳ כמו שהצל הולך ונמשך אחר בעל הצל שהוא נמשך מחמתו · ויהיה חורש מצל וכרוב ממשח סוכך בכנפיו על זולתו להגן בעדו ולהועילו · ואז גם הוא ית׳ יהיה צל על ימינו להתראות אליו מעין פעולותיו · ובצל ידו יכסהו ויחביאהו · הן כל אלה הצללים יכטו על עניכו של גבלא רבה שאנחנו בספורו כי היה בקי ומובהק בחכמת הצללים שזכרנו בהכתינו כי זאת תורת האדם להתחכם בידיעת הצללים אשר בהם תלוי ועומד כל עניכו הן לטוב הן למוטב · כי הנה השלם הלז עשה ימיו כצל בהכירו חסרון החיים הללו מן הפנים שזכרנו ונזדרז להכין לו צידה על ידי לאור התורה ותקון המעשים להתהלך לפני ה׳ בארצות החיים · כי ידענו מה היה לו מידיעת התורה ולא זז מחכב לומדיה חכה יתורה כודעת · ומעשיו רצויים בצדקה והכנסת אורחים ובזולתם מן המדו׳ המעולות עד שנשלמו בו חלקיו דומם צומח חי מדבר שנרשמו באותיות שמו יסודות צומח חי קדוש כמו שזכרנו · ובכן כעשה צלם אלקים הולך בדרכיו ונמשך אחריו כצל כאשר דברנו · היה לעיוו כחורש מצל וכרוב ממשח סוכך בכנפיו לגדור פרץ · וידענו את אשר צוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ וגו׳ כמאמר נושאנו וכמוהו כמוהם תמימי דרך הולכים בתורת ה׳ · ובכן שמוך לבנו בטוח כי גם ה׳ יתן הטוב ובצל כנפיו יסתירהו יתלנהו ויכבדהו · ונקח ראו אות וסימן לזה משמו יבחק כי עוז והדר לבושו וישחק ליום אחרון בהגיעו אל מחוז חפץ השלם ששם ינוחו יגיעי כחי כי כנאתו ממאסר החמר האפל והשפל עשה לו כנפים כנשר לעוף ולשכון בהר קדש להתעלם בתענוג כבחי שעליו נאמר עין לא ראתה אלקים זולתך וגו׳ (ישעיה סד) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו׳ (תלים לא) ונקרא עליו מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה · ירצה מי האיש החפץ חיים אפילו במיתתו ולא ירגיש כלל במיתה הגופנית יהיה כל עסקו והשתדלותו בקנין השלמות הראוי למלט נפשו מיד שאול ואבדון נצח · נ״א מיד שאול סלה כאז״ל תנא רבי אליעזר בן יעקב כל מקום שנאמר נצח · סלה · ועד אין לו הפסק לעולם · נצח דכתיב לא לנצח אקצוף· סלה דכתיב יגוננה עד עולם סלה · ועד דכתיב ה׳ ימלוך לעולם ועד · ויש כאן רמז במלת גבר לגבורא רבה שזכרנו · כי הנה זה האיש החפץ חיים ענת שמשורר הנחתהו להכשיר עצמו לקרבן אשה ריח ניחוח לה׳ באמרו ברוך הבא בשם ה׳ ומה היא הברכה ברכנוכם מבית ה׳ מברכות שמים מעל היא ההנלאה הנפשית לחזות בנעם ה׳ ולבקר בהיכלו בחיי העולם הבא · ועל כן כיון שאל ה׳ ויאר לנו באור תורתו כי נר מצוה ותורה אור והכין לנו הדרך להגיע אל מחוז חפץ השלמות · אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח רוצה לומר אסרו עקדו וקשרו עצמכם ונפשכם בעבותות אהבה כי יקריב אדם מכם את נפשו מטוהרת קרבן לה׳ ומשכו וקחו לכם עד שתגיעו אל קרנות המזבח העליון שעליו אז״ל שמיכאל עומד ומקריב נפשותיה׳ של צדיקים וכמו שקושרים הכבש או זולתו מוכשר לקרבן עד שיגיע לקרנות המזבח התחתון להקריבו עליו · וקרוב אליכו מאד לפי הכונה מה שספר אפלטון בספרו הנקרא

פירו כי סוקראטי רבו שהיה מחסידי אומות העולם והלשינו עליו שלא היה משתחוה לאלקיהם ושהיה מטה את לב הבחורים מעבודתם על כן גזרו עליו מיתה והשקוהו סם המות כמשפט המומתים אצלם · צוה להקריב תרנגול בעת קבורתו כאמרו בדבריו האחרונים הלא אנחנו חייבים תרנגול אל המטיב העליון השלימו חובה זו ואל תקלו בדבר · ואמרו בטעמו כי להיות התרנגול קורא ומגיד כי קרוב היום לבא · רצה לרמוז בהקרבתו כי על ידי מיתת הגוף היה זורח לנפשו היום האמתי וכי היה מוכן בקרוב לאור באור השמש העליון שתורה עליו קריאת הגבר · ועל כן היה עושה ממנו קרבן אשה · ואחרים אמרו כי להיות טבע התרנגול שטוף מאד בתאות המשגל כמו שכתב הפילוסוף · וסוקראטי היה בהפך זה רחוק מאד מן הפחיתות ההוא הנמאס · רצה להורות על כך בהקרבת התרנגול שהוא הפכו · עוד אמרו שעשה כן להורות שהיו דבריו מעירים ומעוררים בני אדם מתרדמת עצלתם אל המדות המעולות · כמו שהתרנגול מעיר האנשים בקריאתו שיקומו ממטתם לעסוק במלאכתם · ואולם אני רוח אחרת היתה אתי לחשוב מחשבות כי להורות נתן כי כמו שהתרנגול הוא יודע בינה לעתים להבדיל בין האור ובין החשך בהבחינו בין היום ובין הלילה כי על כן קורא הגבר להגיד בבקר כי הנה יום בא כמו שקדם · כן שכלו של אדם ידע לכוין עתיו ורגעיו ויבחין בין אור העולם הבא ובין חשך העולם הזה ובכן יעשה ימיו כצל וישתדל להתקין עצמו בפרוזדור העולם הזה כדי שיכנס לטרקלין העולם הבא · והתקון הזה יעלה לו בהקריבו את נפשו קרבן לה׳ רוצה לומר בשיתיחדו לעבודתו ית׳ למען יזכה להקרבת נפשו על ידי מיכאל על מזבח של מעלה כמו שקדם · והדמיון הזה קרוב מאד מהוראת הלשון על שניהם בשם שכוי כי שכל האדם נקרא שכוי כאמרו (איוב ל״ח) או מי נתן לשכוי בינה שפירשו בו שהוא הלב מלשון עברו משכיות לבב על שם שהוא כ[illegible]ה צופה ומביט בדעת ובהשכל · ומורה גם כן על התרנגול שכן ארשב״ל כשהלכתי לקחוס בן נשויא היו קורים לכלה ניכפי ולתרנגול שכוי · ועוד אמרו ברומי צווחי לתרנגולים שכויא וכן אמרו כי שמע קל תרנגולא אומר ברוך אשר נתן לשכוי בינה וכו׳ · ובפ׳ ארבע מיתות שכות בנות מאי ניהו תרנגולת · ובירושלמי ריש גמ׳ דפ׳ כל הצלמים שכות בנות תרנגלותא ואפרוחיה · וכן מלת גבר משותפת לשניהם כמה דאת אמר קרא הגברא · והיה זה בבחינת ההדמות שביניהם מצד הבחנת העתים והבדלתם כאשר דברנו · וגם בזה מצא מקום רמז הגבר לגבורה רבה שאליו אנחנו נושאים את נפשנו · סוף דבר קרוב אלינו הדבר מאד שיבאו לקראתו מלאכי השרת שעליהם אמר ר׳ אלעזר (כתובות פ׳ הנושא) בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג׳ כתות של מלאכי השרת יוצאו׳ לקראתו אחת אומרת לו בא בשלו׳ ואחת אומרת לו הולך נכוחו ואחת אומרת לו יבא שלום ינוחו על משכבותם · והתכשאו לעומתו משבחים ואומרים ברוך הבא בשם ה׳ ברכנוכם מבית ה׳ מברכות שמים מעל בהצלחה נפשית כמו שביארנו · אל ה׳ ויאר לנו שהאיר לנו מנותו לאמר אסרו חג הצדיק הבא ועקדו יצחק זה ונגבר זה בעבותו׳ אשבה עד קרנות המזבח העליון ששם תקרב נפשו על ידי מיכאל המקריב אשה ריח ניחוח לה׳ · ובצל שדי יתלונן · וישב יצחק עם באר לחי רואי באר מים חיים נבחיים וחי לעולם ז

דרוש שלשים וששה

* בוטח ביי ישוגב *

כלל הדרוש הנה הסכות יעשה לו על מדרגת הבטחון הכי נכבדת עם הוראת גדרה ושבעת התנאים הראוים לתת לה אחרי הודיע כי האדם בעולם הזה איש מלחמות לה' כיצר הרע להביאו למסורת ברית על ידי התורה האלקית ובכן יעלה ויבא אל המדרגה הסמוכה הנזכרת ·

בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות ׃

במדרש למנצח לדוד מזמור קוה קויתי ה' ויט אלי זש"ה ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו אין ביד ישראל אלא הקווי כדאי הן לגאולה בשכר הקווי · וכן הוא אומר טוב ה' לקוויו · ואומר שובו לבצרון אסירי התקוה שמא תאמר עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו ת"ל קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' · ולא נושעתם קוו ושובו וקוו · וא"ת עד מתי נקוה כתיב יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם ואומר חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' ׃

טבע · מלאכה · והרגל · קורא אני אליהם יעמדו יחדו להעיד על קוצר ידי מהביע אמרים במקהלות. כדיבי עם אלקי אברהם וכו' · אכן סמוך לבי בטוח על מאמר החכם (משלי ג') כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד שפירשוהו ז"ל · (בכ"ר פ' א') אפילו דברים שאתה כסיל בהם ישמר רגלך מלכד · ובילמדנו וישימו באלקים כסלם ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר מחשבתם כדא אשר על הכסלים וחד אמר טפשותן הכסיל חובק את ידיו וחד אמר בטחונם אשר שמתי זהב כסלי ועל פי שלשת ההוראות אשים באלקים כסלי כי ה' יהיה בכסלי במחשבתי · בכסלי בטפשותי · ובכסלי בבטחוני שהוא עקר דרושי המתיחס לענינו של יום באו שיבא ׃ **אם** גשים אל האדם לבו להבחין ענינו בעולם הזה · במנהגו איש מלחמה לה' כיצר המוטבע בו עד ימשכהו על ידי התורה להכנע לפני בוראו להסיר אדם מנוה ולשום כל בטחונו ומשעינו בו · ויסוד מוסר הוא אבלי המאמין יחוש כי מהכניעת היצר תעלה בידנו השגת מדרגת הבטחון · וכמאמר ישעיה בא בצור והטמן בעפר כי בהטמין אדם עצמו בעפר רוצה לומר בהביאו את עצמו אל שפל מדרגת ההכניעות אז יעלה להשגב בצור הבטחון באלקיו · וכן רמז עוד באמרו (סי' כ"ו) יצר סמוך תצור שלום שלום כי בך בטוח ירצה כשאתה ית' תצור ותעזור שיסמך יצר הרע ויוגבל ענינו ע"י השכל הסומך אותו ומכניעו תחתיו · רק אמת ושלום יהיה באדם כי בכר הגיע בזה למדרגת הבטחון והוא אמרו כי בך בטוח · אל מלחמה זו רמז איוב באמרו כל ימי צבאי איחל עד בא חליפתי · צבא כמשמעו · ואם בקרא זמנו של אדם בזה השם כאמרו כי מלאה צבאה (ישעיה מ') ואמת הדבר וצבא

גדול (דניאל י') שמי קרא שמו צבא כי כבאו הנה ימים כגבור לרוץ אורח וכצבא יצא עד הגיעו למדרגת התוחלת והבטחון עד בא חליפתו אסיר את שמלת שביו ויחליפנה בבגדי חופש. ומפורש מזה אמר הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו. לכן חזו בב"ר מה שאמר רבי אלעזר ג' צבאות הם. צבא לשמים ולארץ דכתיב ויכלו השמי' והארץ וכל צבאם. צבא לתלמידים דכתיב כל ימי צבאי איחל. צבא ליסורים דכתיב הלא צבא לאנוש עלי ארץ. כל כוונתו של אדם אינו אלא על הארץ. כי לדעתי כנגד ג' עולמות דבר. הא' העולם בכללו הכולל מלאכים גלגלים ותחתונים. הב' האדם עם כל חלקיו שנקרא עולם קטן להתיחסות חלקיו אל העולם הכולל וכמו שכתב המורה בראשון פ' ע"ב ודברנו על אודותיו בדרוש מיוחד אליו. הג' הוא החלק השכלי באדם כי גם הוא ראוי להקרא ביחוד עולם קטן מצד היותו כולל צורות כל הנמצאים אם בפעל מתחלת בריאתו כדעת אפלטון ואם בכח כסברת תלמידו כמוזכר שמה. ובכל א' מג' עולמות אלו הבחין ענין הצבא בבחינה מתחלפת. כי צבא הראשון כל ענינו שלום. וצבא השני כלו מריבה וקטטה והשלישי ענינו ממוצע מתחיל בגבות המלחמה ומסיים בשבת ההסכמה והשלום. וזה כי צבא השמים והארץ שלום מתווך ביניהם להיותם כלם ששים ושמחים לעשות רצון קונם לא יבוייר ביניהם מצד זה שום התנגדות. אמנם בין צבאו ופקודיו של אדם מלחמה תדירה כודעת מיצרו עם שכלו. וצבא השכל הם עיוניו והקשיו תמצא בהם דוגמת מלחמה בקושיות ופרכות ותרוצים. אמנם כל נתיבותיה שלום מכוונות אל האמת ואת והב בסופה. אל העולם בכללו רמז באמרו צבא לשמים ולארץ וכו' כי בשם שמים נכללו גם השכלים המניעים. ואל האדם המכונה עם כל חלקיו עולם קטן רמז באמרו צבא ליסורים כי כהלחם יצרו עם שכלו הן הן יסורי' קשים לו עד מאד. ואל החלק השכלי רמז באמרו צבא לתלמידים כי הוא באמת תלמיד דורש וחוקר לדעת ולהבין אמתת הדברים על ידי הקשיו ומופתיו אשר בהם יוציא שכלו מן הכח אל הפעל. ונסמך חלק זה על פסוק כל ימי צבאי איחל כי אמנם יש תקוה ותוחלת לאחריתו ולא יבוש משברו. והיה סוף דבריו כל כוונתו של אדם אינו אלא על הארץ לומר כי כל מלחמותיו הן בעיוניו השכליים הן בשני חלקיו המתנגדי' אינו אלא בעודו כרוך ומסתבך עם הארץ כי אחרי הפרד שכלו מחמרו סרה מלחמת היצר גם נחה שקטה מלחמת ההקשי'. ועם היות לשכל האדם שיח ושיג בהשגת התורה גם אחרי הפרדו מן החמר כאז"ל ת"ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אמנם ענינו כי בעולם הנשמות עטרות שמגנותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה בהשגה ברורה פתאומית כמלאכים בלי שום יגיעה או עמל בהוראת אמרם צדיקים יושבים. ואין להם מנוחה לאו דוקא. וזאת היא צבא המלחמה שעשו הנשים היקרות בעת העשות המשכן כאמרו במראות הצובאות אשר צבאו פתח אהל מועד כי פרשו מדרכי העולם וכבר נלחמו עם יצרן ונפתולי אלקים נפתלו עם חמרן וגם יכולו ורבו' בנות עשו חיל בעת ההיא הרבו צבאם לצאת למלחמת מצוה בתתן מראותיהן לכבוד בית אלקיהן ועשו מלחמה זו פתח אהל מועד על ידי התור' הנלמדת שם במקום בית המדרש הגדול פתח אהל מועד. להיות התורה אמצעי נאות להכנעת היצר כמו שזכרנו. ואולם אמות המשפט אשר הרבנו בראשית דברנו כי הן

האדם היה בעולם הזה איש מלחמה להלחם כנגד יצרו עד ימשכהו באמצעות התורה אל הכניעה לאלקיו במסירת עצמו אל בטחונו ית' · הורונו חז"ל במאמר קצר ושלם כאמר' פ' החליל ופ"ק דקדושין תנא דבי ר' ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח דכתיב אבנים שחקו מים ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע · הכונה להם כי תפגע שור אויבך ותראה חמור שונאך הוא הכח המתאוה הבהמי· החמרי הוא שטן הוא יצר הרע שאור שבעסה מתנחם לך להרגך כאבן יד או בכלי ברזל ולשומך תחת כפות רגליו מרמס · התעצם כנגדו תתקפהו ותאסרהו בנחשתים עד קרנות מזבח התורה האלקית כהלכתה תשנה תמיד עד תסור אולתו ממנו ותשיבהו עד דכא ודכדוכה של נפש · ואם אבן הוא כבנוין בכתוב והסירותי את לב האבן מבשרכם והוא מהז' שמות שנקראו לו בפ' החליל · ואליו רמז הכתוב פן תגוף באבן רגליך · יהיה נימוח במי התורה הוי כל צמא לכו למים כי אבנים שחקו מים ואם ברזל הוא כבנויין בכתוב וגיד ברזל ערפך · וישנן ברק חרבו לעמתך יהיה מתפוצץ בתורה שנקראת אש הלא כה דברי כאש · כי על ידי האש מתרכך הברזל ומתפוצץ · וכמו שפרש"י כאמרו דברי כאש והאש מפעפעת הברזל והיינו מתפוצץ שהניצוצות ניתזות ממנו ע"כ ועל כונה זו יש לפרש סיפיה דקרא שהתורה שנמשלה גם כן לפטיש תפוצץ יצה"ר שהוא קשה כסלע עם היותו בזה שטות מתחלפות ומהכנעת היצר על ידי התורה יגיע האדם אל מדרגת הבטחון כמו שביארנו · ע"כ יאמרו המושלים שהיה כל זה נזכר ונרמז באמרה זו תארה רובץ ב' וס"ל לפתח חטאת רובץ · רובץ בין המשפתים · רובץ תחת משאו לומר אם פגע בך מנוול זה ולפתח חטאת רובץ דופק על דלתותיך יום יום · משכהו לבית המדרש · וז"א יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים כענין שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך · כי אז חמור שונאך הוא החמר הנושא ליצר הרע אשר הוא שונא לך מתמול שלשום יהיה רובץ תחת משאו נימוח מתפוצץ ונכנע תחת עבודתו ובטחונו ית' · וכאלו אמר שעם היות לנו תמיד מלחמת היצר המתגבר בכל יום מ"מ הבחירה והכח בידנו להכניעו עד שיעלה למדרגת הבטחון ואין מוחה · כמאמר אליפז כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף · ירצה אל תחשוב און ועמל כענין היצר המוטבע בחמרנו והמסית אותנו תמיד לחטוא · כי אף על פי שהאדם יולד ל' עמל המלחמה עם היצר כפי מה שגזרה החכמה העליונה · מכל מקום בני רשף רוצה לומר בעלי התורה שרשפיה רשפי אש שלהבת י"ה וכל דבריהם כגחלי אש יגביהו עוף להתגבר עליו להכניעו ובעימות הבטחון בימיכם כי יעופו אל השגת מדרגת הבטחון הכי נכבדת· את הלמוד המועיל הזה כיונה תורה להקנותנו בכתב מפורש על סדר השלש רגלים כי הראשון הוא חג המצות יורה על שאור שבעיסה הוא היצר המנוול שפוגע בנו שחובה עלינו לבערו במשיכתו לבית מדרש התורה · ע"כ בא אחריו הרגל השני חג שבועות שבו ניתנה תורה לישראל שהיא עוז"אקה לבטול יצר הרע מקרבנו כאז"ל פ' השותפין ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין · ובכן נגיע למדרגת הבטחון הגמור כי תשתוחח נפשנו לפניו ית' ותחת כנפיו תחסה והוא ענין הרגל השלישי חג הסכות כמו שיבא ·

ויסביר לנו פנים מה שכתוב בזהר פ' אמור ישראל כד הוו במצרים הוו ברשותא אחרא במסאבותא כאתתא דא כד היא יתבא ביומי דמסאבותא בתר דאתגזרו עאלו בחולקא קדישא דאקרי ברית כיון דאתאחדו ביה פסק מסאבותא מנייהו כדא אתתא כד פסקו מינה דמי מסאבותא בתר דאתפסקו מינה מה כתיב וספרה לה ז' ימים אוף הכא כיון דעאלו בחולקא קדישא פסקה מסאבו מנייהו ואמר קב"ה מכאן והלאה חושבנא לדכיותא וספרתם לכם לכם דיקא כדא וספרה לה ז' ימים לה לעצמה אוף הכא לכם לעצמכם ולמה כגון דא תדכאה במיין דההוא נהר דנגיד. ונפיק ואיקרי מים חיים וכו' עכ' :

אשר ילקח משם מעד מה לדברנו כי אחר הפסח הרומז על טומאת היצר המנוול הפוגע בנו אשר חלה עלינו חובת ביעורו כמו שקדש' נספור שבעה נקיים כנדה הם הז' שבועו' מפסח עד עצרת הנמני' בספיר' העומר כנדה זו הסופרת' להכין עצמנו אל הטהרה במי התורה האלקית באר מים חיים נוזלים · ובכן נבא להזדווג עם בעלנו המלך העליון בה' ולדבקה בו כי נגיע אל מדרגת הבטחון על ידי למוד תורתו והחסות בצל כנפיו כמו שיורה על זה חג הסכות כמדובר · ולא זו מחכה אותנו עד שיסיר לפנינו דרכו למלטנו מיד צר בקבעו זמן הוא ר"ה להכין עצמנו לערוך מלחמה נגד היצר הסורר ולמען לא כיאש את לבנו על אשר נואלנו ואשר חטאנו הנה זה בא יום הכפורי' להרהיב בנפשנו עוז · סוף דבר הנה יום בא לה' שמיני חג העצרת לרמוז אל העולם הבא המושג באמצע' הבטחון שמורה עליו חג הסכות כאמור · ועתה ראה ריח כל הג' מועדים הללו במאמר השולמית לדודה יתברך משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיין מישרים אהבוך · הכוונה לפי שטתנו כשהייתי במצרים שקועה בגלולי היצר משכתני בעת התקדש חג המצות המיוחד להורות על כך · ואחריך רצנו יחד כלנו לסור אל משמעתך כשקבלנו התורה בחג שבועות וכאמרו ויענו כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה · והנה זה על דרך אמר' פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש · ובכן הביאני המלך חדריו ובצלו חמדתי וישבתי כהשיגי מעלת הבטחון בו ית' כמו שחסיתי תחת כנפיו בענני כבוד שהקיפוני במדבר אשר על זכרונם צויתי בחג הסכות · ואמר נגילה ונשמחה בך על שמיני עצרת הרומז לענג העולם הבא שכל ישראל יש להם חלק בו ועל כן אמר נגילה ונשמחה בלשון רבים · ואחרי זכרה הג' רגלים עם התכלית המושג · שבה לרמוז לר"ה וי"ה שהשמיטה ואמר נזכירה דודיך מיין על חבת התורה נודעת בקביעות זמן מתיחס לדין הוא הכולל לר"ה וי"ה כאמור כי כמאזני יושר דינו לעלות כל מעשינו טוב וישר ה' המורה חטאים בדרך · הוא רב חסד מטה כלפי חסד · ובמדרש שיר השירים נגילה ונשמחה בך רבי אבין פתח זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אמר ר' אבין אין אנו יודעים במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה בא שלמה ופי' נגילה ונשמחה בך בהקב"ה בך בישועתך בך בתורתך · בך ביראתך א"ר יצחק בך בכ"ב אותיו' שכתבת לנו בתורה ב"ת שנים כף עשרים הרי בך · עוד שם נזכירה דודיך מיין מייכה של תורה כגון הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג · הרי גלוי דעת שהם שיש רמז למועדים בכתוב הלז · ועתה אחרי עברנו על כללות הרגלים עם יתר המועדות · נשיב רגלנו אל הרגל הזה המיוחד להורות על מעלת הבטחון כאמור ונשיב

אל לבנו מהות הבטחון אשר גדרו בעל חובת הלבבות בשער הבטחון פי' היותו מנוחת נפש הבוטח שיהיה לבו סמוך על מי שיבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו כפי יכלתו ודעתו במה שמפיק טובתו · ובאר שם ז' סבות אשר בהן יתכן הבטחון השלם מהבוטח כשידע היותן בשלמות במי שיבטח עליו · הא' שיהיו בו הרחמי' והחמלה והאהבה · הב' שאינו מתעלם ממנו ולא מתעלם מחפצו אבל הוא משתדל ומשכים לעשותו · הג' שיהיה חזק לא יכונח ולא ימנעהו מונע מעשות בקשת הבוטח · הד' שיהיה יודע באופני תועלות הבוטח עליו ולא יעלם ממנו מה שהוא טוב לו בנסתר ובנראה · הה' שיהיה מתיחד בהנהגת הבוטח עליו מתחלת הויתו וגדילתו ויניקתו ונערותו ובחרותו וישישותו וזקנתו עד תכלית ענינו כי כזה ישען עליו בעבור מה שקדם לו עליו מן הטובות העודפות והתועלות המתמידות · הו' שיהיה ענין הבוטח מסור בידו ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו ולא להטיב לו ולא לדחות נזק מעליו זולתו · הז' שיהיה בתכלית הנדיבות והחסד אף למי שאינו ראוי לו · ובאר שם כי כאשר נחקור על אלה הז' תנאים לא נמצאם כלם רק בבורא ית' אשר בו יתקבצו כלם בשלמות · ואפשר שלזה כיון רבי אבין באמרו במדרש רות שמענו שיש כנפים לארץ שנאמר מכנף הארץ זמירו' שמענו · וכנפים לשחר שנא' אשא כנפי שחר · וכנפים לשמש שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה · וכנפים לחיות שנא' וקול כנפי החיות · וכנפי' לכרובים שנאמר כי הכרובים פורשי כנפים · וכנפים לשרפים שנאמר שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים · בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שחר ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמ' והיה העולם שנאמר מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון · הורו כי עם היות כנפים לשבעה נמצא לחסות בצלו כפי סבה וסבות מהז' שזכרנו מ"מ לא התקבצם רק בבורא ית' ולא ישלם הבטחון על בלי השלם סבותיו כי אם בו יתברך · ע"כ הביא בעל המאמר ז' דברים שיוחסו להם הכנפים והבורא ית' במדרגה הז' להיות בו נכללים כל ז' סבות הבטחון שזכרנו · והם תכל בג' דברים שזכר במלאכים חיות · כרובים · ושרפים · וב' בגלגלי שחר · ושמש · ואופן אחד בארץ · כפי יתרון כחם אלו על אלו · ובא המאמר הזה על דרך אמר ישעיה בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים יר' בטחו בו ית' לבדו ולא תפנו אל רהבים עליונים ותחתונים כי בשמו ית' ורצונו חוזק העולמות כלם · אלו הם ז' ימי סבות הסוככי' בכנפיהם על הבוטח אשר בהם יעביר עיונו על מעלת הבטחון האלקי שיתקבצו בו כל השבע סבות שזכרנו וכמו שנרמזו גם כן בז' ענני כבוד שהקיפונו במדבר שעליהם נאמר יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו ר"ל כמו שנבר את אישון עינו של אדם בגבורתו שסבב את העין בז' כתנות עור בדי שלא יפסד עם היותו מוכן לכך על דרך ביאורו של החכם ספורנו · ומפרטי מצוה זו גם כן תשכיל ותדע כמה ראוי לאדם שיחזק בטחונו באלקיו ית' ולא ייחל לבני אדם ולא יפקידהו ענינם כי בו ית' לבדו יבטח לבו ויעזר · ובכן יפנה מעניני העולם וישמח במעט המושג ממנו ולא יכבד עליו לבו והנו לעבודתו ית' · שיתה מצוה זו בטו בתשרי זמן נשיבת הרוחות וירידת

המטר

המטר שתגר לו ישיבת הסכה לרמוז שגם בעת צרה ישים אדם בטחונו בה' ויסתר תחת כנפיו · ועוד כי בזמן ההוא כל קניני האדם מכונסים בתוך ביתו ע"כ יצווה לצאת חוצה לדור בסוכה לרמוז שכלם יעזוב איש כמותו לאחרים הכשאריש בירכתי הבית והוא יצא מביתו ריקם · או שישב לבו וישירנו מבטחות בהם רק יבטח בבורא ית' אשר לעבודתו יבזבזם לחונן דלים וכיוצא · מקום הסכה תחת אויר השמים לרמוז כל הסרת בטחונו מזולתו ית' · לא למעלה מכ' שלא יעשה לו בעולם הזה בית מדות ועליות מרווחים אלא כמלון ארחים וכמאמר המליץ האבטח על סקר האשען על משענת קנה רצון לחשוב מלון ארחים אשר כזה מבכר משגב ובית מקדש מלך · וכבר א"ז עד כ' אמה עושה אדם דורתו עראי · לא למטה מי' שלא ידחוק עצמו הרבה בעניני העולם עד שישתומם כאמרו אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם כי למטה מי' דירה סרוחה · שאין לה ג' דפנות פסולה ענין הדפנות הוא להגביל ולייחד המקום ההוא מזולתו רמז לאדם שיגביל עצמו בעניני הנפש הטבעית והחיונית והשכלית שלא יפסיד המזג השוה בהם לבריאות הנפש · ז' על ז' לסורות על ז' סבות הבטחון שנקנינו כלם בבורא יתברך · אין מסככים בדבר המקבל טומאה להורות על הסרת הבטחון מכל אשר נשמת רוח חיים באפיו כי היום או מחר ימות ויטמא · כמו שאמר אל תבטחו בנדיבים בבן אדם וגו' תצא רוחו וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו שברו וגו' · מסככים בתלוש ולא במחובר להעיר שלא ידמה היות לו בעולם הזה שום קנין ואחוזה קיימת ואל יחשוב כנף פרעוש בפורן שמיר קורי עכביש ראמות ובבים · בגדולי קרקע כי הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר · יהיו הככבים נראין למען ישעה האדם אל עושם כה' ויאמר אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' וגו' כי כנשאו עיניו אל העליונים שנקראו הרים והבחינו כי לא להם משפט הגאולה להושיע ברב או במעט · יאמר מאין יבא עזרי הלא הם מאין ופעלם מאפע ומה כחם כי איחל אין לי לקוות ולצפות עזרי זולתי מעם ה' שהוא עושה שמים וארץ והוא הנותן להם כח לעשות חיל והשמים שמים לה' רוצה לומר שהיותם שמים בעלי כח ועצמה הוא בעבור רצונו ית' ושפעו המושפע להם מאתו · והמסתכל בפרטי מצוה זו ימצא רמזים רבים זולת אלה מתיחסים אל כונת מעלת הבטחון הרמוזה ברגל זה כמדובר · ועתה [מלכים הסכילו כי להיות מתנאי הבטחון אשר זכרנו שיפנה האדם מעניני העולם הזה · ונכון לבו בטוח בה' לא יכבד עליו לכבד ה' מהונו בחנינת דלים · אלה עלינו חובת בזבוז ממוננו לפרנסת החולים האומללים הוא הדבר אשר הוטל עלי מראשי עם קדש להודיע נערם ברבי' כי גדל מספרם ונרכם ליותר מן הכהוג וכו' לעוזת המזכרת תהיינה אמרות חז"ל במדרש במדבר רבה · הנותן צדקה אפילו היתה בידו עבירה ונחתם גזר דינו ליאבד ונתנה רשות למלאך הממונה על הפורענות לילך ולהפרע ממנו אזן המלאך הממונה על הצדקה מכיחו אלא רץ ובא בין מלאכי השרות ומלאכי השרום נותנים לו ריוח ואומרים לפני הקב"ה פלו' שנתת עליו רשות לאבדו זכות גדולה בידו והממונה על הפורענות אומר עבירה אחת בידו בלבד · והלא אלף עבירות בשביל זכות א' ימחל לו על כל עבירותיו וזה אומר זכות זה שעשה שקול כנגד הכל צדקה היה נותן ומאכיל עניים איכה מצוה של ממון בנפשות קיים אנולו

כן מתים היו כדי הם נפשות עניים שהשיב שימחל לו על כל חטאיו על דרך שאמ' הכתוב מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו · עכ"ל · והנה ק"ו הדברים אם בנותן צדקה לעני בלבד צדק אמרו היכה מצוה של ממון נפשות קיים עאכ"ו הנותן פרוסה לאביונים המרוכים בחליים כי קרבה לשחת נפשם ומאכילם ומשקם ושם נפשם בחיים ולולי צדקתו היה כלה כרגע היכו דין שיאמר עליו באמת נפשות קיים ? הביטו אל מאמר אליהו (איוב ל"ג) אשר בכלל דבריו דברי המאמר שזכרנו באמרו ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר הכונה להורות כי מי שעשה אלף עבירות חסר אחת אם יעשה מצוה א' ומיוחדת תהיה לו כתרים בפני הפורענות שלא תבואהו שואה בעולם הזה ינוחל חיי העולם הבא · והמלאך המליץ היא המצוה על דרך אז"ל עשה אדם מצוה א' קנה לו סניגור א' וכבר דרז"ל (פ' במה מדליקין) על פסוק זה עצמו אלו הם פרקליטי' גדולים של אדם תשובה ומעשים טובים ואפילו תתקצ"ט מלמדים עליו חובה וא' מלמד עליו זכות כיכול שנאמר אם יש עליו מלאך וגו' מצאתי כפר רבי יוסי הגלילי אומר אפילו תתקצ"ט באותו מלאך לחובה וא' לזכות כיכול שנאמר מליץ א' מני אלף עכ"ל · וככה צריך יהיה מה שכתב הרמב"ם פ"ג מה' תשובה ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות אלא לפי גודלם יש זכות שהיא כנגד כמה עונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות שנאמר וחוטא א' יאבד טובה הרבה ואין שוקלים אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות עכ"ל · ובמבינו למדים שיש מצוה גדולת הערך ושקולה כנגד כמה עבירות יקנה בה אדם פרקליט גדול רב אונים ואמיץ כח כאילו היה המלאך הגדול שר צבא עולם היצירה שהוא עולם המלאכים וזה שמו אשר יקראו לו מטטרון ש"ר הפנים שמספר גימטריא שלו עולה לאלף חסר א' וכמו שכתבתי בדרוש אשר פי יקבנו לאביונך בארצך ששם עלו דברי' אלו וכיוצא מעין הכונה ויש לנו לומר לפי שווי המדות שמצות פרנסת החולים האומללים תהיה מסוגלת בכך להליץ כנגד כמה עבירות למען סור משאול מטה ולהציל חייתו מן הממיתי' על פי מדתו שהחיה נפש מישראל כאמור : יבאו ויגידו צדקתו דברי המשורר במזמור מ"א באמרו אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' · ה' ישמרהו ויחייהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו · ה' יסעדנו על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו · ורנה אשרי מי שמשכיל ונותן לב על עסקי הדל בממון גם בבשר והוא החולה כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך · דלות ורעות תאר (כדברי רא"ה) וכן אז"ל פ' אין בין המודר אמר רב יהודה אמר שמואל כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' ואין דל אלא חולה שנאמר מדלה יבצעני איבעי' אימא מהדין קרא מדוע אתה ככה דל בן המלך ואין רעה אלא גיהנם שנאמר כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה · גם זהר האזינו על פסוק ישובבנהו יבוננהו פי' אשרי משכיל אל דל על החולה · ואמר אם כן לפי דרכנו שאם ככה הוא עושה לעני החולה שישכיל על ענייניו להמציא לו כל צרכו · ביום רעה הוא יום הויכוח שיעשה המלאך הממונה על הפורענות עם הממונה על הצדקה בענין איש זה המשכיל אל דל אחרי צאת הגזירה הרעה לאבדו מחמת רוב

עונותיו כמו שזכרנו והרי הוא נופל למשכב נוטה למות מכח גזירתו · הנה על ידי הזכו׳ שזה ימלטהו ה׳ והוא בעצמו ובכבודו ישמרהו שלא יוסיף החולי · ויחייהו שלא ימות מחולי זה · ואושר בארץ שיחיה שנים רבות יותר מאבותי דורו כדברי ר״א · ואל תתנהו בעת הגזירה הנזכרת בנפש אויביו רמז למזכה על הפורענות שזכרנו · כי ה׳ הוא בעצמו יסעדנו על ערש דוי עת היותו מוטל עליו ויש במשמע לשון זה שיסעדנו בזכות ערש דוי רוצה לומר על מה שהשגיח לדל די מחיתו בהיותו דוה על ערש · וכל משכבו של זה המשכיל אשר כחלה הפכת אותו ממשכב חולי למשכב מנוחה · או יאמר לפי שאתה המשכיל הפכת כל משכבו של דל חולה מחולי לבריאות וממות לחיים · אף רוחי בקרבי סובב לחשוב כי מה שנאמר וצדקה תציל ממות ישנה בכחו כח שתי גזרות כי הצדקה שתציל ממות האביונים המדוכאים בחולי ונוטים למות שלולי חמלת המרחמים היו מתים · הוא אשר תציל ממות המרחמים עליהם מדה כנגד מדה · וז״ל קרי פ׳ ראה חג הסכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך · וככר אני מובטח שהיום בקולי תשמעו להניף גשם נדבות וטל לחיות את המתים כי טל אורות טלכם · ותמורת מה שתגלגלו זכות זה על ידי הוצאה בא אליכם ביאור נכון על מזמור לדוד ה׳ אורי וישעי (תלים כ״ז) מסכים מכל צד לכונת דרושנו :

ספקות המזמור הזה כבדו מאד · מהם אמרו בזאת אני בוטח להיכן היא חוזרת מלת בזאת ומהו טעם הכפל אם תחנה אם תקום · הב׳ איך אמר אחת שאלתי והוא בקש יותר מאחת וכבר הרגישו בזה חז״ל בויקרא רבה א״ל הקב״ה דוד בתחלה אתה אומר אחת שאלתי ואחר כך אתה שואל כמה שאלו׳ שנאמר שבתי בבית ה׳ וגו׳ א״ל רבש״ע ממך למדתי לא יהא העבד שוה לרבו בתחלה אמרת ועתה ישראל מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה ואחר כך פתחת להם מצות הרבה שנאמר ללכת בכל דרכיו הוי דיו לעבד שיהא כרבו · ועוד נבאר דבריהם לפי דרכנו · הג׳ מהו אמרו כי אבי ואמי עזבוני · וכי דוד הוא הקטן שיהיה צריך לאבו ואם ? הד׳ מה רצה באמרו כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס ואם ארוכים הוא איה מוראו שיפחד מהעדאת עדים בשקר ? אלא הספקות עם זולתם יותרו לפי דרכנו :

כונת המשורר לבקש עזר מאתו ית׳ שיוכל להגביר שכלו על חמרו ויצרו על ידו תורתו ומצותיו עד ישימהו מרמס תחת כפות רגליו ויעלה להתלונן בצל שדי ולחסות תחת כנפי בטחונו בשלמות כענין א״ז״ל אם פגע בך מנוול זה משכהו וכו׳ · והניח תחלה כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעה במלחמת מצוה זו ולהכין לבו ולהשירו אל טוב הכונה הנכונה בתפלה על השגת המבוקש השמיע לאזניו דברים כוללים הוראת התועלת הנמשך לו ממנו וזה עד אמרו אחת שאלתי · ובראשית הבקשה הורה כי מה שיבקש הלא מנער הוא · כדרך המשתדלים בהשגת דבר מה מחבריהם למען ישיגו מבוקשם בנקלה · וזה עד אמרו ועתה ירום וגו׳ ובכן בא אל ענין שאלתו ובקשתו ונמשך בה עד אמרו קוה אל ה׳ וגו׳ ובסוף דבריו היה כמשיב אמרים אל עצמו בשם הבורא ית׳ או הוא כענין בת קול מגעת אליו להורות לו את הדרך ילכו בה אל השגת המבוקש ·

המבוקש. פתח דבריו יאיר בהיות ה' הוא אורי כבר מצוה ותורה אור. וישעי שיושיעני על ידה מפי אריה ומקרני ראם הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצה"ר ממי אירא כי אין מלחמה גדולה הימנה. וכשיהיה ה' מעוזי חיי שעם זה אגיע אל מנוחת הבטחון בו ית'. ממי אפחד כי החוסה תחת כנפיו צנה וסוחרה אמתו. בקרוב עלי מרעים וגו' יר' כי בטח לבי שאעזור ממנו בהלחם בי בני בליעל הם הכחות הבשריות וחילו הגדול של יצר הרע אשר עם היותם כחות בשריות אינן אלא אוכלות ומכלו' את הבשר כי הרע מפסיד את עצמו והם ודאי צרי ואויבי. לי רוצה לומר שהם צרים צוררים ואויבים לי ולעצמותי לגזור את נפשי השכלית לקחתה ולשומה מרמס. ועם כל זה כרובם כן יחטיאו כונתם ואני אל אל ישועתי אבטח כי אקום ואתעודד כהדרי עוז והמה יכשלו ונפלו. ואם כן אם תחנה וגו' נשא ק"ו בעצמו שאם לבו ושכלו לא יירא ממלחמת חיילות יצרו אשר סביב שתו עליו מחנה כבר אמר. נכון לבו סמוך ובטוח מכל מלחמה זולתה שאין מלחמה כמלחמת יצרו וכאז"ל איזהו גבור הכובש את יצרו. ואמרו בפ' החליל צופה רשע לצדיק אמר רבי שמעון בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר ומבקש להמיתו. ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו וגו'. ומה נפרצו אמרי יושר אשר דבר על זה בעל חובת הלבבות בשער יחוד המעשה פ"ה. וז"ל אל תטרידך מלחמת זולתו ממלחמתו וקרב בלתי קרבו והחרב עם מי שהוא רחוק ממך. מן החרב עם מי שלא יפרד ממך. ורחות מי שלא יגיע אליך כי אם ברשות. מרחות מי שאינו שואל רשות בהמצאו עמך. ואמרו על חסיד שפגע אנשים באים ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה א"ל שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל התעתדו למלחמה הגדולה. אמרו לו ומה היא המלחמה הגדולה א"ל מלחמת היצר וחייליו. ומן התימה אחי כי כל אויב שיש לך כשתנצח אותו פעם ושתים ירף ממך ולא יעלה על לבו להלחם בך לדעתו יתרון כחך על כחו והוא מתיאש מכבוש אותך ומגבור עליך אבל היצר אין מספיק לו ממך בנוח פעם ומאה פעמים בין שנצח אותך בין שנצחתו כי אם ינצח אותך ימיתך ואם תנצחהו פעם אחת יארוב לך כל ימיך לנצח אותך כמו שאז"ל אל תאמן בעצמך עד יום מותך עכ"ל. והאריך עוד בענינו להורות על עוצם המלחמה הזאת עם הסכמת מה שאז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום רוצה לומר כל מה שתוסיף לנצחו. עוד ידו נטויה לארוב נקי במסתרים ולצפון לנפש צדיק ומלפפו עד יום מיתה ראו עתה יופי מליצת נעים זמירות במ"ש אם תחנה עלי וגו' יר' אם תחנה עלי מחנה חיילות יצרי לא יירא לבי ושכלי כי בעזרת אלקי מעוזו יתגבר עליו ואז כשאגיע לנצחון גדול כזה. גם כי תקום עלי אחר כך מלחמה מאיזה מין שתהיה הלא בזאת המלחמה שנצחתי אני בוטח כי בעוצמות הנצחון בימיני נצח בכל שאר המלחמות כי תקראנה. והרי זה מעין דוגמת מה שאמר בענין הפלשתי אשר נשאו לבו להלחם כנגדו באמ' גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם. שיש בסתר דבריו כי הוא הכה וכבש את יצרו אשר דוב אורב הוא לו ארי במסתרים ובנצחו את עצמו עם היותו אדמוני עם יפה עינים ובעון הולל. כל שכן שינצח זולתו והפלשתי הערל ההוא מכללם. ואחר הכותו הלז אשר העיר בה את עצמו על בקשת דבר רב התועלת. עשה לשאלתו

הקדמה מנהג בני מלכים המבקש דבר מחבירו שיגדיל הדבר ההוא וישעשעהו בפניו לבל יראה כמבקש ממנו גדולות ובצורות · וזה למען תהיה הפקת הרצון קלה להשיג · על כן אמר אחת שאלתי מאת וגו' יר' אף על פי שיכללו בשאלתי השגת אור תורה ומנוח וכבישת היצר ומדרגת הבטחון · מכל מקום אין ענינם אלא אחד כי כלם פונים אל תכלית אחד בעצמו · ואי לא הא לא קיימא הא · כי אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שהיא שבתי בבית ה' וגו' לשון המכוון לבית המדרש לחזות בנעם ה' בעיוניות ולבקר בהיכלו במעשה העבודה האלקית · או יר' בנעם ה' בהשכלתו ית' ולבקר בהיכלו בהשכלת המלאכים המשרתים את פניו בבית מקדשו העליון ארמון תפארתו · כי כן אעלה למדרגת הבטחון ויצפנני בסכו ותחת כנפיו אחסה ביום רעה ויסתירני בסתר אהלו שיתוסף עלי כל היום ויהיה בטחוני חזק כאלו בצור ירוממני · ואגב אורחיה רמז לנו כי חג הסכות מורה על מדרגת הבטחון כאשר זכרנו · ומביאורנו זה על אחת שאלתי וגו' תתבאר לנו כונת חז"ל במאמר שזכרנו בספקות כי כמו ששאלת הבחירה לישראל עם היותה אחת לא תושלם כי אם על ידי הרבה מן המצות · כן שאלתו של דוד שהיא מעלת הבטחון לא תושלם לו כי אם על ידי הכנעת יצרו באמצעות התורה אשר יהגה בה תמיד ולכן נראו שאלותיו מתרבות עם היותן מתאחדות מצד תכליתן · וקרוב אלינו הדבר אחר שכיון למה שאז"ל (פ"ק דתענית) דלא בעינן רחמי אתרי דכתיב ונצומה ונבקשה מאלקינו על זאת · במערבא אמרי ורחמי למבעי על רזא דנא · על כן השאמין להורות כי בהשקפת התכלית אין בשאלותיו רבוי וכמו שזכרנו · ועתה ירום ראשי וגו' אחר ההקדמה הזאת התחיל להתפלל על עצם בקשתו ואמר ועתה ירום ראשי ושכלי כי שם ביתו לפי פרסום כחו בפעולתו על אויבי סביבותי ר"ל על הכחות המתאוו' צבאו ופקודיו של יצר הרע העורכים עלי מלחמה מכל צד ופנה · ואזבחה באהלו של ראשי ושכלי הנז' זבחי תרועה שאשחט יצרי אהיה חלל בקרבי וכאז"ל פ' נגמר הדין זובח תודה יכבדנני אמר ריב"ל השוחט יצרו ומתודה כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות שנאמר זובח תודה יכבדנני אין כתיב כאן יכבדני אלא יכבדנני · ובאופן זה אשירה ואזמרה לה' להודות לו על הבטחון הגדול הלז להיותו יקר וקשה מאד בעיני הצדיקים כבפ' החליל דרש רב יהודה בן אלעאי לעתיד לבא מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעי' נדמה להם כחוט השערה הללו בוכים והללו בוכים צדיקים בוכים ואומרים היאך יכולנו לכבוש את ההר הגבוה הזה ורשעי' בוכים ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה וכו' · או יאמר ואזבחה באהלו ובסכו של הקב"ה שקדם זכרו זבחי תרועה ושמחה ובמדרגת הבטחון בו ית' אשירה וגו' · שמע ה' קולי וגו' שיעורו אקרא שמע ה' קולי וחנני וענני · והכונה בזה שמע קולי כי אצעק חמס מפני יצר הרע מעול וחומץ · וחנני דעה והשכל בתורת ה' תמימה · וענני בהשגת הבטחון שהוא סוף הבקשה · לך אמר לבי וגו' יר' תוחלתי לך היא ולא לזולתך על כן ראוי לך שלא תתעלם ממני כי לך ובשבילך אמר לבי ושכלי לשאר הכחות בקשו פני ר"ל השמעו לי והכנעו לפני · ובכן יצדק מצד התכלית כי את פניך ה' אבקש באמרי לכחותי שיבקשו פני כי כונת בקשם זו אינם זולת ההתקרב אליך · ומזה יתחייב שלא תסתיר

פניך ממני להיותך כדרש לאשר ישאלוך וזאת אל תסתיר פניך וגו׳ · והכונה נראות כי
בשלשת הפסוקים הנמשכים סדר כל שבע מבות הבטחון אשר מבעל חובת הלבבות
לוקחו כמה שקדם ולכלם רמז כאן בקצור מופלג מקרא מעט והלכות מרובות · כי אמר
אל תסתר פניך ממני על עונם השגחתו ית׳ בעניני הבוטח · אל תט באף עבדך על גודל
גדיבותו גם כן עם שבלתי ראוי המעותד לחרון אף לולי ה׳ שהיה לנו כהגביר עליו חסדו ·
עזרתי היית על חכתו ותאלתו עליו · אל תטשני ואל תעזבני אלקי על יכלתו להפיק
רצון · ישעי · על היות ענין הבוטח כלו מסור בידו ולא ביד זולתו כי כן יורה על זה אמרו
אלקי ישעי רוצה לומר היכול המיוחד לי ואין יעוד מלבדו · כי אבי ואמי עזבוני וה׳ יאספני
על שתיחדות הנהגתו מראשית הויתו של אדם עד תכלית ענינו · כי עם היות שכשנת
האב והאם תדירה על הבן מראשית ענינו עם אפשר שיעזב מהם לאיזו סבה · לא כן
סבורא ית׳ כי לא יבוייר אפילו עת אחד אשר בו לא יאסף האדם תחת הנהגתו · הורני
ה׳ דרכך ונחני בארח מישור למען שוררי על דעתו באופני תועלותיו של אדם יותר ממנו
כי לא לאדם דרכו המועיל לו אך הוא ית׳ בהישרתו התמימה ינחנו במעגלי צדק ויתמוך
גורלו להפיל חבלו בנעימים · ובאמרו למען שוררי הורה על סבת היותו בלתי יודע מה
שהוא תועלתו עד שהוצרך להשליך על ה׳ יהבו כי אמנם היה זה לקצור ופחיתות שרירות
לבו וכחותיו הבלתי שופטים בדברים כראוי · אל תתנני בנפש צרי שם התאות האמריות
הנוררות והמטות עקלקלות בקומם לשטן לו להטותו מדרך · כי קמו בי עדי שקר ויפח
חמס · קרא עדי שקר ההקדמות אשר מהן תבא התולדה בהקשים הנעשים משכלנו
בנטותו אחר הכח המתאוה כי כמו שכתב בעל העקידה שער ע״ג בבא לפני האדם דבר
מן המעשים הנופלים׳ תחת הטוב והרע מיד נקראו עליו יצר הטוב ויצר הרע שהיינו השכל
והרצון המשולח ויושבי שניהם על מדין זה לעומת זה וכל א׳ ישפוט בו לפי ענינו וטבעו
ונשא משלו בזה כאשר בא לפניו דבר אסור מאכל או ערוה והזונה הנה השכל ישפוט
משפט זה תאלו כל ערב ומתוק מותריי הוא רע וזה הוא כך אם כן הוא רע · וכל רע
ראוי להרחיק וזהו כך אם כן פועל כזה חוייב להרחיקו · אמנם הרצון המשולח ישפוט
בענין אחר באמרו כל ערב ומתוק טוב כל טוב ראוי לעשותו וזהו כך אם כן ראוי לעשותו
הרי שניהם מראים פנים כי משפט הרצון יראה אמותו לפניו בהווה כי מתיקות ועריבות
המעשה הוא מוכן ועומד לפניו · ומה שישפוט השכל יראה אמותו לעתיד ואינו כראה
בעת ההיא׳ והתמדה יש לה כח חזק לפעול בהווה וכו׳ כמו שהאריך שם מטעם הפילוסוף
בספר המדות ויפח חמס היא התולדה היוצאת מן ההקדמות ההנה · ועל זאת התפלל
קול חסיד שימלטהו ממשאות שוא ומדוחי יצרו הרע פן יכו את שכלו בסנורי הסכלות
בעיוניו והקשיו · וכבר קדמני ספר לב אבות לקרא ההקדמות עדים על משנת הוי מרבה
לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר כי לדעתו מזהיר שם
התנא שירבה אדם לחקור הקדמות הקשיו מגד תארם שתהיינה אמתיות וגם שיהא
זהיר בסדור ההקדמות ההן בצורת ההיקשים ותמונתם כדי שלא ילמדו מתוכם לשקר
ולהוליד תולדה כוזבת לולא האמנתי לראות בטוב ה׳ וגו׳ יאמר כמעט נטיו רגלי בהתפתותי
אחר ההקשים ההם · לולא שהאמנתי וגו׳ כי היתה השקפתי לעתיד והוא מה שיאות לשכל

הבריאה לא כמקרה הכסיל בהקשיו הנוטים אחר הכח המתאוה מאין פנות זולתי אל הדברים המזדמנים לפניו בהווה כאשר דברנו · קוה אל ה׳ וגו׳ אחר תשלום תפלתו חתם דבריו כמשיב דבר אל עצמו או כאלו מן השמים השמיעוהו לאמר קוה אל ה׳ רוצה לומר אתה מצדך תתעורר אל הבטחון בו ית׳ ואז מן השמים יסייעוך לכבוש יצרך על ידי עיון התורה עד שתזכה למדרגת הבטחון הגמור אשר בקשת וזה׳א חזק שהוא רמז לכבישת היצר כאמרו רק חזק לבלתי אכול הדם · ויאמץ לבך הוא רמז אל תגבורת השכל על יצר הרע בעיון התורה · וקוה אל ה׳ שתגיע בזה לשלמות מעלת הבטחון הנכסף וזה כלו הוא נכלל בענם בקשתו הנז׳ · ומלת קוה נגזרת לפי דעתי ממלת קו · ורוצה לומר שיהיו קוי כיווני הבטת שכלך מכוונים נכח פני ה׳ ולא תנפה לישועת זולתו כי ממנו תקותך · וכבר ידענו כי תקוה הוא א׳ מי׳ לשונות שבאו בבטחון כמו שזכר בעל חובת הלבבות בסוף השער הנז׳ · ולא ירחק ממך היות מלה זו נגזרת מקו כמו שלא הרחיקו רז״ל לדרוש יקוו המים מלשון קו כאמר׳ בב״ר יקוו המים יעשה מדה למים היך מה דאת אמ׳ וקו ינטה על ירושלם עכ׳ · וכבר כתב בעל שערי צדק על קו האמצעי שכל תקוה לשון קו והזולתיי גם הוא כתב בפי׳ המערכת קו רמז לשם כ״ו כולל כל המציאות כי כ״ו בחשבון קדמיי קו בזה האפן תקבץ מא׳ עד י׳ יעלו נ״ה ומא׳ עד ה׳ הם ט״ו וטו אחרים מא׳ עד הה׳ האחרת וכא מא׳ עד ו׳ יעלו כלם קו עכ׳ · או יהיה קוה מלשון יקוו המים להורות על קבוץ כל התקוה והבטחון בה׳ ית׳ ולא בזולתו · לזאת יקרא מדה ומעלה חשובה ויקרא כאוה ומהוללה תקות חוט השני שראוי לספר בשבחה כי יתאו המלך יפיה בשירי זמירותיו · והיא סגולה מיוחדת באדם כמו שכתב החכם ר׳ ידידיה הנקרא פ״ולוני בספר המכונה מנהגו של רע לארוב אל הטוב · הוא הספר השני במחברתו באמ׳ שהיא סגולה מיוחדת לו לנפות קנין הטובות מהתוכן האמתי ית׳ ואמר שאל זה רמז הכתוב באמרו ולשת גם הוא יולד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה׳ זה ספר תולדות אדם · כי הוחל אכלו מענין תוחלת שאז היה ראשית הייחול באל ית׳ ועל כן סמך מיד זה ספר תולדות אדם לרמוז כי מי שאינו במדת התוחלת איננו ראוי בשם אדם וגדרו האמתי · והחכם הנז׳ פותר אנוש מלשון תוחלת ולא ידעתי מאין לו · אמנם נראה שהיה זה מפורסם אצלם מטבע הלשון ויהיה אמרו יום אנוש לא התאויתי · ביום כחלה וכאב אנוש ודומיהם על שפך ענין התוחלת כלומר יום וכאב שכתוחלתי בהם מאין תקות טוב ובריאות · ודוגמת זה מצינו שמות מורים על דבר והפכו כמלת חסד וזולתה והנה עץ חיים היא מדה זו למחזיקים בה ובה בתלית כל טובתן של ישראל כדברי בעל מאמרנו הראשון באמרו אין ביד ישראל אלא הקווי וכו׳ כי בנדק כל אמרי פיו כמו שנבאר · וכן ישעיה אומר (סי׳ י״ח) בעת ההיא יובל שי לה׳ צבאות עם ממושך ומורט ומעם נורא מן הוא והלאה גוי קו קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו אל מקום שם ה׳ צבאות הר ציון · ירצה כמו שפי׳ בו זולתי גוי שהיה עד הנה ממושך ומורט מזולתם · ועתה מן זו והלאה יהיה נורא מפני הנוראות שיעשה ה׳ עמהם להפליא וכמאמר מרעה וראו כל עמי הארץ וגו׳ וכל כך לחה בעבור היותו גוי קו קו ומבוסה שאף בהיותו במבוסה ושפל והכנעה לא סר מהיותו מקוה ומיחל עם גודל הבטחון באלקיו ואף על פי שבזאו נהרי המושלים עובדי ככבים ומזלות

את

את ארצו׳ עם כל זה יקוו תמיד לישועת ה׳ וכמו שנקראו על זה אסירי התקוה שהם כמו נאסרים במאסר התקוה שלא יבאו משם לעולם׳ זאת היא בלי ספק המדה העומדת לישראל להושיעם מיד צר כמאמר הנביא מקוה ישראל מושיעו בעת צרה כי בהגיעו אל מעלת הקווי מובטח לו שיושע׳ ונאמר כך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו רוצה לומר בטחון אחר בטחון׳ והוא הדבר אשר דברו ז״ל אין בן דוד בא עד שתכלינה נשמות שבגוף׳ והן הן דברי בעל מאמרנו אשר יבא ראשונה כי כדאי הן לגאולה בשכר הקווי׳ ותכלינה הוא מענין כלו עיני מיחל לאלקי׳ כלתה לישועתך נפשי לדברך יחלתי׳ כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני׳ ועוד אמרו ז״ל במדרש נודע ביהודה אלקים וגו׳ ויהי בשלם סכו אימתי נודע ביהודה אלקים כשתקים אותה סוכה שאמרת והיה ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת׳ רמז לגאולת ישראל שתהיה כחסותם תחת סוכת הבטחון הגדול באל יתברך והמזמור ההוא המורגל בחג זה של סכות כלו אומר כבוד לכל מה שאמרנו׳ ויש מלין אומר לפי המשך הכונה שנודע ביהודה כח אלקותו ית׳ ובישראל גדול שמו בהפליאו לעשות עמנו לגאלנו מיד צר כשהיתה בתכלית השלמו׳ סוכת בטחונו ומעונתו בציון כי מעון היה לנו לחסות תחת צלו׳ וביאר כי אופן שנעתנו אל מדרגת הבטחון היה במה שהספיק בידנו לשבר כח מלחמת היצר כי כשהוא נופל הבטחון קם כמו שביארנו וזאת שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב ומלחמה סלה כי כבר ביארנו שאין מלחמה כמלחמת היצר׳ ולבאר מתי היה זה שהוקל אצלנו כבחון המלחמה הלז אמר נאור אתה אדיר מהררי טרף׳ רוצה לומר כשזרחת לנו אתה ה׳ אדיר בעת נתינת התורה בבואך מהררי טרף הם מעונות אריות והררי נמרים אשר חזרת אצל כל האומו׳ עובדות כוכבים ומזלו׳ לתת להם תורה ולא קבלוה כי לא מנחת טבע יצרם באות לקבל עול תורה לעבות מפניה וכמו שנרמז בפסוק ה׳ מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו׳ ואז בקבלת התורה אשתוללו אבירי לב שהכניע בהם היצר באלו בשלל מהם ואפשר שעל לא אמר השתוללו כמשפט רק אשתוללו להעיר על אם דתיחת היצר הבוער באדם לולא הכנעתו מפני התורה׳ נמו שנתם כי בטוחים היו ממלחמתם׳ ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם הם חיל היצר ונכא כחותיו׳ כי מגערתך אלהי יעקב בהשמיעך הוד קולך במאמר אנכי ויתר הדברות׳ נרדם הלב והיצר הנז׳ עם כל רכבו וסוסיו הנלחמים לו כנגד שכלו של אדם׳ וראה איך בא כל זה על דרך המאמר הקצר שכל הדרוש הזה סובב עליו אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ׳ כי באמרו אבן וברזל רמז לכלי משנו אבן יד וכלי ברזל לבלע ולהשחית׳ והמשיך עוד דבריו לבאר הכונה באמרו אתה נורא אתה ומי יעמוד לפניך מאז אפך׳ רוצה לומר היצר קנה או משנה שברון אם מחמת פרסום היותך נורא אתה מצד עצמך וראוי לאדון להיות העבד כפוף תחתיו למלאת חפצו מאין פנות לזולת זה׳ וגם מי יוכל לעמוד לפניך ולא יאחזנו רעד מאז אפך בראותו חתת ענשי העבירות אשר הכתבת בתורתך׳ והנה כלל בפסוק הזה ב׳ מיני היראה פנימית וחיצונית׳ משמים השמעת דין התורה האלקית׳ ומאז ארץ יראה רוצה לומר שהכניע היצר מפני היראה שקדם זכרה כי ארץ רמז לחמר וליצר הנטוע בו׳ ושקטה כי סרה מלחמתו על ידי התורה והדרך כבושה לפנינו אין שטן

ואין

ואין פגע רע וביאר עוד ואמר כי זה היה בקום למשפט אלקים להושיע כל ענוי ארץ
כי ראה ראה בעני ענוי ארץ המדוכים והנרמסי' תחת כפות רגלי היצר המעול והחומץ
כי עם התורה הכין להם דרך לתשועת נפשם מיד שונא כי אמנם כל מי שנצול ממלחמת
יצרו מובטח הוא שינצל מכל מלחמות שבעולם כמו שקדם וז"א כי חמת אדם תודך רוצה
לומר כשיצר הרע שהוא חמה ורתיחת דם בגופו של אדם יכנע לפני הבורא להודות לו
ולקבל עול מלכותו כשורו אל משמעת השכל · אז שארית חמות תחגור ותמנע מהשיג
הכונה הזה וכמאמר דוד אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת
אני בוטח על דרך ביאורנו עליו כאשר הראית' · ואפשר שכוון באמרו כי חמת אדם
תודך שראוי להיות היצר נכנע הכנעה רבה ועצומה מאד לעבודת בוראו עד כי נוסף על
היותו בלתי מנגד לרצונו יהיה גם כן כלי אלקי מעיר לעזור להגיע את האדם אל תכליתו
והצלחתו · ועל כונה זו ביארו ז"ל במדרש רות באורים כבדו ה' על יצר הרע שהוא כענין
זכר ונקבה כנגד סמאל ולילית בת זוגו וראוי לאדם שיכבד בהם את קונו · ואתם המשורר
דבריו עם הוראת דרך ישר לפני עמו איך יוכלו בנקלה להביא היצר בכפל רסנם על ידי
הנדרים כאז"ל נדרים סייג לפרישות וז"א נדרו ושלמו לה' אלקיכם כל סביביו יובילו שי
למורא · רוצה לומר שיובילו כאות יצרם בשביעת תאותם על פי חקי התורה והמצוה שי
ותשורה לאל הנורא שזכר בפסוק אתה נורא אתה וזהו ענין אמרם משכהו לבית המדרש
ובכן יבצור רוח נגידים וגו' שהבורא יתברך יחליש רוח האבירים האם ואז יכנע לבבם
הערל לעבדו שכם אחד · וכיונו גם זאת כי נעים זמירות ינופף ידו בקורא אתכם אל
הנדבה הנכספת נבורך חולי אביוני עמנו לאמר נדרו ושלמו לה' אלקיכם כל סביביו כל
הקרב הקרב מאשר אכן לו הבורא יובילו שי למורא רוצה לומר בשביל מורא הפורענות
המעותד לבא על ידי הקטיגור ההוא שזכרנו · ובכן יבצור וגו' רוצה לומר שהש"י הבורא
למלכי ארץ ולכל הכחות המושלות בה יבצור רוח הנגידים והקטיגוריט ההם גם כי יהיו
רבים עד מאד מפני המצוה הזאת יקרת הערך מאד כמו שקדם על אמרו אם יש עליו
מלאך מליץ אחד מני אלף וגו' עד כה סופא דמלתא בביאור המזמור הלז המסכים
בכל פרטיו עם כל חלקי הדרוש ונרשם בו גם כן שהסכה היא רמז למעלת הבטחון
כאשר דברנו · זאת היא הסכה העתידה שנזכרה בהפטרת היום מנבואת זכריה והיה
כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות
ולחוג את חג הסכות · להורות על הכנסם גם הם תחת בטחונו ית' ולהיות ענין הבטחון
הזה סגולה מיוחדת בכל אדם הזכיר הנביא בהפטרה הנז' עונש עובדי כוכבים ומזלות
אשר לא יחוגו את חג הסכות דומה לאז"ל פ"ק דע"א שלעתיד לבא יאמר הקב"ה לעובדי
כוכבים ומזלות מצוה קלה יש לי וסכה שמה לכו ועשו אותה וכו' והקב"ה מקדיר עליהם
חמה בתקופת תמוז ומיד כל אחד ואחד מבעט בסכתו ויוצא כי לא יהיה בטחונם חזק
כבטחון ישראל העומדים על עצם תומם אפילו בעת צרה להיותם אסירי התקוה כמו
שנתבאר · וכמאמר ישעיה (סי' כ"ה) בשם האומה אף ארח משפטיך ה' קוינוך לשמך
ולזכרך תאות נפש · לומר שאף בעת היסורים נקוה אל רחמיו בכל לבבנו ובכל נפשנו
אבל עובדי כוכבים ומזלו' במעט סבה יבעטו בסכת הבטחון הלז · ועם זה יעלה ביאור
שלם

שלם למאמרנו המוזכר ראשונה אחרי העירנו בו קצת ספקות׃ הא׳ מה בא ללמדנו
באמרו ושם ואמר ביום ההוא וגו׳ ׃ הב׳ למה כפל דברו לאמר אין ביד ישראל אלא הקווי
כדאי הם לגאולה וכו׳ ׃ הג׳ מה טעם לכפילת הראיה באומרו וכן הוא אומר טוב וגו׳
ואומר שובו לבצרון וגו׳ ׃ הד׳ למה הוצרך לכפול דבריו באמרו יחל ישראל וגו׳ ואומר חזקו
ויאמץ וגו׳ ׃ וראיתי אני כי כונת המאמר להורות כמה גדול כח הקווי לפרט ולכלל
בהיות היחול והבטחון קיים וחזק כהר ציון לא ימוט לעולם ישב כי אז ישא ענף ועשה
פרי התועלות העצומות הראויות להמשך ממנו ע״כ יסד דברו על מאמר דוד קוה קויתי
שנכפל בו הקווי והביא ראיה מדברי הנביא ישעיה ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה
קוינו לו ויושיענו זה ה׳ קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו שגם עלה מבואר נגלה שנכפל
הקווי לצורך השגת המכוון׃ ואחר כך ביאר תועלתו לכלל כי ממנו להם הגאולה העתידה
הכוללת עכ״פ והביא ראיה מפסוק טוב ה׳ לקווו ׃ וכדי להורות שלא כל איזה קווי שיזדמן
יתואר בסגולה זו הוסיף לקח ממה שאמר שובו לבצרון אסירי התקוה כי ראוי ומחויב
היותם כאחוזים ונקשרים בעבותות התוחלת ונאסרים במאסר התקוה ׃ והמשיך הביאור
באמרו שמא תאמר וכו׳ וקיץ מלשון קץ כלומר כל הקיצין כלו ועדיין אין בן דוד בא ׃ ת״ל
קוה וגו׳ שצריך לקוות ולחזור ולקוות ועוד אמר ולא כשעתם קוו וכו׳ ובתלתא הויא חזקה׃
וכל זה איננו שוה ומספיק כי צריך גם כן לגמור בדעתו שאפילו תהיה תוחלתו ממושכת
עד עולם ׃ לא תסור תקותו ממנו ׃ וז״א ואומר עד מתי וכו׳ ׃ וחתם דבריו שעם זה יצמח
צמח צדיק עושה פרי התועלות הנמשכות מהקווי ׃ וז״א ואומר חזקו ויאמץ וגו׳ ׃ עם
שבזה נכלל גם כן אופן עלות האדם אל מדרגת הבטחון כמו שביארנו כי באמרו חזקו
רמז אל כבישת היצר על דרך אמרו רק חזק לבלתי אכול הדם ׃ ובאמרו ויאמץ לבבכם
רמז אל התגברות השכל בעניני התורה שהיא כלי נאות לכבישת היצר ולהביאו אל
הבטחון כמו שקדם ׃ ורמז באמרו כל המיחלים לה׳ שאז יקרא שמו בישראל מכת
המיחלי׳ באמת כהשיגו בשלמו׳ קנין התוחלת ׃ ועתה חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלי׳ לה׳
ובהיותכם מתעסקים במצוה זו של סכה שימו לבבכם לכל הדברים שזכרנו ולהטיב בהם
כרות הזכרון הנה אנכי נותן לפניכם מסורת ברית והיתה לכם לציצית וראיתם אותה
וזכרתם ׃ אשרי ד׳ לף בטעם וסי׳ אשרי האיש אשר לא הלך ריש מפרא׃ לא יחשוב ה׳
לו עון (תלים לב) אשרי אדם שומע לי (משלי ח׳) אשר שם ה׳ מבטחו (תלים מ׳)
ופי׳ בלשון ארמי גברא חשיב שמיע ה׳ ׃ ענין המסרה לרמוז שאושר האדם תלוי במה
שיציל עצמו מעצת היצר המגוול׃ אך יעשה זה באופן שלא יחשוב ה׳ לו עון רמז בזה
שאין כל עניני היצר נמנעים ממנו לגמרי כי למה ישומם אלא מה שיש בו עון וראיה׃
ואמנם יעלה זה בידו במשכו לבית המדרש ׃ וז״א אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי
יום יום לשמור מזוזות פתחי והן הן דלתות בתי המדרשות ׃ ובכן יהיה היצר כימות
ומתפוצץ כאבן וכברזל וישאר האדם נצב על במותי מדרגת הבטחון וז״א אשר שם ה׳
מבטחו וגו׳ והנה עיניכם רואות כי תחלה קראו איש להיותו כאיש מלחמה נכנס להלחם
עם היצר ׃ אחר כך קראו אדם שם חשיבות על דרך אמרם אדם אתם וכו׳ ובסוף הכנוי
גבר באמרו אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ׃ כי גבר כחו להגיע אל תכליתו ולא פנה

אל הרבים וגו' ׃ ויהיה עם זה נקרא חשיב שמיע ה' כמו שבא בס' הארמי כי השם ישמע קולו בכל קוראו אליו כי בו בטח ויפלטהו וכמאמר הכתוב יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן אומר לה' מחסי וגו' כי הוא יצילך וגו' עד אמרו יקראני ואענהו וגו' והתבוננו נא בינה כי מלת אשרי בד' המקומות הללו בראש פסוק למען יעשה רושם חזק בנפש הקורא וגם הם בטעם מלעיל למען יתעכב בקריאת' ויתן ריוח להתבונן בענינם בשלמו' ופסוק אשרי הגבר אחד אחוז מן הד' הוא במזמור עצמו שהתחיל בו קוה קויתי ה' ויט אלי שעליו בנינה מאמרנו הראשון נושא דגל הדרוש למען יושלם הזכרון בכלל שתורנו ואתם הדבקים במעלת הבטחון הלז הנשענת על שבע הסכות הרמוזות בז' ימי הסכות כאשר דברנו ׃ תזכו לשבע חופות העתידות שזכרו חז"ל פ' המוכר את הספינה אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות ז' חופות לכל צדיק וצדיק שנאמר וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם [א] ועשן [ב] ונגה [ג] אש [ד] להבה לילה [ה] ׃ כי על [ו] כל כבוד חפה [ז] ׃ וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר ׃ מאי כי על כל כבוד חופה מלמד שכל א' וא' עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו ויומלץ על זה מאמר נושאנו בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות לרמוז שמדת הבטחון תחופף עליכם כל היום כי אמנם כל האזרח הזורח במעלת בטחונו ישבו בסכות ובחופות העתידות ׃ חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' ׃

דרוש שלשים ושבעה

* נר מצוה ותורה אור *

כלל הדרוש ׃ ידליק נר של חנוכה להאיר אל עבר פניו מפני מה נקבע תחומם לשמנה ימים עם הוראת שיחם אשר בינם ובין התורה האלקית. שבקשו אז שיונים לבטל ׃ ויתגלגל בדבריו הוראת הבינית ׃ וילמד טוב טעם למאמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין לו בנים ת"ח וכו' ׃

פ' במה מדליקין ׃ כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום ומונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום שמנה ימים בהלל ובהודאה ׃

שמנה ׃ אלה ימי הנס ילדו למפרשים מבוכה רבה ׃ כי הר"ן כתב שיש מי שאומר דמשום הכי היו שמנה ימים מפני שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והוצרכו ח' ימים בין הליכה וחזרה ׃ ובית יוסף בטור א"ח סי' תרע' כתב שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים ולא אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם ז' ימים מיום

טומאתם

טומאתם ויום אחד לכתיבת הזתים ותקונם להוציא מהם שמן טהור׳ וכתב שם וז״ל ואיכא למידק למה קבעי ח״ ימים דכיון דשמן שנמצא היה בו כדי להדליק לילה אחד נמצא שלא נעשה נס אלא בז׳ לילות וי״ל שחלקו השמן שנמצא לח׳ חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק א׳ והיה דולק עד הבקר ונמצא שבכל הלילו׳ נעשה נס׳ ועי״ל שאחר שנתנו שמן בנרות המנורה נשעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשון אי נמי שבלילה הראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה׳ עכ״ ׳ והגנות לבי תבונות בכתיבת טעם לדברים אלו על דרך אחרת בשנאמר כי למען היות זכר גדול ורשום לנס הנעשה בשמן (עד״ זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה׳) נקבע תחומו לשמנה ימים לשון נופל על לשון שמן שמנה על דרך נחש הנחשת שזכר שם רש״י לשון נופל על לשון׳ ונלוה לזה גם כן שם חשמונאי שיש בו אותיות ח׳ שמן כמו שנכללו אותיות חנוכה בשם יוחנן כ״ג וכן נשלם הזכרון מכל צד׳ ונוסף עוד כי הנס ההוא נעשה בשמן להורות על כנחונם בהפר ה׳ עצת היונים שהיתה לבטל את התורה מישראל לשכחם תורתו ולהעבירם מחוקי רצונו כי התורה היא השמן הראש היורד מלמעלה שמן זית זך להעלות נר ה׳ נשמת אדם להאיר עינינו ולהגיה חשכנו׳ והיא העולה למעלה כשמן הזה העולה על כל המשקין והמתקיים על טוב מכנו ושלמותו קיום ארוך ומתמיד. ואינו חסר כלום אדרבה הוא מוסיף על שלמותו בכל עת׳ והנה זאת התורה אשר בה שמן חלקנו ומאכלנו בריאה היא מתיחסת מאד לשמן מצד סארתה ומעלתה ובנחיותה והיא באמת חתומה ומוכחת בחותמו של כ״ג סגור חותם צר כי סתומים וחתומים דבריה סוד ה׳ ליראיו׳ וכמו כן יאותו לה תנאי מספר השמנ׳ כי מספר זה הוא הנקר׳ מספר מעוקב ראשון כי תחלה יוכפלו ב׳ בעצמם ויהיו ד׳ ואחר כך ב׳ פעמים ד׳ יהיו ח׳ ובכן נעשה מספר שהוא במדרגת הגוף שיש לו אורך רוחב ועומק שוה מכל צד כענס הקוביא ולפיכך נקרא מספר זה שמנה להיותו שמן בעל גוף כאמור׳ והנה התורה מתיחסת למספר זה מפאת שלמותה מכל צד שהרי יש לה אורך רוחב ועומק כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ועמוק עמוק מי ימצאנה׳ ושוים מכל צד יבאו אליה לאחיזת עיון ומעשה׳ נגלה ונסתר׳ מצות עשה ומצות לא תעשה׳ שכר לגוף ושכר לנפש׳ בזה ובבא׳ ובכל צד שאתה פונה אתה מוצא בגליס לתושיה׳ ובבר אז״ל בפ׳ השותפין הלוחות היו ארכן ו׳ ורחבם ו׳ ועביין ו׳׳ לרמוז אל הג׳ מרחקים שזכרנו שוים מכל צד׳ ולענין מרחקים אלו המיוחסים לתורה זכור אזכור מה שכתב בעל עולת שבת (פ׳ וזאת הברכה) כי למה שחוייב בכל הדברים הטבעיים והמלאכותיים שכל הפעולות והסגולות הנמצאות בפועל ימצאו גם כן בפעל ובאמצעי ובכלי שבו יפעל הפועל אם בכח ואם בפעל׳ אם כן אחרי שנברכר ה׳ שמים בעשו וברוח פיו כל צבא מעלה ומטה באמצעות התורה אשר היתה כלי אומנותו של הקב״ה כאז״ל בב״ר׳ יחוייב מזה שסגולו׳ הנבראים כלם ימצאון על דרך הסבה הקרובה באמצעי שהיא התורה אשר בה תואר וצייר כל הנמצאים׳ וגם כן על דרך הסבה הראשונה הרחוקה במז׳ אשר הוציאם אל הפעל מהאפס המוחלט כי ברוחו שמים שפרה ובתבונתו ובחכמתו יסד ארץ על מכוניה׳ ולפי שההבדל הכולל שבהן מצד היותן חמר הוא שיוגבלו

וונגדרו בג' מרחקים שהם אורך רוחב ועומק כי בהעדר אחד מאלו אין שם חמר עליון · אם כן יחוייב להמצא בתורתנו אלו הג' מרחקים וכן בש"י אלא שהתלותם בו איננו אלא בבחינת השלמות מצד מה שהכל נמשך מאתו ית' ובדרך השאלה וכנוי בלבד כיחס לו כל אלו המרחקים רמז להשגתו והשגחתו בכלם וממנו ומכחו נמשך הכל · ואולם אני לפי דרכי מצייר בו יתברך שהאורך בבחינת נצחיותו הבב"ת והרוחב בבחינת מדת טובו ונדיבות ידו המלאה הרחבה הפתוחה השבעה והטובה והעומק בבחינת עומק חכמתו הבלתי מושגת וכאמרו מאד עמקו מחשבותיך · ובכר הראית לדעת יחס המרחקים לתורה ממה שכתוב עליה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים · ונאמר עמוק מי ימצאנה · עוד תשוב תראה מה שהמשיל הפילוסוף את המאושר לגוף מעוקב הנקרא קובו בלע"ז להיותו לעולם נח ועומד על מצב אחד מהשלמות איך שיפול עליו לכל צד שהוא פונה · הנה כה משפט התורה שהשתלמה למספר שמנה הוא המעוקב הראשון כמו שקדם שהרי היא לעולם עומדת בקיום נצחי כי עדותיה נאמנו מאד לאורך ימים עם היות אדירים משברי ים אשר קמו עליה להטביעה ולא יכולו וכמו שרמז שם המשורר · ואוסיפה לך כי בזאת גם כן יאות לה מספר זה להיותה שמינית לז' החכמות כי על כן נקראת שמינית כי עלתה על כלנה ובאור צדקת דעותיה תופיע עליהם נהרה ותנקה אותן מכל סיג ופסולת · וזה נרמז במאמר זכריה ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה ושנים זתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה · כי מנורת זהב הוא המציאות בכללו · ונרותיה הן ז' החכמות המאירות אל מול פני הנמצאות לדעת אמתת ענינם · והגלה על ראשה היא התורה האלקית המאירה ומשפעת עליהם כאמור כי נר מצוה ותורה אור ונכח ההשפעות התוריות בכפל שבעה באמרו שבעה ושבעה מוצקו' על דרך אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים · ואמר ושנים זתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה להורות על טובה כפולה ומכופלת הכללת בה על דרך אמרו אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד · דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום · וכנגד אלו בא הייעוד באמרו והיה אור הלבנה (רמז לחכמות המקבלות אור נוגה מן התורה) כאור החמה היא התורה האלקית שיש לה אור מעצמה וכבר דמה אותה המשורר לשמש במזמור השמים מספרי' כבוד אל · והכונה לומר שיסכימו החכמות מכל צד עם התורה האלקית כי יתנשאו לעומתה ותתמלא פנימתם כקבלת אורה כשלמו' הלבנה במלואה · ואור החמה יהיה שבעתים (רמז לתורה שנאמר עליה אמרות ה' וגו' מזוקק שבעתים ולשבעה ושבעה מוצקות כמו שקדם) כאור שבעת ימים רמז לז' חכמות הסובבות על ידיעת טבעי הנמצאות שנבראו בז' ימי בראשית · והנה בזה שבעתים ממה שהם החכמות הנרמזות בז' ימי בראשית ורמז בכפל לרוב השפעתה עליהם כפלי כפלים · ולכל זה רמזו חז"ל באמרם תן חלק לשבעה אלו ז' ימי בראשית וגם לשמנה אלו שמונה ימי מילה שהיא רמז אל התורה יסודה ושרשה כמו שכתבתי במבדיל בין קדש לחול · ולמראה עיני אשפוט כי שמנה חוטין של ציצית על ארבע כנפות כסותנו הם זכרון לבני ישראל על התורה המתוארת במספר שמנה כמו שזכרנו כי כל פונות שאנו

פוכים תהיה מגמת פנינו אל התורה אשר נכסה בה ותחת כנפיה נחסה כי תלבישנו בגדי ישע ומעיל צדקה תעטנו · וכעת יאמר על זאת הכונה והיה לכם לציצית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כי זכרון התורה עלה לזכרון כל המצות · ואמנם לא זו בלבד חשבנו למשפט הציצית כי גם אחרת נקח לנו בטעמו משנים ומתיחם לטעם התפלין כפי הנגלה · כי אין לנו עסק בנסתרות לפי כונת הדרוש · וזה כי כמו שהתפלין יונחו בראש כפתח עינים שמשם ראשית כח החושים הפנימיים ויקיפו ראש עד אחורי שעורף ששם אחרית המוח משכן הזכרון למען תהיה תורת ה' פאר חבוש לראשנו להכשיר מחשבתנו אל העבודה האלקית · ובזרוע שמאל כנגד הלב מקום משכן הכח המתעורר המתנשא לעומת הכחות המשיגות שבמוח למען יכנע הלב הערל והכח שמתעורר שבו ויאסף אחר שמירתן של מצות ויגוה האברים להתנועע אל הוצאתן לאור הפעל ככל הדבר הטוב אשר דבר על זה המחבר בשלישי מי' ה' · כן באה מצות ציצית להשלים הזרוז בתקון החמר בכלל שיהיה כלו משועבד ונכנע למשמעת השכל ש כל אשר יחפוץ להטותו לעבודת אלקיו · וזה כי המלבוש הוא רמז כאות לחמר אשר תתלבש בו הנפש האנושית בשלמה זו שיתעטף בה האדם · וד' כנפותיו רומזים לד' היסודות אשר מהם הורכב וחובר גופו של אדם ובכל אחד מהם חמשה קשרים בחוטי הציצית שבו לחזק ההוראה על קשר ההשתעבדו' הראוי לכל חלק ממנו ש העבודה האלקית הנכללת בחמשה חומשי תורה אשר בכל אחד מהם את דבר אלקים שתים זו שמענו כנגד נעשה ונשמע · ולפיכך בכל קשר מחמשתן נכללו שני קשרי' · כי אין לך כל מצוה ומצוה שאין בה עיון ומעשה וכמו שהאריך על זה החכם ער"מה כפי' קהלת להורות כי מעשה התורה הוא נבדל בזה ממעשה הפילוסופי' שמעשה המצות התוריות הוא נמשך מן השכל העיוני ומעשה המדות המוגבלות אצל הפילוסופים לא ימשך מן העיוני כלל אלא מן השכל המעשי בלבד · ובכן נדקנו בדברנו כי כפל הקשרי' בכל אחד מהם בא להורות על קשר ההכנעה וההשתעבדות הראויה לחמר הזה בשלמות מעשה התורה הנכלל בחמשת חלקיו כמדובר · ובא זה על דרך אז"ל על נעשה ונשמע שבאו מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל ב' כתרים וכו' · ולהשלים עוד ההוראה היו ד' חוטי ציצית כפולים לשמנה כי מספר ד' מורה על ד' היסודות שהורכבנו מהם והכפל יורה על ההכנעה כפלים לתושיה כאמור · והיא עצמה הוראת הכרוך עם הקשרים והענף שהרי בין הכרוך והקשרים ראוי שיהיה בו רוחב ד' גודלים להורות על מספר הד' יסודות הראוים להתקשר לעבודתו ית' · והענף ח' גודלים להורות על הכפל אשר זכרנו · מלבד הוראת השמנה על התורה להיותו מספר מתיחס לה מן הפנים שנזכרו · ופתיל תכלת מורה על מצוע המעשה והגבלתו כיושר ושלמות כי גוון זה הוא אמצעי בין הגוונים ההפכיים ובכן יורה על צורך הגבלת החמר והשואתו אל מצוע המדות בכל אשר יושת עליו מן הסדור האלקי בתורתו התמימה משיבת נפש · ומורה גם כן על כסא הכבוד כדבר אז"ל וכמו שכתב בעל העקדה בפ' ציצית והכל מתוקן ליחד לבנו לעבודת האל כאשר דברנו · ונכלל עוד בחוטין רמז קרוב לתקות חוט התוחלת אליו ית' כי קו לקו היא תוחלתו של אדם כאלו יכנס קו מקרב לבו ומנוקדת מרכזו והוא הולך ונמתח עד

רום שמי עליון להיות עיניו ולבו שם מיחלים לחסדו׳ והיינו דאמרי אינשי כי מראה
התכלת הנוטה אל הגוון שנקרא ווירדי״ בלעז הוא מורה על התוחלת׳ ולבי אומר לי כי
על כן נקרא שמו תכלת מלשון כלתה לתשועתך נפשי לדברך יחלתי׳ וקרוב היותו מלשון
תכלית כי כן התוחלת ממושכה אל מול השגתו׳ ועל קיום דברים אלו בקשתי לי חבר
ומצאתי כי דרשתיהו במאמר השלישי משנו סי׳ י״א באמרו וקושר שפוטו בענין האלקי
בתחבולות מהם מצות כתובות ומהם מקובלות והוא נושא התפלין על מקום המחשבה
והזכרון מהראש וכו׳ ותפלין של יד על מבוע הכחות רוצה לומר הלב וכושא הציצית כדי
שלא יטרידוהו חושיו בעולם וכמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם׳ עכ׳׳
ואף גם זאת לא כוון מחבר גם כן הוראת מספר השמנה אל התורה שיצדק בה מספר
זה ביחסים נאותים מאד כאשר הראית כי אמנם לא כאמורות הנכריות העבריות כי
חיות הנה יולדות שבעים בכרס אחד כאז״ל שבעים פנים לתורה כי עשמי׳ בבטן המלאה
אשר מלאה כרסה לחם הפנים ובשר קדש׳ והנה נחלת ה׳ אילת אהבים ויעלת חן רבת
בנים שכר פרי הבטן ודדיה ירווכו בכל עת כמדרש חז״ל העירובין פ׳ כינד מעברין׳ ועם
נעלמים לא יבא כי לכל אשר נשמת רוח חיים באפו מכל אשר מציון מכלל יופי רוח
אלקים על שכלו הופיע׳ חלק ונחלה בסגולה זו׳ כי הא דפק׳ המגלה גבי מה דאתה
אסתר שזמנה את המן אשכחים נכה כר אכוה לאליהו וא״ל כאמן חזת אסתר ועבדא
א״ל כולהו תנאי וכלהו אמוראי׳ והכר בעל זבח פסח מה יקר מאד שכן כתב על אמרו
ברוך המקום וכו׳ קרה לדברים האלקיים על האנושיים כמו שקרה לדבר הטבעי על
המלאכותי והוא שהמלאכותיי יכוין לתכלית אחד בלבד אותו אשר כיון הפועל׳ אמנם
הדברים הטבעיים יש בהם תכליות ופעולות רבות מתחלפות מהן כפי החמר ומהן בפי
הצורה ומהן כפי המורכב ומהן סגולות וטבעים נעלמים לא נדע סבותם ואופן המשכם
כי אם מפאת הנסיון׳ כן היו המאמרים האנושיים לתכלית אחד מכוון׳ אמנם האלקיים
עם היותם מורים נוכה כבר יכללו גב׳ נוכה ונוכות אחרות וזהו ענין אמרם שבעי׳ פנים
לתורה׳ עכ׳׳ ועתה לא יפלא ממך דבר משפטנו אשר חרבנו כי מספר השמנה שבציצית
גם הוא יורה על זכרון התורה האלקית נוסף על היותו מורה על שאר הכוונות שזכרנו׳ כמו
שהורה על זה קביעות שמנת ימי חנוכה כפי מה שהקדמנו׳ ושמנת ימי מילה השקולה
כנגד כל המצות שבתורה ככפ׳ ארבעה נדרים׳ ומפני יחס נר חנוכה של התורה כמוזכר
למעלה היו היה דבר רב הונא פ׳ במה מדליקין הרגיל בנר חנוכה הויין לו בנים תלמידי
חכמי׳ מדה כנגד מדה׳ ואולם צריך זה שבא לבית מלוכנו לא נפטרהו בלא בינת דבריו
הנזכרים עם הנמשכים אחריהם באמרו הרגיל בנר של שבת בניו ת״ח הרגיל במזוזה
זוכה לדירה נאה הרגיל בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי
יין׳ כי רות השואל יעלה עליו׳ שאם לא בא להשמיענו אלא השבת גמול המצות מדה
כנגד מדה׳ מה הנה המצות האלה אשר סביב לברכה הלא גם במצות אחרות דברי ה׳
על פי חז״ל כי גמול ידיו של שומר מצוה יעשה לו כנון עשר תעשר בשביל שתתעשר
וזולתם׃ אכן שעפי ישיבוני כי כונת רב הונא לומר שבשמירת מצות התורה תלויה כל
הצלחת האדם גם בעניני העולם הזה למי שומר אותן כרתני דלא קיימא לן כר׳ יעקב

דאמר

דאמר (פ״ק דקדושין ופ׳ בתרא דחולין) כדמוכח סוגיא דקדושין גבי מתניתין דכל העושה מצוה אחת וכן כתב בעל העקרים מא׳ ד׳ סוף פ׳ כ״ט ולקיים דבר הביא ההיא דספרי למען ירבו ימיכם בעולם הזה וימי בניכם לימות המשיח כימי השמים על הארץ לעולם הבא ׳ ע״כ ׳ ומה ששנינו במסכת פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וכו׳ ׳ לפי מה שכתב שם הר״מבם נראה כי הפירות ההם הן הן התועלות הנמשכות מן המנהג הטוב שינהג בין בני אדם ותת״ת כנגד כלם להיותו מביא לידי מעשה שכן כתב וכשיעשה האדם המצות התלויו׳ בתועלות בני אדם זה עם זה כמו כן תחשב לו לצדקה לעולם הבא לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעולם הזה בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כי כשינהג המנהג הזה וינהגו אחרים במנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין הטוב ׳ ע״כ ׳ אבל לפי העולה מן הגמרא פ״ק דקדושין נראה דמיירי במה שמטיבין לו מן השמים חלף עבודתו פירות בעולם הזה וקרן לעולם הבא ׳ דהא אמתניתין דכל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין ימיו ונוחל את הארץ דמשמע מטיבין לו בהאי עלמא ׳ רמינן ההיא דפיאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחברו ות״ת כנגד כלם ׳ דמשמע דדוקא הני הוא דאוכל פירות והקרן קיימת אבל מצוה אחריתי לא ׳ ומשני רב יהודה דה״ק כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין ׳ ואקשינן מכלל דהנך אפילו בחדא נמי (ואפילו לא קיים שאר מצות התמיה והא רובא עונות הוא) ומשני רב שמעיה לומר שאם היתה שקולה מכרעת (פי׳ הא דקתני אלו דברים במחצה עונות ובמחצה זכיות קאמר ויש במחצה זכיות אחד מאלו מכרעת את הכף כאלו הוי רובא זכיות ואינו צריך למצוה יתירה דמתניתין ׳ וכי לית בה חדא מהני צריך למצוה יתירה) ובתר הכי רמי ליה רבא לרב נחמן תנן אלו דברים וכו׳ בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך (פי׳ בעולם הבא) ולמען ייטב לך (פי׳ בחייך) בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים (פי׳ לעולם הבא) צדקה וכבוד (פי׳ בעולם הזה) ובהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו ואתיא רדיפה רדיפה וכו׳ בת״ת כתיב כי היא חייך (פי׳ בעולם הזה) ואורך ימיך (פי׳ לעולם הבא) אי הכי בשלוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים ׳ ומסיק אמר רבא רבי אידי אסברה לי אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכו׳ אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב (פי׳ וכההוא כתיב כי פרי מעלליו יאכל בחייו אבל בשלוח הקן טוב לשמים הוא ואין כאן טוב לבריות ולא כתיב ביה כי פרי מעלליו יאכל הלכך לא תנייה בבי אוכל פירותיהן בעולם הזה) ולאו למימרא דטוב לבריות יש לו תועלת במשך מטוב ההנהגה בלבד כמו שיורו דברי הר״מבם ׳ אלא שיש לו יתרון מצד הנמול להכריע בשקול כאלו הוי רובא זכיות כמו שקדם ׳ ומקום הונא לשאר המצות גם כן שיש להם שכר טוב גם בעולם הזה עם היות שלא יכריעו בשקול כהנך דאמרן ׳ והנה כל צרכי האדם ועסקי חיותו בעולם הזה חיים טובים שלוים שאננים ושקטים הם כללים במזון במלבוש בדירה נאותה ובבנים הגונים ואחרעתם ככללו בדברי רב הונא כי המצות הללו שהזכיר לא ללמד על עצמן בלבד יצאו כי אם ללמד על הכלל כלו יצאו ׳

יבאו · וגרבי יין היינו מזון כי המשתה כנוי לסעודה כנודע · ולמכם מה שעשה ב׳ חלוקות בנר חנוכה ונר שבת והשכר המגיע משניהם הוא הויות לו בנים ת״ח מדכתיב כי נר מצוה ותורה אור. כפירוש רש״י ובכן היה אפשר לכלול אותם בחלוקה אחת שיאמר הרגיל בנר חנוכה ושבת בניו ת״ח טעמו אבל משום דנר שבת עדיף משום שלום ביתו כמבואר שם למעלה ולפיכך היה זהיר בלשונו כי לא בדבור אחד נאמרו · ואם תאמר ושמעתם ידוקדק הלשון בשניו דגבי נר שבת אמר בניו ת״ח ובנר חנוכה אמר הויין לו בנים ת״ח ואפשר שהורה בזה על גודל השכר למי שרגיל בנר שבת דעדיף יותר ממי שרגיל בנר חנוכה כי בא הלשון באמרו הויין לו בנים ת״ח יורה שיהיו לו בכלל בניו קצת בנים ת״ח ובאמרו בניו ת״ח יורה שכל בניו יהיו למודי ה׳ · ומה שנמצא בסוף דבריו מחלוף לשון באמרו הזהיר בקדוש היום ובשאר חלקיו הרגיל לשון הרגיל · חשבתי בטעמו כי להיות קדוש היום נעשה באחד משני פנים או אחמרא או ארפתא ומצוה מן המובחר אחמרא · וחלוק זה אין לו ענין בשאר החלקים · על כן היה זהיר בלשונו לומר בזה לשון הזהיר להורות כי הנה שכרו אתו לא בלבד על עשיית מצוה זו בשתם איך שתהיה מן הפנים שנזכרו · כי גם שכר פעולתו לפניו על היותו זהיר לקיימה במובחר ובמעלה שבפנים בקדשו על היין · כי ישראל יאיר נרנו ויגיה חשכנו בנר מצוה ותורה אור · ועלינו יזרח דבר כביאו קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה׳ עליך זרח :

דרוש שלשים ושמנה

* מקום שבעלי תשובה עומדים *

ליום הכפורים

כלל הדרוש · יבא נכונות מדרגת מי שלא חטא על מדרגת בעל תשובה שהם מצדם חיצוניות ומדרגת השב מאהבה שלמה עולה על גביהן ·

לפני ה׳ תטהרו :

מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו : מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו :

יומא פ׳ בתרא אמר ר״ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר (הושע י״ד) שובה ישראל עד ה׳ אלקיך כי כשלת בעונך · האי עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול · איני והא אמר ר״ל גדולה תשובה שאפי׳ זדונות נעשות לו כזכיות שנאמר (יחזקאל ל״ג) ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה · ל״ק כאן מיראה כאן מאהבה :

בפ׳ אין עומדין נחלקו אם בעל תשובה עדיף או מי שלא חטא מימיו · דאמרינן התם אמר חייא כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה

אבל

אבל צדיקים עצמן עין לא ראתה אלקים זולתך ופליגא דר' אבהו דאמר ר' אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין אפילו צדיקים גמורים אין עומדי' שם שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב · מתחלה לרחוק והדר לקרוב ואידך מאי רחוק רחוק מעבירה · קרוב קרוב לעבירה · רבי אבהו סובר דריחוק זה וקורבה זו ישוערו בערך ה' המוזכר שם בסיפיה דקרא אמר ה' ורפאתיו · ואין ריחוק או קורבה בערכו יתברך אלא לפי מעשיו של אדם שהשם יקרבוהו וירחקוהו · ונמצא לפי זה שהמדרגה הראשונה משתי מדרגות השלום הרמוזות באמרו שלום שלום · לבעל תשובה יאתה · ורבי חייא סובר שאין אלא בערך בעלי עבירה שזכר למעלה באמרו בעון בצעו קצפתי ואכהו וגו' דרכיו ראיתי וארפאהו וגו' · ונמצא לפי כן שהצדיק גמור הרחוק מעבירה הוא המשל חלק בראש במדרגות השלום · ופניהם וכנפיהם לשתי הסברות איש אל עבר פניו ילכו · כי לדעת רבי חייא יש פני הראות שהרי מי שלא היה בו מום מעולם מעלה יתירה נודעת לנו על מי שכבר היתה משחתו בו מום בו ואחר כך נתרפא · כי על כן אמרו בפ' המדיר גבי המקדש אשה על מנת שאין בה מומין ונמצאו בה מומין אינה מקודשת שאפילו אם הלכה אצל רופא ורפאה אינה מקודשת משום דרופא אינו מרפאה אלא מכאן ולהבא · וכתב שם הר"ן בשם התוספות דבקפידת המומין תלוי הטעם שגם עתה לאחר שנתרפאת היא במאסת עליו כשזוכר שהיו בה מומין · גם לדעת רבי אבהו יצהילו פנים משמן כי צדיק וישר הוא שירבה שכרם של בעלי תשובה ותגדל מעלתם על הצדיקים מצד כבישת יצרם המורגל בעבירות ומלחמו' ה' הוא נלחם בכל יום ויום על דרך אמרם לפום צערא אגרא וכמו שזכר בעל העקידה (שער ק') מטעם המפרשים · אפס כי לא ישרו בעיני דברי בעל העקידה במה שכתב לבו לפרש דרבי חייא ורבי אבהו לא פליגי אהדדי אלא שדברו בבחינות מתחלפות באמרו כי רבי חייא הקדים במעלה הרחוק מעבירה אל הקרוב שזה בבחינת מעלת טבעו בעצמו ורבי חייא דבר מצד מה שהוא מפאת ייעודי התורה ושכר מצותיה אשר חייב מהם לקבוע שכר רצוני לכל איש לפי טרחו ומשאו וצערו במעשה המצוה ההיא · הגע עצמך שאחד באת מצוה לידו ועשאה ואחר הוציא עליה כמה טורח וכמה ממון · היתכן שיהיה שכרם שוה מאת המצוה והגומל האמתי ? הנה באמת על זה אמרו לפום צערא אגרא · וזהו טעם ופליגא דרבי אבהו כלומר שדברו בזה בבחינות מתחלפות ובעניינים חלוקים · כי בבחינת העניינים מצד עצמן דעת ר' חייא הוא הנכון כי מה טוב ומה נעים לפני האלקים מי שלא טעם טעם חטא מעולם או שטעם יותר מעט שהוא יזהיר כזוהר הרקיע · אמנם בבחינת ייעוד השכר התוריי אף שלא יוסקף בו אל הטורח ואל הצער אשר יסבול העושה במעשה המצוה או בסורו מהעבירה כי אשר קדם לו הרגל או שהתחלה על המעשים הרעים ואחר ישב ויסירם מלבו ובפגעו בם יכבוש עצמו ויעזבם הרי הוא ודאי עשה מצוה ומעשה גמור בשבתו והמנעו מלעבור ועליו יצדק מה שדרשו בפסוק אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו · ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה · כל אלה מדברי בעל העקידה אשר לא ישרו בעיני מצד מה שראה להסכים רבי אבהו עם רבי חייא ולפרש לשון ופליגא בדרך רחוקה ממשמעותו הפשוט · עד הוסיף בעל העקידה להורות שבעל התשובה המוזכר שם

עניינו השב בתשובה מאהבה שלמה ומעלתו על הצדיק היא מפנים · אם מצד תשובתו הרמתה מכל עונותיו הראשונים כי על כן חשבום חז"ל לזכיות כמו שקדם במאמרנו · ואם מצד הכשר פעליו היותר חזקים ומעולים · כי אמנם בעל תשובה אשר כזה ישיג מדרגות עצומות אל המעשים המעולים מה שלא ימצאו אל הצדיקים הגמורים · כי כמו שיש הפרש בין העושה בכונה או בזולתה · כן יש הבדל גבר וברור בין כונה חלושה לכונה חזקה · ומהידוע כי העושה איזה מעשה במקום שאין שם לא מונע ולא מעכב אינו צריך להתחזק במעשהו כנגד המונעים או המנגדים אבל יספיק לו לעשותו בתום לבבו שחזק הוא הרפה · אמנם העושה במקום עודרים ומנגדים ודאי יתחזק במעוזו וחזם לבו בקרבו להתאמץ במעשהו ולהתקומם כנגד מעיקיו אשר זה מה שיתחייב שיהיה הפעל ההוא כעוצם הכונה וחוזק ההתעצמות והמסר נפשו עליו · וכל זה ממה שיפליג שלימות הפועל ומעשה תקפו כמו שאמרו קנאת סופרים תרבה חכמה · כי הקנאה היא התעוררו' הלב לעשות דבר כנגד הזולת ולזה תעשה וגם תוכל · והנה הבעל תשובה אה"ז שיעשה המצוה או המעשה הטוב כי אם בחזקה ובגבורת הלב למה שצריך להחלץ ולהתעורר כנגד המטריד והמונע אשר גדל אתו בבית ובקנאתו ואם עברתו יתחזק ויתאמץ לעשות אותו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו הפלא ופלא ממה שימצא עליו הצדיק הגמור מנעוריו עד שיעדיף עליו מג' פנים · הא' כי מה שיעשה אותו יהיה יותר שלם מצד מה שנעשה בעוצם לבבו ומוסר נפשו וזכובה בהסמרו עליו יותר מהצדיק כמו שאמרנו · והב' שהזריז ההוא יוסיף וירבה מעשיו כי לא ידחה מפני עצלות ולא ישוב מפני כל מעיק ומונע כמו שיקרה לצדיק כשיחשוב לעשות מצוה וימנע משום מעכב לפי שלא קדם לו הזריזות וההתקוממות עליה · והג' כי אפילו במה שלא בא לידו מהמצות והמעשה הטוב ראוי שיחשב לו כאלו עשה · לפי שההתעצמות ההוא ישימהו עליהם בכח חזק והכנה עצומה קרובה אל המעשה · וכבנין זה אמרו מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה · כל אלה גם כן מדברי בעל העקידה הנז' · והמליץ על זה משל בשכר מלך אחד שהטיל על ב' אומנין ציור קירות היכלו וכו' ועיין שם כי המשל ההוא מצייר יפה כל הענין שאנחנו עליו · שעם היות המלאכה הראשונה יותר שלמה בעצמיותה · מכל מקום השנית נתפארה עליה בתחבולת המלאכה עד שכל אחת מהן טובה מחברתה בבחינה מה ויהיה שכר הראשון כאומן שלם · אמנם השני יהיה במצוה ומתחבל וגם זראו כו הג' ענינים הנז' במבואר שם · אמנם לאותו גם בזה במשך להשכים יחד רבי חייא ורבי אבהו ולפרש מה שאמר ופליגא חוץ מפשט משמעותו וכגון המאמר יוכיח גם כן שגם רבי חייא מדבר בבחינת ויעוד השכר · על כן כשיכו מעליו וגזרנו אומ' שהם חולקים בלי ספק ואין מחלוקתם אלא על בעל תשובה השב מיראה כי עליו צדקו פני הסראות שזכרנו לכאן ולכאן · אולם השב בתשובה מאהבה שלמה הוא בלי ספק לכ"ע במדרגה עליונה על הצדיק מן הפנים שזכרנו · ויסייעו דר"ל שהשב מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות ואיש אשר אלה לו אין לספק על עוצם מדרגתו המתנשאת על מדרגת הצדיק כמו שקדם · ודע כי אין היראה שזכרנו בענין זה זולת יראת העונשים וזה שמה אשר יקראוה גם יראה חיצונית · ואולם יש יראה אחרת חשובה מאד וקורא לה גם יראה

פנימית

פנימית מתלכדת באהבה או מדרגית אליה וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב מה' יסודי תורה וז"ל · האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה ממנו שנאמר ואהבת את ה' אלקיך ונאמר את ה' אלקיך תירא · והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו · בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמ"ר דוד צמאה נפשי לאלקים לאל חי וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות · כמו שאמר דוד כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו · עכ"ל · או כבחינת הפלגת החסדים אשר קבלנו ממנו ית' על דרך הרל"א פ' עקב או על דרך בעל העקרים מאמר ג' פ' ל"ב וכמו שזכרתי בדרוש מיוחד לאהבה וליראה · וראיתי ונתון אל לבי כי על פסק דינו של מחלוקת זה שבין רבי חייא לר' אבהו לענין השב בתשובה מחמת יראה כאמור סובב הולך מזמור ל"ב לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וגו' · כי פסק שם הדעה כמאן דאמר שמי שלא חטא מימיו עדיף טפי מבעל תשובה השב מחמת יראה · וכמו שגמרו חסידי' ואנשי מעשה כשהיו שמחי' בשמחת בית השואבה דת"ר (בפ' החליל) יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה על ילדותנו אלו בעלי תשובה · אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא הקב"ה ימחול לו · עכ"ל · הרי שנתנו דין קדימה למי שלא חטא ולקראתם עולים דברי המשורר כי הנית תחלה שהמזמור ההוא מיוחס לדוד בעודו משכיל ומשוטט בשכלו לאמ' אמנם ידעתי כי כן אשרי נשוי פשע כסוי חטאה דהיינו בעל תשובה מחמת יראה · כי על כן אמר בו כסוי חטאה · שעם היותו נשוי פשע מכל מקום זדונותיו נעשו לו כשגגות ועדיין מכוסה הוא מהם כי לא הגיעה מדרגתו לשישיג טהרה ונקוי מכל כתמי החטא ושיעשו לו זדונותיו הזכיות כמו שהוא לשב מאהבה שלמה · וכמו כן ידעתי גם אנכי ידעתי כי אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון וגו' דהיינו מי שלא חטא מימיו והרי שניהם מעולים וכל א' מהם אשריו · אמנם הי מנייהו עדיף אגזור ואומר כי מי שלא חטא מימיו הוא חשוב יותר ממי שחטא ועשה תשובה כשהתשובה היא מחמת יראה כאמור · וזה משתי בחינות שבשתיהן נגרע ערכו של חוטא השב בתשובה ממי שלא חטא כלל · הא' קודם שישוב בתשובה · והב' לאחר שישוב · כנגד הראשון אמ' כי החרשתי בלו עצמי וגו' · וכנגד השני אמר חטאתי אודיעך וגו' · והכונה לומר הן קודם שאשוב כשהייתי עומד משתאה מחריש בלי וידוי על פשע עון וחטאת הייתי הולך הלוך ובכה כל היום וכל הלילה תמיד לא אחשה על חליים רעים ובאמנים אשר סבוני גם סבבוני עד שלחותי השרשי בתוך ארצה · וזאת כי יומם ולילה תכבד עלי ידך נהפך לשדי (רוצה לומר הלחות השרשי שבי) לחרבוני קיץ ויבש כחרס כחי · ואחר שאשוב גם כן בהיותי מתודה על אשר חטאתי עויתי פשעתי הנה זה כל פרי הסר חטאתי וסוף מה שאשיג איננו אלא שאתה נושא עון חטאתי רוצה לומ' שאתה נושא עון ומשיבו למדרגת חטאת שהוא שוגג וכמאמ' ריש לקיש שהזדונות נעשות לו כשגגות · ודע שעם היות עקר הוראת חטא על שוגג ועון על מזיד ופשע על מרד כדעת חכמים פ' אמר להם הממונה · מכל מקום אין הכלל

שזה שומר תמונתו לעולם אלא בהסמך האחד מהם לחבירו אבל כשהם נפרדים אפשר שילקח האחד מהם בכלל או בייחוד כמו שמצינו (בזכריה ג׳) ראה העברתי מעליך עונך והלבש אותך מחלצות׳ ועוד שם ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד׳ ומצינו וחטאתי לאלקים׳ וחטאת עמך׳ איש בחטאו יומת וזולתם רבים׳ והנה דבר המשורר אליו ית׳ כיון שהדבר כן הוא שבין קודם תשובה בין לאחר תשובה כמלא ערכו של חוטא נגרע׳ על זאת מעתה יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא על דרך דרשו ה׳ בהמצאו׳ או כאשר ימצא לבבו מופנה ממחשבות ופנוי מעסקיו וצרכיו כפירוש הראב״ע׳ ושאלתו ובקשתו היו תהיה על אודות שטף מים רבים הם מי הנהר הרבים והעצומים מהתאוות המשתששות ובאות עליו כשטף רב ומבקשים לטרדו ולהטביעו כמים שאין להם סוף׳ ועליהם ראוי לו להתפלל שאליו לא יגיעו׳ ואפשר שכיון באמרו לעת מצוא למציאת אשה טובה כמו שאמר רבי חנינא פ״ק דברכות לעת מצוא זו אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב פן תגוף כאבן אשה רעה רגלו שעליה כאמ׳ ומוצא אני מר ממות את האשה׳ רמז לאמר רע ועכור המביאה את בעליו לידי חטא ומכשול׳ והנה שיעור הכתובים כן הוא׳ המזמור שזה הוא לדוד המשומש בשכלו ואומר אין ספק שאשרי מי שחטא ועשה תשובה אף על פי שאין תשובתו אלא מיראה׳ ואשרי מי שלא חטא מעולם׳ אבל כחשבי כי כאשר החרשתי מהתודות על עונותי דהיינו קודם תשובה צר ומצוק מצאוני׳ וזהו אמרו כי החרשתי בלו עצמי וגו׳ וגם אחרי כן כשאני בא להתודות ולשוב׳ תכלית מה שאשיג אינו אלא שהזדונות נעשות לי כשגגות וזה חטאתי אודיעך וגו׳ אני מוכרח לגזור אומר שראוי להתפלל על המדרגה האחרת להיות מהבלתי חוטאים כלל׳ וראיה לדבר שאשרי אדם לא יחשוב וגו׳ נאמר על הבלתי חוטא׳ פוק חזי מה שאז״ל בפסיקתא׳ אשרי נשוי פשע וגו׳ אמר ר״ל׳ משל למה הדבר דומה למי ששתת אמו מים המרים ונמצאת טהורה התחיל אומר לבני אדם אשרי אמא ששתת מים המרים ונמצאת טהורה א״ל אדם אחר אשרי אמא שלא נצרכה לשתותם כל עקר׳ כך דוד אמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה א״ל הקב״ה אשרו אדם לא יחשוב ה׳ לו עון כל עקר׳ גם התרגום עד נאמן לזה שכתב לדוד שכלא טבא אמר דוד טובוי דמאן שבקין ליה מרודוי חפיין על חטאוי טב למשה בר עמרם דלא חשיב ליה ה׳ עווין בדיל דלא הות ברוחיה נכלא׳ ועל מה שפירשנו כי החרשתי על היותו עומד משתאה מחריש בלי וידוי׳ יבא ויגיד צדקתו רש״י ז״ל באמרו אשר החרשתי מלהתודות על פשעי לפניך׳ אחר כך נמשך דוד אחר כונתו הנזכרת באמרו אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה׳ רוצה לומר אם תזכני להציל אותי מיד צר הוא יצר הרע המתגבר עלי בכל יום ולא אחטא כאמרם ז״ל (סכה פ׳ החליל) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב״ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר ה׳ לא יעזבנו בידו׳ אז תסובבני רני פלט בי שפתי רננות רבות והלל פי על מה שתפלטני מידו שאז אהיה במדרגה יותר חשובה ממדרגת החוטא אחר ששב בתשובה מחמת יראה כרוב בני אדם הבלתי שבים בתשובה מאהבה סלה׳ אחר כך הסב פניו נגד בני עמו להשכיל ולהורות בדרך זו ילכו׳ ואמר איעצה עליך עיני׳ כנגד העם שהיה חביב עליו כגלגל עינו׳ וכעין אמרו והיית לנו

לעינים

לעינים שמוזכר אצל חובב חותן משה שפירשוהו כן כבר״ש׳ ועוד קרא את עמו בכנוי עינו׳ להיות עינו ולבו שם כל הימים לפקח על עסקיו וצרכיו כתורת המנהיג השלם וכענין אמרו יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו׳ ומזה גם כן אמרו ונעלם דבר מעיני הקהל (פ׳ ויקרא) והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה (פ׳ שלח) והנה להיותו חביב עליו והנהגתו עליו מוטלת׳ לפי׳ היה בוטח עבתו על אודותיו לטוב לו כל הימי׳ ׳ והמשיך דברו בלשון רבים באמרו אל תהיו וגו׳ כי כנגד העם ידבר שיצדק בו פעם לשון יחיד ופעם לשון רבים׳ והכונה שלא יהיו משולחים בפעולותיהם בלא השכל ותבונה כסוס כפרד שדרכם להיות כל כך משולחי׳ וכאות נפשם שאפו רוח עד היותם צריכי׳ לשמירה מעולה מאד בבלימת פיו של כל אחד מהם במתג ורסן כדי שלא יקרב אליך עובר ושב׳ או הוא כאומר חלילה לך מהיותך כסוס וכמו שפירש הראב״ע׳ וכלל הענין כי כל זמן שאדם כמלך בגבורתו של שכל ולא יעשה דבר בלתי עצתו והנהגתו׳ מובטח לו שלא יחטא׳ והזהירם שישימו לב למה שנראה רבים מכאובים לרשע׳ הן קודם שישוב׳ הן לאחר שישוב אם אין תשובתו מאהבה שלמה כמדובר הפך הבוטח בה׳ תמיד אשר חסד יסובבנהו מכל פנה ועבר׳ ולנגד רשע אמר רבים מכאובים׳ ונגד בוטח חסד יסובבנהו כי מדה טובה מרובה ממדת פורענות׳ ולפיכך עם היות רבים מכאובים לרשע לא יסובבהו מכל צד׳ אבל חונה חסד ה׳ סביב לבוטח ויחלצהו׳ וחתם דבריו בהוראת החלוף שבין השב בתשובה מחמת יראה ובין הבלתי חוטא והוא חתימה מעין פתיחה באמרו שמחו בה׳ וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב׳ כי צדיקים הם הבלתי חוטאים׳ וישרי לב הם אשר עשו תשובה מחטאתם שלא היה חטאם אלא מתגבורת היצר אבל ישרה נפשם בם ושכלם עודנו באבו כי על כן שב לאיתנו אחרי חוטאו׳ ונגד צדיקי׳ לא אמר כל כי הנם מועטים׳ ונגד ישרי לב אמר כל׳ כי מזה המין הם רוב בני אדם׳ עוד שם ביניהם הבדל שני׳ כי אצל צדיקים כפל ענין השמחה באמרו שמחו בה׳ וגילו צדיקים׳ ואצל ישרי לב הספיק לו לשון אחד באמרו והרנינו כל ישרי לב׳ וזה כמסך למה שזכרנו מיתרון מעלת הצדיק הבלתי חוטא׳ על מדרגת השב בתשובה אחר חטאו מחמת יראה׳ והנה כל חלקי המזמור שלים יפה בסגנון אחד וסופו נעוץ בתחלתו :

אמנם כי תהיה תפארתנו עליונה על מדרגת הצדיק אם תהיה תשובתנו מאהבה שלמה כמדובר וכמו שבא במאמרנו מה שחלק ר״ל בין תשובה מיראה שזדונות נעשות לו כשגגות ובין תשובה מאהבה שזדונות נעשות לו כזכיות מן הצדדים שנזכרו למעלה מטעמו של בעל העקידה וכמו שדרשו עוד במדרש רבה (פ׳ י׳) על אמרו מר ואהלות קציעות כל בגדותיך אל תקרי בגדותיך אלא בגידותיך׳ כי הבגידות עצמן נתנו ריח בראשי בשמים בשוב אדם מדרכיו הרעי׳ מאהבה שלמה כי עליהם הוא יחיה רוצה לומ׳ על כל מה שעשה אף על העבירות׳ ואנכי הרואה כי החלוק הזה בין שני מיני התשובות הנז׳ יורה עליו הנביא (הושע י״ד) באמרו תחלה שובה ישראל עד ה׳ אלהיך כי כשלת בעונך ואחר כך אמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו׳ כי תחלה יש לנו להתעורר על אמרו קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ אחרי אמרו שובה ישראל וגו׳ שנראה זה כפל מיותר׳ עוד למה שינה את לשונו כי

בתשובה

ראשונה אמר עד ה׳ אלקיך ואחר כך ושובו אל ה׳· ועוד למה אמר כל תשא עון ולא אמר כל עון תשא אם פירושו כדעת המפרשים שהוא כמו כל עון תשא· וכבר הוקשה זה לרז״ל ואמרו בשם רבי יודן כל תשא ועונותינו לא תשא· וכפשי קושה על זה שהרי מאמר בונה בו ויחשו לקין באמרו גדול עוני מנשוא· אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון· ואיך ישים הנביא דברים כאלו בפי השבים· עוד אמרו בשם רבי נחמיה כל תשא כלהון שבוק ואי לא תשב פלגא ותשבוק פלגא· ואולם אני לישב מקרא על פשוטו הוכאתי הנה· ועוד מה ענין לאומרו וקח טוב· וכבר התעוררו חז״ל בזה ואמרו שעניינו לומר קח הנפש וטוב חפנה ורצונה· מכל מקום לפי הפשט נראה שאין זה מדרך הכתוב· ועוד ראוי לישב הלשון באמרו ונשלמה פרים שפתינו כי לפי הנראה היה לו לומ׳ ונשלמה פרים בשפתינו או ונשלמה במקום פרים שפתינו· אבל מה שנראה לי נכון לפי כונתנו עם היתר כל הספקות הנז׳ הוא שנאמר כי כנגד שני מיני התשובה הנז׳ דבר הכתוב· כי תחלה אמר שובה ישראל עד ה׳ אלקיך וגו׳ על התשובה מיראה כי על כן נאמר בו כי כשלת בעונך וכדברי ר״ל במאמרו הנז׳· ואמר עד ה׳ אלקיך· כי בלשון בני אדם עד ולא עד בכלל כמבואר אצל הפוסקים· ומכללם יתבאר לך בטור י״ד סי׳ ר״כ· ואף על גב דאמר רבי לוי פ׳ י״ה גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה׳ אלקיך· כבר השיב עליו רבי יוחנן ואמר עד ולא עד בכלל כדאיתא התם· ויש לתמוה על בעל העקידה (שער ק׳) ועל החכם ספורנו (פ׳ תשא) איך קבצו בין מאמר רבי לוי ומאמר ר״ל· דלר״ל שובה ישראל עד ה׳ אלקיך בתשובה מיראה קמיירי· ולרבי לוי משמע דמיירי בתשובה מאהבה וכמו שבא מפורש בדבריהם· לולא האמנתי לראות שהם יפרשו כמו שפי׳ בעל העקרים מא׳ ד׳ פ׳ כ״ה ז״ל ואף על פי שפשט הכתוב נראה שהוא מדבר במי שלא שב כלל דקדק ריש לקיש מלשון הכתוב שאמר שובה ישראל עד ה׳ ולא אמר אל שיראה שהוא מדבר במי ששב קצת אלא שלא שב עד הש׳ שהוא התשובה הגמורה מאהבה שהתשובה הראשונה שהיתה מיראה עדיין נשאר לו בה מכשול עון כמו שאמר כי כשלת בעונך· ע״כ· אחר כך המשיך הנביא הושע דבריו על המין הב׳ מן התשובה שהיא מאהבה שלמה באמרו קחו עמכם דברים כלומר שיקחו דברים עמם רוצה לומר עם עונם כונתם וטהרת נפשם בשלמות וישובו אל ה׳ בהתקרבות יותר חזק מן הראשון· כי על כן אמר אל ה׳ ולא אמר עד ה׳ כמו שאמר בתחלה· ולפי שההבדל העצמי שבין תשובה זו שהיא מאהבה ובין התשובה שזכר תחלה שאינה אלא מיראה הוא כי בתשובה זו יכופר עון לגמרי ולא עוד אלא ששב למדרגת זכות מה שאין כן בתשובה מיראה כי לא תספיק תשובתו אלא לעשות הזדונות כשגגות כמו שקדם· על כן אמר אמרו אליו כל תשא עון ר״ל מכל וכל תשא את העון ולא תשאיר ממנו שום רושם חטא משום צד· ואילו אמר כל עון תשא לא היה מובן ממנו אלא שישא כל העונות שלא יחשבו לו לזדונות ועם זה היה במשמע שיחשבו לו כשגגות· עכשיו שאמר כל תשא עון הורה על כונתו כאשר היטב· ובאמרו וקח טוב רמז לשכשר פעליו יותר מן הצדיק הבלתי חוטא מכל הגדרים שזכרנו למעלה· לפי׳ אמר שיקח ויקבל בסבר פנים יפות הטוב שמוקטר מוגש לשמו ית׳ שזה אמנם לא נמשך לו בשלימות אלא מכח עונותיו הקודמים כי זולתם

לא היה מתענה כל כך בכשרון המעשה כאמור · ולהורות על ענין כונתו להעלו׳ בפעל
כל מה שיפנה פיהו לאמור ולעשות בתשובה זו המעלה שהוא מזומן לשוב מאהבה
שלמה אמר ונשלמה פרים שפתינו ר״ל שמלוי דברינו והשלמתם יהיה מעשה שלם בפעל
כי את אשר כדור כשלם מן העליה שבקרבנות דהיינו קרבן פרים הכי כבכר וכמאמר
המשורר (סי׳ כ״א) אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים · ואפשר
עוד שרמז למה שאמר המשורר (סי׳ ס״ט) אהללה שם אלקים בשיר ואגדלנו בתודה
ותיטב לה׳ משור פר מקרין מפרים שהרמז בו לקרבני סוד החלק העיוני ולהפרסת פרסה
שהוא סימן טהרה הרומז לחלק המעשי · וכמה נתקיים הענין הזה משלמות התשובה
מאהבה העולה היא למעלה כמו שקדם · במזמור שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה׳
(סי׳ ק״ל) כי להורות על היותו מיוסד על מדרגות השב בתשובה מאהבה שלמה לא
מיראה ומדרגת הצדיק הבלתי חוטא אמר שיר המעלות כי הוא מיוסד על ענין ג׳ מעלות
אלו · ועל שלמות כונתו בתשובתו הרמתה מאהבה שלימה אמר ממעמקים קראתיך ה׳
רוצה לומר ה׳ קראתיך בכל לב ומאמצע מרכזו ימשך קו כונתי הענומה אל מול פניך
ואת פניך ה׳ אבקש שתשמע בקולי ותהיינה אזניך קשובות לקול שועת תחנוני · כי אמנם
מתכונת הקול היוצא מאני בהתחנני לפניך תכיר ותדע כי בכל לבי דרשתיך ואין קול
ענות של כובה חלושה · רק קול ענות גבורה בכונה עצומה בכל מאמצי כח · ועם היות
שזכר תחלה שם השוה של רחמים באמרו ממעמקים קראתיך ה׳ · שב להזכיר בפסוק
זה השני שם אדנות המורה על דין להשלים אליו המדה · ובענין מה שזכרו בזהר תלגא
כד היה רב המנונא סבא בעי לצלאה צלותיה אמר לבעל החושה אני מבקש ולבעל
החושה אני מתחנן · והיינו דכתיב ותהלתי אחטם לך · אם עונות תשמור יה אדו׳ מי
יעמוד · זכור מה שכתב בעל שערי אורה אבל ספירת חכמה · וז״ל · התבונן בכל מקום
שאתה מוצא יה אף על פי שהוא סוד ספירת החכמה הוא רומז אל עולם הרחמים שהוא
סוד ג׳ ספירות עליונות ואם יש בהן קצת דין הוא בחכמה ובינה אבל הכתר כלו רחמים
גמורים ואף על פי שהוא עולם הרחמים אף על פי כן קצת דין מעורב בשם יה שהרי
חכמה ובינה הן ראשית מדת הדין ואף על פי שאינו דין גמור שהרי הדין הגמור מתחיל
בגדולה וגבורה ולמטה · ולפיכך אמר אם עונות תשמור יה אדו׳ מי יעמוד · ופי׳ הפסוק
אם יה שהוא עולם הרחמים שומר העונות כשאנו באים לדין לפגוע בדין הגבורה
כשנמסר ביד המלכו׳ שהוא אדו׳ לגמרי מי יעמוד ומי יתקיים וכו׳ · ע״כ · כי עמך הסליחה
וגו׳ אמר כנגד מדת הדין הכו׳ לך יאתה הסליחה למען תורא שאלמלא סליחה לא היתה
שם יראה אלא יאוש שהיה החוטא מתיאש וכל שכן דהפקר הפי לבלע ולהשחית רק רע
כל היום באמרו באשר אבדתי אבדתי · והוא מה שכתב הרמב״ן בפתיחתו לספר דברים
באמרו כי הסליחה והמחילה ממנו ית׳ סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו · וכענין שאמר
הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא · וכן כתב בעל העקידה שער נ״ב ובעל העקרים
מא׳ ד׳ סוף פ׳ כ״ג · קויתי ה׳ וגו׳ לפי שהזכיר בפסוק הקודם ענין היראה אשר מחמתה
ישוב החוטא כפי מנהג בני אדם הבלתי שבים אלא מיראה · בא עכשיו להעיד על עצמו
היותו מכת השבים מאהבה שלמה · והורה זה בהפליג ענין התקוה שהיה מקוה ומיחל

בכל תקף באמרו קויתי ה' וגו' לומר שהיתה תקותו שלמה כפולה ומכופלת על המורגל מבני אדם ולכן סמוך בטוח בה' בעל הרחמים שיגביר עליו חסדו ובא יבא דברו הטוב אשר ייעד לשבים אליו בתשובה שלמה מאהבה כאמור · וזה בהיותו מרגיש בעצמו לב טהור ורוח נכון יותר מכל שומר מבוא אשר לא ידע דבר רע לא בבחרות ולא בילדות וזה מגד ההתעצמות הנמשך לשב מאהבה מחמת התנגדו' היצר אשר טעם טעם חטא כמו שקדם · וזה נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר · ר"ל שלבי ונפשי מכוונים לשמים יותר מאותן ששמרו משמרת ה' לעת בחרותם וגם כן יותר משומרי משמרתו ית' לעת בקר הילדות שלא ביישה את הזקנות להיות שניהם שוים בטובה ולב אותל לא הטה אותם מני דרך · וזהו טעם הכפל באמרו משומרים לבקר שומרים לבקר להורו' על בקר הבחרות ועל בקרו של בקר ר"ל בקר הילדות · וזכר כאן שם אל"ף דל"ת לומר שנפשו מטוהרה כל כך עד שאפילו מדת הדין תעיד על תומתה ויושרה · ועל כן ראוי שיעשו לה העונות זכיות כפי עונם כונתה לשמים במעשה המצות וכפי מה שהוזכר למעלה ולהחזיק ידיהם של ישראל ולהטיב להם שעל ידי תשובה שלמה כזו יפה כחם להפך מדת הדין למדת רחמים ולהחזיר הזדונות כזכיות אמר יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות · כי פדות רב וחסד גדול הוא זה להעלות העון למדרגת זכות · ואמר והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו להורות על הכונה שהשב בתשובה זו מאהבה שלמה אין ענינו כענין השב מיראה שזדונות נעשות לו כשגגות אלא שהוא ית' יפדה את ישראל מכל עונותיו עד בלי השאיר לו שריד של חטא אפילו כמלא נימא · כי מה שאמר כל עונותיו אין ענינו להורות על כמות מתפרד כאמרנו כל אדם חי שר"ל כל א' וא' מהם חי · אלא הוא מורה על הכמות המתדבק כאמרנו כל העולם כלו · ור"ל שהקב"ה פודה ישראל מעונותיו לגמרי כי נקה ינקה אותם מכל רושם חטא לכלה פשע ולהתם חטאת על הפך כבתם עונך ועל הפך ואתה נשאת עון חטאתי על פי ביאורנו :

עוד תשוב תראה איך תבין כונתנו בדברי המשורר (מזמור קנ"ג) כי שם שם לו חק ומשפט כתוב הדר הוא לכל השבים מאהבה שלמה אשר יגביר ה' חסדו להעלות עונם למדרגת זכות כאמור · ועם זה יזהירו דבריו כזוהר הרקיע כל הי"ג מדות של רחמי' שאינן חוזרות ריקם אלא שבכה סדרן במלאכת מחשבת כמו שיבא · וכבר לקחה אזננו שמץ מכתיבות המדו' בדרוש מיוחד לכך איך תעבורנה על ידי מונה · ואם השם הראשון נמנה בכלל הי"ג כי רבו הדעות בכמו אלה והמורם מהם לדעתנו הוא דעת מי שסובר שהשם הראשון גם הוא מן הכלל וגם הוא מדה כמו שיתבאר וסדר מספרם כך הוא · ה' א' · ה' ב' · אל ג' · רחום ד' · וחנון ה' · ארך אפי' ו' · ורב חסד ז' · ואמת ח' · נוצר חסד לאלפים ט' · נושא עון י' · ופשע י"א · וחטאה י"ב · ונקה י"ג · ועקר ביאורם לפי הפשט הוא אצלי לחלק עניניהם לד' מחלקות למספר רובע העולמות · כפי בחינתם ענינם בזה המקום כי הראשון מהם הוא עולם המלאכי' אשר לעומתו יתנשא השם הראשון המורה על אור הויתו המתפשטת למציאות העולם ההוא וקיומו · והב' עולם הגלגלים אשר לעומתו יתנשא השם השני המורה על אור הויתו המתפשטת למציאות העולם ההוא וקיומו · ושני עולמות אלו להיותם מתקיימים באיש · באה ההוראה על עניניהם בשני

השמות

השמות המיוחדים ׳ והג׳ הוא העולם התחתון ׳ ועל מציאותו וקיומו הורה בשם אל שד״י תקיף כמו ואת אילי הארץ לקח כי השם גדול כחו ית׳ לתת העמדה וקיום למה שהוא נפסד מטבעו כמים הנגרי׳ ולאין אונים עצמה ירבה להחזיק בו ובאישי מיניו להעמידם שיעור הזמן הראוי לכל אחד מהם כי אין לך תוקף גדול מזה ׳ העולם הד׳ הוא האדם הנקר׳ עולם קטן ויבחן עניינו בכוי וחרב לפי זכותו וחובתו להיותו פליט במעשיו להטותם אל אשר יחפוץ ׳ וכפי התחלף עניינו הוצרך בהנהגתו למדות רבות מה שלא היה כך ביתר העולמות שבא כל ענינם על דרך אחד להיות טבעם מנהג עצמם בלתי משתנה ׳ ולפיכך לא נתיחד לשום א׳ מהם אלא מדה אחת בלבד ׳ ואולם הן האדם היה מתהפך מנד אל נד שהרי הוא אם בעל זכיות או בעל עבירות ׳ ואם הוא בעל עבירות יבחן עניינו קודם תשובה ואחר תשובה ׳ והתשובה אם שתהיה מיראה או מאהבה ׳ והאמנם שתי מדות יוחדו לבעל זכיות ׳ אמת ונוצר חסד לאלפים ׳ כי אמת היא מדת אמתות שלו ית׳ נאמן לשלם שכר טוב להולכים לפניו בתמים כי לא יגרע מצדיק עינו כי אמונ׳ נוצר ה׳ ומשלם על יתר ׳ ובזה הוא ית׳ עושה גאוה ר״ל דבר חשוב ומאד נעלה להגביר חסדו על יראיו כי בהם הכתוב מדבר באמרו אהבו את ה׳ כל חסידיו אמונים נוצר ה׳ ומשלם על יתר עושה גאוה וכמו שפירשו הר״א בפ׳ כי תשא ׳ והוא על דרך זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד ׳ ונוצר חסד לאלפים היא הפלגת חסדו ית׳ לשלשלת היוחסים נושאי משך הזרע כי בא יבאו ברנה נושאי אלומות זכיותיו של צדיק השלם בצדקו ׳ והח׳ מדות הנשארות כלן סובבות על בעל עבירות בהנהגת עניניו ברחמיו וברוב חסדיו של בעל הרחמים ית׳ ׳ וזה כי גם קודם התשובה הוא רחום ר״ל מרחם עליו להקל ענשו וכמאמר צופר ודע כי ישה לך אלוה מעונך (איוב י״א) ועל׳ אמרם רחום בדין ׳ וכמו כן הוא חנון ר״ל שהוא נותן לו מתנת חנם עם היותו בלתי ראוי לכך על דרך אמרו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ׳ וזכר עוד כי לא זו בלבד הוא עושה עמו להיות לו רחום בדין ׳ כי אף גם זאת יעשה לו לבלתי הביאו בדין תכף ומיד רק יאריך אפו כי לא יחפוץ במיתתו כי אם בשובו מדרכיו וחיה ׳ והוסיף עוד כי לא סוף דבר שהוא עושה חנינה לבלתי ראוי ׳ אבל גם כן הוא רב חסד להטות כלפי חסד כב״ה פ״ק דר״ה ׳ וכשהוא שב בתשובה מחמת יראה הוא ית׳ נושא לו עון דהיינו מזיד ונושא לו פשע דהיינו מרד ונושא לו חטאה דהיינו שוגג ׳ וכבר אז״ל פ׳ אמר להם הממונה שעם זיות סדר הוידוי חטאתי עויתי פשעתי ׳ נתאחר כאן חטאים להורות על מה שאמר משה לפני הקב״ה רבש״ע בשעה שישראל חוטאים לפניך ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות ׳ והיינו בתשובה מחמת יראה כמו שקדם ׳ וכחותם בטבעת המלך מספר הי״ג מדות של רחמים באמרו ונקה שהוא מדה שמתנהג בה עם השב בתשובה מאהבה שלמה כי ינקהו לגמרי מכל כתם חטא ׳ אדרבה זדונות נעשות לו כזכיות ׳ ועל דרך זה ביאר החכם ספורנו מה שאז״ל ונקה לשבים לא ינקה לשאינן שבי׳ ר״ל אף על פי שהוא מנקה לשבי׳ מאהבה כאומרם שעונות נחשבים להם כזכיות ׳ מכל מקום לא ינקה אפילו לשבים כאשר תהיה תשובתם מיראת עונש בלבד כאז״ל שזדונות נחשבים להם כשגגות ׳ ועתה קורא שבה פה וראה בעיניך איך כל הי״ג מדות הללו במספרם במשפט כללו במזמור זה אך במשפט הקדומה

והאיחור לפי צורך כונת המשורר · כי הנה להיות עקר משתיתו של מזמור על הפלגת חסדו ית׳ על החוטא כאמרו הסולח לכל עונכי וגו׳ · ראה ראשית לו לסדר תהלה הח׳ מדות המתיחסות אליו · ושניים ישעו הב׳ מדות המתיחסות לבעל הזכיות כי באלה התפקדו העשר מדות השייכות לעולם קטן כאמור · ואחרונה ישעו הג׳ מדות המיוחדות לג׳ העולמות הכוללי׳ אשר בהם היתה חתימת המזמור ברכו ה׳ מלאכיו וגו׳ וכמו שיתבאר:

לדוד ברכי נפשי את ה׳ וגו׳ · קולו אל נפשו יקרא להתבודד עם כל כחותיה ורוחה ונשמתה אליה תאסוף להודות לו יתברך ולברך בשמו כי לו יאתה מנד עונש קדושתו אף כלא שום השקפה ובחינה לאשר גמלה כרחמיו וכרוב חסדיו · ברכי נפשי את ה׳ וגו׳ יעיר לה אזן כי צדיק וישר הוא זה גם בבחינת כל תגמולוהי עליה · הסולח לכל עונכי וגו׳ · הרים דגל המעולה שבכל תגמולוהי הוא חסד הסליחה ובייחוד בהיותה סליחה גמורה לכלא פשע ולהתם חטאת לגמרי לשב מאהבה כמו שקדם · כי על כן לא אמר הסולח לכל עונותיכי או לכל עוניכי אלא לכל עונכי להשלים ההוראה על סליחת העון כלו לאלוטין · לא כשב מיראה שזדונות כעשות לו כשגגות שעליו כאמר ואתה נשאת עון חטאתי כפי מה שביארנו · והוסיף עוד לברר כונה זו כאמרו הרופא לכל תחלואיכי כי לא ישאר עליו למרק ביסורין אפילו חולי השוגג כי כלה גרש יגרש ממנו כל חלי וכל מכה · הגואל משחת חייכי וגו׳ · ישוב יתפלא בו על גודל חסדו וטובו כי לא בלבד הוא גואל משחת חייה לבלתי העניש על עונה וחטאה · אבל הוסיף להפליא חסדו להשיב עונותיה למדרגת זכיות · וזה המעטרכי חסד ורחמים · המשביע בטוב עדיך וגו׳ · כמתחים והולכים דבריו על הרחבת ביאור הכונה הנז׳ · כי הפה עצמו הדובר נבלה ומלפני בסתר רעהו ואשר פער אותו לבלי חק והאוכל כל תועבה ובכלל · פיהו אשר שלח ברעה והתיר רסנו והניחו משולח לכל עון ולכל חטאת שעליו כאמר (מזמור ל״ב) במתג ורסן עדיו לבלום · הנה כשוב רשע מרשעתו ואכף עליו פיהו והפה שהתיר הוא הפה שאסר כשמרו לפיו מחסום ובהשתמש בו לכל דבר שבקדושה · אז ירצה ה׳ את עונו וישביע בטוב עדיו כאלו בהפך שכנו לזכות ותתחדש כנשר כעורין בנקוי כל חטאיו כאלו שב לימי עלומיו · ונשא משלו בנשר המחליף נוצתו וכנפיו מעשר לעשר שנים כמו שכתב רבינו סעדיה גאון · כי הנשר יעוף על כל העופות ויעלה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחום האש היסודי ויפיל עצמו לים מרוב חום ומרטו כנפיו ויתחדש להעלות אבר וישוב לימי עלומיו וכן כל עשר שנים עד ק׳ · וכשיגיע למאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות שם · וכבר נרמז בכתוב ענין מריטת כנפיו של נשר כאמרו (מיכה כ׳) הרחיבי קרחתך כנשר ותרגם יונתן הא כנשרא דכתרו גדפוהי כן אסגי מרט כרישך · ואולם אל הנשר הזה נדמיהו לחוטא וישוב בחטאו ובתשובתו כי הן האדם היה בעל כנפים הלא המה שכל עיוני ושכל מעשי אשר על ידם בכחו יגבר איש להגביה עוף על פני רקיע שלמותו בעיון ובמעשה וכמו שרמז הכתוב כאמרו (ישעיה מ׳) וקווי ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו · ר״ל ירוצו מרוצת העיון רצוא ושוב במראה הבזק וילכו בדרכי יושר המעשה השלם · אפס כי דרך הנשר בשמים דרך גבר בעלמא להתקרב לחום האש התולדי אשר יבער בו ברתיחת טבעו · ואז יתחרכו כנפין

ותשרף

ותשרף נוצתו · ובהפילו עצמו אל ים החרטה והתשובה להצטנן שם מרוב חומו אשר יחם לבבו בגחלי תאותיו הבוערות בו · יקנה אומץ להצמיח נוצתו וכנפיו כבראשונה ויפרוש כנפיו להגביה עוף · עושה צדקות ה' וגו' · הראה רגל גודל חסדיו ית' כי צדק ומשפט מכון כסאו · וגם כשתאחז במשפט ידו אין עקר תכליתו רק הצלת עשוק מיד עושקיו כח · וכלל בזה כי גם כשהוא בא לעשות בעוברי רצונו משפט כתוב · הדר הוא ותועלת למתיסרים כי בן יתמרק עונם ויזכו לאור באור החיים · וכדרך מאמר התנא פ"ב דאבות והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה כפי' הרמב"ם · וזו היא כונת אמרו צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' · ירצה צדקתך היא גלויה ומפורסמת כאלו בנויה סלע הנשמה לעונם פרסומה לעין כל · אמנם משפטיך הם טמונים ומכוסים בעמקי תהומות · ועקר הענין הוא להושיע אדם ובהמה · ר"ל אדם שנשב במדרגת בהמה מאשר חטא על הנפש להורידה ממדרגתה למדרגת בה"מ בלתי מדבר כי נשא לשוא נפשו ומותר האדם מן הבהמה אין · ועל ידי היסורין יפדה נפשו מיד שאול ויעלה גם עלה למדרגתה ולאיתנה הראשון · וזה בכלל באמרו הנה ומשפטים לכל עשוקים רמז לנפשו של אדם הנכבשת תחת יצרו והיא נעשקת ממנו · יודיע דרכיו למשה וגו' · המשיך ביאור חסדיו ית' בזכרון הי"ג מדות של רחמים שהודיע למשה שהן הן דרכיו שבקש על ידיעתם באמרו הודיעני נא את דרכיך · ואמר יודיע בלשון עתיד שכן הוא ית' מודיעם לכל דור ודור כי ברית כרותה להם שאינן חוזרו' ריקם וז"א לבני ישראל עלילותיו · שעם היותם סודם בלתי נודע אלא ליחידי סגולה כמרע"ה · מכל מקום הפעל הנמשך מהם הוא נודע ומפורסם לכל בני בריתו להנאתם ולטובתם · רחום וחנון ה' ארך אפים ורב חסד מבואר ענינם ממה שקדם · לא לנצח יריב וגו' · הנה זה בא להורות על מדת היותו נושא פשע כי לא יריב עם הפושע מצד היותו יודע רבונו כנא ישראל בבת ומתכוין למרוד בו עד שהיה ראוי מפני זה לבלתי הסתפח עוד בנחלתו · גם לא יביט למה שהתמיד בפשעו זמן ארוך וז"א ולא לעולם יטור · כי עכ"פ הוא ית' נותן יד לפושעי' וידו פרושה לקבל שבים · או אמר לנצח על השבת בעתיד ולעולם השבת בעבר · לא כחטאינו וגו' · כנגד היותו נושא עון וחטאה · וזכר עון באחרונה אף על פי שלא הוזכר כן בתורה · להורות כי כפי מדרגת תשובתו של פושע כן יושב פשעו למדרגת עון או חטאה · על דרך מה שאז"ל (פ' אמר להם הממונה) כך היה מתודה חטאתי עויתי ופשעתי וכו' · אלא מה שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאים לפניך ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגו' · והנה בא דוד ופירש כי זה אמנם כפי ערך תשובתו מפשעו · יש שנעשה כעון ויש שנעשה כשגגה כמו שלפעמים נעשה לו כזכות בהיות תשובתו מאהבה שלמה כמו שזכרנו · ואל מול פני נוכח זו יאירו דבריו בשני הכתובים הנמשכים · כי כגבוה שמים וגו' כרחוק מזרח וגו' · יחדו יהיו תמים שני פסוקים אלו להורות על מה שאז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות ובלבד שתהיה תשובתו מאהבה שלמה כפי מה שהקדמנו · והורה ביופי מליצתו כי כפי גודל אשמתו של אדם · כן יהיה בערכו עונש זכותו בשוב רשע מרשעתו מאהבה שלמה מצד חוזק התעוררותו לנגבר חיילים כנגד המעיק

כמו שקדם. ובענין זה קרה להפכו בטבע. כי כדברי בעל העקידה (שער ע״ט) כל הדברים כאשר יפסדו ופסדו אל הפכיהם. ומזה יתחייב שהדבר שיותר טוב ושלם. הוא אשר יפסד אל היותר רע והיותר נמאס. כי הדבר אשר לו מציאות יותר שלם הנה הפכו הוא המציאות היותר פחות. והטוב מאד הפכו הוא הרע מאד. והמשיך הענין הזה גם במדרגות האדם כי כפי מדרגת כל אחד מהם בהיותו בהויתו. כך היא מדרג' פחיתותו בהפסדו. יעויין שם. והנה זאת תורת האדם מידי עלותו בית ה' מטיט יון אשמתו ויקם על סלע התשובה השלמה רגלו כונן. אשורו מאהבה שלמה כמדובר. כי יוסיף אומץ להתגבר כפי גודל העון העומד לנגדו עד שמדרגת הפושע בשובו מדרכיו וחיה תהיה עליונה על מדרגת המזיד הבלתי פושע כי פשעיו ישובו לזכיות גדולות והיו למאורות מן ההפך אל ההפך כפי עלוי כונתו בדרכי תשובתו המתנשאים לעומת מעיקיו העצומים כמו שקדם. וזהו מה שהמליץ הוראתו באמ' כי כגבוה שמים וגו' כרחוק מזרח וגו'. כי להיות שמים לרום המעלה המוחלט וארץ לעומק המטה המוחלט. היה אמרו כגבוה שמים וגו' משל נאות לתגבורת חסדו על יראיו שזדונות נעשות להם כזכיות. כי אמנם הזכות הוא כשמים לרום והזדון הוא כארץ לעומק מן הקצה אל הקצה. ובאמת יראיו כיון אל השבים יראה פנימית שחוברה לה יחדו עם מדרגת האהבה כמו שזכרנו. ומה שאמר כרחוק מזרח וגו' הוא משל נאות להפלגת חסדו ית' על הפושעים להעלות מדרגת זכותם הנבנה למעלה כפלים לתושית הבלתי פושעים מן הטעם אשר הקדמנו. כמו שהמרחק שבין נקודת זריחת השמש לנקודת שקיעתו בשמים הוא כפל המרחק שמן השמים לארץ. כי להיות הארץ באמצע כמרכז בתוך עגולה. כמצאת רחוקה מנקודת המזרח מרחק שוה לריחוקה מנקודת מערב. וא״כ מנקודת מזרח לנקודת מערב כפלים מן השיעור שמן השמים לארץ. כרחם אב על בנים וגו' כי הוא ידע וגו' אנוש כחציר ימיו וגו' כי רוח עברה בו וגו'. למד טוב טעם על מה שזכר עד הנה מטובו ית' לכלא פשע ולהתם חטאת. כי עם היות הפושע נוגע בכבודו ית' כנא ישראל. עכ״ז לא לנצח יריב וגו' כמו שקדם. וא״כ איה כבודו ומדת יושרו ומשפטו על ארמונו ישב. ע״כ יודיע יושר דרכיו בכל אלה. כי אמנם צדק ומשפט מכון כסאו לבלתי הביט אל נכחיות עצמו אשר יחטא לו האדם. רק אל מדרגת החוטא אשר בעפר תיחוח יסודו ובכל חלקי הרכבתו הוא נתעב ונאלח ונכון למועדי רגל. היא שעמדה לו לאדם בשעת קלקלתו אז כאמרו לא אוסיף עוד לקלל וגו' כי יצר לב האדם רע מנעוריו. והלא כה דברו של הנביא ישעיהו באמרו (סי' נ״ז) כי כה אמר רם ונשא וגו' להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים כי לא לעולם אריב. מצד מה שחטאתם נגדי שאני בב״ת בעצם. ולא לנצח אקצוף מצד היותי בב״ת בעתיד או שאמ' לעולם על התמדת הפשע זמן ארוך כמו שקדם. כי רוח מלפני יעטוף. רוצה לומר שרוח האדם מתעטף ומתלבש בחמר הגוף וכיון בזה לרוע עסתו והמעיקים שיש לו בכחותיו הנפשיות על דרך ויזכור כי בשר המה רוח הולך וגו'. ועוד מפני שהנשמות אני עשיתי ואיך אחבל את מעשי ידי כי רחמיו על כל מעשיו כתיב. ועם היותן נוטות קצת לענייני החמר הכרוך ראויות הן להתנצלות ורחמי ימלאו את חסרונן. והיא עצמה שענת המשורר בכאן באמרו כי הוא ידע יצרנו וגו'. רוצה לומר

תכונת יצירתנו מה היא ועלובה עיסה בבחינת ארבעת מדרגות הצורות הכוללות כח דומם צומח חי מדבר · כי כבר היה דברי ראשון לי בירידת פלאים להבין ולהורות כי אמרו זכור כי עפר אנחנו רמז אל מדרגת הדומם · ואמרו אנוש כחציר ימיו וגו' כנגד מדרגת הצומח · כי רוח עברה בו ואיננו על מדרגת החי · ולא יכירנו עוד מקומו על מדרגת הדבור שהוא מקומו של אדם והבדלו העצמי אשר נתעצם בו והיה מה שהוא · ושכח מצד חסרון האדם ופחיתות הרכבתו כראוי הוא להתנכלו מה מחטאתו אשר חטא ונסלח לו ובדין וישר הוא להתנהג עמו במדת רחמים כאמור · כי כל עומת שבא האדם נמשך בפעולותיו לפחיתות טבעו כאמרו כי אדם אין צדיק בארץ וגו' · כן ילך הוא יתברך לתומו טוב ומטיב לכל וחסד ה' מלאה הארץ · ובכן אין שום א' מהם יוצא מידי פשוטו ומדרגת טבעו · וחסד ה' מעולם וגו' · כלל כאן שתי המדות המיוחדות לבעל הזכיות כפי החלוקה המוקדמת · כי כנגד מדת אמת המיוחדת לבעל הזכות בעצמו לשלם לו ממש שכר פעולתו · אמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו · שהכונה בכאן על היראה הפנימית אשר הקדמנו היותה סמוכה ומכרכית לאהבת ה' · ועם היות מדה זו נקראת בשם אמת בי"ג מדות לא נמנע המשורר מלקראה בשם חסד כי לפי שאמת כל מה שיקבל האדם לשכר פעולתו הוא חסד מאתו ית' · וכבר נתיחסה תיבת אמת לתפארת בעל הרחמים שרוב נטיתו לצד חסד · ורמז באמרו מעולם עד עולם לשכר שני העולמות · בזה ובבא · וכנגד נוצר חסד לאלפים אמר וצדקתו לבני בנים כי צדקה תהיה לנו מאתו ית' שמורה ובאה מאבות לבנים לדורי דורות · לשומרי בריתו וגו' · הטיל תנאי במה שאמר וצדקתו לבני בנים כי זה דוקא בהיות הבני' שומרי בריתו · ואמר ולזוכרי פקודיו לעשותם לרמוז אל הזמן אשר יהיו בו גולים וסורים ולא יתכן או להם לשמור את הברית כראוי וכמה מצות א"א לקיימן לא בכל ולא במקצת · לזה אמר כי במצוק העתים די להם שיזכרו פקודיו שיהיו ערוכים ושמורים ומופקדים בקרב לבם ויתעסקו בהם במחשבה בלבד אך על מנת לשמור ולעשות הכל יפה בעתו בשוב ה' את שיבתם כי כן יבורך גבר ירא ה' ויעלה עליו כאלו עשה המצות ההן בפועל · ה' בשמים הכין כסאו וגו' ברכו ה' מלאכיו וגו' ברכו ה' כל צבאיו וגו' ברכו ה' כל מעשיו וגו' · השב פניו לשלשת המדות המיוחסות לג' העולמות הכוללים אשר איחר ענינם מן הטעם אשר זכרנו והקדים לזה מאמר כולל באמרו ה' בשמים הכין כסאו על החלק הקיים והבלתי מקבל שינוי מטבעו שיש בכללו עולם המלאכים ועולם הגלגלים כי על שניהם יפול שם שמים מטעם גדולי המפרשים · ומלכותו בכל משלה על החלק המשתנה תמיד מטבעו וסובב סובב הולך בהויה והפסד מתמיד שעם היותו בשפל המדרגה ובעמק עכור ואך חשך ישופנו · מכל מקום לא סרו קוי בינוני השגחתו ית' מהאיר עליו אור הצורות הראויות לתת לו מנדבת השפעתו ית' על דרך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה · וזו היא כונת אמרו ומלכותו בכל משלה · ואחר כך המשיך דבריו בשלשת הפסוקים הבאים כי על סדר הג' עולמות מלמעלה למטה להורות על הג' מדות הראשונו' המתנשאות לעומתם כאמור · והנה המלאכים אמר גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו להיותם נאדרים בכח במעשה ובעיון כי מעשה תקפם וגבורתם בהשלמת דברו

וכונתו

וכונתו ית' רב ועצום מאד · וכמה יפה כחה לשמוע בקול דברו עד שאפילו ברמז מועט ובקול דממה דקה ישמעו ויבינו כונתו ית' · הלא זה יתאמת מהיותם שכלים פשוטים ובקיים מחמר ואין מסך מבדיל בינם לבין השגתם · אמנם אצל הנבדלים לא אמר אלא משרתיו עושי רצונו · ואת דבר השמיעה בקול דברו לא הגיד כי אמנם להיות בעלי חומר מטה ידם ונגרע ערכם מערך המלאכים · ואצל העולם התחתון לא זכר לא זה ולא זה לפחיתו' ערכו · והיה זהיר בלשונו להזכיר מלת כל בעולם האמצעי והתחתו' באמ' כל נבראיו כל מעשיו להיותם בעלי גוף שיש לו ג' מרחקי' אורך רוחב ועומק שפליה' מלת כל נופלת יפה כמו שביאר הפילוסוף בספר השמים והעולם · ונחתום בטבעת המלך חתימה מעין פתיחה באמרו ברכי נפשי את ה' · הוא העולם הרביעי הקטן אשר על חסד עליון הנזכר עליו היה עקר משתיתו ויסודו של מזמור ועליו בפרט הוטלה חובה זו לברך את ה' בכל עוז יותר מכל שאר העולמות ברחמיו יתברך וברוב חסדיו אשר הפליא עמו מכל הגדדים שזכרנו · כי על כן לו נאה לברך ולקרא לפניו אברך · ובכן היטבת לראות איך האירו ברקיו של מזמור מה שהלכנו סביבו להורות על הפלגת חסדו יתבר' להפוך העון לזכות ואורות מאופל אמר ויהי · הוא הדבר אשר דברו הנביא ישעיהו (סי' מ') באמרו נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם · וכמו שהעליתי בדרוש אשר פי יקבנו עזרה בצרות · כי פתח דבריו יאיר נחמה מכופלת · דברו על לב ירושלם וקראו אליה · היה ראוי שיקדים הקריאה לדבור · ועוד יש לדקדק טעם אמרו על לב · אמנם הדברים מוכיחים כפי מה שנתעוררתי מזולתי בקנת שכיון בזה להורות כי מתוך רוב השמחה והפלגתה יפוג לב ירושלם כי לא תאמין לשמועה וכאלו תקצר רוחה ותתעלף עד שיצטרכו לקרא אליה בקול גדול דברים המתיישבים על הלב עד שתתקבע בה השמחה בנחת ותחי נפשה על דרך מה שביאר הרמב"ן על אמרו ויפג לבו כי לא האמין להם וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם · וז"ל · הידוע בעילוף הזה שיבעקו לו וירגילו אותו בשמחה ההיא עד שתתקבע בו בנחת וזה טעם וידברו אליו וגו' · וזה כי היו נועקים באזניו דברי יוסף ומביאים לפניו העגלות ואז שבה רוחו אליו וכו' · עכ' · כי מלאה צבאה · הנכון כמו שתרגם יונתן ארי עתידה דתתמלי מעם גלותה · כי נרצה עונה · המפרשים פירשוהו מלשון אז תרצה הארץ את שבתותיה ענין השלמה · ויונתן תרגם ארי אשתביקו לה חובהא · ולפי דעתי פירושו הנכון שהעון עצמו נעשה רצוי שאפילו זדונות נעשות לה כזכיות לשלמו' התשובה מאהבה כאמור · וביאר זה באמרו כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה והוא חלק מן הכתוב קשה להולמו אצל המפרשים · כי מה שכתב הראב"ע כפלים מכות שלקחה מכל גוי וזה בעבור כל חטאתיה · גם מה שתרגם יונתן ארי קבילת כום תנחומין מן קדם ה' כאלו לקת על חד תרין בכל חטאהא · אין רוח חכמים נוחה הימנו · אבל הפירוש הנכון אצלי שלקחה שכר כפול על מצותיה שעשתה אחר התשובה השלמה · וזה בשביל כל חטאתיה שנעשו לה גם הם כזכיות בהוסיף תת כח לה להשלים הזכות במעשה המצות שהיא עושה אחרי שובה כאמור · וכמנאת נוטלת שכר על המצות כפלים מצד העבירות שהן הנה היו סבה לעשותן ברצון שלם וכונה עצומה · וזאת נחמתה בענין

כפולה

כפולה ומכופלת אשר עליה נכפל לשון נחמה באמרו נחמו נחמו עמי כמו שקדם. וזאת התורה אשר שם הנושא שלי לפני בני ישראל. כי באמרו לפני ה' תטהרו קורא הדורות מראש לטהר עצמם בתשובה מאהבה טהורה ושלמה. ובאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו מבשר ואומר כי כן תהיה נפשם מטוהרה מכל כתם חטא אפילו בשגג אשר לא כתורת השב מיראה שזדונות נעשות לו כשגגות ונכתם עונו כמוזכר למעלה. ולא עוד אלא שעונותיו ישובו לו במדרגת זכיות והיו למאורות כפי מה שביארנוהו וזה פעם שנית מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. ר"ל משבת כל חטאתיכם תעלו למדרגת הטוהר והזכות השלם כפליים לתושיה. כל הנשמה תהלל יה הללויה:

דרוש שלשים ותשעה

* חסדי יי בקבלת שבים פ' האזינו *

כלל הדרוש זכר עשה לחסדיו ית' במתנת התשובה כי הוא רחום יכפר עון גם כי המרה את רוחו ית' שהוא כבת' ולא ישחית עם היותו מרבה לפשוע. והרבה להשיב אפו עד שיעשה לו זדונות כזכיות בשובו מאהבה. ולא יעיר כל חמתו עם רוב שהמידו על מריו גם עד זקנה ושיבה כי חסד ה' לעולם לקבל שבים.

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו:

במדבר רבה פ' י' חכו ממתקים זה הקב"ה ראה מהו אומר כי כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו (עמוס ה') ויש לך חיך מתוק מזה. חי אני נאם ה' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה (יחזקאל ל"ג) ויש לך חיך מתוק מזה ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה (שם) אין לך חיך מתוק מזה. אר"ש"בל ובלבד בתוהא על הרשע הא כיצד תני רשב"י הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף נעשה צדיק גמור עליו הוא אומר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (שם) אמר ר' יוחנן ולא עוד אלא כל עבירות שעבר הקב"ה מונה אותן לו זכיות הה"ד מר ואהלות קציעות כל בגדותיך (תהלים מ"ה) כל בגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות בזמן שהן קציעות הבגדות ואומר עליהם הוא יחיה:

עצור במילין לא אוכל מקול הקורא (יחזקאל ל"ג) והצופה כי יראה את החרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר ותבא חרב ותקח מהם נפש הוא בעונו נלקח ודמו מיד הצופה אדרוש. על כן האזינו השמים ואדברה כנגד השכליים שיורדים אל עומק הכונת הדבור השכלי. ותשמע הארץ אמרי פי כנגד האחרים הבלתי מרגישים אלא בשטחיות ולא יצטרכו בזה להערה כל כך ולפי' לא אמר תשמעו כענין אמרו אבל השכליים האזינו. יערוף כמטר לקחי וגו'. אם יקרה בדברי איזה ענין של

תוכחת

תוכחת העורף כמטר לנוכחים יכעס כאלו היתה שכבת הטל עולה באמרי נעם ויהי כטל לישראל עד שיועיל אמרי לבכור כבכורתו ולצעיר כצעירתו כשעירים עלי דשא וגו׳ ותהיינה אזניכם פקוחות אל עקר הדרוש כי שם ה׳ אקרא להורות על גודל חסדו עלינו בענין התשובה הבו גודל לאלקינו שלא התנהג עמנו במדת הדין כי ישא אלוק מעונכנו והוא רחום יכפר עון:

חסדי ה׳ אזכיר תהלות ה׳ כעל כל אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו בהעלות ארוכה ומרפא למחלת עונותינו על ידי התשובה. כי הנה ימאן השכל שיאמן חזק שאחרי שמרי אמר ימרה אדם את פי עליון הקב״ה גאולה תהיה לו לכפר עליו וכל שכן בהרבותו חטאים ועונות ופשעי׳ כי כרובם כן היה מן הראוי שיהיה רחוק מישועה. ומה גם עתה בהתמיד אדם על מריו שנים רבות גם עד זקנה ועד שיבה שלא שיש הדין נותן שיתוקן מעוותו על ידי תשובת זמן מזער לא כביר. ורחוק רחוק מי ימצאנו שיזכה אדם על ידי תשובתו הרמתה שיחשבו לו עונות כזכיות. וכמאמר ר״ל פ׳ בתרא דיומא גדולה תשובה שאפילו זדונות נעשות לו כזכיות שנא׳ ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה. ונתבאר שם דהיינו כשהוא שב מאהבה. וזכרו בעל העקידה שער ק׳. ודברנו על אודותיו בדרוש המכונה מקום שבעלי תשובה עומדי׳ ועווין שם. אלו הם ארבעה חלוקי חסדים שיוסיף אדם להפליא על ענינם ויורה בהם על הפלגת חסדו ית׳ שגבר עלינו וכמאמר המשורר יחל ישראל אל ה׳ כי עם ה׳ החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו. ועל ארבעת רבעיהם בלכתם ילכו דברי המשורר עצמו במזמור ק״ג באמרו רחום וחנון ה׳ ארך אפים ורב חסד. לא לנצח יריב ולא לעולם יטור לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו. כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו הכונה להורות כי לא יריב עם החוטא מצד מה שחטא נגדו שהוא נגד ישראל כנ״ת. גם לא יביט למה שהתמיד בחטאו זמן ארוך וזה ולא לעולם יטור. גם לא מצד הרבותו חטאים ועונות ופשעים וזה לא כחטאינו עשה לנו וגו׳. כי כגבוה וגו׳. כרחוק מזרח וגו׳ בכלל שם ענין אמרם ז״ל שאפילו זדונות נעשות לו כזכיות כשתהיה תשובתו מאהבה שלמה כי כמו שכתבתי בדרוש הנז׳ הורה ביופי מליצתו כי כפי גודל אשמתו של אדם כן יהיה בערכו עוצם זכותו בשוב רשע מרשעתו מאהבה שלמה וזה מצד חוזק התעוררותו לגבר חיילים כנגד המעיק כי כל דבר מתגבר אצל הפכו וכמו שיש הפרש בין העושה בכונה לעושה בזולתה. כן יש הבדל ניכר בין כונה חלושה לכונה חזקה. והנה השב מאהבה שלמה יוסיף אומץ להתגבר כפי גודל העון העומד לנגדו עד שמדרגת הפושע בשובו מדרכיו וחיה תהיה עליונה על מדרגת המזיד הבלתי פושע כי פשעיו ישובו לזכיות גדולות והיו למאורות מן ההפך אל ההפך כפי עלוי כונתו בדרכי תשובתו המתכשלים לעומת מעיקיו העצומים. ובעשיית המצות בשלמות גדול עם טהרת הנפש וזכותה ובהזדרזו להרבות מהם בכל מאמצי כח עד שההתעצמות ההוא ישואהו על מה שלא בא לידו בכח חזק והכונה עצומה קרובה אל המעשה ובכגון זה אמרו מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה וכמו שכתב בעל העקידה שער ק׳. וזהו מה שהמליץ

הוראתו

הוראתו באמרו כי כגבוה שמים וגו׳ כרחוק מזרח וגו׳ כי להיות שמים לרום המעלה המוחלט והארץ לעומק המטה המוחלט היה אמרו כגבוה שמים וגו׳ משל באות לגבורת חסדיו על יראיו שזדונות נעשות להם כזכיות כי אמנם הזכות הוא כשמים לרום והזדון הוא כארץ לעומק מן הקצה אל הקצה ׃ ובמלת יראיו כיון אל השבים מיראה פנימית שחוברה לה יחדיו עם מדרגת האהבה כמבואר אצלי בדרוש אשר פי יקבנו לאהבה וליראה ׃ ומה שאמר כרחוק מזרח ממערב הוא משל באות להפלגת חסדו ית׳ על הפושעים להעלות מדרגת זכותם הגבה למעלה כפלים לתושית הבלתי פושעים מן הטעם אשר הקדמנו כמו שהמרחק שבין נקודת זריחת השמש לנקודת שקיעתו בשמים הוא כפל המרחק שמן השמי׳ לארץ כי להיות הארץ באמצע כמרכז בתוך עגולה כמנאת רחוקה מנקודת המזרח מרחק שוה לריחוקה מנקודת מערב ואם כן מנקודת מזרח לנקודת מערב כפלים מן השיעור שמן השמים לארץ ׃ ונזכר שם גם כן כי באמרו אחר כך כרחם אב על בנים רחם ה׳ על יראיו כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו ׃ לומר טוב טעם על מה שזכר מטובו ית׳ לכלא פשע ולהתם חטאת׳ כי עם היות המזיד או הפושע נוגע בכבודו ית׳ כנא ישראל עם כל זה לא לנצח יריב וגו׳ כמו שקדם ואם כן איה כבודו ומדת יושרו ומשפטיו על ארמונו ישב ׃ ועל כן יודיע יושר דרכיו בכל אלה כי אמנם צדק ומשפט מכון כסאו לבלתי הביט אל בחינות עצמו אשר יחטא לו האדם רק אל מדרגת החוטא אשר כפעל תיחוס יסודו ובכל חלקי הרכבתו הוא נתעב ונאלח ונכון למועדי רגל ׃ היא שעמדה לו לאדם בשעת קלקלתו מאז באמרו לא אוסיף לקלל וגו׳ כי יצר לב האדם רע מנעוריו ׃ והיא עצמה טענת המשורר בכאן באמרו כי הוא ידע יצרנו וגו׳ ר״ל תכונת יצירתנו מה היא ועלוכה עושה בבחינת ד׳ מדרגות הצורות הכוללות. כח דומם צומח חי מדבר ׃ כי אמרו זכור כי עפר אנחנו רמז אל מדרגת הדומם ׃ ואמרו אנוש כחציר ימיו וגו׳ כנגד מדרגת הצומח ׃ כי רוח עברה בו ואיננו על מדרגת החי ׃ ולא יכירנו עוד מקומו על מדרגת הדבור שהוא מקומו של אדם והבדלו העצמי אשר נתעלם בו והיה מה שהוא ׃ והנה מצד חסרון האדם ופחיתות הרכבתו כדאי הוא להתכלות מה מחטאתו אשר חטא ונסלח לו ׃ וצדיק וישר הוא להתנהג עמו במדת הרחמים כאמור ׃ כי כל עומת שבא האדם ונמשך בפעולתו לפחיתות טבעו באמרו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ׃ כן ילך הוא ית׳ לתומו טוב ומטיב לכל וחסד ה׳ מלאה הארץ ובכן אין שום א׳ מהם יוצא מידי פשוטו ומדרגת טבעו והוא טעם אמרו נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת ׃ ובכן עמדנו על אמתת כונת המדרש שהקדמנו עם הסרת הגמגומים הכופלים הן מצד מה שבכפל אמרו יש לך חיך מתוק מזה מה בא ללמדנו ׃ ועוד שלש באמרו אין לך חיך מתוק מזה ומה נשתנה מחבריו עד שהוצרך לשנות בו הלשון ׃ והן מצד מחלוקת ריש לקיש ורבי יוחנן במאי פליגי והנה לפי דרכנו יתבררו ויתלבנו הדברים כי מאמר דרשוני וחיו יובן על החסד הראשון לסלוח לחוטאים כנגדו שהוא בבת׳ ׃ וחי אני נאם ה׳ אלקים אם אחפוץ וגו׳ נאמר על היותו יתברך מרבה לסלוח לכל עון ולכל חטאת ולכל פשע גם כי ירבה לחטוא בכל א׳ מהם והוא דבר למד

מעבינו כי שם נאמר ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה אמור אליהם חי אני נאם ה' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל · ומה שאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה ביארו רשב"ל בתוהא על הרשע דומיא דבשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בהם שוכר תחלה דפשיטא ודאי דבתוהא על הראשונות מיירי ועלה בדעתו לפרשו כדתני רשב"ל על פסוק ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו שהוא חסד הסליחה למי שהתמיד בחטאו זמן ארוך ועליו ביארו מה שאמר ישעיה לכו נא ונוכחה יאמר ה' וגו' רוצה לומר נקבל התוכחת בשובנו אל ה' ואז אף על פי שיהיו זקנים בחטאתם שגדלו עליהם ונתרגלו בהם שנים רבות הנה בשובם אל ה' ובקבלם התוכחת מיד כשלג ילבינו וכענין אז"ל אמר רבי יצחק אמר הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שבאות מסודרות מו' ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו · ואמר אם יאדימו כתולע שדמה שחטא במראה האודם לפי שסבתו החומר ורתיחת הדם שהוא אדום · אבל רבי יוחנן ביאר בו ענין החסד הרביעי מעשיית הזדונות כזכיות שהודה בו ריש לקיש עצמו בפ' בתרא דיומא כמו שקדם כי ראה רבי יוחנן שחסד הסליחה למי שהתמיד בחטאו זמן ארוך כבר נכלל באמרו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו ר"ל באיזה יום שיהיה אפילו באחרית ימיו ואם כן היה זה כפל ענין ולפי' חדש בו ענין החסד הרביעי שזכרנו · וכאמרו בזמן שהן קביעות הבגדות נראה שעשה קביעות מלשון ואת הבית יקציע שענינו הסרת הטיח וכן נקרא הכלי שמקלף בו החרש את העץ ומחליקו מקצוע' כאמרו יעשהו במקצועות · ומה שאמר בפעם השלישית אין לך חיך מתוק מזה ולא אמר בלשון שאלה כבתחלה היינו משום דבתלתא הויא חזקה · וכבר הקדמנו כי החסד הזה הוא דוקא כשהתשובה שלמה מאהבה אשר לעומת' תתכנס היראה הפנימית מגדל מעלתו וחסדו יתברך לא כן החיצונית מפני פחד ענשו כי אז אין הזדונות נעשות אלא כשגגות כמאמר ר"ל פ' בתרא דיומא · ולשתי אלה רמז הנביא ישעיהו בהפליגו לגנות אנשי דורו שלא שבו כלל לא מאהבה ולא מיראה באמרו סי' ט' והעם לא שב עד המכהו ואת ה' צבאות לא דרשו ופירשו בו לא מפחד העונש והוא אמרו עד המכהו ולא מפני מעלת ה' וזהו ואת ה' צבאות לא דרשו ר"ל אדון צבאו' מעלה ומטה · וכבר ביארתי על זאת הכונה בדרוש הנז' מאמר הושע (סי' י"ד) שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך · קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו · כי תחלה יש להתעורר על אמרו קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אחרי אמרו שובה ישראל וגו' שנראה זה כפל מותר · ועוד למה שינה את לשונו כי ראשונה אמר עד ה' אלקיך ואחר כך ושובו אל ה' · ועוד למה אמר כל תשא עון ולא אמר כל עון תשא אם הוא כפי' המפרשים · ועוד מהו ענין אמרו וקח טוב ועוד ראוי ליישב לשון אמרו ונשלמה פרים שפתינו כי לפי הנראה הל"ל ונשלמה פרים בשפתינו · ויתורץ הכל באמרנו כי כנגד ב' מיני התשובה הנז' דבר הכתוב כי תחלה אמר שובה ישראל וגו' על התשובה מיראה כי על כן אמר כי כשלת בעונך וכדברי חז"ל פ' בתרא דיומא גדולה תשובה שזדונות נעשות

לו כשגגות שנאמר שובה ישראל עד וגו' כי כשלת בעונך · הא' עון מזיד הוא וקרי ליה מכשול · ואמר עד ה' אלקיך כי בלשון בני אדם עד ולא עד בכלל כמבואר אצל הפוסקים ומכללם יתבאר לך בטור י"ד סי' רכ"ב · אחר כך המשיך דברו על המין הב' מן התשובה שהיא מאהבה שלמה ויראה פנימית מעולית מאד באמרו קחו עמכם דברים כלומר שיקחו דברים עם שכם כונתם וטהרת נפשם בשלמות וישובו אל ה' בהתקרבות יותר חזק מן הראשון כי ע"כ אמר אל ה' ולא אמר עד ה' כמו שאמר תחלה · ולפי שההבדל העצמי שבין תשובה זו שהיא מאהבה ויראה פנימית ובין התשובה שזכר תחלה שאינה אלא מיראה חיצונית · הוא כי בתשובה זו יכופר עון לגמרי ולא עו' אלא שהב במדרגת זכות מה שאין כן בתשובה מיראה חיצונית כי לא תספיק תשובתו אלא לעשות הזדונות כשגגות כמו שקדם ע"כ אמר אמרו אליו כל תשא עון ר"ל שמכל וכל תשא את העון ולא תשאיר ממנו שום רושם חטא משום כד · לאפוקי מענין השב מיראה חיצונית · וממילא משמע שיהיו זדונותיו נחשבות לו כזכיות והיו למאורו' כדין השב מאהבה ויראה פנימית דעליה קיימינן · ואלו אמר כל עון תשא לא היה מובן ממנו אלא שישא כל העונות שלא יחשבו לו כזדונות ועם זה היה במשמע שיחשבו לו כשגגות עכשיו שאמר כל תשא עון הורה על כונתו באר היטב · ובאמרו וקח טוב רמז להכשר מעשהו הנמשך ובא מאשר תשא על הנפש כי מתוך כך תיילים יגבר ביתרון הכשר פעולתו יותר מן הצדיק הבלתי חוטא מכל הצדדים שזכרתי בדרוש הנז' לפי' אמר שיקח ויקבל בסבר פני' יפות הטוב המוקטר מונח לשמו ית' כי זה אמנם לא נמשך לו בשלמות אלא מכח עונותיו כי זולתם לא היה מתעצם כל כך בכשרון המעשה כאמור · ואמר ונשלמה פרים שפתינו להורות כי התפלה היא עולה במקום היותר מעולית שבקרבנות וכאז"ל בשמות רבה (פ' ל"ח) קחו עמכם דברים ז"שה ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' לשמיע בקול תודה יכול אף להקריב פרים ואלים ת"ל לשמיע בקול תודה לפי שישראל אומרים רבון העולם הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם · משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו אנו אין לנו קרבן אמ'להם ואם כל עדת ישראל ישגו א"ל עניי' אנו ואין לנו להביא קרבנות א"ל דברים אני מבקש שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואני מוחל על כל עונותיכם ואין דברים אלא ד"ת שנאמר אלה הדברים אשר דבר משה אמרו לו אין אנו יודעים א"ל בכו והתפללו לפני ואני מקבל וכו' וגדולה מזו אמר רבי אלעזר פ'מי שמתו גדולה תפלה יותר מכל הקרבנות שנאמר למה לי רוב זבחיכם וכתיב ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע · ואמר א"כ נשלם פרים שהם המעולים שבקרבנות כאמרו אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים והן הן שפתנו מאמ' הממלאים חסרון הפרים ועולים על גביהם · ועתה אחרי עברי בסך ארבעת החסדים הגדולים שכללו בתשובה כאמור · אדדם עד בית לאלקים ובקול רנה ותודה המון חוגג אשא כנ' נושאי לאמר כי שש ה' אקרא להרים דגל חסדו הבו גודל לאלקינו כי מדת דיננו הרמוזה באלקים נתעלית ברחמים לחוותינו כהיום הזה במדת התשובה מן הפנים שנזכרו עד אמרו עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר כי עלוי גדולה ורוממות יחשב לו ויתברך כשיתעלה עם הרחמים להיות רחמן בדיננו כמו שכתב הרמ"בן על פסוק זה אלי

ואנוהו וכן אמר ישעיהו (סי׳ ל׳) ולכן יחכה ה׳ לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלקי משפט ה׳ אשרי כל חוכי לו הורה על רוממותו ית׳ בשוב לאלקים שהוא מ״ה במדרגת ה׳ שהוא מדת רחמי׳ וכבר נרמזו ד׳ החסדים בפ׳ היום באמרו הלה׳ תגמלו זאת וגו׳ הלא הוא אביך ואין האב מחשיב גודל אשמת הבן בערך מעלת עצמו אשר המרה את רוחו והוא ענין החסד הראשון׳ קנך וחוקה אין אדם קונה קנין ומפקידו בן הכורא ית׳ פועל ידיו ירכה לא יבלע ולא ישחית עם היותו מרבה לפשוע והוא החסד השני׳ הוא עשך שעם היותך מתמיד על מריך וכזדקנת בו שנים רבות עד שסב לך המרי לקנין חזק וטבע מוטבע הוא ית׳ מקבל תשובתך ועשה אותך בריה חדשה כי יחדש כנשר נעוריך וזאת החסד השלישי׳ ויכוננך שהושיבך על כן מדרגה עליונה כאלו היו הזדונות זכיות והוי הוא החסד הרביעי העולה הוא למעלה׳ ובכן נצדק בדברנו כי על ידי החסד הגדול הזה מהתשובה אשר חנן לנו שיש לו לאדם רפואה למחלתו ויחיה מתמותתו והיא עושה אותו בריה חדשה׳ רפואה דכתיב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם ואמ׳ דוד רפאה נפשי כי חטאתי לך׳ תחיה דכתיב דרשוני וחיו ושאר הכתובים המוזכרים לעיל במאמר הראשון׳ ועוד כתיב (ביחזקאל י״ח) כי לא אחפוץ במות המת נאם ה׳ א׳ והשיבו וחיו קראו מת בעודנו חי׳ ועל היותו כעשה בריה חדשה דרז״ל בויקרא רבה פ׳ ל׳ תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה׳ ועל דמיון הרפואה ביאר בעל ראשית דעת כלל ה׳ פא מה ששאל רבי מתיא בן חרש את ר״א בן עזריה ברומי שמעת ד׳ חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש א״ל ג׳ הם ותשובה עם כל א׳ וא׳׳ עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה מוחלים לו מיד שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה תשוב׳ תולה ויה״כ מכפר שנא׳ כי ביום הזה יכפר עליכם וגו׳׳ עבר אדם על כריתות ומיתות ב״ד תשובה ויה״כ תולין ויסורים ממרקים שנאמר ופקדתי בשבט פשעם וגו׳׳ אבל מי שיש בידו חלול ה׳ אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביה״כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה ממרקת שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון׳ וביאר ג׳ חלוקי כפרה יעל ג׳ מיני הקדחות בבחינת ניטאס יעויין שם׳ וקרוב לשמוע כי לארבעתם רמז הכתו׳ באמרו והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו׳ והנה שלשת אלה רפואה׳ תחיה׳ ויצירה חדשה׳ נכללו בדברי המשורר באמרו במזמור ק״ג ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי על הרפואה׳ הגואל משחת חייכי המעטרכי חסד ורחמים על התחיה׳ המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי על היצירה החדשה׳ והם ג׳ גמולי׳ שנכללו בכח מאמרנו כי מגד היותו חוטא אליו יתברך הנבג״ת היה ראוי עכ״פ שהנפש החוטאת היא תמות לולי רחמיו ית׳ שרבה להחיותו׳ וכשהוא שב מיראה תזכונית יש לו רפואה למכתו עם היות זדונותיו נעשות לו כשגגו׳׳ וכשהוא שב מאהבה ויראה פנימית נעשה בריה חדשה כי זדונותיו נעשות לו כזכיות ואין לך חדוש יצירה גדול מזה׳ ואולם כל החסד הזה שנוהג הקב״ה עם החוטאים אינו אלא בדברים שבין אדם למקום לא במה שבין אדם לחברו שכן שנינו בסוף יומא דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו עבירות שבין אדם למקום יוה״כ מכפר עבירות שבין אדם לחברו אין יוה״כ

מכפר

מכפר עד שירצה את חברו · ומכאן מודעא רבתי לכמה מיני גזילות וחבלות וכו' · וזלזול תורה ולומדיה · עם תקלות רבות אשר בחוץ תרוצה וברחובות קריה יתנו קולם עד כי נצדק כדברנו עם מאמר מיכה אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין כלם לדמים יארובו איש את אחיהו יצודו חרם וגו' עד אמרו אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף משוכבת חיקך שמור פתחי פיך בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו · ולא שתו לבם לד' רובי שלומות שנזכרו במדרש פסיקתא הביאו הילקוט בישעיה סי' נ"ד וז"ל וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך ד' רובי שלומות הן · יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (תלים ע"ב) שלום רב לאוהבי תורתך (תלים קי"ט) וענוים יירשו ארץ ויתענגו על רוב שלום (תלים ל"ז) והדין וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (ישעיה נ"ד) אשר ביארתיו בדרוש התשובה אצלי רוב שלום על ד' מיני ההשגחות שבהן תלוי כל שלמות אומתנו יעויין שמה · ועתה נחלץ חושים מבלי זיין של תשובה וכו' כי השב נשיג והנצל נציל וכו' · שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחולת המחני' כפל שובי שובי ד' פעמים לרמוז לד' מיני החסד הנכללים במתנת התשובה · ועי' כנגד ד' חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש כאמור · ועוד כנגד ד' רובי שלומות הנז' · ואמר מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים לרמוז למחולת מחנה אנשים ומחנה נשים כשאמרו שירה על הים · כי משה אמר שירה לאנשים אשירה לה' כי גאה גאה וגו' רמז להתעלות הרחמים כמו שזכר הרמב"ן על זה אלי ואנוהו · וכן אמרה מרים לנשים בא"ע ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה וגו' · הוא הדבר אשר דבר נושאנו כי שם ה' נקרא להודיע חסדיו אשר גמלנו במתנת התשובה · הבו גודל לאלקינו שתכשירו פעליכם באופן שתתעלה מדת רחמיו להיות רחמן בדינו ויגדל נא כח ה' לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה בילא"ו :

דרוש ארבעים

* משפט לאלקי יעקב לר"ה *

כלל הדרוש יתן בקולו קול עוז לדעת דרכי יהושע דסבירא ליה שבניסן נברא העולם ואחריו החזיקו שלמים ורבים · לדרוש ולתור למה אם כן אחד בתשרי בחר לו יום לישב על כסא דין · וישפוט שפט כי ראתה חכמתו ית' טוב ויפה שייוחד זמן על הוראת ההכנה השפטניית · רחוק מאד תכלית המרחק מן הזמן המורה על ההכנה הטבעית שהוא זמן הבריאה · להודיע כמה גבהו דרכי השגחתו וטובו מדרכי הטבע שמסודר וכרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו :

זכרון תרועה מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' :

ר"ה פ"ק שנו רבותינו בא' בתשרי ר"ה לשנים · למאי הלכתא אמר רב נחמן בר יצחק

יצחק לדין דכתיב מרשית השנה ועד אחרית שנה מר"ה נידון מה יהא בסופה ׃ וכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו וגו' ׳ שנו רבותינו כי חק לישראל הוא אין לי אלא ישראל אומות העולם מנין ת"ל משפט לאלקי יעקב ׳ אם כן מה תלמוד לומר כי חק לישראל הוא מלמד שאין ב"ד של מעלה נכנסים לדין אלא אם כן קדשו בית דין של מטה את החדש :

אם תבעיון בעיו מה העבודה הזאת לכבוד יום זה בקדושה רבה׳ שובו אתיו בתשובה קלה אחת לקוחה מדברי התנא פ"ק דר"ה באמרו בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון ׃ וממה שדרשו על פסוק תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו ׳ איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב׳ אמנם אם יוסיף שנית השואל איה איפה רמז לדבר זה בתורה ׳ אין אומר ואין דברים לתשובתו בטעם נכון ׳ ומה גם עתה אם ישאל שאלתו לבקש טוב טעם לייחוד וקביעות יום זה מזולתו לישב על כסא דין ׳ כי עם היות טעמים רבים נאמרים על ככה מפי סופרים ומפי ספרים לא אחד בהם יקים מפלט לנו מן הספק והדוחק׳ זהו אמר הדרוש ראוי שנשתדל להמציא בו צורה נאותה כמשת נדבת יד הנותן:

כתוב בפ' אמור בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש ולא פי' תרועה זו למה׳ אם מפני היותו ר"ח הלא כבר נאמר (פ' בהעלותך) ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלקיכם אני ה' אלקיכם ולמה אם כן יפרט חדש זה בייחוד׳ ועוד כי לא הזכיר בכאן חצוצרות והסתם מורה על השופר כדילפינן מיובל והעברת שופר תרועה׳ ועוד כי שם נאמר ותקעתם וכאן תרועה וממה שאמרו ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו ידענו התקיעה לחוד ותרועה לחוד׳ אך אמנה ממה שכתוב שם וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם למדנו כי התרועה היא רמז לעת צרה׳ וכן אמר הכתוב (ירמיה ד') מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי לא אחריש כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה׳ וכן ותזעק חשבון ואלעלה עד יהץ נשמע קולם על כן חלוצי מואב יריעו נפשו ירעה לו (ישעיה ט"ו) ובעמוס (סי' א') בתרועה ביום מלחמה בסער ביום סופה׳ אמור מעתה כי מאמר הכתוב זכרון תרועה רוצה לומר שיזכרו וישימו על לב כי ביום הזה מתכסא לעומתם ענין מחריד ומבהיל המביא לידי תרועה ושבר׳ ומבלי אין שם מלחמה חיצונית מפני אויב תדע באמנם שהמלחמה הזאת פנימית מלחמת העונות שהיא מסובבת מכל זולתה באמרו (תלים נ"ט) יגורו עלי עזים לא פשעי ולא חטאתי ה'׳ ירצה לפי מה ששמעתי יגורו ויאספו עלי כל עזים שבעולם להזיקני ולא יגורו עלי פשעי וחטאתי׳ ומה שיוסיף עוד הוראה על זה הוא מה שנקבע ליום סליחה בעשירי לחדש הלז׳ כי קרוב הוא לשער מזה שהמועד הקודם לו יש לו שבח בזה הענין ולא חששה תורה להזכיר ענינו בפירו' כמו שעשתה ביוה"כ לפי שעם היות אדם נידון בר"ה הכל הולך אחר החתום ביוה"כ׳ ואין ענינו של ר"ה אלא כענין הכנה ליום סליחה

שבא אחריו וכדי העירה לאדם שיתקן ויכשיר את עצמו לצורך אותו היום ׃ וז״ש הכתוב (בפ׳ אמור) אך בעשור לחדש השביעי יום הכפורים הוא וגו׳ כלומר זכרון תרועה שצויתיך אין ענינו אלא שתתיצב ותכין עצמך למה שיהיה בעשור לחדש וכאלו מועד זה והבא אחריו כאגדים יחד באגודה אחת ׃ אמר דוד אשרי העם יודעי תרועה ה׳ באור פניך יהלכון ׃ להורות כי ידיעת מה שתורה עליו התרועה הזאת כאמור מועילה מאד לתשועת נפשנו ונעשה כאומר אשרי העם שיודעים סבת התרועה וטעמה כי בזה יתעוררו להטיב דרכם ללכת בארחות יושר וז״א ה׳ באור פניך יהלכון ׃

אמנם מה כדבר ונבדק בנתינת טעם לבחירת יום זה כו פלס ומאזני משפט ביד ה׳ ׃ בא ונאמר מה בקש הר״ן בפק׳ דר״ה לסלק את הספק הזה׳ כי מתחלה סרא׳ פנים לדבר אליבא דר׳אליעזר שאומר בתשרי נברא העולם ממה שאמרו בפסיקתא בשמו של רבי אליעזר בכ״ה באלול נברא העולם ושאמרו בתשרי נברא העולם על גמר בריותו קא אמר דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ו׳ דהיינו בא׳ בתשרי ׃ ושם בפסיקתא אמרינן א״ל הקב״ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס ׃ כך עתידים בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאי׳ בדימוס ׃ ויהי כראות הר״ן שאין טעם זה עולה לסברת רבי יהושע שבניסן נברא העולם וכותיה אזלא סוגיית הגמרא בפשטה וכפי השרשים הכוללים קי״ל כותיה לגבי רבי אליעזר ׃ חתר למצא טעם נאות לסברתו באמרו כי למה שנתרצה הקב״ה בי״ה ובשביל כך הוקבע יום סליחה לדורות כדי לזכותם בדינם כשידינם בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה ׃ על כן גזר שיהא אדם נידון בר״ה לתת זמן לבינוניים עשרה ימים אלו כדי שבהם יפשפשו מעשיהם וישובו אל ה׳ ׃ וכל זה איננו שוה לי שאם כן למה היה הזמן הזה י׳ ימים לא פחות ולא יותר ׃ והלא יותר נכון היה שיתחיל הדין מר״ח אלול שבו עלה משה להר ויהיה הזמן הזה נמשך לתועלת הבינוניים שיפשפשו מעשיהם כל המ׳ יום שעמד שם משה בתחנה לפני ה׳ ׃ ומפני זאת החלשה שהרגיש הר״ן בט עמו חשב לחזק בדקו ולתקנו במה שאמר ואפשר עוד שמר״ה ועד י״ה התחיל ה׳ להתרצות למשה ובי״ה נתרצה לו לגמרי ׃ והנה תקנתו קלקלתו לשים פחות ויתר ברצויו יתברך שיהיה מוסיף והולך מעט י׳ ימים והלא ישועת ה׳ ורצונו יתבר׳ כהרף עין יחול על הראוי ק״ו מן הצורות ההיולאניות שחולם על חמר מוכן הוא בעתה אחד וברגע כמאריה גם כי הכנת החמר אל קבולה צריכה זמן וכמאמר שלמה לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים שפירשנו בו כי לכל דבר מתהוה צריך בהכנתו זמן ׃ אמנם לחפץ שהוא חול הצורה בחמר מוכן והוא התכלית הנרצה שתחפץ בו נפש הפועל בכל תנועת ההכנה הקודמת ׃ די בעת ורגע אחד׳ ואם ככה יקרה בצורות הטבעיות תחת השמים ׃ עאכו בצורות העליונות האלקיות שאין בבחינתן שבא לזמן כלל רק מצד הכנת המקבלים שהולכים ומוסיפים זכות מיום אל יום עד הגיעם למדרגת מן הזכות שישאבו מים בששון ממעיני הישועה להפיק רצון האלקי׳ בעתה בלתי מתחלק ׃ ובזאת הבחינה לא היה ראשית הרצוי מר״ה בלבד כי גם מעת עלותו להר מר״ח אלול ׃ ידעתי לא יבצר מזמה לחשוב מחשבות כי בחר ה׳ את הזמן הזה בו יהיו פלס ומאזני משפט בידו להיות מול החדש הזה מאזנים ׃ וימלץ עליו מא׳ דוד

(תלים

(תלים ס״ב) אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד׳ לרמוז אל הזמן שהם תלויים בו במאזנים שוא החדש הזה שמזל מאזנים עולה בו אם לעלות במעלה ואם ליכרת מלשון בעלות גדיש בעתו ובני אדם לא ישימו לב לסור מהבליהם כל השנה ולא זכרו עת בא פקודתם כאותה ששנינו (פ׳ אין נדין) אין משגיחין בכף מאזנים כל עקר׳ לא פחדו בנין חטאים כי שקול ישקלו מעשיהם במאזנים ועל כיוצא בהם אמר דניאל (סי׳ ה׳) תקל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר׳ ואולם אין דעתי נוחה לסמוך ענין השגחיי גדול כזה שתלוי בו עקר הגמול והעונש אל משפט טבעי מכבבי השמים וכסיליהם׳ ואחזה אנכי מליצת בעל העקידה (בפ׳ אמור) אשר נשא משלו על זה באמרו כי כמו שזמן האביב הוא מיוחד להשוות הליחות הנוספות או המשתבשות מהזמנים שבלתי שוים מהקיץ או החורף הקשים אל הגופים׳ כן הזמן הזה הוא מיוחד לרפא את חליי הנפש המתחדשים מצד היות הזמן שעבר מהחרים והקציר הכולל כל השנה כלה אשר בה ישתדלו בעבודת האדמה וגדול פירותיה ואסיפתם ומלאו בתיהם דגן וכל חלב תירוש ויצהר ורם לבבם ושכחו את ה׳ אלקיהם וגו׳ ושכבר תועיל הוראה זו לעורר לבות האנשים להכין עצמם לתקון דעותיהם וכל מעשיהם ולהשוות מדותם אל היום ההוא וישפטו בו לחיים ותמשך רפואתם לכל השנה׳ אך אמנה אין זה כי אם דבור המשלי בלתי מספיק לשמיכות דעת המשכיל׳ אכן מה שבררנוהו לנכון ונודק הוא מה שנזכיר אחרי הודיע בקצרה כי קרוב אלינו הדבר מאד שבניסן נברא העולם כרבי יהושע וזה מכח הסברה הישרה מדברי חז״ל ומגדולי חכמי התכונה עם הסכמת רובם׳ כי אמנם רוח היא באנוש לגזור אומר בסברא נובחת שעת הוצאת הדשאים והאילנות שהוא ביומי ניסן דמלבלבי אילני כהא דאמר רב יהודה (פק דרה) האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזא אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חסר בעולמו כלום׳ הוא עת בריאת העולם אף על פי שים הבדל באופן הוצאתם כי בנביונן ובקומתן נבראו׳ וזו היא בעיני הגדולה שבראיות רבי יהושע שאמר שם מנין שבניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי וגו׳ (פירוש ולא עץ פרי גמור) איזהו חדש שהארץ מוציא׳ דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן׳ ודבריו אלו קרובים אל הדעת יותר מדברי רבי אליעזר בר פלוגתיה שאומר שם מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי (פי׳ שנגמר פריו) איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי׳ כי אמנם נדיק ויסד הוא ליחס עת התחלת צמיחתן של דשאים ואילנות בהויה הנמשכת לעת בריאתם מאז עם היות רב המרחק ביניה׳ לענין צמיחתן כי מקדם מפעלם מאז בשלמותם נבראו ואחר כך טבע הויתם חייב היותם דורכים אל השלמות בסדר והדרגה׳ וידענו גם כן כי בניסן עת הזמיר הגיע ואיכו׳ הזמן ההוא חם ולח והם איכיות מועילות מאד להולדה ולהויה והוא זמן ממוזג מאד ומתיחם באיכיותיו עם טבע הדם שגם הוא חם ולח ועם האויר שגם הוא ככה ועל כן מתחיל הדם להתרבות בגופי הבא וכן לחיות הדשאים והאילנות אשר בסתיו שעבר היו נקפאים ונעצרים וקרושים מחמת הקור׳ עתה על ידי החום הממוזג בעת האביב יתכו וימסו ויתחילו להתנועע

בגוף · והזמן הזה הוא ברוא אחר בו יקומו ויחיו בה ובמתי' · וכל זה ראות לעת הבריאה · אמנם זמן החורף שהוא מתחיל בתשרי הוא קר ויבש והם איכיות מביאות אל הספד · ובכלל הוא עת מנגד בכל עניניו לעת האביב · זה לשבח וזה לגנאי · וכי תאמר כלכך מה זו ראיה הלא אין כל האיקלמים והמחוזות שוים וכשהוא קיץ לצפוניים יהיה סתיו לדרומיים וכפי חלוף יושבי תבל יש אשר יהיה להם קיץ וסתיו פעמים בשנה מודעת זאת לכל מי שעיין מעט במלאכת הכדור · זאת תשיב אל לבך כי אין העולם נידון בענין זה אלא לפי אמצעיתו ועקר אמצעיתו היא ארץ ישראל שעדות הכתוב עליה כאמנה מאד באמרו ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד וגו' ואז"ל והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה · ולא נעלמה ממנו כי בניסן הוא עת האביב האמתי באותו מקום אשר היה לראש פנת כל העולם כאמור · וכבר הראית לדעת שסוגיית הגמרא כותיה דרבי יהושע אזלא · ועוד לפי השרשים הכוללים הלכתא כותיה לגבי ר' אליעזר · והר"ן הראה עצמו נוטה לזה בפ"ק דר"ה · והיו עיניך רואות מה שהסכימו האיצטגנינים לשום מזל טלה שהוא מזל חדש ניסן ראש למזלות ומוני' והולכים טלה שור תאומי' וסימנם טש"ת סא"ב מע"ק גד"ל · ולא נתקררה דעתי במה שכתבו קצת כי התחלת מנינם ממזל טלה היא מצד התקבץ שם גלגל המזלות עם גלגל משוה היום ומשנה תנאי הזמש לכטו' לנגד צפון אשר בו רוב הישוב · שאל האמ' יורה דרכו כי ע"כ היתה התחלת המנין ממנו להיות בו ראשית זמן הבריאה כאמור · ויסבירו פנים לזה האומרים שכל ז' ככבי לכת נמצאו בתחלת מזל זה כשהתחילו להתנועע בעת בריאתם · והכלל כי רובם הם סוברים שבניסן נברא העולם · ולא נכחד ממני מה שהביא נימוקים בעל הבחיי בפ' בראשית להורות כי בתשרי נברא העולם כאמרו ודע והבן כי העולם נברא בתשרי ומלת בראשית תרמוז לזה וכן כתב על יהי אור כי התחלת בריאת העולם היתה בכ"ה באלול כמספר יהי ונגמר בא' בתשרי · ואמר כי עם היות שר"א ורבי יהושע הלכה כרבי יהושע כבר הכריעו בגמרא בזה כר' אליעזר הוא שאמרו כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך כמאן כרבי אליעזר · ע"כ · ואולם יש לאל ידנו להפך כל דבריו כנגדו באמרנו כי התהפכות האותיות יורה טעם היות המנין מתשרי למספר שנים איננו ראשית באמת כי העולם נברא בניסן אלא שהמנין ממנו לשנה שנזכיר · וזה עצמו יושב באמרו מרשית השנה ועד אחרית שנה שנכתב חסר אלף ואמרו בטעמו שהיה זה להורות כי בתשרי נברא העולם אותיות דדין כאותיות דדין · ואנחנו נבטל טעם זה מצד התהפכות האותיות שנקח ממנו ראיה על הפכו כמו שזכרנו · ומה שאמרו כמאן מצלינן האידנא וכו' · אין זה מוכיח שהלכה כמותו אדרבה נראה שתקנו הנסח כפי המפורסם על דרך הוציא חמה מנרתקה וכיוצא · ועם היות הרמב"ן בפ' נח על פסוק והמים היו הלוך וחסור ובסוף פ' לך לך מחזיק בדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם ועשה סמוכות לדבריו מדברי יונתן בן עוזיאל ומן המכילתא · מכל מקום רבו הסומכים על דעת רבי יהושע שבניסן נברא · ומכללם האבודרהם בא' בסדר העבור שלו כי מסורת בידינו מאבותינו שחמה ולבנה נבראו בתחלת ליל רביעי בסוף חדש אדר וכו' · ומפני שאנו חושבים ר"ח

מתשרי הוצרכנו לדעת מולד תשרי שעולה על הלב שהיה קודם לבריאת העולם ז' חדשים באיזו שעה וכו' ע"כ. וכעת יאמר כי טעם לקביעות יום זה מזולתו לדין הוא לר' יהושע שהלכה כמותו שפנינו ומקביל לטעמו של רבי אליעזר בר פלוגתיה. דלר' אליעזר היה זה לפי שבתשרי נברא העולם וכמו שקדם. ולרבי יהושע אינו אלא מפני ריחוקו מעת בריאתו של עולם מן הקצה אל הקצה. כי טלה שהוא מזל חדש ניסן שבו נברא העולם ומאזנים שהוא מזל חדש תשרי שבו יושב אדון כל הארץ על כסא דין. רחוקים זה מזה תכלית המרחק. וכל זה להורות כי ענייני העולם מונהגים מאתו ית' כפי הדין שנמשך מההשגחה הרחק מאד מדרכי הטבע הקיו' אשר עליו נברא העולם מראשיתו. והנה בהיות העולם נידון בתשרי כפי ההנהגה ההשגחיית הרחק מאד מההנהגה הטבעית. ה' לא ראה שיהיה מכוין שניו כפי ההקפים שהקיף הגלגל ושב בסוף השנה אל הנקודה הראשונה שממנה היה ראשית התנועה. כי זה המכוון היה כפי טבעו. אבל רצה שיהיה מתשרי לתשרי להבין ולהורו' שקיום העולם אינו כפי טבעו אלא כפי משפטו ההווה בעת ההיא. וכהשלם ההיקף מתשרי לתשרי ידוע נדע כי מתשרי שעבר חייב המשפט ההשגחיי שימשך קיומו עד תשרי הבא אחריו. ונמצינו למדין כי שני ראשי שנים הם לנו מן התורה ניסן ותשרי. ניסן להורות על חדוש העולם כי בו יצאנו ממצרי' וידענו כי היציאה משם ראיה עצומה לחדושו שאם לא חדשו לא היה יכול לחדש בו אותו' ומופתים. וכמו שזכר הרמב"ן על פסוק אנכי ה' אלקיך. וכתב עוד על אמרו וזכרת כי עבד היית בארץ מצרי' ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת. כי השבת זכר ליציאת מצרי' ויציאת מצרי' זכר לשבת ושניהם זכר למעשה בראשית. ע"כ. ותשרי להורות על המשפט ההשגחיי שבו הוא דן את עולמו. ולהיות שני ראשי השנים הללו מיוחדים לנו בני ברית המאמינים בחדוש ובהשגחה הפרטית על כן נרק אמרו החדש הזה לכם וגו' לא כמו שיובן ממנו אבל קצת שחדש ניסן הוא ראשון לנו זכר ליציאת מצרים ולא לזולתנו המוני' מתשרי שהוא זמן הבריאה. אלא ראשון הוא לנו המאמינים בחדוש ויציאתנו ממצרים ראיה עליו כמו שקדם. וזהו שאנו מונין לתקופה כרבי יהושע לפי שבניסן נברא העולם ועם כל זה מונין למבול כר' אליעזר כלומר לשני הדורות כדי שיהיה מספר האסף השני' כפי שרש אמונת ההשגחה המקובל אצלנו. ומשם הורא' יוצאת כי היותנו נידונין בהשגחת הבכ"ת והיותנו זוכים לפניו בדין. הוא דבר לא יסבלהו הטבע בשום פנים רק הוא חסד גמור מאתו ית' ומנגד אל שטבע תכלית ההתנגדות כי לב אדם יחשב דרכו שלא יזכה ילוד אשה בהשפטו. גם לא תקות אליו הסליחה מאשר אשם לו להיותו בכ"ת. והוא ית' להורות כי גבהו דרכי טובו וחסדו על הדרכים הטבעיים קבע לנו הזמן הזה לתשובה ולסליחה הוא הזמן אשר הורחק בתכלית ההרחקה מראשית הזמן הטבעי לומר כי נגד כל עמנו יעשה נפלאות להגביר חסדו על יודעיו ולדון אותנו ברחמים אף על פי שהמשפט הטבעי שיגזור שכלנו ירחיק זה וידחנו דחוי גמור. אמר המשורר (מזמור ק"ג) לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו. ירצה לפי הכונה לא כחטאינו עשה לנו וגו' כפי גזירת שכלנו שמי אשר חטא לו ימחנו מספרו. כי כגבוה שמים על הארץ זה בתכלית המעלה וזה בתכלית

המטה שהוא תכלית הריחוק שאפשר להצטייר אצלנו ׳ גבר חסדו על יראיו לקבוע לנו זמן לתשובה לכפר על פשעותינו עם ההבדל הרב אשר בין החוטא למי אשר חטא לו כרחוק מזרח ממערב שהוא מנקודה אחת בגלגל אל נקודה נכחיית לה והוא חצי הגלגל ׳ והוא רמז נאות להרחקת זמן הבריאה שהוא בנקודת טלה ׳ מזמן הדין והתשובה שהסליחה במשכת מאזנים ׳ שהוא בנקודת מאזני׳ והרי הוא תכלית המרחק כמו שזכרנו • הרחיק ממנו את פשעינו ׳ רוצה לומר כי בהגיע תור הזמן שמרחקו מעת הבריאה כממזרח למערב ׳ אז הרחיק ממנו את פשעינו על ידי הדין שנקבע בו ותתכשא לעומתו ההתעוררות אל התשובה שהסליחה נגדה למען חסדו ׳ ובכן נרקנו בדברנו זכינו בשפטנו מפני מה הוקבע ר״ה תשרי להעמיד במשפט כל יצורי עולם ולהעירנו בו אל התשובה כאמור׳ ונדקו דברי המאמר שהצבנו לראש פנת דרושנו כי על מאמר התנא בא׳ בתשרי ר״ה לשנים תמה בעל הגמרא כיון שאין זה עת בריאת העולם אדרבא הוא רחוק ממנו מן הקצה אל הקצה כמדובר ׳ למה אם כן ייחסו ר״ה לשנים ׳ וזה למאי הלכתא ׳ והשיב רב נחמן לזה באמרו לדין דכתיב מראשית השנה ועד אחרית שנה וכו׳ • והכונה לומר שעם היותו רחוק מעת הבריאה כאמור ׳ ראוי שיהיה ר״ה לענין הדין הנמשך מההשגחה שענינו מתחלף והרחק ירחיק מעניני הטבע הקיים ׳ ולקח ראיה מן הכתוב עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה שדרשו עליו מר״ה נידון מה יהא בסופה ׳ אמנם אין ראיה זו ברורה וערכיך ערבא בריך ׳ ע״כ הוסיף ראיה מדכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ובו׳ ׳ כי חק לישראל וגו׳ ואולם אני אדרוש על ראית הפסוק המוזכר ראשונה כי הסתכל רב נחמן על מלת מרשית שהיא חסרה אלף כמו שבאה המסרה עליה לית חסר אל״ף ׳ ובעק״ר דר״ה אמר ר׳ יצחק כל שנה שרשה בתחלתה (ר״ל שישראל עשין עצמן רשי׳ בר״ה לדבר תחנונים ותפלה כענין שנאמר תחנוני׳ ידבר רש) מתעשרת בסופה ׳ מ״ט דכתיב מרשית השנה ועד אחרית שנה מרשית כתיב ועד אחרית שנה מכלל דאית ליה אחרית׳ והבין רב נחמן מן החסרון הזה שהיה זה להורות כי השגחתי׳ בארץ הקדושה לדון את דיניה מראשית השנה ׳ אין זה ראשית שנה באמת לבראשית ברא אלקים ׳ רק לענין הדין ההשגחיי באמרו עיני ה׳ אלקיך בה מרשית וגו׳ שהדין ההוא ענינו מתחלף והפכי מאד לענין הטבע המסודר מעת הבריאה ׳ ולמען לא יהיה לב אדם נוקפו על הדקדוק שעשינו מחסרון האלף במלת מרשית׳ יגיד עליו ריעו הוא מאמר בלדד כי שאל נא לדור ראשון וכונן לחקר אבותם ׳ כי מלת רישין כתובה בלא אלף והטעם כי אין הכונה לראשון ממש שאם כן לא יצדק אמרו סמוך לו וכונן לחקר אבותם ׳ כי הראשון בהחלט אין לו אב קודם אלא כיון בו לראשון בערך לא מוחלט ועל כן בא בחסרון אלף ׳ אף כאן רשית בחסרון אלף להורות שאינו ראשית באמת וכמו שזכרנו ׳ והשכיל עוד רב נחמן באמרו מרשית השנה בה״א הידיעה ולא רישיה סיפיה כי שם נאמר ועד אחרית שנה בלא הא הידיעה ׳ כי להורות כתן על השנה הידועה היא המסודרת כפי ההשגחה שלמעלה מן הטבע ׳ והמתחלת בזמן מתחלף תכלית החלוף מהזמן הטבעי הנמשך מקדם מפעליו מאז ׳ והגדיל תושיה להודיע בחתימת דבריו כי קביעות יום מיוחד לדין מורה על עוצם השגחתו ית׳ הפרטית עלינו להנאתנו ולטובתנו׳

כי רצה שיונח לנו מקום להתעורר אל התשובה קודם שישב לדין כי לא יחפוץ במות רשע כי אם בשובו וזה מלמד וכו'. אתה עתה ברוך ה' השכת ושמע איך בכללם כונתנו בדברי המשורר בפסוקי אות למ"ד (במזמור קי"ט) שכבר קדמונו רבנן בפסיקתא לפרש קצתם על יום הדין וגם אנחנו נבחר דרכם לענין פירושם על ענינו של יום ר"ה אלא שנמשיך ביאורם ע"ד מסכים לכונתנו. כאם הגבר הוקם על לעולם ה' דברך וגזרת ממשלתך נצבת תמיד בשמים לשנות טבעם ולכל אשר תחפוץ תשם כשהשגחתך העולה היא למעלה מן הטבע. ועל כן גם כי לדור ודור אמונתך אבל החכמים האמתיים על זמן השנה שבו כוננת ארץ ותעמוד ר"ל שכוננת אותה להיותה לעולם עומד' על טבע קיים תמיד כענין אמרו דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת בהגלות כגלות לפי הדעת האמתי שבניסן נברא העולם. מכל מקום לא חפצת להעמיד בדין כל יצורי עולם בכלל ועמך ישראל בפרט כי אם ביום הידוע לתשובות הוא יום ר"ח תשרי וכמו שפירשו ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' שאמר כן על יום ר"ה. והוא המופלג תכלית ההפלגה מיום הבריאה להיותם מכוונים כנגד הב' נקודות המופלגו' בגלגל שהא' מקצה מזה והא' מקצה מזה בחוברת אזור המזלות טלה ומאזנים כמו שקדם. והיה זה להורות כי הכל עבדיך מונהגים על פי השגחתך ונידונים כפי הדין ההשגחיי המתנשא על המשפט הטבעי כי כן יאות לעבדים אבל אדוניהם. וזה למשפטיך עמדו היום ר"ל אף על פי שאין זה יום הבריאה אדרבה הוא מופלג ממנו בתכלית כאמור. כי הכל עבדיך ר"ל להיותנו מונהגים על פי השגחתך כמשפט העבדים שעין האדון פקוחה על כל דרכיהם. לולי תורתך שעשועי. רצה בזה כי לולי תנחומי אל בתורתו שקבע בה יום מיוחד לדין להעירנו אל התשובה מאשר כואלנו ואשר חטאנו. אז בהשפטי לפניו אבדתי בעניי כי עון עקבי יסובני. לעולם לא אשכח פקודיך אשר צוית להחיותנו ביום הזה מתמותת החטאים כי הזמן הזה לנפשותינו הוא כענין זמן האביב לצמחים ולחיים כי כלם בעדי ילבשו כחות חדשות לשוב רעננים כברוש וכריא אולם וזה כי בם חייתני והיה זמן האביב לנפש מובדל ומרוחק מאד מזמן האביב לגופות להעיר כי לא ראי זה כראי זה שאם יחיה ימות ואם ימות יחיה. לך אני הושיעני. ירצה כיון שאני לך ותחת הכשגת רצונך והשגחתך הושיעני נא כי לך יאתה לכל היד החזקה שיש לך לסדר מערכו' הטבע כי פקודיך דרשתי וחקרתי בהם עד שמצאתי מה שיורני האמת בזה. ובכח שני היה קביעות הדין ביום ר"ה הרמוז למעלה עם היותו מופלג מיום הבריאה להורות על ענין ההנהגה ההשגחיית כמו שזכרנו. לי קוו רשעים לאבדני באמרם אין ישועתה לו באלקים סלה וכיון שחטא אדם שוב אין לו תקומה. אולם אני אדרוש אל אל. עדותיך אתבונן. ר"ל כי עדותיך נאמנו מאד להבין ולהורו' כי חפצת בשוב רשע מדרכו וחיה. ומכללם מה שקבעת זמן לתשובה ולסליחה הפך מה שיגזרהו השכל. ובראות המשורר כי כל המשמש בדדי התורה ימצא תמיד מין חלב וטוב טעם לכל דבריה ומחדש טוב טעמו בכל יום תמיד כענין מה שאמרנו בטעם קביעות יום זה לדין ולתשובה עם ריחוקו מעת הבריאה תכלית הריחוק כאמור. חתם דבריו בעשותו הקש זה תארו. כל מה שהוא בעל תכלית יש לו קץ אבל מצות ה' אין לה קץ בטעמיה אם כן מצותו ית' אינה

בעלת

בעלת תכלית כי טבע המקור העליון ב"ה ראוי שימצא בתורתו התמימה שנחכבה ממנו וז"א לכל תכלה ראיתי קץ · ירצה לכל דבר שיש לו תכלה · וככלל בזה כל נמצא זולתו ית׳ ראיתי קץ בהשגתו שאפשר להגיע עד תכליתם · אמנם מצותך רחבה מאד שאין לה קץ בחדוש טעמיה · אם כן איכה בעלת תכלית רק היא כעין דוגמת התחלתה ית׳ להיות בה מדעת קונה כי כמאמר המליץ התורה היא להב מתפרד משביב היושבי בשמים · וכבן ופול ויוסל הנמגים שינומנס באמרו לכל תכלה וגו׳ שיראה ממנו היותו מאמר תפל שוה לאמרו לכל קץ ראיתי קץ · כי אמנם הכונה לומר כי המצות התוריות הושפעו מחכמתו יתברך וכמו שהוא בב"ת כן המצות התוריות בב"ת · ויודע כל שער עמי שאין שום דבר בנמצאים שיתואר בב"ת זולתי הבורא ית׳ וחכמתו שהיא עצמותו · וזה כל פרי הקטן שכיון להוליד ממנו · והנה הכונה באמרו לכל תכלה ראיתי קץ כאלו אמר לכל נמצא זולתו יתברך שכלם בעלי תכלית ראיתי קץ שאפשר להגיע לקצה גבול השגתם · אמנם מצותיך רחבה מאד וא"א להגיע לסוף דעתה וסודה על כן הרי היא בב"ת ואין זה כי אם מצד היותה משבעו ית׳ הבב"ת באמת · אחר הדברים והאמת האלה נרים גם כן אנו ירום ונשא וגבה מאד ונשם כנחון האמת כדגול ונאמר זכרון תרועה מקרא קדש ללמד אדם דעת כי התרועה שאנו מתריעי׳ ביום זה הוא לנו לזכרון שנזכור בו מה שיש לנו ממלחמת העונות המביאה לידי תרועה ושבר גדול כי למשפט הובאנו לפניו ית׳ וכל זה הוא מקרא קדש רוצה לומר קריאה והזמנת דין לעורר אותנו אל הקדושה · וככלל עוד באמרו זכרון תרועה כי תרועת מלך בו שנודה בתקיעת השופר שהמלכנוהו ית׳ עלינו כי לפנים זאת בישראל בהמליך מלך לתקוע בשופרות כמאמר הכתוב (מלכים א׳ א׳) ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה · ועל דרך זה נריע לפני ה׳ בשמחה על מלכותו עלינו אומרים אמור ה׳ שופטנו ה׳ מחוקקנו ה׳ מלכנו הוא יושיענו וכמאמר המשורר הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב וגו׳ כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב · עלה אלקים בתרועה וגו׳ זמרו וגו׳ כי מלך וגו׳ וכאו"ל פ"ק דר"ה אמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות · ושופרות · מלכיות כדי שתמליכוני עליכם · זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר · והדר כבוד מלכותו שנשא היום על שפתינו הוא מן הסבה שזכרנו כי מקביעו׳ זה היום ליסב על כסא דין הרחק מאד מעת הבריאה כאמור · הוראה יוצאת על השגחתו והנהגתו המתנשאת על טבע הנבראים · וזהו הודו והדרו כי מלכותו בכל משלה כמאמר דוד (מזמור נ"ז) כי גדול עד שמים חסדך ועד שחקים אמתך רומה על שמים אלקים על כל הארץ כבודך · ירצה שהקב"ה הראה חסדו וטובו בבריאת העולם כאמרו עולם חסד יבנה וז"א כי גדול עד שמים חסדך · ואמר עד שחקים אמתך כי גזרת עליהם אמות הקיום עם היות גם הם מצד עצמם מעותדים אל הכליה והפסד כי על כן נקראו שחקים מלשון אבני׳ שחקו מי׳ · והנה עם היות חסדך ואמתך ניכר בבריאתם וקיומם · מכל מקום הדר כבוד מלכותך יתפרסם מאד כשרים ידך על פעולות הטבע ולשפוט תבל בהנהגתך ההשגחיית וז"א רומה על שמים אלקים על כל הארץ כבודך · ואמר אם כן זכרון תרועת מלך שאנו מודים על מלכותו בשופר הוא באמת מקרא קדש להורו׳ על קדושתו ועלוי מדרגתו בהנהגה ההשגחיית המתפרסמת לנו בקביעות יום זה כאמור ·

כאמור · והיה אם שמוע תשמעו לי כל מלאכת עבודה לא תעשו כי יהיה ה' עליכם למלך
ויעלכם גם עלה לבית בחירתי והקרבתם אשה לה' ·

אצינה כא עמך מה שביארתי על מזמור פא כי בו נזכרו לפי דעתי שני ראשי השנים המיוחדים לנו בני ברית מאמיני החדוש וההשגחה הפרטית · האחד תשרי שהוא יום הדין · והשני ניסן שבו נברא העולם לדעתנו · ואתה המעיין קדמה פניו הכריעהו לכף זכות פלטהו עריב לשונות · אמר המשורר הרנינו לאלקים עוזנו וגו' · ירצה הרנינו לאלקים בפה כי הוא עוז תפארתנו · הריעו לאלקי יעקב תרועת מלך בחצוצרות ודומיהם · שאו זמרה · הגביהו קולכם בזמרה וזהו כנגד הרנינו שיפליגו הרננה · ותנו תוף כנור נעים וגו' כנגד הריעו שיוסיפו תת תוף וכנור נעים עם כבל כלים נערכים אל ימעיטו ויחדו יהיו תמים להנעים קול השיר · תקעו בחדש שופר וגו' · ירצה בתחלת חדוש הלבנה כמו חדשיכם ומועדיכם · חדש ושבת · ועם היות הכתוב מעיד כי תוקעים היו בחצוצרות בראשי חדשים כאמרו (פ' בהעלותך) ותקעתם בחצוצרות · אין להבין ממנו שלא היו תוקעים גם כן בשופרות בענין אמרו בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' · ועל דרך אותה ששנינו שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב ושתי חצוצרות מצדדים השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר ובתעניות בשל זכרים כפופים ופיו מצופה כסף ושתי חצוצרות באמצע שופר מקצר וחצוצרות מאריכין שמצות היום בחצוצרות · ע"כ · ונראה שכן היה משפטם בכל ראש חדש · ומה שזכר כאן השופר לבדו הוא מפני ר"ה הנרמז באמרו בכסה ליום חגנו שהשופר בו עקר מה שאין כן בשאר החדשים שהעקר בהן החצוצרות כאמור · וכבר נרמזו גם הם בכלל אמרו הריעו בלשון והריעותם בחצוצרות ובכסה ענינו מועד ידוע כמו ליום הכסא יבא ביתו ורוצה לומר במועד הידוע ליום חגנו אל שנכתבה מלה זו בה"א במקום אל"ף · להורות על החדש שהלבנה מתכסה בו כי כן גימ' שלה פז' בגימ' של לבנה · ליום חגנו · ר"ל ליום שנזכה בו זכאים כמו חגים ינקופו אסרו חג בעבותים · כי חק לישראל הוא לפי דרכנו בפשט שכתוב יאמר כי חק ומנהג הוא בישראל להריע ולתקוע בראשי החדשים כמו שזכרנו להיותו משפט לאלקי יעקב אשר צוה לעשו' כן בכל חדש · ומאימתי התחיל המשפט הזה · דע לך כי עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים ר"ל בשיצא הוא ית' כנגד המצריים על דרך ה' כגבור יצא וגו' וזה היה עת בא דברו החדש הזה לכם ראש חדשים וגו' והפרשה ההיא בר"ח ניסן נאמרה ראשון הוא לנו מאמיני החדוש לבריאת העולם וראשון הוא לנו גם כן ליציאת מצרים שכל א' מאלו מורה על חברו כמו שזכרנו במשפט לאלקי יעקב · ומן היום ההוא והלאה נקבע לנו יום זה לשמחה ולתרועה והחק והמשפט הנז' שמו עדות ביהוסף שנקראו על שם יוסף כאמרו כוהב כנאן יוסף על גאולתם ועל פדות נפשם · כי מאז נחשבו גאולים כששבו על משפטי הפסח · ואמר ביהוסף עם הא' נוספת לתפארת כי אז הופיעה שכינתו ית' עליהם בתוספת רב · ומאז יצא הגבורה ית' על ארץ מצרים · שפת לא ידעתי אשמע · רוצה לומר אני ישראל עם סגולתו יתברך התחלתי לשמוע שפת לא ידעתי והיא שפת הנבואה אשר דפקה על פתחי ביד משה לאמר הסירותי מסבל שכמו וגו' ועם היות

זה גם כן מתחלה כאמרו ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו וארד להצילו וגו׳ ועתה הנה צעקת בני ישראל וגו׳׃ מכל מקום עתה מקרוב בפ׳ החדש שחביבה להם מפני המצות שנכללו בה נתחדש להם הייעוד בשעת מעשה כי קרוב לבא עתו כאמרו ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכתי וגו׳ והיה הדם לכם לאות וגו׳ ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף וגו׳׃ והתחיל בלשון נסתר לפי שהיה ראשית הגאולה מצער כי בטלה מהם עבודה קשה מראש השנה כקבלת חז״ל ואפשר עוד שהוקלה עבודתם כשנגלה ית׳ על משה לאמר לו פ׳ החדש שאז נחשבו גאולים אמנם אחריתם ישגא מאד׃ ולפיכך אמר בצרה קראת וגו׳ בלשון נכח׃ ורצה כאמרו הסירותי מסבל שכמו שהסיר שכמו של ישראל מעבוי סבלות מצרים׃ כפיו מדוד תעבורנה׃ שתסורנה מעשות חמר ולבנים ומשאת אותם בדוד והוא הכלי המיוחד לבנאים׃ או יהיה מדוד מקדירה כמו והכה בכיור או בדוד כדברי רש״י ורוצה לומר מעבודת הבשול בקדירות כדרך העבדים הפחותים שעושין כל מלאכה כמבזה וכמס׃ ואם כן אפשר שירמוז לזה מאמר המתלוננים בשבתנו על סיר הבשר שהיה נוח להם העבדות ההוא שנתמנו בו על קדירות בשר והיו שוקדים עליהם יום יום׃ בצרה קראת ואחלצך וגו׳׃ ירצה מה שהסירותי מסבל שכמו וגו׳׃ סבת זה היתה כי בצרה קראת כאמרו ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה וישמע אלקים את נאקתם וגו׳ וכן אמר בפ׳ וארא וגם אני שמעתי את נאקת בני ישרא׳ וגו׳׃ והזכיר בצרה וגו׳ כנגד הצעקה׃ ואענך בסתר רעם כנגד הרעשת אנחתם היוצאת ברעם מבית הסתרים הענין בעבור הרעימה׃ או ירצה כאמרו אענך בסתר רעם לא עניתים בשביל צעקת אנקת חלל לבדה בלי צירוף כוונת הלב והמיותו בתשובה גמורה רק בשביל הרעם והרעשת הלב ואנחתו בסתר כי בוחן לבות וכליות אלקים גדעה אם שבו אליו בכל לב׃ ולמען נסותך בזה אבחנך על הים וגם אחרי כן במרה וזה אבחנך על מי מריבה סלה׃ כי על הים כתיב ופרעה הקריב וגו׳ ויצעקו בני ישראל אל ה׳ והיו מי מריבה שמם עשו השבטים מריבה זה עם זה להיות כל אחד מהם חפץ לירד לים תחלה כמו שאמרו ז״ל על היתה יהודה לקדשו וגו׳ הים ראה וינוס׃ ובמרה כתוב וילונו העם על משה לאמר מה נשתה׃ ובאמר שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו׃ ואולי שרמז עוד למסה ומריבה כאמרו (סוף פ׳ בשלח) ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם וירב העם עם משה וגו׳׃ ולהורות נתן כי מאז התחילו ישראל לסור מבטחונו ית׳ כי לא האמינו את אל רואם בראוי׃ ומלת סלה רוצה לומר באמת׃ ולפי דעתי היא מלשון מסלה ומסלול כי דרך האמת סלולה בלא מכשול׃ או מענין סולו לרוכב בערבות סלסלה ותרוממך׃ כי האמת מטבעה להתרומם ולהתנשא לכל לראש׃ שמע עמי ואעידה בך וגו׳ הוא אשר דבר סמוך למתן תורה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו׳ ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו׳ והרי להם בזה מודעא רבה׃ וזכר עם וישראל כמו שאמר שם כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל׃ לא יהיה בך אל זר וגו׳ אנכי ה׳ אלקיך וגו׳ אלו שני הדברות הראשונות אמרי ולא יהיה לך אשר מפי הגבורה שמענום׃ לא יהיה בך במחשבה פנימית בקרב לבך׃ ולא תשתחוה במעשה חיצוני

אף על פי שלא יהיה לבך שלם עמו · והקדים לא יהיה לאמר להורות שאין דבור אנכי מתקיים כהוגן אם לא יתקיים עמו דבור לא יהיה כי עם אמונת האמצעיים לא ישלם בטחונו בו ית' ועבודתו כבריה · וכעשה כאומר לא יהיה בך וגו' וככן יתכן לך להשלים אמונה אומן שאנכי ה' אלקיך וגו' · הרחב פיך ואמלאהו · ירצה אין לך צורך לאמצעים לבקש מהם צרכיך כי ממני פריך נמצא ועל כן הרחב פיך בבקשת כל מה שתכוין השגתו ואמלאהו בהשלמת כל חפציך על דרך אמרו ימלא ה' כל משאלותיך · ולא שמע עמי לקולי וגו' · כי לכל האותות והמופתים והטובות אשר הטיב ה' לעמו · בכל זאת לא התמידו לשמוע בקולו ומידם היתה להם מניעת הטוב המיועד לא מאתו יתברך המחכה תמיד לחנן את אשר יחון · והסתכל כי עד הנה דבר בלשון נכח ועתה משהתחיל לדבר על מניעת טובם דבר בלשון נסתר · להורות כי הרע לא יבא כי אם בהסתר פנים ובלא מתכוין מאתו כענס כמבואר בדרוש אשר פי יקבנו אין רע יורד מלמעלה · ובסוף המזמור חזר ליעד הטוב בלשון נכח באמרו ומצור דבש אשביעך · ולא שמע עמי לקולי וגו' · כנגד אמרו למעלה שמע עמי וגו' ישראל וגו' ועם כנגד ההמון וישראל כנגד בעלי העיון · ואשלחהו בשרירות לבם כי הרשות נתונה והכא למטה פותחין לו · ושרירות מלשון חוזק כמו שריר וקיים · ואמר אצל העם שרירות לב ואצל ישראל בעלי העיון ילכו במועצותיהם כי אלו בחכמתם ראוי שיפעלו אחר העצה היעוצה במלאכת מחשבת מה שאין כן העם כי אין להם חכמה ועצה ולא ידעו במה יכשלו רק יתחזק לבם לנטות אחר תאותם · ואמר עוד לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כי אצל העם זכר שמיעה לפי שדי להם להטות אזן ולקבל היושרת התורה בשמירת מצותיה ואין להם שום עסק בנסתרות · אמנם לישראל תופשי התורה לא יספיק זה כי להם יאתה שהליכה בדרכי ה' השכל וידוע טעמם וסודם כאשר יוכלון שאת דלפום גמלא שיחנא · ומה שפתח בלשון יחיד באמרו ואשלחהו · וסיים תוך כדי דבור בלשון רבים באמרו בשרירות לבם · היה זה להורות כי בהיותם שומרים את התורה כלם אחדים נמדים גם יחד כאמרו ישראל גוי אחד והאמת על דרך אחד · אמנם בנטותם מדרכה חלק לבם אל כמה פנים עתה יאשמו כי השקר על דרכים רבים · ולפיכך אצל השמיעה אמר לו עמי שומע לי ולא אמר שומעים לי · אמנם לא עשה כן אצל בעלי העיון · כי להיות כל א' מהם עושה שביל לעצמו בחכמה ודעת ומסלו' בלבבם להשכיל בסודות האלקיות · גם בעת רצון הזכיר בהם לשון רבים באמרו בדרכי יהלכו כמו שאמר בעת קלקלתם ילכו במועצותיהם · כמעט · בזמן מועט · אויביהם של עם וישראל הנזכרים וכן צריהם · ואמר אכניע אצל האויבים ואשיב ידי אצל צרים · כי האויבים הם אשר עברתם שמורה בקרב לבם · והצרים הם המוציאים רוע כונתם אל הפעל ועל כן ראוים אלו שירבו ענשותם בהשיב יד עליהם פעם אחר פעם · או יאמר על צריהם אשיב ידי כלפי מה שאמר אויביהם אכניע · כי אחרי הכנעת האויבים ישיב ידו על צרי' כאדם שמסיר מעם פניו תחלה מה שאין בו עסק וטפול מרובה כדי שיהיה פנוי להתעסק במה שהוא עקרי אצלו ולא תהיה מחשבתו פונה לדברים אחרים · משנאי ה' יכחשו לו · ביאר מי הם צריהם של ישראל המופלגים באכזריות כנגדם הלא הם משנאי ה' עובדי כוכבים ומזלות אשר יכחשו לו האלקות וההשגחה בעם סגולתו ·

וביאר

ובאור כי השבת ידו ית' עליהם כמו שאמר ועל צריהם אשיב ידי תהיה נטויה עליהם עד להשמיד וז"א ויהי עתם לעולם כי יבא יום אידם אשר לא יפסק לעולם׳ וכדרך נאות נאמר כי העתה שלהם והוא הרגע הקטן כמימריה הוא יהיה העולם שלהם כלומ' שיכלו כרגע׳ ואמר יכחשו לו כחשב הכנוי לנסתר עם היותו עד הנה מדבר כעדו באמרו אכניע אשיב ידי׳ כי תפש לשונו דרך כבוד של מעלה להרחיק ענין ההכחשה ממנו ית' וכאלו יכחשו דבר אחר זולתו על כן לא ייחס אותה לעצמו׳ ויאכילהו מחלב חטה׳ לפי שדבר עד הנה כנגד המון העם וכנגד סגולת הסגולה לפי' הזכיר ענין הנלחתם כשני לשונות זה למעלה מזה וכאחד משם דבר בלשון נסתר וכשני בלשון נכח׳ כי כנגד המון העם אמר ויאכילהו מחלב חטה שאין מתיקותו כמתיקות הדבש אשר יזכיר אצל בעלי העיון׳ ולהיותם בלתי משיגים כמותם לא ראה לרמוז להם ייעוד רוחני עם היותו שמור ובא לכל אשר יכונה בשם ישראל ושמר בזה דרך התורה שהעלימה הייעוד ההוא להיותה מדברת עם כל העדה׳ ודבר כאן בלשון נסתר באמרו ויאכילהו מחלב חטה לפי שאין זה עקר השכר ולפי' דבר על אודותיו כמסתר פנים ממנו׳ אמנם על סגולת הסגולה שהם בעלי העיון אמ' ומצור דבש אשביעך שהוא לשון מורה על ייעוד רוחני וכאלו אמר מצור תמים פעלו אשביעך דבש השורות האלקיות כאמרו דבש וחלב תחת לשונך ואז"ל דברים המתוקים מדבש יהיו כבושים תחת לשונך׳ ואמר אשביעך על דרך אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך׳ ויפה נופל בזה לשון נכח כי פנים בפנים דבר ה' על ייעוד רב טובו הצפון עם אנשי העיון אשר להם מבא בהשגתו באופן מה גם כי לפי האמת עין לא שזפתו׳ ואמר ויאכילהו ולא אמר ואאכילהו כדי להפליג ההבדל אשר בין ההמון לבעלי העיון ובין הטוב הגשמי לרוחני׳ ולפיכך שם בראשון כמסתר פנים מכל וכל הן מצדו ית' הן מצד המקבל באמרו ויאכילהו׳ ובשני הסביר פנים מכל וכל משני הצדדים הנזכרים באמרו אשביעך :

דרוש ארבעים ואחד
* ספרי חיים ומתים *

כלל הדרוש נבוא שם לסבת אז"ל נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים או למיתה עם הצגת כל שתנגדות שקום אחורנית׳ באמרו לטוב רע ולרע טוב בנסיבת תכליתם ומצא מקום להתגלגל בו ענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו׳

פק' דרה' אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים וא' של רשעים גמורים וא' של בינוניים׳ של צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ושל רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה ושל בינוניים תלוים ועומדים מר"ה ועד יה"כ זכו נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה :

ראיתי וכתון אל לכי קושית הר"ן ממה שהחוש מעיד על כמה צדיקים שנכתבים למיתה וכמה רשעים לחיים וכו' כמוזכר בפירושיו ותשובתו על זה כשם הר' ישעיה הזקן מטראני וכשם הרמב"ן בשער הגמול דצדיקים ורשעים ובינוניים כדין זה קאמר כדכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע דהיינו צדיק ורשע לאותו דבר · ואולם למראה עיני אשפוט שאם קושיתו קושיא דפא הסבר על נקלה ואינה כדאי לסמוך עליה מכמה צדדים ובפרט ממה שאמרו אח"כ שלש כתות ליום הדין וכו' שהוזכרו לפרשו (כבהר"ן שם) כצדיקים ורשעים ובינוניים כפי כל מעשיהם · אמנם כי לדעתי בטל האמר מעקרו שהרי הדברים כפשטן שצדיקים גמורים כפי כל מעשיהם דהיינו שזכיותיהם מרובים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים רוצה לומר שימשכו ענייניהם בשנה ההיא באופן מוצלח ונאות שימשכו להם תוצאות חיים טובים נעימים ומאושרים אשר שמה חיים באמת כי על כן אמרו שהצדיקים אפילו במיתתם קרוים חיים וזולתם אינם ראוים בשם חיים אלו בשתוף השם כתבנית אדם מחוקה על הקיר הנקרא בשם אדם בשתוף גמור · כי אמנם ימינו ככל עובר וכמים הנגרים · וגם כי יארעו לצדיקים ההם דברים רעים למראית העין · ראוי שיחשבו טובים מפאת תכליתם · ואף אם יקראם אסון הנה טוב מאד מות ויקר בעיני ה' המותה לחסידיו · ומצד זה יצדק עליהם שנכתבו ונחתמו לחיים מעולים ומוצלחים · וההפך הוא ברשעים גמורים שעונותיהם מרובים שנכתבים ונחתמים לאלתר למיתה ר"ל שימשכו ענייניהם באופן שיוליכו אותם לאבדון ולכליון חרוץ ואפילו החיים יהיו להם קשים ועזים כמות וכשאול להיותם כדונים אחר שופס ויהיה אחריתם להכרית ויפה יצדק עליהם שנכתבו ונחתמו למיתה · כי על כן באו בכל קריאת מתים אפילו בחייהם על שם התגלית כי למיתה נפשיית הם עומדים והיא נקרא מיתה באמת וכל העומד למיתה כמת דמי · ואפשר גם כן שיגיע עניינם למדרגת הרוע שיגזור הדין האלקי להמיתם מיד ויהיו אובדי' וכלין בזה ובבא כדור המבול ואנשי סדום שאין להם חלק לעולם הבא כבמשנת חלק · וממוצעיהם נקח בבינוניים שזכיותיה' ועונותיהם שקולים מחצה על מחצה · ובכן הכל מתוקן אין פרץ ואין יוצאת · וכדמהו ניסוס להיא דפ"ק דקדושין גבי מתניתין דקאמר כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין ימיו ואינו נוחל את הארץ ומוקמינן לה בגמרא דה"ק כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין לו וכו' ובתר הכי מקשינן ורמינהי כל שזכיותיו מרובים מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כלה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת וכל שעונותיו מרובים מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כלה ולא חיסר אות אחת ממנה ומתרץ אביי מתני' דעבדין ליה יום טוב ויום ביש · ולפי שטת ד"ה הכי פירושא מריעין לו בעולם הזה לנקותו מעונותיו שיטול שכר שלם · מטיבין לו לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטרדו · מתניתין דקתני מטיבין ומריעין דעבדין ליה יום טוב ויום ביש מי שעושה מצוה יתירה דהוו רובא זכיות מתקנין לו בעולם הזה יום טוב שנפרעין ממנו עונותיו וזהו תקון יום טוב לו לעולם הבא · וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו דקתני מריעין לו היינו דעבדינן ליה הזמנת יום ביש שמשלמין לו שכר מצותיו כאן להיות מתוקן לו

יום

יום רע · ותנא דידן דקתני מטיבין לו לעולם הבא הוא דקאמר · עכ״ל · והכל יודעין כי היסוד שעליו נבנה ביאור המאמרים הנזכרים הוא אשר כל העינים נושאות אין בכתיבת טעם לרשע וטוב לו צדיק ורע לו כי בכלל שאר הטעמים שנאמרו על זה (ובעל העקרים הרחיב פה האריך לשון על אודותם מא׳ ד׳ פ׳ י״ג י״ד וט״ו) הוא מה שאמר המשורר בפרות רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד · צדיק כתמר יפרח וגו׳ שתולים בבית ה׳ וגו׳ עוד ינובון בשיבה וגו׳ להורות שהכל נדון אחר סופו לעולם הבא וכמו שאמר עוד במזמור ע״ג עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם ובמקומות זולתם ואחרים החזיקו בטעם זה עם טעמים אחרים שלמים וכן רבים ומכללם ירמיה באמרו (סי׳ י״ז) כה אמר ה׳ ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה׳ יסור לבו והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב · ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ והיה ה׳ מבטחו · והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי · אחרי כן יבא להשיב למה שנראה לחוש הפך המוכח צדיק ורע לו רשע וטוב לו כי על צדיק ורע לו אמר שאולי איננו צדיק רק למראית העין וזאת עקב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה׳ חוקר לב בוחן כליות ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו · ועל רשע וטוב לו אמר כי טובתו לא תאסף וזאת קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה נבל · והקורא הזה לפי מה שמצאתי במט״אולו על הדיאוסקור״די (ספר ב׳ סי׳ מ״ז) הוא עוף דורש נקרא בערבי ק״וריי (והוא שם קרוב באותיותיו ללשוננו) שאוסף אליו בני הנשר המושלכים מקנו בעודם קטנים מפני ראותו אותם מתקוטטים על האוכל שהוא נושא אליהם · והעוף הנזכר מאסף אותם אליו ומכלכלם · ונקרא בלשון לאטיני אוסיפראגו · וקרוב אצלי היותו כנזר מאוסף אוגר בענין אמרו קורא דגר על שם אסיפתו בני זולתו כמו שזכרנו · אחר כך הביא תשובה כוללת לשני הספקות הנזכרים מצד עקר השכר והעונש שהוא בעולם הרוחני כי שם יאמר צדיק כי טוב ואוי לרשע רע ואין טוב או רע אמתי בעולם הזה · וזאת כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו · ירצה שמקום בית קדשנו ותפארת הצלחתנו האמתית הוא כסא כבוד רוחני מרום יותר מן הכסא הראשון שהיה כסא כבוד מדומה יסודתו בהררי העולם הזה השפל · או יהיה מ״ם מראשון מ״ם הפועל ורוצה לומר שהכסא ההוא הכי נכבד הוא מתן עליון אלקי מאתו ית׳ הראשון הוא לנו והמתנשא לכל לראש · וחתם דבריו באמרו מקוה ישראל ה׳ כל עוזביך יבושו וסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את ה׳ · להורות כי הוא יתברך סוף כל תקותנו וכל עוזביו יבושו כי יבאו על שכרם הרוחני לפניו · כי על מיעוט מצות שעשו ישולם להם שכרם בעולם הזה האדמיי הגרוע וזאת וסורי בארץ יכתבו רוצה לומר הסרים משמוע דברי נבואתי ואזהרותי כי על האמת לא יאמר להם סורי מצד היותם סרים משמעתי רק יאמר להם עוזבי אל חי כי בשמו אני מזהיר ומתנבא ומלתו על לשוני · וכליותי אשתוקן לחשוב שכללה כונה זו במאמר קהלת אם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם כי מלבד מה שפירשתי בו אם תראה רוע הסדר בעולם השפל בענין הרשעים

שלוי עולם השגו חיל אשר תעוז ידם תרום ימינם לעשוק ולגזול וצדיקים יכשלו בם אל תתמה על החפץ האלקי וההשגחיי כי הטובות והרעות האלה החיצוניות נמשכות מן המערכה ועולם כמנהגו נוהג ואין הקב"ה משדד אותה אלא בשביל הצדיק הגמור או הרשע הגמור כפי גזרת חכמתו ית' וכאמרו כי גבוה מעל גבוה שומר רמז אל ז' ככבי לכת שאין בכל גלגל מהם אלא ככב אחד בלבד · וגבוהים עליהם על הככבים הקיימים שבגלגל שמיני והכונה כי כפי חלוף מצבם של ככבים ומבטיהם זה עם זה ימשכו בעולם השפל דברים מתחלפים כי שם השי' משטרם בארץ להנהיג הנהגה טבעית עד עת בא דברו לחדש אותות ומופתים בהנהגה השגחיית מקום הונח לבאר בו מעין כונתנו כי גבוה מעל גבוה שהוא האל ית' שומר ממתין ומצפה להענישם בעולם הרוחני וזו סבה אחת לאיחור העונש כמו שזכרנו ועוד סבה אחרת להצלחתם כי גבוהים שהם הגלגלים והככבים עומדי' עליהם ועל פיהם כפי מערכתם תמשך הצלחת אותה העיר בעת ההיא כי כן דבר המלך ודתו ית' מגיע שתמסר להם ההנהגה עד מלוי סאה לעת תמוט רגלם כי אז ישא אל שמים ידו ותאחז במשפט ההשגחיי ידו הנאדרי בכח לשדד המערכה בשיראה השעה צריכה לכך · ולהורות כי כל מה שיארע לצדיק הוא טוב אמר אסף (תלים ע"ג) אך טוב לישראל אלקים לברי לבב כפי מה שפי' בו בעל העקרים מא' ד' פ' י"ד וז"ל כלומר הוי יודע שכל רע שיבא אל הצדיק אין תכליתו אלא לטוב ולזה תפש לשון אך כלומר שאף אם בתחלת המחשבה לא יראה שיהיה הרע המגיע לישראל שהם צדיקים טוב · איננו רק טוב ואמנם הסברה שהוא טוב איננה מסורה לכל אלא לברי לבב שכל אדם זולתם מוכן אל שיכשל בזה ויחשוב שאין הרע ההוא המגיע לישראל לתכלית טוב וזה שאמר כמעט נטיו רגלי וגו' · ע"כ · ולהורות כי כל מה שיארע לרשע הוא רע אמר אך בחלקות תשית למו הפלתם למשואות איך היו לשמה כרגע וגו' וכמו שפירש בעל העקרים יעויין שם פ' י"ד ופ' ט"ו · וכפירוש אמר קהלת וטוב לא יהיה לרשע · ויהי כאשר תם לעבור כל מה שנתלבטנו בו על ביאור רבי כרוספדאי נזדמן לפני בשם התוספות שהושיטו בקנה אחד כלל הכונה שזכרנו באמרם ונחתמים לאלתר לחיים מדקא חשיב בינוניים משמע דצדיקים קרי למי שזכיותיו מרובים ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים ופעמים הצדיקים נחתמים למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו דאמרינן פ"ק דקדושין מי שזכיותיו מרובים מעונותיו דומה כמי ששרף את כל התורה כלה ולא שייר ממנה אות אחת ומי שעונותיו מרובים מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כלה ולא חסר ממנה אות אחת וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקי' חיים כלומר לחיי העולם הבא · ע"כ · הרי שבכלל דבריהם דברינו · ושוב אשוב אליך בעת לדקדק על מסכת קדושין שזכרנו כל העושה מצוה אחת וכו' כי לפי מה שפירשו בגמרא דפ"ק כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו דהיינו רוב זכיות כמו שזכרנו נראה דסיפא במי דכותה שאינו עושה מצוה יתירה על זכיותיו אלא הוא שקול מחצה על מחצה ואם כן למה אין מטיבין לו וכו' והא לבית הלל פ"ק דר"ה רב חסד מטה לבינוניים כלפי חסד · י"ל דהתם מיירי על צד החסד והכא מיירי על קו הדין כי להיות זכיותיו מרובות הוא נחשב בזה כצדיק גמור ויש לו חלק גדול בארץ החיי'

מה שאין כן בהיותו שקול כי אז אינו ראוי לכך מן הדין אלא שרב חסד מטה כלפי חסד כנ"ל · ולפיכך מדרגתו למטה מן הקודמת וכבר ידענו גם כן מעלת הזוכה מצד עצמו על מי שמטיבין לו על צד החסד בלבד והמליצו על זה מאן דאכיל דלאו דידיה בהיל לאסתכולי ביה · או כאמר דהתם ביום הדין מיירי כמבואר שם בתחלת הברייתא שלש כתות ליום הדין וכו' פר"ל כשיחיו המתים כמו שפירש רש"י ואין לו ענין במשנה זו דמיירי בעולם הזה לומר שאם אין לו רוב זכיות אין מטיבין לו למעבד ליה יום טוב וכו' כמוזכר למעלה לשטת אביי · והתוספות כתבו על יום הדין כפירוש רש"י באמרם ליום הדין כשיחיו המתים כדמוכח קרא ואף על פי שכבר נדונו לאחר מיתתם לגן עדן או לגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכו לחיי העולם הבא שהוא קיו' לעולם ויש שמתוך שקבלו כבר דינם בגיהנם אפשר שיזכו עכ"ל · אמנם הרמב"ם פירש כל שאינו עושה מצוה אחת מי שעונותיו מרובים מזכיותיו ולא עשה מצוה אחת כדי להשוותם אלא עונותיו מרובין מזכיותיו עכ"ל · ולפירוש זה אין הסיפא דומיא דרישא · אולי ראה לפרש כן כדי שלא יקשה אמאי תנא סיפא מאי דנפקא לן מדיוקא דרישא דמינה שמעינן דכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו וכו' דמכלל הין אתה שומע לאו · ולפיכך פירש אינו עושה מצוה אחת דסיפא בענין אחר בלתי דומה לעושה מצוה אחת דרישא ולא שמעינן ליה מדיוקא דרישא כלל · אפס כי לא היה צריך לכך מצד הנמוס ההוא דאיכא למימר דמלתא דנפקא מדיוקא טרח וכתב לה בפירוש כדי שיראה אדם בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין הפסד הבלתי עושה מצוה יתירה על זכיותיו ושב ורפא לו ועל כיוצא בזה אמרו מלתא דאתיא מקו טרח וכתב לה קרא · ואין מזהירין מן הדין · ואולם אפשר לומר שהביאהו לפרש כן מה שהקשו בגמרא אמתני' מברייתא דכל שזכיותיו מרובים וכו' וכל שעונותיו מרובים וכו' כמוזכר למעלה דשמעת מינה דמתניתין במי ברוב זכיות ורוב עונות קא מיירי ולא בבינוני כלל · ואם יהיה לכך נוקפך דקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא דמדיוקא דרישא שמעינן דשקול מחצה על מחצה אין מטיבין לו ומדיוקא דסיפא שמעינן איפכא · אית לן למימר דדיוקא דרישא מורה שאין מטיבין לו מצד הדין ודיוקא דסיפא יורה שמטיבין לו על צד החסד ואין כאן סתירה · אי נמי לדיוקא דרישא לומר דשקול מחצה על מחצה אין מתקנין לו בעולם הזה יום טוב לעולם הבא כהפרע ממנו עונותיו · אלא יטול שם שכר זכיות ועונש עונות · ודיוקא דסיפא לומר דשקול זה נוחל את הארץ · וינדק עם זה שיקבל שם גם כן עונש עונותיו דתפשת מועט תפשת · ולשטת רבא גם כן דמוקי ברייתא כרבי יעקב דאמר שכר מצות בהאי עלמא ליכא ומתניתין מיירי בהטבה ממש בעולם הזה · מדיוקא דרישא שמעינן דלבינוני אין מטיבין ומאריכין וכו' רוצה לומר שאין עושין לו כל אלה לאעליותא אלא מקצתן דהיינו נוחל את הארץ · ומדיוקא דסיפא שמעינן דאין עושין לו כל אלה לגריעותא אלא מקצתן דהיינו שאין מטיבין לו והכל מתוקן · יהי חלקנו בתמימי דרך אשר מנעוריהם כונתם להתהלך לפני ה' בארצות החיים :

דרוש ארבעים ושנים

❋ ימין יי׳ רוממה ליום הכפורים ❋

כלל הדרוש יאירו דבריו כי עם היות חסד ומשפט שני עמודים אשר בית המלכות נכון
עליהם יראוי שתהיה מדת החסד מרובה · וכן במלכותא דרקיעא כי ימין
ה׳ רוממה במדת החסד · ואף גם זאת אל יתיאש אדם ממדת הדין כי המשפט לאלקים הוא
מאריך אפיה וגבי דיליה ·

גורל אחד לה׳ :

יומא פרק ד׳ תנן טרף בקלפי והעלה ב׳ גורלות אחד כתוב עליו לה׳ ואחד
כתוב עליו לעזאזל הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו · אם של
שם עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כ״ג הגבה ימינך ואם של שם עלה משמאלו
ראש בית אב אומר לו אישי כ״ג הגבה שמאלך נתנם על שני השעירים ואומר לה׳
חטאת רבי ישמעאל אומר לא היה צריך לומר חטאת אלא לה׳ והן עונין אחריו
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

עם היות חסד ומשפט שני עמודי התוך שבית המלכות נכון עליהם שכל מקום
עפר ידות בזה למדת החסד כי לה יאתה להתגבר על מדת הדין להכין
את כסא המלכות ולסעדו והוא מה שאמר החכם שלמה (משלי כ׳) חסד ואמת יצרו
מלך וסעד בחסד כסאו · וכעין זה מלכותא דרקיעא כי שדי אם מצאנוהו שגיא כח
במדת הדין · הלא ימין ה׳ רוממה במדת החסד העולם היא למעלה כמאמר נעים זמירות
(סי׳ ל״ג) אוהב צדקה ומשפט חסד ה׳ מלאה הארץ · וממנו סדרו המסדרים ביוצר של שבת
זכות ומישור לפני כסאו חסד ורחמים מלא כבודו · והיא עצמה כונת אמרו (סי׳ ל״ו)
צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה׳ · ירצה כגבוה הררי אל
על תהום רבה כן גבהו דרכי צדקתו על דרכי משפטו כי רגע באפו חיים ברצונו · ומפני
זה היה שאדם ובהמה ר״ל אף על פי שעשה מעשה בהמה · תשועה ונאולה תהיה לו
לכפר עליו שאם עונות תשמור יה ה׳ מי יעמוד · וכבר עשה המלך שלמה זכר לזה בבנין
הבית הנבחר בעשותו שני העמודים לאולם ההיכל כאמרו (מלכים ז׳) ויקם את שני
העמודים לאולם ההיכל ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין ויקם את העמוד
השמאלי ויקרא את שמו בועז ועל ראש העמודים מעשה שושן · רמז בזה לשתי הנהגות
המלכות שמעמידות אותו על תלו מדת החסד מן הימין ומדת הדין מן השמאל · וכפל
מלת ויקם כי אחרי אמרו ויקם את שני העמודים אמר ויקם את העמוד הימני וגו׳ ויקם
את העמוד השמאלי וגו׳ והיה די לו בראשון שיאמר ויקם את שני העמודים את העמוד
הימני וגו׳ ואת העמוד השמאלי וגו׳ אלא שכוון בזה להורות על צורך המלכות לשתי

ההנהגות להעמידו על מכונו וכמו מאמר חסד ואמת ינצרו מלך · ולהורות כביאור כי עקרו תלוי במדת החסד קרא שם העמוד היכני המיוחס אליו · וכן להיותו כאדרי ככה להכין את כסא המלכות ולסעדו כמו שקדם · וככר כתב המורה פ' כ"ד מחא · וז"ל · צריך שיהיו פעולות הרחמנות והמחילה והחמלה והחנינה באות ממנהיגי המדינה יותר הרבה מפעולות העונש שאלו הי"ג מדות כלן מדות רחמים בלתי אחת והיא פוקד עון אבות על בנים · כי אמרו ונקה לא ינקה ענייכו ושרש לא ישרש כאמרו ונקתה לארץ תשכ' עכ"ל · וקרא שם השמאלי בועז כאלו אמר בו עז · וכבר אמרו באלה שמות רבה אין עוז אלא דין שנאמר ועוז מלך משפט אהב הביאו הרמבן בפ' בשלח על פסוק עזי וזמרת יה · ולפי דעתי ככה שכיון היה ענין השני עמודים ההולכים לפני העם בעת באתם ממצרים באמ' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם שהיו מורים על הב' הנהגות הנז' · כי עמוד הענן ביום היה רומז להנהגת החסד והרחמים הן מצד לבנינותו של ענן והן מצד היום המאיר · ועמוד האש לילה היה רומז להנהגת הדין הן מצד האש והן מצד חשכו של לילה · וכן כתב הרמבן · וז"ל · וה' הולך ובו' כבר אמרו שכל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו הקב"ה עמהם ביום ובית דינו בלילה אם כן פי' שכתוב שה' שוכן בתוך הענן והולך הוא לפניה' ביום בעמוד ענן ובלילה בית דינו שוכן בעמוד האש להאיר להם כטעם כי עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליה' ובעמוד ענן אתה הולך לפניה' יומם ובעמוד אש לילה · עכ"ל · והנה כיתרון האור על החשך ראוי שיהיה יתרון הנהגת החסד על הנהגת הדין · ועל ראש העמודי' מעשה שושן ור"אש העמודי' היינו הכותרו' שזכר שם באמ' ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודי' · ועוד באמר וכותרות אשר על ראש העמודים מעשה שושן לרמוז לכתר מלכות הנשען על ידם של שתי ההנהגות הנז' · ומעשה שושן בא להורות על מה שאמרו בזהר שמות על פסוק דודי לי ואני לו הרועה בשושנים · מי גרם לי שאני לדודי ודודי לי מפני שהוא מנהיג עולמו בשושנים מה שושן יש לו ריח והוא אדום מנקין אותו והוא מתהפך ללבן ולעולם ריחו לא זז · כך הקב"ה מנהיג את עולמו בדרך זה שאלמלא כן לא יתקיים וכו' עד אמרו בתיב להקריב לי חלב ודם (יחזקאל מ"ד) כנגד זה אדם מקריב חלבו ודמו ומתכפר לו זה אדום וזה לבן · מה השושן שהוא אדום והוא לבן אין מנקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש · כך הקרבן אין מנקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש · עכשיו מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו ודמו איכו כמנק לחזור כלו לבן אלא באש דאמר רבי יהודה מתוך תעניתו של אדם מחלישין אבריו וגובר עליו האש ובאותה שעה נריך להקריב חלבו ודמו באותו האש והוא הנקרא מזבח כפרה · והיינו דרבי אלעזר כד הוה יתיב בתעניתא הוה מצלי ואמר גלוי וידוע לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהקרבתי חלבי ודמי והרתחתי אותם בחמימות חולשת גופי · יר' מלפניך שיהא הריח העולה מפי בשעה זו כריח העולה מהקרבן באש המזבח ותרצני וכו' עד אמרו אמר רבי יצחק מכאן ולהלאה כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אמר רבי יוסי כשהיה בית המקדש קיים אדם מקריב קרבנו בענין זה ומתכפר לו עכשיו תפלתו של אדם מכפרת לו במקום הקרבן כי האי גוונא · עכ"ל · הרי כי בעמודים שעשה שלמה לאולם היכל נכללו ג' רמזים מתיחסים אל הכונה · שא' על הב' הנהגות של

חסד ומשפט · הכ' על היות מדת החסד מרובה על מדת הדין · הב' שיש בכח האדם כפי הכשר מעשיו ועל ידי תעניתו ותפלתו זכה להפך מדת רחמים למדת הדין כמו שנתבאר ממעשה השושן המנקך לחזור כלו לבן כמו שזכרנו · כי אמנם ידיו של אדם רב לו להגביר מדה אחת על חברתה אם השמאל ויימין ואם הימין וישמאיל וכמו שהיתה הוראה זו מתפרסמת בשקדים שהיו במטה אהרן לפני העדות למשמרת כפי מה שהוזכר במדרש הביאו בעל תולדות יצחק סוף פ' קרח שהשקדים ההם היו מתוקים ומרים · המתוקים מצד ימין המטה והמרים מצד שמאל וכשהיו ישראל עושים רצונו של מקום היו המרים של צד שמאל לחים והמתוקים של צד ימין כמושים · וקורא אני על זה תודיעני ארח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח (תהלים ט"ז) ירצה תודיעני ארח חיים שתתן לי אות ומופת על זכותן של ישראל שישיגו ארחות חיים · שובע שמחות את פניך שתראה להם פנים נהובו' נגולה וכשמחה באור פניך כי רציתנו · והאות על זה יהיה כשנעימות בימינך נצח רוצה לומר כשינצחו השקדים המתוקים שבצד ימין שיהיו הם לחים והמרים שמצד שמאל כמושים שהוא סימן יפה לישראל כאמור · או ירצה כשנעימות הלחות יהיה בשקדים המתוקים שבימין · בזאת נדע שיפרש בוחין וזכאין בדין · וקרוב לשמוע כי על היות המטה הנז' רומז לשתי ההנהגות כמו שקדם בא דבר ה' אל זכריה (סי' י"א) על ענין המקלות באמרו ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים וארעה את הצאן וכמו שפירשו רד"ק על הנהגת השי"ת והשגחתו בעמו פעם בנועם ושבר כשהיו טובים ופעם בעונש ורעות והשחתה כשהיו חוטאים · ואפשר אגלי כי להיות הענין מפורסם באותו זמן שהמטה ההוא עם השקדים שבו נכלל בו רמז גם למדת הדין כאמור · על כן היה דבר ה' אל ירמיהו בענינו לאמר מה אתה רואה ירמיהו והוא ענהו מקל שקד אני רואה ויאמר ה' אלי היטבת לראות כי שוקד אני על דברי לעשותו · וכבר היתה הוראה זו עצמה בהטלת הגורלות על שני השעירי' ביה"כ כי הוה סימן יפה אצלם כשהיה עולה גורלו של שם בימין כבמשנה המובעת בראש דברינו כי על כן היה מעלה הגורלות מן הקלפי בחטיפה פתאום כהוראת לשון טרף כדי שלא יתכוין להכיר במשמושו איזהו של שם ויטלנו בימין בכונה והיתה בזה מתבטלת הוראת הסימן · כי כאשר ירים ישראל ידו בכשרון מעשהו ונבר חסדו ית' עליהם · כי על כן היה עולה גורל ה' בימין להימין לזכות והכהן גדול מגביה ימינו · וכאשר יניח ידו ונבר הדין כי על כן היה גורל השם עולה בשמאל והכהן גדול מגביה שמאלו · ואני ממלין על זה ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל · ירצה כשהיה גורל ה' עולה בימין שאז היה כה"ג מגביה ימינו · אז היה סימן יפה כי ימין ה' עושה חיל להשפיע על עמו שפע שבע רצון · ואולם עם היות מדת החסד מרובה כמו שקדם · לעולם יהא אדם ירא שמים ואל יבטח יותר מדאי על הפלגת חסדו ית' עד שישכח מדת דינו כאמר' בעל הרשמים חפץ חסד הוא טוב ומטיב לכל לא ירע ולא ישחית מרוס משפטיו מנגדנו כי הוא ירע יברכנו ולא ימאס יגיע כפיו להאביד ולהרוס · כי כבר אז"ל כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרון מעוסי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה · ונתבאר בזהר וז"ל למלכא דהוה שלים מכלא דעתוי שלים מכלא מה ארחיה דההוא מלכא אכפוי כחירנן

תדיר כגון דאיהו שלים מכלא וכד דאין לטב דאין לביש מאן דאיהו טפשא חמי אנפוי
דמלכא נהירין ולא אסתמר מיניה מאן דאיהו חכימא חמי אנפוי דמלכא נהירין אמר
ודאי מלכא שלים מכלא מלכא דעתוי שלים אבל חמי דבההוא נהירו דיליה דינא יתיב
ואיתכסיא אף על גב דלא איתחזיא דאי לאו הכי לא יהא מלכא שלים ועל דא בעי
לאיסתמרא מיניה ׃ כך קב"ה שלים הוא תדיר בהאי גונא ובהאי גונא אבל לא איתחזיא
אלא בנהירו דאנפין ובגיני כך איכון טפשין חייבין לא איסתמרן מיניה (עיין בדרך
אמונה על דרך הקבלה שחבר מהר"ר מאיר בן גבאי בעל עבודת הקדש בתשובה ח׳)
וכבר כתב הטורים (פ׳ כ"ב מחלק א׳) שראוי למנהיג המדינה שיהיה בקצת פעמים
ולקצת האנשים רחום וחנון לא לענין הרחמנות והחמלה לבד אלא כפי מה שיהיה ראוי
ויהיה בקצת הפעמים ולקצת האנשים נוטר ונוקם ובעל חמה כפי התחייבם לא לענין
שכעס לבד עד שיכוה בשריפת אש והוא בלתי כועס ולא קוצף עליו ולא מואס בו אבל
כפי מה שיראהו שהתחייבו ויכוש מה שתביא הפעולה הזאת מן התועלת שמגומה בעם
רב ׃ עכ"ל ׃ והיינו נהירו דאנפין דדינא איתכסיא בגויה שנזכר בזהר ׃ ועל טוב יזכר לפי
הסוכה מה שאמרו כי שם כ"ו הוא שם של רחמים ושם פ"ו הוא שם של דין והם משתתפי׳
באותיות כ"ו במלואותם על דרך זה כ"ף וו׳ כי האותיות הראשונות הנגלות הן כ"ו
והשניות הנסתרות הן פ"ו הרי כי במדת הרחמים נסתרת מדת הדין ומדת הרחמים מצד
ימין ומדת הדין מצד שמאל כמו שהאותיות המורות על הרחמים ימיניות לאותיו׳ המורו׳
על הדין ׃ והרי כאן רמז נאות לכל מה שקדם ׃ וראוי לנו בזה ללמוד מן האיל על דרך
מלפנו מבהמות ארץ ׃ שספרו מטבעו שהוא שוכב בשוה על צד ימינו ועל צד שמאלו ו׳
חדשים על צד ימין וו׳ חדשים על צד שמאל כן ישראל המכונים בשם איל על שם אילו
של יצחק כמו שדרז"ל בב"ר פ׳ וירא על פסוק והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו ׃ ושה
פזור׳ ישראל ׃ ראוי שישכבו בבחינתם על ימין החסד ועל שמאל הדין למען יתעוררו אל
פעולת הטוב מצד בחינת חסדו ית׳ ויברחו מפעולת הרע מצד בחינת דינו ׃ וכבר כלל
כל מה שזכרנו בדברי הושע באמרו (סי׳ יב) וה׳ אלקי הצבאות ה׳ זכרו ואתה באלקיך
תשוב חסד ומשפט שמור וקוה אל אלקיך תמיד ׃ ירצה עם היותו לו ית׳ ב׳ מיני הנהגות
אחד של חסד ורחמים שעליה נקרא שמו ה׳ ׃ ואחד של דין שעליה נקרא שמו אלקי
הצבאות שופט ודיין אמת של צבאות מעלה ומטה ׃ מכל מקום הנהגת הרחמים והחסד
היא הגוברת וז"א ה׳ זכרו ׃ ואל תשת חטאת על מה ששמתי חסד ורחמים לשמות נרדפי׳
עם היותם בלי ספק נבדלים אצל חכמי האמת ׃ כי אמנם לא נפלאת היא ממני ולא
רחוקה ׃ אלא שיש בזה בחינות כי שם רחמים עקרו חסד עם היות בו תפיסת דין וכן
משפט עם היותו מיוחס לתפארת אין זה אלא כשהוא יונק מן הדין ואמרו כי משפט ר"ל
דין עם קצת רחמים ואין כאן מקום לדקדוקי בחינות כי כבר יספיק זה לתשובת הבא
לפקפק על מה שכתבנו ׃ ולהורות כי ראוי לשום לב למדת דינו יתבר׳ כי מצד זה יתעורר
אדם אל התשובה אמר ואתה באלקיך תשוב רוצה לומר כהשקיפך במדת הדין שעליה
נקרא שמו אלקים דיין אמת שעתיד ליפרע מעוברי רצונו ׃ תתעורר בזה אל התשובה ׃
ורצה באמרו חסד ומשפט שמור שראוי לשמור במחשבתו ענין הב׳ הנהגות שזכרנו

לא תעורר אל הטוב בבחינת החסד ולברוח מפעולת הרע בבחינת המשפט · ואמר וקוה אל אלקיך תמיד שלא תפול עליך אימתה ופחד ממדת דינו יתברך עד שיעור שיביאך אל היאוש כי עכ"פ יש לך לקוות וליחל תמיד אל אלקיך שעל ידי התשובה תתהפך מדת דינו לרחמים ותשיב אל לבך שאם רגע באפו חיים ברצונו ושאין רע מנגד מה שהוא רע יורד מלמעלה כי משפט דינו אינו אלא לטובת המתיסר כמו שאמר איוב גם את הטוב נקבל מאת האלקים ואת הרע לא נקבל · ירצה שלא בלבד לא ימשך רע ממדת דינו ית' כי גם את הטוב נקבל ממנו ולא רע כלל בבחינת התכלית שהוא טוב בלי ספק · ואזכנו בה' כנפש בתולה לשקי ישענו ישמענו שקינו למהר ולהחיש את הזמן המובטח אשר ייעד ישעיהו (סי' נ"ב) באמרו כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלקי ישראל שבא ביאורו בשמו'רבה · וז"ל · לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנאמר וה' הולך לפניכם יומם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנאמר כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלקי ישראל · וכתב עליו הרמב"ן פ' בשלח סוד המדרש הזה כי בגאולה הראשונה היה הקב"ה עמהם ביום ובית דינו בלילה אבל לעתיד לבא תתעלה מדת בית דינו ברחמים ויהיה הולך לפניהם ה' המיוחד כי אלקי ישראל מאסף אותם עמו ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה כי הכל במדת רחמים מיוחדת · ע"כ · והענין שהב' עמודים הנז' עמוד ענן ועמוד אש הרומזים לב' ההנהגות של חסד ומשפט כאמור יתאחדו לעמוד אחד כי יהיה הכל חסד ורחמים ואז יצדק עלינו מאמר הנושא גורל אחד לה' שנהיה חלק ה' עמו חבל נחלתו באמת ויהיה גורל אחד לה' כלו חסד ורחמים וכלו ימין לזכות כחז"ל בפסחים פ' אלו עוברין והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד אטו עד האידנא לאו אחד הוא אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אמי לא כעולם הזה העולם הבא · העולם הזה על שמועות טובות אומרים הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומרים ברוך דיין האמת אבל העולם הבא כלו הטוב והמטיב · ושמו אחד אטו עד האידנא לאו שמו אחד הוא אמר רב נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא · העולם הזה נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת · העולם הבא נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א · הכונה כי בעולם הזה ינהגו ב' ההנהגות כי על כן הורכבו יחד השם שנכתב המורה על רחמים עם הנקרא המורה על הדין · והוא מה שקרה גם כן לפעמים ששם בן ד' נקרא בנקודת אלקים לרמוז כי במדת הרחמים נכלל הדין ולפיכך לא נתייאש מן הפורענות · וכבר זכרנו מענין זה על אותיות כ"ף וו' · אבל לעתיד לבא תהיה הנהגה אחת פשוטה ברחמים כאמור · הוא הגורל והוא קץ הימין המיועד לדניאל באמרו ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין שיהיה גורלו של שם עולה לעולם בימין כי יהיה הכל מדת רחמים מיוחדת · ה' עוזנו ומעוזנו יתן לנו מגן ישענו וימינו תסעדנו וענותו תרבנו שמאלו תחת לראשנו וימינו תחבקנו :

דרוש ארבעים ושלשה
* עזרה בצרות *

כלל הדרוש ישא עיניו אל הזווג האלקי עם אומה זו שדומין קדושין ונשואין עם כל תכשיטי הזווג · ואל המשך ביניהם מפרוק מגורש עד עת קץ אשר בו ישתלם הייחוד והחבור הזווגיי עם השבת כל העטרות ליושנן · כי לא יטוש ה' עמו ומצא מקום להתגדר בו בימים שבנתים בין מסכתא למסכתא עד עבור שבת כמו שאז היו החכמים כוונים ללמוד מסכת כתובות ·

בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח ברית אבותיך אשר נשבע להם :

במדרש נחמות זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל · רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר מלה"ד למלך שקדש מטרונא וכתב לה כתובה מרובה ואמר לה כך וכך חופות אני עושה ליך כך וכך ארגוונות טובות אני נותן ליך הניחה המלך והלך לו למדינת הים ואיחר לשם · נכנסו שכנותיה אצלה והיו מקניטו' אותה ואומרו' לה הניחך המלך והלך לו למה ושוב אינו חוזר עליך והיתה בוכה ומתאנחת · וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת ומוציאה כתובתה וקוראה ורואה שכתובתה כך וכך חופות אני עושה ליך כך וכך ארגוונות טובות אני נותן ליך מיד היתה מתנחמת לימים בא המלך אמר לה בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים · אמרה לו אדו' המלך אלמלא כתובה מרובה שכתבת ונתת לי כבר אבדוני שכנותי · כך עובדי ככבים ומזלות מונין את ישראל ואומרים להם אלקיכם הסתיר פניו מכם וסילק שכינתו מכם ועוד אינו חוזר עליכם · והן בוכים ומתאנחים וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ומוצאים שכתוב ופניתי אליכם והפריתי אתכם ונתתי משכני בתוככם והתהלכתי בתוככם הן מתנחמים · למחר כשיבא קץ הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים והן אומרים לפניו רבש"ע אילולי התורה שנתת לנו כבר איבדונו עובדי ככבים ומזלות · לכך נאמר זאת אשיב אל לבי ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה · וכן דוד אמר לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי · על כן אוחיל לו ומיחדים שמו שתי פעמים ביום ואומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד :

אמרי חבירי כי נעמו בדרושים האלקים הם הדריכוני בנפשי עוז ולדוגמת רוח צפונית מנשבת העירו כנורי לנגן מאליו מעין ערכי כגופיהם ממש והכל

בהתיחסות אל ראשית מכלתין אשר אנחנו ובאים לקראתה בתולה נשאת ביום רביעי ׳ וקורא אני בעצמי עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר כי הנה בשחר הזה הוכרחתי להתעורר אל אשר לא היתה כונתי אליו ׳ ועל דרך מאמר ירמיה (סי׳ כ׳) פתיתני ה׳ ואפת חזקתני ותוכל הייתי לשחוק כל היום כלו לועג לי וגו׳ ׳ ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ׳ ונלאיתי כלכל ולא אוכל ׳ ענין הפתוי הזה הוא מה שהושם בטבעו שלא יוכל להתאפק מהביע אמריו עם השינו כזה חרפה וקלס :

נודע ביהודה אלקים בישראל גדול שמו כי דבוקו עם האומה הישראלית הלא הוא כענין זווג איש ואשה על ידי קדושין כמאמר הנביא הושע (סי׳ ב׳) וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה׳ ׳ ועוד הרבה עדים יש בדבר עצמו מספר בכתבי הקדש ׳ ועל פי בעל העקידה שער פ״א היתה דומה כי מה שתקנו חז״ל במטבע הברכות אשר קדשנו ענינו קדושין ממש ׳ אמנם כדי לעמוד על בוריו של דבר עם כל גלגוליו מראש ועד סוף נחפשה דרכיו ונחקורה ׳ והנה זאת מצאתי הכר נא כי מראש צורים הוא אברהם צור חוצבנו קדמו לזווג הזה שדוכין אשר נתקיימו אחר כך בפרט ליעקב במראה הסלם ׳ ותהי ראשית השלמתו במתן תורה כי אז נתהוו בינו ית׳ ובין בני ישראל כענין קדושין ׳ ונסמיך לו במשכן התחיל הייחוד ביניהם כענין חופה וחבור זווגיי ׳ אך טוב לישראל לא נמשך בעת שהיא בשלמות הן מצד קלקולם והן מצד חסרון המקום כי לא באו עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה ששם עקר החבור האלקי ׳ ואולם נשלם זה בבית המקדש שבנה שלמה אלא שגם הוא לא היה בן קיימא כי זה שבנו הבית מעט אז חולל ובושו עלה ׳ ועוד כי שליטיה פקידת כורש אשר צוה על בנינו וידי זרובבל יסדו הבית הזה והיתה השכינה האלקית להשיב שכינתו לתוכו בדבקות מתמיד לולי עונותן של ישראל וקלקולם אשר מנעו הטוב מהם ואנחנו מוכים וחטאת עמנו ׳ ועתה עינינו נשואות לבנין העתיד אשר בו יושלם החבור המיועד בהתיחדות גמורה בלי הפסק ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה ׳ תשור נא מראש אמנה הוא אברהם ראש המאמינים ותמצא כי בו התחילו השדוכים כשנאמר אליו להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך וגו׳ והייתי להם לאלקים הוית קדושין ממש כד״א ואם היו תהיה לאיש ׳ כדבר בעל העקידה שער כ״ח ׳ קיום השדוכין ליעקב בפרט הוא מה שנאמר לו במראה הסלם הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך שהיה בזה כנותב לה כתובה ׳ ומיחד גם קרקע למזונות וזה כנגד שארה וכאמרו עוד והיה זרעך כעפר הארץ הבטיח על הייחוד לבא עליה לפרות ולרבות ממנה זרע לא יספר ׳ וזה כנגד עונתה ׳ ובאמרו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך קבל עליו ההגנה והשמירה בכל הדברים הצריכים למחסה ולמסתור וזה כנגד כסותה ׳ ועוד קבל עליו התנאי שלא לגרשה בגט לזה כי לא אעזבך וגו׳ ׳ וכנגד הג׳ דברים הראשיים הנז׳ אמר יעקב בנדרו אם יהיה אלקים עמדי וגו׳ ונתן לי לחם לאכול כנגד שארה ׳ ובגד ללבוש כנגד כסותה ׳ ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה׳ לי לאלקים כנגד עונתה שהוא התיחד שמו עליו כמו שמתיחד אדם עם אשתו בשעת חופה

כדבר

בדבר בעל העקידה שער מ"א הנז' : וכבר ידענו כי לא ללמד על עצמו בלבד יצא כ"א ללמד על הכלל כלו יצא כבפרקי רבי אליעזר וכהרמב"ן פ' ויצא : ועל השדוכין הללו בא הרמז בשיר השירים באמרו בראשיתו ישקני מנשיקות פיהו וגו' : לריח שמניך טובים וגו' : משכני אחריך נרוצה וגו' שאז נתנו ביניהם כענין קדושין : על התחלת קיום הזווג הזה באומה בעת מתן תורה שיה דבר חז"ל בפ"ק דברכות ובמכילתא ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה : ע"כ : ועל זה בא הרמז בשיר השירים באמרו נאוו לחייך בתורים וגו' תורי זהב נעשה לך וגו' עד שהמלך במסבו : ולהיות המנהג לשים עטרות בראש חתן וכלה כמו ששנינו פ' בתרא דסוטה בפולמוס של אספסיאנוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלה ע"כ : לפיכך כשקבלו עליהם נעשה ונשמע שהם שני העניינים הראוים לאשה עם בעלה היינו שיהיו כל דבריו על לבה וכל היוצא מפיו תעשה : מיד נקשרו לכל א' מהם ב' כתרים אחד כנגד נעשה וא' כנגד נשמע : כאז"ל (שבת פ' ר' עקיבא) בשם רבי סימאי שאז באו ס"ר רבוא של מלאכי השרת ולכל א' וא' מישראל קשרו ב' כתרים : והם כתר תורה המורה על שלמות העיון וכתר כהונה המורה על שלמות המעשה כי זה יהיה משפט הכהן לעמוד תמיד לשרת בקדש : ובמליץ על זה זקן אהרן היורד על פי מדותיו שהדרת פניו של כהן הוא מגד מדותיו בשלמות המעשים וכבר אמרו על אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ועל כן בכו אותו כל בית ישראל : והם ב' כתרים מן הג' המפורסמים בשלישי מאבות : ולא זכר השלישי מהם שהוא כתר מלכות להיותו נגרר תמיד אחר הב' הנז' וכמאמר רב חסדא פ"ק דגיטין על אמרו (יחזקאל כ"א) כה אמר ה' אלקים הסיר המצנפת והרים העטרה : בזמן שמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה המצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם ע"כ : והכונה כי בהתבטל כתר כהונה הנרמז כאן במצנפת בראש כ"ג כאמרו ואת המצנפת שם : ונכלל בו גם כן כתר תורה כמו שדרשו עוד במדרש חזית הסיר המצנפת מרבותינו ע"כ : כי אמנם שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וגו' : אז תתבטל העטרה מראש כל אדם כי כתר מלכות נופל מאליו : ובכן לא יאות לחתן שישים עוד עטרה בראשו להורות על היותו כמלך כמו שהחתן דומה אליו בכמה דברים כבפ"ו מפרקי רבי אליעזר הביאו הר"ן פ"ק דכתובות : ועוד כי כתר תורה וכתר כהונה בלבד הם המיוחדים לישראל : אמנם כתר מלכות אינו אלא לצורך העמדת השנים הנז' על תלם על בלי היות ענינו של מלך ישראל זולתי להנהיג העם על שמירת העיון הנרמז בכתר תורה והמעשה הנרמז בכתר כהונה כמו שקדם : ובכן אינו אלא כיושב מושב אלקים בארץ להשלים הב' האחרים כי מלך כל הארץ אלקים ולו לבדו המלוכה יאתה כאמרו ה' מלכנו הוא יושיענו : הלא תראה כי כבקשם מלך אמר ית' לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם : בינה שמעה זאת אשר דברו ז"ל בבראשית רבה (פ' נ"ו) אברהם קרא אותו יראה שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה : שם קרא אותו שלם שנאמר ומלכי צדק מלך שלם : אמר הקב"ה אם אני קורא אותו יראה כשם שקרא אותו אברהם שם אדם צדיק מתרעם : אלא הריני קורא אותו

ירושלם

ירושלם כמו שקראו שניהם יראה שלם ירושלם ע"כ. כיונו להורות כי אברהם בנין אב לכל המעיינים כאז"ל בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו היה מכוין לקרא שם המקום ההוא המוכן אל השלמיות בשם מורה על העיון שהוא חלק מן השלמות עקרי ורשום אצלנו. אמנם שם הנקרא מלכי צדק על צדקת נפשו במדות המשובחות כיון לקרא שם המקום ההוא בשם מורה על שלמות המעשה להיותו יותר מפורסם וניכר לעין כל. אך להיות ב' החלקיים הללו הכרחים אל השלמות כל אחד מהם מצד עצמו היה מן השעור האלקי לקרא שם המקום ההוא מעין שניהם כי לכל א' מהם יד ושם בכלל השלמות כמו שזכרנו. ועיניך רואות כי שלמות המעשה כתיחס לשם הנקרא מלכי צדק שהיה כהן לאל עליון עם הסכמת מה שזכרנו למעלה כי כתר כהונה מורה על ככה. ולהורות כי כתר מלכות כל ענינו אצלנו הוא להעמיד השנים הנז' על שלמות מכנס דקדק הכתוב לומר דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם. אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם לא מלך ירושלים כמו שאמר אל המלכים הנכרים שכבש יהושע (סי' י"ב) מלך ירושלם אחד. כי אמנם אין מלך ישראל ויהודה מולך על מקום מלכותו כמשפט מלכי ארץ. רק ה' לבדו הוא המולך. אבל ענין היותו מלך איננו אלא בירושלם רוצה לומר יושב מושב אלקים בארץ בהנהגת ב' חלקי השלמות הנז' שנכללו בב' הכתרים הנרמזי' במלת ירושלם ולהשלימם ולהעמידם על תלם כאשר דברנו. והולם כעת יאמר ליעקב בלי ספק שזכה גם בכתר מלכות מצד שאשתו של מלך גם היא מלכה וגברת ממלכות יקרא לה. על התחלת הייחוד והחבור הזוגיי במשכן כאמר שם ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן וכהנו שם שבעת ימי שמחה כראוי לחתן עם הכלה והם ז' ימי מלואים כי עם היות שלא נתפרסם הי חוד עד יום שמיני כאמרו ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם כבהרמ"בן פ' פקודי מטעם חז"ל מכל מקום שם היתה שכינה עם היותה בלתי נגלית לגמרי כי ביום ראשון של מלואים נדבר למשה משם כל הפרשיות הנאמרות מתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני כמבואר שם להרמ"בן. ועל זה בא הרמז בשיר השירים באמרו הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה קורות בתינו ארזים וגו' הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני וגו' כי כל זה נאמר על המשכן במדרש חז"ל. אלא שלא עלה זה יפה הן מצד קלקולם הן מצד היותם מחוסרי מקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם בקביעו' מתמידי'. ועל מכנס שם במדבר אחר החטא בא הרמז בשיר השירים באמרו אחזו לנו שועלים וגו' על משככי בלילות וגו'. על השלמת החבור בבנין שלמה עדות הכתובים באמרם (מלכים א' סי' ח') באמרו ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה'. וגם שם היו ז' ימי שמחה כאמרו ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו וגו' לפני ה' אלקינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום. כי הז' מהם היו לחנוכת המזבח והז' האחרים היו לחג הסוכות הסמוכים להם כמו שהוא מפורש בד"ה. ועל זה בא הרמז בשיר השירים באמרו אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי וגו'. אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון וגו'. אפס כי נתקלקל ענינם וגרמו סלוק השכינה וחרבן שבית כמפורסם מן הספורים. וגם זה נרמז שם

באמרו

באמרו אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק וגו׳ · על השתדלותו יתברך להחזיר העטרה ליושנה כבנין זרובבל מפורסם זה אחר שמם שהעיר ה׳ את רוח כרש באמרו בתחלת עזרא כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה׳ אלקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה · מי בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל וגו׳ · ויבן את בית ה׳ וגו׳ · וכל הנשאר מכל המקומות אשר הוא גר שם ינשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם הנדבה לבית האלקים אשר בירושלם וגו׳ · אמנם הדבוק אשר זכו אליו בבית ההוא היה באופן חלוש וחסר כי לא היתה שם השכינה נגלית ומפורסמת וכמו שזכרו ז״ל · ועל פקידה זו בא הרמז בשיר השירים באמרו אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך וגו׳ שהוא מאמר משבים עם הכתובים המוזכרים בזה למעלה · ולפי שלא היה שם הדבוק שלם כב׳ הפעמים הראשונים לא זכר בו לשון ערש או מטה או אפריון המורים על ככה רק הספיק לו זכרון דברי אהבים באמרו יפה את רעיתי כתרצה וגו׳ אחת היא יונתי תמתי וגו׳ · ועל קלקול ענינם וגלותם מארצם מצד המחלוקת שהיה ביניהם כנודע בא שם הרמז באמרו לא ידעתי נפשי שמתני מרכבו׳ עמי נדיב · אמנם על הנצחת החבור המיועד אשר שוב ישוב אלקינו בעת חיה באופן שלם ומתמיד לעולם · הלא כל כתבי הקדש יתנו עדיהם על זה ויצדקו כי לעולם דבר ה׳ נצב כאמן לקיום הבטחתו לישראל אשר לא יעזבם ולא יטשם כמו שיעד ליעקב בקיום שער השרוכים הנז׳ כי לא אעזבך וגו׳ כמו שקדם · והוא מה שאמ׳ ישעיהו איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה כי מה שאמר ירמיהו על אודות אשר נאפה משובה ישראל שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה הוא באמת לשון מגזים לבד כמו שכתב בעל העקידה שער מ״א לא שלוח ממש שהרי הקדים השלוח אל הגט הפך מה שאמר הכתוב וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה · ובכן יומלץ היטב מאמר ישעיהו שנעשה כאומר איזה ספר כריתות אמכם שתהיה מגורשת בו הלא כששלחתיה לא היה שם גט וכשנתתי לה גט לא שלחתיה · וכבר קיים זה בעל העקידה מדברי חז״ל ומן הכתובים כמבואר שם במקומו · ועל זה בא הרמז בשיר השירי׳ בהתגלגל הדברים סמוך לסופו להורות על תשוקתו ית׳ להשיבה אליו כי עדיין לחלוחית אהבתו קיימת ונפשו קשורה בנפשה לשוש עליה לטוב בחבור שלם עד אמרו שם בשם התשוקה הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים וגו׳ מי יתנך כאח לי וגו׳ שמאלו תחת לראשי וגו׳ מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת על דודה וגו׳ · שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלהבת יה מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה · להורות כי לא יהיה החבור הזה כענין הג׳ הקודמים מן המשכן והלאה כי הרביעי הזה יהיה שלם מאד בתכלית הן מצד איכות האהבה שתהיה עזה עד להפליא והן מצד משך זמנה כי מים רבים לא יוכלו לכבות וגו׳ והנה זאת הפעם ענין החבור ועקרו לזאת יקרא בתולה נשאת ביום רביעי הוא רביעי קדש הלולים לה׳ מלשון הלולא שרוצה לומר נשואין בלשון חז״ל · ועל דרך מה שכתוב בזהר פ׳ קדושים על פסוק ובשנה הרביעית יהיה פריו קדש הלולים לה׳ וכמו שזכר שם החכם ריקנאטי · ועל דרך נחות נמלין על זה אשה יראת ה׳ היא תתהלל

ורמוז שראוי לישא אשה יראת ה' מלשון הגולה כמו שזכרנו · והכל יודעים כלה זו
שנכנסה לחופה עם בעלה מוכתרת בג' הכתרים הנז' כי בכל עת היותה מקלקלת על
בעלה עדיה וקרנה הושפל לארץ על דרך מה שקרה לה בעון העגל כמאמר רבי סימאי
הנז' דכיון שחטאו ישראל בעגל ירדו ק"כ רבוא של מלאכי חבלה ופרקו מהם הב' כתרים
אשר נקשרו לכל א' כנגד נעשה וכנגד נשמע שנאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים וגו'
וכן קרה בלי ספק בכל יתר הקלקולים הנז' שהורד עדים והושפל קרנם לארץ כתר תורה
וכתר כהונה · גם כתר מלכות הנטפל אליהם כמו שזכרנו וכהפך משוש לאבל וז' ימי
שמחה הנז' היו להם לימי אבל ותוגה · על כן אמר ירמיהו בקינתו ג' פעמים איכה וז'
אלפא ביתות כי זכור ה' מה היה לנו וגו' גם הוא של כ"ב פסוקים · והנה ג' פעמים איכה
להעיר על אבידת הג' כתרים הנז' כי עם היות בכל א' מהן זכר לשלשתן מכל מקום יוחד
כל א' מהם בענין אל כתר א' כמו שהוא רשום כראשיתם כי על כתר מלכות אמר איכה
ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס והוא
מבואר · ועל כתר כהונה אמר איכה יעיב באפו ה' את בת ציון השליך משמים ארץ
תפארת ישראל ולא זכר הדום רגליו ביום אפו · כי התפארת מורה על הכהונה כאמרו
ואת פארי המגבעות · ובית המקדש גם כן שהיתה בו עבודתו של כהן נקרא תפארת
כמו שאמר יחזקאל (סי' כ"ד) הלא ביום קחתי מהם את מעוזם משוש תפארתם
והדום רגליו היינו בה"מ כמו שהוכיחו זה במדרש איכה מאמר רוממו ה' אלקינו והשתחוו
להדום רגליו קדוש הוא · וכאן כאמר כפירוש אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא · ויען היות
ירמיהו כהן וסבל בעצמו צרות רבות ורעות כמבואר בספרו המשיך לזה קינה כאלפא
ביתא משולשת באמרו אני הגבר ראה עני וגו' · ועל כתר תורה (כי האחרון הכביד)
אמר אחר כך איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות ·
בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר · והנה זה בא
על דרך הנחמדים מזהב ומפז רב · ולהיות כתר תורה עקר הכל כרשמו בו שלשת הכתרים
במלת כתם שנוטריקון שלה כהונה תורה מלכות והלוך ילך ובכה כמר נפשו באמ' זכור
ה' מה היה לנו והם כ"ב פסוקים עד סוף המגלה כנגד כ"ב אותיות שהתורה כלולה מהם
כי על כן באו כל ז' קינותיו אלה כמסכות על מספר זה כי על כתר תורה שהוא העקר
היה עקר הבכי והמספד והנה שם נכללו הג' כתרים בג' פסוקים שמוכים ותכופים
באמרו זקנים משער שבתו (על כתר תורה כי זקן זה שקנה חכמה) שבת משוש לבנו
(על כתר כהונה בעבודת בית המקדש משוש לבם של ישראל כדבר החבר בשני סי' ל"ב)
נפלה עטרת ראשנו (על כתר מלכות) ועל כן תקנו חז"ל אפר מקלה בראש חתנים כר'
יצחק פרק חזקת על אמרו אם אשכחך ירושלם וגו' אם לא אעלה את ירושלם על ראש
שמחתי להעיר על אבדת הכתרים הנז' · עוד כיון ירמיהו ליסד קינותיו על מספר שבע
כאמור הן להעיר על הפכת ז' ימי שמחה לז' של אבל · והן להעיר על המשך הצרות
לישראל מנד חטאתם בהדבקם אל הקליפות שהן ז' תמורות ז' היכלות הטומאה ז' שמות
של יצה"ר שדרש רבי עזריה פ' החליל ועליהם רמז הכתוב באמרו ויסרתי אתכם אף אני
שבע על חטאתיכם · ורבה שמדת מלכות המכונית בלשון אני שהוא בגימ' שם אל עם ד'

האותיות

שאותיות מתלבשות באף הקליפה כענין שמוכי כוסרה את הכרמים וזה כי בעת הקלקלה האור האלקי מתעלם ומתכסה והקליפה גוברת ומתעוררת ואז אין המלכות יונקת מצד הנכור הימני שקדוש רק היא יונקת מצד הנכור השמאלי שבו ונשפע המותר והסיגים. והנחש כרוך על עקבה לקבל השפע המר שזה אשר יושפע עליה על ידי התעוררותו מצד החטאים ובכן היא תיסר את ישראל בכח הז' תמורות הנז' אשר כתרו והן המכונות אצל חז"ל בתי בראי דאיכא שם בכיה מה שאין כן בבתי גואי שהן ז' היכלות של קדש מלאות כל טוב למדתי זה מיסודו של הר' שם טוב בספר האמונות שער ז' פ"ו ומבעל הפרדס שער כ"ה פ"ו. אך את זה לעומת זה בשוב ה' את שבות עמו תשובנה כל העטרות ליושבן כראש בתולה זו הכנסת ביום רביעי כאמור כי בתולה היא כנסת ישרא' כאמרו גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון. נפלה לא תוסיף קום בתולת ישרא'. ירצה שהיא מצד עצמה לא תוסיף קום להיות נפילתה עצומה מאד עד שלא ישער שום אדם שתהיה תקומתה אפשרית מדרך הטבע כלל ועקר אבל מכל מקום איש יקימנה דרך מופת ותחיה לפניו וזה להיותה בתולה ואיש לא ידעה כי מעולם לא יצאה מרשות בעלה יען לא עזבה אמונת ייחודו ית' בשום זמן כי מה שייחס לה זנות כאמרו ואת זנית רעי' רבים ופסוקים הרבה כיוצא בו אין זה כי אם על נטייתה מדרכי השכיעות לא זנות ממש כי עדיין בתוליה קיימים והיא חוגרת פתחה לבעלה ית' בשמרה ייחודו אף בשעת קלקלתה שהיה בה שמץ ע"א. כי אמנם לא היה זה כ"א להוריד רוחניו' וכיוצ' וזו היא כונת המשורר באמ' (סי' מ"ד) אם שכחנו שם אלקינו ונפרוש כפינו לאל זר הלא אלקים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומו' לב. וזה כי מה ענין תעלומות לב אצל פריסת כפי' אלא שהכונה לומר שאפי' בעת פריסת כפיהם לאל זר לא היו שוכחים את שם אלקיהם שייחודו היה תמיד חקוק בקרב לבם. והוא דבר ירמיהו באמרו (סי' נ"א) כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלקיו מה' צבאות כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל. ירצה לפי שטתנו כי גם בעת קלקולם שהיתה ארצם מלאה אשם היתה גם כן מלאה מקדוש ישראל כי לעולם נשמרה אצלם אמונת ייחודו מלבד מה שיורה גם כן על כונת אז"ל באמ' השוכן אתם בתוך טומאותם דהא והא איתא והאחד מהם נקשר עם חברו. וראה גם כן רית כונה זו באמרו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם ירצה שלא מאסתים וגו' מפני ייחוד שמי הנשמר אצלם גם בשעת קלקלתם. ועוד בתולה תקרא הואיל ומעולם לא יצאה מרשותו כל האומה בכללה כמו שקרה לזולתה עובדי כוכבים ומזלות. והנה עכ"פ בהחזירה אליו בלקוחיים הרביעיים כאמור הוא אשה בבתוליה יקח בלי ספק ואז תהא בתולה בעטרת זהב גדולה כי כן תשובנה כל העטרות ליושבן ולא תהא עוד בהינומא שהוא לא' מן הפירושים כיפה של הדס אשר נהגו בה מן הגזרה ואילך שגזרו על עטרות כלות של כסף ושל זהב כבפ' בתרא דסוטה ועליה שנינו ריש פ' האשה שנתארמלה אם יש עדים שיצאה בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים. ואולם אז תשא בתולה זו על שפתיה מאמר ישעיה סי' ס"א שוש אשיש בה' תגל נפשי באלקי. הרי ב' לשונות של שמחה על מעלות הב' כתרים המושכים אלים עם הוראת שלמות עבודתה את ה' בשמחה ובטוב

לבב מרוב כל כי היא העבודה הראויה אליו כאמרו תחת אשר לא עבדת וגו' · ורמז להם תחלה באמרו כי הלבישני בגדי ישע על כתר תורה להיותה עקר תשועת נפשנו · מעיל צדקה יעטני על כתר מלכות כאמרו אלקים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך · כחתן יכהן פאר על כתר כהונה · ואמר וככלה תעדה כליה שהן הן קשוטיה ותקוניה לרמוז על כתר שם טוב העולה על גביהן · וראה כפלאות איך זכר שם הג' כתרים בפסוק אחד בפי' באמרו והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלקיך · עטרת על כתר תורה אשר כצנה רצון תעטרנו וצנה וסוחרה אמתה · תפארת על כתר כהונה כאמור · וצניף מלוכה בכף אלקיך על כתר מלכות · וכמו שבפרשה הקודמת אמר לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר על כתר כהונה · שמן ששון תחת אבל על כתר מלכות כי כן היו המלכים נמשחים בשמן המשחה · מעטה תהלה תחת רוח כהה על כתר תורה · ושלשתן נרמזו גם כן באמרו ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו וגו' · הרי כאן ג' לשונות של שמחה על ג' העטרות המושכות לה כאמור · ועל הכתוב הזה נסמך מדרשו של רבי סימאי במאמר שזכרנו באמרו כי הכתרים ההם שכנגד נעשה ונשמע · עתיד הקב"ה להחזירן לישראל שנאמר ופדויי ה' ישובון וגו' · וככר נרמזו גם כן בפסוקי הושע שזכרנו ראשונה באמרו · וארשתיך לי לעולם על כתר מלכות כי להיותה ארוסתו יתברך שהוא מלך הכבוד גם היא מלכה תקרא כמו שקדם · ובאמרו וארשתיך לי בצדק ובמשפט וגו' רמז לשלמות המעשה הכולל בכתר כהונה · ובאמרו וארשתיך לי באמונה וגו' רמז לשלמות העיון בדעות האמתיו' הוא הכולל בכתר תורה כמבואר למעלה · אחר כך באמרו ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך הורה על ז' ימי שמחה הראוים לחתן עם הכלה · וקורא אני על זה שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע על דרך מדרש הזהר · ואפשר ליחס זה אל ז' חופות שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים כאז"ל פ' הספינה · כל מה שזכרנו יהיה לנו לתשלומי נזקינו כנגד הג' איכה והז' אלפא ביתא שנזכרו בקינות ירמיה · ויסביר לזה פנים מה שתקנו בפסיקתא להפטיר קודם ט"ב תלתא דפורענותא היינו דברי ירמיהו · שמעו דבר ה' · חזון ישעיהו · וז' דנחמתא אחר ט"ב היינו נחמו נחמו עמי · ותאמר ציון עזבני ה' · עניה סוערה לא נוחמה · אנכי אנכי הוא מנחמכם · רני עקרה לא ילדה · קומי אורי כי בא אורך · שוש אשיש בה' · כי הנה תפשו בזכרון הפורענו' מספר שלש שהוא המועט כנגד ג' איכה המיוסדות בקינות ירמיהו על אבידת הג' כתרים כאמור · ובנחמה תפשו מספר שבע שהוא המרובה כנגד הז' אלפא ביתות שבקינות ירמיהו להורות על ז' ימי שמחה ועל ז' חופות העתידות כאמור · וישמע חכם ויוסיף לקח למצא יחס נאות בין ז' דנחמתא לז' הזמנים אשר ענין הזווג הנז' מתגלגל בו כאמור · ולהיות הפטרה זו של שוש אשיש היא האחרונה דנחמתא על כן באו בה הדברים מבוארים בפרט כאשר הראית · וכלל בה גם כן זכרון ירושלם באמרו על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים וגו' · ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ כי אמנם ראוי להעלות זכרונה על ראש שמחתנו בעת הגאלם כמו שנצטוינו להעלותו בימי עניינו ומרודנו במוזכר למעלה · והנה בה' במקבולא גבוה כי תהיה הגאלתנו העתידה

כפולה

כפולה ומכופלת על הראשונות כמו שרמז הנביא באמ' והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים כי אז תרבה שמחת החתן עם הכלה ובמקום היותה כפי הנהוג של ז' ימים תהיה שבעתים שהוא הכפל כמו שנרמז בשלמה שעשה את החג ז' ימים וז' ימים י"ד יום עם היות כי בעת ההיא לא היו לחנוכת המזבח רק ז' ימים והאחרים היו לחג הסכות הסמוך להם כאמור׃ אך לעתיד יהיו כלם לשמחת הבית אשר יבנה ברכות השמחה כפלים ׃ וזה על פי מדת טובו ית' ממה שזכרו ז"ל פ' בתרא דיומא דאמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כשגגות שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך (הושע י"ד) עון מזיד הוא וקרי ליה מכשול ׃ איני והא אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה (יחזקאל ל"ג) פי' עליהם הוא יחיה על כל מה שעשה אף על העבירות ׃ לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה ׃ עכ"ל ׃ והיה זה אלנו ית' ברחמיו וברוב חסדיו לחקת משפט כי לאחר שחטא אדם ומתחרט ועושה תשובה שלמה הנה בלי ספק ערך המצות שיעשה מכאן ולהבא יהיה במדרגה עליונה מאד ממה שהיה תחלה ׃ כמו שכתב בעל העקידה עם ראיות אחרות שער ק' ׃ ותזון הרביתי על ענינו בדרוש אשר פי יקבנו מקום שבעלי תשובה עומדים ׃ וזו היא כונת אמרם במקום שבעלי תשובה עומדים אפילו צדיקים גמורי' אינן יכולים לעמוד ׃ ולפיכך ראוי לו שכר כפול על מעשה מצותיו הואיל וכונתו כהן שלמה ביותר וזה מצד עונותיו אשר עשה שהן הן אחרי שובו סבה עצמית לשלמות הכשר מעשהו וראוי אם כן שיהיו עונותיו חשובים לו כזכיות נגד התועלת העצום הנמשך מהם ׃ הלא הוא הדבר אשר דבר הנביא ישעיהו סי' מ' בהפטרה ראשונה דשבע דנחמתא באמרו נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (נחמה מכופלת) דברו על לב ירושלם וקראו אליה היה ראוי להקדים הקריאה ׃ ועוד מה טעם אמרו על לב ׃ לולי האמנתי לראות כפי מה שלקחה אזני שמץ הערה בקצת מזולתי שכיון בזה להורות כי יפוג לב ירושלם מתוך רוב השמחה כי לא תאמין לשמועה זו וכאלו תקצר רוחה ותתעלף עד שיצטרכו לקרא אליה בקול גדול בדברים מתישבי' על הלב עד שתקבע בה השמחה בנחת ותחי נפשה ׃ על דרך מה שביאר הרמב"ן על אמרו ויפג לבו כי לא האמין להם וידברו אליו את כל דברי יוסף וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם וז"ל הידוע בעלוף הזה שיצעקו לו וירגילו אותו בשמחה ההיא עד שתקבע בו בנחת ׃ וזה טעם וידברו אליו וגו' כי היו צועקים באזניו דברי יוסף ומביאים לפניו העגלות ואז שבה רוחו אליו וכו' עכ"ל ׃ כי מלאה צבאה הכנוי כמו שתרגם יונתן ארי עתידה דתתמלי מעם גלותה ׃ והוא דומה למאמר (יחזקאל סי' ל"ו) תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם ׃ וקראם צבא לפי שמלחמת ה' ולחמו בגלותם על קדושת שמו ׃ כי נרצה עונה פירשו המפרשי' מלשון אז תרצה הארץ את שבתותיה ענין השלמה׃ ות"י ארי אשתביקו לה חובהא ׃ ולפי דעתי פירושו שהעון עצמו נעשה רצוי שאפי' זדונות נעשו לה כזכיות לשלמות התשובה מאהבה כאמור וביאר זה באמרו כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה והוא חלק מן הכתוב קשה לפתרו ׃ כי מה שכתב הראב"ע כפלים צרות שלקחה מכל גוי וזה בעבור כל חטאתיה איננו מתישב ׃ גם לא יתישב מה שתי'

אחרי קבילת כוס תנחומים מן קדם ה' כאלו נקת על חד תרין בכל חטאתיה · אבל הכוונ' אצלי שלקחה שכר כפול על מצותיה שעשתה אחר התשובה וזה בשביל כל חטאתיה שנעשו לה גם הם זכיות בהוסיף תת כח לה להשלים הכונה במעשה המצות אשר היא עושה אחרי שובה כאמור ובמצאה נוטלת שכר על המצות וגם על העבירות שהיו סבה לעשות את המצות כרצון שלם וכונה עצומה · אלה ודומיהם המה ינחמונו כמאמר רבי אבא בר כהנא שזכרנו בראשונה · כי אלה הם מכלל הכתובה והחופות והארגוונות המוזכרים שם · כי החופות רמז לכתר השלמות העיוני החופף על שכלנו והארגוונות רמז לכתר השלמות המעשי המלביש אותנו שני עם עדנים ואחריהם כמשך שכתר הג' מהמלכות כמו שקדם · ואם תשכיל בפסוקים המוזכרים שם מפ' בחקותי ופניתי אליכם וגו' · תמצא שם ג' תנאי הזווג שזכרנו ראשונה כנגד שארה כסותה ועונתה · כי באמ' ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם רמז לעונתה לפרות ולרבות · ובאמרו ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו רמז למזונות כנגד שארה · ובאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם רמז להגנה והשמירה בכל דרכיהם בהיות משכנו בתוכם לעולם ושכינתו חופפת עליה' כל היום כנגד כסותה' ובאמרו והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם היא כעין תולדה יוצאת מדבריו הנז' כי על ידי כן יהיה תמיד עמנו כאיש עם אשתו כמו שיורה עליו לשון הויה וכל זה כרמז לאבותינו עה' כמו שזכרנו באברהם וביעקב · ועל הבטחה זו אנחנו מתנחמים בהחזיקנו באמונת ייחודו ית' כמבואר שם במאמר שזכרנו · והיא עצמה בוכת נושאכו בנר לך ומצאוך וגו' ושבת וגו' כי אל רחום וגו' ולא ישכח ברית אבותיך אשר נשבע להם · בעתידה לה' לנכח אשתו כנסת ישראל ישוב לשוש עליה לטוב ונקרא עליה ראש מכלתין בתולה כשאת כיום רביעי כאמור · ויתקיים בה מאמר ירמיה (סי' לא) אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד · עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד תעדי תופיך וגו' · ויצאת במחול משחקים · ושם נאמר אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם ואמר עוד שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה והוא כעין אמרו בשיר השירים שובי שובי השולמית שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים · ד' שובי כנגד הד' פעמים שנתגלגלים בחבור · ונר' שכיון בכל זה למחולת מחנה אנשים לבד ומחנה נשים לבד שעשו ישראל בשירת הים כמו שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל וגו' · ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות ועד' אמר' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות · ועד' אז"ל אז שר לא נאמר אלא ישיר מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה · ויתאמת בבתולה זו מאמר המשורר נצבה שגל לימינך בכתם אופיר שהם באותיות כתם נרמזו הג' כתרים כמו שקדם ועל כן נשתמש בלשון שגל שכל אותיו' אלה זו מורות על מספר משולש באחדים בעשרות ובמאות לרמוז אל הכתרי' המשולשי' אשר יוחזרו לה בהדבקה עם בעלה מלכה עליון וגם בצורתן מורות על זה כי כל אות מהן נעשית מג' קוים כי גם הג' כן עם היות הקו התחתון קטן להיותו רומז לכתר מלכות הנגרע מערך שאר הכתרים כאמור · ובאמרו נצבה שגל לימינך יורה כי ספירת

מלכות

מלכות עתידה לנטות לצד ימין במקום היותה עכשיו נוטה לצד שמאל מחטאת אדם הראשון ואילך לדעת חכמי האמת · אז יעשה ה' ארובות בשמי השמים להציל ולהשיג לנו דרך ארובות שפע שבע רצון מן הג' כתרים עליונים · ויעלנו גם עלה למדרגת הצדיקים שעליהם אז"ל בפ"ק דמגלה עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק ובברכות פ' היה קורא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה :

דרוש ארבעים וארבעה

* קשת של תפלה לראש השנה *

כלל הדרוש דרך קשתו ויכינו על אמתת דמיון שתפלה לקשת להיותה איתן קשתם של ישראל ועכשיו כי בדקתו של דמיון זה מכמה צדדים ותקיעות שופר גם הם יריעו אף יצריחו כונס זו ביקשים קרובים ·

זכרון תרועה מקרא קדש :

ויקרא רבה פ' כ"ט אמר רבי יאשיה כתיב אשרי העם יודעי תרועה · וכי אין אומות העולם יודעים להריע · כמה קרנות יש להם כמה בוקיינוס יש להם כמה סלפירנסי יש להם ואמרת אשרי העם יודעי תרועה · אלא שהן מכירים לפתו' את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך מדת הדין למדת רחמים · אימתי בחדש השביעי :

בהתעורר הדעה לשאת קינה על שאול ויהונתן בנו שרי צבאות עם ה' פתח פיהו ויאמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספ' הישר (שמואל ב' סי' א') כי בראותו ההמון נמוג ראה ראשית לו לחזק ידים רפות · ולהורות נתן כי כל תקף איתן קשתם של ישראל אשר בו ראוי להתלמד ובו תלוי כל נצחונם במלחמות · הלא הוא מה שכתוב על ספר הישר הוא ספר תורת האלקים שכתוב בו יושר דברי אמת וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם · שעקר התרעה זו היא בפה בתפלה ובתחנונים כי יצעקו אל ה' בצר להם יריעו אף יצריחו · והחצוצרות היו משמשים להעיר ולעורר כונתם לתפלה שהיא העקר אשר מחמתה יהיו נזכרים ונושעים · וכאמרו (ד"ה סי' ה') כי לאלקים זעקו במלחמה ונעתור להם כי בטחו בו · והנה זאת קשת נחושה אשר שם דוד לפני בני יהודה להתלמד בה · כי לא בקשתם יבטחו וחרבם לא תושיעם · וגם כי הלכו בגיא צלמות שרי צבאותם · מנוס ביום צרה לא אבד מהם ותשב באיתן קשתם על ידי תפלתם אשר היא קשת נחושה בזרועותם · והוא מה שתרגם אנקלוס על אמרו אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי · די נסיבית מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי

ובבעותי · ואולי ש' הקשת המוזכר שם היה בוטח דוד את נפשו כאמרו הלא היא כתובה ונו' · ומלת הישר עולה כנימ' תפלה · ווומלן על זה מה שכתוב בסוף פ' שופטים ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה' וסמיך ליה כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ונו' · לרמוז כי בזכות התפלה שהוא גימ' של הישר ינוצחו האויבים · וכאים הדברים היוצאים מפי החייט בפי' מערכת האלקות (פ' ו') על דמיון התפלה לקשת · באמרו עכ"פ צריך שאד יעלה מן הארץ והוא ההתעוררות · והמתפלל צריך שיניח שתי זרועותיו על לבו בדמות קשת באופן שהחן יהיה הלשון שעליה כאמר חץ שחוט לשונם (ירמיה ט') והאנוז אשר יורה החץ בכח גדול · הוא הלב · ובאופן הזה תעלה התפלה למעלה ותהיה לא ידה לזמור ולקטרב כל המקטרגים אשר האויר מלא מהם המחזירים אותה למטה · ואם הלשון אינו יורה כחץ כלומר בכונת הלב · לא תעלה · כי המקטרגי' יחזירוה לאחור · וכמו שהזרע היוצא דרך האבר המוליד צריך שיהיה יורה כחץ לעשות פרי ובאופן אחר יהיה לבטלה · כך התפלה היוצאת מן הלשון הנקראת חץ · לא תעשה פרי אם הלשון לא תהיה יורה כחץ · עוד הביא שם מאמר התקונים · וז"ל אמר (פי' עקמומית) דקשתא פומא · חוט השני דא שפה חוט של קשת דביה הוא זריק חנים דאמן מלולין דצלותא לגבי חויא עד די פלא חץ בכבדו דאיהו סמאל וכו' · גם בספר הזהר כתוב לאמר כחוט השני שפתותיך · דא חוט דשפוון דצלותא וכו' כמבואר שם · ואכני הרואה כי מראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם · הוא עד מוכיח על מעלת התפלה הרמוזה בקשת כמו שקדם · כי הנה הכתוב אומר והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכור ברית עולם ונו' · וכתב שם החכם ספורנו וראיתיה לזכור ברית עולם אשגיח במסובב ממנה והיא תפלת הצדיקים ועמדם בפרץ למען אשיב חמה מהשחית כמו זוכר ברית עולם · עכ' · והוא כמסך למה שכתב תחלה על אמרו והיה לאות ברית שתהיה אות לצדיקי הדור שדורם חייב · כאמרם כלום נראתה הקשת מימיך ויתפללו ויוכיחו וילמדו דעת את העם · עכ' · ומוסיף אני על דבריו כי על כן בא האות והמופת בקשת · לרמוז אל התפלה שהיא קשת גבורים כאמור · ובכן יעלה לנו טוב טעם למה שהיו רגלי הקשת כלפי מטה · להורות כי עלינו מוטל ההשתדלות בקשת הרמוז בו שהוא התפלה · ואין לנו צורך למה שכתב שם הרמב"ן שאמרו בטעם האות הזה כי הקשת לא עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה כאלו מן השמים מורים ויפלו חציו ויפיבם בארץ · אבל עשאו בהפך מזה להראו' שלא יורו בו מן השמים · וכן דרך הנלחמים להפוך אותו בידם ככה כאשר יקראו לשלום למי שכנגדם וכו' עכ' · כי זולת זה טעמו כבון לצורך הרמז אשר זכרנו · וכבר אמרו כי ג' המה גוונים שקשת אדום · וירוק · ונוטה ללבן · ויחסום לג' אבות · אדום לגבורה · לבן לחסד · וירוק לתפארת · שאברהם יצחק ויעקב נעשו להם מרכבה והלא זכותם ובריתם נזכיר בתפלותינו תמיד והן הן המתקנים אותם וכמו שיבא · וקרוב אצלי כי אל הקשת הזה רמז דוד באמרו הלא היא כתובה על ספר הישר · והרי לך מכמה פנים כי התפלה מגנם פנה ממגה יתר ממגה קשת מלחמה :

זאת היא שעמדה לחזקיהו מלך יהודה אשר אחז בה ולא ירפנה בעת צר לו · כי כאשר חנתה עליו מחנה מלך אשור בזאת היה בוטח כמו שסופר שמגו (מלכים

(מלכים ב' י"ח וי"ט) שעלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם · אחר כך שלח את תרתן ואת רב סריס ואת רב שקה אל המלך חזקיהו בחיל כבד ירושלם ויעלו ויבאו ויעמדו בתעלת הברכה העליונה אשר במסלת שדה כובס ויקראו אל המלך ויצא אליהם אליקים שבנא ויואח ויאמר אליהם רב שקה אמרו נא אל חזקיהו כה אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת אמרת אך דבר שפתי' עצה וגבורה למלחמה עתה על מי בטחת כי מרדת בי וגו' מי בכל אלקי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלם מידי וגו' ויהי כשמוע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית ה' וישלח את אליקים וגו' אל ישעיהו הנביא בן אמוץ ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה אולי ישמע ה' אלקיך את כל דברי רב שקה אשר שלחו מלך אשור אדוניו לחרף אלקים חי והוכיח בדברים אשר שמע ה' אלקיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה · ויאמר להם ישעיהו כה תאמרון אל אדוניכם כה אמר ה' אל תירא מפני הדברים אשר שמעת וגו' · אח"כ חזר מלך אשור לשלוח מלאכים אל חזקיהו לאמר אל ישיאך אלקיך אשר אתה בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור וגו' ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם ויעל בית ה' ויפרשהו חזקיהו לפני ה' ויתפלל חזקיהו ויאמר ה' אלקי ישרא' וגו' הטה ה' אזנך ושמע פקח ה' עיניך וראה ושמע את דברי סנחריב וגו' ועתה ה' אלקינו הושיענו נא מידו וגו' וישלח ישעיהו בן אמוץ אל חזקיהו לאמר כה אמר ה' אלקי ישראל אשר התפללת אלי אל סנחריב מלך אשור שמעתי וגו' ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמנים וחמשה אלף וגו' · ויש לשום לב על חלוף נמצא בספור הזה בין מה שכתוב כאן במלכים למה שכתוב בישעיה לו' כי שם בישעיה כתוב אמרתי אך דבר שפתים וגו' במקום אמרו כאן אמרת אך דבר שפתים וגו' · ואולם פשר דבר לדעתי · כי להיות חזקיהו בוטח בשם ה' נשען באלקיו והיה צדק אזור מתניו והתפלה אזור חלציו · היה רגיל לגזור אומר שכל תוקף העצה ואומץ הגבורה מוכח ועומד בדבר שפתים בתפלה ובתחנוני' לפני בעל המלחמות ברוך הוא · ועל זה היה מלעיב בו העריץ ההוא לאמר מרגלא בפומך אתה חזקיהו שכל תוקף העצה והגבורה תלוי בדבר שפתים רונה לומר בשיח שפתותיך תפלה לאל חייך · וז"א במלכים אמרת אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה · אמנם זאת לא זאת כי הן אמרתי לריק יגעת בהבל פה שאין בו ממש הבל הבלים הקול הבל כי אין זה רק דבר שפתים רוח הולך ולא ישוב והוכח בדבר לא תסכון ומלין לא תועיל בם כי עצה וגבורה למלחמה יאותו לא דברים בעלמא וז"א בישעיה אמרתי אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה · כי להפליג הלעג היה רב שקה בחנפי לעגי מעוג חורק על חזקיהו שניו ומהפך דבריו לאמרם מפי עצמו ולהשיאם לכונה אחרת והיה מתכוין לזלזלו זלזול רב על היותו מסתתר ומתאמץ ובוטח בקול ענו' חלושה · ואמנם רוח הקדש אומרת על חזקיהו והיתה מנוחתו כבוד על דרך פירושו של בעל העקרים בראשית מאמרו הראשון שלא ישיגהו גנות בהיותו נסתר בירושלם ובלתי מתאמץ לצאת ולהלחם עם סנחריב כמו שהיה משיג מכוונא בזה לשאר מלכי ארץ להיות מדרך הגבור לצאת לקראת נשק וכו' כמבואר שמה · רק היתה מנוחתו בעיר הכבוד

גדול ותפארת אדם לשבת בית כי ה' נלחם מלחמותיו שומע בקול עבדו בהיותו שופך לפני אל שיחה · וכמשך זה למאמר המשורר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם לעשות נקמה וגו' הדר הוא לכל חסידיו · ירצה כי שועתם ותפלתם של ישראל מכנעת לפניהם בבית מלחמתם · ה' ילחם להם והם יחרישון · הם במנוחה ומרגוע ומלאכת מלחמתם נעשית מאליה · וכמו שכתוב בחזקיהו והיתה מנוחתו כבוד · כאמר כאן הדר הוא לכל חסידיו · ואמר הללויה להורות כי לה' הישועה על עמו ברכתו סלה · ככה יעשה כל איש מתחזק באלקיו לבא אחרי המלך חזקיהו את אשר כבר עשהו · בבא אליו רב שקה הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצה"ר צר ואויב מקטרג ומשטין מסית ומדיח במאכליו ומשקיו (כי על כן יצדק עליו שם רב שקה) כאמרו כה אמר המלך הגדול הוא כנוי של יצה"ר כדברי קהלת (סי' ט') עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים · וכבר אז"ל כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו · מלך אשור מתכשא לאמר שענין האושר וההצלחה תלוי בתענוגות בני אדם חכל כחלתו · או יהיה מלשון אשורנו כי בשרירות לבו ילך לתור אחרי לבבו ואחרי עיניו · מה הבטחון הזה אשר בטחת כי שוא עבוד אלקים אשר אמרת אך דבר שפתים וגו' כמו שקדם · אמנם מחזיק בתומו צדיק ותפלתו זכה ובפרט ביום הדין שאז יד בעל דין תקיפה כמו שיורה אמרו בתחלת ספר איוב ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם וגו' · וכפי מה שתרגם בו המתרגם והוה ביומא דינא כריש שתא וכו' · ובעת ויאמר עליו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה על דרך אמרנו היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם · כי על כן ראוי לכל איש בלבב להחזיק מגן וצנה להתרים כנגד המקטרג · ובכן ימלא ידו בקש' התפלה וישלח חציו ויפיצנו ויפצפצנו · וזכור יזכור מה שכתוב בפסיקתא · וה' נתן קולו לפני חילו בר"ה · כי רב מאד מחנהו אלו ישראל · כי עצום עושה דברו כי הוא מעניס כחן של צדיקים שעשו רצונו · כי גדול יום ה' ונורא מאד זה יה · ומי יכילנו ג' ספרים נפתחים · ע"כ · ועיניו תחזינה מה שכתוב שם בסמוך (יואל סי' ב') וגם עתה נאם ה' שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלקיכם כי חנון ורחום הוא וגו' · הלא זה המקטרג אשר אנחנו עליו הוא עוג מלך הבשן הרועה במרעה שמן בבשן ואימתו מוטלת על הבריות מרוב גדלו כאמור · הוא האומר בלבבו (בכפ' הרואה) מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי אמר איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עלייהו · אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואותביה ארישיה · אייתי קב"ה קומצי ונקבוה ונחית ליה אבואריה בעא לאישלפיה משכו שניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי לאשלפיה · והיינו דכתיב שני רשעים שברת וא"ז אל תקרי שברת אלא שרבבת · משה כמה הואי עשר אמין שקל נרגא בת י' אמין ושוור י' אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה ע"כ · מחנה ישראל בר תלתא פרסי · הוא רומז אל אושר הישראלי אשר הוא חונה שם בשלימות ג' חלקיו · נפש רוח נשמה כמו שכתבתי בנר ה' נשמת אדם · טורא בר תלתא פרסי · הוא יצה"ר המכונה בשם הר כאז"ל (פ' החליל) רשעים נדמה להם כהר גבוה · ושם אבן מכלל שמותיו · והרי הוא

מחטיא

מחטיא את האדם בשלשת חלקיו הנז׳ · קומצי אלו ישראל שאין כחן אלא בפיהם כי על כן נאמר אל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מ׳) לומר לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה והיא רכה ומכה את הקשה · כך ישראל כל כחם בתפלה כי על ידה יכו אותם שהם כארזים לרב חוזקם ותקפם כאמרו אשור ארז בלבנון · וכקבוה וכחית ליה אנוארייה · כי גולל אבן אליו תשוב · משכו שניה וכו׳ · כי כן יקהו שניו של מקטרג וישברו מלתעות עול · משה כמה הוי וכו׳ · להורות כי כחוכו תלוי בהיותו בעל תורת משה הכללת בעשרת הדברות ובהיותו תופש כלי זיינו שהיא התפלה עם הכונה המשוטטת בעשרת הספירות וכמו שנרמז בהרמת ידיו של משה במלחמת עמלק ויהי ידיו אמונה כמוזכר שם · ובהיותו מדלג ומתנשא מעל הארץ בכונה עצומה כי עשה יעשה לו כנפים כנשר לעוף השמים בשלמות כונתו הנז׳ על פני רקיע העשריות העליונות · ובכלל עוד בעשריות הללו רמז לעשר מלכיות ולעשר זכרונות ולעשר שופרו׳ ובכן כמחייה לעוג זה בקרסוליה כי נקפח את שוקיו ונקטליה · הוא יכרע ונפל ואנחנו נקום ונתעודד : ולפי דעתי זהו אחד מן הרמזים הכללים במצות שופר להעירנו על התפלה אשר בה נפשנו כצפור נמלט מפח יוקשים · וסיא המנגחת לפנינו בבית מלחמתנו להשבית אויב ומתנקם · והוא מה שהורה עליו בעל מאמרנו הראשון · אשר בו ראוי לספק ה׳ ספקות · הא׳ למה שלש דבריו באמרו כמה וכו׳ כמה וכו׳ כמה וכו׳ · הב׳ הכרת הספקוי בתרועה מה היא · הג׳ מאן דכר שמייהו דכסא דין ורחמים בכתוב שהמאמר נשען על ידו ושהוא עומד מכסא דין לכסא רחמים וכו׳ · הד׳ למה חזר לומר ומתמלא וכו׳ והופך וכו׳ אחרי אמרו והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים · הה׳ מה נשתנה החדש השביעי המיוחד לכך מכל החדשים · ואולם ראשון ראשון מסלק באמרנו שנשתלש הלשון כנגד מה שהורגלנו לתקוע ג׳ פעמים הייכו למלכיות ולזכרונות ולשופרות · ועוד כי מעקר הדין חוייבנו בג׳ תרועות עם פשוטה לפני כל אחת מהן ולאחריה · לא שמפני הספק הוספנו עליהם כנודע · ואפשר עוד כי להיות ג׳ דיני בשופר כמו שכתב הר״ן פ״ב דר״ה · דיעבד כל השופרו׳ החלולים כשרי׳ ח״ן משל פרה דאפי׳ דיעבד פסול משום דקרן איקרי שופר לא אקרי ואנן שופר בעינן · למצוה בעינן נמי כפופי׳ דכל כמה דכאיף איניש טפי עדיף · ולמצוה מן המובחר בעינן נמי של איל זכר לעקידת יצחק בן אברהם · ונמצאו כאן ג׳ מיני שופר ראוים לתקיעה זו כאמור · על כן כנגד שלשתם דבר רבי יאשיה בשלוש הלשון · והספק השני יפול וינטל באמרנו שהיא רמז התרועה לעקר התפלה שראוי לנו להתריע בפה תפלה ותחנונים כי השופר מורה על המתפלל המשמיע קול בתפלתו קול בכה קול בהדר על דרך קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך · וג׳ התרועות שנתחייבנו בהן מעקר הדין כאמור · מתנשאות לעומת ג׳ התפלות המתוקנות בכל יום כאמרו ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי · ומלת ואהמה בגימ׳ עולה למספר נ״ז כמספר ברכות הג׳ תפלות י״ט ברכות לכל אחת מהן ולכל אחת מהג׳ תרועות הנז׳ פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה · רמז להקדמת שבחיו של מקום בתפלה ולהודאה שבסוף להודות לו ולברך בשמו כעל כל אשר גמלנו · והתרועה שבאמצע היא מורה על עצם התפלה אשר בה יריע אף יצריח בשאלת צרכיו · וג׳ דיני

השופר הנז׳ יתיחסו אחד לכונה זו · כי הנה שם שופר מורה על היותו צריך לשפר ולקשט עצמו כהתפללו אליו ית׳ כאמרו הכון לקראת אלקיך ישראל · וכן אז״ל במדרש תלים תקעו בחדש שופר שפרו מעשיכם וכו׳ · וכך הוא בויקרא רבה (פ׳ כ״ט) והקישוט הזה הוא כענין מה שכתב בעל חובת הלבבות שער חשבון הנפש חשבון ט׳ שיפנה גופו מכל מעשי העולם הזה והעולם הבא ויפנה לבו מכל שמחשבו׳ המטרידו׳ אותו מענין התפלה אחר שינקה עצמו וירחץ מכל סטנופים והלכלוכים וירחק מכל ריח רע והדומה לזה ואחר כך יעלה על לבו אל מי מכוין בתפלתו ומה מבקש בה וכמה מדבר לפני בוראו מִלות התפלה ועניינה · ודע כי המלות תהיינה כלשון כקליפה · והעיון במלות כלב · והתפלה כגוף · והעיון כרוח · וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת ענין התפלה תהיה תפלתו גוף בלא רוח וקליפה בלי לב מפני שגופו נמצא ולבו בל עמו עת תפלתו · וכמוהו אמר הכתוב יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני · ומשלו זה עבד לעבד שבא אדוניו לביתו ונוס אשתו ובני ביתו לכבדו ולעשות כל אודותיו והלך לו הוא וכתעסק בשמחה ובשחוק וכמנע מעבוד אותו בעצמו ומהשתדל בכבודו ולעשות מה שהיה ראוי לו וקצף עליו אדוניו ולא קבל כבודו ועבודתו והשיב הכל בפניו וכן המתפלל כשיהיה לבו ומצפונו ריק מענין התפלה לא יקבל האל ממנו תפלת אבריו ותנועת לשונו · הלא תראה מה שאנו אומרים בסוף תפלתנו יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וגו׳ · וכשיהיה האדם חושב בשום דבר מדברי העולם במותר או באסור ואחר כך יחתום תפלתו ויאמר והגיון לבי לפניך · הלא זה בגאוי גדול שיטעון שדבר עם אלקיו בלבו ובמצפונו ולבו בל עמו · ושאל ממנו אחר כך לקבל אותה ולרצות בה ממנו · ודומה הוא למי שנאמר בו כגוי אשר צדקה וגו׳ · ע״כ · עוד כתב בשער אהבת ה׳ (סוף פ׳ ו׳) אל יקדים בה לשונך את לבך · כי המעט משכה עם הסמכה לבך בו · טוב מהירו׳ תנועת לשונך ברב משכה כשיהיה לבך ריק ממנו · ע״כ · וכיוצא בו כתב החבר (מאמר ג׳ סי׳ ה׳) באמרו ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה לא יוסף עליו ולא יבטא בתפלתו על דרך המנהג והטבע כמו הזרזיר והפפגאי · אלא עם כל מלה מחשבה וכונה בה · ע״כ · כל אלה בלי ספק בכלל השיפור הנז׳ שאא״ זולתו כמו שקדם · והוא מה שדרש רבי יוחנן על אמרו ויסב חזקיהו את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה׳ שהתפלל מקירות לבו · והלא היא הדעת הרמוזה באמרו אשרי העם יודעי תרועה · שהן מכירין לפתו׳ את בוראן בתרועה · גם הדין השני מהיותו כפוף · יאות מאד אל הענין התפלה דכל כמה דכייף איניש בתפלתו טפי עדיף כאמרו תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו · וכמאמר אליהו (איוב לה׳) היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח · ירצה התחשוב שיערוך ויחשיב האל שועתך אם לא תהיה בצר ובנפש נכאה ובכל מאמצי כח כונתך · לא כן · אלא ראוי שתהיה בכפיפת קומה ולפני ה׳ כפשך תשתוחח · הדין הב׳ מהיותו של איל זכר לאילו של יצחק בן אברהם · הלא הוא מתיחס מאד למה שאנו מזכירים את האבות בתפלותינו לאמר אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב · ואז״ל בויקרא רבה פ׳ כ״ט · אמר הקב״ה לישראל אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין ביום הזה תהו מזכירים זכות אבות ואתם זוכים לפני בדין · כאחד זה אברהם שנאמר אחד היה אברהם · זכרון תרועה זה יצחק

בנאמר

שנאמר וירא והנה איל · מקרא קדש זה יעקב שנאמר שמע אלי יעקב וישראל מקוראי ואימתי תהיו מזכירים זכות אבות ואתם זוכים לפני · בחדש השביעי · ע״כ · וכן אנו רגילים לומר זכור ברית אברהם ועקידת יצחק וכו׳ כי כדברי התוספות (פ״ה׳ דשבת) אם תמה זכות אבות ברית אבות לא תמה · וכבר דרז״ל ויתד תהיה לך על אזניך יתד תהיה לך על התפלה שהיא כלי זיין שלך · ומה שהוא היתד הזה · זכות וברית אבות · והיא בשבתך חוץ · כשתתחייב חובת גלות לשבת חוצה לארץ · וחפרתה בה כי על ידה תחפור אוכל ותשיג כל צרכיך כי ימלא ה׳ כל משאלותיך · ושבת כאמרו ושבת עד ה׳ אלקיך ושמעת בקולו · וכסית את צאתך וככן החטא שלך שאכונה צאתך · ויהיה מכוסה וטמון במצולות ים לא יזכר עוד · ע״כ · ושלשת התפלות אבות תקנום מקבלת חז״ל וכתנו בהם סימנים ערב בקר צהרים · שהאות הראשונה מהם היא השכית שבשם המתקן אותה תפלה אים על שמו באותות · עין של ערב · היא השכית של יעקב שתקן ערבית · בי״ת של בקר · היא השכית של אברהם שתקן שחרית · צד״י של צהרים · היא השכית של יצחק שתקן מנחה · וימליצו על זה מה ׳בב״ע כי כהרוג את אחינו כלומר מה בעשה לזכות אבות ומה יועיל לנו זכות התפלה שאנו מתפללים ערב ובקר וצהרים אם ידינו דמים מלאו · וכן מה ׳בב״ע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך · כלומר אם ארד אל שחת אין קלוסו יתברך עולה מתפלתי שהורגלתי בה ערב ובקר וצהרים · כל אלה השכינות יוכללו באמרו אשרי העם יודעי תרועה עם מה שביאר בו רבי יאשיה שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה ׃ גם הספק הג׳ והד׳ תשליך במצולות

ים אם תשא עיניך לכתובים הסמוכים לפסוק אשרי העם יודעי תרועה לפניו ולאחריו (תילים פ״ט) כי תחלה אמר לך זרוע עם גבורה · זרוע · רמז למדת חסד · הוא הזרוע הימיני שעליו נאמר (ישעיה ס״ג) מוליך לימין משה זרוע תפארתו · גבורה כמשמעה מדת הדין · תעוז ידך תרום ימינך רוצה לומר עם היות שתעוז ידך היא היד החזקה כאדרי בכח מצד הדין · מכל מקום תרום ימינך במדת החסד אשר תגביר עלינו · צדק ומשפט מכון כסאך וגו׳ · צדק היא מלכות בבחינת היותה יונקת מן הדין מצד הגבורה · ומשפט הוא תפארת בבחינת היותו גם הוא יונק מן הדין מצד הגבורה · כמו שכתב בעל הפרדס בשער ערכי הכנויים הוא שער כ״ג · חסד כמשמעו · ואמת הוא תפארת מדת יעקב באמרו תתן אמת ליעקב כמבואר שם והיא מדת רחמים · ואמר אם כן צדק ומשפט מכון כסאך כשבתך על כסא דין · אמנם מכח תשובתן ותפלתן של ישראל חסד ואמת יקדמו פניך והיינו עמידתו ית׳ מכסא דין לכסא רחמים · וכרמז זה גם כן באמרו עלה אלקים בתרועה ה׳ בקול שופר · כי תחלה אמר אלקים ואחר כך ה׳ להורות על עלוי מדת הדין למדת רחמים · וכבר אז״ל פ״ק דסוכה על אמרו ויעתר לו ה׳ אמר רבי אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר · לומר לך מה העתר הזה מהפך התבואה בגורן ממקום למקום · כך תפלתן של צדיקים הופכת דעתו של הקב״ה ממדת רגזנות למדת רחמנות · ולהפליג עוד בגודל רחמיו · אמר שהוא מתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים · הכונה לומר שהוא ית׳ מפליא חסדו להחשיב להם עונו׳ בזכיות מן הטעם אשר זכר בעל העקידה (שער ק׳) עם מה שהנהלנו פניו כדרוש

המכונה אגלי מקום שבעלי תשובה עומדים שגם על דברים על תגבורת חסדיו ית' על
השבים בתשובה שלמה מאהבה וכאלו היה כן מן הדין שיחשבו לו עונות כזכיות וכמו
שעל זה ביארנו מאמר המשורר כאמרו סי' ק"ג כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו
על יראיו · כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו · ועויין שם · והנה זה כאמת
הפוך מדת הדין עצמה למדת רחמים כיון שהיא עצמה מורה על כך מצד שטענות
המראות פנים להפוך העונות לזכיות כמבואר שמה · וזה יצא לנו לבעל המאמר מסוף
הפסוק הנז' כאמרו ה' באור פניך יהלכון · כי חזר להזכיר כאן שם ההויה שהוא שם
הרחמים · וזכר גם כן אור פנים רמז לפנים המאירים פני תפארת פני הרצון והרחמים
בהיותו יונק מצד החסד כמו שכתב בעל הפרדם בשער הנז' · אחר כך אמר בסמך יגילון
כל היום ובצדקתך ירומו · וצדקה הוא כנוי לתפארת מדת רחמים כמוזכר שם בפרדס ·
ומה מתוק מרבש מה שהמליץ בעל ראשית דעת מאמר א' כלל ו' על אמרו בסמך יגילון
כל היום וגו' · שהוא רמז למה שאז"ל בירושלמי דפ"ק דר"ה ואיתא נמי בויקרא רבה (והר"ן
הביאו בסוף ר"ה) על אמרו כי מי גוי גדול וגו' · אין לך אומה כאומה זו שיודעת אופיה
של אלקיה · אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' · אבל ישראל לובשים לבנים וכו' שבוטחים
בו ית' שיוציא דינם לאור ויכפה השטן שמשטין · ולכן אשר שבשמו ית' יגילון אפי' מתחלת
היום קודם פסק דין · וזה לפי שיודעים שבצדקתו יתבר' ירומו על השטן המשטין ויגלגו
ממנו · ועל כונה זו ביאר החכם ספורנו פ' אמור מה שאמר הכתוב זכרון תרועה ועויין
שם · וכאמרו כי תפארת עוזמו אתה וברצונך תרום קרננו · ביאר עוד ענין הרחמים
בהזכירו בפירוש מדת התפארת · וכבר ביאר בעל הפרדס הנז' כי רצון הוא השפע
שיורד מכתר עליון שהוא עקר הרצון המרצה ונותן חפץ ורצון טוב לכל הספירות · וסמך
לזה כי לה' מגננו ולקדוש ישראל מלכנו לומר שה' בעל הרחמים הוא לנו מגן וצנה
מחסה ומסתור מכל מעיק ומשטין · ולקדוש ישראל שהוא התפארת ברדתו מהכתר
בסוד המשכת הקדוש' מלמעלה כמוזכר שם בפרדס · יתיחס תוזק מלכנו אשר יצא לפנינו
ונלחם מלחמותינו וכאמרו ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו · והספק הט'
יעלה הותרו ממה שהטיב לראות בעל ראשית דעת הנז' כי בתיחד החדש השביעי לזה ·
לפי שביום זה נעקד יצחק אבינו ע"ה ע"ג המזבח · אשר על כן מאז נפתחו שערי החסד
והרחמי' על בניו אחריו · ובכן נשלם ביאור מאמרנו לכל דבריו ולכל משפטיו ונתבארה
כונתנו את כל ונוכחת : ולהיות התפלה מיוחדת לאומה זו ללמד בני
יהודה קשת כמו שקדם · על כן נקראו ישראל בשם עתרי בת פוצי בנבואת צפניה
(סי' ג') כאמרו מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי · ובתרגום יונתן
מעיבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאתגליאה ויהון מיתן להון הא כקרבנין ·
הכונה שישראל על ידי עתירתם ותפלתם במקום תפוצותיהם יזכו לגאולה המיוערת
על דרך מה שאמר ישעיהו והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו' כאשר יביאו
בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה' · ומה שתרגם ברחמין יתובון על מלת עתרי ·
יובן אגלי ממה שאמר רבי אלעזר (פ"ק דסוכה) למה נמשלה תפלתן של צדיקים
לעתר וכו' כמוזכר למעלה · ואפשר שכיון הכתוב באמרו בת פוצי כאלו אמר בת האבות

אשר

אשר פציתי פי בשבועת הברית להיות להם לאלקי' ולזרעם אחריהם עד עולם לא יטשם ולא יעזבם · והורנו בזה כי בהעתירנו אליו ית' ראוי שנזכיר לפניו ברית אבו' כמו שקדם · וכמה נפלאתה מעלת סגולת תפלה זו להוציאנו מאפלה לאורה · צא ולמד מנבואת ישעיה (סי' כ"א) באמרו משא דומה שומר מה מלילה שומר מה מליל · אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו · שהיא נבואה על הגלות הארוך הנקרא דומה · להיות בו הגלים דוממים ושותקים ואין להם פה להשיב מתי קץ הפלאות וכמוה לא היתה בגלות מצרים ובבל · או מלשון תקוה ותוחלת כמו דום לה' והתחולל לו וגם כי יתמהמה חכה לו · והנה דבר ה' לאמר אלי קורא ישראל שומר ישראל כמה נשאר עדיין מזמן גלותנו הדומה ללילה · וכפל אמרו שומר מה מלילה שומר מה מליל · ובראשון אמר לילה עם ה"א ובשני זולתה · כי רצה לרמוז לנו סוד מה שאמרו שבכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם והרי כאן ב' גליות · גלות שכינה וגלות ישראל · ועל גלות שכינה הורה בתוספת ה"א הרומזת לה"א אחרונה שבשם כנודע · והנה השומר משיב אתא בקר וגם לילה · ירצה הלא יש לזמן גאולתכם שני קצין · לא זכו בעתה זכו אחישנה · ובשתי בחינות אלו יצדק לומר שאתא בקר מצד הזכות היום אם בקולו תשמעו והיא בחינת אחישנה · וגם לילה בבחינת עתה שהוא הזמן הקצוב והמוגבל אם לא זכו תחלה · והנה בכל שעה ובכל רגע יצדק אמרנו שהוא בקר והוא לילה מצד הבחינות שזכרנו · אם תבעיון בעיו שובו אתיו · כפ"ק דתעניות דרז"ל אימתי דאתון בעיין אנא בעי דכתיב אם תבעיון בעיו · אמרו לו ומי מעכב · אמר להם תשובה · שנאמר שובו אתיו · ולפי דרכנו נפרש אם תבעיון רוצה לומר אם אתם חפצים להחיש פדותכם קודם בא עתה המוגבל · בעיו · מלשון בעו ובעותא כי לתפלה בזה עשר ידות כאשר דברנו · וכך הוא מפורש בזהר פ' תרומה על התפלה באמרו אם תבעיון בעותכון בגלו קמי מלכא קדישא · בעיו בלא ובעו בעותכון ותובו לגבי מאריכון · אתיו כמאן דזמין לקבלא לבכוי ולרחמא עלייהו · אוף הכי קב"ה בקר וגם לילה קרא ואמר אתיו · ע"כ · כונתו לפרש אתא בקר וגם לילה דקב"ה ושכינתיה היינו תפארת ומלכו' הנקראים ממשלת היום וממשלת הלילה מכריזים גם יחד ואומרים אתיו · והנה זאת אשר דבר המשורר במזמור ק"ב · כי בנה ה' ציון נראה בכבודו פנה אל תפלת הערער וגו' · הורה כי בנין ציון והחזרת העטרה ליושנה הכל תלוי בתפלתן של ישראל הנקרא ערער · אם מפני היותו בגלותו כערער בערבה שהוא עץ גדל במדבר בארץ ציה כמו שכתב הרד"ק בשרש ערער · אם מפני היותו סובל ערעור המערערים עליו תמיד האומרים ערו ערו עד היסוד בה · או להיותו מעורר התפלה תמיד · כמו שכתב הרד"ק בשרש עור · וזה מתיחס יותר לכונתנו כי על כן נקרא ישראל בשם עתרי בת פוצי כמו שזכרנו · ואמר ולא בזה את תפלתם · מכלל שהיתה ראויה להתבזות וזה מפני היותה בלתי שלמה בכונה רצויה כאמור שערי השלמת הכונה ונמנעה תקשה מאד על האדם ובפרט בהיותו עגום בתלאות הגלות כי קול פחדים באזניו ויקום לקול הצפור · פוק חזי מאן גברא רבא מסהיד בירושלמי דברכות היינו רבי חייא רבה דאמר מימוי לא כוונית · חד זמן אתאי למכוונא והרהרית בלבי ואמרי מאן עייל לגבי מלכא קדמי ארקפתא או ריש גלותא · שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא

רבי בון ברבי חייא אמר הנא מנית דמוסיא · אמר רבי מתניא הנא מחזיק טיבו לרישי דכל מטי למודים כרע מגרמוי · וגם כי דברי השלמים הללו ראוי לפתרם לשבח על דברים עיוניים שהיתה מחשבתם משוטטת בהם בעת תפלתם וכמו שהיטיב לראות בעל העקידה שער נא · מכל מקום לא נמלטו בזה מהיסח דעת כונתם הראויה בתפלה · כי אז ראוי שיפנה אדם את גופו מכל מעשי העה״ז והעולם הבא ויפנה לבו מכל המחשבות המטרידו׳ אותו מענין התפלה כדברי בעל חובת הלבבות שזכרנו · כי אמנם כמו שכתב בעל העקידה בשער הנז׳ גם המחשבה בעת ההיא בדברים העיונים היא מזקת מאחר דזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד · ועל כן היו השלמים הללו מחשיבי׳ עצמם כמהרהרי׳ בדברי הבאי והיו מחשבות עיוניהם הרמוזים בדבריהם כמבואר שם לבעל העקידה כחשבות אגלם לזרות ובבריות בעת ההיא · ועכ״פ נדק מאמר המשורר באמרו ולא בזה את תפלתם אף על פי שהיתה מבד מה ראויה להתבזות כאמור · ואמר תכתב זאת לדור אחרון להזכיר מעלת סגולה זו של תפלה כי מאשפות ירים אביון וזאת ועם נברא יהלל יה כי אמנם בריאה יברא ה׳ להעלות עם עני ואביון אחרי רדתו עד עפר ארץ ומתהומות הארץ ישוב יעלהו וכאמרו והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת וגו׳ וכמו שביאר בו החכם ספורנו פ׳ ויצא · וכאמרו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו קומה עזרתה לנו · ועל חדוש בריאה זו אמר החבר מאמר ב׳ סוף סי׳ ל״א · ולא יהיה רחוק בעיניו איך נשוב לקדמותנו אפילו אם לא ישאר ממנו אלא אחד · וכמו שאמר אל תיראי תולעת יעקב · כי מה הוא הנשאר מן האדם כששב תולעת בקברו · ע״כ · כי השקיף ממרום קדשו ה׳ משמים אל ארץ הביט · מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ארץ ארץ ארץ בעמקי תהומותי׳ לשמוע אנקת אסיר במקום אשר אסירי המלך מלכו של עולם אסורים שם ואין פותח · לפתח בני תמותה · שהרי הם שם כפגרים מתים וכעצמות יבשות · כדבר החבר מאמר ב׳ סי׳ ל׳ · או רמז לתחיית המתים · לספר בציון וגו׳ למען שמו לבלתי החל · בהקבץ וגו׳ · זהו קבוץ גליות ובהרו אליו כל הגוים עובדי כוכבים ומזלות ולהורות על הפלגת חסדו ית׳ עלינו שלא רצה לבזות תפלתנו עם היותה ראויה להתבזו׳ מבד מה שלא ישלמו בה לגמרי כל תנאי הכונה הראויה בתפלה כאמור ובלבד שיכוין אדם את לבו לשמים כל מה שיוכל והוא יתברך בגודל חסדו ימלא את חסרוננו · ושעם היותו אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך והוא מעיד בזה עדות שקר בעצמו בהיותו טוען שדבר עם אלקיו בלבו ובמצפונו ולבו כל עמו בשלימות כדבר בעל חובת הלבבות שזכרנו למעלה וכמו שכתוב גם כן בספר כל בו סי׳ ל״א · הלא הוא ית׳ ברחמיו וברוב חסדיו אוטם אזנו משמוע אמרו והגיון לבי לפניך שיש בו מזכרת עון אל המתפלל בלא כונה כראוי · ופותח אזנו באפרכסת לשמוע קול תפלתו כמו ששאל יהיו לרצון אמרי פי · בא דברי המשורר בחמשת הפסוקים האחרונים של מזמור ס״ו אשר יומלצו היטב על כונה זו · באמרו לכו שמעו ואספרה כל יראי אלקים אשר עשה לנפשי · העיד אזכם כי דבר גדול ידבר המלך בספור חסד גדול אשר עשה אלקים לנפשו עם היותה בלתי שלמה בכונת התפלה · וזא״ו · אליו פי קראתי ורומם תחת לשוני · רוצה לומר שלא היתה קריאתי אליו בשלמות אלא בפה ואפילו קריאה זו בפה לא היתה שלמה כל צרכה וזא״ו ורומם תחת לשוני ולא אמר

על

על לשוני להודות על קצורו בזה אפילו בדבור · אך אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' וזהו עקר ספורו של חסד אשר הודה לנפשו שעם היות לבו יקבוץ און לו כי הניון לבו לא הסכים בשלמות עם הדבור היוצא מפיו בתפלתו · לא ישמע ה' רוצה לומר שלא יטה אזן לשמוע מה שאומר בסוף תפלתו והניון לבו לפניך שהוא מאמר מחייב שלא תקובל תפלתו כיון שלא הושלם בה תנאי הכונה שהרי הוא עצמו כן משפטו חרץ שיהיו לרצון אמרי פיו המכוונים להגיון לבו וזה און בידו כי לבו ומצפונו היה ריק מענין התפלה על בלי השלימו כל תנאי הכונה כאמור · אכן שמע אלקים הקשיב לקול תפלתי · ירצה ממאמר והגיון לבי לפניך אשם אזנו משמוע להיות בו חובתי שככשלתי בדברי על היותי בלתי מכוין כהוגן · אבל בקול תפלתי כאמרי יהיו לרצון אמרי פי לא די שהטה אזן לשמוע אבל גם כן הקשיב קשב רב קשב כי הוא חפץ למען צדקו לקבל דברי שאגתי ולא בזה ולא שקץ ענות עני עם היותו ראוי להתבזות מצד חולשת כונתו וזהו החסד הגדול אשר יעד ספורו וזאת ברוך אלקים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי · כי בכלל משמעותן של דברים שהיתה תפלתו ראויה להיות מוסרת מלפניו ית' ולא יקבלנה · לולי חסדו שהגביר עליו · ומי יקים ומי יתיצב לנו בצרות הגלות לולי כח תפלה זו עזרתה לנו ? הם אונך ושמע מסרה במסרה בשיר המעלות · וזה תארם · בלילות ד' ושימוך להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות · על משכבי בלילות בקשתי · העומדים בבית ה' בלילות · איש חרבו על ירכו מפחד בלילות · כי הנה באה מסרה זו לחזק זרועותינו ולהוסיף אומץ בטחוננו בו ית' וגם כי נלך בגיא צלמות הגליות נודה לשעבר ונתפלל לעתיד נחילה לאלקים כי עוד נודנו ישועו' פניו לא בחרבנו ולא בקשתנו כי אם בחרב פיפיות קרוב אלינו הדבר מאד בפינו ובלבבנו לעשותו · וכאלו מסרה זו צווחת ואומרת טוב להודות לה' וגו' · להגיד בבקר הישועו' חסדו אשר גבר עלינו ואמונתו בלילות הגלות להאמין אמונה אומן כי יקים ה' את דברו הטוב להאיר לנו את הלילה וראוי לבקש רחמים על משכבנו בלילו' שלנו שאפלים מאפל יה ולעורר כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילו' שישאו ידיהם קדש להתפלל על זאת · ובכן איש חרבו על ירכו להנצל מפחד בלילו' הגלו' כי אור יגה עליהם בלי ספק ולעומת זה יתבשא אמרו כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים בישועה כנגד אמרו להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילו' · יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם כנגד אמרו על משכבי בלילו' וגו' · רוממו' אל בגרונם כנגד אמרו העומדים בבית ה' בלילו' · וחרב פיפיו' בידם לעשו' נקמה וגו' הכנגד אמרו איש חרבו על ירכו מפחד בלילות :

את כל אלה עיני ראתה על קשת שבחי התפלה הרמוזה במנות שופר · וזהו הזכרון המוזכר בראש דברנו הוא הנושא הנוות לאמר זכרון תרועה מקרא קדש · הכונה לומר שמנו' התרועה בשופר היא לנו לזכרון מקרא קדש שנקרא לאלקים בקדושה ובטהרה ובהשלמת הכונה בכל מאמצי כח · וגם בנושא חלקת מחוקק ספון כי בו נחקקו אותיות קשת · התיו באות ראשונה של תרועה · הקוף באות שניה של מקרא · והשין באות שלישית של קדש · הוא מראה הקשת הרומז אל התפלה שהיא קשתן ותקפן של ישראל כמו שזכרנו על אמרו ללמד בני יהודה קשת וגו' · ובאותיות קשת נרמזו תקיעות השופר תקיעה שברים תרועה · וכבר כתבו חכמי האמת שב"

תקיעות

תקיעות אלו רומזים לג' אבות׳ תקיעה לחסד ׳ תרועה לגבורה ׳ ושלשה שברי' לתפארת ׳ וכנגדם לאברהם יצחק ויעקב שהן הן המרכבה כנודע ׳ ולעומתם יתנשאו ג' גווני הקשת אשר יהיה בענן היינו אדום וירוק ודומה ללבן כאשר הראית ׳ וכבר זכרנו כי הזכרת ברית אבות הוא תנאי ונגשי לשלמות התפלה ׳ ובכן נקרא אל שמים מעל ואל ה' נתחנן ומלת הפיוטן על לשוננו לאמר תפלתנו ותפלת העבודה תכון כקטרת בשמים וקדה ׳ ישמע ה' קול יהודה :

דרוש ארבעים וחמשה

* שער תפלה ודמעה ליום ה[illegible]רים *

כלל הדרוש יגדיל כח התפלה ויאדיר ענינה אלא בהיותה מלוו[illegible] ישאב שמתפלל מי דמעה וישפכם ככח פני ה' בשפכו לפניו שיחו [illegible] וכרכה ׳

מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל :

לבה אמיץ ונפלא שנתיחד לאומה זו כדבר שפתים היוצא מפיה בתפלה ותחנונים כשנשלמו בה תנאי הכונה שקדם נזכרו כדרוש. אשר קורא שמו קשת של תפלה ׳ הן לצדק יתפלא בה כל רואה ויתנשא לעומתה משבח ואומר מי זאת עולה ומתעלה מצד הדבור מוצא שפתיה בתפלה ותחנונים ׳ כי מלת מדבר תלקח במקום דבור וכמו שכתוב שם בסמוך כחוט השני שפתותיך ׳ ומדברך נאוה ׳ שהוא שוה לאמרו ודבורך נאוה ׳ ופירשו רשב"י בזהר על דבור התפלה באמרו כחוט השני שפתותיך וגו' דא חוט דשפוון דצלותא וכו' ׳ וכן בתקונים באמרו אתר דקשתא פומא חוט השני דא שפה חוט של קשת דביה הוא זריק חצים דאינון מלולין דצלותא לגבי חויא עד דיפלח חץ כבדו דאיהו סמאל וכו' ׳ ועלה זכרונו בדרוש הנז' גם התרגום ביאר הפסוק ההוא על התפלה שהיה מתפלל כ"ג ביה"כ באמרו ושפתוי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכפורי קדם ה' ומלוי הוו מהפכין חוביהון דישראל דדמיין לחוט זהוריתא ומחוורן יתהון כעמר נקי ׳ ולפי דעתי כי על כן היה לשון של זהורית קשור על פתחו של היכל וכשהגיע שעיר למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ׳ כדתנן פ"ו דיומא ׳ להורות כי על ידי לשון תפלתם וביחוד על ידי תפלתו של כ"ג בכונה רצויה היתה מדת הדין מתהפכת למדת רחמים והיו עונותיהם מתכפרים ומתלבנים כשלג וכנזכר ׳ הרי כי משם נפתח לנו פתח לבאר מן המדבר מלשון דבור של תפלה כמו שזכרנו ובאה תמיהה זו על דרך אמרו כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו ׳ וכבר היה אפשר להסב מלת זאת אל התפלה עצמה ויאמר מי זאת המעלה העולה מן הדבור והיא התפלה הכי

נכבדת

בכברת וכפלאות הפלא ופלא ׳ שלא שמלת מי מתיטכת יותר כפירוש הקודם ׳ והכל עולה אל מקום אחד עם היות ה... נה מתחלפת׳ אחר כך כמסך בתנאי התפלה ׳ ואמר כתימרות עשן ׳ להורות על היותה מתמרת ועולה למעלה כיושר ושווי כתמר זה שהוא גבוה ישר ושוה ׳ וכמו שהעשן בהעלותו תארתו הוא מתמר ועולה כמקל ובלתי מפנה לכאן ולכאן׳ כך התפלה ראוי שתהא מתמרת ועולה ולא תהא הכונה מפנלת וכוטה כה למחשבות נכריות׳ ובכן תהיה כעתר ענן הקטרת עולה לריח ניחוח לפני ה׳ כאמרו תכון תפלתי קטרת לפניך ׳ ולפי הפשט נראה כי על כן נקראת התפלה בלשון עתר כאמרו ויעתר יצחק לה׳ ׳ וטעם ויעתר לו ה׳ שעלה וכא והגיע עדיו עתר ענן קטרת התפלה וירח את ריח הניחוח ׳ עוד ככלל כאמרו כתימרות עשן כי כדרך תמרות עשן והם האדים העולים מן הארץ אשר ישובו לעננים כאויר וימלאו גשם ועל הארץ יריקו׳ כן ראוי שהכל ... עולה בתפלה יתהפך לגשם נדבות ולמי דמעות אשר תזלנה עינינו כי סגולה כ... ... לתפלה המדומעת כהשיב אדם את נפשו עד דכא ובמסתרים תבכה נפשו ... תדמע ותרד עינו דמעה כי שערי דמעה לא ננעלו כאז״ל פ׳ אין עומדין ... שמעה תפלתי ה׳ ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש ׳ ועל סגולת הדמעות כיאר ... מה שכתוב בשיר השירים סי׳ ה׳ אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי ל... רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה באמרת בתר כל פתגמיא האילין חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמיין בגלותא כגבר דמכא דלא יכיל לאיתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והות עירא יתהון מדמוך לבהון׳ ענה רבון כל עלמא וכן אמ׳ הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנישתא דישראל דמתילא ליונתא בשלימו׳ עובדייך ארום שער רישי איתמלי מן דמעתייך כגבר דשער רישיה איתמלי מטלא דשמיא וגבית נזרוי איתמלי מן טפי עינייך כגבר דגבית נזרוהי מליין מטפי מטרא דנחתין בליליא ׳ הרי כי לקול תתו המון מי דמעות יתעוררו כל העליונים ואפי׳ השכה הראשונה ית׳ הוא הראש יתמלא עליו רחמים ויהמו מעיו לו משל דמעותיו של מתפלל כדמע ׳ וזה שראשי נמלא טל׳ וכאמרו קווצותי רמז אל הכמנאות המשתלשלות ממנו כקווצו׳ הללו הנמשכים מן הראש שכלם יתעוררו לקול הבכי אשר יבכה בליל כרתו וזהו אמרו רסיסי לילה׳ בא ולמד ממה שכתוב בחזקיהו (מלכים ב׳ סי׳ כ׳) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו וגו׳ ויאמר אליו כה אמר ה׳ צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה׳ לאמר אנא ה׳ זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול׳ ויהי ישעיהו לא יצא חצר התיכונה ודבר ה׳ היה אליו לאמר שוב ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי כה אמר ה׳ אלקי דוד אביך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ה׳ והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת וגו׳ ׳ ראה כמה הקפיד הכתוב להורות על התכיפות באמרו ויבך חזקיהו בכי גדול ויהי ישעיהו לא יצא חצר התיכונה ודבר ה׳ היה אליו לאמר שוב ואמרת וגו׳ ׳ כי להורות כתן כמה גדול כח הדמעות להפוך הדין לרחמים

ברנע׳ והוא מה שרמז דוד במזמור לד׳ המיוסד באלפא ביתא אות אחת לכל פסוק פסוק חוץ מפסוק אחד שיצא מכלל חבריו להיות בו שתי אותיות והוא פסוק הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו שבאו בו אות הא׳ באמרו הביטו אליו ונהרו׳ ואות וא״ו באמרו ופניהם אל יחפרו׳ והנה לכל שאר הפסוקים לא נתן בן זוג ולפסוק זה נתן בן זוג׳ להורו׳ על פתיחת שערי דמעה בפתע פתאום׳ כי כונת הכתו׳ לומר כשהביטו המתפללי׳ אליו ית׳ ובצפייתם נפשו בבטחון שלם עד שהורידו כנהר מי דמעותם על דרך אמרו הורידי כנחל דמעה (איכה ב׳) תכף ומיד ישיגו כל מאויים׳ וזהו טעם הוא״ו באמרו ופניהם אל יחפרו שמורה על החבור והתכיפות על דרך מה שכתוב בחזקיהו ויבך חזקיהו בכי גדול ויהי ישעיהו לא יצא וגו׳ כמו שזכרנו׳ אחר כך אמר מקוטרת מור ולבונה והם שני סמנים מסמני קטרת׳ וזכר אלה מכללם׳ להורות במור על צורך היותו ממרר עצמו בתפלתו כמו שכתוב בחנה והיא מרת נפש ותתפלל על ה׳ ובכה תבכה׳ על דרך מה שדרז״ל במדרש חזית׳ צרור המור דודי לי׳ זה אברהם׳ מה המור הזה ראש לכל בשמים׳ כך אברהם ראש לכל הצדיקים׳ מה המור הזה אינו מפיח אלא באור׳ כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש׳ מה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמררות׳ כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורין׳ והלבונה תורה על צורך היות כונתו מצוחצחת ולבנה כלבונה זכה׳ כי כן יתכן לו להלבין בתפלתו לשון של זהורית אשר יעלה לשמים שיאה׳ להפיק רצון מה׳׳ ואמר מכל אבקת רוכל׳ להורות כי שתפלה המקוטרת על אופן זה היא העולה לריח ניחוח יותר מכל ראשי בשמים שבעולם׳ עוד יש טעם נכון למה שזכר מור ולבונה׳ ממה שכתוב בזהר שמות על ביאור אמרו דודי לי ואני לו הרועה בשושנים שפירשוהו שם על שני מיני הנהגותיו ית׳ שהא׳ לעולם בלתם והם מדת הדין ומדת רחמים זה אדום וזה לבן כגוון השושנים שהוא פתוך ומעורב מאדום ולבן׳ ואדם מושל יראת אלקים להפוך האדום ללבן כדרך שהשושנה מונקין אותה על ידי האש לחזור כלה לבן על ידי התכתה במי ורדין׳ ולדוגמת זה הקרבן שהוא מחלב ודם מונקין אותו בהתכת האדום על ידי האש ועולה העשן כלו לבן׳ ושם לענין זה אמר רבי יצחק אדום ולבן נקרב לעולם והריח עולה משתיהן׳ מה השושן אדום ולבן׳ כך ריח הקרבן מאדום ולבן׳ בא וראה מדרך קטרת שהסמנים מהם אדומים ומהם לבנים כגון הלבונה שהוא לבן מור דרור אדום והריח עולה מאדום ולבן׳ ועל כן שכיב עולמו כשושנים שהוא אדום ולבן׳ וכתיב להקריב לי חלב ודם (יחזקאל מ״ד) כנגד זה אדם מקריב חלבו ודמו ומתכפר לו זה אדום וזה לבן׳ מה השושן שהוא אדום והוא לבן אין מונקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש׳ כך הקרבן אין מונקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש׳ עכשיו מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו ודמו אינו מתנק לחזור כלו לבן אלא באש׳ דאמר רבי יהודה מתוך תעניתו של אדם מחלישין אבריו ונוכר עליו האש׳ ובאותה שעה צריך להקריב חלבו ודמו באותו האש והוא הנקרא מזבח כפרה׳ והיינו דרבי אלעזר כד הוה יתיב בתעניתא הוה מצלי ואמר גלוי וידוע לפניך ה׳ אלקי ואלקי אבותי שהקרבתי חלבי ודמי והרתחתי אותם בתמימות חלשת גופי׳ יר מלפניך שיהא הריח שעלה מפי בשעה זו כריח העולה והקרבן באש המזבח ותרצני׳ נמצא

כאדם שהוא מקריב בתעניתו החלב והדם והאש והריח שעולה הוא מזבח כפרה ולפי' תקנו התפלה במקום הקרבן ובלבד שיכוין למאי דאמרן · אמר רבי יצחק מכאן והלאה כתיב כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר · אמר רבי יוסי כשהיה בית המקדש קיים אדם מקריב קרבנו בענין זה ומתכפר לו · עכשיו תפלתו של אדם מכפרת לו במקו' הקרבן כי האי גוונא · ע"כ · ועתה יגדל נא כח המתפלל וחיילים יגבר בקשתו ובתנים שזכרנו וביתרון הכשר כונתו בתפלה אשר תעלה כתמרו' עשן מעלה מעלה ביושר ובשווי ובהתכת האיד העולה למי דמעות היוצאות מתוך מרירות נפשו אשר ישב עד דכא עם כל תכסיסי הכניעה המוזכרים בתוכחתו של רבינו בחיי ז"ל בכפיפת ראש בכפיפת קומה בכניעות חיל בחלישות כח בשבירות לב בנמיכו' רוח בקידה בבריכה בהשתחויה באימה בבעת ברתת בזיע בחלחול ביראה במורא ויותר מהמה בני הזהר · וזכור תזכור את נורא היום הזה הנקרא יום ה' גדול ונורא כמו שדרז"ל בפסיקתא על מה שאמר (יואל סי' ב') וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עושה דברו כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו · באמרו וה' נתן קולו לפני חילו · זה ר"ה · כי רב מאד מחנהו · אלו ישראל · כי עצום עושה דברו · כי הוא מעניש כחן של צדיקים שעשו רצונו · כי גדול יום ה' ונורא מאד · זה יה"כ · ומי יכילנו · ג' ספרים נפתחים · ע"כ · דרשו וה' נתן קולו לפני חילו על כרוזא קרי בחיל בשופר של ר"ה לשוב בתשובה ולהעתיר אל ה' בכל מאמצי כח · כי רב מאד מחנהו · אלו ישראל כלל בזה בינוניים ורשעים · כי עצום עושה דברו על הצדיקים · כי גדול וגו' ומי יכילנו כי היום ה' נראה בכבודו לדון ולפסוק על מה שלא נפסק בו בר"ה והלא שאתו תבעת אותך כי מי יערב לבו לגשת לפני מלך המשפט · ועל דרך הניון באמר כי באמרו ומי יכילנו ירמוז שעל י"ה מדבר · שהמ' מורה על היות יום ארבעים לר"ח אלול שבו יתחילו ימי התשובה · והיו"ד מורה על היותו יום עשירי לחדש תשרי · ואולם אם מצד היותו יום נורא מאד הוא מרעיד ומבהיל · הלא מצד היותו יום ה' מיוחס אל הרחמים נקנה אומץ ובטחון כי השם בטוב. והכל בטול אם נשפוך לפני ה' שיחנו בבוכה רבויה · כי בלי ספק זה היום עשה ה' מוכן מאד לשנגילה ונשמחה בו להפוך מדת הדין למדת רחמים · כי על זה ירמוז המשורר באמרו (במזמור קי"ד) ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים · כי צור כנוי לגבורה שהיא חוזקה בתוקף הדין וכן חלמיש שהוא סלע קשה מורה על קושיו של דין · ומים מורה על חסד · וכבר יקשה תוספת היו"ד במלת ההופכי וכן תוספת הוא"ו במלת למעינו אך שיפלה הכל כהוגן בשנאמר כי ביום הכפורים הרמוז ביו"ד להיותו בעשור לחדש ובו ישראל מרבים בתפלה ובתחנוני' יתהפך הדין עם רוב קשיו לרחמים מרובים · ולהורו' שעם היות הנהגת העולם בשלמת בשתי המדות הנז' וא"א זולתן · מכל מקום מדת החסד היא יותר מיוחדת לו באמרו כי לא אחפוץ במות המת וגו' · כי חפץ חסד הוא אמר למעינו מים עם הכנוי אליו ית' והוא דקדוק נכון · וכבר ביאר בעל הפרדס כי הכונה במעין אצל חכמי האמת היא ההשפעה מכתר אל החכמה ומחכמה אל בינה · והבינה משפעת ומשקה הגנים וכשתקבל השפע ותתמלאת ממנו נעשית מעין לגנים תחתונים · ולהיות כי לספירת בינה יתיחס יום הכפורים וכמו שכתיב בזהר פ' אמור דביום הכפורים מנהרת אימא

עולה כמטרוניתא ואיתגליא עתיקא והיא הנקראת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה · וכנו אותה בכנוי מי על חמשים שערי בינה כגימט' של מי · כמלין על זה ומי יכילנו שמגר היותו יום ה' יום של רחמים ומיוחס אל ספירת בינה המכונת מי · בהאו יגבר איש להכיל יום זה עם היותו נורא ואיום כמו שזכרנו · ובא הרמז על זה בפתחלתנו לאמר מי זאת עולה מן המדבר · כי הנה זאת התפלה כמה גדול כחה ביום זה הרמוז במלת מי מן הנדרים שזכרנו · ועל ספירה זו של בינה הנקראת י"ה כתוב בתיקונים תיקונא שתיתאה דחמשין תרעין דחירו עמה לקבל חמשין זמנין דאידכר יציאת מצרים באורייתא וכו' כי משם מוצא כל הגאולות · ואומר אני כי לזה רמז המשורר בחמש יודין הנוספות במזמור קי"ג · מי כה' אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות וגו' · מקימי וגו' להושיבי וגו' · מושיבי וגו' וסמך אליו בצאת ישרא' ממצרים · כי ידים מוכיחות יש לנו על היותו רומז שם לספיר' בינה ולפיכך התחיל בכנויה לאמר מי כה' אלקינו המגביהי לשבת וגו' · והוסיף ה' יודין לרמוז לחמשין תרעין דחירו שבה וסמך לזה בצאת ישראל ממצרים להשלים הוראת החמשין זמנין דאידכר יציאת מצרים באורייתא · ובא הרמז הזה ביחוד על שם י"ה המיוחס אליה שהוא עשירי לחדש · וכמה יבהילו פנים לזה חמש יודין אחרות שהוסיף המשורר במזמור ק"ג הוא המזמור המתיחס מאד ליום זה של כפורים באמרו הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי המעטרכי חסד ורחמים המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי · הרי כאן חמש יודין נוספות בחמש מלות אלו · עונכי · תחלואיכי · חייכי · המעטרכי · נעוריכי · חמש כנגד חמש הנז' במזמור קי"ג אשר זכרנו · והאמת עד לעצמו מסכים מכל צד : ועתה נפלה נא לפני בעל הרחמים ונשפוך לפניו שיחנו לאמר גלוי וידוע לפניך וכו' כי ברכינו כשלו מצום ובשרנו כחש משמן על ידי מיעוט חלבנו ודמנו שהקרבנו לפניך וכו' יהי רצון וכו' כמוזכר למעלה ונשאב מי דמעותינו ונשפוך אותם נכח פני ה' כמו שעשו ישרא' כשנקבצו המצפתה אל שמואל הנביא בהתפללו בעדם אל ה' · כי שם נאמר וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויצומו ביום ההוא ויאמרו שם חטאנו לה' · ופירשו הרד"א ששאבו מי דמעותיהם ושפכו אותם הדמעות נכח פני ה' · וחז"ל אמרו על פסוק זה במדרש שמואל וכי מים שאבו אלא מלמד ששאבו דברי תורה כמים · וכי לפני ה' שפכו · אלא מלמד ששפכו לבם בתשובה כמים ושם עשו וידוי ואמרו חטאנו לה' · עכ"ל · וגם אתם קחו נא עמכם דברים ואמרו לו ית' זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה · תכון תפלתנו קטרת לפניך משאת כפינו מנחת ערב · שתהא מנחה זו שאנו מוכנים להתפלל ערבה ומתוקה · וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשנים קדמוניות · ומלת הפיוטן על לשוננו לאמר · חשוב נא זאת תקרובת ערבה ומתוקה · קרבן מנחה רצוים וקטרת סמים דקה · בזון במשפט תפדה ושביה בצדקה :

דרוש ארבעים וששה

* שמן וקטרת ישמח לב *

כלל הדרוש להגיד לאדם ישרו שיתעורר תמיד במעשה הטוב ותכון תפלתו קטרת לפני ה' בהדליקו נרות נפשו לעבודתו ית' ולא לזולתו למען יתעורר חשקו ית' עליו להריק לו ברכה ותוספת אורה ושמחה וששון ויקר ׃

יומא פ' הוציאו לו תנו רבנן ונתן את הקטרת על האש לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכניס להוציא מלבן של צדוקין שהיו אומרים יתקן בחוץ ויכניס מאי דרוש כי בענן אראה על הכפרת ׃ אמרו חכמים והלא כבר נאמר ונתן את הקטרת על האש לפני ה' ׃ אם כן למה נאמר כי בענן מלמד שנותן בה מעלה עשן ומנין שנותן בה מעלה עשן ת"ל וכסה ענן הקטרת ׃

אם קרבת אלקים נחפץ ׃ ראוי שיהיה ראשית ההתעוררות מצדנו כאז"ל הבא לטהר מסייעין אותו ׃ ויבין על נר כונה זו מאמר הזהר פ' לך לך אני לדודי ועלי תשוקתו תניכן שכינתא לא אשתכחת עמהון דחייביא ׃ כיון דאתי בר נש לאתדכאה ולמיקם קמיה דקב"ה כדין שכינתא שריא עליה הה"ד אני לדודי בקדמיתא ועלי תשוקתו לבתר ׃ אתי בר נש לאתדכאה מדכאין ליה ׃ עכ"ל ׃ והנה זאת אצלי מכלל הוראותיו של קטרת שאש אהבתו ית' ראוי שתוקד בנו וכהיה בוערים בו תמיד עד שתהא שלהבת עולה ויעלה עשנו כעשן כבשן לרצון לפניו יתברך לריח ניחוח על דרך מאמר החושק האלקי מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן מקוטרת מר ולבונה מכל אבקת רוכל רמז אל האומה הזאת בהיותה על זה התאר משלמות האהבה ולשון קטרת נגזר מלשון מטרא קטרין ממדרשו של רשב"י קטרת קשיר קשירו דמהימנותא ׃ עכ"ל ׃ ושני הלשונות הרכיבו בכל"ר פ' ס"א כשם קטורה היא הגר על שם שמקוטרת מצות ומעשים טובים ועל שם שקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפירשה מאברהם ׃ והענין לפי שמעתנו כי הוא מורה על קשור הדבוק באהבה רבה ׃ ובכן תתעורר לקראתנו אהבתו יתברך כי כן יאות מצדנו ראשית ההתעוררות להמשיך אלינו אהבתו הפרטית עם היות לעולם דין קדימה לאהבתו הכוללת מרוב חסדו וטובו ׃ וכמליץ על זה אמרם ז"ל אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט ׃ ויקרה בזה מה שיקרה לפתילה כבה מוטמת תחת נר מאיר שיתלהב העשן העולה ויגיע השלהבת להורידה לנר מטה ספך טבעה וזה מנהג האותות חמר העשן ויאחזו לנורת השלהבת הנמשכת וכמו שזכר האפודי בביאורו על הקדמו' המורה בחלק השני ממנו ׃ ובכן ישלם עגול האהבה שזכרו החכמי' בענין אהבתו ית' ׃ ומה שזכרנו מהוראת הקטרת יתאמת ממה שמצינו בכריותא הנוספת על תורת כהנים על אמרו (פ' שמיני) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו וגו' ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ׃ שנכנס משה עם אהרן

לאמרו על מעשה הקטרת ואין לך הוראה גדולה מזו לכונתנו שעל ידי עתר ענן הקטרת הרומז לאהבתנו אשר תכון קטרת לפניו יתברך · תרד אלינו שלהבת אהבת יק לדוגמת הפעל הטבעי מהורדת שלהבת הנר הדולק כמו שזכרנו · וקורא אני על זה מאמר דוד דבקה נפשי אחריך כי תמכה ימינך שאם אנו פותחים פתח קטן כאהבה כחודה של מחט הוא ית׳ עושה לנו ארובות בשמים להזיל ולהשיל השפעת טובו וחסדו עלינו כרוב חנה כי להיות שלמותו ית׳ ענוס לאין תכלית היתה אהבתו אל הטוב יותר עצומה · והוא אשר דבר הר׳ חסדאי כי כפי שלמות השלם תהיה אהבתו אל הטוב וחפצו בו ועל כן אבל אהבת האבות לש׳ נזכרה אהבה באמרו אברהם אוהבי ואבל אהבת ה׳ לאבות נזכר חשק המורה על חוזק אהבה כאמרו רק באבותיך חשק ה׳ · וזיו היה דברנו במקום אחר כי החלבנה שבקטרת תורה שראוי להעלות ריח ניחוח לפני ה׳ אפילו מן הנרוע שבכחותינו על דרך אמרו כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגור שעניינו על יצר הרע אשר חמתו בערה בנו כי גם הוא ראוי שיתעלה למדרגת רוחניות לעבוד את הבורא בקדושה ובטהרה · והדלקת המנורה גם היא מגהלת פני הרמז הנז׳ שראוי להדליק נרו׳ הכחות הנפשיות אל מול פני המנורה העליונה כי באורה נראה אור כי יהל בתוספת ענוס וכאז״ל במדרש ויקרא רבה (פ׳ ל״א) בר קפרא פתח כי אתה תאיר נרי אמר הקב״ה לאדם נרך בידי ונרי בידך נרך בידי נר ה׳ נשמת אדם ונרי בידך להעלו׳ נר תמיד אמר הקב״ה אם אתה תאיר נרי אני מאיר את נרך · הכונה בזה כי בעורר האדם את עצמו אל הדלקת נרות כחותיו הנפשיות להוציא כחניותם אל הפעל והוא הנרמז במעשה הדלקת המנורה · או אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות העליונות שבעה אלה עיני ה׳ המה משוטטים בכל הארץ על דרך הבא לטהר מסייעין אותו כמו שקדם · וראיתי לסמוך נר זה של בר קפרא על כ״ון אחת רבתי ור״ש אחת רבתי שנמצאו בתורה ושתיהן יעמדו יחדיו בפ׳כי תשא כ״ון של נוצר חסד לאלפים וגו׳ור״ש של כי לא תשתחוה לאל אחר אשר בהנמדם יחד תתהוה מלת נר · כי סדר הדברים בפרשה הולך ונמשך על דרך זה מתחלה עובדי ע״א היו ישראל במעשה העגל ויאמר ה׳ להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו בתחנה ושכל את מליו באמרו שאם ישראל באחת יבערו ויכסלו בעברם על לא יהיה לך וגו׳ · הוא ית׳ לא יחל דברו בהבטחת ועושה חסד לאלפים וגו׳ · על כן ברצות ה׳ להודיע דרכיו למשה בי״ג מדות גלה אזנו שהיותו נוצר חסד לאלפים הרי הוא תלוי בתנאי כי לא תשתחוה לאל אחר כי ה׳ קנא שמו וגו׳ · והנה זאת הכונה היתה נכח פני בר קפרא כי באמרו נרך בידי נר ה׳ נשמת אדם רוצה לומר שבידו ית׳ להאיר אותה ולהמשיך לה החסד הנזכר שם במדותיו · ובאמרו ונרי בידך להעלות נר תמיד רוצה לומר שיהיו כחות נפשו מאירות ומזהירות לעבודתו ית׳ לבדו ולא לזולתו · ובאמרו אם אתה תאיר נרי אני מאיר את נרך כונתו שזה תלוי בזה כמו שלא תשלם מלת נר מכ״ון של נוצר לבדה להיותה אות פשוטה עד שתתחבר אליה ר״ש של כי לא תשתחוה לאל אחר שגם היא אות גדולה כמוה ויחדו יהיו תמים מתאימים הנר הזה הגדול · והדלקה זו שידליק אדם נר נפשו תחלה למען יתמלא ביתה כלו אורה מן המאור העליון · עושה מגוה מזה שאמר הכתוב ויהי האדם לנפש חיה כי קרוב אלינו הביאור עליו ·

(דומה קצת למה שפירש בו בעל העקידה) כי האדם הוא המשים בפעל אפשרות תאר החיות המיוחד אליו מאתו ית' · כמשל האומן שעשה מנורה משעוה שהוא רואה ונתן פתילה לתוכה מהנותה להכין אותה אל קבלת אור האש הנאותות בה ואחר יבא האדם וידליק אותה להאיר אל עבר פניו אשר הוא תכליתה ועל דרך מאמר הכתוב נר ה' נשמת אדם כמו שזכרנו ועל ידי המשל הזה אתה רואה דברי תורה באמרה נעשה אדם בלשון רבים כי להיות האדם בחיריי במעשיו ושם לו בידו וברשותו טובו כי עיר פרא אדם יולד מוכן אל מה שירצהו ויבחרהו הן לטוב הן למוטב · נמצא שמלאכתו נעשית על ידי היוצר אשר עשהו ויכוננהו כרמו' אצוקה ועל ידי עצמו בהביאו תכלית גמר השלמתו המכוונת ממנו על ידי ההדלקה שזכרנו · ואז יוסיף ה' שנית ידו ליתן ולחזור וליתן תוספת אורה ושמחה וששון ויקר סובב סובב הולך הטוב כענין עגולה ממטה למעלה וממעלה למטה · ועל התעוררות העליונים מן התחתונים אז"ל במדרש א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל כי שמי אהיה אשר אהיה מהו אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך וכן אמר דוד ה' צלך על יד ימינך מהו ה' צלך כצלך מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוברו' אף הוא נותן לך כך · אף הקב"ה ה' צלך כשם שאתה הווה עמו הוא הווה עמך · ע"כ · ומה שיעמידנו על שאת הקטרת הקטרת והדלקת הנרות שוים יחד בהוראה כמו שזכרנו · הוא מה שאמרו בזהר בהעלותך את הנרות בהעלותך ממש באדלקותא דהא בחדא אתעביד על ידא דכהנא תרין פולחנין דאינון קשורא חדא ומאן אינון שמן וקטרת כדכתיב שמן וקטרת ישמח לב וכתיב והקטיר עליו אהרן וגו' וכתיב בהעלותך את הנרות בין הערבים יקטירנה · ע"כ · והדבר אשר דברנו מראשית התעוררו' האדם למען יערה עליו רוח ממרום · יהי נועמו עליך ממה שכתבנו עלי הגיון בכנור כי שם נשמע קול כנורו של דוד להורות כי בהכנעת טוריו בתעורר אל קולו הטור העליון להשפיע עליו רוח אלקי שנקרא רוח נבואית כמבואר שם באורך קחנו ועינך שים עליו · וזאת התעוררות היא גלויה ומפורסמת אצל החכמים האלקיים כי לפעולות אדם ובדבר שפתיו יעשה התעוררות חזק בעליונים להוריד שפע דרך הצנורות כפי תקונם העולה מכח כשרון המעשה כי האדם עולם קטן ודמיונו לכלי נגון כערך ומתיחס אל העליון אשר בהניעו טור מהאחד יתעורר לקול בנוריו הטור שכנגדו בכלי השני וקרא זה על זה כמו שכתב בעל העקידה שער ז"ב · והלא כה דברם ז"ל בזהר פ' אמור בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא אי בר נש עביד עובדא לתתא כדקא יאות הכי אתער חילא כדקא יאות לעילא עביד בר נש חסד בעלמא אתער חסד לעילא וכו' כגוונא דא בהפוכא דדא וכו' · ע"ד שם תו פתח רבי שמעון ואמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ותניכן ידו כתיב דבעי לזקפא ימינא על שמאלא ואמאי לאחזאה עובדא לתתא בגין דיתער עובדא לעילא · ע"כ · וכל הספר הנכבד ההוא מלא בתרשים ליסוד אבן פנת יקרת הדעת האמתי הלז · ונורה עליו מאמר המשורר ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו · ירצה יהי נעם שכינתו יתברך עלינו ותכונן למעלה מעשה ידינו שיתוקנו בו הצנורות העליונות להזיל ולהטיל שפע שבע רצון וזה ומעשה ידינו כוננה

עלינו

עלינו ועי' כן תכונן מעשה ידינו עצמו שתהא ברכה מצויה בכל פעולותינו וזאת ומעשה ידינו כוננהו · או יאמר שימשך מזה תוכן מעשה שלם יותר ממה שהיה בתחלה כי בהתעורר האדם אל מעשה הטוב יעלה התקון מלמטה למעלה ומלמעלה למטה וכן הלוך ילך הדבר סובב סובב מחיל אל חיל ועל דרך הבא לטהר מסייעין אותו כמו שקדם· וכמליץ על זה מאמר הכתוב כי ממך הכל ומידך נתנו לך ירנה כי הכל ממך ומן היד החזקה אשר נתנו לך בהוסיפנו כח בגבורה של מעלה על הפך צור ילדך תשי לדעת חז"ל · ויהיה אמרו ומידך נתנו לך חסר מלת אשר על דרך והודעת להם את הדרך ילכו בה שהוא כמו אשר ילכו בה ורבים כן כבהרמב"ן סוף פ' בא אל פרעה · ובאמרו ומידך נתנו לך כיון למליצה באה להיותו רומז אל היד אשר זכינו בה מיד האדון ב"ה כי אין לעבד יד מעצמו אלא ידו כיד רבו וכמו שהורה באמרו אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וגו' ורמוז כאן כי היד אשר נתנו לו הוא עצמו היד שלו אשר נתן לנו לפעול ולעשות · ויורה גם כן על הסבוב הנזכר כי בחזקת היד אשר היתה עלינו מכח ידו שוספנו בגבורתו להחזיק בידנו סובב סובב הולך הכח על דרך דודי לי ואני לו ועל דרך אני לדודי ועלי תשוקתו שנתבאר על זה מטעם הזהר · מכל הנרות שהדלקנו היתה אורה למאמרנו הראשון בשום שכל למה לא היה ראוי שיתוקן הקטרת על האש מבחוץ קודם הכנסתו לפנים · כי הנה להיות ענין הקטרת רומז להתעוררות אהבתנו העולה על מוקדה לריח ניחוח לפני ה' כמו שזכרנו · כעשית אורה כנונה לזה בתקונו בפנים ללמד דעת כי לא יאות ייחוד אהבתנו לשום דבר בלתי לה' לבדו כמו שלא היה נותן את הקטרת על האש מבחוץ אלא בפנים לפני ה' · ובכן רוחנו ונשמתנו אליו נאסוף לאהבה אותו בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאדנו ׃

דרוש ארבעים ושבעה

* יג מדות של רחמים *

כלל הדרוש סופר ושוקל מגדלי שלש עשרה מדות של רחמים והשיל חכלם לארבעת חלקי שעולם הלא שמם עולם המלאכים עולם הגלגלי' עולם תחתון ועולם קטן הוא האדם · ויחוס דעת על כוונת שחולקים בביאור דברי בית שלל רב חסד מטה כלפי חסד שמכללם תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון ·

פ"ק דר"ה תניא ב"ש אומר ג' כתות הן ליום הדין · אחת של צדיקים גמורים · וא' של רשעים גמורים · וא' של בינוניים · של צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי העולם הבא · ושל רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה · ובינונים מצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש · ב"ה אומרי' רב חסד מטה כלפי חסד וכו' ואמרינן עלה אמ' מר ב"ה אומרי' רב חסד וכו' היכי עביד · רבי אליעזר אומר כובש שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו · רבי יוסי ב"ר

חנינא

חנינא אומר נושא שנאמר נושא עון וגו׳ תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון
וכך היא המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק ואי איכא רובא עונות מיחשיב
בהדייהו :

בפ׳ אין עומדין להתפלל ת״ר המתפלל צריך שיכוין את לבו. אבא שאול אומר
סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך. עד שם דרש רבי אלעזר וחנה
היא מדברת על לבה מכאן למתפלל שצריך לכוין את לבו. ונאים הדברים שיוצאים על
זה מפי החבר שאמר ג׳ סי׳ ה׳ כאמרו יהיה הלשון מסכים עם המחשבה לא יוסיף עליה
ולא יבטא בתפלתו על דרך המנהג והטבע כמו הזרזיר והפפאגי אלא עם כל מלה מחשבה
וכוונה בה. ומה נאמרו אמרי יושר שכתב בעל חובת הלבבות שער אהבת ה׳ פ״ו. אל
יקדים פה לשונך אל לבך כי המעט משנה בהסכמה לבך בו טוב ממהירות תנועת לשונך
ברב משנה כשיהיה לבך ריק ממנו וכו׳ : שכל אלה ומזולתם רבו מספר הוראה יוצאת
על צורך הכונה במלו׳ מבטא שפתיו שידע מה הוא אומר וקול אומר קרא שמע בכל לשון
שאתה שומע ועל דרך מה שאמר רשב״י (פ׳ היה קורא) הקורא את שמע צריך שיכוין
את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף
כאן בהסכת: וכל שכן שראוי לשום לב למה שבא כפול ומכופל פעמים רבות בתפלתו
שלא יעבור עליו פעם אחר פעם בלא הבנה ובלא כונה ככסיל שונה באולתו להוציא
עתק מפיו כסוס כפרד אין הבין. וזו היא שימת עין שאמרתי אשימה עיני על בירור מה
שבכפל זכרו בתפלותינו ובתחנותינו לעת מצוא שעובר עלינו תמיד אל מלך יושב על
כסא רחמים וכו׳ מעביר ראשון ראשון וכו׳ עם הי״ג מדות שאינן חוזרות ריקם. הן על
תוכן מספרם והן על ביאורם המתחלף אצל המפרשים וראשונה ישעו דברינו על הכרת
אמרו מעביר ראשון ראשון : הרי״ף פ״ק דר״ה פירש דהא דרבי ישמעאל שייך אברייתא
דפ׳ בתרא דיומא עבר אדם עבירה פעם ראשונה מוחלין לו. שניה מוחלין לו. ג׳ אין
מוחלין לו שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר וגו׳. והיינו לגבי יחיד
דלגבי צבור שלישית מוחלין לו. רביעית אין מוחלין לו כדאיתא התם לפי גרסתו. וכך
היא המדה קאי לפירושו אמאי דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים וגו׳ דהיינו שהקב״ה
מוחל עונות ראשונים ליחיד שנים ולצבור שלשה כאמור. אחר כך הביא פי׳ הגאון וביאר
הר״ן שהחלוק ביניהם הוא בביאור מה שאמר רבא דאי איכא רובא עונות וכו׳ דלהרי״ף
רוצה לומר רוב עונות לבד משלשה ראשונים. ולגאון רוצה לומר אפילו בהדי ג׳ ראשוני׳
והכריע הר״ן דלהרי״ף רוצה לומר רוב עונות לבד מג׳ ראשונים דאל״כ לא משכחת לה
שום קולא בג׳ ראשונים שהרי או כלם נמחלים היכא דליכא רוב עונו׳ דהא אבה׳ קיימינן
דאמר ורב חסד מטה כלפי חסד או כלם נענשים היכא דאיכא רוב עונות ואם כן מאי
וכך היא המדה דאמרינן אדכתיב הן כל אלה יפעל אל וגו׳. אבל לפי׳ הגאון לא הוזכרה
קולא בג׳ ראשונים כלל וכך היא המדה דאמרינן קאי לדידיה אמדת רב חסד מטה
כלפי חסד. אמנם אלאשקר כתב בתשובותיו (סי׳ נ״ח) דנראה לו שהרבה חלוקים יש
בין פי׳ הרי״ף לפי׳ הגאון. הא׳ דלהרי״ף כך היא המדה קאי אהן כל אלה יפעל אל פעמי׳ וגו׳

ולגאון קאי אדרב חסד מטה כלפי חסד · הב׳ דלהרי״ף אין מחשבין לרבא אלא משנים או שלשה עונות ואילך שאם רבו הזכיו׳ נמחקו הראשונים דוקא ואם רבו העונו׳ כר מיכייהו נענש על הכל · ולגאון מחשבין כל הזכיות עם כל העונות שעשה ראשונים ואחרונים ואם רבו העונות נענש על הכל ואם רבו הזכיות נמחק הכל · הג׳ דלהרי״ף אין חלוק בין קלות לחמורות ולגאון אין המדה אלא בקלות כמו שבא בדברי הגאון בפירוש · וכתב דלדעת הרי״ף תנא דבי רבי ישמעאל לאו לפרושי מלתא דרבה קא אתי ולומר שאינו לא כובש ולא נושא אלא מאי דכתב רבי יוסי בר חנינא נושא דכתיב נושא עון ועובר על פשע קאי וסייעתא דידיה היא וכן נמצא בקצת נוסחאות וכן תנא דבי רבי ישמעאל וכו׳ ולפיכך השמיט הרי״ף פלוגתא דרבי אליעזר דאתיא דלא כהלכתא והתחיל נושא עון ועובר על פשע תנא דבי רבי ישמעאל וכו׳ עכ״ל : ואולם יש לפקפק על פירוש הרי״ף בין להר״ן בין לאלאשקר דלא משמע בגמ׳ דשייכא הא דרבי ישמעאל בברייתא דיומא כלל וכמו שהשיב הראב״ד על הרמב״ם פ״ג מה׳ תשובה שהולך לשטת הרי״ף על פי פי׳ הר״ן שזכרנו · ועוד יש לפקפק על פי׳ הגאון דלא משמע בגמ׳ דמחלקין בין קלות לחמורות · ונפשי קוהה על פי׳ אלאשקר בפרט דלא משמע בגמ׳ לפי רוב הנסחאות דליהוי הא דר׳ ישמעאל סייעתא דרבי יוסי בר חנינא אלא משמע דלפרושי מלתא דרבה קא אתי · ועוד קשה לכלהו לישנא דעון עצמו אינו נמחק כלשון יחיד ובין לפי׳ הרי״ף בין לפי׳ הגאון בין להר״ן בין לאלאשקר היה לו לומר ועונות עצמן אינן נמחקין : לכך אני אומר טוב אשר באחוז כפי׳ רש״י שפי׳ מדה זו על העון הראשון בלבד שכן כתב מעביר ראשון ראשון עון ראשון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחצה על מחצה כיון שחסד ה׳ מהם יכריעו הזכיות · וכך היא המדה · המכהנ׳ · ועון עצמו אינו נמחק אלא מונח לצד אחר · דאי איכא רובא עונות דרובא עונות בהדי ההוא עון מתחשב בהדייהו לימנות עם השאר גמורים · עכ״ל : ועדיין נשאר לנו לבאר כונת החולקים דרבי אליעזר אומר כובש שרוצה לומר שטמין העונות בדי שיכריעו הזכיות ורבי יוסי בר חנינא אומר נושא רוצה לומר מגביה כף מאזנים של עון כדי שיהיו הזכיות מכריעו׳ יפה כלפי מטה · ורבי ישמעאל אומר מעביר וכו׳ שמעביר הראשון שבראשונים ושומטו שלא ינתן בכף מאזנים כמו שביארנו · ומה טעם יש במחלוקתם כי דבריהם נראים כתפלים בלי מלח · והנראה בעיני דרבי אלעזר סובר שהטיה זו שאומרים בה אופן עשייתה הוא על ידי התנצלות שהש״ית מלמד זכות על החוטא מצד חמרו המשיאו לחטא באמרו כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו · ובכן העונות כבושים וטמונים כאלו לא היו ולא נבראו כל עוד שלא ירבו העונות על הזכיות · ורבי יוסי בר חנינא סובר שאף על פי שברא בו יצה״ר נתן לו תורה תבלין כדבר חז״ל והיה לו ליזהר בשכלו ובחירתו ולפי׳ ראה ליתם זה לרוב חסדו וטובו ית׳ כי בלי שום התנצלות לחוטא הוא ית׳ ברחמיו וברוב חסדיו מוחל וסולח ונותן יד להכריע לכף זכות · ורבי ישמעאל סובר שיש לנו לגדר גד ואופן שיונח בו מקום למשפט האלקי כי טוב וישר ה׳ וראוי לפקוח עין שהטוביות לא יכנגד ליושר והיושר לא יכנגד לטוביות וכמו שפי׳ בעל העקידה פ׳ ויקרא טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך רוצה לומר כי לתת מקום לשתי מדות אלו המציא הש״ית תחבולת התשובה ·

התשובה · וזה על כן יורה חטאים בדרך כי בשנותו את טעמו לשבח במנהג ההפך לאיש אחר ובעשה בריה חדשה ובשיבא לדונו ימצאהו שהפליג מענינו הקודם ולא תוכל מדת הדין לפגוע בו · על כן המניח רבי ישמעאל אופן שלישי לבדק את המדה שקודם הכתן העון הראשון בכף מאזנים הקב"ה שומטו מיד המקטרג ולא יספיק בידו להעלותו על ספר וכענין מלכותא דארעא כי טרם יכתב סרחונו של אדם על ספר השופט מפי המקטרג המלשין עליו אין ענינו כבד כל כך כמו שהוא אחר כתיבתו ורשימתו בספר השופט כי אז יקוב הדין את ההר ושופט הארץ יעשה משפט ואין להשיב וזהו ענין ההעברה והשמטה שזכר רבי ישמעאל לפי הפי' הנז' ובכן משפט ה' ושובו צדקו יחדו: כי להיותו העון הראשון יגלגל עליו שלא יעלוהו בכף מאזנים עד יראה מה יהיה אחריתו אם ירבה לפשוע אם לאו שאם לא ירבו עונותיו על זכיותיו רק יהיה במדרגת בינוני הסר מעונותיו העון הזה הראשון שלא יעלה בכף מאזנים · נמצאו זכיותיו מרובו' והרי הוא במדרגת צדיק גמור · ואם עונותיו מרובים עם העון ההוא הראשון חוזר ונעור ונחשב גם הוא עמהם לדונו לרשע גמור ונמצא דבעון עצמו טוב וישר ה' ברוך הוא כי אמת דינו · ולשלשת הדעות הללו רמז דוד באמרו (סי' ל"ב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה · כי באמרו נשוי פשע רמז לדעת רבי יוסי בר חנינא שאומר נושא ובאמרו כסוי חטאה רמז לדעת רבי אליעזר שאומר כובש ובאמרו אשרי אדם לא יחשוב וגו' רמז לדעת רבי ישמעאל שאומר מעביר וכו' כפי מה שפירשנו היותו בלתי מסכים שיתחשב העון הראשון בכלל העונים בכף מאזנים והתנה בזה שלא תהיה ברוחו רמיה רוצה לומר שלא יהיה ענינו מקולקל כל כך שירבה מספר עונותיו על זכיותיו כי אז העון הראשון גם הוא חוזר ונעור בהגלות ענינו למפרע כי ברשע הוא מן היום הראשון שהתחיל לחטוא ואין לחפות עליו כלל אפילו על חטאו הראשון כי לא יחרוך רמיה צידו: ואולם על מספר המדות נחלקו רז"ל במדרש תלים מזמור כ"ד דאמר רבי סימון י"ג מדות בהקב"ה שנאמר ה' ה' אל רחום וגו' · רב אמר י"א ורבנן אמרין י' · עכ"ל · ועל המדרש הזה כתוב בספר נורא תהלות מזמור ק"ג כי יראה שלא מנו פוקד עון אבות מכלל המדות · ורב מנה י"א · לפי שהסיר ב' שמות הראשונים · ורבנן הסירו ג' השמות וכתב שיתכן עוד לומר כי רב ורבנן לא מנו השמות כלל אלא שרב מנה פוקד עון על בנים במדת רחמים וחכמים לא מנו אותו · מכל מקום כבר קובל באומתנו מספר הי"ג כרבי סימון וכאז"ל פ"ק דר"ה ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית וגו' · וכבר כתב בעל ספר המוסר פ' ד' כי סוד הקדיש הוא קשור עם י"ג מדות של רחמים כסדרו השם הראשון כנגד אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם לעלמי עלמיא · אחר כך באמרו יתברך וישתבח ויתפאר וכו' עד בריך הוא יש י"ב מילות מכוונות כנגד הי"ב מדות האחרות עד ונקה שהיא לדעתו מדה אחרונה אפס כי בתוכן מספרם נתחלפו המפרשים חלוף רב:

הגאונים מונים הי"ג מדות מן השם הב' עד ונקה ונוצר חסד לאלפים · נחשב אצלם לב' מדות · ולדעת זה ייחסו הר"ן להרי"ף פ"ק דר"ה ואין משם הכרח כי מה שאמר הרי"ף אפשר שלא אמרו אלא לדעת הגאון המוזכר שם · והמורה שכתב פ' כ"ד ומ"א שפוקד עון אבות

על כנים היא מכלל המדות כמבואר שם · גם הוא יורה שאין השם הראשון בכלל אלא שנוצר חסד לאלפים יחשב לו למדה אחת · וראיות הגאונים על דעתם הנז' הן ג' · הא' בעבור הטעם המפסיק בין שני השמות הראשונים · הב' כי להיות השם הראשון שם העצם במדות לא יתחשב · הג' מאז"ל פ"ק דר"ה אני הוא קודם שיחטא האדם אני הוא לאחר שיחטא וישוב וקודם שיחטא אין כאן צורך לרחמים : וחכמי צרפת ומכללם רבינו תם מונים גם השם הראשון מכלל המדות עד ונקה ונמצא לדעתם נוצר חסד לאלפים למדה אחת יחשב ואין פוקד עון אבות מכלל המדות : וישיבו לראיות הגאונים באמרם כי אין השם הראשון שם העצם אלא מדה של רחמים על האדם קודם שיחטא מאז"ל פ"ק דר"ה אני הוא וכו' כאמור · והטעם המפסיק בין שני השמות הוא להורות על המדרש ההוא דקודם שיחטא ולאחר שיחטא · וצורך הרחמים קודם שיחטא היינו כשסופו לחטוא ואף על פי כן מתנהג במדות רחמים כאשר הוא שם אי כמו בהיות שם מחשבה רעה הבלתי מצטרפת למעשה מרחמיו יתבר' על אומתנו ובלבד שלא תהא מחשבת ע"א כמו שדרשו באמרו למען תפוש את בני ישראל בלבם · או אפילו כשחשב לעבור ע"א שמחשבה כזו מצרפה הקב"ה למעשה · אפ"ה מתנהג עמו במדת רחמי' קודם שיחטא וכשיחטא אז מצרף המחשבה עם המעשה · וכתב הרא"ש שאם לא היה השם הראשון מן המנין למה ליה למיכתב ויקרא ה' הא כתיב ויעבור ה' על פניו ועליה קאי ויקרא ומה לו להזכיר את ה' אחר ויקרא · ועוד בנוצר חסד בלא לאלפים אינה מדה דאפילו הרעה הוא נוצר עד רבעים וכל המדות מדות ויתור הם וכן נהגו בכל גלות ישרא' שהחזן אומר ויעבור ה' על פניו ויקרא · והקהל מתחיל ה' ה' אל רחום וחנון · ולפי דברי הגאונים היה לו לחזן לומר ויקרא ה' והקהל יאמר ה' אל רחום וחנון וכן כתב הר' יונה וכך העלה אבודרהם בסדר תפלות של תעניות : הר"ר יצחק אברבנילו מונה כל השמות בכלל המדות ואף על פי כן לא ישלם לו מנין הי"ג אלא עם צירוף לא ינקה למדה אחת ופוקד עון למדה אחרת כי נושא עון ופשע וחטאה יחשבו אצלו כאחת כאמ' כי מחלוף העונות לא יתחלפו המדות : ונראין דברי חכמי צרפת כמו שכתב הרא"ש · וגם הר"אבע בפ' כי תשא מנה כל השמות ונקה בסוף מספר הי"ג אלא שלפי דעתו אין השם הראשון מדה אלא שם עצם ובכלל עם המדות דרך הבלעה כמו שנזכר הציץ בכלל בגדי כהונה עם היותו כמו תכשיט · ובנימין בכלל בני יעקב הנולדים בפדן ארם עם היותו נולד בארץ כנען כי הלכו אחרי הרבים ולא חששו להוציא אחד · ואולם גם בזה לחכמי צרפת שומעין שגם השם הראשון מדה אך על הדרך שיתבאר · והנה סדר מספרם כך הוא · יו' א' · יו"ב' · אל ג' · רחום ד' · וחנון ה' · ארך אפי' ו' · ורב חסד ז' · ואמת ח' · נוצר חסד לאלפים ט' · נושא עון י' · ופשע י"א · וחטאה י"ב · ונקה י"ג :

ועקר ביאורם לפי הפשט הוא אצלי לחלק ענינם לד' מחלקות למספר רובע העולמות מהנבראים וכמו שהעליתי במקום שבעלי תשובה עומדים · כי הראשון מהם הוא עולם המלאכי' אשר לעומתו יתכנה השם הראשון המורה על אור הוייתו המתפשטת למציאות העולם ההוא וקיומו · הב' עולם הגלגלים אשר לעומתו יתכנה השם השני המורה על אור הוייתו המתפשטת למציאו' העולם ההוא וקיומו · ושני עולמו' אלו להיותם מתקיימים

באיש כתיחדה ההוראה על שכיחם בשני השמות המיוחדים · והפסק שביניהם להבדיל בין הכהנת הנבדלים להנהגת בעלי הגוף · הג' הוא העולם התחתון בכלל ועל מציאותו וקיומו הורה בשם אל שרוצה לומר תקיף כמו ואת אילי הארץ לקח · כי אמנם גדול כחו ית' בתתו העמדה וקיום למה שהוא נפסד מטבעו כמים הנגרים ולאין אונים עצמה ירבה להחזיק בו ובאישי מיניו להעמידם שיעור הזמן הראוי לכל אחד מהם כי אין לך תוקף גדול מזה · העולם הד' הוא האדם הנקרא עולם קטן ויבחן ענינו בכוי ותרב לפי זכותו וחובתו להיותו שליט במעשיו בבחירה חפשית להטותם אל אשר יחפוץ וכפי התחלף ענינו הוצרך להנהגתו למדות רבות מה שלא היה כן בשאר העולמות שבא כל ענינם על דרך אחד להיות טבעם מצד עצמם בלתי משתנה ולפי' לא נתיחד לשום א' מהם אלא מדה אחת בלבד · ואולם הן האדם היה מתהפך מצד אל צד שהרי הוא אם בעל זכיות או בעל עבירות · ואם הוא בעל עבירות יבחן ענינו קודם תשובה ואחר תשובה · והתשובה אם שתהיה מיראה או מאהבה · ואמנם שתי מדות יוחדו לבעל זכיו' אמת · ונוצר חסד לאלפים · כי אמת היא מדת אמתות שלו יתברך נאמן לשלם שכר טוב להולכים לפניו בתמים כי לא יגרע מצדיק עינו כי אמונים נוצר ה' ומשלם יעל יותר וכזה הוא ית' עושה גאוה רוצה לומר דבר חשוב אחר נעלה להגביר חסדו על יראיו כי בהם הכתוב מדבר באמרו אהבו את ה' כל חסידיו ומשלם על יתר עושה גאוה וכמו שפירשו הרל"א בפ' כי תשא והוא על דרך זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד : ונוצר חסד לאלפים היא הפלגת חסדו ית' לשלשלת היוחסים נושאי משך הזרע כי בא יבאו ברנה נושאי אלומות זכיותיו של צדיק השלם בצדקו · והח' מדות הנותרות כלן סובבות על אודות בעל עבירות בהנהגת ענייניו ברחמיו וברוב חסדיו של בעל הרחמים ית' וזה כי גם קודם התשובה הוא רחום רוצה לומר מרחם עליו להקל ענשו וכמאמר צופר ודע כי ישה לך אלוק מעונך (איוב י"א) ועל דרך אמרם רחום בדין וכמו כן הוא חנון רוצה לומר שנותן לו מתנת חנם עם היותו בלתי ראוי לכך על דרך אמ' פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון · וזכר עוד כי לא זו בלבד הוא עושה עמו להיות לו רחום בדין כי אף גם זאת יעשה לו לבלתי הביאו בדין תכף ומיד רק יאריך אפו כי לא יחפוץ במיתתו כי אם בשובו מדרכיו וחיה · והוסיף עוד כי לא סוף דבר שהוא עושה חנינה לבלתי ראויים אבל גם כן הוא ית' רב חסד להטות כלפי חסד במתנה על מתנה כבית הלל שזכרנו · וכשהוא שב בתשובה מאמת יראה כמו שזכרנו בדרוש הנז' הוא יתבר' נושא לו עון דהיינו מזיד ונושא לו פשע דהיינו מרד ונושא לו חטאה דהיינו שוגג וכבר אז"ל פ' אמר להם הממונה שעם היות סדר הוידוי חטאתי עויתי פשעתי · כתאחר כאן חטאה להורות על מה שאמר משה רבע"ה בשעה שישראל חוטאים לפניך ועשים תשובה עשה להם זדונות כזכיות והיינו בתשובה מאמת יראה כמו שקדם · ונחתום בשבעת המלך מספר הי"ג מדות של רחמים באמרו ונקה שהיא מדה שמתנהג בה עם השב בתשובה מאהבה שלמה כי ינקהו לגמרי מכל כתם חטא אדרבא זדונות נעשות לו כזכיות · ועל דרך זה ביאור החכם מפורנו מה שאז"ל ונקה לשבים לא ינקה לשאינן שבים רוצה לומר אף על פי שהוא מנקה לשבים מאהבה כאמרם שעונות נחשבים להם כזכיות · מכל מקום לא ינקה אפי'

לשבים

לשבים כאשר תהיה תשובתם מחמת עונש בלבד כאז"ל שזדונות נעשים להם כשגגות׳ עד כאן תחום דבריכו על הי"ג מדות׳ המתכשאות כנגד י"ג אותיות של אברהם יצחק יעקב׳ וכנגד י"ג אותיו׳ של שרה רבקה רחל לאה ובצרופם עולים ל"ב שהוא מספר השם הנכבד וכמו שראיתי בשם המלבו׳ ואם כשם המעיין משקה לראות איך כללנו כלם כדברי המשורר במזמור קנ"ג ילך לו אל הדרוש הנק׳ מקום שבעלי תשובה עומדים יראו צדיקים וישמחו ישרים יעלוזו׳

דרוש ארבעים ושמנה

* אין רע יורד מלמעלה *

כלל הדרוש שהו מוכיח על עניכו כי טוב ומטיב לכל ית׳ שהו אין רע יורד ממכו כעכש׳ כי הטוב הכמשך ממכו הוא שמנבע בעצמו שמובב תמיד בכח פני עליון ואליו הוא כושא את כפשו בתשוקה ככבדת׳ עד כי בהמנע שטוב משאת המקבלים מחסרון הכשר בית קבולם׳ כאמר עליו כביכול שהוא מתעצב ומצטער בעצירת השפע׳

בפ"ק דתענית אמר ר"ל מאי דכתיב ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרים מלהוריד טל ומטר דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת והיינו דאמר ר"ל משום בר קפרא נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה נאמרה עצירה באשה שנאמר כי עצור עצר ה׳ בעד כל רחם ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב ועצר את השמים׳ נאמרה לידה באשה ונאמרה לידה בגשמים נאמרה לידה באשה דכתיב ותהר ותלד בן ונאמרה לידה בגשמים דכתיב והולידה והצמיחה׳ נאמרה פקידה באשה ונאמרה פקידה בגשמים נאמרה פקידה באשה דכתיב׳ וה׳ פקד את שרה ונאמרה פקידה בגשמים דכתיב פקדת הארץ ותשוקקה׳ רבת תעשרנה׳ פלג אלקים מלא מים:

הקול קול יעקב קול הדור קול כאה קול משובח ואלומי אלמוהלקלא במשכת פ׳ הרואה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה׳ כי טעמו וראו כי טוב ה׳ אין קנה לאוצרות טובו הטוב טוב מאד ואין רע יורד ממכו רק בשכיות פי לא ענה מלבו והכל הולך אחר הכונה׳ על כן כשהוא כורע בתחלות רע כורע בברוך וכשהוא זוקף כטוב הנלאה זוקף בשם להודות לו ולברכו כשמו על דרך אז"ל בה׳ אהלל דבר באלקים אהלל דבר עם יתר הכתובים הנדרשים על ככה׳ יקום בני ויאכל מציד אביו הנד ציד ויבא לו ממה שאז"ל בויקרא רבה פ׳ בחקותי׳ חשבתי דרכי וגו׳ רבי אבא בריה דרבי חייא בשם רבי יוכתן אמר חשבתי ברכות חשבתי קללות ברכות מאלף ועד ת"ו (פי׳ מאם בחקותי עד קוממיות האות הראשונה אלף והאחרונה תי"ו) קללות מן ו"או ועד ה"א (פי מואס לא תשמעו עד ביד משה) ולא עוד אלא שהן הפוכו׳

אמר

אמר רבי אבין אם זכיתם הריני הופך לכם קללות לברכות אימתי כשתשמרו את תורתי הה"ד אם בחקותי תלכו. תול כשל. אמרתם להורות כי הקב"ה בהביאו טובה לעולם מביאה בשפע וריבוי ענינים וזה ברכות מא' ועד ת'. אמנם כשהרע ממשמש לבא מביאים כחו כפי מה שיסבול חטא האומה וזה קללות מן ו' ועד ה' שבין שתי האותיות מהלך קצר אחד לא ישוער יותר קצר ממנו כמו שמא' ועד ת' רב המרחק בתכלית מה שאפשר והוא על דרך כי רגע באפו חיים ברצונו ועל דרך מפי עליון לא תצא הרעות והטוב שאין רעות רבות ולא טוב אחד לבדו שופעין מלמעלה אדרבה הטובות שופעים בענין וברבוי והרע בא במקרה ועל המעט. וזהו טעם הפיכתן של קללות להורות על קושי הגעתן להיותן בלתי מכוונות לעצמן כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. על כן חתם הבריו באמרו אם זכיתם הריני הופך וכו'. וכך הוא כתובה לפנינו ז"ל בספרי וירד ה' בעמוד ענן יצא יחידי שלא במדת ב"ו מלך ב"ו כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי שנאמר ה' איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלקים רבותים אלפי שנאן. ראה דרוש פני כרית שמאמר הנז' לאטובה. וטוב ויפה בדבר הזה מה שכתב בעל תולדות יצחק (פ' בשלח) וז"ל אין רע יורד מלמעלה וכל דעבדין מן שמיא לטב. ותכלית הרע אינו אלא הטוב. וכוון ענינו שהוא עושה הרעה עושה הטובה והטובה לכלם היא המכוונת וכבר אז"ל ידו אחת משקעת וידו אחת מצלת וזהו שאמר הכתוב כי בא סוס פרעה וגו' וישב עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. עכ"ל. ודוגמת זה כתב שחכם שבזרכו על אמרו ה' איש מלחמה ה' שמו וז"ל אף על פי שהוא איש מלחמה ומכרית הרשעים במדת הדין מכל מקום ה' שמו במדת רחמים כי בזה הוא נותן הויה ומציאות לעולמו בהיותו מכלה קוצים מן הכרם שהם מחריבי עולם. עכ"ל. והוא על דרך מה שכתב הרמב"ן על נורא תהלות שהוא נורא בתהלות כי יעשה דברים נוראים ומתהלל בהם שעשה נקמה בעוכרי רצונו והושיע בהם את עבדיו והנה הוא בזה נורא ומהולל אחד. עכ"ל. וכן מה שאמר החכם כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה יתבאר על דרכי טובו ית' כי יאמר הכתוב כל פועל ה' למענהו רוצה לומר למען טובו וחסדו לא לתכלית חוץ ממנו. וגם רשע ליום רעה יר' כי גם מטובו וחסדו היא בריאת הרשע עם היותו בלתי נראה כן בתחלת הענין וזה כי יאסף מעשו ביום רעה תועלת וטוב לצדיקי' כאמרו כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל. ועוד מציאותם הוא טוב להעביר רצונו ית' בעולם כאמרו פלטה נפשי מרשע חרבך ועוד הוסיפו כי היה זה מהכרח החמר לנקותו וכו'. ואם נטית לכך לחוקי החבר הנלאה בספרו הנכבד הנקרא כוזרי ס"ק מאמר ב' כשהפליג בשבחי חכמת הנקוד וטעמים באמרו ולמחבר החכמה הדקה הזאת סודות נעלמים ממנו ואפשר שעמדנו על קצתם וכיון בהם להעיר על הפירושים וכו'. אולי יערב עליך שיחי במאמר ישעיה (סי' מ"ה) יוצר אור ובורא חשך מלרע. עושה שלום ובורא רע מלעיל כי היה זה להרחיק מלת בורא ממלת רע להורו' כי אין דבר רע יורד מלמעלה בכוונה ורצון רק מרעת האדם כי רבה תתהפך מדת רחמים למדת הדין. לא עשה כן אצל יוצר אור ובורא חשך כי אין החשך רע כי גם הוא לצורך ותועלתו

מרובה

מרובה כאמרו תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער וגו׳ · וגם בו יכוחו יגיעי כח · אמכם הרע מצד עצמו שהוא רע לעולם ראוים הרחקתו מבעל הטוב ית׳ אשר לא יגורכו רע · ראה זה מצאתי בתנחומא פ׳ תזריע לא יגורך רע אמר רבי אלעזר בן פדת בשם רבי יוחנן אין שמו של הקב״ה נזכר על הרעה אלא על הטובה · תדע לך שהוא כן שכשעה שברא הקב״ה את האור ואת החשך וקרא להן שמות הזכיר שמו על האור ולא הזכיר שמו על החשך שנאמר ויקרא אלקים לאור יום הרי הזכיר שמו על האור אבל כשבא לחשך אינו אומר קרא אלקים לחשך לילה אלא קרא לילה וכן את. מוצא כשברא הקב״ה אדם וחוה הזכיר שמו עליהם שנאמר ויברך אותם אלקים וכשקללם לא הזכיר שמו עליהם אלא ואל האשה אמר ולאדם אמר · ע״כ · ולא יגנד זה למה שזכרנו מתועלתו של חשך כי עם כל זה לא רצה להזכיר שם אלקותו עליו להגדיל תושיה שאין שום רע יורד ממנו בעצם · ולהיות רע בעיני ה׳ לשלח חציו אל מטרת עוברי רצונו הנהיג מנהגו לסתרות תחלה על ידי מראות הנגעים בבית ואחר כך בבגד ובאחרית הכל בעור הבשר וכמאמר תנחומא פ׳ מצורע למה הענים והכתלים והאבני׳ לוקים כדי שיראו בעליהן ויעשו תשובה וכן הוא אומר כאשר משפיך לארץ נדק למדו יושבי תבל · ועל דעת אליהוא אמר לאיוב למדנו זה מסדר מכותיו של איוב בנכסים · בבנים · אל עצמו · ואל בשרו · וכן אמר בויקרא ר׳ הונא בשם רבי יהושע בר אבין ורבי זכריה חתניה דרבי לוי בשם רבי אין בעל הרחמים נוגע בנפש תחלה ממי אתה למד מאיוב שנאמר ומלאך בא אל איוב · גם שם ידו תנחכו אל כונה זו ממה שאמר איוב ה׳ נתן וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך · וז״ל · קשה דמן שמיא יהבי ולא נסבי (תעניות) ועוד היה ראוי לומר אלקים לקח כי אין עומדים לפניו יתבר׳ אלא מלאכי רחמים וכאמ׳ כי כמו שעל צד החמלה ייסר איש את בנו כן השם הזה מיסר כי הוא לטוב לנו מכוין ואם כן הזק היסורים יגיע לנו במקרה ושלא ברצונו והטוב בעצם וברצונו ובערך הטוב הזה יכנו היסורים אל ה׳ בעל הרחמים על דרך כי אם הוגה ורחם ברב חסדיו ונאמר ולך ה׳ חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו · כי גם כשמיסר הוא מטיב יותר מהסתיר פניו ח״ו ולכן אמר הושע ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע וזהו ה׳ נתן וה׳ לקח · ורצה כמו שנתן ברחמים לקח ברחמים ועל זה הצד ראוי לברך על הרעה כעל הטובה ולכן אמר יהי שם ה׳ מבורך ובויקרא רבה רבי יודן בר פוזלית ה׳ נתן וה׳ לקח בין שנתן ברחמים נתן בין שנטל ברחמים נטל ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשנטל נמלך בבית דינו אמר רבי אלעזר בכל מקום שאתה מוצא וה׳ כביכול הוא ובית דינו · ע״כ · גם הוסיף שנית ידו על אמרו גם את הטוב נקבל מאת האלקים ואת הרע לא נקבל פרשו עליו עננו לפרש ענינו על זה האופן · גם אותו שאת קוראה אותו רע גם הוא טוב כשבא מאת האלקים כי הרע המוחלט לא יבא ממנו רק רע מביל מיותר רע ממנו וזהו ואת הרע לא נקבל כמו שאמרו כל מאי דעבדין מן שמיא לטב וכאמרם אין עומדין לפניו אלא מלאכי שלום · ע״כ · ויש עוד נוספות כהנה וכהנה להבין ולהורות כי שבטים שבטי יה על גו חסר לב עדות לישראל ליסרם ולהוכיחם למען ישיבו אל לבבם להודות לשם ה׳ כי טוב כי לעולם חסדו : ועתה הסכת ושמע דברי המלך דוד במזמור כ״ג כי ישבו בלבתם על קוטב הכונה הנזכרת והלא כה דברו מזמור

לדוד

לדוד ה' רועי לא אחסר · אלא רועי יש לה משמעות רועה מפרנס ומנהיג כאמרו רועה ישראל האזינה · ויש לה גם כן משמעות שבר מלשון ירועץ קדקוד ומן הענין הזה פי' רד"ק כל רועיך תרעה רוח כלומר שהרוח שהם רודפים תשבר אותם · ואמר אם כן הן שיהיה הש"י משפיע לי טובה והצלחה כרועה עדרו ירעה והן שיביא עלי מכות ויסורין עד שירעוני קדקוד · בכל ענין שיהיה נכון לבי בטוח שלא אחסר ובה' אהלל דבר באלקי' אהלל דבר · וביאר זה באמרו בנאות דשא ירביצני רוצה לומר כשירעה אותי במרעה שמן וטוב או על מי מנוחות ינהלני כי לא יביאני רוב הטובה לבעוט כמשיב כענין וישמן ישורון ויבעט שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה וכמו שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון ורם לבבך ושכחת · רק ישיע בידי שלא ישרידני וינהלני על מי מנוחות שאכנות שאין דרך עונש בם · נפשי ישובב רוצה לומר וכן כשישובב וישבר נפשי ביסורין · מלשון כי שבבים יהיה עגל שומרון · ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך ענין שבר וחתוך · ומזה אז"ל על וישב משה את דברי העם דברים שמשבבין לבו של אדם פי' שמשברין · ינחני במעגלי צדק למען שמו כי כוונתו ית' ביסורין היא טובה ונכונה להנחותני בדרך אמת שאשוב בתשובה מאשר נואלתי ואשר חטאתי וזה למען שמו הגדול שהוא מלא רחמים ואין רע יורד ממנו · והוסיף עוד ביאור באמרו גם כי אלך בגיא צלמו' צרות רבות ורעות לא אירא רע כי אתה עמדי ואין ספק כי להנאתי ולטובתי בתכונת וזה כי שבטך ליסרני שהוא עצמו משענתך לחזקני שלא אפול במהמורות כל אקוסי המה ינחמוני כי סופן ותכליתן תנחומי ש' להנחילני חיים מאושרים נצחיים · ובא זה על דרך ואני יסרתי חזקתי זרועותם (הושע ז') והמשיך ביאור התנחומים שזכר באמרו תערוך לפני שלחן נגד צוררי כי על ידי היסורין תכין לי הדרך ותסקל המסלה לפני לעמוד על נפשי נגד כחות הגוף אילו הגדול של יצר הרע כי צוררים הם לי · דשנת בשמן ראשי כי הגברת שכלי על יצרי והשפעת עליו שפע שבע רצון וככן כוסי רויה מלאה שפע אלקי על כל גדותיה · וחתם דבריו מעין הכונה באמרו אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי כי כל מה שיארע לי בכל מקום ובכל זמן הן לטוב הן להפכו אינו אלא להנאתי ולטובתי כי חיים וחסד עשית עמדי להקים על סלע רגלי בעת ההצלחה ולכונן אשורי לעיתות בצרה וזה טעם הכפל באמרו טוב וחסד · ושבתי בבית ה' לאורך ימים כי מתוך כך תשוב נפשי למעון קדשו ית' אשר ממנו חוצבה לאור באור החיים הנצחיים בעולם שכלו ארוך · ואולם יקשה לפירוש זה שהיה לו לומר וישבתי לבית ה' עד שמפני זה נדחקו לומר שאמר כן להורות על התמדת הליכתו בבית המקדש שנקרא בית ה' פעם אחר פעם · על כן את אשר יבחרו בו קצת מפרשים אקריב אני לפרש ושבתי מלשון בשובה ונחת תושעון · שובה ה' רבבות אלפי ישראל · ואתה באלקיך תשוב · ענין השקטה והנחה וכאלו אמר ואכונה ואשקוט בבית ה' מקדש כוננו ידיו לאורך ימים בלי שום מציק ומטריד מבית ומחוץ · ואחרי הודיע אותך את כל זאת על אמתת מה שהנחנו כי טוב ה' לעולם חסדו אפילו בשעת הקלקלה כי לא ענה מלבו · קרב אתה ושמע דברי חז"ל פ"ק דחגיגה כי הרחק לא ירחיקו מכוונת מה שהלכנו סביבו · וז"ל אמר רב שמואל בר אויא משמיה דרב מקום יש לו להקב"ה ששם בוכה ומסתרים שמו שנאמר במסתרים תבכה נפשי מפני

גוה מפני גאותן של ישראל שנטלה מהם וניתנה לעובדי כוכבים ומזלות׳ רבי שמואל בר נחמני אמר מפני גאותה של מלכות שמים׳ ומי איכא בכיה לפני קודשא בריך הוא והא אמר רב פפא אין עצבות לפני המקום שנאמר עוז וחדוה במקומו׳ לא קשיא הא בבתי בראי הא בבתי גואי׳ ובבתי בראי ליכא עצבות והא כתיב ויקרא ה׳ אלקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה וגו׳׳ שאני חרבן בית המקדש דאפילו מלאכי השרת בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון אמר רבי אלעזר ג׳ דמעות אלו למה׳ א׳ על מקדש ראשון וא׳ על מקדש שני וא׳ על ישראל שגלו ממקומן׳ עכ״ל׳ לא אפקוד על הספקות כי רבו במאמר הלז ועל נמנומין כי כבדו מאד פן אשחית כונתי לבלתי הרבות הכל פה שיש בו חטא האריכו׳ ללא הועיל׳ רק אעמידך על ביאורו בדרך נכון בנחת רוח יותרו בו כל הקשרים ותהא רוח המשכיל נוחה הימנו׳ קצרו של דבר כונת בעל המאמר היא להורות כי לא ענה ה׳ מלבו להסתיר פנים ממנו וכביכול בצרת ישראל לו צר והוא הדבר המכונה במקום מסתרים שם בוכה׳ מפני גאותן וכו׳ פי׳ וגורמים בזה שיחולל כבודו על דרך מה שכתב החכם ספורנו סוף פ׳ פנחס ונגלגל שם ביאור נכון על אמרם ז״ל הביאו כפרה וכו׳ וז״ל ובראשי חדשיכם הנה יום ר״ח היה מנהג לישראל וכו׳ עד אמרו הביאו כפרה בשבילי להשיג קדוש שמי המחולל בכשדים עובדי כוכבים ומזלות בסבת מה שמיעטתי את הירח כשהגליתי את ישראל והסתרתי פני מהם׳ עכ״ל׳ יעויין שם׳ מפני גאותה וכו׳ פי׳ שגרמו לשכינתו שתסתלק מישראל וכאז״ל בברכו׳ גבה עינים ורחב לב אותו לא אוכל אמר הקב״ה זה גיבה מלבושי אין אני והוא יכולים לעמוד בעולם אחד׳ ומי איכא בכיה וכו׳׳ לא הבין המקשה עדיין כונת בעל המאמר על כן הקשה ממה שידענו באמנה שאין עצבות וכו׳ והכונה שהוא ית׳ בכל זמן מקור שפע כל הטובות לא יפסק לעולם׳ ובאה התשובה לזה כי ענין הבכיה הוא זולת מה שחשב המקשה ואין זה כי אם ענין הסתר הפנים כמו שקדם ואיכו אלא בבתי גואי רוצה לומר בעניני ההשגחה הפרטית המיוחדת בשרוד המערכות השמימיות והיא המושפעת מאתו ית׳ העושה נפלאות גדולות לבדו בלי אמצעות שום סדר טבעי ועליה נאמר כי גדול מעל שמים חסדך ועל כן בכה אותה בבתי גואי והיא המכונה בלשון המחבר בסוף החמישי שכינה נראית עין בעין׳ אבל בבתי בראי אין עצבות רוצה לומר כי בבחינת בתי בראי לא שייך עצבות לפי שהשכינה הנסתרת לא תסור מישראל להנהיג ענינם בדרך קרוב אל הטבע על ידי נפי׳ נסתרים יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם על הדרך שכתב הרמב״ן פ׳ בא בראשיתה׳ והנה מערכות השמים בכה אותם בשם בתי בראי להיותם פקידים הופקדו על עניני הטבע המפורסם ועל ידיהם ימשיך השגחת שכינתו הנסתרת לישראל בגלותם׳ וכשהבין המקשה דעתו של בעל המאמר׳ שנה טעמו והקשה להפך ונעשה כאומר עתה שעמדתי על אמתת כונתך על הסתר פני השכינה באמור׳ אשוב אתפלא בך על אמרך שבבתי בראי ליכא עצבו׳ שהרי הכתוב אומר ויקרא וגו׳ ומדקאמר ויקרא מכלל דבבתי בראי קא מיירי דאי בבתי גואי לא שייך קריאה אבל עצמו ונראה מזה דהתם נמי שייך בכיה על השכינה הנסתר׳ שהיתה גם היא מסתלקת מישראל׳ והושב על זה דאין הכי נמי שאז נסתלקה גם כן השגחת השכינה הנסתרת

שלולי כן לא היה מקום ואפשרות לחרבן בה״ ראשון ושני וגלות ישראל ממקומן שהיה ראוי לימשך עכ״פ מגורל אשמתם . ומה שאמר שאפילו מלאכי השרת וכו׳ רצה בו שאפי׳ המליצים טוב על ישראל והם שקרא אותם אראלים ומלאכי שלום שהיו מלאכים שלהם ודוברים שלום בעבורם . גם הם הסתירו פנים מהם ונמצאו נעזבים מכל השגחה ועזר אלקי מכל צד כי זולת זה לא היה נמשך להם הרע העצום ההוא אלא שעונותיהם הטו אז להסתיר מהם פנים בכל מכל כל ליסר בשבט פשעם לכלא פשע ולהתם חטאת למען הביא עלינו מחשבות שלום אשר חשב להטיבנו באחריתנו . כל אלה חברו להורות כי מפי עליון לא תצא הרעות וגם כי רבה רעת האדם בארץ אף על פי כן כל מחשבו׳ לבו ית׳ רק טוב כל היום כי חפץ חסד הוא וככסוף ככסף מעוצם הפלגת נדיבותו לנושאין מוכני׳ להשפעת טובו עד שהכתיב על עצמו כדרך העברה היותו מתעכב ומצטער על מניעת ההשפעה להעדר הכשר המקבלים וזו היא העצירה וחבלי יולדת המוזכרים במאמר המוקדם ללמד אדם דעת כמה גדולה תשוקת העליונים להריק לנו ברכות מבריכות עליונות ולהציף גשם נדבות מפלג אלקים מלא מים ובהיותנו בלתי מוכנים לקבל שפע שבע רצון כביכול הם מצטערים על כך כי יותר משהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק . וזאת אשר דבר החכם ערא״מה בביאור המשל על אמרו שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה עם מה שאז״ל בוכה ומבכה להקב״ה עמה וכו׳ לרמוז אל צער מניעת ההשפעה ועיין שם ומענין זה כתב החכם ספורנו סוף פ׳ ענחם אליו תבא . ויש לשום לב על מה שהקדים בעל המאמר לידה לפקידה והלא פקידה קודמת במציאות ללידה כאמרו וה׳ פקד את שרה וגו׳ ותהר ותלד שרה וגו׳ . ועוד שלא מצינו פקידה בגשמים כי הראיה שהביא מאמרו פקדת הארץ איננה ענין לנדון שהרי הדבור הוא נכח פני עליון והוא הפוקד והארץ נפקדת ונראה שאין לפלג אלקים מלא מים שייכות בפקידה זו כלל . ועוד דמהדרינן אלידה בגשמים ולא אשכחן אלא הולדה כאמרו והולידה והצמיחה . ואולם נקל לגל הספק הראשון לנטות בשום שכל כי המאמר נשען על אמרו ועבר וגו׳ שדמה ענינו למחבלת ואינה יולדת . ולפיכך הוצרך לסמוך אליו ענין הלידה הנמשכת לחבלים . ואחר כך שב להזכיר ענין הפקידה להשלים הרמוז מכל צד . אמנם ליתר הספקות אני אומר שכיון בעל המאמר להודיע שעם היותנו מיחסי׳ עצירה וחבלי לידה במשפיע בהעדר גשמי נדבות שלא יושפעו מן המקור העליון כה׳ . מכל מקום אין חבלי הלידה אלא בערך המקבל ובדרך העברה בלבד יוחס לו ית׳ עצבון וצער . אך באמת ירום ונשא וגבה מאד מהפעליות כאלו . ואינו אלא מוליד ואנחנו במדרגת היולדת אשר תפיל תצעק בחבליה בעצירת השפע . וכן הפקידה היא בערכנו כי הפקידה בהריון ובלידה יוחסו לנושא אחד בעינו . ומה שאמר פקדת הארץ וגו׳ רוצה לומר אתה ה׳ פקדת הארץ ותשוקקה כי אליה תשוקתך מרוב נדיבותך להעניק לה מברכות שמים מעל ולהעשיר אותה מאוצרך הטוב וזה רבת תעשרנה כי אתה הוא (מלכי) ברוב שפעך פלג אלקים מלא מים ומעינותיך יפוצו להשביע בצחצחות נפשה . הרי כי אצל גשמים מצינו פקידה כי פלג וגו׳ גם הוא מוסב נכח ה׳ שהשפעתו היא המכונית בגשמים בפלג אלקים מלא מים . ונסב בפקידה מכח הלידה להסב פעל הפקידה אליו ית׳ כי

הוא הפועל כזו וכזו והכונו מתפעלים בשתיהן · כן פקוד יפקוד אלקים אותנו והולידנו והכניחנו :

דרוש ארבעים ותשעה

* ישראל גוי אחד *

כלל הדרוש ימלא פיו תהלת סגולת האחדות והשלום באומה זו והגנות וההפסד שיקרה לה מחלוק זה ויורה משפטיו בפנים מפנים שונים ·

במדרש איכה · חד מאתנים אתא לירושלם אשכח חד מדוכא מטלקא (פי' מדוך שבור ומושלך) נסביה ואובליה גבי חייטא א"ל חייט לי הדין מדוכא תבירא · אפיק ליה איהו מלא קומציה חלא · א"ל שזור לי חוטין ואנא חייט ליה :

סגולת עם סגולה היא שלמות ההתאחדות מכל כד כאמרו ישראל גוי אחד בארץ · הן מצד התיחדותה לשבח וחשיבות מבין כל זולתה מעובדי כו"ם · והן מצד היותה מתאחדת בעצמה בשלום ורוב חבה מעין דוגמת מי שנקרא שמו על זה הוא האחד האמתי ית' מלך שהשלום שלו · מן הבחינה הראשונה הוא מה שכתב הר"לבג בפ' בלק על פסוק הן עם לבדד ישכון וגו' · זה העם ישכון לבדד להיות נבדל משאר האומות עכו"ם וקדוש מהם · ולזה לא יתחשב בגוים שיהיה במנה עם שאר הגוים הנז' והיה זה כן כי שהמנות ישוב הדברים מצד מה שהם מסכימים · והמשל שלא ימנה המוכה הסוס והשחרות שנים ולא הסוס והחמור מהצד שהם בו בלתי מסכימים אבל ימנה הסוס והסוס · וימנה הסוס והחמור מצד מה שהם בא שהם מסכימים בו · והמשל שאם ישאל אדם כמה בא עם והיה שם סוס וחמור יאמר ב' · והנה אמר זה על צד ההפלגה להורות שאין יחס בין ישראל ובין שאר האומות עכו"ם · עכ"ל · ויסכימו דבריו עם מה שאמר החבר מאמר א' שמעלת העם הזה תפריד בעליה מותר העמים עכו"ם פרידה עצמית כהפרד הצמח מן הדומם · והפרד האדם מן הבהמה · וגם בעל העקידה כתב כן אבל ואכלת את כל העמים · וחז"ל הורו על זה באמרם הן עם לבדד ישכון · כל האותיות מזדווגות חוץ משתי אותיות הללו · כיצד א"ט הרי י' · ב"ח הרי י' · ג"ז הרי י' · ד"ו הרי י' · נשאר ה' לעצמו שאין לו זוג · וכן י"צ הרי ק' · כ"פ · ל"ע · מ"ס · נשארה נון לעצמה אחר כשם ששתי אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן · כך ישראל אינן יכולין להדבק עם שאר האומות עכו"ם אלא לעצמן הן יושבים · עכ"ל · ואולי מפני זה א"זל על כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן על פי ה' נקוד על אהרן לומר שלא היה במנין הלוים · כי מפני היותו כ"ג וכזר אלקיו על ראשו · בעלה על כל שאר הלוים והרי הוא כמין בפני עצמו בלתי נכלל במנין עם הזולת ·

(ועיין

(ועיין מה שכתב המזרחי בפ' במדבר על הפסוק ההוא) וכן כל שבט לוי שהוא לגיון של מלך נמנה בפני עצמו · והסברה נותנת שמשה גם הוא לא נמנה להיותו כהן הכהני' ק"ו מאהרן כי שקול הוא כנגד כל ישראל · ובכן ראינו שאין לכלול במנין אחד רק דברי' ישכימו במדרגה · ואפשר שלזה רמז הכתוב באמרו הבט נא השמימה וספור את הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך · וזה כי כבר ידענו שכל אישי צבא השמים חיים וקיימים בעצמם וכל א' מהם אין במינו כי אם אישו כי לא ימצא רק שמש א' וירח א' · וכן הענין בכל שאר הכוכבים כל א' מהם כוכב מין לעצמו · ואם כן לרוחק מדרגתם לא יפול בהם המנין על האמת כי לא יוכללו במספר כדרך האישים הנכללים תחת מינם אע"פ יבחן להם ענין זה · ומשותף שמצדו יבדק מנינם על דרך אמרו המונה מספר ככבים לכלם בשם יקרא · ירצה לפי כונתנו שמונה אותם במספר מצד השם הכולל אשר בו יקרא את כלם כי הענין ההוא המשותף ביניהם ידוע הוא אל דעות ה' · ועל כן לו נתכנו עלילות בספירתם · ומן הבחינה הב' אמר הכתוב ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב וגו' · שאחרי אמרו ויחנו בלשון רבים אמר ויחן בלשון יחיד · ופי' בו רש"י כלם כאיש אחד בלב אחד · ומיד על ידי ההתאחדות הזה קרא ה' למשה שיאמר דבריו לבית יעקב · ובמדרש במדבר רבה פ' ט"ו א"ל אספה לי · ז"ש הבונה בשמי' מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה למה"ד לפלטין שהיתה בנויה ע"ג ספינות כל זמן שהספינות מחוברות · פלטין שעל גביהן עומדת · כך הבונה בשמים מעלותיו כביכול כסאו מבוסס למעלה בזמן שישראל עשוים אגודה אחת · לכך נאמר הבונה בשמי' מעלותיו אימתי ואגודתו על ארץ יסדה · וכן הוא אומר ויהי בישורון מלך · ובפרקי רבי אליעזר הגדול כתוב לאמר כי בהגיע יעקב להר המוריה והוצרך ללון שם כי בא השמש · לקח יעקב י"ב אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותם מראשותיו להודיעו שעתידים לעמוד ממנו י"ב שבטים ונעשו כלם אבן אחת להודיעו שכלן עתידין להיות גוי אחד בארץ שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ השכים יעקב בבקר וכו' עד אמ' ושב יעקב ללקט האבנים ומצא אותם כלן אבן אחת ושם אותה מצבה בתוך המקום וירד לו שמן מן השמי' ויצק עליה שנאמר ויצק שמן על ראשה · מה עשה הקב"ה נטל רגל ימינו וטבע את האבן עד עמקי תהומות ועשה אותם סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה · לפי' נקראת אבן שתיה ששם הוא טבור הארץ ומשם נפתחה הארץ ועליה היכל ה' עומד שנאמר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים וגו' · עכ"ל · ממנו יתד ממנו פנה להורות כי התאחדות אומה זו סבה חזקה לקיום הכל והצלחתם · ויבא לנו מזה טעם נכון על ההפסד הנמשך לאומה זו על ידי המנין עד שהוצרכנו בזה לתחבולת השקלים כמאמר הכתוב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם · ולפי דרכנו נאמ' כי היה טעמו על סגולת העם הזה להיות בו הפרוד דבר נתעב ובלא מאד עד שבשבילו הוא ראוי לענש רב ועצום וכמו שהורה הצורר באמרו ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים · הכונה אצלו להגדיל אשם · כי העם אשר כל שלימותו

תלוי

תלוי בהיותו אחד הרי הוא משולל וכעדר מן השלמות שהוא הפלא ופלא· כי עם היותו מפוזר בין העמים שמם צרכם גדול מאד להתאחד ולשבת אחים גם יחד· שם הוא מפורד בדעות כי איש כבנו ובאחיו אנשים עברים נכים· והרי הם בזה חולפים חק אביהם הראשון כי הוכיח אברהם ללוט ההולך אתו על אודות מנה ומריבה אשר החלה ביניהם· הן מצד היותם אז בארץ לא להם· והן מצד היותם אחים קרובים והוא אמרו אל נא תהי מריבה ביני וביניך וגו'· ר"ל עתה בהיותנו בארץ זרים· כי אנשים אחים אנחנו וכדי בזיון להבאיש את ריחנו בעיניהם· שאם לא תפרש כן אין בדבריו טעם לומר שלא יתכן להם הריב בעבור היותם אחים· שמזה יובן היותר הריב בין אנשים שאינם קרובים והלא המחלוקת שנואה מאד ראוי להרחיקה מכל מקום· וסמך לפירושי כי החכם ספורנו הלך לדרכו כפי' שפסוק הקודם באמרו ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט והכנעני והפריזי אז יושב בארץ· שכתב שם והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולכן היה ריב בין ב' אחים גרים מבאיש את ריחם בעיני התושבים· כי בהיות מריבה בין האחים הגרים יחשבו אותם התושבים לאנשי ריב וישאו ק"ו בעצמן· עכ"ל· וכשוב לגלגל דברינו אשר החלונו להראות כי טעם ההפסד הקורה באומה זו על ידי המנין הוא מפני הפלגת צורך האחדות בה יותר מבזולתה· ולפי שהמנין מורה על הרבוי שהוא הפך האחדות וימשך מענין הוראת הפרוד הזה קלקול ענוש באומה וכל זה מחומרתו של דבר להיותו עקרו מאד כי יקר בעיני ה' האחדות לחסידיו וכל דבר מנגד לזה באיזה צד שיהיה הוא נבזה בעיניו נמאס וסבתו מרובה· וע"כ תקן להם המנין על ידי השקלים וקראם כפר נפש באמרו ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם· כי אשם הוא אשום אשם לה' בהכניסו צד הוראה של רבוי בישראל גוי אחד אשר לו יאתה האחדו' מכל צד כמו שזכרנו· והוא מה שהוסיף לומר ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם· אותם דוקא לפי שנתיחדו בצורך ההתאחדות השלם· והיה על ידי בקע שהוא מחצית השקל להורות כי כל א' מהם מעצמו הוא חסר מאד עד היותו מתאחד ומשתתף עמהם· ומכל השקלים המקובצים היו תורמים לצורך הקרבנות בכלל ולא היה ניכר ונבדל חלק א' מחברו אלא יחדו היו תמים ומשתתפים בזכות כי כן היה משפט הראוי להם שיפגשו כלם אל תכלית הטוב הכללי· ורבת שבעה לה נפשו הלעג על זה המן הצורר באמרו למלך ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך· שמם פרס עולה לת"ר אלף חצאי שקלים כנגד ששים רבוא של ישראל בקע לגלגלת כי כל ככר ג' אלפים שקלים כפרש"י פ' פקודי· וככר זכרו חשבון זה חכמינו ז"ל פ"ק דמגילה והוא מוזכר בתרגום· והנה היה דעת הצורר לומר כי תמורת כפר נפשם בקע לגלגלת יהיו אלה כנגדם להקריב לשחת נפשם וחיתם לממיתים ובקש להפוך דברי אלקים חיים כי תשא את ראש מתלוי ראש להרמת ראש הפך מדרש תנחומא· ועוד היה הולך לשטתו באמרו ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' שהיו מפורדי הדעות באשר הם שם צריכים להסכמה והתאחדות כמו שכתבנו· והיה מאשימם שלא היו שומרים כונת השקלים המורים על ההתאחדות כאמור· ובכמה מקומות למדה תורה מה יקר בעיני ה' החבור וההתאחדות בין חלקי אומה זו ומכללם מה שהזכיר עגלה על שני הנשיאים כי היה זה

כמו

כמו שכתב החכם ספורנו לאות אחוה ביניהם אשר בה היו ראוי' שתשרה שכינה ביניהם כאמרו ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד · על הפך חלק לבם עתה יאשמו · גם בענין המנורה כתב שיש בה רמז אל צורך ההתאחדות כדי שתשרה עליהם שכינה יעויין שם · והכתוב שזכר נוכל להשלינו על הענין המוזכר בפ' כי תשא כי אמר ויהי בישורון מלך וגו' על חול השכינה בישראל בהתאסף ראשי עם יחד רמז לכי תשא את ראש וגו' · שתים אלו הבחינות שזכרנו בהתאחדות אומה זו כלל אותם החושק באמרו אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה כי על היותה אחת מיוחדת במעלה ונפרדת מזולתה פרידה עצמית אמר אחת היא יונתי תמתי שכן היונה אינה נדבקת אלא לבן זוגה כדברי חז"ל ודרשו תמתי כאלו אמר תאומתי · מה התאומים הללו אם חושש א' מהם בראשו · חבירו מרגיש · כך כביכול אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה · ועל היותה מתאחדת בעצמה בשלום וברוב חבה אמר אחת היא לאמה כי לאמה רוצה לומר לכנסיה שלא שחלקיה ופרטיה מחוברים ומתאחדים באחדות שלימה · ועל הפקד זה מן האומה בעת גלותה הלעיג מאתכים על אותו חיט המוזכר בראשית דברינו · כי המדוך השבור רמז לישראל הנידוכים וכתתים ביסורין ובגליות עד כי נגדל שברם לאין מרפא למראה עיני הלעיג' · אז יתרץ המשיב באמרו שיעשה לו מן החול חוטין שזורין ואז תעלה בידו תפירה לשברי המדוך רמז בזה להתאחדות ישראל שנמשלו בחול כאמרו הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול וגו' · ושמתי את זרעך כחול הים וגו' · ואמרו ז"ל בילמדנו הביאו הילקוט בישעיה (סי' ז"ן) על אמרו הוי המון עמים רבי' כהמות ימים וגו' · כשנמשלו ישראל לחול שנאמר והיה מספר בני ישרא' כחול הים ונמשלו האומות עכו"ם לים שנאמר כהמות ימים יהמיון והם מתיעצים על ישראל והקב"ה מתיש גבורתם אמר ישעיה והרשעים כים נגרש מה הים הגל הראשון אומר עכשיו אני עולה ומציף את כל העולם וכיון שבא לחול הוא כורע ומשתבר ואין הגל השני למד מן הראשון · כך פרעה נתגאה על ישראל והפילו הקב"ה וכן עמלק וכן סיחון ועוג ובלעם ובלק ואין א' מהם למד מחבירו · עכ"ל · ועל דרך מה שפירשו ז"ל בפ' חלק צהלי קולך בת גלים (ישעיה י') צהלי קולך בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות לפני כגלי הים · היה אפשר לפרשו שנקראת אומה זו בת גלים להיותה תמיד מתחבטת כחול מגלי הים הנז' · ואל מוניאם משברים משביח שאון ימים המון גליהם ושאון לאומים עובדות כו"ם יתגעשו ולא יוכלו והמו גליהם ולא יעברונהו · והרז"א נתן טעם אחר למה שנמשלו ישראל לחול הים בהא' (הושע ב') שהיה זה לפי שהחול בסבת לחות הים אשר עליו יתדבקו ויתאחדו חלקיו הדקים כאלו הם גוף אחד מדובק · כן האומה בית יהודה ובית ישראל בזמן שהוא לסבת התורה והאמונה שתהיה ביניהם הנמשלת במים יתאחדו ויהיו רבים מאד מצד ואחדים מצד · ע"כ · והנה החייט ההוא השכיל פיהו באמרו למלעיג שיעשה לו חוטים שזורים מן החול ואז יתפור המדוך ההוא השבור כי כן ההתאחדות באומה זו שבה חוזקם להשבת עטרתה ליושנה · וכבר ידעת גם כן מה שדמה בעל העקידה שער ע"ד את השלום לחוט של כסף או של זהב וזולתם אשר בו יתחרזו הרבה מאבני האקדח וכיוצא להעמיד מצב כל החלקים ההם על תוכן החרוז ההוא הכללי ותקון צורתו ונכונו · ע"כ · הרי כי מאמר

החיים נכון מכל נד׳ ועכור במלין לא אוכל הואיל ואתא לידן ענין שהספר הקודם
במנין פרטי אומה זו לחדש בו טעם אחר׳ וזה כי כמו שלמדנו מדברי רלב״ג הנז׳ שהמנין
ישיג הדברים מצד מה שהם מסכימים ולפי׳ לא ימנה סמוכה הסוס והחמור ב׳ לפי שהם
מתחלפים במין אבל ימנה הסוס והסוס ב׳ להיותם מסכימים במין׳ וכן באישי האדם
מצד היותם על שלמותם הראשון אשר בו יהיה האדם כחיי׳ ש׳ ההתבוננות קודם שיתכונן
ויקנה שלמותו השני (אם שתהיה הנפש בראשיתה הכנה בלבד כדעת בעל העקידה
ותופשי שטתו׳ אם שתהיה עצם כדמות לוח מוכן אל הציורים כדעת רבים מכללם
החכם ספורנו בספר אור עמים בחקירת הנפש האנושית השכלית׳ או שתהיה מטבעה
מקושטת ומצויירת בצורות כל המושכלו׳ אלא שכשתתחבר אל הגוף כהתה עינה וצריכה
להשתדל בעיון להאיר אל עבר פניה למען תזכור את הנשכחות כסברת אפלטון)
הרי הם מצד זה נחשבים אישי מין אחד וכל הנפשות שוות כנפש האב וכנפש הבן׳
ויצדק עליהם המנין מצד השכמתם במין כמדובר׳ אמנם בקנות אישי האדם השלמות
השני אם על ידי ההתעצמות אם על ידי ציור עצם הלוח הנז׳ או על ידי זכרון הנשכחות
כאמור׳ אז נפסדו במדרגותיהם וכאלו היא פרידה עצמית תשים אותם באופן מה
נבדלים במין שענין המנין בלתי צודק בהם מצד שיותם בלתי מסכימי׳ כמוזכר למעלה׳
הלא תראה כי באדם לא הזכיר הכתוב למינהו כבשאר בא׳ להורות על היות האדם
מוכן לקנות גם כן בבחינות כאיש וכל א׳ כעשה מין בפני עצמו אחרי קנותו השלימות
המושג וכמו שכתב בעל העקרים מא׳ ג׳ פ׳ כ׳׳ ומעתה בהיות אומה זו מיוחדת בקנין
השלמות הנכחי והתעלות כל פרט ממנה אל מדרגת היותו כמין בפני עצמו כדבר
המשורר במזמור פ״ט אזכיר רהב ובבל ליודעי הנה פלשת וצור עם כוש זה יולד שם׳
ולציון יאמר איש ואיש יולד בה וגו׳׳ כי באמרו זה יולד שם רוצה לומר שלא יזכר ולא
יפקד להם שם חשיבות כי אם על הכלל עדת פלשת עדת צור עדת כוש ואין בהם פרטי
קונה שם בחשיבות כי אין שלמות להם רק שיותם רבוי וקבוץ עם׳ וזאת זה שמוזר על
מה שזכר פלשת וצור עם כוש׳ אמנם לציון יאמר איש ואיש יולד בה כי כל א׳ בשלמותו
המיוחד קונה לו מדרגה בפני עצמה׳ וכבר העידונו ז״ל על כונה זו באמר׳ שעתיד
הקב״ה לעשות מדור לכל צדיק וצדיק וכו׳׳ ומזה פי׳ החכם ספורנו אצל ויאסף אל עמיו׳
ז״ל׳ כאסף אל צרור החיים לחיי העולם עם צדיקי הדורות שהם עמיו ודומים אליו׳
ואמר עמיו בלשון רבים כי אמנם רב ההבדל בין הצדיקים במעלה עם היותם כלם
זוכים לחיי עולם כאז״ל שבת פ׳ שואל׳ וכל א׳ נכוה מחופתו של חבירו׳ עכ״ל׳ ודבר זה
רמוז בב״ר באמרם כד דמך רבי סימון אמרין ליה לרבי לוי עול אפטר עלויה פתח ואמר
כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה׳ ד׳ דברים אלו
הן הן תשמישו של עולם אם אבדו יש להן חליפין אבל ת״ח מי מחליפו׳ ובהוריות תניא
חכם קודם למלך חכם שמת אין לנו כיוצא בו׳ מלך שמת כל ישראל ראוים למלכות׳
ובל״ה פ׳ אם אינן מכירים אמר רבי יוחנן אוי להם לאה׳ עובדי כ״ום שאין להם תקנה
כאמר תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף וגו׳ תחת רבי עקיבא וחבריו מאי
מביאים ועליהם נאמר ונקיתי דמם לא נקיתי וה׳ שוכן בציון׳ הנה השוה שבכן להורות

כי בשאר הדברים הטבעיים בהעדר א' מאישיהם ימצא תמורתו במין ההוא וישוב בו התועלת עצמו שהיה מושג בפרטי הנעדר · אמנם בהעדר הת"ח אין חליפין ותמורה לאותו תועלת שהיה נמשך ממנו בעוד בחיים חיתו כי לא ישאר ממינו מה שיתוקן בו ההפסד הנמשך מהעדרו כמו שהוא בשאר הדברים שמין במינו אינו חוצץ ואף על פי שנעדר פרט א' במין הלא פרט א' ממנו ימלא את חסרונו · וזו היא סבת מה שחויבנו להצטער מאד על הפקד ממנו איש חכם ונבון שהתועלת הנמשך ממנו אין לו חליפין כי לא נמצא כיוצא בו בחכם אחר · שלא ראי זה כראי זה כי כל א' מהם מתיחד בשלמותו כאלו הוא מין בפני עצמו · כל זאת באתנו להורות כי בהיות אישי אומה זו שלמים בשלמותם השני שהוא סבה להתחלפות מדרגתם כאמור לא ישיגם מצד זה הסמכות רק מצד בלתי היותם משיגים השלמות ההוא כי אמנם מצד הסכימם בשלמות הראשון אשר בו הם בחיים אל השני יאות הסמך בהם כמו שזכרנו · וזכר לדבר מה שאמר ה' יתברך לאברהם הבט נא השמימה וספור הככבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך · כי תחת כנפיו יחסה רמז נאות כי כמו שהככבים נבדלים במין כל א' מחברו ומצד זה לא ישיגם הסמכות · כן יהיה זרעך כל א' ראוי להשלים עצמו ולהעלות מדרגתו עד היותו במין מיוחד ונבדל מחברו עד שמצד זה לא יפול בהם מספר · וא"כ כשישא את ראש בני ישראל לפקודיהם הרי הוא כמזכיר עון לאותם אשר לא קנו השלמות הב' כי מצד זה נשארו סובכים ומשותפים אל הסמך והסמך עושה בהם רושם מצד היותם מסכימים במין כי לא יצאו מכלל שלמות הא' השוה בכל המין ובכן יהיה בהם נגף כי בזכירת העון סכנה גדולה כמאמר האלמנה לאליהו על מות בנה מה לי ולך איש האלקי' באת אלי להזכיר את עוני ולהמית בני · חשבה כי מחמת ביאתו של איש האלקים אל ביתה היו מעשיה נערכים אצל מעשיו והיה זה סבה להזכיר עון · וכמה גדול כח הערכה זו בענין הצדק והרשע · צא ולמד מענין החלבנה שבקטרת כי לפי הנראה היה טעמו להבחין בין צדיק ורשע כי הדברים יודעו מצד הפכיהם וכענין אז"ל בזהר שמות על פסוק ומשה היה רועה דודי לי ואני לו הרועה בשושנים · מה השושנים קוצים מצוי' בתוכן אף הקב"ה מנהיג עולמו בצדיקים ורשעים · מה השושנים אלמלא הקוצים אין השושנים מתקיימים · כך אלמלא הרשעים אין הצדיקים ניכרים דאמר רבי יהודה במה הצדיקים ניכרים מתוך שיש רשעים דאלמלא רשעים אין הצדיקי' ניכרים · ע"כ · ובמדרש מזמור לדוד ה' שמע תפלתי וגו' ואל תבא במשפט את עבדך וכתיב שפטני ה' אמר דוד בשעה שאתה דן את הרשעים שפטני · ובשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבא במשפט את עבדך · וכבר למדו ז"ל מענין החלבנה שבקטרת עקר צרוף פושעי ישראל עמנו בתפלותינו ואפשר שסבת זה הוא מה שזכרנו כי אמנם יש יתרון לחכמה מן הסכלות ר"ל מחמתו וסבתו כיתרון האור מן החשך בהעריך את ערכם · ועל כונה זו יתבאר אמרו כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה · ירצה שהכל ברא לכבודו וגם רשע ליום רעה כדי להעריך אליו יוכר צדקת הצדיק ועל ידי כן יבטל הרע המעותד לבא · ובכן יתפרסם טובו כי חפץ חסד הוא · ונראה שעל זה היה דוה לבו של יונה עד אשר חרה לו על שוב אנשי נינוה בתשובה לא מהיותו בלתי חפץ בטובתם אלא מהיותו מיצר על הרעה אשר ימצא

את עמו בראותו יתברך את אלה שבים אליו וישראל לא ידע עמו לא התבונן כי גדול הוא השערך אשר יוערך בענין הצדק והרשע כפי עדות הכתובים ומאמרי חז"ל גם כי לכאורה לא יגזור כן השכל בחקו יתברך המבין אל כל מעשי בני אדם מצד עצמן ואין לו צורך להבחין עניכם מצד ערכם וצרופם למעשה זולתם · ואנכי הרואה כי מה שאמר הכתוב לפקודיהם אחרי אמרו כי תשא את ראש בני ישראל בא להורות על טעם הדבר · כאלו אמר שסבת המנין היא בשביל פקודיהם ר"ל אותם שלא השינו כי אם שלמות מינם ומצד זה יאות להם שיהיו פקודים ונמנים והמנין יהיה להם מזכיר עון · ועל הסבות בפקוד אותם פעמים כי בכון הדבר להתגלגל נזק והפסד לאותם שרמז להם באמרו לפקודיהם לא לאשר הביא בידו השלימו' השכי ונתעלה על ידו למדרגה מיוחדת ונבדלת כי הנה הוא מצד זה בלתי נכלל במנין ואין המנין עושה בו רושם · ולמען תהיה חתימתנו מעין פתיחה להורות על עקר ההתאחדות והשלום באומה זו · אמינה נא עמך ביאור מזמור קכ"ב שמחתי באומרים לי וגו' · אשר חובר בשם הכנסיה השמחה אלי גיל כי עוד חזון למועד המיועד מפי נביאיה שאחרי בלותה בגלותה תהיה לה עדנה לחזות בנועם ה' לבקר בהיכלו כימי קדם · ויחזו לנו נכוחות כי הדין והאמת והשלום הנזכרים בדברי התנא בראשון ממס' אבות היו עמודי התוך אשר בית תפארת הצלחתנו נכון עליהם · ובכן עמים הר יקראו להתעורר אל החזרת העטרה ליושנה כי שפע ימים ראשונים יינקו בזכרם זכאי צדק ומשפט ומישרים · וזה עומדות היו רגלינו עמודי שש חזקים כראוי מוצק שמוכים לעד לעולם · בשעריך ירושלם במקום מעמד השופטים כאמרו שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' · אל זקני העיר השערה · וכא' אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם · ורמז גם כן באמרו בשעריך ירושלם אל השערים המצויינים בהלכה עי' זכותם היתה אמונת עתם חוסן ישועתם כמאמר הכתוב אוהב ה' שערי ציון וגו' כפי מדרשם ז"ל · ובירושלמי דברכות פ"ב אמרו עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם א"ר"ל מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלם שהיו עוסקים בהם בד"ת · ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו · ר"ל שנעשית בתבונה בתכונה וכסדר נאות בהתחברו' קשור חלקיה · וכן היו אנשיה על טוב מצב האמת והמשפט והשלום כי האמת שהוא כולל מה שבין אדם למקום להשיג אמתת העיונים ולעבדו ית' באמת ותמים כמו שחותמו של הקב"ה אמת · והמשפט אשר הוא בין אדם לחברו בנתינת חקו הראוי לו לכל בעל חק · והשלום אשר הוא גם כן בין אדם לחבירו לענין חברתם · שלשתם הכרחיים בשלימות הקבוץ המדיני המשובח האלקי · וכלם חוברו בעיר האלקים ובשבילם הוא ית' יכוננה עליון · ועל דרך אז"ל (בתעניות פ"ק) ומי איכא ירושלם של מעלה · אין דכתיב ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו · אר"ל עיר שהיא כל ישראל חברים · וכו' · וזה שמה אשר נקרא לה ירושלם בפלם שנים אזנים עינים · עד מוכיח על זה · ואמר הכתו' ירושלם הבנויה כירושלם של מעלה היא העיר הגדולה לאלקי' והמדינה המאושרת של נבאות המלאכים שהאמת אתם משכילים בפועל · ובצדק כל אורחותם · ויש שלום בעירם כעדות הכתוב עושה שלום במרומיו · או יאמר שהיא שלמה מכל צד כאלו בבנית חוברה כלה גם יחד בזמן אחד בבונת מכוין שועל חכם שוקל וסופר את המגדלי' ומצייר

במלאכת

במלאכת מחשבת תכונת כל העיר מתחלה מוצאיה ומובאיה · ואין ספק כי בניה עולה יפה בדרך זה יותר מהיותה בבנית פרקים לסרוגין חלק א' היום וחלק אחר למחרתו עד שברוב הימים ימלא הבנין כגמר מלאיו מבלי קדימת השערה כוללת בסדר השלמתו · והורה בזה על שלמות התקון בכל חלקיו בחכמה בתבונה ובדעת על ידי הנהגת המלך וסיעתו אשר במשפט יעמידו ארץ עם הסכמת המונהגים שיהיו גם הם נכונים ומזומני' לקבל שלמות ההנהגה איש איש ממלאכתו וכפי חשיבותו וערכו בסדר המדרגה · ואפשר עוד לפרש ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה ובעבורה כי כן דרך בונה עיר או מגדל ארמון ובית מקדש מלך להקדים במחשבתו ציור תאר הבנין ההוא ואחר כך מצרף מחשבה למעשה באיזה חמר · הכל מידו עליו השכיל כל מלאכו' התכנית במדה קטנה כערכת · ויראה ויעשה בתבניתם אשר הוא מראה על ידה בהמשיכו הבנין האמתי אל גמר מלאכת בניונו וקומתו · ככה ירושלם היא בנויה יחדיו בקבוץ סדור חלקיה כדמות העיר הקטנה המוטעת לציור ולדוגמא לעיני האומן שנתעסק בבניה והורה בזה כי הנהגת ירושלם על ידי המלך הצדיק וסיעתו היתה מעולית מכל כדי כעיר רוצה לומר בתבונת הנהגת המדינה אשר חוברה על ספר מפי אדון הנביאים בתורת ה' תמימה לא כהנהגת המדינה שחוברה מפי חכמים המשתדלים להודיע מוסרים וכללים מועילים לשלמות ההנהגה בכל חלקיה · כאפלטון ותלמידו שחברו ספרי' קוראי' בשמותם עלי אדמו' ועל המדינות גם יאמר איזו היא דרך ישרה ליתרון הכשר הנהגתם) כי אמנם אנחנו בשם תורת ה' אלקינו נזכיר אשר שם הושם לנו חק ומשפט ישר לסדר ההנהגה בתכלית השלמות מכל צד · ונגד השוה שבכל הפירושים הללו כי כלם פונים אל הערת ענין הכסא של ג' רגלים שיוכל לעמוד בו טוב מנהגם של ישראל · ששם עלו שבטים וגו' · זו היא כתיבת טעם למה שאמר שקרן ישעם ועקר חוקם של ישראל בקיום הנחלתם היתה יסודתו בהררי קדש ובשערי ירושלם הנז' לפי ששם עלו שבטים שבטי יה פונים כלם לתכלית עליון אלקי כי שם ישקו העדרים ומשם רועי אבן ישראל לרעות אותם דעה והשכל כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם לדעת מה יעשה ישראל להודות לו ולברך בשמו · וזהו עדות לישראל רוצה לומר עדי פאר ונזר לישראל מלשון ויתן עליו את הנזר ואת העדות · וכן פי' רד"ק עדות לאסף מזמור פאר הוא לאסף המזמור ההוא ויהיה עדות לישראל ככלל ומסתבך בין חלקי המאמר כדרך נחות המליצה הנהוגה בלשונות · וביאר עוד הכונה באמרו כי שמה בשערים הנז' ישבו כסאות למשפט והן כסאות ראויות לבית דוד שעליו היה מוטל לסדר ענינם באופן שיושג מהם התכלית המכוון · ומושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים · או ירצה כי כסאות המשפט שישבו שמה היו כסאות לבית דוד לשמו ולתמכו כל ימות לעולם ישב · שאלו שלום וגו' · מאמר המשורר כנגד ישראל להגדיל ענין השלום ולהאדירו כי בו כללו ב' השלמיות שזכרנו כי האמת גם הוא שלום בינינו לבין המקום · ובתיבות המשפט שלום בלי ספק · והפך פניו כלפי ישראל ואמר להם כשתרצו לשאול בשלומה של ירושלם לא תהיה בתיבת השלום כאמרכם שתהיה נשמרת מן המלחמה החיצונית מלחמת האויבים · אלא כה תברכו את בני ישראל שבתוכה בגזירת אומר ישליו אוהביך שלא יכנס תגר וקטטה

בניהם לפרק חבורם ליעשות אגודות אגודו' · כי בשלומם גם לה שלום כמו שהתגרותם זה בזה שבה חזקה להריסת מנב ולחרבה ושממון כמז"ל לא נחרבה ירושלם אלא בשביל שנאת חנם והוזכר גם כן בספרי הקדמוניות · ועוד תוסיפו בשאלת שלומה כאמרם אמור ויהי שלום בחילך מרבית העם המכונה בחיל · ושלוה בארמנותיך בין ראשיהם שבטיהם זקניהם ושוטריהם כי המריבה בין הגדולים מסוכנת היא מאד · למען אחי ורעי וגו' · גם זה מכלל דברי השואל בשלום ירושלם · ויאמר למען אחי ורעי להכאתם ולטובתם אדברה נא וגו' רוצה לומר אפילו עתה שאין טורד ומעיק מחוץ אדבר שלום בך שיהיה השלום והשלמות מתווך בין השוכנים בקרבך · וכמו שאמר ישליו אוהביך כי זה עקר גדול לטוב הצלחתנו שנעשה כלנו אגודה אחת באהבה וברוב חבה כאמור · סוף דבר תכלית מה שאבקש טוב לך על ידי דרישת השלום כמדובר · אין זה כי אם בית אלקים להושיבו על כנו כי ענין השלום הזה שזכרתי הוא שער השמים להזיל ולהשיל דרך ארובה השפעה אלקית ולהוריד שכינתו שיהיה עקר בית דירתה בתחתונים ולהתמיד שלום בין פמליא של מעלה לפמליא של מטה כי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא שלום שנאמר ה' יברך את עמו בשלום :

דרוש החמשים

* מה בין צדיק מושל למלך עריץ *

כלל הדרוש ישא דעו להבדיל בין הצלחת מושל בירא' אלקים במלכות בית דוד כי ברית עולם שמה לו ערוכה בכל ושמורה ובאה לטוב לאיתנה אחר הפסקתה בגרמת החטא · ובין הצלחת מלך עריץ כי תהי אחריתו להכרית אחר תום פתגם מעשה הרשע אשר בעבורו נתן כתר מלכות בראשו בגזרת עליון ליסר בו את הממרים ·

שמואל ב' סי' כ"ג ואלה דברי דוד האחרונים נאם דוד בן ישי וגו' · לא אפקוד על הספקות כי תקראנה בשבעת הפסוקים הללו אשר עלו כלם קמשונים ואיש יגע בהם ימלא ברזל והן הן עצם הספק מראשית ועד אחרית · ואתה תחזה את אשר השתדלנו לגדור פרצם לשובב נתיבות לשבת :

אמר האחרונים כי אז השלמה חקירת אמתתם מכח הנסיון והחכמים האמתיים כל זמן שמזקינים חכמתם בתוספת בהם · נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על · שני מאמרים מתיחסים לאמ' בסמוך משיח אלקי יעקב ונעים זמירות ישראל כי משיח אלקי יעקב כנגד דוד בן ישי שהורה בו על שלשלת יחסו ושבטו של יהודה על הדרך שמוזכר בסוף רות שסיים בו וישי הוליד את דוד כי אמר זה כנגד משיח אלקי יעקב כברכת יעקב לבנו יהודה לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה וגו' וכמאמר אסף (תלים ע"ח) ויבחר את שבט יהודה וגו' ויבחר בדוד עבדו וגו'

מאחר

שאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו וירעם כתום לבבו ובתבונו' כפיו ינחם · ובעד"ם זמירות ישר"אל כנגד הגבר הוקם על שענינו על עלוי מדרגת רוח הקדש שממנו תוצאות זמירותיו · והמשיך הביאור לשני החלקים שזכר כי כנגד נעים זמירות ישראל אמר רוח ה' דבר בי וגו' להורות כי רוח לבשה את מעשיו בחבור ספר תלים ואפילו המלות עצמן הופיעו על לשונו מפי עליון · וכנגד משיח אלקי יעקב · מלתו על לשוני אמר אלקי ישראל וגו' והכונה לאמירת גבוה שיזכיר בסמוך וקודם הזכרתו הפסיק באמרו לי דבר צור ישראל להורות כי על אורותיו היתה אמרת אלק צרופה · ואיזו היא אמרתו מושל באדם צדיק וגו' והנה כי אעבור בסך דבריו אלה עד תומם רואה אני שכונתו בהם להורו' כי מלכות הצדיק ראויה להקרא מלכות באמת והיא אשר המלך שעליון חפץ ביקרה ובקיומה לברית עולם · אמנם מלכות עריצים איננה אלא שבט אפו וכלי זעמו ליסר בהם את הממרים לשמים בעיניהם ולנבונים בבדיהם וזהו אמרו כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה · אמנם אחרי עשותו המזמתה באמצעותם אז יאכל זכרם אשה ותצא אש ומצאה קוצים ובערה אותם ואין מכבה · והכנים בכלל דבריו דברים שתיחסים רבי התועלת · וזכר אלקי יעקב ואלקי ישראל לרמוז כי מידי אביר יעקב היתה זאת לו מכח ברכתו שברך ברוח הקדש אשר עליו את יהודה ראש שבטו כמו שזכרנו · מושל באדם צדיק רוצה לומ' הממשלה באדם שידוע והוא ישראל כאמרו אדם אתם תאות לצדיק צדקות אהב כשצדקת המושל הזה תהיה מצד יראת שמים שהו כי כל מעשיו יהיו לשם שמים לא מיושר מזגו או זולת זה וזהו אמרו מושל יראת אלקים · ומושל סמוך למלת יראה כי כן מנהגו סמוך באמרו מושל עמים ויפתחהו ויהיה ענינו כמו בעל יראת אלקים כי גם בעל ימצא בקשר בית בעל בעצמיו · וזולת קשר בעל השור · או יחסר בית הכלי ויאמר שהוא מושל ביראת אלקים על דרך מושל בגבורתו עולם וטעם החסרון להורות על חוזק קנין היראה הקבועה בנפשו כאלו נתעצם ביראה והוא עצמו עצם היראה וזה כלו יאות במלך דוד כי לא היה מתנשא לאמר אני אמלוך ולא היה רודף אחר הכבוד כמו שהורו מעשיו עם שאול כי מעולם נשכהו מלכו ולא חמד את מלכותו והכתובים יוכיחו · ולא עוד אלא שנצטער על מיתתו ועשה דין בנער המגיד אשר פיו ענה בו לאמר אנכי מותתי את משיח ה' והמה כתובים · וירמוז לזה בסמוך על פי ביאורנו · כי אמנם היה מלכותו של דוד כלו יראת שמים לשפוט תבל בצדק לנחותם בדרך אמת לרצון לפני ה' · וכאור בקר יזרח שמש וגו' הורה בזה על הצלחת המושל שזכר הנאמנת ונאה לו ולזרעו מאת האלקים ודמה אותה לאור בקר עת צאת השמש מחופתו ישיש כגבור לרוץ ארח · בקר לא עבות מנוגה ממטר דשא מארץ · רוצה לומר מה שאמרתי כאור בקר היה כדי להבדיל בין האור הזה ובין אור עבות והוא האור המתפשט בעבים מחמת הנוגה המתחדש בהם מצד המטר אשר המטיר ה' על הארץ כשיזדככו העבים ההם וישאר ממנו שם חומר מועט · ובכן מצד דקיתם יוכלו לקבל גווני הקשת על ידי ניצוצי אור השמש המתנוצצים לנגדם והגוונים ההם הולכים הלוך וחסור במעט מן הזמן · ומודעת זאת מספ' האותות שאם יעלו העבים גשם ועל הארץ יריקו אז יתחדש מראה הקשת בעבים ההם המדוקדקים והמזוככי' מראה עיני השמש המביטו' לנגדם ·

והסתכל

והסתכל איך השלים הוראת כונה זו באמרו דשא הארץ כי אמנם המטר ההוא הנשאר בעבים שעדיין לא נתך ארצה הלא הוא בכחו דשא הארץ רוצה לומר שאין כחו מספיק אלא להוצאת הדשא שבלתי צריך לרוב גשמים כאמרו כשעירים עלי דשא וכמשך הלשון הזה על דרך מה שהורגל לשון בני אדם כי בראותם גשמי ברכה מועילים מאד לתבואות הארץ יאמרו הגשמים הללו הרי הם כלם תבואה · וכן יאמר הכתוב הלז · כי חמר המטר הנשאר עדיין בעבים הוא דשא הארץ בבחינת היותו עצור שם בכח · כי לא כן ביתי ע"ם אל רוצה לומר בית מלכותי לא ימוט ולא יתבטל בבטול גווני הקשת הנזכרים כי ברית עולם ש"ם לי והיא ברית ערוכה בכל להיותה מתמדת בכל זמן אם לא יגרום החטא והוא מה שהבטיחו נתן הנביא בשם ה' באמרו (שמואל ב' סי' ז') ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד עולם · ושם נאמר והקימותי את זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינותי את ממלכתו הוא יבנה בית לשמי וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם · ואליו נשא את נפשו לאמר במזמור קל"ב נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך · ובאותו מזמור עצמו כתוב לאמר שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי והוא הלשון עצמו המוזכר כאן באמרו ערוכה בכל · אמנם בזמן שאין עושין רצונו של מקום הרי היא שמורה אצלו יתברך עד ירצו את עונם ואף אם יהיו הפסקות בנתים · ימים שמורים הוא לה' להחזיר עטרת המלכות ליושנה בעתה יחישנה · ובכל זאת לא יאמר שבטלה מלכותי כי הברית קיימת לעולם ואין זה כי אם תוכחה על עון ושוב תשוב אלי מלכותי כעת חיה וכמאמר נתן לדוד בנבואתו הנזכרת אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם וחסדי לא יסור ממנו וגו' ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם וגו' כמוזכר למעלה · והרי זה דומה למאמר יעקב לא יסור שבט מיהודה וגו' כי הוא מבטיחו שלא יסור שבט מלכותו באופן שיבוטל לגמרי עם היות שיקרה לפעמים הפסק בנתיים לאשמת העם והבטיחו בזה בכל עת החשש שהוא עד עת קץ כי אז אמנם איננו צריך להבטחה כי הדבר ידוע כי לו יאתה בלי ספק וזהו אמרו ולו יקהת עמים · כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח · זכר הסבה שבשבילה מלכותו בכל מעלה וחפץ ה' בידו יצלח כי סבת זה מצד היותו בלתי רודף אחר הכבוד לשיברח ממנו כמנהג מלכי ארץ שידבר על אודותם בסמוך · כי כל מגמתו היתה ליראת שמים כמו שקדם וזה הורה באמרו כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח ר"ל עם היות דבר המלוכה שזכרתי תלוי בו כל ישעי וטוב הצלחתי ליסב על כסא ה' · מכל מקום כל חפצי היה שמלכותי לא יצמיח כי חפצתי ביקרו של שאול המולך לפני כמו שהודיעו בעמים עלילותיו עמו בחיים ובמות · ואמר וכל חפץ בלא בכוי לפי שהחפץ הזה לא היה להנאתו ולטובתו כמו הישע אשר זכר כי אם לאויבתו בהתרחקו ממעלת המלכו' ואמתת הפירוש הזה ממה שאמר במזמור קל"ב הנזכר שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי ששם עלה לשון צמיחה אצל מלכות ואליו הוא נושא את נפשו באמרו כי לא יצמיח · ובליעל בקוץ מונד כלהם וגו' הולך לדרכו נושא משך הדברים באמרו אמנם מלכי בליעל העריצים הרודפים אחר הכבוד הרי הם בקוץ מונד בידו ית' המניע ומניד

אותם

אותם להכאיב בהם המורדים בו כאמרו (ישעיה ט') הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי בגוי חנף אשלחנו וגו'. הוא אשר דבר שלמה (משלי ט"ז) כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ירצה שהרשע העריץ הרי הוא בידו ית' רצועת מרדות ליסר בו את החוטאים. ועיין מה שכתב בעל העקרים מאמר ד' פ' ט"ו. ואמר כלהם בתוספת הא' להפליג הוראתו מה בין מלכות למלכות כי מלכות הצדיק יתקיים לעד בזרעו ומלכות כל העריצים כלם יחדו ישפו כי זרעם לא יכון לפניהם בל יקומו ירשו ארץ. וזה משפט הה"א הנוספת להורות על ההפלגה והרבוי כפי הענין והמקום. כי לא ביד יקחו רוצה לומר כי לא בכחם יגברו המלכים ההם העריצים בקומם לערוץ אנוש מן הארץ רק הכל ברצון הא' המאזר' חיל להפליא חפצו. לא כהתאכזרות גאות עשנו של מלך אשור שבט אפו כאמרו שם בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי ואסיר גבולות עמים וגו' ותמצא כקן ידי לחיל העמים וגו' היתפאר הגרזן על החוצב בו וגו'. ואי"ש יגע בהם ימלא ברז"ל וע"ץ חני"ת הכונה כי לא יוכל איש לעמוד מפניהם בעודם כלי זעמו של הקב"ה כי איש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית כי כן יהיו לו נקובים מכאובים יכוהו ויפצעוהו כאלו נדקר במדקרות חרב וחנית והרבו פצעיו בכל גופו כאלו בא הכוכב אחר הלהב וזא"ת ועץ חנית אמנם אחרי שיוסר עמים באמצעותם כפי רצונו ית' אז יפקוד על העריצים ההם וישפך אפו בהם ויכלם וזא"ת ובא"ש שרוף ישרפו בשבת רוצה לומר כשיהיו בשביתה ממלאכת האל יתברך שהשלים חפצו על ידם והנה זה בא כענין אמרו שם והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו בהר ציון ובירושלים יפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו וגו' ואז יצליח את דרכיו צדיק מושל יראת אלקים ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ. עודני מדבר וזה בא בקרב לבי לחשוב מחשבות כי דברי דוד האחרונים שזכרנו יחדו יהיו תמים עם דברי הראשונים בספר תלים כי גם שם ידו תנחנו בהוראת ההבדל שבין צדיק לרשע ובלמד על עצמו יבא שברית עולם הושם לו להאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל אם יתן בספר התורה עינו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלקיו וגו' כמוזכר בסדר שופטים בפרשת המלך כי אז יתהלך במישרים ואף על פי שיגרום החטא לשבירת מלכותו לא ימוט לעולם כי שוב ישוב לפנות בקר לאיתנו והיה עלהו רענן ופרי ישוא לו. אמנם הרשעים אין נותנים להם ממשלה אלא לבער את הבריות לתוכחות על עון חבורות פצע תמרוק ברע ואחר כך תהי אחריתם להכרית אויביו ילביש בשת ועליו יציץ נזרו. ופתח דבריו ואמר אשרי האי"ש על עצמו באשרו כי אשרו האל ית' בברית עולם ששם לו ערוכה בכל כמו שקדם. אשר לא הלך בעצת רשעי"ם כי רבים לוחצים לו להפילו במהמורות הכפירות בל יקום. ויקם על שלש רגלו בוכן אשורו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב וכמו שהורה במקומות רבים ומכללם אמרו גם מזידים חשוך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. לי קוו רשעי' לאבדני עדותיך אתבונן ורבים זולתם. ובדרך חטאי"ם לא עמד כי אף על פי שחטא במעשה בת שבע ישראל כשר הוא בתשובתו הרמתה אשר למד פושעים דרכיה ולא נתעכב כלל בדרך חטאים רק פתאום לפתע סר מהר מן הדרך ההיא ויגבה לבו בדרכי ה' להשכיל

להטיב

להטיב יותר מבראשונה · ובמושב לצים לא יש"ב כיון אל הלצים אשר ליצנו ויתלוננו נגדו באמרם אין ישועתה לו באלקים סלה ועליהם עורר את תלונתו במזמור לה' באמרו ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו בחנפי לעגי מעוג חרוק עלי שנימו וגו' · וכבר דרז"ל (פ"ק דברכות) מאי קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפילו בשעה שהם יושבים ועוסקים בארבע מיתות ב"ד אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה ואני אמר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין פני חברו אין לו חלק לעולם הבא (פי' עשאו נכים מלשון ונכה ומת) · ועל כיוצא בהם אמר במקום אחר ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר ואמר זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי · ונכלל בפסוק זה שורש מרע במחשבה באמרו אשר לא הלך בעצת רשעים · ובמעשה באמרו ובדרך חטאים לא עמד שלא נתעכב בחטאו כי בבת שבע נפל צדיק וקם ואין זה חוץ משטת טבעו של אדם כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא · ובלבד שלא יתמיד וישתקע בחטאו · ובדבור באמרו ובמושב לצים לא ישב · כי אם בתורת ה' חפצו · במה שבינו לבין המקום · ובתורתו זאת תורת האדם בינו לבין עצמו ביתו ומדינתו · יהגה יומם ולילה כבתו' בפ' המלך וקרא בו כל ימי חייו · והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו כאמרו שם למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל והוא מה שאמר במזמור קל"ב הנזכר נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך והוא מה שנכלל בדבריו האחרונים כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל · ובמזמור הנזכר בא לשון צמיחה אצל מלכותו באמרו שם אצמיח קרן לדוד וגו' כמו שבא גם כן בדבריו האחרונים והוא מתיחס מאד למשל העץ המוזכר הנה · ועלהו לא יבול וגו' כי אפילו בזמן שאין בו פרי (רמז לשביתת המלכות והפסקו מזרעו בגרמת החטא) מכל מקום לא יבול עלהו ולא יתום פריו כי לא ימיש מעשות פרי יפה בעתו בשוב ה' את שיבת ציון וכל אשר יעשה יצליח · והוא מה שרמז אליו בדבריו האחרונים באמרו ושמורה כמו שביארנו ובמזמור הנזכר באמרו אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו · ותחת כנפי דבריו יחסה שלמות מחשבתו בדעות באמרו אשר פריו יתן בעתו כי הוא באמת פרי צדיק עץ חיים כנגד אמרו אשר לא הלך בעצת רשעים · ושלמותו בדבור באמרו ועלהו לא יבול כנגד אמרו ובמושב לצים לא ישב · וכבר דרז"ל על זה שאפי' שיחת בטלה של ת"ח צריכה תלמוד · ושלמותו במעשה באמרו וכל אשר יעשה יצליח כנגד אמרו ובדרך חטאים לא עמד · גם יכללו דבריו שלמות הנהגת עצמו ביתו ומדינתו שהיו בכלל אמרו ובתורתו יהגה יומם ולילה כמו שזכרנו כי אמר אשר פריו יתן בעתו על הנהגת עצמו · ועלהו לא יבול על הנהגת בני ביתו החוסים תחת צלו · וכל אשר יעשה יצליח על הנהגת מדינתו כי כלם נהנים ממנו עצה ותושיה והנהגה ישרה ונכונה מכל צד וכן יאות למלך אשר במשפט יעמיד ארץ · ולא זזה ידנו בפירוש זה מתוך יד חז"ל באמרם וכל אשר יעשה יצליח שיהיו הכל צריכים לעצתו כגון רבי אלעזר בן ערך שיועץ עצות ומצליחות אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי אלא כך מקובלני מרבותי

כל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים אמר רבי מנשיא מקרא מלא הוא ועצת ה' היא תקום · לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח · כנגד אמרו בדבריו האחרונים ובליעל כקוץ מונד כלהם וגו' כי אין הכונה במחשבתם רק ליסר בהם את המורדים למען יהיו לשכים בעיניהם כמוץ הזה הנכנס בעיני העוברים · ואמר אשר תדפנו רוח כנגד אמרו שם כי לא ביד יקחו לומר כי לא בכח ידם ועשו פתגם הרעה כמו שזה דרכם להתפאר במה שאין בהם · אלא רוח נשע מאת ה' להניעם כקוץ מונד ולכל אשר יחפוץ יטם ליסר הפושעים כאמור וכל זה בכלל באמרו אשר תדפנו רוח · ע"כ כן לא יקומו רשעים במשפט · הוא אשר דבר שם ובאש שרוף ישרפו בשבת כי כשיבאו להשפט לפני שופט הארץ משיב גמול על גאים ירשיעם בהשפטם לבל יקומו עוד לערוץ אנוש אחרי כלות פתגם מעשה הרעה שראתה חכמתו יתבר' להביא על ידו · וחטאים בעדת צדיקים · למד זכות על עצמו כי אחרי נמכר ביד יצרו גאולה היתה לו כי תקן מעוותו בתשובה שלמה וחסרון עצמו יוכל להמנות בכלל הצדיקים כבתחלה · ולא נשאו לבו לומר שמעלתו גדולה מהם כמו שאמר רבי אבהו כפ' אין עומדין וכפ' חלק מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינן יכולים לעמוד לבלתי רום לבבו מאחיו · ועל היותו מכניס עצמו בתאר צדיק כמו שעשה בדבריו האחרונים כאמרו מושל באדם צדיק וגו' עי נכון הדבר אשר דברנו מהתיחסות שני המקומות בעקר כונתם כאמור · כי יודע ה' וגו' ירצה כי טעם אמרו שלא יקומו רשעים במשפט ושהחטאים יחזרו להמנו' בעדת צדיקים · הוא מפני שדרך הצדיק הוא מכוין נכח ה' ואליו מגמתו בכל ענייניו · ועם היותו נכשל בחטא מחמת תוקף יצרו · עודנו באבו לא יקטף משלמות אמונתו כי עמד טעמו בו וריח שכלו לא נמר על כן כי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו לקבל תשובתו וצדיק באמונתו יקום ויחיה לפניו · אבל דרך רשעים תאבד כי אמר נבל בלבו אין אקים ועל כן השחית והתעיב עלילה ואין תקוה לאחריתו כיון שנשחת ונפסד שכלו לגמרי בהפסק חוט השכל הקושר בין חלקי הנפש הפסק גמור וזהו מלוי שאתו אין ישועתה לו באלקים סלה כמו שהאריך על זה החכם רבי ידידיה הנקרא פילוני הראשון בענין בלבול הלשונות · ורוח על פני יחלוף לבאר אמרו כי יודע ה' דרך צדיקים וגו' על פי מה שהופרש בדברנו פ' בתרא דיומא שחשב בתשובה שלמה מאהבה אפילו זדונות נעשות לו כזכיות כי להיות דרכיו שמקולקלים עצמם בשובו מהם סבה חזקה לגבר אוילים ביתרון הכשר פעולות חשובות יקרות ונכבדות כמבואר בדרוש השמונה אמרנו מקום שבעלי תשובה עומדים ראתה מדת טובו יתברך שלא לקפח שכר מהם וכאלו היו דרכי חשך במדרגת ארחות יושר בבחינת הטוב הנמשך מהם מן הקנה אל הקנה ובכן נעשו לו זדונות כזכיות · והנה זאת תהיה כונת המשורר באמרו כי יודע ה' דרך צדיקים רוצה לומר שהשי"ת יודע דרך צדיקים אשר משיותם חטאים חזרו בתשובתם להמנות בעדת צדיקים והוא משים עין השגחתו לטובה על דרכם שהיתה נשחתת טרם התעוררם אל התשובה ומעלה לו שכר עליה כהשקפת הנמשך מפעולת הטוב בדרכי ה' · אבל דרך רשעים תאבד כי כל דרכו הולכת לאבדון הפך מה שאמרנו בחטאים שחזרו להמנות בעדת צדיקים שאפילו דרכם הנשחתת לא אבדה מהם שהרי נחשבה להם לדרך צדקה ·

וחסד למצא חיים צדקה וכבוד ובכן היא דבר טוב בו ממש אבל דרך רשעי' כאפלה היא אבדה בלתי חוזרת לבעליה לעולם · ואשא עיני וארא והנה מזמור אל נקמות ה' וגו' גם הוא הופיע על עקר כונת דוד בדבריו האחרונים שזכרנו להבין ולהורות מה בין מלכות בית דוד היושב על כסא ה' למלכות עריצים היושב על כסא הוות כי אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם · ראש דברו אל נקמות ה' וגו' הכפל לומר כמו שראינוך תקיף וחזק בנקמותיך כנגד העריצים וזו היא באמת מדת רחמים לצורך ישובו של עולם כי רחמי רשעים אכזרי · כן הופיע והראה מעשה נקמתך פעם אחר פעם · או יהיה הופיע לשון עבר ויאמר כי בהראותו ית' פנים שוחקות ועל עצת רשעים הופיע · הנה הוא בזה אל נקמות כנגדם כי העושר והכבוד ההוא שמור לבעליו לרעתו ובבחינת התכלית גם היא תקרא נקמה · ואחרי הניחו הקדמה זו התחנן אל ה' לקרב סלוקן של עריצים מן העולם למען ישקטו הצדיקים וינוחו · הנשא וגו' אמר הנשא כנגד גאים שבסוף הכתוב כי לו יתברך לבדו יאות ההתנשא לכל לראש כי גאה גאה איתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה הוא כדבר אנקלוס ואין לזרים אתו להלביש עצמם במלבושו כי ה' מלך גאות לבש · וכאשר שגואה גאות אדם לפני המקום מקראות הרבה מוכיחים עליו וכראש כלם אדון הנביאים שהורה על ענינו במשל באות והוא מה שאמר לפרעה ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלקים והפשתה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והפשתה גבעול והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילו' הנה · ורצה קודם סור המכה תיראו אתת ותיראו ולא אחרי סורה כפירוש הרמב"ן · ואולם יהי כא ענין המכה הזאת לכם לאות ולמופת כי לפני שבר גאון ומגביה פתחו מבקש שבר · וכי הכניעה והשפלות תציל את בעליה מרוע הגזרה · שהרי הפשתה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והפשתה גבעול ובהתיצבם על עמדם בקומה זקופה · משנה שברון כשברו · והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה ושפלותן הועילה לשום להן שארית ופליטה · עד מתי רשעים וגו' הדברים מבוארים בעצמם ומתבררים מן המפרשים כל צרכן ואין לי לחדש בהם דבר מעתה עד אמרו ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל · ורצה אל תגזרו על היותו ית' בלתי משגיח מצד מה שראיתם כי אין מציל העשוקים מידכם דעו באמנה כי יודע ה' מחשבות אדם שכמותכם כי המה הבל ושופכם ליטול את שלכם ואם יתמהמה חכו לו ואמנם שוא סובל מה שאתם עושים עד זמן מה כדי ליסר האנשים על ידכם כי אתם בזה כלי משחיתו ושבט אפו · וזה אשרי הגבר אשר תיסרנו וגו' להשקיט לו וגו' שענינו לומר על דרך פירוש רש"י אשרי הגבר אשר בעוד שיכרה לרשע שחת על ידי מעלליו הרעים אשר ילאו אלקים ואנשים ובהם תתמלא סאתם לרדת שאולה · תיסרנו על ידים' באופן כי מתוך היסורין ההם יתן לבו לשוב אל שמירת תורתך אשר ממנה תלמדנו' למוד והוראה להסיר לפניו דרך באות להשקיט לו מימי רע בזה ובבא על ידי תשובה ומעשים טובים · כי אמנם סמוך לבי בטוח · כי לא יטוש ה' עמו וגו' כי בלי ספק הכל לטובתם כאמור · כי עד צדק ישוב משפט כי גם משפט היסורין הנעשה בעמו ישוב עד צדק לצדק עצמם לטוב להם כל הימים הפך מה שהביא ברשעי' בתחלת המזמור שאפי' בשעה שמסביר להם פנים הוא אל נקמות כנגדם כמו שפירשנו · ואחריו כל ישרי לב

כי כל מי שיעדה נפשם בם רודפים אחר הצדק הנזכר לצדק מדותיו ית' ולהודות כי הכל מאתו לתכלית צדקתם וטובתם· על כן אמר שואל כענין ומשיב כהלכה עם הוראת בטחונו אשר לעולם בל ימוט מי יקום לי עם מרעים וגו' לולי ה' עזרתה לי וגו' אם אמרתי מטה רגלי וגו' כי כמעט נטיו רגלי כחשבי מחשבות על הצלחת הרשעים לולי ה' שהיה לי להשיב נפשי בתנחומות אל· וזה כי ברוב שרעפי בקרבי וסובב סובב הולך רוח הרעיון המרחף על פני חקירה זו· תנחומיך ישעשעו נפשי כי אתה תאיר נרי בלוח קדשך וברוח נדיבה תסמכני כאמרך שי היחברך כסא הוות יוצר עמל עלי חק· ור"ל איך תעלה על לב אתה דוד שיהיה חבר לך בעל כסא הוות שהוא יוצר פועל ובודה תמיד מלבו עמל ואון בהרגל תמידי ומנהג פשוט שנכנס שב לטבע חזק וזה עלי חק כמו אספרה אל חק או ר"ל למעלה מן הנהוג כמו ופערה פיה לבלי חק והכונה להפליג ביצירת העמל· הלא במאך כסא ה' כי צדק ומשפט מכון כסאך צדיק מושל יראת אלקים· ואיך יתחבר כסא ה' עם כסא הוות התיצב על עמדך ואל יהיה. לכן נוקפך שהרשעים יתחברו אליך בשום פנים כי המה יאבדו ואתה תעמוד כי ברית עולם שמתי לך ערוכה בכל ושמורה· והנה זכר דוד משפטי ה' ויתנחם. על כן יוחיל לו וזה ויהי ה' לי למשגב ואלקי לצור מחסי וישב עליהם את אונם וברעתם שעשו עם כל אדם יצמיתם ויכריתם ועוד יצמיתם ה' אלקינו כי מצד היותו אלקינו יפליג השגחתו והכריתה בתביעת עלבוננו מהם על מה שעשו עמנו בפרט כי הוא קצף עלינו מעט ליסרנו על ידם בתוכחות על עון והם עזרו לרעה וירעו וישחיתו בכל הר קדשנו· ובאש שרוף ישרפו בשבת· וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים ויתרועעו אף ישירו:

דרוש החמשים ואחד

* זכר ליציאת מצרים *

כלל הדרוש ילמד טוב טעם מפני מה בא הכוונ' הפרטי בחג הפסח לספר נסים ובנפלאו' שמתיקשים אליו מה שלא עשה כן במאמר הרגלים במתיחם אליהם· והיה טעמו לחזק ידים רפות על ידי זכרון גאולת מצרים:

ה' ימלוך לעולם ועד· כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וגו':

במדרש תלים וירכב על כרוב ויעוף· משל למלך שבאו שבאין ושבו את בנו והיו עבדיו מציעין לו את הקרון· אמר המלך אם אני ממתין שיציעו לי את הקרון בני אבד· מה עשה המלך נטל סוס אחד מהקרון ורדף אחריהם· כך עשה הקב"ה נטל כרוב אחד מכסא הכבוד ורכב עליו ועשה מלחמה עם המצרים שנאמר וירכב על כרוב· מהיכן הביאו מגלגלי המרכבה:

בין כל החסדים והמתנות טובות שנתן הש"י לבני אדם · מעלה יקרה נודעת למתנת הדבור אשר בו נוכל לשלם תודות על קצת תגמולוהי · הוא אשר דבר נעים זמירות באמרו (סי' סג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי · ירצה מה טוב ומה נעים חסד הדבור אשר חננתני מבין שאר בעלי חיים כנודע מגדרו של אדם חי מדבר · כי על כן תרגם אנקלוס ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה והות באדם לרוח ממללא · ואמנם גזרתי על טובו של חסד זה מצד מה שעל ידו שפתי ישבחונך · על כן אשתדל בכל כחי להשתמש בו לשבח לפאר לרומם ולברך את שם קדשך · ובכן תהיה נפשי שבעה ומלאה רצון בעשותה את המוטל עליה לשלם תודות כחזקת היד · ועוד יתבאר זה מדברי הנביא ישעיהו (סי' סג) חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו · ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע · ירצה חסדי ה' אשר גמלני בנתינת הדבור שבו אזכיר תהלות ה' · הלא הוא שקול כנגד כל שאר החסדים אשר גמלנו וכמעט שאומר שהוא עולה על כלם שאם ישימו כל שאר החסדים בכף מאזנים וחסד הדבור בכף שניה הוא מכריע את כלם · על כן לא אמר ככל אשר גמלנו · גם לא אמר על כל אשר גמלנו אלא כעל לפי שלא רצה לפסוק מאמר מוחלט על היותו מכריע את כלם · והוציא חסד זה בלשון רבים באמרו חסדי ה' כיון שהוא שקול כנגד כל החסדים כמו שזכרנו · אחר כך באמרו ורב טוב וגו' · ביאר כי יבחן מעשה תקפו של חסד זה שזכרנו מצד הנמשך ממנו להיותו סבה לטוב בית ישראל והצלחתם · טעם היות החסדים אשר גמלנו מצד טובו המוחלט · מכל מקום ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר · כדבר המשורר אהללה שם אלקים בשיר ואגדלנו בתודה ותיטב לה' משור פר וגו' · אף על פי שלא נוסיף בארשת שפתינו על עוצם גדולתו אפילו כמלא נימא כמאמר אליהוא אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח · וכבר המשילו בזה משל נאות · כי כמו שאין הים הגדול אוקיאנוס הולך וגדל מן הנחלים הרבים ההולכים אליו · כן כבודו וגדולתו ית' לא יקבל שום תוספת מכל השבחי' והתודו' אשר תבענה שפתינו דכהרא מכופיה מיבריך · ולא עוד אלא כי רצונו ית' שיקבל המודה שכר שלם כפועל על הודאתו אך דבר שפתים · ומזה אנו מתנשאים לאמר בכריעת מודים · מודים כורעים ומשתחוים אנחנו לפניך וכו' על שהחייתנו וקיימתנו · כן תחיינו ותחננו וכו' על שאנו מודי' לך · תחלה אנחנו מודי' לו על אשר גמלנו כדין וכשורה להודות לה' כי טוב · ואחר כך כדהיב בנפשנו עוז לתבוע ממנו שעל הודאה זו המחוייבת שאנו מודים לו יתברך · יגמלנו עוד חסדים אחרים כי לעולם חסדו על כן אמר ורב טוב וגו' · והורה באמרו אשר גמלם כרחמיו וגו' טעם היות מה שגמלם כלו נמשך ובא מרוב חסדיו · אף על פי כן הגביר חסדו שימשך מהודאתנו עם היותה חובה מוטלת עלינו · רב טוב לבית ישראל ואלו היתה מצדנו קדימת הגמול · וזה עשה באמרו אך עמי המה ראוים שאגמלם חסד בכל עת כיון שהם בנים לא ישקרו ואינם כפויי טובה אלא מודים מודים ואינן משתתקין · ולפי' היה להם למושיע תמיד סובב סובב הולך מגמול להודא' ומהודאה לגמול ובדרך זה יום יום יעמוס

לנו הא-ל ישועתנו סלה : ואולם כיון שהדבור ניתן לנו בעצם וראשונה
כדי שנזכיר בו תהלות ה' . מה החלוף הזה אשר קרה בענין ספור הנסים והנפלאות בין
פסח לשבועות וסכות . כי בשבועות וסכות זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה' באמירת
הרגלים בעצמם בכל חקותיהם ומשפטיהם בלי שום צווי פרטי לספר בנסים ונפלאות
המתיחסים אליהם כגון נסי' ונפלאות של מתן תורה בחג שבועות . ונסי' ונפלאות של
ענני כבוד בחג הסכות . אמנם בחג הפסח נצטוינו לספר ביציאת מצרים כאז"ל בערבי
פסחים ובמכילתא וכתבו הר"מבם פ"ז מה' חמץ ומצה באמרו מצות עשה של תורה לספר
בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור את היום הזה
אשר יצאתם ממצרים . ואמר המגיד אפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את
התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה
משובח . ועוד אמרו ז"ל שאם אין לו בן שישאלהו אשתו שואלתו אין לו אשה שואלים זה
את זה ואפילו הוא לבדו שואל את עצמו . מפני מה נשתנה הרגל הזה משאר הרגלים
ולמה לא הניח שלשתן על החיוב הכולל וכל איש אשר נשאו לבו לקרבה יספר תהלות ה'
כנפשו שבעו . או כשלשתם יצוה בפרט על ספור הנסים והנפלאות המתיחסות לכל רגל .
ומנין זכה הרגל הזה להתיחד במעלה זו מבין שאר הרגלים ? יותר הקשר הזה בשנאמ'
כי כן יסד המלך במלאכת מחשבת בראותו בעין חכמתו הנבו"ת כי לאשמת העם היו
עתידים ליפול במצרים אחרת הוא כור הגלות האחרון מדבר העמים עובדי כוכבים
ומזלות הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מי עמק הבכא וכל פונות שהם
פונים הנה אימה גדולה וחשכה נופלת עליהם מרוב שכלות וקלקול מעשים ובלבול סדר
ומכסיך מצה ומריבה וכו' ורבים אומרים לנפשנו אין ישועתה לו באלקים סלה עד שבאו
קנתנו לכלל ייאוש אומרים אמור ביעוד יחזקאל בפרשת העצמות היבשות (סי' ל"ז)
יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו : ומי יעלנו מבור שאון מטיט היון אשר זה
כמה הטבעו בבוץ רגלינו . ואיה איפה רפואות תעלה להעלות ארוכה לכמה מיני חליים
רעים ונאמנים אשר מהם לא יוכל להרפא . את כל אלה עינו ית' ראתה וחשב מחשבות
לבלתי ידחו ממנו נדחי' לרבון תחת משא היאוש והקדי' למכה זו תרופה נפלאה לחזק
התוחלת על ידי זכרון גלות מצרים והגאולה ממנו אשר בו נקנה אומן הבטחון הפלא
ופלא בשנזכיר כל פרטיו בשלם שבפנים כאמור למען יוחק כל הענין ההוא בלבנו חקוק
שלם והיה לטוטפות בין עינינו למען נקבל תועלתו ולבב אנוש יסעד בזכרנו מה היה
לנו מהגלות והענוי והצער בשבתנו שם תכלית מה שאפשר כי שם היינו משוללים מכל
טוב הן לענין עונש העבודות כתיב לאמר וימררו את חייהם בעבוד' קשה בחמר ובלבנים
ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך . וגזירת השלכת הבני' ליאור
תוכיח . והן לענין החסרון במעשה ובענין קום קרא מה שכתוב (ביחזקאל ט"ז) ומולדותיך
ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רוחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא
חותלת . כי לא כרת שרך רמז לבולמוס תאותם לרוב האכילה ושתיה והנמשך אליהם
לצבות בטן ולנפיל ירך בעדות עצמם בפ' בשלח מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרי' בשבתנו
על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע . ובמים לא רוחצת למשעי רמז ללכלוך המדות

המאוסות

שמאומות שבהם · ושני אלה הדברים נשקפים על פני ישימון חסרונם בחלק המעשי · אחר כך נעתק להורות על חסרונם בחכמה ובתבונה · כי באמרו והמלח לא המלחת רמז להיותם נעדרי החכמה בדברים העיוניים · ובאמרו והחתל לא חותלת · רמז להעדר תבונתם בהנהגת שעור המעשים הנאותים עם כל תנאיהם כראוי · כי זה מתיחס לכח התבוני שבשכלנו של אדם · ודמהו לחתול הילד שמחתלים אותו למען יהיו כל אבריו מקובצים מסודרים ומוגבלים במדה ושעור ראוי אין פרץ ואין יוצאת · אחרי כן נמשך הנביא להורות כי גבר חסדו יתברך לגדור פרצתנו ולהשלים כל חסרונותינו באמרו ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי · הכפל הזה הוא לעומת הב' סוגים מהחסרונות הנז' שכל אחד מהם כולל שני מינים כאמור · והשלים הוראת התקון באמרו וארחצך במים וגו' ואלבישך רקמה וגו' ואעדך עדי וגו' ואתן נזם על אפך וגו' · גמרו של דבר לא מהיותם שלמים פקוד פקד אלקים אותם כי חסרים היו מכל שלמות וכאמרו שם ואת ערום ועריה · ואף על פי כן אותם לקח ה' ויוציא אותם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה · והנה ענין היותם במצרים בלתי ראויים לגאולה וכמה הוצרך ית' להגביר עליהם חסדו · יבא ויגיד צדקתו מאמרנו הראשון אשר מרוב ספקות סביבו נשערה מאד ואינו אומר אלא דרשני מי הם העבדים המניפי' את הקרון · ומה הוא הכרוב וכסא הכבוד · ועוד כי אחרי אמרו שנטל כרוב א' מכסא הכבוד מה טעם לשאלתו מהיכן הביאו · ועוד שנראה סותר נפשו באמ' שהביאו מגלגלי המרכבה כי כבר אמר תחלה שנטלו מכסא הכבוד · ואולם אחרי התשוטט מחשבתי עליו גזרתי אומר כי לא יוכל להולמו רק מי שירכב על כרוב ויעוף וידא על כנפי רוח דעת קדושים חכמי האמת · ויקבל מהם תחלה כי ד' עולמות הם אצילות · בריאה · יצירה · עשייה · וסי' אב"יע · בעולם האצילות יוכללו י' ספירות בלי מה · בעולם הבריאה השרפים עומדים לארבע מחלקות · והעולה על גביהן אכתריאל · הוא העולם הנקרא אצלם כסא הכבוד · בעולם היצירה ד' חיות המרכבה הנקראים ד' מחנות שכינה אוריאל רפאל גבריאל מיכאל וסי' אר"ג"מ"ן · כי אוריאל בקבלו מצד הגבורה נקרא נוריאל · ראש לכלם מטטרון המלאך הגדול ששמו כשם רבו כי מטטרון בגימ' שדי והוא השליח השלוח מאתו ית' לכל המעשים הנעשים בארץ כי על כן נקרא שמו מטטרון מלשון יון שקורין לשליח מטטור כדברי הרמב"ן פ' בא על פסוק אעשה שפטים אני ה' · בעולם העשיה ד' אופנים ושר צבאם סנדלפון הוא העולם שבו נכללו הטבעים שרים וגלגלי השמים ומניעיהם והכדור הזה שתחתון · ואמרו כי עולם הבריאה מתיחס לספירת כתר ועולם היצירה לספירת תפארת · ועולם העשיה לספירת מלכות · ובהקדמת התקונים על נהר כבר · מאי כבר דא מטטרון רכב לעמודא אמצעיתא וירכב על כרוב ויעוף · ע"כ · והורונו לכנות בריאה בשם נשמה ויצירה בשם רוח ועשיה בשם נפש · עוד אמרו כי כבא אחד מהם לפעול בתחתונים צריך שיתלבש במדרגה שלמטה ממנו · כשו תאמר כבא מטטרון לפעול בזה העולם שהוא עולם העשיה מקום ממשלתו של סנדלפון צריך שיתלבש בסנדלפון ובלעדיו לא ירים את ידו לעשות כאן גדולה או קטנה · ובכלל יש לנו לדמות כל העולמות הללו כאלו בין כלם ימשכו קרון אחד עם

הסוסים

הסוסים המנהיגים אותו ועם האופנים שהם גלגלי המרכבה שעל ידם המרכבה מתגלגלת ועם בעל הקרון היושב עליו · כי עולם האצילו' הוא כבעל הקרון · והקרון שהוא יושב עליו ושם כסא כבודו הוא עולם הבריאה שתחתיו · והסוסים המנהיגים את הקרון הם ד' החיות וגלגלי המרכבה הן הן האופנים שזכרנו :

ועתה [illegible] כונת בעל המאמר הנז' שהמשיל ענינם של ישראל בהגיע תור גאולתם ממצרים לבן מלך שנשבה והיו עבדיו מגיעים לו את הקרון רמז למשה ואהרן משרתיו עושי רצונו שהיו משתדלים להחזיר ישראל למוטב כדבר (יחזקאל כ') ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וכמו שביארו על זה מה שנאמר לעלי הנגלה נגליתי לבית אביך · והיו מכוונים להעלות תקון בעולמות כלם על ידי תשובתם הרמוזה דמז עובדא תתאה אתער עובדא לעילא ובתיובתא דתתאה אשתלים כלא כדבר הזהר עד הנה ואד יעלה מן הארץ · ואז"ל שדים נכונו ושערך צמח וגו' לא היה צריך לומר אלא ושערך צמח ואחר כך שדים נכונו שקודם בא סימן תחתון מן העליון אלא מהו שדים נכונו · זה משה ואהרן שהיו נכונים לגאלם · ושערך צמח הגיע הקץ של גאולה · ואת ערום ועריה בלא מעשים טובים · ע"כ · ואולם לא היו מצליחים בהשתדלותם להשיבם אל הכונה כאמרו שם וימרו בי ולא אבו שמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי וגו' · וזה אם אבי ממתין שיביעו לי את הקרון בני אבד · או למען שמו משמרו את השבועה אשר נשבע לאבות הפליא חסדו לצאת ליסע עמו בעצמו ובכבודו אף על פי שלא היו ראוים והקרון היה בלתי מוכן ומוכן מצד הכשר פעולותיהם · והתכונן כינון מיקר תפארתו על מטטרון שהוא הכרוב המיוחד וזהו ענין הרכיבה עליו כבהקדמת התקונים שזכרנו למעלה · ואמ' שנטלו מכסא הכבוד מאה שככר וגרנו · כי החיות שבעולם היצירה שראש לכלם הוא מטטרון כאמור הם תחת עולם הבריאה המכונה בשם כסא הכבוד וכאלו הם נושאים את הכסא כמו שהסוסים נושאים את הקרון · ואמר ועשה מלחמה עם המצרים כאמרו בשירת הים ה' איש מלחמה וגו' · ומה שאמר מהיכן הביאו מגלגלי המרכבה כיון בו להורות על התלבשות מטטרון בסנדלפון כי בלעדי זה לא יוכל לפעול בעולם העשיה שנתמנה סנדלפון עליו כמו שקדם · וזהו טעם החלוף באמרו מהיכן הביאו ר"ל מאיזה מקום הביאו אלינו לפעול בתחתונים · והשיב כי הביאו מגלגלי המרכבה ר"ל מההתלבשות שעשה בעולם העשיה שהם האופני' כאמור · והנה הפסוק שהביא לראיה מורה על הכונה דסיפיה דקרא וידא על כנפי רוח דהיינו מטטרון המכונה בשם רוח כמו שקדם · אלה נזכרה ותתחזק תוחלתנו לאמר מי שעשה נסים לאבותינו ביציאת מצרים עם היותם בתכלית החסרון · הוא יעשה עמנו ויקבץ אותנו מארבע כנפות הארץ עם היותנו בלתי ראוים לכך כי כחו אז כחו עתה ודברו אחור לא ישוב ריקם · וזה כל פרי זכרון יציאת מצרים אשר בא הצווי עליו לטוב לנו כי חפץ חסד הוא למען לא נפול ברשת היאוש להתיאש מן הגאולה שהרי אז לא היינו זוכים אליה ואף גם זאת גאולה היתה לנו · ועל כן שמו בכלל דינו של אדם

צפית

צפית לישועה׳ ובכן יותר הספק אשר יפול בדברי המגיד באמרו בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שלא את אבותינו בלבד גאל הקב״ה אלא אף אותנו גאל וכו׳ כי מה לנו ולאותה גאולה שבאלכנו ממצרים אחר שחזרנו ליפול בגלות כבתחלה והחלפנו איש באיש ממין אחר׳ ואולם עם מה שאמרנו הכונה מבוארת׳ כי תועלת עצומה נמשכת לנו מזכרון יציאת מצרים והיותה תקועה בלבבנו כאלו אנחנו בעצמנו יצאנו משם כי על ידי כן יתחזק בטחוננו בגאולה העתידה וזוכה אליה׳ מה שלא היה כן בהתיאשנו ממנה כמו שקדם׳ וטענה זו המיוסדת על יציאת מצרים כבר נשתמש בה ארון הנביאים באמרו (בפ׳ואתחנן) בצר לך ומצאוך וגו׳ כי אל רחום וגו׳ כי שאל נא וגו׳ השמע עם וגו׳ או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות וגו׳ ובפ׳עקב כי תאמר בלבבך וגו׳ לא תירא מהם וגו׳ המסות הגדולות וגו׳ וכח טענה זו נכלל בדברי סוף השירה אשר לוקח משם נושאנו לאמר ה׳ ימלוך לעולם ועד כי בא סוס פרעה וגו׳ שיוקשה עליו מה טעם לסמיכות זה׳ וכבר ידענו מה שכתב הרמ״בן שפסוק כי בא סוס פרעה וגו׳ איננו מן השירה אלא פירושו אז ישיר משה׳ כאשר בא סוס פרעה בים ביום ההוא מיד לא ביום המחרת או אחרי כן׳ או טעמו אז ישיר כאשר בא סוס פרעה בים והשיב ה׳ עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה׳ עכ״׳ ונראה שגם רש״י סובר כן באמרו כי בא סוס פרעה כאשר בא׳ עכ״׳ ואין דעתי נוחה בדבריהם שהרי פסוק זה כתוב בכל הספרים בצורת השירה ואם איננו ממנה היה שנוי זה פוסל׳ דהא תניא בפ׳הבונה שאם כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה הרי זה יגנז׳ ואין לומר דהיינו כשכתב פרשה אחת כלה כשירה וכמו שנראה מפשט דברי הרמ״בם פ״ז מהלכות ס״ת באמרו או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול וכו׳ שהרי הוא עצמו כשזכר בפי״ העשרים דברים הפוסלים ס״ת כתב ואם שנה צורת השירות׳ ו״ט שכתב בשאר הכתב כשירה׳ וכן כתב טור י״ד סי׳ רע״ה והוא פסק הש״ע׳ ומעתה יש לנו לתמוה ג״כ על מה שהורגלנו בבקר להשלים את השירה בפסוק ה׳ ימלוך וכן כתב בעל הכל בו סי״ד׳ ואבודרהם כתב וכן בשירת הים כופלים פסוק ה׳ ימלוך מפני שהוא סוף השירה ואם לא היו כופלים אותו לא היה נראה כי הוא סוף השירה׳ עכ״׳ ועוד יקשה על מה שפי׳ בו הרמ״בן שאם כדבריו היה ראוי שיאמר כן בתחלה כי כאשר בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וגו׳ אז ישיר וגו׳ ולא היה ראוי שיפסיק בכתי׳ רבוי הפסוקי׳ שבשירה׳ כי אין זה דרך הכתוב והלא הוא עצמו ברח מלפרש שיהיה הפסוק ההוא מכלל השירה באמרו שאיננו כלשון השירה והנבואות׳ על כן דעתי נוטה לדעת הרלב״ג שגם הפסוק ההוא מן השירה אלא שהוא פירש כי היו משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה׳ עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים והוא נס בתוך נס׳ עכ״׳ ואין זה נוח לי שא״כ היה ראוי שיאמר זה למעלה אבל אמרו נורא תהלות עושה פלא כי הוא מקומו להגיד ענינם פלאותיו בים סוף׳ על כן אמרתי שבכלל כאן משם כח הטענה שזכרנו אשר יסודתה על פלאי יציאת מצרים שענין ים סוף היה גמר תכליתם לקרא לשבוים דרור כי עדין היתה יד מצרים תקיפה עליהם ונעשה כאומר אחרי ראותנו את

אשר עשה ה' עמנו להפליא עם היותנו כבור שאון כטיט היון ועם כל מיני החסרונות שהיו בנו אין שום ספק מעתה שיש לנו להגדיל ולהאדיר התוחלת כי ה' ימלוך לעולם ועד ואע"פ שיבא זמן שיהיו ישראל בעבדות ועני ויחרב בית מקדשם הנז' לאשמת העם. ויארך גלותם עד מאד ויתראה ה' ית' כאיש נדהם וכגבור לא יוכל להושיע למועד ישוב ויחזיר העטרה ליושנה וה' ימלוך לעולם ועד. וז"א כי בא סוס פרעה וגו' שהוא נתינת טעם לקיום הבטחון הנז' כי מי שעשה לנו נסים ביציאת מצרים הוא יעשה עמנו בכל עת הצורך. ועל אדני טענה זו הטבעו דברי המלך שלמה בשיר קדש קדשים שאנו רגילים לקרות בימים אלו כי אחרי הכיחו עונם תשוקת האשוקה שולמית היא כנסת ישראל הקודרת בגלותה האחרון שישיב ה' שבותה וישפיע לה רוח דעת תחת היותה סכלה בתכלית ובשפל המדרגה עד שהגיעו לשאול חייה. הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה וגו' אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך וגו' לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. כי היא שאלה ממנו לאמר הגידה לי איה מקום תחנותך אשר בו תרעה ותרבץ כאן מרעיתך בצהרים עת החום הגדול רמז אל הגלות ואיה מקום בינה לדעת את ה' כי נפשנו יבשה אין כל במדבר הגלו' שלמה אהיה כעוטיה עוטה על שפם כצרוע שנאמר בו (פ' תזריע) והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא. כן אני בגלותי כנוגע ומוכה בהעדר הידיעה והשלמות הראוי עד שאומר לכל סכלה אני. ועוטיה בא שלם בהראו' למ"ד הפעל להורו' על עטיפת האבל הוראה שלמה כמו שהפליג הוראת התמיהה על שפלותה העצום בהרחבת שי"ן שלמה בפתח גדול תמורת הקטן. ואמר על עדרי חבריך. על עובדי כוכבים ומזלות המונהגים באמצעות השרים העליונים אשר חלק להם. ונקראו חביריו להתחברם עמו ית' בהנהגת העולם כפי גזרת חכמתו עד' אמרנו כל הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ועיין עוד מה שהוספתי בטעמו בפירושי לשיר השירים. השיב החושק ית' אם לא תדעי לך וגו'. נתן לה עצה שתתהלך לתומה עד יעברו ימי חשך הגלו' ועם היותה בלתי משגת לגדולו' ונפלאו' תתנהל לאטה לרגל בני עמה שאם אינם נביאי' הם בני נביאי' ומנהג' תורה מורשה קהלת יעקב כמעשה הלל הבבלי כשהושיבוהו בראש ומינוהו לנשיא (פסחים פ' אלו דברים) ובאו לשאול ממנו דבר שיש לו היתר מן התורה ודבר שבות כלאחר יד עומד לפניו לעכבו. במקום מצוה מאי. ונרבם לזה היה לענין שחיטת פסח בשבת ולא הביא סכין בע"ש. א"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להם לישראל אם אינן נביאים הם בני נביאים. למחר מי שפסחו טלה תוחב לו הסכין בצמרו. מי שפסחו גדי תוחב לו הסכין בין קרניו. מיד ראה מעשה ונזכר הלכה. א"ל כך וכך שמעתי מפי שמעיה ואבטליון וכו'. ורעי את גדיותיך וגו'. רוצה לומר תגדלי בניך לת"ת וישכנו באהלי שם בתי כנסיות ומדרשות כאמרו מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל ורעו אותם דעה והשכל כפי כח השגתם (ואם מצער היא כמצוק העתים) תופשי התורה השוקדים יום יום על דלתותיה. ואמר גדיותיך כי מפי עוללים ויונקים יסד עוז קיומנו בין האומו'. שאינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. וכבר אז"ל (פ' כל כתבי) אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תינוקות. ועל כן בא רבי יצחק ליתן שכר למביניהם

שמורים להם תורה באמר' כל המלמד תורה לתינוקות דירתו עם השכינה והיינו דרבי שמעון בר הוה אתי למיחמי עולמיה דבי רב הוה אמר אזלית למיחמי אפי שכינה · והוא מדרשו של רשבי באמרו ורעי את גדיותיך וגו' · אולין אינון תינוקו' של בית רבן דעלמא מתקיימא בגיניהון והכין חילא לכנסת ישראל בגלותא וכו' · לסוסתי ברכבי פרעה וגו" במלכים זא' כתוב לאמר ויאסוף שלמה רכב וגו' ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים וגו' ותעלה ותצא מרכבה ממצרים וגו' ואל הענין ההוא נשא את נפשו להמשיל חשוקה זו לסוסיה ברכבי פרעה עודנה בתוך מקנהו בטרם יקח אותה שלמה לשמושו וברכבו שאז היא ערום ועריה משוללת הקשוטים הראוים לתת לה מבית המלך · כי כן היתה אומה זו במצרים תחת יד פרעה כעדות הכתוב (יחזקאל ט"ז) ואת ערום ועריה · ואמר אם כן המלך שהשלום שלו אל תרפינה ידיך בהיותך אומללת על פני השדה כגועל נפש על חסרון שלמותך ואל תתיאשי מן הגאולה לאמר מי יעלה לנו השמי' להשיג דבקותו ית' כאומה זו השפלה לשבת · אל תתני עיניך כשפלות השפלות תני עיניך באשר עשיתי עמך להפליא אחר היותך במצרים בשפלות · ענוש כזה ויותר ממנו כי גם שם חסרת כל שלמות כדבר הנביא יחזקאל בסי' הנז' · ומזה יעלה לך בטחון חזק כי אמנם כימי צאתך ממצרים אראך נפלאות · וז"א לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי · את רעיתי דמיתיך בעת הזאת למה שהיית בכר ברכבי פרעה בלי שום תקון וקשוט בהיותך שם ערום ועריה כאמור · ואף גם זאת אשם עיני עליך לחמלה ותבאי בעדי עדיים נאוו לחייך בתורים צוארך וגו' · קרוב למה שאמר יחזקאל בסי' הנז' ואעדך עדי ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרונך וגו' כמבואר שם היטב בפירושי עליו: ובמה מתיחס לזה מ"ש מיכה בסוף ספרו אללי לי כי הייתי כאספי קיץ כעוללות בציר אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי אבד חסיד מן הארץ וגו' עד תאמינו בריע וגו' · כי בן מנבל אב וגו' כי הנה זה בא כנגד תשוקת החשוקה הנז' לחזרת העטרה ליושנה בראותה עצמה משוללת מכל שלמות · אחר כך אמר ואני בה' אצפה וגו' אל תשמחי אויבתי לי וגו' זעף ה' אשא וגו" ותרא אויבתי וגו' עד אמרו רעה עמך כשבטך וגו' · שכל זה מורה על חוזק התוחלת · אחר כך הורה על הטענה הנז' אשר יסודתה על יציאת מצרים באמרו כימי צאתך מארץ מצרים וגו' על דרך אמרו ליל שמורים הוא לה' וגו' לדעת ר' יהושע בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל שנאמר הוא הלילה הזה לה' וגו' · יראו גוים וגו' מי אל כמוך וגו' עד סוף הספר אשר חתם באמרו תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' ולא זכר יצחק לפי שאברהם מורה על גלות מצרים כמו שכתב הרמב"ן פ' לך לך על פסוק ויהי רעב בארץ · ויצחק מורה על גלות בבל כמו שכתב בפ' תולדות על פסוק ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו' · ויעקב מורה על הגלות האחרון כמו שכתב בפ' וישלח בראשיתה ועל פסוק עד אשר אבא אל אדו' שעירה ועל אמרו והיה המחנה הנשאר לפליטה ובפ' מקץ על ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ובראש פ' ויחי · ועל כל אלה תטוף מלתו של הרשב"א בפי' האגדות פ' גיד הנשה על מאמר ריב"ל מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד וכו' יעויין שם · ועוד הסברתי פנים לזה בהקדמת פירוש שיר השירים אליו תבא · והנה להיות מגמת שכינה הנז' לגלות הרמוז ביעקב

שישראל

שישראל עתידים ליגאל ממנו כדרך שנגאלו מגלות מצרים הראשון באברהם באמרו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ואין כאן ענין לגלות ככל שרמוז ביצחק, לפיכך ראה להשמיט זכרו כי אין כאן מקומו לפי הכונה: ועתה שובו לבבנו אשירי התקוה על ידי זכרון יציאת מצרים, טעם היות ספור כל פרטיו מיוחד ללילי ט"ו בניסן כמו שזכרנו, אבל מקום יאות זכרונו בכלל בכל מקום ובכל זמן כמו שדרש בן זומא (במסכת פ"ק דברכות) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וכו' וביחוד ביום זה שנאמר בו פדותנו מכף מעול וחומץ, ועל ידי כן נשים באלקים כסלנו הוא אלקים אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות, וגם כי נלך בגיא צלמות לא נירא רע, אך בזאת נאותה לסייע על ידו ולהוסיף כח בגבורה של מעלה בהכנעת הקרון המוזכר במאמר אשר שמנו לראש פנת דרושנו, ותרדמה לא תפול עלינו לצפות הישועה בעתה רק בחישה שמפלט לנו להוריה שאשנו בחצי הלילה והיא עיכת אחישנה כמו שדרז"ל על בעתה אחישנה, וכבר ביארתי על כונה זו בקשת של תפלה מה שאמר הנביא ישעיה (כ"א) משא דומה שומר מה מלילה שומר מה מליל אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו, כי נבואה זו היא משא דומה רמז לגלות האחרון שהגולים בו דוממים כרחל כאלמה לא תפתח פיה, ולכא לפומא לא גלי מתי קץ הפלאות, ואמר שהגלות האחרון קורא אל ה' שומר ישראל כמה יש עוד מן הגלות הדומה ללילה, וכפל אמרו שומר מה מליל, והראשון כפ"א והשני זולתו להורות על גלות השכינה הנרמזת בה"א אחרונה שבשם ועל גלותה עמנו וכאז"ל כל מקום שגלו שכינה עמהם וכו', ושומר ישראל משיב אתא בקר וגם לילה, רוצה לומר בכל עת ובכל רגע הוא יום וגם לילה כי הכל תלוי בתשובתכם, היום אם בקולו תשמעו ולעולם יש בידכם להזריח שמש גאולתכם אפילו בחצי הלילה כאמרו בעתה אחישנה, וזהו שסמך אמרו אם תבעיון בעיו שובו אתיו: ירצה אם תחפצו במהירות הגאולה בקשו רחמים ושובו אלי בתשובה שלמה וכאז"ל אימת דאתון בעיין אכא בעי, וזו היא אצלי כוונת המשורר באמרו קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו, כי תחלה הניח קווי כפול באמרו קויתי ה' קותה נפשי וגו', להורות על תוחלת הגאולה בעתה הקצוב ועל תוחלת הגאולה בעת' הבלתי קצוב שהוא תלוי בתשובתנו כמו שקדם, כי בכל א' משני מיני הקווי אנו מיחלים שיקים ה' את דברו הטוב לא יפול ברור ארצה וזה ולדברו הוחלתי, אחר כך הרחיב נקבי משכיות כוונתו הנז' באמרו נפשי לה' וגו', ירצה מה שכפלתי לשון הקווי, כוונתי בזה כי נפשי קותה לה' תקוה כפולה כי לא בלבד אני מקוה שיבקע שחר גאולתי כאור שבבקר הקצוב לזריחת השמש רמז לזמן המוגבל לגאולה כאמרו בעתה אבל אני מקוה יותר מן השומרים לבקר לפי שהם שומרי' לבקר ואין להם שום תוחלת שיזרח להם השמש בחצי הלילה אלא בעתו הקצוב כפי חלוף העתים והמקומות, אולם אני שומרת ומצפה שתקויים לי הזריחה באישון לילה ואפלה קודם הזמן המוגבל כאמרו אחישנה, ועל שביבוקיו שב פעם אחרת באמרו יחל ישראל אל ה' וגו' אמר כי עם ה' החסד על הזמן הקבוע לגאולתנו בגול שם כל יעברכהו,

ואמר והרבה עמו פדות על זמן זמנם זמניסם זמנים הרבה המתוקנים לפדותנו כפי הכשר בית קבולנו המסור ביד בחירתנו להחיש פדותנו בכל עת ובכל שעה ובכל רגע · אח״כ אתם באמ׳ והוא יפדה את ישר׳ מכל עונותיו לחזק בטחוננו שאל כא נהי כמת מפני רוב עונותינו המבדילים בינינו לבין אלקינו ולגזור אומר שאין ישועתה לנו · שהרי הוא ברוב חסדו יפדה את ישראל וגו׳ ואם כפתח לו כחודה של מחט הוא יפתח לנו כפתחו של אולם וכקום וכחים לפניו וכמאמר מיכה הנז׳ ואני בה׳ אצפה אוחילה לאלקי ישעי ישמעני אלקי · ויקויים בנו מקרא דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וה׳ ימלוך לעולם ועד ה׳ שלם וכסא שלם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן :

דרוש החמשים ושנים

* רוב שלום לחג הסכות *

כלל הדרוש עוז לעמכו יתן בברכת ארבעת מיני השלום הראוים לאדם לו לשלמותו והצלחתו · שלום עם עצמו · עם ביתו · עם מדינתו · ואחרון חביב שלום עם אלקיו אשר בו תלוי השופר שאמתי המיוחד לעם סגולה והוא התכלית הנכסף שכל הענינים גופות אין בשאר מיני השלום ובלעדיו כל דורך בם לא ידע שלום ובשלומו ישפו׳ לכו רוב שלום ·

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו׳ ושמחתם לפני ה׳ אלקיכם

במדבר רבה פ׳ ט״ו אספה לי זש״ה הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה למה״ד לפלטין שהיתה בנויה על גבי ספינות כל זמן שהספינות מחוברות פלטין שעל גביהן עומדת · כך הבונה בשמים מעלותיו בביכול כסאו מבושם למעלה בזמן שישראל עשויים אגודה אחת · לכך נאמר הבונה בשמים מעלותיו אימתי ואגודתו על ארץ יסדה וכן הוא אומר ויהי בישורון מלך :

יסוד היסודות ועמוד חוזק אומה זו ותקפה לאכין אותה ולסעדה · הלא הוא בלי ספק התאחדות ההסכמה והשלום · יבואו ויגידו צדקתו סברא · נסיון · ציור מעשה מצות · ועדות כמה כתובים · ודברי חז״ל · כי הנה הסברא גוזרת שהכח המתאחד בעצמו יוסיף אומץ בגבורתו ויגדל כח החלושים וחולים יגברו בהתקשרם גם יחד בהסכמה אחת · והנסיון הוכיח פעמים רבות כמה קשה לאומה זו הפרוד ושעדר ההסכמה והשלום · ומכללם מה שאמרו ז״ל שלא נחרבה ירושלם אלא מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם והוזכר זה ביוסיפון ובזולתו מן המחברים כותבי העתים וקורותיהם · ציור מעשה המצות הרי הוא לעינינו של יום מה שנצטוירו במצות לולב לארבעת המינים שבו ד׳ מיני השלום שבהם יושלם טוב ענינו והצלחתו של אדם · הא׳ כינו לבין עצמו שיהיה שלום בין כחותיו הנפשיות עד שיעלה מהם שלמות העיון והמעשה · הב׳ כינו

לבין

לבין בני ביתו לג' חלקיו: בינו לבין אשתו · בינו לבין בניו · ובינו לבין עבדיו · שירעם בתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם בשלום ובמישור השקט ובטח · ואולם הנה שהכל פונים אליו והתכלית שיושקף בכל שלשת מיני השלום שנזכרו · הלא הוא השלום שראוי להיות לו בינו לבין אלקיו מלך שהשלום שלו הוא המין הרביעי העולה על גביהן והמשלים אותן בפנותו בכל א' מהם לתכלית הפקת רצונו ית' ולאהבה אותו בכל לבבו ובכל נפשו והוא מה שכיון דוד באמ' לשלוחיו (שמוא' כ"ה) ואמרתם כה לחי ואתה שלו' וביתך שלום וכל אשר לך שלום · כי הקושיא נגלית על תוספת הוא"ו בואתה שלום אם הוא כפי הנראה' תחלת ספור · ועוד מה טעם אמרו ואמרתם כה לחי · אבל לפי דרכנו הכונה מבוארת כי אחרי אמרו לשלוחים ושאלתם לו בשמי לשלום אמר להם שיאמרו כה לחי רוצה לומר השלום הזה שאמרתי לשאול לו בשמי לשלום ראוי שיהיה תחלה כלפי חי וקיים ית' שמו כי הוא עקר כל השלום מלך שהשלום שלו · ואחר כך ואתה שלום בעצמך · ואח"כ ביתך שלום · וכל מרבית העם אשר לך שלום ובכן הורה על ד' מיני השלום אשר זכרנו והשם ברחמי' והוא הדבר אשר דברו במזמור קמ"ד אלופינו מסובלים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו · ירצה כשהאלופי' הגדולים שבנו נסבלים על קטניהם שהקטנים נשמעים אל הגדולים וסובלים אותם כר' יוחנן פ"ה היה קורא · אז אין פרץ בשלום עצמו · ואין יוצאת בשלום ביתו · ואין צוחה ברחובותינו בשלום המדינה · אחר כך באמרו אשרי העם וגו' הורה כי שלשת מיני השלום אשר זכר הם ג' העמודים שאושר כל עם תלוי בהם כפי ההצלחה האנושית · אמנם יש מדרגה רביעית של שלום עליונה מהם ובה עקר האושר תלוי · הוא השלום שבינו לבין בוראו והיא ההצלחה האלקית המיוחדת בעם סגולה וזה אשרי העם שה' אלקיו · והנה לעומת אלה יתנשאו הד' מינים שבלולב כי האתרוג יצייר שלום אלקיו חי וקיים לעד שהוא הלב האמתי המחיה את הכל והאתרוג דומה ללב · וכבר אז"ל במדרש שיר השירים על פסוק אני ישנה ולבי ער · אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלני אמר רבי חייא בר בא היכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל מן הדין קרא צור לבבי וחלקי אלקי' לעולם · ובאיכה רבתי זאת רעתך כי מר כי נגע על לבך זה הקב"ה אמר רבי חייא היכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישרא' וכו' כאמור · ולשון אתרוג מורה על ענין חמדה מתרגום כל עץ נחמד למראה כל אילן דמרגג למחזי כי כן הוא ית' הנרמז באתרוג הוא הטוב האמתי אשר הכל יכספוהו · הלולב מצייר שלום עצמו · הן מצד תמונתו שיש לו שדרה כשדרתו של אדם הן מצד שמו לולב קרי ביה לו לב שישים לב להשלים עצמו בעיון ובמעשה · ההדס מצייר שלום ביתו המשתלש בג' זוגות כמו שקדם ועל כן היו ג' בדים ותלתא בחד קינא · הערבה מציירת שלום המדינה מצד רבויו של במת זה שכח שצמיחה גובר בו מאד כי על כן נאמר וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים · ויש בו רמז נכון לשלום הרבים והיו שתי ערבות להורות על הרבוי כי מיעוט רבים שנים · כל אלה חברו להשלי' הצלחתו של אדם ולעני' שלומו באושר האמתי לאחוז בסנסני הדבוק העליון וכמו שנרמז באמרו אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסניו ברעיא מהימנא סוף פ' כי תצא נוטריקון של אעל"ה · אתרוג · ערבה · לולב · הדס · הסכת ושמע [illegible] חז"ל על ד' מיני שבלולב

שזכרנו

שזכרנו כאמרם במדרש פסיקתא (הביאו הילקוט בישעיה סי׳ נ״ד) ובל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך ׳ ארבעה רובי שלומות הם ׳ יפרח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח (תלים ע״ב) שלום רב לאוהבי תורתך (תלים קי״ט) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום (תלים ל״ז) והדין וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך (ישעיה נ״ד) כי יפרח בימיו צדיק הוא מבואר על שלום עצמו בשלמו׳ אלקיו ׳ ושלו׳ רב לאוהבי תורתך על השלו׳ עם אלקיו ית׳ ׳ וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום על שלום המדינה ורב שלום בניך כ״ל שלום הבית ׳ ומה שסבה ובלבל סדר הב׳ פסוקים שבתלים והיה לו להקדים וענוים יירשו ארץ כמו שהוא מוקדם לכלם וגם אחר וכל בניך וגו׳ והיה לו להקדימו כיון שעליו נוסד המדרש ׳ נראה שהיה זה מפני שרצה להקדי׳ שלום עצמו כי ממנו יקח לו האדם עזר גדול להיות לו שלום עם אלקיו ואחר כך הזכיר האחרי׳ על סדר מדרגתם בחשיבות כי שלום הרבים ראוי להקדימו לשלום המועטי׳ ׳ וזהו המסורר על ארבעתם במזמור שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך כי תחלה הניח שמחתו במזדמנים אל השלום עם אלקיהם לחזות בנעם ה׳ ולבקר בהיכלו בגדול החל ׳ ובגדול כלה באומרו למען בית ה׳ וגו׳ ׳ עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם שעמדנו להסתכל בבניני החומות ויופי השערים כמו שכתב הראב״ע או כפי׳ הנכון אבלו שהיינו מתעכבין בשערים ולא היינו יכולים ליכנס מרוב העם הבאים והיוצאים ׳ ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו ׳ ירצה שנעשית בתבונה בתכונה ובסדר מאות בהתחברות קשור חלקיה כאלו נבנית וחוברה כלה בעת אחת בכונת מכוין מצייר במלאכת מחשבת תכונת כל העיר מתחלה מוצאיה ומובאיה וכו׳ כמו שזכרנו בביאורו של מזמור על דרך אחרת בספירת דברים על ישראל גוי אחד ׳ וכבר זכרנו שם שהורה גם כן בזה על טוב מצב שלמות הקיבוץ בכל חלקיו בחכמה בתבונה ובדעת על ידי הנהגת המלך וסיעתו אשר במשפט שלום יעמידו ארץ עם הסכמת המונהגים שיהיו גם הם כבונים ומזומנים לקבל שלמות הנהגה איש איש ממלאכתו וכפי חשיבותו וערכו בסדר המדרגה כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים כלם עושים באהבה וברוב חבה רצון מנהיגיהם ׳ או יאמר ירושלים הבנויה יחדו כעיר שחוברה לה ונעשורה כי כן דרך בונה עיר או מגדל להקדים בציורו תכונת הבנין ההוא ואחר כך מצרף מחשבה למעשה באופן חמר במדה קטנה נערכת ויראה ויעשה כתבניתה בהמשכת הבנין המכוון ׳ ועל דרך זה היתה ירושלם בנויה יחדו בקשור סדור חלקיה כדמות העיר הקטנה המושמת לציור ולדוגמא לעיני האומן שנתעסק בבנינה ׳ והורה בזה כי הנהגת ירושלם על ידי המלך הצדיק וסיעתו היתה מעולות ושלמה מכל צד בעיר רוצה לומר בתכונת הנהגת המדינה אשר חוברה על ספרי מפי אדון הנביאים בתורת ה׳ תמימה לא כהנהגת המדינה שחוברה מפי סופרים חכמים המשתדלי׳ להודיע מוסרים וכללים מועילים לשלמות ההנהגה בכל חלקיה כמו שאפלטון ותלמידו חברו ספרים קוראים בשמותם עלי אדמות ועל מדינות גם יאמר איזו היא דרך ישרה ליתרון הכשר הנהגתם ׳ כי אמנם אנחנו בשם תורת ה׳ אלקינו נזכיר שמשם הושם לנו חק ומשפט ישר לסדר ההנהגה בשלמות מכל צד ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם ה׳ כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד ׳ הורה על שלמותם הן

מכל המעלות וזה שאם עלו שבטים שבטי יה וגו' כי שמה קדושים פונים לתכלית עבודתו יתברך להודות לו ולברך בשמו וזהו עדות לישראל ר"ל עדי פאר ונזר לישראל מלשון ויתן עליו את הנזר ואת העדות וכן פי' רד"ק עדות לשמם מזמור פאר הוא לשון המזמור ההוא ויהיה עדות לישראל נבלע ומתמזג בין חלקי המאמר כדרך צחות המליצה הנהוגה בלשונות והן מכל המעלות וזה כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד אשר נודע בשערים שמה היו הם צדקים ויצאו מאתך הלב פניו כנגד ישראל והפליג להודות כי קנין ישמם ותשובם של ישראל הוא השלום לבד מחלוקתיו ובפרט מין השלום שבינם לבין אלקים ׃ ואמר שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך יר' כשתרצו לשאול בשלום' של ירושלם לא תהיה שאלת השלום באמרכם אמור שתהיה נשמרת מן המלחמה החיצונית מ מלחמות האויבים אלא כה תברכו את בני ישראל שברכה אמור להם ישליו אוהביך אנשי ירושלם שלא יכנס חגר וקנאה ביניהם לפרק חבורם להעשות אגודות אגודות כי בשלומם גם לה שלום כמו שהקטטות זה עם זה תהיה סבה להריסת מקדש ולחרבן ושמחון יותר מכל אויב שבעולם ו וחרבן בית ב' יוכיח שסבתו היתה שנאת חנם כאמור ׳ וגם כי הרבה דברים יש כאן דומים ו ושוים למה שכתבתי של מזמור זה בישראל גוי אחד שזכרתי למעלה הלא המה פונים לבונו רד מקהלות יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך פרט שנין האוהבים שזכר וגם המעלות ו והמעלות שקדם זכרם כנגד המעלות אמר יהי שלום בחילך כנגד מרבית העם המכונה בלשון חיל ועליהם אמר למעלה שאם עלו שבטים וגו' וכנגד המעלות שעליהם אמר למעלה כי שמה ישבו כסאות למשפט וגו' אמר כאן שלוה בארמנותיך ׃ למען אחי ורעי אדברה נא שלום ׃ בך למען בית וגו' רמז כאן לד' מיני השלום שזכרנו כי התחלה אמר מה שאני מדבר שלום בך בבקשי שלום בינך לבין עצמך הוא לתכלית שישלם גם מתוך זה שנין האחוה והוא השלום בהנהגת הבית ושנין הרעות והוא שלום בהנהגת המדינה כי לא לתועלת עצמו בלבד יאמרו לאני העולם כי יותר וביותר לתועלת הזולת מבית ומחוץ לכך אמר כי גם שלשת אלה מיני השלום לא יספיקו בשלמות אבל כאני שיפוקו לתכלית יותר נעלה נשלם והוא השלום באלקי' וזה למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך כי בכלל הטוב והשלום שזכר כל מנות שהוא פונה הוג פונה לצד ימין כונה זו ובהא נחית כראש דבריו ובהא סליק בסיומו חתימה מעין פתיחה ונזכרו כאן אהבה אחוה שלום ורעות והן הן הנזכרים בברכה שתקנו למשמר היוצא ׳ כמו שמצינו במס' תמיד פ"ה' בשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא ר"ל שהמשמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישכן ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות לפי שבכל יום שבת היה נכנס משמר ויוצא משמר ואיתא נמי במס' ברכות דרבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהר"מ יא' ואלקי' שתשכן בפורינו אהבה ואחוה שלום ורעות וכו' ויש לפרש אהבה בשלום עצמו ׳ אחוה בשלום ביתו ׳ שלום עם המלך שהשלום שלו ׳ [illegible]

והעת

והשקט בשלום המדינה ורעיוני סליקו לחשוב כי מזמור זה ג"כ יורה תכלית ההמוני שלמו בפסוקיו · עם
ישראל לאגוז כאמרו אל גנת אגוז ירדתי מלבד מה שזכרתי בפי' שיר השירים כי כמו שהאגוז נחלק
לד' חלקים והם מתאחדים יחדו כן ישראל נחלקים לד' מדרגות אהבה אחוה שלום והשקט · כמו
שזכרנו ושלמותם הוא להתקשר ולהתאחד בכלם גם יחד · וראיתי אני כי על הברכות ההם
יכללו בלבבם דבר המשורר במזמור הבא לזה כל ירא ה' על השלום שזכרנו למעלה · ההולך
בדרכיו של שלום המדינה שיהיה טוב ומטיב לכל מה הוא ית' רחום וחנון וכו' יגיע כפיך כי
תאכל וגו' של שלום עצמו כי בהיות מעיל שלום בין פעולת שלו כל בין כחותיו · הנפשיות
להשלמתם בעיון ובמעשה הוא יגיעו שיהיה מתוכו בהצלחה אנושית ואלהית בזה ובבא
וכמאמר ר' חייא בר אבא משמיה דעולא פק' דברכות גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים
דאלו גבי ירא שמים כתי' אשרי כל ירא ה' ואלו בנהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל א'
אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב ואלו גבי ירא שמים לא כתיב ביה וטוב לך הכוונה
בזה כי ירא שמים שיש לו שלום עם שקנו בהתלבשו לפניו בתמימות אך לא השלים עצמו בהשג'
המושכלות ובשפע נפשו מהמציאות הספקנות הנופלות לעיונים עם היות תלבו בת"ס ב
באושר נפשו מפני אין לו מנוחת השקט בעוה"ז כי לא הפליא את נפשו טוב השמחה הנמשכת
מהשגת המושכלות אבל הנהנה גם מיגיעו כלומר שהשלים עצמו בהשכלה כאשר יותן לו
ספק חיים מאושרים גם בעוה"ז כי תנוח נפשו בהשגתה ותשמח בה כמו שעבדו ההשגה בעוה"ב
ותשיג אושר נפשו · מלבד יראת שמים שבו בהיות לו שלום עם בוראו כמדובר אשתך וגו' בניך
וגו' אמר זה על שלום הבית שבו אמר בשלשה ואמר אשתך בסגול להורות כי עם היותה כאש'
בשגית להתחבר פב בבעלה קר הוא בגופם דביני ודרכו שקיע המציאות ובבנות כמוני
יתנה במעגלי צדק עד בואה לכלל שלום להשלמת הבית ואם הבנים שמחה והבנים בנין
יקומו נגינתי להיות כשתילי זיתים סביב לשלחנו מגדלים לבנים מעמון בשלום ובמישור ן
אשר בירכתי בתוך להורות על כי שתהא תמורתה היותה מעולה שאין בכל שלהבת גאוה
ונמוגה ונשלה בקרבו כ' מיני השלום שזכרנו אח"כ באמרו הנה כן יבורך גבר וגו' על סביבותי'
עד בקשב לבי זבורו כלם ירא ה' ואמר אחרי ירא ה' לנו כי בכל שלה מן השמים יקיים
בברכות שמים מעל ולמטה יברכך ה' מציון על השלום שבו לבן אלהינו כי ישבת שמרו מן
המקדש ומציון יסובב להשלים שמו הבדקות והשלום נגלה לטוב ירושלים כל ימי חייך על שלום
שלפנו שאמר שבו התחלה יגיע כפיך כי תאכל לשריך נגלה בנים לבניך על שלום הבית שלום
על ישראל על שלום המדינה והנה זאת הלגודה שיעבו דבר אותה הנו דני בדרושי בהסכמות
שלום

עלינו והתאחדות שלימה נוסף של חוזק האומה ותקפה הנמשך ממנה כפי שבארנו הלא היא
מסוגלת נ"כ להשרות שכינה בקרבנו כבמדרש תנחומא של אמרו אתם נצבים היום כלכם לפני ה'
אלהיכם מה היום מאיר פעמים ומאפיל פעמים אף אתם כשאפלה לכם עתיד להאיר לכם · אור
עולם שנא' והיה לך ה' לאור עולם אימתי בזמן שתהיו כלכם אגודה אחת שנא' היום כלכם / בנוהג
שבעולם אם נוטל אדם אגודה של קנים שמא יוכל לשברם בבת אחת ואם נוטלן אחת אחת א' ב'
תינוק משברן · וכן את מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו כלם אגודה שנא' בימים ההמה ובעת
ההיא נאם ה' יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו וגו' (ירמיה נ') כשהן אגודין מקבלין פני שכינה
עכ"ל · ואל זה הוא נושא את נפשו בעל המאמר אשר יצא כמשנה להורות של סגולת אגודה זו לשכון ·
כבוד בארצנו כי הקטיגות מורות של אנשי אומתנו אשר כאוות בלבבם סוער וזועף יהלכו נגולים
ומעוללים ובזמן שהם מחוברים ונקשרים באהבה אחוה שלום והעת אז השכינה שורה עליהן ו
והוא רמז הפלאין הבנויה עליהן ומאמרו זה של פסוק אספה לי שיש בו רמז לחז"ל שהנב בבחקונים
בונך נבוה ז"ל כי תפץ תמך הוא גם נשמח במי שיכין עצמו ויכשיר בית הבולו להשפעת שובבו
עד אמרו קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל וגו' ונעשה כאומר
אספה לי במבוני להורות של הכונה הנז' וחתם המדרש הזה במאמר הכתו' ויהי בישורון מלך
וגו' הוא המורה הוראה נגלית כי בהתאסף ראשי עם ונתה הם יתעבו יחד כל שבטי ישראל בלבב
ולחוב אז יהיה בישורון מלך בהשראת שכינה כאמור והרחק לא הרחיק קהלת מכונת המדרש
הלז באמרו בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית י"ל כי בעצלות לשני האומה
לבלתי התאחדם והתחברם גם יחד ימך המקרה רמז למקרה במים עליותיו · כביכול
שמתישין כח גבורה של מעלה ומלאין עלו דלתי שמודת שד' והכה את הבית הגדול רסיסים
והבית הקטן בקיעים · ורמז עוד קהלת בפסוק הנז' שכל אחד מאנשי המדינה ראוי שישתדל
בתקון מדינתו וישלים את חקו כפי מה שראוי לו מההוצאה והעזרה של בד הקן וההסכמה
והוא הנקרא חלק הכל כמו שכתב הקבר מאמר ג' פי' י"ג באמרו ובגמול שיתעשם · היחיד
מחלק הכל והוא שיש בו תקון צבורו אשר הוא חלק ממנו וחשב כי יותירנו לעצמו הוא מונע
לנפשו יותר עכ"ל עם מה שכתבתי שלו בקול יהודה והנה כשהוא מקצר מחקו הנה הוא גורם
רעה למדינתו בב' מיני עצלות שיקרו בזה הא' עצלותו ממש של כלי השתדלו לתועלת מדינתו
כפי הראוי והב' שהוא גורם עצלה והתרשלות בשאר אנשי מדינתו אשר כשילו כי ממנו יראו וכן
יעשו להשיב לאחור יד השתדלותם ונמצא כי כל אחד מהם שהיתה חובה עליו לקרות עליותיה
של מדינה לתקן שנינה להעמידה של מתכונתה ימך ויגע משגבו · ובשפלות ידים בב' מיני
העצלה שזכרנו ידלוף הבית אשר לא החזיקו בדקו ויפול הנופל ממנו וכבר הראית לדעת
ממדרש תנחומא שזכרנו כמה גדול כח אגודה זו להיותה הכנה ותקון לגאולה וכן אחז"ל במדרש
ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ר' נחמ

נמר

העקרו כל"א ויתפשו על ירושלם ויעקרו את הלשכות ורבנן אמרי זה אותם של המחלוקת
אמר להון תהון כלכון אסיפה אחת הה"ד ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה
ולבני ישראל חבריו חברו כתי' נעשו בני ישראל אגודה אחת התקינו עצמם לגאולה מה כתי' אחרין
ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ וכתב של המדרש הזה בעל דבר שלום דרוש כא' כונת המאמר שלו
עקב רוחק הגלות והשעבוד העתיד לבא על בנינו וכמו שאז"ל שנתקנו עצמם ולכן אל יש' מלכי
השעבוד שהקהילו לשעבדם עלה על לבו שהסבה לזה היא אחת משתים או המחלוקת שיש בין
בנינו למקום ית' או המחלוקת ושנאת חנם שיש בינם לבין עצמם ורוע ההנהגה אשר בינהם ולכן
הזהירם ואמר האספו שבמלה זו כיון לב' המחלוקות כנגד המחלוקת הראשון כיון ללשון עקרה כמו
שאמר ר' חייא כלו' העקרו בלבבכם שלא יהיה בכם שום תערובת של אל שיהיה לבבכם שלם עם
הקב"ה וכמו שאז"ל שקרא לבניו ואמר להם שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה א"ל שמע יש' אבינו
כשם שאין בלבבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבבנו מחלוקת אלא ה' אלהינו ה' אחד אף הוא פירש .
בשפתיו ואמר ברכ"ש ולשון עקרה נופל אצל נכרי מענין כאמרו בפ' וישלח הסירו את אלהי הנכר
אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם . וכנגד המחלוקת הב' אמר גם האספו וכמו שפירשו
רבנן למר אמר תלא ואח ולא פליגי עליהם כיון יעקב אבינו ואמר להם שיהיו אסיפה אחת
ולא יהיה מחלוקת ושנאה ותחרות ביניהם ועם זה אגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים
כלו' התקינו עצמכם לגאולה שהשנאה והקנאה היא סבת השעבוד וכו' והסתכל באותה פרשה
של יחזקאל פי' לו' כי שלשה פעמים נזכרה שם מלת חברו ובכלם חברו כתי' וחבריו קרי הנאמר בלשון
יחיד ובוא הכתיב והנקרא בלשון רבים והוא הקרי להורות כי שהם מתנגדים ומתפרדים ביניהם תלוי
הלבבות ורבוי הדעות ומסתתר האחדות הראשוני לחטא כבר אבל לעתיד יהיה להפך וכן תמצא שם
ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד יהיה כתי' ויהיו קה להורות של הכונה קנ'
קול דבר שמעו שמועה ותבכנו מה שאז"ל במדרש נחמות קומי אורי כי בא אורך מה נאוו על ההרים
רגלי מבשר למתוק שעתיד הקב"ה להוריד ירושלם בנויה מן השמים ולה עמידה של ארבעה ראשי
ההרים של סיני ושל תבור ושל כרמל והיא עומדת של ראשי ההרים ומבשרת לישר' קץ
הגאולה ולמה על ההרים מפני שאמר מתוקנים שקבלו תורה ושבנו עלה מעם אני מבשרם כינכו
לפי דרכנו לארבעת מיני השלום שזכרנו למעלה בשאת שלום ירושלם כי כשמה כן היא יראו שלום
ורמז בזה כי ה' שעה מכונות בשמים להוריד שמה שבעה רכון של בני עשו למייעם של שלמו והלחות
בד' מיני שלום הראוים למצוא בירושלם כמו שקדם וזה שעתיד הקב"ה להוריד ירושלם בנויה . מן
השמים כל מבונה מכל טוב כנגד השלמות שזכרנו וייחס ד' מיני השלום שזכרנו לראשי ההרים
מפני גודל מעלתם ונתן טעם לזכירת ההרים באלה מזולתם מפני שאמר מתוקנים שקבלו תורה
וכו' ומקום שקבלו בו תורה הוא סיני ולפי מדרש חז"ל בסוף מגלה גם תבור וכרמל היו שם בשעת
תורה דתניא ר"א הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שיקבעו בא"י שנא' ירמיה מו' כי
כתבור בהרים וככרמל בים יבא (פי' שעבר כרמל את הים ואיתי הני אומר בגמרא) והלא דברים

קו'

קן נמה התבור ונבטל שלא באו שם ללמוד התורה לפי שמה שקבעו באי׳ בתי כנסיות ובתי מדרשות
שקורים בהם ומרבים בהם את התורה שלא שלכן ונקרא במדרש נחמות שמשפט אחד להתבור
ונחלקו לבינים שלווים יחד כאמרו (תהלים פט) תבור וחרמון בשמך ירננו ולפי כך זכה לשבת
על מקומו שקבעו בהם את התורה ונודע ונבנו לכן נמצא זה שהלכה בשלמה של ... ה׳ פ
תבה שבאות ההרים הללו לבהר סיני הוא הדין שאות לבהוכם למחות המעמד הקהל ובהר שנינו
לבל יושב התבור שבועה אלו בהרנה לשר פי יקבו בהר התחלתה על התורה נמה כי לפי מה
שכתב רש״י על אומרו כי כתבור בהרים וגו׳ התבור הוא הר הבשה נכתב על הים ולפי מה הלשון
של אומרו תבור וחרמון בשמך ירננו) תבור הוא בלאת מעשה וחרמון לשערה נאם כן קורא
לשמוע שרב שנער הקהלה כינן לנמור שישבה הבאה עם יושב הים יחד כלם שמעו נינוו בהר
ששמע הר סיני שהיה כלו שלף בלי שום התבולה לגושית שמיפת והמלו הין עם תמוש ומדרש ג
נתעשב בבן בהשל שעוהם להעלים הקורה בשמעה שמוע של תבולן בים נזבאה היה
פרקים שגן הקורה בשת נתינתה על הר סיני ונודע נתלה בלור מה בשל המדרש שעקים
שקבלו כולן ונשבו שלה נו׳ ונאמר כי לסיני שבבו שלה הששבה העגל וכן שבבו בהתבור ע
שהעמיד שם יבנוס בן לנש פרקתילות (פ׳ שופטים) שלא ישלו יעלו לבלב ובת ברקל ד
דהשבית ובל׳ע בוחלין נשרי שלש) ולפנ שלפתני על אומרו כי פה היתם למצלה ומרד
לבונה על הר התבור (הושע ה׳) ובחרמון גב שבבו לשינים כי הר זה הוא שם בשער הירדן שנאה׳
ויינו) מה רש״י שן בפתיקתא על אמרו על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער (תהלים מב)
ועל אזכרך מארץ ירדן שמה שעשיתי לבנו בירדן ובהר חרמון לפני כל כהנם שהכעסתוך בשאים בונשב
לבו את הירדן ומהר מצער שבאה מהר סיני שהוא צעיר שאר ההרים לפני שהכעסתוך בו
במעשה העגל סלחת לעונינו והלבת עמנו כל שכן אזכרך בגלותי שמעשית שלגעוב ל
וגבורתך מתחזקות שלי זולתך זו שב וכתוב בזה כי לשלי יחוקן שורים של ז׳ תוי העלנם
הנה ולפני התעשוב שעבבו בים יהיו מעון לשלשוב בבקלתרוך שבל של ב׳ ימים ה׳ לב בעקוב לגואו׳
ונרפים ישר ונו׳ כן יתבארו בגאולה ושתה שגוו לזכרם לבל בקבבים ולבקחם לכם בינם
הראשון שתקיו שלפנים בגאולה לתת הבל ונו׳ ביום יש בקולו השמעו עם לבנלב מונים שבלל
הקודשים לב׳ מיני שלמים שזכבו והתלבו יחד בקדמות שלמה נשמותם לפני ב׳ שקים שיעבב
שלפני שהבבו ויחוש לבם בגאולה השלמה לשר לב תלף ביובנם גוי לחר בברן מהתחיל בשנים

וכשבא

ונשלמה [illegible] הזה ב׳ [illegible] של [illegible] [illegible] [illegible] יום ב׳ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ״
[illegible] [illegible] [illegible] :

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ב׳ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] :

והשלים המלאכה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] שנת אשמ״ח לפ״ק פה
ויניציאה [illegible] :

